

గురజాడ సాహిత్య సర్వస్వం

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం

రాష్ట్ర సాంస్కృతికశాఖ, సాంస్కృతిక మండలి

తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు

తెలుగు అకాడమి ప్రచురణ
జనరంజక గ్రంథం

గురజాడ సాహిత్య సర్వస్వం

గురజాడ 150వ జయంతిఉత్సవాల ప్రచురణలు

ప్రధాన సంపాదకులు

శ్రీ ఆర్.వి. రమణమూర్తి
చైర్మన్, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాంస్కృతిక మండలి
హైదరాబాదు

సంపాదక వర్గం

ఆచార్య ఎల్లూరి శివారెడ్డి
వైస్ ఛాన్సలర్, పొట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
హైదరాబాదు

ఆచార్య కె. యాదగిరి
సంచాలకులు, తెలుగు అకాడమి
హైదరాబాదు

డా॥ వేదగిరి రాంబాబు
రచయిత, పాత్రికేయులు
హైదరాబాదు

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం
రాష్ట్ర సాంస్కృతిక శాఖ, సాంస్కృతిక మండలి

తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు

gurajaaDa saahitya sarvasvam

(Compandium of Literary Works of Gurazada)

Gurazada 150 years birth celebration Publication

Chief Editor

Sri R.V. Ramana Murthy

Editorial Board

Prof. Elluri Siva Reddy

Prof. K. Yadagiri

Dr. Vedagiri Rambabu

894.827
ఉ0 - 12

First Edition : 2012

Pages : Pp.x + 928 + xxii + iv

©
Government of Andhra Pradesh
Department of Culture
Telugu Akademi, Hyderabad

A.C. 18816

Printed by Telugu Akademi on behalf of
Govt. of Andhra Pradesh, Dept. of Culture

Copies : 5000
Price : 360/-

ACNO. 18816

All rights whatsoever in this book are strictly reserved and no portion of it may be reproduced by any process for any purpose without the written permission of the copyright owners.

C - 12(64)

Published by

Government of Andhra Pradesh,
Department of Culture

Printed & Distributed by

Telugu Akademi
A.P.State Institute of Telugu
Hyderabad

Laser Typeset at

Telugu Akademi, Hyderabad

Printed in India

Printed at M/s Sree Matha Printers, Hyderabad

తెలుగు అకాడమి సమన్వయ సంఘం

ఆచార్య కె. యాదగిరి, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.
సంచాలకులు

డా॥ ఎం. మాణిక్యలక్ష్మి, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.
ఉప సంచాలకులు

శ్రీ ఎస్. భూపాల్‌రెడ్డి, ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్.
సమన్వయకర్త

శ్రీమతి వి. అరుంధతి, ఎం.ఎస్‌సి., బి.ఎడ్., ఎం.ఫిల్.
సమన్వయకర్త

భూమిక

స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరవాత మారిన పరిస్థితులదృష్ట్యా తెలుగును ఈనాటి భాషావసరాలకు అనుగుణంగా మలిచి, ఆధునికీకరించడానికిగాను తెలుగు అకాడమిని కేంద్ర ప్రభుత్వ సహాయంతో, రాష్ట్రప్రభుత్వం 1968లో స్థాపించింది. ఆ విధంగా తెలుగు అకాడమి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర భాషాసంస్థగా ఏర్పడింది. స్థాపన కాలం నుంచి తెలుగు అకాడమి ఉన్నత విద్యాస్థాయిలో తెలుగును బోధనమాధ్యమంగా మలచడానికిగాను వివిధ స్థాయిల్లో పాఠ్యపుస్తకాలు, పఠనీయ పుస్తకాలు, తెలుగులో మొదటిసారిగా వివిధ ఆధునిక శాస్త్ర పరిభాషాకోశాలు, శాస్త్ర నిఘంటువులు, వివిధ ఇతర కోశాలు, భాషా నిఘంటువులే కాక అనువాదాలు, మోనోగ్రాఫులు, సంప్రదింపు గ్రంథాలు వంటి అనేక గ్రంథాలు ప్రచురించింది. ఇవేకాక, రాష్ట్రంలో ప్రతిజిల్లాలోనూ మాట్లాడే తెలుగును సర్వేచేసి, ఆ భాషారూపం మీద బులెటిన్లు ప్రచురించడం, తెలుగు మాతృభాష కానివారికి తెలుగును ఒక క్రమబద్ధమైన ఆధునిక విధానంలో తెలుగునేర్పడం చేస్తున్నది. వివిధ శాస్త్ర విషయాలలో ఆసక్తిగల వారికి జనరంజక గ్రంథాల పేరుతో అనేక గ్రంథాలు ప్రచురించింది. ఉన్నత విద్యలో వివిధ స్థాయిల్లో సిలబస్ మారినప్పుడల్లా పరిస్థితుల దృష్ట్యా కొత్త పాఠ్య, పఠనీయ పుస్తకాలు, పోటీ ప్రవేశ పరీక్షల పుస్తకాలు తయారు చేయడానికి తెలుగు అకాడమి ఇటీవల ప్రాధాన్యం ఇచ్చినా, తక్కిన కార్యక్రమాలుకూడా నిరంతరంగా జరుగుతున్నాయి. పరిభాషాకల్పన, శాస్త్ర నిఘంటువుల నిర్మాణం, తెలుగు బోధన వాటిలో కొన్ని .

ప్రస్తుతం నవ్యాంధ్ర సాహిత్యానికి యుగకర్త అయిన శ్రీ గురజాడ వేంకట అప్పారావు గారు రచించిన రచనలను 150వ జయంతి సందర్భంగా ముద్రించమని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం తెలుగు అకాడమికి అప్పగించింది. ఈ సందర్భంగా శ్రీ గురజాడ రచనలు – కన్యాశుల్కము, కొండు భట్టీయము, బిల్హణీయము, ముత్యాలసరాలు, కథానికలు, వ్యాసాలు, లేఖలు, డైరీలు, సారంగధర, మినట్ ఆఫ్ డిసెంట్ – అన్నిటిని సంకలనం చేసి **గురజాడ సాహిత్య సర్వస్వం** అన్న శీర్షికతో ఏక సంపుటంగా సాహితీ ప్రియులకు, భాషాభిమానులకు అందుబాటులోకి తెస్తోంది.

తెలుగు అకాడమి నిర్వహిస్తున్న కార్యక్రమాల్లో సహకరిస్తున్న భారత ప్రభుత్వం వారికీ, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారికీ, రాష్ట్రంలోని అన్ని విశ్వవిద్యాలయాలు, ఎస్‌సిఇఆర్‌టి., సిఎస్‌టిటి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఉన్నత విద్యామండలి, ఇంటర్మీడియట్ విద్యా మండలి వారికి, రాష్ట్రసాంకేతికశాఖ, సాంస్కృతిక మండలి వారికి కృతజ్ఞతలు.

గురజాడవారి సాహిత్యాన్ని భవిష్యత్ తరాల వారికి అందించడానికి ఎంతో కృషిచేసిన సాహిత్య భాషావేత్తలు, ప్రచురణ సంస్థలు, వ్యాసరచయితల పాత్ర ఈ గ్రంథం తయారీలో ఎంతైనా ఉంది. ప్రత్యేకంగా వారికి మా కృతజ్ఞతలు. 150వ గురజాడ జయంత్యుత్సవ కమిటీకి మా ధన్యవాదాలు. ఈ గ్రంథం స్వరూప స్వభావాలను రూపొందించిన శ్రీ అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారికి, శ్రీ పోరంకి దక్షిణామూర్తిగారికి కృతజ్ఞతలు.

ఈ రచనలు గతంలో ఎంతో మంది ముద్రించినప్పటికీ ఈ విధంగా గురజాడ సాహిత్యం మొత్తం ఒకే సంపుటంగా తెలుగు అకాడమి ప్రచురిస్తున్నందుకు హర్షిస్తోంది. అప్పారావుగారి సాహిత్యంలో ఈ రచనలే కాకుండా ఇంకా మిగిలిపోయిన రచనలు ఏమైనా ఉంటే వాటిని సేకరించి మరో సంపుటంగా వేయడానికి తెలుగు అకాడమి ప్రయత్నిస్తోంది.

తెలుగు అకాడమి వెలువరించిన తక్కిన గ్రంథాలలాగే ఈ గ్రంథాన్ని కూడా పాఠకులు ఆదరిస్తారని ఆశిస్తున్నాను. విజ్ఞులూ, సహృదయులూ చేసే నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలు గ్రహించడానికి, వాటిని చేతనయినంతవరకూ ఆచరణలో పెట్టడానికీ తెలుగు అకాడమి ఎప్పుడూ సన్నద్ధంగానే ఉంటుంది.

ఆచార్య కె. యాదగిరి
సంచాలకులు
తెలుగు అకాడమి

గురజాడ అడుగు జాడలు

"చర్చలతోను, ఉపన్యాసాలతోను భాషని మార్చలేం. రచనల ద్వారానే భాషని మార్చగలం అని నమ్మి, తమ రచనలతో సామాజిక రుగ్మతలకు చికిత్సలనందించడంతోబాటు, ఆధునిక భాషా సాహిత్యాలకు శ్రీకారం చుట్టి యుగకర్త అయ్యారు గురజాడ వేంకట అప్పారావుగారు.

మనం మాట్లాడుకోవడానికో భాష గ్రంథ రచనకు వేరే భాష ఎందుకు? మాట్లాడుకునే భాషలోనే గ్రంథ రచన ఎందుకు చేయకూడదు? అని ప్రశ్నించడమేకాదు మాట్లాడుకునే భాషలోనే గ్రంథరచనచేసి, మాట్లాడుకునే భాషకు పట్టం కట్టారు అప్పారావుగారు.

సమాజంలోని చెడుని ఎండగట్టి మంచిని ప్రోత్సహించడం కన్నా సాహిత్య ప్రయోజనమేముందని భావించిన అప్పారావుగారు తమ రచనలతో నాటి సాంఘిక దురాచారాల మీద అక్షర దండయాత్ర చేశారు అప్పారావుగారు.

తమ రచనలతో చురుకుమనిపించగలరు, పగలబడి నవ్వించగలరు, సరైన రీతిలో ఆలోచించేట్టు చేయగలరు, అనాలోచిత ధోరణుల్ని ఎండగట్టగలరు. తమ నాటకంలోనైనా, కథానికలోనైనా, కవిత్వంతోనైనా ఆయన అన్ని ప్రక్రియలలో అందెవేసినచేయి. మాట్లాడే భాషకే కాదు, మాండలికాలకు ఒరవడిపెట్టిన మహారచయిత.

అటువంటి మహారచయిత, మహాకవి రచనల్ని తెలుగు వాళ్ళందరూ చదవాలి. ఆ రచనల కోసం వెదుక్కునే పరిస్థితి ఉండకూడదు. ఆయన అన్ని రచనలూ ఒక్క చోటే చేరివుంటే ఇంకా మంచిదన్న ఉద్దేశంతో ఈ బృహత్తర సంకలనాన్ని రూపొందించాం. ధర ఎక్కువలేకుండా అందరికీ అందుబాటులో ఉండేలా తక్కువ ధరతో అందిస్తున్నాం.

అప్పారావుగార్ని అటు ఆనంద గజపతిరాజుగారికి, ఇటు శంభు చంద్రముఖర్జీగారికి దగ్గరయ్యేట్టు చేసిన సారంగధర, విశ్వవిద్యాలయాల్లో బోధన గ్రాంధికంలో జరగకూడదని గర్జించిన గురజాడ మినిట్ ఆఫ్ డిసెంట్ లాంటి ఆంగ్ల రచనలతో బాటు ఆయన రాసిన నాటకాలు కన్యాశుల్కం తొలి, మలికూర్పులు, కథానికలు, ముత్యాలసరాలు, నీలగిరి పాటలు, వ్యాసాలు, లేఖలు, డైరీలు కూడా ఈ గ్రంథంలో చోటు చేసుకున్నాయి.

కాలాన్ని బట్టి అవసరాన్నిబట్టి అప్పారావుగారు కన్యాశుల్కంలో ఎలాంటి మార్పులు చేసారో 1897 'కన్యాశుల్కం' తొలికూర్పు ప్రక్కనే, 1909 రెండో కూర్పు ఉండడంతో బేరీజు వేసుకోవచ్చు. అలాగే దిద్దుబాటు కథానికలు రెండూ ప్రక్కప్రక్కనే ఉండడంతో అప్పారావుగారు తమని తాము ఎలా 'దిద్దుబాటు చేసుకున్నారో అర్థమవుతుంది.

1910 ఒక్క సంవత్సరంలో రాసిన కథానికలు, ముత్యాలసరాలు, దేశభక్తిగేయాలతో ఆధునిక భాషోద్యమాన్ని ఎలా తీవ్రతరం చేశారో మనం అర్థం చేసుకోగలం. ఆయన ఆధునిక దృక్పథంతో బాటు విశ్వజనీనతను మనకి చెబుతాయి 'దేశభక్తి గేయం' లాంటి రచనలు. పద్నాలుగు చరణాలున్న ఈ గేయంలోని ఒక్కోచరణం ఒక్కో విషయాన్ని మన ముందుంచుతాయి. ఏదేశానికైనా జాతీయగీతం కాగలదు ఈ గీతం.

ఈ రచనలన్నీ కలిపి చదివినప్పుడు గురజాడది ఎంతటి గురువుజాడో మనకర్థమవుతుంది. ఎప్పుడూ అనారోగ్యంతో బాధపడే అల్పాయుష్కుడు రాజావారి కొలువులో ముఖ్యమైన పదవిలో తీరిక లేకుండా వుండి ఇన్ని రచనల్ని ఎలా రాయగలిగారబ్బా అనిపిస్తుంది. ఆయన ఎన్ని విషయాల్ని ఎంతలోతుగా పరిశీలించారా అనిపిస్తుంది.

ఈ రచనలన్నీ గురజాడ అడుగుజాడలు. శ్రీశ్రీగారన్నట్లు ఇవే మన భావిబాటను సూచిస్తాయి.

కొన్ని గురజాడ ఆంగ్ల రచనల్ని తెలుగులో మీకు అందించే ఉద్దేశంతో అవసరాల సూర్యారావుగారి అనువాదాల్ని వాడుకున్నాం. విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయ సంస్థ వారికి కృతజ్ఞతలు.

– సంపాదకవర్గం

విషయసూచిక

కన్యాశుల్కము (మొదటి కూర్పు)

కన్యాశుల్కము (మొదటి కూర్పు)

మొదటి యంకము

౧. స్థలము—విజయనగరములో బొంకులదిబ్బ

(గిరీశం ప్రవేశించి)

గిరీశ : సాయంకాలమైనది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెట్టుతానని నెలరోజులైనది పదిరూపాయలు పట్టుకువెళ్లి డ్యాన్సింగు గర్లుకింద ఖర్చు పెట్టినాను. యీవేళ ఉదయము పూటకూళ్లమ్మకూ నాకూ యుద్ధము అయి పోయినది. బుఱ్ఱ బద్దలకొడదామా అన్నంతకోపం వచ్చినది కాని, పూర్ రిచ్చర్డు చెప్పినట్లు పేషన్సువుంటేనేకాని లోకములో పనిజరగదు.

> When lovely woman stoops to folly,
> And finds too late that men betray,
> What charms can soothe her melancholy,
> What arts can wash her guilt away?

ఈలా డబ్బు లాగేస్తే యిదివరకు యెన్ని పర్యాయములు ఊరుకున్నదికాదు? డ్యాన్సింగు గర్లు మాట యేదో కొంచెము ఆచోకీ కట్టినట్టు కనబడుతుంది. లేక యెవళ్లయినా నామీద కోపంకొద్దీ ఉన్న నిజం దానితో చెప్పివేశినారేమో? ఈవేళ ఉదయంసంగతి ఆలోచిస్తే యిటుపైని తిండిపెట్టేటట్టు కనబడదు. ఇక యీ వూరులో మనపప్పు వుడకదు. ఎటుచూచినా అందరికీ బాకీలేను. వెంకుపంతులుగారి కోడలికి లవ్‌లెటర్ వ్రాసినందుకు యెప్పుడో వొకప్పుడు సమయంచూసి యెముకలు విరగ్గొట్టేస్తారు.

> Can love be controll'd by advice?
> Will Cupid our mothers obey?

శీఘ్రంగా బిచాణా యిక్కడనుండి యెత్తివెయ్యడమే బుద్ధివంతుడికి లక్షణం-గాని మహలక్ష్మిని వదలడమంటే ఏమీ మనస్కరించకుండా వున్నది.

It is women that seduce all mankind

నేను యేదో ఉద్యోగాలూ ఊళ్ళు యేలి తనతో వైభము వెలిగిస్తాననే నమ్మకముతో ఉన్నది. పూర్ క్రీచర్ !

Oh ! whistle to me and I will come away, Though father mother and grandmother should go mad.

ఎవరా వస్తూ ఉన్నది? నా ప్రియశిష్యుడు వెంకటేశ్వర్లులాగు వున్నాడు. ఈవేళ కిస్‌మస్ శలవులు యిచ్చివుంటారు. వాడిముఖం వైఖరి చూస్తే ఫెయిలయినట్టు కనపడుతున్నాడు. వీడికి శలవులలో చదువుచెప్పే మిషమీద వీడితోకూడా వీడి వూరు వుడాయిస్తే చాలా చిక్కులు వదులుతవి. అటు నుంచి నరుక్కురమ్మన్నాడు.

(వెంకటేశ్వర్లు ప్రవేశించుచున్నాడు)

గిరీశ :- ఏమివాయి, మైడియర్ షేక్స్‌పియర్, ముఖం వేల వేసినావు?

వెంక :- ఇక మీరు నాతో మాట్లాడకండి, మీతో సావాసం చేయడముచేత నా పరిక్ష పోయిందని మా మేష్టరుగారు చెప్పినారు.

గిరీశ :- నాన్సెన్స్, మొదటినుంచీ నేను అనుమానిస్తూనే వున్నాను. నీ మేష్టరుకి నన్ను చూస్తే కిట్టదు. అందుచేత నిన్ను ఫెయిలుచేసినాడు గాని, లేకుంటే నివ్వు ఫెయిలు కావడమేమిటి! అతనికీ నాకూ యెందుకు విరోధము వచ్చిందో నీకు తెలిసిందా? అతను చెప్పేదంతా తప్పుల తడక. అది నేను న్యూస్ పేపరులో పెట్టి యేకి వేసినాను.

వెంకటే :- మీ వల్ల నాకు వచ్చినదల్లా చుట్టకాల్చడం వక్కటె. పాఠం చెప్పమంటే యెప్పుడూ కబుర్లు చెప్పడమేకాని, ఒక మాటయినా, ఒక ముక్క చెప్పిన పాపాన పోయినారా!

గిరీశ :- డామిట్. యిలాంటి మాటలంటే నాకు కోపము వస్తుంది. ఇది బేస్ ఇన్ గ్రాటిట్యూడ్. నాతో మాట్లాడుతుండడమే యెద్యుకేషన్. నీకున్న లాంగ్వేజి నీ మేష్టరుకైె నా వుంది? విడో మారేజి విషయమై నాచ్ కొశ్చన్ విషయమై నీకు యెన్ని లెక్చర్లు యిచ్చాను. నా దగ్గర చదువుకొన్నవాడు ఒక్కడూ అప్రయోజకుడు కాలేదు. పూనాలో దక్కన్ కాలేజిలో నేను చదువుతున్నప్పుడు, ది ఇలివెన్ కాజస్ ఫర్ ది డీజన్‌రేషన్ ఆఫ్ ఇండియా విషయమై మూడు ఘంటలు ఒక్క బిగిని ఆలాగు లెక్చర్లు యిస్తే ప్రొఫెసర్లు

అంతా టర్రు కొట్టేశారు. మొన్న బంగాళీబాబు యీ వూళ్లో లెక్చర్లు యిచ్చినప్పుడు ఒకడికయినా నోరు పెగిలిందీ. మనవాళ్లు వట్టి వెధవాయిలోయి. చుట్ట కాల్చడం నించే దొర్లు యింత గొప్పవాళ్లు అయినారు. చుట్టకాల్చని యింగ్లీషు వాడిని చూశావూ? చుట్టకాల్చడం బట్టి స్టీముయంత్రం కనుక్కున్నారు. శాస్త్రకారుడు కూడా యేమన్నాడో వినలేదా?

క. ఖగ పతి యమృతము తేగా
భుగభుగమని పొంగి చుక్క భూమిని వ్రాలెన్ !
పొగచెట్టై జన్మించెను !
పొగతాగని వాడు దున్నపోతై పుట్టున్ ॥

ఇది బృహన్నారదీయం నాలుగవ అశ్వాసములో వున్నది. అది అలాగు వుణ్ణీగాని నీ అంత తెలివయిన కుర్రవాడిని ప్రొమోషన్ చెయ్యనందుకు నీ మేష్టరుమీద నావళ్లు మహామండుతూ వున్నది. ఈమాటు వంటరిగా షికారు వెళ్ళుతూన్నప్పుడు చూచి ఒక తడాఖా తీస్తాను. నీవు శలవులలో యిక్కడ వుంటావా లేక మీ వూరికి వెళతావా?

వెంకటే :- మా వూరికి వెళ్ళాలనివుంది కాని (గద్గద స్వరముతో) ప్యాసుకాలేదంటే మావాళ్ళు కొట్టేస్తారు.

గిరీశ :- నీకు నేనొక వుపాయం చెప్తుతాను. నేను చెప్పినట్టల్లా యెప్పుడూ వింటావని ప్రమాణకం చేస్తావా?

వెంకటే :- (అతనికాళ్ళు పట్టుకుని) ఏలాగైనా నన్ను రక్షించాలి మా నాన్నకు మా చెడ్డకోపం. ఇంటికి వెళ్లితే యెముకలు విరగగొట్టేస్తాడు.

గిరీశ :- దట్ యీస్ టిరనీ, యిదే బంగాళీ కుర్రవాడవుతే యేమిచేస్తాడో తెలిసిందా? కర్రపట్టుకుని తండ్రయేది తాతయేది ఛమ్డాలు యెక్కకొడతాడు.— మీ అగ్రహారంలో మరి యెవరూ స్కూలు కుర్రవాళ్లలో లేరుగద?

వెంకటే :- లేరు.

గిరీశ :- అయితే నేనొక వుపాయం చెప్తాను విను నేనుకూడా నీతో వస్తాను నువ్వు ప్యాస్ అయినావని చెప్పేదాము. కావలిస్తే అటుంచి వచ్చిన తరువాత టవును స్కూలులో ప్రవేశించ వచ్చును.

వెంకటే :- మీరుకూడా వుంటే నాకు భయములేదు. మొన్న వేసంగి శలవులలో కూడా మా అమ్మ శలవులలో పాఠాలు చెప్పడానికి మిమ్మలిని తీసుకురమ్మంది.

గిరీశ :- ఆల్‌రైట్ కాని నా కిక్కడ చాలా వ్యవహారములలో నష్టము వస్తుంది. మునసబుగారి కొమాళ్లకి శలవులలో పాఠాలు చెప్పితే ట్వంటీ రుపీస్ యిస్తామన్నారు. అయినా నీ విషయంలో యెంత లాస్‌వచ్చిన నేను కేర్ చెయ్యను. మీవాళ్ళు బార్ బర్రస్ పీపిల్, తిన్నగా ట్రీట్ చేస్తారో చెయ్యరో. నీవు నా విషయమై గట్టిగా రికమెండు చెయ్యవలసియుంటుంది. కొత్త పొస్తకాలు కొనడముకు ఒక జాబితావ్రాయి. కొంచెము డబ్బు చేతిలో వుంటేనే గాని సిగర్సుకి కొంచెము యిబ్బందిగా వుంటుంది. నోట్‌బుక్కు పెన్సలు తియ్యి :

1. రోయల్ రీడర్.
2. మాన్యుఅల్‌ఆఫ్ గ్రామరు.
3. గోషన్ జ్యామెట్రి.
4. బాసూస్ అల్జిబ్రా.
5. బాసూస్ అర్థమెటిక్కు.

6. నలచరిత్ర.
7. రాజశేఖర చరిత్ర.
8. షెప్పర్డ్సు జనరల్ యింగ్లీషు.
9. వెంకట సుబ్బారావ్స్ మేడీజీ.

యెన్ని పుస్తకాలయినాయి.

వెంకటే :- తొమ్మిది పొస్తకాలయినాయి.

గిరీశ :- మరొక్కటి వెయ్యి .. కుప్పుస్వామి అయ్యర్సు మేడ్ డిఫికల్ట్. అక్కడికి చాలును మీవాళ్ళుగాని ఇంగ్లీషు మాట్లాడమంటే తణుకూ బెణుకూ లేకుండా పుస్తకాలలో వున్న ముక్కలు ఏకరపెట్టెయ్యి. నీ దగ్గిర యేమయినా కాపర్సు వున్నావా? బ్యాంకినోట్లు మార్చలేదు. వక పదణాలుపెట్టి మిఠాయి పట్టు కొనిరా. రాత్రి మరి నేను భోజనము చెయ్యను. మార్కెట్‌కు వెళ్ళి బండి కుదిర్చేశి దానిమీద నా ట్రావెలింగు ట్రంక్ పడేసి మెట్టుదగ్గిర బండి నిలబెట్టి వుంచు. ఇక్కడ కొన్ని పనులు చక్కబెట్టుకొని యెంత రాత్రికయినా వచ్చి కలుసుకుంటాను. గో యట్ వన్స్ మైగుడ్ బోయ్. నీవు బుద్ధిగా చెప్పిన మాటలు వింటూవుంటే సురేంద్రనాథ్ బనర్జీ అంత గొప్పవాడిని చేసేస్తాను.

నేను నీతో వస్తానన్న మాటమాత్రం పిట్టకైనా తెలియనియ్యవద్దు.

(వెంకటేశ్వరులు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

గిరీశ :- (తనలో) ఈ వ్యవహార మొకటి పైసలయింది. ఈ రాత్రి మహాలక్ష్మికి పార్టింగు విజిట్ యివ్వవలెను.

(పైకి) రవణింతున్నుతి కాలకంఠ మకుటాట్టాల ప్రతోలీమిళ
త్యవమానామర్త్యశింధు బంధుర పయస్సంభార

(ఒక బంట్రోతు ప్రవేశించి.)

బంట్రోతు :- అయ్యా మొన్న మీరు వేయంచుకొన్న పొటోగ్రాపుల ఖరీదు అడగమని మా పంతులుగారు పంపించారు.

గిరీశ :- (వినబడనట్టు నటించుచు)

గంభీరవా గ్వ్యవహారైక ధురంధరత్వమగు జిహ్వాలోలి మ త్తల్లికిన్ ।
జవికిందల్లికి కారవేల్లికి ధనుర్జ్యావల్లి నీరుల్లికిన్ ॥

బంట్రోతు :- యంతమందిని పంపించినా యిదుగో యిస్తామని అదుగో యిస్తామని తిప్పుతూ వచ్చేవారట. నేను వాళ్ళలాగు వూరుకునే వాడను కాను.

గిరీశ :- అయ్యకోనేటికి తోవయిదే.

బంట్రోతు :- యిదెక్కడ చెమిటి మహాలోకము వచ్చిందయా.

గిరీశ :- కోమటి దుకాణమా? కస్పా బజారులో కాని ఇటివైపు లేదు.

బంట్రోతు :- (గట్టిగా చెవిదగ్గిర నోరుపెట్టి) పొటిగ్రాపుల ఖరీదు యిస్తారా ఇవ్వరా?

గిరీశ :- బస రాధారీ బంగళాలో చెయ్యవచ్చును.

బంట్రోతు :- (మరీగట్టిగా) మీరూ సానిదీ కలిసి వేయించుకున్న పొటిగ్రాపు ఖరీదు 16 రూపాయలు. అప్పుడే యిస్తామని యింకా తిప్పలు పెడుతూన్నారు.

గిరీశ :- ఓహో నీవా ! నింపాదిగా మాట్లాడు. నింపాదిగా మాట్లాడు. రేపు వుదయం తప్పకుండా 8 ఘంటలకు పూటకూళ్లమ్మ యింటికి వచ్చినట్లైనా రూపాయలు అణాపైసలతో ఇచ్చివేస్తాను. మీ పంతులుకు స్నేహమూ మంచీ చెడ్డా అక్కరలేదూ. ఇంత తొందర పెట్టడానికి యేవూరైనా పారిపోతామా యేమిటి.

బంట్రోతు :- మాటలతో కార్యము లేదు రూపాయలు నిలువబెట్టి మరీ పుచ్చుకోమన్నారు.

గిరీశ :- పెద్దమనిషివి నువ్వూ అలాగే అనడం ధర్మమేనా? రేపు వుదయం యివ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు ఛండాలుడుతో సమానము - ఇంకా నీకు నమ్మకము లేకపోతే యిదుగో గాయిత్రి పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తాను.

బంట్రోతు :- కానియ్యండి రేపు వుదయం ఇయ్యకపోతే మాత్రం భవిష్యం వుండదు.

(అని, నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

గిరీశ :- (తనలో) ఇన్నాళ్ళకు జంఝ్యుపుపోచ వినియోగంలోకి వచ్చింది. థియాసాఫిస్ట్[1] చెప్పినట్లు మన ఓల్లు కస్తమ్సుకు ప్రతిదానికీ యేదో ఒక ఉపయోగం ఆలోచించే మనవాళ్ళు నియమించారు. యిప్పుడు నాకు బోధపడ్డది.

ఈ పిశాచాన్ని వదుల్చుకునేటప్పటికి తలప్రాణం తోక్కివచ్చింది. చీకటిపడింది. శీఘ్రబుద్ధేః పలాయనం అని పెందరాళే ఈ వూరునుంచి వుడాయిస్తేనే కాని ఆబోరు దక్కదు. ఇక బయలుదేరి మహాలక్ష్మి ఇంటికి వెళ్ళవలెను. మేక్ హే వైల్ ది సన్‌షైన్స్ అన్నాడు. (పైకి) పూజారి వారి కోడలు తాజారగ బిందెజారి జర్రున పడియెన్. ఆపై ముక్క మరి జ్ఞాపకమువచ్చినది కాదూ. (చుట్ట నోటిలో బెట్టుకుని అగ్గిపుల్ల వెలగించుచుండగా తెరదించి వేయవలెను)

(౨. స్థలము—కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారి నడవ)

(అగ్నిహోత్రావధానులుగారు కూర్చుని జంఝ్యాలు వడుకుచు కరటక శాస్త్రులు శిష్యునిచేత పేలు నొక్కించు కొనుచు, వేంకమ్మ కూర తరుగుచు గనబడుదురు.)

వెంకమ్మ :- నిన్నటినుంచి కిసిమీశ్శలవులని కుర్రవా [illegible] వుత్తరం వ్రాసినాడు. యెన్నాళ్లైందో చూచి కళ్ళు కాయలుకాచి పోయినాయి. గడియో గడియో వస్తాడు కాబోలు.

అగ్నిహో :- ఎందుకు వట్టినే వగచడం. నేను వద్దు వద్దంటూంటే ఇంగ్లీషులో పెట్టావు. మెరకపొలంమీద వచ్చేశిస్తంతా వాడికింద ఖర్చు అయిపోతున్నది.

క్రిందటి సంవత్సరం పరిక్ష ఫేలు అయిపోయినాడు. మనకి ఇంగ్లీషు అచ్చిరాదని పోరి పోరి మొదటే చెప్పాను. మా పెత్తండ్రి దిబ్బావధానులు కొడుకుని ఇంగ్లీషు చదువుకు పార్వతీపురం పంపించేటప్పటికి వుష్ణంవచ్చి మూడు రోజుల్లో కొట్టివేశింది. బుచ్చబ్బి కొడుక్కి ఇంగ్లీషు చెప్పిద్దా మనుకుంటూండగానే పెద్దఖాయిలా పెట్టి చచ్చినంతైంది.

వెంకమ్మ :- మీరు యెప్పుడూ యీలాంటి వాగాయత్తం మాటలే అంచారు. డబ్బు ఖర్చు అయిపోతుందని మీకు బెంగ. మొన్న మొన్న నాకళ్లయదట మనవాకట్లో జుత్తు విరబోసుకుని గొట్టికాయలు ఆడుకునేవాడు నేమాని వారికుర్రాడికి మునసబీ అయిపోయింది.

అగ్నిహో :- మన వెధవాయికి చదువువచ్చేది యేమీ కనపడదుకాని పుస్తకాలకింద జీతంకింద యిక నాలుగు యేళ్లయేటప్పటికి మనభూమి కడితేరిపోతుంది. ఆపైని చిప్పా దొప్పా పట్టుకుని బయలుదేరాలి. నిమ్మళంగా ఇంటిదగ్గర వుంటే యీపాటి నాలుగు అర్థాలు చెప్పివేదును. వొద్దంటూంటె యీ వెధవ ఇంగ్లీషు చదువుకింద పెట్టావు.

వెంకమ్మ :- మనవాడికి ఒక మునసబు పనైనా, పోలీసు పనైనా అవుతే బుణాలిచ్చి యీ అగ్రహారం భూములన్నీ కొనేస్తాడు. సాలుకు వక నూఱు రూపాయీలు ఖర్చుపెట్టడానికి ముందూ వెనుకా చూస్తున్నారు. మీలాగే వాడూ పెద్ద కడుపు వేళ్లాడేసుకుని జంఝూలు వడుక్కుంటూ బతకాలని వుందా యేమిటి? మీకంత భారమనితోస్తే మా వాళ్లు నా పసుపూ కుంఖానికి యిచ్చిన భూమి అమ్మేసి కుర్రాడికి చదువు చెప్పిస్తాను.

కరటక :- నీ భూమి యెందుకు అమ్మాలి మన సొమ్ము చెడతిని కొవ్వివున్నాడు అతనే పెట్టుకుంటాడు.

అగ్నిహో :- అయితే నా కడుపును ఆక్షేపణ చేస్తావషె? యీ మారంటె నీ అన్న వున్నాడని వూరుకునేది లేదుసుమా !

(గిరీశం, వెంకటేశ్వర్లు ప్రవేశించుచున్నారు.)

వెంకమ్మ :- మా బాబు - మా బాబు వచ్చావషోయి (అని లేచి వెళ్లి కవుగలించుకొనుచున్నది.)

అగ్నిహో :- వెధవాయా యీ మాటైనా ప్యాసు అయినావా లేదా?

వెంకటే :- (తెల్లబోయి చూస్తున్నాడు.)

గిరీశ :- ప్యాసు అయినాడండి - ఫస్టుగా ప్యాసయినాడు.

అగ్నిహో :- యీ తురక యెవడోయి?

గిరీశ :- టర్క్ ! డామిట్, టెల్‌మాన్.

అగ్నిహో :- మాన్ ! మానులావున్నానంఛా గూబ పగలకొడధాను.

వెంకటే :- (వణుకుతూ తల్లి వైపు చూచి) అమ్మాయీయనే నాకు చదువు చెప్పుతాడు.

కరటక :- ఇంటికి పెద్దమనిషి వస్తే అప్పచ్చపు మాటలాడుతావేమి. ఇంగ్లీషుమాట ఆయనేమో కుర్రవాడితో అంటే పుచ్చుకాయ దొంగంటే బుజాలు తడుముకున్నట్టు నీ మీద పెట్టుకుంటావేమి?

(బండివాడు సామాను దించును.)

గిరీశ :- తమరు యిక్కడా వున్నారు. నన్ను తమరు యరగకపోయి వుండవచ్చును గాని సంస్కృత నాటక కంపెనీలో తమర్ని తరుచుగా చూస్తూ వుండేవాడిని. యిండియా అంతా తిరిగినాను. గాని తమవంటి విదూషకుణ్ణి యక్కడా చూడలేదు. సంస్కృతం, అరవం. మహారాష్ట్రం యింకా యెన్నో భాషలు మంచినీళ్ల ప్రవాహంలా మాట్లాడుతారు.

అగ్నిహో :- (ధుమధుమలాడుచు) యీ శషభిషలు నాకు పనికిరావు. ఈయన వైఖరి చూస్తే యిక్కడే బసవేసేటట్టు కనబడుతున్నది నా యింట్లో భోజనం యంత మాత్రమూ వీలుపడదు.

వెంకమ్మ :- ఆయన వెర్రివాడు, ఆయనమాట గణనలోకి తేకు. బాబూ యాలాగైనా మావాణ్ని కడుపులో పెట్టుకుని ఒక ముక్క అబ్బేటట్టు చేయిబాబూ. వాడు వట్టి సత్తెకాలం నాయన. నా మోస్తరే.

గిరీశ :- అభ్యంతర మేమిటమ్మా, మీవాడు శలవులలో చదువు చెప్పమని యెంతో బతిమాలుకుంటే పోనీ పనికివచ్చే కుర్రవాడుగదా అని వచ్చినాను. లేకుంటే పట్నంలో పంచపక్వ పరమాన్నాలు మానుకుని ఇక్కడ ముతకబియ్యం తినడానికి ఎందుకువస్తాను.

కరటక :- (తనలో) వీడు టక్కర్‌లా వున్నాడు.

వెంకమ్మ :- ఈ చదువులకోసమని పిల్లలను వదులుకుని వుండడం వార్లక్కడ శ్రమదమాదులు పడుతూవుండడం, నా ప్రాణాలు యెప్పుడూ అక్కడే వుంచాయి - డబ్బంటే యెప్పుడూ వెనకచూడలేదుకదా - మేము కనడం మట్టుకు కన్నాము. మీరే తల్లీదండ్రీ. వాడిని యేలాగు బాగుచేస్తారో మీదే భారం.

గిరీశ :- మీరు ఇంతదూరం శలవు యివ్వవలెనా. నా మంచీ చెడ్డా మీ కుర్రవాణ్ని అడిగితేనే తెలుస్తుంది. ఇంతెందుకు ఇక మూడుసంవత్సరములు నా తరిఫీతులో వుంచితే క్రిమినల్ లోవర్ అస పోలీసు పరీక్ష ప్యాసు చేయించివేస్తాను. డబ్బువిషయమై మట్టుకు మీరు వెనక తీయకుం.. వుండాలి.

అగ్నిహో :- యీ సంవత్సరం పుస్తకాలకి యెంతైందిరా అబ్బీ.

వెంకటే :- పదిహేను రూపాయిలయింది.

అగ్నిహో :- ఒక దమ్మిడీ ఇచ్చేది లేదు. వీళ్లిద్దరూ కూడి ఆ రూపాయలు పంచుక తినేసేటట్టు అగుపడుచుంది. గాని మరేమీ లేదు. నేను వేదము 82 పన్నాలూ జటాంతం వరకూ పుస్తకాల కింది ఒ౽ దమ్మిడీ ఖర్చు లేకుండా చదువుకున్నాను. ఇదంతా టోపీ వ్యవహారంలాగా కనబడుతుంది.

కరటకశాస్త్రి :- (ముఖంవంకబెట్టి నవ్వుకొనును.)

గిరీశ :- (కరటకశాస్త్రులవైపుచూచి) బార్బరస్ చూచారండీ జన్‌టిల్‌మ్యాను అనగా పెద్దమనిషిని యెలాగు అంటున్నారో నేను యీ నిమిషం వెళ్లిపోతాను.

వెంకమ్మ :- చాలు. చాలు. బాగానే వున్నది. ఇంటికి ఎవరైనా పెద్దమనిషి వస్తే నా కిదే భయం. ఆయన మాటల కెక్కడికి - బాబూ వెళ్ళకండి. అన్నిటికీ నేను వున్నా కదా.

కరట :- అగ్గిహోత్రావధానులూ కుర్రవాడికి రవ్వంత చదువు చెప్పించడానికి ఇంత ముందూ వెనకా చూస్తూన్నావు. బుచ్చమ్మని అమ్మిన పదిహేను వందల రూపాయిలూ యేమిచేసినావు.

గిరీశ :- సెల్లింగ్ గర్ల్స్! డామిట్.

అగ్నిహో :- ప్రతిగాడిదకొడుకూ అమ్మేవు అమ్మేవు అంచూవుంచాడు. కూరగాయ షోయి— అమ్మడానికి— ఆ రూపాయిలు పుచ్చుకోకపోతే మొగుడు చచ్చాడు గదా దానిగతి యేమవును, వడ్డీతో కూడా యిప్పుడు ౧౮౦౦ రూపాయలు అయినవి. దాని మానాన్న అది బతకవచ్చును.

కరటకశాస్త్రి :- చచ్చాడంటే వాడిది తప్పా? మంచంమీంచి దించివేయడానికి శిద్ధముగా వున్నవాడికి పెళ్ళి చేసినావు. సదశ్యం నాడు వెంకుపంతులుగారు వచ్చారు కారని భోజనాల దగ్గిర కనిపెట్టుకు వుండేసరికి గుడ్లు పేలిచచ్చాడు. అగ్నిహోత్రావధానులూ! నేను యెరుగనట్లు చెప్తూతా వేమిటి?

గిరీశ :- తమరేనా ! నులక అగ్నిహోత్రావధానులుగారు? జటలో తమతో సమానులు లేరని రాజమహేంద్రవరంలో అనుకునేవారు.

అగ్నిహో :- మీది రాజమహేంద్రవరంటండీ, ఆమాట చెప్పారు కారేమి. రామావుధానులుగారు ఖులాసాగా వున్నారా? ఆయన గొప్ప ఘనాపాఠీ.

గిరీశ :- ఖులాసాగా వున్నారు. నేను ఆయన మేనల్లుణ్ణే నండి నా పేరు గిరీశం అంటారు.

అగ్నిహో :- అలాగునండీ చెప్పారు కారూ.

గిరీశ :- మా మామగారు ఎప్పుడూ ఎవరువచ్చినా మిమ్ములనే పొగుడుతూ వుంటారు.

అగ్నిహో :- ఎవరో అనుకుని యిందాకా మిమ్మలిని అన్నమాటలు క్షమించాలి సుమండీ. నేను కొంచెం ప్రథమకోపిని.

గిరీశ :- దానికేమిటండీ — తమవంటి పెద్దవాళ్ళు అనడమూ — మావంటి కుర్రవాళ్లు పడడం విధి.

రటక :- (తనలో) మా అగ్నిహోత్రావధాన్లుకి తగినవాడు దొరికాడు.

అగ్నిహో :- చూచారండీ మా కరటకశాస్త్రి వట్టి అవకతవక మనిషి మంచీ చెడ్డా యేమీ తెలియదు. అల్లుడు చచ్చిపోయినాడంటే అందువల్ల యంతలాభం కలిగింది? భూములకి దావా తెచ్చామా లేదా ! గిరీశంగారూ నేను యీమధ్య దాఖలుచేసిన అర్జీ పట్టుకొస్తాను దానిమీద యిందారుసు చదవండీ (అని గదిలోనికి వెళ్ళి తీసుకునివచ్చి చేతికిచ్చుచున్నాడు.)

గిరీశ :- (కాకితము నెగదిగజూచి) ఎవరో తెలివి తక్కువ గుమాస్తా వ్రాసినట్లు వున్నది గాని యెక్కడా అక్షరం పొల్లిలేదండీ.

అగ్నిహో :- లేదండీ దొరగారు స్వయం చేత్తో వ్రాశారు. మఱి వక్కమారు చూడండీ.

గిరీశ :- అలాగు చెప్పండి —యిది లాటిను భాషను వ్రాసినాడు, యింగ్లీషు గాని యింకా నేను లాటినుభాష నేర్చు కొనలేదండి.

అగ్నిహో :- మా వకీలు చదివేశాడండీ.

గిరీశ :- అది యేమాత్రం పనండి. లాటిను వక రోజులో చదువవచ్చును. జరుగురు లేక నేను చదవడం లేదు.

కరటక :- (తనలో) వీడిచర్య గమ్మత్తుగా వున్నది

వెంకటే :- మా అబ్బాయీ మీరు వక పర్యాయం యింగ్లీషు మాట్లాడుతారూ?

గిరీశ :- Twinkle Twinkle little star,

How I wonder what you are

వెంకటేశ :- There is a white man in the tent

గిరీశ :- The boy stood on the burning deck
Whence all but he had fled

వెంకటే :- Upon the same base and on the same side of it the sides of a trepezium are equal to one another

గిరీశ :- Of man s first disobedience and the fruit of that mango tree, sing Venkatesa my very good boy

వెంకటే :- Nouns ending in *f* or *fe* change their *f* or *fe* into *Ves*

అగ్నిహో :- ఈ ఆడుతూన్న మాటలకి అర్థమేమిటంటీ?

గిరీశ :- యీ శలవుల్లో యే ప్రకారం చదవవలెనో అదంతా మాట్లాడుకుంటున్నాము

కరటకశాస్త్రి :- అబ్బీ వక్క తెనుగు పద్యము ఏదైనా చదువుతావురా?

వెంక :- పొగచుట్టకు సతిమోవికి —

కరట :- చబాష్

గిరీశ :- డ్యామిట్ డోన్ట్ రీడ్దట్ (మెల్లగా) నలదమయంతు లిద్దరు (అని అందించుచున్నాడు)

వెంకటే :- నలదమయంతు లిద్దరు మనః ప్రభవానలదహ్యమానులై —

కరటకశాస్త్రి :- మన ప్రభవానలమంటే యేమిట్రా అబ్బాయీ?

గిరీశ :- స్కూళ్లలో అర్థం చెప్పరండి పరీక్షకు అర్థం అక్కరలేదు వేదం చదివినట్టె తెలుగూ చదివిస్తారు

కరటక :- (తనలో) తరిఫీత్ మా చమత్కారంగా వున్నది వీడికి పెందరాళె ఉద్వాసన చెప్పితేనే గాని అసాధ్యుల్లా వున్నాడు

అగ్నిహో :- బాగావుందండి — మావాడికి డబ్బు ఖర్చులేకుండా పెళ్ళి అయే సాధనం కూడా ఒకటి తటస్థించింది ఇటుపైన కలక్టరీదాకా చదువు చెప్పిస్తాను

వెంకమ్మ :- మీ నైజం కొద్దీ ఛిగ్రూ కొగ్రూ మంటారు గాని మీకుమాత్రం బాబు మీద ప్రేమలేదా యేమిటి — పట్నంలో గొట్టాలమ్మ వచ్చినప్పుడు బెంగపెట్టుకుని బాబుని శలవర్జీరాసి వెళ్ళిపో రమ్మన్నారు కారా — పెళ్ళీ చెయ్యక చదువూ చెప్పించక తీరుతుందాయేమిటి .

కరట :- డబ్బుఖర్చు లేకుండా కొడుక్కు పెళ్ళి చేస్తావుటోయి భావా . పిల్లలను అమ్మినట్టె అనుకున్నావా యేమిటి? పదిహేను వందలైనా పోస్తేగాని పిల్లను యివ్వరు

అగ్నిహో :- రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో లుబ్ధావధాన్లుగారికి చిన్నమ్మని పద్దెనిమిదివందల రూపాయిలకు అడగవచ్చినారు. ఆయన నాలుగు లక్షల కది కారష. ఉభయఖర్చులూ పెట్టుకుంటారష. పెళ్ళి మహావైభవంగా చేస్తారష. మనమే తర్లి వెళ్ళడం. తాంబూలం పుచ్చుకున్నారు. నిశ్చయం అయిపోయినది. ఆ పద్దెనిమిది వందలూ పెట్టి వెంకడికి పెళ్ళిచేస్తాను.

వెంకమ్మ :- అయ్యో ! అయ్యో ! నాకు తెలియకుండానే ! నాకు తెలియకుండానే ? యెన్నేళ్ళేమిటి పెళ్ళికొడుక్కి.

అగ్నిహో :- ఎన్నేళ్లైతే నేమిటి — నలభైయైదూ.

వెంకమ్మ :- బుచ్చమ్మ మనజీవానికి వుసూరుమని యేడుస్తూంటే సుబ్బిని కూడా యెవడో ముసలి వెధవకు అమ్మ తల్చుకున్నారు. మేనరికము యివ్వాలని యెంతో ముచ్చటపడుతూన్నాను. యీ సంబంధము చేసుకుంటే నేను నూతులో పడక మానను.

గిరీశ :- లుబ్ధావధాన్లు మా పెత్తల్లి కుమారుడండి కాని సెల్లింగ్‌గర్ల్స్ కన్యాశుల్కము, డామిట్, యెంతమాత్రమూ కూడదు. అవధానులు మామగారూ - డామిట్ — మల్బారీ దాని విషయమై చాలా యస్సేస్ వ్రాసినాడు. నేను పూనాలో వున్నప్పుడు కన్యాశుల్కము విషయమై ఒకనాడు నాలుగు ఘంటలు లెక్చరిచ్చినాను. సావకాశంగా కూర్చుంటే కన్యావిక్రయము బహు దౌర్జన్యమైన పనని మీచేత వొప్పిస్తాను.

కరటక :- ఈ సంబంధము చేస్తే నీ కొంపకు అగ్గి పెట్టేస్తాను.

అగ్నిహో :- వీళ్లమ్మా శిఖాతరగా ! ప్రతి గాడిదకొడుకూ తిండిపోతుల్లాగ చేరి నన్ను అనేవాళ్లే మరింతకాక యింత గింజుకు చచ్చేది. యీ సంబంధము చేయ్యకపోతే బారికరాముడే సరి.

(అని వెళ్ళిపోవును.)

కరటక :- ఏమి అప్పచ్చుపుమాట లంటావయ్యా.

వెంకమ్మ :- అబ్బీ యీ సంబంధం చేస్తే నేను నూతులో పడకమానను. నలుగురు బంధువులలో పరువూ ప్రతిష్ఠా పోవడం సరేగదా అమాంతంగా పిల్లదాని పీక కోసివెయ్యడం కాని మరివకటి కాదు. పెద్దదానిని పక్కలో కుంపటి లాగు యింట్లో పెట్టుకు అనుభవిస్తూనే వున్నాము. ఆయనకి మంచీ చెడ్డా వొళ్లునాటక యీ దౌర్భాగ్యపు సంబంధం కల్పించినారు. ఆయన చదువులూ నా నోములూ యెందుకు తగలేయనా. ఆయనకు యెంతతోస్తే అంతేకాని కావసిన వారిని సలహాచెయ్యడం అదీ యెప్పుడూ లేదు. ఇంతెందుకూ యీ సంబంధము అయినట్టాయనా ఒక నుయ్యో గొయ్యో చూచుకోవడమే కాని మరి సాధనం లేదు.

కరటక :- (ఆలోచించుచూ నిమ్మళముగా) గట్టి అసాధ్యము వచ్చినది — వొట్టి మూర్ఖపు గాడిదకొడుకు యెదురు చెప్పితే మరింత కొర్రెక్కుతాడు. యేమీ పాలు పోకుండావున్నది.

గిరీశ :- వెంకమ్మ త్తగారూ మీరెందుకాలాగు విచారిస్తారు. సావకాశముగా మామగారు ఒక్క ఘంట కూర్చుంటే కన్యాశుల్కమూ, శిశువివాహమూ కూడదని లెక్చరు ఇచ్చి ఒక నిముషములో ఆయన మళ్ళించి వేస్తాను.

కరటక :- (తనలో) నీవు వొక ఘంట లెక్చరు యిస్తే నీ వంటిమీద అతను రెండు ఘంటలు లెక్చరు ఇస్తాడు. (బిగ్గరగా) అమ్మీ నేనొక సలహా చెపుతాను యిలాగురా. (ఇద్దరును వెళ్ళిపోవుచున్నారు.)

గిరీశ :- మైడియర్ షేక్స్పియర్ మీఫాదర్ అగ్గిరాముడోయి. మీయింట్లో యెవళ్ళకీ అతనిని లొంగదీసే యలొక్వెన్సు లేదు నా దెబ్బ చూడు యీవేళ యేమి చేస్తానో. వీరేశలింగం పంతులుగారు కన్యాశుల్కము విషయమై వ్రాసిన పాంప్లెట్ ట్రంకులోనుంచి తియ్యి మామగారికి లెక్చరు ఇవ్వడానికి కత్తీ ఖటార్నూరాలి.

వెంకటే :- మీ లెక్చరు మాట అలాగుండనీండిగాని యీవేళ నాగండము గడిచినది గదా అని సంతోషిస్తూన్నాను. మీరు రాకపోతే మా తండ్రి పెయ్యకట్టుతాడు పట్టుకుని పరిక్ష ఫెయిల్ అయినందుకు చెమదాలు యెక్కకొట్టి వేసును. క్రిందటి మాటు కిసిమీసు శ్శలవులలో తిన్నదెబ్బలు యిప్పటికి మరిచిపోలేదు.

గిరీశ :- యీలాంటివి తప్పించుకోవడమే ప్రజ్ఞ యేమైనా డిఫికల్టీ వచ్చినపుడు ఒక రస్సా వేసినామంటే బ్రహ్మ భేద్యముగా ఉండవలెను. పొలిటిషన్ అంటే మరేమిటనుకున్నావు. పూజా నమస్కారాలు లేక బూజెక్కి వున్నాను గాని మనకంట్రీయే ఇన్‌డిపెండెంటు అయిపోతే గ్లాడ్‌స్టన్ లాగు దివాన్‌గిరీ చెలాయిస్తును. ఏమివాయి - మీ తండ్రి వైఖరి చూస్తే పుస్తకాలకి సొమ్ము ఇచ్చేటట్టు కనబడదు. చుట్టలు పట్నమునుంచి అరకట్టే తీసుకుని వచ్చినాను.

వెంకటే :- నాన్న యివ్వకపోతే అమ్మనడిగి పుచ్చుకుంటాను.

గిరీశ :- యూ ఆర్ ఏ వెరి ఇన్‌టిలిజెంటు బోయ్ దట్ ఇజ్ ది ప్రొపర్ వే. యూ విల్ వన్‌డే బికమ్ ఏ గ్రేట్ పొలిటిషన్.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును.)

బుచ్చమ్మ :- తమ్ముడూ అమ్మ కాళ్లు కడుక్కోమంటూంది.

గిరీశ :- (తనలో) హౌ బ్యూటిఫుల్ క్వైట్ అనెక్స్‌పెక్టెడ్.

బుచ్చమ్మ :- అయ్యా మీరు చల్దివణ్ణము తించారా.

గిరీశ :- నాట్ ది స్లై టెస్టు అబ్‌జెక్షన్ యెంతమాత్రమూ అభ్యంతరము లేదు. మీరే వడ్డిస్తారా యేమిటి?

బుచ్చమ్మ :- మీకు ఆలిశ్యం వుందా.

గిరీశ :- నాట్ ది లీస్టు యెంతమాత్రమూ ఆలిశ్యములేదు. వడ్డించెయ్యండి. ఇదిగో వెళ్ళిపో వస్తాను. తోవలో యేటివద్ద సంధ్యావందనమూ అదీ చేసుకున్నాను.

(బుచ్చమ్మ నిష్క్రమించుచున్నది.)

గిరీశ :- వాట్ యీవెడె మీసిస్టరా? తలచెడ్డట్టు కనపడుతున్నదే?

వెంకటే :- అవును.

గిరీశ :- ఇన్నాళాయి నీకు విడో మారేజి విషయమై లెక్చరిస్తూంటే యీ కథ యెప్పుడూ చెప్పినావుకావు. మీ యింట్లోనే ఒక అన్‌ఫార్చునేట్ బ్యూటిఫుల్ యంగు విడో వున్నదోయి! మైహార్టు మెల్టుస్ నేనే

తండ్రినైతే యెవరికైనా ఇచ్చి పెళ్ళిచేసేదును. (తనలో) ఇంత చక్కని పిల్లనెక్కడా చూడలేదు. పల్లెటూరు వూసుపోదనుకున్నాను గాని కాంపేన్ ఓపెన్‌చేసి పని జరిగించడముకు మంచాపర్చునిటీ యీ పల్లెటూరిలో కూడా తటస్తించడం నా అదృష్టం. (పైకి) మీ సిస్టర్‌కి చదువు వచ్చునా.

వెంకటేశ :- రాదు.

గిరీశ :- అయితె లవ్ లెటర్సు ద్వారా కథనడిపించడముకు వీలులేదు.

(కరటకశాస్త్రి ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కరటక :- మీకోసం వడ్డించి బుచ్చమ్మ కనిపెట్టుకవున్నది.

గిరీశ :- యిదుగో వస్తున్నాను. (అని గిరజా సవరించుకొనుచు మీసములు కీటుకొనుచు లోపలికి వెళ్ళుచున్నాడు.)

(వెంకటేశ్వర్లుకూడా అతనితో వెళ్లుచున్నాడు.)

శిష్యుడు :- (తెరలో తేనిచి)

సతత్ర మంచేషు — మంచేషా కుంచేషా?

పుస్తకం చూడాలి

సతత్ర మం చేషు

సతత్ర మం చేషు

సతత్ర మం చేషు

సతత్ర మం చేషు — మూడు పర్యాయములు వల్లెవేయడమైనది.

మనోజ్ఞ వేషాం

మనోజ్ఞ వేషాం

మనోజ్ఞ వేషాం

యింతసేపటికి పట్టుపడినది (కలిపి చదువుచున్నాడు.)

సతత్రమం చేషు మనోజ్ఞ వేషాం.

సహ — ఆ రఘు మాహారాజు, తత్ర — అక్కడ, మంచేషు — మంచం అంటే మంచంగదా, “షూ” మాటకేమి.

మనోజ్ఞ — మనోజ్ఞ మయినషువంటి, వేషాం — అక్కడ నట్టిపోయినది.

ఇది మా నాటకంలో వేషమో బాగవతవేషమో తెలియకుండా వున్నది. గురువుగారి నడగవలెను.

(ప్రవేశించు చున్నాడు.)

కరటకశాస్త్రి :- అబ్బీ కొత్త శ్లోకము చెప్పనటరా?

శిష్యుడు :- పాతశ్లోకము రువ్వేశాను.

కరటక :- అయితే రెండు చిడప్పొక్కులు గోకు.

(గోకుచున్నాడు.)

యేదీ చదువు శ్లోకము.

శిష్యుడు :- ఉదయానికి సాపుగా వచ్చింది గాని చల్ది వణ్ణం తినగానే అడుగునపడి తెమలకుండా వున్నది. రాత్రల్లా రువ్వుతూనే ఉన్నాను. మీ చిడప్పొక్కులు గోకుతూ మీతో దేశాలంట తిరగడమే కాని మరి నాకు చదువు వచ్చేటట్టు కనపడదు.

కరట :- (తనలో) నీ ఆసక్తి నా శ్రద్ధ వక్కలాగే వున్నాయి. నీ బుద్ధులు చూస్తే కిందను పెడితే పంటా — మీదినిపెడితే —వానా లేకుండా వున్నది.

(ప్రకాశంగా) చదువు యెందుకురా అబ్బీ? పొట్ట పోషించుకోవడం కోసం గదా? నీకు మా అమ్మినిచ్చి పెళ్ళిచేస్తాను. నీకు పెళ్లికాదన్న భయం అక్కరలేదు.

శిష్యుడు :- యన్ని వందలు పుచ్చుకుని కన్యాదానం చేస్తారేమిటి?

కరట :- నీదగ్గిర డబ్బు పుచ్చుకుంటానా? ఆ ఆచారం మా యింటా వంటా కూడా లేదు. ఒక పాతికభూమి పిల్లకు వ్రాసి యిచ్చేస్తాను.

(శిష్యుడు సంతోషమును దెలుపుదు చేయనటుల వికాసముగా ముఖము పెట్టుచున్నాడు) గాని నేను చెప్పినపని అల్లా చేస్తూ గురుభక్తితో వుండాలి.

శిష్యుడు :- మీరు చెప్పినపని యెప్పుడు చెయ్యలేదు?

కరట :- యీవేళ చిన్నమ్మి వివాహం విషయమై జరిగిన చర్చ విన్నావుగదా — లుబ్ధావధానులు సంబంధం జరగకుండా చెయ్యవలెను. నీకు ఆడవేషం వేశి తీసుకవెళ్లి అతనికి పెళ్ళిచేస్తాను. నీకు మన మహారాజావారి నాటక కంపెనీలో ఆడపిల్లవేషం అలవాటే గనుక యవరూ భేదించలేరు. ఈడున్నా పొట్టిగా కూడా వున్నావు. ఆడవేషంతో నిన్ను చూచిన తరువాత లుబ్ధావధానులు తప్పకుండా నిన్ను పెళ్ళాడదానికి వప్పుకుంటాడు.

శిష్యుడు :- మీరు చెప్పిన దానికంటె యెక్కువ చేసుకు వస్తాను.

కరటక :- యీ పనిలో నేను చెప్పిన ప్రకారం నడుచుకుంటే తప్పకుండా నీకు గొప్ప వుపకారం చేస్తాను. మా పిల్లని కన్యాదానం చేసి నిన్ను యిల్లరికం వుంచుకుంటాను.

శిష్యుడు :- యిదెంతపని.

కరటక :- బహుజాగ్రత్తగా వుండాలి. ఏమయినా వ్రాత ప్రోతం వచ్చిదంటే కొంప ములిగిపోతుంది పదిరోజులు వాళ్ళయింట్లో వుండి యిల్లు గుల్లచేసి గందరగోళం పెట్టి వెళ్ళిపోయి రావలెను మల్లవరంలో నీకోసం కనిపెట్టుకుని వుంటాను

శిష్యుడు :- మీరే తల్లీ దండ్రీ అని మొదటినుంచీ ఆలోచించుకుంటూనే వున్నాను మీ ఆజ్ఞకు యెప్పుడూ మీరేవాడిని కాను

కరట :- ఏదీ శ్లోకం చదువు

శిష్యుడు :- సతత్ర మంచేషు మనోజ్ఞవేషాం

(తెర దించవలెను)

★ ★ ★

కన్యాశుల్కము

ద్వితీయాంకము

ఒకటవ స్థలము - అగ్నిహోత్రవధాన్లుగారి యింటియదుటివీధి.

(గిరీశం, వెంకటేశ్వర్లు, ప్రవేశించుచున్నారు)

వెంకటే :- నిన్నరాత్రి కన్యాశుల్కముమీద లెక్చరు యిచ్చారా?

గిరీశ :- లెక్చరేమిటోయి ధణుతు ఎగిరిపోయినది - మీ తండ్రిది మైరావణ చరిత్రోయి-మీ అంకుల్ కరటకశాస్త్రి స్కౌండ్రల్ లాగ కనబడుతున్నాడు.

వెంకటే :- ఏమిజరిగిందేమిజరిగిం దేమిటి?

గిరీశ :- రాత్రి భోజనాలవేళ లెక్చరు ఆరంభించమని రోజల్లా బురిడీలు పెట్టి నేను సబ్జక్టు అందుకునేటప్పటికి తనుకూడా సపోర్టుచేస్తానన్నాడు గాని నాకు మీ తండ్రివైఖరీ చూస్తే లెక్చరు ఆరంభిద్దామని నోటికొసకి అక్షరము వచ్చి జంకి మళ్లీ వూరుకుంటూ వుండేవాడిని తుదకు పెరుగూ అన్నము కలుపుకునే వేళకు యిక టైమ్ మించిపోతుందని ఆరంభించాను ఇంకా ఇన్‌ట్రడక్షన్ రెండు సెన్‌టెన్‌సెస్ చెప్పలేదు నాలుగు ఇంగ్లీషుమాటలు దొర్లేయి దాంతో మీ తండ్రి గుడ్లు యర్రచేశి ఈ వెధవ యింగ్లీషు విద్యనుంచి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతున్నది దేవభాషలాగ భోజనాలదగ్గిరకూడా ఆ మాటలే కూస్తారు సంధ్యావందనము, పురుషసూక్తము, శ్రీసూక్త పారాయణ తగలబడి పోయినదికదా అని గట్టిగా కేకలు వేశేటప్పటికి నేను కొంచము పస్తాయించి థ్రోయింగ్ పెర్‌లెస్ బిఫోర్‌స్విన్ అనుకుని కరటకశాస్త్రులు హెల్పు ఏమయినాచేస్తాడేమో అని అతనివైపు చూశాను వులకలేదు పలకలేదు సరేకదా మొఖమటు తిప్పేసి కడుపు పగిలేటట్టు నవ్వుతూ కూర్చున్నాడు యిక లెక్చరు వెళ్లిందికాదు సరే కదా నోటిలోకి ముద్దకూడా వెళ్లిందికాదు ఛీ యింత ఇన్‌సల్టు జరిగిన తరువాతను తక్షణం బయలుదేరి వెళ్లిపోదామనుకున్నాను.

వెంకటే :- అయ్యయ్యో వెళ్లిపోతారా యేమిటి?

గిరీశ :- నాట్ ఇన్ దీ లీస్ట్ కొసాకు విను నీ తండ్రిని అప్పుడే పోకట్‌లోవేశాను.

వెంకటే :- అయితే మరి లెక్చరు ఇచ్చి పెళ్లి తప్పించేస్తామన్నారే.

గిరీశ :- పెళ్లి ఆపడానికి బ్రహ్మాశక్యంకాదు. డిమోస్తనీస్ సురేంద్ర నాద్ బానర్జీ వచ్చి చెప్పినా కాని నీ తండ్రి ఆ పెళ్లి మానడు. లెక్చరెంతసేపూ సిటీలలోనే కాని పల్లెటూళ్లలో పనికిరాదు. పూనాలాంటి సిటీలో లెక్చరు ఇచ్చామంటే టెన్‌థౌజండు పీపిల్ వినడానికి వస్తారు - మన టౌన్‌లోనే పెద్ద మీటింగులు చెయ్యాలంటే డప్పులు బజాయించి నోటీసులు కట్టి బాజారులు కాసి తోవంట వెళ్లిపోయే వాళ్లందరినీ యీడ్చుకునివచ్చినాకాని వక యాభై మందికారు. పల్లెటూరి పీపిల్ లెక్చరుకు అన్‌ఫిట్ మొన్న మనము వచ్చిన బండివాడికి నేషనల్ కాన్‌గ్రెస్ విషయమై రెండుఘంటలు లెక్చరు యిచ్చేసరికి ఆ గాడిదకొడుకువాళ్ల వూరు హెడ్‌కానిస్టేబులుని కాన్‌గ్రెస్‌వారు యెప్పుడు

[illegible] లెక్చర్లు యంత్రమాత్రం కార్యంలేదు. నీ తండ్రిదగ్గిరమాత్రం [illegible]

వెంకటే :- [illegible]?

గిరీశ :- [illegible]! ఆ తరువాత కథవిను నా మీద కేకలు వేశిన తరువాత కోపం అణక్క [illegible] పెరుగూవణ్ణం కుమ్మడం ఆరంభించాడు యింతట్లో మీ అప్పవచ్చి [illegible] నిలవబడి కోకిలకంఠంతో నాన్నా తమ్ముడికి పెళ్లి చెయ్యాలంటె నా సొమ్ముపెట్టి [illegible] గాని దాని కొంపదీసి చెల్లెలని లుబ్ధావధానులకి యివ్వవద్దని చెప్పింది దానితో [illegible] పట్టకుండానే ఆ పెరుగూఅన్నం విస్తరి తీసుకువెళ్ళి దానినెత్తిమీద రుద్దేశాడు. [illegible] అడ్డుపడబోయేటప్పటికి చెంబులో నీళ్లు అతనినెత్తిమీద దిమ్మరించాడు. దానితో [illegible] కరటకశాస్త్రుల్లూ అతని శిష్యుడూ అప్పుడే బయలుదేరి వాళ్లవూరికి వెళ్లిపోయినారు.

వెంకటే :- ఇదేనా ఏమిటి మా నాయన్ని జేబులో వేశెయ్యడం ?

గిరీశ :- కొసాకు విను మరి కరటకశాస్త్రుల్లు స్కౌండ్రల్ వెళ్ళిపోయాడని సంతోషించాను కాని మీ సిస్టర్ ఫేట్ విషయమై మహా విచారమయినది. నేనే దాని హజ్‌బెండ్ అయినట్టయితే నీ తండ్రిని నిలబడినచోట రివాల్వర్‌తో షూట్ చేసేదును. మీ అమ్మ ఏడుస్తూ వకమూల కూర్చున్నది - అప్పుడు నేను నీళ్ల పొయిలో నిప్పువేశి నీళ్లుతోడి మీ సిస్టరుని తీసుకువెళ్ళి స్నానం చేయించినాను. యింతట్లో మీ తండ్రికి పశ్చాత్తాపము వచ్చి నేను అరుగుమీద పక్క వేసుకుని పడుకుంటే మాటల్లో పెట్టి తెల్లవారినదాకా నిద్దర పట్టనిచ్చాడుకాదు. మొత్తము మీద కత్తు కలిపేసినాడు. అతను చెప్పినదానికల్లా సహీచేశాను. కరటకశాస్త్రుల్లు మీదమట్టుకు గట్టిగా బజాయించేశాను. మొత్తముమీద ఇన్‌ఫెన్ టు మేరియేజి బాగా ఆలోచిస్తే కూడును అని తోస్తున్నది.

వెంకటే :- ఇన్నాళ్లూ కూడదని చెప్పేవారే నాతోటి?

గిరీశ :- ఒపీనియన్సు అప్పుడప్పుడు ఛేంజిచేస్తూ వుంటేనే కాని పొలిటిషన్ కానేరదు. నాకు తోచిన కొత్త ఆర్గ్యుమెంటు చూశావా? ఇన్‌పెంట్ మేరియేజి వుంటేనే కాని విడోస్ ఆట్టే వుండరు. విడోస్ వుంటేనే కాని విడో మేరియేజి రిఫారము కాదుగదా. సివిలిజేషనుకల్లా ఎసెన్‌షియల్ విడోమేరియేజే. కన్యాశుల్కము తప్పులేదనికూడా ఇప్పుడు నే వాదిస్తాను.

వెంకటే :- యేలాగేమిటి?

గిరీశ :- కన్యాశుల్కములేని మేరియేజి వుందిటోయి లోకంలోను దబ్బుపుచ్చుకుంటే నేమి, సరుకులు పుచ్చుకుంటేనేమి, లేక ఇంగ్లీషువాళ్లలాగ సెటిల్‌మెంటు చేస్తేనేమి. యీ ఆర్గ్యుమెంటు రాత్రి మీ నాన్నతో చెప్పేటప్పటికి చాలా సంతోషించాడు.

వెంకటే :- రాత్రి యింకా యేమి మాట్లాడారేమిటి?

గిరీశ :- నీకు జడ్జీపనిదాకా చదువు చెప్పించేస్తానన్నాడు. పుస్తకాల సంగతి కదిపాను గాని పెళ్లినుంచి వచ్చినతరువాత యిస్తానన్నాడు. ఈ లోగా సిగర్స్ లేకపోతే గుడ్లెక్కొస్తాయి. పట్నంనుంచి తెచ్చిన అరకట్టా అయిపోయింది. దొంగతనంగా చుట్టకాల్చుకుందామని రాత్రి పక్కవీధరుగుమీద

వేసుకుంటే మీతండ్రి కూడా బిచాణా అక్కడే వేశాడు. సిగర్స్‌కోసం యేమయినా కాపర్స్ సంపాదించావా లేదా?

వెంకటే :- లేదు-యీ వుదయమల్లా అమ్మ దుమ ధుమలాడుతున్నది. పొడుంకోసం మా నాన్న కొట్టులో నిలవచేసిన పొగాకులోది వక కట్ట వోణీలో దాని పట్టుకొచ్చాను.

గిరీశ :- దటీజ్ పొలిటిక్స్ మైడియర్‌బోయ్ ! మరి యింతసేపూ చెప్పావుకావేమి- చుట్టలు చుట్టుకుని యీ కోవిలగోపురంలో కూర్చుని కాల్చుకుందాము.

వెంకటే :- కోవిలలో చుట్టకాల్చవచ్చునా?

గిరీశ :- కాలుస్తే కోవిలలోనే కాల్చవలెనోయి-దీని పొగముందర సాంబ్రాణీ, గుగ్గిలం యేమూల. యేదీ కట్ట యీలాగునతే (అని యందుకొని వాసనచూచి) హా యేమి పొగాకోయి - నిజంగా కంట్రీలైపులో చాల చమత్కారం వున్నది. బెస్ట్ టొబాకో - బెస్టు గేదెపెరుగు. మాంచి ఘీ అందుచేతనేనోయి పోయట్సు కంట్రీలైపు కంట్రీలైఫ్. పేస్టొరల్‌లైపు. పేస్టొరల్‌లైఫ్ అని దేవులాడుతారు.

వెంకటే :- మీరూ పోయేట్సేకదా?

గిరీశ :- అందుకు అభ్యంతరంయేమిటి? నాకు కంట్రీలైపు యిష్టమే గాని సీమలో లాగ బ్యూటిఫుల్ షెప్పర్డెసెస్, లవ్‌మేకింగూ వుండదోయి - గ్రాస్గర్ల్సు తగు మాత్రంగా వుంటారుకాని మా డర్టీస్మెల్, అదొకటిన్నీ మనదేశంలో మెయిద్దువుండరోయి - చిన్నప్పుడే మేరీ చేస్తారు. యిక నెంతసేపూ లవ్ మేకింగు విడోసుకి చెయ్యాలిగాని మరి సాధనంలేదు.

వెంకటే :- మీరు విడోస్‌మీద వ్రాసిన పోయిట్రీ యిస్తామన్నారు. ఒకమాటూ చదివారుకారు.

గిరీశ :- అది నేను రిఫార్మర్ లో అచ్చేవేయించేసరికి టెన్నిసన్ చూచి గుండె కొట్టుకున్నాడు. మైమదర్ అనేటటువంటి పోయిట్రీ నీకు వచ్చునా?

వెంకటే :- వచ్చును. బారోసు రీడరులో చదివాను.

గిరీశ :- దానికి పాఠాంతరంగా నేను పోయిట్రీ చేశాను. నోటుబుక్కూ పెన్సలూ తీసుకో (అని చుట్టకాల్చుచు మధ్యమధ్య చుట్ట చేతపట్టుకుని యొక్కొక్క ముక్క చెప్పుచుండగా దానిని వెంకటేశ్వర్లు వ్రాయును)

The Widow

She leaves her bed at A.M. four,
And sweeps the dust from off the floor,
And heaps it all behind the door,

The Widow !

Of wond'rous size she makes the cake,
And takes much pains to boil and bake,
And eats it all without mistake,

The Widow !

Through fasts and feasts she keeps her health,
And pie on pie she stores by stealth,
Till all the town talk of her wealth,

The Widow !

And now and then she takes a mate,
And lets the hair grow on her pate,
And cares a jot what people prate,

The Widow !

I love the widow - however she be,
Married again - or single free,
Bathing and praying,
or frisking and playing,
A model of saintliness,
Or model of comeliness,
What were the earth
But for her birth?

The Widow !

చుట్టపారవేశి యింటికి పోదాము పద చాలా సేపయిపోయింది. (అని నాలుగడుగు లిద్దరు నడచునప్పటి కగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించి)

అగ్నిహో :- ఏమండీ రాత్రి మనమనుకున్న ప్రకారం మన దావాలు గెలుస్తాయనే మీ యభిప్రాయమా?

గిరీశ :- అవి గెలువకపోతే నేను చెవి కదపాయించుకుని వెళ్లిపోతాను. బుచ్చమ్మ గారి భూముల తగాయదా విషయమై జబ్బల్‌పూరు హైకోర్టు తీర్పు స్పష్టముగా వున్నది. మాపెత్తండ్రిగారు యీలాటి కేసే వకమాటు గెల్చారు.

అగ్నిహో :- దీనికల్లా వచ్చిన అసాధ్యం పార్వతీపురం కోర్టులో దావా తేవడానికి వీలులేకపోయింది. భూములలో చాలాభాగము అమలాపురంతాలూకా వున్నాయి గనుక. కేసు ఆ కోర్టులో తేవలసివచ్చింది. కరటకశాస్త్రుల్లని మళ్లీ పంపించాలని అనుకుంటూ వుండేవాడిని కాని, వాడు వట్టి అవకతవక మనిషి, యెదదిద్దం అంటే పెడదిద్దం అంటాడు. వాడు వెళితే కేసు చెడిపోవడానికి అభ్యంతరంలేదు. కేసు యవడో చవల వకీలుకి అప్పగించాడు.

గిరీశ :- మీ శలవయితే నేను వెళ్ళి ఆ వ్యవహారం అంతా చక్కపెట్టుకు వస్తాను. మాపెత్తండ్రిగారు అమలాపురం మునసబు కోర్టులో కల్లా పెద్దప్లీడరు. ఆయన పట్టినకేసు యప్పుడూ పోవడంలేదు.

అగ్నిహో :- మీరు వెళితే నేను వెళ్ళినట్లే — యెంత ఫీజు అయినా మీ పెత్తండ్రిగారికే వకాల్తీ యిస్తాను.

గిరీశ :- మీ దగ్గర ఫీజు పుచ్చుకోవడం కూడానా? ఖర్చులు మట్టుకు పెట్టుకుంటే వక్కదమ్మిడీయైనా పుచ్చుకోకుండా పనిచేస్తారు.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించి)

బుచ్చమ్మ :- నాన్నా అమ్మ మడికట్టుకోమంటున్నాది.

(అని బుచ్చమ్మ వెళ్ళిపోవుచున్నది.)

(గిరీశం క్రేగంటను జూచును.)

అగ్నిహో :- భోజనంచేసిన తరువాత కాయితాలు మీ చేతికి యిస్తాను. అవన్నీ సావకాశంగా చూడండి. మా యింటిపొరుగు సూరావధానులకీ మాకూ మందడి గోడ విషయమై తెచ్చిన దావాలో మనమీద అన్యాయముగా లంచము పుచ్చుకొని మునసబు తీర్పు చెప్పితే జడ్జీ కోర్టులో అప్పీలు చేసినాను. దానికింద నాలుగువందల రూపాయీలు అయిపోయినవి. మీవంటివారు నాకు చెయ్యాసరా వుంటే సూరావధానులపిలక వూడదీసేదును. క్రిమినల్‌కేసు తెమ్మని కూడా మా వకీలు సలహా యిచ్చాడు మీరేమంటారు.

(బుచ్చమ్మ తిరుగ బ్రవేశించి భోజనమునకు బిలుచును)

అగ్నిహో :- వెధవముండాసొద- పెద్దమనిషితో వ్యవహారము మాట్లాడుతూవుంటే రామాయణంలో పిడకల వేట్లాటలాగ అదే పిలవడం.

గిరీశ :- తప్పకుండా తేవలశినదే దానితోకాని వాడికి శాస్తికాదు. 1572 వ శక్షను ప్రకారం నెగోషియబుల్ ఇన్‌స్ట్రుమెన్‌ట్సుఆక్టు తెచ్చేదీ జయిలులోపెట్టించేసేది తగాయిదాస్థలం చూచినాను గనుక జల్లీలు తెగ పొడిచేసేటట్టు సాక్ష్యం పలికేస్తాను. ఈ గోడచూస్తే తప్పకుండా మీదయినట్టే అగుపడుతూవున్నది.

అగ్నిహో :- అందుకు సందేహం ఏమిటండీ? పెరటిగోడకూడా చూదాము యిలాగురండి. (అని నిష్క్రమించుదురు.)

★

రెండవ స్థలము - రామచంద్రపురం అగ్రహారం రామప్పంతులు యిల్లు.

(రామప్పంతులు—మధురవాణి ప్రవేశించి)

మధు :- లుబ్ధావధాన్లుని పెళ్ళికి యాలా వొప్పించారేమిటి?

రామ :- కట్టా విప్పా సమర్థుణ్ణి నాకు యిదొ కష్టమయిన పనా?

మధు :- అయినా చెబుదురు.

రామ :- సిద్ధాంతిద్వారా హికమతంతా చేశాను. వాడు వెళ్ళి జాతకంలో వివాహయోగం వుందని, పిల్ల మహాపతివ్రత అవుతుందని, అది యింట్లో కాలుపెట్టిన దగ్గిర నుంచి యిల్లంతా బంగారంతో నిండి పోతుందని చెప్పాడు. నేను వెళ్ళి మీనాక్షి యిల్లు గుల్లచేసేస్తూందని, దానివల్ల యిప్పటికైనా ముప్పువుందని చెప్పినాను. దానితో మనసు కుదిరింది. గాని చలచిత్తం ముండాకొడుకు, డబ్బు ఖర్చవుతుందని అడుగడుక్కీ వెనకతీస్తుంటాడు. యీ వివాహంలో నీకు బాగా డబ్బు యిప్పిస్తాను. యిది అంతా నీకోసమే.

మధు :- మీమాయలు నాకు తెలియవా యేమిటి? లుబ్ధావధాన్లుకు పెళ్ళి చెయ్యడం మీకోసమే. అంచేత నాకు మనస్కరించకుండా వున్నది.

రామ :- మైడియ్యర్ - అలాంటి అన్యాయం మాటలు ఆడకు. నిన్ను చూచిన కంటితో మరి వక్కర్తైను చూస్తె మొత్తెయ్యాలని బుద్ధిపుడుతుంది. (అని ముద్దు పెట్టుకొనును.)

(తెర దించివెయ్యవలెను.)

★

మూడవ స్థలము - రామచంద్రపుర అగ్రహారములో

లుబ్ధావధానులుగారి యిల్లు.

(లుబ్ధావధానులు, రామప్పంతులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

లుబ్ధా :- ఏమండి రామప్పంతులుగారూ వివాహానికి యాభై రూపాయిలు ఇస్టేమెంటు చేసినాను.

రామ :- నీగుణం నీవు పోనిచ్చుకోవు గదా మామా? లోకంలో యేమనుకుంటారో అన్నభయం యీషత్తైనా లేదు:

లుబ్ధా :- లోకంలో యేమనుకుంటే నాకేం కావాలి మీరు ప్రోద్బలంచెయ్యబట్టి పద్దెనిమిదివందల రూపాయిలు ఇవ్వడానికి వప్పుకున్నాను కాని, లేకుంటే యిప్పుడంత సొమ్ము అప్పుచేసి తెచ్చినదాకా నాకు ఏమిపట్టింది.

రామ :- వేషాలు వెయ్యకండి. పాతు లో రెండు సంచీలు తియ్యరాదా — మీరు పెళ్ళిచేసుకుని నన్ను వుద్ధరించినట్లు మాట్లాడుతారేమిటి — మీరు పెళ్లాడే పెళ్లాము నా యింట్లో వచ్చి కాపురం చేస్తుందా ఏమిటి.

లుబ్ధావ :- యిపుడు అంటే అన్నారు కాని పాతు, పాతు, అంటూ వుండకండి. పాతువుంటే పురిల్లు ఖర్మమేమి — ఆ యాభయి రూపాయిలు మీచేతికి ఇస్తాను కటాక్షించి అది దాటకుండా అంతతో సరిపుచ్చుతే మీకు చాలాపుణ్యం వుంటుంది — డబ్బు తేవడమంటే బహు ఇబ్బందిగా వున్నది.

రామ :- ఆ యాభయికి మరి వకసున్నాచుట్టి నాచేతికి యివ్వండి. అతిక్లుప్తంగానూ. విశేషవయిభవంగానూ, వివాహంచేస్తాను. మీకేమీ శ్రమ లేకుండా అన్ని సప్లయిలు చేస్తాను.

లుబ్ధా :- అయిదువంద లెక్కడ వస్తాయేమిటి? పెళ్ళి లేకపోతె మానిపోయె.

రామ :- ఇప్పుడు వద్దన్నా మానదు. ప్రధానమయిన తరువాత చేసుకోకపోతే అగ్నిహోత్రావధానులు మహా చెడ్డవాడు. లా, బాగా తెలుసును. అయిదువేల రూపాయిలు డేమేజికి దావాతెస్తాడు.

లుబ్ధా :- నీనించే ఈ చిక్కంతా నాకు వచ్చినది.

రామ :- చక్కని పెళ్ళాము యింటికి వస్తూవుంటే చిక్కేమిటయ్యా. వెర్రి బ్రాహ్మడా ఆడపిల్లను అమ్మిన సొమ్ము ఏమయినది. యాభయి ఏళ్ళాయి వడ్డీ వ్యాపారము చేస్తున్నావు.

యెప్పుడయినా నూటికి నెలకు మూడు రూపాయిలకు తక్కువ వడ్డీ పుచ్చుకున్న పాపాన్ని పోయినారా?

లుబ్ధా :- యాభై ఏళ్లు - యాభై ఏళ్లుఅంటూ వస్తావు. పెళ్లికూతురు వారితో యన్నేళ్ళు వున్నాయని చెప్పారేమిటి?

రామప్ప :- నలభై రెండేళ్లు అని చెప్పాను.

లుబ్ధా :- ఒకటి రెండు హెచ్చుతగ్గుగా అంతేసుమా. నా వయస్సు ప్లవసంవత్సర శ్రావణమాసము ఏదీ లెక్కపెట్టండి.

రామప్ప :- (తనలో) ముసలిగాడిదకి ఏమి అభిమానము (పైకి) సర్వజిత్తు. సర్వధారి. విరోధి, క్రోధన, అక్షయ (అని నోటికి వచ్చినట్టల్లా గబగబ లెక్కపెట్టుచూ) ఆట్టేలేవు వచ్చే శ్రావణమాసానికి డెబ్బైతొమ్మిది వెళ్లిపోతాయి. నామాటవిను, అయిదువందల రూపాయీలతో నిన్నొక దమ్మిడీ అడగకుండా సరపలాగీ చేస్తాను. అంతా అమాంబాపతులు రెండువేల మూడువందల రూపాయిలతో ఇతి భాషామంజరి సమాప్తః అవుతుంది. ముందూ వెనకా చూడక పాతులియ్యి.

లుబ్ధా :- అదుగో పాతు పాతు అంటారు గదా అసాధ్యము వచ్చింది. ఈ మాటు మళ్లీ ఆమాట అంటే మరి మీకూ నాకూ సరి. ఈలాగే నీవంటి మహాత్ములు యెవరో లేనిపోని మాటలు పోలీసుగారితో చెప్పి పన్నువేయించేశారు.

రామప్ప :- యీ అలకలతో నాకేమీ పనిలేదు. నాద్వారా పని జరిగించవలసినదని మీకుంటే అయిదువందల రూపాయిలకి తక్కువకి నేను చెయ్యను. అంతకి తక్కువైతే నా ప్రతిష్టకు లోపంవస్తుంది. మరెవరి చేతైనా చేయించుకోండి.

లుబ్ధా :- కోపము పడకండీ మామా. మీ మాట యెప్పుడు వినలేదు. డబ్బుతో సంబంధించిన పని గనుక ఇంత బతిమాలుకుంటున్నాను.

రామప్ప :- బేరానికి నేను మనిషినికాను శలవిప్పించండి.

(తెరదించి వెయ్యవలెను.)

★

నాల్గవస్థలము — రామప్పంతులుగారి గృహము

(కరటక శాస్త్రులు, స్త్రీ వేషముతో శిష్యుడు, ప్రవేశించుచున్నారు)

కరట :- అబ్బీ నేను చెప్పినదంతా నాటకంలో పాత్రలాగా అచ్చుకొట్టినట్టు చేసుకరావలెను. రవ్వంత పిసరు వాతప్రోతము వచ్చిందిరా అంటే మనపీకలు పోతాయి.

శిష్యు :- మీకెంత మాత్రమూ ఆ భయము అక్కరలేదు.

కరట :- (తలుపు దగ్గిరకు వెళ్ళి) ఇదేనా రామప్పంతులుగారి బస.

రామప్ప :- (లోపలినుంచి) మీది యే వూరయ్యా?

A.C. No. 18816

కరట :- కృష్ణాతీరము జటాంతస్వాధ్యాయిని

రామప్ప :- రామప్పంతులుగారు యింట్లో లేరు

కరట :- మీరు వున్నారుగద

రామప్ప :- యెవరుంటే నేమిటి యీవేళ యేకాదశి వెళ్లిపోండి

కరట :- తలుపు తీశివుంది యిక మిమ్మల్ని బ్రతిమాలు కోవడమెందుకు

(అని లోపల ప్రవేశించుచున్నారు)

రామప్ప :- పీటవెయ్యవే దయచేయండి

కరట :- సాలిగ్రామాల వాసన కొట్టుతూంది యేమిటండోయి — యేకాదశన్నారే

రామప్ప :- వొళ్లు కారకంచేసి వున్నది ఔషధంగా పుచ్చుకుంటూ వున్నాను ఈ మాట యెక్కడా చెప్పకండి

కరట :- మీ దయవల్ల భోజనం చేసినాను ఒక ప్రయోజనంవుండి — వచ్చినాను

రామప్ప :- (తడక యవుతలనుంచి పైకివచ్చి చెయ్యి తుడుచుకొనుచు) దయచేయండి కుర్చీమీద — ఔనే చుట్టలు పట్టుకురా శాస్త్రుల్లుగారికి కూడా ఆకులు చెక్కలూ ఇయ్యి

(సాని ప్రవేశించి)

సాని :- నమస్కారమండీ పంతులుగారూ

కరట :- ఇన్నాళ్ళకి జన్మసాఫల్యమయినది నన్ను పంతులుగారిని చేశావా

రామప్ప :- యేమండీ - ఇంగ్లీషు అభివృద్ధి అయిన దగ్గిరనుంచీ మన వైదీకులము కూడా పంతుళ్లవారము అవుతున్నాము

కరట :- నియ్యోగీ వైదీకీ భేదమూ నాడీ భేదమూ శాస్త్రసిద్ధము కాదని విజయనగరము ఆనందవర్ధనీ సమాజంవారు పరిష్కరించినారు

రామప్ప :- అందుకు సందేహ మేమిటండీ. పేరుగొప్ప ఊరుదిబ్బ అన్నట్టు యీ మార్థులు, యీ కరణకమ్మలు, యీ నియ్యోగులు లౌక్యానికి మనవాళ్లతో పనికి వస్తారండీ యీ తాలూకాలో యే క్రిమినల్ కేసువచ్చినా నా సలహా లేనిదీ పని జరగదు నియ్యోగి యేమిటి, వైదీకి యేమిటి

రామప్ప :- ఔనే అద్దం పట్టుకురా

(ఆమె తెచ్చి యద్దము చేతికివ్వగా దానినందుకుని చూచుకొనుచు
మీసములు సవరించుకొను చుండును)

కరట :- లుబ్ధావధానులుగారికి తమకీ చాలా స్నేహమటా? తమ మాట అడుగు దాటడని విన్నాను

రామప్ప :- ఆ గాడిదెకొడుకుకు ఒకడితో స్నేహమేమిటండీ, వాడి ప్రాణానికీ డబ్బుకీ లంకె డబ్బుకీ వాడికీ స్నేహముగాని మరియెవరితోనూ స్నేహములేదు అయితే వాడికి వ్యవహారజ్ఞానము బొత్తిగా లేదు కోర్టు అంటే భయపడతాడు అంచేత నా సలహాలేక బతకలేడు

కరట :- నేను కృష్ణాతీరమునుంచి వస్తున్నాను భూములమీద చాలా ఋణం అయిపోయినది ఈ పిల్లని నందిపల్లిలో వెంకటదీక్షితులు గారికి పదిహేనువందల రూపాయిలకు అమ్మి ఆ ఋణం తీర్చుకోవాలని అంతా సిద్ధంచేసుకుంటే మాసంరోజులకు గాని రూపాయిలు యివ్వలేమని ఆయన అన్నారు పదిహేనవ తారీఖు లోగా రూపాయిలు చెల్లకపోతే భూములు పోతాయి ఇంతట్లో లుబ్ధావదాన్లుగారు వివాహ ప్రయత్నం చేస్తున్నారని విని ఆ సంబంధం మానుకుని యీలాగు వచ్చాను ఈ పిల్లను ఆయనకు అమ్మివేసి ఋణవిముక్తుణ్ణి కావలెనని ఆలోచిస్తున్నాను ఇదిగాని సమకూరిస్తే మీకు పది వరహాల సొమ్ము దాఖలు చేసుకుంటాను

రామప్ప :- నలభై యాభై రూపాయిల వ్యవహారాల్లోకి చొరబడే వాడనుకాను అయినా మీరు దూరదేశమునుంచి వచ్చినారు ఈపాటి ఉపకారం చేతునుగాని మించి పోయింది పది రోజుల కిందటవస్తే అయిపోవును అప్పుడే సంబందం రహితమయినది అయితే మీది యేనాడి?

కరట :- యేనాడి కావలిస్తే ఆనాడే అవుతుంది మేము వెల్నాట్లం

రామప్ప :- చూచారా అది వక వుపద్రం వారు వేగినాట్లు — యెందుకయినా వేరే ఒకచోట ప్రధానం అయిపోయినది

కరట :- ఈ కార్యం సమకూరిస్తే నాకు దొరికే దానిలో నాలుగోవంతు మీకిస్తాను

రామప్ప :- యెంతయిస్తే నేమిటి? మించిపోయినదని మనవి చేసినాను కానూ, యింకా మరి వకపని కావలిస్తే చేస్తాను మీ భూములు తనఖా యిచ్చాం అన్నారు గదా తణఖా దస్తావేజు చూపిస్తే అది చెల్లకుండా సాక్ష్యం సంపన్నం సంపాదించి గ్రంధం చేయిస్తాను

కరట :- సాక్షులు యెవరు దొరుకుతారండి

రామప్ప :- మధుపాడ గరికవలసా యింకా మరికొన్ని అగ్రహారాలూ వున్నాయి కావండీ ఉర్లాం బసవరాజు గారి పద్దులెఖ్ఖే దొంగసాక్ష్యాలకు కూడా పనికివస్తుంది కుందనాలుంటే పది లేకుంటే ఆరు నా తమాషా చూడండి యీ విషయంలో కావలిస్తే యాభయి సాక్ష్యాలు తీసుకవస్తాను యీలాంటివి యెన్ని వ్యవహారాలు మోసేశానండీ

కరట :- యీ లండాచోరీలో దిగడానికైనా డబ్బుండాలికదా? పిల్లకి యేలాగైనా పెళ్ళిచేస్తేనే కాని డబ్బు దొరకదు టొంపలాగు యిది నాతో తిరుగుతూ వుంటే స్వేచ్ఛావుండదూ

రామప్ప :- మీకు దొరికేదానిలో సఘం రూపాయిలు యిస్తే వక తంత్రం చేసి వివాహం కుదురుస్తాను

కరట :- సఘం మీకిస్తే నేను ఋణం యేమితీర్చుకోను

రామప్ప :- ఋణం తీర్చుకోనక్కరలేకుండా గ్రంధం జరిగిస్తానుగదా

కరట :- (ఒక నిమిషమాలోచించి) అయితే కానియ్యండి - అంతా మీదే భారం పిల్లదాని కలంకారం వుంపిస్తారా

రామప్ప :- ప్రయత్నం చేస్తాను కాని ఖరారు చెయ్యజాలను. వాడు పీసరికొట్టుముండాకొడుకు - అయినా నా ప్రతాపం చిత్తగించండి. అవునే కలం, కాయితం, సిరాబుడ్డి తీసుకురా - (వ్రాయుచూ కరటకశాస్త్రులవైపు జూచి) మీరు రేపు జాముర్రాత్రికి రండి.

★

అయిదవస్థలము — లుబ్ధావధానులుగారి యిల్లు.

(లుబ్ధావధాన్లు, రామప్పంతులు, మీనాక్షి, ప్రవేశించుచున్నారు.)

రామప్ప :- అయితే మూడువందలకా సిసలు.

లుబ్ధా :- ఒక యాభై కొట్టివేస్తే బాగుండును.

రామప్ప :- వక దమ్మిడీ తక్కువైతే నేను సరపలాగీ చెయ్యలేను. మరి యెవరిచేతనైనా చేయించుకోండి.

లుబ్ధా :- పోనీయండి నేనన్నమాటా వద్దు, మీరన్నమాటా వద్దు. ఒక పాతిక కొట్టి వేయండి.

రామ :- అయిదువందలల్లా, మూడువందలదాకా దించాను. ఇక వొక దమ్మిడీకొట్టేస్తే నాకీ వ్యవహారం అక్కరలేదు. అగ్నిహోత్రావధానులు మహా కోపిష్టిముండా కొడుకు, లాంఛనాలలో యేమిలోపం వచ్చినా వూరుకోడు.

(తెరలో) యిదుగో వుత్తరంబాబూ.

రామప్ప :- యేవూరినుంచేమిటి.

కూలివాడు :- కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంనుంచి బాబూ.

రామప్ప :- యిదుగో అప్పుడే మీ మామగారివద్దనుంచి వుత్తరాలు వస్తున్నాయి.

లుబ్ధా :- పంతులుగారూ చదవండి.

రామప్ప :- (చదువుచున్నాడు)

శ్రీ వేదమూర్తులైన బ్రహ్మశ్రీ లుబ్ధావధానులుగారికి—త॥

మీకు విశేష వయస్సులేదని మధ్యవర్తులు మభ్యపరచినందున మేము మీ సంబంధం చేసుకోవడంకు నిశ్చయించుకున్నాము. అయితే మీరు చాలా ముసలివాళ్లని మాకు తెలిసినందున, మీ సంబంధం మానివేయడమైనది-గనక, మీరు వేరే సంబంధం చూచుకోవచ్చును. మీరు మరి యెవరినీ యీలాగు దగా చెయ్యరని నమ్ముతాను.

అగ్నిహోత్రావధాన్లు వ్రాలు.

లుబ్ధా :- ముసలివాడనటోయి వీడమ్మ కడుపు కాల్చా.

మీనాక్షి :- మరేమిటి కాకపోతే - అగ్నిహోత్రావధానులు తగినశాస్తి చేశాడు. యిపుడు పెళ్లెందుకు లేకపోతే.

లుబ్ధావ :- అంతా నానోట్లో గడ్డిపెట్టేవారే.

రామప్ప :- అమ్మీ - ఆడవాళ్ళకీ వూసెందుకు అవతలకి వెళ్లు.

(మీనాక్షి వ్రేళ్ళు విరచి వెళ్ళిపోవును)

యిది మించిపోతే వచ్చిన బాధేమిటి అగ్నిహోత్రావధాన్లకు సిగ్గువచ్చేటట్టు దీనితాత సంబంధం మరివకటి చూస్తాను

లుబ్ధా :- నా మాటవిని మరి యీ విషయమై మీరు శ్రమపడవద్దు యీ ఖర్చు తప్పిపోయినదని సంతోషిస్తున్నాను

రామప్ప :- ఖర్చో ఖర్చో అని యేడుస్తావు నీ కూతురు సంసారం కొల్లబెట్టేస్తూ వున్నది ధాన్యం అమ్ముతుంది గదా? నాటి గందరగోళం అప్పుడు హేడ్డు కనిస్టేబుకు మూడువందలు దిమ్మరించకపోతే నిలబడ్డ మానాన్న అరదండాలు వేసేసునుగదా – యెప్పటికయినా యిది నీ పీకలమీదికి వున్నది నీవు పెళ్లి చేసుకుంటే నీవూ నీ పెళ్లామూ ఖులాసాగా వుండి దానిని వేరే కాపురం బెట్టవచ్చు యిది యవరినైనా తీసుకు పారిపోతుంది

లుబ్ధా :- చవకగా కుదిరేటట్టయితే మరివక సంబంధం చూడండి

రామప్ప :- పన్నెండు వందలకు కుదురుస్తాను – సమాధానమేనా?

లుబ్ధా :- వెయ్యికి కుదిరిస్తే మహాయుక్తంగా వుంటుంది

రామప్ప :- నీకు డబ్బంటే మతిపోతుంది అగ్నిహోత్రావధానులకు పద్దెనిమిది వందలు యివ్వడానికి వొప్పుకున్నావు యిప్పుడు వెయ్యికి నన్ను కుదర్చమంటే నా శక్యమా పన్నెండు వందలకి తక్కువ కుదరదు

లుబ్ధా :- తేలిపోయిన సంబంధము తేలేపోయింది మళ్లీ నన్నెందుకు బాధపెట్టుతావు–మరి సంబంధము యెంతమాత్రమూ అక్కరలేదు

రామప్ప :- అగ్నిహోత్రావధానులు నిన్ను ముసలివాడని అగౌరపరచిన తరువాత రెండువేలు ఇచ్చైనా పెళ్లాడకపోతే లోకం అంతా నవ్వుతారు మీనాక్షివల్ల వచ్చే వుపద్రం మరచిపోకు జాతకంలో కూడా రూఢిగా వివాహయోగం ఆ భార్యామూలంగా గొప్ప ధనయోగం వుంది నువ్వు అక్కరలేదంటే తప్పుతుందా

లుబ్ధా :- అయితే సుళువుగా ఎక్కడైనా సంబంధము చూడండి

కూలిమనిషి :- చాలాశేపైంది బత్తెఖర్చు ఇప్పించండి బాబూ

లుబ్ధా :- ఈ శుభవార్తకా భత్యఖర్చు వక దమ్మిడీ ఇచ్చేదిలేదు ఇంకా శిగ్గులేక భత్యఖర్చు అడుగుతావు

కూలి :- ఆ వూసు నా కెందుకయ్యా నా కూలి నేను నిలబెట్టి పుచ్చుకుంటాను

లుబ్ధా :- రామప్పంతులుగారూ చూచారండి యీ గాడిదకొడుకు పెంకితనం

కూలి :- మాటలు మిగల్నియ్యకండి ఆ వెనక నేను వూరుకునేవాణ్ణికాను

(తెరదించవలెను)

★

ఆరవ స్థలము — లుబ్ధావధానుల యిల్లు.

కరట :- (తెరవెనుకనుంచి) యత్రబాణా స్సం పతంతీ -

లుబ్ధా :- యవరయా వారు?

కరట :- బ్రాహ్మలం మాది కృష్ణాతీరం తలుపు తీయించండి.

లుబ్ధా :- ఏమిటయ్యా వేదము మహా వడిగా చదువుతున్నావు నేను చదవలేనా యేమిటి వేదము వొక దమ్మిడీ ఇవ్వదు ఇంగ్లీషు చదువుకోండి

కరట :- ఒక పనస వినుపించి వెళ్లి పోతాను

లుబ్ధా :- నేను కావలిస్తే పదిపనసలు చదువుతాను.

కరట :- అయితే తలుపుతియ్యవటయ్యా?

లుబ్ధా :- తీసేదిలేదు పంతులుగారి యింటికి వెళ్లండి

కరట :- ఇది లుబ్ధావధానులగారి యిల్లుకాదూ

లుబ్ధా :- ఇదికాదు ఇదికాదు అవతలవీధి

రామప్ప :- (తెర యవుతలనుంచి) అవధాన్లు మామగారూ—

లుబ్ధా :- పంతులుగారా - యేమిటి యిలాగు వచ్చారు

రామప్ప :- కొంచెము పని వున్నది

లుబ్ధా :- మీకు రోజూ రెండఝాముల రాత్రప్పుడు పనిగలిగే వుంటూ వుంటుంది- నే నెంతమాత్రం వప్పేదిలేదు

రామప్ప :- ఇందాక మన మనుకున్న ప్రకారం వ్యవహారం ఒకటి ప్రశస్థంగా కుదిరింది

లుబ్ధా :- ఊఁ ఆలాగనా? సరే అమ్మీ తలుపు తియ్యవే

(మీనాక్షి ప్రవేశించి తలుపు తీయుచున్నది)

రామప్ప :- ముండాకొడుకు ఎన్ని గడియలు వేశాడయ్యా

(రామప్పంతులు, కరటకశాస్త్రులు, ఆడవేషముతో శిష్యుడు, ప్రవేశించుచున్నారు)

లుబ్ధా :- దయచెయ్యండీ అవధానులుగారూ దయచెయ్యండి ఈ పిల్ల మీ కుమార్తా యేమిటండీ?

కరటక :- అవునండీ దీన్ని యెవరికయినా సమర్పించి ఋణవిముక్తుణ్ణి అవుదామని ఆలోచిస్తున్నాను

లుబ్ధా :- కన్యాదానం చేస్తారా ఏమిటండీ?

కరట :- తమకు తెలియని ధర్మము ఏమిటున్నది - దాని ప్రక్రియ అంతా పంతులు గారితో చెప్పినాను

రామప్ప :- మూతముప్పిడి యెందుకుమామా, పన్నెండువందల రూపాయలకు నిర్నయించినాను

లుబ్ధా :- తమరు యోగ్యులు పిల్ల నమ్ముతారండీ? గవర్నమెంటువారి రూల్సు వున్నదే అమ్మకూడదని మా గిరీశం చెబుతూ వచ్చేవాడు

మీనాక్షి :- యిన్ని రూల్సు యెరిగివుండేనా చచ్చే ముసలిగాడిదకొడుక్కి నన్ను అమ్మేవు.

రామప్ప :- ఈలాంటి పెద్దవేషాలు వేస్తే మామా, నేనూ యీ పనిలో జొరుకోను.

లుబ్ధా :- (పిల్లవైపు యగదిగ జూచి తనలో) పిల్ల యేపుగానూ, లక్షణంగానూ వున్నది. (పయికి) అయితే పన్నెండువందలా?

కరట :- ఇప్పిస్తేనేగాని వీలులేదండి. భూములమీద కొంత ఋణం తీర్చుకోవాలి. యీ నెల 15 వ తారీఖు వాయిదా - ఆలోగా రూపాయలు చెల్లకపోతే భూములు పోతవి. పెళ్లి యాలాగు కావలిస్తే ఆలాగు చేసుకోండి. మీ యింట పిల్లను దిగబెట్టి వెళ్లిపోతాను.

మీనాక్షి :- ఇప్పటినుంచీ దిగపెట్టడమే.

లుబ్ధా :- నీనోరు వూరుకోదుగదా?

కరట :- రామప్పంతులుగారూ - అలంకారాలమాట వూరుకున్నారు. అలంకారాలు పెట్టకపోతే పిల్లది చిన్నపోతుంది. వివాహసమయమందే వుంచితేనేకాని వొప్పేదిలేదు.

లుబ్ధా :- అలంకారం ఒక పిసరయినా వుంచేదిలేదు.

రామప్ప :- (లుబ్ధావధానులు చెవులో) చెడగొట్టకయ్యా వ్యవహారం సులభంగా కుదిరింది.

లుబ్ధా :- (రామప్పంతులతో) యింట్లో ఒక పిసరైనా బంగారంలేదు. యేలాగు పెట్టడము?

రామప్ప :- (లుబ్ధావధానులతో) నేను యెక్కడనైనా రహస్యంగా ఒక కంటె యెరువు తీసుకువస్తాను. పెళ్లప్పుడువుంచి తరవాత తీసి యిచ్చివేదాము. (కరటకశాస్త్రుల వైపు చూచి) అలంకారం విషయమై మీ ఇష్టానుసారం పైసలు చేశామండి.

కరట :- అయితే సంతోషమే - ఇక మీ పిల్లగాని నా పిల్లగాదు. దాని కేమి సరుకులు పెట్టుకున్నా మీవేగదా?

రామప్ప :- మామా అయితే తాంబూలం యిప్పించేయండి.

లుబ్ధా :- అమ్మీ తాంబూలం తేవే.

(మీనాక్షి వెళ్ళుచున్నది.)

రామప్ప :- నేనే పట్టుకువస్తాను (అని వెనుక వెళ్లుచున్నాడు.)

కరట :- మీకు వేరే సంబంధం కుదిరి తేలిపోయినదటే.

లుబ్ధా :- అవునండి, పిల్ల దాని నక్షత్రము మంచిదయిందికాదు.

కరట :- ఆలాగునా ! శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు. పంతులూ నేనూ ముహర్తం దగ్గిరగా నిర్ణయించాము - చూచారండీ - కార్యమేదో క్లుప్తంగా కానీండి - విజయనగరం ఆనందవర్ధనీ సమాజమువారు - సదస్యమూ. నాగవిల్లీ. చెయ్యనక్కరలేదన్నారు.

లుబ్ధా :- మామగారూ (నిమ్మళముగా) యీ పంతులు వకడు శనిలాగు పోగయినాడు. యేదో వొక పెంటపెట్టి విశేషఖర్చుపెట్టిస్తూ వుంటాడు.

కరట :- (నిమ్మళముగా) మామగారూ యిటుపైని మీకు యేపని వచ్చినా, కావలసిన వాడిని గదా యిటుపైని నేనే చేసిపెడుతూ వుంటాను-మీరు శలవిచ్చినట్టు యీ పంతులు యింద్రజాలిలా కనబడుతాడు.

లుబ్ధా :- (నిమ్మళముగా) ఆ సంగతి నాకు మొదటినుండీ తెలుసును.

కరట :- (నిమ్మళముగా) నేను యవరినీ నమ్మలేకుండా వున్నాను, రూపాయీలు చేతులో పడితేనేకాని మంగళసూత్రధారణం చెయ్యనివ్వను సుమండీ.

లుబ్ధా :- (నిమ్మళముగా) అలాగే కానివ్వండి (బిగ్గరగా) ఇంతసేపు తాంబూలాలు తేవడమేమిటయ్యా.

రామప్ప :- వస్తున్నాను మామా చక్కలు పడిపోయినాయి వెదుకుతూ వున్నాను.

(అని తాంబూలము పట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నాడు.)

(లుబ్ధావధానులు కరటకశాస్త్రికి తాంబూలమిచ్చును)

లుబ్ధా :- వీరిని, వివాహమయ్యే వరకు-మీయింటనే ఉంచండి.

రామప్ప :- యిక్కడే వుండకూడదా? మా యింట్లో చేసేవారెవరూ లేరు.

కరట :- నేనే చేస్తానయ్యా పదిమందికి (అనిలేచి) శలవుపుచ్చుకుంటాను.

రామప్ప :- (రహస్యముగా) వెర్రిబ్రాహ్మడా యిక్కడే వుండవయ్యా.

కరట :- (రహస్యముగా) వీళ్లయింట్లో వుండలేనండీ.

రామప్ప :- (నిమ్మళముగా) అయితే నే వచ్చేదాకా అరుగుమీద పడుకొండి.

(కరటకశాస్త్రులు, శిష్యుడు, వెళ్లిపోవుచున్నారు.)

రామప్ప :- యెల్లుండి పెళ్ళి నిశ్చయించాము. పుస్తకట్టేటప్పుడు రూపాయీలు యివ్వాలట.

లుబ్ధా :- ఇంత కొద్ది కాలంలో, ఇన్ని రూపాయలెక్కడ, అప్పు దొరుకుతాయి.

రామప్ప :- పాతు తియ్యవయ్యా?

లుబ్ధా :- బాబూ నీ పుణ్యముంటుంది కాని ఆమాట పదే పదే అంటూ వుండకు.

రామప్ప :- యీ వ్యవహారము యంత సులభంగా కుదుర్చానో చూశారా! పెద్ద మనుష్యులని, భోజనానికీ వాటికీ పిలవడం ఎప్పుడేమిటి.

లుబ్ధా :- నాకు పిలిచేవారు యెవరున్నారు? మీరే రేపురాత్రి బయలుదేరి పిలవండి. మిమ్మలిని నమ్ముకుని నేను యీ పనిలో దిగాను. కాని నాకు యంత మాత్రమూ యిష్టంలేదు.

రామప్ప :- మీ కోసం వక్కదమిడీ ఆపేక్షించకుండా యంతశ్రమ పడుతున్నానో చూశారా! రేపురాత్రి యీ అగ్రహారమంతాను. పెద్దిపాలెంలౌలొక్యుల్నీ పిలిచేటప్పటికి తెల్లవారి పోతుంది.

లుబ్ధా :- అగ్రహారంలో మీరుపిలిచి, పెద్దిపాలెం మరియెవరినైనా పంపండి.

రామప్ప :- అగ్రహారపు వై దీకపు వాళ్ళని యెవరయినా పిలుస్తారు. పెద్దిపాలెంవెళ్లి. లౌక్యుల్ని నేనే పిలవాలి. మేజువాణీవుంటేనే కాని వివాహము రాణించదు సుమండీ.

లుబ్ధా :- లేకపోతే బాధేమిటి?

రామప్ప :- లేకపోతే పెద్దమనుష్యులు యవరొస్తారయా?

లుబ్ధా :- ఎల్లుండికి మేజువాణీ ఎక్కడవొస్తుంది.

రామప్ప :- మన మధురవాణి వుందికాదూ ఆపాటి చెయ్యిమరి యీ జిల్లాలో యేదీ?

లుబ్ధా :- ఆ ఖర్చు వెచ్చమంతా మీ ఇస్టానుసారమే అని చెప్పాను కానూ, అంతకు వక దమ్మిడీ హెచ్చితే మాత్రం నే నివ్వజాలను.

రామప్ప :- అలాగే కానియ్యండి (అని తనలో) ఆద్యంతాలు అయేసరికి మరిరెండు వందలు వీడిదగ్గిర లాక్కపోతే నేను మరియేమి లౌక్యుణ్ణి.

లుబ్ధా :- (పొడుము పీల్చుచు) అమ్మీ పంతులుకు తాంబోల మియ్యి.

రామప్ప :- అక్కరలేదు నేనే వెళ్లి తెచ్చుకుంటాను.

లుబ్ధా :- ఇదుగో నువ్వు వెళ్లకయ్యా.

(తెర దించవలెను.)

★ ★ ★

కన్యాశుల్కము

తృతీయాంకము

గిరీశ :- (కాముని విరిశరముల బారికినే అను జావళీ కూనురాగముతో పాడుచు ప్రవేశించి తనలో) ఇన్నాళ్లకు మిటతంభొట్లు చేతిలో చిక్కాడు. యేమీ పాలుపోకుండా వున్నది. యీ విడోబ్యూటీ చూస్తే యేమీ తోచదు. అయితే యిది చెప్పినట్టల్లా వశమయ్యేది కాదు. ఇంత సింప్లిసిటీ యెక్కడా నేను చూడలేదు. దీనికి లవ్ సిగ్నల్స్ రామరామా! యేమీ తెలియవు. చమత్కారము మాటలు ఆడితే యెంతమాత్రం అర్థంచేసుకోలేదు. యే మాటలన్నా ఆలేడి కళ్లతో తెల్లబోయి చూస్తుంది. అయామ్ డ్రెడ్‌పుల్లీ యిన్ లవ్. దీనిని చూచిన దగ్గిరనుంచీ టవున్ లవ్‌సూ డాన్సింగ్ గర్ల్‌సూ మీద పరమ అసహ్యం పుట్టింది. పోజిటివ్ యబ్‌హారెన్స్ వాళ్ల పెంకెమాటలు, పెడార్థాలు. వేషాలు, డామిట్ అంతా యిన్‌సిన్‌సిరిటీయేకదా? యిన్నాళ్లు వాళ్ల వలలలో పడిపోయి యేలాగు యాస్‌నిఅయిపోయినానో ఆశ్చర్యముగా ఉన్నది. దీనికీ వాళ్లకీ కమ్‌పేరిజన్ యేమిటి? ఇది ప్యూర్ డైమండ్. అట్టర్ ఇన్నొసెన్స్. నేను రాత్రిళ్ల అరబ్బీనైట్సుకథలూ, కాశీమజిలీలూ, ఇతరదేశపు ప్రయాణాల డచ్చీలూ చెప్పడానికి ఆరంభించిన దగ్గిరనుంచీ నాదగ్గర బహు చనువుగా నున్నది. ఈ మధ్య వాళమ్మ నూతిలో కాలుజారిపడ్డప్పుడు నేను సాహసించి ఉరికిపైకి తీసిన దగ్గిరనుంచీ నేను బహుయోగ్యుడనని, సత్యహరిశ్చంద్రుణ్ణి అని అనుకుంటూ యున్నది. కథలలో ప్రతిచోటా విధవలు పెళ్లాడి బహుసుఖముగా ఉండి తుదకు స్వర్గానకు వెళ్ళినట్లు సందర్భం తెస్తూవుంటున్నాను. అది కొంచెము బుచ్చమ్మ మనస్సుకు యెక్కివుండదా? అయితే యిప్పుడు సాల్వుకావలసిన ప్రోబ్లెమ్ యేమిటి? దీనిని పాడుచేదామంటే అది పాపభీతి చేత వొప్పుకోదు. నాకూ యిష్టము లేదు. దీనికి నామీద కొంత ప్రేమ యున్నది. నోడౌట్ ఎబౌట్ దట్ అయితే సక్సీడ్ కావడం యేలాగు. దేరీజ్ దిరబ్. యేమిసాధనం యిటుపైని? టుబీ ఆర్ నాట్ టుబీ, దట్ ఈజ్ ది క్వశ్చన్. షేక్సిపియరు ఉన్న అవస్థలో పడ్డాము. యాశస్త్రబిడ్డి యేదయినా కట్టితేనే కాని ఒడ్డుచేరే మార్గములేదు. (పైకి ముఖము నెత్తి యాలోచించి) ఇక విడో మారేజీ కూడునని బోధపరిచి రామవరం తీసుకుని వెళ్లిపోవడమే పని. అందుకు వప్పక పోయినా, యీ సంగతి తనవాళ్లతో చెప్పినా, పీక కోసుకుంటానని చెప్తాను. లెట్‌మీ బిగన్‌ది కాంపైన్ ఎట్‌వన్స్. (తలుపు కన్నములో నుంచి తొంగిచూచి) నడవలో కూర్చుని విస్తళ్లు కుడుతున్నది. మొట్టమొదట కొంచెం మ్యూజిక్ విసురుదాము (ఎటులోర్తునే చెలియా అను జావళీ కూనురాగముతోపాడి) బుచ్చమ్మ వదిన గారూ తలుపుతీయండి. (బుచ్చమ్మ తలుపుతీయును) వదినా... వెల్ ! ... వెంకటేశం యేమి చేస్తున్నాడు?

బుచ్చమ్మ :- పెరట్లో గొట్టికాయ లాడుతున్నాడు.

గిరీశ :- ఈ వూరువస్తే మరి చదువు చెడిపోతుంది. పట్నంలో వున్నప్పుడు దస్కు దగ్గిరనుంచి కదులుతే వొప్పేవాడను కాను.... ఒక్కమాటు పి....పిలుస్తారా పారం చెపుతాను.

(బుచ్చమ్మ తమ్ముని తీసుకుని వచ్చుటకు వెళ్లును.)

ఆహా దీని తస్సాకొయ్యా మొహం యెదటికి వచ్చేటప్పటికి కొంచెం ట్రెంబ్లింగ్ పట్టుకుంటుంది. వకటి అనవలెనని మరివకటి అనేస్తూ యుంటాను. మరెవళ్లూ లేరు. వంటరిగా దొరికింది. యీలాంటప్పుడు నా మనస్సులో మాట చెప్పేస్తే తీరిపోనా! ఆకోతి వెధవను తీసుకొని రమ్మని చెప్పినాను. కానీ, పాఠాలలో చిన్న లెక్చెరు వేతాము. (వెంకటేశ్వరులు, బుచ్చమ్మ ప్రవేశించుచున్నారు,,) యేమివాయి మైడియర్ బ్రదరిన్లా వెంకటేశం. పాఠాలు చదవడం శుభ్రంగా మానివేశావు? యిక్కడ మాసం రోజులుంటే వచ్చిందికూడా మర్చిపోతావు. యేదీ టెక్సు బుక్కు పట్టుకురా — (వెంకటేశం పుస్తకము పట్టుకుని వచ్చును.)

గాడ్స్‌వర్క్స్ అనేపాఠం తియ్యి. రీడ్ ఆన్ మై గుడ్ బోయ్.

వెంకటే :- (తడుముకొనుచు) దేర్‌యిజ్ నాట్ ఏన్ ఆబ్జక్టు వుచ్ డజ్‌నాట్ సర్వ్ సమ్ యూస్‌ఫుల్ పర్‌పస్.

గిరీశ :- అట్టె ! అట్టె ! అక్కడ ఆపు. క్రియేషన్ అనగా యేమిటి?

వెంకటే :- క్రియేషన్ అనగా — అనగా — ఆవులు.

గిరీశ :- నాన్సెన్స్ చదవేస్తే ఉన్న మతికూడా పోతున్నది. ఆవులు యెదుటున్నా యనా ఆవులంటున్నావు. మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటే :- యేమాటకి అర్థం అడిగినారు.

గిరీశ :- క్రియేషన్.

వెంకటే :- ఆదా! క్రియేషన్ అంటే ప్రపంచం. నేను యెదట ఆవులు కనబడితే యీ ఆవు పెరుగు యీ నెలరోజులే కదా తినడమని అనుకుంటున్నాను.

గిరీశ :- వన్‌థింగ్ ఎట్ ఏటైమ్. యిప్పుడు పాఠంమాట ఆలోచించు — క్రియేషన్ అనే వక్కమాటపైనే వక్క ఘంట లెక్చరు యివ్వవచ్చును. ప్రపంచం యేలాగున్నది? కపిద్ధాకారభుగోళా అని మనుధర్మ శాస్త్రంలో చెప్పినాడు. కపిద్ధమంటే యేమిటి?

వెంకటే :- నారింజపండు.

గిరీశ :- వెరిగుడ్ — అందుకు అమర నిఘంటులో పద్యం నీకు వచ్చునా?

వెంక :- రాదు — చెప్పండి రాసుకుంటాను.

గిరీశ :- యింతలుబదరీ ఫలములు యింతలు మారేడుబళ్లు యీడుకుజోడై బంతులు తామరమొగ్గలు దంతీకుచ కుంభములబోలు తరణీకుచములూ.

యీ ప్రపంచములో యేమి వస్తువులుంటవి?

వెంకటే :- ఆవులు.

గిరీశ :- డామ్ నాన్సెన్స్ — యెంతసేపూ ఆవులే? యేమిటి వుంటవి?

వెంకటే :- గేదెలు.

గిరీశ :- దట్‌విల్‌నాట్ డు — ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటే :- అయితే నాకు తెలియదు.

గిరీశ :- విడోస్ —యింత చిన్న ప్రశ్నకు నీకు జవాబు తెలియదు? ప్రపంచమందుండే వస్తువులన్నిటిలోకి ముఖ్యమయినవి విధవలు. దాని విషయమై లెక్చరు యివ్వవచ్చును. మనదేశములో ఒక దురాచారము వున్నది. మొగవాడికి పెళ్లాము చచ్చిపోతే తిరిగీ పెళ్లాడుతాడు. ఆడదానికి మొగుడు చచ్చిపోతే యెంత యవ్వనములో నున్నా, యెంత సొగసుగావున్నా, మరివకడిని, పెళ్లాడడం వల్ల లేదు. ఇది అన్యాయమంటావా? కాదంటావా?

వెంకటే :- తప్పకుండా అన్యాయమే.

బుచ్చమ్మ :- యేమండీ గిరీశంగారూ వెధవ, పెళ్లాడడం పాపంకాదూ?

గిరీశ :- ఆహా ! మీ సత్యకాలం చూస్తే నాకు విచారంగానున్నది. వెధవలు పెండ్లాడవలసినదని పరాశరస్మృతిలో స్పష్టంగా నున్నది. వేదంలో కూడా నున్నది. రాజమహేంద్రవరములో యిదంతా పండితులు సిద్ధాంతం చేసినారు.

పూర్వకాలంలో వెధవలు పెండ్లాడేవారు, వెంకటేశం! నలచరిత్రలో దమయంతి రెండోపెండ్లి సాటించిన పద్యం చదువు.

వెంకటే :- నాకురాదు.

గిరీశ :- యింత ముఖ్యమయిన పద్యం మరచిపోవడం యెంత తప్పు ! నోటుబుక్కు తీసిరాసుకో. - దమయంతి రెండోపెళ్లికి, ధరనుండే రాజులెల్ల దడ దడ వచ్చిరీ - చూశావా ! లోకంలో వుండే రాజులంతా వెధవని పెళ్లాడడానికి వచ్చారు. (బుచ్చమ్మ వైపుచూచి) చూశారా? శాస్త్రాలన్నీ వొప్పుకోవడమే కాకుండా వెధవలు పెళ్లాడకుండా వుండిపోతే దోషమని కూడా చెప్పుతూ వున్నాయి. యిందు విషయమై ఆచార్యులవారు పత్రికకూడా యిచ్చియున్నారు.

బుచ్చమ్మ :- అయితే మనవాళ్లంతా వెధవల్ని పెళ్లి చేసుకోకూడదంటారే?

గిరీశ :- అదంతా యింట్లో చాకిరీ చేయించుకోవడముకోసరముగానీ మరేమీకాదు. ఝామురాత్రి ఉండనగా లేచి మరునాడు రెండుఝాముల రాత్రిదాకా యెద్దులాగు పనిచేయిస్తారు కదా? ఒక్కపూటకంటె యెక్కువభోజనం చెయ్యనివ్వరుకదా? అప్సరసలాగున యెంత సొగసుగా నున్నా మంచి గుడ్డకట్టుకోనివ్వరు. సరుకు పెట్టుకోనివ్వరు. తుమ్మెద పంక్తుల్లా వుండే జుత్తుకూడా తీసివేస్తారు గదా ! ఫర్ ఎగ్జాంపిల్. మీ అక్కయ్యకు ఆ చంద్రబింబమువంటి ముఖముపైని ఒక కుంకుమబొట్టుంటే త్రినేత్రుడికైనా చూడడానికి అలవి వుండునా. ఆహాఁ ! యీ అవస్థచూస్తే నా హృదయం కరిగిపోతున్నది. ఆల్‌రైట్ ! ప్రపంచములో యింకా యేమి వస్తువులున్నవి?

వెంకటే :- చేగోడీలు.

గిరీశ :- డామ్ నాన్సెన్ - ఎంతసేపూ తిండి విషయమయ్యే ఆలోచిస్తావు. బాచిలర్స్. బ్రహ్మచారులు కూడా వున్నారు. వాండ్లు చెయ్యవలసిన పనియేమిటి?

వెంకటే :- వేదం చదువుకోవడం. పెయ్యలకి గడ్డితేవడం.

గిరీశ :- నాన్సెన్స్ - అది మీ తండ్రి దగ్గర చదువుకునే విద్యార్థులుకి; బ్రహ్మచారి యొక్క రియల్‌డ్యూటీ, అంటే, విధించినపని యేమనగా విధవలను పెండ్లాడడమే. ఇంకా క్రియేషనులో యేమున్నది.

వెంకటే :- నాకు తెలియదు.

గిరీశ :- రామవరములో వెధవవివాహము చేసుకున్నవాళ్లకల్లా నెల వక్కింటికి నూరు రూపాయిలు యిచ్చి పోషించడముకు విడోమారేజి సభవకటి యున్నది. ఇదివరకు ఐదువేలమంది వెధవలకు వివాహములు అయి పునిస్త్రీలు అయిపోయినారు. ఆల్‌రైట్ ! క్రియేషన్ అనేమాట అయినది. ఆ సెంటెన్సు అంతకూ అర్థము చెప్పు.

వెంకటే :- మీరొకమాటు చెప్పిన తరువాత నే చెబుతాను.

గిరీశ :- ఆల్‌రైట్ ! ప్రపంచములో దేవుడు ప్రతి వస్తువునూ యేదో వొక వుపయోగముకొరకు చేసియున్నాడు. చేగోడీ యెందుకు చేసినాడూ?

వెంకటే :- తినడముకు.

గిరీశ :- దట్ ఈజ్ రైట్. ఆవులనెందుకు చేశాడు?

వెంకటే :- పాలు యివ్వడముకు.

గిరీశ :- పెర్‌ఫెక్ట్‌లీ రైట్. ఆడవాళ్ల నెందుకు చేశాడు?

వెంకటే :- వంట చెయ్యడానికి

గిరీశ :- నాన్‌సెన్స్. పెండ్లాడడముకూ పిల్లలను కనడముకున్నూ గనుక పెండ్లాడకుండావున్న వెధవపిల్లలు దేవుని ఆజ్ఞను అతిక్రమించిన పాపమును చేస్తున్నారు.

(అగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అగ్నిహో :- ఏమండీ గిరీశంగారూ మా కుర్రవాడికి చదువు చెప్పుతున్నారూ.

గిరీశ :- ఘంటసేపాయి చెపుతున్నానండీ.

అగ్నిహో :- యేదీ నేకూడా వింటాను కొద్దిగా చెప్పండీ.

గిరీశ :- మైడియర్ బోయ్. గాడ్‌మేడ్ క్రియేషన్. సృష్టియెవడు చేసినాడూ?

వెంకటే :- దేవుడు.

గిరీశ :- ఫాదర్ ఈజ్ నెక్స్‌టుగాడ్. దేవుని తర్వాత ముఖ్యం యెవరూ? సే ఫాదర్.

వెంకటే :- తండ్రి.

అగ్నిహో :- మొత్తం మీద మీ ఇంగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కనబడుతూన్నది. భాష భేదంగాని మనముక్కలే వాళ్లవిన్నీ.

గిరీశ :- వెంకటేశం ! దేవుడు సృజించిన ప్రపంచములో యేమి వస్తువులున్నవి? సే కోర్ట్‌స్.

వెంకటే :- వెధవలు.

గిరీశ :- నాన్‌సెన్స్. సే కోర్ట్.

అగ్నిహో :- యిదేమిటండోయి ప్రపంచంలో వెధవలున్నా రంచున్నాడు. ఇంగ్లీషు పుస్తకాల్లో యిదేనాయేమిటి వున్నది.

గిరీశ :- వెధ్వల్ అన్నది లాటిన్ మాటండి — ఆమాట కర్థం కచేరీలండి. కచేరీలు యెందుకున్నవి?

వెంకటే :- దావాలు తేవడముకు.

గిరీశ :- దట్ ఈజ్ రైట్ - చూశారండీ మీ వాడికి కచేరీల ఛోగట్టాలుకూడా నేర్పుతున్నాను.

అగ్నిహో :- అయితే మనదావా విషయమై నేనిచ్చిన కాకితాలు సమగ్రంగా చేశారా.

గిరీశ :- కేసు గెలవడము కేమీ అభ్యంతరము లేదు. మీకు తెలియడముకోసం గ్రంధం అంతా తెలుగు చేస్తున్నాను. మామగారూ మీ విషయమై యెంత శ్రమయినాపడి అమలాపురం వెళ్లి అక్కడ కోర్టులో కేసు గెలిపించకపోతే నన్ను పేరుపెట్టి పిలవవద్దు.

అగ్నిహో :- యేదో అంతా మిమ్మలినే నమ్ముకుని వున్నాము. యెంత దబ్బయినా కేసు గెలిస్తే చాలును. పెళ్లిపనులకి మీరు కుమ్మక్కు వుంటేనేకాని తూగదు సుమండీ. నామీద కోపంచాత కరటకశాస్త్రుల్లూవాళ్లూ వెళ్లిపోయినారు. వాళ్లు వొచ్చేటట్టు కనపడదు.

గిరీశ :- మీరు కూర్చున్న దగ్గిరనుంచి కాలు కదపకుండా ఎరేంజిమెంటు యావత్తూ నేను చేస్తాను కాదూ.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

★

రెండవస్థలము — రామచంద్రపురం అగ్రహారములో లుబ్ధావధానుల యిల్లు

(కరటక శాస్త్రి, పురోహితుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

కరట :- పంతులు వచ్చేలోగా కార్యమైపోవాలి.

పురోహి :- ఆ పూచీ నాది - మీ రిస్తానన్న రూపాయిలు నా చేతిలో పడేయండి.

(కరటకశాస్త్రి ఆయనచేతిలో పదిరూపాయలు పడవేయును.)

పురోహి :- లుబ్ధావధానులుగారూ ! వేగిరం స్నానాలు కానివ్వండి.

లుబ్ధావ :- పెద్దమనుష్యులింకా రాలేదే?

పురోహి :- లగ్నం పెద్దమనుష్యులకోసం ఆగుతుందయ్యా? అగ్రహారంలో బ్రాహ్మణు లందరినీ పిలిచాను. వచ్చి పందిట్లో కనిపెట్టుకొని కూర్చున్నారు.

లుబ్ధావ :- పంతులు వుదయం నాలుగ్గడియలకి ముహూర్తమని చెప్పాడే?

పురోహి :- పంతులు చెప్పినమాట చూస్తారా — పంచాంగం చూస్తారా?

లుబ్ధావ :- ఆ — ఆ — పంతులు నాలుగ్ఘళ్ల పొద్దుకు రమ్మని పిలుస్తానన్నాడే పెద్దిపాలెంలో లౌక్యుల్ని?

పురోహి :- నేను నాలుగు ఘడియలకి తెల్లవారుతుందనగా ముహూర్తమని చెప్పాను. పంతులు నాలుగు ఘడియలు తెల్లవారిన తర్వాతనుకున్నాడు కాబోలు.

లుబ్ధావ :- అయితే కానియ్యండి స్నానానికి లేస్తాను.

కరట :- నా రూపాయి లిచ్చి మరీ స్నానం చెయ్యండి.

లుబ్ధావ :- బాపన్నగారూ : యీసంచి పట్టుకొండి. మధ్యవర్తులు గనుక మంగళ సూత్రధారణ కాగానే మీరే యిచ్చివెయ్యండి.

కరట :- పుస్తె కట్టడంగాకానే బయలుదేరి నేను వెళ్లిపోవలెను. రేపు రూపాయిలు చెల్లకపోతే భూములు నిష్కారణంగా పోతాయి. ఎల్లుండి ఎంత రాత్రికయినా వచ్చి కలుసుకుంటాను. ఈలోగా పిల్లది వక్కర్తె వంటరిగానుంటుంది. మీదే భారము. (కరటకశాస్త్రి, మీనాక్షి, తక్క దక్కినవారు వెళ్లి పోవుచున్నారు.)

కరట :- అమ్మీ మీనాక్షి ! పిల్ల దాన్ని యలాగ చూసుకుంటావో – నేను నీకిస్తానన్న మొహురిదుగో పిల్లదాని స్నానం అదీ ఒక్క నిమిషములో అయిపోవాలి (మీనాక్షి చేతిలో నొకమొహురు బడవేయును)

మీనాక్షి :- మీ కెందుకూ, నేనున్నాను కాదూ. (వెళిపోవును)

★

మూడవస్థలము - లుబ్ధావధానుల యింటిలో సావడి

(పసపు పంచలు కట్టుకొని, లుబ్ధావధానులు, యింకను మరికొందరును ప్రవేశించుచున్నారు. తాషామరపా చప్పుడు వినబడును)

పంతులు :- (డాబుగా దుస్తువేసుకుని ప్రవేశించి) అబ్బ ! ఎంత శ్రమ పడ్డానండీ. (నౌఖర్ల వైపుచూచి) బాజాలురుకోమనరా వెధవ పెద్దపాలెం ఎంతదూరమున్నదండీ. కాళ్లు పీకుకు వచ్చాయి. (అని కూరుచొనును.)

లుబ్ధావ :- లగ్నానికి మీరు లేకపోయినారు గదా అని మహావిచారంగా వుంది.

పంతులు :- (ఉలికిపడిలేచి) ఏమిటీ..... వివాహమయిపోయిందీ?

లుబ్ధావ :- మీరు ముహూర్తం తెల్లవారిన తర్వాత నాలుగు ఘడియలకనుకున్నారు. పురోహితుడు నాలుగు ఘడియల రాత్రుండనగా లగ్నమన్నాడు.

పంతులు :- (పురోహితుని వైపుచూచి) నాతో స్పష్టంగా నాలుగు ఘడియల ప్రొద్దు కని చెప్పావు? నేను పెద్దమనుషుల్నాలాగు పిలుచుకువచ్చానుగదా వాళ్లేమనుకుంటారు? గుంటూరు శాస్త్రుర్లేడీ?

లుబ్ధావ :- వూరికి వెళిపోయినారు.

పంతులు :- (ఆశ్చరము, కోపము, ముఖమున గనపరచుచు) ఏమిటీ రూపాయిలిచ్చి వెయ్యలేదు గదా?

లుబ్ధావ	:-	సీదగా యిచ్చివేశాను.
పంతులు	:-	అన్నకొంపతీశావు మరేమిటి? ఇదంతా నీ కుట్రలాగ కనపడుతుంది. నువ్వూ వాడూ ఒకటైపోయినారు. యింతా నన్ను మధ్యవర్తినిచేసి నేను లేనిదీ ఈ వ్యవహారము ఏలాగు పైసలు చేసినారయా. ఈ వివాహంకోసం అష్టకష్టాలుపడి చమటూడ్చి పనిచేస్తే నేను లేకుండా ముహూర్తం జరిగినదా? ఇంత అమర్యాద నన్నెవడూ చేయలేదు. దానిసంగతి నీకే తెలుస్తుంది.
లుబ్ధావ	:-	నేను యేమీ చెయ్యలేదండీ మామగారూ. మీ పాదాలుసాక్షి యేతప్పు వున్నా క్షమించవలసినది (అని కాళ్లు ముట్టును.)
పంతులు	:-	యీ గుంటూరిశాస్త్రుల్లు పచ్చపుదొంగలా కనబడుతున్నాడు. రూపాయలు పట్టుకుని వుడాయించాడు. పెళ్లిఖర్చుకని నా దగ్గిర యాభైరూపాయలు బదులుకూడా పుచ్చుకున్నాడు. యీవాళకమంతా చూస్తే వీడు యేదో పెద్ద దగా చేసి నిలిచివుంటే యెక్కడ తెలిసిపోతుందో అని డబ్బు సంబంధించుకుని వుడాయించినట్టు కనబడుతుంది.
లుబ్ధావ	:-	ఆయన రేపుసాయంత్రంలోగా రూపాయలు అప్పులవాళ్లకు చెల్లించకపోతే భూములు పోతాయని ఊరికే తొందరపడ్డాడు.
రామప్ప	:-	నువ్వు తెలివిహీనుడివి. నీకు వాడిసంగతి బోధపడకయినా వుండవలె. లేకుంటే నీవూ వాడూ కలిసి నన్ను టోపీ వెయ్యడముకు కుట్రెనాచేసి వుండవలెను. నా యాభైరూపాయలు నిష్కారణంగా పోయినాయి. నేను వూరుకునేది లేదు. బాగా ఆలోచిస్తే యీ పిల్ల రెండోపెళ్లి పిల్లలాగ కనబడుతున్నది. కనిష్టేబులను పిలిచి కేసు చేయిస్తాను. నేను యెప్పుడూ యింత దగా పడలేదు. యెవరోయి, హెడ్డు గారిని పిలువు.
లుబ్ధావ	:-	యేదో కార్యమైపోయింది. మీ యాభైరూపాయలూ నేనిచ్చుకుంటాను. నా పరువు నిలబెట్టండి. రసాభాస చెయ్యకండి. మీరెలా చెపితే ఆలా చేస్తాను.
రామప్ప	:-	ససేమిరా ! నేనెంతమాత్రమూ వూరుకోజాలను. నాదగ్గిరే స్వామిద్రోహం చెయ్యడమా?
లుబ్ధావ	:-	క్షమించండి (కాళ్లుపట్టుకొనుచున్నాడు.)
దగ్గిరున్నవారు	:-	లుబ్ధావధానులుగారు నిరపరాధి. తమరేలాగైనా గడుపుకోవాలి.
రామప్ప	:-	యేవూరు వెళ్లారో తెలుసునూ?
లుబ్ధావ	:-	విశాఖపట్నం.
రామప్ప	:-	(బుర్ర తటాయించుచు) కానీ చెపుతాను - లౌక్యులంతా నాలుగుఘడియల ప్రొద్దుకు వస్తారు గదా యేమిటి చెయ్యడం?
లుబ్ధావ	:-	యేమీతోచకుండా వున్నది. తమరే చక్రం అడ్డువెయ్యాలి.
రామప్ప	:-	కానియ్యి మేజువాణీ పెడదాము మధురవాణికి రాత్రులకు కంట్రాక్టుగాని పగలు రావడముకు ప్రసక్తంలేదు. దానికి ఇందుకు పేరే ఇస్తేనేగాని కుదరదు.
లుబ్ధావ	:-	మిరెమిమ్మంటె అదిచ్చుకుంటాను.

రామప్ప :- యెవరోయి నౌఖరు. పోలిశెట్టిని పిలువు. యెవరోయి వంటబ్రాహ్మలు. ఫలహారాలు మా బసకి పంపించినారా లేదా?

(తెరదించవలెను)

★

నాల్గవస్థలము - లుబ్ధావధాన్లు గారి యిల్లు

లుబ్ధావ :- సోమన్నశాస్త్రుల్లుగారు వచ్చారయ్యా నా గుడ్లు పైకి వస్తున్నాయి.

పురోహి :- ఇదివరకు పదికబుర్లు వెళ్లాయి. ఇప్పుడే దేవతార్చన చేస్తున్నారు.

లుబ్ధావ :- రామయ్యపంతులుగారు వచ్చారా?

బ్రాహ్మడు :- ఇప్పుడే చుట్టకాల్చుకుని స్నానానికి వెళ్లారు.

లుబ్ధావ :- పంతులూ, నాకు మా ఆకలి వేస్తూన్నదయా పెందరాళే మెతుకులు పడితేనే కాని ప్రాణం నిలవడం కష్టం.

రామప్ప :- మా యింటికిరండి అక్కడ చల్దివణ్ణం యెవరికీ తెలియకుండా పెట్టేస్తాను - ఇప్పుడు ఆచార మాలోచిస్తే కథ మొదటికి వస్తుంది - యేదోవొకటి పెందరాళే కానియ్యండి.

లుబ్ధావ :- (నాలుగడుగులు నడిచి తొంగిచూచి) ఓయినాయినా - ఇంతమందిని పిలిచినావేమయ్యా భోజనానికి?

రామప్ప :- ఇదో విశేషంటయ్యా - ఇందులో ముప్పాతికమంది పిలవనివాళ్లే. పీకబట్టుకు గెంటుతూవుంటే పెణకపట్టుకు వేళ్లాడుతున్నారు. యీ సప్లై వూసు మీ కెందుకు మీరు ముందు భోజనానికి పదండి.

(వెళ్లిపోవుచున్నారు)

అయిదవస్థలము - రామప్పంతులుగారి యిల్లు

లుబ్ధావ :- (తనలో) అమ్మా - భోజనమయింది - ప్రాణం తెప్పరిల్లినది. కార్యం యరక్క తలపెట్టినాను. యీ రామప్పంతులు సంసారం కొల్లపెట్టేస్తున్నాడు. యక్కడలేని బ్రాహ్మణ్యం వచ్చారు.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించి)

రామప్ప :- ప్రయత్నం చాలిందికాదు. బ్రాహ్మలు కొంప ముట్టించేస్తామంటున్నారు.

లుబ్ధావ :- గాడిదకొడుకులు, కనిష్టేబులను పిలవండి.

రామప్ప :- యిందాకా పిలవని బ్రాహ్మలని తోలెయ్యడానికి కనిష్టేబులను పిలుస్తె దర్భాసనాలూ జారీలతో ఆ కనిష్టేబులను చావగొట్టారు. మధుపాడ అగ్రహారీకుడు, లెంపకాయకొడితే చూశారా నా దవడమీద అయిదువేళ్లూ అంటుకున్నాయి. రెండు మూడు వందలదాకా పయినివుంచివేశి తలుపులు బిడాయించి వేశినాను. వృతకయెత్తివేశి లోపల ప్రవేశించినారు. వాళ్లే పదార్థం అంతా ఒడ్డించుకున్నారు. అయిదురోజులకూ జాగ్రత్తచేసిన సామానంతా అయిపోయింది.

యిప్పుడు వాళ్లకు వండిపెట్టకపోతే ఆ బోరు దక్కదు. రౌద్రాకారులై వున్నారు. మీ కోసం వెతుకుతున్నారు.

లుబ్ధావ :- (వణకుతూ) మీ పుణ్యం వుంటుంది పోలిశెట్టిదగ్గిర యిసేబు తెచ్చి వాళ్లకు కూడా తిండిపెట్టెయ్యండి.

రామప్ప :- (తనలో) సమయంలో సమయం పోలిశెట్టికి నేబాకీవున్న రూపాయలు కూడా దీనిలో కలిపివేస్తాను.

(అని వెళ్లిపోవుచున్నాడు)

★

ఆరవ స్థలము - లుబ్ధావధానుల యిల్లు

(హాకర్ ప్రవేశించుచున్నాడు)

హాకర్ :- అయ్యా పంధుల్‌గారూ లెక్కా యిప్పించరా.

లుబ్ధావ :- పెళ్ళిచేసుకున్న సౌఖ్యం బాగానే వున్నది.

హాకర్ :- అమ్మగార్ నలభై రూపాయల్‌కీ కీన్‌కాఫ్‌తాన్ పుచ్చుకున్నార్.

లుబ్ధావ :- ఖీనూలేదు ఖాబూలేదు అడ్డదిడ్డంగ పేలక వెళ్లు.

హాకర్ :- రూపాయల్‌కీ ఇయ్యరంటయ్యా బవిస్సం తీసివేస్తాన్.

లుబ్ధావ :- పుండాఖోర్ - తలకు దగనిమాటలు ఆడతావు

హాకర్ :- మాటల్‌కి మిగుల్ సెప్పకండి. యేటమ్మా మాటాడక్ యింటిలో కూఖుంటావ్. యిలారావమ్మా నీ బవిస్సం తీసివేస్తాన్.

లుబ్ధావ :- నీ అమ్మకడుపుకాల్చా, తీసుకోరా రూపాయిలు. పెళ్లిసుఖం బాగా అనుభవిస్తున్నాను. ఇఖ మా యింటికివస్తే నే వప్పేవాడినికాను

(రూపాయిల నిచ్చును)

హాకర్ :- మీకీ పెనిమిటి ధర్మరాజా అమ్మా. ముఖ్‌మల్‌తాన్ మా మంచిదీ వుండాది కనిష్టీపుగారి కూతురుకి వకటీ ముక్కా ఇచ్చాన్.

శిష్యుడు :- రెండుగజాలగుడ్డ కావాలోయి.

లుబ్ధావ :- గుమ్మంలో అడుగుపెడితే కాళ్లు విరగకొడుతాను

హాకర్ :-: అదుగోనమ్మా మీకి మొగుడ్ అలాగూ కోపంపడతూవుంటే నాకీ యేమీ సెయ్యమంటార్.

శిష్యుడు :- నీ కెందుకోయి ఆయన ముసలివాడు అయనకీ సంగతులేమీ తెలియవు.

లుబ్ధావ :- కొంపపీక్కున్నాను. ఇంట్లో దర్జా దీనికిందైపోతూంది. కుట్టుపని వాళ్ళూ, పళ్లవాళ్లూ. కంసాలివాళ్లూ అంతా బాకీలని తినేస్తున్నారు. సంసారం కడితేరుస్తూంది. రాత్రి దీనిపని పట్టిస్తాను. అమ్మీ వీడి మొఖముమీద పెడ్డీళ్లు పొయ్యి.

(హాకర్ బట్టలమూట కట్టుకుని పారిపోవును)

మీనాక్షి :- దీనిని పెళ్లాడవొద్దని చెప్పానుకానూ - దాని తండ్రి యేమి మాయలమల్లి వాడమ్మా! ఓ సక్కా బంగారం మోరీ చేతులో పెట్టాడనుకున్నాను. కంసాలి అక్కాబత్తుడికి చూపిస్తే - డబ్బుకు కళాయి వేశాడన్నాడు. కులంతక్కువ గుంటను పెళ్లాడితే యేమవుతుందేమిటి.

శిష్యుడు :- తల పెంచుకుని తాంబూలం వేసుకుని సరసాలుచేసే వెధవముండ కంటె నయంకద

మీనాక్షి :- చూశావురా నాన్నా - దీనమ్మ కడుపుకాలా యేలాగంటుందో.

లుబ్ధావ :- ఇక నాకు సుఖంలేదు.

మీనాక్షి :- నువ్వే తెచ్చిపెట్టుకున్నావు.

లుబ్ధావ :- దెబ్బకి దెయ్యం వెరుస్తుందన్నాడు. రాత్రి దీనికి ఒక తాళాధ్యాయం వెయ్యి.

(తెర దించవలెను)

★

ఏడవస్థలము - రామప్పంతులుగారి యిల్లు

రామప్పంతులు గడప వెలుపలను, మధురవాణి లోపలను నిలువబడుదురు.

రామప్ప :- నీకంత పెంకెతనంగావుంటే పెళ్లి చేసుకుని గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశిస్తాను.

మధురవాణి :- అరవైయేళ్లు వచ్చి చదువుకోక మన్ను కొట్టుకుంటానా అన్నట్టున్నది. యీ వెర్రికబుర్లకు యేమిటి-యేదో వొక తంబళ అనుమానం పెట్టుకుని చెర్రూ బుర్రూ అంటూవుండడం మీకు స్వభావమే. మెడలో కంటె తీసుకొనిపోయినారు-అది యెక్కడనో తాకట్టుపెట్టి నేను యేమంటానో అని నామీదికే బయలుదేరుతున్నారు.

రామప్ప :- కంటె తాకట్టు పెట్టుకోవడం ఖర్మయేమి? నిలబడ్డ పాటుగా చూడు కంటెలు వర్షం కురిపిస్తాను.

మధుర :- నాకా కబుర్లేమీ పనికిరావు - మీ ప్రయోజకత్వం నాకు తెలుసును. నాకంటిప్పుడు తీసుకొస్తారా లేదా?

రామప్ప :- నీకు మతి పోతూంది. నన్ను తృణీకరించడం ఆరంభిస్తూన్నావు. నాదెబ్బ తెలియకుండావుంది.

మధుర :- యేడిశినట్టేవుంది.

రామప్ప :- నాకు వొళ్లు మండుతూన్నది. ఖబడ్దార్ !

మధుర :- మీకు వొళ్లుమండుతూంటే గాల్లో నిలబడితే చల్లబడుతుంది.

(అని తలుపువేసికొనును)

రామప్ప :- యీ కంటెబాధ మా ఇబ్బందిగా వున్నది. తాకట్టుపెట్టానని ప్రాణం కొరుకేస్తూంది రేపు [illegible] తెస్తానంటే వినదు. యీ చీకట్లో లుబ్ధావధానులు ఇంటికి పోకతీరదు. యీ కంటె తాకట్టుపెట్టాను [illegible] గట్టి అనుమానము పట్టుకుంది. తీరా వెళితే యిప్పుడు పెట్టా బేడా తీసియిస్తాడో ఇవ్వడో.

★

ఎనిమిదవస్థలము - లుబ్ధావధానులుగారి యిల్లు

రామప్ప :- (తలుపు వెలపలనుంచి గట్టిగా) అవధానులు మామగారూ ! అవధానులు మామగారూ తలుపండోయి (అని అనేక పర్యాయములు పిలిచి) యేమిటి చెప్మా, దొంగగాడిదె పలకడు. నిద్రమాట అబద్ధం. దొంగలభయంచాత వీడురాత్రల్లా మేలుకుంటాడు. (గట్టిగా) తలుపు తియ్యకపోతే వుతకయెత్తి వేస్తాను.

లుబ్ధావ :- (లోపలనుంచి) యెవరయా?

రామప్ప :- నేనయ్యా రామప్పంతులుని.

లుబ్ధావ :-: (నిమ్మళముగా) రామప్పంతులు... అమ్మీ తలుపుతియ్యవే.

(తలుపు తియ్యును.)

రామప్ప :- మామగారూ మీ వంట్లో తాజాగావుందిగద?

లుబ్ధావ :- యేమితాజా అండి.

(అని యూరకుండును)

రామప్ప :- కోడలు మాజోరుచేస్తూన్నట్టు కనబడుతూంది., వూరు పోకర్లంతా గుమ్మంముందరే కనబడతారు.

లుబ్ధావ :- (మోకాళ్లమీద బుర్ర పెట్టుకుని నిమ్మళముగా) ఆ ఊ ఊ ఉ !

రామప్ప :- (తనలో) ఆ మాటలు యిష్టములేదు కాబోలు — (పైకి) ఆ కంటెను చాలా తొందరగా వున్నది. మధురవాణి యేమీ నిలవనియ్యకుండా వుంది. అది తాకట్టు పెట్టానన్న అనుమానంకొద్దీ యిప్పుడు తెస్తేనేకాని వల్లకాదని కింకపట్టుపట్టి కూర్చున్నది.

లుబ్ధావ :- అదికూడా పారిపోయింది.

రామప్ప :- కంటె పారిపోయిందీ ! ఏమిటి ! మామగారు పలవరిస్తూ వున్నారా యేమిటి?

లుబ్ధావ :- లేదండీ పలవరింతగాదు — కంటెపట్టుకుని చెప్పకుండా పరారీ అయిపోయింది. యిదంతా మీ కుట్రే.

రామప్ప :- ఏమిటీ ! అయితే కంటె యిస్తావా, యివ్వవా?

లుబ్ధావ :- నా దగ్గిరలేదు.

రామప్ప :- వద్దుసుమా నా సంగతి తెలిసిందికాదు నీకు.

లుబ్ధావ :- నాకు అంతా తెలుసును. నా చేత పద్దెనిమిది వందలు కర్చు చేయించావు.

రామప్ప :- (బుర్ర తటాయించి ఆలోచించి తనలో) అన్నా మించిపోయినది. యేదైనా వక యెత్తు యెత్తితేనేకాని కంటె రావడము కష్టము. (పైకి) మొన్నరాత్రి మీ యింట్లో పెద్దకేకలూ, పెడబొబ్బలూ జరగలేదూ?

లుబ్ధావ :- అయితే !

రామప్ప :- అయితే మరేమిటి — మీ అమ్మి దానితో దెబ్బలాడి నూతులో పడేసింది ! నేను పెరట్లో గుడ్డెమీదికి బాహ్యానికిపోయి స్వయంగా చూచాను.

లుబ్ధావ :- గాడిదకొడకా ! (అని కఱ్ఱపట్టుకొని లేచును)

రామప్ప :- ముసలిగాడిదకొడకా నీ పనిపట్టిస్తాను.

(అని వెళ్లిపోవును)

★ ★ ★

కన్యాశుల్కము

చతుర్థాంకము

బైరాగీ, హెడ్ కానిష్టేబు, దుకాణాదారుడు, యింకా మరిద్దరు,
మధ్యను సీసాలు పెట్టుకుని ప్రవేశించుదురు.

(తెరతీయు ముందర నారాయణ నారాయణ నారాయణభజే
అను కీర్తన పాడుచుండవలయును)

హెడ్ :- గురోజీ తమరు హరిద్వారం బయలుదేరి యెన్నాళ్లయిందేమిటి?

బైరాగి :- రెండు రోజు లయినది. మొన్న ఉదయం ప్రయాగ, నిన్న వుదయం జగన్నాథం సేవించాము. ప్రచ్ఛన్నంగా సింహాచలం పోతూవుంటే నువ్వొక భక్తుడవు పట్టుకుని ఆపేశావు.

హెడ్ :- ఆహా ! యోగమహత్యం – ముక్కు బిగించి స్నానాలు – చేసే బ్రాహ్మల కెవరికీ యీ సిద్ధుల్లేవుగదా?

బైరాగి :- వాళ్లకేమీ తత్వము తెలియదు మా తాతగారు చెప్పిన పద్యం నీవు వినలేదా? ఆత్మ శుద్ధిలేని ఆచారమదియేల.

హెడ్ :- వేమన్న మీ తాతేనా గురోజీ?

బైరాగి :- అవునోయి – నాకు మూడువందల యేళ్లున్నవి. ఆయన పరంపదం వేంచేసి వెయ్యి సంవత్సరము లౌతవి.

దుకాణ :- ఆహా ! యివాళ మనదేమదురుష్టం. గురోజీ ! నౌకరి కొక సందేహం వున్నాది. పరబ్బరమం సీసాలో కనపడ్డంత సొట్టంగా మరొకసోట అగుపడుతుందా?

బైరాగి :- యీ రహస్యం నీ కేలాగు దెలిసిందేమిటి? అమృతమంటే సారాయి కాదురా పామరుడా — నాడు దేవాసురులు యిదే చెడతాగినారు.

దుకాణ :- (నలుగురివైపు జూచి) సూశారా భాయి నే మొదట్నించీ యిదేకదా సెపుతూ ఒచ్చేవోణ్ణి — అఖాడాకొస్తేకాని పరబ్బరమం దొరకదు.

బైరాగి :- కాసీలో మేమూ వక బ్రాహ్మడు బ్రహ్మగ్యాన సమాధికి కూర్చున్నాము. బుడ్డీమీద బుడ్డి. బుడ్డీమీద బుడ్డి తెల్లవారేటప్పటికి యిద్దరికీ తన్మయం అయిపోయింది. మరి రెండు రోజులకుగాని నేను సమాధిలోంచి లేవలేదు. మరి ఆ బ్రాహ్మడు, యెప్పటికీ లేవలేదు. పరమాత్మలోకలిసి పోయినాడు.

(పెన్షను సిపాయి అచ్చన్న ప్రవేశించుచున్నాడు)

దుకాణ :- ఈయన సిపాయి అచ్చన్నగారు మంచి బరమగ్గాని.

అచ్చన్న :- నేను యేహపాటివాధనండీ. మీ ద్రాసుధను, తమవంటివారు వచ్చినప్పుధల్లా పాదసేవ చేసుకుని నాలుగు ద్రంఘుతులు నేర్చుకున్నాను.

బైరాగి :- నీ ముఖాన్ని మంచి బ్రహ్మకళవున్నదిరా నరుడా.

అచ్చన్న :- (దుకాణ దారుతో) నాహస్రంగతి యిప్పుదు త్రెలిసింధా (పైకి) తమ క్రటాక్షం

హేడ్ :- అచ్చన్నగారు మా బాగాపాడుతారండీ.

బైరాగి :- యేదీ కొంచెము పాడూ.

దుకాణ :- ఒక గళాసుచ్చుకు మరీ పాడండి.

అచ్చన్న :- (యాగంటి లింగడిపాట పాడి, పాటయిన తరువాత మరి రెండు గ్లాసులు పుచ్చుకొని) మాఘురువుగాహరు యీ క్రీర్తన ప్రాధుతూ రెండు హదుగులు పైకి లేహచేవారు.

బైరాగి :- నాశక్తి చూపిస్తాను చూడండి. నరుడా ఆ సీసా యిలాగందుకో మంత్రిస్తాను : వక్కొక్క గలాసు పుచ్చుకుని కళ్లు మూసుకుని లోపలిదృష్టితో చూడండి నేను లంబికా యోగం పడతాను.

(అందరును త్రాగి కళ్లుమూసికొనుదురు)

బైరాగి :- కళ్లు మూసుకున్నారా?

అందరు :- మూసుకున్నాము గురోజీ.

బైరాగి :- బస్ -- యికకళ్లు తెరవండి. యెన్ని అడుగులు పైకిలేచానో చూశారా?

అచ్చన్న :- యీవేహళ యేమిసుధినం ! మరి వక్క క్రీహర్తన మనవిచేసుకుంటాను.

(అని మరి వక గ్లాసు పుచ్చుకొనును.)

బైరాగి :- యితను నిజంగా బ్రహ్మగ్యానిలాగ కనబడుతున్నాడు.

(వీధిలోనుంచి రామప్పంతులు తలుపు, తలుపు అని య నేకమారులు పిలుచును. ఎవరును పలుకరు.)

రామప్ప :- గాడిదలు యెవరూ వినిపించుకోకుండా వున్నారు. (అని గట్టిగా) హెడ్డు గారూ కూనీ, కూనీ జరిగింది

హేడ్ :- యెవరో కూనీ, కూనీ అంటున్నారు.

రామప్ప :- లుబ్ధావధానులు భార్యను చంపివేశినాడు. నూతిలో ధభీమని పడివేయడం నేను చూచినాను. ఆ తరువాత శవంతీసి పాతిపెట్టి వేసినాడు

హేడ్ :- (తలుపు తీసికొని యవులకువెళ్లి) యెంగుకు చంపాడేమిటి.

రామప్ప :- పెళ్లయిన మూడు రోజుల్లోగా రెండు వందలు రూపాయలు ఖర్చుపెట్టిందట. యింతేకాకుండా యిది వుండడం మీనాక్షి వ్యాపారానికి భంగం : యీ గుంట దానిగుట్టు వీధిలో పెట్టినది.

హేడ్ :- యేదో అలాగచెప్పు అదివుంటేగాని కూనీయెప్పుదూ జరగదు. యిన్నాళ్లకు దొరికా దవుధాన్లు. నా రెండు వందలరూపాయల పత్రం లాగేస్తాను.

రామప్ప :- అయితే నీమట్టుకేనా? భాయీ ! నాకంటె అపహరించాడు దాని ఖరీదు కూడా తియ్యాలి సుమా.

హేడ్ :- అదంతా నువ్వే సెటిలు చేసుకో - గాని వక్కడి సాక్ష్యం చాలదే.

దుకాణ :- నాకేమైనా పారేస్తే నేను సాచ్చికం పలుకుతాను.

హేడ్ :- మూడోసాక్షికూడా కావాలే.

బైరాగి :- కావలిస్తే నేనుకూడా వస్తాను. మావంటి జ్ఞానులకు అబద్ధం అన్నమాట లేదు. లోకం అంతా మిధ్య, నువ్వూ నేనూ కూడా అబద్ధమే. దాని రహస్యం అది. ఏమయినా డబ్బు పారవేస్తే హరిద్వారంలో నే కడుతూన్న మఠానకు పనికివస్తుంది.

హేడ్ :- అచ్చన్నగారుకూడా వస్తే బాగుండును గాని, ఆయన సమాధిలో వున్నాడు.

దుకాణా :- మనము చాలమా యేమిటి. ఆయన రేపు సంజేళకిగాని సమాధిలోంచి లేవడు. (అంతా వెళ్లిపోనిచ్చి దుకాణాదారుడును. పంతులును వెనుక నాగుదురు. పంతు లెవరును లేకుండా నిటునటు చూచి యొక గ్లాసు పుచ్చుకొనును.)

దుకాణా :- మీ పద్దు పాతిక రూపాయలయిందండి. అందర్లాగా మిమ్మల్నింటికొచ్చి అడగడానికి ఒల్లలేదుగదా?

రామప్ప :- ఈ వ్యవహారంలో యేమయినా చెయ్యితడి అవుతుంది. నీపద్దు మొట్టమొదట పయిసలు చేస్తాను.

(అని నిష్క్రమించును.)

★

ఒకటవస్థలము - లుబ్ధావధానులు యింటిపెరడు.

(హేడ్ కనిస్టేబును, లుబ్ధావధానులును మాటలాడుచుందురు)

హేడ్ :- నాపత్రం యిచ్చివేస్తే కేసు నీళ్లు కారించివేస్తాను.

లుబ్ధావ :- వడ్డీమట్టుకు వదలివేస్తాను ఆలాగు కటాక్షించండి.

హేడ్ :- మళ్లీ మొదటికి వచ్చినారూ?

లుబ్ధావ :- నాకు ఏ ఖర్మం తెలియదు నిరపరాధినిసుమండీ నాయనా?

హేడ్ :- యీ కబుర్లు నా దగ్గిర యందుకు చెపుతారండీ? పంతులు చూచారు, కీపర్ చూచాడు, గురోజీగారు చూచారు; గ్రంధం అంతా సంపూర్ణంగా ఉన్నది; రిపోర్టు చేస్తినా ఊరిబయట మర్రిచెట్టుకి మిమ్మలిని తప్పకుండా వురిదీసి వేస్తారు.

లుబ్ధావ :- మరి వీళ్ల కేమి యిచ్చుకోవలెను?

హేడ్ :- అంతకు తక్కువకు వప్పరు, యాభై రూపాయలు ఇయ్యండి.

లుబ్ధావ :- యిరవయి రూపాయలిచ్చుకుంటాను.

హేడ్ :- పోనియ్యండి ముప్పయిరూపాయలు ఇయ్యండి (అని పత్రమును రూపాయలును పుచ్చుకొనును.)

:- [illegible]

హేడ్ :- డబ్బుమాటకేమి ప్రాణం దక్కింది మరి భయం పడకండి. మీ భార్యా పరారి అయిపోయిందని రిపోర్టు వ్రాశేస్తాను.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

★

రెండవస్థలము - లుబ్ధావధానులు పెరటిగోడ అవుతల

(రామప్పంతులు, దుకాణదారు, బైరాగియు నుందురు, హేడ్ కనిష్టీబిల్ ప్రవేశించును.)

హేడ్ :- (గట్టిగా) రండి వెళ్లిపోదాము.

రామప్ప :- : మీమాట ఫయిసలయింది కాబోలు - మామాట యేమిటి.

హేడ్ :- అంతా పైసలు చేసుకొచ్చాను.

రామప్ప :- యేమిటి ఫయిసలు చెయ్యడము - నాకంటె యగేశాడు. రెండువందలిస్తేనే కాని కూడిరాదు.

హేడ్ :- ఆకాశం కన్నం పడినట్టు కబర్లు చెపుతారు. మీ యిద్దరికి ఇదిగో చెరి అయిదు రూపాయలు — గురోజీగారికి పది.

బైరాగి :- (పుచ్చుకుని) నారాయణస్మరణ, రాత్రి మేము కాసీవెళ్లి రేపుసాయంకాలానికి తిరిగి వస్తాము.

హేడ్ :- చిత్తం తమ దయవల్ల యీ వేళ యీ లాభం కలిగింది. నాకు మహా కులాసాగా వున్నది.

దుకాణా :- (బైరాగీ చెవులో) యీ వేళే చెన్నాపట్టంనించి ఫష్టురకం బ్రాందీ వొచ్చింది. ఒక్కమాటు దుకాణం దగ్గిరికి దరిశనం యిప్పించి మరీ కాశీ వెళ్లోలి.

రామప్పంతులు:- (తనలో) గాడిద తనమట్టుకు తడుముకుని వూరుకున్నాడు. నేను చెప్పక పోతే యేమీ లేకపోవును ఆ బైరాగి వెధవ కాసీ వెళ్లి రేపు సాయంత్రానికి వస్తాడట. వాడికి పదిరూపాయీలిచ్చేశాడు. యీ హేడ్డుకి యేమీ నదురూ బెదురూ లేకుండా వున్నది. కంటె పోయిందంటే అయిదురూపాయిలు చేతులో పెడతాడూ? (పైకి) కనిష్టీబు అన్నా ! నాకీ వ్యవహారంలో చాలా నష్టం కలుగజేసినారు. నా కంటె పోయింది. మీకు యేమీ చీమా దోమా కుట్టినట్టయినా లేదు. ఆ ముసలివాడిని మళ్లీ పట్టుకుంటాను - మీరు ఆ వూసుకు రాకూడదు సుమండీ.

హేడ్ :- నే మొదటే చెప్పాను మీ కథ మీరే శెటిలు చేసుకొమ్మని. (తనలో) దొంగ వేషాలు వీడికంటె పోయిందట - వీ దక్కడికిపోతే - నేను మధురవాణి దగ్గిరకు వెళతాను.

(పంతులుతప్ప అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రామప్ప :- ఈ హేడ్ తాళం పట్టించాలి - వాడి సోదే చూచుకున్నాడు గాని నా మాటాలోచించాడు కాదు. బిచ్చం బిసాదు అయిదురూపాయిలా నావంటివాడికి యిప్పిస్తాడు? వీడికిగాని యీ వూరినుంచి వుద్వాసన అయితే మధురవాణివైపు చూసేవాడు మరెవడూ లేదు. ఆకాశరామన్న అర్జీలు నాలుగు యినస్పెక్టరుకి, పోలీసుకి కొట్‌బజాయించేస్తాను.

(అని నిష్క్రమించును.)

★

మూడవస్థలము - అగ్నిహోత్రావధానులయిల్లు

(అగ్నిహోత్రావధానులు, వేంకమ్మ ప్రవేశించుచున

అగ్నిహో :- రెండుజాముల రాత్రికి ప్రయాణం.

వెంకమ్మ :- యెన్ని బళ్లేమిటి?

అగ్నిహో :- యిరవయ్యైదుబళ్లు?

వెంకమ్మ :- అన్ని బళ్లెందు కేమిటి?

అగ్నిహో :- నులకవారు, నెమలివారు, నప్రవారూ అంతా వస్తారు. కరణంగారి కుటుంబముకూడా వస్తామని చెప్పారు. దివాంజీ సాహేబుగారు ఒక యేనుగ, నాలుగు గుఱ్ఱాలు ఇచ్చారు.

వెంకమ్మ :- అల్లుడినడుం ఇదివరకు విరగకుండా వుంటే దీనితో విరిగిపోతుంది. యెందు కేమిటి యీ వెధవ పటాటోపమంతాను? తోవలో మనమింత మందికి తిండి పెట్టాలి కదా? వూళ్లో అయిన వాడినీ కానివాడినీ వెంటపెట్టుకు వెళ్లితే అల్లుడు పకీరౌతాడు - అమ్మిముష్టెత్తుకోవాలి.

అగ్నిహో :- ఉత్సాహభంగమ్మాట్లాడకు. నాకు కోపము మాత్రము తెప్పించకు లుబ్ధావధాన్లు పెళ్లి యెంతో వైభవంగా చేస్తాడు.

వెంకమ్మ :- చాలును ప్రయోజకత్వం తోచినప్పుదల్లా ఆడవాళ్లను పశువులలాగ బాదడమే కదా ఇప్పటికిన్నీ. మా మంచి సంబంధం చేశారు లెండి మావాళ్లు కోపంవచ్చి రావడం మానేశారు.

అగ్నిహో :- మీ వాళ్లు రాకపోతే పీడాచీడా కూడా పోయింది. మీవాళ్లు ఓర్వలేని గాడిదలు.

వెంకమ్మ :- అయ్యవారు బయలుదేరి వెళ్లిపోతామంటున్నారు. ఆయనకేదో పరిక్ష వుందట.

అగ్నిహో :- ఆయన వెళ్లిపోతె పెళ్లి సప్లై యెంతమాత్రమూ జరగదు. యేలాగైనా వుండమని బతిమాలు కుంటాను. ఆయనలాంటి అల్లుడుంటేనా, లోకమంతా సాధింతును. (నిమ్మళముగా) చిన్నమ్మిని ఇతనికిస్తే తీరిపోవును. అయితే డబ్బుంటేనే గాని వ్యవహారం జరగదు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(గిరీశం బుచ్చమ్మ ప్రవేశించుచున్నారు.)

గిరీశ :- మీ పెనిమిటి యెన్నేళ్లై పోయినాడు.

బుచ్చ :- పెళ్లి సదస్యంనాడే.

గిరీశ :- ఆహా ! ఆ తల్లి దండ్రులు నీకు శత్రువులైనారు గదా ! ముసలివాడికి కట్టి పెట్టడం కంటె శవానికి కట్టిపెట్టడం మేలు. ఆహా ! స్త్రీలకు వెధవరికం యెంత దురవస్థ. మీవంటి శోభగల ముఖమునకు బొట్టూ కాటుక యుంటే యేమి సొంపుగా నుండును. ఆ తుమ్మెద బారుల నపహసించు జుత్తు తీసి వేయుదురు గదా? వంటిపూట తిండిబెట్టి ఆ దబ్బపండువంటి శరీరము కృశింప చేతురు. ఇంటిచాకిరంతా నీవే చేయవలెను గదా? మనవాళ్ల ఆచారము లెంత దుర్మార్గముగానూ, శాస్త్ర విరుద్ధముగానూ వున్నవి !

బుచ్చమ్మ :- మన శాస్త్రాల్లో అలా చెయమనే వుందంటే?

గిరీశ :- రామాయణము నెత్తిని పెట్టుక ప్రమాణం చేస్తాను. చిన్నపిల్లలని ముసలివాడి కివ్వగూడదని శాస్త్రమున్నది గాని, విధవలను పెళ్లాడగూడదని లేదు. మీ తమ్ముడికి పాఠం చెప్పేటప్పుడల్లా శాస్త్రాలూ, సబబులూ చదివి వినిపించుతూనే వున్నాను కానూ. నేను సలహాయిచ్చినట్టు వెళ్లిపోడడమే వీళ్లకు శాస్తి. నీయందు నాకు అపరిమితమైన అనురాగము వున్నది. నీవు ఆలాగు రాకపోయినా యీ సంగతి మీవాళ్లతో చెప్పినా తప్పకుండా ప్రాణత్యాగం చేస్తాను. నీ కోసమే ఇన్నాళ్లు మీ వాళ్ల యింట్లో ఆరవచాకిరీ చేస్తూ ఉన్నాను.

బుచ్చమ్మ :- మీరు చెప్పిన మాటలు బాగానే వున్నవి గాని జాతిలో నుంచి వెలివేస్తారు గదా అని భయము మట్టుకు వదలకుండా వున్నది.

గిరీశ :- నీ యడల ఇంత అక్రమముగా నడిచినవాళ్ల లోంచి విడిచిపోతే నీకు వచ్చిన నష్ట యేమి? యింత సొగసూ, యిన్ని సద్గుణములూ బూడిదెలో పోసిన పన్నీరు అయిపోయెను గదా అని విచారిస్తున్నాను. గౌర్నమెంటువారు మళ్లీ పెండ్లాడిన వెధవల్ని కులములో కలుపుకొమ్మని ఆక్టుకూడా కొద్ది రోజులలోనే ప్యాసుచేయడానికి సిద్ధంగా వున్నారు.

బుచ్చమ్మ :- లేచిపోయి మావాళ్లందరికీ — విచారం కలగ చెయదంకంటె నేను బాధపడుతూ అయినా యిక్కడ వుంటేనే మంచిది కాదు?

గిరీశ :- నీవు యెక్కడ వున్నా యేమిచేసినా నీకు లోపంలేదు. వజ్రమెక్కడున్నా వజ్రమే. కానీ నీవురాకుంటే నా బ్రతుకంతా వృధా అయిపోతుంది. నా ఇష్టము నెరవేరకపోయిన యడల జీవించడమందు యెంతమాత్రమూ అభిలాష లేదు. నీవు మీవాళ్లను విడవవలసి వస్తుందన్నావు? నీకింత అపకారము చేసి — నిన్నింత బాధపెడుతూ వున్నవాళ్లను, విడిచేమి విడవకేమి. నెత్తిమీద పువ్వులాగ ధరిస్తానినిన్నీ. నీవులేక జీవించలేనన్నీ మనవి చేసుకుంటూ వున్న నన్ను పొందక పోవడం ధర్మమా (అని మోకాళ్లపడి చేయిపట్టుకుంటాడు.)

బుచ్చమ్మ :- అయితే మనము వెళ్లిపోతే ఆపైన గతేమిటి?

గిరీశ :- వీరయ్య పంతులుగారు మహాయోగ్యులు, ఆయన్ను చేరుకుంటే మనకి లోపం వుండదు. యీ సొసైటీ తాలూకు లక్షలకొలది డబ్బువున్నది. డబ్బు విషయమై నీకు విచారంవద్దు. నేను పరీక్ష ప్యాసు అయినాను కదా?

బుచ్చమ్మ :- అయితే మనం యేలాగు వెళ్లడం?

గిరీశ :- యెల్లుండి రాత్రి జగన్నాథ పురంలో మజిలీచేస్తాము. ఆరాత్రి ప్రయాణంలో నీ బండితోవ తప్పించి శౌంరాం మార్గంగా పెట్టించివేస్తాను.

బుచ్చమ్మ :- నా బండిలో మా తమ్ముడుకూడా కూర్చుంటాడే?

గిరీశ :- వాడిని యేనుగుమీద యెక్కిస్తాను?

బుచ్చమ్మ :- కానియ్యండి — అలాగేను వెళ్లండి? నా మనస్సేమీ మనస్సు లాగుంది కాదు— (అని కన్నీళ్లు విడుచును.)

గిరీశ :- నేను చెప్పినట్టు చేస్తానని చేతులో చెయ్యివేస్తేనే కాని వెళ్లను.

బుచ్చమ్మ : (కొంత సేపాలోచించి) సరే.

(ఇద్దరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

★

నాల్గవస్థలము - జగన్నాథపురం సత్రం

(గిరీశం, వెంకటేశం ప్రవేశించుచున్నారు)

వెంకటే :- రాత్రి మీరూ నేనూ కూడా వొక బండిలోనే కూర్చుందాము.

గిరీశ :- డామ్‌బండీ — నేను హార్సుమీద కూర్చుంటా.

వెంకటే :- అయితే నాకూ బండీవద్దు హార్సు యెక్కలేనే మరి సాధనం యేమిటి?

గిరీశ :- అయితే నీకు యెలిఫెంటు — మావటివాండ్రతో బందోబస్తు చేస్తాను మీవాళ్లతో యీ ప్రయత్నం చెప్పకుమా.

★

అయిదవస్థలం - లుబ్ధావధానులు ఇల్లు

(లుబ్ధావధానులు, రామప్పంతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

రామప్ప :- అయితే కంటె ఇవ్వనంటావా?

లుబ్ధావ :- నీకంటె సంగతి నాకేమీ తెలియదు.

రామప్ప :- అయితే నీమీద క్రిమినల్ చార్జీ తేవలసి వుంటుంది.

లుబ్ధావ :- పీకకోసినాగానీ కంటెమాట నాకేమీ తెలియదు.

రామప్ప :- యింతా చదువుకుని అబద్ధం ఆడేస్తావయ్యా

లుబ్ధావ :- అక్షరాలా.

రామప్ప :- నీకూ నాకూ వుండే స్నేహం ఇంతేనా నామాటవిని కంటెఇచ్చేయి మధురవాణి దానికోసం అల్లర పెట్టేస్తూన్నది.

లుబ్ధావ :- యీ కబుర్లు నాతో యెందుకు చెపుతారు? ససేమిరా కంటె సంగతి నాతో మాట్లాడవద్దు. నీ స్నేహంవల్ల కావలసిన వుపకారం ఎంతకావాలో అంతా అయింది. వద్దంటూ వుంటే పెళ్లాడమని ప్రాణాలు తీనేశావు. డబ్బు పోవడం పెళ్లాము పారిపోయి పరువుపోవడం ఆలాగు వుండగా మీది మిక్కిలి కూనీకేసుకూడా పీకలమీదికి తెచ్చావు. నాపాలింటి శనిగ్రహం నీవే అందుకు తోడు యేల్నాటీశని రోజులుకూడా తటస్థించాయి? రేపు రాత్రి బయలుదేరి కాశీయాత్ర వెళ్లడానికి నిశ్చయించాను. పెట్టవలసిన బాధేమో పెట్టావు. చెయ్యి చిక్కిన డబ్బేమో చెయ్యి చిక్కింది — మరి కంటే గింటే అని బాధపెట్టక లేచిపోతే బహువుపకారంగా ఆలోచించు కుంటాను.

రామప్ప :- మొగుణ్ణి కొట్టి మోసాలెక్కింది అన్న సామెతగా, నువ్వూ ఆగుంటూరు శాస్త్రుర్లూ కలిశిచేసిన దగావల్ల యాభై రూపాయిలూ కంటే, పోవడమే కాకుండా నేను పెళ్లిలో పడ్డశ్రమ యెంతమాత్రమూ ఆలోచించినావు కావు? చిన్నప్పటినుంచీ నీ దగ్గిర యెంతో స్నేహభావంగా వుంటే నన్ను యీలాగు దగా చెయ్యడం యెంత మాత్రమూ నీకు న్యాయము కాదు. కేసులో నా వూసే ముంది. కూనీ జరిగిన తరువాత పోలీసు వాళ్లూరుకుంటారా? బలవత్తరమయిన సాక్ష్యం వచ్చింది - నన్నేమి చెయ్యమంటావు? - ఇంకా నేను చెప్పబట్టే నిన్నీలాగు వదిలేశారు. న్యాయమాలోచించి నాకంటె నాకిప్పించండి.

లుబ్ధావ :- : యెవరివల్ల వస్తేనేమి నా ప్రాలుద్ధం అలాగువుంది. యేలాగా రేపు బయలుదేరి వెళ్లిపోవడానికి సిద్ధంగా వున్నాను. మీకంటె సంగతి మీరే కొవ్వి తెచ్చిపెట్టుకున్నారు. నన్ను ఆ విషయమై అడగవలసిన ప్రసక్తి లేదు.

రామప్ప :- బాగా ఆలోచించుకోండి నావల్ల చాలా వుపకారం పొందినారు.

(లుబ్ధావధానులు తలుపువేసుకొని లోపలికి వెళ్లిపోవును.)

లుబ్ధావ :- ముసలిగాడిద టంగాడుకాడు. రేపు రాత్రి బయలుదేరి వెళ్లిపోతా నంటూన్నాడు - వీడు వెళ్లిపోయినట్టైనా నా కంటెకు నీళ్లధారే - ఇంటిదగ్గిర రోజూ మధురవాణి ఘూలివాన పెట్టేస్తూ వున్నది. ఈ రాత్రి అదన్నమాటలుచూస్తే దానిని పొడిచేసి పొడుచుకోవాలని బుద్ధిపుట్టింది వీడు వెళ్లేలోగా ఆకాశరామన్న అర్జీ అంది పోలీసువస్తే బాగుండును - ఈ వేళ దశమికాదూ? ఆ ! అయితే ఫర్వాలేదు. ఈ రాత్రి అగ్నిహోత్రావధానులు తోటలో దిగుతాడు. అక్కడ యేదైనా పన్నాగం పన్నాలి. ఇప్పుడు యింటికి వెళ్లితే మధురవాణి పేడనీళ్లు పట్టుకువస్తుంది నాకు యేమీ తోచకుండావున్నది - తెల్లవారగట్ల కావచ్చినది - కాలోచిత కృత్యములు తీర్చుకోవడముకు చెరువుకు వెళ్లుదాము.

★

ఆరవస్థలము-తోట-పెళ్లి వారిబళ్లు చెరువుగట్టుమీద నుండును.

(రామప్పంతులు దంతధావనము చేయుచుండును)

అగ్నిహో :- బళ్లుదింపండి-బళ్లుదింపండి-సాయేబూ యేనుక్కి, కావలసినంత రొడ్డవున్నది. చెరువు, స్నానానికి మహా బాగా వున్నది. యెవరయ్యా చెరువు గట్టుమీద?

రామప్ప :- నా పేరు రామప్పంతులంటారు.

అగ్నిహో :- లుబ్ధావధానులుగారు మిమ్ములను పంపించారా యేమిటి?

రామప్ప :- యెందుకండీ?

అగ్నిహో :- మే మొస్తామని లుబ్ధావధానులుగారు యెదురుచూస్తూ ఉండలేదూ? నా పేరు అగ్నిహోత్రావధానులంటారు.

రామప్ప :- మీరేనా అగ్నిహోత్రావధానులుగారు - యేమి వచ్చారేమిటి?

అగ్నిహో :- పెళ్లిమాట మీకు తెలియదా యేమిటి?

రామప్ప :- పెళ్లెవరికండీ?

అగ్నిహో :- మీదీవూరు కాదా యేమిటండీ? మా పిల్లను లుబ్ధావధానులుగారికిస్తాము.

రామప్ప :- లుబ్ధావధానులుగారికి పెళ్లి అయిపోయిందే?

అగ్నిహో :- పంతులుగారాశ్యాలాడుతున్నారు - హాశ్యాలకేమిగాని ప్రయత్నాలు యెలాగు జరుగుతున్నాయి యేమిటండి? లుబ్ధావధానులుగారు బహుసామంతులని వింటున్నాము.

రామప్ప :- మీరే హాశ్యాలాడుతున్నట్లున్నది. పెళ్లి అయి పదిరోజులైంది. మీరీ సంబంధం అక్కరలేదని వుత్తరము వ్రాసినారట. అందుపైని గుంటూరు నుంచి వొక శాస్త్రుల్లు వస్తే ఆయన కుమార్తెను పన్నెండువందల రూపాయలు యిచ్చి పెళ్లాడాడు.

అగ్నిహో :- అన్నగారూ హాశ్యం ఆడుతున్నారు - న్యాయంగాదు సుమండీ.

రామప్ప :- గాయత్రీసాక్షి, నేను యెప్పుడూ అబద్ధం ఆడి యెరుగను. నా మాట నమ్మకపోవడం ధర్మమేనా?

అగ్నిహో :- గుండెలు తీసినపని రండీ గాడిదకొడుకుని యెమికలు విరగకొడతాను.

రామప్ప :- నేను రానండి - గుంటూరు సంబంధం చెయ్యవద్దంటే నాతో దెబ్బలాడాడు. అప్పటినుంచీ నాకూ అతనికీ మాటలులేవు-మీరు వెళ్లి మాట్లాడి రండి. సూర్యోదయము అయేసరికి వచ్చి కలుసుకుంటాను.

అగ్నిహో :- గాడిదకొడుకింత స్వామిద్రోహం పని చేస్తాడూ? నాకేమీ నమ్మకము లేకుండా వుంది - నిజమైతే పులుసులోకి యెమికలు లేకుండా విరిచేస్తాను.

(నిష్క్రమించును.)

రామప్ప :- పిశాచంలాగు వెళ్లుతున్నాడు - కంటె యివ్వనందుకు తగినశాస్తి అవుతుంది - నా సంగతి చూస్తే ఆవుపెయ్యాకాదు-గేదెపెయ్యాకాదు. దిక్కుమాలిన పెయ్యలాగున్నది ఇంటికి వెళ్లితే కంటెకి తాపులాట తప్పదు. వెళ్లకపోతే కనిష్టీబు ప్రవేశిస్తాడేమో అన్న బెంగ.

★

ఏడవస్థలము-రామప్పంతులు యిల్లు

(రామప్పంతులు వెనుక ప్రక్కనుంచి తొంగి తొంగి చూచుచు
నిమ్మళముగా అడుగు వేయుచు ప్రవేశించును)

రామప్ప :- మధురవాణీ.

మధుర :- అయ్యా?

రామప్ప :- యెవరు యింట్లోంచి నల్లకోటు తొడుక్కుని వెళ్లిపోతున్నాడు?

మధుర :- ఇల్లుతుడిచేదాన్ని కాబోలు చూచి ఆలాగనుకున్నారు. మీ కంతకంతకు మతిపోతూంది నాకంటెదీ? తాకట్టు పెట్టేశారు. నాకు తెలుసును. అది అడుగుతానని యీ వేషాలు వేస్తున్నారు. యీ

సరుకులు మీరు తీసుకోండి - మీరు నన్ను సార్లా చెయ్యరు - నేను నూతులో బడిపోతాను (అని యేడ్చును).

రామప్ప :- (తనలో) గట్టి వృషభ్రదం వచ్చింది (పైకి) సుందరి! యెందుకు నిష్కారణంగా విచారిస్తావు యీ నెలలో రొండు కంటెలు సంపాదించి యివ్వకపోతే నా మీసం గొరిగించెయ్యి.

మధుర :- నాకేమీ అక్కరలేదు నాకంటె నాకుకావాలీ.

రామప్ప :- (దగ్గరకు వెళ్లి) గడ్డం పట్టుకు బ్రతిమాలుకుంటాను.

(అని గడ్డము పట్టుకొనబోవును, మధురవాణి తోసివేయును.)

రామప్ప :- కాళ్లుపట్టుకుంటాను నన్ను రక్షించి యేలాగైనా ఈ మాటు కాపాడు.

మధుర :- ఆ కంటె యెవర్తెకిచ్చావో దాని కాళ్లేపట్టుకో. (అని తన్నివేయును.)

★

ఎనిమిదవస్థలము-తోట

(రామప్పంతులు, అగ్నిహోత్రావధానులు, వెంకమ్మ, మొదలగువారు.)

అగ్నిహో :- గాడిదకొడుకుని మా చెడ్డదెబ్బలు కొట్టేశాను. యేనుగులూ గుఱ్ఱాలు తెచ్చాను-వీడి శ్రార్ధము మీదికి త్రోవ ఖర్చులైనా వాడు వొక దమ్మిడీ ఇవ్వడష

వెంకమ్మ :- మన ప్రాలుద్ధం గాని యెందుకీ సంబంధం వద్దంటే విన్నారూ. నేను మొదటే అనుకున్నాను - వచ్చేటప్పుడు పిల్లి యెదురుగుండా వచ్చింది.

అగ్నిహో :- (మాదర్చోద్) వూరుకో? ఆడముండలకేమి తెలుసును. అన్నగారూ-క్రిమినల్‌మీద వెళ్లడానికి అవకాశంగా వుంటుదా? మా దగ్గిర గిరీశంగారని అయ్యవారు ఒకరున్నారు-ఆయన కీ లాభోగట్టా మా బాగాతెలుసును ఆయనను కూడా సలహా చేదాం.

రామప్ప :- (తనలో) ఇదేమిటి పులిమీద పుట్రోచ్చింది వీడినిపట్టి గ్రంధంచేయించి దబ్బు పిండాలనుకుంటూవుంటే నా చేతిలోనుంచి వ్యవహారము తప్పిపోయేటట్టు కనపడుతూ వున్నది. (పైకి) చిన్నప్పటినుంచీ, లాలో పుట్టి పెరిగాను. నాకంటె యెక్కువ తెలిసిన వాడొక డున్నాడా? అయినా యిందులో సలహా కేమున్నది మీరుమాత్రం యెరగని లా యేముంది. మొట్టమొదట క్రిమినల్కి తెచ్చేది, తరవాత సివిలు. నా సలహాప్రకారం వెళితే యీ కేసులో నాలుగువేల రూపాయిలు డామేజి యిప్పిస్తాను మొట్టమొదట ఖర్చులకి మట్టుకు కొన్ని రూపాయిలు పట్టుకోవాలి.

అగ్నిహో :- నా దగ్గిర లెఖ్ఖ దమ్మిడీ లేదండీ. యీ గాడిదెకొడుకు రూపాయలిస్తాడనే నమ్మకంచాత నేనేమీ తేలేదు.

రామప్ప :- యింటికివెళ్లి లెఖ్ఖపట్టుకు వచ్చేటప్పటికి వ్యవధి అయిపోతుంది శుభస్యశీఘ్రం అన్నాడు. మీఆలోచనేమిటి?

A C No. 18816

అగ్నిహో :- యిదేదో అయితేనేకాని యింటిమొఖంచూసేదిలేదు. ఓ సరుకేదైనా మా అమ్మిది యీ వూళ్లో అమ్మేస్తాను.

రామప్ప :- అయితే పట్టుకురండి పోలిశెట్టికి అమ్మేదాము. మీరు లుబ్ధావధాన్లని కొట్టేటప్పుడు పోలిశెట్టిదగ్గిర వున్నాడని చెప్పారు. లుబ్ధావధాన్లు మీమీద కేసుతేవడం స్వతస్సిద్ధం. పోలిశెట్టి మీమీద సాక్ష్యం పలక్కుండా వాడికేమైనా యిచ్చి కట్టుకుందాము.

అగ్నిహో :- ఆ సలహా బాగుంది. నాకూ అదే భయంవేస్తూవుంది.

రామప్ప :- చూశారా ప్రతివాడికీ సలహా చెప్పడానికి చాతవుతుందండీ. అందులో యీ యింగ్లీషు చదువుకున్న అయ్యవార్లని సలహా అడిగితే కేసులు తేవద్దంటారు. వాళ్ల సోమ్మేంపోయింది. దొంగసాక్షాలు కూడదంటారు. యేవీ లేకపోతే కేసులు గెలవడం ఎలాగు?

అగ్నిహో :- మా అయ్యవారుమట్టుకు మంచి బుద్ధిమంతుడూ, తెలివైనవాడండీ. కేసుల విషయమై అతనికి తెలియందేదీలేదు. అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి యెక్కడా చూడలేదు. మీరు అతణ్ణి చూస్తె మీరూ అలాగే అంటారు.

రామప్ప :- మీకు మరొకరు సలహా చెప్పవలసిన జరుగురుండదు. నా మాటవిని అయ్యవార్ని తోడిచ్చి పిల్లల్ని యింటికి పంపించెయ్యండి. లుబ్ధావధాన్లు మీమీద చార్జీ తెచ్చేలోగా మనం ముక్కతగిలించేస్తేనేగాని బాధిస్తుంది. మరి వేగిరం సరుకు పట్టుకురండి.

అగ్నిహో :- యేదీ అమ్మి నిలాపిలువ్ (అమ్మేది, అమ్మేది యని పదిమందియు పిలుతురు)

వెంకమ్మ :- అమ్మేది చెప్మా. బద్ధకించి బండీలో పడుకుందేమో పిల్చుకొస్తాను. (అమ్మిబండీ య్యేది యనుచు నాలుగడుగులు నడుచును.)

ఒకరు :- అమ్మిబండీ యెక్కడా కనబడదు. బండీ, వెనక్కుండి పోయిందేమో?

వెంకమ్మ :- : అడుగో అబ్బున్నాడే, వీడెలావచ్చాడు? అబ్బీ ! నువక్కయ్య బండీలో కూర్చోలేదూ?

వెంకటే :- లేదు. నేను యేనుగెక్కాను.

అగ్నిహో :- దొంగగాడిద కొడకా అయ్యవారేద్రా.

వెంకటే :- యెక్కడా కనబడదు.

అగ్నిహో :- గుర్రం యేదీ. గుర్రపాడేడీ.

వెంకటే :- రాత్రివేళ గుర్రందిగిపోయి బండీయెక్కాడని గుర్రపువాడు చెప్పాడు.

వెంకమ్మ :- అయ్యో దాన్ని లేవదీసుకుపోలేదు గద?

దగ్గిరున్నవారు :- ఆం ! ఆం !

వెంకమ్మ :- కొంప ములిగి పోయింది మరేమిటి (అని చతికిలబడును.)

అగ్నిహో :- (కోపముచేత వణుకుచు) అయ్యవారు పకీరు ముండని తీసుకువెళ్లినాడూ ? నగలుపెట్టె ! నా కోర్టు కాగితాలో !

వెంకటే :- నా పుస్తకాల పెట్టెకూడా పట్టుకు పోయినాడు.

అగ్నిహో :- (జందెము చేతుల బట్టి ముందుకు వెనుకకు కుడిచేయిలాగుచు) దొంగ లంజ కొడకా ! నువ్వేవాణ్ణి యింట్లో పెట్టావు. గాడిద కొడుకును చంపేదును. నాకు రవంత ఆచోకీ తెలిసింది కాదు. గాడిద కొడుకును పాతిపెట్టేదును.

రామప్ప :- (దగ్గిరకువచ్చి) అయ్యవారు మహాదొడ్డవాడని చెప్పారే — యేమి యెత్తుకు పోయినాదేమిటండి?

అగ్నిహో :- యేమి యెత్తుకుపోయినాడా — నీ శ్రార్ధం యెత్తుకుపోయినాడు. పకీరు ముండ నెత్తుకపోయినాడు. యీగాడిద కొడుకు యింగ్లీషు జదువు కొంపతీసింది. (అని కుమారుని జుత్తుపట్టుకొని కొట్టబోవుచుండగా తెర దించవలెను.)

★ ★ ★

కన్యాశుల్కము

పంచమాంకము

ఒకటవస్థలము - విశాఖపట్టణములో మధురవాణి బసయెదుటి వీధి

(రామప్పంతులు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు, ప్రవేశించుచున్నారు)

అగ్నిహో :-: మనం పోలిశెట్టి దగ్గిర బదు ల్తెచ్చిన రూపాయిలన్నీ అయిపోయినాయి. యిప్పటికీ ఖర్చులు ఖర్చులే అంటారు. నా దగ్గిర వక దమ్మిడీలేదు.

రామప్ప :- ఖర్చు కానిదీ కార్యాలవుతాయటయ్యా ? మీ కడియం యెక్కడైనా తాకట్టు పెట్టండి.

అగ్నిహో :- యీ వూళ్లో మనం యెరిగిన వాళ్లెవరున్నారు.

రామప్ప :- రండి మధురవాణి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాము.

అగ్నిహో :- చేసేవి మాఘస్నానాలూ, దూరేవి దొమ్మరి కొంపలూ అని జటాంత స్వాధ్యాయిని నన్ను ముండలిళ్లకి తీసుకు వెళతావటయ్యా?

రామప్ప :- మరి యేకొంపలూ తిరక్కపోతే కేసులు గెలియడం ఎలాగు? అది అందరు ముండల్లాంటి దనుకున్నారా యేమిటి? సంసారివంటిది. ఐనా మీకు రావడం ఇష్టంలేకపోతే నాచేతికివ్వండి. నేనే తాకట్టుపెట్టి తీసుకొస్తాను.

అగ్నిహో :- అలాక్కాదు నేనుకూడా వస్తాను.

రామప్ప :- యేదీ కడియం ఇలాగివ్వండి.

అగ్నిహో :- యిది మాతాతగార్నాటిది. యిది యివ్వడమంటే నాకేమీ యిష్టంలేకుండా వుంది. దబ్బూరికే ఖర్చుపెట్టించేస్తున్నారు. మీరు కుదిర్చిన వకీలు తగిన వాడుకాడు. యింగ్లీషూ రాదేమీ లేదూ.

రామప్ప :- ఆయన్లాంటిచెయ్యి యీ జిల్లాలో లేదు. ఆయన్ని చూస్తే డిప్టీకలక్టరు గారికి ప్రాణం. ఇంతకీ మీరేదో పట్టుదల| మనుషులనుకున్నా గాని మొదటున్న వుత్సాహం యిప్పుడు లేదు. మీకు డబ్బు ఖర్చుపెట్టడం యిష్టంలేకపోతే మానేపాయెను. యావత్తైలం తావద్వ్యాఖ్యానం అన్నాడు. మరి నాకు శెలవిప్పించెయ్యండి.

అగ్నిహో :- (ఆలోచించి) అయితే తాకట్టు పెట్టండి. (అని నిమ్మళముగా కడియము తీసియిచ్చును)

రామప్ప :- (తన చేతనెక్కించుచు) యీ కేసుల్లో యిలాగు శ్రమ పడుతున్నాను కదా? నాకొక దమ్మిడీ అయినా యిచ్చారుకారుగదా ?

అగ్నిహో :- అయితే నా కడియం వుడాయిస్తావా యేమిషి :

రామప్ప :- నేను మీకు యెలాంటి వకీల్ని కుదిర్చాను. ఆయన మీ విషయమై యంత శ్రమపడుతున్నాడు. ఇదుగో ఆయన వస్తున్నాడు.

(నాయఁడు ప్రవేశించును)

రామప్ప :- (తనలో) యేమిటి చెప్మా వీడు మధురవాణి బసపెరటి దిడ్డీవేపునుంచి వస్తున్నాడు. వీడుకూడా మధురవాణిని సరిగాడా యేమిటి ? వీణ్ణి యీ కేసులో నుంచి తప్పించెయ్యాలి.

నాయడు :- యేమండీ రామప్పంతులన్నా, మిగతా ఫీజిప్పించారుకారుగద ?

అగ్నిహో :- మీరు రాసిన డిఫెన్సు బాగుంది కాదని భుక్తగారన్నారట.

నాయడు :- ఎవడా అన్నవాడు గుడ్లు పీకించేస్తాను. రామప్పంతులన్నగారూ చూశారండీ-డిఫెన్సు యెంత జాగ్రత్తగా తయార్‌చేశానో. నా దగ్గిర హైకోర్టు క్కూడా ప్లయింట్లు రాసుకు వెళ్లిపోతారు యీ కుళ్లు కేససగా యేపాటి? నే చెప్పినట్టల్లా పార్టీ నడిస్తే నే పట్టినకేసు పోవడమన్నమాట యెప్పుడూ లేదు. యీ డిఫెన్సు చిత్తగించండి. (అని చంకలోని రుమాల్ కట్టతీసి విప్పి యందులోని యొక కాగితము తీసి చదువును.)

'ఫిర్యాదీ చెప్పిన సంగతులు యావత్తూ అబద్ధంకాని యెంత మాత్రం నిజంకావు.' చూశారూ ఆ వక్కమాటతోటే ఫిర్యాదీ వాదం అంతా పడిపోతుంది. 'ఫిర్యాదీ నామీద గిట్టక దురుద్దేశంతో కూహకంచేసి కేసు తెచ్చినాడుకాని యిందులో యెంతమాత్రం నిజంలేదు.'

రామప్ప :- డిఫెన్సుమాటకేమండికాని అవధాన్లుగారు పైసా లేదంటున్నారు.

నాయడు :- పైసాలేకపోతే పనేలా జరుగుతుంది?

రామప్ప :- ఒక సంగతి మనవిచేస్తా నిలారండి (రామప్పంతులు, నాయడు, వేరుగా మాటలాడుదురు)

రామప్ప :- నాయడుగారూ మీ వకాల్తీ యీయన కేమీ సమాధానం లేదు. నే యెంత చెప్పినా వినక భీమారావు పంతులుగారికి వకాల్తీ యిచ్చాడు. మీకు యింగ్లీష్ రాదనీ, లా రాదనీ యెవడో దుర్బోధ చేశాడు.

నాయడు :- స్కాలెట్ దొరగార్ని మెప్పించిన ముండాకొడుకుని నాకు లా రాకపోతే యీగుంటవెధవలకుటోయ్ లా వస్తుంది. పాస్‌పీసని రెండు యింగ్లీషు ముక్కలు మాట్లాడడంతోటే సరా యేమిటి? అందులో మన డిప్టీకలెక్టరు గారకి యింగ్లీషు వకీలంటే కోపం. అందులో బ్రాహ్మడంటే మరీని. ఆ మాట ఆలందరికి బోధపర్చండి.

రామప్ప :- మరి కార్యం లేదండి. నే యెంతోదూరం చెప్పాను తిక్కముండాకొడుకు.

నాయడు :- అయితే నన్నిలాగు అమర్యాద చేస్తారా? యీ బ్రాహ్మడి యోగ్యత యిప్పుడే కలక్టరుగారి బసకువెళ్లి మనవిచేస్తాను.

(తెర దించవలెను.)

★

రెండవస్థలము - విశాఖపట్టణము, లుబ్ధావధాన్లుగారి బస

(లుబ్ధావధానులు కూరుచొని యుండును.)

లుబ్ధావ :- రామనామతారకం భక్తి ముక్తి దాయకం; రామనామతారకం భక్తిముక్తి దాయకం- (అని స్మరణ జేయుచుండును) (తనలో) ఆహా! నా అంత దురదృష్టవంతుడు లోకంలో యెవడైనా వున్నాడు? ఏల్నాడిశని రాగానే కాసీకి బయల్దేరి వెళ్లిపోవలసింది. బుద్ధితక్కువపనిచేశాను - రామనామతారకం: - సౌజన్యరావుపంతులుగారు నిన్నపెట్టిన చీవాట్లకి తల పగిలిపోయింది. ఇంత డబ్బుండీన్నీ కూతుర్ని ముసలివాడికి డబ్బుకు లోబడి అమ్మాను. అదిమొదటి తప్పు, నా జీవానికి ఉసూరుమంటూ అది, మానం, పరువూ, ప్రతిష్టా, చెడిలేనిపోని కూనీకేసు పీకలమీదికి వచ్చి, జైల్లో పడ్డది. దానివంతు నన్ను జైల్లో పెట్టేస్తె నాకు విచారం లేకపోవును. యినస్పెక్టరు ముండాకొడుకు దాన్ని చలపట్టాడు; యీపాపం యెవళ్లని కొట్టుకుపోతుందో. పెళ్లాం ముండ పారిపోవడమేమిటి చంపేశామని మామీద కేసేమిటి? కలి, కలి, కలి, కలి; కలి మందుకుపోతూంది - రామనామతారకం - స్వయంకృతాపరాథం వగిచి కార్యంలేదు. రామనామతారకం - యీ రామప్పంతులే నా పాలిటి శెని. వేరే గ్రహం అక్కర్లేదు. లేకపోతే పెద్రిముండాకొడుకుని నా యింట్లోనే పడుండక ఆ వెధవమాట్లు విని కాలం అంతా మళ్లింతరువాత పెళ్లి చేసుకోవడమేమిటి. యెంత డబ్బు ఖర్చైపోయింది ! పెళ్లికో రెండువేలు ఖర్చైపోయినాయి. హెడ్డు కనిష్టీబువచ్చి కూనీ, కూనీ అని పత్రం తీసుకువెళ్లిపోయినాడు. ఆ తర్వాత పోలిసొచ్చి మళ్లీ కేసు లేవదీసి అతనో సంచీ లాగేశాడు. మళ్లీ యే గాడిదకొడుకు యే పెంట పెట్టాడో కలక్టరు యిదంతా యెక్కతీశాడు. నిజం దైవానికి తెలుసును. మా బుచ్చి పసిపిల్ల. సౌజన్యారావు పంతులు గారన్నట్టు యింత దారుణప్పని యెంతమాత్రం చేసివుండదు. దాని వుసురూ నా వుసురూ యెవళ్లకు తగుల్తుందో. సౌజన్యారావుపంతులుగారు యిప్పుడు వస్తామన్నారు. ఆయనొక్కడే నాకు సత్యసంధుడు కనబడుతున్నాడు. కదమంతా వకీళ్లూ పోలీసులూ అంతా పచ్చపదొంగలు. కలినిండిపోయివుంది - రామనామతారకం. —

(రామప్పంతులు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

రామప్ప :- మామా నాకేమీ మనస్సు మనస్సులాగుందికాదు.

లుబ్ధావ :- మహాప్రభో నీకు పదివేలు నమస్కారాలు. యిహ, యీ పకీరువెధవను వదిలివెయ్యి రామనామతారకం —

రామప్ప :- రామరామా ! యెంత మాటంటావయ్యా. మీరు ఆపదలోవుండి విరక్తి చాత యేమాటలన్నా మేము మీవిషయంలో పనిచెయడం మాకు విధి. ముందూ వెనకా చూడ్డానికి యిహటైమ్ లేదు. వ్యవహారం అంతా ఫొక్తు పర్చుకు వచ్చాను. పదివేలక్కర్లేదు. అయిదువేలిచ్చినట్టైనా యినస్పెక్టరు గారు బలమైన డిఫెన్సు సాక్ష్యంకూడా కుదిర్చిపెడతారు. కేసు యెండ ముందర మంచు విడిపోయినట్టు విడిపోతుంది. ఒకచోట వ్యవహారంకూడా కుదిర్చాను. ప్రామిసరీనోట్ రాసినట్టైనా రూపాయిలిస్తారు.

లుబ్ధావ :- వకదమ్మిడీ నేనివ్వను — రామనామతారకం. —

రామప్ప :- చెడిపోక నామాటవిను. యంతో ప్రయాసమీద యీ ఘట్టం కుదిర్చాను. యినస్పెక్టరు, తాస్సీల్దార్నీ సాధించడంకోసం యీ కేసంతా లేవదీశాడు. యిందులో సిక్షైపోయినట్టైనా తాస్సీల్దారు తాడుతెగుతుంది డిప్టీకలక్టరు బ్రహ్మద్వేషి ; గట్టిడిఫెన్సొస్తేనేకాని కమ్మెంటు కట్టేస్తాడు. యినస్పెక్టరు యింత పట్టుదలగావున్నా నాకూ అతనికీ వుండేస్నేహంచాత యీ ఘట్టానికి వొప్పుకున్నాడు. యిటుపైని జాలం అయితే నీ కూతురికి వురి నీకు కఠిన సిక్షా పడిపోతుంది.

లుబ్ధావ :- పడితే పడ్నీ నాదగ్గిర డబ్బులేదు. నన్ను బాధపెట్టక నీ మానాన్న నీవు పోదూ— రామనామతారకం.—

రామప్ప :- నీఅంత కర్కోటకుణ్ణి నే నెక్కడా చూడలేదు. కన్నకడుపు కూతురు జైల్లో కూర్చుని వురికి సిద్ధంగావుంటే వెధవడబ్బుకి ముందూ వెనకా చూస్తున్నావు.

లుబ్ధావ :- నన్నెందుకు బాధపెడతావు పదివేల నమస్కారాలు వెళిపో బాబూ — రామ నామతారకం—

రామప్ప :- ఐతే నీకు సిక్షకావడం, నీ కొమార్తెను వురితియ్యడం నిశ్చయం. నాకు హృదయం కరిగి పోతూంది. దేవుడా యేమిటిగతి. (అని కళ్లను వొణీ అద్దుకొనును.)

(లుబ్ధావధాన్లు గదిలోనికి వెళ్లి తలుపు వేసుకొనును)

(సౌజన్యారావు పంతులుగారు ప్రవేశించుచున్నారు)

రామప్ప :- తమరు ధర్మస్వరూపులు. లుబ్ధావధాన్లు గారియందు దయచాత యీకేసులో పనిచేస్తున్నారు. కేసంతా వట్టి అన్యాయం. యేమీ నిజంలేదు. సెలవైతే డిఫెన్సు సాక్ష్యం కుదురుస్తాను.

సౌజన్య :- నీ సంగతి నాకు తెలుసు. యిక్కడ్నుంచి లేచివెళ్లి పో.

రామప్ప :- (తనలో) వీడసాధ్యుడ్లావున్నాడు. వీడి చర్య చిత్రంగావుంది. డబ్బు యేదుపేమీ అక్కర్లేదు. ఎప్పుడూ న్యాయం న్యాయం అంటూ దేవులాడుతాడు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

సౌజన్య :- లుబ్ధావధాన్లుగారూ !

లుబ్ధావ :- (తలుపు తీసుకుని పైకివచ్చి) బాబ్బాబు ! దయచేశారా ?

సౌజన్య :- యీదౌర్భాజీని మళ్లీ యెందుకు రానిచ్చారూ ?

లుబ్ధావ :- యినస్పెక్టరు అయిదువేలు లంచమియ్య మన్నాడని వచ్చాడు.

సౌజన్య :- మీరు కాక్కో మెతుకన్నా వెదపకండి. మొట్టమొదట మీ సంగతి చూడగానే మీరు నిర్దోషులని నాకు తట్టి మీ విషయంలో నేనే దఖలు పుచ్చుకున్నాను. ఆ గుంటూరి శాస్త్రుల్లెవరో యేమీ భేదించలేకుండా వున్నాను కాని, నాకు వచ్చిన యితర భోగట్టా అంతా మీ కనుకూలంగానే వుంది. తగిన డిఫెన్సు సాక్ష్యం దొరుకుతుందని నమ్మకం వుంది. మీరట్టే భయపడకండి.

లుబ్ధావ :- బాబూ మీరు నాపాలింటి నారాయణమూర్తిలా చక్రం అడ్డువేశారు. మీరు సాక్షాత్తు అవుతారపురుషుల్లా వున్నారు. మీరు కడంవకీళ్ల లాంటివారుకారు. మీ మొహం చూస్తే పాతకాలన్నీ

[illegible] గండం గడిచి నాపిల్లా నేను కాసీ చేరుకునే సాధనం చేయిస్తే రట్టయినా నా [illegible] లా మీ పాదాల్దగ్గిర దాఖల్ చేస్తాను. మాకు నెలకో పదిరూపాయలు జీవనోపాధికి [illegible] డమంతా మీరు పుచ్చుకోండి.

[illegible] : [illegible] మొదట మీతో చెప్పేవున్నాను. నాకో దమ్మిడీ అక్కర్లేదు. నే చెప్పిన మాటలు మీకునచ్చి [illegible]సలివాళ్లు పెళ్లాడకూడదనీ, కన్యాశుల్కం తప్పనీ, యిప్పటికైనా నమ్మకంతోస్తే యిలాంటి దురాచారాలు మాన్పడానికి రాజమహేంద్రంలో వొక సభ ఉంది కనక మీకు తోచిన డబ్బు ఆ సభకి యిస్తే చాలును.

లుబ్ధావ :- (బుర్రయూపుచు) ఆ — ఆ — ఆ — బాగా బోధపడ్డది. శల్యాల్ని పట్టిపోయింది. తప్పకుండా దాఖలు చేసుకుంటాను.

సౌజన్యా :- (నోటుబుక్కు, పెన్సలు, తీసి) బాగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకొమ్మన్నాను తెచ్చుకున్నారుగా గుంటూరి శాస్త్రుల్లు పోల్తీ అదీని.

లుబ్ధావ :- ఆ !

సౌజన్యా :- అతని మాటలకి పడమటిదేశపు యాసవుందా?

లుబ్ధావ :- (ఆలోచించి) యెంతమాత్రం లేదు.

(తెరదించవలెను)

(సౌజన్యారావు పంతులుగారి యిల్లు)

(సౌజన్యారావు పంతులుగారు, అగ్నిహోత్రావధానులు కూరుచొని మాటలాడుచుందురు.)

సౌజన్యా :- ఇహ మిమ్మల్ని జయించినవాడు లేడు. పిల్లల్నమ్ముకోవడం శిష్టాచారం అంటారయ్యా?

అగ్నిహో :- ఔనండి మా మేనత్తల్నందర్నీ అమ్మేరు. వాళ్లంతా పునిస్త్రీ చావే చచ్చారు. మా తండ్రి మేనత్తల్నికూడా అమ్మడమే జరిగిందష. యిప్పుడీ వెధవ యింగ్లీష్ చదువునుంచి ఆ పకీరు వెధవదాన్ని లేవదీసుకు వెళ్లిపోయినాడు గాని, వైధవ్యం అనుభవించిన వాళ్లంతా యెంత ప్రతిష్ఠగా బ్రతికారు పూర్వకాలంలో.

సౌజన్యా :- చిన్నపిల్లల్ని కాలంగడిచినవాడికి చేస్తే వైధవ్యం రాక మానుతుందయ్యా?

అగ్నిహో :- ప్రాలుద్ధం చాలకపోతే ప్రతివాళ్లకీ వస్తుంది. చిన్నవాళ్లకిస్తే నేమి పెద్దవాళ్లకిస్తేనేమి, రాసిన రాతెవడైనా తప్పించగలడూ?

సౌజన్యా :- డబ్బుకి లోభపడిగదా ముసలివాళ్లకిస్తారు. కన్యల్నమ్ముకోవడం శాస్త్ర దూష్యంకాదయ్యా?

అగ్నిహో :- యిప్పుడు మీ లౌక్యుల్లో రెండేసి వేలూ, మూడేసి వేలూ వరకట్నాలు పుచ్చుకొంటున్నారు కాదండీ. మామట్టుకేనా శాస్త్రాలు?

సౌజన్య :- చంటిపిల్లని ముసలివాడికి యేం సౌఖ్యపడుతుందని యిచ్చారయ్యా?

అగ్నిహో :- అదంతా మీకెందుకయ్యా. ఓహో ! యిందుకా నన్ను పిలిపించారు. వెధవముండన్లేవదీసుకుపోయిన

పకీర్ వెధవపక్షాన మాట్లాడతారూ? యేం పెద్ద మనుష్యులండీ. కేసుమానుకునేదిలేదు సరేగదా ఆ వెధవ. కనపబడితే నా దుఃఖం తీరా నూటేస్తాను.

సౌజన్య :- తొందరపడకండీ అవధాన్లుగారూ. బ్రాహ్మణోత్తములు. తమ దగ్గిరంతా శాంతం నేర్చుకోవాలి. లుబ్ధావధాన్లుని నూటేసినందుకు సిక్ష కావడానికి సిద్ధంగా వుందిగదా. వందో రెండువందలో యీసరికి వదిలిపోయినాయి. కాళ్లు బాగా పీకితేనేకాని కన్యాశుల్కంలోవున్న దోషమూ కనపబడదు. మీ మూలంగా దురవస్థచెందిన మీ పిల్లయందు మీకు కనికరమూ పుట్టదు. నా పేర రిఫార్మ్ సభ శక్రటరీగారు వుత్తరం వ్రాశారు. ఆ పిల్లతాలూకు ఆస్తి కొంత మీవద్ద వుందట; చిక్కులలో దిగక పంపించెయ్యండి.

అగ్నిహో :- నా పిల్లేమిటి పకీర్ముండ? రేపు యింటికి వెళుతూనే ఘటాశార్ధం పెట్టేస్తాను.

సౌజన్య :- ఇంత కనికరం లేదేమయ్యా నీకు?

అగ్నిహో :- ఏమిటో నా ప్రాలుద్ధం మీ కెందుకూ? మీ గృహకృత్యాలవూసుకు నే వచ్చానా?

సౌజన్య :- అయితే ఆ పిల్ల ఆస్తికి మీమీద దావా తేవలసివుంటుంది.

అగ్నిహో :- దావాలకి భయపడేవాణ్ణి కానండోయ్.

సౌజన్య :- అది నాకు తెలుసును, మీరు అగ్రహారపు చెయ్యి, ఆఖరుమాట ఒకమాట చెబుతాను. ఆలోచించండి. మీరు గిరీశం మీద కేసుతేవడం మానుకుని ఆ పిల్ల తాలూకు ఆస్తి యిచ్చివేస్తే, మీమీద లుబ్ధావధాన్లుగారు తెచ్చిన ఫిర్యాదు తీయించివేస్తాను.

అగ్నిహో :- కేసు మానుకుంటానూ? లుబ్ధావధాన్లుకు చేసినట్టే యెప్పుడో వొహప్పుడు వాడిక్కూడా యెమికలు పచ్చుడిచేస్తాను. లుబ్ధావధాన్లు నన్ను చేసే దేమిటి? సాక్ష్యం రావాలికదూ.

సౌజన్య :- ఇప్పుడు మీరే నాదగ్గిర వొప్పుకున్నారుగదా ! నేనే పలుకుతాను సాక్ష్యం.

అగ్నిహో :- అంతవారుకారనా, యేడిసినట్టేవుంది ముందాసంత యేడిసినట్టేవుంది. యిందుకేనా యింత ప్రత్యుద్ధానంచేసి నన్ను తీసుకువచ్చారు. యేమిటో కేసులో సలహా చెబుతారనుకున్నాను.

(అని లేచి వెళ్లిపోవును)

★

మూడవస్థలము – విశాఖపట్టణములోని వీధి

(భైరాగీ, వెనుక పదిమంది శూద్రులు ప్రవేశించుచున్నారు)

౧వ.శూద్రుడు:- యక్కడ నుంచి విజయం చేస్తున్నారు?

భైరాగి :- నేను కాశీనుంచి వస్తున్నాను.

౧వ.శూద్రుడు:- యన్నాళ్లాయి బయలుదేరినారు?

భైరాగి :- రెండురోజులయినది.

౨వ.శూద్రుడు:- యాలాగొచ్చారు యింతయేగిరం ?

భైరాగి :- పవనంబంధించి వాయువేగంమీద వచ్చాము.

౩వ.శూద్రుడు:- యోగులకి యాలాటి శిద్ధులయినా వుంటాయి. యీయనే కాబోలురా మొన్న శివరాత్రికి, సింహాచలంలోను, వుప్పాకలోనూ కూడా ఒక్కమాటే కనపడ్డాడని అనుకున్నారూ?

భైరాగి :- యీ వూరిలో సదావృత్తి మఠం వున్నదా?

౩వ.శూద్రుడు:- లేదుగురూ. మేమంతా వుండగా మీకు మఠం యెందుకూ? కాశీలో భోగట్టా యేమిటిగురూ?

భైరాగి :- నాలుగురోజుల క్రిందట విశ్వేశ్వరుడు కోవిల్లో ఒక బంగారపురేకు పడ్డాది. దానిమీద అక్షరాలున్నాయి. బ్రాహ్మల కెవ్వరికీ తెలిసినాయికావు. అప్పుడు మా దగ్గిరకు తీసుకువచ్చేటప్పటికి మేము చదివాము - మరియెవరితో చెప్పకండి. అందులో ఆరు నెలలకి ఇంగిలీషు బావుటా పోతుందనివుంది.

౨వ.శూద్రుడు:- ఏమాచ్చెర్రెం ! ఏమాచ్చెర్రెం ! గురువుగారు భోజనం యేటారగిస్తారు.

భైరాగి :- పాలు, పంచదార, అరటిపళ్లున్నూ. నెలకు పదిహేన్‌రోజులు ఆలాగు ఫలారం చేస్తాం. పదిహేన్‌రోజులు వాయుభక్షణం చేస్తాము. యీవూరు భోగట్టా లేమిటి?

౧వ.శూద్రుడు:- ఏమున్నాయండి. రామచంద్రపురం అగ్హురారం కాపరస్తుడు లుబ్ధావధాన్లని ముసలిబ్రాహ్మడు పెళ్లాన్ని కూతురుచేత చంపించేశాడు. కూనీ కేసు వొచ్చింది. రేపు సాయంత్రం అతన్ని, హెడ్‌కనిష్టీబుని, సాక్షులని, తాసీల్దారుని సిక్ష చెబుతారు.

భైరాగి :- (తెల్లపోయి) యీ వూరు పాపంతో నిండినట్టు కనబదుతుంది. యీ వూళ్లో మేమొక నిముషమయినా వుండము.

౨వ.శూద్రుడు:- గురోజీ మీ రెళ్లిపోతే మాగతేమిటి? కూనీ చేసినోళ్లు యీ వూరోళ్లుకారు.

౩వ.శూద్రుడు: ఆ వూరు దుకాణాదారుగారిదిగో వస్తున్నారు. ఆయన మంచి గ్యాని.

భైరాగి :- (క్రేగంట నా దిక్కుజూచి) యీ వూళ్లో తాగడం లావుగావున్నట్టు కనబదుతుంది. మేము తాగుబోతులతో మాట్లాడము. ఆ దుకాణాదారు వచ్చేలోగా యీ సందులోకి మళ్లి పోదామురండి.

(ఇంతటిలో దుకాణదారు పరుగెత్తికొని వచ్చును.)

దుకా :- (భైరాగీమొలలో చేయివేసి పట్టుకుని) నాకు బాకీవున్న రూపాయలిక్కడ కక్కితేనేకాని వొదలను.

భైరాగి :- యేమిటీవాళకం ! వీడు తప్పతాగి పేలుతున్నాడు. నేను మొదటే అన్నాను కానూ. తాగుబోతులతో సహవాసం కూడదని.

౩వ.శూద్రుడు: భాయి ! మీకేమీ మతిపోయిందా యేమిటి? గురువుగారితో అలాగ మాటలాడుతున్నారు.

దుకా :- గురువూలేదు గుట్రాలేదూరుకోశ్. యీ డెక్కడ గురువు. నా దుకాణం మీద సారా అంతా చెడతాగి డబ్బు యివ్వకుండా యగేశాదు.

౨వ.శూద్రుడు:- నీకు మతిపోయింది. ఆయనేటి నీ దుకాణంమీద సారాతాగడం యేటి. మొన్న బయల్దేరి కాశీనుంచి యిప్పుడే ఒచ్చారు.

దుకా :- ఆకాశంమీంచి ఒచ్చాడుకాదూ ? రూపాయిలిచ్చేసి మరీ కదులు.

భైరాగి :- మావంటి సాధులతోటి మీకు వాదెందుకబ్బీ. యెవర్నిచూసి నేననుకున్నావో యేమిటో. నీ వంత మమ్మలిని నిర్బంధపెట్టాలనివుంటే వొక్క నిముషంతాలు. యింత రాగి తెచ్చుకుంటే వెండిచేసి యిస్తాను.

3వ.శూద్రుడు:- యేమి వెర్రిముండాపని చేశావోయ్. బంగారం చేసేవాళ్లకి డబ్బు లచ్చుంటోయ్. ఆరికాళ్లమీదపడి కోపం తీర్చుకో.

దుకా :- వుండోశ్ యేడిసినట్టేవుంది.

(హెడ్ కనిష్టీబు ప్రవేశించును.)

హెడ్ :- యేమిటండోయి గురోజీ ! మీరు దొరకడం నాకు దేముడు దొరికినట్టుంది. ఇక బతికాను. మీతో కొన్ని జరూరుసంగతులు చెప్పాలి రండి.

భైరాగి :- భాయి ! మీరు వెనక్కుండండి (పదిపంది శూద్రులును వెనుకకు వెళ్లిపోవుదురు)

దుకా :- నా రూపాయిలు యిచ్చి మరీ మాట్లాడండి.

భైరాగి :- నీకు కావలసినంత వెండిచేసిస్తాను. నలుగురిలోను మర్యాదతీసి వెయ్యడం న్యాయమేనా. ఇలాంటి రహస్యాలు పామరులకు తెలియకూడదు.

హెడ్ :- (దుకాణాదారునితో) భాయి ! నీ రూపాయలు నేనిస్తానుగాని, కేసుమాటేదో జాగ్రత్త చేసుకోనియ్యండి. (భైరాగివైపుతిరిగి) గురోజీ కూనీకేసు పీకల మీదికి వచ్చింది కేసు యేబుగ్గీలేనిదే. నాలుగురాళ్లు తడముకుందామని ఆవేళ రాత్రి ముసలివాణ్ణి గందరగోళం పెట్టాం. యీ రామప్పంతులుగాడు యేదో వాడడిగినంత యిచ్చాంకామని తాస్సీల్దారుకి ఆకాశరామన్న అర్జీకొట్టాడు - వాడొచ్చి కేస్ మళ్లీకదిపి, హాత్‌హూత్తని, ముసలాణ్ణి బెదిరించి డబ్బులాగి వూరుకున్నాడు. తాస్సీల్దారు దగ్గిరకూడా రామప్పంతులుకేం పెగిలిందికాదు. దాంతో కలక్టరుకి ఒహ ఆకాశరామన్న ఆర్జీకొట్టాడు. దానిమీద అది యినస్పెక్టరుకి రిఫరైంది. వాడు మైరావణాసురుడు. తాస్సీల్దారుకీ వాడికీ బలవద్విరోధం. దొంగసాక్ష్యం అంతా కూడదీసి పద్మవ్యూహం పన్నేశాడు. నేనూ తాస్సీల్దారూ, కేసు కమ్మీచేశామని రుజువుతెస్తున్నాడు.

భైరాగి :- మేముండగా మీకేమి భయమండీ, కోరుటుకు వెళ్లేటప్పుడు యీ వేరు చేతికి కట్టుకుని యీ అక్షింతలు యింటిమీద పడేసి లోపలికివెళ్లండి. అధికారికి వాగ్బంధము అయిపోతుంది.

హెడ్ :- ఆలాగురక్షించు గురూ. మీరు నా పక్షం సాక్ష్యంకూడా పలకాలి. లుబ్ధావధాన్లు మామగారు ఆ గుంటూరు శాస్త్రులెవరో వాడెక్కడా కనబడకుండా వున్నాడు. వాడుకాని దొరికితే కేసొక్క నిముషంలో పోతుందని పస్టుక్లాస్ ప్లీడర్ సౌజన్యరావు పంతులుగారు చెప్పారు. గుంటూరు టెలిగ్రాఫిస్తే అక్కడనుంచి యీమధ్య యవరూ శాస్త్రుల్లు కూతుర్ని తీసుకుని యీవేపు రాలేదని జవాబు వచ్చింది. వాణ్ణి రప్పించే సాధనం యేమైనా చేయించగల్రూ గురోజీ?

భైరాగి :- ఆహా ! అదెంతపని, రాత్రి లంజనం వేసి యెక్కడున్నదీ కనుక్కుంటా

హెడ్ :- దయచెయ్యండి యింటికి వెళదాము.

భైరాగి :- యీ శిష్యులక్కొంచం గ్యానోపదేశం చేసి వస్తాను మీరు వెళ్లండి.

హెడ్ :- అలాక్కాదు. నేను మీతోకూడా వుంటాను.

(తెర దించవలెను)

(డెప్యూటీకలెక్టరు మాణిక్యం మొదలి కచెరీ. వకీళ్లు, బంట్రౌతులు, మొదలైనవాళ్లు.)

భీమా :- నాకు మునసబుకోర్టులో కేసున్నది. కటాక్షిస్తే వొక అర్జీ దాఖలుచేసి శలవు పుచ్చుకుంటాను.

కలెక్టర్ :- కోర్టువారికి సావకాశం అయేవరకూ వుండలేని వకీళ్లు కేసు యెందుకు చేయవలె? ఇది చెప్పినట్టల్లా వచ్చే కోర్టనా మీ యభిప్రాయము?

భీమా :- చిత్తం, చిత్తం, ప్రిడిశెసర్లు అలాగ్గడుపుతూ వచ్చేవారు.

కలె :- ఆఫీస్‌పని చూచుకుని పిల్చేవరకూ ఉండండి.

అగ్నిహో :- (రామప్పంతులుతో) యేమండోయ్ మన కొత్తవకీల్ని కోప్పడుతున్నారే?

రామప్ప :- యీ అధికార్ల నైజం యేమిటంటే యెవళ్ల మీద దయుండి యెవళ్లపక్షం కేస్ చెయ్యాలంటే వాళ్లని కరవ్వొచ్చినట్టు కనపడతారు. మీరు కోర్టసంగతంతా తెలుసునంటారే ? యిదేనా మీ అనుభవం?

అగ్నిహో :- (కొంచెము గట్టిగా) అవునవు న్నాకు తెలుసును.

కలె :- యెవరా మాట్లాడుతున్న మనిషి.

నాయడు :- (లేచి) తక్‌షీల్‌మాప్‌చేస్తే మనవిచేస్తాను. యీయన కృష్ణారాయపురం అగ్రహారం కాపురస్తుడు. నులక అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారు మహాయోగ్యమైన బ్రాహ్మడు. జటాంత స్వాధ్యాయి. యీయనే లుబ్ధావధాన్లుగారికి కుమార్తెని పద్దెనిమిదివందల రూపాయిలకు, కన్యాదానం చేయడానికి బేరమాడుకుని, కాబోయే అల్లుడికి దేహశుద్ధిచేశారు. అందుకు యీ మధ్య లుబ్ధావధాన్లుగారు యేలినవారి కోర్టులో చార్జీదాఖలు చేశారు. అందులో ముద్దాయీ యీ మహానుభావుడే ! రామవరంలో సహస్రమాసజీవైన వక బ్రాహ్మణశ్రేష్టుడుంటే ఆయనకు పెద్దకుమార్తెను కన్యాదానంచేసి, రెండు పిల్లికూనల్ని స్వీకరించేటప్పటికి పెళ్లిలోనే ఆ బ్రాహ్మడిపుణ్యం అంతా మూడి పరంపదం వీంచేశాడు. ఆ పిల్లదాని తరఫున భూములకొరకు దావాతెచ్చారు. వీరు తమవంటి గవర్నమెంట్ ఆఫీసర్లకి తరుచుగా పనిగలుగచేసి ప్లీడర్లని పోషిస్తూవుంటారు. వీరి యోగ్యత, లేమి, వీరి దయాంతఃకరణ, లేమి, వీరి సరసత. లేమి, మరి యెన్నడముకు శేషుడికైనా అలవికాదు. వారి తరఫున కేసు దాఖలు చెయ్యడం కోసమే భీమారావు పంతులుగారు కోర్టుకు దయచేశారు (అని విరసముగా నవ్వి కూరుచొనును.)

కలె :- బలే శాబాష్ (గుమాస్తాతో) ఏదీ భీమారావు పంతులుగార్ని ప్రియాదు అర్జీ దాఖలు చేయమను. (గుమస్తా పుచ్చుకొని దాఖలు చేయును.)

కలె :- (కాగితమందుకొని) [illegible]టయ్యా కేసుస్వభావం.

భీమా :- చిత్తం, యీయన వెధవకొమార్తెని, యీయన కొమారుడికి చదువుచెప్పే గిరీశం అనే ఆయన అలంకారాలూ, ఆస్తితోకూడా లేవతీసుకు వెళ్లిపోయినాడు.

అగ్నిహో :- దస్తావేజులూ, కోర్టుకాయితాలూ కూడానండి.

కలె :- యేమిటీ ! ఆ, హా, హా, హా, హా, (అని నవ్వుచూ బూట్సు నేలపైతట్టును) బలేశాబాష్ (అర్జీచూచుకుని) యిన్నాళ్లేమి చేస్తున్నారు?

భీమా :- తహస్సీల్దార్‌గారి దగ్గిర నేరం జరిగిన మూడో రోజునే మున్సబుకోర్టు వకీలు వెంకట్రావుపంతులుగారు చార్జీదాఖలుచేస్తే తహస్సీల్‌దారుగారు కేస్ స్వభావం యేమిటని అడిగినారు. ఎబ్‌డక్షన్ అని వెంకట్రావుపంతులుగారు చెప్పేసరికి యింగ్లీషు రాకపోవడంచాత, తహస్సీల్దారుగారు ఆ మాట యెప్పుడూ విన్లేదని చెప్పారు. తరవాత కేస్ స్వభావం తెలుగున చెప్తే యీలాటి నేరం మా జూరిస్‌డిక్షన్‌లో జరగదు. తోవలో రోడ్డుమీద యే తాలూకా సరిహద్దులో యెత్తుకుపోయినాడో అని అర్జీ దాఖలు చేసుకున్నారు కారు. లుబ్ధావధాన్లుగారి కూనీకేసు కామాప్ చేసిన తహస్సీల్దారుగారే యీయనండి.

నాయుడు :- ఇంగ్లీష్ రాకపోతేనేమండి. తహస్సీల్దారుగారు యెంతప్రాజ్ఞులు. పూర్వపు యూరోపియన్ అధికార్లని యెంతమందిని మెప్పించారు. ఆయన లుబ్ధావధాన్లుగారి కేసు కామాప్ చేశారని భీమారావుపంతులుగారు అంటున్నారు. యింకా విచారణవుతున్న కేసులో అలా అన్నందుకు యీనపైన తహస్సీల్దారుగారు పరువునష్టం చార్జీ తేవడమునకు వీలు వున్నది.

కలె :- (భీమారావువైపుజూచి) పిల్లకు పదహారు సంవత్సరములకులోపు యీడని రుజువున్నదా?

భీమా :- జాతకం వుందండి.

నాయుడు :- కోర్టువారు ఆ జాతకం దాఖలు చేసుకోవాలి.

భీమా :- యీ కేసులో ఆయన మాట్లాడుతూంటే నే ఎంతమాత్రం వొప్పేదిలేదు.

నాయుడు :- యీ కేసులో నాక్కూడా వకాల్తినామా వుందండి (అని దాఖలుచేయును.)

భీమా :- (అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారితో) ఏమయ్యా యీయనక్కూడా వకాల్తీ యిచ్చావయ్యా?

అగ్నిహో :- మొదటా, రామప్పంతులు యీయన కిప్పించారు.

భీమా :- (అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారితో) అయితే యేడువు.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు తెల్లపోయి చూచును.)

కలె :- యేదీ జాతకం దాఖలు చెయ్యండీ.

(భీమారావుపంతులు దాఖలు చేయును.)

నాయుడు :- కోర్టువారితో వకసంగతి మనవిచేసుకుంటాను. యీజాతకం విశ్వామిత్రుడంత యోగ్యుడైన బ్రాహ్మడిచేత తయారుచెయ్యబడ్డది. అదుగో ఆమూల నిలబడ్డ రామప్పంతులుగారికి యీ జాతకంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి.

భీమా :- నేను పేస్‌డ్ వకీల్ని కేసు హీరింగు నేనే చేయవలెనుగాని నాయడుగారు చేస్తే నేనెంతమాత్రం వొప్పేదిలేదు.

నాయ :- స్మాలెట్‌దొరగారి దగ్గిర్నుంచీ యేజన్సీ కోర్టులో వకాల్తీ చేస్తున్నాను. డబ్బుచ్చుకున్నందుకు నాపార్టీ తరఫున నాలుగుమాటలు చెప్పితీరుతాను గాని యింగ్లీష్ చదువుకున్న కొందర్లాగ నోటంట మాట్రాకుండా కొయ్యలాగ నిలబడనండి.

కలె : క్లార్క్ :- ఆ రామప్పంతులుచాతను దీనిక్కాపీ రాయించు.

(క్లార్క్ వ్రాయించును.)

(అతను కాపీవ్రాయులోగా డెప్యూటీ కలెక్టర్, గుమాస్తాలు తెచ్చిన కొన్ని కాగితముల మీద సంతకములు చేయుచుండును. కొంతసేపునకు గుమాస్తా రామప్పంతులు వ్రాసిన కాపీతోకూడా జాతకమును దాఖలు చేయును.

కలె :- (అగ్నిహోత్రావధానులవైపుచూచి) మీ కొమార్తె, యే సంవత్సరమందు బుట్టిందయ్యా?

అగ్ని :- దుర్మతి.

కలె :- జాతకంలో దుందుభుందే. రెండు దస్తూరీలు వొక్కలాగున్నా యేమయ్యా బ్రాహ్మడా? బ్రాహ్మణ్యం పరువంతా తీసేస్తిరే. గడ్డితిని పిల్లనమ్ముకున్నావు సరేకాని. యీలాటి ఫోర్జరీలు కూడా చేయిస్తావూ. బ్రాహ్మల్లో అంత, ఖంగాళీ మాలకూడూ మరెక్కడాలేదు. నీ దుర్మార్గతవల్ల నీ కుమార్తెను యీ అవస్థలోకి తెచ్చి మళ్లీ ఎబ్‌డక్షన్ కేసుకూడానా? నీ పొట్ట కరిగించేస్తా నుండు. (గుమాస్తాతో) కేస్‌లో నోటీస్‌లు చెయ్యి.

గుమా :- (ఛార్జీ కాగితముజూచి) యిందులో ముద్దాయి యింటిపేరూ సాకీనూ లేదంటి.

నాయ :- (లేచి) వల్లకాట్లో రామనాధయ్య వ్యవహారంలాగుంది. ఇంగ్లీషు వకీళ్లు దాఖలు చేసే కాకితాలు యీరీతినే వుంటాయండి.

నాయ :- (గుమాస్తాతో రహస్యముగా) తరవాయీలు నింపించలేదుటయ్యా (పైకి) యీలా నాయడుగారు నన్ను తూలనాడుతుంటే కోర్టువారు ఊరుకోవడం న్యాయంకాదు.

కలె :- నాయడుగారు మిమ్ము నేమీ అన్లేదె?

భీమా :- (తనలో) యిక్కడికి నేను రావడం బుద్ధిపొరపాటు.

క్లార్క్ :- (భీమారావు పంతులుగారితో) ఇంటిపేరూ, సాకీనూ యేమిటండీ.

అగ్నిహో :- ఆయనపేరు గిరీశం. మరంతకంట నాకు తెలియదు.

కలె :- చాబాష్ : బాగావుంది ! అవధాన్లుగారి కొమార్తెని యెవడో తీసుకుపోయినాడు. కనక వాడి వూరూ పేరూ యెరిగినవాళ్లు తెలియచెయ్యవలసినదని, దండోరా కొట్టించి గేజట్లో వేయించండి. పోలీసువారికి యెందుకు నోటీసివ్వలేదూ ! సాకీనూ మొదలైనవి లేనిదే కేసే యడ్మిట్ చాయదానికి వీలులేదు. టిఫిన్‌కి వేళయింది లేదాము (అని లేచి వెళ్లిపోవును.)

అగ్నిహో :- (భీమారావు పంతులుగారి తో) ఏమండోయ్ కేసు అడ్డంగా తిరిగిందే - (భీమారావు పంతులుగారు మాట్లాడరు.)

అగ్నిహో :- యేమండోయ్ మీతోటి, మాట్లాడుతున్నాను.

భీమా :- ఇచ్చిన ఫీజుకు పనైపోయింది. మళ్లీ ఫీజిస్తేనేకాని మాట్లాడేదిలేదు.

అగ్ని :- యేం పనైంది అఘోరంపని. కలెక్టరు చీవాట్లు పెడుతూంటే ముంగిలా మాట్లాడక వూరుకున్నారు.

భీమా :- బంట్రోత్ ! ఇతన్ని నా దగ్గిరికి రాకుండే గెంటేయ్.

అగ్ని :- ఓహో బాగుంది వ్యవహారం ! రామప్పంతులేడీ?

నాయడు :- (మెల్లగా వెనుకనుండివచ్చి) పోర్జరీమాట రాగానే సన్నగా జారారు. యీపాటికి వారివూరికి సగంతోవలో వుంటారు.

అగ్ని :- అయ్యో కొంపతీశాడే !

నాయడు :- ఇంగ్లీషు వకీలు సరదా తీరిందా? పోర్జరీకి తమక్కూడా మరప్రవేశం అవుతుంది.

అగ్ని :- అయ్యో నీ యింటికోడి కాల్చా.

నాయడు :- రోజూ కాలుస్తూనే వుంటారు.

— అందరును నిష్క్రమింతురు.

(కుర్చీమీద సౌజన్యరావుగారు కూరుచొని యుందురు, బంట్రౌతొక కార్డు తీసుకొనివచ్చి యిచ్చును.)

సౌజన్య :- (కార్డు చూచుకొని) జె.యస్.గ్రీన్. (బంట్రౌతుతో) డ్రెస్సు వేసుకుని వస్తానుండు. (అని వెళ్లి డ్రెస్సు వేసుకొనివచ్చి కుర్చీమీద కూరుచొనును.)

సౌజన్య :- (బంట్రౌతుతో) ఆయన్ను పిలు.

(బంట్రౌతువెళ్లి గిరీశమును లోపలికి పిలుచుకొనివచ్చును.)

సౌజన్య :- ఈయనెవరు. దొరగారేరి?

బంట్రౌ :- యీయనేనండి కార్డుయిచ్చారు.

గిరీశం :- ఐ, యామ్, గిరీస్, సర్ : వీరయ్య పంటులుగారూ, ఆఫ్. రామవరం. సెంట్‌మీ.

సౌజన్య :- ఇదేమిటి వికారం గ్రీసేమిటి? క్రిస్టియనువుటయ్యా ?

గిరీ :- చిత్తం, చిత్తం, చిత్తం, కాను.

సౌజన్య :- మీరు వచ్చిన సంగతి విషయమై ఆ తరవాత చెబుతాను. కొన్ని రోజుల క్రిందట మీ విషయమై వీరయ్యపంతులుగారు నా పేర వ్రాసినారు. నేను అందు విషయమై భోగట్టా చెయ్యడంలో పాపం లుబ్ధావధానులుగారి కేసు సంగతి నాకు తెలిసినది. అందువిషయమై కొంత ఇన్ టరెస్టు పుచ్చుకుని పనిచేస్తూన్నాను. లుబ్ధావధాన్లుగారు మీకు బంధువుణ్ణని చెప్పారు యేమి బంధుత్వం యేమిటి ?

గిరీశ :- అతను మా పెత్తల్లి కొమారుడండి.

సౌజన్య :- ఆయన కొమార్తెమీద కూనీకేసు వచ్చినమాట యెరు! ఏదురు కాదూ! డెప్యూటీ కలెక్టరు బ్రహ్మద్వేషి ; బలమైన డిఫెన్స్ సాక్ష్యం దొరక్కపోతే కమ్మెంట్టై పోతుంది. ఆయనికి పిల్లనిచ్చిన గుంటూరు శాస్త్రుల్లెవరో మీకు తెలుసునా?

గిరీశ :- నాకు ఆసంగతి మట్టుకు తెలియదండి. శలవయితే అదెంత భాగ్యం కనుక్కుంటానండి.

సౌజన్య :- వెతగ్గా వెతగ్గా యీ వూళ్లో గుంటూరు కాపరం అని చెప్పుకునే అవధాన్లొకడు దొరికాడు. ఆయన్ని మా యింటికి పిలిపించాను. ఇప్పుడిక్కడే వున్నాడు. వెళ్లి రహస్యంగా యీ సంగతి లుబ్ధావధాన్లుగారితో చెప్పి వేగిరం తీసుకురండి.

గిరీశ :- ఆయనెక్కడ బసచేశారండి ?

సౌజన్య :- జగన్నాథస్వామి కోవిల కెదురుగుండాను.

(గిరీశం వెళ్లును. తెరదించ వలెను.)

★

మూడవస్థలము - లుబ్ధావధాన్లుగారి బస

లుబ్ధావ :- రామనామతారకం భుక్తిముక్తి దాయకం (అని పఠించుచుండును

గిరీశ :- (ప్రవేశించి) అన్నయ్యా (అని యేడ్చుచు కౌగిలించుకొనును)

లుబ్ధావ :- రామనామతారకం భుక్తి ముక్తిదాయం—

గిరీ :- మీ మీద కూనీకే సొచ్చిందని తెలిసి నిద్రాహారం లేకుండా యెకాయకాకీని వెళిపోయివచ్చాను. మా అన్నయ్యకీ వాళ్లకీ కబురంపించావు కావేఁు?

లుబ్ధావ :- ఎవడేం చెయ్యాలి? అన్నిటికీ సౌజన్యరావు పంతులుగారే వున్నారు... అయితే అబ్బీ అగ్నిహోత్రావధాన్లుగాడి కూతుర్ని లేవదీసుకు వెళ్లిపోయినా వట్రా ! వాడికి తగిన శాస్తి చేశావు. దాన్ని పెళ్లిమాత్రం ఆడ్లేదుగదా !

గిరీశ :- అంత తెలివితక్కువపని చేస్తానా? నువ్వు నన్ను పెంచుకుంటావనీ, పెళ్లి చేస్తావనీ కొండంత ఆశ పెట్టుకున్నారు గదా !

లుబ్ధావ :- యీ గండం గడిస్తే పెంపకంమాట ఆలోచించుకుందాం.

గిరీశ :- (గద్గదస్వరంతో) గడిచేటట్టు కనపడదట. సౌజన్యరావు పంతులుగా రన్నారు. డెప్యూటీ కలెక్టరు బ్రహ్మద్వేషట కడుపు సముద్రం అయిపోతూంది (అని కళ్లు తుడుచుకొనును) విధికృతం తప్పించడాని కెవడి శక్యం. కానీ, ముందు గతన్ని చూసుకో. ఓ దత్తపత్రిక రాసిచ్చేస్తే కాపుదారీగా వుంటుంది.

లుబ్ధావ :- నాకున్న బంధువులంతా నాదగ్గిర డబ్బు లాగాల్ని చూశేవాళ్లే కాని కష్టసుఖాలకి పనికివచ్చేవాడు ఒక్కడయినా లేడు.

గిరీశ :- ఒహణ్ణెత్తైనా ఓ దమ్మిడీ కొట్టిన పాపాన్నెప్పుడైనా పోయినావూ? నే కాబట్టి నీ ఆపద సమయంలో వచ్చాను కాని నీ బంధువులందరికీ నీయందు పిసరంతయినా అభిమానం లేదు.

లుబ్ధావ :- లేకపోతే పీడా నాడా కూడా పాయెను.

గిరీశ :- నీ దగ్గి రొక దమ్మిడీ నే నాశించి రాలేదు. దత్తత చేసుకుని యప్పటికైనా తరుణోపాధి చూసుకొమ్మన్నాను.

లుబ్ధావ :- యిక్కడంతయింది. యిహముందు లోకంమాట ఆలోచించుకుందాం.

గిరీశ :- నీకో వేళ సిక్కైపోతే నీ వ్యవహారాలూ సవహారాలూ చూశేవా డెవడైనా వుండాలిగదా? నీ సన్నిహిత బంధువుల్లో యింగ్లీషొచ్చినవాణ్ణి నే నొకణ్ణె. నాకో పౌరాఫ్టర్నామా ఐనా గొలికిచ్చేయ్.

లుబ్ధావ :- నువ్వెందుకు నన్ను దుఃఖంలో వున్నవాణ్ణి మరింత దుఃఖపెడతావు? అన్నిటికీ సౌజన్యరావుపంతులుగా రున్నారు. ఆయ నెలా చెబితే అలా చేస్తాను.

గిరీశ :- (తనలో) యీ సౌజన్యరావు పంతులు మా అసాధ్యపు ఘటంలా వున్నాడు. అతణ్ణి చూసిన దగ్గర్నుంచీ బ్రహ్మన్నక్ష్యపెట్టనివాణ్ణి నాకే కంపరం కలుగుతూంది.

(బంట్రౌతు ప్రవేశించును)

బంట్రౌ :- అవధానుగారూ ! సౌజన్యరావుపంతులుగారు రమ్మంటున్నారు.

గిరీశ :- ఆఁ. ఆఁ. మరిచిపోయినాను. నే నిప్పు డక్కడినుంచే వచ్చాను. ఎవరో గుంటూరి శాస్త్రుల్లు వారింటి కొచ్చాడట. నిన్ను పిలవమన్నాడు.

లుబ్ధావ :- (ముఖమున నాతృత గనుపరచుచు) ఏమిటీ ! గుంటూరి శాస్త్రుల్లే ! ఇదుగో వస్తున్నాను. (వళ్లంతా వణుకును). (లుబ్ధావధాన్లు, గిరీశం నాలుగడుగులు నడుచునంతటికి పోస్టుబంట్రౌతు కనబడును).

పోస్టు బం :- మీరేటండీ లుబ్ధావధాన్లుగారు ?

లుబ్ధావ :- అవును. ఎందుకేమిటి?

పో. బం :- మీ పేర పన్నెండువందల్రూపాయలు మనీఆర్డ రొహటీ, బంగీవహటీ వచ్చింది.

లుబ్ధావ :- (తనలో) నా పేర మణీఆర్డరేమిటి చెప్మా. (పైకి) ఏదీ యిలాతే.

పో. బం :- యీ వూరి పెద్దమనుష్య లెవరైనా సాక్షి సంతకం చేస్తేనే కాని యిస్తే మాకు మాట వస్తుంది.

లుబ్ధావ :- అయితే సౌజన్యరావు పంతులుగారి యింటికి, రా. ఎవరి దగ్గిర్నుంచొచ్చిందేమిటి మణీఆర్డరు?

పో. బం :- (కాగితము తీసిచూచి) యెవరో గుంటూరి శాస్తుల్లట.

లుబ్ధా :- ఏమిటేమిటీ? ఆ కాయితం యిలా చూడ్నీ. (అని వణుకుచున్న చేతితో కాగితము పట్టుకుని చూచి) గుంటూరి శాస్తుల్లేమిటి మణీ ఆర్డరు పంపించడం యేమిటి? యిది నిజమేనా?

పో. బం :- అవునండీ. ఆ ఫారములో అలావుంది.

గిరీ :- (పోస్టు బంట్రౌతును గోకి, లుబ్ధావధాన్లుతో) కావలిస్తే నేసాక్ష్య సంతకం చేస్తాను. పుచ్చుకో రూపాయిలు. సంచీ నే మోస్తాన్లే శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు.

లుబ్ధా :- అహఁ ; అహఁ ; అలాకాదు వేగిరంరా, సంజీవరావు పంతులు గారి దగ్గిరకి వెళదాం. (అని నడుచుచు) గుంటూరి శాస్తుల్లే వూరినుంచోయి యిచ్చాడు.

గిరీ :- యిలా తెండి చెబ్తాను. (అని లుబ్ధావధాన్లు చేతిలోనుంచి కాగితము లాగును.)

లుబ్ధా :- వ ద్దొ ద్దొ ద్దొ ద్దొ ద్దొ ద్దు. (అని కాగితము వదలడు.)

గిరీ :- (లుబ్ధావధాన్లు చేతిలో నుండగానే కాగితము చూచి) వైజాగపటామ్, అనగా, యీ వూరునుంచే.

లుబ్ధా :- (బుఁరైత్తి చూచి ఆశ్చర్యము ముఖమున గనుపరచుచు) అడుగో గుంటూరి శాస్తుల్లా సందులోను. మన్ని చూసి పరుగెత్తుతున్నాడు. (అని లుబ్ధావధాన్లు పరిగెత్తును.)

గిరీ :- యేమిటి వెఱ్రెత్తిందా వీడికి ! (అని లుబ్ధావధాన్లుతో కూడా నాలుగడుగులు పరుగెత్తి కరటకశాస్త్రులు కనబడగానే వెనకకుతగ్గి, లుబ్ధావధాన్లు చెయిబట్టుకు వెనుకకులాగి) వీడుకాదు గుంటూరిశాస్త్రుల్లు. అతను వలంగా వుంటాడు. అతన్ని సౌజన్యరావు పంతులుగారింట్లో చూశాను. ఇతను కరటకశాస్త్రుల్లు.

లుబ్ధా :- (జా పోయుచు) నీకు తెలియత్తెలియదు. వీణ్ణి పట్టుకో. పట్టుకుంటే యీమణీ ఆర్ధ్రరూపాయలు నీకిచ్చేస్తాను.

గిరీ :- (ఒక్క క్షణ మాలోచించి ముందువెనుకజూచి) ఆల్‌రైట్ (అని పరుగెత్తును.) ముందు గుంటూరిశాస్త్రుల్లు. వెనుక గిరీశం తెరచుట్టు పరుగుపెడుదురు.)

(ఆ వీధిలోనే మరియొక చోటు)

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు, నాయడు, మాటలాడుచుందురు.)

అగ్నిహో :- అయితే కేసు మానుకొమ్మన్నారూ ?

నాయడు :- లేకపోతే మీకు చాలా వుపద్రం సంభవిస్తుంది. ఆ యింగ్లీషు వకీలు అంతా పాడుచేశాడు.

అగ్నిహో :- అయితే రామప్పంతులు వుడాయించేసినట్టేనా?

నాయడు :- అందుకు సందేహం యేమిటి?

అగ్నిహో :- నా కడియం, మరో బంగారపు సరుకూ తాకట్టు పెడతానని తీసుకుపోయినాడు.

నాయడు :- వాటికి నీళ్ళ ధారే.

అగ్నిహో :- అయ్యో ! కడియం మా తాతగారినాటిది. మీరు మొన్న దిడ్డీ తోవంబడ వస్తున్నారే. ఆ సానింట్లో తాకట్టు పెట్టానన్నాడు.

నాయడు :- రామ, రామా, దాని దగ్గిర యంతమాత్రం లేదు. మీది మిక్కిలి దాన్తాలూక్కంటోటి వాడే తీసుకుపోయి యెక్కడో తాకట్టు పెట్టేశాడు. గానీ మీమీద ఫోర్జరీకేసు ఖణాయించకుండా డిప్టీ కలెక్టరుగారితో సిఫార్సు చేశాను గదా నా కేమిస్తారు ?

అగ్నిహో :- యేమిచ్చేది, నాభి కొనుక్కోడానికి దమ్మిడీ అయినా యిప్పుడు లేదు. వూరికి చేరితేనేకాని డబ్బురాదు.

నాయడు :- పోనియ్యండి. ఒక ప్రోమిసరీనోటు రాయండి రూపాయలు యిప్పిస్తాను.

అగ్నిహో :- పీకపోయినా అప్పుచెయ్యను. మా తండ్రి చచ్చిపోయ్యేటప్పుడు రుణం చెయ్యనని ప్రమాణం చేయించుకున్నాడు.

(తెరవెనుకనుంచి పట్టుకో, పట్టుకో దొంగ యను నొక కేక వినబడును.)

(కరటకశాస్త్రులు వగర్చుచు పరుగుత్తుకొని వచ్చును.)

అగ్నిహో :- ఇదుగో బావా యిదేమిటోయ్ !

కరట :- ఊరుకో, ఊరుకో, నేనిక్క దున్నానని చెప్పకు.

(అని పరదామూల దాగును. రెండవ వైపునుంచి వగర్చుచు గిరీశం వచ్చును.)

అగ్ని :- (గిరీశంనుచూచి) ఇదుగో గాడిదెకొడుకు దొరికాడు. (అని మీద బడబోగా గిరీశం గతుక్కుమని వెనుకకు మళ్లి పారిపోవును. అగ్నిహోత్రావధాన్లు వెంట దరుమును.)

నాయడు :- యేమిటీ గమ్మత్తు ! యేమిటీ అద్భుతం ! యిది అరబ్బీనైట్సులో చిత్రం లావుంది. దీని గమ్మత్తేదో మనంకూడా కనుక్కొందాం. (వెళ్లును.)

నాల్గవస్థలము - సౌజన్యరావుపంతులుగారి యింటినడక.

(లుబ్ధావధాన్లు, గిరీశం ప్రవేశించుచున్నారు.)

గిరీశ :- దొరికిపోయినాడుకాని అగ్నిహోత్రావధాన్లు అడ్డుపడ్డాడు. వొహరికిద్దరైనారు గదా అని వెళిపోవచ్చాను.

లుబ్ధావ :- గుంటూరిశాస్త్రుల్లు వాడేన్రా.

గిరీశ :- వాడెక్కడ గుంటూరిశాస్తుల్లు. ఆయన అగ్నిహోత్రావధాన్లు భావమరిది కరటకశాస్తుల్లు.

(సౌజన్యరావుపంతులుగారు ప్రవేశించుదురు.)

సౌజన్య :- యేమిటండోయ్ విశేషాలు ?

లుబ్ధావ :- గుంటూరిశాస్తుల్లు కనపడ్డాడండి. ఇదుగో యిప్పుడే -

గిరీశ :- కాదండి. అతను అగ్నిహోత్రావధాన్లు భావమరిది కరటకశాస్తుల్లండి.

సౌజన్య :- (ఆశ్చర్యము నభినయించును) సౌంస్కృతనాటకంలో విదూషకుడు, మన కరటకశాస్తుల్లా యేమిటి?

గిరీశ :- అవునండి.

లుబ్ధావ :- కాదు, కాదు, నా కళ్లారా చూశాను. అతనే గుంటూరిశాస్తుల్లు. నన్ను చూస్తూనే పరుగుచ్చుకున్నాడు.

గిరీ :- చాలాదూరం వెంట దరిమాను కాని దొరికాదుకాదు.

సౌజన్య :- అలాగనా ; నిన్నే అగ్నిహోత్రావధాన్లు వీధికొసని కడుపీడ్చుకుంటూ వెంటతరమడం మేడమీంచి చూశానే.

గిరీ :- (తెల్లపోయి చూచును)

సౌజన్య :- మళ్లీ కళ్లెదటపడి దొరికినట్టైనా నీ యెముకలు విరక్కొట్టేస్తాడు.

లుబ్ధావ :- (మణీఆర్డరు కాగితము సౌజన్యరావుపంతులుగారికి చూపించి) యిదుగోనండి గుంటూరి శాస్తుల్లు దగ్గిర్నుంచి పన్నెండువందర్రూపాయిలకు మణీఆర్డరు వచ్చింది. యీ వూర్నుంచేనట.

సౌజన్య :- పన్నెండు వందలేనా మీ దగ్గిర అతను పుచ్చుకున్నవి.

లుబ్ధావ :- అవునండి.

సౌజన్య :- అతని కుమార్తెకు పెళ్లికాలేదే ? ఐసీ, ఇట్, ఆల్. దిస్, ఈజ్, వన్, ఆఫ్, అవర్ హోర్లకివ్స్ ప్రాక్టికల్ జోక్స్. మీ వివాహం నిజమయిన వివాహంకాదు మీరు భయపడకండి.

లుబ్ధావ :- (చేయి వణకుచుండ) యిదుగోనండి యీ బంగీలో గుంటూరి శాస్తుల్ల పిల్లకి పెట్టిన కంటె.

సౌజన్య :- (పై మాటలాడుచుండగ గడపమీద నడుగుబెట్టి నిలిచియుండి) ఆఁ; పంతులుగారూ! అది మధురవాణిదండి. దాని తరఫున వకాల్తీ నేనుపట్టాను. (లుబ్ధావధాన్లుగారి వైపుచూచి) యేమండీ లుబ్ధావధాన్లుగారూ ! యీ కంటె మధురవాణిది కాదూ?

లుబ్ధావ :- రామప్పంతులు అలాగే అంటూవచ్చేవాడు.

సౌజన్య :- అది యెవరిదైతే వారికి యిప్పించేస్తాను.

నాయుడు :- తమరు మరి వకలా చేస్తారని కాదు. తెలిసిన హంశంగనక మనవి చేశాను. అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారి కొమార్తెను ఎత్తుకుపోయిన గిరీశం తమ బసలో జొరబడ్డాడని ఆయన .... చూసి కనుకొమ్మన్నారు. దొరికాడాయేమిటండీ?

సౌజన్య :- మీరు మాటాడక ఊరుకోండి. యితనూ, అతనూ కలిస్తే రక్తఖల్లీలై పోతాయి. (గిరీశంతో) యిప్పుడు నాలుగు గంటలపావు అయినది. ఆరు ఘంటలకు స్టీమరు వెళ్లిపోతుంది. యవరోయి బంట్రోతు ! బగ్గీ, పెరటి గుమ్మమువైపు తీసుకరా— (గిరీశంతో) నీవు యీ నిముషము బయలుదేరి స్టీమరు అందుకుని, రాజమహేంద్రవరము వెళ్లిపో. నీ యోగ్యత నాకు యిదివరకే తెలిసి వీరయ్యపంతులు గారికి తెలియజేసినాను. బుచ్చమ్మను నీవు యిప్పుడు పెళ్లాడడముకు వల్లలేదు. ఆ పిల్లను రామబాయిగారి విడోస్ హోముకు పంపించి విద్య చెప్పించ వలసినదని వీరయ్య పంతులుగారి పేర వ్రాసినాను. నీవంటివాళ్లు చేరితే రిఫారం పరువుపోతుంది. నీవు తిరిగీ కాలేజీలో ప్రవేసించి యీ వికారపు చేష్టలు వదిలి, బియ్యేవరకూ చదువుకుంటూ ఆ పైని బుచ్చమ్మకు యిష్టం వుంటె నిన్ను పెళ్లాడుతుంది. నీ చదువు విషయమయి వీరయ్యపంతులుగారు ఫండులోనుంచి సహాయము చేస్తారు. నీవు తిన్నగా తిరగకపోతే ఆ సహాయం కూడా చెయ్యరు.

(బంట్రౌతు ప్రవేశించి బగ్గీ సిద్ధంగా వున్నది అని చెప్పును.)

పో. పోయి బుద్ధిగా బతుకు, వకనిముషం ఆగావంటే, అగ్నిహోత్రావధాన్లు నీ పెంకితనం అణగకొడుతాడు.

గిరీశం :- (మాటలువినినంతసేపును, నిర్ఘాంతపోయి చూచుచు, మాటలు కాగానె ముఖం ప్రక్కకుత్రిప్పి) డామిట్[1] వ్యవహారం అడ్డంగా తిరిగింది!

తెర దించవలెను.

(మొద ముద్రణ - 1897)

★ ★ ★

కన్యాశుల్కము (రెండవ కూర్పు)

కన్యాశుల్కము (రెండవ కూర్పు)

ప్రథమాంకము

1 వ స్థలము — విజయనగరములో బొంకుల దిబ్బ

(గిరీశం ప్రవేశించును)

గిరీశ :- సాయంకాలమైంది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెడతానని నెల రోజుల కిందట యిరవై రూపాయలు పట్టుకెళ్లి డాన్సింగర్లు కింద ఖర్చుపెట్టాను. యీవాళ ఉదయం పూటకూళ్లమ్మకీ నాకూ యుద్ధవైఁ పోయింది. బుఱ్ఱ బద్దలు కొడదామా అన్నంత కోపం వొచ్చింది గాని, పూర్‌ర్రిచ్చర్డు చెప్పినట్లు పేషెన్సు వుంటే గాని లోకంలో నెగ్గలేం. ఈలా డబ్బులాగేస్తె యిదివరకు యెన్ని పర్యాయములు వూరుకుంది కాదు. యిప్పుడేదో కొంచం డాన్సింగర్లు మాట ఆచోకి కట్టినట్టు కనబడుతుంది. ఓర్వలేని వెధవ యెవడైనా చెప్పివుంటాడు. ఉదయం కథ ఆలోచిస్తే యిటు పైని తిండి పెట్టేటట్టు కానరాదు. యీ వూళ్లో మరి మన పప్పు వుడకదు. ఎటు చూసినా అందరికీ బాకీలే. వెంకు పంతులు గారి కోడలికి లవ్ లెటర్ రాసినందుకు యెప్పుడో ఒహప్పుడు సమయం కనిపెట్టి దేహశుద్ధి చేస్తారు.

Can love be controll'd by adivce?
Will cupid our mothers obey?

శీఘ్రంగా యిక్కణ్ణించి బిచాణా యెత్తివెయ్యడమే బుద్ధికి లక్షణం; గాని మధురవాణిని వదలడవంటే యేమీ మనస్కరించకుండా వున్నది. వ

It is women that seduce all mankind.

నేను యెమో ఉద్యోగాలూ ఊళ్లూ యేలి తనతో వైభవం వెలిగిస్తాననే నమ్మకంతో వుంది, పూర్‌క్రీచర్ !

ఎవరా వస్తున్నది? నా ప్రియ శిష్యుడు వెంకటేశ్వర్లులా వున్నాడు. యీవాళ కిస్‌మిస్ శలవులు

యిచ్చి వుంటారు. వీడి వైఖరి చూస్తే పరిక్ష ఫెయిలైనట్టు కనపడుతుంది. వీణ్ణి కొంచం వోదార్చి వీడికి శలవుల్లో చదువు చెప్పే మిష మీద వీడితో వీడి వూరికి వుడాయిస్తే చాలా చిక్కులు వొదుల్తాయి; అటుంచి నరుక్కు రమ్మన్నాడు.

(వెంకటేశం ప్రవేశించును)

యేమివాయ్ మైడియర్ షేక్స్పియర్, ముఖం వేలవేసినావ్?

వెంక :- యిక మీర్నాతో మాట్లాడకండి. మా మాష్టరు మీతో మాట్లాడొద్దన్నాడు. మీ సావాసం చేయడంచాత నా పరిక్ష పోయిందని అన్నారు.

గిరీ :- నాన్సెన్స్, మొదట్నుంచీ నేను అనుమానిస్తూనే వున్నాను. నీ మాష్టరికి నన్ను చూస్తే కిట్టదు. అందుచాత నిన్ను ఫెయిల్ చేశాడు గాని లేకుంటే నువ్వేవిఁటి ఫెయిల్ కావడవేఁవిటి! అతనికీ నాకూ యెందుకు విరోధం వొచ్చిందో తెలిసిందా? అతను చెప్పేదంతా తప్పులు తడక. అది నేను న్యూసు పాపర్లో యేకేశాను. అప్పట్నుంచీ నేనంటే వాడిక్కడుపుడుకు.

వెంక :- మీవల్ల నాకు ఒచ్చిందల్లా చుట్ట కాల్చడం వొక్కటే. పాఠం చెప్పమంటే యెప్పుడూ కబుర్లు చెప్పడఁవే కాని ఒక మారయినా ఒక ముక్క చెప్పిన పాపాన్ని పోయినారా !

గిరీ :- డామిట్. ఇలాటి మాటలంటే నాకు కోపం వొస్తుంది. ఇది బేస్ ఇన్గ్రాటిట్యూడ్. నాతో మాట్లాడడవేఁ ఒక ఎడ్యుకేషన్. ఆ మాట కొస్తె నీకున్న లాంగ్వేజి నీ మాష్టరుకుందీ? విడోమారియేజి విషయమై నాచ్చి కొశ్చన్ విషయమై నీకు యెన్ని లెక్చర్లు యిచ్చాను ! నా దగ్గిర చదువుకున్నవాడు ఒహడూ అప్రయోజకుడు కాలేదు. పూనా డక్కన్ కాలేజీలో నేను చదువుతున్నప్పుడు ది ఇలెవెన్ కాజస్ ఫర్ది డిజనరేషన్ ఆఫ్ ఇండియాను గూర్చి మూడు ఘంటలు ఒక్క బిగిని లెక్చర్ యిచ్చే సరికి ప్రొఫెసర్లు దంగయిపోయినారు. మొన్న బంగాళీ వాడు యీ వూళ్లో లెక్చరిచ్చినప్పుడు ఒకడికైనా నోరు పెగిలిందీ? మనవాళ్లు వొట్టి వెధవాయలోయ్. చుట్ట నేర్పినందుకు థాంక్ చెయ్యక తప్పుపట్టుతున్నావ్. చుట్ట కాల్చడం యొక్క మజా నీకు యింకా బోధపడకపోవడం చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది. చుట్ట గాల్చబట్టే కదా దొర్లింత గొప్పవాళ్లయినారు. చుట్ట కాల్చని యింగ్లీషువాణ్ణి చూశావూ? చుట్ట పంపిణి మీదనే స్టీము యంత్రంవగయీరా తెల్లవాడు కనిపెట్టాడు. లేకపోతే వాడికి పట్టుబణ్ణా? శాస్త్రకారుడు యేవఁన్నాడో చెప్పానే.

నూత ఉవాచ :- క॥ ఖగపతి యమృతము తేగా ! భుగభుగమని పోయి చుక్క భూమిని వ్రాలెన్ । పొగ చెట్టై జన్మించెను । పొగ తాగనివాడు దున్నపోతై బుట్టునూ॥ యిది బ్రహన్నారదీయం నాలుగవ ఆశ్వాసం వున్నది. అది అలా వుణ్నీ గాని నీ అంత తెలివైన కుఱ్ఱవాణ్ణి ఫెయిల్ చేసినందుకు నీ మాష్టరు మీద నా వొళ్లు మహా మండుతూంది. ఈ మాటు వంటరిగా చూసి వొక తడాఖా తీస్తాను, నువ్వు శలవుల్లో యిక్కడుంటావా వూరికి వెళతావా?

వెంక :- వెళ్లాల్నుంది గాని, పాసు కాలేదంటే మా తండ్రి చావకొడతాడు.

గిరీ :- ఆ గండం తప్పే వుపాయం నేన్చెబుతాను, నే చెప్పినట్టల్లా వింటానని ప్రమాణం చేస్తావూ?

వెంక :- (గిరీశం కాళ్లు పట్టుకొని) మీ శలవు యెప్పుడు తప్పాను? మా మాతండ్రికి మాచెడ్డ కోపం. పాసు కాలేదంటే యెవిఁకలు విరగ్గొడతాడు (కన్నీరు చేత తుడుచుకొనును)

గిరీ :- దటీజ్ టీరనీ-యిదే బంగాళీ కుఱ్ఱవాడవుతే యేంజాస్తాడో తెలిసిందా? తాతయేది తండ్రియేది కఱ్ఱ పట్టుకుని చమ్డాలెక్కగొడతాడు; మీ అగ్రహారం కుఱ్ఱవాళ్లు మరి యవళ్లయినా యీ వూళ్లో చదువుకుంటున్నారా?

వెంక :- మరెవళ్లూ లేరు.

గిరీ :- ఐతే నేనూ వుపాయం చెపుతాను విను, నే కూడా నీతో మీ వూరొచ్చి పరిక్ష పాసయినావని మీ వాళ్లతో చెబుతాను; అక్కడ నీకు చదువు చెప్పడానికి ఒచ్చానని మీవాళ్లతో చెప్పు: శెలవులాఖర్ని నిన్ను టవును స్కూల్లో పై క్లాసులో ప్రవేశపెడతాను.

వెంక :- మీరే వొస్తే బతికాను మరేవిటి; కిందటి మాటు శలవులికే మా అమ్మ మిమ్మల్ని తీసుకు రమ్మంది.

గిరీ :- ఆల్రైట్-గాని-నాకిక్కడ చాలా వ్యవహారములలో నష్టం వస్తుందే - మునసబు గారి పిల్లల్కి శలవుల్లో పాఠాల్చెపితె ఫిఫ్టీ రుపీజ్ యిస్తాఁ వన్నారు; అయినా నీ విషయమై యంత లాస్ వచ్చినా నేను కేర్ చెయ్యను. ఒక భయం మాత్రం వుంది. మీవాళ్లు బార్‌బరస్ పీపిల్ గదా, నన్ను తిన్నగా ట్రీట్ చేస్తారో చెయ్యరో, నీవు నన్ను గురించి మీ మదర్‌తో గట్టిగా రికమెండ్ చెయ్యవలసి వుంటుంది. కొత్త పుస్తకాలికి వొక జాబితా రాయి-కొంచం డబ్బు చేతిలో వుంటే గాని సిగర్సుకి యిబ్బంది కలుగుతుంది. నోటు బుక్కు తీసి రాయి. 1 రోయల్ ఆల్జిబ్రా, 2. మాన్యూల్ గ్రామర్, 3.గోష్ జియామెట్రీ, 4. బాస్ ఆల్జిబ్రా, 5. శ్రీనివాస్సయర్ ఆర్థిమెటిక్, 6. నల చరిత్ర, 7. రాజశేఖర చరిత్ర, 8. షెపర్డు జనరల్ ఇంగ్లీష్, 9 వెంకట సుబ్బారావు మేడీజీ. యెన్ని పుస్తకాలయినాయి?

వెంక :- తొమ్మిది.

గిరీ :- మరొక్కటి రాయి. అక్కడికి పదీ అవుతాయి. కుప్పుసామయ్యర్ మేడీఫికల్ట్. అక్కడికి చాల్సు. మీవాళ్లు గాని యింగ్లీషు మాట్లాడ మన్నట్టాయినా తణుకు బెణుకూ లేకుండా పుస్తకాల్లో చదువుకున్న ముక్కలు జ్ఞాపకం వున్నంత వరకు యాకరు పెట్టు. నీ దగ్గిర కాపర్సు యేవైఁనా వున్నవా? నా దగ్గిర కరన్సీ నోట్లు వున్నవి గాని మార్చలేదు. పదణాలు పెట్టి ఓ శేరు కాశీ మిఠాయి కొని పట్టుకురా. రాత్రి మరి నేను భోజనం చెయ్యను. మార్కట్టుకి వెళ్లి బండీ కుదిర్చి దానిమీద నా ట్రావెలింగ్ ట్రంక్కు వేశి మెట్టు దగ్గిర బండీ నిలబెట్టి వుంచు. యిక్కడ కొన్ని రాచకార్యాలు చక్కబెట్టుకుని ఎంత రాత్రికైనా వొచ్చి కల్సుకుంటాను. గో ఎట్వన్స్.. మై గుడ్ బోయ్. నువ్ బుద్ధిగా వుండి చెప్పిన మాటల్లా వింటూంటే నిన్ను సురేంద్రనాద్ బానర్జీ అంత గొప్పవాణ్ణి చేస్తాను. నేను నీతో వస్తానన్న మాట మాత్రం పిట్టకైనా తెలియనియ్యొద్దు. జాగ్రత్త (వెంకటేశం నిష్క్రమించును.)

గిరీశం :- యీ వ్యవహార మొహటి ఫైసలైంది. ఈ రాత్రి మధువాణికి పార్టింగ్ విజిట్ యివ్వందీ పోకూడదు.

(రాగ వరసతో పాడును)

నీ సైటు నా డిలైటు ;
నిన్ను మిన్న
కానకున్న

క్వైటు రెచడ్ ప్లైటు,
మూను లేని నైటు.

(ఒక బంట్రోతు ప్రవేశించును.)

బంట్రోతు :- నేను పొటిగరాప్పంతులు గారి నౌఖర్నండి, లెక్క జరూరుగుందండి, పొటిగరాపుల కరీదు యెంటనె యిప్పించమన్నారండి.

గిరీశం :- (విననట్టు నటించుతూ)

పుల్లుమూను లైటటా,
జాసమిన్ను వైటటా,
మూనుకన్న
మొల్లకన్న
నీదు మోము బ్రైటటా,
టా ! టా ! టా !

బంట్రోతు :- యంతమందిని పంపినా యిచ్చారు కారటండి. నేవాళ్ళ లాగూరుకుండే వోణ్ణి కానండి.

గిరీ :- అయ్యకోనేటికి తోవ యిదే!

బంట్రోతు :- యక్కడి శెవిఁటి మాలోకం వొచ్చిందయ్యా.

గిరీ :- కోవఁటి దుకాణవాఁ! కస్పా బజార్లో గాని యిటివేపు లేదు.

బంట్రోతు :- (గట్టిగా చెవి దగ్గిర నోరు పెట్టి) పోటీగరాపులు కరీదిస్తారా యివ్వరా?

గిరీ :- బస, రాధారీ బంగాళాలో చెయ్యొచ్చును.

బంట్రోతు :- (మరీ గట్టిగా) యాడాది కిందట మీరూ సాన్దీ కలిసి యేసుకున్న పోటిగరాపుల కరీదు మా పంతులు నిలబెట్టి పుచ్చుకొమ్మన్నారు.

గిరీ :- ఓహో నీవటోయ్, యవరో అనుకున్నాను. నింపాదిగా మాట్లాడు, నింపాదిగా మాట్లాడు. రేపు ఉదయం యెనిమిది ఘంటలకి పూటకూళ్ళమ్మ యింటికి వొస్తే అణా పయిసల్తో సొమ్మిచ్చేస్తాను. మీ పంతులికి స్నేహం మంచీ చెడ్డా అక్కర్లేదూ?

బంట్రోతు :- మాటల్తో కార్యం లేదు. మొల్లో శెయ్యెట్టినిల్చున్నపాట్ని పుచ్చుకొమ్మన్నారండి.

గిరీ :- పెద్దమనిషివి గదా; నువ్వా తొందరపడ్డం మంచి దేనా? నీ తండ్రి [illegible] పెద మనిషి. యా

చుట్ట చూడు యంత మజాగా కాల్తుందో హవానా అంటారు దొర్లు దీన్ని రేపొద్దున్నరా రెండు కట్టలిస్తాను

బంట్రోతు .- శిత్తం సొమ్ము మాటేం శలవండి

గిరీశం :- చెప్పాను కానా? రేపొద్దున్న ఇవ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు చంఢాలుదు

బంట్రోతు .- మాలాడి కొడుకు శండాలుడు కాకుంటే మరేటండి

గిరీశం - నీకు నమ్మకం చాలకపోతే యిదిగో గాయిత్రి పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తాను

బంట్రోతు .- శిత్తం రేపు పొద్దున్న సొమ్ము యివ్వకపోతే నా ఆబోరు వుండదండి

గిరీశం .- ఆహాc నీ ఆబోరు ఒహటి నా ఆబోరు ఒహటీనా? (బంట్రోతు నిష్క్రమించును)

ఇన్నాళ్లకి జంఝప్పోస వినియోగంల్లోకి వొచ్చింది థియాసోఫిస్టుసు చెప్పినట్లు మన ఓల్డు కస్టమ్సు అన్నిటికీ ఏదో ఒహ ప్రయోజనం ఆలోచించే మనవాళ్ళు యార్పరిచారు ఆత్మానుభవం అయితేనే గాని తత్వం బోధపడదు ఈ పిశాచాన్ని వొదుల్చుకునే సరికి తల ప్రాణం తోక్కొచ్చింది శీఘ్రబుద్ధేః పలాయనం పెందరాళే యీ వూర్నించి వుడాయిస్తేనే కాని ఆబోరు దక్కదు యిక మధురవాణి యింటికి వెళదాం మేక్ హే వైల్డ్ సన్ షైన్స్ అన్నాడు

2-వ స్థలము- మధురవాణి యింట్లో గది

(రామప్పంతులు కుర్చీమీద కూర్చుందును మధురవాణి యెదట నిలుచుండును)

రామ .- (జేబులోనుంచి చుట్ట తీసి పంట కొన కొరికి) పిల్లా అగ్గి పుల్ల

మధురవాణి - (అగ్గి పుల్ల వెలిగించి చుట్టకందించుచుండగా రామప్పంతులు మధురవాణి బుగ్గను గిల్లును మధురవాణి చుట్ట కాలకుండానే అగ్గిపుల్ల రాల్చి యడంగా నిలబడి కోపం కనపర్చుతూ) మొగవాడికైనా ఆడదానికైనా నీతి వుండాలి తాకవద్దంటే చెవిని పెట్టరు గదా?

రామ - నిన్ను వుంచుకోవడానికి అంతా నిశ్చయమయి రేపో నేడో మంచి ముహూర్తం చూసి మా వూరు లేవతీసుకు వెళ్లడానికి సిద్ధవcయ్యింటే యింకా ఎవడో కోన్కి స్కాహేగాడి ఆడాలో వున్నానంటూ పాతివ్రత్యం నటిస్తావేమిటి?

మధుర - వేస్య అనగానే అంత చులకనా పంతులు గారూ? సానిదానికి మాత్రం నీతి వుండొద్దా? మా పంతులు గార్ని పిలిచి అయ్యా యిటుపైని మీ తోవ మీది నా తోవ నాది అని తెగతెంపులు చేసుకున్నదాకా నేను పరాధీనురాలినే అని యంచండి మీరు దెప్పిపొడిచినట్టు ఆయన వైదీకయితేనేమి కిరస్తానం మనిషైతేనేమి పూటకూళ్ళమ్మను వుంచుకుంటే నేమి నన్ను యిన్నాళ్లూ ఆ మహరాజు పోషించాడు కాదా? మీరంతకన్న రసికులయినా నా మనసును మీరు యంత జూరగొన్నా ఆయన యడల విశ్వాసం నాకు మట్టుకు వుండొద్దా?

రామ .- పెద్ద పెద్ద మాటలు ప్రయోగిస్తున్నావు? వాడి బతుక్కి వాడు పూటకూళ్లమ్మని వుంచుకోవడం కూడానా? పూటకూళ్లమ్మే వాణ్ణి వుంచుకుని యింత గంజిపోస్తూంది

మధు :- అన్యాయం మాటలు ఆడకండి, ఆయన యంత చదువుకున్నాడు, ఆయనకి యంత ప్రఖ్యాతి వుంది! నేడోరేపో గొప్ప వుద్యోగంకానైయ్యుంది.

రామ :- అహహ (నవ్వుతూ) యేం వెఱ్ఱి నమ్మకం ! నీవు సానివాళ్లలో తప్ప పుట్టావు. గిరీశం గారు గిరీశం గారు అని పెద్ద పేరు పెడతావేవిఁటి, మా వూళ్లోవున్న లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లికొడుక్కాదూ వీడూ ! గిఱ్ఱడని మేం పిలిచేవాళ్లం. బొట్లేరు ముక్కలు రెండు నేర్చుకోగానే ఉద్యోగాలే ! వాడికల్లా వక్కటే వుద్యోగం దేవుఁడు రాశాడు. యేవిఁటో తెలిసిందా? పూటకూళ్లమ్మ యింట్లో దప్పిక్కిచేరి ఆరవ చాకిరీ చెయ్యడం.

మధు :- యీ మాటలు ఆయన్ని అడుగుదునా?

రామ :- తప్పకుండా. కావాలిస్తే నేను చెప్పానని కూడా చెప్పు.

మధు :- ఆయనా ఆయన గుణ యోగ్యతలతో నాకేం పని? యేవఁయినా అయిన నాకు యజమాని, ఆయన తప్పులు నా కళ్లకు కనపడవ్.

రామ :- అయితే అతడికి విడాకులు యెప్పుడిస్తావు?

మధు :- యిక్కడి రుణాలూ పణాలు తీర్చుకోవడానికి మీరు శలవిచ్చిన రెండు వొందలూ యిప్పిస్తే యీ క్షణం తెగుతెంపులు చేసుకుంటాను.

రామ :- అయితే యిందు (జేబులోనుంచి నోట్లు తీసి యిచ్చును. మధురవాణి అందుకొంటుండగా రామప్పంతులు చెయ్యిపట్టి లాగును. మధురవాణి కోపంతో చెయి విడిపించుకుని నోట్లు పారవేసి దూరముగా నిలుచును.)

మధు :- మీతో కాలక్షేపం చెయ్యడం కష్టం. ఒక నిర్నయం మీద నిలవని మనిషిని యేవఁన్నమ్మను?

రామ :- (నోట్లు యెత్తి) క్షమించు. అపరాధం, (నోట్లు చేతికిచ్చును) లెఖ్కపెట్టి చూసుకో.

మధు :- ఆమాత్రం మిమ్మల్ని నమ్మకపోతే మీతో రానే రాను. యింత రసికులయ్యీండీ నా మనస్సు కనిపెట్ట జాలినారు కారు గదా? మీ నోట్లు మీ వద్దనే వుంచండి. నేను డబ్బు కక్కూర్తి మనిషిని కాను. (నోట్లు యివ్వబోవును.)

రామ :- వొద్దు ! వొద్దు ! వొద్దు ! నీ మనసు కనుక్కుందావఁని అన్న మాట గాని మరొకటి కాదు. గాని, యీ గిరీశం గుంట వెధవ, వీడవడో మా గొప్పవాడనుకుంటున్నా వేవిఁటి?

ధు :- ఆయన్ని నా యెదట తూల్నాడితే యిదుగో తలుపు తీశాను విజయం చెయ్యండి (తలుపుతీసి వక చేత పట్టుకుని రెండవ చేతి వేలుతో పైకి తోవ చూపును). అదుగో గిరీశం గారే వొస్తున్నారు, ఆ మాటేదో ఆయన్తోటే చెప్పండి.

'మ :- వేళాకోళం ఆడుతున్నావూ?

రీశం :- (వాకట్లో నుంచి) మై డియర్.

'మ :- (ఆత్మగతం) అన్న, వేళగాని వేళొచ్చాడు గాడిద కొడుకు, తంతాడు కాబోలు, యెవిఁటి సాధానం, యీ మంచం కింద దూరుదాం. (మంచం కింద దూరును).

(గిరీశం ప్రవేశించును)

గిరీశం :- వెల్, మై డియర్ ఎంప్రెస్. (బుజము మీద తట్టబోవును.)

మధు :- (ఒసిలి తప్పించుకుని) ముట్టబోకండి.

గిరీశం :- (నిర్ఘాంతపోయి అదేమిటి ఆ వికారం.

మధు :- ఆఖరు వికారం.

గిరీ :- (ఆత్మగతం) నేను వుడాయిస్తానని దీనికెలా తెలిసింది చెప్మా! సానివాళ్లకి కర్ణ పిశాచి వుంటుంది కాబోలు (పైకి) మైలబడితే స్నానం చేసి వేగిరం రా.

మధు :- యిప్పుడేం తొందర, తలంటుకుంటాను.

రామ :- (ఆత్మగతం) శబాష్, యేమి నీతయిన మనిషి యిది! వెధవని ముట్టుకోనివ్వకుండా యెత్తు యెత్తింది!

గిరీశం :- మైలా గియిలా మా యింగ్లీషు వారికి లక్ష్యం లేదు యిలా రా (దగ్గిరికి చేరును.)

మధు :- (వేలు చూపి) అక్కడనే ఆగండి. మీరు కిరస్తానం అన్నమాట యిప్పుడే ఒహరు చప్పగా విన్నాను.

రామ :- (తనలో) నే చెప్పానంటుందా యేమిటి?

గిరీశం :- ఒకరు చప్పగా విన్నావూ? యవరా జెప్పింది? యవడికిక్కడికి రావడానికి మగదూర్ వుంది? యిలాంటి చాడీకోర్ కబుర్లు చెప్పడానికి యవడికి గుండె వుంది? ఆ మాటలు విని నాతో చెప్పడానికి నీ కెక్కడ గుండుంది? చెప్పు!

రామ :- (తనలో) తంతాడు కాబోలు, యరక్క చిక్కడ్డాను.

మధు :- మొగాడే చెప్పాలా యేవింటి? ఆడవాళ్లకి దేవుడు నోరివ్వలేదా?

గిరీ :- (తనలో) పూటకూళ్ల ముండే చెప్పింది కాబోలు (పైకి) ఆడదా? ఆడదాన్ని నోరుబెట్టుకు బతకమనే దేవుఁడు చేశాడు. పరువయిన ఆడది నీ యింటి కెందుకొస్తుంది.

మధు :- పరువైన మొగాళ్లొచ్చినప్పుడు పరువైన ఆడవాళ్లెందుకు రాకూడదు? ముందు కూచోండి. తరవాత కోప్పడుదురు గాని, చుట్ట తీసుకోండి. అదుగో అగ్గి పెట్ట.

గిరీ :- ముట్టుకోవడానికి వల్లలేకపోతే అగ్గిపుల్ల వెలిగించి యివ్వడానికయినా పెట్టి పుట్టాను కానా? యీవాళ మహా ఉత్సాహంగా వచ్చాను గాని ఉత్సాహభంగం చేశావ్.

మధు :- యెవిఁటా వుత్సాహం?

గిరీశం :- యిదిగో జేబులో హైదరాబాద్ నైజామ్‌వారి దగ్గిర్నించి వొచ్చిన ఫర్మానా. మానాస్తం నవాబ్ సదరదాలత్ బావురల్లీ ఖాన్ ఇస్పహన్ జంగ్ బహద్దర్ వారు సిఫార్స్‌చేసి వెయ్యిసిక్కా రూపాయలు జీతంతో ముసాయిబ్ ఉద్యోగం నాకు చెప్పించారు. అనగా హమేషా బాద్షావారి హుజూర్న వుండడం.

రామ :- (తనలో) యెవిఁట్రా వీడి గోతాలు !

గిరీశం :- యింత శుభవార్త తెచ్చినా, దగ్గిరకి రానిచ్చావు కావు గదా? నాతో హైదరాబాద్ వస్తావా?

మధు :- (తల తిప్పుతూ) నే యెందుకు? పూటకూళ్లమ్మని తీసికెళ్లండి.

గిరీ :- (నిర్భ్రాంతపోయి) పూటకూళ్లమ్మ యేవఁయినా పెంట పెడుతూందా యేవిఁటి?

మధు :- మీకే తెలియాలి.

గిరీ :- నీ తెలివి తక్కువ చూస్తే నాకు నవ్వొస్తూంది. యెవడే మాటన్నా నా మీద నమ్మడ వేఁనా? యీ ఘోరవైఁన అబద్దాలు నీతో యవడు చెబుతున్నాడో కనుక్కోలేనను కున్నావా యేవిఁటి? సప్త సముద్రాల్దాటినా వాడి పిలకట్టుకుని పిస్తోల్తో వొళ్లు తూట్లు పడేటట్టు ధాధామని కొట్టకపోతినట్టయినా నా పేరు గిరీశమే నినద భీషణ శంఖము దేవదత్తమే ! కబడ్దార్!

మధు :- సముద్రాలవతలకెళ్లి వెతకక్ఖర్లేదు. ఆ చెప్పిన మనిషి మీ యదటే చెబుతాడు.

రామ :- (తనలో) యీ ముండ నన్ను బయలుబెడుతుంది. కాబోఁలా దైవమా!

గిరీ :- (తనలో) థాంక్గాడ్. అయితె పూటకూళ్ల దాన్దెబ్బ తగల్లేదు (పైకి) యిలాంటి దుర్మార్గపు కూతలు ఆ యిల్లాలు చెవిని పడితే చాలా ఖేదిస్తుంది. ఆ పాపవఁంతా నిన్ను చుట్టుకుంటుంది. ఆమె యంత పతివ్రత! యంత యోగ్యురాలు !

మధు :- మీరుండగా వెధవెలా అవుతుంది?

గిరీశం :- నాన్సెన్స్ (దీనికోరస్సొ చెప్పి రంజింపచేదాం) యిదుగో విను. దాని నిజం యెవిఁటంటె పూటకూళ్లమ్మ ముచ్చటగా తప్పటడుగులు వేశే రోజుల్లో ఒక కునుష్టి ముసలాడికి కట్ట నిశ్చయించారు. పుస్తెకట్టబోతూంటేనో కట్టిన వుత్తరక్షణంలోన్నో ఆ ముసలాడు పెళ్లి పీటల మీదే గుటుక్కుమన్నాడు. అప్పుడు పెళ్లి అయినట్టా కానట్టా అని మీమాంస అయింది. కొందరు పుస్తెకట్టాడన్నారు. కొందరు కట్టలేదన్నారు. పిల్ల తండ్రి, పెళ్లికొడుకు వారసులు మీద దావా తెచ్చాడు. పురోహితుడు వాళ్ల దగ్గిర లంచంపుచ్చుకుని పుస్తె కట్టలేదని సాక్షవిఁచ్చాడు. దాంతో కేసుపోయింది; మరి దాన్నెవరూ పెళ్లాడారుకారు.

మధు :- అయితే మరి మీకు తప్పలేదే?

గిరీశం :- యేవిఁటి యీ కొత్తమాటలూ! నాకు ఆదీ అంతూ తెలికుండా వుంది! ఆహాఁసరసం విరసంలో దిగుతూందే! హాస్యాన్ని కంటే నివ్వేవఁన్నా ఆనందవేఁ, నిజవఁనిగానీ అంటివా, చూడు నా తడాఖా. యవడీ మాటలు పేల్తున్నాడో వాడి పేరు తక్షణం చెబుతావ చెప్పవా?

ుధు :- రామ.

ు :- (తనలో) సచ్చాన్రా, పేరు చెప్పేసింది!

ు :- రామ! రామ! ఒహరు చెప్పేదేవిఁటి లోకవంతా కోడైకూస్తూంటేను?

(వీధిలో నుంచి తలుపు తలుపు అని ధ్వని)

ుం :- (తెల్లపోయి) తలుపు తియ్యొద్దు, తియ్యొద్దు ఆ పిలిచే మనిషి వెట్టి ముండ మనుషుల్ని కరుస్తుంది.

ు :- తలుపు తీసేవుంది.

గిరీశం :- చంగున వెళ్లి గడియ వేసెయ్.

మధు :- అదుగో తలుపు తోసుకు వొస్తూంది.

గిరీశం :- గెంటెయ్, గెంటెయ్

మధు :- ఆ వయ్యారం చూస్తే మీ పతివ్రతలా కనిపిస్తూంది. (మధురవాణి వాకట్లోకి వెళ్లును..)

గిరీశం :- మంచం కింద దూరుదాం (గిరీశం మంచం కింద దూరును.) (తనలో) దొంగ లంజ సరసుణ్ణి దాచిందోయ్ మంచం కింద. యిదే వింటో మంచి మనిషి. అని భ్రమించాను. దీన్తస్సా గొయ్యా! సిగపాయి దీసి తందును గాని యిది సమయం కాదు. అయినా పోయేవాడికి నాకెందుకు రొష్టు, (రామప్పంతులుతో మెల్లిగా) యవరన్నా మీరు, మహానుభావులు?

రామ :- నేను రామప్పంతుల్నిరా, అబ్బాయీ.

గిరీశం :- తమరా! యీ మాత్రానికి మంచం కింద దాగోవాలా, మహానుభావా? నన్నడిగితే యిలాంటి లంజల్ని యిరవైమందిని మీకు కన్యాదానం చేతునే.

రామ :- (తనలో) బతికాన్రా దేవుఁడా; (పైకి) నువ్వురా బాబూ దీన్నుంచుకున్నావు! అలా తెలిస్తే నే రాకపోదును సుమా.

గిరీశం :- మాట వినపళ్లేదు. కొంచం యిసుంటా రండి. (రామప్పంతులు ముందుకు జరుగును. గిరీశం అతన్ని తప్పించుకుని గోడ వేపు చేరును.)

గిరీశం :- అన్నా యీ లంజని యన్నడూ నమ్మకండీ, యిలా యిరవై మందిని దాచగల శక్తుంది దీనికి.

రామ :- రెండు వందలు దొబ్బిందిరా బాబూ.

గిరీశం :- నువ్వులేం జాగర్త చేశారా?

రామ :- అంతేనా?

గిరీ :- మరేవింటి?

(మధురవాణిన్ని, పూటకూళ్లమ్మ వల్లెవాటులో చీపురుగట్ట దాచిన్ని ప్రవేశింతురు.)

మధు :- మీరన్న మనిషి యిక్కడ లేరంటే చెవినిబెట్టరు గదా!

పూట :- నీ యింట్లో జొరబడ్డాడని వీధులో వాళ్లు చెబితే నీ మాట నమ్ముతానా యేవింటి? ఆ వెధవ వుంటే నాకేం కావాలి. వుండకుంటే నాకేం కావాలి. వాడు నీకిచ్చిన యిరవయి రూపాయలూ యిచ్చెయ్.

మధు :- యవడి కిచ్చావొ వాణ్ణే అడగవమ్మా.

పూట :- వెధవ కనబడితే సిగపాయి దీసి చీపురు గట్టతో మొత్తుదును, యెక్కడదాచావేవింటి?

మధు :- నాకు దాచడం ఖర్మవేఁవిఁ నేను మొగనాల్నికాను. వెధముండనీ కాను. నా యింటి కొచ్చేవాడు మహరాజులాగ పల్లీగ్గా వస్తాడు.(కంటితో మంచము కింద చూపును.)

పూట :- మంచంకింద దాగాడేమో (మంచము కిందుకు వంగి) నీ పరువు బుగ్గయి నట్టే వుంది లేచిరా. (చీపురుగట్ట తిరగేసి రామప్పంతులును కొట్టును.)

రామ :- ఓర్నాయనా, నన్నెందుక్కొడతావే దండుముండా? (మంచంకిందినించి పైకి వచ్చి వీపు తడుముకొనును.)

మధు :- ఆయన్నెందుకు కొట్టావు? నా యింటికొచ్చి యేవిఁటీ రవ్వ?

పూట :- అయితె మంచంకిందెందుకు దూరాడూ?

మధు :- నీ కెందు కాగోష? ఇదో సరసం.

పూట :- యిదో చీపురు గట్ట సరసం.

రామ :- (వీపు తడువుఁకుంటూ) నీ సిగ తరగా, ఆడదానివైపోయినావే లేకుంటే చంపేసి పోదును. నీ రంకు మొగుణ్ణి కొట్టక నన్నెందుక్కొట్టావే ముండా? అందుకా నన్ను ముందుకి తోసి తాను గోడవేపు దాగున్నాడు.

పూట :- ఆ వెధవ కూడా వున్నాడూ మంచం కింద! కుక్కా పైకిరా.

గిరీశం :- వెఱ్ఱిప్పా ! మంచం కిందికిరా, వెఱ్ఱి వొదల గొడతాను.

పూట :- అప్పనిఁట్రా వెధవా నీకు? నీకు భయపడతా ననుకున్నావా యేవిఁటి? నీ సాని ముండ యలా అడ్డుకుంటుందో చూస్తాను. (పూటకూళ్లమ్మ ఒక వేపునుంచి మంచం కిందికి దూరును. మరివొక వేపు నుంచి గిరీశం పైకి వచ్చి రామప్పంతులు నెత్తి చరిచి లఘువేసి పెరటి వేపు పరిగెత్తిపోవును.)

రామ :- సచ్చాఁనా నాయనా (రెండు చేతులు తల పట్టుకొని) మధురవాణీ యేవీఁబేహద్బీ ! కనిష్టీబుక్కుబురంపించూ.

మధుర :- యెందుకు పబ్లీకున అల్లరి అవమానవుఁన్నూ ! రేపో యెల్లుండో మీరే వాడికి దెబ్బకి దెబ్బతీసి పగతీర్చుకుందురు గాని.

(మధురవాణి రామప్పంతుల్ని కౌగిలించుకొని తల ముద్దెట్టుకుని చేత రాసి) యేవిఁ దుష్కు ! మొగవాడయిన వాడు యెదుట నిలిచి కొట్టాలి, దొంగ దెబ్బ కొడతాడూ? వాడి పొంకం అణుతురు గాని లెండి.

రామ :- గవురనుమెంటు జీతవిఁచ్చుంచిన కనిష్టీబులుండగా మనకెందుకు శరీరాయాసం? యీ వెధవని పజ్యందు కోర్టంటా తిప్పకపోతే నేను రామప్పంతుల్ని కాను చూడు నా తమాషా !

మధు :- (రామప్పంతుల్ని ముద్దు బెట్టుకుని) మాట్లాడక వూరుకొండి. (మంచం కింది వేపు చూపించి నోరు మూసి) దొంగ దెబ్బ కొట్టినవాడిదే అవమానం ! మీది కాదు.

రామ :- నొప్పెవడి దనుకున్నావు? ఆ ముండ మంచం కింద నించి రాదేం? చీపురు కట్ట లాక్కో.

పూట :- ఫదేల్మంటే పస్తాయించి చూస్తున్నాను. నీ మొగతనం యేడిసినట్టే వుంది. (పైకి వచ్చును.)

(అంతా నిఁష్క్రమింతురు.)

కన్యాశుల్కము

ద్వితీయాంకము

1 వ స్థలము — కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లు ఇల్లు

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు జంఝాలు వడుకుచుండును. కరటక శాస్త్రులు శిష్యుడి చేత లేని పేలు నొక్కించుకొనుచుండును. వెంకమ్మ కూర తరుగుచుండును.

వెంకమ్మ :- నిన్నట్నించి కిశిమీశ్శలవులని కుఱ్ఱవాడు వుత్తరం రాశాడు. యెన్నాళ్లో ఐంది వాణ్ణి చూసి, కళ్లు కాయలు కాసిపోయినాయి, గడియో గడియో రావాలి.

అగ్నిహోత్రావధాన్లు :- ఎందుకు వొట్టినే వగచడం? వొద్దు వొద్దంటూంటే యీ యింగిలీషు చదువులో పెట్టావ్. మెరక పొలం సిస్తంతా వాడి కిందయిపోతూంది. కిందటియేటు పరిక్ష ఫేలయినాడు గదా? యీ యేడు యెలా తగలేశాడో తెలియదు. మనకీ యింగిలీషు చదువు అచ్చిరాదని పోరిపోరి చెబితే విన్నావు కావు. మా పెద్దన్న దిబ్బావుధాన్లు కొడుకుని యింగిలీషు చదువుకు పార్వతీపురం పంపించే సరికి వూష్టం వొచ్చి మూణ్రోజుల్లో కొట్టేశింది. బుచ్చబ్బి కొడుక్కి యింగిలీషు చెప్పిద్దామనుకుంటూండగా చచ్చినంత ఖాయలా చేసింది.

వెంకమ్మ :- మీరెప్పుడూ యిలాంటి వోఘాయిత్తం మాటలే అంఛూవుంఛారు. డబ్బు కర్చయిపోతుందని మీకు బెంగ, మొన్న మొన్న మన కళ్లెదట మన వాకిట్లో జుత్తు విరబోసుకు గొట్టికాయలాడిన నేమానివారి కుఱ్ఱాడికి మునసబీ ఐంది కాదూ?

అగ్ని :- మన వెధవాయకి చదువచ్చేదేం కనపడదు గాని పుస్తకాలకిందా జీతంకిందా యిహ నాలుగేళ్లయే సరికి మన భూమి కడితేరిపోతుంది. ఆ పైని చిప్పా దొప్పా పట్టుకుయబల్దేరాలి. నిమ్మళంగా యింటి దగ్గిరుంటే యీ పాటికి నాలుగష్టాలు చెప్పేదును. వద్దంటూంటే యీ వెధవ యింగిలీషు చదువులో పెట్టావు.

వెంకమ్మ :- మనవాడికో మునసబీ ఐనా పోలీసుపనైనా ఐతే రుణాలిచ్చి అగ్గురారం భూవుఁలన్నీ కొనేస్తాడు. యాడాదికో నూఱ్ఱుపాయలు కర్చుపెట్టడానికింత ముందూ వెనకా చూస్తున్నారు, మీలాగే వాడూ జంఝాలు వొడుక్కుంటూ బతకాలని వుందా యేవిఁటి! మీకంత భారవఁం తోస్తే మావాళ్లు నాకు పసుపూ కుంకానికీ యిచ్చిన భూవఁమ్మేసి కుఱ్ఱాడికి చదువు చెప్పిస్తాను.

కరటకశాస్త్రి :- నీ భూవెందుకమ్మాలమ్మా? మన సొమ్ము చద తిని కొవ్వన్నాడు, అతడే పెట్టుకుంటాడు.

అగ్ని :- ఐతే నన్ను ఆక్షేపణ చేస్తావషే? యీ మారంటే నీ అన్న వున్నాడని వూరుకునేది లేదు.

(గిరీశం వెంకటేశం ప్రవేశింతురు)

వెంకమ్మ :- మా బాబ్మాబాబు వచ్చావషోయ్! (వెంకటేశమును కౌగిలించుకొనును.)

అగ్నిహో :- వెధవాయా యీమారైనా పాసయినావా? (వెంకటేశం తెల్లబోయి చూచును.)

గిరీశం •- పాసయినాడండి ఫస్టుగా పాసయినాడు నేను చాలా శ్రమపడి చదువు చెప్పానండి

అగ్ని •- యీ తురకెవడోయ్

గిరీశం :- టర్క్ డామిట్ టెల్ మాన్

అగ్ని .- మానా? మానులా వుంచా నంఛావూ? గూబ్బగల గొడతాను

వెంకటేశం - (వణుకుతూ తల్లివేపు చూసి) అమ్మాయొయ్యే నాకు చదువు చెప్పే మేష్టరు

కరటక .- ఇంటికి పెద్దమనిషొస్తే అప్పుచ్చుపు మాటలాడతావేవిఁటిబావా? ఆయనేదో కుఱ్ఱవాడితో యింగిలీష మాటంటే పుచ్చుకాయల దొంగంటే భుజాల్తడవుఁకున్నట్టు నీ మీద పెట్టుకుంటావేం? (బండివాడు సామాను దించును)

గిరీశం :- (కరటక శాస్త్రితో) తమ బావగారా అగ్ని హొత్రావధాన్లు గారు? నన్ను తమరు యెరక్కపోవచ్చును గాని డిప్టీ కలక్టరుగారింటికి తమరు వచ్చేటప్పుడు నేను వారి పిల్లలికి చదువు చెబుతూ వుండేవాణ్ణి డిప్టీకలక్టరుగారు తమర్ని యేమ్మెచ్చుకునేవారనుకుంటారు

కరట - అవును మీ మొఖం చూసిన జ్ఞాపకంవుఁంది డిప్టీ కలక్టరుగారు మహదొడ్డ ప్రభువ్

గిరీశం •- మీలాంటి చవ్వన భాషలూ వచ్చిన మనిషి యక్కడా లేదనీ సంస్కృతం మంచి నీళ్లప్రవాహంలా తమరు మాట్లాడతారనీ తమలాంటి విదూషకుణ్ణి యక్కడా చూళ్లేదనీ డిప్లీకలక్టరుగారు శలవిస్తూండేవారు కవితారసం ఆయన్లా గ్రహించేవారేరి? నా కవిత్వవఁంటే అయ్న చెవికోసుకుంటారు మహారాజావారి దర్శనం కూడా నాకు చేయించారండి

అగ్ని - (ధుమధుమలాడుతూ) ఈ శషభిషలు నాకేం పనికిరావు యితడి వైఖరి చూస్తే యిక్కడే బసవేసేటట్టు కనపడుతూంది మా యింట్లో భోజనం యంత మాత్రం వీలు పడదు

వెంక .- ఆయన మాటలు గణించకు బాబూ ఆయన మోస్తరది మీ దయవల్ల మావాడికో ముక్కబ్బితే మీ మేలు మరిచిపోం

గిరీశం :- అందు కభ్యంతరవేఁవిఁటమ్మా మీ వాడు శలవుల్లో చదువుచెప్పమని యంతో బతిమాలుకుంటే పోనీ పనికొచ్చే కుఱ్ఱవాడుగదా అని వచ్చానుగాని పట్టంలో మునసబుగారింట భోజనం చేదని వచ్చానా వారిచ్చే డబ్బు చేదని వచ్చానా అమ్మా?

వెంకమ్మ :- యీ చదువుల కోసవఁని పిల్లణ్ణి వదులుకుని వుండడం వాడు పరాయి వూళ్లో శ్రమ దమాలు పడుతూండ్డం నా ప్రాణాలు యెప్పుడూ అక్కణ్ణే వుంఛాయి డబ్బంటే యెన్నడూ వెనక చూళ్లేదు గదా మేం కనడం మట్టుక కన్నాం మీరే వాడికి తల్లీ తండ్రీని యలా కడుపులోపెట్టుకు చదువు చెబుతారో మీదే భారం

గిరీశం .- తమరు యింత దూరం శలవియ్యాలమ్మా? నా మంచి చెడ్డలు మీ కుఱ్ఱవాణ్ణిడిగితే తెలుస్తుంది మునసబుగారూ డిప్టీకలక్టరుగారూ యెన్నికచేసిన మనిషిని నామాట నే చెప్పుకోవాలా ఇంతెందుకూ యిక మూడేళ్లు నా తరిఫీదులో వుంచితే క్రిమినల్లో వరసగా పొలీసు పరీక్ష పాసుచేయిస్తాను

అగ్ని :- మూడేళ్లే ! యీ సంవత్సరం పుస్తకాల కెంతవుతుందిరా అబ్బీ ?

వెంక :- పదిహేన్రూపాయలవుతుంది.

అగ్ని :- ఒక్క దమ్మిడీ యివ్వను. వీళ్లిద్దరూ కూడి ఆ రూపాయలు పంచుకు తినేటట్టు కనపడుతూంది. నేను వేదం యనభై రెండుపన్నాలూ ఒహ దమ్మిడీ పుస్తకాల ఖర్చు లేకుండా చదువుకున్నాను. ఇదంతా టోపీ వ్యవహారంలా కనపడుతుంది.

కరటక :- (నవ్వుతూ) కోట్లకి విలవైన మాట అన్నావు బావా!

గిరీశం :- (కరటక శాస్త్రితో) దిసీజ్ బార్బరస్, చూచారండీ, జెంటిల్మేన్ అనగా పెద్దమనిషిని యలా అంటున్నారో! నేను యిక యిక్కడ వుండడం భావ్యం కాదు, శెలవు పుచ్చుకుంటాను.

వెంకమ్మ :- చాల్చాలు బాగానే వుంది! యింటి కెవరొచ్చినా నాకిదే భయం, ఆయన మాటల కెక్కడికి బాబూ, వెళ్లిపోకండి.

కరటక :- అగ్నిహోత్రావధాన్లూ కుఱ్ఱవాడికి రవ్వంత చదువు చెప్పించడానికి ఇంత ముందూ వెనకా చూస్తున్నావ్. బుచ్చమ్మ నమ్మిన పదిహేను వొందల రూపాయలేంజేశావ్.

గిరీశం :- సెల్లింగర్ల్స్ ! డామిట్ !

అగ్ని :- ప్రతీ గాడిదె కొడుకూ అమ్మాఁవమ్మా వంచూంఛాడు. కూరగాయల్లోయ్ అమ్మడానికి? ఆ రూపాయలు పుచ్చుకోకపోతే మొగుడు చచ్చాడు గదా, దాని గతి యావఁయ్యుండును?

కరటక :- చచ్చాడంటే వాడిదా తప్పు, మంచం మీంచి దించేయడానికి సిద్ధంగా వున్న వాడిక్కట్టాఁవ్!

గిరీశం :- తమరేనా నులక అగ్నిహోత్రావుధాన్లు గారు? యీ పట్టెని జటలో తమంత వారు లేరని రాజమహేంద్రవరంలో మావాళ్లనుకునే వారు.

అగ్ని :- మీది రాజమహేంద్రంషండి ఆ మాట చెప్పారుకారేం? రామావుధాన్లు గారు బాగున్నారా?

గిరీశం :- బాగున్నారండి. ఆయన మా మేనమావఁగారండి.

అగ్ని :- ఆ మాట చెప్పాఁరుకారూ?

గిరీశం :- మా మావాఁ యీ దేశబ్భోగటా వొచ్చినప్పుడల్లా తమర్ని యెన్నిక చేస్తూంటారండి.

అగ్ని :- నాకూ వారికి చాలా స్నేహం. చూశారా కొంచం నాకు ప్రథమ కోపం. యవరో తెలియకుండా అన్నమాటలు, గణించకండేం.

గిరీశం :- దానికేవఁండి, తమవంటి పెద్దలు అనడం మాలాంటి కుఱ్ఱవాళ్లు పడడం విధాయకవేఁగదండీ?

కరట :- (తనలో) యిన్నాళ్లకి మా అగ్నిహోత్రుడికి తగినవాడు దొరికాడు.

అగ్ని :- చూశారండీ, మీ పేరేమిటండి?

గిరీశం :- గిరీశం అంటారండి.

అగ్ని :- చూశారండి, గిరీశం గారూ! మా కరటక శాస్త్రుల్లు పట్టి అవకతవక మనిషి; మంచీ చెడ్డా యేమీ వాడి మనసుకెక్కదు. అల్లుడు చచ్చిపోయినాడంటే అందువల్ల యెంత లాభం కలిగింది.

ఘూపుఁలకి దావా తెచ్చావాఁలేదా? నేను యీ మధ్య దాఖల్చేయించిన పిటీషను మీద ఆర్డరు చదివి పెట్టండి (గదిలోకి వెళ్లి కాగితం తెచ్చి గిరీశం చేతికి యిచ్చును)

గిరీశం - (చూసి) ఎవడో తెలివి తక్కువ గుమస్తా వ్రాసినట్టుంది అక్షర పోలితే లేదండి

అగ్ని .- మా వకీలు గడగడ చదవేశాదండి

గిరీశం - నేను మాత్రం చదవలేకనా అంతకన్న గశగ్రాహిగా చదువుతాను లెక్చర్లిచ్చేపండితుణ్ణి నాకిది పేలపిండీ కాదు అయితె రాసినవాడి తెలివికి సంతోషిస్తున్నాను యిది అరటిపండు విప్పినట్టు తర్జుమాచేసి దాఖలు చేయ్యమని శలవా?

అగ్ని - అంతకంటేనా? (తనలో) డబ్బు ఖర్చు లేకుండా వీడిచేత కాగితముక్కలన్నీ ఠర్జుమా చేయించేస్తాను

గిరీశం - యింకా యింగ్లీషు కాయితాలు యేవుఁన్నా నా మీద పారయ్యండి తర్జుమా చేసి పెడతాను

అగ్ని - ఆష్లాగే

వెంకమ్మ - మా అబ్బాయీ మీరు ఒక్క పర్యాయం యింగిలీషు మాట్లాడండి బాబూ

గిరీశం - అలాగే నమ్మా

My dear Venkatesa n -
Tw nk e-Tw ık e e star
How I wonder what you ‹ re

వెంకటే - T ıeıe s a wh te man n t ıe tent

గిరీశం - T ıe boy stooc on t ıe bı n ng deck
W ıe ıce a but ıe had fled

వెంకటే - Upon the s ıme base and on t ıe sa ıe s ‹ e of t t ıe s des o ı t epez um are equa to one anot ıer

గిరీశం - Of na ı s f rst d sobec ence anc t ıe f u t of t ıat man o tree s ng Venkatesa my very good boy

వెంకటేశం :- Nouns end ng n f ot fc ch ı ge t ıe r f or fc ıto ıes

అగ్ని .- యీ ఆడుతూన్న మాటలికి అర్థం యేవిఁషండి?

గిరీశం .- యీ శలవుల్లో యేప్రకారం చదవాలో అదంతా మాట్లాడుతున్నావఁండి

కరట - అబ్బీ వొక తెలుగు పద్యం చదవరా?

వెంకటే - పొగ చుట్టకు సతి మోవికి —

కరట - చబాష్

గిరీశం .- డామిట్ డొంట్రీడ్ దట్ (మెల్లగా) నలదమయంతు లిద్దరు ఁదువ్

వెంకటేశం - నలదమయంతు లిద్దరు మనః ప్రభవానల దహ్యమానులై సలిపిరి దీర్ఘవాసర నిశల్

కర :- అట్టే అట్టే, మనః ప్రభవానలవఁంటే యేవిఁట్రా?

వెంకటేశ :- (యింటి కప్పు వేపు చూసి వూరుకుందును.)

గిరీశం :- పసిపిల్లలకి అలాంటి కఠినవైఁన పద్యానికి అర్థం తెలుస్తుందా అండి?

అగ్ని :- పద్యాలికి అర్థం చెప్పరూ?

గిరీశం :- యిప్పటి మట్టుకు వేదంలాగే భట్టీయం వేయిస్తారు. తెల్లవాళ్ల స్కూళ్లలో తెలుగు పద్యాలమీద ఖాతరీ లేదండి. యంతసేపు జాగర్ఫీ, గీగర్ఫీ, అర్థమెటిక్, అల్జిబ్రా, మాఁథమాఁటిక్స్, యివన్ని హఁడలేసి చెప్తారండి.

కరటక :- (తనలో) తర్ఫీదు మాచక్కగా వుంది, వీణ్ణి పెందరాళె తోవపెట్టకపోతే మోసం వొఁస్తుంది.

అగ్ని :- అన్నోటి చెప్తారండీ ?

గిరీశం :- మరేవఁనుకున్నారు? మీ కుఱ్ఱవాళ్లాగ చదువుకునే వాడికి ఒక నిమిషమైనా తెరిపుండదు.

అగ్ని :- అదుగో చదువంటే అష్లాగే చదువుకోవాలి. గొట్టికాయలాడకుండా మావాణ్ణి ఖాయిదా చేస్తే యంత చదువైనా వొస్తుంది.

గిరీశం :- నా దగ్గిర గొట్టికాయలు గిట్టికాయలు పనికిరావండి. పుస్తకం చాతపడితే వేళ్లకి పుస్తకం అంటుకుపోవాలి, అలా చదివిస్తానండి.

అగ్ని :- అలాగే చేస్తే మావాడికి చదువొచ్చి అన్ని పరీక్షలూ పాసవుతాడండి. మావాడికి డబ్బు ఖర్చులేకుండా పెళ్లయె సాధనం కూడా తటస్థించిందండి.

వెంకమ్మ :- మీ నైజంకొద్దీ ఛిఱ్ఱు మంఘారు గాని మీకు మాత్రం అబ్బిమీద ప్రేవఁలేదా యేవిఁషి? పట్నంలో గొట్టాలమ్మొచ్చినప్పుడు యంతో బెంగపెట్టుకుని అబ్బిని శలవర్జీ రాసి వెళ్లిపోయి రమ్మన్నారు కారా? చదువూ చెప్పించక పెళ్లీ చెయ్యక తీరుతుందా యేవిఁషి?

కరట :- డబ్బు ఖర్చు లేకుండా కొడుక్కి పెళ్లి చేస్తావుటోయి బావా? ఆడపిల్లల్ని అమ్మినట్టే అనుకున్నావా యేవిఁటి? పదిహేను వొందలైనా పోస్తేనే గాని అబ్బికి పిల్లనివ్వరు.

అగ్ని :- డబ్బు ఖర్చులేకుండా వెంకడికి యలా పెళ్లిచేస్తానో నువ్వే చూతువుగాని. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో లుబ్ధావధ న్లుగార్ని యెరుగుదువా?

కరట :- యరగను.

అగ్ని :- ఆయ్న లక్షాధికారి. పద్దెనిమిది వందలకి సుబ్బిని అడగొచ్చారు. ఉభయ ఖర్చులు పెడతారష, పెళ్లి మావైభవంగా చేస్తారష. మనం పిల్లని తీసికెళ్లి వాళ్లింటే పెళ్లి చెయ్యడం, మనకి తట్టుబడి అట్టేవుండదు. ఆ పద్దెనిమిది వందలూ పెట్టి వెంకడికి పెళ్లి చేస్తాను.

వెంకమ్మ :- పెళ్లికొడుక్కెన్నేళ్లు?

అగ్ని :- యన్నేళ్లైతేనేవిఁ? నలభైయ్యేయిదు.

గిరీశం :- లుబ్ధావధాన్లు మా పెత్తల్లి కొడుకండి, తమతో సమ్మంధము నాకు సంతోషవేఁగానండి. ఆయనకి

అరవైయ్యేళ్లు దాటాయి. యీదేవంయినా సెల్లింగ్ గర్లస్ అనగా కన్యాశుల్కం, డామిట్, మాత్రమూ కూడదండి, నేను పూనాలో వున్నప్పుడు అందువిషయమై ఒహనాడు నాలుగ్గంటలు ఒక్కబిగిని లెక్కరిచ్చానండి, సావకాశంగా కూర్చుంటే కన్యాశుల్కం కూడని పనని తమ చేతనే వొప్పిస్తాను.

కరట :- బావా యీ సమ్మంధం చేస్తే నీ కొంపకి అగ్గెట్టేస్తాను.

అగ్ని :- వీళ్లమ్మా శిఖాతరగ, ప్రతీగాడిదకొడుకూ తిండిపోతుల్లాగ నాయింటజేరి నన్నేనేవాళ్లే. తాంబోలం యిచ్చేశాను. యిహ తన్నుకు చావండి.

వెంకమ్మ :- నాతో చెప్పకుండానే?

అగ్ని :- ఆడముండల్తోనా ఆలోచన? యీ సమ్మంధం చైకపోతే నేను బారిక రావుణ్ణే (లేచి వెళ్లును.)

కరట :- యెం మార్దవం.

వెంక :- అన్నయ్యా! యీ సమ్మంధం చేస్తే నేన్నుయ్యోగొయ్యో చూసుకుంటాను. పెద్దదాన్ని రొమ్ముమీద కుంపట్లాగ భరిస్తూనే వున్నాం. ఆయనికి యంత యీడొచ్చినా కష్టం సుఖం వొళ్లు నాటక యీ దౌర్భాగ్యపు సమ్మంధం కల్పించుకొచ్చారు. నే బతికి బాగుండాలంటె యీ సమ్మంధం తప్పించు.

కరట :- గట్టి అసాధ్యం తెచ్చిపెట్టావే, వొట్టి మూర్ఖపు గాడిద కొడుకు, యెదురు చెప్పిన కొద్దీ మరింత కొట్టెక్కుతాడు. యేం చేయగల్గుదునని నీకు భరువసా చెప్పను? యేమీ పాలుపోకుండా వుంది.

గిరీశం :- అమ్మా మీరు యెందుకలా విచారిస్తారు? అవుధాన్లుగారు సావకాశంగా వున్నప్పుడు ఒక్కగంట కూర్చుంటే దబ్బుచ్చుకు ముసలివాళ్లకి పెళ్లిచెయ్యడం దౌర్జన్యవంని లెక్చరిచ్చి మనసు మళ్లిస్తాను.

వెంకమ్మ :- బాబూ, అతడు మీ మానత్త కొడుకైతే మీ కాళ్లు పట్టు పట్టుకుంటాను, మీరు వెళ్లి ఆయ్న మనస్సు మళ్లిస్తురూ. నా చర్మం చెప్పులు కుట్టియిస్తాను.

గిరీశం :- అమ్మా యేం చెప్పను! వాడో త్వాష్టం. పిల్ల దొరకడవేం చాలు వాడికి. యీ సమ్మంధం వదులుకుంటే వాడికి పెళ్లే కాదు. వాడని వాడొదిలే ఘటం కాదు.

కరట :- అమ్మీ నేనో ఉపాయం చెబుతాను యిలారా. (కరటకశాస్త్రి శిష్యుదు వెంకమ్మ నిష్క్రమింతురు.)

గిరీశం :- మై డియర్ షేక్స్పియర్! నీ తండ్రి అగ్గిరావుండోయి. మీ యింట్లో యవళ్లకీ అతణ్ణి లొంగదీషే యలోక్వెన్సులేదు. నా దెబ్బచూదు యీవాళేంజేస్తానో. వీరేశలింగం పంతులుగారు కన్యాశుల్కం విషయమైంరాసిన ఉపన్యాసం పైకితీయ్. మావంగారికి లెక్చరివ్వడానిక్మత్తీ కఠారీ నూరాలి.

వెంకటేశం :- మీ లెక్చరుమాట అలా వుణ్ణీండిగాని యీ వాళ నా గండం గడిచిందిగదా అని సంతోషిస్తున్నాను. మీట్టాకపోతే పరిక్ష ఫేలయినందుకు మానాన్న పెయ్యకట్టు తాడుతో చమ్డాలెక్కగొట్టును.

గిరీశం :- యిలాంటి ప్రమాదాల్తప్పించుకోవడవేంప్రజ్ఞ. యేమైనా డిఫికల్టీ వచ్చినప్పుడు ఒక రస్సావేశాంవంటే అది బ్రహ్మాభేద్యంగా వుండాలి. పోలిటిషనంటే మరేవింటనుకున్నావ్? పూజా నమస్కారాల్లేక బూజెక్కున్నాను గాని మన కంట్రీయే ఇండిపెండెంట్ అయితే గ్లాడ్టన్ లాగ దివాన్గిరీ చలాయిస్తును. యేమి వాయ్! మీ తండ్రి వైఖరి చూస్తే పుస్తకాలకి సొమ్మిచ్చేటట్టు కనబడదు. చుట్టలు పట్టంనించి అరకట్టే తెచ్చాం గదా, యేమి సాధనం?

వెంక :- నాన్నివ్వకపోతే అమ్మనడిగి డబ్బుతెస్తాను.

గిరీశం :- నీ బుద్ధియలా వికసిస్తూందో చూశావా? యిలా తర్ఫీదవుతుంటే నువ్వుకూడా పెద్ద పొలిటిషను వవుతావు.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును)

బుచ్చమ్మ :- తమ్ముడూ అమ్మ కాళ్లు కడుక్కోమంచూందిరా.

గిరీశం :- (తనలో) హౌ బ్యూటిఫుల్ ! క్వైటనెక్ స్పెక్టెడ్ !

బుచ్చమ్మ :- అయ్యా మీరు చల్ది వణ్ణం తించారా?

గిరీశం :- నాట్దిస్లైటెస్టబ్జక్షన్, అనగా యంతమాత్రం అభ్యంతరం లేదు. వడ్డించండి ఇదుగోవస్తున్నాను. తోవలో యేటి దగ్గిర సంధ్యావందనం అదీ చేసుకున్నాను. (బుచ్చమ్మ వెళ్లును)

గిరీశం :- వాట్ యీమె నీ సిస్టరా? తలచెడ్డట్టు కనబదుతున్నదే?

వెంకటే :- మా అక్కే. జుత్తుకి చవుఁజ్జాసుకోదు.

గిరీశం :- తల చెడ్డం అంటే, విడో అన్నమాట. చవుఁరు గివుఁరూ జాంతే నయ్. గాని యిన్నాళ్లాయి నీకు విడోమారేజి విషయమై లెక్చర్లిస్తూవుంటే యీ కథ యెప్పుడూ చెప్పావుకావు? మీ యింట్లోనే ఒ అన్ఫార్చునేట్ బ్యూటిఫుల్ యంగ్ విడో వుండటోయ్! యేమి దురవస్థ! మై హార్ట్ మెలెట్స్. నేనే తండ్రినైతే యీ పిల్లకి విడో మారియేజ్జేసి శాశ్వితమైఁన కీర్తి సంపాదిస్తును. (తనలో) యేమి చక్కదనం, యీ సొంపు యక్కడా చూళ్లేదే! పల్లిటూరు వూసు పోదనుకున్నాను గాని పెద్ద కాంపేనుకి అవకావం యిక్కడకూడా దొరకడం నా అదృష్టం.

వెంక :- మా నాన్న నాక్కూడా పెళ్లి చాస్తాడు.

గిరీశం :- యీ వాళో పెద్ద పెళ్లి నీకు తలవెంట్రుకంత వాసి తప్పిపోయింది. యీ శలవు లాఖర్లోగా తాళాధ్యాయం కాకుండా తప్పించుకుంటే నువ్ పూరా ప్రయోజకుడివే. యిహ నిజమైఁన పెళ్లా? యింత చదువూ చదువుకుని నీ తండ్రి కుదిర్చిన యేవీఁ యరగని చిన్న పిల్లకా పుస్తె కడతావ్? మాంచి యెజ్జిగా బుజ్జిగావున్న యంగ్విడోని నువ్ పెళ్లాడకపోతే ఐ షుడ్బి యషేమ్డాఫ్యూ!

2-వ స్థలము. దేవాలయం

(పువ్వుల తోటలో మండపం మీద కూచుని, శిష్యుడు ప్రవేశించును.)

శిష్యుడు :- ఆర్నెల్లకోమాటు పొస్తకం పట్టుకుంటే కొత్త శ్లోకాలు పాతశ్లోకాలు ఒక్కలా గ్నపడతాయి. యిప్పుడు కొత్త శ్లోకం కనుక్కోమ్మంటే నా శక్యవాఁ? సిద్ధాంతి నెపణ్ణయినా ప్రశ్నడిగి కనుక్కోవాలి, లేకుంటే చటుక్కున పుస్తకం విప్పి యే శ్లోకం కనపడితే ఆ శ్లోకం చదువుతాను.

"మృగాః ప్రియాళు ద్రుమమంజరీణాం"

యదేదో చదివిన జ్ఞాపకం లీలగా వుంది. లేళ్లు పరుగెత్తాయని కాదూ? యేం గొప్ప మాట

చెప్పాడోయి కవి! లేళ్లు పరిగెత్తితే యవడిక్కావాలి. పరిగెత్తకపోతే యవడిక్కావాలి? కుక్కలు పరిగెత్తుతున్నాయ్ కావా, నక్కలు పరిగెత్తుతున్నాయ్ కావా? పిల్లులు పరిగెత్తుతున్నాయి కావా? పనికొచ్చే ముక్క ఒక్కటీ యీ పుస్తకంలో లేదు. నాలుగంకెలు బేరీజు చేయడం, వొడ్డీ వాశీ కట్టడం కాళిదాసుకేం తెలుసును? తెల్లవాడిదా మహిమ! యె పట్నం యెక్కడుందో, యెకొండ లెక్కడున్నాయో అడగవయ్యా గిరీశం గార్ని; నిలుచున్న పాట్ను చెబుతాడు.

"ప్రియాముఖం కింపురుషశ్చుచుంబ"

ముద్దెట్టుకున్నాడటోయి ముండా కొడుకు. ముక్కట్టుకున్నాడు కాదూ?

(కరటకశాస్త్రి శిష్యుడికి కనపడకుండా వెనుక నుంచి ప్రవేశించును.)

"వర్ణ ప్రకర్షే సతి కర్ణికారం ।

ధుమోలినిర్గంధతయాస్మచేతః" ।

యిది కూడా చదివినట్టె వుందోయి, ఆ పువ్వేదో కవికిష్టంలేదట. యిష్టం లేకపోతే ములిగిపోయింది కాబోలు? మా గురువుగారికి దొండకాయ కూర యిష్టం లేదు, గురువుగారి పెళ్లాం పెరట్లో దొండపాదుందని రోజూ ఆ కూరె వండుతుంది. బలికున్నవాళ్ల యిష్టమెఁ యిలా యేదుస్తూంటే చచ్చినవాడి యిష్టా యిష్టాల్తో యేం పని? యీ చదువిక్కడితో చాలించి గిరీశం గారి దగ్గిర నాలుగింగిలీషు ముక్కలు నేర్చుకుంటాను. వెంకడికి యింగిలీషొచ్చునని యేం గల్భాగా వుంది?

కరట :- యెవిఁట్రా అబ్బీ అంటున్నావు?

శిష్య :- యెదో నా స్వంత ఘోష.

కరట :- గురువుని కగదా, అదేదో నాకూ కొంచం చెబుదూ.

శిష్య :- చప్పడానికేం వుందండి? నాటకంలో నాచాతవేషం కట్టించి పెద్దచాంతాళ్లలాంటి హిందూస్తానీ ముక్కలూ, సంస్కృతం ముక్కలూ అర్థం తెలియకుండా భట్టీయం వేయించడానికి మీకు ఓపికుందిగాని నాకు నాఁల్రోజులి కో శ్లోకం చెప్పడానికి శ్రద్ధలేదు గదా? పట్నంవదిలి ఆర్నెల్లకోమాటు అగ్రహారాలంట వచ్చినప్పుదు మరేం వూసుపోక "పుస్తకం తియ్యంటె" సంస్కృతం యేంవఁచ్చేని?

కరట :- యిటుపైన్నుంచు యలా చెబుతానో, రోజుకి నాలుగే శ్లోకాలు చెబుతాను. కొత్త శ్లోకం చదువు.

శిష్య :- "అస్త్యుత్తరస్యాం దిశిదేవతాత్మా ।

హిమాలయో నామ నగాధిరాజః"

కరట :- మొదటికొచ్చావేం?

శిష్య :- మొదలూకొసా వక్కలాగే కనపడుతూంది.

కరట :- (నవ్వి) పోనియ్, మొదణ్ణించే చదువుదాం.

శిష్య :- చదివినా యేం లాభవుంది. యీ శ్లోకం శుద్ధ అబద్ధంట.

కరట :- యవరు చెప్పారు

శిష్య :- గిరీశం గారు

కరట :- యేం చెప్పాడు?

శిష్య :- హిమాలయం రెండు సముద్రాలకి దాకీ రూళ్ల గఱ్ఱలాగలేదట మాపులో చూపించాడు

కరట :- హిమాలయం శిగగోశిరిగాని ఆ పుస్తకం ముణిచి నా మాట విను

శిష్య :- చిత్తం (పుస్తకం మూయును)

కరట :- చదువన్నదెందుకు పొట్ట పోషించుకోడానిగ్గదా?

శిష్య :- అవును

కరట :- యీ రోజుల్లో నీ సంస్కృత చదువెవడిక్కావాలి?

శిష్య :- దరిద్రులి క్కావాలి

కరట :- బాగా చెప్పావు నీకు యింగ్లీషు చదువుకోవాల్నుందో?

శిష్య :- చెప్పించే దాతేడీ?

కరట :- నేను చెప్పిస్తాన్రా

శిష్య :- నిజంగానే?

కరట :- నిజంగాన్రా గాని ఒక షరతుంది

శిష్య :- యెవిఁటండి?

కరట :- నాకో కష్టసాధ్యమైన రాచకార్యం తటస్థించింది అది నిర్వహించి నువ్ చేసుకురావాలి

శిష్య .- నావల్లయ్యే రాచ కార్యాలు కూడా వున్నాయా?

కరట :- యీ రాచకార్యం నీవల్లే కావాలి మరెవడివల్లా కాదు అదేవిఁటంటె ఓ పది రోజులు నువ్వు ఆడపిల్లవై పోవాలి

శిష్య :- గణీయం పట్నంలో వుండి పోయిందే?

కరట :- అట్టే గణియం అవసరం లెదు నీకు తలదువ్వి, కోకకడితే పజ్యందేళ్ల కన్నె పిల్లలావుంటావు నిన్ను తీసుకెళ్లి లుబ్ధావుధాన్లికి పెళ్లి చేస్తాను నాలుగు పూటలు వాళ్లింట నిపుణతగా మెసిలి వేషం విప్పేశి పారిపోయిరా నిజమైఁన పెళ్లి ముహూర్తం చాలా వ్యవధుంది

శిష్య :- యిదెంత పని

కరట :- అలా అనుకోకు అతి చేస్తి వట్టాయనా అనుమానపడతారు పట్టుబడ్డావంటే పీక తెగిపోతుంది

శిష్య :- మీకా భయం వద్దు

కరట :- నువ్వు నెగ్గుకొస్తే మా పిల్లన్నీ కిచ్చి యిల్లరికం వుంచుకుంటాను

శిష్య :- అలా ప్రమాణం చెయ్యండి

కరట :- యిదుగో యీ పుస్తకం పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తున్నాను.

శిష్య :- యీ పుస్తకం మీద నాకు నమ్మకం పోయింది. మరోగట్టి ప్రమాణం చెయ్యండి. గిరీశంగారిని అడిగి ఒక యింగిలీషు పుస్తకం పట్టుకురానా?

కరట :- తప్పితే భూమి తోడ్రా.

శిష్య :- మీరు యగేస్తే భూవేఁం జేస్తుంది? మీ మాటే చాలును కానీండి.

3-వ స్థలము. అగ్ని హెూత్రావధాన్లు యింటి యదటి వీధి

(గిరీశం, వెంకటేశం ప్రవేశింతురు.)

వెంక :- రాత్రి కన్యాశుల్కం మీద లెక్చరిచ్చారా?

గిరీశం :- లెక్చరేవిటోయ్ ధణుతెగిరిపోయింది. మీ తండ్రిది మైరావణచరిత్రోయ్. మీ అంకుల్ కరటక శాస్త్రి స్కౌండ్రల్లా కనపడుతున్నాడు.

వెంక :- యేం జరిగిందేం జరిగిందేవిఁటి?

గిరీశం :- విను. రాత్రి భోజనాల వేళ లెక్చరు ఆరంభించమని రోజల్లా బురిడీలు పెట్టాడోయి మీ మావఁ. సబ్జక్టు నేను కొంచం యెత్తగానే తనుకూడా గట్టిగా సపోర్టు చేస్తానని ప్రోమిస్ కూడా చేశాడు. నీ తండ్రి వైఖరీ చూస్తే మాత్రం కొంచం ధైర్యం వెనకాడి నాలిక్కొన కొచ్చిన మాట మళ్లీ మణిగి పోతూండేది. పెరుగూ అన్నం కలుపుకునే వేళకి యిక్కటైమ్మించి పోతూందని తెగించి లెక్చరు ఆరంభించాను. ఇంట్రడక్షన్ రెండు సెంటెన్సులు యింకా చెప్పనే లేదు నాలుగు యింగ్లీషు మాటలు దొర్లాయోయ్. దాంతో నీతండ్రి కళ్లెఱ్ఱజేశి "యీ వెధవ యింగ్లీషు చదువునించి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతూంది; దేవభాషలాగ భోజనాల దగ్గిర కూడా ఆ మాటలే కూస్తారు; సంధ్యావందనం శ్రీసూక్త పురుషసూక్తాలు తగలబడిపోయినాయి సరే గదా" అని గట్టిగా కేకవేసి చెప్పే సరికి నేను కొంచం పస్తాయించి "థ్రోయింగ్ పెర్ల్సు బిఫోర్ స్వైన్" అనుకొని కరటక శాస్త్రుల్లు వేపు చూసే సరికి యేంచేస్తూన్నాడనుకున్నావ్? రాస్కెల్ వులక లేదు పలక లేదు సరేకదా మొహం పక్కకి తిప్పి కడుప్పుగిలేటట్టు నవ్వుతున్నాడు. యికలెక్చరు వెళ్లింది కాదు సరేకదా, నోట్లోకి ముద్దకూడా వెళ్లింది కాదు. ఛీ యింత యిన్సల్టు జరిగింతరువాత తక్షణం బయలు దేరి వెళ్లిపోదావఁనుకున్నాను.

వెంక :- అయ్యో వెళ్లిపోతారా యేవిఁటి?

గిరీశం :- నాటింది లీప్షు. కొసాకీ విను, నీ తండ్రిని పోకెట్లో వేశాను.

వెంక :- నా తండ్రికి లెక్చరిచ్చి పెళ్లి తప్పిస్తావఁన్నారే?

గిరీశం :- పెళ్లి ఆపడానికి బ్రహ్మశక్యం కాదు. డిమాస్థనీను, సురేంద్రనాథ్ బానర్జి వచ్చి చెప్పినా నీ తండ్రి యీ పెళ్లి మానదు. లెక్చర్లు యంతసేపూ సిటీల్లోనేగాని పల్లిటూళ్లలో యంత్రమాత్రం పనికిరావు. పూనాలాంటి సిటీలో లెక్చర్ యిచ్చావఁంటే టెంథౌజండు పీపిల్ విందానికి వస్తారు. మన

టౌన్లోనే, పెద్ద మీటింగులు చెయ్యాలంటే, దప్పులు బజాయించి, నోటీసులు కట్టి బజార్లు కాసి, తోవంట పోయేవాళ్లని యీడ్చుకువచ్చినా, యాభైమంది కారు. పల్లెటూరి పీపిల్ లెక్చర్లకి అన్‌ఫిట్. మొన్న మనం వచ్చిన బండివాడికి నాషనల్ కాంగ్రెస్ విషయమై రెండు ఘంటలు లెక్చరు యిచ్చేసరికి ఆ గాడిద కొడుకు, వాళ్ల వూరు హెడ్ కానిష్టేబిల్ని కాంగ్రెసువారు యెప్పుడు బదిలీ చేస్తారని అడిగాడు! విలేజస్‌లో లెక్చర్లు యంత్రమాత్రం కార్యం లేదు. నీ తండ్రి దగ్గిర మాత్రం లెక్చరన్నమాట కూడా అనకూడదు.

వెంక :- అయితే, నాన్ననియలాగ జేబులో వేశారేవిఁటి?

గిరీశం :- అది పోలిటిక్సుదెబ్బోయ్! ఆ తరువాత కథ విను. నా మీద కూకలేసిన తరువాత కోపవఁణక్క, ధుమధుమ లాడుకుంటూ, పెరుగూ అన్నం కుమ్మడం ఆరంభించాడు. ఇంతలో మీ అక్క వచ్చి గుమ్మం దగ్గిర నిలబడి కోకిలకంఠంతో "నాన్నా తమ్ముడికి పెళ్లిచెయ్యాలంటే నా సొమ్ము పెట్టి పెళ్లి చెయ్యండి గాని దాని కొంపముంచి లుబ్ధావుఁధాల్లుఁకి యివ్వద్దని" చెప్పింది. దాంతో నీ తండ్రికి వెఱ్ఱి కోపం వచ్చి వుత్తరాపోసనం పట్టకుండానే ఆ పెరుగూ అన్నంతో విస్తరి తీసికెళ్లి దాన్నెత్తిన రుద్దేశాడు! కరటక శాస్త్రుల్లు అడ్డుపడబోతే చెంబుతో నీళ్లు వాడి నెత్తిందిమ్మరించాడు. కరటక శాస్త్రుల్లుకి కోపం వచ్చి శిష్యుణ్ణి తీసుకు వాళ్లవూరెళ్లిపోయినాడు.

వెంక :- దీని పేరేనా యేవిఁటి మా నాన్నంజేబులో వేసుకోవడం?

గిరీశం :- పేషన్స్ ! కొసాకి విను. స్కౌండ్రల్ కరటక శాస్త్రుల్లు వెళ్లిపోయినాడని సంతోషించానుగాని నీ సిస్టర్ ఫేట్ విషయవైఁ మహా విచారవైఁంది. నేనే దాని హజ్బెండ్నైవుంటే, నిలబడ్డ పాటున నీ తండ్రిని రివాల్వర్తో షూట్ చేశి వుందును. మీ అమ్మ యేడుస్తూ ఒకమూల కూచుంది. అప్పుణ్ణే వెళ్లి, నీళ్ల పొయిలో నిప్పేసి, నీళ్లుతోడి, నీ సిస్టర్ని స్నానం చేయమన్నాను. సిగర్సు కాల్చుకుందావఁని అరుగు మీద నేను బిచాణా వేసేసరికి, నీ తండ్రికి పశ్చాత్తాపం వొచ్చి, తానూ ఆ అరుగు మీదే బిచాణా వేసి, ఒక్క సిగరయినా కాల్చనియ్యకుండా రాత్రల్లా కబుర్లలో పెట్టి చంపాడోయ్. మొత్తానికి కత్తు కలిపేశాను.

వెంక :- యాలాక్కలిపారేవిఁటి?

గిరీశం :- ఒక పొలిటికల్ మహాస్త్రం ప్రయోగించి కలిపేశాను.

వెంక :- యెవిఁటండా అస్త్రం?

గిరీశం :- ఒకడు చెప్పిందల్లా మహాబాగుందండవేఁ. సమ్మోహనాస్త్రవఁంటే అదేకదా?

వెంక :- లెక్చరిచ్చి మా తండ్రిని వొప్పించడానికి బదులుగా ఆయన చెప్పిందానికి మీరే వప్పుకున్నారూ?

గిరీశం :- కుంచం నిలువుగా కొలవడానికి వీల్లేనప్పుడు తిరిగేశైనాకొలిస్తే నాలుగ్గింజలు నిలుస్తాయి. బాగా ఆలోచిస్తే యిన్పెంటు మారియేజి కూడుననే తోస్తూంది.

వెంక :- యిన్నాళ్లూ కూడదని చెప్పేవారే నా తోటి?

గిరీశం :- ఒపినియన్సు లప్పుడప్పుడు ఛేంజి చేస్తూంటేనే గాని పొలిటిషను కానేరడు. నాకు తోచిన కొత్త

ఆర్గ్యుమెంటు విన్నావా? యిన్ఫెంటు మారేజీలు అయితేనే గాని యంగ్ విడోజ్ వుండరు యంగ్ విడోజ్ వుంటేనే గాని విడో మారియేజ్ రిఫారమ్‌కి అవకాశం వుండదుగదా? సివిలిజేషన్కల్లా నిగ్గు విడోమారియేజ్ అయినప్పుడు యిన్ఫెంటు మారేజీల్లేకపోతే సివిలిజేషన్ హోల్టవుతుంది మరి ముందు అడుగు పెట్టలేదు గనక తప్పకుండా యిన్ఫెంటు మారేజి చెయ్యవలసిందే యిది వహ కొత్త డిస్కవరీ నంబర్ టూ చిన్న పిల్లల్ని ముసలాళ్లకిచ్చి పెళ్లిచెయ్యడం మంచిదే అని నేను వాదిస్తాను

వెంక :- బుచ్చిని లుబ్ధావుఁధాల్లికి యివ్వడం మంచిదంటారా యెవిఁటి? అమ్మ ఆ సమ్మంధం చేస్తే నూతులో పడతానంటూందే?

గిరీశం :- ఫెమినైన్స్ ఫూల్సన్నాడు పడుపడు అన్న నా సవితేగాని పద్దనా సవితి లేదంది టెవర్తోను నూతులో పడడం గీతులోపడడం నాన్సన్స్. ఓ రెండు తులాల సరుకోటి మీ నాన్న చేయించి యిచ్చాడంటే మీ అమ్మ ఆ మాట మానేస్తుంది గాని నా ఆర్గ్యుమెంటు విను

వెంక :- యేవిఁటండి

గిరీశం :- పెళ్లనే వస్తువ శుభవాఁ ఆశుభవాఁ? మంచిదా చెడ్డదా? చెప్పు

వెంక - మంచిదే

గిరీశం .- వెరి గుడ్ పెళ్లనేది మంచిపదార్థవైఁతే అధికస్య అధికం ఫలం అన్నాడు గనక చిన్న పిల్లని ఒక ముసలాడికి పెళ్లిచేసి వాడుచస్తే మరోడికి మరోడు చస్తే మరోడికి యిలాగ పెళ్లి మీద పెళ్లి పెళ్లి మీద పెళ్లి అయి వీడిదగ్గిరో వెయ్యి వాడి దగ్గిరో వెయ్యి మరోడిదగ్గిర మరోవెయ్యి రొట్టెమీద నెయ్యి నేతిమీద రొట్టె లాగ యేకోత్ర వృద్ధిగా కన్యాశుల్కంలాగి తుదకి నాలాంటి బుద్ధివఁతుణ్ని చూసి పెళ్లాడితే చెప్పావ్ మజా? ఇహసౌఖ్యం పూర్తీగాలభిస్తుంది ఇహ సౌఖ్యం వుంటే పరసౌఖ్యం కూడా సాధించావేఁఅన్నమాట యలాగో తెలిసిందా ఈజ్‌మెంటు హక్కు యష్టాబ్లిష్ అవుతుంది

వెంక - కన్యాశుల్కంకూడా మంచిదంటున్నారేవిఁటి?

గిరీశం .- మరేవిఁటనుకున్నావ్? నెవ్వర్డూ బై హాఫ్సన్నాడు చేస్తే శుద్ధక్షవరవేఁగాని తిరపతి మంగలాడి క్షవరం చెయ్యకూడదు యీ అస్త్రంతోటే మీ తండ్రి వశ్యం అయినాడు యింగ్లీషువాడు థింక్ అన్నాడోయి ఆలోచిస్తేగాని నిజం బోధపడదు బాగా ఆలోచించగా కన్యాశుల్కంలేని మారేజీ యీ భూ ప్రపంచంలో లేదు విన్నావా

వెంక .- యెలాగండి?

గిరీశం - అలా అడగవోయి యేం? డబ్బుచ్చుకుంటేనే కన్యాశుల్కవఁయిందేం? యిన్ని తులాలు బంగారం పెట్టాలి యింత వెండి పెట్టాలి అవి రూపాయిలకి బదులుగా వెండి బంగారాలకింద ధనం లాగితే కన్యాశుల్కం అయింది కాదేం? యీ పెద్ద పెద్ద పంతుళ్లవారంతా యిలా చేస్తూన్నవారేనా?

వెంక - అవును

గిరీశం :- యిక దొర్లలోనో? వాళ్లతస్సా గొయ్యా, యిల్లుగుల్ల చేస్తారోయి; అవి గుడ్డలు కావు, అవి శెంట్లుకావు, అవి జూయల్సుకావు, మారియేజి సెటిలుమెంటని బోలెడు ఆస్తికూడా లాగుతారు. యీ ఆర్గ్యుమెంటు నేను చెప్పేసరికి నీ తండ్రి బ్రహ్మానంద భరితుడైనాడు. లుబ్ధావుఁదాన్లు పెళ్లికి అన్నిటికన్న పెద్ద సవబొకటి నీకు చెబ్తాను విను.

వెంకటేశ :- యెవిఁటండి.

గిరీశం :- లుబ్ధావుఁధాన్లు ముసలాడూ, బంగారప్పిచ్చికానున్ను. రెండేళ్లకో మూడేళ్లకో అమాంతంగా బాల్చీ తన్నేస్తాడు. అనగా "కిక్స్ ది బకెట్." దాంతో నీ చెల్లెలు రిచ్చివిడో అవుతుంది. నువ్వు పెద్దవాడివైన తరువాత దానికి విడోమారియేజి చేశి శాశ్వతమైన కీర్తి అతి సులభంగా సంపాదించవచ్చును. యెవఁంటావ్?

వెంకటే :- అవును.

గిరీశం :- మరో గొప్పమాట. యీ సంబంధం అయితె నీకూ నాకూ సంబంధం కలుస్తుందోయి.

వెంక :- అది నాకిష్టవేఁ.

గిరీశం :- రాత్రి నీ తండ్రి, నీకు హైకోర్టువకాల్తీదాకా చదువు చెప్పిస్తానన్నాడు. ప్రస్తుతోపయోగం పుస్తకాల మాట కదిపానుగాని, పెళ్లినుంచి వచ్చింతరవాత యిస్తానన్నాడు. యీ లోగా చుట్టముక్కల్లాకపోతే గుడ్లెక్కొస్తాయి. సిగర్సుకోసం కాపర్సేవఁయినా సంపాదించావా లేదా?

వెంక :- లేదు యీ వుదయవఁల్లా అమ్మ ధుమధుమలాడుతూనే వుంది. మా నాన్న పొడుంకోసం కొట్లో నిలవచేశిన పొగాకులోది వోకట్ట వోణిలో దాచి తీసుకొచ్చాను.

గిరీశం :- దటీజ్పొలిటిక్స్! మరియింతసేపూ చెప్పావుకావేం? చుట్టల్చుట్టుకుని యీ కోవిల గోపురంలో కూచుని కాల్చుకుందాం రా?

వెంక :- కోవిల్లో చుట్ట కాల్చవచ్చునా?

గిరీశం :- కాలిస్తే కోవిల్లోనే కాల్చాలోయి. దీని పొగ ముందర సాంబ్రాణి, గుగ్గిలం యే మూల? యేది కట్ట యిలాతే! (కట్ట అందుకొని వాసనచూసి) ఆహా! యేవిఁ పొగాకోయి! నిజంగా కంట్రీలైఫులో చాలా చమత్కారంవుంది. బెస్టు టోబాకో,బెస్టు గేదె పెరుగు, మాంచి ఘీ, అంచేత నేనోయ్ పోయట్సు "కంట్రీలైఫ్ కంట్రీలైఫ్" అని దేవులాడుతారు.

వెంక :- మీరు పోయట్సే గదా?

గిరీశం :- అందుకభ్యంతరవేఁవిఁటి? నాకూ కంట్రీ లైఫుయిష్టవేఁగాని సీవఁలో లాగ బ్యూటిఫుల్ షెపర్డెస్లూ, లవ్మేకింగూ వుండదోయ్. గ్రాస్ గర్ల్సు తగుమాత్రంగా వుంటారుగాని, మా దర్టీ స్మెల్! అదొహటిన్నీ మనదేశంలో మెయిడన్సు వుండరోయి. యంతసేపూ లవ్మేకింగ్ విడోజ్కి చెయ్యాలిగాని మరిసాధనాంతరం లేదు.

వెంక :- మీరు విడో మీద చేశిన పోయిట్రీ రాసియిస్తానని యిచ్చారుకారు గదా?

గిరీశం :- అడగ్గానే యిస్తే వస్తువ విలవ తగ్గిపోతుంది. అదొహటిన్నీ, ముట్టైండేళ్లు పోతేనే గాని దాని రసం

నీకు బాగా బోధపడదు. అయినా స్పెషల్ కేసుగా నీకు ఉపదేశం చాస్తాను. నోటు బుక్కు తీసి రాయి.

(గిరీశం చుట్ట కాలుస్తూ, మధ్యమధ్య చుట్ట చేత పట్టి, ఒక్కొక్క ముక్క చెప్పగా వెంకటేశం వ్రాసును.)

THE WIDOW!

She leaves her bed at A.M. four,
And sweeps the dust from off the floor,
And heaps it all behind the door.

The widow!

Of wond'rous size she makes the cake,
And takes much pains to boil and bake,
And eats it all without mistake.

The widow!

Through fasts and feasts she keeps her health,
And pie on pie, she stores by stealth,
Till all the town talk of her wealth

The widow!

And now and then she takes a mate,
And lets the hair grow on her pate,
And cares a hang what people prate,

The widow!

I love the widow ... however she be,
Married again ....or single free,
Bathing and praying,
Or frisking and playing
A model of saintliness,
Or model of comeliness,
What were the earth,
But for her birth?

యిది నేను రిఫార్మర్‌లో అచ్చువేసేటప్పటికి టెన్నిసన్ చూసి గుండెకొట్టుకున్నాడు. (చుట్ట తాగడం సమాప్తంచేశి) యింటికి పోదాంరా చాలాసేపైంది.

(నాలుగడుగులు యిద్దరూ నడిచే సరికి అగ్ని హెూత్రావుఁధాన్లు కలియును.)

అగ్ని :- ఏవఁండీ-హనుమాన్లుగారూ మీ పేరేవిఁటండి.

గిరీ :- గిరీశం అంటారండి.

అగ్ని :- అదుగో, గిరీశంగారూ రాత్రి మనవఁనుకున్న ప్రకారం మన దావాలు గెలుస్తాయనే మీ అభిప్రాయవాఁ?

గిరీ :- గెలవకపోతే నేను చెవి కదపాయించుకు వెళ్లిపోతాను. మీ వూహాపోహలు సామాన్యమైనవా? అందులో "యతో ధర్మస్తతో జయః" అన్నట్టు న్యాయం మీ పక్షం వుంది. బుచ్చమ్మగారి కేసు విషయమై జబ్బల్పూర్ హైకోర్టు తీర్పోహటి మనకి మహా బలంగా వుంది. మా పెత్తండ్రిగారు యిలాంటి కేసే ఒహటి యీ మధ్య గెలిచారండి.

అగ్ని :- దీని కల్లా అసాధ్యం యీ కేసు కాకినాళ్లో తేవలసొచ్చింది. మా కరటక శాస్త్రుల్లుని పంపిస్తే యవడో చవట వకీల్ని కుదిర్చాడు. వాడెప్పుడూ డబ్బు తెమ్మని రాయడవేఁగాని కేసు భోగట్టా యేవీఁరాయడు. గడియ గడియకీ వెళదావఁంటె దూరాభారం గదా?

గిరీ :- మీ శలవైతే స్టీమరు మీద నేను వెళ్లి ఆవ్యవహారవఁంతా చక్కబెట్టుకువస్తాను. మాపెత్తండ్రిగారు కాకినాడ కల్లా తెలివైన ప్లీడరు, ఆయన పట్టిన కేసు యన్నడూ పొయిందన్న మాట లేదండి.

అగ్ని :- మీరు వెళితే నేను వెళ్లినట్టే. యంత ఫీజయినా మీ పెత్తండ్రిగారికే వకాల్తీ యిద్దాం. యావఁంటారు?

గిరీ :- మీదగ్గిర ఫీజు పుచ్చుకోవడం కూడానాండి? ఖర్చులు మట్టుకు మీరు పెట్టుకుంటే, ఫీజఖ్ఖర్లేకుండానే పని చేయిస్తానండి.

అగ్ని :- మీరలా అంటారన్నే నెరుగుదును. గాని గెలిచింతరువాత మనకి తోచిన బహుమతీ యిద్దాం.

గిరీ :- యిచ్చినా సరె యివ్వకపోయినా సరేనండి.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును.)

బుచ్చమ్మ :- నాన్నా అమ్మ స్తానానికి లెమ్మంచూంది.

గిరీ :- అలాగే (బుచ్చమ్మ వెళ్లిపోతూండగా గిరీశం కేగంట చూసును.)

భోజనం చేశిన తరువాత కాయితాలు మీ చేతికిస్తాను; అవన్నీ సావకాశంగా చూదండి, మా యింటి తూరుప్పారుగు రావాఁవుధాన్లు మీద మందడి గోడ విషయమై మనం తెచ్చిన దావా, లంచంపుచ్చుకుని మునసబు అన్యాయంగా కొట్టేశాడు. జడ్జీ కోర్టులో అప్పీలు చేశాం; మా వకీలు అవతల పార్టీ దగ్గిరకతికి మన కేసు ధ్వంసం చేశాడు. మీవంటి వారు నాకు చెయ్యాసరా వుంటే రావాఁవుధాన్లు పిలకూడదీసెదును; కానిండి గాని తూర్పు మందడిగోడ రావాఁ వుధాన్లిదయితే, పడవఁటి మందడి గోడ మందవాల్నా లేదా? న్యాయం చెప్పండి. చూడండీ దానిమీద యలా కొంజాయెత్తాడో! క్రిమిల్నడిపించమని భుక్త సలహా చెప్పాదు.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును.)

బుచ్చ :- నాన్నా? అమ్మ స్నానం చెయ్యమంచూంది.

గిరీ :- వెధవముండా సొద! పెద్దమనుష్యుల్తో వ్యవహారం మాట్లాడుతూంటే రామాయణంలో పిడకల వేట్లాటలాగ అదే పిలవడవాఁ

గిరీ :- తప్పకుండా క్రిమినల్కేసు తావలశిందే, క్రిమినల్ప్రొశిజ్యూర్ కోదు 171 శక్షన్ ప్రకారం తెద్దావాఁ? 172 శక్షన్ ప్రకారం తెద్దావాఁ?

అగ్ని :- రెదు శక్షన్లూ తావాలేం?

గిరీ :- నేరంగల ప్రవేశం, ఆక్రమణ రెండు శక్షన్లూ కూడా ఉపచరిస్తాయి. సరేగదా కళ్లతో చూశాను గనక యీగోడ మీదయినట్టు జల్లీల్తెగబొడిచి సాక్ష్యంకూడా పలగ్గలను, యీ గోడ స్పష్టంగా మీదాన్లేగే కనపడుతూంది.

అగ్ని :- అందుకు సందేహం వుఁందండీ, యేమరిచి యిన్నాళ్లు వూరుకున్నాను. పెరటి గోడ కూడా చూతురుగాన్రండి. అక్కాబత్తుడి ముక్కు నులిపి గెల్చుకున్నాను కాని యీ దావాలకింద సిరిపురం భూవిఁఅమ్మెయ్యవలసి వచ్చిందండి. రావాఁవధాన్లు కేసు కూడా గెలిస్తె, ఆ విచారం నాకు లేకపోవును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

కన్యాశుల్కము

తృతీయాంకము

1 వ స్థలము — రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో రామప్పంతులు యింట్లో సావిట్లో గది

మధు :- యీ రామప్పంతులు కథ పైకి పటారం, లోపల లొటారంలా కనిపిస్తూంది. భూవుఁలన్నీ తాకట్టుపడి వున్నాయిట; మరి రుణంకూడా పుట్టదట, వాళ్లకీ వీళ్లకీ జుట్లుముడేసి జీవనం జేస్తూన్నాడు, యీ వూరు వేగం సవరించి చెయ్ చిక్కినంత సొమ్ము చిక్కించుకుని పెందరాళే మరో కొమ్మ పట్టుకోవాలి (పాడును) 'తెలియక మోసపోతినే, తెలియక' (పాడుతుండగా రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ :- యేవిఁటో ఆ మోసపోవడం? తరవాత ముక్కేవిఁటి పాడూ.

మధు :- తరవాత ముక్కకేవుఁంది! మిమ్మల్ని నమ్మి మోసపోయినాను.

రామ :- అదేం అలాఅంటున్నావు? నిన్ను మోసపుచ్చలేదే? నిర్ణయప్రకారం రెండొందలూ పట్నంలో యిచ్చాను. నెల జీతం నెలకు ముందే యిచ్చాను. యిహ మోస వేఁవుంది?

మధు :- యేం చిత్రంగా మాట్లాడతారు పంతులుగారూ, నాకు డబ్బు గడ్డిపరక. మీ భూవుఁలు రుణాక్రాంతవైఁనాయని అప్పట్లో నాకు తెలిశుంటే మీ దగ్గిర రెండొందలూ పుచ్చుకొందునా? మీరు ఖర్చు వెచ్చాలు తగ్గించుకుని సంసారం బాగుచేసుకోక పోతే నేను మాత్రం వొప్పేదాన్ని కాను. ఫలానా పంతులుగారు ఫలానా సాన్నుంచుకుని బాగుపడ్డారంటేనే నాకు ప్రతిష్ఠ. మా యింటి సాంప్రదాయం ఇది పంతులుగారూ; అంతే గాని లోకంలో సాన్లమచ్చని వూహించకండి.

రామ :- భూవుఁలు తణఖా అన్నమాట శుద్ధ అబద్ధం యవరన్నారోగాని; నేను మహరాజులా వున్నాను.

మధు :- నాకంటికి మహరాజులా కనపడబట్టే యిల్లూ వాకలీ వదిలి మానం ప్రాణం మీ పాలుచేసి నమ్మి మీ వెంట వచ్చాను. నన్ను మోసం మాత్రం చెయ్యకండీ; మిమ్మల్ని పాపం చుట్టుకుంటుంది.

రామ :- నేను మోసంచేసే మనిషినేనా?

మధు :- అలాగయితే లుబ్ధావుధాన్లు గారికి పెళ్లెందుకు కుదిర్చారు? నాకు తెలియదనుకున్నారా యేవిఁటి? ఆ ముసలాడికి పెళ్లెందుకు? మీ కోసవేఁ యీ యెత్తంతాను.

రామ :- ఆహా! హా! హా! యిదా అనుమానం! కొంచం గెడ్డం నెరుస్తూంది. నన్ను కూడా ముసలాణ్ణంటావా యేవిఁటి?

మధు :- చట్లకి చావ నలుపు, మనిషికి చావ తెలుపూ, అనగా చీకట్లో నక్షత్రాల్లాగ, అక్కడక్కడ తెల్లవెంట్రుక తగిల్తేనే చమక్.

రామ :- స్వారస్యం మా చమత్కారంగా తీశావ్! యేదీ ముద్దు. (రామప్పంతులు మధురవాణిని ముద్దుబెట్టుకో

మధు :- (చేతులతో అడ్డి ముఖము ఓరజేసుకుని) వేళాపాళా లేదా? లుబ్ధావధాన్లు పెళ్లి తప్పించేస్తేగాని నేను ముద్దుబెట్టుకో నివ్వను.

రామ :- అంతా సిద్ధమైంం తరవాత, నా శక్యమా ఆపడానికి? (బలాత్కారంగా ముద్దు బెట్టుకొనును.)

మధు :- సత్తువుందనా మోటతనం?

రామ :- నా సత్తువిప్పుడేం జూశావ్, చిన్నతనంలో ధ్వజస్తంభం దండతో కొడితే గణగణమని గంటలన్నీ ఒక గడియ వాగేవి. నాడు జబ్బు చేసిందగ్గిరునంచీ డీలా అయిపోయినాను.

మధు :- యిదా డీలా? నా చెయి చూడండీ యలా కందిపోయిందో అన్నా, మోటతనం!

రామ :- చాప చిరిగినా చదరంతని, నీ ప్రాణానికి యిప్పటి సత్తువే ఉడ్డోలంలా కనపడుతూంది.

మధు :- యీ పెళ్లి మాన్పించకపోతే నేను మీతో మాట్లాడను.

రామ :- వెట్టి కుదిరింది, రోకలి తలకి చుట్టమన్నాట్ట! రెండేళ్లాయి ఆ ముసలి గాడిదకొడుకుమీద నా లౌక్యప్రజ్ఞంతా వినియోగపర్చి పెళ్లిసిద్ధంచేసి యిప్పుడెలా తప్పించడం?

మధు :- యేం లౌక్యం చేశారు?

రామ :- అలా అడుగు. నా బుద్ధి సత్తువకూడా నీకు తెలుస్తుంది. లుబ్ధావుధాన్లు పరమలోభి. వాడి గుణం యిలావుండబోతుందని పోల్చారేమో అన్నట్టు చిన్నతనంలో వాడికి పేరు పెట్టారు. పెళ్లాడితే వల్లమాల్ని ధనం వస్తుందని ఆశపెట్టించాను.

మధు :- యలాచేశారీ మహాచిత్రం? పెళ్లైతే ధనం ఖర్చౌతుంది గాని, రావడ వెంలాగ.

రామ :- లౌక్యవంంటే మరేవింటనుకున్నావు? అసాధ్యాలు సాధ్యం, సాధ్యాలు అసాధ్యం చెయ్యడవేం కదూ? మన సిద్ధాంతిని దువ్వేటప్పటికి వాడేంజేశాడను కున్నావు? లుబ్ధావుధాన్లు జాతకం యగా దిగా చూసి, సీఘ్రంలో వివాహ యోగం వుంందన్నాడు. ఆ వివాహంవల్ల ధనయోగ వుంందన్నాడు, దాంతో ముసలాడికి డబ్బొస్తుందన్న ఆశ ముందుకీ, డబ్బు ఖర్చౌవుతుందన్న భయం వెనక్కీలాగడం ఆరంభింఛింది. యింతట్లో పండాగారిక్కడికొచ్చారు. ఆయన్ని కూడా తయారు చేశాను. లుబ్ధావుధాన్లు అనుమానం తీర్చుకుందావని ఆయనకి జాతకం చూపించే సరికి పండాగారు యేమన్నారూ? "వివాహ ధనయోగాలు జవింలిగావున్నాయి, అయితే మీరు పెద్దవాళ్లు, యిప్పుడు మీకు పిల్ల నెవరిస్తారు, పెళ్లెలా అవుతుంది? యిలాంటివి జరగడానికి వీల్లేని మహా యోగాలు జాతకాల్లో పట్టినప్పుడు, గొప్ప మేలుకు బదులుగా గొప్ప కీడు సంభవిస్తుంది. అనగా మీకు మారకవోం, ధననష్టవోం సంభవిస్తుంది. గ్రహశాంతి చేసి బ్రాహ్మణ భోజనం బాహుళ్యంగా చెయ్యండి, కొంత జప్పో గిప్పో చేసి అంతటితో అర్షిం పోతుంది. మంచి రోజు చూసి సూర్య నమస్కారాలు ఆరంభించండి" అని చెప్పేసరికి అవుంధాన్లు గుండె రెండు చెక్కలై వివాహప్రయత్నం ఆరంభించాడు. యిదీ కథ.

మధు :- యేమి కల్పన!

రామ :- యింకా వుంది, యిహను కృష్ణారాయపురంలో అగ్ని హోత్రావుధాన్లు కూతురు జాతక వెం

లావుందట? చప్పుడానికి అలవి లేదు. అది కాలుపెట్టిన యిల్లు పది యిళ్లౌతుందట. అది పట్టిందల్లా బంగారవౌఁతుందట.

మధు :- నిజవేఁనా లేక అదీ మీ బనాయింపేనా?

రామ :- అది మట్టుకు నా బనాయింపు కాదు, అగ్ని హోత్రావుధాన్లే జాతకం అదని బనాయించాడు. మా బ్రాహ్మల్లో యిది పరిపాటే. పెళ్ళిళ్లలో పంపించేది ఒహ జాతకవూఁ నిజం వుండదు.

మధు :- యేమ్మోసం !

రామ :- లౌక్యం, లౌక్యవఁను.

మధు :- రెండింటికీ యేవిఁటో భేదం.

రామ :- నమ్మించోట చేస్తే మోసం, నమ్మంచోట చేస్తే లౌక్యవూను.

మధు :- తాను చేస్తే లౌక్యం, మరోడు చేస్తే మోసం అనరాదా? అబద్ధానికి అర్థవేఁవిఁటి?

రామ :- యావఁన్నావూ? అబద్ధవఁనా? ఉద్యోగధర్మం లౌక్యవృత్తీ అనీ, అదివకవృత్తి భగవంతుడు కల్పించాడు. ఆ లౌక్యవృత్తి యెటువంటిదీ? నిజాన్ని పోలిన అబద్ధవాఁడి ద్రవ్యాకర్షణ చేసేది. యీ ధర్మ సూక్ష్మాలు నీకెలా తెలుస్తాయి.

మధు :- నాకెలా తెలుస్తాయి. నిజవేఁగాని, ద్రవ్యాకర్షణ యలాగ యీ పెళ్లివల్ల?

రామ :- (తనలో) క్రాసెగ్జామినేషను చేస్తూందోయి దీంతస్సాగొయ్యా (పైకి) నీకు మేజువాణి నిర్ణయించుకున్నాను కానూ, నీకు పదిరూపాయలసొమ్ము దొరకడం ద్రవ్యాకర్షణ కాదా?

మధు :- యేంచిత్రవైఁన మనుష్యులు పంతులుగారూ! (తమలపాకుచుట్టతో కొట్టి) నేను రాబోతానని రెండేళ్లకిందట కలగని, యీ కాబోయే మేజువాణి బుద్ధిలో వుంచుకుని యీ పెళ్లికావడానికి విశ్వప్రయత్నం చేశారూ? ద్రవ్యాకర్షణ యలాగో నాకు బోధపడ్డది. పెళ్లికూతుర్ని యిలాకా చేసుకుని, దాంద్వారా ముసలాడి మూటా ముల్లా లాగేస్తారు. యంత సత్యకాల పదాన్నయినా ఆ మాత్రం ఊహించుకోగల్ను. లేకపోతే నే యంత బతిమాలుకున్నా యీ పెళ్లి తప్పించకపోవడవేఁ విఁ? మీ బుద్ధికి అసాధ్యం వుందంటేనే నమ్ముతానా?

రామ :- ఆ మాట్నిజవేఁగాని, అన్ని పనులూ ద్రవ్యాకర్షణ కొసవేఁ చాస్తాననుకున్నా వాయేవిఁటి, ఆ ముసలాణ్ణి కాపాడదావఁనే, యీ పెళ్లి తలపెట్టాను.

మధు :- "చిత్రం చిత్రం మహాచిత్రం" అని కథుంది. అలా వున్నాయి మీ చర్యలు!

రామ :- ఆ కథేదో చెబుదూ, నాక్కథలంటే మా సరదా.

మధు :- పొగటిపూట కథలేవిఁటి. ముందు యీ చిత్ర కథేవిఁటో శలవియ్యండి.

రామ :- అది చెప్పేది కాదు చెప్పను.

మధు :- చప్పకపోతే వొప్పను.

రామ :- ఒప్పకేం జేస్తావు?

మధు :- యేం జేస్తానా? యీ జడతో కొడతాను, శాస్త్రంలో కాముకులకు చెప్పిన ఆయుధవిఁది.

రామ :- నేం దెబ్బలికి మనిషిని కాను. శాస్త్రం గీస్త్రం వక పక్క నుంచి మోట సరసం మాను. చెప్పమంటే చెబుతాను గాని అలాంటి కబుర్లు నువ్వు వినకూడదు. మరేం లేదు. లుబ్ధావుఁధాన్లు వెధవకూతురు, మీనాక్షి ప్రవర్తన మంచిది కాదు. నాౘ్రోజుల కొహమారు అది పీకల మీదికి తెస్తూంటుంది. పోలీసువాళ్లు బెదిరించి పదిదబ్బులసొమ్ము లాగేస్తూంటారు. డబ్బు ఖర్చంటే ముసలాడికి, ప్రాణ పోకట, సంసారం కూడా మీనాక్షి దూబర చేస్తుందంటాడు. పెళ్లయితె దాని ఆట కడుతుంది.

మధు :- మీనాక్షి ప్రవర్తన బాగుంది కాదంటూ మీరే చెప్పాలి? మీరు కంట పడ్డ తరవాత యే ఆడదాని ప్రవర్తన తిన్నగా వుంటుంది?

రామ :- అదుగో చూశావా? అలా అంటావనే కదూ చప్పనన్నాను.

మధు :- యీ చిక్కులు నాకేం తెలియవు. పెళ్లి మానిపించెయ్యండి.

రామ :- యీ పెళ్లిలో మేజువాణీ పెట్టి పదిరాళ్లిప్పిస్తాను. మాటాడ కూరుకో.

మధు :- (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) లుబ్ధావుధాన్లు యదట నేను మేజువాణీ ఆఁ!

రామ :- పేరు వాడుగాని, సభలో పెద్దన్నేనే కదూ?

(హెడ్ కనిస్టేబ్ చుట్ట కాలుస్తూ ప్రవేశించి కుర్చీమీద కూర్చొనును.)

హెడ్ :- రామప్పంతులూ! యినస్పెక్టరికే టోపి వేశావటే?

రామ :- (హెడ్ కనిస్టేబు చెవిలో) గారూ గారూ అనవయ్యా.

హెడ్ :- యెప్పుడూలేంది గారేవిఁటి, గీరేవిఁటి, చింత గారు?

రామ :- ఆడవాళ్లున్న చోటికి తోసుకు రావడవేఁనా, అన్నా

హెడ్ :- ఆడవాళ్లంటున్నావు, నువ్వు కూడా అందులోనె జమాయేవిఁటి? అహ! హ!

రామ :- హాస్యానికి వేళాపాళా వుండాలి.

హెడ్ :- నేను హాస్యం కోసం రాలేదు; యినస్పెక్టరు పేరు చెప్పి రావిఁనాయడి దగ్గిర పాతిక రూపాయల్లాగావట, యిలా యందరి దగ్గిర లాగాడో రామప్పంతుల్ని నిల్చున్న పాట్లాన్ని పిలకట్టుకు యీడ్చుకురా అనినాతో ఖచితంగా చెప్పి యినస్పెక్టరు పాలెం వెళ్లిపోయినాడు.

రామ :- చిన్నప్పుడు వొక్క బళ్లో చదువుకున్నాం, యినస్పెక్టరూ నేనూను. అంచాత అతని పిలక నేనూ నా పిలక అతనూ లాగినా ఫర్వాలేదు. రావిఁనాయడి మాట మాత్రం శుద్ధాబద్ధం. మీరు ముందు పదండి, గుఱ్ఱం కట్టించుకుని స్టేషను దగ్గిర కలుస్తాను.

హెడ్ :- నే నెలా వస్తాను నీతోటి; నాకు ౖ మాల్నపనుంది, ఒక కనిష్టీబుని నీతో పంపిస్తాను.

రామ :- (హెడ్ చెవులో) నా యింట్లో మాత్రం నకార ప్రయోగం. చెయ్యకు, నీ పుణ్యవుంటుంది.

హెడ్ :- అదా నీ ఘోష! అలక్కానియి (నిష్క్రమించును)

రామ :- (తనలో) అదుగో మళ్లీ ఏకవచనవేఁ కూస్తాడు! (పైకి) యవఁడ్రా అక్కడ.

నౌఖరు :- (ప్రవేశించి) సిత్తం బాబు.

రామ :- గుఱ్ఱం కట్టమను.

నౌఖరు :- సిత్తం బాబు, (నిష్క్రమించును.)

రామ :- చూశావూ మధురవాణీ నేన్నిలబడ్డచోట రూపాయలు గలగల్లాల్తాయి. యీ యినస్పెక్టరు గాడికి యీ తాలూకాకి వచ్చింతరువాత అయిదారు వేలు యిప్పించాను. వీధి తలుపు వేసుకుని, సంగీత సాధకం చేసుకో, విద్యవంటి వస్తువులేదు. (గుమ్మందాటి నాలుగడుగులు వెళ్లి తిరిగి వచ్చి) అప్పుడే వీణ తీశావు? యీ వూళ్లో మా దుర్మార్గులున్నారు; నా స్నేహితులవఁనీ, బంధువలవఁనీ పేరు పెట్టుకొస్తారు, రానీకుమా (తలుపుపైనించివేసి) గడియ వేసుకో.

(నిష్క్రమించును.)

2 వ స్థలము - రామప్పంతులు యింట్లో పడక గది

(మధురవాణి తివాసీ మీద కూచుని వీణ వాయించుచుండును వాయిద్యం ముగించి.)

మధు :- విద్యవంటి వస్తువులేదు, నిజమే - ఒక్కటితప్ప--అదేవిఁటి? విత్తం. డబ్బు తేని విద్య దారిద్ర్యహేతువ. యీ వూళ్లో నారదుడు వచ్చి పాడితే నాలుగు దమ్మిడీలివ్వరు. గనక యీ వీణ యిటు పెడదాం. హెడ్డు కనిష్టేబుసౌజ్ఞ చేసి వెళ్లాడు. అతడు యిచ్చేది చచ్చేదీ లేదుగాని, జట్టీలేవైఁనావస్తే ఓ వొడ్డు కాస్తాడు.

(వీధి తలుపు తట్టబడును)

వచ్చాడు కాబోలు. (తలుపు దగ్గిరకి వచ్చి) యవఁరు మీరు? బంధువులా?

(తలుపవతల కరటక శాస్తుల్లు, కన్యవేషంతో శిష్యుడున్నూ.)

కరట :- ఆపద కడ్డం బడ్డవారే బంధువులు మే మ్మీకు బంధువులం కావుఁగాని, మీరు మాకు బంధువులు కాగల్రు.

మధు :- నాస్తులా?

కరట :- (తనలో) యీ కంఠం విన్నట్టుంది. (పైకి) నాస్తం కట్టడానికే వచ్చాం.

మధు :- దేంతో కడతారు?

కరట :- (తనలో) యీ వేశ్య మధురవాణి కాదుగద? కంఠాన్ని పోలిన కంఠం వుండ కూడదా? (పైకి) నాస్తం కట్టడానికల్లా వున్నది వక్కటే గదా టంకం?

మధు :- యేవిఁటో ఆ టంకం?

కరట :- బంగారం!

మధు :- మా పంతులుగారికి మీరు నాస్తులూ, బంధువులూ, కూడా కాకపోతే తలుపు తియ్యొచ్చును. (తలుపు తియ్యును.)

కరట :- (తనలో) అరే ! మధురవాణే!

18816

మధు :- (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) చిత్రం !

కరట :- యేవిటి చిత్రం?

మధు :- యీ వేషం?

కరట :- ఉదరనిమిత్తం బహుకృతవేషం; యిది దేవుఁడిచ్చిన వేషవేఁను.

మధు :- నా దగ్గిరేనా మర్మం? యీ పిల్లెవరో?

కరట :- నా కుమార్త.

మధు :- నాటకవఁల్లా చెడి పొగటి వేషాల్లో దిగిందా? పెట్టి పుట్టారుగదా యేల యీ అవస్థ?

కరట :- నీ దయవల్ల దేవుడిచ్చిన స్థితికేం లోపం రాలేదు. నిన్ను చూదావఁని వచ్చాను.

మధు :- యిన్నాళ్లకైనా యీ దీనురాలు మీకు జ్ఞాపకం రావడం అదెంత గాదు?

కరట :- నీలాంటి మనిషి మళ్లీవుందా? నిన్ను చూడ్డం బ్రహ్మానందం కాదా? నీదగ్గిరకి రావడం, చేదనా యిన్నాళ్లూ రాలేదనుకున్నావు? డిప్టీ కలక్టరుగారి కుమారరత్నంగారు నిన్ను చేపట్టారని తండ్రికి తెలిసింతరువాత, నేనుగానీ నీ యింటికి వస్తే పీక ఉత్తరిం చేస్తాడేమో అనే భయంచాత కొంచం యడబెట్టి యితడికి యెప్పుడు బదిలీ అవుతుంది, మా మధురవాణ్ణి యెప్పుడు చూస్తాను అని దేవుణ్ణి సదా ప్రార్థిస్తూ వుంటిని. నువ్విక్కడెన్నాళ్లాయి వున్నావు?

మధు :- డిప్టీకలక్టరుగారి కూమారత్నంగార్ని, తండ్రి, చదువుపేరు పెట్టి చన్నపట్టం తగిలిన రెండు నెల్లదాకా ఆయన నాస్తుడు గిరీశంగారి ద్వారా డబ్బు పంపించాడు. ఆ తరువాత మొన్నటిదాకా గిరీశం గారు నన్ను వుంచారు గాని, డబ్బుకి యటాముటీగా వుండేది. నా యింటికి వచ్చిన వాడల్లా తన కొడుక్కి దోస్తీ అయివుంటాడని డిప్టీ కలక్టరు అనుమానిస్తాడేమో అని పేరుగలవాడెవడూ నాయింటికి రావడం మానేశాడు. సంజీవరావుగారి అల్లరి కొంచం మరుపొచ్చిందాకా పైనుందావని యీ వూరొచ్చాను.

కరట :- (ముక్కుమీద వేలుంచుకొనిన) గిరీశం నిన్నుంచుకున్నాడా? మా వేనల్లుడికి చదువుచెప్పడాన్కుదురుకుని మాఇాళ్లింట్లో చేరాడు. వాడికి పెందరాళే ఉద్వాసన చప్పాలి.

మధు :- (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) నాదగ్గిరకు వచ్చినవాడల్లా చెడిపోయినాడో? నా దగ్గిరకు మీరు రాకుండా అవరోధం కలిగిందని యిప్పుడే డిప్టీకలక్టరుగార్ని తిట్టారే. ఆయనకంటె మీన్యాయం యేం బాగావుంది? నాదగ్గిరకు వచ్చినందుకు,మీ భార్యాగారు ముందు మిమ్మల్ని మెడబట్టుకొని యింట్లోంచి తరవ్వఁలిసింది. తనకి రొట్టా, ఒహడికి ముక్కానా?

కరట :- క్రియలలో అంతవరకూ జర్కపోయినా మాటల్లో ఆ మర్యాద ఆమేషా నాకు జరుగుతూనే వున్నది.

మధు :- (చిరునవ్వుతో) యీ యిల్లాలు మాపంతులు కంటబడితే యీవిడ గుట్టు బట్టబయలౌతుది.

కరట :- యిల్లాలనేస్తున్నావేఁం అప్పుడేను? కన్నెపిల్ల; దీన్ని పెండ్లిచేయడానికే, నీదగ్గిరకి తీసుకొచ్చాను.

మధు :- మాపంతులుకేనా పెళ్లి?

కరట	:-	"ఏకానారీ సుందరీవాదరీవా" అన్నాడు. త్రిలోకసుందరివి నువ్వు దొరికింతరవాత నీ పంతులుగారికి యింకా పెళ్లెందుకు?
మధు	:-	ఐతే మరెవరికి పెళ్లి చెయ్యడం? నాకా యేవిఁటి? అలాగైతే, సైయేఁ! మొగ వేషం వేసుకొని, పెళ్లిపీటలమీద కూర్చుంటాను. యిలాంటి పెళ్లాం దొరకడవేఁలాగ? జగత్ప్రసిద్ధులైన కరటకశాస్తుల్లు గారి అల్లుణ్ణి కావడం యెలాగ? దివ్యసుందర విగ్రహవఁని పొగడగానే నా బుజాలు పొంగుతాయనుకున్నారు కాబోలు? యీ పిల్లదగ్గిర నాబోట్లు దివిఁటీ ముందు దీపాలు. ఆడది మెచ్చిందే అందం! మొగాడి కన్ను మసక స్త్రీకేం తెలుసును? మరి నా పెళ్లాన్ని నాకిచ్చేసి మీతోవని మీరు వెళ్లండి. (శిష్యుడి చెయిపట్టిలాగును.)
శిష్యుడు	:-	చూశావురా నాన్నా యలా పట్టుకుందో?
మధు	:-	(ఆపుకోలేకుండా నవ్వుతూ) శాబాషు! యిదేనా పెద్దమనిషి తరహా! యిరుగు పొరుగమ్మ లేవఁటార్లో మొగుడు పిలిస్తె వెళ్లకుంటేను?
శిష్యుడు	:-	కొడుతుంది కాబోల్రా నాన్నా, యింటి కెళ్లిపోదాం, రా!
మధు	:-	యేఁనంగనాచివే? తరవాత పెళ్లిచేసుకుంటాను. అందాకా ముద్దియ్యి (ముద్దెట్టుకొనును.)
కరట	:-	నేరని పిల్లని చదగొడుతున్నావు.
మధు	:-	నాలాంటి వాళ్లకి నూరుమందికి నేర్పి చెడగొట్టగలడు. యవరి శిష్యుడు? యీ కన్నెపిల్ల నోరు కొంచం చుట్టవాసన కొడుతూంది !
కరట	:-	అంచాతే కాబోలు దబ్బీలో చుట్టలు తరుచు మాయ వౌఁతూంటాయి. మధురవాణి! దేవుఁడ్నాకు నిన్ను చూపించాడు. పంతుల్లేని సమయం కనిపెట్టివచ్చాను; మళ్లీ అతడొచ్చేలోగా నా మాటలు నాలుగూ విని మాకు వొచ్చిన చిక్కు తప్పించు.
మధు	:-	మీ కొచ్చిన చిక్కేవిఁటి? నేం చెయ్యగలిగిన సహాయం వేఁవిటి?
కరట	:-	చిక్కన్నా చిక్కు కాదు. విను, యీ వూళ్లో గిరీశం పెత్తల్లికొడుకు లుబ్ధావుధాన్లని ఓ ముసలాడున్నాడు; వాడికి మే మేన గోడల్నివ్వడానికి మా బావ నిశ్చయించాడు. యీ సంబంధం చేస్తే నా చెల్లెలు నూతులో పడతానని వొట్టేసుకుంది. యేం వుపాయం చాస్తావో, దాని ప్రాణం కాపాడాలి.
మధు	:-	యీ పిల్లని అంతకి తక్కువ సొమ్ముకి అమ్మితే, లుబ్ధావధాన్లు చంకలు గుద్దుకుని చేసుకుంటాడు. అతనిదాకా యెందుకు నేనే కొనుక్కుంటాను.
కరట	:-	చూపితే అందుకు పోయేదానికి నీకు మిక్కిలి చెప్పాలా యేవిఁటి?
మధు	:-	యిదివరకి నిర్ణయమైన సమ్మంధం యేమ్మిషపెట్టి తప్పించడం?
కరట	:-	నీబుద్ధి కసాధ్యం వుందా? డబ్బుకసాధ్యం వుఁందా?
మధు	:-	బుద్ధికి అంతా అసాధ్యవేఁగాని, డబ్బుకి యక్కడా అసాధ్యంలేదు. యీ పెళ్లిలో మా పంతులుకో పదిరాళ్లు దొరుకుతా యనుకుంటున్నాడే?

కరట :- నాసంబంధం చేసుకుంటే నేను యిరవై రాపాషాణాలు యిస్తాను.

మధు :- సరే. గాని నాటకంలో యంతహాస్యమైనా చెల్లుతుంది. నటనలోకి హాస్యం తెస్తే యేవిఁ మూడుతుందో ఆలోచించారా?

కరట :- మధ్య నీకొచ్చిన పర్వాయేవిఁటి? నాకొచ్చిన ఫర్వాయేవిఁటి? యీ కత్తెర మీసం, కత్తెరగెడ్డం కడిగేసుకుని నా తోవని నే వెళతాను. యీ కోక నీ దగ్గిర పారేసి మా శిష్యుడు వెళతాడు. ఆ తరవాత యిదేవిఁటమ్మా యీ చిత్రవఁని నలుగురమ్మలక్కలతో పాటు ఆశ్చర్యపడుదువు గాని. మీ పంతులుతో సిఫార్సు చేసి యీ మంత్రం యలా సాగిస్తావో గట్టి ఆలోచనచెయ్యి.

మధు :- మా పంతులు వక్కడివల్లా యీ పని కానేరదు.

కరట :- మరియింకా యవరి కాళ్లు పట్టుకోవాలో చెప్పు?

మధు :- మా పంతులుతో మాట్లాడ్డం ఐన తరవాత అవుధాన్లు కూతురు మానేస్తం మీనాక్షిని తండ్రికి తెలియకుండా చూసి, ఓ రెండు పెద్ద కాసులు యిస్తానని చెప్పండి. ఆ పైని సిద్ధాంతిని చూసి అతనికీ అలాగే ఆశపెట్టండి. యీ పనికి సిద్ధాంతే కీలకం. నేను తెర వెనకనుంచి సమయోచితంగా హంగు చాస్తాను.

కరట :- నీ మాట వేరే నే చెప్పాలా? నిన్ను సంతోషపెట్టడం నాకు విధి.

మధు :- ఆ మాట మీరు శలవివ్వడం నాకు విచారంగా వుంది. వృత్తిచేత వేశ్యని గనక చెయ్యవలసిన చోట్ల ద్రవ్యాకర్షణ చేస్తాను గాని, మధురవాణికి దయా దాక్షిణ్యాలు సున్న అని తలచారా? మీ తోడబుట్టుకి ప్రమాదం వచ్చినప్పుడు నేను డబ్బుకి ఆశిస్తానా? యటుంచి యెటొచ్చినా కాపాడతాడు. హెడ్డు కనిస్టేబుకు మాత్రం కొంత నిజం చెపుదాం. అతగాడు యిప్పుడే వస్తాడు. మాట్లాడతాను. మీరు యిక్కడ కూచోండి.

కరట :- స్వాధీనుడేనా? కొంప ముంచదుగద?

మధు :- గులాం. (నిష్క్రమించును.)

కరట :- కూచుందాం రా.

శిష్యుడు :- నా పేరేవిఁటండోయి?

కరట :- కొంప ముంచుతావు కాబోలు! సుబ్బి! సుబ్బి! మధురవాణ్ణి చూడగానే మఱిపోయిందా యెవిఁటి?

శిష్యుడు :- దాని నవ్వు పట్టుబడాలని నిదానిస్తున్నాను.

కరట :- సబ్బు అన్నమాట జ్ఞాపకం వుంచుకుంటే సుబ్బి అనే పేరు జ్ఞాపకం వుంటుంది.

(రామప్పంతులు గుఱ్ఱం దూరాన్నదిగి నడిచివచ్చి)

మ :- (కరటకశాస్త్రితో మెల్లిగా) లోపలికెవరైనా వెళ్లారా?

రా :- (గట్టిగా) యెవరో యిద్దరు ముగ్గురొచ్చారుగాని మీ యిల్లాలు గారొచ్చి పైకి పొమ్మని గెంటేశారు.

రామ :- మీరెవరు? యెందుకొచ్చారు?

కరట :- మాది కృష్ణాతీరం నాపేరు గుంటూరు శాస్త్రుల్లంటారు తమదగ్గిర రాచకార్యవుంఁడి వచ్చానండి వీధిలోనుంచి జవాను యినస్పెక్టరుగారు నే వచ్చిందాకా మఱ్ఱిచెట్టుకింద గుఱ్ఱాన్ని నిలబెట్టుంచుతావఁన్నారు రూపాయలు వేగం యివ్వండి

(మధురవాణి ప్రవేశించును)

రామ :- యవరు వొచ్చారట?

మధు :- యవరొస్తారు? మీ నాస్తులట తలిగాను

జవాను :- రూపాయలండోయి

రామ :- (మధురవాణితో) యేదీ మొన్న నీకిచ్చిన రూపాయలు? సాయంత్రం మళ్ళీ ఫిరాయిస్తాను యీ సైతాను ప్రాణం తింటున్నాడు

మధు :- మీరిచ్చిన రూపాయలు పట్టం తోలేశాను నేను డబ్బిక్కడదాచుకుంటే మాతల్లక్కడ కాలక్షేపం చెయ్యడవెఁలాగ?

రామ :- వొట్టబద్ధాలు

మధు :- (తాళముల గుత్తి మొలలోనుంచి తీసి రామప్పంతులు మీద విసిరి) చూసుకోండి

రామ :- (బుజం తడువుకుంటూ) దురహంకారం కూడదు విసిరికొడితే దెబ్బతగల్దనుకున్నావా యేవిఁటి?

మధు :- దుష్టమాటలనగా తగిల్తే తప్పా?

జవాను :- యేవఁయ్యోయి పోయి రూపాయి లిచ్చావు కావని యినస్పెక్టరు గారితో చెబుదువా?

మధు :- (మెడలో నానుతీసి) యిది తాకట్టువుంచి కావలసిన సొమ్ము తెచ్చుకోండి

రామ :- (తనలో) ఆహా యేమి యోగ్యమైన మనిషి. లేనిపోని అనుమానాలు పడకూడదు

కరట :- పంతులుగారూ యెన్ని రూపాయలు కావాలండి?

రామ :- పాతిక

కరట :- నే దాఖల్చేస్తాను (ఒవానుకు యిచ్చును)

రామ :- ధనజాతకానికి డబ్బలా వస్తూవుంటుంది యేవిఁటి మీ రాచకార్యం?

కరట :- యిది నా పిల్లండి దీనికి వివాహం చేయించి ఆ సుకృతం తమరు కట్టుకోవాలి

రామ :- వివాహం చేయించడానికి నేను వైదీకిని కాను నాకు మంత్రాలు రావే? (చుట్ట జేబులోంచి తిసి కొన కొరకి) యేవఁంటావు మధురవాణి? అగ్గిపుల్ల

మధు :- (అగ్గిపుల్ల అందిస్తూ పంతులు నుంచి శిష్యుడి వేపూ శిష్యుడినుంచి పంతులు వేపూ కోపముతో చూసును)

కరట :- మంత్రవంన్నప్పుదు వైదీకపవాడిదేం మంత్రవంండి? యీ రోజుల్లో వైదీకమ్మంత్రాల మహిమ పోయిందండి. మంత్రవంటే నియ్యోగ్రప్రభువుదే మంత్రం! తమవంటి ప్రయోజకులకు మంత్రం మాటాడుతుందండి.

రామ :- మధురం! యేవంటావు? యీ పిల్ల న్నే పెళ్లిచేసుకుందునా?

మధు :- (రామప్పంతులు వేపూ, శిష్యుడివేపూ చురచుర చూసి నిష్క్రమించును.)

రామ :- సొగసుకత్తెలకి అలకకూటా అదో శృంగారం సుమండీ, శాస్తుల్లు గారూ!

కరట :- వైదీకపాళ్లం మాకా శృంగారాలు యలా అనుభవవౌంతాయండి? మా యిల్లాళ్లక్కోపం వస్తే చీపురుగట్టలు యెగురుతాయండి. సరసవంన్నది పుస్తకాల్లో చదవడవేంగాని మాకు అనుభవవేద్యం కాదండి. శ్రీ కృష్ణమూర్తి వారు రాధికతో శలవిస్తున్నారు, ఓ రాధికా నీ కోపం తీర్చుకోవాలన్నష్షాయనా "ఘటయభుజ బంధనం రచయరద ఖండనం, యేనవాభవతి సుఖజాలం" అనగా యేవంచున్నాడంటే కవీశ్వరుడు, చేతుల్తోటి ఉక్కిరి బిక్కిరి అయ్యేటట్టుగా కాగలించుకో, మరిన్నీ పెదివంలు రక్తాలోచ్చేట్టు కొరికెయ్యి, అంఛున్నాడు.

రామ :- (మధురవాణి వెళ్లిన గుమ్మము వేపు చూపి) ఉప్పులేకనే ముప్పందుం. మధురవాణికి మాత్రం యీ వెట్టీ మొట్టి కవిత్వాలు చెప్పకండి. నా లాంటి మృదువర్లు మోటసరసం సహించరు.

కరట :- ఆమె మీ భార్యా కారండీ? సంసారికన్నా మర్యాదగా వుంది. యీ వేశ్య! మీది యేవందృష్టం.

రామ :- యెంపిక. యెంపికలో వుందండి. మీ రాచకార్యం చెప్పారు కారు.

కరట :- లుబ్ధావుధాన్లుగారికి తమకీ చాలస్నేహవంని విన్నాను. ఆయన తమ మాట అడుగుదాటరట?

రామ :- ఆ గాడిదకొడుక్కి ఒకరితో స్నేహం యేమిటండీ? వాడి ప్రాణానికీ డబ్బుకీ లంకె. డబ్బుకీ వాడికే స్నేహంగాని మరి యవరితోనూ స్నేహం లేదు. అయితే వాడికి వ్యవహారజ్ఞానం లేకపోవడంచాతా, కోర్టంటే భయంచాత, నా సలహాలేక బతకలేడు. వాడే అన్నమాటేవింటి, యీ తాలూకాలో సివిలు మెజస్ట్రేట్లు యిక్కడొచ్చినా రామప్పంతులు పప్పులేని పులగం వుండదు.

కరట :- ఆ మాటవినే తాము నియ్యోగ ప్రభువులు, మంత్రబలంచాత చక్రం అడ్డేస్తారని తమర్ని వెతుక్కొచ్చాను. మా పింతల్లికొడుకు బియ్యే బియ్యేల్ పాసయినాడండి. డిప్టీకలక్టరీ చేస్తున్నాడు. బంధువులకి అతనివల్ల గడ్డిపరకంత సాయం లేదుగదా? మీది మిక్కిలి కూరానారా యవళ్లయినా గృహస్థులు గృహస్థ మర్యాదకి పంపించి, తల్లయినా పెళ్లాం అయినా అని పుచ్చుకుంటే, తిరగ గొట్టిందాకా అభోజనం కూచుంటాడు! పెట్టడానికీ పుచ్చుకోవడానికీ నియ్యోగ ప్రభువులు, తమకి చెల్లింది కాని, మా వాళ్ల ఉద్యోగాలు మంటిగడ్డ ఉద్యోగాలండి. "ఇయ్యా ఇప్పించంగల అయ్యలకే గాని మీసమ మన్యులకేలా రెయ్యకి లేవా బారెడు" అని కవీశ్వరుడన్నాడు.

రామ :- యీ యింగిలీషు చదువులు లావైన కొద్దీ వైదీకులే అన్నమాటేవింటి అడ్డవైన జాతులవాళ్లకీ ఉద్యోగాలవుతున్నాయి గాని యంత చదువుకున్నా మీ వైదీకప్పంతుళ్లవారికి మా చాకచక్యాలబ్బుతాయండీ, మా లౌక్యం మాతో స్వతహాగా పుట్టినది. మీరు తెచ్చి పెట్టుకున్నది. యెరువు సరుకు యెరువు సరుకే. విన్నారా? మీ వాళ్లు లంచాలు పుచ్చుకోవడం చాతకాక, పతివ్రతలమని వేషం వేస్తారు.

కరట :- అదే పతకవైఁతే అది అమ్మకు బతకనాఁ అన్నట్టు మా వాళ్లకే చాతయితే నాకు యీ అవస్థేఁవండి? మావాడు పదిమంది పార్టీలతో చెబితే పదిరాళ్ల సొమ్ము దొరుకును. యీ చిక్కులు లేక పోవును.

రామ :- యేవిఁటా చిక్కులు?

కరట :- రుణబాధ చాలా లావుగా వుందండి. రేపటి పున్నంలోగా ఒక దస్తావేజు తాలూకు రూపాయలు చెల్లకపోతే దావా పడిపోతుందండి. యీ పిల్లని నల్లబిల్లిలో వెంకటదీక్షితులుగారికి పదహారు వందలకి అమ్మ నిశ్చయించుకొని తీరా వచ్చేసరికి యిప్పట్లో రూపాయలివ్వలేం, పెళ్లయిన నెల రోజుల్లో యిస్తావఁన్నారండి. అందుచేత అది వదులుకొని లుబ్ధావుధాన్లువుగారు వివాహ ప్రయత్నంలో వున్నారని విని తమ దర్శనానికి వచ్చానండి. యిదిగాని తాము సమకూరుస్తే పది వరహాల సొమ్ము దాఖలు చేసుకుంటాను.

రామ :- నేను నలభై యాభై రూపాయల వ్యవహారాల్లో జొరబడేవాణ్ణికాను.

కరట :- తాము చేసే సదుపాయాన్ని బట్టి యెంతయినా దాఖలు చేసేవాణ్ణేనండి. నా రుణాలు పదహారు వందలుంటాయండి. ఆ పైని యెవొచ్చినా తాము దాఖలు చేసుకోండి.

రామ :- "ఐతే, గియ్తే" బేరాలు మాకవసరం లేదు. అగ్నిహోత్రావుధాన్లకి పద్దెనిమిది వందలిస్తున్నాడుగదా, అందుకు సగానికి సంగం తగ్గితేనేగాని అవుధాన్లు ఆ సంబంధం మాని మీ సంబంధం చేసుకోడు. అందులో మీ రుణాలు తీరే దేవిఁటి నాకిచ్చేదేవిఁటి? యేవఁయితేనేవిఁ? ఆ వ్యవహారం యలాగా మించి పోయింది. పది రోజులకిందటొస్తే ఫొక్తుపరుస్తును. ఆ సంబంధం భోగట్టా మొదట నేనే తెచ్చాను. నా చేతులోంచి ఆ వ్యవహారం పోలిశెట్టిలాగేశాడు. కృత్యాద్యవస్థమీద మధురవాణి మేజువాణికి వాణ్ణొప్పించే సరికి నా తాతలు దిగొచ్చారు మరివక ఉపాయం చెబుతాను వినండి. మీకు మయినరు కొమాళ్లున్నారా?

కరట :- చిన్నవాడికి మయినారటి దాటి మూడేళ్లయిందండి.

రామ :- అయితే యిహలేందేవిఁటి? ఆ కుఱ్ఱవాడు మయినరని వాదిద్దాం.

కరట :- సాక్ష్యం యలా వొస్తుందండి?

రామ :- ఓ హెూ హెూ! మీకు యేమీ తెలియదే! యిలాంటి వ్యవహారాలు తలమీద యెన్ని వెంట్రుకలున్నాయో అన్ని మోసేశాం. విన్నారా? ఉల్లాం బసవరాజుగారి సంభావన్లరేటే సాక్ష్యాలక్కూడా గేజటార్డర్ చేశాం. కుందనాలు వేసుకున్న వారికి ఓ రూపాయి జాఫా.

కరట :- జాతకం వుంది గదా యేం సాధానం?

రామ :- కాకితవైఁతే అగ్గిపుల్లతో ఫైసల్! తాటాకైతే నీళ్లపొయ్యి! కొత్తజాతకం బనాయించడం అయిదు నిమిషాలు పని. మా సిద్ధాంతి మట్టుకు నాలుక్కాలాలు చల్లగా వుండాలి. నా దగ్గిర పాత తాటాకులు అలేఖాలు అటకనిండా వున్నాయి. ముప్పైయేళ్లనాటి కాకితాలున్నాయి. రకరకాలు సిరాలున్నాయి. ఒక నూఱ్ఱూపాయలు నాకు ఫీజుకింద యిచ్చి ఖర్చులు పెట్టుకోండి. గ్రంథం నడిపిస్తాను.

కరట - దారి ఖర్చుకోసం తెచ్చిన రూపాయలు మీకు దాఖలు చేశాను మరి బుద్రగొరిగించుకుందావం టె దమ్మిడీ లేదు కోర్టంట తిరగాదానికయినా చేతిలో ఓడబ్బు సొమ్ముండాలిగదా? యిదొహర్తై టొంపలా నాతోవుంటే యిలాగండి కోర్టంట తిరగడం? తమ లౌక్యానికి అసాధ్యమం న్నది వుంటుందంటే నే నమ్మ జాలను యలాగయినా కుదిర్న సంబంధం తప్పించి మా సంబంధం కుదిర్చి నాకు యిచ్చే సొమ్ములో పదోవంతు తాము అంగీకరించి మిగిలింది నాకు దయ చెయ్యండి దీన్ని మొగుడింట అప్పజెప్పి ఆ పైన యీ గ్రంధం యేదో కొనచూసిందాకా తమర్ని అంటగాగి వుంటాను

రామ - పదోవంతు పనికిరాదు మా బేరం యెప్పుడూ సగానికి సగం

కరట - సంగోరు మీకిస్తే మరి నేను రుణాలేం తీర్చుకోను?

రామ - రుణాల్తీర్చుకో అఖ్ఖర్లేకుండా గ్రంధం జరిగిస్తాం కదూ? అప్పుడే మీ చేతులో రూపాయలు పడదానికి సిద్ధంగా వున్నట్లు మాట్లాడుతారేవింటి? నేను యంత శ్రమబడ్డ పైని పతకం తిరగాలి? అది ఆలోచించారా?

కరట - తాము అలా అంటే నేనేం మనివి చెయ్యండి? రక్తం మాంసం అమ్ముకుంటూన్నప్పుడు ఆ కానికూడయినా సంతుష్టిగా దొరకడం న్యాయంగదండి? వ్యవహారాల తొట్రుబాటుచాతనూ పిల్ల కట్టు దప్పివుండడం చాతనూ తొందరబడుతున్నానుగానండి కొంచం వ్యవధివుంటే రెండు వేలకి పైగా అమ్ముకుందునండి

రామ - అయితేగియితేలు అనుకున్న లాభం లేదని చెప్పానుకానా? ఐదో వొంతుకు యేవంటారు?

కరట - యీపాపపు సొమ్ముకే తమరు ఆశించాలా అండి?

రామ - పాపపు సొమ్ము మా దగ్గిరకి రాగానే పవిత్రవైఁపోతుంది ఒహళ్ల కివ్వడం కోసవేఁగాని నాక్కావాలా యేవింటి?

కరట - ఐతే కానియ్యండి

రామ - యిక నా ప్రయోజకత్వం చూడండి మధురం మధురం కాకితం కలం సిరాబుడ్డి తీసుకురా మామోలు సిరాబుడ్డి కాక గూట్లోది పెద్ద సిరా బుడ్డితే

మధు - (అవతలనుంచి) నాకంటె మధురం కంటబడ్డ తరవాత నేనెందుకు?

రామ - ఆడవాళ్లకి అనుమానం లావండి వింటున్నారా? అదో ముచ్చట

కరట - కేవలం వజ్రాన్ని సంపాదించారు

రామ - వజ్రవేఁగానండి పట్టవాసపు అలవాటుచాత పదిమందితో మాట్లాడితే గాని దానికి వూసుబోదు

కరట - ఆ మాత్రం స్వేచ్ఛయివ్వడవేఁ మంచిదండి ఆడదాన్నట్టే రొకాయించకూడదండి?

రామ - రొక్కాయిస్తే యేంజెస్తుందేవిఁటండి?

కరట - యిలాంటి మానంగల మనిషైతే నూతులో గోతులో పడుతుందండి

రామ - అలాగనా అండి?

కరట :- అందుకు సందేహమేమిటండి? నాజూకైన మనస్సుగల స్త్రీని మల్లెపువ్వులాగ వాడుకోవాలండి.

రామ :- ఆ నాజూకులూ గీజూకులూ మీకేం తెలుసునండి?

కరట :- పుస్తకాల్లో చదువుకున్న ముక్కలు. నాయకుడు నిరాకరిస్తే నాయిక వచ్చిన్నీ యేవే, ఉద్యోనాల్లో వుండుకున్నటువంటి లతలతో వురిపోసుకుంచుందండి. మహా కవులు నాటకాల్లో ఆషాగే జరిగినట్టు రాశారండి.

రామ :- మరెవళ్లతో మాట్లాడినా తప్పులేదు గాని, హెడ్డుకనిష్టీబుతో మాత్రం మాట్లాడవద్దని బుద్ధిచప్పండి. మీరు తండ్రిలాంటి వారుగదా?

కరట :- వుఫ్! అంత అదృష్టవాఁఅండి! అట్లాంటి పిల్లే నాకువుంటే, మూడు నాలుగు వేల కమ్ముకుని రుణాలుపణాలూ లేకుండా కాలక్షేపం చేసివుందును. దీన్నయినా నాలుగు దిక్కులా అమ్మజూపితే రెండు మూడువేలు యిదివరకే చేతులో పడివుండునండి. మేనరికం చెయ్యాలని దీంతల్లి భీష్మించుక్కూచోబట్టి యీ దురవస్థ మాకొచ్చింది. అంచాతనే యింట్లో చప్పకుండా యీ పిల్లని వెంటతీసుకొచ్చి యీ దేశంలో పెళ్లికి చూపుతున్నాను.

రామ :- నా సహాయ లోపం వుండబోదు.

కరట :- ఐతే కార్యపఁయిందే!

రామ :- యేదీ పిల్లా యిలారా. చెయి చూపించూ.

(శిష్యుదు భయం నటించి వెనక్కి తక్కును)

కరట :- చూపించమ్మా, భయంలెద్చూపించు (కరటకశాస్తుల్లు శిష్యుణ్ణి రామప్పంతులు దగ్గిరికి తోయును. రామప్పంతులు చెయ్యిపట్టుకుని అరిచెయ్యి చూచుచుందును. శిష్యుదు చెయ్యిలాగుకొంటూన్నట్టు నటించును. మధురవాణి సిరాబుడ్డి, కలం, కాకితం పట్టుకుని రామప్పంతులు వెనక నిలుచుందును.

రామ :- ఆహా! యెం ధనరేఖా! సంతనయోగ్యత బాగాపుంది.

మధు :- మీరు చేపట్టింతరువాత, అందుకు లోపం వుంటుందా?

(సిరాబుడ్డిలోని సిరా రామప్పంతులు ముఖంమీద పోసి ఛఋన వెళ్లిపోవును)

3 వ స్థలము - కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారి యిల్లు

(వీధి-గుమ్మం యదట గిరీశం నిల్చి సన్నని గొంతుకతో పాడును)

"కాముని విరిశరముల బారికి నే,

నేమని సహింతునే, చెలి, యేమని సహింతునే?"

వీడి తస్సాగొయ్యా, వీడి బాణాలు పువ్వులటోయి? ఆ మాట యెవడు నమ్ముతాడు. వెర్రికుట్టె యెవడైనా నమ్మాలిగాని? అనుభవ వేద్యమైన దీని నిజం యేమిటంటే, మంచి పదును బట్టిన లోహం మొనకి, డయిమండ్ పాయింట్ వేసి, పోయిజన్‌లో ముంచి, కంటికి కనపడకుండా మంత్రించి విసురుతాడు. అంచేతనే, పైకి గాయం కనపడదు గాని పోలీసువాళ్ల దెబ్బల్లాగ

లోపల తహతహ పుట్టిస్తాయి. యీ విడో బ్యూటి చూస్తే యేమీ తోచకుండావున్నది. అయితే యిది చెప్పినట్టల్లా వశమయ్యే మనిషి కాదు. పాత రస్తాలేం పనికి రాకుండా వున్నాయి. నా యక్స్పిరియన్సూ, నా శృంగార చేష్టలూ గుడ్డి గవ్వంత పని చెయ్యకుండా వున్నాయి. యింత సింప్లిసిటి యక్కడా కానలేదు. దీనికి లవ్ సిగ్నల్సు రామరామా! యేమీ తెలియవు. చమత్కారం మాటలు ఆడితే ఏమిన్నీ అర్థంచేసుకోలేక ఆ లేడి కళ్లతో తెల్లబోయి చూస్తుంది. ఆ యామ్ డెడ్ఫుల్లీ యిన్ లవ్ విత్‌హర్. దీన్ని చూసిన దగ్గిర్నించీ టౌను లవ్‌సూ, డాన్సింగర్లుసూ, మీద పరమాసహ్యం పుట్టింది. పాజిటివ్ యబహరేన్స్. వాళ్ల మెంకె మాటలూ, పెడర్థాలు, దొంగవేషాలూ, డామిట్! అంతా యిన్సిన్సిరిటీయే గదా? యిన్నాళ్లు మధురవాణి వల్లోపడి యెలాగు యాస్ని అయి పోయినానో నాకు నామట్టుకే ఆశ్చర్యంగా వుంది! మధురవాణికి యీ మనిషికి కంపారిజన్ వున్నదా? అది [illegible] చేసిన గాజు పూస. యిది ప్యూర్ డైమండ్! కాదని యవడైనా అభాజనుడు అంటే అమాంతంగా వాడి పిలకూడ దీస్తాను. దీనిని చెడగొట్టడానికి ప్రయత్నం చెయ్యకూడదు. చేసినా సాగేది కాదు. [illegible]క కొత్త దారీ, కొంత న్యాయమైన దారీ తొక్కాలి. యేమిటయా అది? మాయోపాయం చేసి దీన్నిలేవతీసుకుపోయి విడో మారియేజి చేసుకుంటినట్టాయనా కీర్తి, సుఖం కూడా దక్కుతాయి. "టూ బర్డ్స్ యట్ వన్ షాట్!" యిలాంటి అట్టర్లీ యిన్నోసెంట్ విడోని వొప్పించి తీసుకుపోయి పెళ్లాడితే మజా, ప్రయోజకత్వమూగాని, రెండేసి మూడేసి సంతానాలు కలిగి తురకాడితోనో, దూదేకులవాడితోనో లేచి పోవడానికి సిద్ధంగావున్న దండుముండల్ని విడో మారియేజి చేసుకుంటే హెల్! పూటకూళ్లమ్మలాంటి ముండని పెళ్లాడ్డం విడో మారియేజి అనిపించుకోదు. అది దొంగముండా మారియేజి! యిదేవిటయా యిది యీ బుచ్చమ్మ? సాక్షాత్తూ పరమపవిత్రమైన విడో విత్‌గిల్ట్ లెటర్స్! అయితే, గియితే, మ-రా-రా-శ్రీ, యన్-గిరీశంగారు విడో మారియేజి చేసుకోవడమేనా? "టు మారి యె విడో, ఆర్ నాట్ టు మారీ, దటీజ్ ది క్వశ్చన్!" షేక్స్పియర్‌పడ్డ అవస్థలో పడ్డాం! "తొందరపడి హాజీ సాహేబు తురకల్లో కలిసిపోయినాడన్నట్లు" నావంటి బుద్ధిమంతుడు తొందరపడి యే పనీ చెయ్యకూడదు. దాని లాభనష్టాలు బేరీజువేసి, జమా ఖర్చు చేసుకుని మరీ డిసైడ్ చెయ్యాలి. లెటస్ సి Imprimis ఒకటో పద్దు డెబిట్. (నష్టం)-విడో మారియేజి చేసుకుంటే మా వాళ్లు అక్కరచెయ్యరు. అందుకు క్రెడిట్. (లాభం)-వాళ్లిప్పుడు చేస్తూన్న అక్కరేవుంది? గనక బాలెన్స్ (గాక బాకీ) నిల్ బండి సున్నా! రెండోపద్దు-డెబిట్ (ఖర్చు)-లోకం నన్ను బహిష్కారం చేస్తారు. అందుకు క్రెడిట్, (జమ)-లోకంలోకల్లా విలవైన వస్తువను నేను అంకించుకుని, పసలేని ఆ లోకానికే నేను బహిష్కారం వేస్తాను. గనుక క్రెడిటు బాలెన్సు (నిలవ)- యేమిటయ్యా? నెగెటివ్ యడ్వాంటేజి, హేవింగ్ నథింగ్ టు డూ విత్ పాపర్ పర్ల్సు -పాజిటివ్ యడ్వాంటేజి-పొజెసింగ్ ఆలిట్స్ వెల్త్! మూడోపద్దు-డెబిట్ నష్టం- "వీడిపెళ్లాం వెధవముండ" అంటారు. నూటాబీనీ-యీ పద్దు నిజంగా డెబిటేనా? ఆడిట్ డిపార్ట్‌మెంట్ వార్నడిగి సంశయం తీర్చుకోవాలి. అందాకా మ-రా-రా-శ్రీ, గిరీశంగారి అభిప్రాయం యేమంటే -విడో అనేది యేమిటి? ఏ నేమ్! ఓ పేరు! ఆ పేరు మనిషి మొహమ్మీద రాశుందా? మనిషిని ముస్తాబు చేసి యదట నిలబెడితే, యిది పుని స్త్రీ, యిది విడో అని చెప్పగలిగిన పెద్దమనిషి యవడు? ఒహడూ లేడు. గనక విడో అనే వస్తువ

యక్కడుందయా? వెక్కిరించే వెధవల నోళ్లలో వుంది. దీనికి క్రెడిట్. (లాభం)-యేమనగా-విడో పెళ్లాడిందంటె అశుభం హొగాయిత్యం అని అటెవడూ కన్నెయ్యడు. యిక డెబిట్లేని శుద్ధక్రెడిట్, నంబర్ ఫస్టర్, "చుక్కలవలె, కర్పూరపు ముక్కలవలె నీదు కీర్తి ముల్లోకములన్ కిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను." అన్నట్లు గిరీశంగారి కీర్తి మిన్ను ముట్టుతుంది. గిరీశంగారి విధవా వివాహ మహోత్సవం కథ న్యూసు పేపర్లలో పెద్దక్షరాల్తో పడుతుంది. క్రెడిట్ నెంబర్ ఫైవ్, విడో మారియేజి యసోసియేషన్‌వారు ఒక తృణం యిస్తారు. బుచ్చమ్మక్కూడా కొంచం డబ్బుంది. డెబిట్-దావా తెస్తేగాని అప్రంధాన్లు మావంగారు దాన్లో దమ్మిడీ యివ్వడు.

ప్రొజెండ్ కాన్సస్నీ విచారించగా, ఆవశ్యం విడోమారియేజి. చేసుకుని తీరవలసిందే. అయితే సాధనవేఁవిఁటె? యేదైనా యూసెస్ క్రిష్టి కట్టి పడ్డు చేరాలి (పైకి ముఖం యెత్తి ఆలోచించి) వెంకమ్మ, మొగుడితో దెబ్బలాట నూతులో పడ్డప్పుడు నేను సాహసించి వురికి పైకి తీసెందగ్గిర్నుంచీ వూరంతా నేను సాక్షాత్తూ సత్యహరిశ్చంద్రుణ్ణిగా భావిస్తున్నారు. అడుగడుక్కి బుద్ధి దాట్లేస్తూంటుంది గాని, నేనంత వాజ్జికానా యేమిటి? స్నేహం పట్లపీకిచ్చేస్తారె గిరీశంగారు! సాధారణులా? గనుక బుచ్చమ్మని వశం లావృతనుం చేసినా సులిమించే వరకూ యెవరూ పట్టుబట్టరు. రాత్రిళ్లు అరబ్బీనైట్లు, కాశీమజిలీలు, మదనకామరాజు కథలూ చెబుతూవుంటే యెంతో సరదాగా పక్కని కూచుని వింటుంది. లవ్ స్టోరీజ్ బుఱ్ఱకెక్కించాను. కొంత గ్రౌండ్ ప్రిపేరైంది గనక, యిహ విడో మారియేజి మంచిదని బోధపరుద్దాం. పాటిక పారిసస్టలయూ, రాముడం టలో. విడో మారియేజి కరో! లెట్ మీ బిగిన్ ది కాంపైన్ ఎట్ వన్స్. (తలుపు కన్నములో నుంచి తొంగి చూసి) నడవలో కూర్చుని విస్తళ్లుకుడుతున్నది. మొట్టమొదట కొంచెం మ్యూజిక్ విసురుదాము. (ఎటులోర్తునే చెలియా అను జావళీ కూను రాగముతో పాడి) బుచ్చమ్మ వదినగారూ తలుపు తీయండి (బుచ్చమ్మ తలుపు తీయును) వదినా ... వెలె! ... వెంకటేశం యేమిచేస్తున్నాడు?

బుచ్చమ్మ :- పెరట్లో గొట్టికాయ లాడుతున్నాడు.

గిరీశం :- ఈ వూరువస్తే మరిచదవు చెడిపోతుంది. పట్నంలో వున్నప్పుడు దస్కు దగ్గిరనుంచి కదలితే వప్పేవాడను కాను... ఒక్క మాటు పి.... పిలుస్తారా పాఠం చెపుతాను.

(బుచ్చమ్మ తమ్ముని తీసుకొని వచ్చుటకు వెళ్లును)

ఆహా! దీనిరస్సా గొయ్యా, మొహం యెదటికి వచ్చేటప్పటికి కొంచం ట్రెంబ్లింగ్ పట్టుకుంటుంది. వకటి అనవలెనని మరివకటి అనేస్తూ యుంటాను. మరెవళ్లూ లేరు. వంటరిగా పొరికింది గదా. -యిలాంటప్పుడు నామనస్సులో మాట చెప్పేస్తే తీరిపోవునా! ఆ కోతి వెధవని తీసుకురమ్మని చెప్పాను. కానీ, పాఠాలలో చిన్న లెక్చరు వేతాము. (వెంకటేశ్వరులు, బుచ్చమ్మ ప్రవేశింతురు.) యేమివాయి మైడియర్ బ్రదరిన్లా వెంకటేశం, పాఠాలు చదవడం శుభ్రంగా మానివేశావు? యిక్కడ మరి మాసం రోజులు వుంటే వచ్చింది కూడా మరచిపోతావు. యేదీ టెక్స్టుబుక్కు పట్టుకురా. (వెంకటేశం పుస్తకము పట్టుకొనివచ్చును.) గాడ్స్ వర్క్స్ అనే పాఠం తియ్యి. రీడ్ ఆన్ మై గుడ్ బోయ్.

వెంకటేశం :- (తడుముకుంటూ) దేర్ యిజ్ నాట్ ఏన్ ఆబ్జక్ట్ ఇన్ క్రియేషన్ వుచ్ డజ్ నాట్ సర్వ్ సమ్ యూస్‌ఫుల్ పర్‌జ్.

గిరీశం :- అట్టె! అట్టె! అక్కడ నిలుపు, క్రియేషన్ అనగా యేమిటి?

వెంకటేశ :- క్రియేషన్ అనగా-అనగా-ఆవులు.

గిరీశం :- నాన్సెన్స్, చదవేస్తే ఉన్న మతికూడా పోతున్నది. అవులు యెదటవున్నాయనా ఆవులంటున్నావు? మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు

వెంకటేశ :- యేమాటకి అర్థం అడిగిగారండి?

గిరీశం :- క్రియేషన్.

వెంకటేశ :- ఆదా! క్రియేషన్ అంటే ప్రపంచం. నేను, యెదట ఆవులు కనబడితే యీ ఆవు పెరుగు యీ నెలరోజులే కదా తినడవంని ఆలోచిస్తూన్నాను.

గిరీశం :- వన్ థింగ్ ఏట్ ఏ టైమ్. యిప్పుడు పాఠం మాట ఆలోచించు. క్రియేషన్ అనే వక్కమాటపైనే వక్క ఘంట లెక్చరు యివ్వవచ్చును. ప్రపంచం యేలా గున్నది? కపిద్థాకార భూగోళా అని మనుధర్మశాస్త్రంలో చెప్పినాడు. కపిద్థమంటే యేమిటి?

వెంకటేశ :- నారింజపండు.

గిరీశం :- వెరిగుడ్. అందుకు అమర నిఘంటులో పద్యం నీకు వచ్చునా?

వెంకటేశ :- రాదు. చెప్పండి రాసుకుంటాను.

గిరీశం :- యింతలు బదరీ ఫలములు యింతలు మారేడు బళ్లు యీడుకు జోడై బంతులు తామర మొగ్గలు దంతీకుచ కుంభములబోలు తరుణీ కుచములూ. యీ ప్రపంచంలో యేమివస్తువులుంటవి?

వెంకటేశ :- ఆవులు.

గిరీశం :- డామ్ నాన్సెన్స్, యెంతసేపూ ఆవులేనా? యేవింటి వుంటవో బాగా ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటేశ :- గేదెలు

గిరీశం :- దట్ విల్ నాట్ డు, మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు

వెంకటేశ :- అయితే నాకు తెలియదు.

గిరీశం :- విడోస్-యింత చిన్న ప్రశ్నకు నీకు జవాబు తెలియదు! ప్రపంచమందుండే వస్తువులన్నిటిలోకి ముఖ్యమయినవి విధవలు. దాని విషయమై పెద్ద లెక్చరు యివ్వవచ్చును. మనదేశంలో ఒక దురాచారము వున్నది. మొగవాడికి పెళ్లాము చచ్చిపోతే తిరిగి పెళ్లాడుతాడు. ఆడదానికి మొగుడు చచ్చిపోతే యంత యవ్వనములోనున్నా, యెంత సొగసుగానున్నా, మరివకడిని పెళ్లాడవల్లలేదు. ఇది అన్యాయమంటావా, కాదంటావా?

వెంకటేశ :- తప్పకుండా అన్యాయమే.

బుచ్చమ్మ :- యేమండీ గిరీశంగారూ, వెధవలు పెళ్లాడడడం పాపం కాదూ?

గిరీశ :- ఆహా! మీ సత్యకాలం చూస్తే నాకు విచారంగానున్నది. వెధవలు పెండ్లాడ వలసినదని పరాశరస్మృతిలో స్పష్టంగానున్నది. వేదంలో కూడా నున్నది. రాజమహేంద్రవరములో యిదంతా పండితులు సిద్ధాంతం చేసినారు. పూర్వకాలంలో వెధవలు పెండ్లాడేవారు. వెంకటేశం! నలచరిత్రలో దమయంతి రెండో పెండ్లి సాటించిన పద్యం చదువు.

వెంకటేశ :- నాకు రాదు.

గిరీశ :- ఇంత ముఖ్యమయినపద్యం మరచిపోవడం యెంత తప్పూ! నోటుబుక్కు తీసిరాసుకో – "దమయంతి రెండో పెళ్లికి, ధరనుండే రాజులెల్ల దడదడ వచ్చిరీ"– చూశావా? లోకంలో వుండే రాజులంతా వెధవని పెళ్లాడడానికి వచ్చారట, (బుచ్చమ్మ వైపు జూచి) చూశారా? శాస్త్రాలన్నీ వప్పుకోవడమే కాకుండా మీది మిక్కిలి వెధవలు పెళ్లాడకుండా వుండిపోతే దోషమని కూడా చెప్తుతూ వున్నాయి. యిందు విషయమై శంకరాచార్యుల వారు పత్రికకూడా యిచ్చి యున్నారు.

బుచ్చమ్మ :- అయితే మనవాళ్లంతా వెధవల్ని పెళ్లిచేసుకోకూడదంటారే?

గిరీశ :- అదంతా యింట్లో చాకిరీ చేయించుకోవడము కోసరముగాని మరేమీ కాదు. ఝామురాత్రి ఉందనగా లేచి మరునాడు రెండు ఝామాలరాత్రిదాకా యెద్దులాగు పనిచేయిస్తారుకదా? ఒక్క పూటకంటె యెక్కువ భోజనం చెయ్యనియ్యరు గదా? అప్సరస లాగున యెంతసొగసుగానున్నా మంచి గుడ్డ కట్టుకోనివ్వరు. సరుకు పెట్టుకోనివ్వరు. తుమ్మెద పంక్తుల్లావుండే జుత్తు కూడా తీసివేస్తారు గదా! ఫర్ ఎగ్జాంపిల్ మీ అక్కయ్యకు ఆ చంద్రబింబము వంటి ముఖముపైని ఒక కుంకుమ బొట్టుంటే త్రినేత్రుడికైనా చూడడానికి అలవి వుండునా? ఆహా యీ అవస్థచూస్తే నా హృదయం కరిగిపోతున్నది. ఆల్‌రైట్! ప్రపంచములో యింకా యేమి వస్తువులువున్నవి?

వెంకటేశ :- చేగోడీలు.

గిరీశ :- డామ్ నాన్సెన్స్ ఎంతసేపూ తిండి విషయమయ్యే ఆలోచిస్తావు. బాచిలర్స్, బ్రహ్మచారులు కూడా వున్నారు వాండ్లు చెయ్యవలసిన పని యేమిటి?

వెంకటేశ :- వేదం చదువుకోవడం. పెయ్యలకి గడ్డి తేవడం.

గిరీశ :- నాన్సెన్స్ – అది మీ తండ్రిదగ్గర చదువుకునే విద్యార్థుల మాట. బ్రహ్మచారి యెక్క రియల్ డ్యూటీ అంటే, విధింపబడిన పని యేమనగా, విధవలను పెండ్లాడడమే. ఇంకా క్రియేషనులో యేమున్నది?"

చెంకటేశ :- నాకు తెలియదు.

గిరీశ :- రామవరములో వెధవవివాహము చేసుకున్న వాళ్లకల్లా నెల వక్కంటికి నూరు రూపాయలు యిచ్చిపోషించడమునకు విడో మారేజి సభ వకటి యున్నది. ఇది వరకు అయిదు వేలమంది విధవలకు వివాహములు అయి పునిస్త్రీలు అయిపోయినారు. ఆల్ రైట్! క్రియేషన్ అనే మాట అయినది. ఆ సెంటెన్సు అంతకూ అర్థము చెప్పు

వెంకటేశ :- మీరొకమాటు చెప్పిన తరవాత నే చెబుతాను.

గిరీశ :- ఆల్‌రైట్! ప్రపంచములో దేవుడు ప్రతివస్తువునూ యేదో వొక వుపయోగము కొరకు చేసియున్నాడు. చేగోడీ యెందుకు చేసినాడూ?

వెంకటేశ :- తినడముకు.

గిరీశ :- దట్ ఈజ్ రైట్, ఆవుల నెందుకు చేశాడు?

వెంకటేశ :- పాలు యివ్వడముకు?

గిరీశ :- పెర్‌ఫెక్ట్‌లీ రైట్, ఆడవాళ్లనెందుకు చేశాడు?

వెంకటేశ :- వంటచెయ్యడానికి.

గిరీశ :- నాన్‌సెన్స్. పెండ్లాడడముకూ పిల్లలను కనడముకున్నూ, గనుక పెండ్లాడకుండా వున్న వెధవ పిల్లలు దేవుని ఆజ్ఞను అతిక్రమించిన పాపమును చేస్తున్నారు.

(అగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించును.)

అగ్నిహో :- ఏమండీ గిరీశంగారూ మా కుర్రవాడికి చదువు చెప్తూతున్నారూ?

గిరీశ :- ఘంటసేపాయి చెప్తుతున్నానండి.

అగ్నిహో :- యేదీ నే కూడా వింథాను కొద్దిగా చెప్పండి.

గిరీశ :- మైడియర్ బోయ్, గాడ్ మేడ్ క్రియేషన్. సృష్టి యెవడు చేసినాడూ.

వెంకటేశ :- దేవుడు.

గిరీశ :- ఫాదర్ ఈజ్ నెక్స్ట్ టు గాడ్. దేవుని తరువాత ముఖ్యం యెవరూ! సే ఫాదర్.

వెంకటేశ :- తండ్రి

అగ్నిహో :- మొత్తము మీద మీ ఇంగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కనబడుచూన్నది. భాషభేదం గాని మన ముక్కలే వాళ్లవిన్నీ.

గిరీశ :- వెంకటేశం! దేవుడు సృజించిన ప్రపంచములో యేమివస్తువులున్నవి? సే కోర్ట్స్.

వెంకటేశ :- వెధవలు.

గిరీశ :- సే కోర్ట్స్.

అగ్నిహో :- యిదేమిటండోయి ప్రపంచంలో వెధవలున్నారంచున్నాడు. ఇంగ్లీషు పుస్తకాల్లో యిదేనా యేమిషి వున్నది?

గిరీశ :- వెధ్వల్ అన్నది లాటిన్ మాటండి - ఆ మాటకర్థం కచేరీలండి. కచేరీలు యెందుకున్నవి?

వెంకటేశ :- దావాలు తేవడముకు.

గిరీశ :- దట్ ఈజ్ రైట్ - చూచారండి మీవాడికి కచేరీల భోగట్టాలు కూడా నేర్పుతున్నాను.

అగ్నిహో :- అయితే మన దావావిషయమై నేనిచ్చిన కాకితాలు సమగ్రంగా చూశారా?

గిరీశ :- కేసు గెలవడముకు యేమీ అభ్యంతరము లేదు. మీకు తెలియడం కోసం గ్రంథం అంతా తెలుగు చేస్తున్నాను. మామగారూ మీ విషయమై యెంత శ్రమయినా పడి అమలాపురం వెళ్లి అక్కడ కోర్టులో కేసు గెలిపించకపోతే నన్ను పేరు పెట్టి పిలవవద్దు.

అగ్నిహో :- యేదో అంతా మిమ్మలినే నమ్ముకునివున్నాము. యెంత దబ్బయినా కేసు గెలిస్తే చాలును. పెళ్లి పనుల మీ కుమ్మక్కువుంటేనే కాని తూగదు సుమండీ. నామీద కోపంచాత కరటక శాస్త్రుల్లూ వాళ్లూ వెళ్లిపోయినారు. వాళ్లు వొచ్చేటట్టు కనపడదు.

గిరీశ :- మీరు కూర్చున్న దగ్గరినుంచి కాలు కదపకుండా ఎరేంజిమెంటు యావత్తూ నేను చేస్తాను కదూ.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

4 వ స్థలము - పెరటిలో జామిచెట్టు కొమ్మమీద వెంకటేశం కూచుని జామి పండు కొరుకుచుండును

(చెట్టుకొమ్ములు ఆవరించివ్ను నూతిలో నీరు బుచ్చమ్మ తోడుతుండును.)

బుచ్చమ్మ :- తమ్ముడూ, గిరీశంగారు గొప్ప వారత్రా?

వెంకటేశ :- గొప్పవారంటే అలా యిలాగా అనుకున్నావా యేవిఁటి? సురేంద్రనాద్ భానర్జీ అంతగొప్పవారు.

బుచ్చమ్మ :- అతగాడెవరు?

వెంకటేశ :- అందరికంటే మరీ గొప్పవాడు.

బుచ్చమ్మ :- అయితే గిరీశంగారికి వుద్యోగం కాలేదేమి?

వెంకటేశ :- నాన్సన్స్! నువ్వు ఆడదానిని; నీకేం తెలియదు. ఉద్యోగవఁంటే గొప్పనుకుంటున్నావు. ఉద్యోగవంటే యేమిటో తెలిసిదా? సర్వెంట్ అన్నమాట.

బుచ్చమ్మ :- అనగా యేమిటి?

వెంకటేశ :- సర్వెంటనగానా? నౌఖర్ అన్నమాట. మనగేదెని కాసే అశిరిగాడు ఒక సర్వెంట్. మన యిల్లు తుడిచే అంకి ఒక సర్వెంట్. నీళ్లు మన నౌఖర్లు. పోలీసూ, మునసబూ, తెల్లవాడి నౌఖర్లు. జీతం లావు రాగానే గొప్పనుకున్నావా యేవిఁటి? సురేంద్రనాద్ బానర్జీ, గిరీశంగారూ లాంటి గొప్పవాళ్లు తెల్లవాడి దగ్గిర కాదు, దేవుడి దగ్గిరైన నౌఖరీ చెయ్యమంటే చెయ్యరు. కలక్టరేవంటాడో తెలిసిందా? పోలీసు వెళితే "స్టాండ్!" నిలుచో అంటాడు. గిరీశంగారు వొచ్చారంటే షేక్‌హేండ్ చేసి కుర్చీమీద కూచోండి అంటాడు. ఆయనకి హైదరాబాదు నవాబు వెయ్యి రూపాయల పని యిస్తానుంటే, నీ పనెవడిక్కావాలి పొమ్మన్నారు.

బుచ్చమ్మ :- ఆయనకి పెళ్లైందిరా?

వెంకటేశ :- లేదు.

బుచ్చమ్మ :- తమ్ముడూ, వెధవలు పెళ్లాడ్డం మంచి దంటారు గదా. ఆయనసెందుకు పెళ్లాడారు కాద్రా?

వెంకటేశ :- నీకు యంత చెప్పినా తెలియదు (గట్టిగా) ఆయన ఉద్యోగం చెయ్యకపోవడం పెళ్లి మానుకోవడం లోకం మరామత్తు చెయ్యడానికట యిప్పుడు తెలిసిందా?

బుచ్చమ్మ - యలా మరమ్మత్తు చేస్తున్నార్రా?

వెంకటేశ - - నావంటి కుర్రాళ్లకి చదువుచెప్పండం (నిమ్మళంగా) చుట్టనేర్పడం (గట్టిగా) ె వ్విక్‌కోశ్చన్ అనగా సానివాళ్ల నందర్ని దేశంలోంచి వెళ్లగొట్టడం ఒహటి నేషనల్ కాంగ్రెస్ - అనగా దివాన్గిరీ చలాయించడం ఒహటి యిప్పుడు తెలిసిందా?

బుచ్చమ్మ - ఉద్యోగం చెయ్యరన్నావే? దివాన్గిరీ యే రాజు దగ్గిర్రా?

వెంకటేశ - యే రాజు దగ్గిరా? - ఆడదానిని నీకెందుకూ యీ భోగట్టా అంటాను?

బుచ్చమ్మ :- నువు కూడా లోకం మరమ్మత్తు చాస్తావుష్రా?

వెంకటేశ :- ఓ

బుచ్చమ్మ .- ఐతే వెధవముండని కూడా పెళ్లాడతావురా?

వెంక .- నాన్న లన్న కుండా వుంటే తప్పకుండా పెళ్లాడతాను గాని బోడిగుండు చేస్తేమాత్రం నాకక్కర్లేదు

(గిరీశం ప్రవేశించి)

గిరీశం - వదినా యీ చెట్టుకింద నిలబడితే మీరు వనలక్ష్మిలా వున్నారు (బుచ్చమ్మ వైపు తేరి చూసును)

బుచ్చమ్మ .- విన్నారా? తమ్ముడు వెధవని పెళ్లాడతాష్ష

గిరీశం :- నా ప్రియశిష్యుడూ మీకు ప్రియసోదరుడూ ఆయన వెంకటేశం విధవా వివాహవేఁ చేసుకుంటే మేం యావన్మందివిఁన్నీ బ్రహ్మరథం పట్టవాఁ?

బుచ్చమ్మ - గురువులు గదా ముందు మీరెందుకు చేసుకోరు?

గిరీశం :- ఆడగవలసిన మాట అడిగారు చెబ్తాను వినండి మీ రడిగినతరువాత చెప్పక పోవడం తప్పని చెబుతున్నాను గాని యీ మాటలు చెప్పవలసినవి కావు యేవఁంటారా? నా గొప్ప నే చెప్పుకోకూడదు గదా? అదొహటి అంతకంటె ప్రమాదమైనమాట మరోటుంది చూశారా వదినా - మొదట్నించీ విధవావివాహం కూడదు కూడదు అని తప్పు అభిప్రాయంలో పడిపోయివున్న అత్తగారూ మావఁగారూలాంటి పెద్దవాళ్లకి యెన్ని శాస్త్రాలూ సబబులూ మనం చెప్పినా వాళ్లకి నెత్తికెక్కవు యిలాంటి మాటలు వాళ్లతో మనం చెప్పినట్టాయనా కఱ్ఱుచ్చుకుంటారు మావఁగారు వేదం మట్టుకే చదువుకున్నారు గాని నేను శాస్త్రాలు అన్నీ చదువుకున్నాను అబ్బో నేను మన శాస్త్రాల్లో వృద్ధోలుణ్ణి శాస్త్రకారుడు యేవఁన్నాడూ? బాలాదపి సుభాషితం అన్నాడు అనగా మంచిమాట చంటిపిల్లడు చెప్పినా విని ఆ ప్రకారం చెయ్యండయ్యా అన్నాడు అయితే మన పెద్దవాళ్లు శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రకారం నడుస్తారూ? యంత మాత్రం నడవరు మనం శాస్త్రమూ నవబులూ చూపిస్తే యావఁంటారు? యీ గుంట వెధవలు చెప్పడం మనం విండవూనా అని కఱ్ఱుచ్చుకుంటారు నామాట కేవిఁచప్పకండి నాది యినుంలాంటి శరీరం-కొడితే కఱ్ఱ విరిగిపోవాలి గాని చెక్కుచదరదు నా ప్రియశిష్యుడికైతేనేమో? మీ అందర్నీని మెత్తని మృదువైన

శరీరాలు అవుటచాత యెవిఁకలు విరిగిపోతాయి. గనక యీ మాటలు మన్లో మనం అనుకోవలసినవే గాని మరోళ్లతో ప్రాణం పోయినా అనవలసినవి కావు. యేవఁంటారు?

బుచ్చమ్మ :- అవును?

గిరీశం :- అవునంటే చాలదు. యవరితోనూ యీ మాటలు చెప్పనని మీరంటేనే గాని నా మనసులో మాటలు నాలుగూ యెలా చప్పడం?

బుచ్చమ్మ :- యవరితోనూ చప్పను.

గిరీశం :- వొట్టేసుకోవాలి.

బుచ్చమ్మ :- యేవఁని వట్టేసుకునేది?

గిరీశం :- యేవఁనా? మీరు యవరితోటైనా చెబితేనా బుఱ్ఱ పగిలిపోవాలని వొట్టేసుకొండి

బుచ్చమ్మ :- ఆహా! అలా వొట్టేసుకొను! మీ బుఱ్ఱ చల్లగా వుండాలి. చెబితే నా బుఱ్ఱే పగిలిపోవాలని వొట్టేసుకున్నాను.

గిరీశం :- అందుకు నే వప్పుతానా యేవిఁటి? నా బుఱ్ఱ పగిలింతరవాత మీ బుఱ్ఱ జోలికి యవడైనా రావాలిగాని, మీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం అడ్డువెయ్యనా?

బుచ్చమ్మ :- మా అమ్మని బతికించారు కారా? మీరు అలాంటివారే.

గిరీశం :- ఆమాట మీరే అన్నారు గనక, వినండి – చెప్తాను. నేను పెళ్లాడి పెళ్లాం బిడ్డలూ నాకుంటే, వాళ్లని తల్చుకున్న తరవాత ప్రాణానికి తెగించి మీ అమ్మని తియ్యడానికి నూతులోకి గెంత గలిగివుందునా? యీ జన్మనంతా లోకోపకారం కింద వినియోగపర్చుకుందావఁని నిశ్చయించుకుని యిదివరదాకా ఏకాకినై వుంటిని. సత్యమే. మీలాంటి నా మేలుకోరినవాళ్లు "పెళ్లిచేసుకో" అంటే ఆ మాట తోసేయడం కష్టమే; గాని ఒక మాటకి మాత్రం జవాబు న్యాయంగా చప్పండి. ఒక్కళ్లకి ఉపకారం చెయడం గొప్పా? అందరికీ ఉపకారం చెయడం గొప్పా?

బుచ్చమ్మ :- అందరికి చెయ్యడవేఁ గొప్పనుకుంటాను.

గిరీశం :- సరే! ఆ మాటమీద నిలవండి. పెళ్లాడి. ఆలూబిడ్డలికి, ముచ్చకాయ ముగ్గురికి ఉపకారం చెయడం కంటే లోకోపకారం కింద యీ ప్రాణం వినియోగ పర్చడం పుణ్యం కాదా? చచ్చేకాలానికి స్వర్గం యెదురుగుండా వస్తూందే?

బుచ్చమ్మ :- లోకానికి యేం వుపకారం చాస్తారు?

గిరీశం :- అలా అడగండి. సోషల్ రిఫారమ్, సోషల్ రిఫారమ్ అంటే సంఘ సంస్కారం. అసలు యింగిలీషు మాట యంత అర్థవౌఁతుందో, మీకు, దాని తర్జుమా కూడా అంతే అర్థం అవుతుంది. విప్పి చెప్పాలంటే ఒక సిమిలీ, అనగా ఉపమానం చెప్పి మీకు బోధపరుస్తాను. లోకం తప్పు తోవలో వెళ్లుతూంటే ఆ తోవలోంచి మళ్లించి మంచి తోవలో పెట్టడమనేది సోషల్ రిపారమ్.

బుచ్చమ్మ :- యేమిటా తప్పు తోవ?

గిరీశం :- జారూ బురదా గట్లూ గతకలూ వున్నతోవ యలావుంటుందో యిప్పుడు మన వాళ్ల ఆచారాలు అలావున్నాయి; ఆ తోవలోంచి బండి తప్పించి మంచి దిమ్మిసా కొట్టిన హైరోడ్డులోకి మళ్లించాలి. ఆ బండికి రెండు చక్రాలు, ఒకటి విధవా వివాహం, రెండు నాచ్చి క్వొచ్చన్, అనగా సానివాళ్లని హతవాఁర్చడమున్నూ యీ రెండే రాజమార్గాలు.

బుచ్చమ్మ :- మనవాళ్ల దురాచారా లేవిఁటో నాకు బోధపడలేదు.

గిరీశం :- ఐతే చెబుతాను వినండి. ముసలాళ్ళకి చిన్నపిల్లల్ని పెళ్లిచెయ్యడం ఒకటి. డబ్బుకి పిల్లల్ని అమ్ముకోవడం ఒకటి. అవునంటారా కాదంటారా?

బుచ్చమ్మ :- అవును.

గిరీశం :- ఆ ముసలాళ్లు చస్తే కష్టం సుఖం యరగని పసిపిల్లలు వెధవలు అవుతారు. ఉప్పూ పులుసూ తినడంచాత యేమీ యరగని పసిపిల్లలు పూర్ణయవ్వనం వచ్చిన తరవాత మనసుపట్టలేకపోతే వాళ్లదా తప్పు? "వెధవ వివాహం కూడదూ, గిధవ వివాహం కూడదూ" అని ఓర్వలేని మాటలు చెబుతూ, డబ్బు కాసించి, ముసలి పెళ్లిళ్లుచేసే మూర్ఖుల్దా తప్పు? వూరుకుంటారేం?

బుచ్చమ్మ :- నాకు తెలియదు.

గిరీశం :- అవుఁను మరి మీ రేవనఁగల్రు? తల్లినీ తండ్రినీ యేవఁనుకున్నా మనసులో అనుకుని జీర్ణించుకోవాలిగాని, మీ లాంటి మంచివాళ్లు పైకంటారా? నాలాంటి వాణ్ణి, యేవఁండీ మావఁ గారూ, పిల్లల్ని రూపవంతుడూ, యవ్వనవంతుడూ, బుద్ధిమంతుడూ అయ్ని కుర్రవాడికి యిమ్మని శాస్త్రంలో వుందిగదా, శాస్త్రానికి విరుద్ధంగా యెందుచాత డబ్బుక్కక్కూర్తిపడి ముసలాళ్లకి కట్టబెడుతున్నారయా? శాస్త్రంలో "వెధవలికి పెళ్లి చెయ్యవలసినది, చెయ్యాయలసినది" అని శాశించి చెప్పి వుండగా యెందుకు చెయ్యరయ్యా అని అడిగితినట్టాయనా, అర్ధ చంద్రప్రయోగం చేసి అవతలికి గెంటుతారు. అంచాత "శాంతం బోషానపెట్టె" అనుకుని నోరుమూసుకు వూరుకున్నాను. యిహ నాచ్చి కొశ్చన్ మాటవినండి. సానివాళ్లని హతవాఁర్చడం మంచిదంటారా కాదో?

బుచ్చమ్మ :- వాళ్లని చంపేస్తారా యేవిఁటి?

గిరీశం :- చంపక్కర్లేదు, "పొమ్మనక్కర్లేదు. పొగబెడితే" చాలునన్నట్టు సానివాళ్లని పెళ్ళికి పిలవక పోవడం, వాళ్లిళ్లకి వెళ్లకపోవడం, వాళ్లని వుంచుకోకపోవడం, పైంచెప్పిన పనులు చేసేవాళ్లని కనపడ్డచోటల్లా తిట్టడం, యిలా నాలాంటి బుద్ధిమంతులంతా ఒహటై కొంతకాలం చేసేసరికి, కలికంలోకైనా మరి సాంది వుండదు. లేకుంటే చూడండి. మన వెంకటేశం పెళ్లికి తప్పకుండా సానిమాళం తెస్తారు. నే యెరుగుదును. కూడదన్న పనల్లా మావఁగారు చాస్తారు, కూడిన పని మానేస్తారు. సానిమాళం తేవడమనేది డబ్బిచ్చి తద్దినం కొనుక్కోవడమన్నమాట కాదా? పెళ్లి నాటికి నా ప్రియశిష్యుడికి కొంచం యీడొస్తుందిగదా. ఆ సానిముండలు యఱ్ఱగా బుఱ్ఱగా వుండడం చూసి, పెళ్లాం మీద అసహ్యం పుట్టి "యీ పసిపిల్ల యదగడవెఁప్పుడు, కాపరానికి రావడవెఁప్పుడు, యీ సానివాళ్లు మా మజాగా వున్నారని వాళ్లని వెంకటేశం వుంచుకుంటే కొంప మునిగిపోతుంది. గాని తరవాయి వుండిపోతుందా? యేవఁటారు?

బుచ్చమ్మ :- అవును నిజవేఁ

గిరీశం :- గనక లోకం బాగుపడేందుకుగాను వెధవలికి పెళ్లిచెయ్యడానికి, సానివాళ్లని సాగనంపడానికి వీరకంకణం కట్టాను. మరేవచ్చి, మీ తమ్ముళ్లాంటివాళ్లకి అనేకులికి విద్యాబుద్ధులు చెప్తుతున్నాను. గజీతగాణ్ణి ఔటచేత నూతుల్లో గోతుల్లో పడ్డవాళ్లని పైకి తీస్తాను. యికా నాషనల్ కాంగ్రెస్ ఒహటుంది. గాని అందులో చేసే పని చాంతాడంత వ్యాఖ్యానం చేస్తేగాని మీకు బోధపడదు. పరిపరి విధాల లోకోపకారం చేస్తున్నాను.

బుచ్చమ్మ :- యీ పనులన్నీ పెళ్లి చేసుకుంటే మాత్రం చెయ్యకూడదా?

గిరీశం :- యలా జెయడం? లోకవంఁటే యేవిఁటి గంజి గుంట అనుకున్నారా? యేషియా, యూరోప్, ఆఫ్రికా, అమెరికా, ఆస్ట్రేలేషియా అని, ఐదు ఖండాలు అందులో అమెరికాలో మనుష్యులు బుఱ్ఱ కిందికి కాళ్లు పైకి పెట్టి నడుస్తారు. యిక్కడ పగలు గదా యిప్పుడు? అక్కడ రాత్రి. నార్త్‌పోల్ అని మరోదేశం వుంది. అక్కడ ఆర్నెల్లు పొగలే; అప్పుడు మరి రాత్రుండదు. ఆర్నెల్లు రాత్రే; అప్పుడు మరి పొగలుండదు. అక్కడేవిఁటనుకున్నారు. సముద్రం అంతా మంచు కెరడైపోతే లేళ్లని బళ్లకి కట్టి సవారీఐ, వాయువేగ మనోవేగంగా వెళతారు. యిన్ని దేశాలకీ వెళ్లి అక్కడి వాళ్లకల్లా ఉపకారం చేస్తేగదా లోకోపకారం అవుతుంది. పెళ్లాం బిడ్డలూ వుంటే వాళ్లని వదిలి యలా పోవడం? అయితే పోల్లాడమని మీరు చెప్పిన మాట కూడా సుతలామూ కొట్టి పారెయకూడదు. లోకానికోసం బతకడం ఉత్తమం అయితే లోకం అంతా యంతవిలవో అంతకన్న యెక్కువ విలవైన రత్నంలాంటి ఆడమనిషి దొరికితే, తప్పకుండా పెళ్లాడవలసిందే. యీ వూరొచ్చేవరకూ నా కలాంటి దివ్యసుందర విగ్రహం కనపళ్లేదు. మొహవెఁదట చెప్పకూడదు. అలాంటి మనిషి యీవూళ్లో కనపడ్డది; అందరాని పండుకు ఆశించడ వెందుకిన మనసు మళ్లించుకోడానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నానుగాని మనస్సు లొంగకుండావుంది. భగవంతుడేం జేస్తాడో! మనస్సుతో యేవఁంటున్నానంటే, "ఓ వెఱ్ఱిమనసా! నువ్వు వలచిన చిన్నది ఆణిముత్యవేఁ గాని యిన్నాళ్లూ పెళ్లి మానేసి యిప్పుడు "పెళ్లాడదాం" అని యెందుకు సందడిపడతావు? "సంసార సాగరం దుఃఖం, తస్మాజ్జాగ్రత జాగ్రత" అన్నాడు. సంసారంలో పడిపోతే మళ్లీ నీకు లోకోపకారం చెయడానికీ అవకాశం వుంటుందా?" అని మనస్సుకి బోధ పరుస్తున్నాను. పెళ్లాడితే లోకోపకారానికి అవకావం యంతమాత్రం వుండదు. చూశారా వదినా! మాట వరసకి మనం పెళ్లాడతాం అనుకుందా. సంసారం గడపుకోవడానికి డబ్బు సంపాదించుకోవాలా? యిది వరకల్లా అంటే బ్రహ్మచర్యం ఆచరిస్తున్నాను. గనక "సత్రా భోజనం, మఠా నిద్రా" సరిపోయింది. మాటవరసకి మిమ్మల్ని పెళ్లాడింతరవాత, అలా సరిపోదే! మనంగాని మావఁ గారి మూర్ఖానికి లక్ష్యపెట్టక, యవరితోనూ చప్పకుండా రామవరం వెళ్లిపోయి, అక్కడ శాస్త్రోక్తంగా పెళ్లాడావఁంటే, ప్రస్తుతం మట్టుకు విడోమారియేజి సభ వారు మనకి నెలకి నూర్రూపాయలు యిస్తారు. ఓ నాలుగయిదు మాసాలు అలా కాలక్షేపం చేసి, హైదరాబాదులో గాని, బరోడాలోగాని ఓ వేయి రూపాయల వుద్యోగం సులభంగా సంపాదించుకుంటాను. హయిదరాబాదు నవాబు నెల రోజులకిందట పెద్ద ఉద్యోగ విఁస్తానన్నాడు. "నేను ఒకడిదగ్గిర నౌఖరీ చేస్తానా?" అని

విఋ(బ్రీగి తోసిపారేశాను. మీరు వివాహం చేసుకోమని సలహాయిస్తారని అప్పుడే యెరిగివుంటే ఆ ఉద్యోగం మించిపోనియ్యక పోదును.

బుచ్చమ్మ :- మీరు ఉద్యోగం చెయ్యరన్నాడే, తమ్ముడు?

గిరీశం :- అవును బ్రహ్మచారిగావుండి లోకోపకారం చేస్తూవున్నంతకాలం పెళ్లి చేసుకోనని శపథం పట్టాను. గాని యిప్పుడు నా అదృష్టం వల్ల లోకం అంతటికన్నా విలవైన వజ్రంలాంటి భార్య దొరికితే పెళ్లాడక తీరుతుందా? లోకం యొక్క విలవ వెండి అనుకోండి. లోకం వెండైతే మీలాంటి సువర్ణచ్ఛాయగల కుందనపు బొమ్మ, పజ్జెండోవన్నె బంగారం అవునంటారా కాదంటారా? బంగారం విలవ యెక్కువా వెండి విలవ యెక్కువా? చప్పండి.

బుచ్చమ్మ :- బంగారవే యెక్కు

గిరీశం :- సరే, మీలాంటి బంగారం బొమ్మే లభించినప్పుడు లోకం గీకం అవతలబెట్టి పెళ్లాడక తీరదు గదా, మాట వరసకి మనం పెళ్లాడతాం అనుకొండి. పెళ్లాడింతరవాత సంపసారం సుఖంగా జరుపుకోవాలంటే లావుగా డబ్బుండాలి గదా? ఉద్యోగం చేస్తేగాని డబ్బు లావుగా రాదే?

బుచ్చమ్మ :- అవును.

గిరీశం :- నాకు మేడలుంటేనే గాని కుదరదు. యిలాంటి చిన్న యిళ్లలో నాకు ఉక్కిరి బిక్కిరిగా ఉంటుంది. ఆ మేడ చుట్టూ తోట వుండాలి. మావిడి చెట్లూ, అరిటి చెట్లూ, జామిచెట్లూ, చెప్పన్ని వృక్షాలూ వేస్తాం. మన వెంకటేశం కోతిలాగ పళ్లు తింటూ యెప్పుడూ ఆ చెట్లమీదే వుంటాడు.

వెంకటేశం :- ఆ చెట్లపళ్లన్నీ నేనే కోస్తాను.

గిరీశం :- అంతవాడివి కావనా? మనం అలాగ యిల్లూ, వాకిలీ, తోటా, దొడ్డి. యార్పరుచుకునేటప్పటికీ మనకి చిన్నపిల్లలు పుడతారు. వాళ్లని సంరక్షణ చెయ్యాలి? వాళ్లు నేను కుర్చీ మీద కూచుని రాసుకుంటూంటే వచ్చి చెయ్యిబట్టుకు లాగి నాన్నా యిది కావాలి అది కావాలంటారు. మీరు బీరపువ్వుల్లాగ వంటి నిండా సరకులు పెట్టుకుని, చక్కగా పసుపూ కుంకం పెట్టుకుని, మహాలక్ష్మిలాగ యింట్లో పెత్తనం చేస్తూవుంటే ఒక పిల్ల యిటివేపు వచ్చి మెడ కాగలించుకునీ, ఒక పిల్ల అటువేపు వచ్చి మెడ కాగలించుకుని "అమ్మా యిది కావాలి. అమ్మా అది కావాలని" అడుగుతారు. వాళ్లకి సరుకూ జప్పురా చేయించాలి, జరీ దుస్తులు కుట్టించాలి. గిరీశంగారి పిల్లల్ని తీసుకురా అని ఒకప్పుడు నవాబుగారి శలవౌతుంది. మన పిల్లల్ని వెంకటేశంలాగ కాయ గావంచా, తెల్ల చొక్కాయితో పంపించడానికి వల్లకాదు గదా? వాళ్లకి చిన్న బళ్లూ, గిళ్లూ కొనాలి. వాళ్లకి చదువూసంధ్యా చెప్పించి ప్రయోజకుల్ని చెయ్యాలి? యిదంతా సంసార తాపత్రయం కదా? యిందులో పడిపోతే మరి లోకోపకారం చెయడానికి అవకాశవుంటుందా? చెప్పడం మరిచిపోయినాను, అప్పుడు మన వెంకటేశం మన దగ్గిరే వుండి చదువుకుంటాడు.

బుచ్చమ్మ :- అలా అయితే మరి నాన్నకి ఖర్చుండదు. నాన్నా అమ్మా వాడి చదువుకోసం దెబ్బలాడ్రు.

గిరీశం :- నేవద్దన్నానా?

వెంకటేశం :- నాకో చిన్న గుఱ్ఱబ్బండి కొనాలి.

గిరీశం :- వేరే నీకు బండీ యెందుకు? మా పిల్లల బండీలో నువ్వు కూడా వెళ్లుదువు గాని, వాళ్లు అల్లర

చెయకుండానూ, కిందపడిపోకుండాను చూస్తువుండువుగాని.

వెంకటేశం :- అక్కయ్యని పెళ్లాడేస్తారా యేవింటి?

గిరీశం :- మాట వరసకి అని అంటూంటే, మతిపోయినట్లు మాట్లాడతావేవింటి?

బుచ్చమ్మ :- అంతే కద?

గిరీశం :- అంతేగదంటే, అంతకంటె అదృష్టం నాకు పట్టడం యలాగ? ఆ మాట మీరు అన్నా, నేను అన్నా, మీవాళ్లు నన్ను తన్ని తగిలేస్తారు. వెంకటేశంగానీ అన్నట్టాయనా, పెయ్యకట్టు తాడు వుణ్ణే వుంది.

వెంకటేశం :- ఓయి నాయనో! (వీపు తడువుకొనును). గుప్ చప్! నే ఆ పూసెత్తను!

బుచ్చమ్మ :- మానాస్తం, రాంభొట్లు గారి అచ్చమ్మ మీరు వప్పుకుంటే మిమ్మల్ని పెళ్లాడతానంది.

గిరీశం :- పెళ్లాడడవేంవస్తే, అచ్చమ్మనీ పిచ్చమ్మ నీనా పెళ్లాడతాను? యప్పటికైనా "ఒకళ్లతో నాకు పనేవింటి? నా బతుకు సుఖవేందో నేను చూసుకుంటాను." అని మీలాంటి దివ్యసుందరవిగ్రహమూ, గుణవంతురాలూ, నామీద కనికరించి "గిరీశంగారూ నన్ను పెళ్లాడండీ' అంటే పెళ్లాడతాను గానీ అచ్చమ్మల్నీ, పిచ్చమ్మల్నీ మెడకి కట్టుకుని ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యం, లోకోపకారం మానుకుంటాననుకున్నారా యేవింటి?

వెంకటేశం :- మంచి పండు పడిపోయింది అందుకోండి.

గిరీశం :- (పండుతీసి) ఆహా యేమిచాయ! వదినా మీ వంటి చాయని వుంది యీ పండు. యిందండి.

బుచ్చమ్మ :- బిందెలో పడెయ్యండి. తమ్ముడూ దిగొచ్చి బిందె యెత్తు.

గిరీశం :- వాడక్కర్లేదు. నేనెత్తుతాన్లెండి. (యెత్తి) ఆహా! యేమి వయ్యారం! (బుచ్చమ్మ నిష్క్రమించును.) శిష్యా! రెండు పళ్లు రాల్చు.

వెంకటేశం :- నాన్నొస్తున్నాడండోయి దిడ్డీ తోవ్వేవు. యేవింటి సాధనం?

గిరీశం :- ఆకులు దట్టంగా వున్న వేపు దాగో. నేను యాతాం తోడ్డం ఆరంభిస్తాను.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశించి)

అగ్ని :- గిరీశం గారూ, నీరు తోడుతున్నారండీ. అసిరిగాడు తోడుతాడే, యింగిలీసు చదువుకున్నవాళ్లు, మీ కెందుకా శ్రమ?

గిరీశం :- పనివంటి వస్తువ లోకంలో లేదండి. ఊరికే కూచుంటే నాకు వూసుపోదు. మొక్కలకా మంచిది, నాకా కసరత్తూ. గవునరు, తోట్లో గొప్పతవ్వుతాడు సీవంరాణీ వారు బీదలూ సాదలకీ యివ్వడానికి బట్టలు కుడతారు. యింగిలీషువాడు సోమరితనం వప్పడండి. వాళ్లలో పెద్ద కవీశ్వరుడు షేక్స్పియరు యేవన్నాడో విన్నారా, "డిగ్నిటీ ఆఫ్ లేబర్." అన్నాడు – అనగా కలక్టరు గొప్ప వాడు కాదే, జడ్జీ గొప్పవాడుకాదు, కాయక్లేశపడి కష్టపడే మనిషే గొప్పవాడన్నాడు. అంచాతనే యీ గొప్పదొర్లంతా మెప్పు పొందాలంటే తోటమాలీ పనిచేస్తారు. చెట్లూ చావంలూ యెక్కడం వహటి వాళ్లలో గొప్ప విద్య, లాభంలేని పని యేదీ దొరచెయ్యడండి మావంగారూ. దొరగారు పూర్నించి వూరికి వెళుతూండగా దాహవేస్తుంది. చెట్లని పళ్లుంటాయి. నడితోవలో చెట్టెక్కడం నేర్చుకోక పోతే

దాహంతో చావవలసిందే గదా? యేజన్సీ కమాన్ చేస్తూవుంటే పెద్దపుల్లి వస్తుందనుకోండి. దొరకి చెట్టెక్కడం చాతయితె చపాల్నచెట్టెక్కి ప్రాణం కాపాడుకుంటాడు. అంచేత చదువుతోపాటు చెట్లెక్కడం కూడా నేరుస్తారు.

అగ్ని :- దొర్ల తరీఫీదంతా అదో చిత్రం. వెంకడు రాసుకుంచున్నాడా, చదువు కుంచున్నాడా అండీ?

గిరీశం :- యింతసేపూ చదువుచెప్పి "చెట్లూ చావఁలూ యెక్కి ఆడుకో" అని తోలేశాను.

అగ్ని :- మీకేం మతి పోయిందా యేవిఁటండి? కాలూ చెయ్యీ విరుచుకుంటే?

గిరీశం :- రేపు మనవాడికి గుణుపురం తాసిల్దారీ అయి అడివిలో కమాను వెళ్లుతూవుండగా పెద్దపులొస్తే చెట్టెక్కలేక, కాళ్లువణికి చతికిల బడాలని మీ అభిప్రాయవాఁ యేవిఁటి?

అగ్ని :- మనవాడికి తాసీల్దారీ అవుతుందండీ?

గిరీశం :- యెందుక్కాకూడదూ? గుఱ్ఱాలెక్కడం, చెట్లెక్కడం మనవాడు నేర్చుకొక పోతే, "నాయనా నువ్వు కమాన్లకి పనికి రావు. డసుకు దగ్గిరకూచుని గుమస్తా పని చేసుకో. తాసిల్దారీ గీసిల్దారీ తలపెట్టకు" అని దొర్లంటారు.

అగ్ని :- అపైతే చిన్న చెట్లెక్కించండిగాని పెద్దచెట్లప్పుడే యెక్కనియ్యకండి.

గిరీశం :- అంచేతనే జామచెట్టు యక్కమన్నాను. చూశారా?

అగ్ని :- ఓరి! కోతివెధవా!

గిరీశం :- అదుగో తిడుతున్నారూ? దొర్ల చదువు చదువుకుంటే, దొర్ల తరీఫీదు యివ్వకతప్పదు. మీరిలా తిడితే భయపడి కిందపడతాడు; యిలాంటి పనులు మీకిష్టం లేకపోతే, యింగిలీషు చదువు మానిసింఇళీచ వేదం చెప్పండి.

అగ్ని :- మరిచిపోయి తిట్టాను. యీ యింగిలీషు వాళ్లసంగతంతా అదో వెట్టిమొట్టి.

గిరీ :- మీ వంటి ప్రాజ్ఞులు అలా అండం నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది. వాళ్ల నడవడిక మంచిదనడంచాతనే దేవుఁడు యింత రాజ్యైశ్వర్యం వాళ్లకిచ్చాడు. మన శాస్త్రాల్లో మాటలు మనం మరిచిపోయినావు. ఆ మాటలే తెల్లవాళ్లు దొంగతనంగా పట్టుకుపోయి, శాస్త్రం చెప్పినట్టల్లా ఆచరించి మన రాజ్యం లాగుకున్నారు. మీరు యెరిగిన వారు గదా చెప్పండి, గురువులు దగ్గిర శిష్యులు యేంచేశేవారు? అడివికెళ్లి చెట్లెక్కి సమిధలు తెచ్చేవారు. రండికి మొండికి ఓర్చేవారు. యిప్పుడు యింత ప్రాజ్ఞులైన మీరేవఁంటున్నారూ? మావాడు యిల్లు కదిలి వెళ్లితే కందిపోతాడు, మావాడు జాపఁచెట్టెక్కితే కాళ్లు విరుచుకుంటాడు అని భయపడతున్నారు. మీ శిష్యులు బ్రహ్మాండమైన మఱ్ఱిచెట్టు కొనకెక్కి ఆకులుకోసి తెస్తున్నారు కారా? మన పుస్తకాల్లో మర్మం కనుక్కుని దొల్లు బాగుపడుతున్నారు. మన పుస్తకాలు బూజెక్కించి మనం చెడుతున్నాం.

అగ్ని :- మీకు చాలా తెలుసును. యీ తెల్లవాళ్లు చేసే విద్యలన్నీ మనగ్రంథాల్లోంచి యెత్తుకెళ్లినవే. యీ రెయిళ్లు గియిళ్లూ యావత్తు మనవేదంలో వున్నాయిష. మీది మా పరిశీలనైన బుద్ధి. మన కేసు గెలవడానికి మీరు రాసిన సవబులు మాబాగున్నాయి.

గిరీ :- యింకా బాగుండును. రికార్డు పూర్తిగా లేదు. కొన్ని కాగితాలు మీరే పారెశారో, మీ వకీలు వుంచేసుకున్నాడో నాకు బోధపడకుండా వుంది.

అగ్ని :- నేను పారెయ్యలేదండీ. నాకు యింగిలీషు తెలియకపోవడం చాలా చిక్కొచ్చింది.

గిరీ :- మీకే యింగ్లీషు వస్తె భాష్యం అయ్యాంగార్లా అయిపోరా? యీ మడి తడిపేసి, వున్న కాగితాలు యావత్తుకూ జాబితా రాస్తాను, తమరు వెళ్లండి.

అగ్ని :- మీరు సంసారం పనిపాట్లు యేం శ్రద్ధగా చేసుకుంటారు! మావాడికి మీలా ప్రయోజకత్వం అబ్బితే నాకొహడి అవసరం వుండదు. దిగేటప్పుడు నిమ్మళంగా సాయం చేసి మరీదింపండేం? కీడించి మేలెంచమన్నాడు. (నిష్క్రమించును.)

వెంక :- (నిమ్మళంగా) నాన్న యింట్లో కెళ్లిపోయినాడు.

గిరీ :- నిమ్మళంగా దిగు.

వెంక :- (వురికి) బతికించారు. (వెళ్లి పోబోవును)

గిరీ :- ఆగు ఆగు ఆవొళ్లో పళ్లిలాపట్రా.

వెంక :- దొబ్బుతారా యేవింటి అన్నీని? అన్యాయం!

గిరీ :- "అన్యాయం పాపనాశనం" అన్నాడు. ఒక్క అన్యాయంతో పాపాలన్నీ పోతాయి. అన్నిపళ్లూ నువు మాత్రం తింటావా యేమిటి? తింటే స్టమకేక్, కడుపు నెప్పొస్తుంది. కడుపునొప్పొస్తే మీ అమ్మ నోరు పగల్తీసి సోలడు ఆముదం వసగుండా గొంతుకలోపోస్తుంది.

వెంక :- నేనావందం తాగను.

గిరీ :- అలా అయితే పళ్లట్టే తినకు (యాతాం వదిలి వెంకటేశం వళ్లోని కాయలు యెంచుచుండును.)

వెంక :- (యేడుపు మొహంతో) పెద్దపళ్లన్నీ దొబ్బుతారా యేవింటీ?

గిరీ :- పెద్దవాళ్లకి పెద్దపళ్లూ, చిన్నవాళ్లకి చిన్నపళ్లూ, యింతసేపూ చెట్టెక్కి చిలకలా కొరికావు చాల్దా? (నాలుగు పెద్ద పళ్లు తీసుకొని వెంకటేశం వీపుతట్టి) మై డియర్ బ్రదరిన్లా! యిహ నీయిష్టవచ్చినట్టు చెట్లూ చావంలూ యెక్కు, యింగిలీషువాడు నేచర్ స్టడీ చెయ్యమన్నాడు. జామ చెట్టెక్కినప్పుడు మాత్రం పండూ, పరుపుకాయా, పచ్చికాయా వీట్లభేదం బాగా స్టడీచేసి, పళ్లేకొయ్యి. అందులో నాలుగు గురుదోణకింద నాకియ్యి. లేకుంటే కడుపుబ్బుతుంది. నొవ్వొహమాటు చెట్టెక్కిం తరవాత, వలేసి చూసినా మరి పరువుకాయ కనపడదు. "యేరుకుమీ కసుకాయలు" అన్నాడు. రనవే! - (వెంకటేశం దాటువేసి పారిపోవును).

పాచిక పారేటట్టే కనపడుతూంది. హా! యేమి సొగసు!

కII నదమా పొక్కిలి, జాంబూ। నదమా మైచాయ, కోకనదమా పదమా।
పదమా జడ, నడుము వియత్। పదమా, నూగారు గూఢ-పదమా చెలికిన్

(నిష్క్రమించును.)

కన్యాశుల్కము

చతుర్థాంకము

1వ స్థలము, రామప్పంతులు యింటి సావిడి

(రామప్పంతులు కుర్చీ మీద కూర్చుని వుండగా మధురవాణి నిలబడి తమలపాకులు చుట్టి యిచ్చుచుండును)

రామ :- నేనే చిన్నతనంలో యింగిలీషు చదివివుంటే జడ్జీల యదట ఫెళఫెలలాడించుదును. నాకు వాక్స్థానమందు బృహస్పతి వున్నాడు. అందుచాతనే యింగిలీషు రాకపోయినా నా ప్రభ యిలా వెలుగుతూంది.

మధు :- మాటలు నేర్చిన శునకాన్ని వేటకి పంపితే ఉసుకోమంటే ఉసుకోమందిట.

రామ :- నేనా శునకాన్ని?

మధు :- హాస్యానికన్న మాటల్లా నిజవఁనుకుంటారేవిఁ?

రామ :- హాస్యానికా అన్నావు?

మధు :- మరి మీతో హాస్యవాడకపోతే, వూరందరితోటి హాస్యవాఁడ మన్నారా యేవిఁటి?

రామ :- అందరితో హాస్యవాడితే యరగవా?

మధు :- అందచేతనే కుక్కన్నా, పందన్నా, మిమ్మల్నే అనాలిగాని, మరొకర్ని అనకూడదే? మిమ్మల్ని యేవఁనడానికైనా నాకు హక్కు వుంది. యిక మీ మాటకారితనం నాతో చెప్పేదేమిటి? మీ మాటలకు భ్రమసే కదా మీ మాయలో పడ్డాను?

రామ :- నాకు యింగిలీషే వస్తే దొరసాన్లు నా వెనకాతల పరిగెత్తరా?

మధు :- మీ అందానికి మేము తెనుగువాళ్లము చాలమో? యింగిలీషంటే జ్ఞాపకవచ్చింది. గిరీశంగారు మాట్లాడితే దొరలు మాట్లాడినట్టు వుంటుందిట.

రామ :- అటా, యిటా! నీకేం తెలుసును. వాడు నట్టి బొట్లేరు ముక్కలు పేల్తాడు. ఆ మాటలుగానీ కోర్టులో పేల్తే చెప్పుచ్చుకు కొడతారు.

మధు :- అదేమో మీకే తెలియాలి! గాని, గిరీశంగారు లుబ్ధావధాన్లు గారి తమ్ములటా? చెప్పారు కారు!

రామ :- నీ మనసు వాడి మీదికి వెళుతూందేం? ఐతే నీకెందుకు, కాకపోతే నీకెందుకు

మధు :- మతిలేని మాటా, మతిలేని పాటా, అని

రామ :- నాకా మతిలేదంటావు?

మధు :- మీకు మతిలేక పోవడవేఁం నాకే.

రామ :- యెం చేత?

మధు :- నుదుట్ను వ్రాయడం చేత

రామ :- యేవని రాశుంది?

మధు :- విచారం వ్రాసివుంది.

రామ :- యెందుకు విచారం?

మధు :- గిరీశంగారు లుబ్ధావధాన్లుగారి తమ్ములైతే, పెళ్లికి వస్తారు; పెళ్లికి వస్తే, యేదైనా చిలిపిజట్టీ పెట్టి, మీ మీద చెయిజేసుకుంటారేమో అని విచారం.

రామ :- అవును, బాగా జ్ఞాపకం చేశావు. గాని డబ్బు ఖర్చై పోతుందని అవుఁధాన్లు బంధువుల నెవల్లనీ పిలవడు.

మధు :- గిరీశంగారు పిలవకపోయినా వస్తారు.

రామ :- నువుగానీ రమ్మన్నావా యేమిటి?

మధు :- మీకంటే నీతి లేదుగాని నాకు లేదా?

రామ :- మరివాడొస్తాడని నీకేలా తెలిసింది?

మధు :- పెళ్లికూతురు అన్నకి చదువు చెప్పడానికి కుదురుకుని, వాళ్లింట పెళ్లి సప్లై అంతా ఆయనే చేస్తున్నారట. అంచేత రాక తీరదని తలస్తాను.

రామ :- వాడొస్తే యేమి సాధనం?

మధు :- నన్నా అడుగుతారు?

రామ :- పెళ్లే తప్పిపోతే ?

మధు :- యలా తప్పుతుంది ?

రామ :- తప్పిపోడానికి ఒక తంత్రం పన్నాను.

మధు :- అయితే, మధురం మాట చెల్లించారే ?

రామ :- చెల్లించక రావఁప్ప యే చెరువు నీళ్లు తాగుతాడు ?

మధు :- యేదీ ముద్దు (ముద్దు పెట్టుకొనును.)

రామ :- గాని మధురం, కీడించి మేలెద్దాం. ఒకవేళ దెబ్బబే జోటు అయి పోయి వాడు రావడవేఁ తటస్థిస్తే యేవిఁటి సాధనం ?

మధు :- ఆడదాన్ని, నన్నా అడుగుతారు ?

రామ :- ఆడదాన్ని బుద్ధి సూక్ష్మం. కోర్టు వ్యవహారం అంటే చెప్పు యెత్తుకి యెత్తు ఇంద్రజాలంలా యెత్తుతాను ? చెయి ముట్టు సరసవంటే మాత్రం నాకు కరచరణాలు ఆడవు.

మధు :- పెళ్లి నాలుగు రోజులూ, తలుపేసుకుని యింట్లో కూచోండి.

రామ :- ఆడదాని బుద్ధి సూక్ష్మవఁని చెప్పానుకానూ ? మా మంచి ఆలోచన చెప్పావు.

మధు :- గాని, నాకొక భయం కలుగుతూంది. నిశి రాత్రి వేళ పైగొళ్లెం బిగించి, కొంపకి అగ్గిపెడతాడేమో?

రామ :- చచ్చావేఁ! వాడు కొంపలు ముట్టించే కొరివి ఔను. మరి యేవి గతి ?

మధు :- గతి చూపిస్తే యేమిటి మెప్పు ?

రామ :- "నువ్వు సాక్షాత్తూ నన్ను కాపాడిన పరదేవతవి" అంటాను.

మధు :- (ముక్కుమీద వేలుంచి) అలాంటి మాట అనకూడదు. తప్పు !

రామ :- మంచి సలహా అంటూ చెప్పావంటే, నాలుగు కాసులిస్తాను.

మధు :- డబ్బడగలేదే ? మెప్పడిగాను. నేను నా ప్రాణంతో సమానులైన మిమ్మల్ని కాపాడుకోవడం, యెవరికో ఉపకారం ?

రామ :- మెచ్చి యిస్తానన్నా తప్పేనా ?

మధు :- తప్పు కాదో ? వేశ్య కాగానే దయా దాక్షిణ్యాలు వుండవో ?

రామ :- తప్పొచ్చింది. లెంపలు వాయించుకుంటాను, చెప్పు.

మధు :- పెళ్ళి వంటలకి పూటకూళ్లమ్మని కుదర్చండి.

రామ :- చాబాష్ ! యేమి విలవైన సలహా చెప్పావు ! యేదీ చిన్న ముద్దు (ముద్దు పెట్టుకోబోయి, ఆగి) గాని గిరీశం గాడు నన్నూ దాన్నీ కూడా కలియగట్టి తంతాడేమో ?

మధు :- ఆ భయం మీకక్కరలేదు. పూటకూళ్లమ్మ కనపడ్డదంటే, గిరీశంగారు పుంజాలు తెంపుకు పరిగెత్తుతారు. ఆమె నోరు మహాఁ చెడ్డది.

రామ :- అవును. నోరే కాదు, చెయ్యి కూడా చెడ్డదే. దాం దెబ్బ నీకేం తెలుసును. గాని, మా దొడ్డ సలహా చెప్పావు. యేదీ ముద్దు (ముద్దు పెట్టుకొనును.) (ముద్దు బెట్టుకుంటుండగా, లుబ్ధావధాన్లు ఒక వుత్తరము చేత బట్టుకుని ప్రవేశించును.)

లుబ్ధా :- యేమిటీ అభావ చేష్టలూ!

రామ :- (గతుక్కుమని తిరిగి చూసి) మావాఁ పడుచువాళ్లం గదా? అయినా, నా మధురవాణిని నేను నడివీధిలో ముద్దెట్లుకుంటే, నన్ను అనేవాడెవడు?

మధు :- నడి కుప్ప మీద యెక్కి ముద్దు పెట్టుకోలేరో? పెంకితనానికి హద్దుండాలి. బావగారికి దండాలు, దయచెయ్యండి. (కుర్చీ తెచ్చి వేయును)

రామ :- నాకు మావఁగారైతే, నీకు బావ గారెలాగేవిఁటి ?

మధు :- మా కులానికి అంతా బావలే. తమకు యలా మావఁలైనారో? (లుబ్ధావధాన్లుతో) కూచోరేం? యేమి? యేమి హేతువో గాని బావగారు కోపంగా కనపడుతున్నారు. రేపు పెళ్లైన తరవాత అక్కగారిని, వీధి తలుపు గడియవేసి మరీ ముద్దెట్టుగుంటారేమో చూస్తాను గదా? అయినా మీ అల్లుడుగారికి చిన్నతనం యింకా వొదిలింది కాదు.

రామ :- పైలా పచ్చీసీలో, చిన్నతనం కాక పెద్దతనం యలా వొస్తుంది ? యేం, మావాఁ! కోపవాఁ?

లుబ్ధా :- నాకు పెళ్లీ వొద్దు పెడాకులూ వొద్దు.

రామ :- (మధురవాణి చెవిలో) చూశావా మధురం, నా యంత్రం అప్పుడే పారింది. (పైకి లుబ్ధావధాన్లుతో) అదేం, అలా అంటున్నారు? నిశ్చయం అయిన తరవాత గునిసి యేం లాభం ?

లుబ్ధా :- నీ సొమ్మేం పోయింది? గునియడం గినియడం కాదు. నాకీ పెళ్లి అక్కర్లేదు.

మధు :- (రామప్పంతులు చెవిలో) యేమిటా వుత్తరం ?

రామ :- (మధురవాణి చెవిలో) అగ్ని హొత్రావుధాన్లు పేరుపెట్టి వేరే బనాయించాను.

మధు :- (రామప్పంతులు చెవిలో) యేవఁని?

రామ :- (మధురవాణి చెవిలో) నవ్వు ముసలవాడివి గనక నీ సంబంధం మాకు వొద్దని.

మధు :- చిత్రం ! చెప్పేస్తాను.

రామ :- (మధురవాణి చెవిలో) నీకు మతిపోయిందా యేమిటి? పెళ్లి తప్పించమని నువ్వే నా ప్రాణాలు కొరికితే, యీ యెత్తు యెత్తాను. నోరు మూసుకో.

మధు :- (లుబ్ధావధాన్లు చెవిలో) యీ సంబంధం మీకు కట్టిపెట్టాలని పంతులు చూస్తున్నారు. వొప్పుకోకండి.

రామ :- (మధురవాణితో) యేమీ బేహద్బీ ! (లుబ్ధావదాన్లతో) స్త్రీ బుద్ధి ప్రళయాంతకం ః అన్నాడు. దాని మాటలు నమ్మకండి. కల్పనకి యింత మనిషి లేదు.

లుబ్ధా :- (చేతిలోని వుత్తరమును ఆడిస్తూ) యీ కుట్రంతా నీదే.

రామ :- (తీక్షణంగా మధురవాణి వైపు చూసి, లుబ్ధావధాన్లుతో) కోపం కోపంలా వుండాలి గాని, యేకవచన ప్రయోగం కూడదు.

లుబ్ధా :- యిదంతా మీ కల్పనే, నా కొంప ముంచడానికి తలపెట్టారు చదవండి.

రామ :- (వుత్తరం అందుకోక కుర్చీ వెనక్కి తీసుకుని) ఆ వుత్తరం సంగతి నాకేం తెలుసును ?

లుబ్ధా :- చేసిన వాడివి, నీకు తెలియకపోతే, యెవరికి తెలుస్తుంది?

రామ :- అదుగో మళ్లీ యేకవచన ప్రయోగం ! మెత్తగా మాట్లాడుతున్నానని కాబోలు ఆనాడీ చేస్తున్నారు? వుత్తరం గిత్తరం నేను కల్పించానని మళ్ళీ అన్నారంటే కథ చాలా దూరం వెళుతుంది. ఆ సంగతి మట్టుకు వుంచండి. రామప్పంతులు తడాఖా అంటే యేవఁనుకున్నారో?

లుబ్ధా :- నువ్వు -

రామ :- అదుగో మళ్లీ.

లుబ్ధా :- మీ కల్పనైతేనేం, మరొహరి కల్పనైతేనేం, బుద్ధి పొరపాటు నాది. మధ్య వెధవలతో నాకేం పని. వెంటనే బయల్దేరిపోయి, ఆ అగ్ని హొత్రావధాన్లునే అడుగుతాను?

రామ :- మాటలు మా జోరుగా వొస్తున్నాయి. జాగ్రత్త (లుబ్ధావధాన్లు వెళ్లును) నన్నేనా వెధవలు అంటున్నాడు.

మధు :- నన్ను కూడా కలుపుకోవాలని వుందా యేవిఁటండి?

రామ :- నన్ను మట్టుకు వెధవ కింద కట్టావూ ?

మధు :- నే వుండగా వెధవలూ మీరెలా అవుతారు ?

రామ :- నన్ను సప్త వెధవని చేశావు. మరి యింకా తరవాయి యేం వుంచావు ?

మధు :- అదేవింటి ఆ మాటలు ?

రామ :- ఆ వుత్తరం నేను బనాయించానని. ఆ వెధవతో యెందుకు చెప్పావు ?

మధు :- మీ తోడు, నేను చెప్పలేదే ?

రామ :- మరి నేను బనాయించానని, వాడికెలా తెలిసింది?

మధు :- యెందుకీ ఆందోళన ?

రామ :- మరి, ఆ వెధవ ఆ వుత్తరం తీసికెళ్లి అగ్నిహెూత్రావధాన్లుకి చూపిస్తే, నా మీద వాడు వెంటనే ఫోర్జరీ కేసు బనాయిస్తాడే ? పీక తెగి పోతుంది? యేవింటి సాధనం ?

మధు :- యంత్రం యెదురు దిరిగిందో ? ఐతే చక్రం అడ్డు వేస్తాను. (మధురవాణి తొందరగా వీధిలోకి వెళ్లును.) యిదెక్కడికి పారిపోతూంది? యిదే చెప్పేసింది. దొంగ పని చేసినప్పుడు రెండో వారితో చెప్పకూడదు. వెధవని చెవులు నులుపుకుంటాను. పరిగెత్తి వెళ్లి చేతులో కాగితం నులుపుకొత్తునా? - గాడిద కొడుకు కరిస్తే ? పోయి మీనాక్షి కాళ్లు పట్టుకుంటాను. (మధువాణి వక చేతితో వుత్తరము, వక చేతితో లుబ్ధావధాన్లు చెయ్యి పట్టుకుని ప్రవేశించును.)

మధు :- (రామప్పంతులుతో) చాలు, చాలు, మీ ప్రయోజనకత్వం, బావగారికి అన్నా, తమ్ముడా, కొడుకా, కొమ్మా ? మిమ్మలిని ఆప్తులని నమ్ముకుని, సలహాకి వస్తే, ఆలోచనా సాలోచనా చెప్పక ఏకవచనం, బహువచనం, అని కాష్టవాదం పెట్టారు. బావా ! కుర్చీ మీద కూర్చోండి (కుర్చీ మీద కూచోబెట్టి) (రామప్పంతులుతో) యీ వుత్తరం యేమిటో నింపాదిగా చదివి చూసుకోండి (వుత్తరం రాప్పంతులు చేతికి యిచ్చును.)

రామ :- (వుత్తరం అందుకుని తనలో) బతికాన్రా దేవుఁడా. చూచుకుని అరే నా వుత్తరవేఁ కాదే యిది. నా నీడ చూసి నేనే బెదిరాను (పైకి మావాఁ! వొస్తూనే తిట్లతో ఆరంభిస్తే యెంతటి వాడికైనా కొంచం కోపం వొస్తుంది. నెమ్మదిగానూ, మర్యాదగానూ, నన్నొచ్చి యేం సహాయం చేయమంటే అది చెయనూ ?

లుబ్ధా :- మరైతే యీ పటాటోపం వొద్దని రాయండి. అతగాడికి పటాటోపం కావలిస్తే ఆ ఖర్చంతా అతగాడే పెట్టుకోవాలి.

మధు :- (లుబ్ధావధాన్లు, జుత్తు ముడి విప్పి దులిపి) యేం ధూళి ! సంరక్షణ చేసేవాళ్లు లేకపోబట్టి గదా? (గూటిలో నుంచి వాసన నూనె దువ్వెనా తెచ్చి తల దువ్వుచుండను.)

రామ :- (ఉత్తరం తిప్పి కొస చూసి చదువును.) “శేవకుడు తమ్ములు గిరీశం” - వీడా !

మధు :- పైకి చదవండి.

రామ .- నీ గిరీశం అనగానే పైకి చదవాలేం ?

మధు .- అయితే మీరే చదువుకు ఆనందించండి

లుబ్ధా .- నీ గిరీశం అన్నారేం ?

రామ .- అది వేరే కథ

లుబ్ధా - పైకి చదవండి

రామ .- (చదువును)

శేవకుడు తమ అత్యంత ప్రియ సోదరులు గిరీశం అన్కే నమస్కారములు చేసీ చాయంగల విన్నపములు త యీ నాటికి వృద్ధాప్యంలో నయినా మీరు తిరిగీ వివాహం చేసుకుని ఒక యింటి వారు కావడమునకు నిప్పుయించితిరన్న మాట వినియమందానందకందళిత హృదయారచిందుడ నైతిని

లుబ్ధా .- వెధవ వృద్ధాప్యమంటాడూ ? మొన్నకాక మొన్ననే గదా యాభై దాటాయి

మధు .- (దువ్వెన మొలనుపెట్టి లుబ్ధావధాన్లు జుత్తు ముడి వేసి) సంరక్షణ లేక యిలా వున్నారు గాని యవరు మిమ్మల్ని ముసలివాళ్ళనేవారు?

రామ - (చదవును) మీకు కాబోవు భార్య నా ప్రియశిష్యుండగు వెంకటేశ్వర్లు చెలియలగుటంజేసి నాకు బ్రహ్మానందమైనది నేను అగ్ని హెూత్రావధానులు వారి యింటనే యుండి పెళ్లి పనులు చేయించుచున్నాడను వారు నన్ను పుత్ర ప్రాయముగా నాదరించుచున్నారు బహు దొడ్డవారే గాని చంద్రునకు కళంక మున్నటుల వారికి కించిత్తు ద్రవ్యశా కించిత్తు ప్రధమ కోపముం గలవు

వ్యాకరణం వెలిగిస్తున్నాడయ్యా గుంటడూ

"షరా" :- ఆ కోపం వొచ్చినపుడు మాత్రం యెదట పడకుండా దాగుంటే యెముకలు విరగవు ప్రాణం బచాయిస్తుంది మరేమీ ఫర్వావుండదు - ద్రవ్యాశ అనగా అది వారికిగాని మీకుగాని ఉపచరించేదికాదు మీవూరి వారెవరోగాని ఒక తుంటరి మీరు విశేషధనవంతులనియు పెళ్లి దేవదుందుభులు మ్రోయునటుల చేతురనియు వర్తమానము చేయుటను యేబది బండ్లమీద యీ వూరివారి నందరిని తర్లించుకు రానైయున్నారు ఇంతయకాక దివాంజీ సాహేబువారి నడిగి ఒక కుంజరంబునూ మూడు లొట్టియలనూ యేను గుఱ్ఱంబులం గూడ తేనై యున్నారు బంగారపు టద్దల పల్లకీ గూడ దెచ్చెదరు

"షరా" :- దాని మీద సవారీ ఐ ఆలండొ లత్తులతో వూరేగి మీరు పెళ్లి చేసుకోవడం నాకు కన్నుల పండువేగాని యిదంతా వృధా వ్యయం గదా అని నాబోటి ఆప్తులు విచారిస్నున్నారు యెద్దు పుండు కాకికి రుచి రామప్పంతులు సొమ్మేం బోయింది ?

వెధవ ! నా వూసెందుకోయి వీడికి ?

యిందులో ఒక పరమరహస్యం అది యెద్దియనిన యీ రామప్పంతులు చిక్కులకు జాకాల్ తెలివికి బిగ్ యాస్ '

యిదేవింటోయి, యీ బొల్లేరు యింగిలీషు !

"అనగా"

వ్యాఖ్యానం కూడా వెలిగిస్తున్నాడయా !

"జాకాల్, అనేది, గుంటనక్క

పింజారి వెధవ !

"బిగ్ యాస్, అనగా, పెద్ద -"

వీడి సిగ దరగా! యేం వీడి పోయీకాలం ! వీడి మీద తక్షణం డామేజి దావా పడేస్తాను.

(మధురవాణికి నవ్వొచ్చి, ఆపుకోజాలక, విరగబడి నవ్వును.

యెందుకలా నవ్వుతావు ? నీ మొగుడు నన్ను తిడుతున్నాడనా ఆనందం ?

మధు :- (నవ్వుచేత మాట తెమలక, కొంతసేపటికి) కాదు - కాదు మీ తోడు - లొటి -

రామ :- నాతోడేవింటి ! నేను చస్తే నీకు ఆనందవేఁ!

మధు :- (ముక్కు మీద వేలువుంచి, రామప్పంతులు దగ్గరకువెళ్లి, సిరస్సు కౌగలించుకొని, ముద్దెట్టుకొనును) యేమి దుష్ట మాటా!

రామ :- మరెందుకు నవ్వుతావ్ ?

మధు :- లొటి - లొటి లొటి -

రామ :- యేవిఁటా "లొటి"?

మధు :- లొటి - పిట -

రామ :- అవును, లొటిపిట, అయితే?

మధు :- (సమాళించుకుని) యెందుకో?

రామ :- యెందుకో నాకేం తెలుసును ?

లుబ్ధా :- ఉత్తరం వల్ల మీరే తెమ్మన్నట్లు అగుపడుతూందే?

రామ :- నేనా ? నేనా ? నాకెందుకూ లొటిపిట ?

మధు :- (ఉప్పెనగా తిరిగీ నవ్వుతూ) యెక్కడానికీ.

రామ :- నేనా యెక్కడం.

మధు :- యెందుకు కూడదూ ? మీరొక లొటి - పిట - బావగారొక లొపిట ... పో - పో - పోలిశెట్టి - పెళ్లి సప్లయిదారుడు గనక, అతడో లొటిపిట - యెక్కి పొలాలంట - వూరేగండి - వెన్నుకుప్పెక్కి - ఆ వైభవం -- కళ్లారా - చూస్తాం - (మిక్కిలిగా నవ్వును నవ్వు సమాళించుకుని) బావ గారూ, క్షమించండి - ఆ దుష్ట వ్రాతకి నవ్వాను - మరేం గాదు.

రామ :- దుషంటే దుష్టా ! గాడిద !

లుబ్ధా :- మీరొహా, పెద్ద గాడిదని కూడా తెమ్మన్నారని కాబోలు, రాశాడండీ.

రామ :- లేదు, లేదు, గాడిదె మాట వుత్తరంలో యక్కడా లేదు.

లుబ్ధా :- వుంది. నేను చదివానండీ గాడిదనెందుకు తెమ్మన్నావయ్యా నా నెత్తి మీదికీ ?

రామ :- నీకు మతిపోతూందా యేమిటి ? గాడిదె మాట లేదంటూంటేనే ? (మధురవాణి తిరిగీ నవ్వుచుండును) నీక్కూడా మతిపోయిందీ ? యెందుకా నవ్వు? నన్ను చూశా ? అవుధాన్లును చూశా ?

మధు :- యెందుకు - ఆ అనుమానం ? - సామెత - వుంది.

రామ :- యేమిటా సామిత గీమితాను?

మధు :- గాడిద అందిట - పాటకి నేను - అందానికి - మా అప్పా - అందిట -

రామ :- అంటే -

మధు :- పెళ్లికి గాడిద - లొటిపిటా మాట - యిన్నాళ్లకి - మళ్లీ విన్నాను గదా అని.

రామ :- వింటే ?

మధు :- నవ్వొచ్చింది. మీరు కూడా నవ్వరాదూ ? యెందుకీ దెబ్బలాట ?

రామ :- వీడిమీద డామేజి దావా వెంటనే పడేస్తాను.

మధు :- (లుబ్ధావధాన్లుతో) బావా, యెందుకు మా పంతులు గారి మీద అన్యాయంగా అనుమానం పడతారు ? ఆయన నిజంగా మిమ్మల్ని అన్నగార్లా భావించుకుంటున్నారు. గిరీశం గారు పంతులు మీద వ్రాయడానికి కారణాంతరం వున్నది. మీతో చెప్పవలసిన సంగతి కాదు గాని, మీ ఉభయులకూ స్నేహం చెడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు చెప్పక తీరదు. మీ గిరీశం గారు నాకు కొన్నాళ్లు యింగ్లీషు చెప్పేవారు. కొద్ది రోజుల నన్ను వుంచుకున్నారు. మా పంతులు గారు ఆయన దగ్గిరనుంచి నన్ను తీసుకు వెళ్లిపోయి వచ్చినారనే దుఃఖంచేత లేనిపోని మాటలు కల్పించి "నక్కా గిక్కా" అని వ్రాశారు. గాని, ఆ బొల్లి మాటలు నమ్మకండి.

రామ :- "నక్కా గిక్కా" వొట్టినే పోతుందనుకున్నావా యేమిటి ? డామేజి దావా పడ్డ తరవాత దాని సంగతి తెలుస్తుంది.

మధు :- బావా, మరొక మాట ఆలోచించండి. పంతులకేం లాభం యేనుగులూ, లొటిపిటలూ, గాడిదలూ - (నవ్వును.)

రామ :- మనిషివి కావా యేమిటి ? గాడిదె మాట లేదంటూంటేనే?

మధు :- పోనియ్యండి - మీకెందుకు కోపం! గాడిదలు లేకపోతే కదంవ్వే ఆయెను. యివన్నీ మీ యింటి మీద పడి తింటే మా పంతులు గారికి యేం లాభం ? చెప్పండీ. ఒకవేళ రాతబు బేరం జరుగుతుంది. గనక పోలిశెట్టిక లాభించవచ్చును.

లుబ్ధా :- బాగా చెప్పావు - పోలిశెట్టి చేసిన పనే !

రామ :- చవగ్గా చేస్తాడని ఖర్చు వెచ్చం కోవంటాడి మీద పెట్టావు అనుభవించు.

మధు :- యిప్పుడు మించిపోయినదేమి? పెళ్లికూతుర్ని పంపిస్తే పదిరూపాయలు ఖర్చుతో యిక్కడ ముడిపెట్టేస్తాం. మీరెవరూ రావద్దని మీ మావం గారిపేర వుత్తరం వ్రాయండి.

లుబ్ధా :- మా ప్రశస్తమైన ఆలోచన చెప్పావు. మావం గారూ, మధురం మా బుద్ధిమంతురాలు.

రామ :- అదుగో ! "మధురం గిధురం" అని మీరు అనకూడదు "మధురవాణి" అనాలి.

లుబ్ధా :- పొరపాటు – గాని తీరామోసి వాళ్లు పెళ్లికూతుర్ని ఒక్కర్తెనీ పంపించేస్తే ?

మధు :- మరేం ? మీ తీపు దిగదీసిందీ ? పెళ్లి చేసుకొండి.

లుబ్ధా :- నా ప్రాణంపోతే యీ సంబంధం చేసుకోను. ఆ వుత్తరం కొసాకూ చదివితే అభావ చేష్టలు మీకే బోధపడతాయి.

మధు :- చదవడం మానేసి యేమిటి ఆలోచిస్తున్నారు ?

రామ :- గిరీశం గాడి మీద పరువు నష్టానికి డామేజీ దావా తేకమాన్ను వాడి మొహం లాగేవుంది వుత్తరం. చదివేదేవింటి.

లుబ్ధా :- మా వెధవ నా పరువు మాత్రం యేమైనా వుంచాడనా ? అయినా తరవాయి చదవండి.

రామ :- (చదువును) తాజా కలం. చిన్నది బహులక్షణంగా వుంటుంది. గాని కొంచం పెయ్య నాకుడు మాత్రం కద్దు. అద్దానిని మనవారు వైధవ్య హేతువ అంద్రు. యిది వట్టి సూప – సూపర్ – స్టిషన్ – అనగా, తెలివితక్కువ నమ్మకం. మనవంటి ప్రాజ్ఞులు లెక్కించవలసినది కాదు షరా – దీనికి వక చిన్న బైరాగీ చిటికీ వున్నది. చిమ్మిటతో పెయ్యనాకుడు వెంద్రుకలూడబీకి, ఒక పౌ – పౌడర్ అనగా, గుండ కద్దు ; ఆ గుండ ప్రామినచో మరల పెయ్య నాకుడు పుట్టనేరదు. ఈలోగా దైవాత్తూ వైధవ్యంబే సంప్రాప్తించినచో, పదే పదే క్షౌరంబౌను గావున పెయ్యనాకుడు బాధించనేరదు. రెండవ నెంబరు షరా – ఒకవేళ వైధవ్యం తటస్థించినా, మా వదెనె గారు జుత్తు పెంచుకునే యడల మీరేం జేయ్యగలరు ; నేనేం జెయ్యగలను?"

మధు :- చాల్చాలు ; యీపాటికి చాలించండి. గిరీశం గారు యేం తుంటరి ?

రామ :- యిప్పుడైనా వాడి నైజం నీకు బోధపడ్డదా ? (చదువును) మూడవ షరా యీ రోజుల్లో స్త్రీ పునర్వివాహం గడబిడ లావుగా నున్నది. తమకు విశదమే. మీరు స్వర్గంబునకుం బోయి ఇంద్రభోగం బనుభవించుచుండ నామెకు పునర్వివాహము చేసికొన బుద్ధిపొడమ వచ్చును. అది మాత్రం నేను ఆపజాలనని స్పష్టముగా తెలియునది. ఏలననిన ? వద్దని మందలించుటకు ఎదట పడితినో, "మీయన్న స్వర్గంబున రంభతో పరమానందంబు నొందుచు నున్నారు కదా, నా గతేమి" యని యడిగినచో ~~ యుత్తర మీయువాడ ?

మధు :- మరి చాలించండి.

రామ :- నీ యిష్టం వొచ్చినపుడు చదివి, నీ యిష్టం వొచ్చినపుడు మానేస్తా ననుకున్నావా ? (చదువును.)

నాల్గవ షరా :- కొదువ అన్ని హంశములూ బహు బాగావున్నవి. తప్పకుండా యీ సంబంధం మీరు

చేసుకోవలసిందే. మీ అత్త గారు సాక్షాత్తు అరుంధతివంటి వారు. మనలో మన మాట. ఆమెకు యీ సంబంధం యెంత మాత్రమూ యిష్టము లేదు. పుస్తెకట్టే సమయమందు, మీ యింటి నూతిలో పడి ప్రాణత్యాగం చేసుకుంటానని, యిరుగు పొరుగుమ్మలతో అంటున్నారు. గాని ఫర్వాలేదు. ఆ నాలుగు గడియలూ, కాళ్లూ చేతులూ కట్టేద్దాం. మూడు ముళ్లూ పడ్డ తరువాత నూతులో పడితే పడనియ్యండి. మన సొమ్మేంబోయింది. ? పోలీసువాళ్ల చిక్కు లేకుండా మాత్రం, వాళ్లకేమైనా పారేసి వాళ్లని కట్టుకోవలసి వస్తుంది. యీసంగతులు యావత్తూ మీ మేలుకోరి వ్రాసితిని. యిక్కడ వారికి తెలియరాదు. మరచిపోయినాను, పిల్ల జాతకం అత్యుత్కృష్టంగా వుందట. ఆ బనాయింపు కూడా రామ –"

మధు :– రామ ?

రామ :– అది ఆడవాళ్లు వినవలసిన మాట కాదు.

లుబ్ధా :– అది కూడా మీరే బనాయించారంటా దేవిఁటండీ?

రామ :– వాడి నోటికి సుద్దీ, బద్ధం వుందీ ? డామేజి పడితే గాని కట్టదు

లుబ్ధా :– కొంచం అయినా నిజం వుండక పోతుందా, అని నా భయం అత్తగారికి యిష్టంలేదని పోలిశెట్టి కూడా చెప్పాడు. యీ సంబంధానికి వెయి వేల దణ్ణాలు ; నాకొద్దు బాబూ.

మధు :– బాగా అన్నారు. మీ సంబంధం మాకు యెంత మాత్రం వొద్దని మీ మావఁ గారి పేర వ్రాయండి. కాగితం కలం తేనా ?

లుబ్ధా :– మ్మావాఁ ! మరి ముందూ వెనకా ఆలోచించక వెంటనే వుత్తరం రాసి పెట్టండి. (నిలబడి మధురవాణి చెవిలో రహస్యము మాట్లాడును. మధురవాణి లుబ్ధావధాన్లు చెవిలో మాట్లాడును.)

రామ :– మొహం మీద మొహం పెట్టి, యేవిఁటా గుసగుసలు ?

పై నుంచి పోస్టు జవాను – "లుబ్ధావదాన్లుగారున్నారండీ, వుత్తరం వొచ్చింది."

(మధురవాణి పైకి వెళ్లి వుత్తరము తెచ్చి లుబ్ధావదాన్లు చేతికి యిచ్చును. లుబ్ధావధాన్లు రామప్పంతులు చేతికి యిచ్చును)

లుబ్ధా :– సులోచనాలు తేలేదు. మీరే చదవండి.

మధు :– (తనలో చదువుతూ) మరేవీ ! చిక్కే వొదిలిపోయింది. మావఁగారి దగ్గర్నించి.

లుబ్ధా :– యేవఁని ? యేనుగులూ, లొటపిటలూ తానంటాడా యేవిటి

రామ :– మీ సంబంధవేఁ అక్కర్లేదట.

లుబ్ధా :– యేవిఁటీ ? యెంచేతనో ? వాడికా అక్కర్లేదు. ? నాకా అక్కర్లేదు? తన పరువుకి నే తగాను కానో?

మధు :– నిమిషం కిందట పెళ్లి వొద్దన్నారే ? యిప్పుడు పెళ్లి తప్పిపోయిందని కోపవాఁ?

లుబ్ధా :– యింకా యేం కూస్తాడో చెప్పండీ.

రాము :- మీరు పీసిరి గొట్లని యెవరో చెప్పారట.

లుబ్ధా :- నేనా పీసిరి గొట్టుని ? వొక్క పాటున పద్దెనిమిది వొందలు యే పీసిరి గొట్టు పోస్తాడు? యింత సొమ్ము యెన్నడైనా, ఒక్కసారి, అగ్ని హోత్రావుధాన్లు కళ్లతో చూశాడూ? సంసారం పొక్కుగా చేసుకుంటే పీసిరిగొట్టా? వాడి సొమ్ము వాడి నెత్తిని కొట్టిన తరవాత, నేనెలాంటి వాణ్ణి అయితే వాడికేం కావాలి?

మధు :- యెలాంటి వాళ్లేం ? బంగారంలా వున్నారు?

రాము :- మీరు ముసలివాళ్లనీ, మీకు క్షయరోగం వుందనీ కూడా యెవరో చెప్పారట.

లుబ్ధా :- నేను ముసలివాణ్ణా వీడి సిగ తరగా! యాభైయేళ్లకే ముసలిటండీ? కొంచం దగ్గు వుండడవేఁ కాగట్టండి (దగ్గును) నిలివెడు ధనంపోసి పిల్లని కొనుకున్న తరవాత, మరి దాని ఘోషా, నా ఘోషా వాడి కెందుకయ్యా? దబ్బుచ్చుకున్న తరవాత చచ్చిన శవానికైనా కట్టక తీరదు. మాటాడ్రేం?

రామ :- అవును ; నిజవేఁ. మీరు ముసలివాళ్లైతే మాత్రం?

లుబ్ధా :- అదుగో. ఐతే మాత్రం అంటారేవిఁటి ? నువ్వే పెట్టావు కాబోలు యీ పెంటంతాను.

రామ :- అన్ని పెంటలు పెట్టడానికీ, మీ తమ్ముడు గిరీశం అక్కడే వున్నాడు కదూ ?

లుబ్ధా :- వీడు అక్కడెలా పోగయినాడయ్యా నాకు శనిలాగ ?

మధు :- ఏమి! యీ మగవారి చిత్రం ! యింతసేపూ పెళ్లి వొద్దని వగిస్తిరి ; యిప్పుడు పెళ్లి తేలిపోయిందని వగుస్తున్నారు. నిజంగా మీకు పెళ్లాడాలని వుందండీ?

లుబ్ధా :- వుంటే వుంది, లేకపోతే లేదు. గాని యీ దుర్భాషలు నేను పడి వూరుకుంటానా?

మధు :- మరేం జేస్తారు?

రామ :- యేంజేస్తారా? డామేజీకి దావా తెస్తారు.

లుబ్ధా :- దావా వొద్దు, నీ పుణ్యం వుంటుంది. వూరుకో బాబూ.

రామ :- కాకపోతే, యింతకన్న చవకైనదీ, సాంప్రదాయ వైనదీ, సంబంధం కుదిర్చి, చేసుకున్నావఁంటే, అగ్నిహోత్రావధాన్లుని చెప్పుచ్చుకు కొట్టి వుంటుంది.

లుబ్ధా :- చవగ్గా కుదరడవెఁలాగ ?

మధు :- నా మాట విని పెళ్లిమానేసి వూరుకోండి.

లుబ్ధా :- యేం? ముసలివాణ్ణని నీకూ తోచిందా ? యేవిఁటి ?

మధు :- మీరా ముసలివాళ్లు ? యవరా అన్న వారు?

లుబ్ధా :- నీకున్న బుద్ధి ఆ అగ్ని హోత్రావుధాన్లకి వుంటే బాగుండును.

మధు :- ఓ పన్ను కదిలిందా? కన్నుకు దృష్టి తగ్గిందా? చూడండీ మీ దండలు కమ్మెచ్చులు తీసినట్టు యలా వున్నాయో?

రామ :- (తన దండలు చూసుకొని) మావఁ పెరట్లో గొప్పు తవ్వడం నుంచి దండలు మోటుగా వున్నాయి గాని నా దండలు సన్నవైఁనా ఉక్కు ఖడ్డీలు

మధు :- (తన చీర కొంగుతో లుబ్ధావధాన్లు ఛాతీ కొలిచి) యెంత ఛాతీ

రామ :- యేమిటీ వాళకం?

మధు :- వుత్తరం మీలో మీరు చదువుకుంటారేం? పైకి చదవండి

రామ :- నువ్వు నన్ను ఆజ్ఞాపించే పాటి దానివా? మేం చదువుకుంటాం యివి ఆడవాళ్లు వినవలసిన మాటలు కావు నువ్వు అవతలకి వెళ్లు

మధు :- నేను కదలను

రామ :- అమాంతంగా యెత్తు కెళ్లి వెనకింట్లో కుదేస్తాను

మధు :- (కుర్చీ వెనకను నిలబడి లుబ్ధావధాన్లు దండలు చేతులతో గట్టిగా పట్టుకులి) మార్కండేయులు శివుణ్ణి చుట్టుకున్నట్లు బావగార్ని చుట్టుకుంటాను యెలా లాక్కు వెళతారో చూస్తాను

లుబ్ధా :- (తనలో) యేమి మృదువూ చేతులు తల తల దగ్గిర చేరిస్తే యేమి ఘుమ ఘుమా (పైకి) బాలాదపి సుభాషితం అన్నాడు మావగారూ - మధురవాణ్ణి వుణ్ణియ్యండి మంచి బుద్ధిమంతురాలు నిజం కనిపెడుతుంది

రామ :- అయితే మరి విను (చదువును) మీ కొమార్తె ప్రవర్తన బాగా వుండక పోవడం చాత మిమ్మల్ని వెలేశారని లోకంలో వార్త గట్టిగా వున్నది

లుబ్ధా :- (కొంత తడవు వూరుకుని) నువ్వే నా కొంప తీశావు

మధు :- పంతులేనా ?

లుబ్ధా :- ఒహర్ననవలిసిన పనే వుఁంది?

మధు :- (కొంత తడవు వూరుకొని) నేను మీ యింటికి వెళ్లిపో యొస్తాను రండి పెళ్లీ గిళ్లీ మానెయ్యండి మీకు పెళ్లాం కన్న యెక్కువగా సంరక్షణ చేస్తాను

లుబ్ధా :- (ఆనందం కనపరుస్తూ) బీదవాణ్ణి నేను డబ్బివ్వలేనే ? నీలాంటి విలవైన వస్తువను పంతులు గారే భరించాలి

మధు :- నాకు డబ్బక్కర్లేదు తిండి పెడతారా ?

లుబ్ధా :- ఆహా అందుకు లోపవాఁ

మధు :- ఐతే పదండి మరి యీ పంతులు గారి మాయ మాటలు వినక పెళ్లి మానేసి సుఖంగా యింట్లో కూచుందురు గాని

రామ :- (మధుర వాణి వైపు తీక్షణముగా చూసి) నువ్వు భోజనం చెయ్యలేదన్న మాట జ్ఞాపకం వుందా? వెళ్లు

మధు :- మీ చర్య చూస్తేనే కడుపు నిండుతుంది (ఛఱ్ఱుమని యింటి లోనికి పోవును)

లుబ్ధా :- యీ మధురవాణి. విన్నారా ! మావాఁ! వేశ్య అయినా ! చాలా తెలిసిన మనిషి. మన సంసార్లకి దానికి వున్న బుద్ధి వుంటే బతికిపోదుం.

రామ :- అవునను. బుద్ధిమంతురాలే ; గాని వొళ్లెరగని కోపం. యేవైఁనా వెఱ్ఱి అనుమానం పుట్టితే, తనూపై కానదు. చూశారా మావాఁ, మీ లాంటి శిష్యులు సానివాళ్ల శరీరం తాక కూడదు. అది చిన్నతనం చేత ముఖం మీద మొఖం పెడితే, "పిల్లా, యదంగా నిలబడి మాట్లాడు" అని చప్పాలి. ఒక్కటే వొచ్చింది దీనికి దుర్గుణం. పరాయి వాళ్లతో మాట్లాడితే గాని దానికి తోచదు. పట్నవాసంలో వుండడం నించి దురలవాటు అబ్బింది.

లుబ్ధా :- చిన్నతనం గదా ! మధురవాణి నా పిల్లలాంటిది. ముట్టగుంటే అదో తప్పుగా భావించకండి.

రామ :- నీ సొమ్మేం బోయింది ! అది కాదు, చూశారా మావాఁ, వుంచుకున్న ముండాకొడుకు యదట. మరో మొగాణ్ణి పట్టుకుని "వీడి దండల కమ్మెచ్చులు తీసినట్టున్నాయి. వీడి ఛాతీ భారీగా వుంది" – అని చెవిలో నోరు పెట్టి గుసగుసలాడుతూంటే ఆగ్గెత్తుకొస్తుందా రాదా ?

లుబ్ధా :- పొరపాటు. లెంపలు వాయించుకుంటాను క్షమించండి.

రామ :- మీ లెంపలు వాయించుకుంటే కార్యం లేదు. దాని లెంపలు వాయించాలి. మీ మీద దానికి కొంచం యిష్టం వున్నట్టుంది గట్టిగా బుద్ధి చెప్పండి.

లుబ్ధా :- నామీద యిషవేఁవిటి మావాఁ! యక్కడైనా కద్దా?

రామ :- మీ యింటికి వెళ్లిపోయొస్తావంటూందే ? మరి తీసికెళ్ళు.

(పై మాటలాడుచుండగా మధురవాణి పట్టు చీర కట్టుకుని ప్రవేశించి.

మధు :- అలాగే తీసి కెళ్తారు మీకు భారవైఁతేను. ఆ మహానుభావుడికి చాకిరీ చేస్తే పరం ఐనా వుంటుంది.

లుబ్ధా :- మామ గారు హాస్యానికి కంటున్నారు గాని, నిన్నొదుల్తారా తగను, తగను.

రామ :- అలా గడ్డి పెట్టండి !

మధు :- ఆయన హాస్యానికి అంటున్నా, నేను నిజానికే అంటున్నాను గడ్డి గాడిదలు తింటాయి ; మనుష్యులు తినరు.

రామ :- అదుగో మళ్లీ గాడిదలంటుంది ! (మధురవాణి నవ్వు దాచుటకు ముఖం తిప్పికొని, లో గుమ్మముదాటి, విరగబడి నవ్వును.)

లుబ్ధా :- మధురవాణికి మీ దగ్గిర భయం భక్తి కూడా కద్దు.

రామ :- వుంది. కోపవొఁస్తే గడ్డి పరకంత ఖాతరీ చెయ్యదు. పరాయి మనిషి వున్నాడని అయినా కానదు.

లుబ్ధా :- పెళ్లి ప్రయత్నం యిక మానుకోవడవేఁ ఉత్తమం అని తోస్తుంది. యేవిఁటి తమ శలవు ?

రామ :- నా శలవేం యేడిసింది ! పెళ్లిచేసుకో వొద్దని మధురవాణి శలవైంది. దాని బుద్ధికి ఆనందించి అలా నడుచుకుంటున్నారు. స్త్రీ బుద్ధికి : ప్రళయాంతక :॥ అని చెప్పనే చెప్పాను.

లుబ్ధా :- మీరు ఆప్తులనే గదా మీ సలహాకి వొచ్చాను. మధురవాణి చెప్పిందనా పెళ్లివద్దంటున్నాను. తప్పిన పెళ్లి తప్పిపోయింది ఖర్చులు కూడొచ్చాయి గదా అని సంతోషిస్తున్నాను.

రామ :- రెడ్డొచ్చాడు మొదలాడున్నాడట. సాధక బాధకాలు యెన్ని పర్యాయములు చెప్పినా అవి అన్ని పూర్వ పక్షం ఐ, ముక్తాయింపు మళ్లీ డబ్బు ఖర్చు మీదికి వొస్తూ వుంటుంది. పెళ్లి చేసుకుని కడుపు ఫలిస్తే మీ యిల్లు వేయిళ్లౌతుంది. పెళ్లిచేసుకోక గుటుక్కుమంటే, యీ కష్టపడి ఆర్జించిన డబ్బంతా యవడి పాలు కాను ?

లుబ్ధా :- అదుగో యేమో యెక్కువ ధనం వున్నట్టు శలవిస్తారు. నాకే వుంది ?

రామ :- వున్నంత వుంది. పరానికి యిన్ని నీళ్ల చుక్కలు వొదిలేవాడుండాలా?

లుబ్ధా :- అలా అయితే, తమ రెందుకు పెళ్లి చేసుకున్నా కారూ ?

రామ :- నేను పిత్రార్జితం అంతా కరరావుడు చుట్టేవేశాను. యిక పరానికా? నేను శాక్తేయుణ్ణి; యోగసాధనం చేస్తాను. నాకు మరి కర్మతో పనిలేదు. లోకం కోసం తద్దినాలు పెడుతున్నాను. అయితే సానిదాన్ని యెందుకు వుంచుకున్నావయ్యా! అని అడగగలరు.

"కామిగాక మోక్షకామి కాడు" అన్నాడు. యిక మీ సంగతో ? మీరు నిద్దర పోతుండగా చూసి యెప్పుడో ఒకనాడు మీనాక్షి ఆ పాతు యెక్కదీసి రంగు మొగుణ్ణి తీసుకు పారిపోతుంది. ఆపైని దరిద్ర దేవత మిమ్మల్ని పెళ్లాడుతుంది.

లుబ్ధా :- అయితే యేం జెయమంటారు ?

రామ :- మీరు పునః ప్రయత్నం చేసి పెళ్లాడండి. పెళ్లాం భయం చేత మీనాక్షి ఆట కట్టదుతుంది. మీనాక్షి భయం చేత, మీ పెళ్లాం కట్టుగా వుంటుంది. అవునంటారా ? కాదంటారా?

లుబ్ధా :- నిజమైన మాటే.

రామ :- నిజమైతేనేం ? మీకు బహు పరాకు. సాధకబాధకాలు అడుగడుక్కీ జ్ఞాపకం చేస్తూండాలి. మీకు జాతకరీత్యా, వివాహం జరక్కపోతే, మార్కం వుందన్న మాట పరాకుపడ్డారా ?

లుబ్ధా :- పరాకు లేదు. గాని యిన్నాళ్లాయి కొట్టుకుంటూంటే, యీ నాటికి పద్దెనిమిది వొందలకి, వక సంబంధం కుదిరి, తీరా క్రియకాలానికి తేలిపోయింది గదా? యిప్పుడు చవగ్గా మనకి సంబంధం కుదురుతుందా? కుదరదు. కుదరదు.

రామ :- నిన్న వొచ్చాడయ్యా, గుంటూరు నించి వక బ్రాహ్మడూ, వున్నాడో వెళ్లి పోయినాడో?

లుబ్ధా :- సంబంధానికా ?

రామ :- అవును. యంత బుద్ధి తక్కువ పని చేశానూ! నా యెరికని యెక్కడైనా సంబంధం వుందా అని అతగాడు అడిగితే, లేదని చెప్పాను. యీ సంబంధం మీకు తప్పిపోతుందని నేనేం కలగన్నానా యేవిఁటి? అతడు జటాంత స్వాధ్యాయిన్నీ మంచి సాంప్రదాయమైన కుటుంబీకుడున్నూ. ఆ సంబంధం చేస్తే అగ్నిహోత్రావధాన్లుని చెప్పుచ్చుకు కొట్టినట్టౌను.

లుబ్ధా :- బేరం యేం చెప్పాడు?

రామ :- బేరం మహాచవకయ్యా. అదే విచారిస్తున్నాను. అతగాడు గుంటూరు నుంచి వస్తున్నాడు. అక్కడి వాళ్లకి, మన దేశపు కొంపలమ్ముకునే బేరాల తాపీ యింకా తెలియలేదు. అందుచేత నడిపిల్లిలో పన్నెండు వందలకి సంబంధం కుదుర్చుకున్నాడు. వ్యవధిగా గాని పెళ్లికొడుకు వారు రూపాయిలు యివ్వలేమన్నారట. ఆ బ్రాహ్మడికి రుణాలున్నాయి. వాయిదా నాటికి రూపాయలు చెల్లకపోతే దావా పడిపోతుందని యెక్కడయినా పిల్లని అంటగట్టడానికి వ్యాపకం చేస్తున్నాడు. ఒకటి రెండు స్థలాల్లో వెయ్యేసి రూపాయలకి బేరం వొచ్చిందట. పన్నెండు వందలకి గాని యివ్వనని చెప్పాడు.

లుబ్ధా :- మరొక్క వొంద వేదాం మనం?

రామ :- అతగాడు వుంటేనా, నూరు వెయడానికీ యాభై వెయడానికీని?

లుబ్ధా :- కనుక్కుందురూ మీ పుణ్యం వుంటుంది. యెక్కడ బసో?

రామ :- దాని సిగగోసిన డబ్బు, డబ్బు మాట అలా వుణ్ణీండి గాని, ఆ పిల్ల యేమి యేపు ! యేమి ఐశ్వర్యలక్షణాలు ! ధనరేఖ జెట్టిపోతులా వుంది. సంతాన రేఖలు స్ఫుటంగా వున్నాయి. పిల్ల దివ్యసుందర విగ్రహం.

(మధురవాణి ప్రవేశించును.)

మధు :- గ్రహవేఁవిఁటి?

రామ :- గ్రహవేఁవిఁటా? అవుధాన్లు గారి గ్రహస్థితి చూస్తున్నాం. జాతక రీత్యా యీ సంవత్సరంలో వివాహం కాక తప్పదు.

మధు :- మీ మాట నేను నమ్మను. (అవుధాన్లు దగ్గిరకు వెళ్లి ముఖం యదట ముఖం వుంచి) ఆ మాట నిజమా?

లుబ్ధా :- అంతా నిజం అంటున్నారు.

మధు :- సిద్ధాంతి గారేవఁన్నారు ?

లుబ్ధా :- జాతకం చూసి సిద్ధాంతల్లా ఆ మాటే అంటున్నాడు. యిదివరకల్లా నా జాతకం మాగట్టి దాఖలా యిస్తూంది. ఒక్కటీ తప్పిపోలేదు.

మధు :- అయితే మీ ప్రారబ్ధం. ఆ పెయ్యనాకుడు పిల్లని మాత్రం యీ పంతులు మాయ మాటలు విని చేసుకోకండి.

రామ :- భోంచేస్తూ వొచ్చావు. యేం పుట్టి మునిగిపోయిందని?

మధు :- వెండి గిన్నె కోసం వొచ్చాను.

రామ :- తీసుకెళ్లు. (మధురవాణి నిష్క్రమించును.)

లుబ్ధా :- పెళ్లి చేసుకో వొద్దంటుందేవఁండీ?

రామ :- నిమ్మళంగా మాట్లాడండి. సానిది యక్కడైనా పెళ్లి చేసుకోమంటుందయ్యా ? నీ మీద కన్నేసింది.

లుబ్ధా :- నా మీద కన్నెయ్యడవేఁవిఁటి మావఁ గారూ! యవరు విన్నా నవ్వుతారు.

రామ :- మీరు గానీ పెళ్లి చేసుకోవడం మానేస్తే, మీ యింట్లో వొచ్చి బయిరా యిస్తుంది. అది ఘంటాపథంగా చెబుతూవుంటే చెవుల్లేవా యేవిఁటి మీకు? దానితో మీరేపఁయినా వెట్టి వెట్టి చాష్టలు చేశారంటే మీకూ నాకూ పడుతుంది గట్టి రంథి. జాగ్రతెరిగి మసులుకొండి.

లుబ్ధా :- నేనా? [illegible]? యేవిఁటి అలా శలివిస్తున్నారు. మావా! నా పిల్ల ఒకటీ అది వొకటీనా? ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లు వున్నాడో వెళ్లాడొ, ఒక్కమాటు కనుక్కోలేరో?

రామ :- యదటింట్లోనే బసచేశాడు కనుక్కుంటాను గాని, మధురవాణి భోజనం యేపాటి అయిందో చూసి మరీ వెళతాను (లోపలికి వెళ్లి వచ్చి పైకి వెళును.)

లుబ్ధా :- మధురవాణ్ణి తీసుకుపోతా ననుకుంటున్నాడు యీ పంతులు ఆహాహా! (పోదుము పీల్చి) మనిషికీ మనిషికీ తారతమ్యం సొందే కనిపెట్టాలి పంతుల్లాగ మీసం వుంచుకుని, రంగు వేసుకుంటె, తిరిగీ యౌవ్వనమోస్తుంది. యీ చవక సంబంధం కుదిరినట్టాయనా యేమి అదృష్ట వంతుణ్ణి!

(రామప్పంతులు స్త్రీ వేషముతో నున్న శిష్యుణ్ని రెక్కపటుకు తీసుకువచ్చును. అరచెయ్యి చూపించి)

రామ :- మావాఁ! యేం ఖొదా కొట్టు కొచ్చిందోయి నీకు! యిదిగో ధనరేఖ. చెయ్యి కొస ముట్టి రెండో పక్కకి యెగబాకిరి నట్టుందోయి. యివిగో సంతాన రేఖలు. కంఠం దగ్గిర చూశావా హార రేఖలు?

లుబ్ధా :- అట్టే పరిశీలన అక్కర్లేదు. చాల్లెండి.

(పై ప్రసంగము జరుగుచుండగా మధురవాణి వెనక పాటున వచ్చిపంతులు నెత్తి మీద చెంబుతో నీళ్లు దిమ్మరించును)

రామ :- యేమిటీ బేహద్బీ !

మధు :- మంగళాస్నానాలు (శిష్యుడి గెడ్డం చేత నొక్కి) నీకు సిగ్గే లేదే లంజా?

(మధురవాణి నిష్క్రమించును.)

రామ :- కోపవొఁస్తే మరి వొళ్లెరగదు. యిక కొరకంచో చీపురుగట్టో పట్టుకు వెంట దరువుఁతుంద. యీ పిల్లని తీసుకు పారిపోదాం రండి.

(శిష్యుడి చెయ్యి పట్టుకొని పైకి నడుచును.)

లుబ్ధా :- నడుస్తుంధి. రెక్క వొదిలెయ్యండి.

రామ :- (రెక్క వదిలి) ఒహూ ! కాబోయే యిల్లాలనా?

(ముగ్గురూ నిష్క్రమించి, వీధిలో ప్రవేశింతురు.)

లుబ్ధా :- యీ పిల్లని చేసుకోమని మీ అభిప్రాయవేఁనా ?

రామ :- నా అభిప్రాయంతో యేం కార్యం? మీ మనస్సమాధానం చూసుకోండి. పిల్ల యేపుగా వుందా? రూపు రేఖావిలాసాలు బాగున్నాయా? అది చూసుకోండి.

లుబ్ధా :- సంసార్లకి సౌందర్యంతో యేం పని?

(సిద్ధాంతి తొందరగా యెదురుగుండా వస్తూ ప్రవేశించి.)

సిద్ధా :- (లుబ్ధావధాన్లతో) యెవరు మావాఁ యీ పిల్ల ? (లుబ్ధావధాన్లు జవాబు చెప్పక, రామప్పంతులు వైపు బుఱ్ఱ తిప్పి సౌంజ్ఞ చేయును.)

రామ :- మావాళ్లే.

సిద్ధా :- (నిదానించి) భాగ్య లక్షణాలేం బట్టాయీ యీ పిల్లకి !

రామ :- యేవిఁటండీ.

సిద్ధా :- విశాలవైన నేత్రాలూ, ఆకర్ణాలు, ఆ వుంగరాలు జుత్తూ, విన్నారా? యేదమ్మా చెయ్యి (చెయ్యి చూసి) యే అదృష్టవంతుడు యీ పిల్లని పెళ్లాడాడో గాని -

రామ :- యింకా పెళ్లి కాలేదండి.

సిద్ధాం :- మీరు పెళ్లి చేసుకోవాలని వుంటే, యింతకన్న అయిదోతనం, అయిశ్వర్యం, సిరి, సంపదా గల పిల్ల దొరకదు. యిది సౌభాగ్యరేఖ, యిది ధనరేఖ, పంతులూ బోషాణప్పెట్టలు వెంటనే పురమాయించండి. యేది తల్లీ చెయి తిప్పూ, సంతానం వకటి, రెండు, మూడు. (చెయ్యి వొదిలి లుబ్ధావధాన్లతో) యేదీ మావాఁ పొడి పిసరు. (పొడుం పీల్చి) పొలిశెట్టి కూతురు ప్రసవం అవుతూంది. జాతకం రాయాలి. మళ్లీ దర్శనం చాస్తాను.

రామ :- వక్క మాట. (సిద్ధాంతితో రహస్యంగా మాట్లాడును. సిద్ధాంతి చంకలో పంచాంగం తీసి, చూచును. మరి నాలుగు మాటలాడి పంచాంగం చంకని పెట్టుకుని తొందరగా వెళ్లిపోవును.)

లుబ్ధా :- యేమంటాడు ?

రామ :- నేనే యీ పిల్లని పెళ్లి చేసుకుంటానను కుంటున్నాడు. రేపటి త్రయోదసి నాడు పెళ్లికి మంచిది అన్నాడు.

లుబ్ధా :- ఆ రోజు వివాహ ముహూర్తం లేదే ?

రామ :- శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు. ద్వితీయానికి అంత ముహర్తం చూడవలసిన అవసరం లేదు. తిథీ నక్షత్రం బాగుంటే చాలును. యిదుగో మీ మావఁగారు వొస్తున్నారు.

లుబ్ధా :- చేరవాఁడి చూడండి.

(కరటక శాస్త్రుల్లు ప్రవేశించును.)

కరట :- గంగాజలం సిరస్సున పోసుకున్నారా యేవిఁటి పంతులు గారూ? మా పిల్లని యిక్కడికి తీసికెళ్తున్నారు?

రామ :- (కరటక శాస్త్రితో) మాట.

(ఇద్దరూ రహస్యంగా మాటాడుదురు.)

రామ :- (లుబ్ధావధాన్లును యెడంగా తీసికెళ్లి) పధ్నాలుగు వొందలు తెమ్మంటున్నాడు. యెవళ్లో పదమూడు యిస్తావఁన్నారట.

లుబ్ధా :- యిదా మీరు నాకు చేసిన సాయం? పోనియ్యండి, ఆ పజ్యేండుకైనా తగలెట్టండి.

రామ :- ఉపకారానికి పోతే నాదా నిష్ఠూరం? కోరి అడిగితే కొమ్మెక్కుతారు. యేం జెయను. (కరటకశాస్త్రితో రహస్యంగా మాట్లాడి, తిరిగీ వచ్చి లుబ్ధావధాన్లుతో) మావాఁ కృత్యాద్యవస్థ మీద వొప్పించాను. పిల్లదానికి సరుకు పెడితే గాని వల్ల గాదని భీష్మించుకు కూచున్నాడు. యేవంటావు?

లుబ్ధా :- అది నా వల్ల కాదు.

రామ :- వూరుకోవయ్యా. అలాగే అందూ, మధురవాణి తాలూకు కంటె తెచ్చి ఆ వేళకి పెట్టి, తరువాత తీసుకుపోతాను.

లుబ్ధా :- అదేదో మీరే చూసుకోండి.

రామ :- నేనే చూసుకుంటాను. ఖర్చు వెచ్చాలేవోఁ మనవే చేసుకుని కొంచంలో దబదబలాడించేదాం పోలిసెట్టిన సప్లైకి పెట్టకండి. పెద్దిపాలెం వెళ్లి లౌక్యుల్ని యెవరు పిలవడం?

లుబ్ధా :- మరి నా కెవరున్నారు. మీరే పిలవాలి.

రామ :- లౌక్యుల్ని పిలవడానికి వెళ్లినప్పుడు దుస్తు దాబుగా వుండాలి దగలా, గిగలా తీయించి యెండ వేయిస్తాను.

(నిష్క్రమింతురు)

2 వ స్థలము - లుబ్ధావదాన్లు యిల్లు

లుబ్ధా :- అవును. మీరు చెప్పిన మాట బాగుంది. దివ్యస్థలాల్లో ఏకరాత్రి వివాహాచారం వుంది.

కరట :- పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగస్థులు కూడా, యిప్పటి రోజులలో, వివాహాలు అలాగే చేస్తున్నారు. కోదండరామస్వామి వారు స్వయంవ్యక్తవూఁ, హనుమత్ర్పతిష్ఠా, అయినప్పుడు, దివ్యస్థలం కాదని యెవడనగలడు ?

లుబ్ధా :- ఆ మాట సత్యవే గాని, దివ్యస్థలంగా ఆలోచించి ఇదివరకు యెవళ్లూ యిక్కడ, ఏకరాత్ర వివాహం చేసివుండలేదు మావఁగారూ. మనం చేస్తే యేవంటారో ?

కరట :- దివ్యస్థలం అయిన తరువాత యెవడేవఁంటే మనకేం పోయింది ?

లుబ్ధా :- అయితే పంతులుతో చెబుదాం.

కరట :- యేవిఁటి మీ సత్య కాలం మావఁగారూ ! యీ పెళ్లిలో యేదో వొక వొంటు బెట్టి, నాలుగు డబ్బులు ఆర్జించుకుందావఁని చూస్తూ వున్న పంతులూ, పోలిశెట్టీ, ఏకరాత్ర వివాహానికి ఆమోదిస్తారా ? పుస్తె కట్టిందాకా ఆ మాట వాళ్లతో చెప్పకండి.

లుబ్ధా :- పంతులుతో చెప్పకపోతే యేం జట్టీ పెడతాడో ?

కరట :- యేవిఁటి మీ భయం ! అతగాడు మీకు యజమానా? జట్టీ, గిట్టీ పెడితే, పెణతూడ గొడతాను.

లుబ్ధా :- మీరు కాదు గాని, సిద్ధాంతి గారి చేతిలో రెండు రూపాయలు పడేస్తే, ఆ పూచీ అంతా ఆయన నెత్తిమీద వేసుకుంటాడు. ఆయన యదట పంతులు నోరు యెగియదు.

కరట :- పా వఁంటి దానికి విరుగుడుంది. పంతులికుండదా ?

(నిష్క్రమింతురు.)

3 వ స్థలము - లుబ్ధావధాన్లు యింటి పెరడు

(కరటకశాస్త్రుల్లు, మీనాక్షీ ప్రవేశింతురు)

మీనాక్షి :- మీ పిల్లని నా కడుపులో పెట్టుకోనా తాతయ్యా ?

కరట :- కడుపు గదా అమ్మా? అంచేత పదే పదే చెబుతున్నాను. దానికి తల్లివైనా నువ్వే, తండ్రివైనా నువ్వే. (దుఃఖమును అభినయించును)

మీనాక్షి :- విచారించకండి, తాతయ్యా, దానికి యే లోపం రానియ్యను.

కరట :- అమ్మా, నీకిమ్మని మా అమ్మి చేతికి ఓ పులి మొహురు యిచ్చాను, పుచ్చుకో.

మీనాక్షి :- యిస్తుంది. తొందరేవిఁటి, తాతయ్యా? దాందగ్గిర వుంటేనేం! నా దగ్గిర వుంటేనేం?

(సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాంతి :- యెంతసేపూ కూరలు తరగడం, భోజనాల సరంజాం జాగ్రత్త చెయ్యడం సందడే గాని లగ్నానికి కావలసిన సరంజాం జాగ్రత్త చెయ్యడపు తొందరేవీఁ కానరాదు. నా శిష్యుడు ముంగి పోతులాగ పడుకున్నాడు.

మీనా :- నాలుగ్గడియల పొద్దుకి లగ్గవైతే, యిప్పట్నించి సరంజాం తొందరేవిఁటి అచ్చన్న మావాఁ?

సిద్ధాంతి :- చదవేస్తే వున్న మతీ పోయిందన్నాట్ట. నాలుగ్గడియల రాత్రిందనగా శుభమూర్తం.

మీనాక్షి :- మా న్నా యెప్పుడూ యిదే మచ్చు. యే మాట నిజం యింట్లో ముండలతో చెప్పకపోతే యెలా యేడుస్తారు? నాన్నా? నాన్నా!

(లుబ్ధావధాన్లు ప్రవేశించును)

లుబ్ధా :- యెందుకా గావు కేకలు ?

మీనా :- నాలుగ్ఘడియల రాత్రుందనగానట మూర్తం అచ్చన్న చూసి అంటున్నారు.

లుబ్ధా :- యిదేమిటండోయి. నాలుగ్గడియల పొద్దు కనుకున్నా ముహూర్తం?

సిద్ధాంతి :- ముప్పై మూడు ఘడియల పొద్దు కనుకున్నారు కారో? మీ వెఱ్ఱులు చాలించి చప్పున కానీయ్యండి మంగళాస్నానాలు. ఊళ్లో బ్రాహ్మలినందర్నీ పిలిచేశాను.

లుబ్ధా :- చంపారే! చలి! - అయితే రావఁప్పంతులు కూడా నాలుగ్ఘడియల పొద్దుకి అనుకున్నాడే ముహూర్తం? ఆయనే వొచ్చి, పెద్దిపాలెంలో లొక్కుల్ని నాలుగ్ఘడియల పొద్దుకి రమ్మని పిలుస్తారేమో?

సిద్ధాంతి :- శతాంధాః కూపం ప్రవిశంతి, అమ్మీ, పిల్లకి స్నానం చేయించూ.

మీనా :- యిదుగో, నిమిషంలో చేయిస్తాను.

సిద్ధాంతి :- ఆడవాళ్లు నయం. పెళ్లి పందిట్లో సరంజా చూసుకుంటారు.

లుబ్ధా :- పంతులు లేకుండా లగ్నం అయితే -

సిద్ధాంతి :- పంతులుకా, మీకా పెళ్లి ? జంకవోడక స్నానం కానీండి.

(నిష్క్రమింతురు)

4 వ స్థలము - లుబ్ధావధాన్లు యింటి అరుగు మీద పసుపు బట్టలు కట్టుకుని లుబ్ధావధాన్లు, స్త్రీ వేషముతో శిష్యుడు, కొందరు బ్రాహ్మలు కూర్చొని వుందురు

(రామప్పంతులు, తాషామఫా, కావిళ్లూ, చాకర్లతో, ప్రవేశించి, అరుగు మీద చతికలబడి.)

రామ :- అబ్బ ! ఎంతశ్రమ పడ్డానండి (నౌఖర్లతో) తాషామర్పా వూరు కోమను. బోయీలొహళ్లూ, బాజావాళ్లొహళ్లూ, వూరు చేరేటప్పటికి కోలా హలం లావు చేస్తారు. కాళ్లు పీక్కు వచ్చాయయ్యా, వెధవ పెద్దపాలెం యంత దూరవుఁందీ ! (తిరిగి చూసి) యిదేవిఁటీ పసుబ్బట్టలూ, పెళ్లి కూతురుతో కలిసి కూచోడవూఁను? పెళ్లికొడుకుం చేయించుకున్నా వటయ్యా? ముదిమికి ముచ్చట్లు లావు.

లుబ్ధా :- లగ్నానికి మీరు లేకపోయినారు గదా అని మహా విచారపడుతున్నాను.

రామ :- (ఉలికిపడి) యేవిఁటీ! లగ్గవేఁవిఁటి ?

పూజారి గవరయ్యా :- లగ్నం వేళకి తమరు లేకపోయినారు గదా అని, మేం యావన్మందివీఁ విచారించాం. తమరు యేదో వ్యవహారాటకంచేత వేళకి రాజాలినారు కారనుకున్నాం. తాము లేకపోవడం చేత సభ సాగుసే పోయింది. "నియ్యోగి లేని సావిడి అయ్యయ్యో వట్టి రోత, అది యెట్లన్నన్ ! వయ్యారి"-

రామ :- అట్టే పేలకు. ముహర్తానికి ముందే పుస్తె యెలా ముడెట్టా వయ్యా ?

పూజారి :- సిద్ధాంతి గారు నక్షత్రాలు చూసి ఘడియలు గట్టి సరిగ్గా మూహూర్తం వేళకే పుస్తె కట్టించారండి.

రామ :- నాలుగ్ఘడియల పొద్దు కాలేదే ?

పూజారి :- నాలుగు ఘడియల రాత్రుందనగా కదండీ, శుభ ముహూర్తం ?

రామ :- సిద్ధాంతి, ముహూర్తం తెల్లవారి నాలుగు ఘడియల కని చెప్పాడే ?

పూజారి :- పంచాంగం మార్చడానికి యవడి శక్యం బాబూ? తెల్లవారగట్ల నాలుగు ఘడియలకని, సిద్ధాంతి గారు మనవిజేసి వుంటారు. తాము పరాగ్గా వినివుందురు.

రామ :- పంచాంగానికేం యీ వెధవ పల్లిటూర్లో ? సిద్ధాంతి ఆడింది ఆటా పాడింది పాటా.యంత ద్రోహం చేశాడయ్యా సిద్ధాంతి !

పూజారి :- సిద్ధాంతి యంతో నొచ్చుకున్నాడు తమరు రాలేదని బాబూ యేమి ఆటంకంచాత వుండిపోయినారో? అని అవుదాన్లు గారు తల్లడిల్లారు తాషామార్పా విన్న తరవాత గదా ఆయన మనస్సు స్వస్థపడ్డది

లుబ్ధా :- నిజం మావఁ గారు

పూజారి :- యిక మధురవాణో? అంటే ఆ పందిట్లో నిశ్చేష్టురాలై పుత్తడి బొమ్మలాగా నిలుచుంది గాని బ్రాహ్మణ్యం యావన్మందీ గెడ్డం పట్టుకు యెంత బతిమాలుకున్నా పాడింది కాదు

కొండిభొట్లు :- అంతసేపూ హెడ్డు కనిష్టీబు గారితో మాట్లాడుతూ నిల్చుంది గాని యేం? యింత మందిం ప్రార్థించినప్పుడు ఓ కూనురాగం తియ్యకూడదో?

మరి వక బ్రాహ్మడు :- ఓరి కుంకాయా పంతులు గారు సభలో లేందీ యలా పాడుతుందిరా?

పూజా :- హెడ్డు గారితో యేవిఁటి మాట్లాడుతూందనుకున్నావు ? పంతులు గారు సరుకూ జప్పరా పెట్టుకు వెళ్లారు యేం ప్రమాదం వొచ్చిందో ముహూర్తం వేళకి రాలేదు జవాన్లని పంపి వెతికించండి అని బతిమాలుకుంటూందిరా

కొండిభొట్లు :- యీ గవరయ్య గారు గోతాలు కోస్తాడ్రా హెడ్డూ అదీ ఒహరి మీదొహరు విరగబడి నవ్వుతూంటే పంతులు కోపం బెంగెట్టుకుందని కవిత్వం పన్నుతాడు

రామ :- వైదికం వైదికం మీ యేడుపులు మీరు యేడవక లోకంలో భోగట్టా అంతా మీకెందుకు?

పూజారి :- వూరుకోరా కొండభొట్లు పెద్దా పిన్నా అక్కర్లేదూ?

రామ :- నీ పెద్దరికం యెక్కడ యేడిసింది ? నివ్వే ముందు రేపెట్టావు

పూజారి :- వై స బు పె అని యందుకన్నాడు బాబూ ?

రామ :- అతడేడీ అతడు ? అతడి పేరేవిఁటీ ?

పూజారి .- యెవరండి?

రామ :- ఆ గుంటూరి శాస్తుర్లేడయ్యా?

పూజారి :- యే గుంటూరి శాస్తుర్లండి ?

లుబ్ధా :- ఆయనా - మరే వొచ్చి ఆయనా - వూరి కెళ్లారు

రామ :- యేవిఁటీ తెలివితక్కువ మాట కూతురికి పెళ్లౌతూంటే వూరికెలా వెళ్లాడు ?

లుబ్ధా :- పెళ్లయిపోయింది గదా ?

రామ :- తెలివిహీనం లగ్నవఁంటే నేను లేకుండా వెలిగించావు గాని పెళ్లి ఐదు రోజుల తగలడుతుండి గదూ ? -

పూజారి :- ఏకరాత్ర వివాహం కదండీ ? అంచేత ప్రధాన హోమం శేష హోమంతో సమాప్తి అయిపోయింది

రామ :- (నిశ్చేష్టుడై లుబ్ధావధాన్లుతో) ఓరి సామిద్రోహప వెధవా

పూజారి :- నోరుమూసి బాబ్బాబూ శాంతించండి శాంతించండి (లుబ్ధావధాన్లుతో) పంతులో గారి కాళ్లమీద పడవయ్యా (పంతులుతో) తఱురు చేయించిన శుభం అశుభం మాటలు శలవియ్యకండి సిద్ధాంతిగారూ వారి మావఁ గారూ శాస్త్రచర్చచేసి లగ్నం పది నిమిషాలుందనగా ఏకరాత్రి వివాహం స్థిరపర్చారు

రామ - యేం కుఱ్ఱ వాడికి రూపాయలివ్వలేదు గద ?

లుబ్ధా .- యెల్లుండి యేవాళకైనా రూపాయలు చెల్లించకపోతే దావా పడుతుందని తొందరపడి పట్టుకు వెళ్లిపోయినారు మళ్లీ వారం నాటికే వొస్తావఁన్నారు

రామ .- నన్ను మధ్యవర్తిని చేసి నేను లేనిదీ యీ వ్యవహారం యలా పైసలు చేశావు ? నేను యంత యద్వాన్ను వాడికి యిచ్చానో నీకు తెలుసునూ? అప్పుడే మావఁగారితో కలిసిపోయి నాకు టోపీ అల్లావూ ?

లుబ్ధా :- మీరు చేసిన నిర్నయ ప్రకారవేఁ రూపాయలు చేతులో పడితేనే గాని పుస్తె కట్ట నివ్వనన్నాడు యేం జెయ్యను ?

రామ :- పుస్తె కట్టకపోతే నీ పుట్టె మునిగింది గాబోలు నే వచ్చేలోగా యేం వుప్పిన వొచ్చింది? వీడేదో పెద్ద దగా చేసి నే నొస్తే పట్టుగుంటానని రూపాయలు చేతులో పడేసుకుని వుడాయించాడు వాడి పేరేవిఁటీ?

పూజారి :- ఆయన పేరు - మరే వచ్చి - అవుధాన్లు గారు శలవిస్తారు

లుబ్ధా :- నాకు తెలియదు

రామ :- అయ్యో అభాజనుడా యిహ వాడు పంచాలీ మనిషి అనడానికి సందేహ వేఁవిఁటీ ?

లుబ్ధా :- అతగాణ్ణి మీరే తీసుకొచ్చి దొడ్డవాడని చెప్పారు? అంచేతనే అతణ్ణి నేను నమ్మాను

రామ :- నవ్వు నమ్మితే యెవడికి కావాలి? నమ్మకపోతే యెవడికి కావాలి ? అతనికి నేను పెళ్లి ఖర్చులకోసం బదులిచ్చిన నూరు రూపాయిలూ అక్కడ పెట్టు

లుబ్ధా :- యెవరి కిచ్చారో అతణ్ణే అడగండి నాతో చెప్పకండి

రామ :- సరే నీతో చెప్పను - నీతో యిక మాటే అణ్ణు - మరి నీ యింట్లో వక్క నిమిషం వుండను (లేచి నిలుచుని) అంతా వినండయ్యా యీ గుంటూరు శాస్త్రుల్లు పచ్చిప దొంగ లేకుంటే ఈ తెలివి హీనుడు యిచ్చిన రూపాయిలు సంధించుకుని పేరైనా చెప్పకుండా పరారీ అవుతాడా ? నా తాలూకు సొమ్ము కూడా పట్టుకు చపాయించాడు వీడి వైఖరీ చూడగా రెండో పెళ్లి పిల్లనో, సూద్రప్పిల్లనో యీ తెలివి హీనుడికి అమ్మి యేగేసినట్టు కనబడుతుంది గనక ఒరే ! బారికీ ఒరే మంగలీ హెడ్డుగారి దగ్గిరికెళ్లి, యిద్దరు జవాన్లను తీసుకురా వాడి వెంట దౌడాయింపిస్తాను

(పై మాటలు అంటూ వుండగా, సిద్ధాంతి ప్రవేశించి, రామప్పంతులు మాటలు ముగించి వెళ్లిపోబోతూ వుండగ రెక్కబట్టి నిలబెట్టును.)

సిద్ధాంతి :- యెక్కడికి వెళతారు ? కొంచం నిలబడండి.

రామ :- యేమిటి నీ నిర్బంధం ?

సిద్ధాంతి :- గుంటూరి శాస్త్రుల్లు గారి పేరేవిఁటో మీక్కావాలా?

రామ :- యేమిటా పేరు ?

సిద్ధాంతి :- పురి రామశాస్త్రుల్లు గారు. ఆయన పేరుతో మీకేం పనుంది?

రామ :- వాడు నాకు బాకీ.

సిద్ధాంతి :- మీకు ఒక దమ్మిడీ బాకీ లేదు. ఆ నిజం నాకు తెలుసును.

రామ :- చెయ్యి నొక్కేస్తున్నావేవిఁటి!

సిద్ధాంతి :- వైదీక పాళ్ల చెయ్యి మృధువుగా యలా వుంటుంది? అవధాన్లు గారు యిచ్చిన సొమ్ము తాలూకు నిలవ యెంతుందో చెప్పండి.

రామ :- నువ్వెవరిని అడగడానికి ? అన్న ! చెయ్యి నొక్కుతున్నావు ! తంతావా యేవిఁటి?

సిద్ధాంతి :- శుభమల్లె, పెళ్లి కూతుర్ని ముండా ముతకా, అంటే యెవరయినా వూరుకుంటారా ?

రామ :- ముండ కాదు, పునిస్త్రీయే, అంటాను ; చెయ్యి వొదిలెయ్యి.

(లుబ్ధావధాన్లు శిష్యుడికి కొంత యడంగా జరుగును.)

సిద్ధాంతి :- కోపం వొచ్చినప్పుడు, లౌక్యం మరిచిపోకూడదు. మీరు ప్రభువులూ ; మేం ఆశ్రితులం. తమకి లాభించే మాట చెబుతాను, యిలా దయచెయ్యండి.

రామ :- మర్యాదగా మాట్లాడితే, నా అంత మంచివాడు లేదు.

సిద్ధాంతి :- అవధాన్లు గారూ మీరు కూడా యిలా రండీ.

(అవధాన్లు, సిద్ధాంతి,రామప్పంతులూ రహస్యముగా మాట్లాడుదురు.)

రామ :- (ఉత్సాహముతో సిద్ధాంతీ యేదీ పొడి పిసరు. నియ్యోగపాడన్న వాడు, సవబుకి కట్టుబడతాడు. యవరయా వంటబ్రాహ్మలు ! మా యింటికి పలహారాలు వెళ్లాయా ?యేవోఁయి, కొండిభొట్లూ! మాట. యిలారా.

(కొండి భొట్లు వచ్చును.)

కొండి :- యేం శలవు ?

రామ :- మా యింటి దాకా నాతో రా.

కొండి :- చిత్తం.

రామ :- మా తోట్లో, మంచి పనసకాయలున్నాయి. రెండు కాయలకి బరాతవిఁస్తాను. తెచ్చుకో. మీ అయ్యకి పనసకాయ కూరంటే, మా యిష్టం.

కొండి :- చిత్తం.

రామ :- పెళ్లిలో యేవిఁటోయి గమ్మత్తు.

కొండి :- యేవీఁ గమ్మత్తు లేదండి.

రామ :- మధురవాణి పాడింది కాదేం ?

కొండి :- పాడి. -

రామ :- ఆఁ!

కొండి :- కాదండి.

రామ :- అలా చెప్పు. అంతసేపూ హెడ్డు కానిష్టీబుతో మాట్లాడుతూంది కాబోలు ?

కొండి :- లేదండి. ఒక్క మాటాళ్లేదు.

రామ :- మరెందుకన్నావూ, మాట్లాడిందని యిందాకానూ? విరుగబడి నవ్విందన్నావే?

కొండు :- మరీ - మరీ - మరే వొచ్చి - లింగన్నగారి కాంభొట్లు అలా అనమన్నాడు.

రామ :- వాడి పని పట్టిస్తాను, నాతో వెకాస్యాలా ! నువ్వు మాత్రం వాడిజట్టు కూడకు, చిన్నప్పట్నుంచీ నిన్ను యెరుగుదును. నువ్వు నిజాయితీ మనిషివి.

కొండు :- అవుఁనండి, యెప్పుడూ నేనునిజవేఁ చెబుతాను.

రామ :- అవును గాని, హెడ్డు కనిష్టీబు మాట మట్టుకు నిజం చెప్పావు కావు. పట్టాభిరామస్వావిఁ మీద ప్రమాణం చేసి, చెప్పు! మధురవాణి యెవరెవరితో మాట్లాడింది?

కొండు :- మరే వచ్చి - నిజం చెప్పమన్నారూ ?

రామ :- నిజాయితీ మనిషి వనే గదా నిన్ను అడుగుతున్నానూ?

కొండు :- అయితే, - అందరితోటీ మాట్లాడింది.

రామ :- అందరితోటి అంటే యవరెవరితోటి ?

కొండు :- యవరెవరా అండి ? పెళ్లి వొదిలేసి, అంతా మధురవాణి చుట్టా మూగాం. భుక్త గారితో మాట్లాడింది. మరే వచ్చి.

రామ :- యింకా యవరితో మాట్లాడింది.

కొండు :- సిద్ధాంతి మంత్రం చప్పడం మానేసి మధురవాణి చెవులో యేకాంతం మాట్లాడాడు.

రామ :- మరింకా యవరి తోటి ?

కొండు :- మరే వచ్చి - హెడ్డు కనిష్టీబు తోటి.

రామ :- ఓరి చండాలుడా ! హెడ్డుతో మాట్లాడ లేదన్నావే?

కొండు :- అవును మాట్లాళ్లేదు

రామ - పుండాఖోర్ మాట్లాడిందా మాట్లాళ్లేదా?

కొండు - సచ్చాన్రా దేవుఁడా

రామ .- అసత్యం అంటే నాకు వెట్టి కోపం ప్రమాణ పూర్తిగా నిజం చెప్పు అబ్ధవాఁడితే తల పేలిపోతుంది మాట్లాడిందా లేదా?

కొండు - లేదు

రామ .- ప్రమాణ పూర్తిగా ?

కొండు - ప్రమాణ పూర్తిగానే

రామ :- యిప్పుడు నిజం చెప్పావు విన్నావా? నీకు చిన్నతనం ఆడవాళ్ల మీద ఒహరు అనమన్నా అన్యాయం మాటలు ఆడకూడదు తెలిసిందా?

కొండు :- మధురవాణి మా దొడ్డమనిషి.

రామ :- పూళ్ళో అలా అనుకుంటారేం?

కొండు - అంతా అనుకుంటారు

(రామప్పంతులు యింటి యెదట)

రామ - నేను తలుపు కొడతాను నివ్వో చిన్న గమ్మత్తు చెయ్యి

కొండు - చిత్తం

రామ .- యీ విచ్చు బేడ మొలని పెట్టుకో మా పెరటీ గోడ అవతల ఒక అరఘడియ నిలబడు దిడ్డీ తోవంట కనిష్టేబు గాని మరెవరు గాని పైకి వొచ్చినట్టాయెనా రెక్క పట్టుకుని కేకెయ్యి నే వొస్తాను తలుపు తలుపు (తనలో) ఒకంతట తలుపు తియ్యదు అనుమానిక్కారణం వీడు నిజం చెప్పాడా? అబద్ధం చెప్పాడా? నేను పాలెంనించి వొచ్చి కబురు పంపించిన తరవాత రాక యిది తుఱ్ఱుమని యలా పరిగెత్తి వెళ్లిందీ పెళ్లిలోకి ? తలుపు తలుపు యప్పటికీ రాదేం (మధురవాణి తలుపు తీయును) యేం జేస్తున్నావు యింతసేపు?

మధు :- ఉదయంనుంచి రాత్రి వరకూ చేసే పనులన్నీ రేపటి నుంచి వ్రాసి వుంచుతాను రండి

(ఉభయులూ నిష్క్రమింతురు)

(కొండు భొట్లు ప్రవేశించి)

కొండు :- పంతులు గారూ పంతులు గారూ

(రామప్పంతులు మధురవాణీ ప్రవేశింతురు)

రామ :- (మధురవాణితో) నవ్వు లోపలికి వెళ్లు (కాండిభొట్లుతో) యేమిటి

కొండు :- మరే వచ్చి - పట్టుకోలేదు

రామ :- (తీక్షణంగా) యెందుకు పట్టుకున్నావు కావు?

కొండు :- చెప్పరాని దాన్ని యలా పట్టుకోవడం ?

మధు :- చెప్పరాని దాన్ని యెందుకు పట్టుకోవడం !

కొండు :- దిడ్డీ తోవంట యవరొచ్చినా పట్టుకొని, కాకెయమని పంతులు చెప్పారు.

మధు :- యేవిఁ చిత్రం! యేం అప్రతిష్టా! బ్రాహ్మడికి వెఱ్ఱెత్తుతూంది. కాబోలు !

రామ :- (మధురవాణి వెనక నిలచి చేతితోవెళ్లి పొమ్మని కొండభట్టుకు సౌఁజ్ఞచేసి) పేలుడుగా యా వైదీకప గుంటడి వెకాశ్యాలు నిజం అనుకుంటావేవిఁటి?

(లోపలికి వెళ్లును)

రామప్పంతులు యింటి లోనికి వెళ్లగానే మధురవాణి సావిడి వెనక తలుపు పై నుంచి వేసి, కొండి భొట్టును లోపలికి రమ్మని సౌఁజ్ఞ చేసి, ముద్దెట్టుకొనును.)

మధు :- (నిమ్మళంగా) బాగా కాపాడావు !

కొంభొ :- మధురవాణీ, యిదిగో పంతులిచ్చిన బేడ. యిదిగో హెద్దుగా రిచ్చిన పావలా. యింద వెండితొడి పొడికాయ. (యిచ్చును)

మధు :- (పుచ్చుకొని) నువ్వు మంచివాడివి. యీవేళ నుంచి, నీకూ నాకూ నేస్తం. తెలిసిందా? (మరివకసారి ముద్దు పెట్టుకొని) యిక వెళ్లు.

(కొండిభొట్టు చెంగున వీధిలోకి యెగిరి వీధి నడుమ గెంతులు వేయును.)

(కాంభొట్టు ప్రవేశించి)

కొంభొ :- యెందుకురా యీ గెంతులు?

కొండి :- ముద్దెట్టుకుందిరా !

కొంభొ :- వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి వేషాలు వెయ్కు. యీ కోతి మొహాన్నే?

కొండి :- పోస్సి, వెఱ్ఱికుట్టా ! మేం జట్టు కట్టాం !

(నిష్క్రమింతురు.)

5 వ స్థలము కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో

(అగ్ని హెూత్రావధాన్లు యింటి పెరటిలో గిరీశం పనివాళ్ల చేత పందిరి వేయించుచుండును.)

(వెంకటేశం ప్రవేశించును)

గిరీశం :- యేమివాయ్ బావా, యెడం దవడ యెఱ్ఱబారింది?

వెంకటేశం :- నాన్న గూబ కదలేశాడు.

గిరీశం :- యేం జేశావు ?

వెంకటేశం :- సంధ్య వార్చలేదని.

గిరీశం :- ఆ మాత్రం వార్చినట్లు వేషం వెయ్యలేకపోతివో ?

వెంకటేశం :- చూద్దనుకున్నాను.

గిరీశం :- అనుకోడాలు పనికి రావోయి, బావా. మనం యేదైనా, వేషం వేశావంటే, ఒకడు చూస్తున్నాడని అనుకున్నపుడూ, ఒకడు చూస్తూ వుండలేదనుకున్నపుడూ కూడా, వొక్క మోస్తరుగా వేషం నడిపేస్తే సేఫ్‌సైడ్. చూస్తున్నావు కావా, రోజూ నేను యెంతసేపు ఒక ధ్యానం చేస్తానో ?

వెంకటేశం :- యేవఁని ధ్యానం చేస్తారు ?

గిరీశం :- యేం ధ్యానవాఁ ? యీ చాదస్త బ్రాహ్మడు యంతట్లో దేవతార్చన చాస్తాడు. యంతట్లో విస్తట్లో మెతుకులు పడతాయి అని తదేక ధ్యానం చేస్తాను.

వెంకటేశం :- మంత్రాలు చదివి దేవుణ్ణి ధ్యానం చేయాలి గాని, అన్నం కోసం ధ్యానం చేస్తే పాపం కాదా ?

గిరీశం :- ఇగ్నోరెన్స్ ! మత సంబంధమైన సంగతులు నీకేమీ తెలియవు. యీ పెళ్లి అయిపోయిన తరవాత నిన్ను మతంలో తరిఫీదు చెయ్యాలి. అన్ని మతాలూ పరిశీలించి వాటి తాలూకు యసెన్స్, నిగ్గుతీసి ఓ కొత్త మతం యేర్పరచాను. అదే అమెరికా వెళ్లి ప్రజ్వలింప చేస్తాను. యిప్పుడు మట్టుకు నీ సంశయం తీరుస్తాను. యేమన్నావ్ ? అన్నాన్నా ధ్యానించడం అని కదూ? యేవఁందోయి నీ ఉపనిషత్తు ? "అన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్" అన్నవేఁ, బ్రహ్మ, అని తెలుసుకోవోయి, వెధవాయా, అంది తెల్లవాడు యేవఁని ధ్యానం చేస్తాడోయి రోజూనూ? "ఫాదర్, గివ్ అస్ అవర్ డెయిలీ బ్రెడ్" అనగా "నన్ను కన్నతండ్రీ రోజూ ఒక రొట్టె ముక్క ఇయ్యవోయి అని" - ఇక, మనవేఁవనాలి? "తండ్రీ రోజూ, కందిపప్పు, దప్పళం ఇయ్యవయ్యా" అని ధ్యానించాలి. మన చమకంలో యేమన్నాడూ ? "శ్యామాకాశ్చమే" "చామల అన్నం మా మజాగా వుంటుంది నాక్కావాలి. ఓ దేవుడా ! అన్నాడు" ఆ చమకంలో యవడికి యిష్టమైన వస్తువులు వాడు కలపవచ్చును - "కందిగుండా చమే, యింగువనూ నాచమే" దీనినే రిలిజయస్ రిఫార్మ్ అంటారు.

వెంకటేశం :- గేదె పెరుగూ చమే, చేగోడీ చమే.

గిరీశం :- చబాష్ ! అదే ఒరిజినాలిటీ - అడిగితే గాని అమ్మ అయినా పెట్టదు. దేవుఁడు మాత్రం ముద్దిస్తాడనుకున్నావా యేమిటి ? నీకు యెప్పుడు యేమి కావలిస్తే అప్పుడు ఆ వస్తువులు సంపుటీ చేసి చమక పారాయణ ఆరంభించేది.

వెంకటేశం :- అయితే రేపట్నించి నేనే రోజూ చమక పారాయణ చేస్తాను.

గిరీశం :- మనస్సులో చెయ్యి. పైకి పారాయణ చేశావంటే, నీ తండ్రి ఎడ్యుకేషన్ లేకపోవడం చేతా, రీజన్ తెలియక, యిదేవిఁటి చమకం పాడుచేస్తున్నాడని పెణతెక్కగొట్టి, తొమ్మిదో అష్టం ఘనం పారాయణ చేస్తాడు.

వెంకటేశం :- మొన్న బుగతగారి యింట్లోంచి మీరు పొగాక్కట్ట యెత్తుకొచ్చారు గదా, పాపం చేశారని దేవుఁడు కోప్పడ్డా ?

గిరీశం :- చిన్నతనంలో మా పింతండ్రి (నీ తండ్రిలాగే అగ్గిరావుఁడోయి) చెవి నులిపి నా చేత ఉపనిషత్తులు చదివించాడు దాం తస్సా గొయ్యా పేరు మరిచిపోయినాను గాని ఒక వుపనిషత్తులోను శిష్యుడు ప్రశ్న అడుగుతూవుంటే గురువు సమాధానం చెబుతూంటాడు ఆ వుపనిషత్తులో చెప్పిన శిష్యుళ్లాంటి శిష్యుడివి నువ్వు అలాంటి గురువుని నేను మన ప్రశ్నోత్తరాలు యవడైనా తాటాకు మీద రాసి పారేశాడంటే ఒక రెండు వొందలేళ్లు అయిన తరవాత టొబాకోపనిషత్తు అవుతుంది పొగాకు కట్టకి పాపవేఁవిటోయి కాల్చి పారేసే దానికి ? అందులో పొడుం చేసే బుద్ధిహీనుల దగ్గిర పొగాకు యెత్తుకు రావడం లోకోపకారవఁని నమ్ము

వెంకటేశం .- యలాగండి లోకోపకారం ?

గిరీశం :- యలాగా యిదుగో యిలా చుట్టకాలిస్తే స్టీము యింజన్‌లాగ భగ్ భగ్‌మని పొగ ఆకాశానికి పరిగెత్తి మేఘమై వర్షం కురిపిస్తుంది పొడుం గాని పీలుస్తే ఆ ఘాటుకీ ఆకాశం ఆర్చుకుపోతుంది ముక్కంట మాత్రం వర్షం కురిసి యిల్లూ వొళ్లూ కూడా దర్టీ అవుతుంది గకన పొడుంచేసే మూర్ఖుల యింట్లో వుండే పొగాకంతా దొంగిలించి చుట్టలు గట్టి తగలెట్టవలసినదే ఒకవేళ గిరీశం గారూ తమరు దొంగతనం చేశారు కొద్ది రోజులు నరకానికి విజయం చెయ్యండి అని దేవుఁడు గానీ అన్నట్టాయనా, ఒక చిన్న లెక్చరు కొట్టి గభరాయింపజేస్తాను

వెంకటేశం .- యేవఁని లెక్చరు కొడతారు ?

గిరీశం :- యేవఁనా ? ఓ దేవుఁడా . నా మనస్సు యిండిపెండెంటుగా సృజించావా? లేక డిపెండెంటుగా సృజించావా యిండి పెండెంటు అయితే నా యిష్టవొచ్చి పనల్లా నేను చేశాను నువ్వెవరు అడగడానికి ? యిలాంటి చిక్కులు పెట్టావంటే హెవెన్‌లో చిన్న నేషనల్ కాంగ్రెస్ వొకటి లేవదీస్తాను లేక నన్ను డిపెండెంటుగా చేశావూ ? అష్లాగయితే నువ్వే నాచేత పాపం చేయించావు గనక నీకే శిక్ష కావలసింది దేర్‌ఫోర చలో నరకానికి చలో అక్కణ్ణించి నువ్వు తిరిగీ వొచ్చేలోగా ఆరు ఘడియలు స్వర్గంలో నీ అధికారం నా కిస్తివట్టాయనా కొన్ని సృష్టిలో లోపాలు సవరణ చేస్తానంటాను

వెంకటేశం :- యేవిఁటండి లోపాలు ?

గిరీశం :- లోపాలన్న లోపాలా నీచేతే వొప్పిస్తాను నెంబర్‌వన్ – నీ మేష్టరులాంటి అభాజనుణ్ణి పుట్టించడం లోపం అంటావా అనవా?

వెంకటేశం :- లోపవేఁ

గిరీశం :- నీ సిస్టర్‌లాంటి బ్యూటిపుల్ యంగ్ గర్లుని విడోని చెయ్యడం తప్పంటావా ఒప్పంటావా?

వెంకటేశం :- తప్పే.

గిరీశం :- యిలాంటి లోపాలు కోటాను కోట్లు యిక రద్దు సృష్టి యంతుందనుకున్నావు? ఫరిన్‌స్టెన్స్ యెన్ని సముద్రాలు వున్నాయి ?

వెంకటేశం :- యేడు

గిరీశం :- యేడూ, యేడిసినట్టే వున్నాయి. పాల సముద్రం వుంటూవుండగా మళ్లీ పెరుగు సముద్రం, నేతి సముద్రం యెందుకోయి ? యిది ప్లియోనిజమ్, పునరుక్తి - మరో తెలివితక్కువ చూశావా? యెందుకూ పనికిమాలిన ఉప్పుసముద్రం మన నెత్తిని కొట్టి, పెరుగు, పాలు, నెయ్యి, చెరకు పానకం, యీ సముద్రాలన్నీ యివడికీ అందుకు రాకుండా దూరంగా విసిరేశాడోయి. ఒక సంవత్సరం గాని నాకు దేవుడు దివాన్గిరీ యిస్తే, భీముని పట్నానికి పాల సముద్రం, విశాఖపట్నానికి, మంచినీళ్ల సముద్రం, కళింగపట్నానికీ, చెరుకు సముద్రం తెస్తాను. యీ యిస్టర్ను ఘాట్సు అంతా పొగాకు అరణ్యం చేస్తాను. యీ లెక్చరు నేను కొట్టేసరికి, దేవుఁడు యేవఁంటాడో తెలిసిందా ? వీడు అసాధ్యుడ్లా వున్నాడు. వెనకటికి "పాత యముడివా కొత్త యముడివా" అని అడిగిన పెద్దమనిషి కంటే ఒక ఆకు యెక్కువ చదువుకున్నట్టు కనబడతాడు. గనక వీడికో జోడు గుర్రాల బండీయిచ్చి,స్వర్గంలో వున్న యావత్తు మహలులు, బగీచాలు చూపించి, యేంకావాలంటే అది యివ్వండని దేవదూతలతో చెబుతాడు. నా శిష్యుడు, వెంకేటశాన్ని కూడా తీసుకొస్తే గాని, నాకేం తోచదని నే చెబుతాను. అప్పుడు నిన్ను విమానమ్మీద తీసుకొస్తారు. మన విద్దరం స్వర్గంలో మజా వుడాయిద్దాం. యీవేళకి మతం మీద యింతవరకు లెక్చరు చాలును. యిక వెళ్లి దేవాలయం తోటలో కోతిపిల్లిని కర్ర ఆడుకో, సాయంత్రానికి నీ తండ్రి వచ్చేసరికి మాత్రం, దీపం యదట కూచుని పుస్తకం తిరగేస్తూ పులుసటుకులు ధ్యానం చెయ్యి. యింగువ వేసి బలే సొగసుగా తయారు చేస్తారు (వెంకటేశం వెళ్లును) రనెవే.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించి)

బుచ్చమ్మ :- యీ రుబ్బురోలు నిండా తాటాకు ముక్కలు పడుతున్నాయి. యివతలకి లాగేసి పెడతారూ.

గిరీశం :- అదెంత పని.

(గిరీశం రుబ్బురోలు, పందిరి అవతలకు లాగును, బుచ్చమ్మ రుబ్బురోలు కడిగి మినపప్పు రుబ్బును.)

గిరీశం :- (పాడును) "భజగోవిందం, భజగోవిందం, గోవిందం భజ మూఢమతే." యేం, వదినా, కంట నీరు పెడుతున్నాయా ?

బుచ్చమ్మ :- యేవీఁలేదు.

గిరీశం :- మీరు కంట నీరు పెడితే నా మనుసు కరిగిపోతూంది.

బుచ్చమ్మ :- మీకేం - మహరాజులు - మా కష్టాలు మమ్మల్నే బాధిస్తాయి.

గిరీశం :- యేమి కనికరం లేని మాట అన్నారూ ! మీరు అలా దుఃఖంలో ములిగివుంటే, యెందుకు నాకీ వెధవ బతుకు ? మీ కోసం చెయ్యమంటే అది చాస్తానే ? ప్రాణవిఁచ్చెయ్యమంటే యిచ్చేస్తానే ? దాఖలా చూడండి యిదుగో కత్తి పీట !

బుచ్చమ్మ :- (కత్తి పీట దగ్గిర తీసుకుని) చెల్లికి యీ సమ్మంధం తప్పించారు కారు గదా ?

గిరీశం :- అదొక్కటి మట్టుక నాకు సాధ్యవైఁంది కాదు.

ుచ్చమ్మ .- అయితే మీతో నాకేం పనీ? యింత సందడిగా పెళ్లి పనులు చేయిస్తున్నారు మా నాన్నకి తోచకపోతే మీకైనా తోచకూడదా యీ సమ్మంధం కూడదని ? మీకు కూడా దాని మీద యింత కనికరం లేక పోవాలా? లుబ్ధావుధాన్లు మీకు అన్నగారని కాబోలు మీకు సంతోషం

ిరీశం - నాకా సంతోషం ? యంత క్రూరమైన మాట అన్నారు సంబంధం ఔతుందని నా మనస్సులో యంత ఖేదిస్తున్నానో ఆ భగవంతుడికి తెలుసును యీ సంబంధం తప్పించాలని చెడ చీవాట్లు పెడుతూ మా అన్న పేర రెండు టావులు వుత్తరం రాశాను చెవిని పెట్టాడు కాదు నేను యేం చేతును? వాడిని స్మరిస్తేనే పాపం వొస్తుంది ఊరికే కూచుంటే మీ తండ్రి యేవఁనుకుంటాడో అని మీ యింట అరవ చాకిరీ చేస్తూ నీకు యేనాటికైనా కనికరం వస్తుందేమో అని ఒక్కమనిషి నూరు మంది చేస్తూ పని చేస్తున్నాను అంతే గాని యీ నమ్మిన నౌఖరు మీద నీ మనసు భారంగా వుంటే యవరికీ చెప్పకుండా యీ రాత్రి లేచి మా దేశానికి వెళ్లిపోతాను

బుచ్చమ్మ .- వెళ్లిపోకండి

గిరీశం - నేను మాత్రం పోయే సాధనం యలాగా? యెన్నో మాట్లు యేవఁనుకుంటాను ? యీ పెళ్లి తప్పించ లేకపోయినాను గదా ? నా ప్రాణం కంటే యిష్టమైన యీ బంగారపు బొమ్మలాంటి బుచ్చమ్మని పునిస్త్రీని చెయ్యలేక పోయినాను గదా ? అని విరక్తి పుట్టి పోదాం అని నిశ్చయించే సరికి - కాలు ముందుకు ఫేసినా మనస్సు వెనక్కి లాగి యేమి తోచేది? పైకి పోతానని సందడి పడుతున్నాను నా బుచ్చమ్మ కనపడకపోతే పోయి బతకడం యలాగ ? దానికి యింత కనికరం లేక పోయినా యిక్కడే వుండి చూశైనా సంతోషిద్దాం అని వుండిపోతూ వొచ్చాను

బుచ్చమ్మ .- మీరు చెబితే లుబ్ధావుధాన్లు గారు పెళ్లి మానుకుంటాడని తమ్ముడు చెప్పాడు ?

గిరీశం .- నే చెప్పిన మాట యీ భూప్రపంచంలో యవడూ కొట్టివెయ్యలేడు అందుచేత వెంకటేశం లలా అని వుంటాడుగాని మీ తండ్రి ఒకడు మా అన్న వకడు లోకాతీతులు వాళ్లు బ్రహ్మ చెబితే వినరు ఈయనకి వెర్రి కోపం అతగాడు శుద్ధ పిసిరిగొట్టు మా అన్న సుఖపడడానికా యీ పెళ్లి తలపెట్టాడు ? నీ మొగుడు నిన్ను పెళ్లాడి ఎంత సుఖపెట్టాడో మా అన్న నీ చెల్లెల్ని పెళ్లాడి అంతే సుఖపెడతాడు ఆఫ్రికా దేశంలో స్లేవరీ అని వుంది అనగా మనుషుల్ని వట్టి పశువుల్లాగ బజార్లలో అమ్ముతారు యవరు కొనుక్కుంటే వాళ్ల యింట్లో ఆయా మనిషి బతికినన్నాళ్లూ చాకిరీ చెయ్యాలి అలాగ్గానే మా అన్న మీ చెల్లెలిని పెళ్లి అనే మిష పెట్టి కొంటున్నాడు వాడింట యిది జీతంలేని బాపనక్కలాగ పనీపాటూ చేస్తుందని వాడి ఆశ నేను కూడదని యంత గడ్డిపెట్టినా విన్నాడు కాదు యీ కష్టాలన్నీ యిలా వుండగా నాకు మరో భయం వేస్తూంది చెబితే కోపం తెచ్చుకోవు గద ?

బుచ్చమ్మ .- మీరేం చెప్పినా నాకు కోపం లేదు

గిరీశం - ఆ మాత్రం ధైర్యమిస్తే నాక్కావలసిందేవిఁటీ ? రామచంద్రపురం అగ్రహారీకులు బహు దుర్మార్గులు - మా అన్న చచ్చిపోయిన తరువాత నీ చెల్లెల్ని తిన్నగా ఉండనియ్యరు అది కూడా మా మీనాక్షి మోస్తరౌతుంది

బుచ్చమ్మ :- మీనాక్షి కేం లోపం వొచ్చింది ?

గిరీశం :- యేవఁని చెప్పను. కడుపు చించుకుంటే కాళ్ల మీద పడుతుంది. అయినా నీదగ్గిర నాకు దాపరికం యేవిఁటి ? దాని మొగుడు పోయిన తరువాత యేటేటా కడుపు అవుతూండడం, అయినప్పుడల్లా వొల్లమాలిన అల్లరిన్నీ, ఒకప్పుడు అది ప్రాణ భయం కూడా చేస్తుంది. ఆ వూళ్లో రావఁ ప్పంతులని వొక పరమ దుర్మార్గుడు నియ్యోగప పంతులు వున్నాడు. వాడు ఒక సానిదాన్ని వుంచుకున్నాడు. యెందరినో సంసార్లని చెడగొట్టాడు. మా అన్న వ్యవహారాలన్నీ ఆ పంతులే చూస్తాడు. మా అన్న చచ్చిన ఉత్తరక్షణం, నీ చెల్లిలికి వొల్లమాలిన ధనం చేతిలోకి వస్తుంది. స్వాతంత్ర్యం కలుగుతుంది. “యేమి ఇది?” అని అడిగే వాడుండడు. యిహ, చెడిపోవడానికి అభ్యంతరవేఁవిటి ? “నేను కట్టుగా వున్నాను కానా ?” అని నువ్వు అనగలవు. నీ మొగుడి తాలూకు ఆస్తి నీ చెయ్యి చిక్కలేదు. మొగుడి యింటికైనా నువ్వు వెళ్లలేదు.

బుచ్చమ్మ :- అవును

కొండు :- తల్లిదండ్రుల చాటున ఖాయిదాగా వున్నావు. పరాయి వాడు యింట్లో అడుగుబెట్టలేదు. గాని యిలా యెంత కాలం వెళ్లుతుంది ? నిన్ను తల్లిదండ్రులు కలకాలం కాపాడలేరు గదా ? వాళ్లు పోయిన తరవాత నీకూ స్వాతంత్ర్యం వొస్తుంది. యే కాలానికి మనసు యలా వుండనో ? అప్పుడు కాలుజారిన తరవాత, నువ్వు యేవఁనుకుంటానవు ? “అయ్యో నాడు గిరీశాన్ని శాస్త్రోక్తంగా పెళ్లాడి పునిస్త్రీ నయిపోతే, పిల్లాపేకా కలిగి, అష్టైశ్వరయంతో తులతూగుదును గదా ? యీ దురవస్థ నాకు రాకపోవును గదా ?” అని విచారిస్తావు. అప్పుడు నే యెక్కడ వుంటానూ ? స్వర్గంలో మీకోసం యెదురు చూస్తూ వుంటాను. యీ పెళ్లి అయిపోయిన తరవాత వెంకటేశమూ, నేనూ, పట్నానికి వెళ్లిపోతాం. నిన్ను తలుచుకుంటూ నిద్రాహారం మానేసి, కొన్ని రోజులు వుంటాను. యెంత కాలవఁని మనిషన్నవాడు, నిద్రాహారం మాని వుండగలడు ? నిన్ను తలుచుకుని తలుచుకుని నిద్దర పట్టక రెండు ఝాముల రాత్రప్పుడు నా గదిలో యీజీచెయిరు మీదకూచుని వుండగా - యదట బల్లమీద మెరుపు దీపం, గోడని నిలువటద్దం వున్నాయి - ఆ అద్దంలో నా ముఖం చూసుకుని, యేమంటాను ? “యీ సొగసైన ముఖం, యీ తామర రేకుల వంటి నేత్రాలు, యీ సోగ మీసాలు, యివన్నీ వృధా గదా . యవదు చూసి ఆనందించనూ? నా బుచ్చమ్మ, నన్ను పెళ్లాడక పోయిన తరువాత నా బతుకు యెందుకు” అని, నిస్పృహ కలిగి చర్రున టేబులు సొరుగు తీసి, అందులో వున్న జోడుగుళ్ల పిస్తోలు యెక్కుబెట్టి గుండె దూసి పోయేటట్టు కొట్టేసుకుంటాను.

బుచ్చమ్మ :- కొట్టుకోకండి. మీరు అలా అంటే నాకు యేడుపొస్తుంది.

గిరీశం :- తక్షణం దేవతలు విమానం పంపించి నన్ను స్వర్గానికి తీసుకువెళతారు. స్వర్గానికి వెళ్లానని నాకు అక్కడ మాత్రం సుఖవుఁంటుందనుకున్నావా వొదినా ? నానాభరణ భూషితురాలయి రంభ తక్కుతూ తారుతూ వొచ్చి, “హా ! ప్రియ గిరీశ ! నీలాటి సుందరుణ్ణీ యన్నడూ నేను చూడలేదు. రమ్ము, నన్ను చేకొమ్ము,” అని రెక్కబట్టుకు లాగుతుంది. నేనంటానూ ? “ఛీ ! అవతలికి పో ; నేను ఏంటీనాచ్చి ! సానిది తాకితే, పరమ అపవిత్రంగా తలుస్తాను. పియర్సు సబ్బు రాసి

కడిగితే గాని యీ చేతికి కల్మశం పోదు. నువ్వా రంభవి ? మా బుచ్చమ్మ సాగుసుకి నువ్వు వొడ్డీకి పనికి రావు. గొయెవే, డామ్, డర్టీగూస్" అని అంటాను. అలాగే, మేనకా, ఊర్వసి, తిలోత్తమా మొదలైన యావన్మంది అప్సరస స్త్రీలని తన్ని తగిలేస్తాను. తగిలేసి, కాషాయ వస్త్రాలు ధరించి కల్పవృక్షచ్ఛాయని "హా ! బుచ్చమ్మా, బుచ్చమ్మా" అని నీ పేరు జపం చేస్తూ అనేక సంవత్సరాలు పద్మాసనం మీద వుండిపోతాను. అంతట కొన్నాళ్ళకి నా తపస్సు ఫలించి, నువ్వు నందనవనంలోకి చంద్రోదయంలాగా బయలుదేరి వస్తావు. నేను "ప్రియురాలా ! యెన్నాళ్లకి వొచ్చావు !" అని, అమాంతంగా వెళ్లి నిన్ను కౌగలించుకుంటాను. అప్పుడు, నీ మొదటి మొగుడు ముసిలి వెధవ, గావంచా గుడ్డ కట్టుకుని, పొడుం ముక్కుతో, "బుచ్చమ్మ నా పెళ్లాం" అని అడ్డు రాబోతాడు. "వెధావాయా, నువ్వు బుచ్చమ్మకి తగవు. నీ రూపాయలు నువ్వు పట్టుకుపో" అని, వొక్కతాపు తన్ని తగిలేస్తాను. మనం యిద్దరం సుఖంగా స్వర్గంలో శాశ్వతంగా వుండిపోతాం.

బుచ్చమ్మ :- యేడుస్తూన్న దాన్ని నవ్విస్తారు.

గిరీశం :- నువ్వు నన్ను పెళ్లాడితే, మనం బతికున్నంత కాలం నవ్వుకుంటూ, ఆనందిస్తూ కాలం వెళ్లబుచ్చుతాం. అప్పుడు నిన్ను యిలా పప్పు రుబ్బనిస్తానా ? మనకి యెంత మంది నౌఖర్లు వుంటారు ! యెంతమంది చాకర్లు వుంటారు ! తోటలు, దొడ్లు, గుర్రాలు, బళ్లు ! నిన్ను నడవనిస్తావా ? పుష్పంలాగ నెత్తిమీద పెట్టుకుంటాను. అప్పుడు నీకు కలిగే ఆనందం ఆలోచించుకో.

బుచ్చమ్మ :- నా జన్మానికి మరి ఆనందం వెఁక్కడిది?

గిరీశం :- నేను, నీకు దాసుడనై "యిదుగో నన్ను స్వీకరించు. నన్ను పెళ్లాడి, ఆజన్మం ఆనందం అనుభవించు. నన్ను ఆనందంలో ముంచు" అని బతిమాలు కుంటూంటే, నువ్వు అట్టి సులభ సాధ్యమైన సుఖమును కాలున తన్నుకు వెళ్లిపోయి, నా బతుకు కూడా బుగ్గిని కలిపితే, నేనేమి చెయ్యగలను?

బుచ్చమ్మ :- మీ బతుక్కి లోపవేఁవిఁ ? మీరు మహరాజులు.

గిరీశం :- నువ్వు నన్ను పెళ్లాడితే నేను మహరాజునే అవుతాను. నీ నోటంట వచ్చిన మాట అమోఘం - వొట్టినే పోకూడదు గనక నాతో వెళ్లిపోయిరా.

బుచ్చమ్మ :- అమ్మ నాయనా ! నే మీతో రాను.

గిరీశం :- సరే, రాకపోతే నేనే గదా ప్రాణ త్యాగం చేస్తాను ? పీడా నాడా కూడా పాయె.

బుచ్చమ్మ :- అలాంటి మాటలు అనకండి.

గిరీశం :- చేసే మాట, చెబితే తప్పేమిటి ? నేనేమైతేనేం గాని, నీ చెల్లెలి మీదైనా నీకు కనికరం కద్దా ?

బుచ్చమ్మ :- అదేం, అలా అడుగుతున్నారు ?

గిరీశం :- నిజంగా కనికరం వుందా ?

బుచ్చమ్మ :- వుండకుండా వుంటుందా ?

గిరీశం :- [illegible] యీ పెళ్లి [illegible] సాధనం నీ చేతుల్లోనే వుంది.

బుచ్చమ్మ - నా చేతులోనా ?

గిరీశం - అక్షరాలా

బుచ్చమ్మ - యేమి చిత్రమైన మాటలు చెబుతారు ?

గిరీశం - యీ భూప్రపంచం మీద వుండుకున్న యావన్మంది స్త్రీలలోనూ విన్కొక్కర్తనూ వలిచి నేను నీకు సుతలామూ లొంగిపోబట్టి గదా నా బతుకు హాస్యాల కింద ఐపోయింది

బుచ్చమ్మ :- మీ తోడు - ఆలా అనకండి

గిరీశం :- పోనియి - ఆమాత్రం భరవసా యిచ్చావు ఒక మాట నాకు ప్రమాణ పూర్తిగా చెప్పు నీ చెల్లెలు పెళ్లి తప్పించడం నీ చేత అయితే చేస్తావా?

బుచ్చమ్మ :- చెయ్యనా ?

గిరీశం - యేమో చేస్తావో చెయ్యవో చేస్తానని ప్రమాణం చేస్తేనే ఆ మాట నేను చెబుతాను

బుచ్చమ్మ - యాఁవని ప్రమాణం చెయ్మన్నారు ?

గిరీశం - నా మీద ప్రమాణం చెయ్యి

బుచ్చమ్మ - మీ మీద ప్రమాణమే చెప్పండి

గిరీశం - అయితే విను వొంటరిగా చూసి యీ మాటే నీతో రహస్యంగా చెప్పుదావఁని కాచివుండగా యీ వేళ మీ తండ్రి వూరికి వెళ్లడం మీ తల్లి వాకట వుండడంనుంచి సమయం చిక్కింది చెవి వొగ్గి విను నీ చెల్లెలి పెళ్లి తప్పడానికి ఒక్కటే సాధనం వుంది అది యేవిఁటంటే నువ్వు ముందూ వెనకా ఆలోచించక నాతో లేచి వచ్చి నన్ను పెళ్లి చేసుకోవడవేఁ - లేకుంటే నీ చెల్లెలి పెళ్లి తప్పదు

బుచ్చమ్మ :- (ముసిముసి నవ్వుతో) నేను మీతో లేచి వొస్తే మా చెల్లెలు పెళ్లి ఆగిపోతుందీ ? యేవిఁ చిత్రాలు

గిరీశం :- ఆ మాట నీ చేతనే వొప్పిస్తాను కదూ - విను - పెళ్లికి తల్లి వెళ్లుతూన్నప్పుడు రెండోనాడు రాత్రి బండీవాడి చేతులో నాలుగు రూపాయలు పెట్టి నీ బండీ తోవ తప్పించి అనకాపిల్లి రోడ్డులో పెట్టిస్తాను అక్కణ్నుంచి రామేవరందాకా మా స్నేహితులు అంచీ బళ్లు ఇణా యిస్తారు ఆడుతూ పాడుతూ మనం దౌడాయించి రామవరంలో పెళ్లాడేసుకుని సుఖంగా వుందాం యిక మీవాళ్ల సంగతి యేవౌఁతుంది ? మనం ఉడాయించిన మన్నాడు తెల్లవారగట్ల నీ బండీ కనబడక కలవిలపడి మీ వాల్లు నెత్తీ నోరూ కొట్టుకుంటారు నీ చెల్లెలు పెళ్లి ఆగిపోతుంది మరి రెండు రోజులకి మనం పెళ్ళాడావఁని తెలుస్తుంది నిన్ను ముసలివాడికి కట్టబెట్టినందువల్ల కలిగిన చిక్కులు చూస్తూ నీతండ్రి నీ చెల్లలికి మళ్లీ ముసలి సంబంధం చెయ్యడు నీ తండ్రి ఒక వేళ మూర్ఖించి పెళ్లి చేస్తానన్నా మన తమాషా విన్న తరవాత నా అన్న నీ చెల్లెల్ని మరి పెళ్లిచేసుకోడు యిది సిద్ధాంతం అవునా కాదా ?

బుచ్చమ్మ :- అవును కాబోలు.

గిరీశం :- అయితే మరి అందుకు సమ్మతేనా ?

బుచ్చమ్మ :- యెందుకు ?

గిరీశం :- నాతో వెళ్లిపోయి రావడానికి.

బుచ్చమ్మ :- అమ్మ నాయనా, నా ప్రాణంపోతే నేను మీతోరాను.

గిరీశం :- రాకపోతే, మీ చెల్లెలికి యీ పెళ్లీ తప్పదూ, నాకు చావూ తప్పదూ.

బుచ్చమ్మ :- అలా అనకండి.

గిరీశం :- అనకపోతే మాత్రం, చావు తప్పేదుంది గనకనా ? నిన్ను వొదిలి బతకలేను, అది వకచావు. నువ్వు నా మీద వొట్టు వేసుకుని ఆ మాట తప్పిపోతే, నన్ను దేవుఁడే చంపేస్తాడు. అది రెండో చావు. మరి నాకు చావు యెలా తప్పుతుంది?

బుచ్చమ్మ :- నా నించి మీరు చచ్చిపోతే, నేనూ చచ్చిపోతాను. చచ్చిపోకండి.

గిరీశం :- నా వశవాఁ? అడుగో నీ తమ్ముడు వొస్తున్నాడు. మరి మనం యీ కష్టసుఖాలు మాట్లాడుకోడానికి వీలు చిక్కదు. ఒక్క మాట చెప్పు. బతకమన్నావా ? చావమన్నావా?

బుచ్చమ్మ :- వెయ్యేళ్లూ బతకండి.

గిరీశం :- అలాగైతే, నాతో రావడం ఖాయవేఁనా ?

బుచ్చమ్మ :- యేం జెయమంటే అది చాస్తాను.

(వెంకటేశం మిడతను పట్టుకు ప్రవేశించును.)

వెంకటేశం :- యిదుగో నండోయి గొల్లభాఁవని పట్టుకున్నాను.

గిరీశం :- చూశావూ, వొదినా ! నీ తమ్ముడు చిన్న గుంటడయీ, అప్పుడే గొల్ల భావఁల్ని పట్టుకుంటున్నాడు.

బుచ్చమ్మ :- (ముసి ముసి నవ్వు నవ్వుచు) మిడత !

గిరీశం :- (బుచ్చమ్మతో) యిన్నాళ్లకీ మిడతంభొట్లు చేతులో చిక్కాడు. (వెంకటేశంతో) యిలాతే – మిడతల్ని పట్టుకోవడం మంచి ఎడ్యుకేషన్. యిదే, నాచురల్ హిస్టరీ, ప్రకృతి శాస్త్రం అంటారు.

వెంకటేశం :- అక్కయ్యా – కొంచం ఊరుబిండి !

బుచ్చమ్మ :- అమ్మ చూస్తే తంతుంది.

వెంకటేశం :- అమ్మ చూడదులే. (ఊరుబిండి చేతులో వేసుకుని నాలుకతో నాకి గెంతును.)

(తెర దించవలెను)

కన్యాశుల్కము

పంచమాంకము

1 వ స్థలము - లుబ్ధావదాన్లు పడక గది

(లుబ్ధావధాన్లు మంచము మీద పరుండి వుండును నిద్రలో అరచి కాళ్లూ చేతులూ కొట్టుకుని లేచి కూచుని వణక నారంభించును)

లుబ్ధా .- అసిరిగా అసిరిగా అమ్మో చంపేశాడఱ్ఱోయి రామనామతారకం రామనామతారకం రామనామతారకం రామనామతారకం యిది రెండో పెళ్లి ముండే దీని మొగుడు పిశాచవైనాడు - నా పీక పిసికి చంపేస్తాడు యేవింటి సాధనం ? రామనామతారకం రామనామతారకం (తలపు అవతలనుంచి) ఆసిరిగాడు - యేటి బాబూ ? యేటి బాబూ? (తలుపు తట్టును)

మీనా .- యేవింటి నాన్నా తలుపు తియ్యి

లుబ్ధా :- (తనలో) కాళ్లు ఆడవు చేతులు వొణుకుతున్నాయి (తలుపు తీయును అసిరిగాడితో) వెధవా నువ్వు లోపలకి రాకు

అసిరి ·- నాను పిలుస్తొస్సినాను (నిష్క్రమించును)

(మీనాక్షి - శిష్యుడు ప్రవేశింతురు)

లుబ్ధా ·- (మీనాక్షితో) ఆ ముండని అవతలుండమను

మీనా :- నువ్వు మన గదిలోకి వెళ్లిపో అమ్మా (శిష్యుడు గది అవతలకి వెళ్లును) యేవింటి నాన్నా ?

లుబ్ధా .- యిహ నే బతకను

మీనా - యేవొచ్చింది నాన్నా కడుపు నొప్పా కాలు నొప్పా?

లుబ్ధా :- కడుపు నొప్పి కాదు కాలు నొప్పి కాదు వెధవ ముండని పెళ్లాడిన కుంక పీనుగ బతకడం యలాగ?

మీనా .- యేవింటా వోగాయిత్యం మాటలు నాన్నా ? మీకు యీ లేని పోని అనుమానం యవరు పెట్టారు ?

లుబ్ధా ·- అనుమానవేంవిటీ? నిజం నిజం నిజం - వూరంతా అదే మాట

మీనా :- యీ రావంప్పంతులే యిలాంటి అపవాదులన్నీ వేస్తూ వుంటాడు కనపడ్డ వాడితో అల్లా వూసు పెడితే వూరంతా అనుకోరూ ? బంగారం లాంటి పిల్లని యిలాంటి మాటలని బెంబేరు పెట్టకండి తండ్రి వెళ్లిపోయినాతడని అది రాత్రీ పొగలూ యేడుస్తూంది

లుబ్ధా .- వెధవ తండ్రీ బోడి తండ్రీని గాడిద కొడుకు రెండో పెళ్లి ముండని నా పీకకి ముడేసి అమాంతంగా నా కొంప ముంచాడు యిహ బతకను యిహ బతకను

మీనా :- 'రెండో పెళ్లి ముండ రెండో పెళ్లి ముండ" అని శుభమల్లే అనకండి మీరే యిలసాటుతూ

వుంటే వూరంతా అనడం ఆశ్చర్యవాఁ? మాట్లాడక వూరుకోండి

లుబ్ధా :- వూరుకోవడ వెఁలాగే? మన వూరా, మన దేశవాఁ? రెండో పెళ్లి ముండ కాకపోతే ఆ తండ్రి వెధవ, పేరయినా చెప్పకుండా పారిపోవడవేఁవి?

మీనా :- సిద్ధాంతితో చెప్పొట్టే, పేరు ?

లుబ్ధా :- వాడి శ్రాద్ధం చెప్పాడు. సిద్ధాంతి గడియకో పేరు చెబుతున్నాడు.

మీనా :- అతగాడికి మాత్రం కొత్తవాడి పేరు జ్ఞాకం వుంటుందా యేవిఁటీ? మన పిల్ల మన యింట్లో వున్న తరువాత, అతగాడి పేరుతో మీకేం పని?

లుబ్ధా :- యీ పెళ్లాం ముండ నా యింట్లో వుంటే నేను చచ్చి పోతాను ; మరి బతకను.

మీనా :- వెఱ్ఱి కేకలెయ్యక నోరు మూసుకుని వూరుకోండి. యిరుగు పొరుగు వారు నవ్వగలరు. మీ మావఁగారు యంత పండితుడు, యంత దొడ్డమనిషి! లేని పోని అనుమానాలు పెట్టుగోకండి. పసిపిల్ల బెంగెట్టు కోగల్దు.

లుబ్ధా :- ఓసి భ్రష్టా ! వాడు నీకేవఁయినా యిచ్చాడా యేవిఁటే, వాణ్ణి వెనకేసుకు మాట్లాడుతున్నావు? నీకు నేను చచ్చిపోవాలని వుంది కాబోలు.

మీనా :- యేవిఁటా మతిపోయిన మాటలు ! అతగాడు రేపో నేడో వచ్చి, యిలాంటి మాట్లన్నందుకు మన నోట్లో గడ్డి పెడతాడు.

లుబ్ధా :- అతగాడెవడు. వొల్లకాట్లో రావఁనాథాయ? మరెక్కడొస్తాడు వాడు! యిహ, నాకు చావు సిద్ధం.

మీనా :- మీకు చావేం వొచ్చింది యిప్పుడు? ఒహవేళ రెండో పిల్ల అయితే మాత్రం, గుప్‌చప్ అని వూరుకోవాలి గాని, అల్లరి చేసుకుంటారా? యీ రోజుల్లో యంతమంది రెండో పెళ్లి చేసుకుని సుఖంగా వున్నారు కారు? పిల్ల బుద్ధిమంతురాలు. మీ అదృష్టం వల్ల దొరికింది మాట్లాడక వూరుకోండి.

లుబ్ధా :- నా అదృష్టం తగలబడ్డట్టే వుంది. నీకేం పోయీ కాలం వొచ్చిందే ? నువ్వు కూడా యీ కుట్రలో చేరి, నీ తండ్రికి కళ్లుగప్పి వెధవ పెళ్లి చేశావే? అయ్యో వెధవని పెళ్లి చేసుకున్న కుంక వెధవా నీ బుద్ధెక్కడికి పోయిందిరా? నీ చదువెక్కడికి పోయిందిరా? నీ వేదం తగలబడనూ, యిహ బతకను!

(మీనాక్షి నవ్వును)

లుబ్ధా :- నవ్వుతావేఁవే భ్రష్టాకారి ముండా? నువ్వూ, నీ సవిత్తల్లీ నన్ను చంపేసి రాజమహేంద్రం పారిపోయి, వెధవ పెళ్లి చేసుకుంటారు. నాకు తెలుసును. గిరీశం గాడు అన్నమాట నిజం. వెధవని చెవిపెట్టాను కాను, నా సొమ్మంతా ఘటాశ్రాద్ధప వెధవల పాలవుతుంది. నువ్వు పో, నేను పడుకుంటాను. (పక్కమీద పడుకుంటూ) మళ్లీ వొస్తాడు గాబోల్రా దేవుఁడా!

మీనా :- యవరు నాన్నా?

లుబ్ధా :- నువు పో, నీ కెందుకు ! ఆ వెధవ నా పీక పిసికేస్తాడు. నీ కోరిక తీరుతుంది.

మీనా :- మీరలా అంటే నాకు యేడుపొస్తుంది. నేనిక్కణ్నించి కదలను. యవడా పీక పిసికే వాడు?

లుబ్ధా :- అయితే యిక్కడ పక్కేసుకు పడుకో.

మీనా :- పడుకుంటాను యవడు మీ పీక పిసుకుతాడు?

లుబ్ధా :- ఆ ముండ మొదటి మొగుడే. యిందాకా నువు రాక ముందు, నా గుండెల మీా దెక్కి, పీక పిసికేటప్పటికి ప్రాణం పోయిందనుకున్నాను.

మీనా :- నిజంగానూ ! - కలగన్నారు కాబోలు - నాన్నా.

లుబ్ధా :- కలెక్కడి కలే! పీక నలుచుకుపోతేనూ!

మీనా :- మొదటి మొగుణ్ణి మీకేం తెలుసును?

లుబ్ధా :- వాడే, చెప్పాడే ! "వెధవా! నా పెళ్లాన్ని పెళ్లాడావు ; నిన్ను చంపేస్తా" నన్నాడే.

మీనా :- యలా వుంటాడు?

లుబ్ధా :- గిరీశం మూడు మూర్తులూనే.

మీనా :- కల గాబోలు నాన్నా. అదే తలుచుకు పడుకుంటే, చిన్న బాబు కల్లోకొచ్చాడు కాబోలు.

లుబ్ధా :- నేను చస్తే యవరికి విచారం !

మీనా :- ఆ పిల్లని వెళ్లి అడుగుదునా ?

లుబ్ధా :- వొద్దు, వొద్దు, తొందర పడకు.

మీనా :- నన్ను తిట్టేస్తున్నారు. దాని చచ్చిన మొగుడు మిమ్మలిని చంపేస్తాదని భయపడుతున్నారు. యెందుకీ తంబళ అనుమానం? ఓ మాటు దాన్నేడిగేస్తే ఉన్న నిజం తెలిసిపోతుంది.

లుబ్ధా :- నిజం నీతో చెబుతుందీ?

మీనా :- నాతో నిజం చెబుతుంది. అది వొట్టి సత్యకాలప్పిల్ల. నాకు యంతో వుపచారం చేస్తుంది.

లుబ్ధా :- దాన్ని పాడుచేస్తున్నావూ?

మీనా :- యిలాంటి మాటలంటేనే నాకు అసయ్యం. మీరు యక్కడో దడుసుకున్నారు కాబోలు ; అంచేత దుష్ట కల వొచ్చింది. అంతేగాని, రెండో పెళ్లి, మూడో పెళ్లి, అని, వెఱ్ఱిలు వోదకండి. పూజారి గవరయ్యని పిలుస్తాను ; అతగాడు యింత మంత్రించి వీపూది యిస్తాడు రాసుకు పడుకొండి.

లుబ్ధా :- కొంప తీస్తావా యేవింటి? వాడొస్తె వాడితో యేవఁని చెప్పడం? దాన్నే నిజం అడుగుదూ.

మీనా :- నే నడగను, నాన్నా, నన్ను అడ్డమైన మాటలూ అంటూంటే, నే నెందుకు అడుగుతానూ? నేం దాంతో యిగ మాట్లే ఆణ్ణు

లుబ్ధా :- నా తల్లివి కాదూ, అడుగమ్మా.

(మీనాక్షి పైకి వెళ్లును)

ఓ పన్నం యాకర బెట్టేదా? గాయత్రీ స్మరణ చేసేదా? వేదాలూ మహామంత్రాలూ యీ దెయ్యాలకీ పేలపిండి వొడియాలు శాబర మంత్రాలు ఉపదేశం అవుదావంటే బెడిసి గొడతా యేమో అని భయం యేవిఁ సాధనం? 'రామనామతారకం స్మరణ చేస్తాను 'రామనామతారకం భక్తి ముక్తి దాయకం జానకీ మనోహరం సర్వలోక నాయకం రామనామతారకం రామనామతారకం యీ ముండ యింట్లో వుంటే నే బతకను రామనామతారకం రామనామతారకం రుద్రాక్షతావళం యేదీ?

(మంచము అంచున కూచుని పరుపు కింద తడివి రుద్రాక్ష తావళం తీయుచుండగా మీనాక్షి - ప్రవేశించి)

మీనా :- మీ మాట నిజవేఁ నాన్నా

లుబ్ధా :- నిజవేఁ

(మంచము మీది నుంచి కింద కూలబడును)

మీనా :- (లేవదీసి) నాన్నా నాన్నా పడిపోయినా వేఁవి?

లుబ్ధా :- యేవి లేదూ నిజవేఁ నిజవేఁ

మీనా :- నిజవేఁను - ఆ మొగుడు యిప్పుడే దానిక్కూడా కనపడి ముండా మళ్లీ పెళ్లాడావే? నీ కొత్త మొగుణ్ణి పీక పిసికేస్తాను చూడు అన్నాట్ట

లుబ్ధా :- అయ్యో అయ్యో రామప్పంతులు యిల్లు వొల్లకాదు కానూ యక్కడ కల్పించాడే యీ మాయ పెళ్లి నా కోసం వీడి పిండం పిల్లులికి పెట్టా అయ్యో అయ్యో ఆ మొగుడు వెధవ యల్లా వున్నాడంటే?

మీనా :- వాడు రోజూ దానికి కనపడతాట్ట నాన్నా వాడికి మీసాలూ గిరజాలూ వున్నాయట చావఁ చాయట

లుబ్ధా :- వాడేనే వాడేనే యేవిఁటే సాధనం యిహ నేం దక్కను

మీనా :- పూజారి గవరయ్యకి కబురు పెడతాను

లుబ్ధా :- వొద్దు వొద్దు నా మాట విను వాడొచ్చాడంటే యిల్లు తినేస్తాడు

మీనా :- తింటే తింటాడు ప్రాణం కంటెనా యేవిఁటి?

లుబ్ధా :- నాకొద్దంటూంటే వినవు గదా నువ్వు నా మంచం దగ్గిర పక్కేసుకు పడుకో నువ్వు చదువుకునే భాగవతం పుస్తకం పట్రా తలకింద పెట్టుకు పడుకుంటాను (మీనాక్షి వెళ్లును)

యీ ముండ నా యింట్లోంచి విరగడైపోతేనే గాని యీ పిశాచం వొదిలి పోదు వేదం చదువుకున్న ముండా కొడుకుని నా మీదే పడ్డ తరవాత వీడు బ్రహ్మరాక్షసి గాని వొట్టి దెయ్యం కాదు పోనీ అతడికే ప్రార్థన చేస్తాను - నా పెళ్లాం మొదటి మొగుడా ఆఁ నా పెళ్లాం కాదు లెంపలు వాయించుకుంటాను" యీ పిల్ల మొగుడా నువ్వే నిజవైన మొగుడివి - నేను కాను

దాన్ని ముట్టను - తాకను - దాంచేత చాకిరీ అయినా చేయించను. నన్ను రక్షించి, పీక పిసికెయ్యకు; పీక పిసికెయ్యకు ; యేం పాపం చెయబట్టో దెయ్యానివైనావు. నన్ను చంపావంటె బ్రహ్మహత్య చుట్టుకుంటుంది. మరి జన్మం వుండదు. బాబూ ! నాయనా! తండ్రీ! నా జోలికి రాకు. నీ మావఁగారి పీక నులివెఁయ్యి! ఆ రావఁప్పంతులుగాడి పీక నులివెఁయ్యి! లేకపోతే, (కేకలు, యేడ్పు వినబడును) ఓరి దేవుడా, మళ్లీ వొచ్చాడు కాబోలు (శిష్యుడు చీపురు గట్టతో కొట్టబోవును. శిష్యుడు తప్పించుకోగా, దెబ్బలు లుబ్ధావధాన్లకు తగులును.)

మీనా :- ముండా ! నా మోహురు అక్కడ పడేస్తావా పడెయ్యవా? నా తాళం యేదే లంజా?

లుబ్ధా :- నన్ను కొట్టేశావేవిఁటే? (శిష్యుడితో) వొదులు, వొదులు, నన్ను ముట్టుకోకే తల్లీ. (మీనాక్షితో) దీని అపవిత్రపు వొళ్లు తగిల్తే చచ్చిపోతాను. నన్ను వొదిలిపించెయ్యి. (మీనాక్షి శిష్యుడి రెక్కలు పట్టి లాగి, బుగ్గ గిల్లును. శిష్యుడు మీనాక్షి చెయ్య కరిచి పారిపోవును.)

మీనా :- దానమ్మ కడుపు కాలా, చెయ్యి కరిచేసింది నాన్నా - రక్త బొటబొట కారుతూంది - దీన్ని హతవాఁరుస్తాను.

లుబ్ధా :- యంత దారణప్పని చేసిందీ, ముండ! యేదమ్మా చెయ్య గుడ్డ పీలికతో రక్తం తుడిచి) మొహురడిగావు గదా యక్కడిదేవిఁటి?

మీనా :- ఆ తండ్రి వెధవ నా కిమ్మని యి ముండ చేతికి యిచ్చాడు. దీని నక్క విషయాలు చూసి నా పెట్టా బేడా దానికే నప్పజెప్పి, ఆ మోహురు దాన్నే దాచమన్నాను. అనుమానవేఁసి యిప్పుడు నా మోరు తెమ్మంటే, "బట్టల పెట్లో పెట్టాను తాళం పోయింది" అంది. తాళం తేకపోతే రోకలితో బుఱ్ఱ చితకబొదుస్తాను.

లుబ్ధా :- చెయి జేసుకోకు. నీది వెఱ్ఱి కోపం చావగొట్టగలవు జాగ్రత్త!

మీనా :- చస్తే యీడిచి పారేస్తాను. ముండ యలా కరిచిందో చూడండీ. యింకా రక్తం కారుతూంది. మనిషి కాటుకి మందులేదన్నాడు.

లుబ్ధా :- కుంకం పెట్టమ్మా.

మీనా :- దాని బుఱ్ఱ చితకిబొడిచి మరీ పెడతాను (మీనాక్షి వెళ్లును.)

లుబ్ధా :- గుండు గొమ్ముల అనుమానం తీరిపోయింది - పీక నులివిఁ, వాడైనా చంపేస్తాడు; కరిచి అదైనా చంపేస్తుంది. వీడి చేతో; చావు తప్పదు. యెంత డబ్బెట్టి కొనుక్కున్నాన్రా, యీ చావు పెళ్లీ! అయ్యో! అయ్యో! దీన్ని పైకి తగిలేస్తే వాడు కూడావిగరడైపోతాడు. అదే సాధనం - యెక్కడికి తోలెయ్యను ? బండీ మీద యెక్కించి పట్నం తోలేస్తాను - అక్కడ గానీ తండ్రి వెధవ కనపడకపోతే మళ్ళీ దెయ్యాన్ని నెత్తిన పెట్టుకుని ప్రత్యక్షం అవుతుందే ! బండి అద్దె యిచ్చుకోవడవేఁ మిగుల్తుంది - యేమి సాధనం? - యేమి సాధనం? - రావఁప్పంతుల్ని సలహా అడుగుదునా? ఆఁ! మంచి ఆలోచనా తోచింది - రామప్పంతులు నాకు కట్టి పెట్టిన యీ ముండని, వాడి

దగ్గిరికే పంపించేస్తాను. సాని దాంతో పాటు దీన్ని కూడా వుంచుకుంటాడు. - కావలిస్తే పది రూపాయలు దక్షణతో కూడా యిచ్చేస్తాను.

(మీనాక్షి ప్రవేశించి)

మీనా :- యక్కడా కనపడదు నాన్నా గుంట.

లుబ్ధా :- నూతులో పళ్లేదు గద?

మీనా :- యేమో !

లుబ్ధా :- పరిగెత్తెళ్లి గవరైని పిలవమను. దాన్ని నువ్వు చావగొట్టలేదు గద?

మీనా :- కనపడితేనా?

లుబ్ధా :- యేవిఁటి నాయనా, యీ కొత్త ఉపద్రం!

(నిష్క్రమింతురు)

2వ స్థలము. రామప్పంతులు యింట్లో కొట్టు గది.

(భుక్త, పోలిశెట్టి, శిద్ధాంతి, మధురవాణి, పేకాడుచుందురు, పూజారి గవరయ్య ఆట చూచుచుండును.)

పోలిశెట్టి :- యేం భష్టాకారి ముక్కలు యేశావయ్యా! యెప్పుడూ నువ్వింతేను.

భుక్త :- చూసివేశానా యేవిఁటి? నీ దరిద్రదేవతని తిట్టు.

పోలిశెట్టి :- గవరయ్యా, నీ ముణుకు నా దగ్గిర యిలా యెట్టుకు. లేచిపో, నీ పుణ్య వుఁటుంది.

గవరయ్యా :- నేను మా మధురవాణి దగ్గిర కూచుంటాను.

భుక్త :- చూడూ, ముక్క తప్పు పడ్డట్టుంది.

పోలిశెట్టి :- ఆఁ! బాపనయ్య, పంచాలని తప్పు పంచుతున్నావు. తప్పు పంచితే బేస్తు మీద కుదేలెట్టిస్తాను.

భుక్త :- ముక్కలు బాగా పడలేదన్నావే?

పోలిశెట్టి :- రెండో యేత నాలుగాసులడకూడదా?

భుక్త :- (పోలిశెట్టికి ముక్కలు వేస్తూ) యిదుగో నాలుగాసులేస్తున్నాను. జుఖ్ఖు.

పోలిశెట్టి :- నీ యినుప చేత్తో యేస్తే, పొల్లు ముక్కలే పడతాయి ; మంచి ముక్కలడతాయా?

భుక్త :- తథాస్తు !

పోలిశెట్టి :- అలా అనకు. యెంత శెడ్డా బాపనాడి శాపనాకారం మాశెడ్డది. (చూచుకొని) శీ! భష్టాకా[illegible] ముక్కలు!

భుక్త :- ఒకటి, రెండు.

పోలిశెట్టి :- అదుగొ, అలా శెప్పితే నే వొప్పను. ఒక్కొకటి శెప్పాలి.

భుక్త :- అయితె వకటి

పోలిశెట్టి :- ఒక్కటీ

భుక్త .- ఒకటీ

పోలిశెట్టి :- వకటి

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును)

పోలిశెట్టి .- యేటాలోచిస్తావు చేతరస యెత్తవయ్యా

సిద్ధాంతి - నీదేం పోయింది రెండు

పోలిశెట్టి :- లాంతరేశావు యేటెత్తవు? రొండు

మఃఉ ·- రెండు

భుక్త .- రొండు

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును)

పోలిశెట్టి - యేటాలోచిస్తావు? చేతరస ః యెత్తి బేస్తు గెలుసుకో

సిద్ధాంతి .- నువు చెప్పావు గనక యెత్తుతాను

పోలిశెట్టి - ఆఁ డబ్బిక్కడెట్టి మరీ యెత్తు మూడో యెత్తడపు బేస్తు గాపక వుంcందా? బేస్తు మీద కుదేలెట్టిఁ బాకీ లెట్టి యగెయడానికా?

సిద్ధాంతి .- (తన ముక్కలు యెత్తు ముక్కల మీద వేసి) కోఁవటాడి పిలక నిగుడుతూంది

పోలిశెట్టి .- తంతావా యేటి?

సిద్ధాంతి :- తన్నడవంటే ఒహలాగనా?

పోలిశెట్టి - నా ఆట శెడగొట్టేశినావు బాపనయ్యా

భుక్త :- ముక్కలు పడలేదని యేడుస్తూ మళ్లీ యేవిఁటి ఆట చెడగొట్టాడని యేడుస్తావు?

పోలిశెట్టి - యీ ఆట బేస్తు చేయించకపోతే నా పేరు -

సిద్ధాంతి :- కోవఁటాడా నోరు మూసుకుంటావా మూసుకోవా?

పోలిశెట్టి :- తెల్లాడి బావుటా యెగురుతుండగా నీ జులువేఁటి? ముక్కల్టియ్యడం యింత సేపైతే మరాటేటి?

సిద్ధాంతి - నువ్వు గానీ మళ్లీ మాట్లాడావంటే ముక్కలు కలిపేస్తాను (పోలిశెట్టి 'నేను మాటాడను 'నువ్వు ఆడు అని సౌఁజ్ఞ చేయును

(సిద్ధాంతి ఆడును)

పోలిశెట్టి :- మూడే తురుపులు పడ్డాయి బాపనాడాః తమాషా దేఖో, లంకకే రాజా

సిద్ధాంతి :- ఆట పారెయనా?

పోలిశెట్టి .- బుద్దొచ్చింది బుద్ధొచ్చించి లెంపలోయించుకుంటాను మరి మాటాడితొట్టు

పూజారి :- మా మధురవాణి మీద ఆశుకవిత్వం చెబుతాను.

రాణా, డైమను రాణీ?

రాణా, యిస్పేటు రాణీ; రాణి కళావ ।

ఝాణా ఆఠీన్రాణీ?

రాణీ యనన్మధురవాణె, రాజుల రాణీ ।

సిద్ధాంతి :- గవరయ్యా ! యేం విలువైన పద్యం చెప్పావోయి ! నీ మీద నేను పద్యం చెబుతాను - విను.

"గవరయ్యా ! నీ సరి మరి ।

యెవరయ్యా ?"

పూజారి :- "యెవరు లేరు, యిచ్చేనయ్యా!

సిద్ధాంతి :- యిదుగో రాజు

పోలిశెట్టి :- యిదుగో పాల్తు.

(మధురవాణి తరుపు రాణీ వేయును)

పోలిశెట్టి :- అదుగో, అదుగో, యీ బాపనాడు కపీశం శెప్పి, మధురవాణి దగ్గిర రాణీ వుందని శెప్పేశాడు. గోరం, గోరం, గవరయ గాని మాటాడితే నే ఆటాణ్ణు.

పూజారి :- పోలిశెట్టి మీద కవిత్వం చెప్పి చాలా రోజులైంది. (పొడుం పీల్చి) "పోలిశెట్టి ముఖము - పోలిరొట్టెను బోలు । పోలి శెట్టి ముక్కు పొడుము డొక్కు ।

పోలిశెట్టి :- వొద్దు ! వొద్దు ! వొద్దు ! నా మాటిను. పాసం పెట్టి సంపేస్తావా యేటి? ఊరుకుంటి వొట్టాయినా, యిన్నావా? యీ ఆట సిద్ధాంతి బేస్తెట్టి నేను గెలిస్తే, నీక్కాండబ్బిస్తాను, మరూరుకో.

సిద్ధాంతి :- నీ సొద తగలడా - తురుపు మిగిలిపోయింది ; బేస్తు (ముక్కలు చూపించి పారవేయును.)

పోలిశెట్టి :- ఆఁ! మూడో యెత్తడబ్బేస్తు. గాపకాలుంచుకోండయ్యా, చేతి వొరస, మంచి ముక్కలెయి, బాపనాడా అంతసేపు కలపడవాఁ? గోరం, గోరం.

సిద్ధాంతి :- బులబులాగా కలిపి, బేస్తు నీకిస్తాననుకున్నావా?

పోలిశెట్టి :- తోలుసేత్తో, ముక్కలేసినావు! "నరిసింవ్వ, నీ దివ్వె నామమంత రాముశాత! నరిసింవ్వ సీ దివ్వె-"

సిద్ధాంతి :- దివ్వే లేదు, దీపం లేదు ముక్కల్తియ్యి.

పోలిశెట్టి :- గవరయ్య ముక్కల మీద కన్నేసి సిల్లంగెట్టేస్తున్నాడు. నరిశింవ్వ నీ దివ్వె - (ముక్కలు యెత్తిచూసి) సీ - భష్టాకారి ముక్కలేశావు!

సిద్ధాంతి :- (పంపకం ముగించి తన ముక్కలు తీసి చూచుకొని) మృత్తికాచమే?

పూజారి :- పోలిశెట్టికి అంత అలకైతే, నేనింటికి పోయి పరుంటాను. (గవరయ్య నిష్క్రమించును. మధురవాణి వెంట వెళ్లి తిరిగి వచ్చును.)

పోలిశెట్టి :- శని విరుగడై పోయిందిరా, దేవుఁడా! భష్టాకారి ముక్కలు, ఒహటీ.

మధు :- ఒకటి.

భుక్త :- ఒహటి.

సిద్ధాంతి :- ఒహటి.

పోలిశెట్టి :- రెండు

మధు :- రెండు

భుక్త :- రెండు

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును.)

పోలిశెట్టి :- యెందుకా యెట్టాలోశన? నా మాటిను. మూడో బేస్తెట్టుకు. (వీధి తలుపు తట్టబడును.)

మధు :- పంతులు !

పోలిశెట్టి :- యీవాళ రాడని సెప్పితివే ?

మధు :- రారనుకున్నాను. వొచ్చారు. యేం చేదాం?

సిద్ధాంతి :- ఆట తీసెయ్యండి. (ముక్కలు పడవేయును)

పోలిశెట్టి :- బేస్తెగెయడానికా, నే వొప్పును. మధురోణి, ఆటాడి మరీ తలుపు తియ్యి.

మధు :- (ముక్కలు, కిందబెట్టి, లేచి, సన్నని గొంతుకతో) గోడ గెంతి పారిపోండి.

[illegible] :- దిడ్డితోవంట వెళ్లిపోతాం .....

[illegible]లిశెట్టి :- నేను పట్టనే? యేటి సాధనం?

భుక్త :- మేం దిడ్డితోవంట పోతాం. నువ్వు ఆటకెక్కు

పోలిశెట్టి :- నన్నెక్కించి మరీ యెళ్లండి. కాలు జారితే యేటి సాధనం?

సిద్ధాంతి :- నీ కొడుకుది, అదృష్టం.

(పెరటిలోకి వెళ్ళును.)

పోలిశెట్టి :- గోరం ! గోరం ! గోరం ! యవడి ముక్కలు ఆడి దగ్గిరే ! ఆట కలపకండి.

(తలుపు తిరిగీ తట్టబడును.)

పోలిశెట్టి :- నరిశింవ్వ, నీదెవ్వె -

(మధురవాణి ఊరుకొమ్మని కోపరసంగా సౌజ్ఞ చేయును.)

(సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాంతి :- దిడ్డి తలుపు కప్పతాళం వేశుంది. మన్ని పట్టుగుందా వఁనే, పంతులు దిడ్డీ తలుపు తాళవేఁ శాడు.

పోలిశెట్టి :- నరిశింవ్వ, నీ దివ్వె -

మధు :- (పోలిశెట్టిని ఉద్దేశించి) చప్ ! (సన్నని గొంతుకతో) ఉలక్కుండా, పలక్కుండా యీ గదిలో కూచోండి; ఆయన పరున్న తరవాత వచ్చి తలుపు తీసి వొదిలేస్తాను.

(మధురవాణి దీపములు ఆర్పి, పైకివెళ్లి, గదితలుపు వేసి గొళ్లెము బిగించును)

(తలుపు తిరిగీ తట్టబడును.)

మధు :- యేవీఁ గవరయ్యా చాదస్తం ! అదే తట్టడవాఁ? (వీధి తలుపు దగ్గిరకు వెళ్లి.) యెవరు !

తలుపవతల మనిషి :- యింతసేపేం ?

మధు :- నిద్దరబోతున్నాను.

మనిషి :- పేక! పేక! నిన్నొదిలేస్తాను. నీ సంగతి నాకు తెలిసింది.

మధు :- మరి మీనాన్న మీరు పోయి, నిశి రాత్రివేళ వొక్కర్తెనీ నన్ను వొదిలేస్తే యీ అడివి వూళ్లో నాకు భయం కాదా? అంచేత పబ్లిగ్గా నలుగుర్నీ పిలిచి పేకాడుతున్నాను. తప్పేవుఁందీ? మంచు పడుతూంది లోపలికి రండి (తలుపు గడియ తీసి) రండి. నా ఆట మీరాడండి, నేను పరుంటాను.

మనిషి :- సొందాన్ని యవడు నమ్మమన్నాడు? నీకిద్దావఁని సంతోషంతో వక సరుకు తెచ్చాను. నీ చర్య చూసేటప్పటికీ నామనస్సు చివుక్కుమని పోయింది.

మధు :- యెంత న్యాయంగా సంచరించినా, మీ హృదయంలో కాసింత కనికరం లేదు గదా? యీనాటి నుంచి మీరు యెక్కడికి కమాను వెళుతూ వుంటే, అక్కడ కల్లా నేను కూడా మీతో వొస్తూవుంటాను.

మనిషి :- మెడ పైకి వుంచు (మధురవాణి అటుల చేయును ఆ మనిషి మధురవాణి మెడలో కంటె వుంచును.)

మధు :- ఔరా! యింద్రజాలి ! పంతులు గొంతుక యెలా పట్టావు? నన్నే మోస పుచ్చితివే? (రెక్కపట్టుకొని) గదిలోకి రా. (గది లోనికి తీసుకువెళ్లును) యీచిల్లంగి కళ్ళు నీకే దేవుఁడిచ్చాడు? (ముద్దెట్టుకొనును) వాళ్లింట యేవేఁవిఁ చిత్రాలు చేశావో చెప్పు.

శిష్యు :- ముద్దెట్టుకోనంటే, చెబుతాను?

మధు :- నీకు తగనో?

శిష్యు :- ముద్దెట్టుకుంటే యెంగిలౌతుంది.

మధు :- నిజం, నీకున్న బుద్ధి నీపెద్దలికి లేదు. నన్ను నిష్కారణంగా భయపెట్టావు.అందుకు నీకేవిఁటి సిక్ష? బుగ్గ కొరికేతునా?

శిష్యు :- పాలూ పంచదారా వుంటే ఇయ్యి.

మధు :- తరవాత మేపుతాను. ముందు నీకు దాసరి వేషం వేస్తాను. కొత్త అగ్రహారం పోయి నీ గురువును చేరుకుందు గాని.

(తెరదించవలెను.)

(చీకటి గదిలో పోలిశెట్టి, భుక్త, సిద్ధాంతి వుందురు – తెర అవతల నుంచి రామప్పంతులు గొంతుకతో, శిష్యుడు "యీ గదులో యవణ్ణొదాచావు")

మధు :- రామ! రామ! యవ్వడూ లేడు.

(పోలిశెట్టి నిచ్చెన యెక్కును. భుక్త కూడా యెక్కబోవును. నాలుగు మెట్లెక్కి యిద్దరూ కిందబడుదురు.)

పోలిశెట్టి :- సంపేశినావు బాపనాడా!

భక్త :- నా మీద నువ్వు పడి, నేను వుక్కిరి బిక్కిరి ఔతుంటే, నువ్వు సచ్చావంటావేవింటి? లేస్తావా కరిచేదా?

శిష్య :- (రామప్పంతులు గొంతుకతో) అదుగో లోపల యెవళ్లో మాట్లాడు తున్నారు లంజా! అది కోవంటాడి గొతుకలా వుంది. కప్పతాళం వేసి వూరందరినీ లేవదీసుకొస్తాను.

మధు :- కప్ప తాళవెందుకు ? లోపల యెవళ్లూ లేరు, దెయ్యాల కొంప – దెయ్యాలు దెబ్బలాడుతున్నాయి.

(మధురవాణి తలుపు తీసి గదిలో ప్రవేశించి అగ్గిపుల్ల వెలిగించును.
శిష్యుడు పక్కకి తొలగిపోవును.)

మధు :- పోలిశెట్టి యేమి పడుకుని లేవడు – మేలుకొలుపులు పాడనా?

భుక్త :- రామప్పంతులేడీ?

మధు :- రామప్పంతులూ లేరు, గీమప్పంతులూ లేరు యింట్లో పనిచేసే వాడు తలుపుకొట్టాడు. బెంగెట్టుకోకండి.

భుక్త :- అతగాడి మాటలు వింటేనే?

మధు :- నేను ఆయన గొంతుకు పెట్టి మాట్లాడాను. యేమి ధైర్యం! యేమి మగతనం!

పోలిశెట్టి :- "నరిశింవ్వ, నీ దివ్వె" (లేచి) "నామమంతరము సేత" – యవడి ముక్కలాడి దగ్గిరున్నాయా?

(అంతా మళ్ళీ ఆటకు కూచుందురు)

సిద్ధాంతి :- ఆట కలిపేశాను.

పోలిశెట్టి :- గోరం ! గోరం ! నాకు యిసిపేటు ఆసు దాడదదొచ్చింది గదా బేస్తులు గెలుసుకుపోదునే! గోరం గోరం! మధురోటి, ఒట్టనే బెంబేరు షెట్టేశింది. ఆటక మీంచి పడి నడుం విరిగి పోయిందిరా దేవుడా.

భుక్తా :- నీ కిందపడి నేను నలిగి పోయినాను. నీకేం తీపు దిగదీసింది?

పోలిశెట్టి :- కలిపియ్యి – ముక్కలు.

సిద్ధాంతి :- నేను కలపను – నా వొంతు అయిపోయింది – నువు కలుపు.

పోలిశెట్టి :- యేటైపోయింది?

(రామప్పంతులు వీధి తలుపు తట్టును)

రామ .- లక్ష్మీ లక్ష్మీ తలుపు

మదు .- యీ మాటు పంతులే

పోలిశెట్టి - యేటి సాధనం?

మధు •- గోడ గెంతి వెళ్లిపోండి

పోలిశెట్టి - నేను గెంతలేనే?

మధు .- నిన్ను యీ గదిలో పెట్టి తాళం వేఁస్తాను

పోలిశెట్టి - దీసి ఆరిపెయ్యి నాకు బయవేఁస్తుంది

సిద్ధాంతి - గాజు పెంకులు గుచ్చుకుంటాయి గోడ దాటడం యెలాగ?

భుక్త - నాకు కాళ్లు మేహవాతం నొప్పులు నేను గెంతలేనే?

మధురవాణి (దీపవార్చి) - యిలాగే వుండండి

పోలిశెట్టి -

భుక్త - ఒప్ -

పోలిశెట్టి :- సచ్చాను

మధు :- (గది గొళ్లెం వేసి వీధి తలుపు గడియతీసి తలుపు ఓరగా వుంచి) మాయగుంటని యెక్కడ దాచారు?

రామ :- మాయ గుంటేఁవిటి?

మధు •- యేం నంగనాచే? లుబ్ధావాన్లు మాయ పెళ్లాన్ని వాళ్ల యింట్లోంచి లేవదీసుకుపోయి యెక్కడ ‑ట్టారు? యిదే కదూ రాత్రల్లా మీరు చేస్తూవున్న లౌక్య వ్యవహారం?

రామ నీ మాట నాకేవీఁ అర్థం కాకుండా వుంది లేవదీసుకుపోవడ వేఁవిఁటీ? నేను దాచడఁవేవిఁటీ?

మధు .- దాస్తే దాచారు దాచకపోతే మానారు నాకంటే యేదీ?

రామ - నీ కంటా? మరిచిపోయినాను సుమా

మధు - యేమి చిత్రం నన్ను మరిచారు - నావస్తువఅని మరిచారు మరిచి ఆ గుంట కిచ్చారు దాని లేవదీసుకుపోయి యెక్కడో దాచి నిశి రాత్రివేళ పెద్దమనిషిలా యింటికి వొచ్చారు

రామ - ఆ గుంట కనపడదా యేవిఁటి?

మధు .- యేవిఁనాటకం మీకు కనబడేకేం? మీరు పెట్టినచోటే వుంది

రామ :- మీనాక్షి తన్నితగిలేసిందా యేవిటి? కంటితో తగిలేస్తే చచ్చావే

మధు :- యేమి నాటకం ! చావండి బతకండి ఆ కంటే తాందీ గడపలో కాలుపెట్టనివ్వను

(తలుపు వేయును)

రామ :- నాలుగు కోసులు గుఱ్ఱప సవారీ అయి, యీదురోమని యిల్లు చేరుకుని, గుమ్మంలో అడుగు పెట్టేసరికి, మబ్బులేని పిడుగు పడ్డది. మీనాక్షి ఆ గుంటని మన్ననిస్తుందని, నేను యెన్నడయినా అనుకున్నానా యేవిఁటి? ఆ గుంట పోతేపోయింది, వుంటే వుంది. నా కంటె పోకుండా వుంటే అదృష్ట వంతుణ్ణి. కంటె అడగడానికి వెళితే, "నువ్వే యీ పెళ్లి కుదిర్చావు" అని కఱ్ఱుచ్చు కుంటాడేమో!

(నిష్క్రమించును.)

3 వ స్థలము - లుబ్ధావధాన్లు యింటి వాకిలి

(లుబ్ధావధాన్లు పచారు చేస్తూ.)

కనబడకపోతే యేవైఁనట్టు? నూతులోగానీ పడిందా? పోలీసువాళ్లు యిల్లు దోచేస్తారు. నూతులోపడలేదా? పడకపోతే యేవైఁనట్టు? - రావఁప్పంతులు యింటికి పోయింటుంది. అంతే కావాలి - యంత అందువైఁన పిల్లా ! నాది గాక దురదృష్టం ! యంతట్లో వెన్నెల చీకటైంది! రేపో యెల్లుండో యెదిగొచ్చే పిల్ల గదా అని సంబరపడ్డాను - ఒహవేళ - అప్పుడే పెద్ద మనిషైందేమో? - అందుకు సందేహవేఁలా? లాకుంటే యింత యేపైన పిల్ల పెద్ద పడుచు కాకుండా వుంటుందా? యిలాంటివి యెన్ని పెళ్లిళ్లు చేసుకుని యందరు మొగుళ్లని కడితేర్చిందో ! ఓరి కుంక పీనుగా, నీ కళ్లు యేవైఁపోయినాయిరా? రజస్వలా ముండని చూస్తూ, చూస్తూ, యలా పెళ్లాడావురా? మరి నీకు గతులు లేవు. రాజమహేంద్ర వరంలో వెధవ ముండల్ని పెళ్ళాడిన వాళ్ల సామాజికంలో చేరావురా? అయ్యో అయ్యో! దీనికి మరి ప్రాయశ్చిత్తం యక్కడిది? ఒహవేళ చేయించుకుందావంటే, శంకరాచార్యులు పాద కట్టం పెట్టమ్మంటాడు. బ్రాహ్మలు యిల్లు తినేస్తారు. అంతకంటె పోలీసువాళ్లు నయం. అల్లరి కాకుండా హెడ్డు చేతులో పాతిక రూపాయలు పెట్టి, రేపు రాత్రి బయల్దేరి కాశీపోయి, గంగలో మునిగానంటే అన్ని పాపాలూ పోతాయి. కాశీ వాసవేఁచేసుకుంటాను. భగవంతుడు బుద్ధొచ్చేటట్టు చేశాడు. లేకుంటే ముసలి వెధవకి పెళ్లి చేసుకోవడవు పోయీ కాలవేఁవిఁ? అన్ని విధాలా యీ రామప్పంతులు నా కొంప తీశాడు.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ :- యేవిఁటి మావాఁ రావఁప్పంతులంటున్నారూ?

లుబ్ధా :- యేవీఁలేదూ.

రామ :- యింత రాత్రివేళ పచారు చేస్తున్నారేవిఁ?

లుబ్ధా :- యేమీ లేదు - నిద్దర పట్టక.

రామ :- మావఁగారూ. ఆ కంటె యిప్పుడు తెమ్మని మధురవాణి [illegible] కూచుంది. [illegible]

[illegible]

లుబ్ధా :- కంటేవిఁటి?

రామ :- మీ భార్యాకి పెట్టిన కంటండీ.

లుబ్ధా :- నా భార్యాకి నేను పెట్టలేదు.

రామ :- మీరు పెట్టమంటే, నేను యెరువు తెచ్చాను కానా?

లుబ్ధా :- నేను పెట్టమన్లేదు.

రామ :- అయితే దొబ్బేస్తానా యేవిఁటి? మీ భార్యా మెళ్లో యిప్పుడా కంటె లేదూ?

లుబ్ధా :- నా భార్యా యెవరు? నా భార్యా నాడే చచ్చింది.

రామ :- మొన్న మీరు పెళ్లి చేసుకున్న పిల్ల మీ భార్యా కాదటయ్యా?

లుబ్ధా :- రెండో పెళ్లి ముండ నాకు భార్యా యేవిఁటి ?

రామ :- రెండో పెళ్లి ముండేవిఁటి ?

లుబ్ధా :- రెండో పెళ్ళి ముండ అని నువ్వే అన్నావు ?

రామ :- మాటమీద మాటొచ్చి, వొట్టినే అంటే, అదో దెప్పా?

లుబ్ధా :- వొట్టినే అనలేదు. గట్టే అన్నావు. యిదంతా, ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లూ నువ్వూ చేసిన కుట్ర; నాకు నిజం తెలిసి పోయింది. ఆ ముండ నీ యింటికే వెళ్లింది. మధురవాణిని వుంచుకున్నట్టు దాన్ని కూడా నువ్వే వుంచుకో, నా జోలికి రాకు. నీకు పదివేల నమస్కారాలు.

రామ :- నా కంటె నాకియ్యమంటె, యీ వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి మాటలేవిటయ్యా?

లుబ్ధా :- నీ మాయగుంటా, నీ కంటే, నీ యింట్లోనే వున్నాయి.

రామ :- యీ వేషాలు నాకు పనికిరావు. నిలబెట్టి నా కంటె పుచ్చుకుంటాను. (తడిసిన భాగవత పుస్తకం పట్టుకుని మీనాక్షీ చేతిలో కఱ్ఱ, నెత్తి మీద, పసుపు రాసినకుండా, అందుమీద అసిరిగాడూ, చేతిలో సీసా పట్టుకుని తడి బట్టలతో పూజారి గవరయ్యా ప్రవేశింతురు)

పూజారి :- హ్రీం ! హ్రీం ! హ్రూం ! ఓంకార భైరవీ !

(రామప్పంతులు భయమును కనపర్చును.)

మీనాక్షి :- యక్కడా కనపళ్లేదు నాన్నా, యీ పుస్తకం నూతులో పడేశింది.

(లుబ్ధావధాన్లు భయమును కనపర్చును.)

రామ :- కనపడకపోవడం యవరు?

మీనా :- నా సవిత్తల్లి -గవరయ్య బాబు నూతులో దిగి అంతటా గాలించాడు. నూతులో మరేవీఁ కనపడలేదు.

(లుబ్ధావధాన్లు భయం తగ్గును)

బ్రహ్మరాక్షసిని గవరయ్య బాబు యీ సీసాలో బిగించాడు నాన్నా.

(రామప్పంతులు సీసాకి యడంగా నిలబడును.)

రామ .- బ్రహ్మరాక్షసి యేవిటి?

లుబ్ధా - వేరే - ఓ బ్రహ్మరాక్షసి వొచ్చి - మా అమ్మిని భయపెట్టింది

మీనా - నన్ను కాదు - మా నాన్న పీకే పిసికింది

రామ - గవరయగారూ పిల్ల యావైనట్టు ?

గవరయ్య :- దాని మొగుడు యగరేసుకు పోయినాడు

మీనా - యక్కడికి యగరేసుకు పోయినాడు ? వాడు యీ సీసాలోనే వున్నాడన్నారే?

గవరయ్య .- (కొంచం ఆలోచించి - చిరునవ్వు నవ్వి) అదీ యీ సీసాలోనే వుంది

మీనా ·- మనిషి సీసాలోకి యలా వొచ్చింది?

గవరయ్య ·- అయ్యో సత్యకాలవాఁ అది మనిషా అనుకున్నావు? అది కామినీ పిశాచం అంచేతనే నేను మీ యింటి కొచ్చినప్పుడల్లా దూరంగా వెళ్లి పోయేది యేమి చెప్మా అనుకునేవాణ్ణి

మీనా :- యిద్దర్నీ ఓ సీసాలో పెడితే దెయ్యప్పిల్లల్ని పెడతారేమో?

గవరయ్య ·- పంతులు గారూ చిత్తగించండి రెండు మనుషుల బలువుందో లేదో చూడండి

రామ - మొఱ్ఱో నా దగ్గిరికి తేకయ్యా

గవరయ్య :- అసిరిగా నువ్వు, పట్టుకో.

అసిరి - నాకు బయవేఁటి పైడితల్లి చల్లగుండోలి - (సీసా పట్టుకుని) ఓలమ్మ యంత బలువుందోస్సి.

గవరయ్య - సీసా ఆఖండం తులసి కోట దగ్గిర దించు

లుబ్ధా .- బాబ్బాబు సీసా నా యింట్లో పెట్టకు మీ యింట్లో పెట్టించండి

గవరయ్య .- మా పిల్లలు తేనె సీసా అని బిరడా తీసినట్టాయనా రెండు-దెయ్యాలూ వొచ్చి మళ్లీ మీ యింట్లోనే వుంటాయి

లుబ్ధా - అయితే సీసా భూస్థాపితం చెయ్యండి

గవరయ్య .- భూస్థాపనం మజాకాలనుకున్నారా యేమిటి? భూ స్థాపితం చెయ్యడానికి యంత తంతుంది పునశ్చరణ చెయ్యాలి హెూమం చెయ్యాలి సంతర్పణ చెయ్యాలి

లుబ్ధా - నా యిల్లు గుల్ల చెయ్యాలి

గవరయ్య :- మీకలా తోస్తే నాకేం పోయింది? యీ మూత తీసేసి నామానాన్న నేను వెళ్లిపోతాను

లుబ్ధా .- మూతెందుకు తీసెయ్యడం నాకు కలిగినది తృణవోఁ పణవో యిస్తాను ఆ మూత తియ్యకుండా ఆ సీసా అలా వుంచి వెళ్లండి

పూజారి ·- యేవీఁఅవధాన్లు గారి గడుస్తనం నే పోగానే పాతిపెట్టడానికా యెత్తు? ఆ సీసా తగిన శాంతి చెయ్యందీ భూస్థాపితం చేశారంటే నేను రౌరవాది నరకాలకి పోనా? యిప్పుడే బిరడా తీసేస్తాను

లుబ్ధా :- తియ్యకు తియ్యకు రేపు ఆ శాంతేదో తగలేతు గాని

గవరయ్య :- అష్లాతే, యీ రాత్రల్లా ఈ సీసా దగ్గిర పెట్టుకు పెరట్లో పడుకుంటాను. మీరు వెళ్లి నిర్భయంగా పడుకుని నిద్రపోండి.

(నిష్క్రమించును.)

రామ :- మావాఁ! ఓ మాట.

(రామప్పంతులు లుబ్ధావధాన్లు పక్కకు వెళ్లి మాట్లాడుదురు.)

రామ :- నా కంటె మాటేవిఁటి, మావాఁ?

లుబ్ధా :- మీకంటె మీ యింట్లోనే వుంది.

రామ :- మీ పెళ్లాం మా యింటికి వెళ్లిందని మీరంటున్నారు గాని, అక్కడిక ఆ పిల్ల రాలేదు. కంటా తాలేదు.

లుబ్ధా :- అయితే యేవైఁందో! నాకేం తెలుసును?

రామ :- వొద్దు సుమండీ – నా కంటె నాకిచ్చెయ్యండి. – నేను మాకాని వాణ్ణి.

లుబ్ధా :- కంటె, గింటె, నాకు తెలియదు.

రామ :- నీకు తెలియకపోతే మరెవరికి తెలుసును? గవరయ్య, నీ పెళ్లాం దెయ్యవైఁదన్నాడు గదా? నువ్వూ నీ కూతురూ కలిసి దాన్ని చంపేశారు కాబోలు.

లుబ్ధా :- ఓరి ! గాడిదకొడుగా (కఱ్ఱతో కొట్ట బోవును.)

రామ :- నా కంటె అపహరించావు గదా? నీ పని పట్టిస్తాను. వుండు. (నిష్క్రమించును.)

లుబ్ధా :- (తనలో) కంటె యేవైనట్టు చెప్మా? (పైకి) అమ్మీ!

మీనా :- యేం నాన్నా?

రామ :- కంటె యేంజేసిందే?

మీనా :- యేం జేసిందో? పెట్లో దాచిందేవోఁ? దాని వొంటినే వుంది గాబోలు నాన్నా?

లుబ్ధా :- వొంటినుంటే – దెయ్యానికి కంటెందుకూ?

మీనా :- యేం? తీపు దిగదీసిందా యేవిఁటి? పెట్టుగుంటుంది.

లుబ్ధా :- నూతులో దిగి గవరయ్య నుయ్యంతా గాలించాడూ?

మీనా :- గడియసేపు గాలించాడు.

లుబ్ధా :- నువు చూశావు?

మీనా :- చూశాను.

లుబ్ధా :- అది రావఁప్పంతులు యింటికే వెళ్లిందేమోనే?

మీనా :- గవరయ బాబు, సీసాలో బిగించాడు గదా యలా వెళుతుంది.

లుబ్ధా :- యేమో నాకేం పాలు పోకుండా వుంది. రా పరుందాం – మన ప్రారబ్దం యిలా వుంది.

(నిష్క్రమింతురు.)

4 వ స్థలము - రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో

సారాదుకాణం వెనకతోట

(ఆ తోటలో కాళీ మందిరం యెదుటి మండపం మండపంలో కాళీ విగ్రహానికి యెదురుగుండా ఒక పెద్ద పీట మీద మూడు సీసాలతో సారాయి చుట్టూ గళాసులు పీట నిండా పువ్వుల దండలు మంటపంలో వకవైపు పులి చర్మం మీద యోగదండమును అనుకుని సమాధిలో వున్న వొక బైరాగి యోగిని యొకతె సారాయి అందరికీ అందిచ్చును గ్రామ మునసబు సోమినాయుడు చిలుం పీల్చు చుండును సాతాని మనవాళ్లయ్య జంగం వీరేశం దుకాణదారు రామదాసు చెదరి కూర్చుందురు)

మునసబు :- ఆకాశం ముందు పుట్టిందా ? బూవిఁ ముందు పుట్టిందా?

మనవాళ్లయ్య :- సుత్తి ముందా కారు ముందా

మునసబు - పంగనావాఁలు ముందా పట్టెవొర్ధనాలు ముందా? నామాలోడా నా సవాలేటి నీ జవాబేటీ? ఆకాశానికి మట్టా బూవిఁ? బూవిఁకి కప్పా ఆకాశం? సదువుకొన్నో డెవడో సెప్పండొస్సి -

మనవాళ్లయ్య .- ఆకాశంబు సూన్యంబు అనగా యేమీ లేదన్నమాట

మునసబు ·- యేటీ లేదా? గుడ్డోళ్లకి యేటీ లేదు తెల్లోడు యెర్రోడా? పట్టంలో గొట్టావెఁట్టి అదే సూస్తాడే ఆకాశం కాసి?

మనవాళ్లయ్య :- శాస్త్రంబులలోని రహస్యంబులు మ్లేచ్ఛులకెట్లు తెలియును

మునసబు ·- అల్లాండం బెల్లాండం శక్కర పొంగలి తినదవఁనుకున్నావా నామాలోడా? తెల్లోడి మహిమ నీకేటి తెలుసును తెల్లోడి సారాయికి తెలుగోడి సారాయికి యెంత బేధం వుందో తెల్లోడికి నీకూ అంత బేధం వుంది

మనవాళ్లయ్య :- గణితశాస్త్రంబునం దాకాశంబున సున్న - సున్న యన సూన్యంబు యేమీ లేదన్న మాట

వీరేశ ·- చాత్రంలో మన్ను మిన్ను అని అన్నాడు కాదా? మన్నులేదా? మన్నుంటే మిన్నుండుదా?

మునసబు .- యీరేచ మామేలయిన పలుకు పలికినాడు

మునసబు - ఆకాశం బొక్కడ్డది అంటారు గదా ఆకాశం లేకుంటే బొక్కడ్డ వెఁలాగ?

మునసబు .- శబాసు యీరేచ నామాలోడు పలకడేం? నోరు కట్టడ్డది

(వీరేశ - శంఖం పూరించును)

హెడ్డు ·- (దుకాణదారునితో) యేవిఁటీ అల్లరి భాయి?

మునసబు :- యీరేచం గెల్చుకున్నాడు గదా చంకం వోగించడా?

దుకాణదారు :- గురోజీగారి సమాధికి బంగం వొస్తే శపించిపోతారే?

బైరాగి - (కళ్ళు తెరిచి) శివబ్రహ్మా శివబ్రహ్మాం శివోహం

వీరేశ :- చూచావు నేస్తం చివ బ్రెమ్మం అన్నారు

బైరాగి :- రామబ్రహ్మం . రామబ్రహ్మం రామోహం

మునసబు :- మొదటి మాటను రెండవ మాట రద్దు చేయును రామానుజ రామానుజ .

వీరేశ :- చివ చివా చివ చివా

దుకాణదారు :- యెందుకు కాట్లాడతారు నీ శివుడూ నిజవేఁ అడుగో ఆ శీసాలో యెలుగుతున్నాడు నీ రాముడూ నిజవేఁ ఆడుగో ఆ శీసాలో యెలుగుతున్నాడు వినలేదా తత్తం?

గాజుకుప్పెలోను గడగుచు దీపంబు

యెట్టులుండు గ్యాన మట్టులుండు

తెలిశినట్టివారి దేహంబులందును

యిశ్వదాభిరామ యినర వేమా

బైరాగి :- సత్యం సత్యం

దుకాణదారు :- గురోజీ తమకీ అంతా యిశదవేఁ దేహం గాజు కుప్పె దేహంలో వుండేది పరవాఁత్వ గాజు కుప్పెలో వుండేది అన్నసారం యీ అన్నసారం దేహంలో పడితే గాని పరవాఁత్మ పెజ్జిలించదు యేం శలవు ?

బైరాగి :- యీ పరమరహవ్యం నీకు యెలా తెలిశింది తమ్ముడా ?

దుకాణదారు :- తమవంటివారి దయవల్ల గురూ (నలుగురివైపూ చూసి) చూశారా బాయీ నేను యెప్పుడూ యీ మాటే గదా చెపుతూ వుంటాను ? అఖాడాకీ వొస్తేగాని పరబ్రెమ్మం పట్టుబడ్డఁయ్యేలాగు?

బైరాగి :- అమృతమనేది యేవిటి ? సారాయే నాడు యిదేగదా తాగడానికి దేవాసురులు తన్నుకు చచ్చారు ?

వీరేశ :- చివ చివా చివ చివా

మనవాళ్ల :- రామానుజ - రామానుజ

మునసబు :- కాట్లాటమాని ఘానం యినఁడొస్సి యెర్రి గొల్లోళ్లు

హెడ్డు :- గురూ మరి వొక రసలింగం చేయించి శిష్యుడికి దయచెయ్యాలి

బైరాగి :- అలాగె

హెడ్డు :- గురూ బంగారం సేస్తారు గదా అదెట్టి హరిద్దొరంలో మటం కట్టించక మాలాటొళ్లని డబ్బెందుకడుగుతారు ?

మునసబు :- మేం చేశే స్వర్ణం మేవేఁ వాడుక చేస్తే తల పగిలిపోతుంది

హెడ్డు :- అవి వేరే రహస్యాలు వూరుకొండి మావాఁ గురోజీ హరిద్వారంలో చలి లావు గాబోలు ?

బైరాగి :- నరులకక్కద్దు - మాబోటి సిద్ధులకు చలీ వేడీ సుఖం దుఃఖం యెక్కడివి -

హెడ్డు :- ఆహా ! అదృష్టవఁంటె సిద్ధుల్లే అదృష్టం

మునసబు :- గురు హరిద్ధోరంనించి యెప్పుడు బైలెల్లారు ?

బైరాగి :- రెండు రోజులయింది మొన్న ఉదయం ప్రయాగ నిన్న వుదయం జగన్నాథం శేవించా ఖేచరీగమనమ్మీద ఆకాశ మార్గాన్న పోతూ వుండగ మీ వూరి అమ్మవారు వనం దగ్గిర గమనం నిలిచిపోయింది యేమి చెప్మా ? అని యోగదృష్టిని చూచేసరికి అమ్మవారి విగ్రహము కింద ఆరు నిలువల లోతున మహాయంత్రం వొకటి స్థాపితమై కనపడ్డది అంతట భూమికి దిగి అమ్మవారిని శేవించుకొని ప్రచ్ఛన్నంగా పోదావఁటూంటే యీ భక్తుడు మమ్ముల్ని పోల్చి నిలిపేశాడు

దుకాణదారు :- చూడగానే నేను సిద్ధుల్ని పోలుసుస్తా గురూ -

మునసబు :- సుక్కేసే వోళ్లని మాబాగా పోలుస్తావు మావూరమ్మోరు జగజ్జనని మా చల్లని తల్లి

హెడ్డు :- ఆహా యోగమహత్యం స్తానాల్చేసి ముక్కుబిగించే బ్రాహ్మలకి లేవు గదా యీ సిద్ధులూ ?

బైరాగి :- వేషానికీ - జ్ఞానానికి దూరం కాదా తమ్ముడా ? మా తాత గారు చెప్పలేదా ? ఆత్మశుద్ధిలేని యాచారమదియేల అని ?

హెడ్డు .- వేమన్న - తమ తాతా గురూ ?

బైరాగి :- అవును - వారు పరంపదించి ఆరు వొందల సంవత్సరాలు కావొచ్చింది

హెడ్డు :- తమ వయస్సెంత గురూ ?

బైరాగి :- ఆది అంతూ లేనిదానికి లెఖ్ఖేవిఁటి తమ్ముడా ? పరమాత్మ కెన్నేళ్లో అన్నేళ్లు

మునసబు :- యేం యిలనైన మాటలింటున్నాం

(వీరేశం శంఖం పూరించును)

హెడ్డు :- (శంఖం లాక్కొని పక్కను వుంచి) అట్టె పట్టెయ్యకండి భాయి

దుకాణదారు :- అట్టే యక్కడ భాయీ ? పరవవ్వైందాకా తాక్కుంటే తాగడవేఁటి ? వేమన్న చెప్పలేదా ?

తాగి తాగి తాగి ధరణిపై బడుదాక

తాగెనేని తన్ను తాను తెలియు

తాగలేని వాడె తాగుబోతరయంగ

యిశ్వదాభిరామ యినర వేమ -

బైరాగి :- కాశీలో రెండు వందల యాభై సంవత్సరముల క్రిందట అలంగీర్ పాదుషావారి హయాంలో ఒక శేటు మా బోటి సిద్ధులనందరిని కూటానికి పిలిచాడు గంగ నడివిఁని పడవ మీద పీపాలలో సారాయి భరాయించి బంగారపు గిన్నెలతో అందిచ్చాడు రెండు ఝాముల రాత్రి అయేసరికి పీపాలు కాలీ అయిపోయినాయి అంతా పడిపోయినారు

హెడ్డు :- యేమి ఆశ్చర్యం .

బైరాగి :- మేమూ ఒక్క నేపాళపు బ్రాహ్మడూ మిగిలాం తే తే అన్నాడు ఆ బ్రాహ్మడు తెస్తావా శపించేదా" అన్నాడు శెట్టి యెక్కడ తెస్తాడూ ? వాడు మా కాళ్లు పట్టుకునేటప్పటికి పర్వాలేదు

నిలవమని చెప్పి మేము ఒక పుటిక మంత్రించి గంగ భరాయించిన కొద్దీ ఆ గంగ సారా అయిపోయింది ఆ బ్రాహ్మడు సహస్ర పుటికలు తాగి జిబ్బున తేన్చాడు బ్రాహ్మల్లో కూడా మహాత్ములంటారు కనుక్కోల్గిన జ్ఞానికి గంగానది అంతా సారాయి కాదా ?

మునసబు :- రామందాసొహడు గంగ బరాయించడానికి గురువు ఒక దరావుకి పద్దరావులు సేరుస్తాడు

(హవల్దారు అచ్చన్న ప్రవేశించును)

దుకాణదారు :- గురూ వీరు హవల్దార్ అచ్చన్నగారు మంచిగ్యాని మునసబుగారికి మేనల్లుడు

హవల్దారు :- రామ్ రామ్

భైరాగి .- రామ్ రామ్

హవల్దారు :- (యోగినితో) పిల్లా హుక్క లావ్ (హెడ్‌తో) భాయీ గుంటూరు శాస్తుల్లుగారి పతాయేమైనా తెలిశిందా ?

హెడ్డు :- లేదు భాయి

దుకాణదారు :- రామప్పంతులంటాడు - పెళ్ళికూతురు రెండో పెళ్లి పిల్ల - దాన్ని అమ్మి డబ్బు చెయ్యిచిక్కించుకుని -

హెడ్డు :- అ మాటలు మనకెందుకు భాయి ?

మునసబు :- పోలీసోళ్లకీ అక్కర్లేక బాపనోళ్లకీ అక్కర్లేక యదవ ముండని బాపనాడు పెళ్లిచేసుకుంటే లోకం అంతా వూరుకోవడవేఁనా ?

హెడ్డు :- డబ్బు యిచ్చినవాడికి పెళ్లిఆడినవాడికీ లేనిచింత మనకేల మావా ? కాక యీ రోజుల్లో బ్రాహ్మణ్యం యెక్కడుంది ? యెక్కడ చూశినా పిల్లల్ని ముసలాళ్లకి అమ్ముకోడాలు రండా గర్భాలే కదా ?

హవల్దారు :- కలికాలం గదా భాయీ ? యెంత చెడ్డా బ్రాహ్మలు మనకి పూజ్యులు

హెడ్డు :- అన్నా యవరంతవారు వారు జ్ఞానం నీతీ ప్రధానంగాని జాతిలో యేవుంది ? వేమన్న యేవన్నాడు?

మునసబు :- యెవన్నాడా ? నీతికి పోలీసోణ్ణి ఘానానికీ సాతానాణ్ణి అడగమన్నాడు

హెడ్డు :- మావాఁ వెక్కిరించండి గాని నేను యెన్ని తాలూకాల్లో నౌఖరీ చేశానో అన్ని తాలూకాల్లోనూ రంఢాగర్భాలు యెన్నని చెప్పను? నన్నడిగితే వెధవలు పెళ్లిచేసుకోవడవేఁ ఉత్తమం అంటాను మా సూపరెంటు పిల్లలతో వున్న రెండో పెళ్లి దొరసాన్ని పెళ్లాడి సుఖంగా వుండలేదా ?

మునసబు :- మావఁగారి అబిప్పరాయం పెయ్యతోటొచ్చిన ఆవు మేలుకాదా అని ? అందకనే ముసలి బాపనోడు యెధవ గుంటని పెళ్లాడితే మినేస్తం కరణపోణ్ణి ఆ ముసలాడి వెధవ కూతుర్ని పెళ్లాడమని బోదసెయ్యరాదా ?

హవల్దారు :- మనకేలా మావాఁ ? గవునర్‌మెంటూ దేవుళ్లూ బ్రాహ్మలు - వారి నేరాలు వారిని - వాటితో మనకి పనిలేదు మన భక్తి మనకుండాలి (హెడ్‌తో) భాయీ తెల్లా నల్లా వొకటా -

తెల్లవాడికి క్రీస్తు ఒక పద్ధతి పెట్టాడు, ముసల్‌మాన్‌కి పైగంబరు ఒక పద్ధతి పెట్టాడు, నల్లవాడికి రాముడు వొకపద్ధతి పెట్టాడు. భగవంతుడు తెల్లవాడితో యేవఁన్నాడూ ? వెధవని పెళ్లాడొద్దన్నాడు. చెప్పన్న దేశాలూ చూశాను భాయి. పరి పరి విధాలు ఆచారాలూ, వ్యవహారాలూ వున్నాయి గాని నీతి వకటీ, భగవంతుడొకడూ, అంతటా వక్కటే.

మునసబు :- రాముడు యెధవ ముండల్ని కాని పనులు సెయమన్నాడూ ? మన్లో మారు మనువులుండేవికావా?

హవల్దారు :- పిల్లా, చిలుం భరాయించి తే.

మునసబు :- నామాలోడు మూలకి తీసికెల్లి పిల్లని ముద్దెట్టుకుంటాన్నాడు.

యోగినీ :- (చెయ్యి విడిపించుకొని సిగ్గుతో) ఏకాంత ఉపదేశం చేస్తున్నారు.

మునసబు :- యేటో ఆ వుప్పుదేశం ? తనెంట వాయు వేగంగా రమ్మనా.

దుకాణదారు :- యేవిఁటి బాయీ, అనరాని మాట్లు అంటున్నారు. మన యోగిని పరమభక్తురాలు.

మునసబు :- లెంప లోయించుకుంటాను. పిల్లా ! ఆ నామోలోడు సెప్పిన ఉప్పుదేశవేఁటో, నా సెవలో కొంచం సెప్పరాదా? (యోగిని సారా గళాను హవల్దార్ యెదట వుంచును.)

మునసబు :- నామాలోడి వుప్పుదేశంలో పిల్లకి మతోయింది.

వైరాగి :- హవల్దారుగారు అమృతం సేవించరా ?

హవల్దారు :- (చిరునవ్వునవ్వి) తాక్క సోజరువాడు చెడ్డాడు. తాగి సిపాయి వాడు చెడ్డాడు. జ్ఞానికి జ్ఞానపత్రి, తాగుబోతుకు సారాయి.

మునసబు :- పించను పుచుకుంటుని గదా, యింకా సీపాయీనా సెయ్యల్నుందా అల్లుడోడా ?

హవల్దారు :- కుంపిణీ నమ్మక్ తిన్న తరువాత, ప్రాణం వున్నంత కాలం కుంపిణీ బావుటాకి కొలువు చెయ్యాలి. రేపు రుషియాతో యుద్ధం వొస్తే పించను ఫిరకా యావత్తూ బుజాన్ని తుపాకీ వెయ్యమాఁ ?

మునసబు :- రుస్సావోడి వోడ నీట్లో ములిగి నడస్తాది గదా, నువ్వు తుపాకుతో యవణ్ణి కొడతావు ?

హవల్దారు :- మొన్నగాక మొన్న యింగిరీజ్ రుషియా దేశానికి దండెత్తిపోయి. రుషియాని తన్ని తగలలేదా ? అప్పుడేవైఁందో, యిప్పుడూ అదే అవుతుంది. మా రాణీ చల్లగా వుండాలి.

దుకాణ :- సీవఁరాణీ ఆ కాళీమాయి అవుతారం కాదా ?

హవల్దారు :- కాళీ, గీళీ, జాంతేనై - ఆ రాముడి అవతారం.

దుకాణ :- గురూ - హవల్దారు గారు తత్త్వకీర్తనలు మాయింపుగా పాడతారు. (యోగినితో) తల్లీ, నా తంబూరా తెచ్చి భాయిగారికి ఇయ్యి.

మునసబు :- యీతూరి, యీరేచ వుప్పుదేశం చేస్తున్నాడు.

దుకాణ :- గొప్పవారున్నప్పుడు ఆస్యాలేటి భాయీ ?

మునసబు :- వున్నమాటాడితే ఆస్సాలా ? నాకెవడూ సెయదేం వుప్పుదేశం ? యీరేవ వుప్పుదేశం గట్టిగా బిగిసింది. మరి సెయ్యొదల్బు. (యోగిని కష్టం మీద చెయ్యి వొదిలించుకొని తంబురా తెచ్చి యిచ్చును.)

దుకాణ :- అవన్నీ గ్యానరహాశ్శాలు. బ్రెమ్మానందవంటె యేటి ? కడుపునిండా సారా ; ముక్కునిండా పొగ; పక్కని పడుచుపిల్లా కదా ?

మునసబు :- ఘానం యినండొస్సి, -

హావల్దారు :- పామరం ! పామరం ! రాముడు పఠం కాళీ నెత్తిమీద పెట్టక పోతే కుంపిణీ సిపాయన్న వాడు యిక్కడికి వొచ్చునా ?

హెడ్డు :- భాయి ! ఓ కీర్తన శలవియ్యండి.

(హావల్దారు పాడును.)

పింజర్మెరహకర్ ఛుస్నైరహ్నా

క్యారేబుల్బుల్ కహు ముల్కిసునా ! క్యారె ।.

యెక్కడికి వెళతావు ? యేమి చెప్పవు, బోలో పింజర్మె ।

(వీరేశ శంఖం మనవాళ్లయ్య తీసి పూరించును.)

హావల్దారు :- (పాట మాని, తంబూరా క్రిందబెట్టి) గద్ధా !

హెడ్డు :- (శంఖం లాక్కొని) శంఖం అగ్గిలో పడేస్తాను. యెందుకు తేనిస్తావు భాయి.

ధుకాణ :- వొద్దంటే వినదు.

హెడ్డు :- వినకపోతే దుకాణానికి రానియ్యకండి. అల్లరైతే మాకు మాట కదా ?

ధుకాణ :- పది శంకాలు దాచేశాను ? మళ్లీ మళ్లీ తెస్తాడు. యేంజెయ్యను. బేరం గదా భాయీ ?

మునసబు :- దిట్టంగా పట్టెయి. తత్తఘ్యానం తల కెక్కాలి !

ధుకాణ :- (తంబూరా తీసి పాడును.)

నాగా దిగురా । నా తండ్రి దిగురా ।

దిగుధిగు నాగన్న । దివ్యసుందర నాగ ।

ముదముతో రెపల్లె । ముద్దల నాగ ।

ఊరికి ఉత్తరాన । ఊడల మర్రికింద ।

కోమపుట్టలోని । కోడి నాగన్నా ।

(పాడుచుండగా రామప్పంతులు ప్రవేశించి యెడంగా నిలిచి యోగినికి సౌజ్ఞ చేయును. యోగిని రామప్పంతులులతో మాటలాడి వచ్చి హేడ్ చెవిలో రహస్యం చెప్పును.

మునసబు :- పిల్ల హెడ్డు గారికి వుప్పుదేశం సేస్తూంది ముసలోడ్లానా -

యోగిని .- (మునసబు చెవిదగ్గర నోరు పెట్టి చెవి గిల్లును)

మునసబు .- పిల్లా సా్ౖరోజులైంది మునిసిబు నాయుడికి యీపాటి వుప్పుదేశం తగిలి (హెడ్డుకనిష్టీబు రామప్పంతులు దగ్గిరకు వెళ్లి యడంగా యిద్దరూ మాటలాడుదురు)

హెడ్డు :- కొత్తవారు యవరూ లేరే? బావాజీ గారు వుంటే మీకు భయవేఁవిటి?

రామ :- కొత్తా పాతా ఆలోచించుకోలేదు కొంప మునిగింది మీ సాయం కావాలి

హెడ్డు .- డబ్బేవైనా పేల్తుందా

రామ :- మీ చాతైతే పేల్తుంది

హెడ్డు :- యేమిటొచ్చిందో చెప్పు

రామ :- లుబ్ధావుధాన్లు పెళ్లాడిన గుంట మధురవాణీ తాలూకు కంటె తీసుకుని యెక్కడికో పారిపోయింది

హెడ్డు ·- యెందుకు పారిపోయిందో?

రామ :- మీనాక్షి చావగొడితే పారిపోయింది యెక్కడ వెతికినా కనపడలేదు ముందు మీ జవాన్లని దౌడాయించండి

హెడ్డు .- యీ రాత్రి వేళ మా జవాన్లు మాత్రం పట్టుకోగల్రా? పోలీసు జవానంటే పది కళ్లు పది కాళ్లు వుంటాయనుకున్నావా యేవిఁటీ ?

రామ ·- దాని సిగ్గోసిరి దాన్ని పట్టుకోవడం నాకెందుకు నాకంటె నాకిప్పించెయ్యండి ?

హెడ్డు ·- యేవిటీ నీ మాటలూ ఆ కంటె పట్టుకు ఆ పిల్ల పరారీ అయిందనీ చెపితివి నేను కంటె యెలా యిప్పిస్తాను ?

రామ - ముసలాణ్ణి అడిగితే అది పట్టుకుపోయిదంటాడు గాని నిజంగా వాడు పెట్టెలో దాచేశి యివ్వకుండా వున్నాడు ?

హెడ్డు :- నన్నేం చెయ్యమంటావు ?

రామ :- కూనీ కేసని ముసలాణ్ణి బెదిరిస్తే నా కంటె నాకిచ్చేస్తాడు మీ చెయ్యి కూడా తడౌతుంది

హెడ్డు :- నన్నేం చెయ్యమంటావు ?

హెడ్డు :- అలాగనా - గాని నవ్వన్నట్టు ఆ పిల్లగానీ నా కంటె పట్టుకు పరారి అయిపోయివుంటే

రామ .- పోనీండి - దాని ఖరీదు యిప్పించెయ్యండి

హెడ్డు .- వాడిస్తాడా ?

రామ .- మరి మీ సాయం యెందుకు కోరాను ?

హెడ్డు :- యిస్తాడని నాకు నమ్మకం లేదు ఐనా చూస్తాను కేసని యెత్తు యెత్తడానికి యిద్దరు ముగ్గురు సాక్షులుండాలి

రామ :- మందిరంలో వున్నవాళ్లో ?

హెడ్డు :- వీరేశం మనవాళ్లయ్యా మూడో కాలంలో వున్నారు హవల్దారు అబద్ధం ఆడమంటే తంతాడు మనసబు నాయుడు యింత రాత్రి వేళ అంత దూరం నడిచి రాలేదు యిహ ఆడనూ పాడనూ రామదాసు వొక్కడే గదా ?

రామ :- ఆ బైరాగాడు సాక్ష్యం పలకడేం ?

హెడ్డు :- వేషం వేసుకు ముష్టెత్తుకునే భైరాగాడనుకున్నావా యేవిఁటి ? ఆయన గొప్ప సిద్ధుడు నిలువెత్తు ధనం పోస్తే అబద్ధవాఁడ్డు

రామ :- సాక్ష్యం పలకా వొద్దు యేవీఁ వొద్దు దగ్గిర నిలబడితే చాలును పిల్చుకురండీ? (కనిష్టీబు వెళ్లి దుకాణదారునూ బైరాగినీ తీసుకు వచ్చును)

బైరాగి :- సాక్ష్యం అంటే మావంటివాళ్లే చెప్పాలి యెగదృష్టివల్ల చూశావఁంటే యెక్కడ జరిగినదీ యెప్పుడు జరిగినదీ కళ్లకి కట్టినట్లు అప్పుడు కనపడుతుంది గనక మేం కూడా వస్తాం యేవైఁనా దొరికితే హరిద్వారంలో మఠానికి పనికొస్తుంది

రామ :- జరిగినదాని ముండా మోశిరి కొంచం కల్పనుంటే గాని కథ నడవదు అంచేత హెడ్డుగారు ముసలాడితో చెప్పే మాటలు నిజం అని మీరు శలవివ్వాలి

బైరాగి :- వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి నిజవేఁవిటి అబద్దవేఁవిటి మేం సిద్ధులం అబద్ధం నిజం చేస్తాం నిజం అబ్బద్ధం చేస్తాం - లోకవేఁ పెద్ద అబద్ధం పదండి - (నిష్క్రమింతురు)

5 వ స్థలము - దేవాలయం గుమ్మం దగ్గిర

(హెడ్డు కనిష్టీబు రామప్పంతులూ మాట్లాడుచుందురు

మరివక కనిష్టీబు బైరాగి దుకాణదారు కొంత యడముగా నుంచుందురు)

హెడ్డు :- నా నౌఖరీ పోగొట్టుకుంటానా భాయీ ?

రామ :- కొంచం బెదిరిస్తే నౌఖరీ పోతుందా అన్నా ? పోలీసు డ్యూటీ అంటే బెదింరింపే గదా? మీరు అలా తప్పించుకుంటే నేనేం అనుకోను

హెడ్డు :- (చేతిలో నలుపుతున్న కాకితపు ముక్కలు విసిరేసి) భాయీ లుబ్ధావుధాన్లు చంటిపిల్లడా దుక్కిముచ్చా? బెదిరించడాఁకి - కూనీ కేసని నాకేవైఁనా ఆశవుంటే పోలీసువాణ్ణి నేను వూరుకుంటానా ? పట్టుకుంటే నాక యెంతకారక్టు కాదు ? యీ జనాన్ని యీ చీకటి రాత్రిలో నూతిలో దింపాను కానా ? కూనీ గీని అంటే యవరైనా నవ్వుతారు మీనాక్షి చేతికి వెరచియ ఆ పిల్ల యిరుగింట్లోనో పొరుగింట్లోనో పడుంది మీ యింట్లోనే వుందేమో ముసలాడు అన్నట్టు?

రామ :- దేవుఁడు తోడు మా యింటికి రాలేదు యిరుగింటో పొరుగింటో అని మీరు వూరుకుంటే యలాగ ? మీ ధైర్యవేఁవిటో నాకు బోధపడదు వెతికించవయ్యా అంటే వెతికించారూ కారు ఆ యిరిగింటివాళ్లూ పొరిగింటివాళ్లూ పిల్ల నిద్దరపోతూండగా కంటె చెపాయిస్తె నా గతేవిటి? కంటె యింటికి పట్టుకు వెళ్లకపోతే మధురవాణి గుమ్మంలో నుంచి గెంటుతుంది - అనగా గెంటుతుందని కాదు - యేదుస్తుంది ప్రాణం తినేస్తుంది విన్నారా ?

హెడ్డు :- అయితే నా సలహా విన్నారా ?

రామ :- యేదో చెప్పండి మరి.

హెడ్డు :- ఆ కంటె యిచ్చిందాకా, కదలకుండా, లుబ్ధావుధాన్లు యింటి మీద కూర్చోండి.

రామ :- యిదా సలహా ? పీకమీద కూచున్నదాకా నాకేం పట్టింది ? యింటి కెళ్లి సుఖంగా పడుకుంటాను.

హెడ్డు :- మధురవాణి బాధ పెడుతుందని కదూ ?

రామ :- అని మీకు కనికారం కాబోలు ? రేవుగానీ వాడు కంటె యివ్వక పోతే, అవుధాన్లు మీద సివిల్ దావా పడేస్తాను. మీ దగ్గిర, కంటె మాట వొప్పుకున్నాడు గదా. మిమ్మల్ని సాక్ష్యం వేస్తాను.

హెడ్డు :- ఓహో యిదా వేషం ? పోలీసు ఆఫీసర్ని నేను, సాక్ష్యాలకి సంపన్నాలకీ తిరిగితే నా నౌఖరీ నిలుస్తుందా ? కావలిస్తే లుబ్ధావుధాన్లు కంటె హరించాడని నా దగ్గిర ఫిర్యాద్ చెయ్యండి. కేసు చేసి నా తమాషా చూపిస్తాను.

రామ :- కంటె మాట మీ దగ్గిర అతడు వొప్పుకున్న తరవాత, మీరు బోనెక్కి యలా అబద్ధం ఆడగ్గ్రో చూస్తాను గదా.

హెడ్డు :- పంతులూ, అక్కరమాలిన లౌక్యాలు చెయ్యకు. వాడు కంటె మాట తనకేవీఁ తెలియదన్నాడు. కావలిస్తే ఆ మాట సాక్ష్యం పలుకుతాను.

రామ :- యిదా మీరు చేసిన సాయం ?

హెడ్డు :- యెందుకు అక్కరమాలిన ఆందోళన పడతావయ్యా - రేపు నీ కంటె నీ యింట్లో వుండకపోతే నన్ను అను.

రామ :- మధురవాణితో యిప్పుడు యేం జెప్పను ?

హెడ్డు :- అయితే నన్నేం జెయమంటారు ?

రామ :- మళ్లీ లుబ్ధావధాన్లు యింటికి రండి. యీమాటు మనవిద్దరం వెళ్లి పీడిద్దాం.

హెడ్డు :- రెడ్డొచ్చాడు, మొదలాడు అన్నాట్ట - నిరర్థకంగా రాత్రల్లా నిద్దర్లేకుండా చంపావు - మరి నేను రాజాలను. నువ్వెళ్లి వాడి యింటిమీద కూచోవయ్యా, అని చెప్పాను కానా? నా మాట విని అలా చెయ్యండి. అదే సలహా, పీసిరిగొట్టు ముండాకొడుకు మా నలుగురికీ నాలుగు మూళ్లు పద్యైందు రాళ్లు పారేశాడు. యివి పెగిలేటప్పటికి నా తల ప్రాణం తోకకి వొచ్చింది. నా వొంతు మూడు మీకిచ్చేస్తాను.

రామ :- కంటె పోయి యేడుస్తూవుంటే, యీ వెధవ మూడు రూపాయలూ నాకెందుకూ?

హెడ్డు :- మీకు అక్కర్లేకపోతే పోనియ్యండి, గురోజీ గారికి యిద్దాం.

రామ :- కొంచెం చిల్లర ఖర్చుంది. యేం జెయ్యను ? యిలా పారెయ్యండి. (పుచ్చుకొనును.)

హెడ్డు :- గురోజీ తమక్షో తులసీదళం.

రామ :- తృణం, కణం యేవొఁచ్చినా మఠానికే అర్పణం.

హెడ్డు :- (దుకాణదారుతోనూ, కనిష్టేబుతోనూ) మీకో మూడు, నీకోమూడు – (చేతులు దులిపి) సాఫ్‌ఘూడా – నాకు తిప్పటే మిగిలింది.

దుకాణదారు :- (బైరాగిని పక్కకి పిలిచి) యీవేలే చెన్నాపట్టం నించి ఫస్టు రకం బ్రాందీ వొచ్చింది. చిత్తగించి మరీ కాశీ వెళుదురుగాని.

హెడ్డు :- గురోజీ రాం ! రాం ! పంతులూ, ముసలాణ్ణి వెళ్లిపట్టుకోండి. భాయీ, స్టేషనుకు పోవాలి. (జవానుతో) రావోయి కావఁయ్యా. (హెడ్డూ, జవానూ, ఒకవైపున్నూ, దుకాణదారూ, బైరాగీ మరి వకవైపున్నూ వెళ్ళుదురు)

రామ :- కంటె పోయిందంటే మూడు రూపాయలా చేతులో బెతాడు ! (విరసంగా నవ్వును) వీడి తాళం పడతాను. (హెడ్ పారేసిన కాకితపు ముక్కలు యేరి) యినస్పెకటరుకి వొకటి, తాసిల్దారుకి వొకటి, ఆకాశరామన్న అర్జీలు పంపుతాను. వెధవ, మధురవాణి దగ్గిరికి వెళతాడేమో? నేను యింటికీ పోతే అరుగు మీద పడుకోవాలి గాని ఆ తిక్కలంజ తలుపు తియ్యదు. లుబ్ధావధాన్లు యింటికి వెళ్లితే వాడు కఱ్ఱుచ్చుకుంటాడు. యీ దేవాలయంలో పరుందునా ? పురుగూ బుట్రా కరిస్తే – కరిస్తే – ఛీ ! యీ సాని ముండని వొదిలేస్తాను – ఆ గుంట యావైఁనట్టు ? ఆ అదృష్టంవల్ల యవళ్లింట్లోనైనా దాగి రేపుగాని కళ్లబడితే, కంటె పోకూడదు – ఒక వేళ చస్తే – చచ్చుండదు – నూతులో పడలేదు. గవరయ్యా, కావఁయ్యా కూడా గాలించారు – ఒకవేళ అది రెండో పెళ్లి పిల్లఅయి, దాని ఆ తండ్రి కానికీగా వొచ్చి బండీ యెక్కించుకు దౌడాయించాడేమో? అలా ఐతే కంటె కూడా వుడాయించదా ? – మీనాక్షిని పట్టుకుంటే కొంత ఆచోకీ తెలుస్తుంది – ఆ కనపడ్డ వెలాగ? – తలుపు తట్టితే ముసలాడే వొస్తాడేమో? (రోడ్డు దాటి లుబ్ధావధాన్లు యింటి గుమ్మం యదట నిలుచుని ఆకలి దహించేస్తూంది – మీనాక్షి దొరికితే (యేవైఁనా ఫలహారం యిచ్చును) యవడు చెప్మా – రావిచెట్ట కింద చుట్ట కాలుస్తున్నాడూ? (నాలుగు అడుగులు ముందుకు వెళ్లి) అసిరి, నువ్వా?

అసిరిగాడు :- నాను బాబు (చుట్ట పారవైచును)

రామ :- నిమ్మళంగా వున్నావురా?

అసిరి :- యేట్నిమ్మళం బాబూ సానమ్మొచ్చింది – ఈ యమ్మ కాసి సూడ్డం మానేసినారు. డబ్బిచ్చే దాలేడి బాబూ?

రామ :- అసిరి, అడక్కపోతే, అమ్మైనా పెడుతుందిరా?

అసిరి :- ఆ సానమ్మ మా సెడ్డ మనిషి బాబూ.

రామ :- యేవిఁటి? యేవిఁటి? చెప్పొరే, చాలా రోజులైంది నీకు డబ్బిచ్చి – యిందు యీ రూపాయి పుచ్చుకో.

అసిరి :- నూరు దండాలు బాబూ!

రామ :- మధురవాణి మాట యేవిఁట్రా చెప్పబోయినావు?

అసిరి :- మా సెద్ద మనిషి బాబూ?

రామ :- యెవడెళ్లాడ్రా దాందగ్గిరికీ? అసిరి - యవడెళ్లాడ్రా?

అసిరి :- యువడెళ్ళా, యీపు పెట్లగొడతాది బాబూ.

రామ :- చెడ్డ మనిషన్నావు?

అసిరి :- కాదా? మొన్న హెడ్డుగారెళ్తే, యేపికూన్ని ఉసు గలిపింది కాదా?

రామ :- నిజం చెప్పావు. నీ మీద యెప్పుడైనా కోప్పడ్డదిట్రా?

అసిరి :- మాలాటోళ్ల మీద యెందకోప్పడతాదీ? బాపనాళ్లొస్తే తిడతాది.

రామ :- నువ్వు యెప్పుడూ నిజవేఁ చెబుతావురా అసిరిగా.

అసిరి :- సీ! అబద్దవాడితే బగమంతుడు ఒల్లకుంటాడా బాబూ?

రామ :- మీ బుగత యేం జేస్తున్నాడ్రా?

అసిరి :- తొంగున్నాడు బాబూ.

రామ :- నీకు మరో రూపాయి యిస్తాను - మీనాక్షిని సావిట్లోకి పిలుస్తావురా?

అసిరి :- నాశక్యవాఁ, బాబూ? ఆయమ్మ అయ్య గదులో పక్కేసుకు తొంగున్నారు.

రామ :- నువు చిటికేస్తే, యెక్కడున్నా లేచొస్తుంది. నేనెరగనట్రా.

అసిరి :- తెండి బాబూ. సూస్తాను. (రామప్పంతులు రూపాయి యిచ్చును ఉభయులూ యింట్లో ప్రవేశింతురు.)

6-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు నడవ

(తలుపు జారవేసివుండును.)

(మీనాక్షి ప్రవిదతో దీపం తెచ్చి గూటిలో వుంచును.
రామప్పంతులు వొత్తి తగ్గించి. మీనాక్షిని ముద్దుబెట్టుకొనును).

మీనాక్షి :- తోవ తప్పొచ్చారో?

రామ :- బుద్ధి తక్కువచేత, గడ్డి తిని యిన్నాళ్లూ తోవ మరచాను.

మీనాక్షి :- మధురవాణి యలా రానిచ్చింది?

రామ :- మధురవాణి శిగ్గోసిరి, దాన్ని వొదిలేస్తాను. ఆకలి దహించుకు పోతూంది. ఫలారం యేవైఁనా వుందీ?

మీనాక్షి :- యేవుందీ? - వొడ పప్పు, కొబ్బిరి ముక్కా కావాలా?

రామ :- యేదో ఒహటి తెస్తూ

(మీనాక్షి మూకుడుతో వడపప్పూ కొబ్బిరి ముక్కలూ తెచ్చును రామప్పంతులు తినుచుండును)

మీనాక్షి :- మధురవాణిని వొదిలేస్తారో?

రామ .- వొదిలేయడం నిశ్చయమైఁపోయింది

మీనాక్షి .- కనిష్టీబు మాట తెలిసిందో?

రామ .- తెలిసింది

మీనాక్షి .- యవరు చెప్పారు?

రామ :- అసిరిగాడు

మీనాక్షి .- మా అసిరిగాడా?

రామ :- మీ అసిరిగాడే

(అసిరిగాడు వీధి తలుపు కొంచం తీసి తొంగిచూసి)

మీనాక్షి - దెయ్యాని కెట్టింది తింతున్నావయ్యా?

రామ :- దెయ్యానికా పెట్టారు?

మీనాక్షి :- (అసిరిగాడితో) వూరుకో వెధవా

రామ :- నీకు న్యాయవేఁనా దిగదుడుపు కూడు పెట్టడం?

(వీధులోకి వెళ్లి వమనము చేసికొనుటకు ప్రయత్నము చేసి తిరిగీ ప్రవేశించి) వమన వైంది కాదు యేం సాధనం?

మీనాక్షి :- దిగదుడుపు కాదంటే నమ్మరు కదా?

రామ :- మూకుళ్లో తగలేశావు?

మీనాక్షి :- దెయ్యం తిని సచ్చిందా, యేవిఁటి?

రామ :- ఆడవాళ్లు దారుణం మనుషులు

మీనాక్షి :- అసిరిగాడేం చెప్పాడు మధురవాణి మాట?

అసిరిగాడు .- (తిరిగీ తొంగి చూచి) ఆ పారేసిందట్టుకు పోదునా బాబు?

రామ :- పట్టుకుపో

(అసిరిగాడు పట్టుకుపోవును)

మీనాక్షి :- వాడికి మీకంటె ధైర్యం వుంది

రామ :- అపవిత్రం ముండా కొడుకు యేవేఁనా తింటాడు. బ్రాహ్మలం పవిత్రవైఁన వాళ్లం గదా?

మీనాక్షి :- పవిత్రం అంటే, మీదీ, నాదే!

రామ :- అదేం అలా అంటున్నావు?

మీనాక్షి :- నేను వెధవముండనీ, మీరు సరసులున్నూ, మన కంటె మరి పవిత్రం అయిన వారు యవరుంటారు?

రామ :- ఆ కళంకం తీసియ్యడానికే యీవేళొచ్చాను.

మీనాక్షి :- యలా తీసేస్తారు?

రామ :- మన యిద్దరం పెళ్లాడితే మరి అపవిత్రత యెక్కడుంటుంది?

మీనాక్షి :- యేవిఁటీ!

రామ :- మనం పెళ్లాడదాం?

మీనాక్షి :- నిజంగాను?

రామ :- యేం వొట్టు వేసుకొమ్మన్నావు?

మీనాక్షి :- ఆ దీపం ఆర్పెయ్యండీ.

రామ :- యీ కాగితం ముక్కలు చదివి మరీ ఆర్పేస్తాను. (కాగితం ముక్కలు జేబులోంచి తీసి చదివి) గాడిద కొడుకు తన బాకీ తాలూకు నోటులాగి, నన్ను దగా చేశాడు; వీడి తాళం పడతాను.

మీనాక్షి :- యవడు?

రామ :- అది వేరే కథ.

మీనాక్షి :- అసిరిగాడు కనిష్టీబు మాట యేం జెప్పాడు?

రామ :- మధురవాణి హెడ్డు మీద కుక్కని వుసి గలిపిందని చెప్పాడు.

మీనాక్షి :- యెందుకూ?

రామ :- నేను లేనప్పుడు వాడు యింట్లో చొరబడబోతేను.

మీనాక్షి :- అయ్యో తెలివా! అసిరిగా!

అసిరిగాడు :- (ప్రవేశించి) యేటమ్మా?

మీనాక్షి :- వెధవా, నిజం చెప్పు. పంతులు యింట్లో లేనప్పుడల్లా కనిష్టీబు మధురవాణితో వుంటాడని, నువ్వు నాతో చెప్పలేదూ?

అసిరి :- (బుఱ్ఱ గోకుకుంటూ) సెప్పినాను.

రామ :- (దొంగవెధవా! కుక్కని వుసిగలిపిందన్నావు?

అసిరి :- బాబు – నౌకరోడు నోరు మూసుకోవొద్దా బాబు? సానమ్మడిగితే మీ మాట సెప్పుతాన బాబు?

మీనాక్షి :- నువు చెబితే నాకు భయవనుకున్నావాఁ యేవిఁటి?

రామ :- ఓరి అబద్ధపు వెధవా! యెవరితోనూ మా మాట మాత్రం చెప్పకు. రూపాయి యిచ్చాను కానూ?

మీనాక్షి :- యందుకిచ్చారూ, రూపాయి?

అసిరి :- పిల్లలోణ్ణిగందా? (పైకి వెళ్లును.)

రామ :- దొంగముండ ద్రోహం చేస్తూందేం?

మీనాక్షి :- తెలుసునన్నారు?

రామ :- యింతని యెరగను.

మీనాక్షి :- ఆడది నీతి తప్పిన తరవాత అంతేవిఁటి? యింతేవిఁటి? తెగించిన దానికి సగుడు మోకాలుబంటి – అందులో సాంది ఖాయిదాగా వుండాలనుకోవడం మీదీ బుద్ధితక్కువ.

రామ :- బుద్ధితక్కువంటే బుద్ధి తక్కువా! ముండని బుఱ్ఱ చితకపొడిచెయ్యాలని వుంది. దీని కింద యంత సొమ్ము తగలెట్టానూ!

మీనాక్షి :- యెప్పుడు తోలేస్తారు?

రామ :- యెప్పుడోనా? రేపే. లంజ యంత పతివ్రత వేషం వేసిందీ!

మీనాక్షి :- మనవెఁప్పుడు వెళ్లిపోవడం?

రామ :- యక్కడికి?

మీనాక్షి :- మతి పోతూందా యేవిఁటి? రాజమేంద్రం?

రామ :- అవును. రేపు దాన్నితోలేస్తానా? యెల్లుండి మనం వుడాయిద్దాం. గాని నీ సరుకులు తెచ్చుకుంటావా, ముసలాడికి వొదిలేస్తావా?

మీనాక్షి :- నాకున్నదల్లా నా సరుకులే; యెలా వొదిలేస్తాను? నా సరుకుల పెట్టె తాళం మా నాన్న దగ్గిరుంది గదా యేవిఁ గతి?

రామ :- నా ప్రయోజకత్వం నీకేం తెలుసును? యిదుగో యీ రింగున వున్న యినప ములికితో నీ చిత్తవొఁచ్చిన పెట్టె తాళాం తీసేస్తాను. గాని నా కంటె యక్కడుంది?

మీనాక్షి :- గుంటకి పెట్టిందా? రాత్రివేళ, నా బట్టల పెట్లో పెట్టేది.

రామ :- నీ పుణ్యం వుంటుంది ఆబట్టల పెట్టెల వోమాటు తీసి చూతూ. రేపు దాని కంటె మధురవాణికిచ్చి, ముండని తగిలేస్తాను.

మీనాక్షి :- [illegible]

రామ :- ములికితో తీసేస్తాను

మీనాక్షి :- నా సరుకుల పెట్టె తాళం కూడా తీసేసి పెడతారూ?

రామ :- అద్దే

మీనాక్షి :- నన్ను పెళ్లాడతానని ప్రెమాణం చేశారు కారే?

రామ :- దీపం ఆర్పేస్తే పెట్టె తియ్యడం యలాగ?

మీనాక్షి :- అగ్గిపుల్ల వుంది

రామ :- ఐతే యిదిగో నిన్ను తప్పకుండా పెళ్లాడతానని యీ దీపం ఆర్పేస్తున్నాను
(రామప్పంతులు దీపం ఆర్పి మీనాక్షిని కాగలించుకొని యెత్తును)

మీనాక్షి :- యిలా యెత్తుకు తీసుకుపోతాను రాజమహేంద్రవరం
(లుబ్ధావధాన్లు చీకటిలో వచ్చి కఱ్ఱతో రామప్పంతులు కాళ్లమీద కొట్టును మీనాక్షి కింది పడును)

లుబ్ధా :- బందిపోటు గాడిదె కొడకా

రామ :- సచ్చాన్రా (వీధిలోకి కుంటుకుంటూ పోవును)

లుబ్ధా :- పో ముండా నువు కూడా నా యింట్లోంచి (మీనాక్షిని పైకి తోసి తలుపు గడియవేయును)

రామ :- అసిరిగా చంపేశాడ్రా - కాలెవిక విరిగిపోయిందిరా

అసి :- (నిమ్మళంగా) దెయ్యానికెట్టింది తింతే యేటౌతది బాబూ? (గట్టిగా) కానేళ యిల్లు జొరబడితే బుగత తన్నడా?

రామ :- (మీనాక్షితో) నువ్వు యింట్లోకి వెళ్లిపో

మీనాక్షి :- వారి యింట్లో అడుగు పెట్టను నా సరుకులు లేకపోతే పాయను రండి రాజమేంద్రం పోదాం

రామ :- తలిచినప్పుడేనా తాతకి పెళ్లి?

మీనాక్షి :- మీయిష్ట వొఁచ్చినప్పుడు పెళ్లాడుదుర గాని యింట్లోంచి లేవదీసి కొచ్చారు గదా? యిహ నేను మీతో వుండవలసినదాన్నే పదండి

రామ :- వెఱ్ఱి కుదిరింది రోకలి తలకి చుట్టుకొమ్మన్నాట్ట బతిమాలుకుంటాను యిప్పటికి యింట్లోకి వెళ్లిపో

మీనాక్షి :- మరి యీ జన్మంలో యీ యింట్లో అడుగుపెట్టను

రామ :- అసిరిగా మీనాక్షి వొక్కర్తె వుంటుంది కాపాడి బుగత తలుపు తియ్యగానే లోపలికి తీసికెళ్లు - (పరిగెత్తును మీనాక్షి వెంటబడును)

(రామప్పంతులు యింటి యదట)

రామ :- (తలుపు తట్టి) వేగిరం, వేగిరం తియ్యి.

మధురవాణి :- (తలుపు అవతలనించి) యేవిఁటా తొందర?

రామ :- ఆకు చిట్టెడ వెంట తరువుతూంది.

మధు :- చిట్టెడ కనపడగానే తలుపు తీస్తాను.

రామ :- తలుపేసుకు కూచుంటే నీకనపడ్డం యలాగ? నువ్వు తలుపు తీసేలోగా నన్ను కాటేస్తుంది.

మధు :- నా కంటేది?

రామ :- కంటె, కంటె, అని తపిస్తున్నావేవిఁటి? నిలబడ్డ పాటున నూరు కంటెలు కురిపిస్తాను.

మధు :- మీ నూరు కంటెలూ మీరు వుంచుకుని, నా వొక్క కంటె నాకిచ్చి మరీ యింట్లో అడుగుబెట్టండి.

రామ :- రేపు పొగలు గాని కంటె యివ్వనన్నాడు లుబ్ధావధాన్లు.

మధు :- రేపే యింట్లోకొత్తురు గాని, మించిపోయిందేవీఁలేదు.

రామ :- యింతట్లో చిట్టెడ మీద పడితే.

మధు :- సకేశా? అకేశా?

రామ :- పిల్లికి చెలగాటం. యలక్కి ప్రాణ పోకటా!
(మీనాక్షి ప్రవేశించి, రామప్పంతులు రెక్క పట్టుకొనును.)

మీనాక్షి :- దీపం ఆర్పి ప్రయాణం చేశావు - తప్పితే తల పగిలిపోతుంది.

రామ :- పో ముండా?

మీనాక్షి :- మీ కాగల పెళ్లాన్ని గదా యెక్కడికి పోతాను?

మధు :- కాగల పెళ్లావేఁవిఁటి?

మీనాక్షి :- నిన్ను వొదిలేసి, నన్ను రాజమేంద్రం తీసుకుపోయి పెళ్లాడతాడన్నాడు - దీపఁవార్పి ప్రమాణం చేశాడు - మరెలా తప్పుతాడు?

మధు :- యీవిడేనా ఆకు చిట్టడ?

రామ :- ముండా, నా చెయ్యొదిలెయ్ - నిన్ను నే పెళ్లాడతానన్నానే? కల గన్నావా యేవిఁటి? (మీనాక్షిని విదిపించుకొనగా మీనాక్షి కిందపడును)

మధు :- ఆడదాని మీదా చెయి జేసుకుంటారు? యేమి పౌరషం! అబద్ధ వాఁడక అన్నమాట నిలబెట్టుకోండి. యేం? కులం తక్కువా? రూపం తక్కువా? ఆమె బతుకు భ్రష్టు చెయ్యనే చేశారు : పెళ్లాడి తప్పు దిద్దు కోండి - పెళ్లాడి వొస్తేనే నేను తలుపు తీస్తాను.

మీనాక్షి :- పంతులు నన్ను [illegible]. ఎప్పుడుంటే మా నాన్న చూసి. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. నన్ను [illegible], నన్ను పెళ్ళాడక తప్పదుగదా యేమిటి?

మధు :- [illegible] పెళ్ళిచేసుకుంటే - పెళ్ళయ్యాక నువ్వు మాత్రం [illegible] [illegible]? [illegible] చెప్పు - పంతులు గారికి [illegible] [illegible].

రామ :- మధువాళ్ళే - [illegible] - నా యింటికి నువ్వు యెందుకొచ్చావు? తలుపు తియ్యి.

మధు :- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చెప్తాను. (తలుపు దగ్గర నుంచి లోనికి వెళ్ళును.)

రామ :- (తలుపు [illegible] చూసి. తరవాత మీనాక్షిని దగ్గరకు [illegible]) యెంత పని చేశావు! దాంతో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. అల్లరి చేస్తుందే యెలా?

మీనాక్షి :- ఎప్పుడైనా ఇంటికి [illegible] గదా?

రామ :- నా మాట విని యిప్పుడు యింటికి వెళ్ళిపో.

మీనాక్షి :- [illegible] మా యింటికి వెళ్ళను. [illegible] [illegible] [illegible] తలుపు [illegible] లోపలికి [illegible].

రామ :- అయితే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]? అది తలుపు [illegible]. మీనాక్షి నువ్వు [illegible] [illegible]. [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] కొంత [illegible] [illegible]. తలుపు [illegible] [illegible]. [illegible]? [illegible] నువ్వు [illegible]? [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] : "[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible]?"

రామ :- [illegible] నా [illegible] [illegible]?

[illegible] :- "[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] [illegible]"

రామ :- [illegible]?

[illegible] :- [illegible] "[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] ,
[illegible] [illegible]?"
[illegible] "[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] ,
[illegible] [illegible] [illegible]"

రామ :- [illegible] [illegible] [illegible]!

[illegible] :- "[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] ,
[illegible] [illegible] [illegible]?"

రామ :- చుట్టాలా? వొక్క అప్పవుంది, అది యెప్పుడూ నా గుమ్మంలో అడుగు బెట్టలేదు. యిప్పుడు యింటికి యజమాని యెవరూ? తలుపవతల తలసాని లంజా। తలు పివతల సంసారి వెధవ లంజానూ; యిద్దరూ కలిసి యిల్లు చేరకుండా నన్ను తగుల్లున్నారు.

శిష్యుడు :- "నిన్ను మోసేరు నలుగురు। వెంబడిని పదిమంది।"

రామ :- వెట్టి ముండా పాటా। పోదాం. (గబగబ కొంత దూరము నడచి, నిలుచుని) యీ తోవనే వొస్తున్నాడు కాబోలు - అదుగో పాట విన పడుతూంది!

పాట "నువ్వు కాలిపోయేదాక।
కావలుందురు గాని।
కదకు తొలగొత్తురు।
వెంటనెవరూ రారు చిలుకా"

రామ :- వెట్టి ముండా పాటా !

శిష్యుడు :- పంతులు గారూ ! యక్కడున్నారు?

రామ :- పరుగుచ్చు కోకపోతే పట్టుగుంటుంది. (పరిగెత్తును.)

కన్యాశుల్కము

షష్ఠాంకము

1 వ స్థలము - రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో

(చెఱువు గట్టునవున్న తోటలోనికి పెళ్లివారి బళ్లు వచ్చును. గట్టు మీద ఒక వైపు అగ్నిహోత్రావధాన్లు, రెండవ వైపు పళ్లు తోమికొనుచు రామప్పంతులును.)

అగ్ని :- బళ్లు దింపండి. బళ్లు దింపండి. సాయేబూ యేనుక్కి కావలసినంత రొడ్డ. చెఱువు స్నానానికి బహు బాగా వుంది. యెవరయా చెఱువు గట్టు మీద?

రామప్పంతులు:- (తనలో) అరే! మరిచితిని. యీవేళే కదా పెళ్లివారు రావలసిన రోజు? (పైకి) నా పేరు రామప్పంతులంటారు.

అగ్ని :- లుబ్ధావధాన్లు గారు మిమ్మల్ని పంపించారా యేమిషి?

రామ :- యెందుకండి?

అగ్ని :- మేవొస్తున్నావఁని యెదురుగా యవర్నీ పంపలేదా? నా పేరు అగ్నిహోత్రావధాన్లు అంటారు.

రామ :- మీరేనా అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారు? యేం వచ్చారేఁవిటి?

అగ్ని :- పెళ్లి మాట మీకు తెలియదా యేమిషి?

రామ :- పెళ్లెవరికండి?

అగ్ని :- మీదీవూరు కాదా యేమిషండి? మాపిల్లని లుబ్ధావధాన్లుగారికిస్తావుఁ

రామ :- లుబ్ధావధాన్లుగారికి పెళ్లై పోయిందే?

అగ్ని :- తమరు హాస్యాలాడుతున్నారు - హాస్యాలకేం గాని, ప్రయత్నాలు యలా జరుగుతున్నాయి యేమిషండి?

రామ :- మీరే హాస్యాలాడుతున్నట్లుంది. పెళ్లి అయి పది రోజులైంది లుబ్ధావధాన్లు గారి సంబంధం అక్కర్లేదని మీరు రాశారట. అందుపైని యవడో గుంటూరు నుంచి వొచ్చిన ఓ శాస్తుల్లు కొమార్తెని పన్నెండు వొందలిచ్చి పెళ్లాడాడు.

అగ్ని :- అన్న గారూ - హాస్యం ఆడుతున్నారు. న్యాయం కాదు. మనకి బావగారి వరసా యేమిటండి?

రామ :- యేమిటి మీ మాటలూ? నేను యెన్నడూ అబద్ధవాఁడి యెరగను. నా మాట నమ్మకపోవడం ధర్మవేఁనా?

అగ్ని :- ప్రమాణం చెయ్యండీ?

రామ :- గాయత్రీ సాక్షి.

అగ్ని :- అయ్యో! అయ్యో! యేవీఁ దురంతం! రండీ, వెళ్లి గాడిద కొడుకు యెవిఁకలు విరగ్గొడతాను.

రామ :- నేను రానండి. ఆ గుంటూరు సంబంధం చెయ్యవొద్దన్నానని నాతో మాట్లాడడం మానేశాడు. మీరు వెళ్లి రండి - మీరు తిరిగి వొచ్చిందాకా యిక్కడే కూచుంటాను.

అగ్ని :- ఆ గాడిదె కొడుకు యింటికి నాకు తోవ తెలియదే?

(శిష్యుడు చెరువు గట్టు యెక్కుతూ పాడును)

తానెవ్వరో, తనవారెవ్వరో?। మాయ జీవికి తనువుకు తగులాయగాకా"॥

(రామప్పంతులు నిలబడి భయము కనపర్చును)

అగ్ని :- యేమి అలా చూస్తున్నారు?

రామ :- శవాన్ని మోసుకుపోయే పాట!

శిష్యుడు :- "దినమూ, మరణమని తెలియూడీ"

రామ :- (శిష్యునితో) వూరుకో (అగ్ని హోత్రావధాన్లుతో) అన్నా ఓ కానీ వుందా?

శిష్యుడు :- మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మంది.

రామ :- చచ్చానే - వొస్తుందా యేవిఁటి?

శిష్యుడు :- కంటె పోతే పోయింది, రమ్మంది.

రామ :- బతికాను.

అగ్ని :- చావడం యెందుకు, బతకడం యందుకు?

రామ :- అది వేరే కథ.

శిష్యు :- చిట్టపులి పిల్లని తండ్రొచ్చి వండకి తీసుకుపోయినాడట.

అగ్ని :- యీ వూళ్లోకి పుల్లొస్తాయా యేమిషి?

రామ :- విరగడైపోయింది (శిష్యునితో) యింద రూపాయి (శిష్యుడు తీసుకుని) దాసుణ్ణి బాబూ!

(పాడును) "చిత్తా స్వాతి వాన, జోడించి కురియగ"

అగ్ని :- యేవిఁటీ వెధవ పాట? వూరుకుంటావా వూరుకోవా? నీకు రూపాయి చాలదురా గుంట కక్కగట్టా?

శిష్యుడు :- తమరు దయచెయ్యరా బాబూ?

అగ్ని :- నేనివ్వను - అన్నా, తోవ యవరు తెలుసునూ.

రామ :- (శిష్యుడితో) నీకు లుబ్ధావధాన్లు యిల్లు చూపిస్తారు.

శిష్యుడు :- తెలుసును - తండ్రీ.

రామ :- అవుధాన్లు గారు ఓ కాని దబ్బిస్తారు. యిల్లు చూపించు.

శిష్యుడు :- ముందిస్తే గాని చూపించను.

అగ్ని :- యింద - యేడువు.

(శిష్యుడు ముందూ, అగ్ని హోత్రావధాన్లు వెనకా కొన్ని అడుగులు వెళ్ళిన తరవాత, శిష్యుడు పాడును)

శిష్యుడు :- "నీలాలకా యేలనీ యలుకా"?

అగ్ని :- యలకేవిటి నీ శ్రాద్ధం?

శిష్యుడు :- యలక్కాదు, పిల్లి.

(పాడును) "పిల్లన్న తెయి తక్కలాడంగనూ । యలక లేరూగట్టి దున్నంగనూ"

అగ్ని :- యేవిటీ?

శిష్య :- "మేకపిల్లలెండు మేళాం గట్టుకుని మేరంగి తీర్థాకాని కెళ్లంగనూ"॥

అగ్ని :- యేవిఁటి నీ శ్రాద్ధం పాట!

శిష్య :- "తొడాయ నేస్తూడు. దొని గట్టి బట్టుకుని తోట మల్లీ పువ్వు లేరంగను"!

అగ్ని :- పాడావంటే తంతాను.

శిష్య :- అయితే నీకు మరి యిల్లు చూపించను.

అగ్ని :- పాడగట్టా - (కొట్టబోవును.)

శిష్యుడు :- (తప్పించుకు పారిపోతూ) "గట్టు కిందానున్న। పందాయ నేస్తూడు మరి గబుకూ మరి గుబుకూ"॥

(నిష్క్రమించును.)

అగ్ని :- వీడి శ్రాద్ధం చెట్టుకింద బెట్టా : తోవ యిటా? అటా?

(తెర దించవలెను.)

2 వ స్థలము - చెఱువుగట్టుతోట

(అగ్ని హోత్రావధాన్లు, రామప్పంతులు, వెంకమ్మ, యితరులూ)

అగ్ని :- గాడిదె కొడుకుని మాచెడ్డ దెబ్బలు కొట్టేశాను; యేనుగులూ గుఱ్ఱాలూ తెచ్చాను వీడి శ్రాద్ధం మీదికి! తోవ ఖర్చయినా వొక దమ్మిడీ ఇయ్యడష.

వెంకమ్మ :- మన ప్రాలుబ్ధం-నేన్నోచిన నోవుఁలు యిలా వుండగా, మరోలా యలా అవుతుంది? యీ సంమ్మంధం వొద్దని పోరితే విన్నారూ? నేను భయపడుతూనే వున్నాను బయల్దేరేటప్పుడు పిల్లి యెదురుగుండా వొచ్చింది.

అగ్ని :- **పింజారీ!** వూరుకో - ఆడముండలకేం తెలుసును? అన్నగారూ, క్రిమినల్ కేసు తావర నికి **అవకాశం** వుంటుందా? మా దగ్గిర అయ్యవారు ఒకాయన వున్నారు ఆయనకి లా బోగట్టా : గా **బాగా తెలుసును.** ఆయన్ని కూడా సలహా చేదాం.

రామ :- కోర్టు వ్యవహారాల్లో ఆరితీరిన మీకు ఒహాడు సలహా యివ్వాలండీ? స్థలజ్ఞుణ్ణి గనక సాక్ష్య గీక్ష్యం తేవడానికి నేను సాయ [illegible] న్నానుగానీ, అయ్యవార్లూ గియ్యవార్లు మీకు నాకూ

సలహా చెప్పే పాటివాళ్లా? గుంటకక్కగట్లు రెండు యింగిలీషు ముక్కలు చదువుకున్నారు గనక ముక్కస్య ముక్కార్థః అని తర్జుమాలు మట్టుకు చేస్తారు; గాని యేదయినా యెత్తు యెత్తారంటే, తమలాంటి యోధులు యెత్తాలి. నాలాంటి నియ్యోగపాదు నడిపించాలి. క్రిమినలుకి అవకాశం వుందా అని అడుగుతారేవిఁటి? మీకు తెలియదా యేవిఁటి - అటుపైని సులభసాధ్యంగా మూడు నాలుగు వేలు డామేజీ కూడా సివిల్లో లాగేస్తారు.

అగ్ని :- అదే, నా ఆలోచన.

రామ :- తీరిపాయె; మళ్లీ యిహ సలహాకేవుంది. వెంటనే వెళ్లి ముక్క తగిలించేదాం. ఖర్చులికి సొమ్ము పట్టుకుని బయలుదేరండి.

అగ్ని :- నా దగ్గిర దమ్మిడీ లేదు; యేమి సాధనం? యీ గాడిదె కొడుకు రూపాయలిస్తాడని నమ్మి నేనేమీ తేలేదు.

రామ :- యింటికి వెళ్లి లెఖ్ఖపట్టుకు వొచ్చేటప్పటికి పుణ్యకాలం మించి పోతుంది. "శుభస్యశీఘ్రం" అన్నాదు - మీ ఆలోచనవేఁటి?

అగ్ని :- యిదేదో అయితే గాని యింటి మొహం చూసేది లేదు. మా అమ్మి సరుకేదయినా యీ వూళ్లో తాకట్టు పెడదాం.

రామ :- అయితే పట్టుకురండి; పోలిశెట్టి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాం; పోలి శెట్టిని మనం కొంచం మంచి చేసుకోవడం ఆవశ్యకం. మీరు లుబ్ధావధాన్లుని కొట్టినప్పుడు - పోలిశెట్టి వున్నాడు గనక, లుబ్ధావధాన్లు మీ మీద ఛార్జి చేసినప్పుడు, పోలిశెట్టిని తప్పకుండా సాక్ష్యం వేస్తాడు. శెట్టిని మనం విడతియ్యడం జరూరు - యేవంటారు?

అగ్ని :- మీ సలహా మా బాగా వుంది. నాకూ అదే భయవేఁస్తూంది.

రామ :- చూశారా, ప్రతివాడికీ సలహా చెప్పడం చాతౌతుందండీ? అందులో యీ యింగిలీషు చదుకున్న అయ్యవార్లని సలహా అడిగితే, కేసులే తేవొద్దంటారు. దొంగ సాక్ష్యాలు తావొద్దంటారు. వాళ్ల సొమ్మేం పోయింది? యే మాల కూడూ లేకపోతే కేసు గెలవడం యలాగ?

అగ్ని :- మా అయ్యవారు మట్టుకు మంచి బుద్ధిమంతుడూ, తెలివైనవాడూనండి - కోర్టు వ్యవహారాలలో అతనికి తెలియని సంగతి లేదండి. అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి నేను ఎక్కడా చూడలేదు. ఆయన్ని చూస్తే మీరు అలాగే అంటారు.

రామ :- యెంత బుద్ధిమంతుడైనా మీకొహడు సలహా చెప్పేవాడున్నాడండీ? చెవులో మరో మాట - మీ అయ్యవారు గిరీశం గాడు కాడండీ? వాడు లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లి కొడుకు గదా? మీకా వాడు, యీ కేసుల్లో సరైన సల[illegible]దు?

అగ్ని :- అవునండోయి!

రామ :- నియ్యోగపాణ్ణి - నా మాట కొంచం ఖాతరీ చెయ్యండి. గ[illegible] అయ్యవార్ని తోడిచ్చి, పిల్లల్ని యింటికి పంపించెయ్యండి. యొకాయెకిని మనం తక్షణ[illegible]పోయి, లుబ్ధావధాన్లు క[illegible] ముందు ముక్క తగిలించెయ్యాలి. యేదో ఓ సరుకు వేగిరం [illegible]

అగ్ని :- యేదీ అమ్మిని యిలా పిలువు

వెంకమ్మ :- అమ్మేది చెప్మా? ఐద్దకించి బండిలో పడుకుంది కాబోలు పిలువమ్మా

అగ్ని :- మనకి డామేజీ దిట్టంగా వొస్తుందా?

వెంకమ్మ :- వొస్తుందంటే అలాగ యిలాగానా?

ఒకడు .- అమ్మగారి బండీ యక్కడా కనపడదు బండీ వెనకపడి పోయింది కాబోలు

వెంకమ్మ :- అదుగో అబ్బీ వున్నాడే? వీడెలా వొచ్చాడు? అబ్బీ నువ్వు అక్కయ్య బండిలో కూచోలేదురా?

వెంకటేశం :- లేదు నేను యేనుగెక్కాను

అగ్ని :- దొంగ గాడిద కొడకా అయ్యవారెడ్రా?

వెంకటేశం :- యెక్కడా కనపడ్డు

అగ్ని ·- గుఱ్ఱం వొచ్చిందా? గుఱ్ఱపాడేడీ?

వెంకటేశం :- గుఱ్ఱపాడు చెప్పాడు -

అగ్ని .- యేవింట్రా వెధవా చెప్పాడూ?

వెంకటేశం ·- మాస్టరూ - రాత్రి -

అగ్ని :- నోటంట మాట పెగల్దేం?

వెంకటేశం :- గుఱ్ఱం దిగి - బండీ యెక్కాట్ట

వెంకమ్మ :- అయ్యో దాన్ని లేవదీసుకుపోలేదు గద?

దగ్గిరనున్న
వారు :- ఆఁ ఆఁ

వెంకమ్మ :- కొంప మునిగిపోయింది మరేవింటి

(చతికిలబడును)

అగ్ని :- (కోపముచేత వణుకుచు) అయ్యవారు పకీరు ముండని లేవతీసుకుపోయాడూ? నగల పెట్టె? నా కోర్టు కాగితాలో

వెంకటేశం ·- అక్కయ్య పెట్లో నా పుస్తకాలు కూడా పెట్టాను

అగ్ని :- దొంగ గాడిదె కొడకా నువ్వే వాణ్ణి యింట్లో పెట్టావు రవంత ఆచోకీ తెలిసింది కాదు దొంగ వెధవని చంపేసిపోదును గాడిదె కొడుకును అమాంతంగా పాతిపెట్టేదును

రామ :- (దగ్గిరకు వచ్చి) అయ్యవారు మహా దొడ్డవాడని చెప్పారే? యేమి యెత్తుకుపోయినాడేమిటండి?

అగ్ని :- యేవిఁ యెత్తుకుపోయినాడా? నీ శ్రాద్ధం యెత్తుకుపోయినాడు పకీరు ముండని యెత్తుకుపోయినాడు యీ గాడిదె కొడుకు యింగిలీసు చదువు కొంప ముంచింది

(వెంకటేశం జుత్తు పట్టుకుని కొట్టబోవుచుండగా తెర దించవలెను)

3 వ స్థలము - విశాఖపట్టణములో మధురవాణి బస యెదటి వీధి

(రామప్పంతులు, అగ్ని హోత్రావధాన్లు ప్రవేశింతురు)

అగ్నిహో :- మనం పోలిశెట్టి దగ్గిర బదులెత్తిచ్చిన రూపాయలన్నీ అయిపోయినాయి; యిప్పటికీ ఖర్చులు ఖర్చులే అంటారు; నా దగ్గిర వక దమ్మిడీ లేదు.

రామప్ప :- ఖర్చు కానిదీ కార్యాలవుతాయిటయ్యా? మీ కడియం యెక్కడైనా తాకట్టు పెట్టండి.

అగ్నిహో :- యీ వూళ్లో మనం యెరిగినవాళ్లెవరున్నారు?

రామప్ప :- రండి మధురవాణి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాం.

అగ్నిహో :- చేసేవి మాఘ స్నానాలూ, దూరేవి దొమ్మరి కొంపలూ అని జటాంత స్వాధ్యాయిని నన్ను ముండలిళ్లకి తీసికు వెళతావషయ్యా?

రామప్ప :- మరి యే కొంపలూ తిరక్కపోతే కేసులు గెలవడం యలాగ? అది అందరు ముండల్లాంటిదీ అనుకున్నారా యేమిటీ? సంసారి వంటిది. ఐనా మీకు రావడం ఇష్టం లేకపోతే నా చేతికివ్వండి. నేనే తాకట్టు పెట్టి సొమ్ము తీసుకొస్తాను.

అగ్నిహో :- అలాక్కాదు; నేను కూడా వస్తాను.

రామప్ప :- యేదీ కడియం ఇలాగివ్వండి.

అగ్నిహో :- యిది మా తాతగార్నాటిది. యిది యివ్వడమంటే నాకేమీ యిష్టం లేకుండా వుంది. డబ్బు వూరికే ఖర్చు పెట్టించేస్తున్నారు; మీరు కుదిర్చిన వకీలు తగినవాడు కాడష; యింగ్లీషూ రాదు ఏమీ లేదూ.

రామప్ప :- ఆయన్లాంటి చెయ్యి యీ జిల్లాలో లేదు. ఆయన్ని చూస్తే డిప్టీ కలక్టరు గారికి ప్రాణం. ఇంతకీ మీరేదో పట్టుదల మనుషులనుకున్నానుగాని, మొదటున్న ఉత్సాహమ్మీకు యిప్పుడు లేదు. మీకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టడం యిష్టం లేకపోతే మానేపాయెను. "యావత్తైలం, తావద్వ్యాఖ్యానం" అన్నాడు. మరి నాకు శలవిప్పించెయ్యండి.

అగ్నిహో :- (ఆలోచించి) అయితే తాకట్టు పెట్టండి. (అని నిమ్మళముగా కడియము తీసి యిచ్చును.)

రామప్ప :- (తన చేత నెక్కించుచు) యీ కేసుల్లో యిలాగు శ్రమపడుతున్నాను కదా? నాకొక దమ్మిడీ అయినా యిచ్చారు కారు గదా?

అగ్నిహో :- అయితే నాకడియం వుడాయిస్తావా యేమిషి?

రామప్ప :- నేను మీకు యెలాంటి వకీల్ని కుదిర్చాను ! ఆయన మీ విషయమై ఎంత శ్రమపడుతున్నాడు ! ఇదుగో ఆయన వస్తున్నాడు.

(నాయుడు ప్రవేశించును.)

రామప్ప :- (తనలో) యేమిటి చెప్మా వీడు మధురవాణి బస పెరటి దిడ్డీ వేపు నుంచి వస్తున్నాడు? వీడు కూడా మధురవాణిని మరిగాడా యేమిటి? వీణ్ణి యీ కేసులో నుంచి తప్పించెయ్యాలి.

నాయుడు :- యేమండీ రామప్పంతులన్నా, మిగతా ఫీజు యిప్పించారు కారు గదా?

అగ్నిహో :- మీరు రాసిన డిఫెన్సు బాగుంది కాదని భక్త గారన్నారష.

నాయుడు :- ఎవడా అన్నవాడు? గుడ్లు పీకించేస్తాను. రామప్పంతులన్న గారూ చూశారండీ - డిఫెన్సు యెంత జాగ్రత్తగా తయార్ చేశానో. నా దగ్గిర హైకోర్టుక్కూడా ప్లయింట్లు రాసుకువెళ్లిపోతారు. యీ కుళ్లు కేసనగా యేపాటి? నే చెప్పినట్టల్లా పార్టీ నడిస్తే నే పట్టిన కేసు పోవడమన్నమాట యెన్నడూ లేదు. యీ డిఫెన్సు చిత్తగించండి.

(చంకలోని రుమాల్ కట్టతీసి విప్పి అందులో ఒక కాగితము తీసి చదువును)

"ఫిర్యాదీ చెప్పిన సంగతులు యావత్తు అబద్ధం కాని యెంతమాత్రం నిజం కావు."

చూశారా ఆ వక్క మాటతోటే ఫిర్యాదీ వాదం అంతా పడిపోతుంది. "ఫిర్యాదీ నా మీద గిట్టక దురుద్దేశంతో కూహకం చేసి కేసు తెచ్చినాడు కాని యిందులో యెంతమాత్రం నిజం లేదు."

రామప్ప :- డిఫెన్సు మాటకేమండి గాని అవధాన్లు గారు పైసా లేదంటున్నారు.

నాయుడు :- పైసా లేకపోతే పనెలా జరుగుతుంది?

రామప్ప :- ఒక సంగతి మనవి చేస్తాను. యిలా రండి. (రామప్పంతులు, నాయుడు, వేరుగా మాటలాడుదురు.)

రామప్ప :- నాయుడు గారూ మీ వకాల్తీ యీయనకేమీ సమాధానం లేదు. నే యెంత చెప్పినా వినక భీమారావు పంతులుగారికి వకాల్తీ యిచ్చాడు. మీకు యింగ్లీష్ రాదనీ, లా రాదనీ, యెవడో దుర్బోధ చేశాడు.

నాయుడు :- స్కాలెట్ దొరగార్ని మెప్పించిన ముండా కొడుకుని నాకు లా రాకపోతే యీ గుంట వెధవలకుటోయ్ లావస్తుంది. పాస్ పీసని రెండు యింగ్లీషు ముక్కలు మాట్లాడడంతోటే సరా యేమిటి? అందులో మన డిప్టీ కలక్టరు గారికి యింగ్లీషు వకీలంటే కోపం. అందులో బ్రాహ్మడంటే మరీని, ఆ మాట ఆలందరికి బోధపర్చండి.

రామప్ప :- మరి కార్యం లేదండి. నే యెంతో దూరం చెప్పాను; తిక్కముండా కొడుకు విన్నాడు కాడు.

నాయుడు :- అయితే నన్నిలాగు అమర్యాద చేస్తారూ? యీ బ్రాహ్మడి యోగ్యత యిప్పుడే కలక్టరు గారి బసకు వెళ్లి మనవి చేస్తాను.

(తెర దించవలెను.)

4 వ స్థలము -లుబ్ధావధాన్లు బస

లుబ్ధావధాన్లు :- (ప్రవేశించి) ఏమి దురవస్థ వచ్చిందీ! నా అంత దురదృష్టవంతుడు లోకంలో యవడూ లేదు. యేల్నాటి శని రాగానే కాశీకి బయల్దేరి పోవలసింది. బుద్ధి తక్కువ పనిచేశాను. యిలా రాసి వుండగా యెలా తప్పుతుంది. సౌజన్యారావు పంతులు దేవుడు. ఆయనలాంటి వాళ్లు వుండబట్టే వర్షాలు కురుస్తున్నాయి. ఆయన శలవిచ్చినట్లు తప్పంతా నాయందు వుంచుకుని విధిని

నిందించడవెందుకు? ఇంత డబ్బుండిన్నీ డబ్బుకి లోభపడి ఒక్కగా నొక్క కూతుర్ని ముసలివాడికి అమ్మాను నా జీవానికి ఉసురుమంటూ అది కాని లిరుగులు తిరిగిందంటే దాని తప్పా? బుద్ధి తక్కువ వెధవని ముసలితనంలో నాకు పెళ్లేం? దొంగ ముండా కొడుకని తెలిసిన్నీ ఆ రామప్పంతుల్ని నేన్నమ్మడవేవిఁ? ఆ మాయ గుంట పారిపోవడవేఁవి? కంటెకి, ఆ అల్లరేమి? ఆ యినసిపికటరు కూనీ చేశావని మమ్మల్ని సలపెట్టడవేవిఁటి? అంతా ఘోరకలి కలి నిండిపోతూంది ఒక్క సౌజన్యారావు పంతులు సత్యసంధుడు నాకు కనపడుతున్నాడు కడవంతా వకీళ్లూ పోలీసులూ వచ్చిన దొంగలు - ఆయన చక్రం అడ్డువేసి మమ్మల్ని యీ ఆపదలోంచి తప్పించారంటే కాసీవాసం పోతాం - యేమిఁ చిత్రాలు వెధవలకి మఠం కట్టారట యెన్నడూ వినలేదు అమ్మిని వెళ్లి ఆ మఠం చూడమంటాను దానికి యిష్టం కలిగిందా దానికి కావలసిన డబ్బు యిస్తాను ఆ మఠంలో వుంటుంది లేకుంటే నాతోపాటు కాసివాసం

(రామప్పంతులు ప్రవేశించును)

లుబ్ధా :- కంటె గింటె అని నాతో మీరు ప్రశంసించి కార్యం లేదు

రామ :- ఆ కంటె మాట ప్రశంసించడానికి రాలేదు మావాఁ ఆ కంటె మధురవాణిది మీ-రెం-రా? అదీ మీరూ యేం జేసుకుంటారో నాకేం కావాలి? కంటె సిగ కోసిరి గాని మీకు ఓ గొప్ప సాయం చెయ్యడానికి వొచ్చాను మీ అవస్థ చూస్తే నా గుండె నీరై పోతూంది

లుబ్ధా :- మహాప్రభో నీకు పదివేల నమస్కారాలు యిక యీ పకీరు వెధవని వదిలెయ్యి

రామనామ తారకం

భక్తిముక్తి దాయకం జానకీమ -

రామ :- రామ రామ యంత మాట అంటివయ్యా మీరు ఆపదలో వుండి విరక్తి చేత యేమి మాటలన్నా అవి పడి పని చెయ్యడం నాకు విధి చెప్పేమాట చెవిని బెట్టండి ముందూ వెనకా చూడడానికి యిహ టైము లేదు వ్యవహారం అంతా సూక్ష్మంగా పొక్తు పరుచుకువచ్చాను రెండు సంచులతో కూనీ కేసంతా మంచు విడిపోయినట్టు విడిపోతుంది ఒక్క యినస్పెక్టరుతో కుదరలేదు డిప్టీ కలక్టరికి కూడా చెయ్యి తడి చెయ్యాలి - మీ దగ్గిర యిప్పుడు సొమ్ము లేదంటిరా ఒక చోట వ్యవహారం కూడా పొక్తు పర్చాను ప్రాంసరీ నోటు మీద యెన్ని రూపాయలు కావలిస్తే అన్ని రూపాయలిస్తారు

లుబ్ధా :- నేను వక దమ్మిడీ యివ్వను 'రామనామతారకం భక్తిముక్తిదాయకం జానకీ మనోహరం సర్వలోక నాయకం

రామ :- నామాట విను యంతో ప్రయాసం మీద యీ ఘట్టం కుదిర్చాను తాసీల్దారు మీ దగ్గిర లంచం పుచ్చుకుని కూనీ కేసు కామాపుచేశాదని యినస్పెకటరు [illegible] కలక్టరు సలహా మీద యినస్పెక్టరు చాలా పట్టుదలగా పనిచేసి సాక్ష్యం అంతా రడి చేశాడు కేసు రుజువైనట్టాయనా యావొఁతుందో ఆలోచించుకోండి

లుబ్ధా :- నీకెందుకు నా యేదుపు?

రామ :- డిప్టీ కలక్టరు బ్రహ్మద్వేషి - తాసిల్దారు తాడు ముందు తెగుతుంది. తరవాత మిమ్మల్నీ మీనాక్షినీ కమ్మెంటు కట్టేస్తాడు - వురి సిద్ధం. నాకూ యినస్పెక్టరికీ వుండే యీ స్నేహంచేత యీ ఘట్టానికి వొప్పించాను. గనక నీ మాటకి చెవొగ్గి యీ ఆపద తప్పించుకోండి.

లుబ్ధా :- నన్ను బాధపెట్టక నీ మానాన్న నువ్వు పోదూ. "రామనామ తారకం! భక్తిముక్తి దాయం।"

రామ :- నీ అంత కర్కోటకుణ్ణి యక్కడా నేను చూడలేదు. నీ మాటకేం పెద్దవాడివి - పసిపిల్ల, కడుపున కన్న మీనాక్షికి వురి సిద్ధం అయితే, ముండా దబ్బుకి ముందూ వెనకా చూస్తావు! తలుచుకుంటే నా హృదయం కరిగిపోతూంది.

(సౌజన్యారావు పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ :- తమరు ధర్మస్వరూపులు. లుబ్ధావధాన్లుగారి యందు అకారణమైన దయచేత యీ కేసులో పనిచేస్తున్నారు. కేసంతా వట్టి అన్యాయమండి, ఒక్క పిసరైనా నిజం లేదు. శలవైతే గట్టి డిఫెన్సు సాక్ష్యం. -

సౌజన్యారావు :- నీ సంగతి నాకు తెలుసును. అవతలికి నడువు.

రామ :- తమరు యోగ్యులూ, గొప్పవారూ అయినా, ఏకవచన ప్రయోగం -

సౌజ :- నడుపు!

(రామప్పంతులు నిష్క్రమించును.)

సౌజ :- ఈ దౌల్భాజీని తిరిగీ యెందుకు రానిచ్చారూ?

లుబ్ధా :- పొమ్మంటే పోడు బాబూ.

సౌజ :- యేవొచ్చాడు?

లుబ్ధా :- యినస్పికటరికి డిప్టీకలకటరికీ లంచం యిమ్మంటాడు.

సౌజ :- డిప్టీ కలక్టరు గారు లంచం పుచ్చుకోరు. ఆయన నాకు స్నేహితులు; నాకు తెలుసును. లంచాలూ పంచాలూ మీరు యిచ్చినట్లయితే, మీ కేసులో నేను పనిచెయ్యను.

లుబ్ధా :- తమ శలవు తప్పి నడుస్తే చెప్పుపుచుకు కొట్టండి. నాకు భగవంతుడిలాగ తమరు దొరికారు - "పాలను ముంచినా మీరే. నీళ్లను ముంచినా మీరే" అని మిమ్మల్నే నమ్మి ఉన్నాను.

సౌజ :- మీరు నేరం చెయ్యలేదని నాకు పూర్తి అయిన నమ్మకం వుంది. నిజం కనుక్కోడానికి చాలా ప్రయత్నం చేస్తున్నాను గాని ఆ గుంటూరి శాస్తుల్లు యవడో భేదించలేకుండా వున్నాను. మీరు జ్ఞాపకం మీద చెప్పిన చహరా గుంటూరు వ్రాసి పంపించాను. అక్కడ అలాటి మనిషి యవడూ లేదని జవాబు వొచ్చింది.

లుబ్ధా :- అదేం మాయో బాబూ ! మీ సాయంవల్ల యీ గండం గడిచి, నా పిల్లా నేనూ యీ ఆపదలోంచి తేలితే, నా దబ్బంతా, మీ పాదాల దగ్గిర దాఖలుచేసి కాసీ పోతాను.

సౌజ :- మీ డబ్బు నాకక్కరలేదని మీతో మొదటే చెప్పాను. నే చెప్పిన మాటలు మీకు నచ్చి, ముసలివాళ్లు

పెళ్లాడకూడదనీ కన్యాశుల్కం తప్పనీ యిప్పటికైనా మీకు నమ్మకం కలిగితే యిలాంటి దురాచారాలు మాన్పడానికి రాజమహేంద్రవరంలో వక సభవుంది ఆ సభకి కొంచవోఁ గొప్పో మీకు తోచిన డబ్బు యివ్వండి వితంతువుల మరానికి మీ పిల్లని పంపడం నా సలహా

లుబ్ధా .- తమ చిత్తం తమ శలవు చేసిన తప్పులు తప్పులని శల్యాల్ని పట్టిపోయింది బుద్ధి వొచ్చింది బాబూ

సౌజ •- ఆ గుంటూరి శాస్తుల్లుకి పడవఁట దేశపు యాస వుండేదా? బాగా జ్ఞాపకం చేసుకు చెప్పండి

లుబ్ధా :- (ఆలోచించి) లేదండి

సౌజ - బాగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి

లుబ్ధా .- లేదండి

(తెర దించవలెను)

5 వ స్థలము - విశాఖపట్టణంలో

(మధురవాణి యింటి యెదటి వీధి కొసను కరటక శాస్త్రి శిష్యుడూ ప్రవేశింతురు)

కరట - నువ్వు ఆ కంటె వాళ్ల నెత్తిని కొట్టకుండా లేచి రావడం నుంచి యీ ముప్పంతా వొచ్చినట్టు కనపడుతుంది

శిష్యుడు :- మధురవాణి కంటె మధురవాణికి యివ్వడం తప్పా అండి?

కరట •- తప్పుకాదా? నువ్వు యిచ్చావని మరి అది వొప్పుకుందా? తే ధగిడీకే కంటె తెస్తావా చస్తావా? అని రావఁప్పంతుల్ని పీకి పిండెట్టింది దాని బాధపడలేక ఆ రావఁప్పంతులు కూనీ కేఁసి యెత్తుయెత్తాడు ఆ ముసలాడికి సిక్ష అయిపోయిందంటే బ్రహ్మహత్య నా మెడకి చుట్టుకుంటుంది నువ్వు అంటూ ఆ కంటే వాళ్ల యింట వొదిలేస్తే నాకు యీ చిక్కులేకపోవును గదా?

శిష్యుడు •- వెధవముండ గూబ గదలేస్తూంటే గింటె యవడికి జ్ఞాపకం వొస్తుందండి? చెయి కరిచి పెట్టె తీసి మొహురు అంకించుకుని చెంగున గోడ గెంతాను పజ్యందు వొందలు మీరు పట్రాగా, నాకు పెళ్లిలో పెట్టిన కంటె నేను తెచ్చాననా తప్పుపట్టుతున్నారు? ఆ కంటె అయినా దక్కిందా? చూస్తూనే మధురవాణి లాక్కుంది

కరట :- నేను హాస్యగాణ్ణే గాని యీ కూనీ గడబిడతో నా హాస్యం అంతా అణిగిపోయింది గనక యిక హాస్యం మాను - నేనే తీసుకున్న రూపాయలు లుబ్ధావధాన్లుకి యప్పటికైనా పంపించడానికే తలచాను అంతేగాని అపహరిద్దామని అనుకోలేదు - మధురవాణి యలాగైనా లయలేసి కంటె యరువు పుచ్చుకుని ఆ కంటా యీ రూపాయలూ బంగీకట్టి అవుధాన్లుకి పంపించేస్తే కూనీ నిజం కాదని పోల్చుకుంటారు నాకు యీ బ్రహ్మహత్య తప్పి పోతుంది

శిష్యుడు :- మీ నాస్తులు సౌజన్యారావు పంతులు గారితో నిజం చెప్పెయ్యరాదా అండి?

కరట :- వెట్టి కుదిరింది. రోకలి తలకి చుట్టమనన్నాట్ట! వెనకటికి యవరో పోలీసు, తల్లి కూరగాయలు పుచ్చుకుంటే, జుల్మానా వేశాట్ట; సౌజన్యారావు పంతులు అలాటి వాడు. ఆయనతో మనం వున్న మాట చెప్పావంటే, ఆయన నిజం కోర్టులో చెప్పేస్తాడు. ఆపైని లుబ్ధావధాన్లు పీక వురి, మన పీకకి తగులుకుంటుంది.

శిష్యుడు :- "మన" అంటున్నారేవిఁటి?

కరట :- మాట పొరపాటురా. రావఁప్పంతులు వూరికి వెళ్లిన మాట నిజవేఁనా!

శిష్యుడు :- నిజవేఁ

కరట :- వాడి కంట పడ్డావఁంటే -

శిష్యుడు :- పడితే?

కరట :- మరేంలేదు. మధురవాణి గాని కంటె మనకి యెరుపు యివ్వడానికి వొప్పుకుంటే అంజనేయస్వామికి పది శేర్లు నెయ్యి దీపారాధన చేస్తాను.

శిష్యుడు :- కడుపులోకి వెళ్లవలసిన నెయ్యి కాల్చెయ్యడం నాకేవీఁ యిష్టం లేదు. అమృత గుండీ మొక్కుకొండి.

కరట :- హాస్యం చాలించు బెడిసిగొడుతుంది.

(నిష్క్రమింతురు.)

6 వ స్థలము - మధురవాణి బసలో గది

(మధురవాణి కుర్చీ మాద కూచునియుండును; కరటక శాస్తుల్లు,

శిష్యుడూ ప్రవేశింతురు. మధురవాణి నిలబడును.)

మధు :- గురువు గారికి పది వేల దండాలు; శిష్యుడికొక చిన్న ముద్దు. (శిష్యుని ముద్దు బెట్టుకొనును.)

కరట :- నీ పుణ్యం వుంటుంది. నా అల్లుణ్ణి చెడగొట్టకు.

మధు :- అల్లుడెవరు?

కరట :- మా పిల్లని యితగాడికి యిచ్చి కన్యాదానం చేస్తాను.

మధు :- జెయిలునుంచి వొచ్చిన తరవాత పెళ్లా! లేక, పెళ్లిచేసుకుని, మరీ మఠ ప్రవేశవాఁ?

శిష్యు :- జయిలేవిఁటండోయి?

కరట :- వొట్టినే హాస్యానికంటూంది.

మధు :- పాపం ఆ పసిపిల్లవాడికి వున్న నిజస్థితి చెప్పండి. తన వాళ్లని వెళ్లి చూస్తేనా వస్తాడు.

[illegible] :- [illegible] శాస్త్రిలో) కొంప ముంచారో!

మధు :- ముంచడం అంటే అలాగా యిలాగానా?

కరట :- నీ పుణ్యం వుంటుంది హాస్యం చాలించు, లేకపోతే కుఱ్ఱవాళ్లకి పెద్దలయందు భక్తి చెడుతుంది.

శిష్యు :- నేనేం తప్పుచేశాను? గురువు గారు చెప్పిన పని చేశాను. ఆ తప్పూ వొప్పూ ఆయందే.

మధు :- యవరేమి చేసితిరో, నాకు తెలియదు గాని, మీ యిద్దరి కోసం హెడ్ కానిష్టీబు గాలిస్తున్నాడు. దొరకగానే మఠ ప్రవేశం చేస్తాడట. యీ మాట మట్టుకు నాకు రూఢీగా తెలుసు.

శిష్యు :- యిదేనా మీరు నాకు చేస్తానన్న పెళ్లి?

కరట :- యేమైనా జట్టీ వస్తే, నీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం అడ్డు వెయ్యనట్రా?

మధు :- వొస్తే జట్టీ గురుశిష్యులకు యిద్దరికీ వొక్క మారేవస్తుందిగాని, ఒకరికి రావడం ఒకరు అడ్డు పడడం అన్నమాట వుండబోదు. యెప్పుడైనా మీ యిద్దరి ప్రాణాలకి నేను కనికరించి అడ్డుపడాలి గాని, మరి యవడికీ సాధ్యం కాదనుకుంటాను.

శిష్యు :- మా గురువుగారి మాటకేం; ఆయన పెద్దవారు; యేవొఁచ్చినా సద్దుకోగలరు. నేను పాపం పుణ్యం యెరగని పసిపిల్లవాణ్ణి, నా ప్రాణానికి నీ ప్రాణం అడ్డువేశావంటే, కీర్తి వుండిపోతుంది.

మధు :- నీ గురువుని వొదిలేసి నా దగ్గిర శిష్యరికం చేస్తావా?

శిష్యు :- యిదిగో - యీ నిమిషం వొదిలేస్తాను. (బుగ్గలు గాలితో పూరించి పిడికళ్లతో తట్టి గురువుతో) మీ నేస్తం యీవేళతో సరి. మరి ఆడవేషం యీ జన్మంలో వెయ్యను.

మధు :- నాటకంలో కూడా వెయ్యవా?

శిష్యు :- మరి నాటకం గీటకం నాకొద్దు.

మధు :- నా దగ్గిర శిష్యరికం అంటే యేవేఁం జెయ్యాలో తెలుసునా?

శిష్యు :- నీళ్లు తోడుతాను, వంట చేస్తాను. బట్టలు వుతుకుతాను, గాని బ్రాహ్మణ్ణి గదా, కాళ్ళు పట్టమనవు గద?

మధు :- (విరగబడి నవ్వి) యిదా నీ గురువు దగ్గిర చేసే శిష్యరికం?

శిష్యు :- మరిచిపోయినాను. చిడప్పొక్కులు కూడా గోకుతాను.

మధు :- (నవ్వి) పెంకా?

శిష్యు :- యే నౌఖరీ చేయ్యమంటే ఆ నౌఖరీ చేస్తాను.

మధు :- నన్ను ముద్దెట్టుకొమ్మన్నప్పుడల్లా ముద్దెట్టుకోవాలి.

శిష్యు :- ముద్దెట్టుకొంటాను.

కరట :- వాడు కుఱ్ఱవాడు - వాణ్ణెందుకు చెడగొడతావు? ఆ శిష్యరికం యేదో వాడి తరపునా, నా తరపునా కూడా నేనే చేస్తాను. చాతనైతే చక్రం అడ్డెయి.

మధు :- "గురువూ శిష్యుడాయె శిష్యుడూ గురువాయె".

మీరు శిష్యులు కావాలంటే యిస్కూలు జీతం యిచ్చుకోవాలి.

కరట - పిల్లికి చలగాటం యలక్కి ప్రాణ పోకటా?

మధు :- మీరా యలక?

కరట - అవును

మధు - మీరు యలక కారు పందికొక్కులు మీ శిష్యుడు యలక

కరట .- పోనీ - వాణ్ణయినా కాపాడు

మధు :- అదే ఆలోచిస్తున్నాను

కరట :- బుద్ధి బుద్ధి కలిస్తే రాపాడుతుంది నీ ఆలోచన యేదో కొంచం చెబితివట్టాయనా నా ఆలోచన కూడా చెబుతాను కలబోసుకుందాం

మధు - మీ ఆలోచన ముందు చెప్పండి

కరట - మరేమీ లేదు నే పుచ్చుకున్న పజ్యందు వొందల రూపాయల నోట్లూ ఆ కంటా పోస్టు ద్వారా భీమా చేసి గుంటూరు శాస్తుల్లు పేరట లుబ్ధావధాన్లుకి పంపిస్తాను దాంతోటి కూనీ కేసు నిజం కాదని సౌజన్యారావు పంతులు గారు పోల్చుకుంటారు ఆపైని దైవాధీనం

మధు :- మీకు కంటె యలా వొస్తుంది?

కరట :- నువ్వు అనుగ్రహిస్తేను

మధు - (ముక్కు మీద వేలు వుంచుకుని) చిత్రం! బ్రాహ్మలు యంతకైనా తగుదురు

కరట - యేవిఁ అలా అంటున్నావు?

మధు - నా కంటె తిరిగీ నేను కళ్ల చూడడం యెలాగ?

కరట - సౌజన్యారావు పంతులు గారు నీ వస్తువ నీకు యిచ్చేస్తారు ఆయన బహు న్యాయమైన మనిషి

మధు - అంత మంచివాడా?

కరట .- అందుకు సందేహవేఁమిటి?

మధు - యెంత మంచివాడు?

కరట - అంత మంచి మనిషి మరిలోకంలో లేడు

మధు - ఆయన్ని నాకు చూడాలనుంది తీసికెళ్తారా?

కరట .- నా ఆబోరుంటుందా? ఆయన సానివాళ్లని చూడరు

మధు :- అంటే నాచ్చి కాబోలు?

కరట .- యింగిలీషు చదువున్న వాళ్లకి కొందరికి పట్టుకుంది యీ చాదస్తం అయినా అందులోనూ దేశ కాలాలనుబట్టి రకరకాలు లేకపోవడం లేదు

మధు :- సౌజన్యారావు పంతులుగారిది యే రకం? గిరీశంగారిది యే రకం?

కరట .- యేమి సాపత్యం తెచ్చావు? కుక్కకి గంగి గోవుకూ యెంత వారో వాడికీ ఆయనకు అంత వార

సౌజన్యారావు పంతులు గారు కర్మణా, మనసా, వాచా, యాంటీ నాచి. "వేశ్య" అనే మాట, యేమరి ఆయన యదట పలికితివట్టాయనా, "అసందర్భం!" అంటారు. ఆయనలాంటి అచ్చాణీలు అరుదు. మిగిలిన వారు యధాశక్తి యాంటీనాచులు. ఫౌజు ఫౌజంతా, మాటల్లో మహావీరులే. అందులో గిరీశం అగ్రగణ్యుడు. కొందరు బంట్లు పొగలు యాంటీనాచి, రాత్రి ప్రోనాచి; కొందరు వున్న వూళ్లో యాంటీనాచి, పరాయి వూళ్లో ప్రోనాచి; కొందరు శరీర దార్ఢ్యం ఉన్నంత కాలం ప్రోనాచి, శరీరం చెడ్డతరవాత యాంటీనాచి ; కొందరు బతికివున్నంత కాలం ప్రోనాచి, చచ్చిపోయిన తరవాత యాంటీ నాచి; కొందరు అదృష్టవంతులు చచ్చిన తరవాత కూడా ప్రోనాచే. అనగా యజ్ఞం చేసి పరలోకంలో భోగాలికి టిక్కట్లు కొనుక్కుంటారు. నాబోటి అల్ప ప్రజ్ఞకలవాళ్లు, లభ్యం కానప్పుడల్లా యాంటీనాచె.

మధు :- మీ యోగ్యత చెప్పేదేమిటి! గాని, హెడ్డుగారి మాటలు చూస్తే సౌజన్యారావు పంతులు గారు లుబ్ధావధాన్లు గారిని కాపాడడానికి, విశ్వప్రయత్నం చేస్తూ వున్నట్టు కనబడుతుంది. యేమి కారణమో?

కరట :- చాపలు యీదడానికి, పిట్టలు యెగరడానికి, యేం కారణమో అదే కారణం.

మధు :- పరోపకారం ఆయనకు సహజగుణమనా?

కరట :- కాకేవిఁ?

మధు :- మీరెందుకు, కొంచెం ఆ యీదడం, యెగరడం నేర్చుకోకూడదు?

కరట :- నీమాట అర్థం కాలేదు.

మధు :- యీ కేసులో నిజవేఁదో సౌజన్యారావు పంతులు గారితో చెప్పి మీరు కూడా - కొంచం లోకోపకారం చెయ్యరాదా?

కరట :- మా మంచి సలహా చెప్పావు ! తనకు మాలిన ధర్మమా ? "స్వయం తీర్ణాన్ పరాంస్తారయతి" అన్నాడు. నిజం చెబితే పంతులు యేవంటాడో నీకు తెలుసునా?

"శాస్తుల్లు గారూ మీరు నేరం చేశారు. నేనేమి చెయ్యగలను? మిమ్ములను గురించి నాకు చాలా విచారంగా వున్నది" అని వగుస్తూ, పోలీసువాళ్లతో చెప్పి, జైయిలులో వప్పచెప్తాడు. జైయిలు నుంచి తిరిగీ వచ్చిందాకా మాత్రం నెలకో పాతికో, పరకో కనికరించి నా భార్యకు యిస్తూవుంటాడు. అలాంటి ప్రమాదం లేకుండా కార్యసానుకూలం. కావడం కోసమే యీ యెత్తు యెత్తాను.

మధు :- సరె సౌజన్యారావు పంతులుగారు మంచి వారు గనక ఆయన దాకా వస్తే నా కంటె నాకు యిప్పించేస్తారు, గాని, లుబ్ధావధాన్లు ఆ రూపాయలూ, కంటా, పెట్లో పెట్టుకుని ముంగిలా మాట్లడకుండా వూరుకుంటేనో?

కరట :- దాని ఖరీదు నేనిచ్చుకుంటాను.

మధు :- తమరు ఒకవేళ మఠంలో ప్రవేశిస్తే మరినాకు కంటె ఖరీదు యిచ్చేవారెవరు? అందేచేత ఆ కంటె నాకు తిరిగి వచ్చే వరకూ మీ శిష్యుణ్ణి నా దగ్గిర తాకట్టు వుంచండి.

కరట :- అలాగనే.

శిష్యుడు :- మీ సొమ్మేంబోయింది, నాపెళ్లో?

కరట :- నాలికా తాటిపట్టెరా?

శిష్యుడు :- మీరోవేళ – జయిల్లోకి వెళితే, –

మధు :- గురువుకు తగిన శిష్యుడి వొదువు!

కరట :- అంత ఉపద్రం వొస్తే, నీపెళ్లి మాట నా పెళ్లాంతో యరేంజిమెంటు చేసి మరీ వెళతాను.

శిష్యుడు :- యేమో ! ఘోరవైఁన ప్రమాణం చేశారు గదా?

కరట :- మధురవాణీ, కొంచం శ్రమచేసి కంటె తేవా?

మధు :- యేవొఁచ్చింది తొందర?

కరట :- హెడ్డుగాని, రావఁప్పంతులు గాని, వొచ్చాడంటే నా కొంప మునుగుతుంది.

మధు :- మునిగితే తేలుస్తాను.

కరట :- అంత చాకచక్యం నీకు లేదని కాదు.

(మధురవాణి లోనికి వెళ్లును.)

కరట :- అది చెప్పిందల్లా చెయ్యక, కొంచం పైఁబడేదికాని, మరీ నడుస్తూ వుండు; యేవైఁనా వుంటే, నా చెవిని పడేస్తూండు.

శిష్యుడు :- యవరి దగ్గిర వున్నప్పుడు వారు చెప్పిందల్లా చెయ్యడవేఁ నా నిర్ణయం. మీరు యేం పై కాని, నాచేత ఆడవేషం వేయించి పెళ్లి చేశారో?

కరట :- ప్రమాదోధీమాతామపి, ఎంతటి వాడికైనా ఒకప్పుడు కాలు జారుతుందిరా!

(మధురవాణి కంటె పట్టుకు ప్రవేశించి)

మధు :- తాకట్టు వస్తువ తప్పించుకు పారిపోతేనో? కుక్కా, నక్క, కాదు గదా గొలుసులు వేసి కట్టడానికి?

కరట :- నీ వలలో పడ్డ ప్రాణి మరి తప్పించుకోవడం యలాగ? వాటికి వున్న పటుత్వం యే ఇనప్పు గొలుసులకూ వుండదు.

మధు :- వలల్లో ముత్యపు చిప్పలు పడితే లాభం గాని, నత్తగుల్లలు పడితే మోత చేటు.

కరట :- యంత సేపూ డబ్బు, డబ్బేనా? స్నేహం, వలపూ, అనేవి వుంటాయా?

మధు :- స్నేహం మీలాటివారి చోట; అందుచేతనే, కష్టపడి ఆర్జించిన కంటె మీపాలు చేస్తున్నాను. మా తల్లి చూస్తే భవిష్యం వుంచునా? యిక వలపా? బతుకనేది వుంటే, వలపు వన్నె తెస్తుంది. అంగడివాడికి మిఠాయి మీది ఆశా, సానిదానికి వలపూ, మనస్సులోనే మణగాలి; కొద్ది కాలం వుండే యవ్వనాన్ని జీవనాధారంగా చేసుకున్న మా కులానికి వలపు ఒక్కచోటే.

కరట :- యక్కడో?

మధు :- బంగారం మీద. శృంగారం వన్నె చెడిన దగ్గిర నుంచి, బంగారం గదా తేటు తేవాలి? ఆ బంగారం మీకు ధార పోస్తూవున్నప్పుడు నా స్నేహం యెన్ననేల?

కరట :- నీ స్నేహం చెప్పేదేవిఁటి ! గాని నీ యావ్వనం, నీ శృంగారం దేవతాస్త్రీలకు వలె శాశ్వతంగా వుంటాయి.

మధు :- మా తల్లి ధర్మవాఁ అని, ఆమె నా చెవిలో గూడు కట్టుకుని బుద్ధులు చెప్పబట్టిగాని, లేకుంటే మీలాంటి విద్వాంసుల యిచ్చకాలకి మై మరచి, యీ పాటికి వూళ్లో సానులవలె చెడివుండనా?

కరట :- మీ తల్లి అనగా యెంత బుద్ధివంతురాలు ! దాని తరిఫీదు చేతనే నువ్వు విద్యాసౌందర్యాలు రెండూ దోహదం చేసి పెంచుతున్నావు?

మధు :- అంతకన్న కాపు మనిషినై పుట్టి, మొగుడి పొలంలో వంగ మొక్కలకూ మిరపమొక్కలకూ దోహదం చేస్తే, యావజ్జీవం కాపాడే తన వాళ్లన్న వారు వుందురేమో?

కరట :- యేమి చిన్న మాట అన్నావు ! మధురవాణి అంటూ ఒక వేశ్యాశిఖామణి యీ కళింగ రాజ్యములో వుండకపోతే, భగవంతుడి సృష్టికి యంత లోపం వచ్చి వుండును?

మధు :- సృష్టికి లోపం వచ్చినా రాకపోయినా, యిప్పటి చిక్కులలో, మీకు మట్టుకు కించిత్ లోపం వచ్చివుండును.

కరట :- మమ్మల్ని తేల్చడానికి నీ ఆలోచన యేదో కొంచం చెప్పావు కావు గదా?

మధు :- నన్ను సౌజన్యారావు పంతులుగారి దగ్గరకు తీసుకువెళ్లడానికి వొప్పారు కారు గదా?

కరట :- ఆయన నిన్నూ నన్నూ యింట్లోంచి కఱ్ఱ పుచ్చుకు తరుముతారు.

మధు :- కోపిష్టా?

కరట :- ఆయనకి కోపవఁన్న మాటే లేదు.

మధు :- ఐతే భయమేల?

కరట :- చెడ్డవారి వల్ల చెప్పు దెబ్బలు తినవచ్చును గాని, మంచి వారి వల్ల మాట కాయడం కష్టం.

మధు :- కొత్త సంగతి వకటి యీనాటికి నాకు తెలిసింది. సృష్టికల్లా వన్నె తెచ్చిన మధురవాణి అనే వేశ్యాశిఖామణి గిరీశం గారివంటి కుక్కల పొత్తుకే తగివున్నది గాని, సౌజన్యారావు పంతులు గారి వంటి సత్పురుషులను చూడడమునకైనా అర్హత కలిగివుండలేదు. గిరీశం గారు దాని యింట అడుగు బెట్టగానే, మీ చెల్లెలు గారి యింట అడుగు పెట్టడానికి ఆయనకు యోగ్యత తప్పిందని మీ నిర్ణయం. తమలాంటి పండితోత్తములు మాత్రం కార్యావసరం కలిగినప్పుడు వూరూ వాడా వెతికి, మధురవాణి దగ్గిర లాచారీ పడవచ్చును. అయితే డిప్టికలక్టరూ కుక్కేనా?

కరట :- లంచం తినడు గాని ఆయనకు స్త్రీ వ్యసనం కద్దు. పెద్ద వుద్యోగస్థుడు గనక సీమకుక్క అని అందాం, ఆయన్ని గానీ వలలో వేశావా యేవిఁటి?

మధు :- వస్తే?

కరట :- బలికానన్న మాట! ఆయన సాయం వుంటే, కేసు మంచులా విడిపోతుంది. తెలిసిందీ. యిద నువు చేసిన ఆలోచన? యెంత గొప్పదానివి!

మధు :- ఆయన నాయుడు చేత రాయభారాలు పంపుతున్నారు.

కరట :- వెళ్లు, వెళ్లు, వెళ్లు, వెళ్లు, యింకా ఆలోచిస్తావేవింటి? నీ అదృష్టం నా అదృష్టం యేవని చెప్పను

మధు :- వెళ్ల తలచుకోలేదు.

కరట :- చంపిపోతివే! ఆయన ఒక్కడే మమ్మల్ని కాపాడగలిగిన వాడు.

మధు :- యిటుపైని వూరకుక్కలనూ, సీమ కుక్కలనూ దూరంగా వుంచడానికీ ఆలోచిస్తున్నాను.

కరట :- ఆయనని హాస్యానికి సీమ కుక్క అని అన్నాను గాని, యెంత రసికుడనుకున్నావు? చేతికి యెమిక లేదే! హెడ్డు కనిష్టీబు పాటీ చేశాడు కాదా?

మధు :- పట్టం వొదిలి పల్లెటూరు రాగానే, మీ దృష్టిలో, పలచనైతినో? హెడ్డును నౌఖరులా తిప్పుకున్నాను గాని అధికం లేదే? ఆ నాలుగు రోజులూ, సర్కారు కొలువు మాని అతడు నా కొలువు చేశాడు. అతడి సాయం లేకపోతే, మీరు ఆ వూరి పొలిమేర దాటుదురా? యీ దాసరి దాటునా? లోకం అంతా యేమి స్వప్రయోజకపరులూ!

కరట :- అపరాధం.! అపరాధం! కలక్టరుని చూడనంటే, మనస్సు చివుక్కుమని అలా అన్నాను. నువ్వు ఆ గ్రామం సమూలం రాణీలాగ యేలడం నేను యీ కళ్లతో చూడలేదా?

మధు :- నేను కలక్టరును చూడనంటే, మీ మనస్సు చివుక్కు మనడం యెట్టిది? యేమి చిత్రం! సౌజన్యారావు పంతులు గారు యీ మాట వింటే సంతోషిస్తారు కాబోలు?

కరట :- పీక పుత్తరిస్తారు.

మధు :- అదేదో చూస్తాను.

కరట :- బ్రహ్మహత్య కట్టుకుంటానా యేవింటి?

మధు :- ఆహా! యేమి బ్రాహ్మలూ! - అయినా పోలిశెట్టి చెప్పినట్టు, యెంత చెడ్డా బ్రాహ్మలు గదా? యిందండి; (కంటె యిచ్చును) తిలోదకాలేనా?

కరట :- యెంత మాట! పువ్వులలో పెట్టి మళ్లీ రాదా? నీయెదట అనవలసిన మాట కాదు. నీలాంటి మనిషి మరిలేదు. కించిత్ తిక్క లేకుంటేనా!

మధు :- ఆ తిక్కే గదా యిప్పుడు మీకు వుపచరిస్తూంది?

కరట :- యేం వుపచరించడం? చంపేశావు! ఆ డిప్టీకలక్టర్ని ఒక్కమాట చూసి యీ బీద ప్రాణిని కాపాడితే-

మధు :- చాలించండి యిక విజయం చెయ్యండి (వెళ్లిపొమ్మని చేతితో సౌజ్ఞ చేయును)

(కరటక శాస్తుల్లు శిష్యుడు నిష్క్రమించు చుండగా) శాస్తుల్లు గారూ

(కరటక శాస్తుల్లు తిరిగీ ప్రవేశించును)

మధు :- మీ పిల్లని మహేశానికి యిస్తారా?

కరట :- యిస్తాను

మధు :- అయితె నాకో ఖరారు చేస్తారా?

కరట :- చేస్తాను

మధు :- యిక అతణ్ణి నాటకాలాడించీ ముండలిళ్ల తిప్పి చెడగొట్టకండి

కరట :- యిటుపైని చెడగొట్టను - నాకు మాత్రం అక్కర్లేదా? (పాడుం పీల్చి) నీది గురూపదేశం మధురవాణీ

మధు :- బ్రాహ్మలలో ఉపదేశం లావూ ఆచరణ తక్కువా ఖరారేనా?

కరట :- ఖరారే

మధు :- బ్రాహ్మలు కాగానే దేవుఁడి కంట్లో బుగ్గి పొయ్యిలేరు అనుకుంటాను

కరట :- చివాట్లికి దిగావేఁవిటి?

మధు :- చిత్రగుప్తుడికి లంచం యివ్వగలరా? అతడి దగ్గిరకి మధురవాణికి పంపి చేసిన పాపాలు అన్నీ తుడుపు పెట్టించడానికి వీలు వుండదు కాబోలు?

కరట :- మధురవాణీ జరూరు పని వకటుంది మరిచిపోయినాను - వెళ్లి రేపు మళ్లీ వస్తాను

మధు :- (నవ్వు చేత కుర్చీమీద విరగబడి తరవాత నవ్వు సమాళించుకొని) ఒక్క నిమిషం ఆగండి శిష్యుడా (శిష్యుడు ప్రవేశించును) యేదీ నాడు నువ్వు రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో, రామప్పంతులు యింటి బైటనూ నేనూ మీనాక్షమ్మా తలుపు యివతలా అవతలా ఖణాయించి వుండగా తెల్లవారఝామునఁ నిశ్శబ్దంలో ఆకాశవాణిలా పాడిన చిలక పాట పాడి నీ మావఁ గారికి బుద్ధి చెప్పు తమ మూలంగా ఒక ముసఁగి బ్రాహ్మడికి ముప్పు వస్తూవుంటే తమ శరీరం దాచుకుంటున్నారు

శిష్యుడు :- (పాడును) యెఱ్ఱని ముక్కు గలది రామచిలుక దాని -

మధు :- (బెత్తముతో కొట్టబోయినట్టు నటించి) చెప్పిన పని చెయ్యకపోతే జయిలు సిద్ధం

(శిష్యుడు "యెన్నాళ్లు బ్రతికినా" అను పాట పాడును రెండు చరణములు పాడిన తరువాత)

కరట :- అతి జరూరు పని వుంది మధురవాణీ మరొ మాటు వస్తాను (నిష్క్రమించుతూ) తల వాయగొట్టింది తెల వెంటుకలు లావయినాయి - మనసు కొంచం మళించుకుందాం

7 వ స్థలము - సౌజన్యారావు పంతులు గారి యింట్లో కచేరి గది

(సౌజన్యారావు పంతులు గారు, అగ్ని హోత్రావధాన్లు ప్రవేశింతురు.)

సౌజన్యా :- ఒక మిమ్ములను జయించిన వాడు లేదు. పిల్లల్ని అమ్ముకోవడం శిష్టాచారం అంటారండీ?

అగ్ని :- ఆహా. మా మేనత్తల్ని అందరినీ కూడా అమ్మారండీ. వాళ్లంతా పునిస్త్రీ చావే చచ్చారు. మాతండ్రి మేనత్తల్ని కూడా అమ్మడవేఁ జరిగిందషు. యిప్పుడు యీ వెధవ యింగిలీషు చదువునుంచి ఆ పకీరు వెధవ దాన్ని లేవదీసుకుపోయినాడు గాని, వైధవ్యం అనుభవించిన వాళ్లంతా పూర్వకాలంలో యెంత ప్రతిష్ఠగా బతికారు కారు?

సౌజన్యా :- పసిపిల్లల్ని కాలం గడిచిన వాళ్లకి పెళ్లి చేస్తే వైధవ్యం రాక తప్పుతుందా? నింపాదిచేసి కొంచం యోచించండీ.

అగ్ని :- ప్రాలుబ్ధం చాలకపోతే ప్రతివాళ్లకీ వస్తుందండి - చిన్నవాళ్లకిచ్చినా, పెద్ద వాళ్లకిచ్చినా, రాసిన రాత యెవడైనా తప్పించగలడా?

సౌజన్యా :- మీరు చదువుకున్నవారు గదా, ప్రారబ్ధమని పురుష ప్రయత్నం యే వ్యవహారంలో మానేశారు? కేసు, "విధికృతం; యలా వుంటే అలా అవుతుందని" వకీల్ని పెట్టడం మానేశారా? కన్యలని అమ్ముకోవడం శాస్త్ర దూష్యం కాదా? డబ్బుకి లోభించి పిల్లల్ని ముసలవాళ్లకి కట్టబెట్టి విధికృతం అనడం న్యాయవేఁనా? శలవియ్యండి.

అగ్ని :- యిప్పుడు మీ లౌక్యుల్లో వెయ్యేసి, రెండేసి వేలు, వరకట్నాలు పుచ్చుకుంచున్నారు కారండీ? గిరీశం గారు చెప్పినట్టు - వాడి పిండం పిల్లులికి పెట్టా! - మీలో ఆడపిల్లలికి యిన్ని తులాలు బంగారం పెట్టాలి. యిన్ని తులాలు వెండి బెట్టాలి అని నిర్ణయించుకోవడం లేదా? అది మాత్రం కాదేం కన్యాశుల్కం?

సౌజన్యా :- అలా చెయ్యడం నేను మంచిదన్నానా యేమిటండి? "గిరీశం గారు చెప్పినట్టు" అని అన్నారేవిఁటి?

అగ్ని :- ఆ వెధవ పేరు నా యదట చెప్పకండి.

సౌజన్యా :- కానీండి గాని - మీ రెండో పిల్లకి తగిన వరుణ్ణి చూసి పెళ్లి చెయ్యండి. యేం సుఖపడుతుందని ముసిలివాళ్లకి యివ్వడం? శలవియ్యండీ.

అగ్ని :- అదంతా మీకెందుకయ్యా? ఓహో యిందుకా నన్ను పిలిపించారు? మా గృహకృత్యాల వూసుకి నే వొచ్చానా యేవిఁటి? నాగృహకృత్యాల వూసు మీకెందుకూ?

సౌజన్యా :- తొందర పడకండి అవుధాన్లు గారూ, దూరం ఆలోచించండి - మీ కడుపున బుట్టిన పిల్ల యొక్క సౌఖ్యం ఆలోచించి సలహా చెప్పాను గాని, నా స్వలాభం ఆలోచించి చెప్పలేదు గదా - పెద్ద పిల్లకి సంభవించిన అవస్థ మీ కళ్లతో చూడనే చూశారు. యికనైనా వృద్ధులకు పిల్లని కట్టబెట్టడపు ప్రయత్నము చాలించండి.

అగ్ని :- నా పిల్ల భారం అంతా మీదైనట్టు మాట్లాడుతున్నారేమిటి? ఆ సంత మీ కెందుకూ?

సౌజన్యా :- నన్ను తమ స్నేహవర్గంలో చేర్చుకోండి - పరాయివాణ్ణిగా భావించకండి - దయచేసి నా సలహా వినండి - మర్యాదగల యింట పుట్టిన బుద్ధివంతుడగు కుఱ్ఱవాణ్ణి చూసి మీ చిన్న పిల్లని పెళ్లి చెయ్యండి యి పెద్ద పిల్ల మాట - ఆమెకు వితంతువుల మఠంలో సంఘసంస్కార సభవారు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించుతారు మీ కడుపున పుట్టినందుకు యెక్కడనయినా ఆమె సుఖంగా వుండడం గాదా తండ్రైన వారు కోరవలసినది ఆమె తాలూకు కొంత ఆస్తి తమ వద్ద వున్నది మా స్నేహితులున్నూ స్త్రీ పునర్వివాహ సభ కార్యాధక్షులున్నూ అయిన రామయ్య పంతులుగారు నా పేర వ్రాసినారు ఆ ఆస్తి చిక్కులు పెట్టక తాము ఆ పిల్లకి పంపించి వెయ్యడం మంచిది

అగ్ని :- యేవిఁటీ ముండా యేడుపు సంత వాడెవడు? వీడెవడు? మీరెవరు? అదెవర్తె? నా పిల్లేవిఁటి పకీరు ముండ రేపు యింటికి వెళుతూనే ఘటాశ్రాద్ధం పెట్టేస్తాను

సౌజన్యా :- యిప్పటి ఆగ్రహం మీద మీరు అలా శలవిచ్చినా నిడివిమీద మీకే కనికరం పుడుతుంది ఇప్పట్లో మీరు కనికరిస్తే కొంత మీకు ఉపకారం చెయ్యగలను

అగ్ని :- కనికరం గాకేం కడుపులో యేడుస్తున్నాను కానూ? ఆస్తీ గీస్తీ యిమ్మంటే మాత్రం యిచ్చేవాణ్ణికాను ఆ వెధవని పెళ్లి చేసుకోకుండా యిల్లు జేరితే యింట్లో బెట్టుకుంటాను అంతే

సౌజన్యా :- అది మరి జరగదు

అగ్ని :- యిది అంతకన్న జరగదు

సౌజన్యా :- ఆమె ఆస్తి మీరు యిచ్చివెయ్యకపోతే దావా పడుతుంది నిష్కారణం ఖర్చులు తగులుతవి

అగ్ని :- నేను అగ్రహారపు చెయ్యిని - దావా గీవా అని బెదిరించితే భయపడేవాణ్ణి కాను

సౌజన్యా :- నా మాట విని ఆస్తి యిచ్చి వేసి గిరీశం గారి మీద గ్రంధం చెయ్యడవు ప్రయత్నము మానుకుంటే లుబ్ధావధాన్లు గారు మీ మీద తెచ్చిన కేసు తీయించి వేస్తాను - మీ పిల్ల మీద దయాదాక్షిణ్యాలు లేకపోతే స్వలాభమైనా ఆలోచించుకోండి

అగ్ని :- వెధవ ముండని లేవదీసుకుపోయిన పకీరు వెధవ పక్షం మాట్లాడుతావు నీవేవిఁ పెద్దమనిషివయ్యా! నేనా కేసు వొదలుకుంఛాను? ఆ వెధవ గానీ కంటికి కనపడితే కూనీ చేస్తాను పెద్ద ప్లీడరు ప్రత్యుద్దానం చేసి పిలిచాడంటే కేసుల్లో యేవిఁ సలహా చెబుతాడో అని భ్రమపడ్డాను వెధవ ముండలకి పెళ్లి చెయ్యడపు పోయీ కాలం పట్టుకుందేవిఁ పెద్ద పెద్ద వాళ్లకి కూడాను?

సౌజన్యా :- లుబ్ధావధాన్లు గారి తరపున మీ మీద గ్రంధం నేను నడిపించవలసి వుంటుంది మీకు వృధాగా డబ్బు తట్టుబడీ సిక్ష క్షూణతా కూడా సంభవిస్తాయి గదా అని యింత దూరం చెప్పాను మంచికి మీరు మనుషులైనట్టు కనపడదు గనక నా చాయ శక్తులా పనిచేసి మీకు గట్టి సిక్ష అయేటట్టు గ్రంధం నడిపిస్తాను పిల్లదాని ఆస్తి విషయమయి దావా కూడా నేనే పడేస్తాను

అగ్ని :- నీ యింట కోడి కాల్చా!

సౌజన్యా :- మీరు యేమన్నా, నాకు కోపం లేదు. యింటికి వెళ్లి ఆలోచించుకుని, నాసహాయం కావలసివుంటే తిరిగీ రండి.

అగ్ని :- (నిష్క్రమించుతూ తనలో) వీడికి వెఱ్ఱి గాబోలు!

(తెర దించవలెను.)

కన్యాశుల్కం

సప్తమాంకము

1 వ స్థలము - విశాఖపట్ణంలో వీధి

(బైరాగీ, వెనుక పదిమంది శూద్రులూ ప్రవేశింతురు.)

రామన్న :- యెక్కణ్ణించి యిజయం సేస్తున్నారు గురూ?

బైరాగి :- కాశీ నుంచిరా.

రామ :- యెన్నాళ్లైంది గురూ?

బైరాగి :- ప్రాతఃకాలం గంగ సేవించి బయల్దేరామురా.

రామ :- యింత యేగిరం యెలాగొచ్చినారు, గురూ?

బైరాగి :- పవనం బంధించి వాయువేగం మీద వచ్చామురా.

బుచ్చన్న :- యోగులికి సిద్దులుండవురా? యీ యనేంరా, ఉప్పాకలోనూ సింవాచలంలోనూ మొన్న సివరాత్రికి వొక్కమారే అగుపడ్డారు.

లక్మన్న :- తెల్లోడు తీగి టపా యేసినాడు కాద్రా? నిమేటికి వుత్తరం దేశ దేశాలికి యెల్లదా?

బైరాగి :- పామరులు ! పామరులు !

రామ :- వూరుకొస్సి - నీ కేటెరిక - యెర్రి నా కొడుక.

బైరాగి :- యీ వూళ్లో తీర్థపు రాళ్లరేపున రెండు మైళ్లు లోసబురున ధర్మరాజువారు ప్రతిష్ఠ చేసిన శివాలయం, కంచు దేవాలయం ఒకటి వున్నది. రాత్రి ఆ దేవుణ్ణి శేవించుకుని, రేపు రామేశ్వరం వెళ్లిపోతాం. సదావృత్తి యక్కడ దొరుకుతుంది?

రామ :- యీ ఊళ్లో మఠం లేదు గురూ. మేవఁంతుండగ తమకి లోపవేఁటి గురూ? కాశీ కబుర్లేటి గురూ?

బైరాగి :- నాలుగు రోజుల కిందట విశ్వేశ్వరుడి కోవిలలో ఒక బంగారపు రేకు ఆకాశం మించి పడ్డది. దాని మీద వ్రాసిన లిపి బ్రాహ్మలికి యవరికి బోధ అయింది కాదు. మేం చిత్తగించాం. సిద్ధుల బాషని దాని మీద బంగారం చేసే యోగం వకటి, కలకాలం బతికే యోగం వటి వ్రాసి వున్నాయి.

రామ :- యేవాఁచ్చుర్రెం! గురూ భోజినం యేటారగిస్తారు?

బైరాగి :- పాలూ, పంచదారా, అరటి ఫలములు, యీ ప్రకారం ఒక పక్షం ఫలహారం చేస్తాము. మరి పదిహేను రోజులు వాయు భక్షణ చేస్తాము.

రామ :- ఒక్క మిట్టకాయలో పలారం జాగర్త చేస్తాం గురూ. మా రాం మందిరానికి దయసెయ్యాలి.

బైరాగి :- పద - యీ వూరి వింతలేమిటి?

లక్ష్మన్న :- యేటీ లేవ్ - రావంశంద్రపురం అగ్ఘురోరంలో ముసలబాపనోడు ఆల్నిసంపేసినాట్ట. ఆడికీ దొంగసాచ్చీకం పలికి నోళ్లకి తాసీలుగోరికి సిచ్చైపోతాదిట.

బైరాగి :- యీ వూరు పాపంతో నిండి వున్నట్టు కనపడుతూంది. యీ వూళ్లో మేము నిలవము.

రామ :- లచ్చువుండు వెర్రోడు గురూ. ఆడి మాట నమ్మకండి. మీ రెళ్లిపోతే మాలాటోళ్లు తరించడం యల్లాగురూ? ఆళ్లీ వూరోళ్లు కారు.

బుచ్చన్న :- ఆ వూరి దుకాణదారు గారు అదుగో వొస్తున్నారు.

బైరాగి :- యీ వూళ్లో తాగడం లావుగా వున్నట్టు కనపడుతుంది. మేము తాగుబోతులతో మాట్లాడం - ఆ దుకాణదారు వచ్చేలోగా యీ సందులోకి మళ్లిపోదాం : రండి

(దుకాణదారు పరుగున వచ్చి కలిసి బైరాగి మొలలో చెయివేసి పట్టుకొనును.)

దుకా :- రూపాయలు కక్కి మరీ కదలాలి!

బైరాగి :- యేమిటీ వాళకం! వీడు తప్పతాగి పేలుతున్నాడు - నేను మొదటే చెప్పలేదా యీ వూరి సంగతి? అంతా పాపంతో నిండి వుంది ! వేమన్న యేమన్నాడు:

'తాగుబోతు తోడ ! తగదెందు నేస్తంబు'

రామ :- (దుకాణదారుతో) భాయీ! మీకేటి, మతోయిందా! గురువు గోరికి దణ్ణవెట్టి లెంపలోయించుకోండి.

బైరాగి :- ఆకాశం బొక్క చేసుకుని వొచ్చాడు కాదూ ? (భైరాగితో) డబ్బిచ్చి మరీ కదులు.

రామ :- మీకు మతోయిందా భాయి? ఆరేటి మీ దుకాణంలో తాగడవేంటి. కాశీ నించి యిప్పుడే ఒచ్చినారు గదా?

దుకా :- గురువూ లేదు, గుట్రాలేదు వూరుకోస్సి - యీడెక్కడ గురువు? దుకాణంలో సారా అంతా చెడతాగి డబ్బియ్యకుండా యెగేసినాడు.

బైరాగి :- మా వంటి సాధులతో నీకు వాదెందుకు అబ్బీ? యవర్ని చూసి మేవంను కున్నావో ! మమ్మల్ని పోలిన దాసరివాడొకడు, భైరాగి వేషం వేసుకుని యీ దేశంలో తిరుగుతున్నాడు. కిందటి మాటు మేం దేశ సంచారం చేసినప్పుడు చేసి చివాట్లు పెట్టాం. నీకు డబ్బు మీద అంత కాపీనం వుంటే తులం రాగి తెచ్చుకో బంగారం చేసి యిస్తాం. సంగోరు ధర్మఖర్చు చేసి సంగోరు తిను. లేకుంటే తల పగిలిపోతుంది.

రామ :- యేం యెర్రిముండా పని చేసినారు భాయీ! బంగారం చేసే సిద్దులికి డబ్బు లచ్చుంటోయి? ఆరి కాళ్లమీద పడి అలక తీరుసుకోండి.

దుకా :- వుండోస్సి - యేడిసినట్టే వుంది నీ సొమ్మేం పోయింది ?

(హెడ్డు కనిస్టీబు ప్రవేశించును)

హెడ్ :- యేమండోయి గురోజీ మీరు దొరకడం నాకు దేవుఁడు దొరికి నట్టుంది ఇక బతికాను మీతో కొన్ని జరూరు సంగతులు మాట్లాడాలి రండి

బైరాగి :- భాయీ - మీరు వెనక్కుండండి (దుకాణదారు తప్ప తక్కిన వారు దూరంగా వెళ్లుదురు)

దుకా :- నా డబ్బిచ్చి మరీ మాట్లాడండి

బైరాగి :- నలుగురిలోనూ మర్యాద తియ్యడం ధర్మవేఁనా తమ్ముడా? యోగ రహస్యాలు పామరుల దగ్గిరా వెల్లడి చెయ్యడం?

దుకా :- డబ్బు యెగెయ్యడపు యోగం దగ్గిర పారదు రహస్యవేటి? ఆ విద్యకి అంతా గురువులే

బైరాగి :- వెఱ్రి నరుడా బైరాగి వాళ్లకి మాకు డబ్బు మీద తను వుంటుందటోయి? ఒకళ్లకి యిచ్చేదికానం పుచ్చుకున్నదీ కానం -

హెడ్డు :- భాయీ నీ రూపాయలు నేనిస్తాను తెలివిమాలిన మాటలాడకు గురువు గారికి కళ్లు మొయ్యా ఆగ్రహవొఁస్తె మనం మండిపోతాం మీరటుండా వెళ్లండి (బైరాగితో) గురోజీ కూనీ కేసు పీకల మీది కొచ్చింది కేసూ యే బుగ్గీ లేనిదే ఆ రాత్రి నాలుగు రాళ్లు తడువుఁకుందావఁని మనం ఆ ముసలాణ్ణి అల్లరి పెట్టావా? ఆ తరవాత తాసిల్దారొచ్చి హాత్ హూత్ అని బెదిరించి పది రాళ్లు లాగాడు తన తాలూకు కంటె పెగిలింది కాదని రావఁప్పంతులు గాడు యినస్పెకట్టరికి పోలీసు సూపరెంటుకీ అర్జీలు కొట్టాడు నిజంగా కూనీ కేసు జరిగి వుండగా మేపుఁ కామాపు చేశావఁని తాసిల్దారు మీదా నా మీదా యిప్పుడు పితూరీ చేస్తున్నారు

బైరాగి :- మేవుండగా మీకం భయం భాయి?

హెడ్డు :- అందుకే గదా నా పాలిటి దేవుఁళ్లా మీరు దొరికారన్నాను

బైరాగి :- మీ శత్రువులకు వాగ్బంధం చేస్తాను వాళ్ల పేర్లు వ్రాసి యివ్వడం యినస్పెక్టరుకి మీ మీద యిష్టవఁని చెప్పేవారే?

హెడ్డు :- యీ పెద్ద వుద్యోగస్థులకి దయలూ దాక్షిణ్యాలూ యేవిఁటి గురూ? వాళ్లకి యింత యేపినా వాళ్లకి కారక్టు వొస్తుందని గాని ప్రమోషను వొస్తుందని గాని ఆశ పుట్టినప్పుడు తెగని కత్తితో పీకలు తెగగోస్తారు మా యినస్పెక్టరికి సూపరేంటు పని కావాలని ఆశుంది తాసీల్దారికి వాడికి బలవద్విరోధం వుంది ఆ విరోధం మధ్య నన్ను కొట్టేస్తూంది

బైరాగి :- చూస్తూ వుండండి రేపటి నుంచి పతకం తిరిగిపోతుంది

హెడ్డు :- మీ దయ గురూ - సౌజన్యారావు పంతులు గారని ఓ గొప్ప వకీలుగారున్నారు ఆయన నాకు

చాలా సాయం చేస్తున్నారు. కేసు తేలిపోయే సాధనం ఆయన వొకటి చెప్పారు గాని అది కుదరక తల్లడిల్లుతున్నాం.

బైరాగి :- యేమిటండి, ఆ సాధనం?

హెడ్డు :- పరారీ అయిపోయిన ఆ పిల్లదాని తండ్రి - గుంటూరు శాస్త్రుల్లని ఒకడు వున్నాడు. అతగాడు దొరికితే, కేసు పోతుంది. వాడు యక్కడా కనపడ్డు.

బైరాగి :- యిదెంత పని. రాత్రి అంజనం చేసి ఒక్క క్షణంలో కనుక్కుంటాను.

హెడ్డు :- అలా రక్షించు గురూ ఆ కుర్రాడు - అనగా ఆ చిన్నది - యిప్పుడు యెక్కడుందో కనుక్కోగలరూ, గురూ?

బైరాగి :- అదీ అంజనంలోనే కనబడుతుంది.

హెడ్డు :- అది మొగాడయినా, ఆడదయినా కూడా కనబడుతుందా గురూ?

బైరాగి :- ఆడది మొగాడులా అవుతుంది భాయీ?

హెడ్డు :- (తనలో) చెబితే యేం ప్రమాదవో! (పైకి) యీ చిక్కుల్నించి మతిపోతూంది. గురూ దయచేయండి, యింటికెళదాం.

బైరాగి :- యీ శిష్యులకి కొంచం జ్ఞానోపదేశం చేసి మరీ వస్తాను. మీరు ముందు నడవండి.

హెడ్డు :- యీ కార్యం అయిందాకా మీ పాదాలు వొదలను - కార్యమైతే తమరు హరిద్వారంలో కట్టిస్తూన్న మఠానికి నూటపదహార్లు దాఖలు చేస్తాను.

(అందరూ నిష్క్రమింతురు.)

2 వ స్థలము - డిప్యూటీ కలక్టర్ కచేరీ

(డిప్టీ కలక్టరు, వకీళ్లు, బంట్రౌతులు మొదలైన వారు ప్రవేశింతురు.)

భీమారావు :- నాకు మునసబు కోర్టులో కేసున్నది. వొక అర్జి దాఖలు చేసి శలవు పుచ్చుకుంటాను.

కలెక్టర్ :- కోర్టు వారికి అవకాశం అయేవరకూ వుండలేని వకీళ్లు కేసు యెందుకు దాఖలు చేయవలె? ఇది చెప్పినట్టల్లా వచ్చే కోర్టనా మీ యభిప్రాయం.

భీమా :- చిత్తం, చిత్తం తమ ప్రిడిశెసర్లు అలాగు గడుపుతూ వచ్చేవారూ.

కలె :- ఆఫీస్ పని చేసుకుని పిల్చేవరకూ ఉండండి.

అగ్ని హో :- (రామప్పంతులుతో) యేమండోయ్ మన కొత్త వకీల్ని కోప్పడుతున్నారే?

రామప్ప :- (అగ్ని హోత్రావదానులతో) యీ అధికార్ల నైజం యేమిటంటే యెవళ్ల మీద దయవుండి

యెవళ్ల పక్షం కేస్ చెయ్యాలంటే వాళ్లని కరవ్వొచ్చినట్టు కనబడతారు మీరు కోర్టల్ల సంగతంతా తెలుసునంటారే యిదేనా మీ అనుభం?

అగ్ని హో .- (గట్టిగా) అవునవున్నాకు తెలుసును

కలె •- యెవరా మాట్లాడుతున్న మనిషి?

నాయుడు .- (లేచి) తక్షిర్ మాఫ్ చేస్తే మనవి చేస్తాను యీయక కృష్ణా రాయపుర అగ్రహారం కాపురస్తుడు మలక అగ్ని హోత్రావధాన్లు గారు మహా (అ) యోగ్యమైన బ్రాహ్మణుడు జటాంతస్వాధ్యాయి యీయనే లుబ్ధావధాన్లు గారికి తన కొమార్తెను పద్దెనిమిది వందల రూపాయలకు కన్యాదానం చేయడానికి బేర మాడుకుని కాబోయే అల్లుడికి దేహశుద్ధి చేశారు అందుకే యీమధ్య లుబ్ధావదాన్లు గారు యేలినవారి కోర్టులో ఛార్జీ దాఖలు చేశారు అందులో ముద్దాయీ యీ మహానుభావుడే మల్లవరంలో సహస్రమాసజీవైన వక బ్రాహ్మణశ్రేష్టుడుంటే ఆయనకు తన పెద్ద కుమార్తెను కన్యాదానం చేసి రెండు పిల్లి కూనలు స్వీకరించేటప్పటికి పెళ్లిలోనే ఆ బ్రాహ్మడి పుణ్యం అంతా మూడి పరంపదం వేంచేశాడు ఆ పిల్లదాని తరఫున భూముల కొరకు దావా తెచ్చాడు వీరు తమవంటి గవర్నమెంట్ ఆఫీసర్లకి తరుచుగా పని గలుగచేసి ప్లీడర్లని పోషిస్తూ వుంటారు వీరి యోగ్యత లేమి వీరి దయాంతఃకరణ లేమి వీరి సరసత లేమి మరి యెన్నడమునకు శేషుడికైనా అలవి కాదు వారి తరఫున కేసు దాఖలు చెయ్యడం కోసమే భీమారావు పంతులు గారు కోర్టుకి దయచేశారు (విరసముగా నవ్వి కూరుచొనును)

కలె - బలే శాబాష్ (గుమాస్తాతో) ఏదీ భీమారావు పంతులు గార్ని ప్రియాదు ఆర్జీ దాఖలు చేయమను (గుమస్తా పుచ్చుకొని దాఖలు చేయును)

కలె - (కాగితమందుకొని) యేమిటయ్యా కేసు స్వభావం?

భీమా - చిత్తం యీయన వెధవ కొమార్తెని యీయన కొమారుడికి చదువు చేప్పే గిరీశం అనే ఆయన అలంకారాలూ ఆస్తితో కూడా లేవ తీసుకు వెళ్లిపోయినాడు

అగ్నిహో .- దస్తావేజులూ కోర్టు కాయితాలూ కూడానండి

కలె - యేమిటి ఆ హా హా హా హా (నవ్వుచు బూట్సు నేలపై తట్టును) బలే శాబాష్ (అర్జీ చూచుకొని) యిన్నాళ్లేమి చేస్తున్నారు?

భీమా •- తహస్సీల్దార్ గారి దగ్గిర నేరం జరిగిన మూడో రోజునే మున్సబు కోర్టు వకీలు వెంకట్రావు పంతులుగారు ఛార్జీ దాఖలు చేస్తే ఆ తహస్సీల్ దారు కేస్ స్వభావం యేమిటని అడిగినారు ఎబ్‌డక్షన్ అని వెంకట్రావు పంతులు గారు చెప్పే సరికి యింగ్లీషు రావకపోవడం చాత తహస్సీల్దారు గారు ఆమాట యెప్పుడూ విన్లేదని చెప్పారు తరవాత కేస్ స్వభావం తెలుగున చేస్తే యిలాంటి నేరం మా జూరిస్ డిక్షన్‌లో జరగదు తోవలో రోడ్డు మీదయే తాలూకా సరిహద్దులో యెత్తుకు పోయినాడో అని అర్జీ దాఖలు చేసుకున్నారు కారు లుబ్ధావదాన్లు గారి కూనీ కేసు కామాప్ చేసిన తహస్సీల్దారు గారే యీయనండీ

నాయుడు :- ఇంగ్లీష్ రాకపోతేనేంమడి? తహస్సీల్దారు గారు యెంత ప్రాజ్ఞులు పూర్వపు యోరోపియన్ అధికార్లని యెంత మందిని మెప్పించారు ఆయన లుబ్ధావధాన్లు గారి కేసు కామాఫ్ చేశారని భీమారావు పంతులుగారు అంటున్నారు యికా యిన్క్వైరీ అవుతూవున్న కేసులో అలా అన్నందుకు యీయన సైని తహస్సీల్దారు గారు పరువు నష్టం ఛార్జీ తేవడమునకు వీలువున్నది

కలె :- (భీమారావు వైపు జూచి) పిల్లకు పదహారు సంవత్సరములకు లోపు యీడని రుజువున్నదా?

భీమా .- జాతకం వుందండి

నాయుడు :- కోర్టు వారు ఆ జాతకం దాఖలు చేసుకోవాలి

భీమా :- యీ కేసులో ఆయన మాట్లాడుతూ వుంటే నే ఎంతమాత్రం వొప్పేది లేదు

నాయుడు ·- యీ కేసులో నాక్కూడా వకాల్తినామా వుందండి (అని దాఖలు చేయును)

భీమా :- (అగ్ని హోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమయ్యా యీయనిక్కూడా వకాల్తీ యిచ్చావయ్యా

అగ్నిహో :- మొదటా రామప్పంతులు యీయన కిప్పించారు

భీమా ·- (అగ్ని హోత్రావధాన్లు గారితో) అయితే యేడువు

(అగ్ని హోత్రావధాన్లు తెల్లపోయి చూచును)

కలె ·- యేదీ జాతకం దాఖలు చెయ్యండి

(భీమారావు పంతులు దాఖలు చేయును)

నాయుడు :- కోర్టు వారితో వక సంగతి మనవి చేసుకుంటాను యీ జాతకం విశ్వామిత్రుడంత యోగ్యుడైన బ్రాహ్మడిచేత తయారు చెయ్యబడ్డది అదుగో అమూల నిలబడ్డ రామప్పంఉతు గారికి యీ జాతకంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి

భీమా :- నేను పేస్డ్ వకీల్ని కేసు హీరింగ్ నేనే చేయవలెను గాని నాయుడు గారు చేసేనేనెంత మాత్రం వొప్పేది లేదు

నాయుడు ·- స్కాలెట్ దొరగారి దగ్గిర్నుంచీ యేజన్సీ కోర్టులో వకాల్తీ చేస్తున్నాను డబ్బుచ్చుకున్నందుకునా పార్టి తరఫున నాలుగు మాటలు చెప్పి తీరుతాను గాని యింగ్లీష్ చదువుకున్న కొందరు వకీళ్ల లాగ నోటంట మాట్రాకుండా కొయ్యలాగ నిలబడనండి

కలె :- (అగ్ని హోత్రావధానుల వైపు జూచి) మీ కొమార్తె యే సంవత్సరమందు పుట్టిందయ్యా?

అగ్ని :- అంగీరస

కలె :- జాతకంలో భావ వుందే? బ్రాహ్మణ్యం పరువంతా తీసేస్తిరే గడ్డి తిని పిల్ల నమ్ముకున్నావు సరే కాని యిలాటి ఫోర్జరీలు కూడా చేయిస్తావూ? బ్రాహ్మల్లో వున్నంత ఖంగాళీ మాల కూడూ మరెక్కడా లేదు నీ దుర్మార్గత వల్ల నీ కుమార్తెను యీ అవస్థలోకి తెచ్చి మళ్లీ ఎబ్డక్షన్ కేసు కూడానా? నీ పొట్ట కరిగించేస్తానుండు (గుమాస్తాతో) కేసులో నోటీస్లు చెయ్యి

గుమా :- (ఛార్జీ కాగితము జూచి) యిందులో ముద్దాయి యింటి పేరూ సాకినూ లేదండి.

వాయ :- (లేచి) యీ అర్జి వల్లకాట్లో రామనాథాయ వ్యవహారం లాగుంది. ఇంగ్లీషు వకీళ్లు దాఖలు చేసే కాకితాలు యీ రీతినే వుంటాయండి.

భీమా :- (గుమస్తాతో రహస్యముగా) తరవాయీలు నింపించలేదుటయ్యా? (పైకి) యీలా నాయుడు గారు నన్ను తూలనాడుతూంటే కోర్టు వారు ఊరుకోడం న్యాయం కాదు.

కలె :- నాయుడు గారు మిమ్ము నేమీ అన్లేదే?

భీమా :- (తనలో) యిక్కడికి నేనురావడం బుద్ధి పొరపాటు.

క్లార్క్ :- (భీమారావు పంతులు గారితో) ఇంటి పేరూ, సాకీనూ యేమిటండీ?

భీమా :- (అగ్ని హోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమిటయ్యా?

అగ్నిహో :- ఆయన పేరు గిరీశం, మరింతకంట నాకు తెలియదు.

కలె :- చాచాష్ ; బాగా వుంది ! అవధాన్లుగారి కొమార్తెని యెవడో తీసుకుపోయినాడు. కనక వాడి వూరూ పేరూ యెరిగినవాళ్లు తెలియ చెయవలసిన, దండోరా కొట్టించి గేజట్లో వేయించండి. పోలిసు వారికి యెందుకు నోటీసివ్వలేదూ! సాకీనూ మొదలైనవి లేనిదీ కేసు యడ్మిట్ చెయడానికి వీలులేదు. టిఫిన్‌కి వేళయింది లేదాము (అని లేచి వెళ్లి పోవును.)

అగ్నిహో :- (భీమారావు పంతులు గారితో) ఏమండోయ్ కేసు అడ్డంగా తిరిగిందే?

(భీమారావు పంతులు గారు మాట్లాడరు)

అగ్నిహో :- యేమండోయి మీతోటి మాట్లాడుతున్నాము.

భీమా :- ఇచ్చిన ఫీజుకు పనైపోయింది. మళ్లీ ఫీజీస్తేనే కాని మాట్లాడేది లేదు.

అగ్నిహో :- యేం పనైంది అఘోరం పని? కలక్టరు చివాట్లు పెడుతూంటే ముంగిలా మాట్లాడక వూరుకున్నావు!

భీమా :- బంట్రోత్! యితన్ని నా దగ్గిరికి రాకుండా గెంటేయ్.

అగ్నిహో :- ఓహో బాగుంది వ్యవహారం! రామప్పంతులేడీ?

నాయుడు :- (మెల్లగా వెనుకనుండి వచ్చి) ఫోర్జరీ మాట రాగానే సన్నంగా జారారు. యీ పాటికి వూరికి తోవలో వుంటారు.

అగ్ని :- అయ్యో కొంప తీశాడే!

నాయుడు :- ఇంగ్లీషు వకీలు సరదా తీరిందా? ఫోర్జరీకి తమక్కూడా మర ప్రవేశం అవుతుంది.

అగ్ని :- అయ్యో నీ యింట కోడి కాల్చా.

నాయుడు :- రోజూ కాలుస్తూనే వుంటారు.

(తెర దించవలెను)

3 వ స్థలము - సౌజన్యారావు పంతులుగారి కచేరీ గది

(సౌజన్యారావు పంతులు గారూ, పోలిశెట్టి ప్రవేశింతురు).

సౌజ :- చూశారా శెట్టి గారూ. యిప్పటి రోజుల్లో దేవ బ్రాహ్మణ భక్తి కోమట్లలోనే వున్నది. లుబ్ధావధాన్లు గారు బ్రాహ్మలు, వృద్ధులున్నూ - ఆయనను కాపాడితే మీకు చాలా సుకృతం వుంటుంది.

పోలిశెట్టి :- బాబు - తమ శలవు కబ్బెంతరవేఁటి?

సౌజ :- చూశారా, మీరు సాక్ష్యం చెప్పి ఆయన్ని యీ ఆపదలో నుంచి తప్పించక పోతే, నిజం దాచినందువల్ల ఆయనకి యేమి ప్రమాదం వచ్చానా, ఆ పాపం మిమ్మల్ని చుట్టుగుంటుంది.

పోలి :- అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ!?

సౌజ :- నిజంగా కూనీ జరగలేదని మీ నమ్మకమే కదూ?

పోలి :- అభ్యంతరవేటి బాబూ?

సౌజ :- ఆ పిల్లగోడ దాటి పారిపోవడం మీరు చూశారు గదూ?

పోలి :- అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ?

సౌజ :- మీరు అప్పుడు గుడ్డె మీదికి బాహ్యానికి వెళ్లివున్నారు?

పోలి :- అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ?

సౌజ :- మీరు బాహ్యానికి వెళ్లినప్పుడు, సహాయానికి మీ నౌఖరును కూడా తీసుకు వెళ్లారు?

పోలి :- అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ?

సౌజ :- (కలం కాగితం తీసి) యీ సంగతులే వ్రాస్తాను చెప్పండి.

పోలి :- యేటి బాబూ?

సౌజ :- మీరు చెప్పబోయే సాక్ష్యానికి స్టేటుమెంటు కట్టుగుంటాను. జరిగినది అంతా చెప్పండి - వ్రాస్తాను.

పోలి :- మా యింట్లోళ్ళకి ఉడ్డోలవైఁన జబ్బుగా వుందని కబురెట్టారు, బాబూ, నాకు సేతులు కాళ్లు ఆడకుండున్నాయి. బండీ కుదుర్చుకొచ్చాను- శలవిప్పించండి - యీ సాచ్చీకాల్లో తిరిగితే పిల్లా పేకా బతుకుతారా బాబూ?

సౌజ :- యింతసేపూ చెప్పారుకారేమీ? రుగ్మత నిజమే ఐతే చాలా విచారవైఁన సంగతి - మీకు సాక్ష్యం యలాగా తప్పదు. చెప్పే మాటలు ముందు వ్రాసుకుంటే మంచిది. లేకుంటే బోనెక్కిన తరవాత తత్తరపడి పోతారు. పది నిమిషములు పట్టదు. చెప్పండి వ్రాస్తాను.

పోలి :- సాచ్చీకం తప్పదు బాబూ?

సౌజ :- యలా తప్పుతుందీ? నిజం తెలిసిన వారు సాక్ష్యం పలకకపోతే మరి యెవరు పలుకుతారు?

పోలి :- బాబూ - తమరు పెద్ద వొకీళ్లు, కోవఁటోడి మాటని కొట్టెయక, యింటారా?

సౌజ :- వినకేమి?

పోలి :- నిజవేఁటి బాబూ? అబద్ధవేఁటి బాబూ? నేను చూసి నిజవాఁచెప్పినాను? గుడ్డిమీది కేటి నిశిరాత్రేళ నేను బైటకెల్లవేఁటి? జువ్వి చెట్టు మీద పిశాచం అమాంతంగా పంపేసిపోదా! బాబూ? యేటి బాబూ సాచ్చీకానికి ముండ పోలిశెట్టే సెప్పాలా సాచ్చీకం బాబూ? తమంటి అధికార్లని చూస్తే పాణం యెగిరిపోతుంది గదా? తమరు తలిస్తే సాచ్చీకానిక్కొదవా? బాషనోళ్లు నచ్చాప నచ్చులు. కొంచం సెయితడిజేస్తే సాచ్చీకం చేప్పేసి పోతారు బాబూ-

సౌజ :- యీ పాటి చాలించండి. దొంగ సాక్ష్యాలు నా దగ్గిర పనికి రావు. నిజం తెలిసిన సాక్షులే నాకు కావాలి.

పోలి :- ఆపాటి మాట యెవరూ సెప్పినారు కారు బాబూ; నిజం నాకేమీ తెల్దు, యే దేవుఁడు నెత్తి కొట్టమంటే ఆ దేవుడు నెత్తి కోడతాను బాబూ.

సౌజ :- మరి యెరుగుదువఁని యెందుకు చెప్పారూ ?

పోలి :- బాబూ, సెప్పనంటే కనిష్టీబోళ్లు వూరుకున్నారా?

సౌజ :- యిప్పుడు మాత్రం వూరుకుంటారా?

పోలి :- చెప్పితే యిన్నీసిపికటరు పీక పిసికెయ్దు బాబూ!

సౌజ :- చెప్పకపోతే హెడ్డు కనిష్టీబు పీక పిసకడా?

పోలి :- అధికార్లేటి చెయ్యంటే, మాలాటోళ్లు అదల్లా సెయ్యాలి గదా బాబూ లేకుంటే పిక్కురి గదా? “పోలిశెట్టి సాచ్చీకం సెప్పాలి” అని హేడ్డు గారంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి. “పోలిసెట్టి, కబడదారు, సాచ్చీకం చెప్పితే సంపేస్తాను” అని యిన్నీసిపికటరు గారు అంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి. “హేడ్డు గారిని బదిలీ చేస్తాం, మరి భయపడకు', అంటే సిత్తం బాబూ అనాలి. ఆ రాత్రి నేనూళ్ళో వున్నానా బాబూ? లింగోరం సంతకి చెప్పావే?

సౌజ :- మీ యోగ్యత తెలిసింది. చాలు, యీ పాటి వెళ్లండి.

పోలి :- (లేచి నిలబడి) కోపవాఁ బాబూ? మేం బతగ్గలవాఁ? ఆవు నెయ్యి బాబూ గుమగుమలాడేది ప్రతోరం పంపించుకుందువా బాబూ?

సౌజ :- మీ యినస్పెక్టరికి పంపండి.

పోలి :- (వెళ్లిపోతూ) ఆరంతోరు ఆరూ, తమంతోరూ. మాకిద్దరొహటి గాదా?

సౌజ :- చాలును వెళ్లండి, వెళ్లండి.

పోలి :- తమకోపవొఁస్తే బతగ్గలవాఁబాబు. (గుమ్మందాటి) బతిగాఁనా దేవుడాఁ? పెందరకాళె యింటికి పోయి యెంకటేశ్వర్లుకి, అరశటాకు నెయ్యి దివ్వెలిగిస్తాను.

(నిష్క్రమించును)

4 వ స్థలము - వీధి

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు, నాయుడు ప్రవేశింతురు).

అగ్ని :- ఆపైతే కేసు మానుకొమ్మంచారూ?

నాయుడు :- లేకపోతే మీకు చాల వుపద్రవం సంభవిస్తుంది. ఆ యింగిలీషు వకీలు అంతా పాడుచేశాడు.

అగ్ని :- అయితే రావఁప్పంతులు వుడాయించేసినట్టేనా?

నాయుడు :- అందుకు సందేహవేఁవిటి?

అగ్ని :- నా కడియం పట్టుకుపోయి తాకట్టు పెట్టాడు?

నాయుడు :- దానికి నీళ్లధారే.

అగ్ని :- అయ్యో! ఆ కడియం మా తాత నాటిది. మీరు మొన్న దిడ్డీతోవంట వొచ్చారే. ఆ సాందాని యింట్లో తాకట్టు పెట్టాడు.

నాయు :- రామ!రామ! ఆ సరుకు దాని దగ్గిర వుంచేలేదు. మీది మిక్కలి దాని తాలూకు కంటె వకటి వాడే తీసుకుపోయి యక్కడో తాకట్టు పెట్టాడు. ఆ తాగుబోతు మీకేలా దొరికాడు?

అగ్ని :- రావఁప్పంతులు తాగుఛాడా?

నాయ :- మరి కడియం, కంటే కూడా తాగేశాడు కాదా?

అగ్ని :- వీడీ సిగ తరగా!

నాయ :- అవును గాని, మీ మీద ఫోర్జరీ కేసు ఖణాయంచకుండా డిప్టీ కలక్టరు గారితో సిఫార్సు చేశాను గదా, నాకేమిస్తారు?

అగ్ని :- యేవిఁచ్చేది? నాభి కొనుక్కోడానికి దమ్మిడీ అయినా నా దగ్గిర లేదు. వూరికి చేరితే గాని డబ్బు పెగల్దు.

నాయ :- పోనియ్యండి, ఒక ప్రోమిసరీ నోటు రాయండి; రూపాయలు యిప్పిస్తాను.

అగ్ని :- నా ప్రాణం పోతే నోటు రాయను. అప్పు పత్రం రాయనని మా తండ్రి చచ్చిపోయేటప్పుడు నా చేత ప్రమాణం చేయించాడు.

నాయ :- అయితే మీతో కూడా మీ వూరు వస్తాను. వక బండెడు ధాన్యం యివ్వండి.

అగ్ని :- డబ్బూ, దినుసూ కూడా వాకీళ్ల నెత్తిని కొడితే, యేటికేడాదీ బతకడం యలాగు? రెండు పుట్లు మిరపకాయలిస్తాను.

నాయ :- అదైనా యెంత కాదు. ఖరారేనా?

అగ్ని :- అగ్ని హోత్రావధాన్లు, అన్నమాట తప్పుఛాడా? లుబ్ధావధాన్లు నన్ను పకీర్ని చేశాడు - వాడికి సిక్ష కాదేం.

నాయ :- అవును గాని, సౌజన్యారావు పంతులు గారు అతడికి సాయం చేస్తున్నారు. అధికార్లంతా ఆ పంతులు మాట వింటారు.

అగ్ని :- ఆ పంతులు అవుధాన్లు కూతుర్ని పెళ్లాడఛాడా యేమిషి?

నాయ :- ఆయన ప్రాలుబ్ధం, దాన్ని పెళ్లాడతాడా ?

అగ్ని :- మరి యెందుకు, లుబ్ధావుధాన్లు మీద పడి యేడుస్తాడు ?

నాయ :- సౌజన్యారావు పంతులుగారు మహాదొడ్డవారు. కోట్లలో యెన్నవలసిన మనుషులు. ఆపదలో వున్న యెవరికైనా ఆయ్న వుపకారం చెయ్యవలసిన వారే?

అగ్ని :- అప్పైతే, వెధవముండని పెళ్లాడిన చావాటు పీనుగును వెనకేసుకుని, నా పీక యెందుకు నొక్కుచున్నాడు - అడుగో ఆ గాడిద కొడుకు !

(గిరీశం తొందరగా ప్రవేశించును. అగ్ని హోత్రావధాన్లు పక్కనుంచి గిరీశం మీద పడును. గిరీశం తప్పించుకుని కిందికి జారి, అగ్ని హెూత్రావధాన్లు కాళ్లుబట్టి లాగి "మావఁ గారికి నమస్కారం" అని పరుగుచ్చుకొనును. అగ్ని హెూత్రావధాన్లు కిందపడును)

నాయ :- అల్లుడు గారా యేవిటండి? (లేవదీసి వొళ్లు దులుపును)

అగ్ని :- వీడి శ్రాద్ధం చెట్టు కింద బెట్టా ! యేడీ, వెధవని చంపేస్తాను ?

నాయ :- అల్లుణ్ణి హతవాఁరిస్తే, కూతురు వెధవౌతుంది. శాంతించండి.

నాయ :- నీ యింట కోడి గాల్చా!

నాయ :- అమోఘాశీర్వచనము ! పదండి.

5 వ స్థలము - లుబ్ధావధాన్లు బస.

లుబ్ధా :- రామనామ తారకం ! భక్తి ముక్తి దాయకం !

(గిరీశం ప్రవేశించి లుబ్ధావధాన్లును కాగలించుకొని 'అన్నయ్యా' అని యేడ్చును)

లుబ్ధా :- యీదేవిఁట్రా ?

గిరీశం :- నీ మీద కూనీ కేసు వొచ్చిందని తెలిసి నిద్రాహారం లేకుండా యకాయకిని వొచ్చాను. మా అన్నయ్యకీ వాళ్లకీ కబురుపంపించావు కావేవిఁ?

లుబ్ధా :- యెవడేం జెయ్యాలి? అన్నిటికీ సౌజన్యారావు పంతులు గారే వున్నారు. అయితే అబ్బీ, అగ్నిహోత్రావధాన్లు గాడి కూతిర్ని లేవదీసుకు పోయినావట్రా? వాడికి తగిన శాస్తి చేశావు. దాన్ని గానీ పెళ్లి మాత్రం ఆడలేదు గద?

గిరీశం :- నేనంత తెలివి తక్కువ పని చేస్తాననుకున్నావా, అన్నయ్యా? నువ్వు నన్నేదో పెంచుకుంటావనీ, పెళ్లి చేస్తావనీ మావాళ్లు కొండంత ఆశ పెట్టుకున్నారు గదా?

లుబ్ధా :- యీ గండం గడిస్తే పెంపకం మాట ఆలోచించుకోవచ్చును.

గిరీశం :- (గద్గద స్వరంతో) సౌజన్యారావు పంతులు గారు చెప్పిన మాటలు చూస్తే, యీ గండం గడుస్తుందని నాకు ధైర్యం తాళకుండా వుంది. నీకు కావలసిన వాణ్ణీ. చదువుకున్న వాణ్ణీ, బుద్ధిమంతుణ్ణీ గనక నీకు మంచి సలహా చెప్పమని సౌజన్యారావు పంతులు గారు నాతో మరీ మరీ చెప్పారు.

లుబ్ధా :- ఆయన్ని చూశావురా?

గిరీశం :- "చూశావా" అనా అడుగుతున్నావు? ఆయన దగ్గిరికి పెద్ద సిఫార్సు తీసుకువొచ్చాను. ఆయనకి నామీద పుత్ర ప్రేమ. ఆయన కేమీ పాలుపోకనే, నన్ను మీతోటి, హెడ్డు కనిష్టీబుతోటీ మాట్లాడి, మంచి సలహా యిమ్మని పంపించారు. గనక నా మాట విను. యెందుకైనా మంచిది, ఒక దత్తత పత్రిక రాయి - కన్న కొడుకు లేనందుకు, ఉత్తర గతి చూసుకోవాలా లేదా ?

లుబ్ధా :- నాకు వున్న బందువులంతా నా దగ్గిర డబ్బు లాగాలని చూసే వారే గాని, నా కష్టసుఖాలకి పనికి వొచ్చేవాడు ఒక్కడయినా కనపడ్డు.

గిరీశం :- ఒహఝెల్లినైనా యెన్నడైనా, ఓ దమ్మిడీ కొట్టిన పాపాన్ని పోయి నావూ? నేనొక్కణ్ణేగద, నీ మీద అభిమానం పెట్టుకు దేవులాడుతున్నాను. మిగతా నీ బంధువులకి యెవరికైనా నీ మీద పిసిరంత అభిమానం వుందీ? చెప్పు.

లుబ్ధా :- లేకపోతే పీడా నాడా కూడా పాయెను.

గిరీశం :- నే మటుకు నీ దగ్గిర ఒక్క దమ్మిడీ యెన్నడూ ఆశించలేదు. నీ పరం కోసం దత్తత చేసుకోమన్నాను. నన్ను కాకపోతే మరొకణ్ణి చేసుకో.

లుబ్ధా - యిహం యింత బాగా వెలిగింది పరం మాట బతికివుంటే ముందు చూసుకుందాం

గిరీశం - సౌజన్యారావు పంతులు గారు నీకు మంచి సలహా యిమ్మని శలవిచ్చారు గనక నీతో యీ మాట చెప్పాను అంతేగానీ ఆప్తులు చెప్పిన మాట నువ్వు వినవన్న మాట నాకు బాగా తెలుసును పోనియ్యి - మరో మాట చెబుతాను అది ఐనా చెవిని బెట్టు - నీకొక వేళ సిక్ష అయితే నీ తరపున నీ వ్యవహారాలూ సవహారాలూ చూడటానికి యెవడైనా ఒకడు వుండాలా లేదా? నీ బంధువుల్లో కల్లా యింగిలీషు వొచ్చిన వాణ్ణి వ్యవహార జ్ఞానం కలవాణ్ణి నేను వొక్కణ్ణే గద? నాకో పవరాఫ్ టర్నామా గొలికి యిచ్చెయ్యి

లుబ్ధా - నువ్వెందుకు నన్ను దుక్ఖంలో వున్న వాణ్ణి మరింత దుక్ఖపెదతావు? అన్నిటికి నాకు సౌజన్యరావు పంతులు గారు వొక్కరే వున్నారు ఆయన యేలా చెపితే అలా చేస్తాను

గిరీశం - నేనన్న మాటా అదే కదూ? ఆయన చెప్పినట్టు నువ్వేవింటి నేనేవింటి యెవరైనా వినవలసిందే ఈ రెండు సంగతుల విషయము ఆయన సలహా తప్పకుండా అడిగి వారు యలా శలవిస్తే అలా చేదాం? యేమంటావు?

లుబ్ధా - యిహం నా చిక్కుకు పని కొచ్చే మాట ఒక్కటి లేదు గద

గిరీ - మరి యెందుకొచ్చా ననుకున్నావు యింత దూరం? నేను నాడు వ్రాసిన వుత్తరపు సంగతులు నువ్వు ఆలోచనలోకి తెచ్చివుంటే యీ చిక్కులు నీకు రాకపోను గదా?

లుబ్ధా - అప్పుడు గడ్డి తిన్నాను

(హెడ్డు కనిస్టీబు దుకాణదారు ప్రవేశించి)

గిరీ - అవుధాన్లు - ఈయనెవరు ?

లుబ్ధా - నా తమ్ముడు

హెడ్డు - నాకేం తోచకుండా వుంది బైరాగీ మాయమైపోయినాడు

లుబ్ధా - అయ్యో మరేవింటి సాధనం ?

హెడ్డు - అదే ఆలోచిస్తున్నాను

లుబ్ధా - యెక్కడికి వెళ్లాడో?

హెడ్డు - శ్రీ జగన్నాథస్వామి వారి శలవౌతూంది అని యీ వుదయం నుంచి అంటూ వొచ్చాడు

దుకా - సారా దుకాణాల్లో యెతికితే దొరుకుతాడు

హెడ్డు - అదేం మాట భాయీ సిద్ధులు యేం జేసినా వారికి తప్పులేదు యే దుకాణంలోనూ కూడా కానరాలేదు

[illegible] - [illegible]రైతే అనకాపిల్లి రోడ్డు కాసి యెటకండి

గిరీ :- బైరాగి యెందుకయ్యా?

హెడ్డు :- ఆయన అంజనం వేసి గుంటూరు శాస్తుల్లునీ, వాడి కూతుర్నీ చూపించాడు.

గిరీ :- డామ్ నాన్సెన్సు - గ్రోస్ సూపర్‌స్టీషన్ - యీ వెర్రి కబుర్లు యే దొర నమ్ముతాడు?

హెడ్డు :- దొర్లు నమ్మకపోతే పోయేరు, ఆ గుంట బతికి వుందనీ, ఫలానా చోట వుందనీ మనకి ఆచోకి తెలిస్తే చాలదా?

గిరీశం :- ఇగ్నోరెన్స్! యేమి ఆచోకీ తెలిసింది?

హెడ్డు :- ఆ పిల్ల ఒక పూరి యింట్లో కుక్కి మంచం మీద కూచుని యేడుస్తూన్నట్లు కనపడ్డది.

గిరీశం :- లోకం అంతటా పూరి యిళ్లు కుక్కిమంచాలూ వున్నవి గదా, యే వూరని పోల్చడం?

హెడ్డు :- యీ రాత్రి మళ్లీ అంజనం వేసి వూరు పేరు చెప్పిస్తానన్నారు.

గిరీశం :- యవిడెన్సు ఆక్టులో అంజనాలూ, పిశాచాలూ, సాక్ష్యానికి పనికొస్తాయిటయ్యా?

హెడ్డు :- ఆ బైరాగిని మీ రెరగరు, ఆయన గొప్ప సిద్ధుడు - యేంజెయ్యాలంటే అది చెయ్యగల్డు - అతడు పక్కని వుంటే నాకు కొండంత ధైర్యం వుండేది. జగన్నాథ స్వామిని సేవించుకుని సాయంత్రానికి ఆయన వొస్తే, నేను అదృష్టవంతుణ్ణి.

గిరీశం :- పది రోజులు ప్రయాణం గదా, ఒక్క రోజుకి పోవడం రావడం యలాగ?

హెడ్డు :- ఆయనకి వాయు వేగం వుంది.

దుకా :- అప్పులాళ్లు అగుపడితే, వాయువేగంగా యెగేస్తాడు - నా బాకీ వొసూలు చేసుకోనిచ్చినార కారు గదా భాయీ!

హెడ్డు :- వెధవ బాకీ - యీ గండం తప్పితే, నేను యిచ్చేస్తాను భాయీ.

దుకా :- ప్రాణం పెడతాను భాయీ, సాక్షెం మాట మాత్రం శలవియ్యకండి?

హెడ్డు :- సాక్ష్యం పలకరా యేవిఁటి?

దుకా :- దుకాణవేఁసుకు బతికే వాళ్లకి సాక్షికాలెందుకు భాయీ? యీ తిరగడం నుంచి బేరం చెడ్డాది. యీ వేళ వూరికి పోకుంటే దుకాణం యెత్తి పెట్టాలి.

హెడ్డు :- యిదేనా మీ స్నేహం, నేస్తం ?

దుకా :- మీ వెంట తిరిగితే, కొత్త హెడ్డు గారు -

హెడ్డు :- కొత్త హెడ్డేవిఁటీ భాయి?

దుకా :- యినసిపికటరు గారు, చెప్పినారు. నా సొమ్ము మాటేటి భాయి?

హెడ్డు :- యినస్పెక్టరు గాడు అన్నిందాలా నా కొంప తీశాడు !

దుకా - ఆ బౌరాగాడు నా కొంప తీసినాడు యిహ నా డబ్బు నా చేతులో పడేదేటి?

(నిష్క్రమించును)

(అసిరిగాడు ప్రవేశించి)

అసిరి - (బుర్ర గోకుకుంటూ) బాబు మా ముసల్దోనికి సాలొచ్చిందట - కబురెట్టింది బాబూ

హెడ్డు - వెధవా సాక్ష్యం యివ్వందీ వెళ్లిపోతావా యేమిటి?

అసిరి - సాచ్చీకం అయిందాకా బతికుంతాదా బాబు ?

హెడ్డు - ఓరి వెధవా దొంగమాటలాడుతున్నావు - గుండె పగలగొడతాను నీకెవడ్రా కబురు తీసుకొచ్చాడు?

అసిరి - మన వూరు బండోళ్లొచ్చినారు బాబు

హెడ్డు - గాడిద కొడకా యిల్లు కదిలావంటే నీవు పెట్లగొడతాను

అసిరి - యెల్లితే మీరు తంతారు యెల్లకుంటే ఆరు తంతారు

హెడ్డు - ఆరెవడ్రా ?

అసిరి - యినీసిపిక్కటోరు

హెడ్డు - యీ యినస్పెక్టరు మరి సాక్ష్యం రానివ్వడు .

గిరీశం - అసిరీ - నా దెబ్బ నీకు తెలుసును - యినస్పెక్టరూ గినస్పెక్టరూ జాంతేనై విన్నావా తిన్నగా బోనెక్కి నిజవేఁదో సాక్ష్యం పలక్కపోతి వట్టాయనా పీక నులివేఁసి నిన్ను నూతులో పారేస్తాను

అసిరి - యేటి బాబూ మీరో తెన్నా, ఆరో తెన్నా యీరో తెన్నా నాకేటెరిక బాబు? మీ నౌకరీకి దణ్ణం పోతాను, బాబూ ఆయమ్మ గోడ గెంతడం నాను సూపు లేదు బాబూ గవరయ్య గోరు దెయ్యాన్ని సీసాలో యెడితే గోడ గెంతడం యేటి బాబు ? వొట్టి అబద్దం నాను సూపు లేదు బాబు

గిరీశం - వాడు చూడందీ సాక్ష్యం యలా పలుకుతాడు అన్నయ్యా?

లుబ్ధా - నా ప్రాలుబ్ధం - యేవఁని జెప్పను ?

హెడ్డు - యవరీయనా ? కేసుల మొహం అంటే యీయనకేమై నా తెలుసునా?

గిరీ - కేసుల మోహం నాకూ తెలియదు నిజం మొహం పోలీసువాళ్లకీ తెలియదు అబద్ధ సాక్ష్యాల వల్ల తప్పించుకోవడం కన్న జెయిల్లో కూచోడవేఁ ఉత్తమం ధన ప్రాణాలు రెండూ పోయినా మనిషి అన్నవాడు అసత్యం ఆడకూడదు - ఆడించకూడదు

హెడ్డు - యేవిఁటండీ ఈయన శల్య సారధ్యం యవరితడు ?

గిరీశం - నేను లుబ్ధావధాన్లు గారి తమ్ముణ్ణి - నా పేరు గిరీశం అంటారు నేను పరీక్షలు పాసైనవాణ్ణి తెలిసిందా ?

హెడ్డు - వెధవముండని తుగులుకుపోయిన మహానుభావుడివి నువ్వేనా?

గిరీశం - డిపమేషన్ అంటే మీకేమో తెలుసునా? నేను సౌజన్యారావు పంతులు గారి స్నేహితుణ్ణి - సాక్ష్యాలు యే రీతిగా వున్నాయో కనుక్కుని అన్నయ్య గారికి మీకూ సలహా చెప్పమని పంతులు గారు నన్ను పంపితే వచ్చాను

హెడ్డు - అలా అయితే మాకు మీరు సాయం చెయ్యాల గాని అబద్ధం లెకుండా సాక్ష్యం కావాలంటే యీ భూ ప్రపంచకమందు యెక్కడైనా సాక్ష్యం అన్నది వుంటుందా? నా నెత్తి మీద యెన్ని వెంట్రుకలున్నాయో అన్ని సాక్ష్యాలు చూశాను పెద్ద పెద్ద వకీళ్లు తయారు చేసిన సాక్ష్యాలు కూడా చూశాను మీరు అనుభవం లేక నీతులు చెబుతున్నారు గానీ హైకోర్టు వకీళ్లు కూడా తిరగేసి కొట్టమంటారు నీ పుణ్యం వుంటుంది బాబూ నిజం లబద్ధం అని తేలగొట్టక యేదో ఒక తడక అల్లి తయారు చేస్తే గాని ఆబోరు దక్కదు

గిరీశం - అన్నయ్యకీ మీకూ సహాయం చెయ్యడం కోసం కాకపోతే యింత దూరం నుంచి నేను యెందుకు వచ్చాను? మీ యిష్టబొఁచ్చినట్టల్లా మీకు పనికి వొచ్చే అబద్ధాలు మీరు పలికించదముకు నా అభ్యంతరం యెంత మాత్రం లేదు ఎబ్‌స్ట్రాక్టు ట్రూత్ అనగా సుద్ద సత్యవఁనేది సాక్షాత్తూ భగవంతుడితో సమానమైన వస్తువ అన్న మాట మాత్రం మరిచిపోకూడదని నా అభిప్రాయం నేను మట్టుకు నిజం కోసం సమయం వొస్తే సంతోషముతో ప్రాణం యిచ్చేస్తాను లోకోభిన్నరుచి" అన్నాడు కొందరికి కందిపప్పు పచ్చడి రుచి కొందరికి పెసరపప్పు పచ్చడి రుచి కొందరు అదృష్టవంతులికి రెండు పచ్చళ్లూ రుచి అలాగనే కొందరికి అబద్ధం రుచి కొందరికి నిజం రుచి చాలా మందికి రెండింటీ కలగలుపు రుచి యిది లోక స్వభావం గనక అవసరం కలిగినప్పుడు తణుకూ బెణుకూ లేకుండా అబద్ధం ఆడవలసిందే - ప్రస్తుతాశంలో అసిరి గాడీ చేత అబద్ధం ఆడించడం నాదీ పూచీ అసిరీ - నా తడాఖా జ్ఞాపకం వుఁందా కబడదార్ - సాక్ష్యం యివ్వకపోతే చంపేస్తాను

హెడ్డు - అలా తోవలోకి రండి భాయీ - చర్మం చెప్పులు కుట్టి యిస్తాను (లుబ్ధావధాన్లుతో) ఆ ఛండాలుడు రావఁప్పంతులుని నమ్మక యిలాంటి కావాలసిన వాళ్ల మాట వింటే మీకు యీ గతి రాకపోవును గదా?

గిరీశం - మా వాడు కావలసిన వాళ్ల లహా వింటాడండీ దత్తత చేసుకుంటానని యెన్నాళ్లాయో అంటున్నాడు దత్తత చేసుకుంటే కనిపెట్టి వుండనా? పోనీ ఓ పవరాఫ్‌టర్నామా అయినా నా పేర వ్రాయి నీ వ్యవహారాలు చూస్తాను అంటే చెవిపెట్టడు

హెడ్డు - యేవండీ అవుధాన్లు గారూ అలా చేయరాదటయ్యా?

బుచ్చ - వెనకనుంచి ఆలోచించుకుందాం

గిరీశం - అధాత్తుగా జెయిలులోకి లాక్కుపోతే ఆ పైని చేసే పనేవింటి?

హెడ్డు - జయిలు సిద్ధపరిచారూ?

గిరీశం - మాట వరసకన్నాను కీడించి మేలెంచాలి - యినస్పెక్టరు కుట్ర బలంగా వుంది పోలిశెట్టి సాక్ష్యం పలకనని సౌజన్యారావు పంతులు గారితో చెప్పి వూరికి వెళ్లిపోయినాడు

హెడ్డు - అయ్యో మరేమిటి గతి?

గిరీశం - అదే పంతులు గారూ నేనూ విచారిస్తున్నాం

(పూజారి గునరయ్య ప్రవేశించును)

హెడ్డు - గవరయ్య గారూ గురోజీ కనపడ్డారా?

గవ - యిదుగో నాతో వొస్తూంటేనే మీ పెరటి అరుగు మీదే యింతసేపూ సమాధిలో వున్నారు

హెడ్డు - నాకు పెరటి అరుగు మీద కనపడలేదే? పోనీండి ఆయన నొచ్చారంటే బతికాను అన్నమాట - యేరీ?

గవరయ్య - యేమి అలా అడుగుతున్నాదు? యిరుగో మీ యెదటా (కాళీ జాగా వేపు చూపును) మీకు కనపడలేదా యేమిటి? (ఖాళీ జాగా వేపు చూసి) యేం గురోజీ తిరస్కరిణీ విద్య అవలంబించారేమి? - ఓహూ మీ గురువుగారి ఆజ్ఞ ఐందనా? - అయితే నా కెలా కనపడుతున్నారు? - నాకు మంత్ర సిద్ధి కలదనా? - అయితే యెన్నాళ్లు యిలా కనపడకుండా వుంటారు? - ఒక్క పక్షవాం (హెడ్డుతో) అదీ వారు శలవిచ్చిన మాట

హెడ్డు - యీ లోగా మా పీకకి వురి అయిపోతుందే?

గవర - (కాళీ వైపు చూచి) యేం శలవు? - (హెడ్డుతో) అన్ని పనులూ నా చేత చేయిస్తామన్నారు

హెడ్డు - వారు కనపడితే బాగుండును

అసిరి - అదేటి బాబు ఆరు నాకగుపడుతున్నారు

గవర - సిద్ధులూ పిశాచాలూ మాలాంటి మాంత్రికులికి కనపడతారు వాడిలాంటి మూఢభక్తులకు కనపడతారు పాపం పుణ్యం యరగని పసిపిల్లలికి కనపడతారు ఇతరులకు కనపడరు

గిరీశం - డామ్ హంబగ్ (కఱ్ఱతో గవరయ్య పక్కని కాళీ జాగా కొట్టి యేవడున్నాడిక్కడ? హెడ్డుగారూ యిదంతా గ్రాండ్డచ్చీ ఆఫ్ బేడెన్)

గవర - నువ్వు రెండు యింగిలీషు ముక్కలు చదువుకుని నాస్తికుడివి కాగానే మహాత్ములు పోతాయనుకున్నావా యేవింటి? నువ్వు సొట్ట కఱ్ఱ తిప్పితే సిదులికి తగుల్తుందా? యీలాగే పెగ కబుర్లు చెప్పిన రిజిస్ట్రిరికి స్మశానంలోకి తీసికెళ్లి దెయ్యాన్ని చూపించేసరికి ఆర్నెల్లు వూష్ణం పెట్టుకున్నాడు సిద్ధుల్ని నిందిస్తే బుఱ్ఱ పగుల్తుంది

అసిరి :- అదేటి బాబు, బైరాగోరు!

గిరీశం :- (అసిరిగాడి పైని ఉరికి) వెధవా, యేడిరా ?

అసిరి :- లేదు బాబూ, లేదు బాబూ, ఉత్తినన్నాను.

గిరీశం :- దొంగ గాడిద కొడకా! (హెడ్డుతో) మీరు సాక్ష్యం కుదుర్చుకోవడం మానేసి, యీ గవరయ్య మాయల్లో పడితే మరి తేల్తారా?

హెడ్డు :- అన్నా - అలా అనకండి, వీరి సాయం వల్లే మనం వొడ్డెక్కాలి (చెవిలో) గవరయ్య గారు మనకు ముఖ్యమైన సాక్షి.

గవర :- కిరస్తానప భ్రష్టులు చేరిన చోట మాంత్రికులూ, సిద్ధులూ, వుండజనదు - (కాళీ వైపు చూసి) రండి గురోజీ మన తోవని మనం పోదాం.

లుబ్ధా :- గవరయ్యన్నా, యెక్కడికి వెళతారు?

గవర :- నాకు తోచిన చోటికి

లుబ్ధా :- మరి సాక్ష్యవోఁ ?

గవర :- అవధాన్లుగారు పెళ్లాడినది కామినీ పిశాచం. "అది మనిషీ, గోడ గెంతి పారిపోయిందీ" అని నేను అబద్ధపు సాక్ష్యం చెప్పానంటే మరి మంత్రం అన్నది నాకు మళ్లీ పలుకుతుందా? నా వొంతు ఆ గిరీశాన్ని సాక్ష్యం పలకమను.

'నమ్మి చెడిన వారు, లేరు !

నమ్మక చెడిపోతే, పోయేరు !

(గిరీశంతో) : యినసిపికటరు గారు నీకంటే యెక్కువ యింగిలీషు చదువుకున్నా ఆయనికి మన శాస్త్రాల్లో నమ్మకాలు పోలేదు.

హెడ్డు :- ఆయన దగ్గిరికి వెళతారా యేవిఁటి?

గవర :- (వెళ్లుతూ) కబురంపించారు.

హెడ్డు :- రండి. రండి. గవరయ్య గారూ చిన్న మాట.

గవర :- (వెళ్లుతూ) ఆ చిన్న మాటేదో (గిరీశమును చూపి) ఆ మహానుభావుడుతో చెప్పండి.

(నిష్క్రమించును)

హెడ్డు :- (గిరీశంతో) యీ సాక్ష్యం మీరు మాట దక్కించుకున్నారు - మరి సాక్ష్యవఁన్నది లేదు.

గిరీశం :- ఆ మాట కొస్తే - నేనే సాక్ష్యానికి దిగి, కేసు నీళ్లు కారించేస్తాను. నా శక్తి చూతురు గాని - సౌజన్యారావు పంతులుతో మాత్రం ఆ మాట యింకా చెప్పకండి.

(తెర దించవలెను)

6 వ స్థలము - సౌజన్యారావు పంతులు గారి యిల్లు

(మేడ పైని పంతులుగారి పడక గది ఒక బల్లపైని సన్నని గాజు దీపము కొంచము వెలుతురు కలుగజేయును గది మధ్యను మెట్ల వైపు నున్న గుమ్మమునకు యెదురుగా దోమ తెర మంచము ఉండును దాని పైని సౌజన్యారావు పంతులు మేలుకుని పరుండి యుండును మంచము రెండవ ప్రక్కను చిన్న రౌను బల్లపైని గిల్టు కవరూ అంచులూ గల భగవదీతా పుస్తకము పక్క కుర్చీ మీద గిరీశము కూర్చుని యుండును)

గిరీశం - నా మనసు డైలామ్మాలో పడి చాలా ఖేదిస్తూందండి యే రీతీనైనా నా అన్నగారు యీ ఆపద దాటుదురా అని ఆతృత వొక పక్క, అసత్యమునా కార్య సాధనంగా చేసుకోవడం అనే జిఘాస ఒక పక్కా నన్ను పీడిస్తూన్నవండి అబద్ధపు సాక్ష్యం వొద్దు నిజమైన సాక్ష్యం జాగ్రత చెయ్యండి అని హెద్దు కనిష్టీబుతో నేను అనే సరికి నా పైని కొండంత కొబ్బద్దాదండి నిజమైన సాక్ష్యం ప్రయత్నిస్తే దొరకదా అండీ?

సౌజ - నిజమైన సాక్ష్యం యేం సత్యకాలం నిజవాఁడే వాడు సాక్ష్యానికి రాడు సాక్ష్యానికొచ్చిన వాడు నిజవాఁళ్లేదు

గిరీ - యెంచేత ఆళ్లేదండి?

సౌజ - వాదికి బాధించే నిజం వాది తరపు వకీలికి అక్కర్లేదు ప్రతివాదిని బాధించే నిజం ప్రతివాది వకీలుకీ అక్కర్లేదు క్రాసెగ్జామినేషను ఆరంభం అయేసరికి యెంతటి సాక్షీ కవిత్వం ఆరంభిస్తాడు అంచేతనే పెద్ద మనుషులు బోనెక్కడానికి భయపడలారు

గిరీ - వకీళ్లు అబద్ధాలాడిస్తే న్యాయం కనుక్కోవడానికి జీతం పుచ్చుకునే జడ్జీ యేం జేస్తాడండి ?

సౌజ - ఉభయ పార్టీల వకీళ్లు ఆడించే అబద్ధాలు చెయి పీకేటట్టు రాసుకుంటాడు

గిరీ - అయితే యెందుకండి యీ కోర్టు ?

సౌజ - నేను అదే చాలా కాలవాఁయి ఆలోచిస్తూ వుంటిని పెద్ద పెద్ద వకీళ్ళు కూడా సిగ్గుమాలి బరిపెట్టి దొంగ సాక్ష్యాలు పారం చెబుతారు కొందరు మృదవర్లు తిరగేసి కొట్టమంటారు నా వంటి చాదస్తులం యింకొక కొందరం అట్టి పాపానికి వొడిగట్టుకోం గాని మా పార్టీల తరపు సాక్ష్యులు కూడా అబద్ధం చెబుతున్నారని యెరిగిన్నీ వూరుకుంటాం యీ లాటి అసత్యానికి అంగీకరించవలసి వస్తుందనే నేను ప్రాక్టీసు చాలా తగ్గించుకున్నాను క్రమంగా యీ వృత్తే మానుకోవడపు సంకల్పం కూడా వుంది

గిరీ - అందరూ తమ వంటి వకీళ్లే అయితే [illegible] వుందనే [illegible] అక్రమం వుందన్న మాట నేనెరుగనండి యేమైనా సహించగలను గాని అసత్యం అన్నది సహించలేనండి

సౌజ :- ఒక్క అసత్యంతో కుదరలేదు. సాధారణంగా వకాల్తీలో దురాచారాలు చాలా వున్నాయి. ఆంటినాచ్ లాగనే, ఆంటీ వకీల్ అని వక మూవ్‌మెంటు మన దేశంలో స్టార్టు చెయ్యడపు ఆవశ్యకత కలిగేటట్టు కనబడుతుంది. హెడ్‌కనిష్టేబుది తప్పుకాదు. దొంగ సాక్ష్యం కలిస్తేనే గాని కేసులు గెలియవు. మీరు సత్య మార్గంలో తరిఫీదైన మనుష్యులు ఔటచేత, మీకు కేసులు నడిపించే మార్గాలు ఏహ్యంగా వున్నాయి.

గిరీ :- మరి మా అన్నగారి గతియేవిఁటండి?

సౌజ :- ఒక్కటే సాధనం వుంది. ఆ గుంటూరు శాస్త్రుల్లు యెవరో పోల్చి పట్టుగుంటే, యితర సాక్ష్యం అవసరం వుండదు.

గిరీ :- పట్టుపడే మార్గం యేదో తమరు శలవిస్తే మూడు లోకాలూ గాలించి అయినా పట్టుగుంటానండి.

సౌజ :- మీ యోగ్యతకు నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. మీలాంటి యెంగ్ మెన్ లావుగా వుంటే, మన దేశం బాగుపడును. మీ ప్రయత్నం సానుకూలంకాతగిన బందోబస్తుయావత్తూ నేను చేస్తాను. మీ స్వంత చిక్కులు కూడా వదిలినవి గనక మీరు వెంటనే బయలుదేరి వెతకడం ఆరంభించవచ్చును. యీ కారణం చేత మీ వివాహం పోస్ట్‌పోన్ కావలసివొస్తుంది గదా అని మాత్రం విచారిస్తున్నాను.

గిరీ :- అట్టి విచారం తాము పడనక్కరలేదు. మా గురువు గారి ఉపదేశం డ్యూటీ ముందూ, ప్లెజర్ తరవాతానండి. అందులో నేను చిన్ననాటి నుంచీ కొంచం కాన్‌సన్ ట్రేషనూ, ఇంద్రియ నిగ్రహమూ అభ్యాసం చెయ్యడం చాతనూ, వొళ్లు మరచి యెల్లప్పుడూ యేదో ఒక వ్యాపకంలో కొట్టుకుంటూ వుండడం చాతనూ స్త్రీ సుఖముల యెడల నాకు విముఖత లావండి. అందుచేతనే మా వాళ్లంతా నాకు నెపోలియన్ ఆఫ్ ఆంటినాచ్ అని పేరు పెట్టారు. యీ జీవిత కాలవఁంతా సోషల్ రిఫారమ్ కింద వినియోగ పరుద్దావఁనే నిర్నయంతో వివాహం మాని మా గురువుగారి దగ్గర లెఫ్టెనెంటుగా ప్రవేశించానండి. బుచ్చమ్మ యొక్క హృదయ నైర్మల్యమూ ఆమె దురవస్థా చూచిన్నీ, నాశిష్యుడి యందు నాకు వుండే ప్రేమాతిశయం చేతనున్నూ, ఆమె యందు కూడా ప్రేమాతిశయం నాకు కలిగి, ఆమెను వివాహం కావడముకు వొప్పుకున్నాను గానండి. ఇంద్రియ సుఖముల నపేక్షించి కాదు. ఆమె కూడా నన్ను ప్రేమించి, విధవా వివాహము కూడుననే నిశ్చయముతో నన్ను వివాహము కావడముకు అంగీకరించారండి. గనక మా మారియేజీ అనేది, ట్రూలవ్ మారియేజీ గాని, సాధారణపు విడో మారియేజీ కాదండి.

సౌజ :- మీ గురువు గారూ అలాగే వ్రాశారు. గాని మీరు విడో మారియేజీ చేసుకుంటే మీ అన్నగారు మమ్మల్ని పెంచుకోరేమో.

గిరీ :- తమ మాటను ఆయన అతిక్రమించబోరండి. ఒక వేళ ఆయన వప్పకపోతే, దత్తత పదులుకుంటాను గానీ, ప్రాణసమానురాలైన బుచ్చమ్మను విడవనండి.

సౌజ - ఆమె అదృష్టవంతురాలు.

గిరీ - అట్టి స్త్రీరత్నం (చడి లేకుండా ఒక మనిషి మెట్లెక్కి వచ్చి ద్వారము దగ్గిర తనకు యెదురుగా నిలిచి వుండడము చూచి గిరీశం నిర్ఘాంత పోయి మాట మాని నోరు తెరచును ఆ వైఖరి సౌజన్యారావు పంతులు కనిపెట్టి)

సౌజ - యేమిటి అలా చూస్తున్నారు ? (గిరీశం చూస్తున్న వేపు తానును దృష్టి తిప్పి వచ్చిన మనిషి చూచును)

గిరీ - యిట్టి స్త్రీరత్నము దొరికిన కారణం చేత నేనే అదృష్టవంతుణ్ణి అని భావిస్తాను అయితే పరోపకారః పుణ్యాయ పాపాయపరపీడనం అన్న న్యాయప్రకారం ఒకర్ని కాపాడి వుపకారం చెయ్యడం వుత్కృష్టమైన పుణ్యం నిష్కారణంగా వాడి మా నాన్న వాదు బతుకుతున్న వాడికి లపకారం చెయ్యడం పాపానికి కారణం గనుక మా అన్నయని యెంత కష్టపడి అయినా నేను కాపాడడం విధి అని యెరుగుదునండి

సౌజ - (కొత్తగా వచ్చిన మనిషితో) యెవరు మీరు?

కొత్తమనిషి - జరూర ప్రయోజనం కలిగి వచ్చానండి - వర్తమానం చేయకుండా వచ్చినందుకు క్షమింపవలెను - కొంద నౌఖర్లు కానరాలేదండి

సౌజ - రండి - కూచోండి

గిరీ - (లేచి వెళ్లి ఒక కుర్చీ తెచ్చి తన కుర్చీ పక్కను వేసి) దయచేయండి

కొత్తమనిషి - (కూచోక) అక్కర్లేదు

సౌజ - కూచోండి - (కొత్తమనిషి కూచోనును) తాము యెవరండి?

కొత్తమనిషి - నేనెవరో మనవి చేయక తీరదా అండి?

సౌజ - యే కారణం చేతనైనా పేరు చెప్పడం యిష్టం లేకపోతే చెప్పనక్కరలేదండి

కొత్తమనిషి - నేవచ్చిన పనికి నా పేరుతో పనిలేదండి కొన్ని కారణముల చేత నా పేరు చెప్పడముకు వీలు లేదండి క్షమించవలెనని ప్రార్థన

గిరీ - షేక్స్పియర్ లన్నాడు కాదా అండి వాట్సినేమ్ అని ? దానిని నేను చిన్న గీత ముక్కగా తర్జుమా చేశానండి 'పేరులోన నేమి పెన్నిధి యున్నది మన శాస్త్రాల్లో కూడా యెవరి పేరు వారు గట్టిగా ఉచ్చరించితే పాపమన్నారు తమకు విశదమే

కొత్తమనిషి - మరి వాకరితో అయితే కల్పించి మారు పేరు చెప్పుదును తమ చోట అబద్దం ఆడజాలనండి

గిరీ - భోజరాజు ముఖం చూస్తే కవిత్వం పుట్టినట్టు తమ ముఖం చూస్తే యెట్టి వాడికైనా నిజమే నోటంట వొస్తుందండి

కొత్తమనిషి :- ఒకానొకరికి తప్పు.

గిరీ :- సచేమాన్ ఈజ్ టు బి ఫిటీడ్(అనగా అట్టి మనిషి వుంటే ఆ మనిషి యెడల మనం కనికరం కలుగజేసుకోవాలి - అంతే.

సౌజ :- అసత్యవఁనేది యెవరితోనూ ఆడకూడదు.

కొత్తమనిషి :- మంచివారి యెడల మంచిగానూ, చెడ్డవారి యెడల చెడ్డగానూ, వుండమని మా తల్లిగారు ఉపదేశం చేశారు. అంచేత తమతో అబద్ధవాఁడనన్నాను.

సౌజ :- మీ తల్లిగారు పూజ్యులే గాని, వారి ఉపదేశంలో మీరు మొదటి సగమే అవలంబించి కడం సగమూ మార్చి మనం చెడ్డవారని అనుకునేవారి యెడల కూడా మంచిగా వుండుటకు ప్రయత్నం చేస్తే, దయాపరిపూర్ణుడైన భగవంతుడు సృజించిన యీ లోకము మీకు మరింత యింపుగా కనపడుతుంది. మీకూ మీ పరిచయం కలిగిన వారికీ మరింత సౌఖ్యము కలుగుతుంది. కాక మంచి చెడ్డలు ఏర్పర్చగలిగిన వాడు యెవడు? మంచి లోనూ చెడ్డ వుంటుంది. చెడ్డలోనూ మంచి వుంటుంది.

గిరీ :- యేమి విలువైన మాటలు! ఒక చెడ్డమనిషి వున్నాడనుకొండి. ఒకణ్ణి అనడమెందుకు? నేనే ఆ చెడ్డవాణ్ణి అనుకొండి. అట్టి చెడ్డవాడనైన నా యెడల మంచిగా వుండడమే యోగ్యత. తమ వంటి మంచి వారి యెడల అంతా మంచిగానే వుంటారు. "అపకారికి నుపకారము నెపమెన్నక చేయువాడు నేర్పరి సుమతీ" అని కవి అన్న మాట పర్‌ఫెక్ట్ జెమ్ కాదా అండీ?

సౌజ :- నా భావం మ మా బాగా ఉపన్యశించారు.

కొత్తమనిషి :- (సౌజన్యారావు పంతులుతో) తమ వాక్యం గురూపదేశంగా భావించి, యిటు మీదట చెడ్డవారి యెడల కూడా మంచిగా వుండడముకు ప్రయత్నిస్తాను. తమ శిష్యరికం లభించడం నాకు పెన్నిధి. సత్పురుషుల దర్శనం పద్యోఫలం కలది. తాము మంచిలో చెడ్డ వుంటుందని శలవిస్తిరి. పరిపూర్ణమైన తమ మంచిలో చెడ్డలేదని వింటున్నాను.

సౌజ :- పరిపూర్ణమైన మంచి ఒక్క భగవంతుడియందే కలదు. నా చెడ్డ లోకవేఁవెఁరుగను?

గిరీ :- మిషనరీ ఒరిజనల్ సిన్ అంటాడండి. మనవాళ్లు దుష్కర్మ అంటారు. దాం తస్సాగొయ్యా (బెగ్ యువర్ పార్డన్) ఆ ఒరిజినల్ సిన్, లేక కర్మ అనేది యెంత మంచివాడినైనా, యెంత కట్టుదిట్టవైఁన వాడినైనా రెక్క పట్టుకుని తప్పుతోవలోకి లాగుతుందండి. తమకు విశదముకానిది యేమున్నది.

సౌజ :- "బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి" అని గీత చెబుతూంది. యెవడిచెడ్డవాడు దాచుకొని మంచినే పైకి కనపర్చుతాడు.

కొత్తమనిషి :- ఒకానొకరు లేని మంచిని కూడా వున్నట్టు ప్రచురపరచి లోకాన్ని భ్రమింపచేస్తారు.

గిరీ :- పంతులుగారికి నిద్రభంగవౌతుంది. మీరు వచ్చిన పనేదో -

కొత్తమనిషి :- (సౌజన్యారావు పంతులుతో) స్వాభావికంగా మంచికి లోకం గుడ్డి, చెడ్డ వెతకడానికి చారెడు కళ్లు; గనక, చూస్చూసి, లోకం ఈయన మంచివారు, అని నిర్ధారణ చేసిన తరవాత, వారు మంచివారు కాకతీరదండి - తమవంటి మంచివారు వల వేస్తే యెక్కడా కనపడడం కష్టం అండి. గనక తమ దర్శనం నాకు కావడంవల్ల యీ రోజు, నా జన్మానికల్లా సుదినంగా భావించి సంతోషిస్తున్నాను.

గిరీ :- సందేహవేఁవిఁటి?

సౌజ :- జరూర పని మీద వచ్చిన వారూ, పేరు చెప్పని వారూ, మీతో వారి కార్యం చెబుతారా? మీది యెంత సత్యకాలం!

గిరీ :- వారికి నేనేమైనా సాయం చెయడానికి అవకాశం వుంటుందేమో అనీ, తమకు నిద్ర వేళ్తైందనీ, మనవి చేసాను.

కొత్తమనిషి :- గిరీశం గారు లోకోపకారపరులు.

సౌజ :- మీకు కృతపరిచితులా?

కొత్తమనిషి :- వారిని యెరగని వారెవరండి?

గిరీ :- వారు నాయందు వుండే దయచేత అలా శలవిస్తున్నారు గాని, నన్ను అంతా యెరగడానికి నేనుపాటివాణ్ణండి. అయినా తరుచుగా లెక్చర్లు యిస్తూవుండడం చాత, వీరి వంటి సత్పురుషులు నన్ను యెరిగివుండడం కద్దు; సత్కరించడం కద్దు. వీరిని కూడా నేను చూచి వుందును. అందుచేతనే వీరు కనపడగానే, యెవరు చెప్మా చూచినట్టుందీ ! అని కలవిలపడ్డాను. వారు కూడా ప్రచ్ఛన్నులై వుందామని నిశ్చయించుకున్నారు గనుక, నేను జ్ఞాపకం తెచ్చుకోవడానికి ప్రయత్నం చెయ్యను; నేను పోయి పరుంటాను. తాము ఉభయులు మాట్లాడుకోవొచ్చును.

సౌజ :- అలాగే చెయ్యండి.

గిరీ :- (సౌజన్యారావు పంతులుతో) నమస్కారం. (కొత్తమనిషితో) మీరు బ్రాహ్మలా?

కొత్తమనిషి :- కాను.

గిరీ :- (కొత్త మనిషితో) అయితే దాసోహం! - టు ది అన్నోన్ (నిష్క్రమించుతూ గుమ్మము దగ్గరకు వెళ్లి తిరిగి చూసి కొత్త మనిషిని బతిమాలుకున్నట్లు అభినయించి, వెళ్లును.)

సౌజ :- గిరీశం గారు కవి - మహాయోగ్యవైఁన చిన్నవాడు.

కొత్తమనిషి :- వితంతువులను పెళ్లాడడం, యాంటీనాచీ కూడా మంచికి ఆవశ్యకవేఁనాఅండి?

సౌజ :- వితంతువులను, యిష్టమైతే పెళ్లాడవొచ్చును. లేకుంటే మానవొచ్చును. మంచితో దానికి పనిలేదు.

గాని వేశ్యాసంసర్గ కలవాడు యెన్నడూ మంచివాడు కానేరదు

కొత్తమనిషి - అంతేనా అండి లేక వేశ్యను చూడరాదు వేశ్యతో మాటాడరాదు వేశ్య పాట వినరాదు అని నిర్ణయం కూడా వున్నదా అండి?

సౌజ - అలాటి నిర్ణయం వుంటే మరీ మంచిది

కొత్తమనిషి - తమరు యాంటినాచ్ అనుకుంటాను

సౌజ - ఔను

కొత్తమనిషి - (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) గిరీశం గారూ యాంటీనాచే కదా అండి?

సౌజ - మీకు తెలియదా? ఆయన యాంటినాచికి గురువు

కొత్తమనిషి - ఆయన నాకు కూడా గురువులేనండి?

సౌజ - అలాగనా? నాకు చాలా సంతోషం

కొత్తమనిషి - యీ విషయంలో చాలా కాలవాయి నాకు ఒక్క సందేహం వుండిపోయింది క్షమిస్తే మనవి జేస్తాను

సౌజ - చెప్పండి - తప్పేమి?

కొత్తమనిషి - వేశ్యలను పాటకు పిలవకపోతే వాళ్లు బతకడం యెలాగండి?

సౌజ - పెళ్లి చేసుకుంటే సరి

కొత్తమనిషి - గిరీశం గారిలాంటి వారిని అనా తమ అభిప్రాయం

సౌజ - యేమి మాట అన్నారు రేపో నేడో ఆయ్న ఒక పవిత్రమైన వితంతువును పెళ్లికానైయున్నారు గదా వేశ్యనా పెళ్లాడతారు?

కొత్తమనిషి - జపాన్‌దేశంలో గెయిషాలని వేశ్యలు వున్నారనీ వాళ్లని గొప్పగొప్పవారు కూడా పెళ్లాడతారనీ యీ గిరీశం గారే కాబోలు చెప్పగా విన్నాను జపాన్ దేశం గొప్ప దేశం అని అంటారండి?

సౌజ - ఔను గాని గొప్పదేశంలో వున్న చెడ్డనే మనం అవలంబించాలా? గిరీశం గారు అట్టి అపవిత్రమైన పనికి ఇయ్యకొనరు

కొత్తమనిషి - అయితే పెళ్లిచేసుకోగోరిన వేశ్యలకు కోరతగిన వరులు దొరకడం యెలాగండి? లేక యెట్టివారైనా సరే అని తమ అభిప్రాయమా అండీ?

సౌజ - యీ సంగతి యింకా నేను బాగా ఆలోచించలేదు - వేశ్యలు విద్యలు నేర్చి యితర వృత్తులవల్ల సత్కాలక్షేపము చెక్యరాదా?

కొత్తమనిషి - అట్లా చేస్తే తమ వంటివారు వాళ్లని వివాహమౌదురా?

సౌజ - యేం ప్రశ్న? నేను యెన్నడూ వేశ్యను పెళ్లాడను నా యెత్తు ధనం పోస్తే వేశ్యను ముట్టను

కొత్తమనిషి - ప్రమాదం వల్ల వేశ్య శరీరం తమకు తగిలితే?

సౌజ - (నవ్వుతూ) తగిలిన శరీరం కోసేసుకుంటాను చిత్రమైన ప్రశ్నలడుగుతున్నారు

కొత్తమనిషి - వేశ్యజాతి చెడ్డ కావచ్చును గాని తాము శలవిచ్చినట్టు చెడ్డలో మంచి వుండకూడదా? మంచి యెక్కడనున్నా గ్రాహ్యం కాదా అండి?

సౌజ - మంచి యెక్కడనున్నా గ్రాహ్యమే గాని మీరు వచ్చిన పని చెప్పారు కారు?

కొత్తమనిషి - నా పని మట్టుకు మిమ్మల్ని చూడడమే

సౌజ - చూడడానికి నిశీధ వేళ రావలెనా?

కొత్తమనిషి - మీ పని మించిపోకూడదని అట్టివేళ వచ్చాను

సౌజ - మించిపోయే పనులేవీ నా పనులు లేవే ?

కొత్తమనిషి - దురవస్థలో వున్న వారి పనులల్లా తమ స్వంత పనులుగానే యోచింతురని లోకుల వల్ల విన్నాను మరేం లేదు అవధాన్లు గారి కేసులో గట్టి సహాయం చెయ్యగలిగిన వారి నౌకరిని నేను యెరుగుదునండి

సౌజ - అలాగైతే మిమ్మల్ని మా పాలిటి దేవుణ్ణిగా భావిస్తాం

కొత్తమనిషి - అంతమాట నాకు దక్కాలి గదా అండి?

సౌజ - యేమి అలాగ అంటున్నారు ?

కొత్తమనిషి - మరేమి లేదు ఆ కార్యసాధనం ఒక వేశ్యవల్ల కావలసి వున్నాది అదీ చిక్కు

సౌజ - డబ్బు యిద్దాం

కొత్తమనిషి - ఆ వేశ్య ద్రవ్యానికి సాధ్యురాలు కాదండి

సౌజ - అయితే మరేమి కోరుతుంది?

కొత్తమనిషి - ఆమె కోరిక అసాధ్యమని తలుస్తానండి

సౌజ - అయినా యేమిటో చెప్పండి

కొత్తమనిషి - చెప్పితే మీకు ఆగ్రహం రావడమే కాని కార్యం వుండదనుకుంటానండి

సౌజ - తనను వుంచుకోమంటుందా యేమిటి అది యెన్నడూ జరిగే పని కాదు

కొత్తమనిషి - ఆ ముసలి బ్రాహ్మడి దురదృష్టం . మనమేం చెయగలమండి?

సౌజ - యెంత బుద్ధిహీనురాలు అసందర్భమైన యిలాటి కోరిక కోరతగునా? మీరెలా మోసుకొచ్చారు యింత అసంభావితమైన మాట?

కొత్తమనిషి :- వ్యవహార విషయములు మాట్లాడుతూన్నప్పుడు మంచైనా చెడ్డైనా ఉన్న మాటలు నాలుగూ అనుకోవడం విధాయకం గదండి. ఆ మనిషి తలకి తగని వెఱ్ఱి కోరిక పెట్టుకుంది అనే మాట అన్నం తినే మనిషిల్లా యెరగడా అండి?

సౌజ :- నేను మన్మథుణ్ణనా నన్ను వలిచింది?

కొత్తమనిషి :- మిక్కిలీ మంచివారని కాబోలు.

సౌజ :- సాని దానికి మంచితో పని వుండదు. ఇది యేదో యెత్తైవుండాలి.

కొత్తమనిషి :- మృచ్ఛకటిక చదివిందేమోనండి.

సౌజ :- వసంతసేన లాంటి మనిషి వెఱ్ఱి కవీశ్వర్లు కల్పనలో వుండాలి గాని లోకంలో వుండదు. యేదో యెత్తు. అందుకు సందేహం వుండదు - సాధనాంతరం లేదో?

కొత్తమనిషి :- తమరు ప్రశ్నలు అడుగుతారు. విన్న మాట మనవి చేస్తే ఆగ్రహిస్తారు. యేం సాధనం ?

సౌజ :- శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రహం వల్ల ఆగ్రహమనే వస్తువను చంపుకోవడముకు సదా ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. స్ఖాలిత్యం కనపర్చారు. కృతజ్ఞడను. చెప్పవలసినది చెప్పండి.

కొత్తమనిషి :- తమకు వుంచుకోవడం మనస్కరించకపోతే, తనను వివాహము కావచ్చునన్ని కూడా ఆ మనిషి అభిప్రాయము.

సౌజ :- మంచివారిని హేళన చెయ్యవలసినదని కూడా మీ తల్లిగారి ఉపదేశం కాబోలు ?

కొత్తమనిషి :- మీ శ్రీ కృష్ణుని మీద ఆన - మీ యెడల నాకు అమాయకమైన భక్తి కలదు. తమరి యెడల తృణీకార భావం నా హృదయమందు యెన్నడూ పుట్టదు. నమ్మండి. రాయభారి మోసుకు వచ్చే మాటలకు రాయభారిని తప్పుపట్టడం ధర్మం కాదు. యివి జరిగే మాటలని నేను మనవి చెయ్యలేదు. వున్న మాట మనవి చేస్తే, వకీల్లు గనక వేశ్య పెట్టిన చిక్కు విప్పజాలకపోతారా అని మనవి చేశాను.

సౌజ :- వేశ్యలకు వకీళ్ల సమదంతా అనా ? (నవ్వి) నేను ముట్టుకు వోడిపోయిననానని వొప్పుకుంటున్నాను. యెగతాళీలో దించకండి - వేశ్య డబ్బొల్లక పోదు. ద్రవ్యం కోరమనండి, ఆయనైనా యిస్తారు. నేనైనా యిస్తాను.

కొత్తమనిషి :- అందాకా యెందుకండి? తమ దాకా అక్కరలేదు. ఆ బ్రాహ్మడికి వుపకారార్థం నేను యిస్తును. ఆ మనిషి ద్రవ్యానికి సాధ్యురాలు కాదని మనవి చేశాను; నమ్మరా?

సౌజ :- అన్నట్టు, మీరు గిరీశం గారి శిష్యులమంటిరి గదా? మీరు యాంటినాచ్ కారా? అయితే, వేశ్యవల్ల యీ భోగట్టా యావత్తూ మీకు యెలా వొచ్చింది? యిదంతా యెగతాళా? కుట్రా?

కొత్తమనిషి :- నమ్మనివారితో యేమి చెప్పను? యిది కుట్రా కాదు; యెగతాళీ కాదు. నేను అక్షరాలా యాంటీనాచ్‌నే. వివేకలేశం వున్న వారు యెవరు యాంటినాచ్ కారండి? గాని, విధికృతం చేత నాకు వేశ్యాసంసర్గ తప్పింది కాదు.

సౌజ :- యేమిటో ఆ విధికృతం?

కొత్తమనిషి :- ఇది ! (కొత్త మనిషి నెత్తివి వున్న పాగా తీసి జుత్తును జారవిడచి; వెనకకు తిరిగి తొడుగుకున్న కోటు విడచి, కప్పుకున్న శాలువ వలెవాటుగా వేసికొని సౌజన్యారావు పంతులు వేపు తిరిగి) నా వూరూ పేరూ అడిగితిరి. వూరు విజయనగరం; పేరు మధురవాణి!

సౌజ :- (మొదట ఆశ్చర్యమగ్నుడై, యోచన పైని కోపావేశము కలిగి నిలిచి) యేమి మోసము జరిగినది!

మధు :- గురువుల వుపదేశం గురువులే మరవకూడదు. చెడ్డలో కూడా మంచి వుండవచ్చును. కాక మంచి చెడ్డలు యెంచే వారెవరు?

కొత్తమనిషి :- యేమి దగా !

మధు :- నిర్మలమైన అంతఃకరణతో వస్తిని, నిజం దేముదెరగవలె, దగా అని తోచినదీ; చదీయేమి చెయ్యగలను? వెళతాను.

సౌజ :- శీఘ్రుంగా వెళ్లవచ్చును.

(మధురవాణి పాగా కోటూ విడిచి గుమ్మము వరకు వెళ్లును)

మధు :- నిలు నిలు - (మధురవాణి తిరిగి వచ్చి, కొంచము యెడముగా యెదట నిలుచును)

సౌజ :- పాగా, కోటూ మరచి పోయినావు.

మధు :- అంతేనా? మనసే మరచిపోయినాను; కొదవేవింటి? (తిరిగి రెండుడగులు వెళ్లును.)

సౌజ :- మాట!

మధు :- (తిరిగి చూసి) యీ మాటు యేం మరిచానండి?

సౌజ :- నువ్వు మరవలేదు, నేను మరిచాను. లుబ్ధావధాన్లుగారి మాటేమిటి?

మధు :- తమ మంచి లోక ప్రసిద్ధమైనప్పటికీ, ఆయన యందు తమకు అట్టే అభిమానం భగవంతుడు పుట్టించలేదు.

సౌజ :- ఆయనను కాపాడడముకు న్యాయమైన పని యేమి చెయ్యమన్నా చేస్తాను. అనేక సంవత్సరములాయ, వేశ్య అన్నది నా యింటికి రాలేదే? నేను వేశ్యతో యెన్నడూ మాట్లాడలేదే ? యీ నాటికి వ్రతభంగమైనది గదా అని అపారమైన విచారములో మునిగివున్నాను.

మధు :- తమరు ప్రాజ్ఞులు; వ్రతభంగమేది?

సౌజ :- నిశిరాత్రి వేళ పడకింటిలో వేశ్యను పెట్టుకుని మాట్లాడడం కన్న యికా యేమి కావలెను?

మధు :- తమరు నన్ను రప్పించ లేదే? వేశ్యలు పార్టీలైతే, వకీళ్లు కేసులు పట్టరో?

సౌజ :- పడతాం, పట్టం; యేమైనా నువ్వు పార్టీవైనా కావే?

మధు :- కాను - గాని మీ పార్టీని కాపాడే మనిషిని, నేను యెవతెనైతేనేమి - నను చూడకూడదా? అది

అలా వుండగా వేశ్యలము దేవాలయములలో భగవంతుణ్ణి చూడడమునకు పోవచ్చును గాదా? సత్పురుషులైన తమవంటి వారి దర్శనమునకు మాత్రం నిరోధమా?

సౌజ :- "మంచివారు, మంచివారు" అని పలుమారు అంటూ వుంటే నాకు లజ్జగా వుంది. ఆ మాట మరి అసకు - చూడరావచ్చును గాని రాత్రివేళ పడకింట్లోనా !

మధు :- వేశ్యనని వర్తమానం చేస్తే పగటి వేళ చూతురో ?

సౌజ :- నా శత్రువులు యెవళ్లోనిన్ను నా దగ్గిరకు పంపారు (నఖసిఖ పర్యంతం నిదానించి) యెంతటి వాళ్లైనా వుంటారు !

మధు :- అలాగైతే తమ మంచే తమకు శత్రువై వుండాలి. మీ కార్యం నిర్వహించి డబ్బు ఒల్లనప్పుడ కుత్ర కూహకం లేదని నమ్ముదురా?

సౌజ :- అంత మంచిమనిషిని అయితే, పాపము ఆ బ్రాహ్మడికి వుపకారం నీవు చెయ్యరాదా? మధ్య నాకు గండగెత్తెరేమి?

మధు :- నేను మంచి దాననని నమ్మగలరా?

సౌజ :- ఆ బ్రాహ్మణ్ణి కాపాడితే నమ్మనా?

మధు :- అయితే, ఒక తుని తగువు మనవి చేస్తాను.

సౌజ :- అట్టే సేపు నువ్వు నా యెదట గానీ నిలిచి వుంటే, నువ్వు యే తగువు తీరిస్తే ఆ తగువునక వొప్పుదల అవుతానేమో అని భయవేఁస్తూంది.

మధు :- (ముఖము పక్కకకు తిప్పి) ఒక్క చిన్న ముద్దుకు కరువో?

సౌజ :- అంతటితో కార్యం నిర్వహిస్తావా?

మధు :- యేం జెయనూ, మరి?

సౌజ :- నా వ్రత భంగం చెయ్యడవేఁనా నీ పట్టుదల ?

మధు :- అడుగు మెట్టుకు దిగానని మెప్పులేదు గదా? యిష్టం లేని పని యేల చేయించవలె? శలవు (రెండు అడుగులు వెళ్లును.)

సౌజ :- ఆగు (మంచము మీద కూర్చుని - దుప్పటి కప్పుకుని) కూచో.

మధు :- కూచోను.

సౌజ :- వెయ్యి రూపాయలిస్తాను. తీసుకుని బ్రాహ్మణ్ణి కాపాడు.

(మధురవాణి తిరిగి వెళ్లబోవును.)

సౌజ :- వెళ్లకు - నీకు ముద్దా కావాలి? యేం వెఱ్రి మనిషివి ! యేమి లాభం ?

మధు :- నాకు తెలియదు.

సౌజ - తప్పదూ ?

మధు - తప్పదనుకుంటాను

సౌజ - అయితే విధిలేక వొప్పుకుంటున్నాను చిత్రం వెయ్యి రూపాయల కంటె వక ముద్దు యెక్కువ విలవా? సరే - నువ్వు చేసే సాయఁవేదో చెప్పు

మధు - తెల్ల బియ్యం పాటి మానికా - లుబ్దావధాన్లు గారు వివాహమైన పిల్ల ఆడ పిల్ల కాదు

సౌజ .- (ఆశ్చర్యముతో) యేమిటి

మధు - మరచితిని - అందుతో సంబంధించినవారికి యెవరికన్నీ హాని రాకుండా కాపాడతావఁని శలవిస్తేనే కాని పేర్లు చెప్పజాలను

సౌజ - లేకుంటే చెప్పవా?

మధు - చెప్పను

సౌజ - లుబ్ధావధాన్లుగారి వల్ల యెవరికిన్నీ బాధలేకుండా కాస్తాను ఆయనకు కాక ఇతరులు యెవరకైనా హాని చేసి వుంటే నా వశం కాదు

మధు - చాలును యిహ చెబుతాను కరటక శాస్తుల్లుగారు వారి శిష్యుడికి ఆడ వేషం వేశి పెళ్లిచేశారు

సౌజ - కరటక శాస్తుల్లా గుంటూరు శాస్తుల్లు

మధు .- అవును కొంచం చిరి గెడ్డం అంటించుకున్నారు అంతే భేదం -

సౌజ - ఔరా? అతగాడీ దారుణం

మధు - అతని వల్ల తప్పులేదండి అగ్ని హోత్రావధాన్లు గారి కూతురు ఆయన మేన కోడలు ఆ పిల్లవి లూబ్ధావధాన్లు గారికి యివ్వడానికీ నిశ్చయమైన సంగతి తమకు విశదమే ఆ సమ్మంధం తప్పించుటకు కరటక శాస్తుల్లుగారు యీ యెత్తు యెత్తారు ఆయనకు మాత్రం హాని రానీకండి

సౌజ - ఔరా? యేమి చిత్రము మేలుకున్నానా నిద్రబోతున్నానా?

మధు - నా ఫీజు యిచ్చి మరీ నిద్రపొండి

సౌజ - బీదవాణ్ణి యిచ్చుకోలేనే?

మధు - నాకు లోకంలో ధనవంతా అదే అనుకున్నానే?

సౌజ - నీవు సొగసరివి ముద్దు చేదని కాదు వ్రతభంగం గదా అని దిగులు (ముద్దు పెట్టుకొనబోవును)

మధు - ఆగండి

సౌజ - ఏమి?

మధు - నా వ్రతమో ?

సౌజ - యేమిటది ?

మధు - చెడని వారిని చెడగొట్ట వద్దని మా తల్లి చెప్పింది

సౌజ - చెప్పితే ?

మధు - అందుచేత మిమ్మల్ని ముద్దు పెట్టుకో నివ్వను.

సౌజ - కృతజ్ఞుడనై వున్నాను

మధు - ఆ పుస్తకము నేను చూడవచ్చునా అండి?

సౌజ - చూడు

(మధురవాణి పుస్తకము విప్పి చదువును)

మధు - భగవద్గీతలు యిది మంచివారు చదవువే పుస్తుకమా అండి?

సౌజ - యిది చెడ్డవారిని మంచివారినిగా చేశే పుస్తకం

మధు - దానిలో యేముందండి?

సౌజ - అది చదివిన వారికల్లా విలవలేని గొప్ప స్నేహితుడు డొకడు దొరుకుతాడు

మధు - యెవరండి ఆ స్నేహితులు ?

సౌజ - శ్రీకృష్ణుడు

మధు - శ్రీకృష్ణుడు సానిదానితో కూడా స్నేమం కడతాడా అండి?

సౌజ - శ్రీకృష్ణుడు తన్ను నమ్మిన వారితో అల్లా స్నేహం కడతాడు. పరమాత్మకు జాతి భేదం లేదు

మధు - శ్రీ కృష్ణుడు ఆంటీనాచి కాడా అండి ?

సౌజ - యేమి పెంకెవు

మధు - అయితే యీ పుస్తుకం చదువుతాను చదివి మంచిదానను అవుతాను

సౌజ - కావలిస్తే ఆ పుస్తుకం తీసుకు వెళ్లు

మధు - కృతార్థురాలను - శలవా ?

సౌజ - (వెన్ను కుప్ప వేపు చూచి యెచించి) నువ్వు మంచి దానివి యెవరో కాలు జారిన సత్పురుషుడి పిల్లవై వుంటావు యీ వృత్తి మానలేవో? స్థితి లోపమా

మధు - దైవానుగ్రహం వల్ల లోపం లేదు నా వృత్తి యొక్క హైన్యత గుర్తెరుగుదును సత్పురుషుల దయ సంప్రాప్తమైన తరువాత దుర్వృత్తి యేల వుంటుంది?

సౌజ - (భగవద్గీతా పుస్తకము మీదనున్న శ్రీ కృష్ణుని విగ్రహమును వేలున జూపి) సత్పురుషుడన్న నామము సార్ధకముగా గల యీ సత్పురుషుణ్ణి నీకు యిచ్చాను ఆయన స్నేహం బలమైతే కొలదీ మా బోట్లను తలచవు

మధు :- అప్పుటప్పుట తమ దర్శనము చేసుకోవచ్చునా?

సౌజ :- (తటాపటాయించును.)

మధు :- వృత్తి మానినా, మంచి -

సౌజ :- అయితే రావచ్చును.

మధు :- కృతార్థురాలను, (పుస్తకము వక్షమున అని చేతులు జోడించి) శలవు!

సౌజ :- మరో మాట! (మధుర వాణి ప్రశ్నార్థకముగా కనుబొమలెత్తి చూచును) నీకు గిరీశం గారి పరిచయం యెక్కడ?

మధు :- క్షమించండి.

సౌజ :- చెప్పవా ?

మధు :- తాము చెప్పక తీరదని ఆజ్ఞాపిస్తే దాట గలనా? పాపము ఆయనను బతకనియ్యండి.

సౌజ :- అతడి బతుకు మాట ఆలోచించుతున్నావు. వీడు అవ్యక్తుడైతే, పాపము ఆ బుచ్చమ్మ బతుకు చెడుతుంది. అది ఆలోచించావు కావు.

మధు :- (ఆలోచించి) అవును. ఆయన నాకు కొంతకాలం యింగిలీషు చదువు చెప్పేవారు. కొంతకాలం వుంచుకున్నారు కూడాను.

సౌజ :- చిత్రం ! ఒక్క నిమిషము ఆగు (పైకి వెళ్లి గిరీశమును వెంటపెట్టుకుని వచ్చి) నెపోలియన్ ఆఫ్ యాంటీనాచ్ గారూ ! యీమెను మీరు యెరుగుదురా ?

గిరీ :- కొంతకాలం కింద గిరీశం అనే ఫూలిష్ యంగ్ మాన్ వొకడువుండే వాడు. మధురవాణి అనే ఆ బ్యూటిఫుల్ నాచి డెవిల్ ఒకతె వుండేది. వాడి దురదృష్టం వల్ల దాని వలలో చిక్కి, మైమరచి అంధకారంలో పడిపోయిన మాట సత్యము. గురువు వుపదేశం కొంత కాలానికి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని ఆ అంధకారంలోంచి వెలువడి గురువుల పాదములు చేరుకుని గతం కలగా భావించి, మరిచి, మంచి తోవలోపడ్డాడు. ఆ గిరీశవేఁ యీ గిరీశం - ఆ మధురవాణే యీ మధురవాణి ! స్వర్గానికి ఒక్క చీడీ తరవాయ గా వున్న నన్ను నరకానికి లాగడానికి తిరిగీ యిక్కడ నా పురాకృతం వల్ల ఆవిర్భవించింది ! ఐ టర్నడ్ ఆల్టుగెదరే న్యూ లీఫ్ - పాపంతలో కాలు జారి, పశ్చాత్తాపపడి, రిఫార్మ్ అయినాను. నా వంటి సిన్నర్స్‌కి సహాయం చేసి మంచివాళ్లని చెయ్యడం తమ బిరుదుగాని, బ్రతుకు చెరచడం న్యాయం కాదు. ఐ క్రేవ్ యువర్ మెర్సీ!

సౌజ :- యెన్నాళ్లైంది చీకట్లోంచి వెలుతురులోకి వురికి?

గిరీశం :- (వూరకుండును.)

సౌజ :- (మధురవాణితో) నువ్వు చెప్పగలవు.

గిరీశం - యెన్నాళ్లైతేనేమండి? ట్రూ రిపెంటెన్సుకు ట్వంటీ ఫోర్ అవర్సు చాలదా అండి?

సౌజ - జౌరా? నీలాంటి ఆషాఢ భూతుల వల్ల నీ గురువు గారు యెంత సులభంగా దగా పడతారూ అరె నన్ను కూడా భ్రమింపజేస్తివే నిన్ను మరి చేరనివ్వవద్దనీ బుచ్చమ్మను పూనాలో విడోజు హోముకు పంపమనీ మీ గురువుగారి పేర టెల్లిగ్రాం యిస్తాను ఆమె చదువుకుని ప్రాజ్ఞురాలై తన యిష్టము వచ్చిన వారిని పెళ్లి చేసుకుంటారు లేకుంటే మానుతారు రిఫారము అయితినని గదా నీవు చెప్పితివి నిజమైతే కాలేజీలో ప్రవేశించి పై పరీక్షలకు చదువుకో నీ ప్రవర్తన బాగున్నంత వరకు ద్రవ్యసహాయం చేస్తాను బుద్ధి తెచ్చుకుని బతుకు మధురవాణిని డెవిలంటీవే? నీవే డెవిల్ ఆమె నీ అయోగ్యత అయినా నొక్కి అడిగితే గాని చెప్పింది కాదు వక సత్యకాలపు బ్రాహ్మడిని కాపాడమేకాకుండా దుర్మార్గుడవైన నీ చేతిలో పడకుండా బుచ్చమ్మను కాపాడింది నాకు వక మహోపకారం కూడా చేసింది గనుక నా సంతోషమును తెలియచేయుటకు యిదిగో ఆమెతో షేక్‌హాండ్ చేస్తున్నాను (షేక్‌హాండ్ చేయును) నెపోలియన్ తక్షణం యింట్లో నుంచి పైకి పో

(గది గుమ్మం దాటి)

గిరీ - డామిట్ కథ అడ్డంగా తిరిగింది

(తెర దించవలెను)

కొండు భట్టీయము

కొండుభట్టీయము

ప్రథమాంకము

ప్రథమ రంగము

(మంజువాణి యిల్లు; మంజువాణి తల దువ్వుకుంటూ కుర్చీపైన కూర్చుండును. కొండుభట్లు ప్రవేశించును)

మంజువాణి : దండం, శాస్తుల్లుగారికి : వెంకీ ! శాస్తుల్లుగార్ని కూర్చోబెట్టి పీటవెయ్యే.

కొండుభట్లు : సకలైశ్వర్య సిద్ధిరస్తు, పంతుళవారు పాదాక్రాంతా భవంతు... ఆ తలవెంద్రుకలు సాక్షాత్తూ చమరీవాలాల్లాగ శోభిలు చున్నాయి. విన్నావా, మంజువాణీ !

మంజువాణి : ఇంకా యేవి యెలా వున్నాయి !

కొండుభట్లు : యెవిన్ని వర్ణించడానికి సెఖ్యం కాకుండా వున్నాయి... ముఖం చంద్రబింబంలా వున్నది. కళ్ళు కలవరేకుల్లా వున్నాయి. గళం శంఖంలా వున్నది. బాహువులు లతల్లా వున్నాయి. మరెవచ్చీ...

మంజువాణి : మరెవచ్చీ - అక్కడ ఆగండి.

కొండుభట్లు : మంజువాణీ ! అధికం యేల ? నీ సౌందర్యం రంభా, ఊర్వశీ, మేనకా, తిలోత్తమాదుల్ని ధిక్కరించి వెక్కిరించియున్నది.

మంజువాణి : మా పంతులుగారి వెధవ అప్పుగారి సాటి యేమాత్రమైనా వస్తుందా ?

కొండుభట్లు : హాస్యానికైనా అనకూడని మాటలున్నాయి. (పొడుం పీల్చును.)

మంజువాణి : చెయ్యగాలేందీ, చెప్పడమా తప్పొచ్చింది !

కొండుభట్లు : దేవతలు, బ్రహ్మలు చేసే పనులు తప్పుపట్టకూడదు. స్వర్గంలో వాళ్ళు దేముళ్ళయితే, భూలోకంలో మేం దేముళ్ళం. అంచేతనే మమ్మల్ని భూసురులంటారు. చదువుకున్న దానిని నీకు తెలియందేమున్నది.

మంజువాణి : వెధవల్ని తరింపచేసే భూసురోత్తములకు నమస్కారం.

(నిలుచుని నుదట చేతులు మొగిడ్చి నమస్కారము చేయును.)

(భీమారావు పంతులు ప్రవేశించును)

భీమారావు పంతులు : యేమిటీ నాటకం !

మంజువాణి : ముక్కోటి దేవతలు స్వర్గంలో వుంటే భూమ్మీద దేవతలు బ్రాహ్మలని కొండిభొట్లు గారు శలవిచ్చారు. అందుచేత వేశ్య యింటికి అనుగ్రహించి వేంచేసిన భూసురోత్తముల్ని కొలుస్తున్నారు.

భీమారావు పంతులు : నీవు యెంత యెకసెక్యం చేసినా మేం దేవతలమే. అందుకు రవ్వంతయినా సందేహము లేదు.

మంజువాణి : భూలోకంలో కృష్ణావతారంలాంటి రసికులు మీరు. కృష్ణావతారం కుదిరింది. కాని శాస్త్రులు గారు యే దేముడు అవతారమో పోల్చలేకుండా వున్నాను.

భీమారావు పంతులు : పట్టణం వెళ్ళినప్పుడు పరంగీ స్త్రీల సహవాసం చేశానని చెప్పేరు గనుక శాస్తుల్లు గారు సాక్షాత్తు నారదావతారం.

మంజువాణి : అన్నా ; మరచిపోయినాను. ఎంత బుద్ధితక్కువ మనిషిని ! దూరంగా నిలుచొండి. ప్రాయచ్చిత్తం చేసుకుంటేనేగాని దగ్గిరకు రానియ్యను.

భీమా : శాస్తుల్లు గారు : ఏమిటండి ప్రాయచ్చిత్తం ? నఖక్షతమా, దంతక్షతమా ?

కొండు : అది యెంత అదృష్టవంతులకుగాని సంప్రాప్తమవుతుంది. ముక్కు తిమ్మన్న యేమన్నాడూ ?

చ. సను భవదీయదాసువి మనంబున నెయ్యపుఁగిన్కబూని తా
చినయది నాకు మన్ననయ చెల్వగు నీ పదపల్లవంబు మ
త్తను పులకాగ్రకంటక వితానము దాఁకిన నొచ్చునంచు నే
ననియెద నల్కమానవు గదా యిఁకనైనా నరాళకుంతలా !

స్వేతముఖులు గనుక బ్రాహ్మడికి రజిత దానం చేస్తే ప్రత్యవాయం పోతుంది! మా కుర్రవాడు మెటిక్లేషన్ పరీక్షకు కట్టాలి. ఈ బీదబ్రాహ్మడికి దానం యిస్తే సమయానికి మహోపనికి వస్తుంది.

మంజు : నిత్యసువాసినికి సువర్ణ దానం చెయ్యమని లేదా ?

భీమా : (మెల్లగా) దీని తస్సాగొయ్యా బంగారపు సరుకు మళ్ళీ తెమ్మంటుంది కాబోలు, తొందర పని వుంది ఇప్పుడే మళ్ళీ వస్తాను. (నిష్క్రమించును)

కొండు : మంజువాటీ! బహు పుణ్యాత్యురాలివి; యేమైనా సాయం చేస్తేనే గాని కుర్రవాడు పరీక్షకు వెళ్ళే సాధనం కనబడదు.

మంజు : పంతులుగారి అప్పుని అడగరాదా ?

కొండు యెవర్నీ అడక్కుండా యేమయింది ? వై దీకపాళ్ళని పుట్టించినప్పుడే బ్రహ్మ రాసి పడేశాడు ముష్టెత్తుకొండ్రా ' అని

మంజు యేదీ యిందాకటి పద్యం చదవండీ

కొండు (రాగవరుసను చదువును)

చ నను భవదీయదాసుని మనంబున

ఆరాళ కుంతలా

(అలా రాగవరసని చదువుతూ వుండగా వెనుకవైపు వచ్చి మంజువాణి శాస్త్రులు వీపుమీద తన్నును)

ఓ స్సీ అమ్మాశిఖా (అని తగ్గి) ఆహా మల్లి పువ్వుల గుత్తా పట్టుకుచ్చా మలయమారుతమా వీపు తాకినది

మంజు సానిదాని కాలు

కొండు కాదు కాదు మన్మధుని వాడి వాలు

మంజు ప్రాసకుదిరింది కాని శాస్త్రులుగారు యీ తాపు మదనశాస్త్రంలో క్రియకింద పరిగణన అవుతుందా? భూసురోత్తముల తన్నిన పాపము కింద పరిగణన మవుతుందా ?

కొండు పది రూపాయాలు పారేస్తే పుణ్యం కింద పరిణామం అవుతుంది

మంజు పాటుపడక పైసా రాదు

కొండు బ్రాహ్మడి కల్లా సాపాటు వక్కటె పెద్దపాటు ఏర్పాటు చేసి బ్రహ్మపదేశాడు

మంజు అయితే పెందరాళె వెళ్ళి ఆ పాటు పడండి

కొండు మంజువాణి యెంత చదువుకున్నా మా వంటివాళ్ళం నీకు వక్కమాటకు సదుత్తరం చెప్పగలమా? బాపనాళ్ళని కనికరించి ఒక దబ్బు సొమ్ము ఇవ్వాలి గాని

మంజు వేశ్యల ద్రవ్యం పాపిష్టిది బేరం తెచ్చి రుసుం పుచ్చుకొంటే ప్రత్యవాయం వుండదు

కొండు ఈ వూళ్ళో నానాటికి రసికత సన్నగిల్లుతూన్నది

'అందునకు గొరయ వెన్నెల అన్నట్టు ఈ వూళ్ళో మూర్ఖులకు నీ రూపలావణ్యా విలాస విశేషములు అగ్రాహ్యములు తోవంటపోయే పోన్నూరువాళ్ళను కాచి పట్టుకోవాలి

మంజు ఈ కంసాలాడు యింటి యెదుట దుకాణం పెట్టుకుని యిక్కడికి వచ్చేవాళ్ళనల్లా వాళకం కట్టుతూ వుంటాడు వాడిని తెస్తే

(తెర)

ద్వితీయ రంగము

(కొండుభట్లు ఇల్లు, వీధి సావిడి, రామ్మూర్తి, వెంకన్న ప్రవేశింతురు)

వెంకన్న : రాముడు, పరీక్షంటే యేమిటిరా ?

రామ్మూర్తి : పరీక్ష అంటె యెగ్జామినేషన్.

వెంక : (పొడుం పీల్చును) యజ్ఞం నాకు తెలుసును, మేషం అంటే మేక మేకపోతుని వేస్తారా ? ఏమిషిరా ?

రామ్మూర్తి : ఫూలిష్ ! యజ్ఞం కాదు. మేషం కాదు, శాస్త్రాల్లో ప్రశ్నలు అడుగుతారు.

వెంక : నీకు శాస్త్రము వచ్చును ? తర్కమా, వ్యాకరణమా ?

రామ్మూర్తి : నథిం గాఫ్ ది కైండ్ . జాగర్ఫీ వకటి.

వెంక : అనగా ?

రామ్మూర్తి : భూగోళశాస్త్రం

వెంక : దానిలో యేమిటుందిరా ?

రామమ్మూర్తి : వెలగపండు వలె గుండ్రంగా వుండే భూమ్మీద ఏ ఏ నదులు, సముద్రాలు, కొండలు వగయిరాలు యెక్కడున్నాయో చెప్పుతుంది.

వెంక : భూమి గుండ్రంగా వుంది? అబద్ధం! అబద్ధం! నలుచదరంగా వుంది. దాన్ని అష్టదిగ్గజాలూ మోస్తున్నాయి.

రామ్మూర్తి : నాన్‌సెన్స్! "కపిద్థాకార భూగోళం" అని మనవాళ్ళు కూడా అన్నారు. ఏనుగుల మాట పాత మాట. అవి అన్నీ వెళ్ళిపోయినాయి.

వెంక : గుండ్రంగా వుంచే యెవరు మోస్తున్నారు.

రామమ్మూర్తి : ఎవ్వరూ మొయ్యలేదు. ఆకర్షణ శక్తివల్ల భూగోళం అంతరాళంలో నిలిచియున్నది.

వెంక : అలా చెప్పు అదో కొత్త శక్తి పేరు చెప్పావు. ఏదో ఒక దేవత లేనిదీ ఏదీ ఉండదు. అయితే యీ వెధవలు పశ్చిమ సముద్రం చూశారూ ?

రామ్మూర్తి : ఓ దాన్లోకిఓజీ, యెనిసి, లీనా అను మూడు నదులు ప్రవహించును.

వెంక : అబద్ధం, శుద్ధ అబద్ధం. హిమవత్పర్వతానికి వుత్తరం యవడి తరం చూడ్డం? మనుష్యులు వెళ్ళితే చచ్చిపోర్రా! ఇదా దొంగ ముండా శాస్త్రం. ఇంకా యే శాస్త్రం చదువుకున్నావు?

రామ్మూర్తి : హిష్టరీ.

వెంక : విస్తరా ?

రామ్మూర్తి : చెరిత్ర.

వెంక : అనగా

రామ్మూర్తి : తెలియనివాడితో యేమి చెప్పను. వేదాలు యెప్పుడు రాశారో, రామాయణం, భారతం యెప్పుడు పుట్టాయో, అవి యెంత నిజం, యెంత అబద్ధమో...

వెంక : వేదాలు రాశారు ? రామాయణం అబద్ధమా ?

రామ్మూర్తి : ఆ! కావలసినంత, రాముడు దేముడు కాడు. మహారాజు రావణాసురుడికి ఒకటే బుర్ర, విన్నావా!

వెంక : ఈ పాపపు మాటలు వినకూడదు.

(చెవులు మూసుకుని పారిపోవును. ప్రవేశం : గిరీశం)

గిరీశం : అజ్ఞానం. ఈ అజ్ఞానం పోతేగాని మన దేశం బాగుపడదు.

రామ్మూర్తి : మా వెంకడికి మెదడు లేదు.

గిరీశం : మీ తండ్రి తెలివివున్న మూర్ఖుడు. భోగం వాళ్ళ యింటికి వెళ్ళి ఆశ్రయిస్తాడు. నీ పరువు తీసివేస్తున్నాడు సమయము చూచి చీవాట్లు పెట్టాలి.

రామ్మూర్తి : అతనికి తోచినట్టా అతను చేస్తాడు. మనకి తోచినట్టు మనం చేదాం.

గిరీశం : డామిట్ ! ప్రాణమయినా ఇచ్చెయ్యాలి గాని రిఫారం విషయమై నదురూ బెదురూ వుండకూడదు. లేకుంటే మన దేశం బాగుపడేదెట్లు ? మనకి బంగాలీ వాళ్ళలాగ పరువు ప్రతిష్ఠ వచ్చేదెట్లు ?

రామ్మూర్తి : అయితే సమయం చూచి చివాట్లు పెట్టమంటారా ?

గిరీశం : ఇంకా ఆలోచిస్తావా ? అదిగో మీ తండ్రి వస్తున్నట్టుంది నన్నెరగ నట్టు నటించు. రహస్యం ఛేదించుకుండా నటించాలి.

రామ్మూర్తి : యెందు కేమిటండి :

గిరీశం : మీ తండ్రి అసాధ్యుడు. నిన్ను గురించి యెంతో విచారిస్తున్నాడు.

రామ్మూర్తి : ఆయనతో పరిచయం చేశారా యేమిటి ?

గిరీశం : చేశాను. నీకు చేస్తానన్న పిల్ల ముక్కుపచ్చలారని పసిపిల్ల. రిఫార్మర్ అనేవాడు అలాంటి పిల్లని పెళ్ళాడితే సొసైటీ లుక్స్ డౌన్ అపాన్ హిం. సంఘం అతన్ని నిరసనగా చూస్తుంది.

రామ్మూర్తి : అంచేతనే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను. తెగించి దేశాలంట పోదునా అనిపిస్తుంది.

గిరీశం : నాతో యెన్నడూ చెప్పకపోతివే !

రామ్మూర్తి : ఏమని చెప్పను? సిగ్గుచేత చెప్పలేదు !

గిరీశం : ఒకరి లోపాలికి మనం సిగ్గుపడనేలా ? చేతనయినంతవరకు మళ్ళిద్దాం. మళ్ళకపోతే కనికరిద్దాం. సిగ్గుతోనూ, కోపంతోనూ పనిలేదు.

రామ్మూర్తి : నా మీద్దయచేత మీరు అలా అంటారు. లోకంలో తల యెత్తుకు యెలా తిరగను ?

తృతీయ రంగము

(అక్కాభత్తుడి ఇంట వీధి అరుగు వెంకన్న అక్కాభత్తుడు ప్రవేశించును)

వెంకన్న ఏనుగులు దొబ్బేశాయండోయ్

అక్కాభత్తుడు ఎవరి ఏనుగులు ? విజయనగరం వారివా ? బొబ్బిలి వారివా ?

వెంకన్న కాదండి దిగ్గజాలు

అక్కా ఎక్కడికి వెళ్ళి పోయినాయి ?

వెంకన్న భూమి వెలగపండులా గుండ్రంగా వుందిష అంచేత ఏనుగుల మోత అక్కరలేదుష

అక్కా భూమి వెలగ పండయితే ఏనుగులు వెలగ పండును తినేస్తాయి కాబోలును ?

వెంకన్న మా రాముడు చెప్పాడు

అక్కా ఇంకా ఏమి చెప్పాడు ?

వెంకన్న వేదా లెవళ్ళో రాశారుష రాములు వారు మనిషట దేముడు కాదష

అక్కా మీకు కొండుభొట్లు ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పించాడు కాదని నాకు కించగా వుండేది ఇంగ్లీషు చదువుకి ఇదే ఫలితమయితే మరి విచారం లేదు తురకలు మెడకి కత్తి మొన చేర్చి గొడ్డు మాంసం తినిపించే వారు ఈ ఇంగ్లీషు వాళ్ళు చదువులు పెట్టి మన వేళ్ళతో మన కళ్ళే పొడుస్తున్నారు అదిగో మీ బాబు వస్తున్నాడు పారిపో

(ఇద్దరూ నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థ రంగము

(కంసాలి దుకాణం అక్కాభత్తుడు కొండుభట్లు ప్రవేశింతురు)

కొండుభట్లు అక్కాబత్తుడు గారు దయలేదు కదా ?

అక్కాభత్తుడు బ్రాహ్మణోత్తములు తమ దయ మాకుండవలె గాని మా దయ ఏమి చెరితార్థం ?

కొండు విశ్వకర్మలనగా సాధారుణులండీ ? పురుషసూక్తంలో ఏమిచెప్పాడో విన్నారా ? విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాది తస్యత్వష్టా విదధ ద్రూపమేతి తత్పురుషస్య విశ్వ మాజానమగ్రే పురుషుణ్ణి అనగా ఆ పరమాత్ముడ్నే త్వష్ట అనే కంసాలి చేశాడుష

అక్కా అలా అయితే బ్రాహ్మలకన్న కంసాల్లు యెక్కువేగదా ?

కొండు సందేహమేమిటండి అందుచేతనే కంసాల్లు బ్రాహ్మలకి దండంపెట్టరు వక్క హక్కు మాత్రం బ్రాహ్మణులకు వుండుకున్నది కంసాల్లకి గాని యితర వర్ణాలకి గాని లేదు

అక్కా అది యెషువంటిదండి ?

కొండు గొప్ప చెప్పుకోవలసినది కాదు అది యేమిటంటే ప్రతి గ్రహం తెనిగిస్తే ముష్టియెత్తుకోవడ మన్నమాట

అక్కా : గడియకపోతే అతి అందరికీ వున్న హక్కే

కొండు : గడిచినా బ్రాహ్మడికి తప్పదు. నూరుకోట్ల రాజ్యాలేలే శ్రీమంతుడికి తప్పింది కాదు.

అక్కా : అది యెలాగేమిటి ?

కొండు : చిత్తగించారా ? అహల్యాబాయి అని హోల్కారు మహారాజులుంగారి భార్య వుండేవారు. ఆవిడకి కొట్లతో ధనం వుండేది. ఆ మహరాణి బహుదొడ్డ పుణ్యకార్యాలు చేశారు. కాశీలో ఒక ఘట్టం కట్టించారు. సత్తరువు వేశారు. చిత్తగించారా ! ఒకనాడు శ్రీమంతులవారికి ద్రవ్యం కావలసివచ్చి అహల్యాబాయిగార్ని దోచుదామని దండెత్తి వెళ్ళేసరికి, ఆ మాట తెలిసి అహల్యాబాయి గారు ఏం చేశారంటే ధనమంతా కుప్పపోసి స్నానంచేసి పట్టువస్త్రాలు ధరించి తులసిదళం జారీ చేత్తో పట్టుకుని శ్రీమంతులురాగానే "మహారాజా, దోచదానికి ఏమి అవసరం వున్నది. మీరు బ్రాహ్మణ మహారాజులు, ఈ తలుసిదళం, రెండునీళ్ళ చుక్కలతోటి నా యావత్తు ధనం పరిగ్రహించవలసినది. ఇంత పాత్రతయిన దానం యెలా లభిస్తుంది" అని ఆ మహారాణి అన్నారుట!

అక్కా : సరేకాని అపాత్రదానం వల్ల దోషం లేదా ?

కొండు : ఈ కలియుగంలో పాత్రా పాత్రలెంచదానికి అవకాశమేది. అంతా పాపభూయిష్టమైయున్నది. "బ్రాహ్మణ బీజాయితేనమః" అన్నాడు గనక బ్రాహ్మణ బీజానికి పుట్టితే చాలును.

అక్కా : అద్దైనా నిత్సయము కద్దా ?

కొండు : లోకమంతా నమ్మకంతో వుంది. నమ్మకం లేకుంటే అడుగుతీసి అడుగు పెట్టదానికి వీలులేదు. నమ్మి ఎన్నో వెండి బంగారాలు లోకులు తమ కిస్తున్నారు కారూ? అపాక్షికం, లేదంటే ఏమిటి చెయ్యడం. "నమ్మి చెడినవారు లేరు నమ్మక చెడిపోతే పోయేరు" అన్నాడు.

అక్కా : శాస్త్రాలు చెడి తంబళ పదాల్లోకి వచ్చారూ ?

కొండు : భారతంలో ఏమన్నాడు. "లోకజ్ఞున్" అన్నాడు. అంచేత లోకంలో వేదం మొదలుకొని తంబళ పదాం వరకూ యావత్తు హంశములు తెలిస్తే గాని పండితుడు కానేరడు. ఇదిగో శాస్త్రంలో ముక్క మనవి చేసుకుంటాను. కంసాలి అనగా కంసారి. "రలయోరభేదః" అన్నాడు. కనుక కంసాలి శబ్దార్థం సాక్షత్తు శ్రీకృష్ణమూర్తి వారని సిద్ధాంతం.

అక్కా : నేను కృష్ణమూర్తిని అయితే, సత్యభామని యెక్కడయ్యా ఆలోచించారా, లేదా ?

కొండు : అదే నేను మనవి చెయ్యాలనుకుంటున్నాను. సత్యభామ కోసం యక్కడకైనా వెళ్ళాలా, ఏమిటి ? తమ యింటి యెదుటనే కాచి వేచి యున్నది. మంజువాణి బంగారు బంతి. దాని రూపురేఖా విలాసాలెషు వంటివనగా...

అక్కా : అదంతా నిజమే కాని "మిక్కిలి రొక్కము లియ్యక చిక్కదురా వారకాంత సిద్ధము సుమతీ" అన్నాడు. నేను డబ్బెక్కడ తేను !

కొండు శ్రీ విష్ణుమూర్తి వారియందు సత్యభామకు వలెనే ఈ మంజువాణికిన్ని మీ యందు మనస్సు లగ్నమయి వున్నది

అక్కా అది చెప్పిందా ? మీరు పోల్చారా ?

కొండు అది చెప్పనూ చెప్పింది. అయితే మాటల్లో మర్మము వుండవచ్చును కాని కామశాస్త్రంలో చెప్పిన హావభావ చేష్టల్ని పట్టి పండిత ముండా కొడుకుని ఆపాటి పోల్చలేనా ? స్తంభ ప్రళయశ్చ రోమాఞ్చః స్వేదోవైవర్ణ్య వేపథుః

అక్కా ఒక్కొక్కటే సెలవియ్యండి.

కొండు తమర్ని స్మరించేటప్పటికి "స్తంభః" స్తంభించపోవడం

అక్కా అగ్నిస్తంభమా జలస్తంభమా

కొండు స్తంభమనగా నిశ్చేష్టగా నిలిచిపోవడము

ప్రళయః ఇంద్రియ వ్యాపారాలు అణగడం

రోమాంచ వెంద్రుకలు పులకరించడం

స్వేదం చెమట పొయ్యడం

వైవర్ణ్యం తెల్లపోవడము

వేపథుః వణకడం

ఇవి అన్నియు ప్రేమాతిశయ ద్యోతకాలు

అక్కా నా వ్యాఖ్యానం వింటారా... దొంగ పనిచేసి పట్టుబడి బొంక లేక పోతే తెల్లపోవడం ఒక సరసుడు వుండగా మరో సరసుడు వస్తే స్తంభః అనగా ఒకణ్ణి స్తంభం వెనకాల దాచడం శీతాకాలంలో సరసుల్లేకుండా వంటరిగా పడుకుంటే వేపథుః, రోమాంచః అడిగినప్పుడు సరసుడు డబ్బు యియ్యకపోతే ప్రళయం ఇవి హావభావ చేష్టలు

కొండు బంగారం గీటు గియ్యనిదీ నాణెం చెయ్యరు గదా పండు రుచి చూడందీ తారీఫు చెయ్యరు కద స్త్రీని అనుభవించి యెంచాలి సుఖాలు అనుభ వేద్యాలు గాని వర్ణింప వీలైనవి కావు

అక్కా సత్యభామని నేను తగులుకుంటే ఇంట్లో యిల్లాల్ని యెవరికి వప్ప చెప్పను

కొండు తమ యిల్లాలు సాక్షాత్తూ రుక్మిణీదేవిలాగు కీర్తి ప్రతిష్టలు సంపాదించి వున్నారు జ్ఞాపకం తెచ్చారు వారి నోములకి నా పౌరోహిత్యం మానివేశారు కదా

అక్కా మీరు కాలం అంతా లౌక్యంలో వెళ్ళబుచ్చుతున్నారు చిన్ననాడు చదువుకున్న ముక్కలు జ్ఞాపకం వున్నాయో లేవో ?

కొండు దాని ముండామోసి పోయెను నిలుచున్న పట్లాన యజ్ఞాది క్రతువులు చేయించమంటే చేయించివేస్తాను గదా నోములు నాచేత కాదూ ?

అక్కా తమరే సెలవిచ్చారు కదా కంసాల్లు బ్రాహ్మణులకంటె అధికులని అంచేతనే వీర సభాచార్యులు మా యిండ్లల్లో పౌరోహిత్యం చేస్తున్నాడు

కొండు తమకి యిదో మోహనత్తు కాదు కాని మంజువాణి దగ్గరనుంచి చిన్న పని తీసుకువచ్చాను చిత్తగించారా (పంచకొంగున కట్టి బొడ్డు దగ్గర ముడిచిన బంగారపు కమర్ పరా మొలతాడు దీసి) యిది చెరిపి బంగారు గోవా తాడు చేయించమంది

అక్కా (పరిశీలించ ఆత్మగతంగా) ఆహా యిది మా తండ్రి పంతులు తల్లికి తయారు చేసింది. ఇంత పనివాడితనం వున్న యీ పాలెలు చితక గొట్టుటకు చేతులు యెలా వస్తాయి ఇది పంతులు ఇంటివద్ద పోయినదని కలవిలపడి వూరుకున్నారు కానియ్యి ఇది పంతులు భార్యకు యిచ్చివేస్తాను (ప్రకాశం) యెంతట్లో కావాలి ?

కొండు ఎంతవేగం వీలైతే అంతవేగం కావాలి

అక్కా సరే (మొలతాడు పెట్టెలోపెట్టి తాళంవేసి) మీ కుర్రవాడు వచ్చినట్టుంది చదువెలాగుంది ?

కొండు ఈసరికి బాగావుంది ఇప్పుడు మెటికిలేషను పరీక్షకు కడతాడు ఇరవై రూపాయలు కావాలి తమవంటివారి సహాయం వుంటే గాని గట్టు దాటడు

అక్కా (ఇరువయి రూపాయిలు పెట్టెలోంచి తీసి యిచ్చి) గుప్త దానం మంచిది ఎవరితో చెప్పకండి

కొండు (అక్కాభత్తుడు చెవిలో) చూశారూ మంజువాణి డబ్బు లక్ష్యం గాని డబ్బు జాగ్రత్త గాని వున్న మనిషి కాదు బంగారం కరగడంలో కొంచం కొంచం చెయ్యి తడిచేసుకోవచ్చును మావాడి వివాహం వొకటి తటస్థించింది డబ్బుకి వ్యాపక పడుతున్నాను

అక్కా అలాగే కానియ్యండి తూనిక మీరు శలవిచ్చినట్టు అందాదుగా చూసుకుందాం ఈ సరుకు యిలాగేవుంచి నా దగ్గిర బంగారం పెట్టి జమిలి గోవాతాడు తయారు చేస్తాను కాని ! మీ కుర్రవాడు భూమి గుండ్రముగా వుండునని రామాయణం అబద్ధమని అంటాడుట వెధవముండలికి పెళ్ళి చెయ్యమంటాడుట మీరు విన్నారా ?

కొండు అది అంతా యింగ్లీషువాళ్ళ మాటలు అల్లా అంటేగాని పరీక్షలు ప్యేసు చెయ్యరు

అక్కా మీ కొడుక్కి యింగ్లీషు చెప్పించి మీ అన్న కొడుక్కి యెందుకు చెప్పించారు కారు ?

కొండు ఒకడికి చెప్పించడమే కృత్యాద్యవస్థగా వుంది ఇద్దరికి చెప్పించడం నా తరమా ?

అక్కా వెంకన్నకే యింగ్లీషు చెప్పించి రామ్మూర్తికే కావ్యాలు యెందుకు చెప్పించారు కారు?

కొండు అక్కాభత్రుడు గారూ అన్నీ యక్ష ప్రశ్నలడుగుతారు మనమా చేసేవాళ్ళం ? జాతకంలో యోగం వుండాలి గాని

అక్కా యోగం యెలావుంటే వుండనియ్యండి కాని వెధవముండ నెవర్తినీ పెళ్ళాడకుండా వివాహం ముందు చెయ్యండి.

(తెర)

పంచమ రంగము

(కొండుభట్లు యింటి పెరట్లో పెంకుటిసాల పొయిమీద నీళ్ళకాగు పొయ్యిలో నిప్పులేదు నీరుకాయ పంచ అంగవస్త్రం ధరించి కొండుభట్లు నీళ్ళ కాగులోకి తన జుత్తు వదుల్తాడు గావంచాతో తడిజుత్తు తుడుచుకుంటూ వుంటాడు)

కొండుభట్లు తలవెంట్రుకలకి శీతోష్ణాలు తెలియకుండా చేసిన భగవంతుడి ప్రజ్ఞ ఏమని పొగడనూ లేకపోతే శీతాకాలంలో తెల్లవారగట్లే చన్నీళ్ళలో ములగడానికి మనిషా మానా ?

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరం ఆరుహ్యా కవితాశా ఆఅ ఖాం వందేవా ల్మీకి కోకిలం యఃపిబన్ సతతం రామ

చప్పుడౌతుంది లేచాడు గాబోలు (గట్టిగా) చరితామృత సాంగరం అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషం గోష్పదీకృత వారాసిం మశకీకృత రాక్షసం

(రామ్మూర్తి ప్రవేశించును)

అబ్బీ మేష్టరు ల్లేచార్రా ?

రామ్మూర్తి మేష్టరు గారు యేటికి స్నానాని కెళ్ళారు

కొండు యీ చల్లో యేట్లో యెలా స్నానం చేస్తార్రా వుద్దండ పిండంలా వున్నాడు

రామ్మూర్తి మీ కంటే ఎవరైనా నయం

కొండు తండ్రిం తప్పట్టకూడదు తెలిసిందా మాతృదేవోభవ పితృదేవోభవ అని వేదం ఘోషిస్తొంది

రామ్మూర్తి రాత్రి యెక్కడి కెళ్ళారు ?

కొండు పెద్దల్ని పిన్నలు ప్రశ్నలక్కూడదు యాభై యేళ్ళు దాటి తుదకి నీకా నేను సమాధానం చెప్పడం నా బతుకు అంతకొచ్చిందీ

అంజనానందనం దేవం జానకీ శోకనాశనం

కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకా భయంకరం

రామ్మూర్తి ఆ శ్లోకాలు కట్టిబెట్టి నేఁజెప్పే మాటలు వినండి ప్రాప్తే తుషోడశేవర్షే పుత్రం మిత్రవ దాచరేత్" అన్నాడు

కొండు (చిన్న రాగిజారి చేతపట్టుకుని నిలిచి) నా శాస్త్రం ముక్కలు నా మీదికే విసురుతున్నావ్ ఆ చెప్పే మాటేదో చెప్పు ఇటుపైన నువ్వు తండ్రివీ నేను కొడుకునీనీ

రామ్మూర్తి మీరు రాత్రి రామసాని పంచనో పంతులుగారి పంచనో తినిపరుంటారని మా గురువుగారితో అమ్మ చెప్పేసరికి నా వొళ్ళు నీరు విడిచిపోయింది మీరు సాందాని కొంపకి వెళ్ళడమైనా మానెయ్యాలి నేను మీ యింట్లో అడుగు పెట్టడమైనా మానాలి

కొండు (నిర్ఘాంతపోయి) యేమంటున్నావ్

రామ్మూర్తి మీ ప్రవర్తన బాగుంది కాదు

కొండు మతిపోయి మాట్లాడుతున్నావేమిటి? బ్రాందీ తాగలేదు కద?

రామ్మూర్తి అదొక్కటే తరువాయుండి పోయింది మీరు సాని యింటికి వెళ్ళడం నాకు యిష్టం లేదు

కొండు   గుడ్డొచ్చి పిల్లని వెక్కిరించిందని నీ యిష్టం యెవరిక్కావాలి ముండ యేడుపు సంత యే దొమ్మరి గుడిసెలూ దూరకపోతే యే అకార్యకరణాలు చెయ్యకపోతే నీకు బోలెడేసి డబ్బుపోసి చదువెలా చెప్పిస్తున్నా ననుకొన్నావ్ ?

రామ్మూర్తి   సాని కొంపలు తిరిగి తెచ్చే డబ్బుపెట్టి నాకు చదువు చెప్పించనక్కరలేదు

కొండు   అయితే మున్సబీదాకా చదువుకోవూ నీ యధాన్న యిదివరకల్లా పోస్ని డబ్బంతా బూడిదలో పోసిన పన్నీరే? ఇదివరకు తిన్నది మాత్రం దుష్ట డబ్బుకాదా యేమిటి? అది ముందు వెళ్ళగక్కి తరువాతనీ శ్రీరంగనీతులు చెప్పు

రామ్మూర్తి   మీరు మన యింటి పరువు తీసేస్తున్నారు

కొండు   ఓరీ నీ పరువుకు తండ్రినయినాను కాను రాముడు దేవుడుకాదని వెధవ ముండల్ని పెళ్ళి చేసుకొమ్మనే కిరస్తానపు వెధవలకు సాని యింటికి వెళ్ళితే తప్పొచ్చిందీ? నీ పెళ్ళి కూడా సమీపించింది కిరస్తానంలో కలిసిపోవాలనుకుంటే ఈ లోగానే కలిసిపో నీ మేనమామ కూతురు కొంపెందుకు తీస్తావు

రామ్మూర్తి   నేను కిరస్తానంలో యెంత మాత్రం కలియను

కొండు   ఈ తండ్రి మీద తిరుగుబాటంతా యేమిటి ?

రామ్మూర్తి   నేను బ్రహ్మ సమాజంలో కలిశాను

కొండు   బ్రహ్మ సమాజం యేమిటి ? విష్ణుమతం శివమతం అని సృష్ట్యాది నుంచి విన్నాం గాని బ్రహ్మకి పూజెక్కడేడిసింది పోనియ్యి యే సమాజమైనా యెవణ్ణో మన దేవుణ్ణి పట్టుకుని కిరస్తానంలో కలియకుండా వుంటే చాలు

రామ్మూర్తి   కిరస్తాన మతం అసత్య మతం దాన్లో బుద్ధిమంతు డెవడూ కలియడు

కొండు   అదిగో ఆ మాత్రం మంచి మాటన్నావంటే నాకు పరమానందం (కౌగలించుకుని) మున్సబీ పరీక్షకోసం తెల్లవాళ్ళ చదువు చదువు గాని స్వేతముఖులు కల్పించి మన మతం చెడ గొట్టాలని వ్రాసిన సంగతులు ఒకటయ్నా నమ్మవద్దు ఇవిగో ఇరవై రూపాయలు తెచ్చాను ఇవి కట్టి మెటికలేషను పరీక్షకు వెళ్ళు.

రామ్మూర్తి   (రూపాయలు పుచ్చుకొని) సానింటికి వెళ్ళడం మానేస్తే బాగుండును

కొండు   మరో పరమార్థం మాట మనస్సులో వుంచుకోవాలి విన్నావా ? జాజి మొక్కకి పేడ వగైరా అసుద్ధ పదార్థములు వేస్తే మొక్క పెరిగి పరిమళ భరితములగు పుష్పాలు పూస్తుంది చెట్టుకి పేడ వేశామని పుష్పాలకేమైనా అపవిత్రత వచ్చిందా ? అవి దేవుడి నెత్తి మీద పెడతాం అఘవలెనే యే మాయోపాయం చేతనైనా ద్రవ్యం సంపాదించి పెద్ద అవస్తలోనికి వచ్చిం తర్వాత వుచితంగా ధర్మం చేస్తే పాపాలన్నీ దహించుకుపోతాయి నీ పెళ్ళి అయిన తరువాత శివపంచాక్షరి మంత్ర ఉపదేశం చేస్తాను దాంతో విద్యా ఐశ్వర్యము ముక్తి కూడా లభిస్తాయి పాపాలు యెగిరి పోతాయి

రామ్మూర్తి   (ఆత్మగతంగా) కాష్టవాదం వల్ల కార్యం లేదు ఎంతయినా పెద్ద వాడు తండ్రి గదా (ప్రకాశం) అలాగే

(తెర)

కొండు భట్టీయము

ద్వితీయాంకము

ప్రథమ రంగము

(కొండుభట్లు యింటి అరుగుమీద చాప పరుచుకొని వెంకన్న కూర్చుని చుట్ట చేతితో పట్టుకొనును)

వెంకన్న — రాముడు చుట్ట మా రీవిగా కాలుస్తాడు ముక్కులోంచి పొగ తెప్పిస్తాడు ఆ విద్య పట్టుపడింది కాదు (అగ్గిపుల్ల వెలిగించి చుట్ట ముట్టించుతుండగా తలుపు తియ్యబడును చటుక్కున చుట్ట అగ్గిపుల్ల పారవేసి తటాలున ముసుగెత్తి పడుకొనును)

పార్వతి — (ప్రవేశించి గుమ్మమువద్ద నిలవబడి మెల్లగా) వెంకడూ వెంకడూ (వెంకన్న మారుపలకక నిద్రించినట్లు నటించును పార్వతమ్మ అరికాలు గోకి తిరిగి నిమ్మళముగా వెంకడూ వెంకడూ " అని పిలుచును)

వెంక — (కాలు ముడుచుకుని) నిద్రపోతున్నానే

పార్వతి — దొంగనిద్రపోతున్నావు నువ్వు చుట్టకాల్చడం సొంపు చూడలేదనుకున్నావా యేమిటి ?

వెంక — చూశావూ ?

పార్వతి — చూశాను

వెంక — బాబుతో చెబుతాసంచావా యేమిషి ? కాల్చడం మానేస్తాన్లే

పార్వతి — నే చెప్పినమాట వింటే చెప్పను గదా చుట్టలు కొండానికి రూపాయలు కూడా యిస్తాను

వెంక — చుట్టల శిఘా గోశెను గాని పది రూపాయలంటూ ఇచ్చావంటే పొడుం దుకాణం పెట్టుకుంచాను

పార్వతి — చెప్పినట్లు వింటే పది కాదు యిరవై రూపాయలు యిస్తాను యిప్పుడే యిమ్మంటావా యేమిటి

వెంక — ఇచ్చావంటే నీకన్న పుణ్యాత్మురాలుందా ?

పార్వతి — అయితే లోపలికిరా (అని గదిలోకి వెళ్ళును)

వెంక — (సావిడిలోనికి వచ్చి నిలుచుని పొడుం పీల్చి) పార్వతి బహుదొడ్డ మనిషి. బాబుకంటే నయం నేను పొడుం కొట్టు పెట్టానంటే వర్షులు కొట్టుమీద వక్క దమ్మిడీ పొడుం చెల్లదు

పార్వతి — (ఒక చేతితో విస్తరంటలో అట్టున్నూ రెండవ చేతితో రూపాయిలున్నూ పట్టుకువచ్చి అట్లు కింద వుంచి) అట్లు తిను

వెంక — కాళ్ళూ చేతులు కడుక్కుని తడి గాపంచా కట్టుకుని తించాను

పార్వతి — (తనలో) వెట్టివెధవ (పైకి) మీ బాబు కాళ్ళు కడుక్కోందీ వీధిలోంచి వొచ్చిన బట్టతో తింటాడు గాని నీకు అంతకన్న అచారం బలువయి పోయిందీ? తిన్నగా తిను

వెంక — కాళ్ళూ చేతులు కడుక్కోవద్దంఛావా యేమిషి

పార్వతి కాళ్ళు కడుక్కుంటె చప్పుడవుతుంది.

వెంక . చప్పుడవుతే యేమిషి ?

పార్వతి . (తనలో) మొద్దు వెధవ (పైకి) అంతా లేస్తారు

వెంక (గట్టిగా) ఓహో దొంగతనంగా తెచ్చావు ?

పార్వతి నిమ్మళంగా మాట్లాడు చెప్పినట్టు వినకపోతే రూపాయలివ్వను

వెంక ఆనాచారంగా తింటె యిస్తానంఛావా ? (తినును)

పార్వతి పది రూపాయలు యిస్తే యేం చేస్తావు ?

వెంక పొగాకు కొని పొడుం కొట్టు పెడతాను నేను పొడుంకొట్టు పెట్టానంటే మరి వాడి కొట్టు పడిపోతుంది

పార్వతి గట్టిగా మాట్లడకు

వెంక నా పొడుం యెంత బాగా వుంటుందనుకున్నావేమిషి చిన్నపట్టు పీల్చి చూడు (అని ఎడమ చేతిలో మొలనున్న పొడుం కాయను చూపించును)

పార్వతి (ముక్కుమీద వేలుంచి) ఆడవాళ్ళు పొండు పీలుస్తారుట్రా? (పొడుం కాయ మొలలోంచి లీసి రూపాయలు మొలలో ముడుచును అలా చేయుటలో తన శరీరము వెంకన్న పార్శ్వమునకు తగిలించును)

వెంక (తనలో) యిదేమిషోయి మీదపడుతున్నాది

పార్వతి (అట్టుముక్క తాను కొరికి వెంకన్న నోటి కందించును)

వెంక ఇదేమిటి ? యెంగిలి తినమంఛావా యేమిషి ?

పార్వతి నే చెప్పినట్టూ వింటానన్నావే (అని నోటిలో కుక్కును)

వెంక (అయిష్టముతో మింగుతూ) యెంగిలి తినడానికి పది రూపాయిలు యిచ్చానంషావు

పార్వతి యింకా వుంది

వెంక యేమిటుంది ?

పార్వతి యిదిగో (అని కౌగిలించుకొనును)

వెంక వెధవముండా ? (అని విదిలించివేయును పార్వతి నేలబడును వెంకన్న పైకి పారిపోయి అరుగుమీద ముసుగు పెట్టుకొని పడుకొనును) (తనలో) చచ్చానురోయి యిదేమిటీ రంకుముండకి పోయీకాలం రామ రామ

పార్వతి (చీపురుకట్ట తెచ్చి) గాడిద కొడకా ! (అని కొట్టును)

(తెర)

ద్వితీయ రంగము

(అక్కాభత్తుడి యిల్లు)

వెంక అక్కాబత్తుడూ - అక్కాబత్తుడూ (అని తలుపు కొట్టును)

అక్కా యెవరది ?

వెంక వెంకన్న

అక్కా (తలుపు తీసి పైకి వచ్చి) యేమిటి వెంకన్న ?

వెంక కొంప మునిగింది

అక్కా మునగడానికి నీకు కొంపవుంటేనా ? మీ చినబాబుగారి కొంప మునిగినట్టాయిన శుభవార్త చెప్పు

వెంక కొంప మునిగింది

అక్కా యెందు కా తొందర ? నింపాదిగా చెప్పు దొంగలొచ్చారా ? యిల్లంటుకుందా ? యేదయ్నా సంతోషమే

వెంక చెప్పనా ?

అక్కా (అరుగు మీద కూచుని) చెప్పు

వెంక నేను చెప్పను

అక్కా చెప్పకపోతే యింట్లోకి పోయి వెచ్చగా పరుంటాను (లేచి తలుపువైపు పోవును)

వెంక (అక్కాబత్తుడి దుప్పటి బట్టుకు లాగి) నేను చెప్తుతాను చెప్తుతాను

అక్కా (తిరిగి కూర్చుని) అయితే చెప్పండి

వెంక యెవరితో చెప్పరుగద

అక్కా యేమటా మహా రహస్యం

వెంక చెప్పరు గదా ? యిదుగో పార్వతి రాత్రి పడుకుంటే మెల్లిగా లేపి మయిల బట్టతో అట్లు తినమంది

అక్కా యిదా రహస్యం మైల బట్టలతో యెందుకు తిన్నావు ?

వెంక (తల గోక్కుంటూ) పొదుం కొట్టు పెట్టుకోవడానికి పది రూపాయిలు యిస్తానంది

అక్కా మరేమి నీ రొట్టి నేతిలో ఁ

వెంక నెయ్యి లేదు వొట్టి రొట్టిలే పెట్టింది

అక్కా యిదేనా కొంప మునగడం ?

వెంక తను కొరికిన యెంగిలి రొట్టి ముక్క తినమన్నది

అక్కా (నవ్వి) తిన్నావా ?

వెంక తిన్నాను

అక్కా (నవ్వు పట్టలేక మిక్కిలిగా నవ్వుతూ) రూపాయి లిచ్చిందా ?

వెంక యిచ్చింది యిచ్చీ. యిచ్చీ

అక్కా యిచ్చి యేం చేసింది ?

వెంక మీదపడి కాగలించుతుంది వెధవముండా అని తోసేసి అరుగు మీద వచ్చి పడుకున్నాను అయిందా చీపురుగట్ట పట్టుకు వచ్చి వీపు పెట్లగొట్టింది దాంతో మీదగ్గరకు పారిపోవచ్చినాను

అక్కా (నవ్వు పట్టలేక దొర్లును)

వెంక యెందుకు నవ్వుతారేమిషి ?

అక్కా నవ్వక యేడవమన్నావ యేమిటి ?

వెంక నేను కూడా నవ్వనా ?

అక్కా అడిగి నవ్వుతారా యేమిటి? నవ్వు

వెంక (నవ్వును)

అక్కా అయితే యిప్పుడు యేం చేస్తావు ?

వెంక . యేం చెయ్యమంటారు ?

అక్కా తిన్నగా వెళ్ళి అరుగు మీద పడుకో

వెంక చీపురుకట్ట ముతకది

అక్కా నిష్కారణం దెబ్బలు తిండం యెందుకు పార్వతి చెప్పినట్టు చెయ్యి

వెంక వెధవతో సంగమం చెయ్యమంటావయ్యా

అక్కా · నీ పినతండ్రి కంటె నువ్వు గొప్పవాడివా ఏమిటి ? ఆయన యెన్నో పాడు దేవాలయాలు ప్రతిష్ట చేశారు

వెంక మా తండ్రి మహాయోగ్యుడు అయ్య పేరు చెడగొట్టుతానా ?

అక్కా హాస్యాని కన్నాను బహు ధర్మంగా ప్రవర్తించావు నిన్ను చూచి మీ చినబాబు బుద్ధితెచ్చుకోవాలి నీవు వేలలో యెన్నికైన మనిషివి గాని రేపటినుంచీ యెలా కాలక్షేపం చేస్తావు

వెంక మధోకరం

అక్కా నేస్తం నేను వుండగా నీకా అవస్థ రానిస్తానా ? ఆ పది రూపాయలు ఏం చేస్తావు?

వెంక · పార్వతికి పంపిస్తాను

అక్కా నేను యంత మదుపు పడితే అంత మదుపు పెట్టుతాను పొడుం కొట్టుపెట్టు. నీ కాలక్షేపము పోగా మనికి లాభం కూడా వస్తుంది

(తెర)

తృతీయ రంగము

(రామ్మూర్తి చేతులు తాడుతో కట్టబడి పార్వతమ్మ ప్రవేశించును)

రామ్మూర్తి — యిదేమిటి పార్వతి ?

పార్వతి — (కంట నీరొలుకుతూ పూరుకుండును)

రామ — (దగ్గరచేరి కూర్చుని) యే దుర్మార్గులు కట్టారు నీ చేతులు ?

పార్వతి — (మాట్లాడదు)

రామ — (వెంట్రుకలు సవరించి ముద్దుపెట్టుకొని చేతులు కట్లు విప్పి) యెవరు నీకీ అవస్థకి కారణభూతులు ?

పార్వతి — వెంకడు

రామ — వెధవని యెముకలు విరగతంతాను

(తెర)

చతుర్థ రంగము

(పొడుం దుకాణం)

వెంకన్న — (పొడుంచేస్తూ ప్రవేశించును)

రామ్మూర్తి — యెందుకురా వెంకా చేతులు కట్టావు ?

వెంక — యెప్పుడొచ్చావు రాముడూ ? పరీక్ష ప్యాసయిందిరా ?

మ — ధున్నపోతా ? అడిగిన మాటకు జవాబు చెప్పవేమి ?

వెంక — (పొడుం కఱ్ఱ పడవేసి నిర్ఘాంతపోయి చూచును) ఎందుకురా రాముడూ ఈ కోపం ?

రామ — పార్వతి చేతులు కట్టినందుకు ఇదిగో, పూనితీసి వో లెంపకాయ (కొట్టును)

వెంక — (బుగ్గ తడుముకుంటూ) యెవఱ్ఱా కట్టారు పార్వతి చేతులు

రామ — నువ్వు కట్టావని చెప్పింది

వెంక — నేను కట్టానని చెప్పిందా వెధవముండ

రామ — వెధవముండని దాన్ని తూల్నాడితే మరో లెంపకాయ తీస్తాను

వెంక — వెధవముండ కాకుంటే పునిస్త్రీ ముండనమంఛావురా ఈ మాటు లెంపకాయ తీస్తే ఆ మండ విరిచేస్తాను విన్నావా ఒక దెబ్బకి మా రాముడివి కదా అని వూరుకున్నాను

రామ — (పస్తాయించి) అయితే నువ్వు కట్టకపోతే దాని చేతు లెవరు కట్టారు ?

వెంక — అదేమో నాకేం తెల్సును నెల రోజులాయి నేను యింటికే వెళ్ళలేదు

రామ — (కూర్చుని ఆశ్చర్యముతో) యెంచేతరా ? అబద్ధమాడిందా ? అబద్ధమాడి వుండదు నే వినడం తప్పు కావచ్చు. యెంచేతరా నెల రోజులాయి ఇంటికి వెళ్ళలేదు ?

వెంక	యెంచేతనంటే చెప్పకుమ్మా పొదుం కొట్టు పెట్టుకున్నాను
రామ	మా నాన్న గెంటేశాడా ఏమిటి ?
వెంక	మీ నాన్న నెలరోజులాయి వూళ్ళో లేడు
రామ	నీ మానాన్న నువ్వు బతకాలని బుద్ధిపుట్టిందా ఏమిటి ?
వెంక	అవున్రా ? పొదుం మా బాగా తయారు చేస్తాను మీతట్టు పొదుం యిలా వుంటుందిరా ? ఒక పట్టు పీల్చు
రామ	(పీల్చి) మా మజాగా వుందిరా ఏం వేస్తావేమిటి ?
వెంక	ఏం వేస్తానా ? మకోబా పిక్క వేస్తాను ఘుమఘుమ లాడుతుంది ఓ పెద్ద పొట్లాం పుచ్చుకో నీకు యెప్పుడు కావలిస్తే అప్పుడో పోట్లాం యిస్తాన్రా
రామ	వెంకన్నా నువ్వు మంచివాడివిరా
వెంక	నేను మంచివాణ్నిరా ?
రామ	అవును
వెంక	మరి నన్నెందుకు కొట్టావు ?
రామ	బుద్ధి తక్కువచేత
వెంక	మరెప్పుడూ కొట్టవు గద?
రామ	కొట్టను
వెంక	రాముదు నువ్వు మునసబు పనిచేస్తూవుంటే నేను వచ్చి వోరే రాముడూ? అని పిలుస్తాను కోప్పడవు గద ?
రామ	కోప్పడను యింటికి వెళ్ళిపోయిరా
వెంక	అమ్మా నేను రాన్రా
రామ	యిన్నాళ్ళు అన్నదమ్ముల్లా వుండి యిప్పుడు వేరుంటావురా?
వెంక	చీపురుగట్ట (అని వీపు తడుముకొనును)
రామ	నీ కేం ప్రాలుబ్ధం చీపురుగట్టతో స్వయం ఇల్లు తుడుచుకోవడం వంట చేసుకోవడం నాకేం మనస్కరించలేదు
వెంక	వోరే రాముడూ వంట ఓ ఎంత సొగసుగా చేస్తానూ చినబాబు దేశాంతరం వెళ్ళితే నేనే గద వండుతాను ఈ రాత్రి ఉల్లిపాయల పులుసు చేస్తాను వస్తావూ?
రామ	యెందుకు శ్రమపడతావు నా మాట విని యింటికి వెళ్ళిపోయిరా
వెంక	యెంత డబొస్తూందంటావంటే రెయిలు వచ్చినప్పుడల్లా అక్కా బత్తుడు పొట్లాలు పంపిస్తాడు ఒక రూపాయి పొట్లాలు చెల్లుతాయి నా పొదుం పూరు వూళ్ళ వాళ్ళు కొనుక్కుపోతారు

రామ రహస్యం ఏమిట్రో

వెంక పొడుం షడక్షరని ఒక మహామంత్రం వుంది కంసాలి గురువు వీరనాభాచార్యులు దగ్గిర ఉపదేశమై పునశ్చరణ చేశాను శిద్ధయింది

రామ నాకు చెపుతావురా ఆ మంత్రం ?

వెంక చెప్తుతే తల పేలిపోతుందిష. గురువు చెప్పాడ్రా

రామ మంత్రాలబద్ధం శ్రమపడి పునశ్చరణ చెయ్యకు

వెంక అదొక్కటేన్రా నీ దగ్గర దౌర్భాగ్యపు గుణం తెల్లవాడి మాట నమ్మేసి మన గ్రంధాలన్నీ అబద్ధం అంచావు నాకు దాఖలా యిస్తేనే. స్వప్నంలో మంత్రదేవత నానాభరణభూషితురాలవు కుంచున్నూ బంగారపు పొడుం కర్రతో వీపుమీద వేసింది దాంతో తెలివొచ్చింది మరి ఆ వేళ నిద్రపోలేదు నిద్రపోతే ఫలం పోతుందిష.

రామ పూర్ పూల్

(తెర)

పంచమ రంగము

(అక్కాబత్తుడు వెంకన్న ప్రవేశించును)

అక్కాబత్తుడు ఏమిటి కబుర్లు?

వెంక మా రాముడు పరీక్ష ప్పేసు అయినాడు ఈ వేళే పట్నంనుంచి వచ్చివో లెంపకాయ తీశాదు

అక్కా యెందు కేమిటి ?

వెంక పార్వతి చేతులు యెవడో కట్టాడుష.

అక్కా యెవడో కట్టలేదు వీధి గడప దగ్గిర నిలుచుని తోవంటపోయే వాళ్ళని చూస్తూవుంటే మీ మేనత్తతో ఖాయిదా పెట్టమని నేనే చెప్పాను అందుచేత చేతులు కట్టింది

వెంక మా మేనత్త కడితే రాముడు నన్నెందుకు కొట్టేడు ?

అక్కా నీ సత్యకాలము చూసి రామమూర్తికి గూడ కదలేశావు కావూ ?

వెంక రాముణ్ణి కొడతానా వాడికి మునసబీ అయితే వొరే రాముడూ అని పిలుస్తాను వాడికి పెళ్ళి చేస్తాను

అక్కా నువ్వే చేస్తావూ ?

వెంక (పొడుం పీల్చి) ఆ నేనే మా చిన్నాన్న వచ్చి నన్ను కౌగలించుకుయెత్తి యింటికి తీసుకుపోయినాడు ఇవాళనుండి మా యింట్లోనే భోజనం స్టాంపు సంతకంచేసి వెయ్యి రూపాయీలు తెచ్చి మా మామకిచ్చాను

అక్కా యంత బుద్ధితక్కువ పనిచేశావు నాతో చెప్పంది యెందుకు సంతకం చేశావు

వెంక రాముడికి పెళ్ళి చెయ్యవొద్దంచారా ఏమిటి ?

అక్కా యంత పనిచేశావు ! (ఆత్మగతం) దీనికేమిటి ప్రతీకారం ? (ప్రకాశముగా) రెయిలుకి వేళయింది పొట్లాలు పంపిచు

(తెర)

షష్ఠమ రంగము

(రెయిలు స్టేషను రెయిలు వచ్చును ఫస్టు క్లాసు బండిలో జరీ టోపీ కన్ కాఫ్ ఫాయిజామా మొదలయిన పోషక్ వేసుకుని త్రివిక్రమరావు పంతులు కిటికీలో నుంచి తొంగిచూచి అల్లీఖాన్ అల్లీఖాన్ అని నౌకర్ను పిలుచును కొండుభట్లు ప్రవేశించును)

కొండు — యే తాలూకా వారు వీరు యే తాలూకా రాజా వారు వీరు (అని దగ్గరు నున్న వార్ని అడుగును)

దగ్గిర వున్న వారు — మాకు తెలియదు

కొండు — (త్రివిక్రమరావు పంతులుగారి దగ్గరకు వెళ్ళి) ప్రభువు వారు జాజి నగరం జమీందారువారనుకుంటాను

త్రివిక్రమరావు — అలాగే నన్ను చూసి అంతా అనుకుంటారు మేము తుమ్మల పాలెం మొఖాసాదార్లం మాకు భూములవల్ల పది పదహేరు వేల్దాక వస్తాయి

కొండు — రా ఏష్ణుః పృధ్వీపతిః అన్నాడ్లు భూస్వాములు కాకపోతే రాజవర్చస్సు యెలా వస్తుంది తమ నాయనగార్ని మ్హా బాగా యెరుగదు నాయందు వారికి చాలా దయ పిల్ల జమీందార్లున్ను అఖండ అన్న ప్రదాతలున్ను ప్రభువువారు యిక్కడ దిగుతార? పైకి విజయం చేస్తార ? యిక్కడ దిగేట్టయితె మ్హా యిల్లు చాల్హా విశాలంగా వుంచుంది యే విధమయిన ఇబ్బందిన్నీ వుండదు యీ గ్రామం గొప్ప క్షేత్రం పాండవ ప్రతిష్ఠ కోదండరామస్వామివారు స్వయం వ్యక్తం

త్రివిక్రమ — మెము విలాసార్ధం దేశం చూదామని విజయం చేస్తున్నాం మీ గ్రామంలో చోద్యాలేమయ్నా వుంటే రెండు పూటలు గడుప అభిప్రాయం కద్దు

కొండు — చోద్యం అంటే పాత కోట కద్దు సీత గుడ్డ కద్దు స్వామివారి ఉద్యానవనం కద్దు అందులో మంటపము దేవ నిర్మాణం దేవాలయం నౌకరీ చేసేవారు యాభయ్యిళ్ళ భోగంవాళ్ళు వున్నారు మంచి విద్యావంతులు రూప వంతులున్నూ

త్రివిక్రమ — అయితే యిక్కడ దిగుతాం

కొండు — యేమర్రా ఓయి కళాసులూ

త్రివిక్రమ — సాయిబు వున్నాడు మీరు శ్రమ పడకండి

కొండు — పరాయిల పనా యేమిటి ? తమ పనికి నా కభ్యంతరం లేదు

అల్లీఖాన్ — (ప్రవేశించి) నీకీ పైకీ చలోజీ

కొండు — నేను సామాను అందిస్తాను నువ్వు బహార్రఖో

అల్లీ — నాకీ బాత్ నకోజీ నీకీ సామాన్ మత్పకడో

కొండు — అమ్మక్ తక్లీఫ్ నహి (అని అట్టూ ఇటూ సామాను తీస్తూ సీసా గళాసులును తన్ని వేసును)

అల్లీ : అరె బంచూత్ కామ్ కియా.

కొండు : అపరాధం, అపరాధం

త్రివిక్రమ : అవి మనవి కావండి! యెవడో దొర వొదిలి వెళ్ళి పోయినాడు. (అని వూరుకొమ్మని సాయిబుతో సౌంజ్ఞ చేయును.)

కొండు : నేను పరాయివాణ్ణి కాను ! శాక్తేయుణ్ణీని, వామాచార తత్పరుణ్ణిన్ని, నా దగ్గర ప్రభువు వారు అరమర వుంచవద్దు. రండి ప్రభువువారు దయచేయండి : సామాను వెనుకనుండి తీసుకువస్తారు. (టిక్కెట్టు కలెక్టరు ప్రవేశించి కొండుభట్లు చెయ్యిపట్టుకు లాగి)

టిక్కెట్టు కలెక్టరు : ఫస్టు క్లాసు బండిలోంచి దిగుతూవుండగా నేను కళ్ళార చూశాను.

కొండు : అది యెవర్ని చూసి నే ననుకున్నావో ! వొంటి మీద చెయ్యి వెయ్యకు, ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. నీవీద డామేజీ దావా తెస్తాను. (కొండు భట్లు త్రివిక్రమరావుగారి వేపు తిరిగి) చిత్తగించారా ప్రభువ్వారు. ఈ మూర్ఖుడికి యింగ్లీషున నాలుగు చీవాట్లు రానియ్యండి. శ్రోత్రియుణ్ణయిన బ్రాహ్మణ్ణి అమాంతంగా ముట్టుగుంటాడు, తల పగిలిపోతుంది.

టిక్కెట్టు కలెక్టరు : ఈ కబుర్లెందుకు పదండి స్టేషను మేష్టరు దగ్గిరికి.

కొండు : పద, నాకేం భయమనుకున్నావ యేమిటి ? (త్రివిక్రమరావు పంతులుతో) యిప్పుడే వస్తాను. తాము వొక్క నిముషం ప్రభువు వారు కుర్చీమీద కూచోండి; (రంగనాయకులు శెట్టి తొందరగా ప్రవేశించి కొండుభట్లు చెవిలో యేమో చెప్పును. కొండుభట్లు ఆందోళనపడును. ఇద్దరూ ప్రత్యేకము మాట్లాడడమునకు ప్రక్కకు వెళ్ళిపోదురు.)

టిక్కెట్టు కలెక్టరు : యెక్కడికి వెళ్ళుతావు స్టేషను మేష్టరు దగ్గిరికి రా !

శెట్టి : ఏమిటీ అల్లరి ?

కొండు : నేను ఫస్టు క్లాసులో కూచున్నానని ప్రాణం పుచ్చుగుంటున్నాడు.

శెట్టి : యెళ్ళు! బావనోళ్ళ మీదే నీ ఝూంకారమంతాను. యింద! సుట్ట ముక్కలకి (అని ఒక అణా చేతిలో పెట్టును.)

కొండు : కొంప మునిగింది ! హటాత్తుగా చచ్చిందీ ముండ! యింత వేగం ఛస్తుందని నే నెరుగను. లేకుంటే వూరు దాటుదునా ? అయితే మంజువాణిని యవరయినా ఆదుకున్నార ? ఆమెకు యెవరు భరాసా యిస్తున్నారు... నువ్వు వెళ్ళావు కావు.

శెట్టి : అంతా రత్నాంగే... మరెవరు . నేను వెళితే కఱ్ఱ పట్టుకు వెంట తరుముతుంది.

కొండు : అయితే మనకేం చేయి జిక్కదు కాబోలు,

శెట్టి : సిక్కకేం! మీరు వేగెళ్ళి సుఋవు చెయ్యండి.

కొండు : యేం సుఋవు చెయ్యడం ? బుద్ధిహీన్ని వెధవని. నాలుగు రాళ్ళకి [illegible] అంత [illegible]

శెట్టి : బుద్ధి తక్కువకు లెంపలాయించుకుని బేగెళ్ళి కథ యెలా వుందో కనిపెట్టండి.

కొండు : సరేగాని ప్రొద్దుపోతూంది. నువ్వు ముందు వెళ్ళి పెరటి గుమ్మం దగ్గర వుండు. నే నిప్పుడే ఆ బోడి పంతులుని బసకు దిగబెట్టి వచ్చి కలుసుకుంటాను... (త్రివిక్రమరావు వద్దకు వెళ్ళి) ప్రభువు వారు దయచెయ్యాలి... యేదిరా గుర్రబ్బండి. తీసుకురా జట్కా ! ప్రభువ్వారి హోదాకి తగినది కాదు కాని కుచేలుడింటికి శ్రీ కృష్ణమూర్తి వారు విజయం చేసినట్టు అనుగ్రహించాలి... సాయిబూ! మా బసకి పోనియ్యి, యీ సామాను పట్టించుకుని నౌకర్లతో కూడా నేను వస్తాను.

వెంకటస్వామి : నా గాజు సామానుకు వేరే బండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు

అచ్చన్న : నా లాంతరికీ కొవ్వొత్తులకీ వేరే బండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు

అల్లిఖాను : పంతులుగారి హంక్కాకి, లేహ్యం డబ్బాకి వేరే బండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు

అల్లిఖాను : పంతులుగారి పోషక్‌కు వేరే బండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు

బుచ్చన్న : వంటసామానుకి ఒక బండి కావాలి.

పాపన్న : ప్రత్యేకంగా నా కొక బండి కావాలి.

కొండు : మరి లేవు పొండి.

పాపన్న : స్నేహితుణ్ణి ఆశ్రితుణ్ణి.

కొండు : మరి లేవు. బళ్ళు ఒక్కొక్కరే వో బండి యెక్కి వాళ్ళు ఉడాయించారు.

బుచ్చన్న : అయితే యివాళ పంతులుగారు పస్తుపడుకోవాలి.

కొండు : నడిచి వెళ్ళిపోదాం! మరి బళ్ళు దొరకవు.

బుచ్చన్న : సామానెవడు మోస్తాడు.

కొండు : కూలివాడు వొహడూ కనపడ్డూ, మనమే మోసుకపోవాలి.

పాపన్న : మనం తిమ్మనం... ఆ పప్పుడుకదు ! నేను ఒక్కవస్తువయ్నా పట్టుకోను.

బుచ్చన్న : దొబ్బితిని భంగు తాగి పంతులితో మజా వుడాయించడానికి నువ్వూనూ, అరవ చాకిరి చేయడనానికి నేనూనా ?

పాపన్న : బ్రహ్మదేవుడు నీ కలా రాశాడు. నీ కిలా రాశాడు. కావలిస్తే బ్రహ్మ దేవుడితో వెళ్ళి ఫిర్యాదు చేసుకో. శాస్త్రుల్లుగారు! ఈ వూళ్లో డానుస్ కథ యేమయ్నా వున్నదా యేమిటి? లేకుంటే పంతులు పడడు.

కొండు యీ దేవాలయం నౌకర్లలో మంజువాణి సాక్షాత్తు రంభావ- ఉంది

పాప యెవరయ్యా వుంచుకున్నారా

కొండు నరహరిరావని వొక పంతులు వుంచుకున్నాడు

పాప అయితే మా పంతులికి అవకాశం యెలాగ ?

కొండు నేను కొంచెము వైద్యము కూడా చేస్తాను పంతులికి పైత్యాధికం పోవడానికి అప్పటప్పట విరోచన సాధనం చేస్తాను దాంతో మూడు నాలుగు రోజులు మంజువాణికి ఆటవిడుపు కలుగుతూ వుంటుంది

బుచ్చన్న నువ్వు పాతర సామాను పట్టుకుంటే నే దినస్సు పట్టుకుంటాను

కొండు నా ప్రారబ్ధం కాలితే నా స్వగ్రామంలో మూటలు మొయ్యమంటావు

బుచ్చన్న అంత పౌరుషముంటే వెడికి కూలాట్టి యవద్నయ్యా తీసుకురా

(తెర)

సప్తమ రంగము

(మంజువాణి పెరటి యింట్లో గది గదిలో ఒకవైపు పెద్ద పాత పందిరి మంచము ఒక మూలకు ఒక పాత బోనుపెట్టె గోడవైపు రెండు పెద్ద జాడీలు గోడకు బల్లల పీటలు వాటిపైన బొమ్మలు పాత పరాలు పందిరి మంచం క్రింద యిత్తడి సామానులు చింపిరి తల కొంచెము మాసిన బట్టలతో రత్నాంగి దువ్విన జుత్తు తగుమాత్రం అలంకారం కాని రంగు చీరతో మంజువాణి ఒక జాడీకి యీ ప్రక్క నౌకరు ఆ ప్రక్క నౌకరు నిలిచివుందురు రత్నాంగి చేతిలో ఒక వెలుగుతూ వున్న కొవ్వొత్తి జాడీ దగ్గర ఒక ముక్కల పీటపైని బంగారపు సరుకులు మరి ఒక పీట మీద వెండి సామాను, ఒక వేపు బట్టల మూట).

రత్నాంగి (కొవ్వొత్తి వెలుతుర్ని జాడీ నాలుగు మూలలా చూపి తల యెత్తి) యింతే మరి లేదు యేమను కున్నావు? యిరవై ముప్పై వేలకు దేకురుతుంది యంత గణించిందని యవరూ యెన్నడూ అనుకోలేరు బతికి నిన్ను భాదపెడితే పెట్టింది కాని చచ్చి నీకు కనకాభిషేకం చేసింది లోకం కోసమైనా కంట తడిబెట్టివు కావు ?

మంజువాణి చచ్చిందని సంతోషించుతూ కంట నీరు పెట్టడం ఎలాగ ?

రత్నాంగి నవ్వులు కన్నీళ్లు భోగందానికి తలిచేటప్పటికి రావద్దా ?

మంజు నేను భోగం దాన్నా ?

రత్నాంగి నాలుగేళ్లు సానెరికం చేసి యింకా సంసార్ని అనుకుంటున్నావా ?

మంజు నమ్మక స్వామిద్రోహము చేసి నన్ను అమ్మి కొండుభట్లూ డబ్బిచ్చి కొని రామసానీ నాలుగేళ్లు యీ చెరలో పెట్టారు దేవుడు ఇన్నాళ్లకి చెర వొదిల్చాడు ఈ డబ్బు నాకు యివ్వాలని ఆ పిశాచం యిచ్చిందా యేమిటి ? యీ డబ్బు నాకు దేవుడు యిచ్చాడు నన్ను బెట్టి అది యెంత ఆర్జించింది యిక స్వేచ్ఛగా బతుకుతాను

రత్నాంగి : అనగా ?

మంజు : వొకరి బాధ లేకుండాను.

రత్నాంగి : యెవరి బాధ.

మంజు : రామసాని బాధ వొదిలి పోయింది. యిక పంతులు బాధ.

రత్నాంగి : (జాడీలో సరుకులు వుంచడం మాని, నిలిచి) నా మాట కొంచం వింటావా ?

మంజు : నీ కంటె నా మంచి కోరినవా రెవరున్నారు ?

రత్నాంగి : అట్టి నమ్మకం వుంటే పది రోజుల కాలం పాత తోవనే జరగనియ్.

మంజు : అయితే నీ యిష్టం.

రత్నాంగి : అలిసి వున్నావు వెళ్ళి పడుకొని నిద్దర తెచ్చుకో.

మంజు : అలాగే ! గాని నిద్దర రావడం యెలాగ ? యీ మంచంమీద యింకా పడుకుందేమో అని బితుకువేస్తూంది.... దెయ్య మైందేమో ?

రత్నాంగి : చచ్చిన ఉత్తర క్షణం వెర్రి కుక్కయి పుట్టి వుంటుంది... మనుషుల్ని పీక్కు తినే పిసినిగొట్లకు అదే గతి - అంజనేయ దండకం చదువుకుంటూ పడుకో (మంజువాణిని కౌగలించుకొని, జుత్తు సవరించి ముద్దు పెట్టుకొని) వెళ్ళు, పడుకో.

మంజు : నీకీ రాత్రి జాగరంవేనా ?

రత్నాంగి : లేకుంటే ప్రమాదం వుంది. డబ్బు పాపిష్టిది; యెవరికే దుర్వ్యూహలు వున్నవో ?

మంజు : వొకర్తెవీ వుండడానికి భయ మేయదా ?

రత్నాంగి : బతికి వున్నప్పుడు భయపడం దానికి చచ్చింతరవాత భయపడుతానా ? (మంజువాణి పైకి వెళ్లను రత్నాంగి తలుపు తీసి లాంతరు వెలిగించి తిరిగి చూచును. మూలనున్న పెద్ద జాడీలోంచి కొండు భట్లు వూరుకొమ్మని చేత్తో సంజ్ఞ చేయును. రత్నాంగి కొవ్వొత్తి తిరిగి తీసుకొని కొండుభట్లు దగ్గరకు వెళ్ళును.)

కొండు : మంచి యెత్తు యెత్తావు ! నీ అంత బుద్ధిమంతురాలు లోకంలో లేదు !

రత్నాంగి : మీ కంటేనా ?

కొండు : అంచేతనే మన వుభయులం ఇక్కడ కలిశాం.

రత్నాంగి : ఇన్నాళ్లు యిటు కనపడితే అటు మొహం తిప్పువారే ?

కొండు : ఆ రాక్షసి ముండ రామసానికి నీ పేరు జెబితే యిష్టం లేక పోయేది. మరి దాన్ని ఆశ్రయించుకు బతక్క తీరేది కాదు. అంచేత నీకు యెడ యెడంగా తిరిగేవాణ్ని. కాని నీ చతురతా, నీ విద్యా, నీ ధర్మ బుద్ధీ చదువుకున్న వాణ్ణి, నేను కానలేదనుకున్నావా ?.... తెలవారేసరికి ఈ సరుకులన్నీ కరగడానికి తగిన సాధన సామాగ్రి సిద్ధంగా వుంది. వొంతులు ఏర్పర్చేయి. నన్ను మాత్రం కలుపుకున్నావంటే పోలీసు, గిలీసు నిన్ను ముట్టలేరు. మంజువాణి డబ్బు విలువ యెరగదు.

మనం యెంత వుడాయించినా పోల్చలేదు (రత్నాంగి భుజముమీద చెయివేసి) కొంచెం ఆసరా ఇయ్యి పైకిరావడం దండగడియ పడుతుంది కాళ్ళకి కొంచెం మేహవాత నొప్పులు (రత్నాంగి కొండుభొట్లు చెయివిదిల్చి సరుకులు జాడీలో పడవేయ నారంభించును)

కొండు సరుకులు జాడీలో పడవేస్తున్నావేమి ?

రత్నాం జాడీతో కూడా పట్టుకుపోవడానికి

కొండు జాడీ యెలా మోసుకెళ్ళడం ?

రత్నాం జాడీ మొయ్యడానికి మనుషులున్నారు

కొండు యెందుకూ వృథాశ్రమ నలుగురికీ తెలియడం నా మాట విని యీ గావంచా గుడ్డలో కట్టు (గావంచా చుట్టచుట్టి రత్నాంగిపై విసురును) నీకు యీ విద్యలో ప్రావీణ్యత తక్కువగా వున్నట్టు కనబడుతుంది

రత్నాం బంగారం యెవరు కరిగిస్తారు ?

కొండు యిడిగో మన

రత్నాం మన యెవరు ?

కొండు యెవరతే నేం ? పేర్లడక్కు

రత్నాం నమ్మి నట్టా ? నమ్మ నట్టా ?

కొండు కావలిస్తే నువ్వు కూడా దగ్గిర వుందువుగాని

రత్నాం అయితే పేరు చెప్పరా ?

కొండు ఏడీ గ్రంధంలో దిగింతర్వాత అసలు అవతారాలేదిగుతాయి పేర్లతో ఏం పని ?

రత్నాం అయితే మీరు చెప్పరా ?

కొండు నీ పుణ్యం వుంటుంది కొంచం అసరా ఇయ్యి పైకి వొచ్చి అన్ని సంగతులు చెబుతాను వీటి తప్పా గొయ్యా బొద్దెంకులు చెడ కరుస్తున్నాయి

రత్నాం బొద్దెంకులు కరవ్వు కొంచం తాళండి యీ జాడీ పెట్టించి మళ్ళా వస్తాను (తలుపు దగ్గరికి వెళ్ళి గడియలు తీయ నారంభించును)

కొండు అంతా నువ్వే అవుపోసనం పడతావు ? కొంచం బ్రాహ్మడికి పారెయ్యక పోతే శ్రేయస్సు కాదు ఆ ధనంలో మూడవ వంతు నా మంత్రాంగంవల్ల రామసాని సంపాదించింది (రత్నాంగి తలుపు కొంచం తీయును కొండుభట్లు జాడీలోకి తల తీసును)

రత్నాం ఆ తగాయిదా యేదో మంజువాణితో తీర్చుకోండి పిలుస్తాను

కొండు (బుర్ర పైకెత్తి) అమాంతంగా చంపేస్తావా యేమిటి ?

రత్నాం అయితే పేరు చెప్పండి

కొండు చెప్పక పోతే యేం చేస్తావు ?

రత్నాం మంజువాణ్ణి పిలుస్తాను

కొండు నువ్వు కాకనే కాదంటే చెబుతాను కానీ కోరి లభించిన ధనం కాళ్ళని తన్నుక పోవడమే ?

రత్నాం పేరు ? పేరు ?

కొండు అయితే విను (పొడుం పిల్చి) అక్కాబత్తుడు

రత్నాం కంసాలాడి శ్రీరంగ నీతులన్నీ హొట్టివేనా ?

కొండు మరేవింటనుకున్నావు ? లోకమంతా అంతే నీలాంటి ధనవొల్లని వెర్రికుట్టే ఎక్కడో వుంటాడు నా మాట విను

రత్నాం ముందు నా మాట వింటే ఆ తరువాత నీ మాట ఆలోచిస్తాను

కొండు నీ చిత్తం నువ్వేమి చెబితే అది చేస్తాను

రత్నాం యీ గదిలోకి యలా వచ్చావో చెప్పు

కొండు యేకవచనం ప్రయోగిస్తున్నా వేమిటి? యక్ష ప్రశ్నలు అడుగుతున్నావు నా వంటి మంత్రవేత్తకి తలుపులూ గోడలూ ఒక అడ్డా ?

రత్నాం అయితే ఆ మంత్రం వల్లె పైకి దాటు ఈ జాడీ పైన పెట్టించి పైనుండి తాళం వేస్తాను

కొండు గదిలో ప్రవేశించడానికి యే బ్రహ్మవిద్య కావాలి? మారు తాళం పెట్టి తీశాను

రత్నాం ఏ మనిషి నీకు సాయం చేసింది

కొండు నా కొకరి సాయం కూడా కావాలా ?

రత్నాం పేరు ?

కొండు చెప్పకపోతే ?

రత్నాం పట్టి అప్పచెపతాం

కొండు పట్టి అప్పచెప్పితే ప్రాణత్యాగం చేస్తాను బ్రహ్మ హత్య నిన్ను చుట్టి చుట్టి శేషువులా చుట్టుకుంటుంది

రత్నాం అయితే చెప్పిన మాటకి జవాబు చెప్పండి

కొండు పేరు కేం వుంది (పొడుంపీల్చి) అంకి

రత్నాం అబద్ధం

కొండు అయితే పైడి !

రత్నాం అబ్బదం

కొండు యెరిగి నన్నెందుకు కడుగుతావూ ?

రత్నాం బ్రాహ్మడికుండే నీతి నీకు లేకపోయినా దొంగకి ఉండవలసిన నీతైనా ఉన్నందుకు అలరుతున్నాను

కొండు అయితే బ్రాహ్మణ్ణి దయదల్చి ప్రాణాల్తో వొదిలివేస్తావా యేమిటి ? నువ్వు ధర్మాత్మురాలివి ఈ పుణ్యం కట్టుకుంటే స్వర్గం యెదురుగా వస్తుంది కొంచెం అసరా ఇయ్యి జాడీలోంచి పైకి వచ్చి యీ దొంగ ముండా బొద్దెంకల బాధ వొదుల్చుకుంటాను

రత్నాం శిఖా యజ్ఞోపవీతం ఇక్కడ సమర్పించి మరీ పైకి రావాలి

కొండు అదేవింటది

రత్నాం అలా నిలుచుండండి చెబుతాను (దగ్గరకు వెళ్ళి) ముందు జంఝం దర్భముడి వుంగరం యిలా ఇచ్చెయ్యి

కొండు (జంఝం తీసియిచ్చి,) ఇదిగో జంఝం పోస దాఖలుచేసుకో బ్రాహ్మడన్న వాడికి ప్రాణసమానమైన ధనం ఇదే అది నీపాలు చేశాను అంతటితో వొదిలివేయి

రత్నాం వుంగరం ఇలా ఇయ్యి

కొండు నువ్వు నీతిమంతురాలవని పేరుపడ్డావు బ్రాహ్మణ ద్రవ్యం అపహరిస్తావా? "నవిషం విషమిత్యాహు. బ్రహ్మస్వం విషముచ్యతే' అని వెయ్యి నోళ్ళతో శాస్త్రకారుడు చెప్పాడు చదువుకున్న బ్రాహ్మణ్ణి కొంచం చెయ్యి తడిచేస్తావేమో అని ఆశపడితే అసలుకే మోసం తెస్తున్నావేమిటి ?

రత్నాం అధిక ప్రసంగం అలస్యానికి హేతువు మన మాటలు విని ఎవరయ్నా వొస్తే గుట్టు బట్టబయలవుతుంది వుంగరం

కొండు కానియ్యి నా వేలు వుంగరం నీ మృదువైన వేలు అలంకరిస్తే కృతార్థత చెందుతుంది (వుంగరం అందించును)

రత్నాం ఆ మాట బాగుంది (వుంగరం వేలునుంచుకుని) యిక శిఖ వుండిపోయింది (తలవంచి ఒక నిమియం గదలకుండా వుండి మొలలోంచి కత్తెరతీసి చూపించును)

కొండు (జుత్తు చేత పట్టుకుని) శిగకే తాళంపట్టావూ? అదిమాత్రం వొదిలెయ్ నీకు దాసుడనై తిరుగుతాను యెన్నడైనా నీ మాట గడువు దాటితే అప్పుడే యీ మర్యాద చేదువు గాని

రత్నాం శుభస్య శీఘ్రం అన్నాదు

కొండు కేశఖండన వుత్సవానికి చెప్పినట్టు చెప్తున్నావు ఈమాత్రం గడపవా? ముందు నీకు యెంతో పనికి వస్తాను సుమా .

రత్నాం అలా అయితే కొస కొంచం కత్తిరించి వొదిలేస్తాను అది మాత్రం తప్పదు

కొండు అయితే కానియి

రత్నాం (జుత్తు కత్తిరించును)

కొండు కొసేమిటి మొయ్యా కత్తిరించేశావు

రత్నాం వెంట్రుకల కేవింటి తరిగినకొద్ది పెరుగులాయి బరువు తగ్గింది

కొండు ఈ అవమానంతో నలుగుర్లో యెలా తలెత్తి తిరగడం ? దాని సిగ్గోసిన సిగపోతేపోయింది కొంచెం ఆసరా యిచ్చి పైకి లేవదియ్యి కాళ్ళు కొంకర్లు పోయినాయి

రత్నాం మొదలు యెలా దిగావు ?

కొండు తలుపు తాళం రాగానే శరీరానికి యెక్కళ్ళేని లాఘవం వొచ్చి హనుమానులా యెగిరి లోపలికి జారాను గాని వొళ్ళు కొట్టుకుపోయింది

రత్నాం రాలేకపోతే అలాగే వుండు

కొండు యేం యిలాంటి కాఠిన్యం వహించావు ? (అంచులు చేతపట్టి ఉబక ప్రయత్నించకగా జాడీ పగిలి కొండుభట్లు పెంకుల మధ్య కూలబడును) చంపావు (రత్నాంగి కొంత కనికరముతో లేవతీయును)

కొండు వొళ్ళంతా గాయాలు తగిలాయి గాని నీ కరస్పర్శ తగలగానే అమృత నిష్యందనంలాగ (కుంటుతూ తలుపు వేపు నడుచును తలుపు దగ్గర నిలిచి ధనం వేపు చూసి) ధనం కాళ్ళ తన్నుకు పోతున్నావు ? లేక నాతో వొంతుకూడ్డం యిష్టం లేదు కాబోలు నా మట్టుకు కొత్త నీరూ పాత నీరూ కూడా యేకంగా కొట్టుకుపోయినాయి నా వుంగ్రరం దొబ్బినందుకు లేదా దేవుడు? (అంటూ తలుపు గడియలు తీసును)

రత్నాం (తాను కూడా తలుపు దగ్గరికి వెళ్ళి తలుపు తాసేవేస్తూ) నిన్ను ఒక్కణ్ణి పైకి వొదిలి నే గదిలో వున్నానంటే పైని గొళ్ళెం వేసి కొంపకగి పెట్టగలవు కనుక నిన్ను వీధిలోకి సాగనంపి వీధి తలుపు ఘడియ వేస్తాను (గదిపైన గొళ్ళెంవేసి కొండు భట్లుతో పైకి వెళ్ళును)

(బోనిపెట్టి తలుపుయెత్తి కోమటి రంగన్న శెట్టి పైకి వచ్చి సరుకులు పరీక్షించి అందులోంచి వుంగరాలు తీసి చేతిని పెట్టుకుని కొన్ని కాసులు మొలను దోపుకొనును యింతట్లో రత్నాంగి కాళ్ళ చప్పుడవును సెట్టి మంచం మీద పడుకుని దుప్పటి తీసి కప్పుకొనును)

రత్నాం (తలుపు తీసి గదిలో ప్రవేశించి సరుకుల వేపు చూసి కాసులు పోగుచేసి) ఏమిటీ చిత్రం కాసులు సగానికి సగం తగ్గిపోయినాయి? (నిలుచుని నాలుగు వైపులా చూచును మంచం మీద మనిషి వుండడం చూసి గతుక్కుమని రెండడుగులు వెనక్కు వేసి అంజనేయ దండకం పఠిస్తూ) శ్రీమన్మహా అంజనీగర్భ సంభూత సద్బ్రహ్మచారీ కపీంద్రాదివంద్యా కిరీటోజ్వలద్రత్న (రత్నాంగి దుప్పటి ముసుగు తీస్తూంది గాఢ నిద్రలో వున్నట్టు సెట్టి కదలడు రత్నాంగి బాగా మనిషిని నఖశిఖ పర్యంతం పరీక్షించి మొల దగ్గిర చెయ్యి పెట్టును)

శెట్టి (తటాలున రత్నాంగి తల పట్టుకొని) దొరికావు మరొగ్గను చెప్పు అమ్మవారివా ? ఆసిరమ్మవా? పీడవా? పిశాచానివా? ఆ యేటీ వాలకం? చెప్పు నిశిరాత్రివేళ యిటొస్తావు ఆటొస్తావు నీకేం నేనాశ్శకవాఁ పరాశ్శకవాఁ వోలమ్మ ఇది ఏ వూరు ఏ లోకం నా కొంపలో నా పక్కమీద నేను వల్లక పడుకున్న ముండావాణ్ణి అమాంతంగా యెత్తి తెచ్చి యిక్కడ పడేసినావు గదా గుండెలు బద్దలయి నవ్వానా ? రామ సానీ నీకేటి కావాల? ఒక్క మాట చెప్పు యేటపోతు కావాలా ? నీ రూపం చూస్తే నాకు భయం వేస్తున్నాది కళ్ళు మూసుకున్నాను తల్లీ రక్షించు

రత్నాం చదవవలసిన్ని పారచవంతా అయిందా యింకా వుందా?

శెట్టి అయితే మనిషివే ? యెవరమ్మా నువ్వు చెప్పు నా యిల్లు చేర్చు తల్లీ మా వాళ్ళు బెంగపెట్టుకుంటారు - రత్నాంగివా ? అయితే బలికాను (నలు ప్రక్కలా పరికించి) యిది రామసాని చీకటి గది కాదు గద? పిశాచమై పీక్కు తింటూంది నన్ను తెచ్చి పడేసినట్టే నిన్నూ తెచ్చి పడేసిందా ఏమిటి ? ఇక్కడుంటే మన్ని చంపే. పోగలదు రా పైకి పోయి మంత్రగాడి కాళ్ళట్టుకుని ప్రాణం బచాయించుకుందాం

రత్నాం తల వొదిలెయి

శెట్టి చూశావా నా చేతులు యెలా గజ గజ వొణుకుతున్నాయో? భయం చేత వళ్లు కంపం పట్టుకుంది నా వశవాఁ చేతులు వొదల్డానికి

(రత్నాంగి పెనుగులాడి మొల దగ్గరికి చెయ్యి పోనిచ్చును)

శెట్టి సెయ్యి మాత్రం మొలలోకి వెళనీయకు దోపిడే ? సానిబుద్ధిపోతుందా? పిశాచం పీక్కుతింటూవుంటే సరసానికి యాళా?

రత్నాం వేళాకోళం మాని మొలనున్న కాసులు అక్కడ పెట్టు

శెట్టి ఈ వాళకం శెట్టి దగ్గర పనికి రాదు (లేచి నిలబడి రత్నాంగిని దూరానికి తోసి తలుపు వేపు ఒరుగును)

రత్నాం దొంగ దొంగ మంజువాణీ (అని కేక వేసును)

శెట్టి నేనేం యెర్రి కుట్టి బాపణ్ణాణ్ణనుకున్నావా యేమిటి? పిలువు నీ యిష్టం వచ్చినవాళ్ళని పిలువు నాకు భయమనుకున్నావా ? (పెద్ద గొంతుతో) నన్ను యీ సీకటి గదిలోకి పిలిచి యీ బంగారం మనం పంచుకు దొబ్బుదామంటే నే నొప్పుతానా ? నీక్కావలిస్తే నువ్వు దొబ్బు పోలీసోళ్ళు పట్టుకున్నప్పుడు నువ్వడ్డుతావా? రామ సాని దెయ్యమై పీక పిసికితే నీ దబ్బడ్డుతాదా? (తలుపు దగ్గరికి దాసీలు మంజువాణీ నరహరిరావు గారు వచ్చి తట్టుదురు)

శెట్టి నా యెత్తు ధనం పోస్తే యిలాంటి దొంగ పని నేను చెయ్యను యింత ద్రోహవాఁ పాపము ఒద్దలై ఆకాశమంత పిడుగు నెత్తి మీద పడదా నా చెయ్యి వొదిలెయి తలుపు తీసి నీ భవిష్యం నలుగురి యదటా తీస్తాను

రత్నాం చేతులు పట్టు వొదల్డు ఏం చెయ్యను?

నరహరి (తలుపు మీద చేయివేసి) యెవర్లోపల?

రత్నాం శెట్టి

శెట్టి శెట్టి యెలా వొచ్చాడా ? రత్నం రమ్మని ప్రాణం తింటే వచ్చాను బంగారం నాణెం చేసి ఖరీదు కట్టాలి రమ్మంటే వొచ్చాను దొంగ పని చెయ్యమంటే నే నొనబడతానా ? రామసాని సొమ్ము ఒక్క చిల్లి కాసు ముట్టుకుంటే పిశాచై పీక పిసగదా? (తలుపు తీసుకు పైకి పోవడానికి ప్రయత్నిస్తూండగా)

రత్నాఁ పట్టుకొండి మొల్లో కాసులు ముడుచుకు పోతున్నాడు ? అవిగో వుంగరాలతో పాటు

శెట్టి యేటీ మనిషి యికారం (రత్నాంగి మీదికి వంగి మొహం దగ్గిర మొహం పెట్టి) నేం దొంగనా ? నువ్వు దొంగవా? మా యింటా వంటా ఆ మాటలేదు ఆ మాట మళ్ళీ అన్నావంటే చాలా దూరం యెళుతుంది కోమటోళ్ళం మా యిల్లంతా బంగారం మా వొళ్ళంతా బంగారం

నరహరి శెట్టీ

శెట్టి : సిత్తం బాబూ! పిశాచమంటే నాకు భయం. పోలీసోళ్ళంటే నాకు భయం – మరెవళ్ళకీ లచ్చపెట్టను. (తిరిగి సాగి వెళుతాడు.)

నరహరి : నిలబడు!

శెట్టి : (వెళ్ళిపోతూ) భోగం దానింట్లో ఒక్క నిమిషం నిలబణ్ణు! అదంతా బాపనాళ్ళకు చెల్లుతుంది.

నరహరి : (పరిగెత్తి శెట్టి రెక్క పట్టుకొని నిలబెట్టి) కాసులు, వుంగరాలు పెట్టు

శెట్టి : సెయిముట్టు సరసం మాత్రం సెయకండి, మాటొస్తుంది !

నరహరి : యిస్తావా ? యివ్వవా ?

శెట్టి : దోపిడే !

నరహరి : ఆహా!

శెట్టి : యివ్వకుంటే ఏటిసేస్తావు ?

నరహరి : పిలకూడదీస్తాను.

శెట్టి : గవరుమెంటు బావుటా యెగురుతుండగా యెవడు పిలకట్టుకునే వాడు ?

నరహరి : ఇదుగో నేను (అని పిలకట్టుకుని వంచును)

శెట్టి : బాబ్బాబు! మీ మాట కెప్పుడయినా కోవంటోడు అడ్డు సెప్పుతాడా? మీ శలవు ! బావనోరికి బంగారం యిచ్చుకుంట్టె పుణ్ణెం కదా! పితాళ్లు స్వర్గానికి పోరా? ముండ కాసులు మళ్ళీ ఆర్జించు కుంటాను; పుచ్చుకోండి! (కాసులు పుచ్చుకుని నరహరి రావు జుత్తు వదలివేయును.)

నరహరి : దెబ్బకు దెయ్యం వెరుస్తుంది.

శెట్టి : బాబు! దెయ్యమంటే నాకు వొల్లమాల్ని భయం! మరొగ్గెయ్యండి; ఈ కొంపలోంచి దారిపోతే బతుకుతాము. (గడప దిగుతూండగా)

రత్నాం : వుంగరాలో ?

నరహరి : వుంగరాలిచ్చి మరీ వెళ్ళు !

శెట్టి : మీ శలవు ! మీ శలవు కద్దా? (వుంగరాలు తీస్తూ రెండడుగులు ముందు కేసి పరిగెత్తి పారిపోవును.)

(తెర)

అష్టమ రంగము

(అక్కా భక్తుడి దుకాణం అక్కాభక్తుడు రామ్మూర్తి ప్రవేశించును)

అక్కా ఇక రామ్మూర్తి అని పిలవకూడదు "రామ్మూర్తి పంతులు గారు అని పిలవాలి

రామ ఏదో పెద్ద ఉద్యోగాలు అయినప్పుడు కదా అని పిలవడం

అక్కా అందాకా మామూలుగా పిలవొచ్చునా?

రామ ఏం చదువు ? ఏం ఉద్యోగాలు?

అక్కా యేం అలా అటున్నారు?

రామ మా తండ్రి సంగతి బాగుంది కాదు ఆయనకి మంచి స్నేహితులయిన్నీ మీలాంటివాళ్ళు కూడదని చెప్పరు

అక్కా ఆయన ఏ కూడని పనీ చెయ్యలేదే యేదో ఉపాయం వల్ల పది రాళ్ళ సొమ్ము ఆర్జించుకుని సంసారం గడుపుకుంటున్నాడు .

రామ ఎవడో షోళంగిరాజును ఈ వేళ యింటో దింపి పార్వతిని వాడికి ఉపచారం చెయ్యమని అప్పచెప్పాడు ఈ దౌర్జన్యం చూసారా ?

అక్కా భార్యా రూపవతీ శత్రుః" అన్నాడు మొగుడున్న పెళ్ళామే సొగసుగా వుంటే పయివాళ్ళు కన్నేస్తారు గదా ఖాయిదా లేకుంటే సొగసైన వింతతు చెడిపోవడమనగా యెంతసేపు?

రామ మా తండ్రికి అలా గడ్డిపెట్రాదా ?

అక్కా మీ తండ్రికి గడ్డిపెడితే గడ్డయ్యేది గట్రయ్యేది సాపుగా తినేస్తాడు అయినా ఆయన ప్రతిబంధకం మీ ప్రయత్నానికి అడ్డవుతుందా ఏమిటి? పెళ్ళి మూర్తం యెప్పుడండి ?

రామ ఎవరి పెళ్ళండి ?

అక్కా ఎవరి పెళ్ళనుకున్నారు ?

రామ నా పెళ్ళి

అక్కా ఆ మాటే మీ పెళ్ళీ పార్వతమ్మ పెళ్ళిన్నీ

రామ (నిర్ఘాంతపోయి) యెవరు చెప్పారేమిటి ?

అక్కా యెవరూ చెప్పలేదు మీ మాటలవల్లా మీ చర్యలవల్లా ఊహించాను మరెం భయపడకండ అది మహామంచి పని మీ తండ్రి ఆదాలో వుంటే రత్నం లాంటి పిల్ల చెడిపోతుంది ఈ మాట పొక్కేలోగా శీఘ్రుంగా కానియ్యండి నా చేతనయ్ని సహాయం చేస్తాను

రామ నిజంగాను ?

అక్కా లింగం సాక్షి

రామ అయితే మా గురువు గిరీశంగార్ని తీసుకొస్తాను

(తెర)

నవమరంగము

(మంజువాణి ఇల్లు, ఒక బల్ల చుట్టూ కుర్చీలు బల్ల మీద గళాసులు, విప్పిన సీసా; మంజువాణి మంచం మీదను; త్రివిక్రమరావు పంతులు యాజీ చెయిరు మీద మితిమీరి పడివుందురు.)

కొండు : (చప్పుడు కాకుండా బొటనవ్రేలి మీద నడిచివచ్చి త్రివిక్రమ రావును కదిపి చూచును. తెలివి రాదు, ఆత్మగతం) జేబులో ఏముందో, (చెయి జేబులో జొరిపి... మనీ పర్సు తీసి... విప్పి చూచి) దీనిలో పెద్ద కాసులు చాలా వున్నాయి. యివి వీడికి దక్కేవి కావు. వివాహ కార్యం కింద వినియోగ పరిస్తే కొంత పుణ్యం అయ్యా వీడికి దక్కుతుంది. రెండు కాసులు మంజువాణికి యిచ్చేటందుకు యిందులో వుంచి యిదిగో మళ్ళీ జేబులో పడేస్తాను. కడంవి కాకితం పొట్లాం కట్టి కంచుల జాడీలో లోతుగా కప్పివేస్తాను (నిష్క్రమించును.)

త్రివిక్రమ : (నిద్రలో కాలు చాచగా సారాబుడ్డి నేలకి పడి చప్పుడవును. అంతట ఉలికిపడి లేచి మరివొక గళాసు పుచ్చుకుని) దీనికి డబ్బిచ్చి వెళదాం. (జేబులో మనీ పర్సు తీసి జూచి నిర్ఘాంత పోయి) ఆ! రెండేనా వున్నాయి. కడంవి ఎవరు దొబ్బారు? అది మంచం మీద వొళ్ళెరక్క పడే వున్నది, లేక నేను ఖర్చు పెట్టాన! లేకుంటే నా నౌఖర్లు ఎవరయినా చెపాయించేశారా ?.... యీ రెండు కాసుబూ దీనికి యిచ్చేస్తే యింటికిజేరే సాధన మేమిటో?... ఒకటే సాధనం కనబడుతూంది. శాస్తుల్లు ఇంట్లో దాని శిగగోస్ని పాత్ర సామాను వొదిలివేసి సన్నంగా నలుగురుం జారిపోయి తెల్లారగట్ల రెయిలులో విశాఖపట్నం జేరుకుంటే అక్కడ రుణం చేసుకోవచ్చును. ఎవడూ మేలుకుందులేదు గద? (తలుపు మెల్లగా తీసి వెళ్ళిపోవును)

(తెర)

కొండుబట్టీయము

తృతీయాంకము

ప్రథమ రంగము

(కేశవరాయుడిగారి చదువు గది : కేశవరాయుడు గారు, దివాన్ బహద్దర్ రాజారాం గారు ప్రవేశించును.)

కేశవ : బహుకాలానికి ! దయచేయండి !

రాజా : రిటయిరయ్ని వాళ్ళం కామండీ, బ్రతుకు యొక్క సాయంకాలంలో దేవుడికీ దేశానికి నౌకరి చెయ్యవలెననే అభిలాష కలిగి దైవారాధనా గ్రంథ కాలక్షేపంతో కాలం వెళ్ళబుచ్చుచున్నాను. భగవద్గీత ఆచార్యులవారి వ్యాఖ్యాన సహితంగా ఆంధ్రీకరించినాను కద. ఇప్పుడు ఉపనిషత్ భాస్యం తెనిగిస్తున్నాను. నాస్తికం ఇంగ్లీసు చదువుకున్న మనవారిలో ఎక్కువగుచున్నది. పెద్దలు చిన్నలు కూడా అప్పటి ఐహికములందు మగ్న చిత్తులయి వుండడమే కాని, "వాట్ యేమ్ ఐ" కోహం! నే నెవడను నా దేవుని యడల నా యడల నాతోటి పాటి జంతువుల యడల నా డ్యూటీ యేమిటి? "వేర్ యామై డ్రిఫ్టింగు" నే నేతోవ జారుతున్నాను. అనే తలంపులు యేమి పాపమో కాని బుర్రలో జొరబడవు. ఆస్తికులయిన తాము ప్రదానోపాధ్యాయులై యుండుటను ఈ పట్నమున బాలురు మాత్రము ఇతర పట్నముల వారివలె కాక బుద్ధిమంతులుగా నున్నారు.

కేశవ : దయచేత నన్ను పొగుడుచున్నారు కాని నేను యంతటి వాడను, నే చేసే పననగా యెంతటిది ?

రాజా : మీ వంటి సత్పురుషులకు వినయము సదా భూషణమయే వుండును. దేశమున ముందు నుండి యున్న పాప చింతా ఆంగ్లేయ విద్యవలన కలిగిన 'నాస్తికతా' అనే మహా మసిసిపి మిసోరి ప్రవాహములకు బ్రహ్మ సమాజము మత మనేది పెద్ద ఆనకట్ట వలె ఆచరిస్తున్నాది. బ్రహ్మ సమాజము లోకములో నుండు మతము లన్నింటి కన్న రేషనల్ ! సబబయినదే అయిననూ లోకమున అవస్తా భేదము, రుచి భేదము కలిగి యుండుట చేత ఏ జాయ మనుష్యులకు ఆ జాయను జ్ఞానోత్పత్తి, ధర్మోపదేశమూ చేయడము విధి గనుక తాము తర్కమును బట్టి సూటిగా పోవు బుద్ధులకు బ్రహ్మ మతోపదేశము చేయుచున్నారు. నే నంటిరో, హిందూ మంత గ్రంథములలో పురాణాదులు కేవలం స్త్రీ పామరజన బోధక ప్రయోజనములుగా తెలిగించి పాశ్చాత్యులు గూడా వేయి నోళ్ళ బొగడు భగవద్గీతాది మహా గ్రంథముల సాహాయ్యమున ఆర్యమంతమునకు చిరకాలమావరించిన త్రుప్పును గడిగి ఆచార్య నిర్దిష్ట కర్మ, వేదాంత మార్గములను చదువరుల కంటి కింపుగా గనపర్చ ప్రయత్నిస్తున్నాను.

కేశవ : యే రీతినయినా నాస్తికతా పాపము యడల భీతి, పుణ్యము యెడల ఆసక్తి కలగ చెయ్యడం యిప్పుడు మన దేశములో అత్యావశ్యకములయినప్పటి మనవాళ్ళ అవివేకానికి మేరలేకుండా వున్నది.

రాజా : పార్డన్ మీ ! యేదో వర తరహా అంటే ఇంచుకు నేను తమ అభిప్రాయముతో భేదించవలసివస్తుంది. క్షమించవలయును. యే రీతినైన ఆస్తికత అంటే.. ఇదిగో ఛండాలుడు, యెను పోతును. వేట

వేసి మరిడమ్మకు పూజ చేస్తాడు. మనమునూ అట్టుల చేయగలమా ? సంఘములో పై అంతస్తుల వారమైన మనము రేషనల్ రెలిజను కలిగి వుండవలెను. అట్టి మతము క్రమ క్రమంగా క్రింది వారికి దిగువ... సవబునే నేను పూజిస్తాను. థియాసఫిష్టు మతముపలె పేడా బెల్లం కలిపి మనవాళ్ళు సంతోషించడము కొరకు ప్రతి వెర్రి మొర్రి వ్రాతలకు సందర్భార్థము కల్పించడమూ, ప్రతి అవక తవక ఆచారమునకు రహస్య సవబులు, గుణములు కల్పించడము.. యేమంటారు . తాము అట్టి వెర్రి మాయలు నమ్మజాలరే ?

కేశవ : నిజమే !

రాజా : అట్టి ప్రవర్తన కలవారితో రాజీ లెల్లను యెట్లు పాటించవలయును ? మత సంబంధమయిన అతర్కిత ఆచరణలో మన వాకిటలోనే కొండంత యిన్‌కాన్‌సిస్టెన్సీ వున్నది, చూడండి. నాయుడు గారూ! మన మాధవయ్య గారున్నారు, వారి యోగ్యత, ఆంధ్ర పాండిత్యమూ, కవితా సామర్థ్యము మన దేశమున కెల్ల నలంకార భూషితములై యున్నవే. వారు బ్రహ్మ సమాజ మతము నెన్నాళ్ళ నుండియో అవలంబించి ఆ మతమునకు మొనగాండ్లయి వున్నారు. విధవా వివాహములు ఆచరించవలసి వచ్చినప్పుడు రీజన్ కాగినవారు బ్రహ్మ సమాజము యొక్క మార్గము వదలి హిందూశాస్త్ర ప్రకారం ఆచరిస్తారు. అది యేమన వచ్చు.

కేశవ : నిజమే ! గాని మాధవయ్యగారు సవబుమాలిన పని చేసిననూ మళ్ళించడము శక్యము కాదు. కాని, తాము విధవా వివాహమునకు ఫర్ గాని, యెగినెస్టుగాని వున్నట్టు కానకాదు ! తమవంటి పండితులు ఆ రిఫారం విషయమయి చర్చించి, యేదో వక నిశ్చయమును తీసుక వుండకపోతే...

రాజా : అన్ని పనులు అందరూ చెయ్యడమూ శక్యమా ? మత సంస్కారము, అందుతో సంబంధించిన గ్రంథరచనా, నా బ్రతుకుకు విధానములుగా నిర్ణయించుకు వున్నాను, చేయవలసిన పనులు లోకములో మెండుకలవు. చేయచేకొనిన పని శాయశక్తుల జేయనగు. అందు విద్య అన్య వ్యాపార నిరోధి; జలస్ వైఫ్! ప్రాస్తావన వశాత్తూ విధవా వివాహముల మాట అంటిని గాని, ఆ భారము గూడా వహించుటకు నా భుజములకు వైశాల్యము చాలదు. మాధవయ్య గారూ తమలాంటి వారు పట్టియుండగా నా రిఫార్ముకు మరియొకరి సహాయ్యమావశ్యకము కాదు. గాని నా మనసునకు కలిగిన సందేహము నివారించుకో జాలక, మాధవయ్య గారి మతమునకు ఆచరణకుగల వైరుధ్యము తాము సమన్వయించ గలుగుదురని అడిగితిని.

కేశవ : రాత్రింబవళ్ళు నే నిదే ఆలోచించుతాను. వారు వినరు. యేమి చెయ్యను. నేను కూడా మోరల్ కరేజ్ లేనివాడిలా కనపడుతున్నాను. నా శత్రువులు నన్ను తరచుగా వెక్కిరిస్తూ వుంటారు.

రాజా : మాధవయ్య గారు గొప్ప గ్రంథకర్త, సంఘ సంస్కార నిర్వాహకులు! వారిపేరట చంద్రకాంత శిలా ప్రతిమ నిలుపనగు గాని తప్పుత్రోవను మనం వీడ్చుకుపోయి హాస్యాస్పదులనుగా చేసినప్పుడు నేనయిన నేమి చేతును? పెళ్ళి చేసుకునే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మతస్థుడైనప్పుడు సమాజ పద్ధతి ప్రకారం పెళ్ళి చేయించుదును. మాధవయ్యగారేమి చేయుదురు?

కేశవ : తమరిచ్చిన సలహా బాగా వున్నది. సంస్కార సమాజము వారము చాలమందంతా బ్రహ్మసమాజము వారమే. మేము నలుగురమూ కలిసి మా మత ప్రకారం వివాహము

చెయ్యడమునకు నిశ్చయిస్తే మిగిలిన ముచ్చకాయ ముగ్గురూ యేమి చెయ్యగలరు. అందులో మా స్కూలు కుర్రవాళ్ళు మా పక్షం వుంటారు కదా! ఒట్ల మెజారిటీ ఏ మీటింగులోనయినా మాకే వస్తుంది. యిటుపైని మా నమ్మకముల ననుసరించి పని చేసి చూస్తాం. థేంక్యూ వెరీ మచ్ ఫర్ ది ఎడ్వైస్స్ !

రాజా : నేను ఎడ్వైసును యివ్వలేదు. ఇవ్వజాలినంతటి వాడిని కాను. రిఫారము విషయమై నేను తమకు ఎడ్వైస్స్ యేల ? ఈ హంశము మన ప్రసంగములో ఉపమానముగా తెచ్చివాను. దీని మాటకేమి, తాము నవబు ప్రకారం నడిచేటప్పుడు లోకం అంతా మీ పట్ల వుంటారు. మనం అనుకుంటూ వున్న ప్రస్తావన రెలిజన్ రేషనల్‌గా వుండకుంటే అన్యమతస్తులయొక్క, నాస్తికం యొక్క ధోకాకు నిలవగలదా ?

కేశవ : అవును.

రాజా : నేను యిప్పుడు తమ దర్శనానికి రావడము కారణమేమిటంటే, తమతో ముచ్చటించడమనే సంతోష మలా వుండగా, ఆదివారం రోజున మా తోటలో నలుగురు ఫ్రెండ్సుకు టీ పార్టీ యిస్తాను. ఆహూయము చేయుటకు వచ్చితిని.

కేశవ : చీటీవ్రాస్తే వస్తానే ! నా కోసం యింత శ్రమ తీసున్నారు ?

రామ : తామును చూడడవు ఆనందమో, తమతో ముచ్చటించుటవలన గలుగు జ్ఞానోత్పత్తియో? గుడ్ బై ? (షేక్ హేండ్స్ చేసుకొందురు)

కేశవ : గుడ్ బై !

(తెర)

ద్వితీయ రంగము

(దివాన్ జహద్దర్ రాజారాంగారి కచేరి గది : రాజారాం గారు, గంగాధరశాస్త్రి ప్రవేశించును.)

రాజారాం : ఈ పటుపటాంగములో యెవరు గెలుస్తారంటారు ?

శాస్త్రి : తాము దివాన్ బహద్దర్లు; మాధవయ్య గారు రావుబహద్దర్లు ఇద్దరి తారతమ్యము కంపెనీ వారు యెంచే వుంచారు. తాము సార్ధకనాములగు మంత్రులు, మాధవయ్యగారిది వైదీకపు రస్తా. అందులో వేగినాటి సన్యాసం. ఆయ్నకు దేశాన్ని పట్టి అబ్బింది. గ్రంథాలయితే చాలా రాశారు.

రాజా : పండితులయిన మీరూ అనా అనడం ఆశ్చర్యముగా నున్నది. పిట్ట కథలు, పిచక కథలు, తిట్లూ గ్రంథములంటారో. ఇంగ్లీషులో సోలిడ్ బుక్ అంటారే, అనగా ఉద్గ్రంథము! అది మనము వ్రాస్తూన్నాము. మన భగద్గీత ఆంధ్రభాషకు వజ్రకిరీటమని పేపరు వాడు వ్రాశాడు.. శైలిభేదం చూశారా ? మాధవయ్యగారి వ్రాత ఊక! పేలపిండి ! మా శైలి అలంకార భూయిష్టమైన యుండును. వాక్యముల నడక సంగీత గమనము ననుకరించును. పామర జనులకు ఉత్కృష్ట వస్తు గుణ గ్రహణం వుండదు; మన గ్రంథములు యెంత సొగసుగా నచ్చొత్తించినను కొనువారు గానరారు. జమీందార్లు తమ యుద్యోగస్తుల మేలుకోరి కాపీ లధికముగా గొని, తాము వారికి పంచిపెట్టిన జమీందారీలు బాగగును. దేశములో జ్ఞానాభివృద్ధికి మార్గమును. ఒకమారు వెళ్ళి ఉద్యోగావస్థలో పూర్వపరిచితులయిన వారిని చూడవలె, యెక్కడయినా మంచి సంస్థానంలో దివాన్గిరీని కుదుర్చుకుంటేనే కాని, అధికారం చేసే అలవాటుపోయి యేమీ తోచకుండా వున్నది.

గంగా : ప్రజలికి ఆ అదృష్టం పట్టాలి కదా!

రాజా : దివాన్గిరీ దిస్తే చెన్నపట్టపు వకీళ్ళతో పలుకుబడి కూడా వుంటుంది. కౌన్సిలు మెంబరు పనికి సహాయ భూతంగా వుంటుంది. ఈ జిల్లాలోనే కొంచెం ప్రజలని రంజింప చెయ్యడానికి సంఘ సంస్కారంలో మనంకూడా వేలుపెట్టితేనే కాని, యిక్కడివాళ్ళు మనకు వోట్లు యివ్వరు.

(ప్రవేశం నౌఖరు)

నౌఖరు : గిరీశం పంతులు గారు వచ్చారు.

రాజా : రమ్మను. (గంగాధర శాస్త్రితో) ఇతడు నా బాల్య స్నేహితులయిన యుగంధరరావు పంతులుగారి కొమారుడు. చిన్న నాటి నుంచి యెరుగుదును. బి.ఎ. ప్యాసు అయినాడు. తండ్రి ఆర్జించిన ధనం పెట్టి బ్రతుకుతున్నాడు. ఇతనిని సంఘ. సంస్కారము వారు కెప్టాను అంటారు. సాహసౌదార్యాలు గల మనిషి. కోటి విద్య లున్నాయి. నాటకాలాడుతాడు. పాడుతాడు. గారడీ చేస్తాడు. దొర్లకి ఇతనంటే సరదా. తండ్రి చేసిన మొదటి వివాహం భార్య పోయింది. పిల్లలు లేరు. తిరిగి వివాహం లేదు. చేసుకుంటే మరెవరయినా పిల్లను యిచ్చి వుందురు. అర్ధరాత్రి వేళ యెటువైపున పిలిచినా రెండు వేల మంది వెనుక కూడుతారు. గుణ యోగ్యతలున్నవి గాని, కొంచెం పెద్ద పిన్న తారతమ్యం మరిచి హాస్యరసంగా మాట్లాడుతాడు. తుంటరి... అతను వచ్చేసరికి పుస్తకం చదువుతూ వుందాము. "భీస్మాత్ వాతః పవతే భీషోం దేతి సూర్యః భీదగ్ని దండశ్చ"

గిరీశం : (ప్రవేశించి) ఆ స్వరాన్ని యెందుకు సాగదీస్తున్నారు. శాస్తుల్లుగారిచేత చదివించడం. మీరు అర్థం వ్రాయండి.

రాజా : (మెల్లిగా) డామిట్ ! అప్పుడే ఆరంభించాడు! బి.ఏ, ఆ భాషలో ప్యాసు అయినాడు. మా వాడికి సంస్కృతంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి. తండ్రి ఉపనిషత్తులు కూడా చెప్పించాడు.

గిరీశం : మా గ్రామములో ఒక కోమటుండేవాడు. ఆయన పురుష సూక్తం పారాయణ చేస్తూవుంటే సూతులో కప్పలు బుర్ర పైకెత్తి అరచేవి.

గంగా : మండూక ప్లుతం! వేదంలో స్వర్గం కూడా వుంది.

గిరీ : బ్రాహ్మలు సోమపానంచేసి వేదపారాయణ చేస్తే తొలకరి కప్పల అరుపులా వుంటుందని రుగ్వేదంలో ఉపమానం కల్పించారు. తొలకరి వాన కురిసిన తరవాత రాత్రివేళ కప్పలు మేళంగట్టి తరహ తరహాలుగా గానం చేస్తూవుంటే అదివొక ఆనందంగా వుంటుంది:

రాజా : సీరియస్ సబ్జక్టులోనయినా హాస్యం విడనాడజాలవు గదా రావుజీ!

గిరీ : మామ గారు గుడ్లగూబలా గాంభీర్యంగా కూర్చుంటాను; ఏం శలవు!

రాజా : ఉపనిషద్వాక్యము పరిసమాప్తిచేసి మాట్లాడుకుందాము... శాస్తులు గారు! అబ్బీ! నువ్వు కూడా విను నీ బుద్ధిలో ఒరిజినాల్టీ వుంది. "భీషాస్మాత్ వాతః పవతే" అన్నాడు. దేవునికి భయపడి వాయువు వీస్తుంది; సూర్యుడు ఉదయిస్తున్నాడు అని ఈ ప్రకారం చాలామంది తాత్పర్యం చెప్తుతారు. భయమనేది భగవంతునియందు క్రౌర్యం కనపరుస్తుంది. భక్తివల్ల దేవతలు వారి వారి పనులు చేసినారంటే కొంత స్వారస్యంగా వుండును. మావాడు (గిరీశం వంకచూసి) భయంచేత చెయ్యమంటే ఏ పనీ చెయ్యడు. 'భీ' అనే మాటకు మరి ఏదన్నా అర్థం చెప్తితే బాగుంటుంది. యూరోప్షియనులు వ్రాసిన డికషనరీలు చూదాం.

గంగా : నేను కూడా యేకాక్షర నిఘంటు చూసి కొన్ని అర్థాలు మనవి చేసుకుంటాను.

గిరీ : నేను. ఒరిజనల్ అని మామ గారు శలవిచ్చారు గనుక నేనోకొత్త అర్థం చెప్తుతారు. "షా" మీద "కా". యెక్కిస్తే భిక్షా అని అవుతుంది; ఆ పైని అర్థం బహు సులువుగా వస్తుంది. గాలీ, సూర్యుడు వగయిరాలు ముష్టికోసం సంచారం చేస్తారని సమన్వయం అవుతుంది. "భిక్షా" అన్నది "భీ" అనే ధాతువులో నుంచి వచ్చిన పదం కాదు. అది యిండో – ఆర్యన్ మాట! 'వ' 'బ' యోరభేదః అన్న సూత్ర ప్రకారం ఇంగ్లీషులో "విష్" అనే మోస్తరుగా తేలింది, విష్ అనగా యిచ్ఛ. ఇచ్ఛా మాత్రం భోజనం, దేనికోసం ముష్టి అంటే భుక్తికోసం! "భుక్తి భిక్షమీయవే" అని త్యాగరాయలు పాడలేదా ? లోకంలో కూడా మనం చూడమా? గవర్నమెంటు వారు యింత భిక్ష పడేస్తే గదా మామ గారి వంటి గొప్ప గొప్ప ఉద్యోగస్తులు నౌకరీ చేస్తారు.

గంగా : వేదంలో అక్షరాలు మార్చడానికి వీలులేదండి.

గిరీ : అర్థము మార్చడానికి వీలుందండీ?

రాజా : శాస్త్రులు గారూ! మీకు తెలియదండీ, మా వాడు చెప్పింది చాలా సబబుగా వుంది. ఈ వేళకి సమాప్తి చేతాం. శాస్త్రులు గారు మనలోవారే. మనం స్వేచ్ఛగా మాటాడుకోవచ్చును. రావుజీ! నీ హాస్య రసమునకు కొంచెం కళ్ళెంపట్టి ఒక అరనిమిషం సీరియస్‌గా వుంటే చాలా ఒబ్లైజ్ అవుతాను.

గిరి : మామగారి శెలవు శిరసావహించి గుడ్లగూబవలె బుద్ధిగా కూచుంటాను.

రాజా : ఈ విధవా వివాహం తాలూకు హికమత్తు యావత్తూ మీ క్యాప్టెనుగారి చేతిలో వున్నది. గనుక, తూచాలు పోకుండా యావత్తూ పరిసమాప్తి అగుననే నమ్మకము నాకున్నది. నేను నిన్నటి దినం కేశవరావు నాయుడిగారితో మాట్లాడినాను. మాధవయ్యగారిది వరకు చేయుచున్న శాస్త్రోక్త పద్ధతి త్రోసి బ్రహ్మసమాజ మత ప్రకారం యిటుపైని విధవా వివాహములు చేయించుటకు వారిని గట్టిగా పుర్లెక్కించాను. నీ సహాయం కూడా వుంటే పార్వతమ్మ వివాహం మన పట్టణంలో ఫస్టు బ్రహ్మసమాజ విడో మారేజిగా వుంటుంది, చేసుకునే కుర్రాడు బ్రహ్మ సమాజ మతస్తుడు గనుక రేషనల్ కన్సమేషన్ అనేది మనము ప్రతిష్టించినవార మగుదుము.

గిరీ : సందేహములేమయ్యా అడగవచ్చునా !

రాజా : అడుకపోతే యెటులను ?

గిరీశం : ఇదివరకే వ్యవహారం జరిగిపోతూంది. నలుగురూ ఐకమత్యంగా రిఫారం పని చేసుకుపోతున్నారు. ఇప్పుడు నాయుడిని లేవదీశారు. మాధవయ్యగారికి తాను పట్టిన కుందేటికి మూడే కాళ్ళు. ఇప్పుడు మీరు వేసిన దోహదంవల్ల వారుభయులు జుత్తూ జుత్తూ పట్టుకుంటారు. ఈ దేశంలో రిఫారము అమాంతంగా రెండు ముక్కలవుతుంది. అదే నా అభిప్రాయం మామ గారూ! శలవియ్యండి.

రాజా : (ఆత్మగతం) వీడు అసాధ్య పిండం. ఇతడి సహాయం లేనిదీ పని కాదు. మామ అని పిలవడం ఆరంభించాడు, యుగంధరరావూ నేనూ స్కూలులో చదువుకునే రోజులలో అన్నా తమ్ముడూ అని పిలుచుకునే వారము. ఎదిగిన పిల్లలు గల తండ్రులను మామా.అని పిలుచుకునే వారము. ఎదిగిన పిల్లలు గల తండ్రులను మామా అనిపిలుస్తే మనస్సున కించిత్తు అనుమానం తగులుతుంది. యింట్లో చనువుగా తిరుగుతాడు, వద్దంటే బాగుండదు. ఎంతటివాడికైనా వీడిని చూస్తే సరదా, ప్రవర్తన చెడ్డదని వినలేదు గాని వీడి నాటకాలు, గారడీ చూడకుండా పిల్లని ఖాయిదా పెట్లాలి. వెధవ పిల్లని మాత్రం ఈ ఊళ్ళో వుంచితే మాట దక్కదు, అన్న దగ్గరకు పంపించి వేతాము.

గిరీ : మామ గారు యేమిటి! ఆలోచిస్తున్నారు ?

రాజా : మరేమీ లేదు. మీ నాయనే ఈ వ్యవహారంలో ప్రవేశిస్తే నీవు అడ్డుమాని సహాయం చేతువు గద!

గిరీ : మా తండ్రియే వ్యవహారంలో దిగినా ముందూ వెనకా చూడకుండా దిగేవారు తండ్రి గారు దిగినా నాకు తోచిన మాటలు చెప్పవలసిన వాడనే.

రాజా : అయితే నీ వంటి బుద్ధిమంతులు సంఘ సంస్కారమునకు మొనగాళ్ళయి వుండిన్నీ బేసవబయిన మార్గాన్న పని జరుగుతూ మనమంతా అన్య మతస్థులకు హాస్యాస్పదం కావడం నీకు మనస్కరించి యున్నదా ? పెళ్ళాడే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మతస్థుడైనప్పుడు హిందూ శాస్త్రోక్తంగా పెళ్ళి చెయ్యడం నీకు యుక్తమనే తోచిందా ?

గిరీ : పెళ్ళికూతురిది ఏ మతమో ఆలోచించారా ?

రాజా : మనలో స్త్రీలు ఆజ్ఞానులు; అస్వతంత్రులున్ను. వాళ్ళకి "గతానుగతికోలోకః" అన్నట్లు ఆచరణే గాని మతమంటూ వకటున్నదీ ? క్రమంగా ఆ పిల్ల భర్త మతం అవలంబిస్తుంది. ఇన్ యాంటిసిపేషన్ మనం అందులో చేర్చవచ్చును.

గిరీ : కిరస్తానులు, తురకలూ, విధవా వివాహం చేసుకుంటే హిందూ సంఘ సంస్కారానికి ఎంత లాభమో బ్రహ్మ సమాజం వారు చేస్తే అంతే లాభము. ఇంతకంటే సవరలు, కోయలు, గదబలు మొదలయిన కొండ జాతుల ఆచార ప్రకారం వివాహం కొంత వింతగానైనా వుంటుంది. దొరలు సంతోషించటం కద మీకు కావలసినది ? కొండ జాతుల ఆచారాలంటే తెల్లవాళ్ళు చెవికోసుకుంటారు పేపర్లలో వ్రాసినా చదవతగివుంటుంది.

రాజా : (ఆత్మగతం) కర్ణపిశాచ వున్నవాళ్ళదగ్గర కానికీలు దాగవు. (ప్రకాశం) ఒక పాయింటు నీవు మరచిపోతున్నావు హిందూ హిందూ అనే మాట తుడుపెట్టి సంఘసంస్కారమే ముఖ్యముగా ఆలోచించవలసి వుంటుంది. హిందూ అనే మాట చేర్చగానే మన ఉద్యమముల లాభము సంకుచిత మవుతుంది. రాజకీయ వ్యవహారములలో అన్ని మతముల వారమూ కలుస్తున్నామా? లేదా? యౌవనవంతులయిన వితంతువుల బ్రతుకు సుఖరహితము కాకుండా వుండడము సంఘ సంస్కారము యొక్క మఖ్యోద్దేశము గదా, ఏ మత ప్రకారమైతేనేమి ? వారలు పెళ్ళిచేసుకొని సుఖించుట సంఘ సంస్కారము కాదా ? బ్రహ్మ సమాజ మతము కూడా హిందూ మతములలో ఒకటని నా అభిప్రాయము. పుత్రప్రాయుడవు కావలసిన వాడవూ గనుక, నీ అసరామీద కించిత్తు సంఘసంస్కార రూపకమైన లోకోపకారంలో దిగతలంచితిని, నీకు తోడ్పడడముకు యిష్టములేని యెడల యింతటితో విరమిస్తాను.

గిరీ (ఆత్మగతం) బాణం గురి దాటింది. మిగిలిపోనియ్యకూడదు, (ప్రకాశం) నేను చెయ్యబూనుకున్న సహాయము చేసి తీరుతాను. గిరీశం అన్న మాట తప్పినాడన్న మాట యీ సర్కి పుట్టలేదు. భగవదనుగ్రహంవల్ల ముందయినా అలా అనుటకు అవకాశము కలుగు కూడదు. వధూవరులను యిక్కడకు తెచ్చి దిగబెడతాను. కాని మామగారు పెట్టుతూవున్న బ్రహ్మసమాజ హిందూ వివాహ విధానముల కలహంలో నేను చేయిచేసుకోజాలను. సవబు కావలిస్తే నా స్వల్పా నుభవమునుబట్టి చెప్తుతాను. ఎవడి మతం వాడికి సవబు. ఎదటివాడి మతము వాడికి బేసవబు. నిజమైన సవబు స్వర్గంలోవుంటే వుండ వచ్చును. మనిషికి మనసే సవబు, తత్వమాలోచిస్తే మనోవృత్తులు ముందు పరుగెత్తుతాయి. మాటకారి సవబులు కల్పిస్తాడు. నిష్కల్మషమయిన మనస్సు అవ్యాజమయిన భూతదయా వుంటే యే మతమయినా సత్మతమే.

రాజా : మామా! నీ మాటలు లేబరింతుల్లా కనబడతాయి. మాటలను బట్టి నీ మతం పోల్చడం శక్యంకాకుండా వుంది. ఒక మాటు శాస్త్రంలో కఱ్ఱెత్తుతావు. మరుసటి క్షణం శాస్త్రాన్ని తిరగదోసి నవబుకోసం కత్తి తీస్తావు. ఆ వెంటనే లోకంలో నవబు లేదంటావు !

గిరీ : నా మతం నాకే పోల్చడానికి దుస్తరంగా వుందనుకుంటాను. మతం వుపాదివేసి కడతారనుకున్నారు కాబోలు మామ గారు! యెండవేళ ఒక మతం, చల్లనివేళ ఒక మతం, కడుపు కాలుస్తూ వున్నప్పుడు ఒక మతం, కడుపు నిండినపుడు ఒక మతం, అందులో అంబలి మతం, పప్పు నెయ్యి మతం, గోధుమ రొట్టె మతం, మద్య మాంస మతం, ఏడుకు తినే వాకపళ్ళ మతం, డబ్బిచ్చికొనే మామిడి పళ్ళ మతం, గడవడం గడవకపోవడాన్ని బట్టి అంతర్భేదాలు కలవు. అలసి ఉన్నప్పుడో మతం, వంటరిగా వున్నప్పుడో మతం, అతివ చెంత నున్నప్పుడో మతం. లంగరులేని నావలాగ మతం మనస్సు యొక్క శరీరమయొక్క స్థితినిబట్టి చెలిస్తూ వుంటుంది. కొన్ని వెర్రులు మాత్రం నాకు వున్నాయనుకుంటాను, మనసుకు మాటకు విడాకులయినప్పుడు, మాటునున్న మాట మార్కెట్‌లో పెట్టాలనే పట్టలేని ఉత్సాహం ఒకటి, సూదంటు రాయిని యినుమంటినట్లు మంచివాళ్ళు కనిపిస్తే వాళ్ళను ఆనుకొను స్వభావం రెండు; ఎదిరించిన వాడిమీద కయ్యానికి కాలుదువ్వడం మూడు: కష్టసాధ్యమైన పని తటస్థించి ఫలితం మంచిదని తోస్తే ముందు వెనక చూడకుండా అందులో ఉరకడం నాలుగు; లయిఫ్‌లో వుండే చమత్కారాలు వెతుక్కుంటూ పోవడం అయిదు; తమవంటి పెద్దల శలవు ప్రకారం నడచుకోవడం ఆరో మతం. అక్కడికి షణ్మతాలు స్థాపనయినాయి. ఇన్ని మతాలు ఒక్కచోట గూడితే ఒక తెస్సు యెలా వెళతాయి?

రాజా : అందుచేతనే లోకం నువ్వు చెప్పినప్పుడల్లా వింటారు. అటువంటి మనిషిని నాబోంట్లు చెప్పినట్లు వినడమనేది వాత్సల్యసూచకం. ఆ మాత్రం ఆసరా ఇచ్చావంటే నేను కూడా సంఘ సంస్కారానికి కించిత్ సహాయభూతుణ్ణి కాగలను. ప్రస్తుతాంశ మేమిటి ?

గిరీ : మీరు చేస్తాన్న ద్రవ్య సహాయము సెటిల్ కావలెను.

రాజా : రామ్మూర్తికి మూడు వందల రూపాయలు యిస్తానన్నానే!

గిరీ : యెప్పుడు?

రాజా : పెళ్ళి అయిన తక్షణం!

గిరీ : బ్రహ్మసమాజం మత ప్రకారం వివాహంకాక శాస్త్రోక్తంగా అయితే?

రాజా : బేసవబుగా అయిన పనిలో మనం సహాయభూతులం యెలా కాగలం?

గిరీ : ఏ ప్రకారం జరిగినా సరే, ఇప్పుడు ఆ సొమ్ము చేతులో పడితేనే ముందు పని జరగడం, లేకుంటే ఇక్కడితో సమాప్తి.

రాజా : హార్డు టర్మస్ ! యు కెన్ ట్రస్టు మీ టు పే.

గిరీ : ఇమీడియట్ పేమెంటు విల్ అబ్విపేటు ది నెససిటి ఫర్ ట్రస్టు : సమ్ మనీ హేజ్ టు గో యిన్‌టు ది హేండ్స్ ఆఫ్ డైవర్సు పెర్సన్సు ఇన్క్లూడింగ్ ది బ్రైడ్.

రాజా : కంసాలి కూడానా ?

గిరీ : లేదు !

రాజా : నీవు ప్రాజ్ఞుడవు ? నీకు నేను బుద్ధి చెప్పవలసిన వాడిని కానుగాని, అనుభవాన్ని బట్టి చెప్తున్నాను. బ్రాహ్మణ సంఘ సంస్కారంలో కంసాలి వాడు అమాయకంగాను అనపేక్షగానూ కలుస్తాడంటే నమ్మవద్దు. ఏదో ఒక ఘట్టి సామి ద్రోహంచేసి మన పరువు తీస్తాడు.

గిరీ : నేను ఆ జాగ్రత్తపడగలను. అయినా జాగ్రత్త ఈ వ్యవహారంలో అవసరం లేదు. మనం సంఘ సంస్కారమని వీశదు మాట ఉపయోగించి, లోకాన్ని మూరెడెత్తు పెరిగించామని సంతోషిస్తున్నాం. కంసాలి, బాపనోళ్ళు కులం చెడుతున్నారు గదా అని ఆనందిస్తున్నాడు. అది వకటి మనకి సేఫ్‌సైడ్! మరి ఒకటేమిటంటే రామూర్తి పెత్తండ్రి కొడుకు వెంకన్నని వున్నాడు, వారియందు కంసాలికి పుత్రప్రేమ, ఆ వెంకన్నని తిన్నగా పెంచక వారి వంతు భూముల ఫలసాయం పెట్టి కొండుబొట్లు రామ్మూర్తికి ఇంగ్లీసు చదువు చెప్పించాడని, మరి కొన్ని కారణాలచేత కొండు భొట్లుమీద కోపం. తండ్రి రామ్మూర్తికి మేనరికం కుదిర్చివుంచాడు. ఈ విధవా వివాహం అయినట్టయినా మేనరికం తప్పిపోతుంది. ఆ పిల్లని వెంకన్నకి పెళ్ళి చేయించాలని అక్కాబత్తుడు ట్రై చేస్తున్నాడు. గనుక భయపడ్డానికి అవసరం లేదని కుంటాను... పెళ్ళికి తర్లి మూడో రోజు రాత్రి ఈ వూరికి పదకొండు మైళ్ళ దూరముననున్న చెరుకువాడ సత్రంలో దిగుతారు. అప్పట్లో మీ గుర్రబ్బండీ సత్రం పెరటి కొబ్బరి తోటలో వుంచి ఈ కంసాలి హికమత్ మీద వధూవరులను దాన్లో ఎక్కించి రాత్రి వుండగానే తమ ఇంట్లో పెట్టాలి.

రాజా : కొంప తీసి మా యింటికే ?

గంగా : (ఆత్మగతం) అమ్మగారు, పంతులు గారికి, వధూవరులకు కూడా గోమయోదక స్నానం, చీపురుగట్ట ప్రయోగంచేత ఉచ్చాటన వెంటనే చేస్తారు.

గిరీ : మీరు పబ్లీకుకు రాకూడదో? మామ గారు యింత పిరికి అని నేను అనుకోలేదు !

రాజా : పిరికి తనమా ? యుద్ధానికి వెళ్ళమంటే వెళ్లుతాను. సమయోచితమైన జాగ్రత్తలు పిరికితన మంటారా . కుర్రవాళ్ళ బుద్ధి మిల మిల పరుగెత్తుతుంది. ముసలి బుర్రలు కొంచెం పస్తాయిస్తాయి. కార్యం సానుకూలం అయ్యేవరకూ పైకి రాకూడదు. వకటి; రెండవది, నా సహాయం కావలసినది గాని, నా పేరు గొప్ప కావడం నేను విలవగా యెంచను. మూడవది, మా వంటి వాళ్ళం సంఘంలో వుండి, మీ అభిప్రాయములను వ్యాపింప జేస్తే లాభం గాని, అంతా ఏట్లో దిగితే లాభం లేదు. కొంతమంది మన వాళ్ళనిపించుకున్న వాళ్ళం గట్టు మీద వుంటే మనకే లాభం!

గిరీ : దాని పేరు ఇంగ్లీలో టైమ్ సర్వింగు అంటారు.

రాజా : మంచి అభిప్రాయములకు చెడ్డ పేరు మహా సులభంగా ఇస్తావు.

గిరీ : వధూవరులను మా యింట్లో పెట్టనా !

రాజా : (ఆత్మగతం) యితని యింట్లో పెడితె బట్టబయలవుతుంది. నలుగురూ చేరి అంతా క్రెడిట్ కోసం దేవులాడితే మన క్రెడిట్ సన్నగిల్లుతుంది. (ప్రకాశం) మీ ఇల్లు సత్రవు. అక్కడ ఏంజేసినా

చిదంబర రహస్యం. ఈ వ్యవహారం మట్టుకు పెళ్ళి పీటల మీద... లేదు కుర్చీల మీద కూర్చునే వరకూ వధూవర్లు ఫలానా వారని ఎవరికిన్నీ తెలియకూడదు. బ్రహ్మసమాజ మతం ప్రచారం పెళ్ళి కావటమునకు ప్రయత్నం నేను చేసుకుంటాను. ఏదో వక విధవా వివాహం సిద్ధమైనదని నాయుడు గారితో చెప్పుతాను; గాని పేర్లు చెప్పను తెలిసినదా ? బ్రహ్మసమాజ పద్ధతివల్ల మరి ఒక ఉపయోగం కనిపెట్టాను. శాస్త్రప్రకారం అయితే మంచి ముహూర్తం కనిపెట్టి పెళ్ళి చెయ్యాలి. మంచి ముహూర్తం దాకా వితంతవుని దాచి వుంచడం దుర్లభం. ఈ లోగా బంధువులవల్ల చాలా తొందర కలుగుతుంది. బ్రహ్మ సమాజం ప్రకారమయితే పిల్ల వచ్చిన మర్నాదు సాయంత్రమే పెళ్ళి చేసి వేయవచ్చును. నాకు తోచిన సలహా ఏమిటంటే, మా బగీచాలో వధూవరులను ఆ రాత్రి పెట్టి.

గిరీ : బాగుంది ! రూపాయిలో ?

రాజా : ఇవిగో ! (పెట్టె తీసి రూపాయి బిచ్చును)

గిరీ : థేంక్యూ. (నిష్క్రమించును.)

గంగా : (ఆత్మగతం) గాడిద కొడుకు! యిన్నాళ్ళు ఆశ్రయించాను. నాకు నెలకి ఏడు రాళ్ళు యిచ్చేటప్పటికి కళ్ళ నీళ్లు పెడతాడు. ఈ వెధవ పెళ్ళికి మూడు వందలు ఖర్చు పెడుతున్నాడు.

రాజా : శాస్తుర్లు గారూ ! ఈ సంగతి మనవాళ్ళకి తెలియనీకండి. మీరు చెప్పాలి, నేను చెప్పాలి, మరి యెవరూ చెప్పరు.

గంగా : "ఘటర్ణోభిద్యతే మంత్రః" అన్నాడు.

రాజా : గిరీశం చెప్పడు. లోగిట్లో వాళ్లు ఆ సమయంలో వుంటే మట్టుకు అబోరు దక్కదు. వాళ్ళు పుట్టింటికి పంపించమని సంవత్సరమై తొందర చేస్తున్నారు. ముహూర్తం ఈ లోగానే కుదిర్చి, మీరు తీసుకుని వెళ్ళి దిగబెట్టండి !

గంగా : మీరు విధవివాహంలో కలుస్తే బహిష్కారం అవుతుందే !

రాజా : ఇంతేనా నా మంత్రశక్తి శాస్తుర్లు గారు? చూశారూ బ్రహ్మసమాజ మతం ప్రకారం పెళ్ళి అయితే మనం చేసే సహాయ సంపత్తివల్ల బాధకం లేదు. పెళ్ళి సమయంలో వెళ్ళి టిఫెన్ పుచ్చుకున్నా, కిరస్తానులు, తురకల వద్ద పుచ్చుకున్నట్టే గాని అంతకన్న తప్పు పట్టదానికి అవకాశం లేదు. క్షీరం కలిసినందువల్ల కాఫ్యాదులు చెండాల హస్తంలోనుంచి అరగించవచ్చును.

గంగా : బోధపడ్డది !

(తెర)

(తెర)

తృతీయ రంగం

(కంసాలి దుకాణం అక్కాభత్తుడు వెంకన్న ప్రవేశించును)

అక్కా — వెంకన్నా పంతులు చెడిపోతున్నాడు దాని కాష్టలు బహు అక్రమంగా వున్నాయి మీ బాబు మంత్రాంగంవల్ల యవరు బాగుపడ్డారు ?

వెంక — మా బాబు ఏం చేశాడు ?

అక్కా — ఏం చెయ్యలేదు సానిదానికి సరసుల్ని లార్చి డబ్బు సంపాదిస్తాడు పంతులుకి రత్నంవంటి పతివ్రత అయిన భార్యా వుండగా దీని మాయలలో దింపేశాడు

వెంక — పంతుల్ని మీరు బాగు చెయ్యరాదూ ?

అక్కా — మీ బాబు మంత్రాంగం మీద మన బుద్ధులెక్కవు గాని పంతులు కంటి మసక వదలడానికి వకమందు చెప్పుతాను చెయ్యి

వెంక — నేను వైద్యుణ్ణి కాను

అక్కా — మందనగా ఉపాయము ఈ వేళ పంతులు లండ్రి తద్దినం అంచేత మంజు వాణి ఇంటికి రాత్రి సమయము చూసి కొండుభట్లు తోళ్ళ సాయబుని మంజువాణి ఇంట్లో ప్రవేశ పెట్టబోతున్నాడు నువ్వు తిన్నగా వెళ్ళి ఈ మాట పంతులుగారితో చెప్పి పదకొండు ఘంటలు ప్రాంతాన పెరటి గోడ గెంతి అమాంతంగా లోపలికి వెళ్ళమను నేను వీధి గుమ్మం తలుపు గొళ్ళెం పెట్టుతాను

వెంక — తురుకాడుంటే పంతులుకేమి ?

అక్కా — చూస్తూ గాని నీకే తెలుస్తుంది

(తెర)

చతుర్థరంగము

(మంజువాణి యిల్లు మంచం మీద కూర్చుని హుక్కా పీలుస్తూ సాహేబు గారు క్రింద తివాసి మీద కూర్చుని కొండుభొట్లు)

సాహేబు — క్యా దేర్ హోరా జీ

కొండు — పోషక్ బనాతే మహరాజ్

సాహే — రాత్ బహుత్ హోగయి తోడా వేదం బోలోజీ

కొండు — (ఆత్మగతం) తురక వెధవ వెదం చదువమంటున్నాడు

(ప్రకాశం) — సాహేబు గారు వచ్చారు

మహదొడ్డవారువై

మడదుక్కలాగ వున్నారు

గొడ్డు మాంసము తిందురు
లెంపకాయ ఆచి కొట్టేను
దవడ పళ్ళూడిపోవును ఇత్యమరః.
సాహేబు గారు వచ్చారు,
మహదొడ్డవారువై
మోటవ్వా రేమి చేస్తారో
భయం వేయుచున్నది
గంజాయి పీల్చు మార్గాన,
వొళ్ళు తెలియక యుందురో ఇత్యమరః

దాసీ (ప్రవేశించి కొండుభట్లు చెవిలో) సాయిబుకు తెలుగు వచ్చునా ?

కొండు వక్క అక్షరం రాదు రెండు నెలలు కాలేదు ఢిల్లీ నుంచి వచ్చాడు

సాహే ఢిల్లీ క్యా భోల్తేజీ.

కొండు ఢిల్లీ చాడ్సాకె ఆఫ్ భాయి బంధుకర్కె దోల్దియా

సాహే (లేచివచ్చి వెన్ను మీద గట్టిగా చరిచి) తుత అచ్చా బొమ్మన్ హై

కొండు చచ్చానురోయి నీ అమ్మాశిగ తరగా

మంజు (తెరవతలనుంచి) సాయిబుని వెళ్ళిపొమ్మను వెధవ కసాయి వాడలా వున్నాడు తోళ్ళవాసన కొట్టుతున్నాడు

సాహే క్యా బో ల్తే జీ ?

కొండు - పేట్మె దరద్ హై కర్కె బోల్తే

సాహే ఝూటా బాత్ దగా కర్తెలో తుమ్కు మార్తై (అని ముష్టి యెత్తును)

కొండు వాణ్ణి పొమ్మన్న మాట
చెప్పజాలనువై
తురకః కరకస్చైవ
ద్వావేతౌ మలమోచకౌ
తురకాడు కరక్కాయ
పేరు చెప్తే విరోచనం
నీవు రాకుంటే వీణ్ణుంచి
యింటికి మెల్లిగానువై
జారిపోతాను లేకుంటే
నా కిక్క డాబోరు దక్కదు

సాహే కంచన్ క్యానై అతే జీ ?

కొండు అభి అతే మహారాజ్

మంజు గదిలో కూచుని తలుపు గడియ వేసుకున్నాములే నేన్నూ వెంకీని

సాయిబుని పైకి గెంటెయ్యి లేకుంటే వాడిచేత తావులు తిను

కొండు ధర్మంకాదిది మంజువాణి వినుమా (శ్లోకంవలె చదువుతాడు)

దాగుంట ధైర్యంబు నీ

నవవలంబించియు పైకి వచ్చి మరియున్

ప్రాణంబు దక్కించుమా

లేకుంటె నిట దీపమార్పి మరియున్

నీ కొంప కగ్దెట్టుదున్

నీవు న్నీ చెలిక త్తె కూడ గదిలో

నిప్పెట్టి చస్తారు వై

సాహే బహుత్ అచ్ఛాగాతేజి (అని తిరిగి కొండుభట్లును తట్టును)

మంజు వెంకి యెవళ్ళ్రో వీధిలోను ? (అని గొంతెత్తి అరచును)

సాహే క్యా గడ్‌బడ్ జీ ?

కొండు యే ఘర్ మే ఏక్ బడా బ్రహ్మరాక్షసి కహతే బడా బొమ్మన్ సైతాన్ హై

సాహే సైతాన్ గియితాన్ మార్దెతే (అని కఱ్ఱ సవరించును)

పంతులు (తల విరబోసుకుని చేతిలో లాఠీ పట్టుకొని కోపముతో) ముండా మంజువాణి (అని తొందరగా ప్రవేశించును) (కొండు భొట్లుని చూసి) వెధవ ఫకీరు వెధవ నువ్వుండేనా ఈ దౌర్జన్యం చేయిస్తున్నావు (అని కొండుభొట్లును కఱ్ఱతో కొట్టును)

సాహే యే బొమ్మన్ సైతాన్ ?

కొండు హై మహరాజ్

సాహే (కఱ్ఱతో రెండు దెబ్బలు పంతుల్ని కొట్టేసరికి పంతులు చతికిలబడును)

కొండు (వీధి తలుపులోపల గడియతీసి తియ్యబోతే రాదు) యెవడో తలుపు గొళ్ళెం వేశాదురోయి పెరటి తోవని పోదామంటే అడ్డంగా తురకాదున్నాడు యిఖనేమి సాధనం (ఆత్మగతం) దీపం ఆర్పేస్తే షంతులు పారిపోతాడు (దీపం ఆర్పేసి సాహేబు మీద పంతులు మీద బిందెతో నీళ్ళు విసురును)

సాహే అరే బహుత్ బడా సైతాన్ హై యహాసె చల్జానా (వీధి తలుపు తియ్యబోగా రాదు తలుపు బలాత్కారంగా తీసి వెళ్ళి పోవును)

(తెర)

(తెర)

పంచమ రంగము

(అక్కాభత్తుడి యింటి అరుగు వెంకన్న కొండుభట్లు అక్కాభత్తుడు ప్రవేశించును)

కొండు   సాయిబు పంతుల్ని చావగొట్టేడు

అక్కా   యెక్కడ ?

కొండు   మంజువాణి యింట్లో

అక్కా   మీ రెందుకున్నా రక్కడ ?

కొండు   పంతులుగారింట్లో ఆడవాళ్ళకు పురాణం చెప్పి వస్తూండగా మంజువాణి ఇంట్లో గడబిడ అవుతూవుంటే తొంగి చూశాను

అక్కా   అయితే యేం చెయ్యమంటారు ? కనిష్టిబుల్ని పిల్చుకు వెళ్ళుదాం

కొండు   వొద్దు బాబు లేనిపోయి అల్లరి చెయ్యకండి తమరు దయచేస్తే చాలును

అక్కా   తురకాడు నాకు దేహశుద్ధి చేస్తే ?

కొండు   వెళ్ళిపోయినాడు

అక్కా   కొండుభోట్లు గారు ! లాంతరు తెండి నేను చేతికఱ్ఱ పట్టుకు వస్తాను

(తెర)

షష్టమరంగము

(పంతులు మంచమును జారబడి జాపోయుచుండును అక్కాభత్తుడు చేతి కఱ్ఱయు వెంకన్న లాంతరును పట్టుకొని కొండుభొట్లు ప్రవేశించును)

అక్కా   యేమిటండి పంతులు గారు ?

పంతులు . ఏమీ లేదండి   శాస్త్రుల్లూ   వీడ్నెందుకు తీసుకొచ్చావు ?

కొండు   సాయిబు మళ్ళా వస్తాడేమో అని భీతాహంచేత తీసుకొచ్చాను

పంతులు   సాయిబు యింగువ అమ్మకానికి కాదూ వచ్చాడు?

కొండు · వెధవ అందుకే వచ్చానన్నాడు (మెల్లిగా) సానివాళ్ళమాయలు నాకేం తెలుసును

అక్కా   ఎందుకట్టే చర్చ పంతులు గారు ! ఇక్కడ ఉంటారా ? ఇంటికి వస్తారా ?

పంతులు · యిహెందుకు ఇక్కడ ? ఇంటికి వెళ్ళిపోతాను!

మంజు · (పంతులు వెనుకనుంచి ప్రవేశించి) అక్కాబత్తుడు గారు మీరు వెళ్ళిపొండి

పంతులు   (కుంటుతూ చేతి కమ్చీ తీసి) ఆ యింగువమ్మే తురకాడి కోసమేనా యీ ముస్తాబంతా? (అవి కమ్చీతో మంజువాణిని కొట్టును)

అక్కా   (పంతులు కొరడా చెయ్యి పట్టుక [illegible] గారు

మంజు (చేతిలో కొరడా లాగికొని రెండవ జెబ్బ తన చేత్తో పట్టుకొని) పంతులు గారు కారు వీరు అమ్మవారు ఆడవాళ్ళ మీదికి శూరులు సాయిబు దగ్గిర లేకపోయిందీ పౌరుషం నేను వేశ్యను నా వృత్తి ధర్మం నే మానను మీ ఇంట్లో వున్న సంసారి వేశ్యని ఖాయిదా పెట్టుకొండి

పంతులు యేమిటి పేలేవూ చూడు (అని పెనుగులాడును)

కొండు ఊఁ (ఊరుకొమ్మని మంజువాణికి సౌంజ్ఞ చేయును)

మంజు పంతులుకి ఇంకా గీటణగ లేదు వెంకీ యిక్కడే వీధిలో వుంటాడు తీసుకురా

వెంకన్న పిలవమన్నావా యేమిటి ?

కొండు వెధవాయ వూరుకోవోయి సాయిబు మళ్ళీ వస్తే చంపేస్తాడు పంతులు గారు దయచెయ్యండ ది (అని పంతులు చెయ్యి పట్టుకుని లాగును పంతులు కొండుభట్లు గుమ్మము దాటుతుండగా చుర చుర చూస్తూ మంజువాణి పంతులు వీపు మీద ఒక దెబ్బ తిరిగి చూసిన కొండుభట్లు వీపు మీద ఒక దెబ్బ వేసును)

(తెర)

సప్తమ రంగము

(కొండుభట్లు యిల్లు అరుగుమీద బిచాణా పరచుకొని కొండుభట్లు కూర్చుని వుంటాడు)

కొండు (పొడుంపీల్చి) ఇవాళ యేమి ప్రమాదాలు వచ్చాయి పంతులు కొట్టిన దెబ్బకి బొటబొట రక్తం కారింది గాడిద కొడుకు నిద్దరపోతే తురకాడు కల్లో వస్తాడేమో అని భయంగా వుంది 'రామం స్కంధం హనుమంతం వైనతేయం వృకోదరం శయనే యస్మరేన్నిత్యం దుస్వప్నం తస్య నస్యతి (నలుదిక్కులా కలయజూచి పడుకొనును)

(ప్రవేశం సాహేబు)

సాహే ఉరో జీ

కొండు (ఆత్మగతం) ఓర్నాయన సాయబు కాబోలు నిజమా కలా ?

సాహే ఉరో జీ (అని గట్టిగా మెన్ను మీద చరచును)

కొండు (లేచి) చంపేశావు

సాహే కంచన్ ఘుర్కు ఫిర్ చల్నా ఆప్

కొండు ఆహా హాహా హ ఖుదా వంద్ కంచన్ ఘుర్మే బడా బొమ్మన్ సైతాన్ హై హమ్ దర్తె

సాహే కూచ్ ఘర్వా నహి బొమ్మన్ సైతా¯ మార్ దేంగే

కొండు హమ్ బొమ్మన్ హై కంచన్ ఘుర్కు చల్నా బహుత్ దోష్ కర్కె అమార శాస్త్రమే హై

సాహే తుమ్‌కు కోన్ శిఖాయ ?

కొండు అమార బాప్ శిఖాయ

సాహే		ఆజ్ తక్ ఆప్ కంచన్కు ఘర్ నై చెల్తే ?
కొండు		కంచన్‌కు ఘర్కు కబీ నై జాయెగ
సాహే		అయిసాతో తుమారీ దేవత్ సే ప్రమాణ్ కరో
కొండు		(ఆత్మగతం) ఘోర ప్రమాణాలు చెయ్యమంటాడు యవరి శక్యం ? కందుల గూనలో కాసులు యెవడు హొదులుకో గలడు ? వీధిలో చడి అవుతూంది ఓ కేక వేస్తునా ?
సామే		పుకార్ కరేతో గలా కాట్ దేంగే (అని గొంతుకు చేత్తో పట్టుకొనును)
కొండు		(ఆత్మగతం) మనస్సులో మాట మనస్సులో వుండగానే పోలుస్తాడు మనిషి కాదు దెయ్యం అనుకుంటామ (ప్రకాశం) ఇదిగో జందెం పకడ్‌కె శపథం కరేంగె కంచన్కు ఘర్కు నై జాయంగే దేఖోజీ డర్తె హమ్కు బుఖార్ ఆయ (అని చెయ్యి చూపును)
సాహే	-	అచ్చా కభీ కంచన్కె ఘర్కు జాయేతొ గల్లా కాటేగా (అని నిష్క్రమించును)
కొండు	-	చలి వొణుకూ వచ్చాయిరా బాబూ పార్వతీ కుంపటి తేవే కుంపటి కుంపటి (అంటూ నిష్క్రమించును)

(తెర)

అష్టమ రంగము

(కొండభట్లు యిల్లు రాత్రి భోజనం చేసి బట్టలు కట్టుకొని పైకి వచ్చి గుమ్మం అవతల నిలిచి)

కొండు - తుర కాడి దెబ్బ పదిహేను రోజులు మంచం యెక్కించింది మంజు వాణి ఫికర్లేదు ఇన్నాళ్ళు ఆశ్రయించి యెంతో సహాయ సంపత్తి చేసినాను శాస్త్రులు గారికి యెలా వుండ. మాట వరసకయినా వర్తమానం పంపించలేదు పంతులు కూడా అదే పద్ధతి అవలంభించాడు మంజువాణ్ణి వదిలివేసి ఏకపత్నీ వ్రతుడయి నాడుట దెబ్బకి దెయ్యం వెరుస్తుందన్నాడు గాడిదకొడుకు నన్ను కొట్టాడయ్యా యీ సర్కిగాయం మానలేదు వీళ్ళు మా గడపలోకి రావద్దంటే మాత్రం కందుల గూనలో కాసులుకీ కామమ్మ సరసాలకీ దూరమై పోతాం? మంజువాణికి యేమిటి అపకారం చేశాను ఒక్క తుమ్మలపాలెం వాడు డబ్బియ్యకుండా ... పోయినాడు అదొకటిన్నీ సాయిబు కొంచం భయోత్పాతం చేశాడు తలుపుకిమాత్రం కించిత్తు మరామ్మత్తు తటస్థించి వుండవచ్చును అయితే ఆ అల్లరి తురకాడు చేసిన దేహశ్శు తోటి పంతులు ప్రపకం పడిపోయిందని కోపంవుంటే వుండవచ్చును పైగా పత్యంలో వున్నాను యింకా దేహానికి జవసత్వం రాలేదు తొందరపాటు మనిషి కమ్చీ తిరగేసిందంటే మళ్ళా మంచం యెక్కాలి కుర్రవాడి పెళ్ళి వ్యవధి లేదు కందుల గూనలో కాసుల చేతికి రావే ... పప్పుడకదు యేమిటి సాధనం మరేమి లేదు తిన్నగా వెళ్ళడం యెవరూ చూడకుండా లోపల ప్రవేశించి తటాలున దీపం ఆర్పి వెయ్యడం కందుల గూన దగ్గరకు ఒక్క దాటు వేసి కాసుల పొట్లాం సంధించుకుని ఆంజనేయులలాగా పైకి లంఘించటం వెళదామా? తురకాడితో సానింటికి వెళ్ళనని చెప్పానే వెధవ చూడొచ్చాడా యేమిటి? వాడి కదే తనుపా? గొడ్డును కోసుకు తినేవాడు సర్వాంతర్యామా యేమిటి? లోళ్ళ కొట్టు మేడ ఆలుపు తాళం వేసి

వుంది. సాయిబు వూళ్ళో లేడు. ఆ చుట్టుపట్ల ఎంతోసేపు నిలబడ్డాను. హుక్కలాగ వాసన రవ్వంతయినా కనబడలేదు. "పర్వతో వహ్ని మన్తమాస్మాత్, ధూమాత్" అన్నాడు. ధూమం లేకపోతే అగ్గిలేదు. అషువలెనే హుక్కా ధూమం లేదనే టటువంటి కారణంచేత అగ్గిరాముడనే సాయిబు కూడా నా స్తిన్నాతి సిద్ధాంతః (కబడ్దార్ అని ఒక కేక వినబడును,) ఓరిదే మిటిరో నాయనా! తురకాడి గొంతుకలాగ వినబడుతూంది. వూళ్ళోలేని తురకాడి మాట యిక్కడికెలా వచ్చింది? 'వందేమాతర' గుంటడెవడో కేకవేసి వుంటారు...... అంతే..... అదే నిజంగా వోళ్ళు.... కొంచెం కంపరం పుచ్చుకుంది. శబ్దం విని భయపడితే మరేం పౌరుషం? శబ్దగుణం ఆకాశం, ఆకాశం. నిరవకాశం. శబ్దం వట్టి మిధ్య..... మిధ్య....... మిధ్య ..... అనగా యేమి లేదన్నమాట! (నాలుగడుగులు నడిచేనరికి కబడ్దార్ అని తిరగి వినబడును.) మళ్ళీ వచ్చిందిరోయ్ ధ్వని. వణుకు పట్లు కుంది. అయితే ఏం చేతాం. ఈ శబ్దానికి భయటపడి రెండు మూడు వందల రూపాయల సొమ్ము వదులుకుంటానా? తురకాడు వస్తే ఏం చేస్తాడు? యింగ్లీషు బావుటా చల్లగా వుండాలి గాని చెయిచేసుకున్నాడంటే తురకాణ్ణి పోలీసు వారికి వప్పచెపుతాను. "కబడ్లార్" అప్పుడు తెలుసుంది. యెందుకైనా మంచిది. ఆంజనేయ దండకం చదువుతూ ఒక్క విసురును వెళ్ళానంటే అన్ని భయాలు పటాపంచలై పోతాయి..... శ్రీ మన్మహా అంజనీ గర్భసంభూత సదా బ్రహ్మచారీ కవీంద్రాది వంద్యా కిరీటోజ్వలద్రత్న.... (మంజువాణి ఇంటిగుమ్మం దగ్గర నిలిచి మెల్లగా తొంగి చూచి) సావిట్లో యెవరూ లేరు. సావిడి గదిలోనూ లేరు! (మెల్లగా దీపం ఆర్పేసరికి గభీమని వీధి తలుపు గడియ వేసిన చప్పుడగును.) చంపేశాడ్రోయి. సాయీబు!.... మంజువాణీ! బ్రహ్మ హత్య జరిగిపోతూంది,

మంజు :- మళ్ళీ సాయిబుని తీసుకువచ్చావు? ఇదిగో కందుల గూనవున్న గది లోనికి పెళ్ళి గడియ వేసుకుంటున్నాను. బ్రహ్మహత్య జరిగితే స్వయం కృతాపరాధం గాని పాపం మాది కాదు!

నాయ :- తురకాడి కమ్చీ దెబ్బల్ను తప్పించుకోవడం కష్టంగా వుంది. బ్రహ్మ హత్య జరిగిస్తే బ్రహ్మరాక్షసినై పీక్కుతింటాను.

మంజు :- కంసాలి వీరనాభాచారిచేత మారణహోమం చేయిస్తాను.

కొండు :- అంతటిదానవగుదువు, (ఆత్మగతం) కిందటి మాటులాగ కేకైై నావేతునా, యెవరయినా వస్తారు!

మంజు :- "ధర్మంకాదిది మంజువాణి వినుమా దాంటా"

కొండు :- వువ్వూ వాడితో కలిశావు. సాహెబ్ అభీ ఛోడేడ్‌తో కభీ ఫిర్ నై ఆయంగే.

సాహె :- బొమ్మన్ బాత్ ఝూటా బాత్ (కమ్చీ చప్పుడు చేయును.)

మంజు :- దీపం యెందుకు ఆర్పేశావు. ఇదిగో దీపం తెస్తున్నాను. ధైర్యం అవలంభించండి.

కొండు :- చీకట్లో కొరడా దెబ్బలు తప్పించుకొంటున్నాను. దీపం మాత్రం తేకు ధర్మాత్మురాలివి వీధి తలుపు మట్టుకు తీసెయ్యి,

మంజు :- (దీపం పట్టుకు వచ్చి సాయిబు వెనక నక్కి) శాస్తుల్లు గారు మంచం క్రిందనుంచి విజయం చెయ్యడి.

కొండు - సాయిబు సైతానా? నిజమైన మనిషా?

మంజు - పైకి వస్తే మాట స్పష్టమవుతుంది

కొండు - సాహెబ్ సాహెబ్ కంచన్ ఘుర్కు కభీ నహీ జాయింగె

సాహె - సాలా ఝూట్ మే తుమ్ రహకర్ మేహెర్ చోడ్డేంగే

కొండు - (ఆత్మగతం) వీడి దగ్గర యక్షిణి వుందిరోయ్ నాయనా అన్ని రహస్యాలూ వీడికి వెల్లడే గూనలో కాసులు దొబ్బింది ఈ గండం గడుస్తే డబ్బు మాట చూసుకుందాం (ప్రకాశం) మహరాజ్ లీజియే ఆఫ్ కా పాం పకడ్తే

సాహె - బొమ్మన్ పాం పకడ్తే

కొండు - సమయం వస్తే గాడిద కాళ్ళు పట్టుకోమన్నాడు ఏం చెయ్యను

సాహె - అచ్చా గులామల్లీ దర్వాజా ఖోలో దేఖ్ కర్కెచెలో

కొండు - (చెవలపిల్లిలాగ మంచం కింద నుండి జరిగి కుప్పించును పరుగెత్తుటలో గుమ్మం తగిలి జారిపడును) కందుల గూనా యెంత చేస్తివే

(తెర)

కొండుభట్టీయము వ్రాతప్రతి :

అముద్రిత భాగాలు

ప్రథమాంకము

ద్వితీయ రంగము

(మత్రివలస రెయిలు స్టేషను)

(రెయిలు బండి యింటర్మీడియెటు క్లాసులో శంకరశాస్త్రి చుట్ట కాలుస్తూ కూచుని వుండును. కొండుభట్లు యింటర్మీడియెటు దగ్గరకు వచ్చి కిటికిలోంచి తొంగి చూసి)

కొండుభట్లు :- ప్రభువ్వారా?

శంకరశాస్త్రి :- యేం కావాలి.

కొండు :- ([illegible] నటిస్తూ) ప్రభువ్వారి దయా, ప్రభువ్వారి దర్శనమూ, అంతకన్న మా బోంట్ల కేం కావాలి ?

శంక :- లోపలికి రండి.

కొండు :- మాటలా ప్రభువ్వారు కూచునే బండిలా కూచోడానికి!

శంక :- వషట్కారాలు మాని లోపలికి రావయ్యా.

కొండు :- ప్రభువ్వారి శలవైన తరువాత రాక తీరుతుందా (ఎక్కికూచుని) "రామహరే కృష్ణహరే, తన నాను వదామి సరా మురహారే ! కృష్ణ కేశవ వాసుదేవ గజేంద్రవంద్య దయానిధే ! కృష్ణ..... చంచలాం." యిటువైపు వేంచేస్తున్నారు? యేదైనా కథ వుందా యేమిటండీ ?

శంక :- కథకేంవుంది. నేను మంచి అప్సరసలాంటి విధవను గాని, బుద్ధిమంతు రాలైన బోగంది గాని దొరికితే పెళ్లాడ దలచి వున్నాను. మీ అభిప్రాయ మేమిటి?

కొండు :- ఆ రెండు పద్ధతులూ మన శాస్త్రాలూ, పురాణాలూ వొప్పుకున్నవే. ఎంత మంది పరుషులు అప్సర స్త్రీలను వరించి సంతానం పొందలేదు. ఆ సంతానం వంశకర్తలు కాలేదా?

శంక :- మీరు యాజ్ఞీకం చేయిస్తారా?

కొండు :- ప్రభువ్వారి దయ అంటూ వుండి యీ బీదబ్రాహ్మణ్ణి పోషిస్తే యాజ్ఞీకం తప్పక చేస్తాను.

శంక :- పురోహితుడు కుదిరాడు; ఇహ వధువు కుదరవలసి వుంది.

కొండు :- అరి కొంచెం చిక్కయిన సంగతె, తమవంటి చదువుకొన్న వారు కొందరు యీనాడు అప్సర స్త్రీలను పెళ్లాడదమును అభిలషించి వున్నారు. తమ రసికత, తమ ప్రాజ్ఞతా వెయ్యినోళ్ళ పొగడవలసి వున్నది; గాని రూపశీ, గుణవంతురాలూ అయిన వేశ్యను పెళ్ళాడడానికి వొప్పించడం అసాధ్యం. "ముక్కిలి రొక్కము లియ్యక చిక్కదురా వారకాంత సిద్ధము సుమతీ" అన్నాడు కురూపులూ, దరిద్రులూ తలపడవచ్చు. తమవంటి రూపజిత మన్మథులకు కోరిన స్త్రీ అంటే యెత్తుకు యెత్తు బంగారవిచ్చి కొనాలి.

శంక - యెక్కడైనా వుందా అలాంటి మనిషి?

కొండు - ప్రభువ్వారి దగ్గర దాచడం యెందుకూ? మా వూళ్ళో వుంది ఒక వేశ్యకన్య రంభా ఊర్వసీ తిలోత్తమా దానికి దిష్టితీయడానికి పనికిరారు పన్నెండేళ్లు వొచ్చేదాక నేనే పెంచి విద్య చెప్పి రామసానికి వప్పచెప్పాను

శంక - మీరా పెంచారు

కొండు - అహఁ అనగా అది వొక సత్శూద్రుల పిల్ల కరువు కాలంలో పోషించలేక తల్లి మా యింట దిగబెట్టి వెళ్ళింది మా యింటి ఆవిడ ఆరు సంవత్సరములు దాన్ని తన కూతుర్లాగ మా పిల్లలతో పాటు పెంచింది ఇంతట్లో కళత్రవియోగం సంభవించగానే యీ పిల్ల యే స్థలంలో వుంటే దేదీప్యమానంగా ప్రకాశిస్తుందో ఆ స్థలంలో వుంచాలి గాని యెవరయ్నా దుక్కిముచ్చుకు కట్టబెట్టడం దున్నపోతుకు పువ్వుల దండ వెయ్యడం అని తలచి రామసాని తరిఫీదులో పెట్టాను తిమరు గాని ఒక్క పూట మా వూళ్ళో దిగివుంటే ఆ చిన్న దాన్ని చూసి ఆనందింతురు గాని ఆ భోగం దానివంటి రూపసిని ప్రభువు వారు యేనాడైనా ఎక్కడైనా చూసివుంటే నేను బుర్ర గొరిగించుకు వెళ్ళిపోతాను

శంక మీ వూ రేవూరు ?

కొండు సీతారాంపురం

శంక సరే గాని వేశ్యా వివాహం శ్రేష్ఠమా విధవా వివాహం శ్రేష్టమా ?

కొండు (పొడుం పీల్చి) గట్టి ప్రశ్న అడిగారు శ్రేష్ఠం అంటే వేశ్యా వివాహమే యేమంటే వివాహ మన్నది శృంగారం అనుభవించడానికి ఆ శృంగారమనే విద్యను కూలంకషంగా నేర్చిన ప్రౌఢలను పెళ్ళాడడం శ్రేష్ఠం కాని పాపం పుణ్యం యెరుగని బాల విధవల్ని పెళ్ళాడడం యేమి స్వారస్యం ?

శంక శాస్త్రులు గారూ మొగలాయి రాజ్యానికి దివాన్గిరీ సేయకలిగిన బుద్ధి మీకుంది

కొండు తమవంటి ప్రభువుల ఆశ్రయంపట్ల యుక్తా యుక్త విచక్షణ కొంచెం నేర్చాను అంతేగాని నే ననగా యేపాటి వాణ్ణి నేను మనవి చేసిన వేశ్య అంటే

శంక యేం లాభం పెళ్ళాడడానికి అంగీకరించదని మీరే శలవిస్తున్నారే

కొండు ఆ మాట నిజం బంగారాన్ని మలామా చేస్తేయేమో శలవైతే ప్రయత్నం సాగిస్తాను మంత్రానికి అసాధ్యం నన్నది వుండగూడదు

శంక అంత సొమ్ము విరజిమ్మనేల అంతంత అసాధ్యం ప్రయత్నించనేల తమ దృష్టిలో గుణవతి రూపవతీ అయిన విధవ యెవరూ లేదా?

కొండు (ఆలోచించి) వుంది అది మాత్రం అనగానే అవుతుందనుకున్నారా ప్రభువ్వారు? అదీ ద్రవ్యసాధ్యమే ప్రభువ్వారు శలవిచ్చిన విషమ షరతులు అలాంటివి

శంక నేనేం విషమ షరతులు కోరలేదే

కొండు రూపం గుణం అవశ్యకం గద బొడ్డూడని పిల్లలకీ, కురూపులకి పురుషసూక్త పారాయణ

అయితే గాని కుదరదు గదా. ఎదిగిన రూపవతి అయ్నా విల్లకు వేలకొద్దీ యిస్తే గాని కుదరదు చూశారా. సద్యోఫలం.

శంక : విధవలకి కూడా శుల్కమే.

కొండు : గుణవతి కావాలి, రూపవతి కావాలి అంటే ఆ మాట మనవి చేశాను. ఆ రెండూ వొదిలేస్తే మీ చిత్తం. కన్ను గీటేసరికి వెంటబడే ముండలు వున్నారు.

శంక : నిజంగా గుణవంతురాలైన విధవ యెవరైనా మీ వూళ్ళో కద్దా.

కొండు : కద్దు, మా బంధువురాలే వొకర్తె వుంది.

శంక : ఎవరు?

కొండు : ప్రభువ్వారి దగ్గిర దాపరికం యెందుకు. నా మేనగోడలే వొక రత్నంలాంటి కన్య వుంది. నాతో మా బసకి దయచెయ్యండి. చిత్తగింతురు గాని.

శంక : అవశ్యం.

*

ప్రథమాంకము

చతుర్థ రంగము

(రెయిలు స్టేషను)

(రెయిలు వెళ్ళిపోయినది. ఇటూ అటూ ఒకరిద్దరు కళాసులు తిరుగు తుందురు. బెంచీమీద శంకరశాస్త్రీ, రామమూర్తీ కూచుందురు.)

శంకరశాస్త్రి :- నన్నెరగనట్టు నటించు రహస్యం భేదించకుండా నటించాలి.

రామ :- ఎందుకేవిఁటండి ?

శంక :- మీ తండ్రి అసాధ్యుడు. నిన్ను గురించి యెంతో విచారిస్తున్నాను.

రామ :- ఆయనతో పరిచయం చేశారా యేమిటి?

శంక :- చేశాను. ప్రిన్సిపిల్సు బొత్తిగా లేవు.

రామ :- అంచేతనే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను. తలుచుకుంటే కోపం వస్తోంది. తెగించి దేశాలంట పోదామా అనిపిస్తోది.

శంక :- నాతో యెన్నడూ చెప్పకపోతివే.

రామ :- యేమని చెప్పడం. సిగ్గుచేత చెప్పలేదు.

శంక :- ఒకరి లోపాలకి మనం సిగ్గుపడనేలా ? చేతనయినంత వరకు మళ్ళిద్దాం. మళ్ళకపోతే కనికరిద్దాం. సిగ్గుతోనూ, కోపంతోనూ పనిలేదు.

రామ :- నామీద దయచేత మీరు అలా అంటారు. లోకంలో తలయెత్తుకు యెలా తిరగను?

ప్రథమాంకము

చతుర్థ రంగము

(రెయిలు స్టేషను)

(రెయిలు వెళ్ళిపోయినది. ఇటూ అటూ ఒకరిద్దరు కళాసులు తిరుగు తుందురు. బెంచీమీద శంకరశాస్త్రీ, రామమూర్తీ కూచుందురు.)

శంక :- ఆయన మీ తండ్రిగారా ?

రామ :- ఔనని చెప్పడానికి సిగ్గుపడుతున్నాను.

రామ :- సిగ్గుపడవలసిన అవసరం లేదు. నన్నెరగనట్టు నటించు. కారణం వెనకనించి చెబుతాను.

(శెట్టి ప్రవేశం)

శెట్టి :- పంతులు గారూ! బండి కుదిర్చాను. దయచెయ్యండి.

శంక :- రెయిలు సంచీ మా మనిషి పట్టుకుంటాడు. నేడు నడుస్తాను.

శెట్టి :- తమవంటి దొడ్డవారూ, ధనవంతులూ నడిస్తే మరి బళ్ళవాళ్ళు బతకడం యెలాగ?

శంక :- అయితే బండివాడికి అద్దె యిచ్చేసి మనం నడుద్దాం. నడక నాకు యిష్టం.

శెట్టి :- (రామమూర్తిని చూచి) యిదిగో చిన్నశాస్తుల్లు! మన ఇంటికి యీ పంతులోర్ని తీసుకెళ్ళమని అయ్య చెప్పారు.

శంక :- నీతో చెబితే నీవే తీసికెళ్ళు.

శెట్టి :- నిజమే. యెవరితో సెప్పిన పని ఆరే సెయ్యాలి. అదే బుద్ధివంతుడి నచ్చనం. బాబూ! మనం వెళదాం.

శంక :- ఆఁ!

శెట్టి :- (నాలుగడుగులు నడిచి మళ్ళీ వెనక్కి పరిగెత్తికెళ్ళి ఒక మనిషి చెవిలో రహస్యం చెప్పి తిరిగి కలిసి నడుచును) బాబూ! ఒక్క మాట శలవియ్యండి. సమిష్టి కుటుంబం విభక్తమైఁ పోయిం తరువాత అందులో ఒక కుఱ్ఱాడు అప్పులు చేసి రుణాలుచేస్తే తాతలు తండ్రులూ చమటోడ్చి ఆర్జించిన భూవులు అమ్మేస్తాదు గదా! యేటి న్యాయం?

శంక :- నాకు 'లా' తెలియదు.

శెట్టి :- పోనిండి; బాబూ! తమకు తెలియం దేమిటుంది. తమ వంటి ఘనమైఁన ఉద్యోగస్థులు....

శంక :- నేను ఉద్యోగస్తుణ్ణి కాను.

శెట్టి :- తమలాంటి ప్రొప్రయిటర్లకి...

శంక :- నేనేమి ప్రొప్రయిటర్ని కాను.

శెట్టి :- అనగా తమవంటి మొఖాసాదార్లుకి... ఒకరి చేతికింద ఉద్యోగం చెయ్యడం అవసరమేఁవిటి?

శంక :- నేను ఒక చేతికింద ఉద్యోగం చెయ్యలేదు. లోకం అందరి చేతికిందా ఉద్యోగంచేసి సేవ చేస్తున్నాను.

శెట్టి :- జీతం యెంత బాబూ!

శంక :- తలో పావలా, అర్ధ రూపాయి, రూపాయీ, రెండు రూపాయిలూ.

శెట్టి :- నాకేం బోధకాలేదు బాబూ!

శంక :- నేను నాటక కంపెనీ మేనేజర్ని, ఒక స్కూలు మేనేజర్ని. నాటకాలు ఆడుతాను. బడి చదువు చెబుతాను.

శెట్టి :- పరీక్ష యేమైనా ప్యాసైనారా!

శంక :- యెమ్మే ప్యాసైనాను.

శెట్టి :- అబ్బోరి. ఇంగిలీషోడి అమల్లో యే పని చేసినా బంగారం వొలుకుతుంది. అయ్యారు పనిచేస్తే వొందలు జీతాలు. యేటి! నాటకాలాడీ వోళ్ళు పట్టాలు పట్టాలు దోచెయ్యడవేం! ఆ పార్సీవోళ్ళు యేం తమాషా చేస్తారు బాబూ! ఆడపిల్లల వేషాలు ఎంత గుముగుముగా వున్నా యనుకున్నారు! చిన్న శాస్తుల్లులాంటి కుర్రాళ్ళు వాళ్ళ వలలో బడ్డారు.

రామ్మూర్తి :- నోరు ముయ్యి.

శెట్టి :- బాబూ ! సత్యంగానండి; మా సిన్న శాస్తులు గారు మా బుద్ధివంతులు గాని కొంచెం కొస యెర్రుంది.

రామ్మూర్తి :- నోరుముయ్యి.

శెట్టి :- బాబూ ! ఆ గుంటల్ని చూసి... గాని ఆ పారిసీవోళ్ళు దేశమంతా జయించుకొచ్చినారు గాని ఈ వూళ్ళో ఆళ్ళ గర్వం అణిగింది.

శంక :- యెలాగో ?

శెట్టి :- యెలాగనా బాబూ ? ఈ ఊళ్ళో కనకపల్లి అని భోగందుంది. దాన్ని చూసి.....

ద్వితీయాంకము

ద్వితీయ రంగము

(తలుపు అవతలకు కనకపల్లి, రామ్మూర్తి, శంకరశాస్త్రి ప్రవేశింతురు, శంకరశాస్త్రి పక్కను వొణకుతూ కనకపల్లి నిలబడును..)

శంక :- యెవరు లోపల ?

రత్నం :- శెట్టి ?

కనక :- శెట్టా ! యెలా వొచ్చాడు.

కనక :- యెలా వొచ్చాడా ? రత్నం రమ్మని ప్రాణం తింటే వొచ్చాను.

బిల్హణీయము

బిల్హణీయము

మొదటి అంకము

ఒకటవ స్థలము

అనిహిల్లా పట్టంలో రాజు ఆస్థానము

(వైయాకరణుడు నారాయణభట్టును బిల్హణుని మిత్రుడగు తార్కికుడు కేశవభట్టును ప్రవేశింతురు)

నారాయణభట్టు మహాభాష్యానికి ఇతని తండ్రి వ్రాసిన వ్యాఖ్యానం ప్రమాణంగా యెవరు వొప్పుతారండీ అలాగైతే నా శిష్యులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానాలు కూడా ప్రమాణవేఁ యేమంటారు?

కేశవభట్టు - దానికి యుక్తి ప్రధానం గాని పుస్తకాలతో యేం పనండి

నారా యుక్తిలో నీరస సారసాలు కనిపెట్టే దాతేదండి ? ప్రభువులు నూతన ప్రియులు ఆశ్రయించుకున్న వాళ్ళను క్షూణత పరచడమూ పరాయి వాణ్ణి నెత్తికెక్కించుకోవడమూ వారికి నైజగుణం

కేశ గొంగళీలో తింటూ వెంట్రుకలు లెక్కపెట్టాడట యిప్పుడు క్షూణత మనకు కొత్తగా వొచ్చిందా యేమిటండి భోజరాజు కాలంనుంచీ కవిత్వం విలువ హెచ్చింది శాస్త్రాలు అడుగంటాయి నాలుగు శ్లోకం ముక్కలు అల్లుతారనే కదా రామశాస్త్రిని కృష్ణాస్వామిని రాజు యిప్పుడు మన అందరి నెత్తిమీదా కూచోబెట్టాడు

నారా వెధవ కవిత్వం నా శిష్యులు చెబుతారు అంతకన్న మెరుగ్గాను పరిశీలించేవాడేదండి ?

కేశ కనక మనకు యిప్పుడు కొత్తగా వచ్చిన క్షూణత లేదని నా మతం బిల్హణుడికి మీకూ స్నేహం కలుపుతాను రండి

నారా అయితే వాడి కాళ్ళు పట్టుకోమంటారా యేమిటి ?

కేశ ఏవీఁ బిల్హణుడు రామశాస్త్రీ కృష్ణస్వామీ పాటి పండితుడూ కవి కాడనా మీ అభిప్రాయం ?

నారా ఆ పీనుగులకంటే యెవడైనా నయవేఁ అని నా అభిప్రాయం

కేశ నేను చెప్పవచ్చిన మాటా అచే బిల్హణుడు మహాకవీ ప్రతిభావంతుడున్నూ అప్పుడే రామశాస్త్రుల్లుకి కృష్ణస్వామికి కొన మళ్ళించాడు అది మనకో గొప్ప లాభం కాదా?

నారా ఔను గాని మన కొన కూడా మళ్ళించే ప్రయత్నం చేస్తున్నాడే

కేశ మనకు కొనంటూ వొకటి వుంటే కదూ మళ్ళించడానికి ? మీ నా అదృష్టాలు గిడసబారాయి రాజు మన శాస్త్రాలు అక్కర చెయ్యడమే మానెను మనం సభకు రాకపోయినా యేమైనారని తనుపే లేదు మన పదవి సదక్షిణాకంగా ధారపోస్తే వొల్లడు బిల్హణుడు

నారా అవును మన అవస్థ అలాగే వుంది

కేశ ఈపాటి భాగ్యానికి అతగాడితో వృథావాదం మన కెందుకూ ? కలహం పెంచకండి నిన్న మీ ఉభయులూ వాదిసస్తా వున్న సమయంలో రాజు ఉదయమంత్రితో థాచకార్యాలు ప్రశంసించుచుండెను కనిపెట్టితిరా ?

నారా అలాఁగండి ? అయితే నా వాదనంతా వృథాయే? అవును రాజు మెచ్చుతాడన్న ఆశ చాలా కాలామాయి వొదులుకున్నాను గాని జినచంద్రుడయినా మెచ్చుకున్నాడా ?

కేశ స్తంభాన్ని జారబడి నిద్రపోయినాధు

నారా ఆసి వీడి బొద్దు పొక్కా పాండిత్యం కురిపిస్తూంటే యలా నిద్రపోయినాదయ్యా ?

కేశ ఇక్కడికి సంతుష్టి అయిందా ?

నారా అయితే ముందు యేంజేదాం ?

కేశ ఇటుపైని వాదం మానేసి, బిల్హణ్ణు ఏమన్నా మెచ్చుకుందాం

నారా ఓడిపోయినా వఁసుకొంటాడేమో ?

కేశ బిల్హణుడి యోగ్యత మీ రెరుగరు ఎదుటివాడి సత్తువ యెన్నే ఔదార్యం పండితుల్లోకల్లా అతనియందే కలదు నిజమైన విద్వత్తుకు జోహారు చేస్తాడు అతను వైరులకు పిడుగు స్నేహితులకు చందనము

నారా అయితే నా పాండిత్యం విషయమై అతగాడి అభిప్రాయం యెట్టిదో కనుక్కున్నారా ?

కేశ దిగ్గంతులం మన పాండిత్యం విషయమై ప్రాజ్ఞుడైన వాడికి మరో అభిప్రాయం యెలా కలుగుతుంది ఆయన మనసులో మాట దాచే వ్యక్తి కాదు రేపో నేడో ఆయన ముఖతః మీరే వింటారు అదిగో మాధవ శర్మ వస్తున్నాడు మొహం మంగలంలా వుంది

(యామినీదేవికి విద్యాగురువు మాధవశర్మ ప్రవేశించును)

మాధవ రాజుకు మతిపోయింది

నారా యేవండోయ్ ?

మాధవ యామినీదేవికి బిల్హణుడిచేత విద్య చెప్పిస్తాడష ?

నారా మరి మీరో ?

మాధ కొత్త నీరొచ్చి పాత నీరు కొట్టుకుపోయింది

నారా యేం విద్య చెప్పిస్తారో

మాధ : యేం విద్యో నాకేం కావాలి క్షూణతలో క్షూణత, అతగాడు చదువు చెబుతూవుంటే నేను కూడా వింటూ దగ్గర కూర్చోవాలష ! "విపులాచ పృథ్వీ" అన్నాడు, మరో రాజు కాళ్ళు పట్టుకుంఛాను.

కేశ : బావా తొందరపడకు నీ జీతం నిలుపు కాలేదు కదా ?

మాధ : లేదు గాని పువ్వులమ్మిన వూళ్ళో కట్టెలమ్మ వలసి వచ్చింది గదా ?

కేశ : రాజుల ఇష్టాఇష్టాలు, మనమా.శాసించే వాళ్ళము ? పండితుడన్న వాడికి కాలు కాలిన పిల్లలాగ దేశాలు తిరిగి కష్టజీవనం కల్పించుకోడానికి బదులుగా, గొప్ప ఆస్థానమందు ఉపాధి కలగడం పెద్ద అదృష్టం కాదా ? అది తన్ను కుపోవడం ఉచితం కాదు. మన రాజు రాజర్షి! యిట్టి రాజు యెన్ని రాజ్యాలు తిరిగినా మీకు దొరకదు.

మాధ : రాజర్షయితే ఇలాంటి ఘోరం ఆచరిస్తాడండీ !

కేశ : ఘోరానికీ, ఆఘోరానికీ మీరయినా యామినీదేవికి కలకాలం విద్య చెప్పేది లేదు కదా ? రేపో నేడో ఆమెకు వివాహమైం విద్య కట్టిదుతుంది. ఈలోగా బిల్హణుడు నొల్లుకుపోయింది ఏమీ లేదు.

మాధ : యెవడిదాకా వస్తే గాని వాడికి తెలియదు.

కేశ : ఎవడైనా కాక తీరని పనికి తలవంచక తీరదు. రాజుకు యెవడు మాన్యుడైతే మనకు వాడే రాజు గనక బిల్హణుణ్ణి మంచి చేసుకోవడమే నీతి.

మాధ : మానభంగానికి కారణభుతుడైన శత్రువును బతిమాలు కొమ్మన్నావు. మంచి నీతే.
"రథకారో నిజాం భార్యాం
సజారాం శిరసా కరోత్"
అన్న న్యాయంగా వుంది నీ సలహా !

కేశ : మనిషి దైవసృష్టి, శత్రుమిత్రులు మనుష్యసృష్టి.
"అయం బంధుః పరోవేతి గణనా లఘుచేతసామ్ !
పుంసా ముదార చిత్తానాం వసుధైవ కుటుంబకమ్ !!"

మాధ : చాల్చాలు. నీ కుతర్కం చాలించు.
(కవి కృష్ణస్వామి ప్రవేశించును. మాధవశర్మ అతనికి ఎదురుగా వెళ్ళి)

మాధ : విన్నారా ?

కృష్ణ : చూచాయగా.

మాధ : (నారాయణభట్టుతో) చూశారా, వూరందరికి తెలిసింది !
(కృష్ణస్వామితో) ఆవుత్తరాది వాడు మీకంటే పెద్ద కవిషండీ ?

కృష్ణ : పెద్ద కేంవుంది. అందరికంటే తాటిచెట్టు పెద్ద. కవిత్వం ఒక పాటిగా చెబుతాడు; గాని పండితుడు.

మాధ : పండితుడే కాగట్టండి ! ఒకపాటి కవి కాదు మహాకవే అనండి. రాజపుత్రికలకు తరతరాలనుంచి ఆస్థానం కనిపెట్టుకొని కాలం గడిపిన మీ, నా బోటివారు విద్య చెప్పడం భావ్యం గాని, శీలం

యెట్టిదో, సంప్రదాయం యెట్టిదో తెలియని దిక్కుమాలిన పరదేశిని అంతఃపురంలో ప్రవేశపెట్టడం ఉచితమేనా ?

కృష్ణ : ఆ మాట అన్నారు, ఒప్పుకున్నాను.

మాధ : (మెల్లగా) మాట వరసకు అనుకుందాం. బిల్హణుడు జారుడైతే ?

కృష్ణ : మీ పుట్టేం మునిగింది ? రాజు అనుభవిస్తాడు.

మాధ : ఈలోగా యీ మానావమానవంతా, నేను అనుభవించాలి గదండీ !

కృష్ణ : మానవమానాలు, వకడ యిస్తేనా వస్తవి? రాజుటండీ బుద్ధియొక్కా, విద్యయొక్కా విలువ కొల్చేవాడు? లేకుంటే, ఆ రామశాస్త్రుల్లు సొట్ట కవిత్వం మెచ్చుతాడు గదా, రాజు తెలివి యేమని చెప్పను!

మాధ : అయితే యిప్పుడు మనం యేం జేయడం, మీ సలహా.

కృష్ణ : సలహాకేవుంది? మాట్లాడక వూరుకోవడవేఁ సలహా.

మాధ : ఈ అప్రతిష్ఠ సహించి యెలా వూరుకోవడం ? నాలుగు మాసములు శలవు పుచ్చుకుని తీర్థయాత్రలు చెకుదునా ?

కృష్ణ : వెళ్ళండి.

మాధ : (మెల్లగా) ఆహవమల్ల మహారాజు పట్టపుదేవి తరుచు వర్తమానం చేస్తున్నారు. వస్తే నాలుగు గ్రామాలు అగ్రహారంగా దయచేయిస్తావన్నారు.

కృష్ణ : అలాగైతే, యింకా ఆలోచిస్తారేవిఁ?

జిన : పడపడ వాగితే, యీ రాజులు డంగైపోతారు. నాలుగు పంక్తులు వ్రాస్తే పస బయలుపడుతుంది. పత్రికావాదం పెట్టి, పత్రికలు కాశీకి పంపమనండీ, బలాబలాలు తెలుస్తాయి.

(కవి రామశాస్త్రి ప్రవేశించును.)

గోవింద : అతగాడికి పుపాసనాబలం వుందండీ. వాదన సమయంలో నాకు యెన్నో యుక్తులు స్ఫురిస్తాయి. వాక్స్తంభనవి మాట పైకి రాదు. మనిషిని గెలియడం శక్యం గాని, మంత్రాన్ని గెలియడవేఁలాగ.

రామ : అంత పెనుప్రళయం అతగాడిలో యేమీ కానరాలేదే ?

మాధ : (రామశాస్త్రిని పక్కకు పిలిచి) యేనాటికి యేవొస్తుందో తెలియదు.

రామ : యిప్పుడే వొచ్చింది !

మాధ : యీనాటికి యామినీదేవికి చదువు చెప్పడానికి నేను తగాను కాను.

రామ : యేమండి ?

మాధ : యేమో, రాజుగారికే తెలియాలి. రేపటినుంచి బిల్హణుడిచేత విద్య చెప్పిస్తారట !

రామ : అలాగనా, ప్రభుచిత్తం మనవేఁ చెయ్యగలం ?

మాధ : అంచాతనే దేశాంతరం వెళ్ళడానికి ఆలోచించాను.

రామ : అట్టి ఆలోచన యెన్నడూ చెయ్యకండి. మీరు పిల్లలవాళ్లు, యిల్లూ వాకిలీ; తోటా దొడ్డీ కల్పించుకున్నారు. యెక్కడికి లోకం అంతా ఒక్కతిగానే వుంటుంది. మరి వక రాజ్యంలో

మాత్రం ధర్మం నాలుగు పాదాలా నడుస్తుందనుకున్నారా ? వెఱ్ఱి భ్రమ; ఆకాడికి మన రాజ్యమే నయం. రాజు సత్యసంధుడు. నిలబడి నిర్వహించడం నీతి గాని యెవడో దంబాచారి వచ్చాడని నొగలు విప్పి వెయ్యడం పౌరుషమేనా ?

మాధ : నాలుగు రోజులు జబ్బు పేరు పెట్టుకొని యింట వుండిపోదునా ?

రామ : రాజు పోల్చుకొని కార్పణ్యం వహించగలడు.

మాధ : అయితే యేం జేదాం ?

రామ : (మెల్లగా) యిసుంటారండి (నాలుగు అడుగులు యెడంగా వెళ్ళి) కపట స్నేహం చేసి వాడి లోతుపాతులు కనిపెట్టండి. కర్తవ్యం ముందు ముందు ఆలోచించుకుందాం.

మాధ : మీ సలహా బాగుంది.

రామ : సాయంత్రం కలుసుకు మాట్లాడుదాం. ఇప్పుడు యెడంగా వెళ్ళిపోండి. బిల్హణుడు వస్తున్నట్టుంది.

(బిల్హణుడు, పురోహితుడును ప్రవేశింతురు.)

బిల్హ : బ్రాహ్మణోత్తములకు నమస్కారము.

రామ : (నారాయణ శాస్త్రితో) చూశారా, బ్రాహ్మణోత్తము లంటాడు గాని పండితులనడు.

(బిల్హణుడును సభామంటపంలో నిలుచున్న వారిని చూపు విసురున పరికించ నారాయణభట్టు దగ్గరకు పోయి కౌగిలించుకొనును.)

బిల్హ : పండితోత్తమా, మీరు పతంజలి అవతారము. మీ వాగ్ధోరణి విన్న నాకు అపూర్వ కర్ణానందము చేసినది. నన్ను మెప్పించిన వైయాకరణి కిత్తునని నే ప్రతిజ్ఞ చేసిన యీ రుద్రాక్షమాల మీ కంఠము నలంకరించు గాక !

(తన మెడలోని బంగారు కట్టిన రుద్రాక్షమాల నారాయణభట్టు మెడను వేయును.)

నారా : వద్దు - వద్దు - వద్దు, నేను తగను. మీ వంటి మహానుభావుల మెప్పే పది కోట్లు.

(రుద్రాక్షమాల చేతబట్టి తీయునటుల అభినయించుచు కేశవభట్టు వంక చూచును. నలుగురు పండితులు చుట్టూ మూగుదురు.)

కేశ : మహాపండితుడు చేసిన సన్మానం ప్రభుసన్మానముకన్న దొడ్డది. ఉంపించండి.

బిల్హ : ఈ అపూర్వమయిన మాల రాజపండితుడైన కర్ణ మహారాజు కంఠమును మున్ను అలంకరించెను. ఇప్పుడది పండిత రాజు కంఠము నలంకరించినది.

రామ : (మాధవ శర్మతో మెల్లగా) మహారాజిచ్చిన మాల భట్టు కిచ్చాడు. యేమి యితగాడి పొగరూ !

మాధ : (రామశాస్త్రితో) వీడు యెన్నాళ్ళో దక్కడు.

(పూజా బ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించి)

పూజ : మహాప్రభువారు పూజాగృహానికి విజయం చేశారు.

(పండితుడు బ్రాహ్మణుడి వెంట పోదురు.)

రెండవ రంగము

(కర్ణమహారాజు పూజా మంటపము. రాజు పూజ చేయుచుండును. ఇరు ప్రక్కలనూ పండితులును, ఉద్యోగస్థులును కూర్చునియుందురు.)

కర్ణ మహారాజు : నిన్నటి వాదములో యెవరు గెల్చినట్టు ?

కవి రామశాస్త్రి : గెలుచుటకూ, వీగుటకూ ఏమున్నది మహారాజా !

కేశ : సత్యమే అన్నదాతా ! పూర్వ పశ్చిమ సముద్రములకు వార ఏమిటి ? అసాధారణ ప్రతిభావంతులగు మహా పండితులచేత ఉత్పాదితమైన వాక్పరంపర భగతుత్పాదితమగు సృష్టి పరంపర వలెనే (చెయ్యి రామశాస్త్రి వైపు తిప్పి) అస్మదాదులకు ఆశ్చర్య జనకమై యెన్ననశక్యమై యుండును. విష్ణ్వంశ సంభూతులగుటను వారపారలు, యేలినవారికే తెలియవలయును.

కర్ణ : రామశాస్త్రుల్లు గారు ఏ మంటిరి ?

రామ : మహారాజా ! కేశవభట్టు గారు తార్కికులు గనుక వాదాదర మనుస్కులు. మంచిదేగాని వివాదాంశము వస్తుతత్వమును గూర్చి కాక, పరవస్తుతత్వమును గూర్చి కాక ఒక వ్యాకరణ సూత్ర మందు ఒక మాటకు వినియోగమున్నదా లేదా యను కుశంక ననుసరించియున్నప్పుడు, అట్టివాదము కాలము వెళ్ళపుచ్చునుగాని, తత్వాన్వేషణమునకు కానేరదు. సూత్రములు ఋషి ప్రణీతములు, మార్చబడనేరవు. కాన, వాదమునకు చరితార్థము తక్కువ. వినోదార్థముచేయు ప్రసంగములకు వీగు గెలుపు లెక్కడివి మహాప్రభో !

కేశ : వ్యాకరణము వేదాంగమై, శబ్దబ్రహ్మమును గూర్చిన శాస్త్రమైనపుడు చరితార్థము లేకుండుట యెటులు ?

"అజ్ఞానాంధస్య లోకస్య జ్ఞానాంజనశలాకయా

చక్షురున్మీలితం యేన తస్మై పాణినయే నమః॥"

అనే శిక్షావాక్యము నిరర్థకము కానోపునా ?

విదూషకుడు : వారి వ్యాకరణ శాస్త్రము శబ్ద బ్రహ్మపరము. మీ తర్కశాస్త్రము అర్థబ్రహ్మవరము. అర్థబ్రహ్మన్నే అందరూ ఉపాశిస్తారు. శబ్ద బ్రహ్మంతో సంతుష్టి తక్కువ. అర్థం మాట కొస్తే మంత్రి నానావంతులు, మహాపండితులు, మీరంతా నిరర్థకులే !

రామశాస్త్రి : స్వారస్యం బాగా తీశావు

మంత్రి నానాపంత్ : చుట్టూ తిరిగి ము క్తాయింపు నా మీదే ?

విదూ : నిజం చెబిదే నిష్ఠూరం ! యస్యాస్తివిత్తం సనరః కులీనః సపండితః అనలేదా ?

రామ : అవును, కాకేమి ? అర్థశాస్త్రంలో నానామంత్రులు పండితులే !

విదూ : ఆ మాటే నేనంటే హాస్యం. మీరంటే నిజం.

కర్ణమహా	నిజమనేది ఏమిటో ?
విదూ	మంత్రులాడే మాటలల్లా నిజం
కర్ణమహా	వారు అబద్ధమాడినా నిజమౌతుందా ?
విదూ	సాగింది నిజం సాగంది దబ్బర మంత్రులనే మాట సాగుతుంది గనుక వారనేమాటల్లా నిజమే ఇంకా ప్రభువుల మాటే సాగక తరుచు దబ్బరౌతుంది
కవి కృష్ణస్వామి	గౌతముడిది ఏదో వినియోగ౯గల వాదం గాని వ్యాకరణ వాదంలాగ నిరర్ధకం కాదు
కర్ణమహా	మంత్రివర్య గౌతముల యెడల మనమేమో అపరాధము చేసినట్టుంది
నానామంత్రి	మహాప్రభో ప్రభువులకు ధనం కూడికచేస్తే అది అందరికి అపరాధమే
విదూ	యెన్ని అక్రమాలు చేసినా మంత్రులకు ఇది వక దాలు దొరికింది నీతినిపుణుడైన మంత్రి స్వప్రతిభవల్ల కొత్త మార్గాలు కల్పించి ధన సంగ్రహం చెయ్యాలిగానీ రాజునూ రాజునాశ్రయించుకున్న వాళ్ళనూ యెందు చాపలవలె యిగరగట్టడమా ప్రయోజకత్వము ?
కవి కృష్ణ	మరి వారి జాగ్రత్త ప్రభువులకు వ్యక్తం కావడ మె౯లాగ ?
విదూ	గనక ఆస్థానమందు కనిపెట్టుకుని వున్నవాళ్ళకే మొదట తాళం పట్టాలి పయిన యెంత దూబర అయినా చింతలేదు
కవికృష్ణ	మహాప్రభో మన ఉద్యోగస్తుల మీద గౌతముడు పద్యం చెప్పాడు చిత్తగించ తగి వున్నది
కర్ణమహా	ఏదేదీ ?
గౌతముడు	వారి మహిమ అతీతః పంథానం వాఙ్మనసయోః? అయినా చకితమభిధత్తే అన్నట్టు చెప్పాను

కం దబ్బరలుం గొందెమ్ములు
మబ్బువలెం గమ్ము మాయ మాటల తీపున్
నిబ్బరపు మొండితనమును
నబ్బురమగు విద్య లిచటి యధికారులకున్

కృష్ణస్వామి	అక్షరలక్ష ఇయ్య తగి వుంది
నానామంత్రి	హాస్యగాణ్ణి అయినా హద్దుమీద వుంచాలి
కర్ణమహా	(చిరునవ్వుతో) హద్దుమీరిన మనిషి ఒక్కొక్కడు ఉంటేనే గాని హద్దు యొక్క గుణాగుణములు తెలియవు మనవలె ఉచ్ఛావస్థలో నున్న వారిని స్వేచ్ఛగా తిట్టగలిగిన వారిని వకరిని అచ్చుబోసి వదిలితేనే గాని మనను గూర్చి లోకం ఏమనేది మనకు తెలియబోదు ఏమంటారు ?
కృష్ణ	సత్యం సత్యం పునస్సత్యం
రామ	మహారాజా ఉచ్ఛావస్థలో నున్న ప్రాజ్ఞులు మంచి చెడ్డలు యెరగకనా సంచరిస్తారు ? మంచిచెడ్డ లన్నవి అంతకన్న లోకులకే బాగా తెలియగలవు

విదూ : భర్తృహరి ప్రభువులను గూర్చి ఏమో చెప్పాడు. రామశాస్త్రుల్లుగారికి విస్మృతి వచ్చినట్టుంది.

నానామంత్రి : తల్లితండ్రులు ప్రభువులను దిద్దాలి. మాబోటి అధికార్లను ప్రభువులు దిద్దాలి; గాని తిట్టి బతకనేర్చిన కడుపుకూటి బ్రాహ్మడా, మహాప్రభో తప్పొప్పులు కనిపెట్టేవాడూ ? కొందరు మహానుభావులు యితగాడికి విందులు పెట్టి వారి పగలు ఈ వికటకవి ద్వారా తీర్చుకుంటారు. అయినా, సౌఖరుకు విచారం లేదు. ప్రభుసేవా దైవసేవలతో కాలం వెళ్ళబుచ్చే మనిషి దూషణ భూషణ తిరస్కారములు సరకుగొనదు. మనవి చెయ్యవలసిన మాట ఒకటి ఉండి పోయింది మహాప్రభో! మాతా మహారాణీవారి శలవైనది. మహారాజా కుమారికా వారికి విద్యాభ్యాసము ముగించవలసిన కాలము మీరినదని వారి అభిప్రాయము.

కర్ణమహా : అమ్మాజీవారి ఆజ్ఞ మనందరికీ శిరస్సున ధార్యము.

కృష్ణస్వామి : (విదూషకునితో) ఏమి వెన్నుకుప్ప పరిశీలిస్తున్నావు ?

విదూ : ఈ దొడ్డ సలహా మాతా మహారాణి వారికి, యెవరు మనవి చేసి యుందరో అని.

కర్ణమహా : వెన్ను కుప్ప చెప్పునా ?

నానామంత్రి : నేను మనవి చేశానని కాబోలు, ఈ బ్రాహ్మడి మాటల ధ్వని. శ్రీకృష్ణులు సాక్షి నేను మనవి చెయ్యలేదు.

కర్ణమహా : యెన్నడూ వొట్టు వేసుకోకండి. వొట్టు వేసుకోవడం ఇతరులు మన మాట నమ్మరని కదా? నమ్మినా, నమ్మకపోయినా, వొట్టు వల్ల కార్యము లేదు కదా ?

రామశాస్త్రి : సలహా మాటకు వస్తే, ఈ విషయములో ఒకరి సలహాకు యేమి అవకాశం కద్దు ? మహారాజకుమారికా వారికి విద్యాభ్యాసపుటీడు మీరిన దని, ఒకరు విన్నవించిన గాని, మాతా మహారాణి వారికి తెలియదు కాబోలు.

విదూ : కొందరు అధికార్లకు ఆశ్రయగుణమూ పొగడ్తా రుచి. బిల్హణుడు ఉద్యోగస్తులకు కైవారం చెయ్యడు. వారి నోట వచ్చిన మాట కల్లా ఆహా! హా! అని ఆశ్చర్యం నటించడు. ఒచ్చిన ఉపద్రవం యిదీ.

కృష్ణస్వామి : నిజమైన పండితుడికి ప్రభువులయందే లక్ష్యం ఉంటుంది గాని. ఉద్యోగస్తులయందు లక్ష్యం ఏల వుండును ?

రామ : ప్రభు లక్ష్యమే లేని పండితులకు ఉద్యోగస్తుల లక్ష్యమెలా వుండును ?

నానామంత్రి : బిల్హణుడు ప్రభువులను కూడా లక్ష్య పెట్టడా ? మహాప్రభువు వారిని గూర్చి చులకనగా ప్రశంసించెనా ? ఏమిటి ? అంతవాడూ అవును !

మాధ : ప్రశంస అని ప్రశంస కాదు. ప్రభువులు చేసిన సన్మానాన్ని నిరాకరించారని కాబోలు రామశాస్త్రిగారి భావం.

కర్ణమహా : ఆదెలాగ ?

కృష్ణ : మరేమీలేదు. ఏలినవారు దయచేసిన రుద్రాక్షమాల, పదిమంది పండితులలోనూ. నారాయణభట్టుగారి మెడను వేశారు (రామశాస్త్రితో) అదేకదండీ మీరనబోయే మాట ?

కర్ణమహా : (కనుబొమ లెగయ యోచన నటించి) అలాగనా స్వామీ !

కృష్ణ : నా కళ్ళతో చూశాను.

నానామంత్రి : ప్రభువులు వచ్చిన దాసరినల్లా మెచ్చి హారాలూ, అందలాలూ ఇస్తూవుంటే, వాళ్ళు నిరసించడం ఆశ్చర్యమా !

విదూ : ప్రభువుల శలవైనప్పటికీ, ఒక కాచవైఁనా ఇవ్వకుండా మీరు కలకాలం తిప్పుతూవుంటే, ప్రభువులు వొళ్లువొలిచి, హారాలూ, అందలాలూ యివ్వవలసి వొస్తుంది. ఇదే మీలాటి మంత్రులు ప్రభువులకు చేసే కూడిక.

కర్ణమహా : మంత్రివర్య! బిల్హణ కవి ఇటి పనిచేసారని మేము తలచి యుండలేదు.

నానామంత్రి : దేశ దిమ్మరి. తరతరాలనుంచి కనిపెట్టుకున్న వాళ్ళకి వుంటాయి గాని ఏలినవారి యెడల భక్తి విశ్వాసాలు, అట్టివాడికెలా వుంటాయి ?

కృష్ణ : బుఱ్ఱకు విలవ తక్కువ అనండి. స్వదేశి అయితేనేం, పరదేశి అయితేనేం !

నానా : కాకుంటే, తన తలేవిఁటి ప్రభువులు తనకిచ్చిన అమూల్యమైన హారం, తానంటూ మరివక పండితుడికి బహుమానం చెయ్యడవేఁవిటి ?

కర్ణ : ఇంకా బిల్హణులచేత మహారాజకుమారికలకు చదువు చెప్పించవలె ననుకుంటిమి. ఈయన ప్రవర్తనకు తగిన ప్రతిక్రియ యెద్ది ?

విదూ : తన్ని తగిలివెయ్యడం.

నానా : ఉచ్చాటన చెయ్యడమున్నూ అతనివద్ద నున్న ధనము తీసికొని, ధర్మ వినియోగము చెయ్యడమున్నూ ఉచితమని తలుస్తాను.

కేశవ : క్షమాపణకోరి, విన్నవిస్తును. మహారాజాధిరాజా! పండితుడు శిక్షార్హుడు కాడు. "విద్వద్దండమ గౌరవమ్" అదిగాక నేరమన్నది ఒకటి స్థాపించవలసి...

కర్ణ : (కొంచము కోపరసంగా) నేరం లేదనా మీ అభిప్రాయం ?

కేశవ : చిత్తం, చిత్తం, నేను యేమి మనవి చెయ్యగలను.

మాధవ : నేరవేఁ కాకపోతే యెన్నడూ కోపవెఁరగని ప్రభువులకు కోపవెఁందుకు వచ్చేని ?

రామ : (మాధవశర్మతో మెల్లగా) ఊరుకోండి.

కర్ణ : మంత్రివర్య, ఈ బ్రాహ్మణ్ణి అరవై గడియల్లోగా పట్నంలోనుంచి సాగనంపితే ?

నానా : చిత్తం ! యేలిక శాసనము ఈ క్షణమందే అమలు చేస్తాను. (పత్రిక వ్రాసి పంపును,

కర్ణ : మంత్రివర్య, మహారాజ కుమారికావారి విద్యాభ్యాసము విషయమై, మీ అభిప్రాయ మెట్టిది ? మీరు అనుభవ శాలులు, సంప్రదాయజ్ఞులు.

నానామంత్రి : మాతా మహారాణివారి శలవు ఆ ప్రకారం అయినది. నేను ఏమి చెయ్యగలను ?

కర్ణమహా : సంగీత సాహిత్యములూ, కొంత వరకు తర్క వ్యాకరణమూలూ, బావాజీ వారు చెప్పించారు అదంతా మాధవశర్మగారి ఆశీర్వచన ఫలం గాని, ఈ విద్యలు జ్ఞానసాధనములు. ప్రత్యేకం వీటి యందు విలువ తక్కువ. భగద్గీతను ఉపదేశించి మరీ విద్యాభాసము విరమించడము ఉచితమని యిదివరకు అనుకుని వుంటిమి.

నానామంత్రి : ఏలికల వాక్యములు గురూపదేశములు. విద్య అనగా ముక్తి సాధనమైన విద్యే. సందేహ మేమిటి మహాప్రభో !

కర్ణ : మహారాజ కుమారిక భగవద్గీతను పఠించతగ్గదనే మీ అభిప్రాయమా ?

నానా : చిత్తము. నా చిన్నతనంలో మా తల్లిగారు పఠిస్తూ వుండగా నాకు కూడా గీతాశ్లోకములు కంఠోపాఠంగా వచ్చినవి. ప్రాజ్ఞుడనైన తరువాత వారణాసిలో గురుముఖతః గీతోపదేశం అయినాను. దక్షిణ యాత్రలు వెళ్ళినప్పుడు కాంచీపురంలో లక్ష్మణాచార్యుల వారివద్ద కూడా గీతార్థం విన్నాను. నేను అజ్ఞుడనే గాని నేమనని చేసిన స్వారస్యాలు వారు చిత్తగించి ఆశ్చర్యపడేవారు. అది అల్లా అమ్మాజీ మహారాణీవారి శిక్షా ప్రభావం మహాప్రభో !

కర్ణ : సందేహమేమి ? సముద్రమునకైనా మేరకద్దుగాని, మనిషి బుద్ధికిమేర యెక్కడిదీ ? వాఖ్యాన కర్తలూ, మనవంటి మనుష్యులేనా ? గురుబుద్ధికి పై ఆడవలెనని శిష్యుడు ప్రవర్తిస్తేనే గాని విద్య పెరగదు. అమ్మాజీవారికి భగవద్గీతయందు మంచిప్రవేశము కలదు. మీరు మనవి చేస్తే మహారాజకుమారికావారికి కూడా ఆ గ్రంథరాజమును చెప్పినందుకు వప్పుదురేమో !

నానా : శలవయితే మనవి చేస్తాను.

కర్ణ : మీర మనవిచేస్తే, వారు ఆమోదించడముకు అభ్యంతరం వుండబోదు. గాని బిల్హణులు వెళ్ళిపోతే యెవరిచేత ఉపదేశం చేయింతుము ?

నానా : మన పండితులు దిగ్దంతులు, యవరైనా చెప్పగలరు.

కర్ణ : లోకానుభవమూ, బోధకతా శక్తీ కలవారు మీ రేల చెప్పరాదు ?

నానా : ప్రభువుల శలవైతే, తప్పకుండా చెప్పుతాను. మాధవశర్మగారి సహాయం వుండనే వుంటుంది.

మాధవ : ఆహా,

కర్ణ : అయితే అమ్మాజీవారితో మనవిచేసి వత్తురా ?

నానా : చిత్తం మనవిచేసి, యిప్పుడే తిరిగి హాజరవుతాను (నిష్క్రమించును)

విదూ : యేమి చిత్రమైన లోకమూ?

కర్ణ : కొత్త చిత్రం యేమి కనబడ్డది ?

విదూ : నేను ఒక్కణ్ణి తప్ప లోకంలో మరి యెవరికీ తన అవస్థతో సంతుష్టి లేదాయే ?

కర్ణ : యెలాగో ?

విదూ : పండితులకి ఉద్యోగాలు చెయ్యాలని తాపత్రయం. ఉద్యోగస్థులకు పండితు లనిపించుకోవాలని తాపత్రయమూను.

కర్ణ : మా మాటో ?

విదూ : తమ మాట చెప్పనేల ? అంతా యెరిగినదే ! నా పదవి మీద మీరు కన్ను వేశారు.

కృష్ణ : మొదటికే తెచ్చావూ !

విదూ : రామ శబ్దంరాని నానామంత్రిచేత గీత ఉపదేశం చేయించదానికి తమరు తలపడ్డప్పుడు నా బిరుదులు నేను తమకు సమర్పించక తీరదు గదా ? (మహారాజు విదూషకుడి చెవిలో రహస్యము చెప్పును. విదూషకుడు టొంకరి నడకతో నిష్క్రమించును)

కృష్ణ : (మాధవశర్మతో చిన్న గొంతుకతో రహస్యమాడి, పైకి)
"ముఖేహోరావ్యాప్తిః" అన్న శ్లోకము విషయమై మాధవశర్మ గారు ఒక చిత్రకథ చెప్పుతున్నారు.

కర్ణ : యేమిటండి ?

కృష్ణ : మరేమీ లేదు. ఆ శ్లోకం దాహలాధీశుడైన కర్ణమహారాజును ఉద్దేశించి చెప్పినదట.

కర్ణ : యెంగిలి శ్లోకమా మాకు సమర్పణ అయినది !

కృష్ణ : చాలామంది కవులమనేవారు, యెంగిలి శ్లోకాలవల్లనే ప్రతిష్ఠ సంపాదిస్తారు.

రామ : పరదేశికి యేలినవారియందు భక్తి యెలా వుంటుంది ?

కర్ణ : పేరు ఒక్కటయితే యిట్టి తారుమార్లకు అవకాశం వుంటుంది.

కేశవ : యేలినవారికి తెలియనిది లేదు. ఆ శ్లోకము మట్టుకు మిక్కిలి విలవైనది చాలాకాలము కిందటనే రచితమయిన యెడల, ప్రభువుల యొక్కా, పండితులయొక్కా కర్ణగోచరము కాకుండునా? బిల్హణకవి కొత్త శ్లోకం చెప్పే పాటి సామర్థ్యం లేనివాడు కాదు

రామ : మంచి శ్లోకవఁన్నది తలంచినప్పుడల్లా స్ఫురిస్తుందా?

(విదూషకుడు ప్రవేశించును)

కర్ణ : ఈయన కాశ్మీర రాజుల ఆస్థానము యేల విడిచిరో యెవరికైనా తెలుసునా ?

రామ : మనవి చెయ్యడమునకు వీలులేని కారణము చెబుతారు

కృష్ణ : తన్ని తగిలేశారని ఈ మాధవశర్మగారే చెప్పారు.

మాధవ : నేనా చెప్పాను ! తప్పుగా విని వుందురు.

విదూ : ఈ కవిత్వం మాధవప్రణీతవఁయే ఉండాలి.

కర్ణ : (కృష్ణస్వామితో) ఎందుకా ఉచ్చాటన ఐందో ?

కృష్ణ : కారణవంటూ విశేషకారణ మేమీ లేదు. రాజుగారు వుంచిన వేశ్య సౌందర్యమును చూచి మనసు నిలవజాలినాగు కారట.

కర్ణ : ఐతే రసికులే.

విదూ : ఆ మాట కొస్తే, ఇతర మహాకవుల తక్కువ యేమిటో !
కృష్ణమిశ్రి చెప్పినట్టు యెంతటివాడికైనా...

శ్లో॥ సంతు విలోకన భాషణ
విలాస పరిహాస కేళి పరిరంభా॥
స్మరణ మపి కామినీనామ్
అలమిహ మనసో వికారాయ.

కర్ణ : అందరికీ తెచ్చారా !

కేశవ : క్షమాపణ మనవిచేసి ఒక్క సంగతి (శ్రుతపర్చుకుంటాను. బిల్హణుడు మహాపండితుడు, దేశదేశములు తిరుగును. అట్టివాడిని అనాదరణచేసిన యెడల, అపకీర్తి సాటగలదు. పండితులు శిక్షార్హులు కారు. "విద్వద్దండ మగౌరవం" అన్నాడు. నేరం యెంతవరకూ వున్నదో, వారు యెంతవరకు సమాధానం చెప్పుకోగలరో, ఆ తత్వాన్వేషణం కూడా కర్తవ్యమేమో అని సందేహం కలుగుతూంది.

మాధవ : అయితే, తత్వాన్వేషణం చెయ్యనిదే ప్రభువులు శిక్ష విధించారనా, మీ అభిప్రాయం ?

రామ : విష్ణుంశసంభూతలగు మహాప్రభువులు, అన్వేషణం అంటూ వకటి చెయ్యవలెనా నిజమును ?
"సతాంహి సందేహ పదేషు వస్తుషు
ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః॥"

విదూ : ఆ సిద్ధాంతం అందరి మెళ్ళకీ వురి అల్లుకోవడవేఁ. ఇప్పుడు ఒహడి పీకకు తగిలిస్తే. రేపు మన పీకకే తగులుకోగల్దు. ఇదుగో నానా మంత్రి వస్తున్నారు. నిద్రపోతున్న వాళ్ళ పీకలు తెగ్గొయ్యడానికి యింత మహావీరుడు మరి లోకంలో లేడు. ఆ ధర్మ సందేహవేఁదో ఆయన తీరుస్తారు.

(మంత్రి నానపంత్ ప్రవేశించును)

నానా : మహాప్రభో ! మహారాజకుమారికా వారికి భగవద్గీత ఉపదేశం చేయించడపు అభిలాష యేలినవారికి కలదని, శ్రీ మాతా మహారాణి వారితో నవుకరు మనవి చెయ్యగా మిక్కిలి సంతోషముతో వారు ఆమోదించారు.

కర్ణ : మీరు మనవి చేసిన తరువాత మరివకలాగు యేల ఔను !

విదూ : పాం విషం పావేఁ తియ్యాలి.

(నానామంత్రి కోపముతో విదూషకునివైపు చూచుచు)

కర్ణ : అతని మాటలు సరకు చెయ్యకండి.

విదూ : భగవద్గీత కాశీలోనూ, కాంచీపురంలోనూ అభ్యసించిన పంతులు వారికి కోపఁవెందుకు వుంటుంది? అయినా నిజవైన మాటకు కోపఁవెందుకు ?

కర్ణ : నిజమనేది యెట్టిదో ?

విదూ : అనుదినం భగవద్గీత పారాయణం మట్టుకు చేస్తూవుంటే అదే అబద్ధాలల్లా నిజవౌఁతాయి. ఇది వక శుద్ధక్రియ.

నానా : యేమిటీ యీ మాటలకి అర్థం ?

కర్ణ : విదూషకుడి మాటలకు అర్థం ఆలోచిస్తారేమిటి ?

కృష్ణ : కొందఱికి అతగాడి మాటలు ఆలోచించినకొద్దీ అర్థాలిస్తాయి.

నానా : వెట్టికి వెయ్యి అర్థాలు.

విదూ : కేశవభట్టుగారిని ఒక వెట్టి ధర్మ సందేహం బాధిస్తూంది. ఆయన వెట్టి తీర్చి, తరువాత నా వెట్టికి వైద్యం చేతురు గాని.

(కర్ణమహారాజు కనుబొమలెత్తి కేశవభట్టును చూచును)

కేశవ : నిజం విచారించి మరీ శిక్ష విధించిటం ధర్మశాస్త్ర పద్ధతేమో యని సర్వజ్ఞులున్నూ. ధర్మ స్వరూపులున్నూ అయిన యేలికల సమక్షమందు ఎంతో భయంతో మనవి చేసుకుంటున్నాను.

కర్ణ : యెంతమాటంటిరి; భయమేల? నేను రాజు నైననూ, కించజ్ఞుడను. రాజు నౌటనే కించజ్ఞుడను అని అనవచ్చును పండితులు, ప్రాజ్ఞులు వారి వారి నమ్మకములను నా యెదుట ముచ్చటించుటకు వెరచిరేని, నేను రాజ్యమునకు అర్హుడనే కానే ?

కేశ : రాజాధిరాజ ! పండితరాజను శబ్దము యేలినవారికే చెల్లెను ! గ్రంథములు నెత్తిని మోయుటకు అస్మదాదులము కూడా మహాపండితులమే. అయితే, మోతచేతేగాని, వాటి గ్రంథము ఆత్మలకు అంటక చదువులు ఒక తెన్నూ చర్యలు మరివక తెన్నూ అయి కామ లోభాదులచే జ్ఞానాం ధులమైన మా బోట్లకు, పండితశబ్దము యెట్లు చెల్లును ? లోకము పరిత్యజించి అడవుల్లో తపస్సుచేసే మునులకయినా లొంగని క్రోధాదులను నిర్జించిన యేలినవారే పండితులుగాని, ఈర్ష్య తీర్చుకొనుటకు గాను నిజమును కప్పి ధర్మమును దాచి, అల్పమైన ఐహిక లాభములనపేక్షించే మేమా పండితులము మహారాజా ?

కృష్ణ : ఈ ముక్కలేమో యెవరికీ తెలియనట్లు ఉపన్యసిస్తూన్నారు. రెండు కళ్ళతోనూ చూశామయ్యా అని ఘోషిస్తూ వుంటే, అట్టి బలవత్తరమైన సాక్ష్యాన్ని మీ పండిత దూషణ యేలా కొట్టగలదో, నాకు బోధపడకుండా వున్నది ఛాందసానికిన్నీ, రాజ్య తంత్రానికిన్నీ చాలా దూరం వుంది.

నానా : నాతో దోషే వొప్పుకుంటేనే! ఆ తావళ మనేది తాతాజీ మహారాజా వారు నేపాళం మహారాజులవద్ద సంపాదించారు. దీనితో అర్జునుడు జపం చేసేవాడని ప్రతీతి కూడా కద్దు. శివపూజా కాలమందు మహా ప్రభువువారు, నమస్కరించి, కళ్ళ నద్దుకుని మరీ ధరించేవారు. మీ యందు వుండే అసమాన గౌరవముచేత మీకిది అనుగ్రహ పూర్వకంగా దయచేశారు. “అది యెందుకు వక ఆస్థాన పండితుడికి బహుమానంగా యిచ్చావయ్యా ” అని నే నడిగితే, యేమంన్నాడంటే, “యీ కుళ్లు తావళానికి యీ దేశంలో కాబట్టి యింత మాన్యత కలిగింది. మా దేశంలో ప్రతి తుప్పనిండా ఏకముఖీ రుద్రాక్షలే. తెగించి నాకు యింత బహుమానం చేసినందుకు మీ రాజు బెంగ బెట్టుకోలేదు గదా?” అని నిర్మోహమాటంగా అన్నాడు. నా కంటూ ఆ మాటతో వొళ్ళు నీరు విడిచిపోయింది.

విదూ : యెప్పుడు ఈ ప్రసంగం జరిగిందో ?

నానా : నీ ప్రశ్నలకు సమాధానాలు నీలాంటివాళ్ళే చెబుతారు.

కర్ణ : చిత్రం, కొందరికి యెలకంటే బెదురు, కొందరికి పిల్లంటే బెదురు; నానామంత్రిగారికి గౌతములంటే బెదురు

నానామంత్రి : ఆ మాట శలవివ్వవద్దు మహాప్రభో! యేలినవారూ అమ్మాజీ వారూ తప్ప లోకంలో నాకు బ్రహ్మ భయం లేదు.

విదూ : యముడి భయమేఁ లేనివాడికి, బ్రహ్మభయం ఎలా వుంటుంది ?

కృష్ణ : వారు చెబుతూ వున్న సాక్ష్యం అబద్ధవోఁ నిజవోఁ కొసాకూ వినరాదూ ?

కర్ణ : తరువాతండి ?

నానామంత్రి : తరవాతే వచ్చి, మళ్ళీ అన్నాను "నారాయణభట్టుగారి విద్యను మహారాజులు తగినట్టు గౌరవించనట్టున్నూ, ఈ విషయంలో మహారాజుల లోపమును మీరు యెత్తి పొడిచి సవరణ చేసినట్టున్నూ లోకానికి అర్థం కాగలదు. మహారాజులు శాంతులని, యీలాటి నిరాదరణ చెయ్యరాదు" అని వేయి విధాల అతని మేలుకోరి, బోధ చేస్తే "రాజుల కేం తెలుస్తుంది విద్యల విలువ ? రాజులు విద్యాఘూకా" లన్నాడు.

విదూ : ఈపాటికి బిల్హణుడు వూరి పొలిమేర దాటివుంటాడు యెన్ని గోతాలు కోసినా ప్రతిబంధకం లేదు.

నానామంత్రి : అలా అనేట్టయితే, యిప్పుడు అయన్ని పిలిపించండి ఈ ఆస్థానమందు రుజు విప్పిస్తాను.

విదూ : అదుగో నారాయణభట్టుతో కలిసి ఆయనే వస్తున్నారు. మీరు తలచేటప్పటికి బిల్హణుడు ఆకాశాన్నించి వుట్టిపడ్డట్టుంది. కాయసిద్ధుంది కాబోలు.

(నానామంత్రి వెనుకవైపు నిర్ఘాంతపోయి చూచును. అల ఆచూచుచుండగా కర్ణమహారాజు స్వర్ణ పేటికలోని రుద్రాక్షమాల తీసి ధరించును.)

నానామంత్రి : వైదికులు హద్దుమీద వుండరు. ఉచ్చాటనా శాసనమైనప్పటికి యెలా తోసుకు వస్తున్నాడో! (ఉత్సాహముతో) అదిగో నారాయణ భట్టుగారి మెడలో రుద్రాక్షమాల !

విదూ : ఆచిత్రవేఁజూస్తారు, ఈ చిత్రం చూడండి. ఇదుగో ప్రభువుల మెడలో ప్రభువుల రుద్రాక్షమాల!

(నానామంత్రి ఆశ్చర్యముతో మహారాజు వైపు చూచి తిరిగి నారాయణభట్టు కంఠమును పరికించుచున్న సమయంలో బిల్హణుడు దగ్గిర కాగానే మహారాజు నిలుచుండును. అందరూ నిలుతురు. అది చూచి యెందుకో పోల్చుకోలేక, నానామంత్రి కూడా నిలుచును.)

కేశ : బోధపడ్డది "యీ హారము రాజపండితుడైన కర్ణమహారాజు కంఠమును అలంకరించినది" అని బిల్హణకవులు అన్నప్పుడు దాహళాధీశుడగు కర్ణుని ఉద్దేశించి చెప్పివుందురు కానలేకపోతిమి.

విదూ : ఇంతసేపటికి తర్కం పని చేసింది.

కృష్ణస్వామి : అదిటండీ. ఆప్లైతే మనమందరమూ బిల్హణులకు అపరాధం చెప్పుకోవలసి ఉంటుంది.

కేశ : చుక్కానికి న్యాయంగా పోతుంది స్వామివారి మనస్సు కలుషం లేదు.

కృష్ణ : పండితుడికి కలుషంవుంటే, మరి పండితుడేవిఁటండీ. ఆ మహారాజును చూసైనా నేర్చుకోవద్దా ?

కర్ణ : (బిల్హణ నారాయణభట్టులతో) దయ చెయ్యండి. దగ్గరగా కూచోండి. (అందరును యెవరి స్థలములయందు వారు కూర్చుందురు)

నానామంత్రి : (మాధవశర్మ చెవిలో) నా మాటలు గానీ వినివుండరు గద ?

విదూ : అప్పుడు చాలా దూరంగా వున్నారు; విని వుండరు; కర్ణ పిశాచి వుంటే తప్ప.

కృష్ణ : నీకు వున్నట్టుంది కర్ణ పిశాచి, యెక్కడలేని రహస్యాలు యెక్క లాగుతావు.

కర్ణ : (బిల్హణుని ఉద్దేశించి) కవి వర్య ! అజ్ఞానానికి అంజనం యేమిటి ?

బిల్హ : రాజ పదవికి నైసర్గికమైన మహాంధకారమును తొలగించి, నిశ్చలమైన జ్ఞానోదయమువల్ల అరిషడ్వర్గమును తలచూప నివ్వకుండా తరిమిన తమవంటి సత్పురుషుల సహవాసమే. అజ్ఞానాంజనము మహారాజా ! పండిత సామాన్యమునకు విద్యన్నది జ్ఞానసాధకంకాక మాత్సర్యహేతువైయే యుండును.

విదూ : నానామంత్రి గారి అభిప్రాయమూ అదే వారు మట్టుకు సాధనం లేకుండానే సాధ్యం సాధించారు.

కర్ణ : జ్ఞానాలోకమునకు ఉత్పత్తి స్థానము సూరులు. ఆ సూరుల సంసర్గం వల్ల నృపనామక పాషాణములకు కూడా కాంతి ఆపాదన ఔతుంది. నాకు గల స్వల్పజ్ఞానము అమ్మాజీవారి శిక్షవల్లనూ, మహా పండితుల సహవాసమువల్లనే కలిగినది. స్వామి మాకు బాల్యగురువులు ఇప్పుడు తాము అందరూ మాకు గురువులే. (మంత్రితో) మంత్రివర్యా ! రేపటి నుంచి బిల్హణ కవులు మహారాజ కుమారికా వారికి గీతోపదేశం చెయ్యడమునకు అభ్యంతర మేమీ ?

నానా : అభ్యంతరం అనగా అభ్యంతరం యెందుకుంటుంది. మహాప్రభో !

కర్ణ : అయితే అమ్మాజీ వారితో విన్నవించి వస్తాము. (లేచును. అందరు లేచుచుండగా) కూచోండి! పెద్దలకు శ్రమయేల ? (నిష్క్రమించును. పండితులు చెదిరి గుంపులు గుంపులుగా మాట్లాడుదురు.)

నానామంత్రి : (మాధవ శర్మతో) అడ్డంగా తిరిగిందే !

మాధవశర్మ : అదే నేను యోచిస్తున్నాను. ప్రవాహానికి యెదురీది ప్రయోజనం లేదు.

నానామంత్రి : అయితే వాడితో కలిసిపోతానంటారా ఏమిటి ?

మాధవ : అడ్డుకొమ్మా. పట్టుకొమ్మా కనపడనప్పుడు యేం చేయను ?

నానా : మీరు భయపడక నిలబడి మాత్రం వుండండి. వీడికి ఉచ్చాటన మంత్రం మహారాణీ వారితోటి ఉపదేశం చేస్తాను. చూడండీ, ఆ స్వామి వాడితో యెంత ఆసక్తితో ముచ్చటిస్తున్నాడో! మన వాళ్ళలో కట్టులేదు.

మాధవ : పండితులు కుక్కల్లాగ కాట్లాడబట్టేకదండీ పరాయివాళ్ళు డబ్బు తన్నుకుపోతున్నారు. (బిల్హణుడున్న తావునకు వెళ్ళును.)

నానా : (రామశాస్త్రితో) అస్త్రం అడ్డుదిరిగిందండీ.

రామశాస్త్రి : తాము కొంచం అతి ఆచరిస్తారు.

నానామంత్రి : యేం చేయను శాస్త్రుర్లుగారూ ? భగవంతుడు తీక్షణమైన బుద్ధిని ఇచ్చాడు. అది విడద్దదంటే, పట్టడానికి నాకే అసాధ్యమైపోతుంది. యిహ వూరుకుందునా ?

రామ : తాము ఊరుకుంటే యేలాగ ? బిల్హణుడు కుమారికావారి దగ్గర అనుకున్నాడంటే వారిని కలశ మహారాజుకు వివాహం చేసే ప్రక్రియ నడిపిస్తాడు. ధారాపతినిగూర్చి మనం ఇన్నాళ్ళాయి చేసిన ప్రయత్నం విఫలమౌతుంది.

నానా : చూశారా మొన్న కాశ్మీరరాజు తండ్రి అనంతభూపాలుణ్ణి; రాజు యెదుట భట్టువాళ్ళా యెలా పొగిడాడో !

రామ : దానికి ప్రతిక్రియ అమ్మాజీవారి దగ్గిర తాము కల్పించాలి.

నానా : రాజు అసాధ్యుడుగద !

(బిల్హణుడు నానామంత్రి వద్దకు వచ్చును.)

బిల్హ : (నానామంత్రితో) తాము పంపిన ద్రాక్షఫలముల వంటి ఫలములు మా దేశం విడిచిన తరువాత తినలేదు. పంపిన మీ దయకు చాలా సంతోషించాను.

కృష్ణ : (ఒకపాటి మెల్లగా, గాని వినబడేటట్టు) ముడ్డి కాల్చి, మూతికి వెన్నరాసేవాడు యింతవాడు మరి పుట్టబోడు.

నానా : (బిల్హణుని దూరముగా కొనిపోయి) పండితులలో యెంత ఓర్వలేని వాళ్ళయినా వుంటారు. వీళ్ళ నెవ్వరినీ నమ్మకండి. అందులో మాధవ వర్మ బహుదుర్మార్గుడు. యామినీ దేవికి మీరు విద్య చెప్పబోతారని, ముక్కంటా నోటంటా యేడుస్తున్నాడు. ఎప్పుడో మీమీద నిందయేదో తీసుకొస్తాడు జాగ్రత్తమీద వుండండి !

(బిల్హణుడు తన మొలలోనున్న ఛురికను చూపించును.)

నానా : మా నాయనగారికీ మీ నాయనగారికీ చాలా స్నేహం ఉండేది. తమకు తెలిసిందో లేదో మా తండ్రిగారు జ్యేష్ఠకలశుల గుణవర్ణన తరచుగా చేస్తూండేవారు. వారు రెండు పర్యాయములు కాశ్మీరాస్థానమునకు రాయబారిగా వెళ్ళారు. అప్పట్లో తెచ్చినదే మా తోటలోని ద్రాక్ష.

బిల్హా : అలా చెప్పండి. అందుచేతనే ఆ స్వాదు కలిగింది.

నానా : ఇటుపైని అనుదినం తమకు పళ్ళు పంపి మరీ అమ్మాజీవారికి పంపుతాను. మన తండ్రులు స్నేహితులైనందుకు యీ నాటికి తిరిగి మనం కూడా స్నేహితులం కావడం కేవలము భగవత్సంకల్పంగాని ఒండుకానేరదు.

బిల్హ : కృతార్థుడను స్నేహంయొక్క విలువన్నది దేశ దేశాలు తిరిగే మా బోటి పండితులకే.

నానా : ఇక్కడ వున్నంతకాలం మీకు యే సహాయం కావలసినా అరమరలేక, ఈ మిత్రుడివల్ల పుచ్చుకొండి. అమ్మాజీవారి ఆగ్రహం మీయందు వున్నప్పటికీ నా ప్రాణం వున్నంతవరకు మీకు అడ్డుపడతాను.

బిల్హ : నా విషయమై ఒకరికి హాని రాకూడదు యేమి ఆ ఆగ్రహ కారణము ?

నానా　　మహారాజాకుమారికా వారికి తాము విద్య చెబుతారనే

బిల్హ　　మహరాజావారి మనస్సు మళ్ళించలేరో ?

నానా　　వారిక్రోధం అనివార్యం

బిల్హ　　తమ సలహా యేమిటి ?

నానా　　యేం చెప్పను? యెప్పటికైనా వారివల్ల మీకు హాని వుంది రాజుల క్రోధాలు మహచెడ్డవి దేశం విడిచి వెళ్ళిపోవటం వక ఆలోచన మీరు యెక్కడికి వెళ్ళినా రారాజులు నెత్తిని పెట్టుకుంటారు గాని మీరు వెళ్ళిపోతే ఆ దురదృష్టం ముఖ్యంగా నాది కుమారికా వారితోపాటు నేమ కూడా తమవద్ద భగవద్గీతలు నేర్చవలెననుకున్నాను

బిల్హ　　నా వల్ల భగవద్గీతలు వింటే మీరు ఉద్యోగం మానుకొంటారు మహారాజకుమారికా వారు వివాహం మాని సంసారం పరిత్యజిస్తారు

నానా　　నేను నాలుగు యేళ్ళాయి ఉద్యోగం చాలించుకుని భగవంతుడి సేవలో కాలం వెళ్ళబుచ్చుదావ నుకుంటున్నాను నేను ఉద్యోగంలో వుంటేనే గాని రాజ్యానికి అపాతం వస్తుందేమో అని మహారాణీవారైతేనేమి మహారాజా అయితేనేమి నన్ను నిర్బంధిస్తున్నారు

బిల్హ　　మీయందు మాతా మహారాణివారికి అంత వాత్సల్యత ఉండగా నాకు హాని రాకుండా మీరు వారిని మళ్ళించలేరో ?

నానా　　మహాపండితులూ మహాకవులూ తమకు నేను జెప్పవలసిన ధర్మాలు కలవా ? రాజులు తాచుపాములు పట్టుదలే గాని లాభనష్టాలు గణించరు

(నగరునుంచి ఆభరణ భూషితులగు స్త్రీలు బంగారు పళ్ళెరములలో స్రక్చందన తాంబూలములూ పచ్చలహారమూ తెచ్చి నమస్కరించి బిల్హణునికి సమర్పింతురు)

ఒకతె　　అమ్మాజీ మహారాణీవారు తాము వారికి అంకితముగా రచించిన గీతమునకు సంతోషించి వారు ధరించే ఈ పచ్చల హారము తమకు దయ చేయించిరి ధరించి సముఖమునకు రండి

(బిల్హణునితో నిష్క్రమింతురు)

నానా　　(రామశాస్త్రులు మాధవశర్మ ఉన్నచోటికి వచ్చి వారలతో) ప్రభువులు ఒక మాట మీదను నిలిచివుండరు

మాధవ　　శకం తిరిగింది

రామ　　చక్రం యెప్పుడూ తిరుగుతూనే వుంటుంది మరో తిరుగులో మీదు క్రిందికి దిగుతుంది విచారమేలా ?

(తెర)

రెండవ అంకము.

నారాయణభట్లు ఇంటి సావిడి

(నారాయణభట్టూ శిష్యుడు వామనశర్మ ప్రవేశింతురు)

నారా — అరవైయేళ్లు దాటి ఇప్పుడు కవిత్వం నేర్చుకోవాలంటే యెలా సాధ్యమౌతుంది రాజుకు కవిత్వం పిచ్చి గట్టిగా పట్టుకుంది ఈ కవిత్వవఁన్నదానికి వొక తోవా తెన్నూ సబబూ సందర్భంవూ కానరాదు ఏదీ బిల్హణుడు చెప్పిన పద్యములలో మొదటి వాక్యం చదువూ

శిష్య — (చదువును) అంకం కేపి శశంకిరే జలనిధేః పంకం

చంద్రుళ్ళో కళంకమును కొంతమంది సముద్రంలో బురదగా భావించారు

నారా — కొంతమంది మనుష్యులు చంద్రుల్లో వుండుకున్నషు వంటి మచ్చయేదైతే వున్నదో దాన్ని సముద్రపు బురద అనుకున్నారని కదూ కవి అభిప్రాయం ? ఏ వెర్రివాఁడైనా యెన్నడైనా అలా అనుకుంటాడ్రా? బిల్హణుడు మహాపండితుడే గాని కవిత్వంలో దిగగానే అసత్యం కల్పించాడు ఏవఁంటావ్?

శిష్య — ఔనండి

నారా — ఇక పద్యం యెలా అల్లాడో చూద్దాం అంకం అనే ఒక మాట తీసుకున్నాడు దానికి అనుప్రాసార్థం పంకం అనే మఱొకటి యెత్తాడు అటుపైని ఆ అంకానికీ ఈ పంకానికీ యెలాగయా అతకడం అని ఆలోచించి ఏం యెత్తు యెత్తాడంటె పంకం సముద్రంలో వుంటుంది గదా చంద్రుడున్నూ సముద్రంలోనే పుట్టాడు గదా ఆ పుట్టడంలో బురద యేమాత్రంమైనా వొంటికి అంటకుండా వుంచ్చుందా అని యోచించి అంక పంకాలకి లంకె వేశాడు అంతే కదూ?

శిష్య — అంతేనండి

నారా — సరేగాని బురదంటూ వొకవేళ తగిల్నా యెవడయినా కడుక్కోడ్రా? ఇదంతా అసందర్భం చాలా కానవస్తోంది

శిష్య — అవునండి

నారా — అయితే మనక్కూడా వొక్క ప్రాసముక్క చూచిపెట్టు శ్లోకం అల్లుదాం

శిష్య — శంఖం బాగుందండి

నారా — బాగుంది అయితే శంఖానికి చంద్రుడికీ యెలాగరా అతకడం

శిష్య — యెలాగునా అండి తెలుపు గనుక ఉపమానం చేదాం

నారా — పంక వొకటి తగలడుతూ వుంది కదూ ? శంఖానికి కళంకమేది ?

శిష్య — కొంచెం మసిపూసే కళంకం సాధ్యమౌగుందండి

నారా : ఓరీ, మూర్ఖుడా! శంఖం పనికి రాదు. మరో మాట చూడు.

శిష్యు : శంకా?

నారా : శంకా?......శంకా?..శంకా? కళంకానికి శంకెలా తగిలించడం రా ? ఆc. కుదిరింది. రాయి. (నారాయణభట్టు చెప్పును. శిష్యుడు రాయును.)

"అంకం కిమితి శశాంకే!

కథమిహ నృణాం విజాయతే శంకా!!"

"శశాంకుడిలోవున్న మచ్చ యేమిటని మనుషులకు శంక

యెలాగు పుట్టగలదు ?"

మహాబాగా వొచ్చిందిరా, శ్లోకం ! యేవంటావు.

శిష్యు : బాగానే వుందండి.

నారా : మహా; మహా అనాలి. వొట్టి బాగుండడం కాదు. మహా బాగుందను. మొట్టమొదటికే తాళం పట్టాం. అనగా, శంకకే శంక తగిలించావcన్న మాట ! ఈ పద్యం చూస్తే రాజు డంగై పోతాడు. ఓ మూల శశాంకుడని తానే అంటూ యింకా అంకవన్నది యేమిటీ? అని యెంత బుద్ధి తక్కువ మనిషయినా అడుగుతాడా ?

శిష్యు : (నవ్వు ఆపుకుంటూ) యెవ్వడూ అడగడండి, ఉత్తరార్థం శలవియ్యరా ?

నారా : ఇంకా ఉత్తరార్ధం కూడా వుందిట్రా! యేమి సాధనం! చెప్పవలసిన అభిప్రాయం అంతా చెప్పేశాం గదా ?

శిష్యు : 'శంకర' అనే మరో మాట తీసుకుని శంకరుడి శిరస్సు మీద చంద్రుడు వున్నాడు. గనుక ఏదైనా వొహ కల్పన యెత్తితే సరండి.

నారా : అసలు శంకనే కొట్టిపారేశిం తరువాత మరి కల్పనకి జాగా వొకటి వుంచావాc? ఇక తోవ కనపడదే... కనపడదే... ఆహాc దొరికింది. రాయి! (నారాయణ భట్టు చెప్పును. శిష్యుడు రాయును.)

"అంకం కిమితి శశాంకే!!

తథాపి నృణాం నజాయతే శంకా!"

"శశాంకుడిలో అంకం యేమిటి అనే శంక నరులకు ఎన్నడూ కలుగ నేరదు".... ప్రశ స్తతరంగా వొచ్చిందిరా ? యేమంటావ్ ?

శిష్యు : (నవ్వు ఆపుకొనును, ముఖం పక్కకు తిప్పి) ఔనండి.

నానా : అట్టి శంక యెన్నడూ పుట్టనేరదని ప్రథమార్ధంలో ప్రశ్నకు సమాధానం మా బాగా కుదిరిందిరా. ఏది పద్యం కలిపి చదువు.

శిష్యు : (చదువుతూ)

"అంకం కిమితి శశాంకే

కథమిహ నృణాం విజాయుతే శంకా!!"

నారా : తగలేశావురా ! బంగారంలాంటి పద్యం! కొంచెం రాగ వరస పెట్టి యాడవరాదు?

శిష్యు : (రాగవరుసతో) అంకం కిమితి శశాంకే (ఆ పైని చదవజాలక విరగబడి నవ్వును.)

నారా : ఎందుకు నవ్వుతావు ? ఓరి పొడగట్టా ! పద్యం బాగుంది. కాదంటావా యేమిటి! (నాన మంత్రి ప్రవేశించును) పూరుకో! వూరుకో నానా మంత్రి వస్తున్నారు, ఆ పత్రం దాచెయ్యి. (గురు శిష్యులు నిలుతురు).

నానా : యేవింటండోయ్ శిష్యుడిచేత రాయిస్తున్నారు. (శిష్యుడితో) యేమి అబ్బాయీ కనబడ్డవేం మానేశావూ?

నానా : యేమీ లేదండి గ్రంథం రాయిస్తున్నాను.

నారా : (శిష్యుడితో) యేది ఆ రాసింది చదువూ. (శిష్యుడు తలగోక్కుంటూ గురువ్వేపు చూచును).

నారా : (శిష్యుడి చేతిలో పత్రం లాక్కుని చదువును, తలయెత్తి నారాయణభట్టుతో) యెవరు చెప్పారండి యీ శ్లోకం?

నారా : మా శిష్యుడూ.

శిష్యు : యింతకన్నా బాగా చెప్పగలనండి.

నారా : యేడిశావూరుకో

నానా : శ్లోకం మట్టుకు మహా బాగా వుందండి.

నారా : బాగుందంటారా ?. నాకు అలాగే తోచింది.

నానా : భాగుండడవంటే అలాగా యిలాగా అనుకున్నారా యేవింటి? బిల్హణుడి పద్యాన్ని పగలగొట్టారే!

నారా : మా శిష్యులు చెప్పమని పీక్కుతింటే యేదో చెప్పి చూదావని చెప్పాను.

నానా : తర్కం కురిపించిపోతిరే. యిఖ బిల్హణుడు తలదాచుకోవాలి.

నారా : పద్యం అంత ప్రశస్తంగావుందని శలవిస్తారా ?

నానా : 'శలవియ్యడం' కాదు 'మనవి' అనండి. మీ శిష్యకోటిలో వాణ్ణి ఆ మాట మరచిపోకండి! ఆ శ్లోక ప్రాశస్త్యానికి అవధి అంటూ వుందండి ? మీరే కవిత్వం చెప్పడం ప్రారంభిస్తే, ఈ కవీశ్వర్లంతా సూర్యుడి ముందర చుక్కల్లాగ చకాపికలైపోరా ?

నారా : శాస్త్రాలు చదువుకున్న మా బోట్లకి కవిత్వం చెప్పడవన్నది, తక్కువ పని కాదండి.

నానా : ఈ రోజుల్లో తక్కువ విద్యలకీ, తక్కువ మనుష్యులకీ యెక్కువ విలువ "రాజద్రోహీ, తులువా!" అని కాశ్మీరం నుంచి అక్కడి రాజులు వెళ్ళగొట్టిన ఈ బిల్హణుడికి మహా ప్రాజ్ఞులైన మన మహారాజులే, మీ అందరికంటే యెక్కువ గౌరవం చేస్తున్నారు. కారా?

నారా : బిల్హణులను కాశ్మీరంనుంచి వెళ్ళగొట్టారండీ ?

నానా : కూచోండి. చెబుతాను (శిష్యుడితో) అబ్బాయి! మీరు కొంతసేపు అవతలకు వెళ్ళి చదువుకోండి, చదువు వంటి వస్తువు లేదు. (శిష్యుని వెళ్ళమని గురువు సంజ్ఞచేయును. శిష్యుడు వెళ్ళును. నారాయణభట్టు నానామంత్రి కూచుందురు)

నానా విన్నారా కలశ మహారాజు వొక వేశ్యను వుంచారు. ఆ వేశ్య మీద బిల్హణుడు ఒక ప్రబంధం చెప్పగా, కలశ మహారాజు సంతోషించి బిల్హణుడికి ఆ వేశ్య దగ్గిర ప్రవేశం కలుగజేశారు. ఈ రాజులకి దయపుడితే, చెయ్యదగిన మర్యాదా, చెయ్యదగని మర్యాదా కానరు. ఆ పైని జరగవలసిన పని ఏదో జరిగింది. దాంతో యీ తుంటరి కవికి ఉద్వాసన అయింది.

నారా : యింత విద్వాంసుడు కదా అలా జరిగి వుంటుందండీ ? పండితుడన్న వాడు క్షుద్రులవలె నీచవృత్తులకు దిగడు. కిట్టక ఎవరో ఈ కథ కల్పించి వుంటారని నా మతం.

నానా : మీకు లోకం తెలియదు. అట్టి సంశయమే మీకుంటే ఈ రంకు శ్లోకం చదివి నిజానిజాలు కనిపెట్టండి. దస్తూరీ యెవరిదో పోల్చారా ? (పత్రం ఒకటి చేతికి యిచ్చును.)

నారా : యేమిటండిది ? దస్తూరీ బిల్హణులదే అనుకుంటాను. (చదువును)

"అలమతిచపలత్వా త్స్వప్నమాయోపమత్వా
త్పరిణతి విరసత్వా త్సంగమేనాంగనాయాః
ఇతి యది శతకృత్వ స్తత్త్వమాలోచయామ
స్తదపి న హరిణాక్షీం విస్మరత్యంతరాత్మా"

ఈ కవిత్వమూ, శృంగారం అన్నవి యెంతటి పండితుకైనా కళంకం తేకమానవు. అందుచాతనే మా తండ్రిగారు కవిత్వం చెప్పబోయేవు సుమా, చెడతావని శలవిచ్చేవారు. నే చెప్పిన శ్లోకం చింపెయ్యండి.

నానా : ఇది చింపవలసిన శ్లోకం కాదు. మహారాణీవారికి చూపిస్తాను. బిల్హణుణ్ణి కొట్టగలిగినపాటి కవి మన ఆస్థానంలో వొకరంటూ వున్నారు గదా అని వారు యెంతో సంతోషిస్తారు. ఈ మూలంగా ఈపైని మహారాణి వారికి కలిగిన ఆగ్రహం కొంత మళ్ళ గలదు.

నారా : నా మీదే ఆగ్రహం ! యేం నాయనా ! యేం నాయనా ! ఎన్నడూ యే పాపం యెరగనే !

నానా : మీ అంత అమాయకమైన బ్రాహ్మణ్ణి నేను ఎక్కడా చూడలేదు. ఊరందరికీ తెలిసిన మాటైనా మీకు తెలియదు.

నారా : నా వంటి మీద బ్రాహ్మడియందు ఆగ్రహానికి కారణవేఁవిటి నాయనా ?

నానా : ఒక కారణం స్త్రీలోలుడయిన ఈ బిల్హణుడి సహవాసం చేస్తున్నారనే! రెండో కారణం మీరు ఈ స్థానంలో పండితులయి వుండిన్నీ భిక్షాటనం చేసే పరదేశ పండితుడివల్ల బహుమానం పరిగ్రహించడం, ఆ పరిగ్రహించిన తావళం మెడని వేసుకొని నిర్భయంగా తిరగడం ! నేనంటూ యెంతో దూరం మీ యోగ్యత శ్రీవారి సమక్షంలో మనవి చెయ్యబట్టి, మీకు అట్టే హానిలేకుండా సరిపోయినది.

నారా : పిల్లలవాణ్ణి మహారాజా, నా కొక హానిరాకుండా కాపాడండి. నాకు లౌక్యం తెలియదు. అయితే ఈ తావళం అతగాడికి పంపివేదునా ?

నానా : అదికాదు కర్తవ్యం. మీకు సమ్మతమైతే నేనొక ఉపాయం చేస్తాను. రుద్రాక్షలు ప్రతి బైరాగి దగ్గరా దొరుకుతాయి. వాటికి విలువేమిటి ? బంగారం యే మాత్రం వుంటుందో.

నారా : ఇరవై తులాలు వుంటుందని, మా యింటి ఆవిడె అంది.

నానా : చూశారా, మొగవాళ్ళకంటే ఆడవాళ్ళకి యెక్కువ బుద్ధి వుంది. "క్షణశః కణశ్చైవ విద్యా మర్థంచ సాధయేత్" అన్నాడు. ఈ తావళం యెప్పటికైనా మీకు దక్కేది కాదు గనుక ఆ ఇరవై తులాల మీదా మరి నాలుగు తులాలు వేసి ఆ విలువగల కాసులు యిస్తాను. అవి పుచ్చుకొని అక్కగారికి ఒక కాసుల పేరు చేయించండి. రండి, అక్కగారితో ఆ మాట నేను స్వయంగా మనవి చేస్తాను. (ఇద్దరును యింటిలోకి వెళుదురు.)

(కేశవభట్టు ప్రవేశించి ఇటు అటూచూచి, ఎవరినీ కానక ఒక మూల కూర్చుని పుస్తక పత్రాలు తిరగవేస్తూ ఉండును. కొంతసేపటికి రుద్రాక్షతావళమూ, ఒక పత్రమూ పట్టుకుని, నానామంత్రిన్నీ, సంతోషంగల ముఖంతో నారాయణభట్టున్నూ ప్రవేశింతురు. నీరు మూల కూచున్న కేశవభట్టును చూడరు.)

నానా : ఇటుపైని బిల్హణుడితో కలియకండి, మాట్లాడ్డం కూడా తప్పించుకోండి. రుద్రాక్షతావళం యేమైపోయిందని యవరడిగినా పోయిందనండి. రాజడిగితే అమ్మేశానండి.

కేశవభట్టు : (ముందుకు వచ్చి నిలిచి) ఈ అబద్ధాలు ఆడవలసిన అవసరం యేమిటండి.

నానా : మరేం లేదు. నారాయణభట్టు ధనికులు కారు. పిల్లల వాళ్ళు. అక్కగారి వంటను అట్టే హంగులేదు. అందుచేత యీ రుద్రాక్ష తావళం విక్రయించి, ఆ సొమ్ము పెట్టి బంగారం కొనమని నాకు అక్కగారి శలవు కాగా, కాసులుతెచ్చి యిప్పుడే దాఖలు చేశాను.

కేశ : కావచ్చును కాని బిల్హణులతో కలియక పోవడానికి, మాట్లాడక పోవడానికీ కారణమేముండునో కొంచెం శలవు దయచేయిస్తారా ?

నారా : వేశ్య మాట మీకు తెలియలేదు కాబోలు !

కేశ : వేశ్య మాట యేమిటండి !

నారా : బిల్హణులు, కలశ మహారాజులు వుంచిన వేశ్యతో స్నేహం లావు చేశారట. అందుచేతనే వారు దేశం నుంచి తోలివేశారట.

కేశ : ఏ దుష్టు యీ కల్పన కల్పించాడండీ! (నారాయణభట్టు నానామంత్రి వేపు చూసి వూరుకొనును.)

కేశ : (నానామంత్రితో) తమరు యిప్పుడు దయచేయించినన్ని కాసులు నేను తమకు దాఖలు చేస్తాను. భట్టుగారికి నేను చాలా సొమ్ము బాకీ వున్నాను. రుద్రాక్షతావళం యొక్క విలువ అన్నది ఆ బంగారంలో లేదండి. ఆ మాల అమూల్యమైనది. అది యిలా దయ చేయండి. వారి కంఠమందు తిరిగి వుంచుతాను.

నానా : అలా గయితే నేను వుంచుతాను. (మాల నారాయణభట్టు మెడలో వుంచబోవును.)

కేశవ : తమ కంత శ్రమెందుకూ? నేనే వుంచుతాను. (కేశవభట్టు మాలను పట్టుకుని తాను వుంచ ప్రయత్నించును.)

నానా : నేను వుంచితే తప్పా !

కేశవ — తమరు తగిలించవలసిన సూత్రం యెప్పుడో ఒకప్పుడు మా అందరికి వుండనే వుంది

(కేశవభట్టూ నానామంత్రి తావళంతో పెనుగులాడుతూ వుండగా తావళం తెగుననే భయంచేత నారాయణభట్టు కూడా తావళము పట్టుకొనును ఇంతలో బిల్హణుడు ప్రవేశించును ముగ్గురూ పట్టువదలగా తావళమూ నానామంత్రి చేతి పత్రమూ నారాయణభట్టు చేత పత్రమూ నేలపడును)

బిల్హ — (తావళమును పత్రములను యెత్తి) యేమిటి దురంతం? ఈ పండితాగ్రేసరుడికి యెట్టి పాటు వచ్చినది ఈ ఉత్కృష్టమాలకు యెట్టి పాటు వచ్చినది (ఒక పత్రము చదివి) ఇది నానామంత్రి గారి కవిత్వం కానోపును (రెండవ పత్రం చూసి ఆశ్చర్యపడి) ఇది ఇక్కడి కెలావచ్చింది ?

కేశవ — యేమిటండి ఆ పత్రం ?

బిల్హ — (ప్రత్యుత్తర మివ్వక) ఇక్కడ కేలావచ్చెను ఈ పత్రం ?

నారా — చెప్పవద్దని నానామంత్రి గారు నా చేత ఘోరమైన ప్రమాణం చేయించారు

నానా — (బిల్హణుడి చేతులు తన చేతులతో పట్టుకొని) క్షమధ్వం క్షమధ్వం

బిల్హ — క్షమధ్వం యేమిటి ?

నానా — నా వల్ల గట్టి పొరపాటు వచ్చింది క్షమించండి తమవంటి మహా పండితులకు ఆగ్రహఁ మన్నది వుండదు ఈ శ్లోకం కాశ్మీర మహారాజులు వుంచిన వేశ్యను ఉద్దేశించి తాము రచించినారని తమ శిష్యుడొకడు తెచ్చి నాకు చూపించాడు దాంతో నాకు అనుమానం కలిగిన మాట సత్యం అనుమానం కలిగి తమతో సంబంధం వొదులుకొమ్మని నారాయణభట్టుగారితో నేను చెప్పిన మాట సత్యమే వారి మంచికోరి అలా చెప్పాను అంతేగాని మీకు అపకారం చేదామని కించిత్తు అయినా నా అభిప్రాయం కాదు ఆ సోమనాధుడు సాక్షి అబద్ధమాఁడితే నా నెత్తి మీఁద ఆకాశమంత పిడుగు పడిపోవాలి తమవంటి మహానుభావుల విషయమై క్షుద్రులు చెప్పిన మాటలు నమ్మడం బహు పొరపాటు కేశవభట్టుగారు ఈ వేశ్య కథ అంతా శుద్ధ అబద్ధమఁని యిప్పుడే శలవియ్యగా యెంతటి కబుర్లయినా పుట్టించే దుర్మార్గులు వుంటారని ఆశ్చర్యపడ్డాను వారి మాటంటే నాకు చాల గురుతు క్షమధ్వం అని తిరిగి ప్రార్థిస్తున్నాను

బిల్హ — (కొంత తడవు ఆలోచించి తావళము నారాయణభట్టు మెడను తగిలించి) నేను వెళ్ళిపోయినదాకా అయినా ఇది మెడని వుండనియ్యండి ఆ తరువాత యెలాగా మీకు దక్కదు అప్పట్లో ఈ దుష్ట మంత్రికి ఈ మహా హారమును అర్పించి ప్రాణం కాపాడుకోండి శూరాగ్రేసరుడైన దామలాధీశుని కంఠంనుంచి దుష్టా గ్రేసరుడైన ఈ కుమంత్రి కంఠమునకా ? దేనికి యే కాలానికి యే అవస్థ వస్తుందో కానలేం (నానామంత్రి దగ్గరకు వెళ్ళి ముఖం మీద ముఖం వుంచి) నా మూలముగా యీ అమాయకుడైన బ్రాహ్మడికి అపకారం చెయ్యకండి మీ యందు నాకు ఆగ్రహం లేదు మీ కుట్రకల్లా లక్ష్యం నేను ఈ దేశం విడిచి వెళ్ళడమేఁగదా ? మీరు అట్టే శ్రమపడకండి వెంటనే వెళ్ళతలచి నాను ఆహా ఏమీ దేశం ఏమి మనుష్యులు (నిష్క్రమించును)

నానా — ఈ కళంకం లేకుండాహంగో [illegible]

నానా : ఆ వార్త అబద్ధవఁన్నారే?

నానా : అలా అనకపోతే. మొహం యదుట యేవఁన్ను ?

కేశ : అయ్యా, ఒక మనవి ! తమ ఆఁగ్రహం మా వుభయుల యెడలా ప్రసరింప చెయ్యమని తాము వరం అనుగ్రహిస్తేనే, యీ దేశంలో వుంటాం. లేకుంటే, దేశాంతరం పోతాం. మేము అల్పులము. తాము ఆస్థానంలో చాలివున్నారు. వ్యవహారస్థితి ఎప్పుడు యే రీతిని వుండునో తెలియదు. ఈ తావళం తాము వుంపించండి. ఈ సంగతి మేం యెవరితోనూ చెప్పం. మేం పండితులం; అనేది వొక మాటా, చేసేది ఒక పనీ కానేరదు. మామా స్వభావాలు కూడా, ఈపాటికి తాము కానే వుంటారు.

నానా : రామా రామా! తావళం నాక్కావాలనుకున్నారా యేవింటి? అక్కగారు ముచ్చటపడ్డారు కదా అని కాసులు తెచ్చాను. మీ ఉభయులకీ నా కంఠంలో ప్రాణం వుండగా హాని రాకూడదు. మీ నాయనగారికీ, మా నాయనగారికీ ఉండే స్నేహవైఁనా ఆలోచించుకోనా? పండితులంటే నాకు ప్రాణం కాదా ? నేను శుద్ధ జైనుణ్ణి అనుకున్నారా యేవింటి? అక్కదగ్గర శలవు పుచ్చుకొని వెళతాను. మీ యోగ్యత వేరే నాతో చెప్పాలా ?

(తెర)

బిల్హణీయము : అముద్రిత భాగము

బిల్హణీయము

రెండవ అంకము

స్థలము

అనిహిల్ల పట్టణమునకు కొంచం దూరంలో సరస్వతీ నదీ తీరమందు కాశ్మీర రాజపుత్రులు వలస వచ్చి విడిచిన పేట, ఒక ఉద్యానవనము మధ్య ఆ కాశ్మీరుల యజమానిన్నీ, కాశ్మీర మహారాజులకు బంధువున్నూ, ఒకప్పుడు కాశ్మీర రాజ్యములో సామంతరాజున్నూ ఐన చంద్రవర్మ అనే రాజు యొక్క తోట మిక్కిలి రమ్యమైనది.

చంద్రవర్మ శూరుడు, విద్వాంసుడు, లోకానుభవము కలవాడు. మహమ్మదు ఘజినీ సోమనాథ క్షేత్రమును కొట్టినప్పుడు ఈయన కుమారుడు ఇంద్రవర్మ యుద్ధంలో మృతి పొందెను. ఇంద్రవర్మకు రణ సింహుడను పందొమ్మిదియేళ్ళ ప్రాయం గల ఒక కుమారుడును, పదహారేళ్ళ ప్రాయముగల కుమార్తెయును కలరు.

చంద్రవర్మగారి భవనమునకు సామీప్యములో ఆ యుద్యానవనములోనే ఒక కొలను వద్దున ద్రాక్ష తీగ లల్లిన మంటపములో చిత్రాసనము మీద జమిలి స్థంభములకు చేర్చిన దిండును చారబడి బిల్హణుడును, యెదట మరి వక చిన్న చిత్రాసనము మీద రణసింహుడు కూచుని యుందురు.

బిల్హ : (పత్రము చేతపట్టి చదువును.)

అస్యాశ్చర్యమయస్య మస్త్రగతయః స్వైరం తరంగై రపి,
జ్ఞాయన్నైన విధేరివాతికుటిలా వైదగ్ధ్యసీమా భువః
త్రూయ న్తే ప్రతిభూభృతాం వనతయ స్త్వంగత్తురంగావళీ
విశ్వోత్జేల ఖురాగ్రఖణ్డితమణి క్షోణీతలాః కేవమ్ !

రణసింహుడు ! ఆహా ! యేమి శ్లోకం !

బిల్హ : కుమార, ఇది వినండి.

వాత్సల్యం న వహత్యవత్యవిషయే వ్యాక్షిప్యతే న క్షణం
దాక్షిణ్యేన సమీహతే నవవధూ వర్గేపి ధీరాశయః
నిష్ణాతః కుటిలే నయాధ్వని చరన్నా చారపూతః ప్రభోః
దుస్సాధ్యా నపి సాధయత్యభిమతా నర్థా న్సుసాధ్యా నపి

రణ : తమవంటి మహాకవులవల్ల కృతి పొందడముచేత అమాత్య సంపత్కరుల జన్మ సఫలమైనది ఆ మహాపురుషుడు అసమాన ప్రతిభావంతుడు, దయాళుడు, ప్రభు విశ్వాసపాత్రుడు; మరిన్నీ ఈ రాజ్యానికి కాలగతి చేత వలస వచ్చిన మమ్మును కాపాడుతున్న పరమ మిత్రుడు. తమ పొగడ్తకు తగినవాడేగాని జైనుడు కాకుంటే యంతో బాగుండును కదా అని అనుకుంటాను.

బిల్హ : (చిరునవ్వు నవ్వి) ప్రభువు నమ్మిన బంటయి, మిమ్మల్ని కాపాడుతున్న మిత్రుడై, లోకోపకార ధురీణుడైనపుడు ఆయన మతం మీకు ఎక్కడ అడ్డు వచ్చెను కుమారా ?

రణ సకల సద్గుణ సంపన్నుడు గదా మతం గూడా మంచిదైతే చంద్రుడికి కళంకం లేనట్లు వుండును గదా అని నా మనస్సున కొరత

బిల్హ కుమార నిజమైన జ్ఞానమును సాధించవలెననే అభిలాష గల మీబోటి పండితులకు పర మతములయందు అసూయ వుండకూడదు ఈ భూ ప్రపంచమందు లెక్కలేని మతాలు వున్నవి అన్ని పేరెక్కిన మతములలోనూ పండితులూ సత్పురుషులూ కలరు అన్ని పేరెక్కిన మతములలోనూ సంసారమును తరించే సాధనములు కలవు ఆయా సాధనములను అవలంచించి ప్రాజ్ఞులు ధర్మమార్గానువర్తులై సదా లోకోపకారపారీణులై ఆయా మతములకు వన్నె తెత్తురు అందుకు అమాత్య సంపత్కరులే దృష్టాంతము అప్రాజ్ఞులు ఆత్మలాభమునే ఆపేక్షించుచు అట్టి లాభము సమకూడుటకు వంకర తోవల నడిచి తామసులై పరులను పీడించుచు జీవికలేని జప తపాదులను చేయుచు లోకమును దేవుడినికూడా మభ్యపరుప యత్నింతురు అట్టివాడు నానా మంత్రి పేరుగల మతమల్లా సత్ప్రవర్తనను భూతదయను ముఖ్యములని చాటుతున్నవి వైదికమతములకన్న బౌద్ధ జైనమతములలోనే వీటికి ప్రాముఖ్యత లావు సత్ప్రవర్తన అనేది ఆత్మకు కవచము భూతదయ అనే ఉపాసన ప్రత్యక్ష స్వర్గమై సద్యో ఆనందదాయకము నిర్వ్యాజమైన ఈ గుణములతో మేళనలేని జపతపాదులు వ్యర్థములు మనస్సుయొక్క దుర్వృత్తులను మళ్ళించడం అల్ప బుద్ధులకు సాధ్యం కాదు ముక్కు బిగించుకు కూచొనుట ప్రతి కొంగకూ సాధ్యమే గాన వైదికుడైన నానామంత్రి కన్న జైనుడైన సంపత్కరులే శిష్టు నాలుగు దేశాలూ తిరిగి నాలుగు దేశాలవారి తోడనూ అన్నదమ్ముల వలె బతికిన వాళ్ళకు మతాభిమానాలు మాసిపోతాయి బుద్ధికి సంకెళ్ళు విడిపోతాయి

రణ జైనులు వేదబాహ్యులు గదా అని

బిల్హ ఆ మాటకు వస్తే మన దర్శనాలు అన్నీ వేద ప్రామాణ్యమును సరిగ్గా వొప్పుకున్నావా ? వొప్పుకున్నవి మాత్రం వక్క రీతిని వొప్పుకున్నవా ?

రణ (యోచన నటించి) అవును నిజమేనండి

బిల్హ మరి యేలా వేదములను గూర్చి అభిమానము ? అన్ని మతాల వారూ వొప్పుకునే శబ్ద ప్రమాణము వక్కటే నాకు కనపడుతున్నది అందులో నా కంటే మీరే పండితులై వుంటారు

రణ యే విద్యలోనైనా తమ పాదముల వద్ద శుశ్రూషచేసి అభ్యసించడముకు అర్హుడను గాని తమ యెదుట నేను పండిత పదవాచ్యుడను యెన్నడూ కానేరను

బిల్హ నే చెప్పవచ్చిన సర్వమత సమ్మతమైన శబ్ద ప్రమాణ మనేది ఇట్టిది అని చెప్పడముకు శక్యము కాని ఆనందమును కలుగజేసే విలాసవతీ సంబంధి శబ్ద ప్రపంచం (తల తడిమి) ఒక్కొక్క వెంట్రుక నెరుస్తున్నది కనుక ఆ శబ్ద ప్రపంచము విషయంలో బధిర అప్పుడే మమ్ములను ఆవహిస్తున్నది

రణ పూర్ణ యౌవనముయొక్క శృంగార రసగ్రహణ శక్తి వార్ధక్యము యొక్క జ్ఞానసంపత్తీ ఆ రెండు అవస్థలకూ సహజములైన దోషములు అంటకుండా మహాకువుల యందరు సదా కలిగివుంటవి

హేలాభ్యస్త సమస్త శాస్త్ర గహనః సాహిత్యపాథోనిధి
క్రీడాలోడన పణ్డితః ప్రియతమః శృంగారిణీనామ్ గిరామ్
అని కర్ణ మహారాజ యెవరిని గురించి చెప్పగలిగారు ? వస్తు ప్రప[illegible]లో [illegible]న [illegible]కు
గోచరము కాని రామణీయకమును కనిపెట్ట కలిగిన వారు కవులే కదా

బిల్హ — కుమారా యింత పరిజ్ఞానమూ గుణసంపత్తీ కల మీరు పండితులు కాకపోతే యింక యెవరు పండితులు సత్యమేః స్వర్గ నరకము లనేవి యీ లోకంలోనే వున్నవి చూడ నేర్చినవాడికి ప్రతిదేశంలోనూ కలవు నందనవనాలు దేవతా స్త్రీలూ మహర్షులూ అట్టి భూలోకమందుగల ఆ స్వర్గ రామణీయకమును కావ్యములుగా సర్వజన వేద్యము చేసినాడని కదా కాళిదాసుకు నేను మెచ్చుకుంటాను ఊర్వసి పురూరవుడి కన్నులు మూయుటకు దొంగతనముగా వెనుక పాటున వచ్చునపుడు ఆమె అందెల యొక్క అణగీ అణగని చడియొక్క సొగసు కవులలోకల్లా కాళిదాసు కదా గ్రహించెను గూఢం నూపురశబ్దమాత్ర మపి మే కాంతం శ్రుతౌ పాతయేత్ కవిత్వంలో ధ్వని అన్నది ఆ అందెల చడిలాగు వుండవలె చూడండి కుమారా నేను చెప్పిన శబ్ద ప్రమాణమును కాళిదాసే గదా నిర్వచనం చేశాడు
సామస్త మౌళి మణి రఞ్జిత పాదపీఠ
మేకాతపత్ర మననే ర్న తథా ప్రభుత్వమ్
అస్యా స్సఖే చరణయో రహ మద్య కాన్త
మాజ్ఞాకరత్వ మవిలంఘ్య యథాకృతార్థః
ప్రియురాలి ఆజ్ఞకు చక్రవర్తులు బద్ధులు ఇతరుల మాట చెప్పనేలా

బిల్హ — అస్యాశ్చర్యమయస్యమస్త్రగతయః స్వైరంతరఙ్గై రపి
జ్ఞాయన్తేన విధేరివాతికుటిలా వైదగ్ధ్యసీమా భువః
శ్రూయన్తే ప్రతిభూభృతాంవసతయ స్త్వంగత్తురంగావళీ
విశ్వోత్తేల ఖురాగ్రఖణ్డితమణి క్షోణీతలాః కేవలమ్

రణ — ఆహ యేమి శ్లోకం గురోజీ

బిల్హ — కుమార ఇది వినండి
వాత్సల్యం నవహత్య పత్యవిషయే వ్యాక్షిప్యతే న క్షణం
దాక్షిణ్యేన సమీహితే నవవధూ వర్గేపి దీరాశయః
నిష్ణాతః కుటిలే నయాధ్వని చరన్నాచారపూతః ప్రభో ః
దుస్సాధ్యానపి సాధయ త్యభిమతా నర్థాన్సుసాధ్యానపి

రణ — మహామాత్య సంపత్కరుడు మీవంటి మహాకవివల్ల కృతి పొందడం యేమి అదృష్టవంతుడు మనకు ఆప్తుడు తమ పొగడ్తకు తగినవాడే గాని జైనుడు కాకుండావుంటే బాగుండును

బిల్హ — (చిరునవ్వు నవ్వి) కుమార నిజమైన జ్ఞానమును సాధించవలె నన్న పండితుడికి పర మతముల యెడల అసూయ వుండకూడదు ఈ భూ ప్రపంచమందు లెక్కలేని మతాలు వున్నవి అన్ని మతాలలోను ప్రతిభావంతులు మహాపండితులూ కలరు మన మతమే నిజమూ పర మతములన్నీ అబద్ధమూ అనుట అజ్ఞత ఏ దేశంలో యే మతంలో యేమేమి మేలు వుంటే

అదల్లా గ్రహించదగినదే నాలుగు దేశాలూ తిరిగి నాలుగు మతాల వాళ్ళతోనూ అన్నతమ్ముల్లాగ బతికిన వాళ్ళకి మతాభిమానాలు మాసిపోతాయి బుద్ధికి సంకెళ్ళు విడిపోతాయి వైదిక మతావలంబియై రోజూ రెండు ఝాములు మరంవేసి జపతపాలు చేసే నానామంత్రి ప్రవర్తనకు జైనుడై వేదబాహ్యుడైన సంపత్కరుడి ప్రవర్తనకు కల భేదము చూస్తిరి కదా నానామంత్రి తనకు తెలుసునని గర్వించే ఆ భగవద్గీతలోనే తొమ్మిదవ అధ్యాయంలో దేవప్రకృతి రాక్షస ప్రకృతి వర్ణింపబడి యున్నవి అందులో వైదికుడైన నానామంత్రియందు ఆదిరాక్షస గుణములు మూర్తీభవించి వున్నవి జైనుడైన సంపత్కుమారుడి యందు దేవగుణాలు వున్నవి గీతలోకల్లా విలవైన శ్లోకాలు ఆ అధ్యాయంలో వున్నాయి అవి మనసును పట్టినవాడు తన్నూ లోకాన్నీ కూడా జయిస్తాడు

రణ అయితే వేదములు ప్రమాణములు కావా ?

బిల్హ మన దర్శనములు మాత్రం అన్నీ వేదప్రమాణం అంగీకరించాయా వక్కరీతిని అంగీకరించాయా అన్ని మతాలూ వొప్పుకునే శబ్ద ప్రమాణము నాకు ఒక్కటే కనబడుతున్నది

రణ ఏమిటండి అది ?

బిల్హ యౌవ్వనులైన మీరెరుగరా కుమారా ?

రణ పోల్చలేకుండా వున్నాను

బిల్హ విలాస రతులతో సంబంధించిన శబ్దజాలం ఆ శబ్ద ప్రమాణం సృష్ట్యాదినుండి అన్ని మతాలవారూ శిరసావహించుకుంటున్నారు ఆ ప్రమాణం యొక్క బలం నిన్నటి రోజునే నాకు వ్యక్తమయింది

రణ (అయిష్టమును ముఖమున కనపర్చి తరువాత చిరునవ్వు నవ్వును)

బిల్హ కుమారా ? గురువుమీద శిష్యులకు అలకపొడమిందా ? ఏమి ఈ బ్రాహ్మణుడు మహారాజుకుమారికల శృంగారం విషయమును ప్రలాపం చేస్తున్నాడా అని కావచ్చును తరవాత ఇంత పండితుడు అయినాడా అని నవ్వు వచ్చినదా ? అయితే బిల్హణుడు కవిశేఖరుడన్న మాట మరచితిరి కుమారా కవి అంటే యెవడు వస్తు ప్రపంచమునందు యితరులు చూడలేని సొగసులు చూసేవాడు ఇతరులకు ఆవేద్యమైన రసమును అనుభవించేవాడు కాళిదాసును ఈ విషయంలో ఎంతైనా మెచ్చువలసివున్నది ప్రియురాలు దొంగతనంగా ప్రియుడి వెనకపాటున కన్నుమూయుటకు వచ్చేటప్పుడు ఆమె అందెలయొక్క అణగి అణగిన చడి సొగసు కవుల్లోకల్లా అతనే గ్రహించాడు గూఢం నూపుర శబ్దమాత్రమపి మే కాంతవచోపాతయేత్

కవిత్వంలో ధ్వని ఆ అందెల చడిలా వుండాలి ప్రియురాలి శబ్ద ప్రామాణ్యం మళ్ళీ కాళిదాసే చెప్పాడు సామస్త మౌళి మణిరజ్జిత పాదపీఠ

మేకాతపత్రమవనేర్న తథా ప్రభుత్వమ్

అస్యాస్సఖే చరణయో రహ మద్యకాస్త

మాజ్ఞాకరత్వ మధిగమ్య యథా కృతార్థః

పాదముయొక్క అజ్ఞాకరుడు కావడం అత్యుత్కృష్ట పదవి అన్నాడు ఒక్కొక్క విలాసినియొక్క వాక్కులయందు ఈశ్వరుడు అనిర్వచనీయమైన రమణీయకత వుంచాడు వెనుకటికి మా దేశంలో ఒక దరద్దేశపు స్త్రీని చూచాను దాని మాటలు విని విని చెవికి మత్తెక్కి ఆ స్థలంనుంచి లేచిరావడం కష్టమైంది మహారాజ

కుమరికా వారి వాఙ్మాధుర్యము, ఆ మాధుర్యమును వెయ్యిరెట్లు మీరి యున్నది. అదుగో మళ్ళీ కుమారా ! బొమ ముడిపడ్డది రాజపుత్రికల యొక్క రమ్యతను యెన్నుటకు ఈ బ్రాహ్మడి తల తగునా అని కదూ ! సంతోషమే. పైకి అందమే కదూ తప్పూ, మాటలయొక్క మంజులత విని చెవి ఆనందించినది, ఆనందించినది అని పైకి అనడంలో నా తప్పుయేమి; చంద్రమండలము ఆకాశమందు వున్నది. దాని కాంతికి కళ్ళు మూసుకొమ్మంటే యెవడి శక్యం. కాని పదిహేను రోజులాయె నేను గీత చెబుతున్నాను. ఇన్నాళ్ళూ వారు మౌనమవలంభించారు, నిన్ననే మాటాడారు, వారు మాటాడగానే ఆ మాటలయొక్క ఆనందం యొక్క భావము యొక్క భావము, వేదాంత శాస్త్రవేద్యమై శబ్ద జాలములో కప్పబడి యెక్కడా కానరానప్పటికీ యెప్పుడో లభ్యమవుతుందని యీ జన్మమట్టుకు వృధా అని అట్లు బ్రహ్మానందము యొక్క అభావము కనపడి, ఆహా ఎందుకు ఈ పుస్తకాలు ? ఇవి వున్నాయనే ఆనందం యెక్కడా కనబడదు. ఈమె మాటలు వినడమే బ్రహ్మానందం. ఈమె వాక్కులయందే అత్యంతమైన శబ్దప్రమాణము అని నిశ్చయించాను.

రణ : మీ కల్పనా చాతురికి సంతోషించాను.

బిల్హ : యేమి కల్పనాచాతురి. ఆ వాఙ్మాధురి వర్ణన శబ్దమునకు పట్టుపడనిదే. అభూతోపమ.

రణ : వారిని చూస్తిరా !

బిల్హ : చూడలేదు. చూడడమేలా? దేవుణ్ణి చూస్తున్నామా? వాడి మహిమ ప్రపంచమంతటనూ చూసి ఆత్యాశ్చర్య పడుతున్నాము కామా ? మనిషిని చూడకుండా మాటలవల్ల సమ్మోహమును పొందుతూ వుండుటలో ఒక అనిర్వచనీయమైన సొగసు వున్నది. మరి వక చమత్కారము చెబుతాను. తరుచు స్త్రీ వ్యక్తులలో అంగమునకు అనురూపమైన అంగసౌష్టవము ఉండుట కష్టము. స్త్రీ నడుచుకు పోతూవుంటే ఆ నడకా, అంగములూ అతి రమ్యముగా కనబడుతాయి. ముఖం చూస్తే జాదూ విరిగిపోతుంది. కనుక దేవుణ్ణి చూడకుండా సృష్టి వైచిత్రిని చూచి ఆనందించినట్టే ఆమెను చూడకుండా ఆమె మాటలలో నిమగ్నమై పోవడం మాబోటి కవులకు బ్రహ్మానందము.

రణ : (నిస్పృహను సూచించి, విచార రసము కల నవ్వునవ్వి) వాఙ్మాధురిని మీరిని రూపసౌందర్యము ఆమెకు కలదు.

బిల్హ : కుమారా మీరెలా చూస్తిరి.

రణ : ఒకమారు మదనపాలుల కుమార్తె చంద్రలేఖా, మహారాజ పుత్రికయును యీ వనము చూచుటకు వచ్చియుండిరి. నేను వారి రాక చూచి ఒక కుంజమున దాగుంటిని. చెలికత్తెలు పొదనండి పొదకు వేటాడి పట్టుకుని ఆమె యెదుట వుంచిరి. ఆమె తమ తల్లిగారిని నన్ను కనపర్చినారు వారు కూడా దయ కనపర్చినారు. అప్పటినుండి కమలములు కోసి తీసుక పోనాజ్ఞ ఆయెను. అట్లు నెల రోజులు తీసుకు వెళ్ళితిని. మాధవశర్మ గారు దగ్గర వుండగా నేను వెళ్ళుట కలదు. ఆమె పాఠములు చదువునప్పుడు దగ్గర వుండేవాడను శ్లోకములు రచించే వాళ్ళము. ఇలా నెల రోజులు అయిన తరువాత మా తాతగారు వద్దన్నారు. మరి నేను వెళ్ళలేదు. యీ వనంలో వారు వాహరించడం తరచు కద్దు. అట్టి సమయంలో నేను యీ యింట్లో వచ్చి దాగొనమని ఆజ్ఞ.

బిల్హ : ఆమె పెద్దపుల్లి కారే? నాకు బోధపడ్డది. మీ మనస్సు ఆమె యందు లగ్నమాయెను కాబోలు. యిప్పటి అవస్థనుబట్టి మీ ప్రేమను రాజ కుటుంబము వారు నిరాకరించిన అవమానము వచ్చునని కాబోలు.

*

ముత్యాలసరాలు

ముత్యాలసరాలు

గుత్తునా ముత్యాలసరములు
కూర్చుకొని తేటైన మాటల,
కొత్తపాతలు మేలుకలయిక
క్రొమ్మెరుంగులు జిమ్మగా

మెచ్చనంటా వీవు; నీ విక
మెచ్చుకుంటే మించిపాయను;
కొయ్యబొమ్మలె మెచ్చుకళ్ళకు
కోమలుల సౌరెక్కునా ?

తూర్పు బలబల తెల్లవారెను;
తోక చుక్కయు వేగుచుక్కయు
ఒడయుడౌ వేవెల్గు కొలువుకు
వెడలి మెరసిరి మిన్నువీధిని.

వెలుగు నీటను గ్రుంకెచుక్కలు;
చదల చీకటి కదల బారెను;
యెక్కడనొ వొక చెట్టుమాటున
నొక్క కోకిల పలుకసాగెను

మేలుకొలుపులు కోడికూసెను
విరులు కన్నులు విచ్చి చూసెను
ఉండి ఉడిగియు ఆకులాడగ
కొసరెనోయన గాలివీచెను

పట్టమున పదినాళు లుంటిని
కార్యవశమున పోయి యచ్చట
సంఘ సంస్కరణ ప్రవీణుల
సంగతుల మెలగి

యిల్లు జేరితి నాటివేకువ ,
జేరి ప్రేయసి నిదురలేపితి ,
కంటివే నేనంటి, "మింటను
కాముబాణం బమరి యున్నది"

తెలిసి దిగ్గునలేచి ప్రేయసి
నన్నుగానక మిన్నుగానక
కురులు సరులును కుదురు జేయుచు
ఓరమోమిడ బల్కితిన్

ధూమకేతువు కేతువనియో
మోముచందురు దలిగి చూడదు ?
కేతువాయది ? వేల్పులలనల
కేలి వెలితొగ కాంచుమా

అరుదుగా మిను చప్పరంబున
చొప్పు తెలియని వింతపొడమగ
చన్న కాలపు చిన్న బుద్ధులు
బెదరి యెంచిరి కీడుగా

అంతెకాని రవంతయైనను
వంతనేగతి కూర్చ నేర్చునె ?
నలువ నేరిమి కంతు యిదియన
నింగి తొడవయి వ్రేలుచున్ -

కవుల కల్పన కలిమినెన్నో
వన్నె చిన్నెలుగాంచు వస్తువు
లందు వెట్టి పురాణగాథలు
నమ్మ జెల్లునె పండితుల్ ?

కన్ను కానని వస్తుతత్త్వము
కాంచనేర్పరు లింగిరీజులు
కల్లనొల్లరు వారివిద్యల
కరచి సత్యము నరసితిన్

దూరబంధువు యితడు భూమికి
దారిబోవుచు చూడవచ్చెను -
దెబ్బదెనుబది యేండ్ల కొకతరి
నరుల కన్నుల పండువై

తెగులు కిరవని కతల పన్నుచు
దిగులు జెందు టదేటికార్యము ?
తలతు నేనిది సంఘసంస్కర
ణప్రయాణ పతాకగాన్

చూడు మునుమును మేటివారల
మాటలనియెడు మంత్రమహిమను
జాతిబంధము లన్నగొలుసులు
జారి-సంపద లుబ్బెడున్

యెల్ల లోకము వొక్కయిల్లై
వర్ణభేదము లెల్లకల్లై
వేలనెరుగని ప్రేమబంధము
వేడుకలు కురియ

మతములన్నియు మాసిపోవును
జ్ఞాన మొక్కటి నిలిచి వెలుగును
అంత స్వర్గ సుఖంబు లన్నవి
యవని విలసిల్లున్

మొన్న పట్టమునందు ప్రాజ్ఞులు
మొట్టమొదటిది మొట్టుయిదియని,
పెట్టినారొక విందు జాతుల
జేర్చి ; వినవైతో ? ”

అంటి నేని ట్లంత ప్రియసఖి
యేమిపలుకక యుండి యొకతరి,
పిదప కన్నులనీరు కారుచు
పలికె నీ రీతిన్.

“వింటి, మీపోకిళ్ళు వింటిని,
కంట నిద్దుర కానకుంటిని ;
(యీ) చిన్నమనసును చిన్నబుచ్చుట
యెన్నికని యోచించిరో ?

తోటికోడలుదెప్పె, పోనీ ;
సాటివారోదార్చె, పోనీ ;
మాటలాడక చూచినవ్వెడి
మగువ కేమందున్ !

తోడుదొంగని అత్తగారికి
తోచెనేమో యనుచు గుందితి
కాలగతియని మామలెంతో
కలగ, సిగ్గరినై.

చాలునహ ! మీ చాకచక్యము
చదువుకిదె కాబోలు ఫలితము !
ఇంతయగునని పెద్దలెరిగిన
యింగిలీషులు చెపుదురా ?

కోట పేటలు నేలగలరని
కోటివిద్యలు మీకు కరపిరి ;
పొట్టకూటికి నేర్చు విద్యలు
పుట్టకీట్లు కదల్చెనా ?

కట్టుకున్నది యేమి కానీ ;
పెట్టిపొయ్యక పోతె, పోనీ :
కాంచిపెంచిన తల్లిదండ్రుల
నైన కనవలదో ?

కలసి మెసగిన యంత మాత్రనె
కలుగబోదీ యైకమత్యము ;
మాలమాదిగ కన్నె నెవతెనొ
మరులు కొనరాదో ? ”

అనుచు కోపము నాపజాలక
జీవితేశ్వరి సరుల నామై
చరచి, చనె క్రొమ్మెరుగు చాడ్పున
మనసు వికలముగాన్,

తూర్పు బల్లున తెల్లవారెను ;
తోకచుక్క యదృశ్యమాయెను ;
లోకమందలి మంచిచెడ్డలు
లోకు లెరుగుదురా ?

ఆంధ్రభారతి (౧౮ ౩౨ఆషాఢము) భా ౧, సంఖ్య ౬, లో ప్రచురితము.

కాసులు

మనల కీ పోరాట మిప్పుడు
దేనిగూరిచి కలిగె చెపుమా,
మరచితిని;... నవ్వెద వదేలను ?
యేమికారణమైన పోనీ ;

వినుము;...ధనములు రెండు తెరగులు,
ఒకటి మట్టినిపుట్టినది; వే
రొకటి హృత్కమలంపు సౌరభ
మదియు నిది యొక్కెడను కలుగుట
యరుదు; సతులకు వేడతగినది
యెద్దియో ?

"మనసులో నీకుందు
ధనమన నొందుకల దే పసిడి
గాక"ని. ప్రాజ్ఞులకె కని కట్టు
కనకము; చపలచిత్తుల కన్ను
చెదరుట చిత్రమా ! తీవలకు

తలిరుల తెరంగున కాంచనము
సింగారమందురు లలనలకు ;
కానిమ్ము; గాని, కమ్మనితావి

గ్రమ్మెడి పుష్పనిచయము ప్రేమ
కా? అదిలేక మంకెన కెంపు
కాంతల యందము
"ప్రేమ కొరుకుకు
తిందురా ? యెట్టిదది ? నా వలను
కలదో, లేదొ ; యను నొకవింత
చూపును చూచెదవు -
బంగరు
మిసిమి మేనికి పసపు నలదితి ;
కురుల నలరుల నూనె నించితి ;
కాటుకను మెరుగిడితి చూడ్కికి;
విడెము వింతహొరంగు గూర్చెను
వాతెరకు; పలువరుస వెన్నెల
లలమె; దాన దానను మురువు
పెనగొనె, నేర్చి మెరసితి రూపు
ప్రేమ పెంచక పెరుగునే ?
ప్రేమ,
పెన్నిధిగాని, యింటను నేర్ప
రీ కళ ఒజ్జ లెవ్వరు లేరు;
శాస్త్రము లిందుగూరించి తాల్చె
మౌనము; నేను నేర్చితి భాగ్య
వశమున; కవుల, కృపగని హృదయ
మెల్లను నించినాడను ప్రేమ
యను రతనాల - కొమ్మ !
తొడవులుగ నవి మేన దాల్చుట
యెటులనంటివో? తాల్చితదె, నా
కంటచూడుము ! సతులసొరను
కమల వనమునకు పతులప్రేమయె
వేవెలుగు; ప్రేమకలుగక బ్రతుకు
చీకటి.

నా నేర్పు కొలదిది
(ప్రేమ విద్దెకు వోనమాలివి,)
యెదనునిల్పిన, మేలు చేకురు

"మరులు ప్రేమని మది దలంచకు,
మరులు మరలును వయసుతోడనె,
మాయ మర్మములేని నేస్తము
మగువలకు మగవారికొక్కటె
బ్రతుకు సుకముకు రాజమార్గము -
ప్రేమనిచ్చిన ప్రేమవచ్చును -
ప్రేమ నిలిపిన ప్రేమనిలుచును
ఇంతియె-
కాసు వీసము నివ్వనొల్లక
కవితపన్నితి నని తలంపకు,
కాసులివె నీ కంఠసీ మను
జేరి బంగరు వన్నె గాంచుత.
మగడు వేల్పన పాతమాటది,

ప్రాణమిత్రుడ నీకు నీ నెవరు
కలుగక నున్న పేదను, కలిగినను
నా పదవి వేల్పులరేని కెక్కడ ?

ఆంధ్రభారతి భా౧ సంఖ్య౪ సాధారణ సంవత్సర శ్రావణమాసము ౧౨౩౬ శా శ

లవణరాజు కల

నిండుకొలువున లవణుడను రా
జుండె; జాలికు డొకడు దరి జని,
"దండినృప! వొక గండుగారడి
కలదు కను" మనియెన్

అల్లపించము నెత్తి నంతనె
వెల్లగుఱ్ఱం బొకటి యంచల
పల్లటీ ల్పస నొదయు నుల్లము
కొల్లకొని వచ్చెన్

వచ్చి నిలిచిన వారువంబును
యచ్చెరువు పైకొన్న చూపున
మెచ్చు మేరలు గనకచూసెడి
నృపుని కత డనియెన్

"ఉత్తమాశ్వంబిది నరేశ్వర ?
చిత్రగతులను సత్వజవముల
చిత్త మలరించేని జను మిక
మనసుగలచోట్లన్"

చూపుదక్కగ చేష్టలుడిగెను
చూపరులు వెరగందు నృపునకు;
యేపు చెడి, వొక కొంతతడవున
కెరిగి, నలుగడలన్

కలయజూసెను కల్లనిజములు
కలతజెందిన మనసులోపల
మెల్ల మెల్లన పూర్వజ్ఞానం
బల్లుకొని పొడమ

"యేడి జాలకు దేది యశ్వం
బేడు లెన్నో గడిచె" ననె నృపు
"యేడునిమిషము లేని ప్రభువా !"
యనిరి తన భృత్యుల్

కలదు లేదను రెండుభ్రాంతుల
కలయగూర్చుకు బుద్ధిబలమున
కాలమహిమకు వెరగుజెందుచు
లవణు డిట్లనియెన్

"ఏడునిమిషము లేడు లాయెనొ?
యేడునిమిషము లందు యిమిడెనొ
యేడు లెన్నో ? యింతలంతలు
చింత చేయునొకో!"

యెక్కెనట వొకమాయ గుఱ్ఱం
బొక్క నరపతి మనసు నిలపక
యొక్కినంతనె పరవశంబై
యెగసె నది యెటకో

కన్ను మిన్నును కనని జవమున
కాననంబులు గడిచి యెన్నో,
యెన్న జీవం బొక్కటేనియు
లేని మరుభూమిన్

మట్టి చనె, సంసృతిని జీవం
బట్లు; యిరులును మరలు వేళకు
తుట్టతుద కొక గున్నయడవిని
బట్టి గమనంబున్

మందగించిన, మానవేంద్రుం
డందుకొనె నొకకొమ్మనల్లుకు

కిందు ప్రేలెడితీవ; గుబ్బము
ముందువలె పరచెన్
అడుగు పుడమిని తగిలినంతనె,
బడలియుంటను నిదురపాలై
ఒడలు తెలియక వ్రాలి నరపతి
చాగె మతునట్లన్

పిదప జన్మాంతరము తెరగున
నిదుర జారినవేళ, కన్నుల
ఎదుట వెలసెను వింతలోకము
సంజ కెంజాయన్

"వెలుగునీడలు కనుల కింపై
మెలగి చెలగెడు నాకసంబున
ప్రేలు మబ్బుల యంచు లంటను
రగిలె రత్నరుచుల్

పారె పక్షులు పొంజు పొంజుల;
జీరె కోయిల లొకటి వొకటిని;
దూరి గూడుల బాసలాడెను
పిట్ట లెల్లెడలన్
గగనరాజ్యము గ్రమ్మువేడుక
మగటిమిని తన కళలు గూర్చుచు,
పగలు వెన్నున దన్ని సోముడు
పై నమై వెడలెన్
తాడివనములు తూర్పుకొండను
గొడుగులెత్తెను; చామరంబులు
నడిపె జీలుగు లుడుగణంబులు
దవ్వులను నిలిచెన్
చల్లగాలుల సాగి యలలుగ
జల్లుజల్లున రాల్చె పూవుల;
ఉల్ల మలరెను; ఆక లొక్కటె
బడబవలె నడరెన్

అంతచెవులకు దవ్వుదవ్వుల
వింతగానం బొకటి సోకెను;
సోకినంతనె పూర్వవాసన
　　　　　　పిలిచినట్లాయెన్
మరిచె నాకలి; మరలె నిదుములు;
పరవశుండై నృపతి, గానము
దరియ, గాంచెను శ్యామలా గిని
　　　　　　నొక్క జవ్వనినిన్
అర మొగిడ్చిన కన్నుగవతో
చెదిరి యాడెడి ముంగురులతో,
బెదురు యెరగని బింక మొప్పిన
　　　　　　బెడగు నడకలతో.
కూటికడవను బుజముపై నిదు
వాట మది యొక మురువు గులకగ,
పాట పాడెను, పాటలాధరి
　　　　　　చెట్లు చామలకై
పాటపాడెను, చెట్లుచామలు
కోటిచెవులను గ్రోలి యలరగ;
తాటివనమున నాగి చంద్రుడు
　　　　　　తాను చెవియొగ్గన్
ఎవనిగూరిచి పాటపాడెనొ ?
యెవనినామము ధన్యమాయెనొ ?
లవణుడను మాటొకటి నాచెవి
　　　　　　తాకినట్లయ్యెన్

ii

మంచివలె నిది మాయమగునని
యెంచి, యించుక వంశయించక
కించలన్నియు తొలగి వెంబడి
　　　　　　వేడి యిట్ల టిన్
"వినుము, కిన్నరి ! నీకు దైవం
బన్ని శుభములు గూర్చుగావుత !
నిన్న నుండియు నన్న మెరుగని
　　　　　　యాక లొకవంకన్

అంతకన్నను అధికతర మొక
వింత యాకలి మనసు గ్రాచెను
యింత అంతని చెప్పనేరక
యిట్లు వెంబడితిన్"

అనగ కన్నియ తిరిగి మెల్లన
నన్ను కన్నుల విచ్చిచూసెను
పూర్ణబ్రహ్మాండాధిరాజ్యము
పూనినట్లయ్యెన్

చూసి కన్నులు డించి మది తల
పోసి మిన్నక త్రోవసాగెను
బాసె బింకము బెడగునడకల
ముగిసె గానంబున్

పండు వెన్నెల కుముదవనిపై
నిండుగమ్మిన నీడ కై వడి
నిండె మోమున చింత యొక్కటి
మరల నే నంటిన్

"అన్నమిదు టాకొన్న వారల
కెన్న సుకృతతమం బటంచును
మున్ను పెద్దలు బల్కిరది నీ
వెరుగకుందువే ?

భృత్యునైతిని నీదుమూర్తికి
భృత్యునౌదును నీకు సుందరి !
మృత్యుముఖమున నున్న భటునకు
నన్న మీవలదో ?

చన్న బ్రతుకుల కొలిచి కుడిచిన
తెన్ను మనసుకు కొంతతో చెడి ;
నిన్న యన్నదె నేడు రేపులు
అన్యు నెట్లగుదున్ ?

మౌనమూనిన మరలగలనని
మది దలంపకు' మంటి కన్నియ
గమనమించుక మందగించి
శిరంబు వంచి యనెన్

"వన్నెమీరిన మేనిపసతో
కన్ను మణగెడి రత్నరుచితో
నన్ను తెలియక నాసచేసెద
వయ్యొ ! మాలితనేన్
అయ్యకోసము కూడుకొందును !
ఇయ్యలేననుమాట హృదయము
వ్రయ్యచేసెదు; నాదుభాగ్యము
కెవరి నే మందున్

iii

అన్న పలుకు విసంపుభల్లము
కన్న వాడయి మనసు దూసెను;
కన్నెకన్నుల నీరు గమ్మట
కాంచి ఖిన్నుడనై
కొన్ని నిముషము లెన్నియెన్నో
కన్న విన్నవి ధర్మముల నే
నెన్నుకొని, వొక పరమధర్మము
నపుడు గనుగొంటిన్
మలినవృత్తులు మాలవారని
కులము వేర్చిన బలియు రొక దే
శమున కొందరి వెలికి దోసిరి
మలినమే మాల
కులము లేదట వొక్క వేటున
పసరముల హింసించువారికి ;
కులము కలదట నరులవ్రేచెడి
క్రూరకర్ములకున్
మలిన దేహుల మాల లనుచును
మలినచిత్తుల కధికకులముల
నెలవొసంగిన వర్ణధర్మమ
ధర్మ ధర్మంబే
అనెడు నిశ్చయ మాత్మదోపగ
'వినుము కన్నియ ! ' యంటి యెదురై -
'జనులు తెలియక పలుకు మాటకు
జనదు వగవంగన్

మంచిచెడ్డలు మనుజులందున
యెంచిచూడగ, రెండె కులములు;
మంచియన్నది మాలయైతే,
మాలనే అగుదున్

తెలివి యొలికెడి తేటకన్నులు
మురువు గులికెడి ముద్దుమోమును
వేల్పు చేడియలైన నేరని
గానమాధురియున్

చిత్తరువులందైన గనని ప
విత్ర రూపపు సౌష్టవంబును,
ఉత్తమోత్తమ జాతిలక్షణ
యుక్తి సంపదయున్

మాల యనువారున్న, వారల
మందబుద్ధికి వగవవలె; తన
యందు లేనికొరంత కలదని
వగవగానేలా?

నమ్మ నే ననుమాట తెరవ ! భ
యమ్ము వాయుము; కూటినిడి చే
కొమ్ము నాహృదయంపు రాజ్యము
నిస్సపత్నముగాన్ ! "

వినియె వ్రీడావిస్మయంబులు
ఆననంబున పొడమి పొరగ
కనుల నెత్తుచు డించుచును నను
కాంత యిటు బలికెన్

'తండ్రికోసము తెచ్చుకూటిని
తిండికై యొరు కెట్టులిత్తును ?
పెండ్లియాడిన, పెనిమిటొకనికి
పెట్ట ధర్మంబౌ

తడవు ఆయెను; తల్లడిల్లుచు
తండ్రి నాకై యెదురుచూసును'
అనుచు నన్ను తొలంగుభావము
అతివ అగుపరచన్

కరముబట్టి యురంబు యురమున
జేర్చి ముద్దిడి కురులు దువ్వితి; –
తాళవనమును వెడలి చంద్రుడు
పక్కునను నవ్వెన్.
"ఆడబోయిన తీర్థ మెదురై
వేడబోయిన వరము వచ్చెను;
పెండ్లి యాడెద చంద్రు సాక్షిగ
పెట్టు కూడం'టిన్.
మున్ను వేల్పులు వెన్ను చేతను
గొన్న యమృతముకన్న రుచులను
చెన్ను మీరెను కూడు, కన్నియ
చేత నిడినంతన్
'వచ్చితివ యల్లుండ ! నీకై
వేచియింటిని యింతకాలము;
యిచ్చితిని, చేకొమ్ము కూతును
ప్రాణమది నాకున్
వచ్చితిమి యెటనుండొ, అటబో
నిచ్చ మెండై యుండు మనమున;
పసిడిగొలుసులు, బిడ్డ నాకై
పట్టి నన్నుంచెన్ !
ఇహములోపలి మంచియంతయు
యిమిడియున్నది దీని ఆత్మను;
ముక్తికాంతై తుదకు నీకిది
ముందుగతి చూపున్
కరపినాడను పరము మరవక
యిహమునందున మనెడు మర్మము;
కోటితపముల పుణ్యఫలమిది
కొమ్ము నీ కిస్తిన్ !
మాలనైనను మలినవృత్తులు
మానుకుంటిని గురువుదయ చే;
పొలములోపల పశుల మేపుచు
పొట్టపోషింతున్

మలినవృత్తులు మాన్పి మాలల
వలసతెచ్చితి యీ వనాంతము
పల్లె కలదిట ప్రాజ్ఞు లందలి
ప్రజలు మావారల్

పాడిపంటలు గలవు తామర
తంపరలు మా పశులమందలు
జంతుహింసను చేయనొల్లము
భూతదయ మతము

కాని మనుజుని బుద్ధిలోపల
కలవు తన మేలొరుల కీడును
తలచువృత్తులు కానబోయిన
కలచు నెవ్వారిన్

మాన్పగలిగితి కత్తికోతలు
మాన్పవశమే మాటకోతలు ?
కత్తి చంపును మాటవాతలు
మాన వేనాడున్

నాటునను గలయట్టి యిడుములు
కాటియందును కలవు ఓరిమి
యేటికైనను మందు కలిగిన
కలుగు సౌఖ్యంబుల్

యేలుకొను దొండొరుల సిరులకు
మిట్టిపడకుడు కీడుమూడిన
నాడు కుంగకు డొరుల మేలుకు
పాటుపడు డెపుడున్

అనుచు పలికెను వేదవాక్కులు
మమ్ము చేతులుబట్టి కన్నియ
తండ్రి తొల్లిటి ఋషి యితండని
తోచ చిత్తమునన్

పండు గెడ్డము నిండుకన్నుల
నిండ శాంతరసంబు పలుకుల
కడలి గాంభీర్యంబు యొదలిని
దివ్య తేజంబున్

కలిగి కూచునె రాజఋషివలె
రావికిందను రచ్చశిలపై
కొమ్మలను జొరి చంద్రకాంతులు
మేవ చెదరంగన్

అ తనుండియు కొన్ని పంటలు
కాంతతో నట స్వర్గసౌఖ్యము
లొంది మంటిని చక్రవర్తుల
కొమరులను కంటిన్

చిత్త మా కొమరులను తగులుట
కొత్త శృంఖల యంచు మామ ని
వృత్తిమార్గముపట్టి దేహము
వాసె యోగమునన్

పల్లెలోపల దొమ్ములాటలు
అల్లుకొనె ఆ నాటనుండియు
యెల్లవారలు పెద్దలగుటకు
యెంచి చూడంగన్

సన్నగిల్లెను సాగుపొలమున,
వున్న దెల్లను తిన్న పిమ్మట
తినిరి పెంచినపశుల చంపుకు
అవియు కడతేరన్

చెల్లచెదురై పరచి రందరు
యెల్లదిశలను పరచుముందర
కొల్లకొని రేనున్న పొలమును
పండి మేముండన్

తెల్లవారిననుండి మేమును
ఎల్లలము పడ్డట్టిపాటులు
ఝల్లుమనియెదు నొడలు తలచిన
చాల చెప్పంగన్

అడవియందలి కాయకసురులు
కుడువనేరక బడలె బిడ్డలు
అడవి ద్రిమ్మరి కడకు ప్రాణము
చేరి నే నుంటిన్

ప్రాణసఖి నను పిలిచి యప్పుడు
పలికె స్మితముఖియై వినుం డిక
చేయు కార్యము లేదు చెల్లెను

కడకు జేరితి మీ భవంబున
తడవులేదిక మనసు తిప్పుకు
గడగవలె రాబోవుభవమున
జ్ఞానసంపదకై

కష్టసుఖములతీరు లెన్న న
దృష్టములు - మనసత్యవర్తన
కాచుగావుత కావగలిగిన
కన్న పసివాండ్రన్

చింతయుడుగుడు - చితిని జొత్తము
యింతకన్నను భాగ్య మున్నదె !
అంతమున మతి యెట్టులుండునొ
అట్టిగతి గల్గన్

కలుగు భవములుకూడ నీతో
కలసి గడపుచు ముక్తి జెందెద -
కలదె నీ ప్రణయాతి రేకము
కన్న సద్గతియున్ ?

అనుడు చింతలువాసి కై కై
జేరి జొచ్చితి మపుడు చితి

V

పలికె నిట్టుల పటువిషాద స
మాకు లేక్షణు డగుచు లవణుడు ,
"కలగ వల దిది మాయ సర్వం'
బనిరి శాస్త్రజ్ఞుల్

లవణు డనియెను బొమలు ముడివడ
కలగవలదట కల్ల యిదియట !
కలిగినది లేదన్న యంతనె
తొలగునట వేదల్ !

పుస్తకంబులలోని మాటలు
విస్తరించుచు ననుభవమ్ముల
తత్వమెరుగక శుకములగుదురు
వొట్టి శాస్త్రజ్ఞుల్ ?

యెప్పటికి అనుభూత మెద్దియొ
అప్పటికి యది నిక్కువంబే
యెప్పుడో లోకంబు కల్లగు
నసుట యిపుడెట్లో
చిత్తమందున కీలితములై
నిత్యఖేదము నిచ్చు తలపుల
నెత్తివైచును - లేరె హా యిది
చెప్పగల ప్రాజ్ఞుల్ ?
యెక్కడిది ఆ మాయ దేశం
బెక్కడుందురు నాదుబిడ్డలు ?
ఒక్కరైనను జూపలేరే
నాదు ప్రాణసఖిన్ ?"
నృపుడు యిట్లని శోకభార
మ్మాపుకొన శక్యమ్ముగా కిరు
కేల కన్నులుమూసి చింతా
మగ్నుడై యుండెన్
అంత దుర్గద్వారసీమను
వింత కలకల వినగనయ్యెను
చెంత ద్వారకు డేగి నృపునకు
తెల్పె నొక మునియున్
వారువముపై నొక్క కన్నియ
వచ్చి నిలిచిరి ద్వారసీమను
చెచ్చెరను తెమ్మని యె నరపతి
నోటమాటుండన్
జొచ్చె నాస్థానాంగణం బపు
డప్సరాకృతి నొక్క కన్నియ
అచ్చువర్ణపు టశ్వరాజం
బొక్క తాపసుడున్
పలికె తాపసు డతుల సౌఖ్యం
బధిప నీకౌగాక ? యవనుడు
సింధుదేశాధిపుడు పితృసఖు
డంపె కానుకగా

తనదు గాదిలిపట్టి, యీయమ
వినయ విద్యాసద్గుణాన్విత;
కోరె నీ నెయ్యంబు; నీ గుణ
సంపదకు నల రెన్
పంపె నీ కీ యశ్వరాజం
బెందులే దిద్దాని కీడ' - నె
చెవిని మాటలు సోకిసోకక
లవణు దక్కన్నెం
జూచి, స్మయహర్షాతి రేకము
లాత్మ పెనగొన ; డాసి, చేకొని,
"వచ్చితివ నా ప్రాణసఖి ! " యని
గద్దియను జేర్చెన్

ఆంధ్రభారతి భా ౧. సంఖ్య౧౨ సాధారణ సం॥ పుష్యము శా.శ. ౧౮౩౨

కన్యక

తగటు బంగరు చీరెకట్టి
కురుల పువ్వుల సరులుజుట్టి
నుదుట కుంకుమబొట్టు పెట్టి
సొంపు పెంపారన్
తొగల కాంతులు కనులు పరపగ
మించు తళుకులు నగలు నెరపగ
నడక లంచకు నడలు కరపగ
కన్నె పరతెంచెన్
రాజవీధిని
పసిడి కడవల పాలు పెరుగులు
పళ్ళెరమ్ముల పళ్ళు పువ్వులు
మోము లందున మొలక నవ్వులు
చెలగ చెలికత్తెల్
వెంటనడిచిరి
అంత పట్టపురాజు యెదురై
కన్నె సొగసుకు కన్ను చెదురై
మరుని వాడికి గుండె బెదురై
యిట్లు తలపోసెన్
"ఔర ! చుక్కల నడుమ చందురు
నట్లు వెలిగెడు కన్నె ముందర
వన్నె కాంచిన నగరిసుందరు
లందరొక లెక్కా ?

పట్టవలెరా దీని బలిమిని
కొట్టవలెరా మరుని రాజ్యం
కట్టవలెరా గండపెండం
రసిక మండలిలో."

నాలనడుమను నట్టివీధిని
దుష్టమంత్రులు తాను పెండెం
గట్టి కన్నెను చుట్టి నరపతి
పట్టనుంకించెన్

మట్టివచ్చిన దైవగతి కిక
దైవమే గతియని తలంచుక
దిట్టతనమును బూని కన్నియ
నెట్ట నిటు పలికెన్

"ముట్టబోకుడు దేవకార్యం
తీర్చివచ్చెద, నీవు పట్టం
యేలురాజువు, సెట్టికూతుర,
నెటకు పోనేర్తున్"

చుట్టములు తన చుట్టు నిలవగ
భృత్యవర్గం కాచికొలవగ
సెట్టి కరములు మోడ్చి రాజుకు
ఇట్లు వినిపించెన్

"పట్టమేలే రాజ ! బలిమిని
పట్టవలెనా ? నీదు సొమ్మే
కాద కన్నియ ? నీవుకోరుట
కన్న మరికలదా
వైశ్యజాతికి వన్నె ?

గాని మన్ననజేసి మమ్ముల
బంధువర్గం కులం పెద్దల,
ధర్మ మన్నది అరసి కొంచెం
దారి కనబడితే,

అగ్ని సాక్షిగ కన్నెగైకొని
ఆదరించుము మమ్ము, కానుక
లందుకొమ్మెం తంత వలసిన,
మనుచు మా జాతిన్."

నవ్వి హేళన నవ్వు, నరపతి
పల్కె "నోహో ! ధర్మ మార్గం
పట్టమేలే రాచబిడ్డకు
సెట్టి కరపడమా !

రాజు తలంచిందేను ధర్మం
రాజు చెప్పిందెల్ల శాస్త్రం
రాజులకు పేరైన పద్ధతి
కాద, గాంధర్వం ?

తడవుచెయ్యక తల్లడిల్లక
నేడు రేపని గడువుపెట్టక,
నెమ్మిగోరితివేని, కన్నియ
నిమ్ము !
లేకుంటే పొమ్ము !

దేగ, పిట్టను పట్టి విడుచున ?
కన్నె, యింటికి మరలి నడుచున,
తెమ్ముకానుక లిమ్ము నీ విటు
వచ్చి నందాకన్

కదల" నంతట సెట్టి పలికెను,
"దేవకార్యం ముందు, ఆవల
రాచకార్యం కాద రాజా !
శలవు నీవి స్తె

యింటిదైవం వీరభద్రుడి
దేవళానికి పోయి యిప్పుడె
పళ్ళెరం సాగించి వత్తును
. పైని తమచిత్తం ! "

"మంచిదే, మరినడువు, మేమును
తోడవత్తుము; దేవళంలో
అగ్నిసాక్షిగ కన్యకను మే
మందుకొనగలము"

i

నాడు గుడిలో మండె గుండం
మంట మింటిని ముట్టి యాడగ
కన్న నరపతి గుండె దిగులై
పట్టు విడజొచ్చెన్

భక్తి పరవశమైన మనసున
దుర్గ నప్పుడు కొలిచి, కన్యక,
ముక్తి వేడుచు పూడ్చి నగలను
శక్తి కర్పించెన్

కొకొలనున గ్రుంకి పిమ్మట
రక్తగంధం రక్తమాల్యం
దాల్చి గుండం చుట్టు నిలిచిన
జనుల కిట్లనియెన్ !

"అన్నలారా తండ్రులారా
ఆలకించం డొక్కవిన్నప
మాలుబిడ్డల కాసుకొనుటకు
ఆశలే దొక్కొ
కులము లోపల ?

పట్టమేలే రాజు అయితే
రాజునేలే దైవ ముండడొ ?
పరువు నిలపను పౌరుషము మీ
కేల కలుగదొకో !

విద్య నేర్చినవాడు విప్రుడు
వీర్యముండిన వాడు క్షత్రియు
డన్న పెద్దల ధర్మపద్ధతి
** మరచి, పదవులకై

ఆశచేయక, కాసువీసం
కలిగివుంటే చాలు ననుకొని,
వీర్య మెరగక, విద్యనేర్చక,
బుద్ధిహీనచో

కలగవా యిక్కట్లు ? మేల్కొని,
బుద్ధిబలమును బాహుబలమును
పెంచి దైవమునందు భారం
వుంచి, రాజులలో

రాజులై మనుడయ్య!" ఇట్లని
కన్య నరపతి కప్పు డెదురై
నాలుగడుగులు నడిచి ముందుకు
పలికె నీరీతిన్

"పట్టపగలే, నట్టివీధిని
పట్టబో రే జార చోరులు
పట్టదలచితి వింక నీవొక
పట్టమేలే రాజు వట.

కండకావర మెక్కి నీవీ
దుండగము తలపెట్టినందుకు
వుండడా వొక దైవమంటూ,
వుండి వూర్కొనునా ?

కులంపెద్దలు కూడి రదుగో !
అగ్ని సాక్షికి అగ్ని అదుగో !
కన్ను కోరిన కన్నె యిదిగో !
జాల మే లొక్కో ?

పట్టమేలే రాజువైతే
పట్టునన్నిపు" డనుచు కన్యక
చుట్టుముట్టిన మంటలోనికి
మట్టి తా జనియెన్.

పట్టమేలే రాజుగర్వం
మట్టిగలిసెను, కోటపేటలు
కూలి, నక్కల కాటపట్లై
అమరె.

యెక్కడైతే కన్య, మానం
కాచుకొనుటకు మంటగలిసెనొ,
అక్కడొక్కటి లేచె సౌధము
ఆకసము పొడుగై

పట్టమేలే రాజుపోయెను,
మట్టికలిసెను కోట పేటలు,
పదం పద్యం పట్టి నిలిచెను
కీర్తు లపకీ ర్తుల్.

ఆంధ్రభారతి 1912 అక్టోబరు సం. 3, సంఖ్య 4

డామన్ పితియస్

వన్నె కెక్కిరి దమను పితియసు
లన్న యవనులు ముజ్జగంబుల
మున్ను వారల స్నేహసంపద
నెన్న సుకృతంబౌ

ఒక్కనా డా సీమ జనపతి
యక్కజంబగు కోపభరమున
వ్రక్కలించుము దమనుశిరమ ని
పలికె తలవరితోన్

చెక్కు చెదరక నిలిచి దమనుడు
నిక్కమే కద చావు నరునకు
యెప్పుడెప్పుడు యెటులగూడిన
నొక్కటే కాదా ?

మ్రందుటన్నది బొందెమార్చుట
ముందు భవమున కలుగు విభవము
నందజేయుటకాదె యేలిక
దండ మను మిషను

కాని యింటికి పోయి యొకతరి
కనులజూచెద నాలుబిడ్డల
పనులు తీర్చుకు మరలివత్తును
యానతిం దనియెన్

వింతపలుకుకు విస్మితుండై
కొంత కరకరి తీరి నరపతి
యింత యిట్టుల మిదునె విద్య ను
చింత చిగురెత్తన్

అనియె నరపతి యటుల కాని
మ్మవని కొంచెము విపుల మందురు
తనువు దాచను తగిన చోటులు
కలవు యెటు జనినన్

మించు చతురత మాట విరుపున
యెంచినాడవు చెడ్డ మంచని
పంచ - ప్రాణములందు ప్రేముడి
పరచునే ? చెపుమా

ఆలుబిడ్డలచూతు నంటివి
ఆలకించిన వారి శోకము
తొలగు విద్యలు తొలగు ధైర్యము
తొలగు నీతైనన్

కావ నీకై తనువు నోడెడి
వాని నొక్కని జూపి చననగు
మానవేశుని యానతప్పిన
మాయదే జగము?

లేచి పలికెను పితియసప్పుడు
'రాచసింగమ ఒడలి కొడలిదె
వేచియుంటిని బ్రతుకు ఫలముకు
దొరికె నీ నాటన్

ఐన చనుమ నె నవనిపతి డా
మనుడు కొంచెము తలచి యిట్లను
పనుపు భటులను పనికి నిప్పుడె
పోవ నే నొల్లన్

వొకటి తలచును నరుడు మది వే
రొకటి తలచును బ్రహ్మ వినమే ?
పోక రాకల నడుమ నడ్డము
లెన్ని తలపడునో?

పొమ్ము పొమ్ము నె రేడు పొమ్మిట
రమ్ము యీనెల నిండు నంతకు
లెమ్ము చాలదె యదను? పో రా
నడ్లు గడ్లైనన్

ii

కదలి నడుమను కలదు సేమా
సనెడి ద్వీపము కవుల పుట్టిలు;
వాడి లేదట యినుని వేడికి
సీతువలికైనన్

ఋతువు కొక్కొక వింతరూపం
బతుల శోభాభాజనంబై
మతుల కొల్లలనాడు స్వర్గం
బేమొ యాసీమ !

అందు నుండొక కొండకోనను
సుందరంబగు భవనరాజము;
విందు కనులకు కదలి యెదురై
లీల లోలాడన్

పక్షముల నారింజ, ఆలివు
వృక్షషండము లుప్పతిల్లను;
ద్రాక్షపందిరు లింటిపంటలు
సొంపు పచరింపన్

నవ్వులకు నెనరులకు నిల్లై
నివ్వటిల్లెను భవనరాజము;
పువ్వులెత్తును దాసనిలచిన
మొందు మనసైనన్

తదియ చందురు డబ్ధి సోకెను;
చదల విడబడి, యిరులు ప్రాకెను;
అదునుకాంచిన రిక్కమూకలు
అంతటను ప్రబలెన్

చారుతరముగ పసిడి పమిదల
బారుతీరి వెలింగె జోతులు;
వారియంత్రము తళుకు ముత్తెపు
సరులు విరజిమ్మెన్

అలరు జిగురుల తోరణావళి
యలమి చుట్టెను జిలుగు కంబము
లుల్లమలరగ నాటపాటలు
పుమ్మిరయి సెలగెన్

ఘుమ్ము, ఘుమ్మని కమ్మతావులు
గ్రమ్మె ధూపము; లాసవమ్ముల
దుమ్ము రేగెను నాటిపండువ
నిండు వేడుకతోన్

చుట్టలును మిత్రులును, భ్రాతలు
చుట్టు మూగుచు దమను నడిగిరి
"యెట్టివింతలు తెచ్చి నాడవు ?
కలదు వేడ్క గనన్?"

పలికె డామను "యిలను ద్రిమ్మరి
పలు తెరంగుల జనుల గాంచితి;
తెలియనేర్చితి మర్మమెల్లను
వారి విద్యలలో

యెరుగరాదని తొల్లి విబుధులు
మరుగు పరచిన మంతనంబుల
తిరుగుడులు మరలించి, తీసితి
రాళ రప్పలలోన్

వింత నొక్కొక దానికని, మును
యింత కెక్కుడు లేదనుంటిని;
వింతలన్నిటి వమ్ముజేసెడి
ఖింత వినుడింకన్

'ఒకటె' ఆయెను రెండు మూడులు
'ఒకటె' ఆయెను కోటిసంఖ్యలు;
పెక్కులొకటిగ జూచువాడే
ప్రాజ్ఞుడన్న వినమే ?

నేను తానను భేదబుద్ధిని
రేని కాగ్రహ మొదవి డామను
కానివాడని తలచి ప్రాణము
గోలుపొమ్మనియెన్

ఒక్కనింతిది - పిరికి డామను
వొకటి వొకటికి సమముకద ! వే
రొకడు నా కయి ప్రాణమిచ్చిన
చాలదా యనియెన్ ?

వింత రెండవదిద్ది - నృపుడును,
చింతవాపుచు వల్లెయనియె, న
నంతరము నే నిటకు వచ్చితి
వింత కన గోరి

కాన, మీరల నెవ్వడిప్పుడు
గాను నేనను బుద్ధితలపక
తనువు నాకై విడుచువాడన
పలుక డొకడైనన్

చింతవంతలు చిత్రితములై
అంతకానగ నయ్యె మోములు
"వింత యిదె" యని పలికె దామను
వికసితాననుడై

ఆటపాటలు అణగెనంతట
మాటుమణగెను భవనరాజము;
చాటుమాటున బారజొచ్చిరి
సఖులు చుట్టములున్

"కల్ల జెప్పితి" ననియె దామను
"యెల్ల రెప్పటి యట్ల నలరుం
దుల్లముల" వారపుడు "కొను మివె
ప్రాణములు" నన్నన్.

"పంజరమ్ముల నున్న పిట్టలు
మంజులారణ్యములు మరచెను
శింజితములౌ కాలి గొలుసులు
శిక్షయని మరచెన్.

దారిపోయే వారి కొక్కటి
కారవాసర కల్పనాయెను
దారి కాదది దరి యటంచును
తలచు టొక వింత"

అనుచు, దామను దాసవమ్ముల
నాని పాద దొడంగి మించెను;
కాని పందువునందు కొందొక
కలక కననయ్యెన్.

iii

ఎల్లి వున్న మనంగ పితియసు
యిల్లునందొక విందు మిత్రుల
కెల్ల నాయెను, పిరియ నప్పుడు
పల్కె నీ పగిదిన్

"తెలియువాడన నొక్కడే భువి;
తెలుపువాడన నొక్కడేభువి;
పలు తెరంగుల సద్గుణాళికి
పట్టు వక్కండే !

కనియు నేర్చుట వానికడనే;
వినియు, నేర్చుట వానివలనే;
అనగవలెనా, అతడు డామను
దన్న మా టొకటి ?

లోకమం దభిమాన ముంచియు,
నాకు యశ మొనగూర్ప నెంచియు,
నాకపతి, నామిత్రు డామను
రాక నడ్డ డొకొ !

బ్రతికి, చచ్చియు, ప్రజల కెవ్వడు
ప్రీతిగూర్చునొ, వాడె ధన్యుడు,
బ్రతికి, డామను ప్రజల నేలును
చచ్చి నే నొకడన్

మ్రందుటన్నది బొంది మార్చుట;
ముందు భవనమున కల్గు విభవము
నంద, ప్రాజ్ఞుడు వగవ జెల్లునె
చెప్పుడీ" యనియెన్

"చదివి చెడితివి చాలున" నె నొక
"డొదవె యశమ"ని బలికె నొక్కం
"డదనునకు డామనుడు రాడా?"
యనియె నొక్కరుడున్

అంత పితయసు కాంత పలికెను
కొంత గద్గదికంబు తోపగ,
"ఇంత వరకును ధైర్యమూనితి
మాట నమ్మికచే

వచ్చువాడయి తేను డమనుడు
వచ్చు నింతకె చావు కోసము
యిచ్చగించుచు తానె వచ్చునె
పిచ్చివాడైనన్
వత్తునన్నను వారి వారలు
మొత్తమై తామడ్డు పడరే?
పొత్తులన్నవి సంపదలకే
ఆపదల కగునే ?
వాని నమటే లింత ? పతి తన
చాన నెంచక బలగ మెంచక
తనువు మిత్రుని కోడుటన్నది
తగవ ? ఇది చెపుడా
కష్టసుఖముల కలసి కుడుచుచు
గోష్ఠి ప్రాణంబంచు నెంచుచు
ఇష్టవర్తన నున్న చానను
బాయు టొక మహిమా ?
విందు నీళ్లుట నిక్క మౌటను
యెందు యెప్పుడదైన నొకటని
యెందరో కల రనెడు వారలు
లేరు చనువారల్
చదువువారికి వెఱ్ఱిభ్రాంతులు
మెదడు కెక్కిన పాయవందురు
లదును లేదే దేనికైనను
అందరెరుగనిదే ?
పండగలదని కాయకుడుతురె?
ఎండి యెల్లిది నేడు తిందురె?
అండమందున చిలుక కలదని
అరచి జీరెదరే?
బతకవలసిన కాలముండగ
బతక నొల్లమికంటె పుట్టునె
బతుకు దునిమిన బతుకు భారము
పాయదే చెపుడా

అదియటుండగ దమనుపై పగ
మది దలంచిన మానవేశుడు
బదులుగా గొనె పాపమెరుగని
ప్రాణి నేలనొకో?

నరుని చావే కాంక్ష్యమేనియు
నరపతికి, నరు లెంద రనుదిన
మరుగువారలు యముని పురమున
కంత తనియుడొకో?

తప్పు వొకయెడ దండ మొకయెడ
వొప్పె యని, నరపతికి దోచిన
వప్పగించెద నాదుప్రాణము
దమను" కన్నంతన్

నీడ వెలువడ నిలిచె ముందట
వేడ్క మోమున వెల్లివిరియగ
"వీడె దమనుం" డంచు నందరు
విస్మయము చెందన్,

ఆ మహామతి; అంత వేరొక
యమిత విక్రము దతని కెదురై
"దమన! బతుకుము బతుకు" మనె, "రే"
దనిరి పలువు రటన్

పలికె నరపతి "మిత్రభావము
సలుపు డిక నీ సఖుడు నీవును;
అలఘు రాజ్యము ప్రేమసంపద
కలతియని దలతున్

విద్యలందలి మాయమర్మము
దిద్ది చెప్పిం దబల యొక్క తె;
విద్యలెరుగని ప్రేమభరమును
వింతగా చూపెన్

వినగ తగినది వింటి నిచ్చట;
కనగ తగినది కాంచినాడను;
మనుజులిద్దరు మగువయొక్క తె
మాన్యులీ జగతిన్."

పూర్ణమ్మ

మేలిమి బంగరు మెలతల్లారా !
కలువలకన్నుల కన్నెల్లారా !
తల్లులుగన్నా పిల్లల్లారా !
విన్నారమ్మా యీ కథను

ఆటలపాటల పేటికలారా !
కమ్మనిమాటల కొమ్మల్లారా !
అమ్మలగన్నా అమ్మల్లారా !
వినరమ్మా మీరీ కథను

కొండలనడుమను కోనొకటున్నది;
కోనకి నడుమా కొలనొకటుంది:
కొలనిగట్టునా కోవెలలోపల
వెలసెను బంగరు దుర్గమ్మ

పూజారింటను పుట్టిన చిన్నది
పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మా;
అన్నల తమ్ముల కనుగై దుర్గకు
పూజకు పువ్వులు కోసేది

ఏయేవేళల పూసే పువ్వుల
ఆయా వేళల అందించి
బంగరుదుర్గను, భక్తితో కొలిచెను
పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ

ఏయే ఋతువుల పండే పళ్ళను
ఆ యా ఋతువుల అందించి
బంగరు దుర్గను భక్తితొ కొలిచెను
పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ
పళ్ళనుమీరిన తీపులసదలును
పువ్వులమీరిన పోడుములున్
అంగములందున అమరెను పూర్ణకు
సొరులుమించెను నానాటన్
కాసుకులోనై తల్లీతండ్రీ
నెనరూ న్యాయం విడనాడీ
పుత్తడిబొమ్మను పూర్ణమ్మను వొక
ముదుసలి మొగుడుకు ముడి వేస్రీ
ఆమనిరాగా దుర్గకొలనులో
కలకలనవ్వెను తామరలు
ఆమనిరాగా దుర్గవనములో
కిలకిల పలికెను కీరములు
ముద్దునగవులూ మురిపెములూ మరి
పెనిమిటిగాంచిన నిమిషమున
బాసెను కన్నియ ముఖకమలమ్మును
కన్నుల గ్రమ్మెను కన్నీరు
ఆటలపాటల తోటి కన్నియలు
మొగుడు తాత[1] యని కేలించ,
ఆటలపాటల కలియక పూర్ణమ
దుర్గను చేరీ దుఃఖించే
కొన్నాళ్ళకు పతి కొనిపోవచ్చెను
పుత్తడిబొమ్మను పూర్ణమను;
చీరెలు సొమ్ములు చాలగదెచ్చెను
పుత్తడిబొమ్మకు పూర్ణమకు
పసుపురాసిరి బంగరుమేనికి
జలకములాడెను పూర్ణమ్మ;
వదినెలు పూర్ణకు పరిపరివిధముల
నేర్పులు మెరసీ కై చేస్రీ.

పెద్దలకప్పుడు మొక్కెను పూర్ణమ
తల్లీ తండ్రీ దీవించ్రీ;
దీవన వింటూ, పక్కున నవ్వెను
పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మా

చిన్నలనందర కౌగిటచేర్చుకు
కంటనుబెట్టెను కన్నీరూ;
అన్నల తమ్ముల నప్పుడు పలికెను
పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ

"అన్న ల్లారా! తమ్ము ల్లారా !
అమ్మను, అయ్యను కానండీ !
బంగరు దుర్గను భక్తితో కొలవం
డమ్మలకమ్మా దుర్గమ్మ

ఆయా వేళల పూసే పువ్వుల
ఆయా ఋతువుల పళ్ళన్నీ,
భక్తిని *గోసి శక్తికి యివ్వం
డమ్మలకమ్మా దుర్గమ్మ

నలుగురు కూచుని నవ్వే వేళల
నా పేరొకతరి తలవండి;
మీమీ కన్న బిడ్డల నొకతెకు,
ప్రేమను, నా పేరివ్వండి"

బల బల కన్నుల కన్నీ రొలికెను
పుత్తడిబొమ్మకు పూర్ణమకు
కన్నులు తుడుచుకు కలకల నవ్వెను
పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ

వగచిరి వదినెలు, వగచిరి తమ్ములు
తల్లియు కంటను తడిబెట్టన్
కాసుకులోనై అల్లుని తలుచుచు
ఆనందించెను అయ్యొకడె

యెప్పటియట్టుల సాయంత్రమ్మున
యేరిన పువ్వులు సరిగూర్చి
సంతోషమ్మున దుర్గను కొలవను
వొంటిగ బోయెను పూర్ణమ్మ

ఆవులు పెయ్యలు మందల జేరెను
పిట్టలు చెట్లను గుమిగూడెన్
మింటను చుక్కలు మెరయుచు పొడమెను
యింటికి పూర్ణమ రాదాయె
చీకటినిండెను కొండలకోనల
మేతకు మెకములు మెసల జనెన్
దుర్గకు మెడలో హారము లమరెను
పూర్ణమ యింటికి రాదాయె
కన్నులకాంతులు కలవలచేరెను
మేలిమి జేరెను మేనిపసల్ !
హంసల జేరెను నడకల బెడగులు
దుర్గను జేరెను పూర్ణమ్మ

మనిషి

మనిషి చేసిన రాయి రప్పకి
మహిమ కలదని సాగి మొక్కుతు
మనుషులుంటే రాయి రప్పల
కన్న కనిష్టం
గాన చూస్తావేల బేలా ?
దేవు డెకడో దాగెనంటూ
కొండ కోనల వెతుకులాడే
వేలా ?
కన్ను తెరిచిన కానబడడో ?
మనిషి మాత్రుడి యందు లేడో?
యెరిగి కోరిన కరిగియీడో
ముక్తి !

దేశభక్తి

దేశమును ప్రేమించుమన్నా
మంచి అన్నది పెంచుమన్నా;
వొట్టిమాటలు కట్టిపెట్టోయి
గట్టి మేల్ తలపెట్టవోయి !

పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే
దారిలో నువు పాటుపడవోయి;
తిండికలిగితె కండకలదోయి
కండ కలవాడేను మనిషోయి !

ఈసురోమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయి ?
జల్దుకొని కళలెల్ల నేర్చుకు
దేశి సరుకులు నించ వోయి !

అన్ని దేశాల్ క్రమ్మవలెనోయి
దేశి సరుకుల నమ్మవలెనోయి;
డబ్బు తేలేనట్టి నరులకు
కీర్తిసంపద లబ్బవోయి !

వెనుక చూసిన కార్యమేమోయి ?
మంచి గతమున కొంచెమేనోయి;
మందగించక ముందు అడుగేయి
వెనకపడితే వెనకేనోయి!

పూను స్పర్థను విద్యలందే
వైరములు వాణిజ్యమందే !
వ్యర్థ కలహం పెంచబోకోయి
కత్తి వైరం కాల్చవోయి!

దేశాభిమానం నాకు కద్దని
వట్టి గొప్పలు చెప్పుకోకోయి;
పూనియేదైనాను వొక మేల్
కూర్చిజనులకు చూపవోయి !

ఓర్వలేమి పిశాచి దేశం
మూలుగులు పీల్చేసెనోయి;
ఒరుల మేలుకు సంతసిస్తూ
ఐకమత్యం నేర్చవోయి!

పరుల కలిమికి పొర్లి యేడ్చే
పాపి కెక్కడ సుఖం కద్దోయి?
ఒకరి మేల్ తన మే లనెంచే
నేర్పరికి మేల్ కొల్లలోయి !

సొంతలాభం కొంతమానుకు
పొరుగువాడికి తోడుపడవోయి;
దేశమంటే మట్టికాదోయి
దేశమంటే మనుషులోయి !

చెట్టపట్టాల్ పట్టుకుని
దేశస్థులంతా నడవవలెనోయి;
అన్నదమ్ములవలెను జాతులు
మతములన్నీ మెలగవలె నోయి !

మతం వేరైతేను యేమోయి ?
మనసు వొకటై మనుషులుంటే
జాతమన్నది లేచి పెరిగీ
లోకమున రాణించు నోయి !

దేశమనియెడి దొడ్డవృక్షం
ప్రేమలను పూలెత్తవలెనోయి;
నరుల చెమటను తడిసి మూలం
ధనం పంటలు పండవలెనోయి !

ఆకులందున అణగి మణగీ
కవిత కోయిల పలకవలెనోయి;
పలుకలను విని దేశమం దభి
మానములు మొలకెత్తవలెనోయి !

దించులంగరు

దించులంగరు దీర్ఘ యుద్ధం
ధర్మపక్షము ముల్లు చూపెను
నరుల పీనుగ పెంట పోకల
నాటి వెలయును శాంతి వృక్షము

పాతసంధులు పాతిపెట్టుము
యుద్ధముల కవి ఉనికిపట్టులు
లోకమంతయు ఏకమై
యుద్ధమునె మారణము చేయును

వచ్చె నిదె బంగారు కాలము
వాంఛ లెల్లను తీరు సుజనుల
కాంగిలేయుల ధర్మరాజ్యము
జ్ఞానమును స్వాతంత్ర్యమిచ్చుచు
సంతతము వర్థిల్లు గావుత !

30.10.1915 కృష్ణాపత్రిక

లంగరెత్తుము

విరిగి పెరిగితి; పెరిగి విరిగితి;
కష్టసుఖముల పార మెరిగితి;
పండునన్నవి ఆశ లెన్నో
యెండి రాలగ బొగిలితిన్
అందజాలని పళ్ళకోసము
అఱ్ఱు జాపితి; నేల పాకిన
చెట్ల పళ్ళను విలువ లెరుగక
పాదరక్షల మట్టితిన్
తీపి విరిగిన చెరకువలె ఆ
నాటి కోర్కెలు నేడు బె డా
టెంచి నవ్వితి; బుద్ధి చపలత
కొత్త కోర్కెల తగిలితిన్
దేవతలతో జోడు కూడితి
రక్కసులతో కూడి ఆడితి
కొత్తమిన్కుల తెలివిపటిమను
మంచి చెడ్డల మార్చితిన్
చూతునా ! అని చూసితిని; మరి
చేతునా ! అని చేసితిని; ఇక
చూడ చేయగరాని వింతలు
చూపి కన్నులు కట్టితిన్

శత్రుమిత్రులకిచ్చి నెనరులు
స్నేహవార్ధిని కొల్లగొంటిని;
నాటిమిత్రులు తరల శూన్యం
బైన పుడమిని నిలిచితిన్
పంజరంబున నున్న కట్లను
పగలదన్నగ లేక స్రుక్కితి;
నింగిపర్వగ లేని జన్మము
నీరసంబని రోసితిన్
"ఉసురులకు విసికితివా? యుద్ధము
కలదు; దేశముకొరకు పోరుము"
యుద్ధమా? ఇక నేమి లోకము !
చాలు! చాలును! లంగరెత్తుము

మిణుగురులు

మల్లెలు మొల్లలు పూచేవేళ
చల్లని గాలులు వీచేవేళ
మేనుల గంధం బలదేవేళ
ఉరుములు మెరుపులు మెరసేవేళ
తొలకరివానలు కురిసేవేళ
మామిడిపండులు పండేవేళ
మన్మథబాణము మ్రోగేవేళ
మగువల మనసులు క్రాగేవేళ !

బూరుగుచెట్టు
చిలకలతోను
ఏమని పలికింది ?
పండిన పండు
ఎండిన దూదై
పకపక నవ్వింది !

చిలకల్లార !
చిలకల్లార !
కలవలతోను
ఏమని పలికారు?

"కలవల్లారా!
కలవల్లారా!
రాజు వచ్చెను
కన్నులు విప్పండి;
కలవల్లారా!
కలవల్లారా!
రాజు గ్రుంకెను
కన్నులు మూయండి"

*

అరటికాయ బజ్జి
మినప్పప్పు సొజ్జి
కలసి మెలసి తిందాం
కథలు విథలు విందాం !

ఏనుగు ఎక్కి మనం
ఏ వూ రెళదాం ?
ఏనుగు ఎక్కి మనం
ఏలూ రెళదాం ?

గుఱ్ఱం ఎక్కి మనం
ఏవూరెళదాం
గుఱ్ఱం ఎక్కిమనం
గుంటూ రెళదాం !

మోటారెక్కి మనం
ఏ వూ రెళదాం?
మోటారెక్కి మనం
మోటూ రెళదాం!

వెన్నుని యెక్కి మనం
ఏ వూ రెళదాం ?
వెన్నుని యెక్కి మనం
వెయ్యోళ్ చూదాం !

కోరుకొండ

కనుల పండువయ్యె నగరు కాంత కంటివే
విజయరామ నిర్మితమై
విమల ప్రభా దర్శితమై
విబుధ బలము కలిమి విజయ
శ్రీల నలరుచూ॥

కొండ యిదా గోపురమా
దండి నృపతి కాపురమా
రండు, కండు, ఆనంద మొందు
కలదె యింత మెందు॥

కోరుకొండ, కోర్కొండ, కోరకుండ నిత్తు
వరము లూరకుండ వలదు రండు
రండనె నట నృపవరుండు॥

శుభ విభవము లభయదాత ఇభరాట్
శ్రీ విజయరామ విభవరున కొసంగి
లలిత లక్ష్మి బ్రోవగా ॥

మాట మర్మ మెరిగినట్టి మేటి కవుల
జాడలరసి బోటి
అప్పకవి యమర్చె మాటల ముత్యాల పేరిట ॥

భొట్టు

నూగు మీసపు కట్టు
కానరాని బొట్టు
నోటాన సిగరెట్టు
కోటు వింత కుట్టు
చేకట్టు జిలుగు వెండికట్టు
నీలగిరి కొలనుగట్టు
పైవిహరించు వైష్ణవభొట్టు

నీలగిరి పాటలు

రాగము, సురట - తాళము, ఆది

పల్లవి

సుందరతర మీ నీలనగము దీని
యందము హృదయానందకరము దీని
చందము హృదయానందకరము

అను పల్లవి

నందనవన మిదె - నాతిరొ వింటివె
బృందారక ముని - బృంద సేవితము

చరణములు

ఎచ్చటఁ జూచినఁ - బచ్చిక పట్టులు
పొదపొద రొదలిడు - పొలుపగు పిట్టలు
వింతవాసనలు - వీచెడు చెట్టులు
కుదురు రథ్యగల - కొలకుల గట్టులు

నిచ్చలు నగములు - నీలుగు తోఁటల
విచ్చలవిడి చను - నచ్చపు మొగుళుల
నచ్చరఁ గేరెడు - మచ్చెకంటు లిట
మించు తీవ లన - మించి చరింతురు.

పాదఘట్టనకుఁ - బర్వుచక్రములు
మంత్రమహిమనగు - జంత్రపురథములు
పందెము వారెదు - పటు జవనాశ్వము
లందముగా నిట - గ్రందయి తోచును

గట్టుల లోయల - గాజుచప్పరల
మట్టిగోలెముల - మదుపుల నడవుల
నెల్లెడ విరియగ - వెల్లువలై విరు
లిక్షుధన్వుదొాన - లక్షయ మయ్యెను

తప్పక భృత్యుల - నెప్పుడు బ్రోచెడి
యప్పలకొండయ మాంబాదేవిని
నొప్పగఁ బ్రోచుత - నప్పుర దమనుఁడు
మెప్పగు వరముల - విప్పుగఁ గురియుచు.

ఊటిచోద్యమేమిచెపుదు

రాగము, పంతువరాళి - తాళము, రూపకము

పల్లవి

ఊటిచోద్యమేమి చెపుదు నువిద వింటివే

అ ను ప ల్ల వి

సాటియేది యూటికెందు - స్వర్గమైన దీని క్రింది

చ ర ణ ము లు

వాటమైన తటములందుఁ - దోటలెంతో సొంపుమీరఁ
గూటములను సౌధరాజి - కుదిరి మెరయగా
మాటుమణగి శివుని జటా - జూటమునను గంగ పగిది
కోటి హ్రదములందు జలము -
కొమరి యమరి యుండును ॥ఊ॥

పందు వెన్నె లచటిపవలు - పావకుందు రాత్రులందు
దండను[illegible] యింట నింట - దయను బ్రోవఁగ
నెండ [illegible]ఁడి సీతు - కొంద వట్టె నేమొ యనగ
[illegible]పు హేమంత - ముండి యిచట వెలసెను ॥ఊ॥

[illegible] నమరి యున్న - వేల్పుతరువు
విరులమాడ్కి
సన్న [illegible] వెండిమబ్బు - చఱియ లంటగా
[illegible]యు సంజకాఁడు - మేళవించు రంగు[illegible]లనగ
[illegible] పూలగములు
వన[illegible] [illegible]మ్మి మెరయును ॥ఊ॥

ఉమాపతి యర్చన

రాగము, భైరవి - తాళము, చాపు, మిశ్రజాతి

పల్లవి

ఉదకమండలమున - నుమాపతి యర్చన
కోటిగుణితమై - కోరిక లీడేర్చును

అ ను ప ల్ల వి

వెల్లనౌ మబ్బులు - విరిసి వెన్నెల గాయ
వెండికొండని సురలు - వేడ్కతో రాగ

చరణములు

కర్పూర తరువులు - కంబములై తోప
మిన్ను ప దిరిఁబోల - మించు దివ్వెలుగాఁ
బచ్చల హసియించు - పచ్చికపై విరు
లచ్చర లిడు ముగ్గు - టచ్చున వెలయఁగ
దేవదారు తరులు - దివ్య గంధము లీన
యక్షగానము మీఱి - పక్షులు పలుక
రసితమల్లదె శంఖ - రావమై చెలఁగఁగ
దీవలేమలు పూలు - తిరగముగఁ గురియఁగ
ఆశ్రితవరదుఁ - డంబికా రమణుఁడు
బాలచంద్రమౌళి - భక్తికి నెద మెచ్చి
రాజరాజపుత్రి - రాజ్ఞి నప్పలకొండ
యాంబఁ బ్రోచుగాత - నధిక సౌఖ్యము లిచ్చి

ఆంధ్రభారతి 1911 ఆగస్టు. సం. 2 - సంఖ్య 3
(ఆశ్రిత... నుండి లేదు)

నాటి మాట

రాగము అఠాణా - తాళము రూపకము

పల్లవి

నాటి మాట మఱచుట యే
నాటికైన మఱవ వశమ

అనుపల్లవి

బోటి ప్రాణ మీవంటి ము
మ్మాటికి విను విడ నంటి

చరణములు

మాట మూట గట్టికొని
పాటిదప్పి తనుట నా పొర
పాటుగాక మాటన నే
పాటిర నీసాటిదొరకు

బ్రతుకునందు లేని స్థిరత
వెతక నేల భాషయందు
నతుకు వేషభాష కోడు
నలివలదే తప్పుగాక

సాటిలేదు నా కంటి వా
మాట నిజము నేడు గంటి

సాటి కలదె నమ్మి భంగ
పాటు పడిన పడతి కెందు

మేటి వైన నీయెద మొగ
మాట మెటులఁబాసె నొక్క
మాటురా నీ యోటుమాటె
కోటి ధనము లిచ్చికొందు

లేవొకో మంత్రములు

రాగము, శంకరాభరణము - తాళము, ఝంప

లేవొకో మంత్రములు - లేమగాఁజేయనిను
లా వపుడు బయలుబడు నొక్కొ
కావనుచు నీలాటి కాంతునకుఁ జిక్కి నీ
భావమున నలయి కనబడుదొ

మంచియును చెడ్డయును మానమును గనక పటు
వంచనను పరకాంత దగిలి
యించుకయినను లోక మెంచునని భీతిలక
కొంచెతన మూను టది కొమరొ

మగఁడవై పగతీర్చు పగతుఁడవు గాక నిది
తగు నటర తలపోయ కుంట
మిగిలినది లేదు రికమీఁద నను నమ్మనా
నగధరుని నమ్మెదను లేరా

చిత్తరువని చూడ

రాగము, శంకరాభరణము - తాళము, మిశ్రజాతి, చాపు

పల్లవి

చిత్తరువని చూడఁ జిత్తము గొంటివి
చిత్తజు నపరంజి చిలుక యెవ్వతెవే

అనుపల్లవి

వత్తువొ నా మ్రోల - వలరాజు - వేఁడిన
మత్తకాశిని నీదు - మనమైన నీ గదె

చరణములు

ఇచ్చి పుచ్చుకొంట - యిలలోని మర్యాద
ముచ్చిలి మౌనము - మెచ్చుదురటనే
వచ్చి చూచినంత - వంచనఁ జేయుదె
పచ్చి దొంగతనము - పడఁతిరొ పరువె
మనసులేని తనువు - మరి యేలనే నాకు
చెనటి దీనిఁ గూడ - చేకొనఁ దగవె
వానికి బదులొక్క - వాక్కు నే వేఁడెద
మానిని యీపాటి - మన్నింపఁ జెల్లునె
విలువ చాలదన్న - విరివిల్తుపై నాన
కలుగు జన్మములఁ - గానుక కొనవె
ఎలమి నా నందేంద్రు - నేలిన వెన్నుఁడు
పలు తెఱగుల మేలు - పడతి నీ కిచ్చునె

SONGS ON THE BLUE HILLS

Chorus : Beautiful are the Blue Hills, and their beauty gladdens the heart. Verily this is the garden of the gods, and gods and sages love to roam here.

Everywhere the eye meets expanses of green grass. Birds sing sweetly from every bush. The pine odours fill the air. Lovely drives sweep round limpid lakes.

In the masses of clouds that love to haunt the gardens on the hill slopes, fish-eyed damsels flit about like lightnings.

Wheels that speed under tread, cars that mock the powers of magic, add swift horses that race move along in beauty.

On ridges and in valleys, in lakes and in forests, and in pots in glass houses, flowers grow everywhere in profusion. So the quivers of the god of love are inexhaustible here.

May Siva, the Destroyer of the Puras shower choice blessings, on Appala Kondayamba Devi, who is kind to her servants.

THE WONDERS OF OOTY

C... us: ...ten, friend, how can I describe the wonders of Ooty?

Ooty has no equal;
Heaven itself is inferior.

Beautiful gardens cover the gentle slopes of the hills, and palaces glitter on peaks. Like Ganga on Siva's head, a hundred lakes nestle in the valleys.

Here sunshine is mellow as moonlight and at night, the fire-gods give comfort in every home. Worsted by Summer on the plains. Winter has taken to these mountains fastnesses and holds sway here.

Silver clouds rest on the peaks like Kalpa blossoms on the head of Krishna, and many - hued flowers spread over the hillsides and shine like colours mixed by Evening to paint the dome of heaven.

Come, friends, our merit has attained fruition, and we are enabled to see the great Blue Hills by the kindness of the kings's daughter Appala Kondayamba.

WORSHIP THE LORD OF UMA

Chorus : Worship the Lord of Uma on the Blue Hills and you acquire merit a thousand - fold.

White clouds envelop the peaks and make moonlight - and gods take the Blue Hills for the silver mountains and crowd with enthusiasm.

They witness Nature's worship of Siva there. The tall eucalyptuses form columns and the sky the awning Lightning serves for lights and flower beds in the midst of green grass look like ornamentation of the floor by woodnymphs in coloured powders.

The pines waft divine odours, and the birds sing as never nymphs sang. The thunder serves as the music of the conch - shell and creeper damsels shed flowers.

May the Lord of Ambika who wears the moon-crescent as a crest - jewel save Maharani Appala Kondayamba daughter of the great king, pleased with her devotion.

THAT WORD OF LONG AGO

Chorus : Can I forget your forgetting that word of long ago ? You said I was your life. You pormised never to part.

To treasure a "word" and to task you with unfaith is "may" fault. Of what count is a "word" to a great one like you ?

Women are to blame who turn thrall to words and ways that are not of the man.

You said I had no equal. I now realise the truth of it. Where will one find another woman like me who trusted and suffered !

How has compassion left the breast of great one like you ? Come to me but once and I will buy even your false word for a crore of gold.

IS THERE NO MAGIC ?

Is there no magic that will transform you into a woman ? Would then your courage become plain ? Would you, entangled in the wiles of a lord like you, suffer pangs of the heart ?

Not to consider good and bad, and honour and to take to another man's wife, not to head the talk of the world, and to grow little - was that wise ?

Are you a foeman of previous birth born as husband to be revenged ?

Not too late. I shall not trust you hereafter.

I shall trust in God !

I TOOK YOU FOR A PICTURE !

Chorus : I took you for a picture and looked. You stole my heart. Who my you be, O gold parrot of the god of love ?

If I pray of him will he send you to me ? Beautiful one ! at least give me "your" heart. To give and take is the rule of world. Do the wise approve of stealth and silence ? Is one to be cheated for going and seeing ? Is open robbery a credit ?

What do I want with a body devoid of mind ? So take that also. In return for both I crave but a 'word'. Oh, fair one, you may concede this much.

If you think the price small, I present to you lives to come, and I call the god of love to witness. May Vishnu who ruled the heart of prince Anandaraja bless you !

మాటల మబ్బులు

దబ్బరలుం గొండెమ్ములు
మబ్బువలెం గ్రమ్మ మాయమాటల తీపున్
నిబ్బరపు మొండితనమును
నబ్బురమగు విద్య లచటి యధికారులకున్.
తనకొక మేలు చేకూరగ తక్కినవారికి గీడు సేయుటల్
మనమునలేని భక్తి యభిమానము మాటలలోనె చూపుటల్
గొనకెటు లాభముల్ గలుగు? గొంకక నాటకమాడ సాగుటల్
ధనమునకు న్మహోన్నతికి దారులు రాజ గృహాంతరంబులన్.

కెంజిగురుల కోయిల, సుమ
మంజరులన్ దేటిగముల – మనుజ ఖగములన్
మంజుల ఫలముల, చూతమ!
రంజించెద వితర తరులు రా వాదుకొనన్.

విధివశమున నీ చెంతకు
మధుపము రా హేళనంపు మాటాడకుమా
మధు వొలుకు జలజ కులముల
కధికపు నెయ్యుడగు కుటజమా ! తెలియు మెదన్.

౨౦

పుష్పలావికలు

వెన్నెల గాయు కుందములు వేళ నెరుంగక బూయు కల్వలున్
జున్నులు జారగా గుడిపి చొక్కులనెక్కుదు తేల్చుతమ్ములున్
జెన్ను వహించె నీ కడను చేరగ నిమ్మిక యన్యమేల నే
వెన్నుని యాన యిచ్చెదను వేడిన సొమ్ములనంద్రు కామినుల్

మోసములాయె లావికరొ మొన్నను నే తొగలెత్తినీ కడన్
మూ సెగృహంబు చేరుతరి మోమను చందురుగానమిన్ మదా
వాసము జేరి కల్వలకు బాసట జేయుట నమ్మి తేని నిన్
గాసుల నోలలార్చెదను కాదనక న్మెయి రమ్మనున్ విటుల్.

గోరుల దాలు దండలకు గూర్పగ గెంజిగి నెర్రమొల్ల లిం
పారగ జూడగా గలిగె నన్నువ తెమ్మని తీసి యింటికిన్
జేరగ తెల్లవారగని చింతిలి తారును దెల్లవారి ర
య్యారను గల్గులావికల యోజలు చిత్రములంచు జవ్వనుల్.

నీ దండ చిక్కువడె నే
నాదండను చిక్కులున్న నగరే ప్రాజ్ఞుల్
నీ దండ నుంచి కొనుమా
వాదుడుగు మటందు రచటి వనితలు విటులున్,

అరపది మోముల సామిని
విరులవి యొక రెండొ మూడొ విరియగ జేసెన్
విరుల వ్వారిగ బఱపెదు
విరుబోడులు విటుల తూల్చ వింతయె దలపన్.

కుసుమశర విద్ధు లయ్యును
కుసుమంబులె కొందు రచటి కోవిదులు విటుల్
విసమునకు మందు విసమగు
నసమాయుధు వేటు తీట లలరులె మాన్చున్.

చూతము మీ మీ జాతుల
నాతిరొ యన విటులు బల్కె నగి లావికలున్
ప్రీతిగల దేని జాతులు
జూతురె మా జాతులెల్ల జోద్యము లనరే.

చక్కదనంబు నశ్వరము చానరొ వింటివె నీవు నా యెదం
జిక్కతనంబు జూపుటిటు చెల్లునె లోభి ధనంబు సర్వముం
బొక్కసమందు దాచుగతి బొంగెదు నా వెలలేని సొంపు నా
మక్కువనెల్ల గొంటి వొకమాట నొసంగుట భారమయ్యెనే!

చక్కదనంబు నశ్వరము సత్యమె మక్కువ లెల్ల కాలమున్
మిక్కుటమై చెలంగునొకొ మిత్రమ చీమలు చుట్టుముట్టుచుం
జక్కెర చెల్లుదాక బలు సందడి జేయుచు వీడు కైవడిన్
జొక్కపుప్రాయ మేగుతరి సున్నకదా మగవారి మక్కువల్!

మెరుపులు

ఈవియు దియ్యనిమాటయు
భావంబున జేయతగిన పని తెలియుటయున్
ఠీవియగు ధైర్యభావము
రావు సుమీ యొకనివలన రావలె తనతోన్.

మానిసులుగాని యింతుల
తా నేర్చని నేర్పు చెలగు తరి జెప్పంగా
జ్ఞానవతుల కగునె పికము
ద్దాని శిశువుల బెంచు నెగురుదాక నోరుచేన్.

గడ్డితిను కారుమెకముల
బొడ్డున కస్తూరి నునిచి పొలియగ చేసెన్

జడ్డివిధి దుష్టజిహ్వల
నొడ్డిన సమకూరు శుభము లుర్వీజనులకున్.

అడచుకొన కింద్రియంబుల
నిడుమల కది త్రోవయంద్రు యివి యడచుటయే
కడుసంపదలకు బాటగు
నడుమే తేరవిష్టమొదవు నా మార్గమునన్.

కాశి జచ్చెనేని కలుగదు జన్మంబు
కలిగెనేని నుదుట కలుగు కన్ను
సిరసునందు చిన్ని సిరితోడు బుట్టువు
కంఠసీమ వెలయు గరళచిహ్న

నాల్గురీతుల గనకంబు నాడెమగును
వేటుగీటుల తునియించి వెచ్చజేసి
నరుడు నట్టుల నాల్గింట నాడెమగును
కులము శీలంబు కర్మంబు గుణము చేత.

కాశ్యా మవశ్యం త్యజతాం శరీరం
శరీరిణాం నాస్తి పునశ్శరీరం
యద్యస్తి కంఠే గరళం లలాటే
విలోచనం చంద్రకళాచ మౌళౌ.

యథా చతుర్భిః కనకం పరీక్ష్యతే
వికర్షణచ్ఛేదన తాప తాడనై ః
తథా చతుర్భిః పురుషః పరిక్ష్యతె
కులేన శీలేన గుణేన కర్మణా.

సుభద్ర

మొదటి భాగము

పండుగ దండిగఁ బర్వెను
గొండకు నలుగడల; నొక్క కోనను విడిగా
నుండి కిరీటియుఁ గృష్ణుఁడు
మెండగు మంతనములందు మెలఁగెడు వేళన్.

కలకల నగవులు మగువల
కలభాషలు నంగదముల గలగల రవముల్
చెలఁగి, వనవీధి నొకతటి
నల విఱిగిన భంగి విఱివి యణఁగె బొదలలోన్.

అంతట నొక్కకాంత,యల కాంతములల్ల లనాడఁదెమ్మెరన్
జెంత వనాంతము న్వెడలి చేరఁ జనెం; దొవకావి చీరపై
నింతమెఱుంగు రశ్మికలు వెల్వఁగ బంగరు కత్తళంబు, వి
క్రాంతవిలాసముల్ నడలఁ గన్నులఁజెన్నులు వెల్లిగొల్పుచున్.

అడుగడుగున నూపురముల
చడి వీణియ మీటుమాడ్కి సలుప, నరునకున్
గడు హృదయాహ్లాదము, నొక
పడఁతుక యేతెంచి నిలిచెఁ బజ్జన హరికిన్.

ఈరెండ దాఁకి చెదరగ
నీరజముఖి తళుకు మేన నెలతుక మిఁచెన్
వారిజ కింజల్క శ్రీ
వారంబున వెలసి మెఱయు వరలక్ష్మి క్రియన్.

గరితహారంగు గొల్పె నరుకన్నుల ఏన్ మిఱుమిట్లు; చూడ్కుల
మ్మరుని కటారులైపొడువ మర్మము,దిగ్భ్రమమావహిల్లె; సుం
దరి ధనువూను సోయగము ధైర్యముద్రిప్పె;నినుఁడు దోచెమో
మరయ; నెఱుంగఁ డిట్టి యసమాద్భుత విక్రమ మెట్టిపోరులన్

"అమ్మా!" యని చెలి శిరమున
నెమ్మి గరంబుంచి పలికె నీరజనేత్రు
"డిమ్మౌని కరుణ సౌభా
గ్యమ్ముల నవ్వారిగాఁగఁ గాంచెద" వంచున్.

కపటమౌనిఁ జూచి కన్నియఁ జూచుచు
గన్నెఁజూచి కపటమౌనిఁ జూచి
చిత్త మలరఁ దలఁచెఁ జిత్తజ జనకుండు
నేఁడు గంటి నలువ నేర్పటంచు.

మొలక నగవు దోప మోమున : వసుదేవ
తనయు డనియె మాయ తపసితోడ;
కాదె భావి నీకుఁ గరతలామలకంబు
మౌనివర్య ! కలదు మనవి యొకటి.

భద్ర యిదె కొలిచె రైవత
కాద్రిని వరుఁగోరి; కరుణ నరసి తెలుపుఁడీ!
రుద్రుఁడగునొ, వరుణుఁడొ, ని
ర్నిద్ర పరాక్రముఁడు నరుఁడొ నీరజభవుఁడో ! "

ఱెప్పల డాఁచిన నగవులు
ముప్పిరిగొని ముందు కుబుకు మురహరు మోమున్
విప్పుఁగనుల వీక్షించుచు
నెప్పగిదినిఁ బలుక నేర కింద్రజుఁ దున్నన్.

హరి యనియె "నిట్టి సిద్ధులు
మఱుఁగు పఱుతురమ్మ కొత్త మనుజుల కడఁదా
రెఱిగిన యర్థం బయినను;
గురుతర పరిచర్యఁ గూడి కూర్తురు శుభముల్.

ఘటనా ఘటన సమర్థులు
గుటిలపు విధివ్రాంతనైనఁ గుదురు పఱచు వా
కృటిమ గల పురుషసింహము
లెట పఱచుఁ గటాక్ష మొదవు నీప్సితము లటన్.

కేవల నరుఁడే యీతఁడు
భూవలయము చుట్టి పుణ్యభూము లరయుచున్
రావలసి వచ్చె నిట నినుఁ
బ్రోవను; సేవించి వేడ్కఁబొందుము శుభముల్.

కాంచి నరు సుభద్ర 'కంటినా మును వీని'
నన్న శంక మనసు నలమి కొనఁగ
'నెఱుఁగకున్న వీని నెఱిగినట్లున్నది;
మంచిగూర్పు' ననుచు మదిఁదలంచె.

'అన్న వీనినెన్న నధికుఁడు కానోపు
నెన్నకున్న వీని చెన్నుఁజూడ
నన్నుఁబ్రోవవచ్చె నరరూపమును దాల్చి
మానవైరియంచు మదిని దోచె.

నరుఁ గూర్చిన నరుఁగూర్చును
నరుఁ గూర్పకయున్న నాకు నరుఁడై గురుఁడై
దరిఁజేర్చు; నిహము నోఁచమిఁ
బర సాధనమైనఁ గనుట పాడి దలంపన్.

పెద్ద యన్న నరుని పేరైన విననొల్లఁ
డొరుని కెపుడు నన్ను నొసఁగఁజూచు
గురుల చేతనుండుఁ దరుణీజనము పెంపు,
వారు మెచ్చువాఁడె వరుఁడు మరుఁడు.

కించయేల నాకు గృష్ణుఁడు నా యెడ
నున్న వాఁడు లోక మెన్ను వాఁడు
వాని పనుపు సేయ వమ్ముగా దేనాడు
యఁతని గొలిచి విజయు నధిగమింతు

అర్జునుండు దలచె 'నమృతంబుఁ గొనునాఁడు
వెన్నుఁదెత్తి నట్టి వేస మిదియె
విప్పుఁగన్నులందు వెలయు ప్రసాదంబు
నిప్పు గప్పినట్టి నివురుగాదె ?

పసితనపు టాటపాటల
విసువని విలువిద్య దొడ్డ వేడ్క చెల గన్
గుసుమాస్త్రుఁ డెన్న c డెరుఁగని
యసమాయుధ కౌశలంబు లబ్బె గరితకున్.

లఘు నమనోన్న మనంబును
లఘు రయమును న గముల విలసితము లగుటన్
సుఘటిత లావణ్యం బీ
జఘన ఘనకుఁ దెచ్చికొనని సౌరు లమర్చెన్.

వీరుఁడన్నవాఁడు బీరంబుగల యిట్టి
భామ నేలు భాగ్య మొదవె నేని
గాల ముందు దనుకఁ గతలందు నుతి కెక్కు
కడిమి మీఱు సుతునిఁ బడయ కున్నె.

వాసుదేవుఁ డపుడె వాగ్దాన మొనరించెఁ
గొందు దీని నడ్డ మెందతైన
రాముఁ డొకడు దక్క రౌహిణేయునిఁ బోర
గడఁగరాదు గనులు గప్పవలయు.
తలఁచె నిట్లు నరుఁడు; తలఁచి నంతనె వచ్చెఁ
దాటిసిడపుజోదు; తప్పుటడుగు
మేని చందనంబు మైకంపుఁ గనుచూపు
పందుగాడినట్టి నిందు దెలుప.

ఎఱిఁగిరి భద్రయుఁ గృష్ణుఁడు;
నరుఁ డ వనత వదనుఁడయ్యె; నగి బలరాముం
"డరసితి" ననె "మిముగానక
దొరకితి" రిపు డిచటఁ దోడిదొంగ లిరువురున్.

స సరి మునియొకఁ డమ రెనొ
మఱి కృష్ణుఁడు మఱచు జగము మన భద్ర న్నన్
వరుఁ గోరి తపముఁ జేసెడి
గురు జనములఁ గన్న సేవ గురుకొని చేయున్

కూర్చుండుఁడయ్య మీరలు
కూర్చుందము మనము వింటె కురువీరులలో
నేర్చు మగఁ డతఁ డితం డని
యేర్చుచు వాదిడిరి బాలు రెఱుఁగుదు చెపుమా

నరునియెడఁ బక్షపాతము
పఱుపక యున్నట్టి మాట పల్కుము పల్కెన్
హరి యెటు పలుకం జెల్లును
బరులకు ? ఈ మేటితపసి ప్రక్కనె యుండన్

ఇల యెల్లం గాలించుచు
మలసి మలసి పురుషవరుల మహిమాన్వితులున్
గలసి భవ మీఁదు తెఱువులు
తెలియు దిగులు మనములోనఁ దివిరి కొనంగన్

విన్నాఁడట హరి యీనాఁ
డున్నాఁ డవతారమెత్తి యుర్విననియతం
డన్నారఁట నీవే యని
కన్నారఁగ నిన్ను గాంచఁగా నిటు వచ్చెన్

గొంతుకొకింత మార్చుకొని గొంతిసుతుండనె నోబలాఢ్య నీ
యంతటివాని ముందొరులనౌనెగడింప మనుష్యమాత్రు లా
వెంత భవిష్యమెంత జనులేల యెఱుంగరొ నిన్నెఱింగియున్
సంతత సత్యవర నమె సత్వము జీవులకన్న ధర్మమున్

ధర్మ ముండుచోట దైవ బలంబుండుఁ
గలుగ దైవబలము గలుగు జయము
విఱ్ఱవీఁగు జదుఁడు విజయంబు దనదంచు
మున్న లోకపాలు రెన్నినట్లు

అని మొననొంచి రక్కసుల నాత్మబలంబులె కారణంబుగాఁ
గొని రమరుల్ జయంబునకుఁ గొండొక యక్షమెదిర్చి గాలిన
గ్నినిగనిమీరలీతృణము కేల్కొనిత్రో యుఁడు కాల్చుఁడన్నవా
రనువది గామి గుర్తెఱిఁగి రాత్మబలంబుల పారతంత్ర్యమున్.

ఐనను వృష్ణికుమారులు
పైన గనంగలరు పోటువాసులు; పో రెం
డైఁన బొసంగకున్నె దురభి
మానము కౌరవుల యెడల మల్లడిలంగన్.

కల దంత శ్శత్రుచయం
బలఘుబలం బాప్తవేష మతిమానుషమై
యలయించు నెంతవారల
వెలి శత్రుల వెతకువాఁడు వెడఁగు దలంపన్.

కావున శత్రుని మిత్రుఁగ
నే వెరపుననైనఁ జేయు నేర్పరి బలియుం
డావల నంతశ్శత్రుల
కావర మణగింపగలఁడు కాల మలవడన్.

ఎఱుఁగనియ ట్లొరు నడుగుట
మఱుఁగు పరచి దైవజన్మ, మానుష లీలల్
నెరపుట గాకీవెఱుఁగని
పరమార్థం బొందు గలదె ప్రజ్ఞాననిధీ.

ఎద్దానికైన మీరలు
దిద్దక మముబోంట్లు నిజము తెలివెఱుఁగుటగా
దద్దారి గనక వట్టివి
సుద్దులు నేర్చితిమి; యగునె సూక్తులను బనుల్.

వసు దేవుని బిడ్డలు మీ
రసదృశ మహిమానుభావు లాప్తులు చెంతన్
వసియించి కొంతకాలము
పసగల సద్వస్తు వొకటి పట్టఁదలఁచితిన్.

కంటిని మిము ధన్యుఁడ నను
కొంటిని మీవంటివారు కూరుట తపపుం
బంటకదా ననుఁ గనుఁడొక
కంటను గన్నంతనాకుఁ గల్గు శుభంబుల్

ప్రేమ పెనగొన్న చూపున
రాముఁడు తన తమ్ముఁ జూచి రంజిలి పల్కెన్
ధీమంతుం డీతాపసుఁ
డేమందును మనదు భాగ్య మెఱిఁగితి మితనిన్

కలరిల నెందఱో యతులు కాంచియెఱుంగము వీనియట్టి ని
స్తుల సదసద్వివేకనిధి సూనృతవాక్కల నాభిరాముప
ల్లలితశుభానుభావు విమలాత్ము విచక్షణు నిట్టివానిఁ బూ
జలఁ దనియించి కొన్ని దివసంబులు నిల్పుట యింటనొప్పదే

యదువీరులెల్ల నీ ఘను
నదను లెఱిఁగి భక్తిఁగొల్వ నాత్మజ్ఞానం
బొదవు భవజలధి గడపెడు
చదురుం డలవడుట పూర్మజన్మఫలమెకా?

ఎందెందుఁగలు గుఱీర్థము
లందలి మహిమలను నీ మహాత్మునివలన
న్విందము పరమార్థంబులఁ
గందము వీనులకు విందుగద సూనృతముల్

మనభద్రయు నీతపసిని
బనిగొని సద్భక్తి భోజ్యభక్ష్యంబులచేఁ
దనిపెడుఁగా కద్దానను
గనకున్నే రాజరాజుఁ గాంతునిఁ గాఁగన్

గారాబ మొల్కుకన్నుల
నారాముఁడు భద్రఁగాంచి నరునికనియె నీ
నారీమణి రైవతకము
నారాధించిన ఫలంబయౌ నినుఁ గాంచెన్

నీదాసిగ గొని చెలియల
నేదానను లోపమున్న నెఱుఁగ దెలుపుచున్
మోదానఁ గొనుఁడు పూజలఁ
గాదనకుఁడు ముద్దుగడిపి కారుణ్యముతోన్.

కత్తిమొన బ్రతుకు జోదుల
పొత్తుగదా బ్రహ్మవ్రాసెఁ బొలఁతులకును మా
యుత్తమ రాజకులంబుల
నెత్తమ్మికి నిశితకరుని నెయ్యమువోలెన్.

బాణాసన తూణ తను
త్రాణము శైశవమునుండి తాల్చుచు నొక వి
న్నాణంపు జోదు తానై
ప్రాణంబుల సరకుగొనదు భద్ర మగఁటిమిన్.

పుట్టింటనుండు కాలం
బెట్టెట్టుగనున్నఁ జెల్లు నింతికి, మఱి తా
మెట్టిన యింటను మెలఁగెడు
గుట్టు తెలియకున్న నెట్లు కూరు సుఖంబుల్.

దారుణము క్షత్రధర్మం
బీరసముల కిరవు దొల్లి యేర్పఱచిరి, యే
కారణమొ ధర్మకర్తలు
పూరుషులకుఁ జెల్లుఁగాక పొలఁతుల కేలా ?

పారంబు లేని యోరిమి
గూరిమి బాంధవుల పట్ల గురుజనములచో
గారవము భృత్యువర్గము
నేరుపెఱిఁగి యేలుకొంట నెలఁతకు నీతుల్.

కఱపవలె మీరు భద్రకు
నిరపాయ సుఖంబులిచ్చు నీతిపథంబుల్
వరమీవలె నెన రెఱిఁగిన
నరవరు మీయట్టి శాంతు నాథు బడయఁగన్."

తముడు పలికె "తథాస్తు" ని;
నెమ్మొగమును వాంచి భద్రనేత్రాంతములం
జిమ్మె నరునియెడఁ జూపులఁ
గమ్మవిలుతుమాటు వెడలు కఱకుశరములన్.

అంతట మదిరను గ్రోలెడు
చింత మనమునందుదోప, సీరధ్వజుఁ డా
వింతతపసి వీడ్కొని చనె;
నంతిపురముఁ జేరె భద్ర యత్యుత్సుకయై.

సుభద్ర

రెండవ భాగము

కస్తూరి గన్నేరు కావిచీర మెఱుంగు
మేనిచాయకు వింతమిసిమిఁ గొలుప
చెలరేగు ముంగురుల్ చేర్చికట్టిన జోతి
యిరులపై రిక్కలకరణి వెలుఁగ
పైటపైఁ దూదు పచ్చలహారముల్
చలదింద్రచాపంబు చాడ్పుఁజూప
నిద్దంపుఁజెక్కులదిద్దిన పత్రముల్
మకరాంకు బిరుదాల మాడ్కివఱల

మెఱపు కెమ్మబ్బు లోపల మెఱయునట్లు
వలిపమున మేల్మి మొలనూలు తళుకులీన
భద్ర నడతెంచె బంగరు పళ్ళెరముఁ
బండ్లుఁ బూవులు గొనుచు సపర్యకొఱకు

మగనికడ కేగు నెలఁతకుఁ
దగు నీకై సేఁతగాక తపసిని దోడ్తోఁ
నెగఁజూచుట కాదే యీ
సొగసరినీ రీవి నంప సుమశరము వడిన్

యతి నియతిఁ గోలుపో ని
మ్మతివను గన్నంత మాత్ర నని మేషత్వం
బతను విభూతియుఁ గాంచదె
యతియై తాఁబొందఁ జూచుటంతయ కాదే ?

మంచినటింతురు తప్పక
వంచనపరులై నవారు నారిఁగని జనుల్
మంచనె పాటింతురు మఱి
వంచనె వంచకుని చెఱప వంచించుఁ దుదన్

యతిమీదికి మతి వోవుట
మతిపోవుట గాఁ దలంచి మానిని యెంతో
ధృతిఁ గడఁగె మరులు మరులుప
మతి ద్రిప్పినకొలదిఁ జోకు మితిగడచుటయున్

పొత్తులనుండ బెద్ద లిది పోలునటంచుఁ దలంచినట్టి యా
పొత్తుఁ దలఁప కీమగువ పుణ్యవతీతిలకమ్ము నోచె ము
న్నత్తగఁ గొంతిదేవి నను నమ్మలకన్నుల పెంపుదక్కయీ
రిత్త తపస్వి పైమరులు రేఁగుట కానక మోసపోయితిన్

నవ్వదొడంగి రీగతికి నావధినెల్లలలూపి ఖిన్నులై
నొవ్వగఁ బల్క జొచ్చిరి కనుంగవ నశ్రులుగ్రమ్మ చేటు లీ
రవ్వఁదలంపఁగానె మది రాల్పడిగుందె నెఱింగెనేని యా
కవ్వడినొచ్చి చుల్కనగఁ గాంచు గదాయని నాదుశీలమున్

ఏడు లోకంబుల నెనలేని విల్లుకాఁ
డెవ్వాఁడటన్న గవ్వడియనంగ
సాటివారలపట్ల సౌహార్ద మొనరించు
మేటియెవఁడన కిరీటియనఁగ
నెనరు నేర్పులు గల్గు నెఱజాణుఁడెవడన్న
నింద్రజుండని లోక మెన్ని పల్క
పెద్దలకడ భక్తి పిన్న లయెడ రక్తి
నెరపువాఁడె వడన్న నరుఁడెయనఁగ

వీను లలరంగ వినివిని వేడ్కగదుర
నరుని నా వాని గాఁ గొన్ననాతి నిపుడు
నాకు నాలోన వింతయ్యె నరుని మఱచి
మాయాయతి నొక్కరుగాంచి మరులుకొంట.

జగదేకవీరునకు నే
నగుదును దగు వీరపత్నినని తలఁచి మదిం
దగిలి విలువిద్య నేర్చితి
నగవుగదా తపసి కప్పనము సేఁత కదున్.

పోనొల్లను యతికడకిఁకఁ
గానిమ్మేమైన, నరుఁడు గానలలోనన్
గాని యగచాట్లుఁ గుందగ
గానక నేఁ దిరుగుచుంటిఁ గఠినహృదయునై.

అని కన్నియ దలచుటయును
గనుఁగవ నుప్పొంగి పాఱెఁ గన్నీరు; పరు
ల్గనరాదని పడకింటికిఁ
జని పానుపుఁ జేరి కడువిషాదముఁజెందెన్.

సుభద్ర

మూడవ భాగము

పంచిరి రాజబిడ్డ నొక పాంథతపస్వి సపర్యకై గురుల్
మంచిదలంచి చేకురక మానునె నీవిటువారి పంపు ల
జ్జించి పరిత్యజించి నిరసించితి వేమొకొ యేమికీడు శం
కించితివో యటంచు యతి కించల పొల్పడి వేఁగుచుండఁడే

తెత్తును నరునని యతి వా
గ్దత్తము గృష్ణునకుఁ జేసెగాన వినుము నీ
తత్తరము మాని జనుమ యు
దాత్తుండెంతేనిఁ దపసి తప్పునె పలుకుల్

యతి నొకనిఁ గుడుపఁ జేకుఱు
నతివేలంబైన భాగ్యమనఁడే హరి నీ
మతకరివదినెల మాటలఁ
గుతుకమఱియు నూరకుంట కూడునె చెపుమా

కాలము దేశము సిద్ధుల
పాలై యాజ్ఞలను మెలఁగు బార్థుని నీకై
లీల మొయిం గొనఁగా యతి
చాలదె ? వంతలనుమాని చనుమా వేడ్కన్

కాదని యాదవవీరులఁ
గాదని నీ పెద్దయన్నఁ గవ్వడికొగి ని
న్నీఁ దగు ధీరుడు కావలె
నౌదల మిన్నేఱు దాల్చు నార్యుండొకడే.

కారాదొకొ యతియాశుడు
రారాదొకొ నిన్నుఁ బ్రోవ రమణిరొ వటుఁడై
తాఁ రాఁడొకొ యటకు నరా
కారంబన నెంత యతికిఁ గరుణఁ గలిగినన్.

సిగ్గఱవలె నొక్కొక తఱి
నెగ్గులఁ దొలగింపఁ గోరు వింతలు, దాన
లగ్గలు చేకుఱు మరి నే
సిగ్గని నాఁ దూరుకున్నఁ జిక్కునె హరియున్.

కోరి వరించితిఁ గాదే
నారాయణు నేను నాఁడు నాతులలోనన్
బేరుఁ బ్రతిష్ఠయుఁ గాంచనె
పాఱుఁడొకఁడు కాదె నాకుఁ బట్టై నిలిచెన్.

ఉత్తముఁడా తపసి యెడన్
బెత్తంతయుఁ గల్గియుంట భావ్యంబై నన్
జిత్తమున నిన్న మొన్నను
గ్రొత్త తలఁపు లేరుపడ్డఁ గొంకితి పోవన్ !

సత్యవ్రతి శతకము

స్మితమతి సూచీ భేదిత
ఋత మౌక్తికపదకశతక మిభపతి భాషా
సతి కతి కుతుకత గూర్చగ
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

సతి ప్రేమవృత్తులను గని
పతి నమ్మిక వెగడు రీతి ప్రకృతిసతి యెడన్
మతియుతుడు ఋతము గనుటను
సతతము సంతస మొసంగు సత వ్రతికిన్

వెత బెటకు మిది యిమ్మని
బ్రతిమాలెడు ప్రియుని పల్కు ప్రతిభాషలసు
స్మిత ఋతమున్ వివరింపగ
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

ఋతము లతియత్న మృగ్యము
లతిగుప్తము లౌట పండ్ల నాకులలోనన్
వెతుకు గతి వెతుకదగునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

ఋతము గనుట లుప్తాక్షర
తతి పోల్కియు వేరు తెలివి తలపులగూటం
బు తలప దాని క్రమమ్మని
సతతము సంతన మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

అతి సుకుమారము ఫలద
మ్మృత వృక్షం బనృతకక్ష మేచిన దానిన్
హతిజేసి తరువు గనుమని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

కుతప తరుణి కరశబలీ
కృత వాతాచక్రమనిలకృపి జెడు భంగిన్
ఋతమంటి కల్ల చెడునని
సతతము సంతన మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

వితథముల బల్కి యొరులకు
వెత జేయునతఁడు వన్నెలు వెట్టి యనృత పా
తతి కీలల తనె పడునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

కతలను రక్కసు నెత్తురు
క్షితి బడి రక్కసులగు గతి నృతమతి జంపన్
ఋతములు మితిలేకగునని
సతతము సంతత మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

అతి తృష్ణాగ్ని పిశాచము
మతి ధర్మపథంబునుండి మరలించు నెడన్
ఋతవిదుడె త్రోవ యిడునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

చతురత నశ్వంబును వలె
మతినొందు విచిత్రగతుల మానవుడీవై
నృత సత్యవర్త్మలం జన
సతతము సంతస మొ...

ఋతమందు నిలిపి యుంచిన
మతి కుడ్యావృత సముద్ర మధ్యస్థంబై
ద్యుతి జెందు నోడ వలెనని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

మతివీణా నిక్వణమున
ధృతతంతువు మీటకున్న నెట్టావృతమై
శ్రుతిచెడు, శ్రావ్యత యెట్లని ?
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

మతివీణ మీటునంతనె
ఋతతంత్రీ శ్రుతినిరిజే యింపుగ స్వరముల్
ప్రతిసంవాదమ్మిడునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

ఋతమతి చూపులు దాకకు
మతి విద్యుద్యంత్రమంచు మానిసి పగిదిన్
ధృతిచెడి వికలత గనునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

కితవత గట్టిన సంపద
కుతు కోద్యతి డించు పేక కోటల రీతిన్
ఋతమంటి నంత చెడునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

ఇతిహాసా[illegible]త కోష్టము
ఇతి కామోద్రేకరచన లందిరి నృపతుల్
ఋతకృతు లొందక ఋపతికి
సతతము సంతన మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

మృతభట సంభృత రణ భువి
కుతలపతులు గనిరి కీర్తికుంజరపతికిన్
మృతజీవిక ఋతభువి
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

గత క్లేశము లొదవు హోయిని
కతలను వినువలన నెట్లు గలుగున్ సుఖముల్
మతిలేక నటి పోల్కిని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

బ్రతుకువిధము దెలియగనగు
బ్రతికి యవుల బోవు తెలివి వంక వెతల నీ
ది తరణి గనుటయె యగునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

వెతుకదగు నొక్క సత్వము
మతి నరు నొక్కొంతప్రేమ సరిగా జూడన్
నితరము లరయం జనదని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

ఋతమునకు బ్రాణమిచ్చిన
మతిమంతు చరిత్ర కాలమార్గము నందున్
ఋత ఋజ దీపంబనుచున్
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

మితిమీరి దానవు తా
మృతిదాయక లోహమెత్త మెయిజీవనమౌ
గతిలోహమెత్తె నరు డిల
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

వితత కవితా ఖని గని కు
మతి కను చెదురు: మతియుతుఁడు కవితల సొంపున్
చతురత నేరిచి గనునని
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

ధృతి గురు జాడల నరిగెడు
గతి పెద్దలు జూప జనితి గజపతి త్రోవన్
కృతి కదె గౌరవమగుటన్
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్

కథానికలు

మీ పేరేమిటి ?

దేవుఁడు చేసిన మనుషుల్లారా!

మనుషులు చేసిన దేవుఁళ్లారా ! మీ పేరేమిటి ?

పురాణములను గురించి మేము శంకలు వేస్తే, మా గురువుగారు "వెధవ చదువు! మీ మతులు పోతున్నాయి. మీరు వొట్టి బౌద్ధులు" అనేవారు.

"బౌద్ధులు యెటువంటివారు శాస్తుల్లుగారూ?" అని రామ్మూర్తి అడిగాడు. రామ్మూర్తి శతపెంకె.

"రేపు ఆదివారం నాడు పువ్వుల తోటలో ఉపన్యాసం యిస్తాను. అంతా రండి" అని శాస్తుల్లుగారు శలవిచ్చారు.

ఆదివారం మధ్యాహ్నం నాలుగు గంటలప్పుడు పువ్వుల తోటలో ఒక వరువు మావిడి చెట్టుకింద యిసకలో మేవఁంతా పాతికమంది కూచున్నాం. మధ్య గావంచా పరుచుకుని, మాకు అభిముఖంగా శాస్తుల్లుగారు కూచున్నారు. నేను బల్ల చెక్క తెచ్చి వెయ్యబోతే "వొద్దురా, మీరంతా కింద కూచుంటే నేను బల్లమీద కూచుంటా(న్రా!" అన్నారు. రెండు కొబ్బరికాయల నీళ్ళు తాగి, తాంబూలము వేస్తూ శాస్తుల్లుగారు బౌద్ధమతం విషయమై ఉపన్యాసం ఉపక్రమించారు. పది నిమిషములు అయేసరికి, రామ్మూర్తి తన చేతనున్న పుస్తకం విప్పి చూచి, "శాస్తుల్లుగారూ, తాము శలవిస్తూన్నదంతా సర్వదర్శన సంగ్రహము లోనిది కాదండి" అని అడిగాడు. ఆశ్చర్యపడి శాస్తుల్లుగారు, "ఔరా! నీ కెలా తెలిసెనురా! అదేం తర్జుమా కాదు గద?" అన్నారు.

"ఔనండి."

"ఈ యింగిలీషు వాడు ఉద్దద పిండంరా! ఆ రెండో పుస్తకమేమిటో?"

"బుద్ధచరిత్రండి."

"ఎక్కడ సంపాదిస్తార్రా యీ అపూర్వ గ్రంథాలు, యేదీ తే."

శాస్తుల్లుగారు పుస్తకం అందుకుని, అతి మధురమైన కంఠంతో చదివి, అర్థం చెప్పడం ప్రారంభించారు.

నాలుగు రోజులు పోయిం తరువాత, శాస్త్రుల్లుగారు క్లాసులో యిలా శలవిచ్చారు. "ఒరే యీ పుస్తకం చదివిందాకా బుద్ధుడి మహిమ నాకు తెలియలేదురా. తప్పకుండా యీ మహానుభావుడు శ్రీ మహావిష్ణు అవతారం వేన్రా."

ఆనాటినుంచీ శాస్త్రుల్లుగారు మమ్మలిని బౌద్ధులని దూషించడం మానేవారు. కిరస్తానులమని ఛుట్టుకు అంటూ వచ్చారు. క్రీస్తును, శ్రీ మహావిష్ణుయొక్క పదకొండవ అవతారంగా చెయ్యడానికి సాధ్యంకాక వొడబడి పూరుకున్నాం.

మా గురువుగారి వంటి గురువులు లోకంలోలేరు. చిరకాలం కాశీవాసం చేసి తర్కశాస్త్రము చదువుకున్నారు. మన దేశంలో అంత తార్కికుడు లేడని ప్రతీతి, శాస్త్రం మాటకేంగాని, కావ్యాల్లో మంచి రసగ్రాహి మరి సుగుణ సంపత్తికో అంటే, సత్యకాలపు మనిషి అన్నప్పుడు, ఆయనే సత్యకాలపు మనిషి. అంత పాండిత్యం యింత సత్యకాలం ఒక్క బుఱ్ఱలో యెలా యిమిడివున్నాయో, ఆశ్చర్యం ?

యీ జరిగినది పది సంవత్సరముల కిందటి మాట. ఇప్పుడు శాస్త్రుల్లు గారు పించను పుచ్చుకున్నారు. మాలాటి శిష్యుల శుశ్రూష, పొందుతూ, మాకు సంస్కృత గ్రంథాలు చెబుతూ, సంతోషిస్తూ, సంతోష పెడుతూ, కాలం వెళ్ళబుచ్చుతున్నారు.

నేను వర్తకం చేస్తున్నాను. రామ్మూర్తికి భూములు లావుగా వున్నాయి. కొత్త కొత్త మోస్తర్లను వ్యవసాయం చేస్తున్నాడు. పూట గెడ్డ దరిని సీతారామకోరుతున్న (?) ఒక బ్రహ్మాండమయిన తోట వేశాడు. అవి పువ్వులు కావు, అవి పళ్లు కావు. తొలి ఫలాలు గురువుగారు ఆరగించనిదీ రామ్మూర్తి చెట్టు ముట్టడు. ఆ తోటలో విహరించడం గురువుగారికి అత్యానందం. అక్కడనే మేం తరచు మీటింగులు చేస్తూవుంటాం. వెంకయ్య స్కూలులో మేష్టరు. ఖాయిదా లావుచేసి, తిట్లు తింటూ వుంటాడు. మా స్కూలు జట్టులో అరేడుగురం యిక్కడనే వున్నాం. గురువుగారూ మేమూ కలిసినప్పుడల్లా స్వర్గ ఖండం ఒకటి అక్కడికి దిగినట్లు వుంటుంది.

ఇక ప్రస్తుత కథా

మా పట్నానికి యెనిమిది మైళ్ళ దూరంలో రామగిరి అని ఒక విష్ణుక్షేత్రం గలదు. దాని వర్ణన మరి వక మాటు చేస్తాను. ఇప్పటి మట్టుకు మీకు తెలియవలసిన దేమంటే - అక్కడి విష్ణుక్షేత్రం ఆధునికం. ఆ వూరి నల్లకొండల నంతటను శిథిలమైన బౌద్ధ కట్టడములు కలవు. అక్కడివారు వాటిని పాండవుల పంచలంటారు. ఈ దేశంలో పాండవులు వుండని గుహలూ, సీతమ్మవారు స్నానమాడని గుంటలూ లేవు.

ఒక పెద్ద గుహలో నున్న బౌద్ధ విగ్రహమును శివుడని, దాని పక్కనున్న దేవీ విగ్రహమును గౌరి అని భావించి జంగాలు పూజ చేస్తున్నారు.

ఉండగా, ఉండగా, కొన్నాళ్ళకి, ఒక దొర, గుమాస్తాలతోను, బిళ్ళ బంట్రోతులతోనూ వచ్చి, మెట్టల పడమట నున్న ముదర మామిడి తోటలో కాంపు ఖణాయించాడు. మరిన్నీ వొందల కొలది కూలీలను కూర్చి ఆ కొండల మధ్య నున్న దిబ్బలు తవ్వించడం ఆరంభించాడు. ధనంకోసం తవ్వుతున్నాడని అక్కడి వాళ్ళంతా అనుకొన్నారు. కాని, విరిగిన ప్రతిమలూ, జిలుగు చెక్కిన రాళ్ళూ, పాతుకపోయిన పాత కుండలూ, మండలూ, బళ్ళ మీద పెరికి ధనం కంటెనూ యెక్కువ భద్రంగా యేర్చి పేర్చాడు. ఇవి చూచుటకే మేం వెళ్లాం.

మేం ఆ వూరు వెళ్లేసరికి జంగాలు పూజచేసే పాలరాతి బుద్ధ ప్రతిమను గూర్చి వూరంతా కోలాహలంగా వుండెను. ఆ బొమ్మ మేం చూశాం. బహు సొగసైనది. ఇంత తీరైన చిత్రము గాంధార దేశంవైపు తప్ప మరెక్కడా చూడలేదని దొర మాతో చెప్పారు. దాని పీఠం మీద "హే ధర్మా హేతు ప్రభవా" ఇత్యాది బౌద్ధ సిద్ధాంతము సొంపుగా వ్రాయబడి యున్నది. దొరగారు దానిమీద కన్ను వేసి "ఇస్తారా?" అని అడగగా, శైవులలో పెద్దలు "ప్రాణములనయినా యిత్తుము గాని దానిని యివ్వజాలము" అనిరి. దొరగారు నలుగురితో సాయిలా పాయిలాగా తిరిగేవారు గనుక మర్యాదగా జవాబు చెప్పారు. మరివకరైతే కథ చాలా దూరం వెళ్ళివుండును. దొరగారు అంతటితో ఆ ప్రయత్నం మానుకున్నారు.

ఇలా వుండగా ఒకనాటి రాత్రి పూజచేసే జంగం శరభయ్య ఆ ప్రతిమను పెగిల్చి, కొనిపోయి దొరగారికి రెండు వందలకి అమ్మజూపాడు. దొంగతనంగా తెస్తివి పుచ్చుకోజాలను అని, దొర తనకు మాట రాకుండా వుండగలందులకు వూరి పెద్దలకు కబురు పెట్టాడు. ఏమిటి, యీ దొర బుద్ధి తక్కువా అని శరభయ్య కొంత ఆశ్చర్యపడి, దొర కొంచెం కనుచాటు కాగానే, మెట్టల వైపు పరుగుచ్చుకున్నాడు. నాటికీ నేటికీ మరి పికరు లేదు.

శాయన్న భుక్తగారి యింట బస చేసి ఆ వూళ్ళో మేం మూడ్రోజులు వున్నాం. శాయన్న భుక్తమా గురువుగారి దగ్గర కొన్నాళ్ళు తర్కం చదువుకున్నాడు. మంచి సాహిత్యం కద్దు. కొంచం కవిత్వం కూడ అల్లుతాడు.

మూడోనాడు రాత్రి భోజనం చేసుకొని డాబా మీద నలుగురం కూచున్నాం. చిన్న గాలి రేగి తోటలో కొబ్బరి మట్టలు అల్లాడడం ఆరంభించాయి. యెదట దేవుడి కొండ బ్రహ్మాండమైన మహాలింగము వలె చీకటిని చీల్చుకొని మిన్నుముట్టి మనిషియొక్క ఆత్యల్పతను సూచించుచు, యేదో చెప్పరాని చింతను భీతిని మనస్సులకు కలుగజేయు చుండెను. దేవతలు పూజచేసిన దివ్య కుసుమముల వలె చుక్కలు శిఖరము చుట్టు చెదిరి వెలిగెను. మా మనస్సులు గత కాలము నాటి స్థితిగతులను గూర్చిన ఊహలతో నిండియుండెను. తలపోసి ఆనాడు యీ స్థలం యేలా వుండెనో బౌద్ధులు యేమి యేమి చేసేవారో అని నేనంటిని.

ఆ పీనుగులు మనలాగే యేడుస్తూ వుండేవారు. మనకంటె అధ్వాన్నంగా వుండేవారు అని సున్నితమైన తలంపులు బెదిరి చెదిరే పెళుసు గొంతుకతో వెంకయ్య అరిచాడు. నాకు కళ్ళ మొయ్యా కోపం వొచ్చి "నీ అమూల్యమయిన వూహలతో నువ్వు ఆనందించరాదా, నా తలలోనే కల్పించుకున్న బౌద్ధ ప్రపంచమును పెటుకు మాటలాడి యేల కలత పరిచెదవు" అని అడిగాను.

"గాని" శాస్తుల్లుగారు అన్నారు. "బుద్ధుడు విష్ణ్వవతారం గదా యీ జంగాలు శివుడని యేల పూజ చేస్తున్నార్రా?" అని శంక వేశారు.

శాయన్న భుక్త పొడుం డబ్బీ తీసి, పెద్ద పట్టు పీల్చి, గావంచాతో ముక్కుతుడుచుకుని "ఒక కథ వుంది" అన్నాడు. కథంటే శాస్తుల్లుగారికి సరదా. "అయితే చెప్పు" అన్నారు. చెవి నొగ్గి విన్నాం. యిదీ కథ.

ఈ గ్రామంలో శైవ వైష్ణవ మతాలకు వైరం చిరకాలం నుంచి కద్దు. శివమతానికి మొనగాడు జంగం శరభయ్య. అనగా యిప్పుడు పారిపోయిన పూజారే. మొన్న ప్రతిమను పెరికి పలాయనం అయిందాకా అతగాడు సాక్షాత్తూ నందికేశ్వరుడి అవతారమని రాత్రులు గృహ యెదుట వృషభ రూపమై మేస్తూ వుంటుండని యిక్కడి జంగాలకూ, దేవాంగులకూ నమ్మకం. ఇపుడైనా ఆ దొర కిందటి జన్మలో పరమ మహేశ్వరుడౌటచేత ఆ విగ్రహమును కోరినాడనీ, భక్తవాత్యల్సం చేత శివుడిచ్చిన శలవును అనుసరించే శరభయ్య విగ్రహాన్ని [illegible] నేరా నుంచి పారిపోవడంతో వృషభ రూపం ధరించి రంకెవేసి మరీ దాటేశాడనిన్ని ఒక వార్త అప్పుడు [illegible] శిష్యులు

పుట్టించారు. రేపో నేడో వీరాసనం వేసుకుని ఒక ధ్యానం చేస్తూ కొండమీదనో, గోపురము మీదనో ఆవిర్భవిస్తాడు. బాజా బజంత్రీతో వెళ్లి ఉల్లభంబట్టి తోడ్కుకు వస్తారు. ఆపైని కంసాలి వీరయ్య(వీరణాచారి అని పిలిస్తేనే గాని కోపగిస్తాడు) ఆ కథకు చిలువలూ పలవలూ కల్పించి ద్విపద కావ్యం రచించి అచ్చు వేస్తాడు. ఆ ఉభయుల కీర్తి దిగ్దంతులకు వెల్ల వేస్తుంది.

"ఔరా వీళ్ళ మూఢ భక్తి! యీ ప్రపత్తి పండితులకు వుండదురా, వీళ్ళది యేమి అదృష్టం" అని గురువు గారు అన్నారు. ఆ పైని వెంకయ్య యేమో అనబోతే చేతితో నోరు అడ్డాను. యెవరి అభిప్రాయం వారు చెప్పకుండా నీ శాసనం యేమిటి అని అడిగాడు. మాటడవద్దని సైసౌజ్ఞ చేశాను. శాయన్న భుక్త తిరిగీ యెత్తుబడి చేశారు.

అవును తాము శెలవిచ్చినట్టు పామరులకు వుండే గాఢ భక్తి పండితులకు వుండదుగాని యీ మూఢభక్తి ఒకప్పుడు ప్రాణాంతం తెస్తుంది. అదే చెప్పబోవుచున్నాను వినండి.

"నేనూ ఆ మాటే చెప్పబోతే చెప్పనిచ్చాడు కాడు" అని వెంకయ్య అన్నాడు. "అవును నీకంటూ తెలియని సంగతి లేదు మరి వూరుకో" అన్నాను.

శివస్థలం యొక్క ఉత్పత్తి మీకు తెలియనే తెలుసును. పూజారి శరభయ్య చాలా కథకుడౌటచేతను, వీడి రోజుల్లో శివస్థలానికి మిక్కిలిగా వైభవం కలిగింది. చుట్టుపట్ల గ్రామాల వాళ్ళందరూ మొక్కుబళ్ళు చెల్లిస్తారు. ఉత్సవపు రోజులలో పెద్ద జాతర్లు సాగుతాయి. మరిన్నీ యిక్కడి దేవాంగులు కలిగినవాళ్ళు. జంగంపాడు యావత్తున్నూ, దేవర పేటానున్నూ, శరభయ్య మాట మీద నడుస్తారు. ఈ గ్రామంలో వుండే విష్ణుస్థలం రెండు వందల యేళ్ళ కిందట యీ దేశం యేలే ఒక మహారాజు కట్టించి రాగభోగాలకు వొక గ్రామం స్వామికి సమర్పణ చేశారు. అప్పటి నుంచి రంగాచార్యులు గారి కుటుంబస్థులే యీ స్థలానికి ధర్మకర్తలై ఉంటూ వచ్చారు. ఈయన యిద్దరు ముగ్గురు వైష్ణవులను జీతమిచ్చి వుంచి వాళ్ళచేత మిక్కిలి భక్తి శ్రద్ధలతో స్వాంవారి కైంకర్య జరిపిస్తూన్నారు. రంగాచార్యులుగారు బహు యోగ్యులు. ఆయన యొక్క సంస్కృత సాహిత్యం మీరు చూడనే చూశారు. ద్రవిడ వేదములో కూడా గట్టివారని ప్రతీతి కద్దు. ఆయన కొమాళ్ళు క్రిష్ణమాచార్యులు కూడా సంస్కారే గాని విశేష ప్రయోజకుడు కాదు. ఆ యింటికి వెలుగు తెచ్చినది యీ కృష్ణమాచార్యులు భార్య నాంచారమ్మ, ఆమె తల్లీ తండ్రి కూడా పండితులౌటచేత ఆంధ్ర గీర్వాణముల యందు మంచి జ్ఞానం సంపాదించిరి. పురాణం ఆ యిల్లాలు చదివినంత శ్రావ్యంగానూ, రసంతోనూ యెవరూ చదవజాల్రు. రూపమూ రూపానికి సదృశమైన గుణసంపత్తి కలదు. ఆమెకు ఒక కొమార్తె, ఒక కొమారుడున్నూ. యిల్లూ, దేవాలయం కూడా ఆమే చక్కబెట్టుకుంటారు.

"ఇది కవిత్వమా, నిజమా ?" అని వెంకయ్య అడిగాడు.

"మాకూ వాళ్ళకూ రాకపోకలు గలవు. నా భార్య చెప్పిన మాటలు నే చెబుతున్నాను. ఆమె పురాణం చదవడం చెవులారా విన్నాను. మీకూ వినడపు అభిలాష వుంటే రేపటి దాకా వుండిపొండి. విష్ణు స్థలం యొక్క స్థితి ఇది. గాని, అయ్యంవార్లం గారు మత సంబంధమైన జట్టీలతో ఎన్నడూ జోక్యం కలగజేసుకోవడం లేదు. వైష్ణవ పక్షానికి కెప్తాను సాతాని మనవాళ్ళయ్య. అనగా రోజూ పొద్దున్న ఉపాదానాకు వచ్చి, స్తోత్ర పాఠాలతో పెణక యెగరగొట్టేస్తాడే, అతగాడే. ఒకనాడు తెల్లవారుగట్ల కలక్టరుగారు గుఱ్ఱమెక్కి వస్తూవుండగా, గ్రామ పొలిమేరను మనవాళ్ళయ్య యెదురై, పెళపెళమని శోకం యెత్తుబడి చేసేసరికి, ఇతని స్థూలకాయం, బట్టె నామాలు, రాగి ధ్వజం, కోలాహలమూ చూసి గుఱ్ఱం బెదిగింది. కోపం వచ్చి కలక్టరు అయిదు రూపాయలు జుల్మానా వేశారట. ఈ కథ శుద్ధాబద్ధం అనీ. తనచేత శ్లోకాలు చదివించి దొరగారు ఐదు రూపాయలు ప్రెజంటిచ్చారని, అవి పెట్టి [illegible] మనవాళ్ళయ్య చెబుతాడు.

2

శైవులలో వున్న ఐకమత్యం వైష్ణవుల్లో లేదు. సాతాన్లు చాలా మంది మనవాళ్ళయ్య శిష్యులే. అయినప్పటికీ కొందరుమట్టుకు అతను అవతార పురుషుడని చెప్పరు. అతనంటాడు. "శరభయ్యే వృషభావతారమైనప్పుడు నేను గరుడాళ్వారి పూర్ణావతారం కాకపోతే కాకపోవచ్చును గాని వారి యొక్క అత్యల్పాంశ వల్లనైనా జన్మించి వుండకూడదా. గరుడాళ్వారి నఖములయొక్క తేజస్సు నాయందు ఆవిర్భవించి వున్నది కాబట్టే, శరభయ్యను యిలా చీల్చి పేల్చుతున్నాను."

అయ్యవార్లంగారికి ఒక మాటు యీ మాట చెవిసోకి గట్టి చీవాట్లు పెట్టారు. ఆ చీవాట్లు తిని పైకివచ్చి."యీ బ్రాహ్మణులదీ, జ్ఞానము కాదు, అజ్ఞానమూ కాదు. కడజాతి మనుష్యులే భక్తి ప్రభావం చేత ఆళ్వార్లు అయివుండిరి గదా? ఇంత కాలవాఁయి రాముడి ధ్వజమును జయప్రదంగా మోస్తూ, శైవ సంహారం చేసిన నేను శ్రీమద్గరుడాళ్వారి నఖాగ్రాగ్రం యొక్క అవతారం యేల కాను ? గారుడాళ్వారి నఖములు పెరిగి, ఖండన ఐనప్పుడూ ఆ ముక్కలు నా వంటి భక్తులుగా ఆవిర్భవించి పరమత సంహారం చేస్తవి గాని, వృధాగా పోనేర్చునా? వట్టి మాట!" అన్నాడు. "ఔర, యేమి మూర్ఖత; యేమి అహంభావము, యీ అజ్ఞులా అవతార పురుషులు? యిలా అన్నందుకు వీళ్ళ తలలు పగలిపోవురా?" అని గురువుగారు అన్నారు.

"శాస్త్రుల్లుగారూ! పాత రోజులైతే వీళ్ళే అవతారాలయిపోదురు. వీళ్ళ పేరిట బొమ్మలు నిలిపి, దేవాలయాలు కట్టి, మనవేఁపూజ్జేతుం. మరి బుద్ధుడూ యిలాంటి మనిషేగదండి" అన్నాడు వెంకయ్య.

"చాకి బట్టెకీ సముద్రానికీ సాపత్యం తెస్తివి." అన్నారు గురువుగారు.

"అన్న మాటకల్లా వ్యాఖ్యానం చేస్తేగాని వూసుపోదురా?" అని నే అన్నాను.

"యీ వూరి నాయలు స్తోమం కలవాళ్ళు. అందులో సారథి నాయడు లక్షాధికారి. అతని బావమరిది రామినాయడు గ్రామ మునసబు. కొంచ ధూర్తూ, నిషా బాజీన్నీ, భోజన ప్రియుడు. ఈ తాలూకాలోకల్లా పెద్ద సారా దుకాణం యీ వూళ్ళోనే వుంది. దాన్నిబట్టి యీ వూరి యోగ్యత మీరు వూహించుకోవచ్చును.

నాలుగు సంవత్సరముల కిందట యిక్కడికి దక్షిణ దేశం నుంచి ఒక అయ్యవార్లంగారు వచ్చి, సారథి, నాయడికీ, ఇంకా మరికొందరు నాయలకూ, చక్రాంకితం చేసి, వైష్ణవ విఁచ్చారు. ఆనాడు మునసబు రామినాయుడు రామస్వామి వారి ఆలయంలో తూంపట్టు పుళిహోరా, వైష్ణవమూ యేక కాలమందే గ్రహించాడు. నాటికీ, నేటికీ, రెంటియందూ ప్రపత్తి యేక రీతిగానే వుంది. అప్పటినుంచీ సారథి నాయడు ద్వాదశి ద్వాదశికీ స్వాం వారికి విరివిగా రాగభోగాలు నడిపిస్తున్నాడు. ద్వాదశి అంటే రామినాయడికి పెద్ద పండగ.

నాయళ్ళంతా వైష్ణవం పుచ్చుకుని, శివకోవిల వైపు తిరిగి చూడకపోవడం, శరభయ్యకు కంట్లో మిరపకాయలు రాసుకున్నట్టు వుండెను. ఆలోచించి ఆలోచించి ఒక యెత్తు యెత్తాడు.

ఆ రోజుల్లో హైదరాబాదు రాజ్యంనుంచి శివాచార్లు కొందరు దేశసంచారార్థం యీ ప్రాంతానికి వచ్చారు. మరి రెణ్ణెల్లనాటికి పీఠంతోనూ, ప్రభలతోనూ, రుంజలతోనూ, పెను ప్రళయంగా వచ్చి యిక్కడికి దిగబడ్డారు. రోజూ అర్ధరాత్రివేళ శివార్చన చేసేవారు. ఆ సమయంలో శంఖాలు, జయఘంటలు, ఢమామీలు, వీటి ధ్వని పామరుల మనస్సులో భయోత్పాతం పుట్టించేది. యీ నల్లరాతి కొండల్లో ఆ ధ్వనులకు ప్రతిధ్వనులు కలిగి, కోలాహలంగా వుండేది. యీ అట్టహాసంతో వైష్ణవం పుచ్చుకున్న ఒక్కొక్క నాయడే, నామాలకి నామంబెట్టి, వీబూది

రుద్రాక్షధారణం చెయ్యడం ఆరంభించాడు వచ్చిన పదో రోజున శివాచార్లు గుండం దొక్కడానికి పెద్ద ప్రయత్నాలు చేశారు సారధి నాయణ్ణి కదిలించడమే వాళ్ళ ముఖ్యప్రయత్నంగా వుండెను అం[illegible]తే సారధి నాయడికి శివమతం వేపు తూగు లావాయెను గుండం తొక్కడం చూసిన తరువాత సారధి నాయడు [illegible]తంగా శైవం పుచ్చుకుంటాడని అంతా నమ్మారు అందుచేతనే శైవుల్లో మొనగాళ్ళంతా రుంజలతో సారధి నాయడి యింటికి వెళ్ళి చాలా కైవారం చేసి ఉత్సవం చూచుటకు రాక తీరదని పిలిచారు

ఈ మాట చెప్పగా అయ్యవార్లంగారు యేవఁన్నారంటే 'రాముడి ఆజ్ఞ యేలా వుంటే అలా జరుగుగాక. వైష్ణవుడు శైవుడు కావాలని కోరితే అడ్డి యేమి కార్యం ? కాక కాశీలో మృతి పొందినవారికి శివుడే కదా తారక మంత్రోపదేశం చేస్తాడు గనుక యీ జన్మంలో పరమ శైవుడైనవాడికి వచ్చే జన్మలో తారక మంత్రోపదేశం చేసి ముక్తి యివ్వకపోతాడా? ఏ మతమైనా ప్రపత్తి వున్నవాడికి తోవ వుంది అది లేకుంటే వైష్ణవుడైనా కార్యంలేదు" సాతాన్లకి అయ్యవార్లంగారి ఉదాసీనత చెయి విరుచుకున్నట్టు వుండెను

ఈ బ్రాహ్మడికి వైష్ణవాభిమానం తక్కువ గనక మనం విజృంభిస్తేనేగాని వైష్ణమత ప్రభావానికి అగౌరవం వస్తుందని మనవాళ్ళయ్య ప్రగల్భించి శివాచార్లు గుండం దొక్కేనాటి రాత్రి రెండు ఝాములప్పుడు కోవిల యెదటి రావిచెట్టు కింద పెద్ద మీటింగు చేశాడు సాతాన్లూ నాయలూ వొందలకి జమ అయినారు అందులో యోధులు దుకాణంలో రహస్య శేవ శేవించి ఒక్కొకరే దిగబడ్డారు అంతట మనవాళ్ళయ్య చెట్టు మొదటి రచ్చ రాతి మీద వంగి నిలిచి గెడ్డము కింద వక కఱ్ఱ అనుకుని యేమని పలికెను పరమ భాగవతోత్తములారా వింటిరా ఈశైవుల యొక్క రాక్షస మాయల్లోపడి అప్పుడే చాలామంది నాయలు వైకుంఠానికి పోయే రాజమార్గమైన వైష్ణవ మతం విడచి అంధకారబంధురమైన శైవమతంలో కూలిపోయినారు ఇక మన పరమ మిత్రుడున్నూ భక్తాగ్రేసరుడున్నూ అయిన సారధి నాయణ్ణి మాయగమ్మి తమలో పడవేసుకొనుటకు యిప్పుడు విపుల ప్రయత్నం చేస్తున్నారు ఈ రాత్రి అతడు వెళ్ళి శైవుల ఘోర కృత్యములు చూసెనా మరి మనవాడు కాడు గనక అతన్ని కాపాడి శ్రీ మహావిష్ణువు యొక్క మహిమ ప్రజ్వలింపచేసే సాధనం యేమిటో తాము అంతా ఆలోచించండి సారధి నాయడు యీ రాత్రి అక్కడకు వెళ్ళకుండా ఉపాయము కల్పించడము కర్తవ్యమని నా అభిప్రాయము "

యెలాగంటే యెలాగని నలుగురూ తలపోయుచుండగా రామానుజయ్య లేచి నిలిచి అన్నాడు "దీనికింత ఆలోచనేలా ? యేమి ? వాళ్ళు చేసే పని మనమేల చేయరాదూ ? రామభక్తుడైన శివుడికే అంత మహిమ వున్నప్పుడు సర్వేశ్వరుడైన ఆ రాముడికి అంతకన్న వెయ్యి రెట్లు మహిమ వుండకపోయెనా ? గనక నా సలహా యేమిటంటే శ్రీమద్గరుడాళ్వారి అవతారమైన మనవాళ్ళయ్య రాగి ధ్వజం చేతబట్టుకొని నాలాయిరం పరిస్తూ గుండం తొక్కితే సరి శైవ వైష్ణవ మతాల తారతమ్యం లోకానికి వ్యక్తం కాగలందులకు శివాచార్ల గుండంకంటే మరి బారెడు అస్తి లావుచేసి యీ చెట్టు కిందే యీ క్షణమందు బ్రహ్మాండమైన గుండం తయారు చేస్తాను ఇందుకు అభ్యంతరం చెప్పేవాణ్ణి వైష్ణవుడని భావించను

చీకట్లో యెవరికీ కానరాలేదు గాని మనవాళ్ళయ్య నోరు వెళ్ళబెట్టాడు నలుగురూ బాగుంది బాగుంది" అనేసరికి అతని ప్రాణాలు యెగిరిపోయినాయి ఒక్క నిమిషం ఆలోచించి అన్నాడు అన్నలారా తమ్ముల్లారా పరమ భాగవతోత్తముల్లారా రామానుజయ్య నన్ను ఆక్షపణ చేస్తున్నాడు నేను పడవలసిందే యీ శరభయ్యే వచ్చి తాను వృషభా వతారవఁని నిక్కినీలుగుతున్నాడు గదా మనం దెబ్బకి దెబ్బతీద్దాం అని కేవల వైష్ణవాభిమానం చేత నేను గరుడ వేషం వేశానే గాని ఇంత భారమైన శరీరంతో నేను గరుడాళ్వారిని యెన్నడూ కానేరనే? ఆ మాట నాకు

తెలియదా ? ప్రాజ్ఞులైన మీకు తెలియదా ? రామానుజయ్య అయితే చులాగ్గా దేగలా వున్నాదు గనుక లవస్యం అతగాడే గరుడాళ్వారి అవతారం అతణ్ణేగుండం తొక్కమనండి నేనుగానీ నిప్పుల్లో కాలుబెట్టానంటే గజం లోతు క్కూరుకుపోయి చస్తాను రామానుజయ్య తేలిగ్గా వున్నాదు అంటీ అంటనట్టు చప చప అడుగేసుకుపోతాడు అన్నల్లారా న్యాయం ఆలోచించండి అనేటప్పటికి రామానుజయ్య సన్నసన్నగా జారాదు

రామినాయదు జల్దుకొని అన్నదు 'రావఁస్వోవిఁకి మయిమం వుందా లేదా ? వుందా యీ యేషాలు మాని తిన్నగా గుండం దొక్కు ఆ మాట విని మనవాళ్ళయ్య మొహం జుమాల్మంది రామానుజయ్యలాగ మందలో జొచ్చి మాయ వౌఁదాఁవంటే చీమా దోమా కాదు పది యిరవై మణుగుల పట్టు హా దైవమా నేను ఒక్క అరగడియ గరుడాళ్వారినే అయితే యెక్కడనైనా ఎగిరి ప్రాణ దాచుకుందును కదా అని అనుకున్నాదు

"ఏం పల్లకుంటావేం?" రామినాయదు పొడవడం ఆరంభించాడు అల్లాండం బెల్లాండం అని తెల్లారకుండగ వొచ్చి తెగ అరుస్తావు గదా ఆ ముక్కలన్నీ మావంటోళ్ళని బెదిరించి కూరా నారా లాగడానికేనా అటిమయిమం యే కాసింతైనా కద్దా?

మనవాళ్ళయ్య నిట్టూర్పు విడిచి రామానుజులను స్మరించి యిల్లా అన్నాదు రామినాయదన్నా నివ్వూ నేనూ చిరకాలంనాటి నేస్తులం నువ్వు గవునరుమెంటు వారి తరపున మనసబీ అధికారం చాలా కాలవాఁయి చలాయిస్తున్నావు యుక్తాయుక్తం యెరిగిన మనిషివి అవునుగాని వైష్ణవ మతం యొక్క ఆధిక్యత అగుపర్చాలంటే ఆ శరభయ్య చేసే తక్కువ పనా నన్ను చేయమంటావు? పృధివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశాత్ అన్నాదు విష్ణుభక్తుడైన వాడికి కర్తవ్యం ఉత్తమోత్తమం పృధివీ అనగా భూమిమీద నడవడవేఁ పంచభూతములలో మరి వక భూతం మీద వైష్ణవుడన్నవాదు అడుగేసి నడవనేకూడదు అంతకు ఒక వీసం తక్కువ అపః అన్నాడు అనగా నీట్లో ఉరకడం ఒకపాటి కర్తవ్యం కావచ్చు. అధమాధమం అగ్గి తొక్కడం గనక మీరు యావన్మందిన్నీ యిప్పుడే నా వెంటరండి ఈ నిశీధి సమయంలో శ్రీ మహావిష్ణు నామస్మరణ చేసి అమాంతంగా సీతాగుండంలో వురుకుతాను అప్పట్లో నా మహిమ మీకు తెలియగల్దు

రామినాయదు దగ్గిరికి వచ్చి మనవాళ్ళయ్య చెయిబట్టుకుని గట్టిగా నొక్కుతూ అన్నాదు ఇన్నావా వైష్ణపోడా మా ఇయ్యంకుదు సారధి నాయదు జంగపాళ్ళలో కలిసిపోతే దోదసి పులియోరి శక్కర పొంగళం పోతాయి ఆ మాట నీకూ యెరిక నాకూ యెరిక నువ్వు సీతమ్మగుండంలో ఆనపకాయ తుంబలాగ తేలి యీతలాడితే నీ మయిమం ఆడొప్పుతాడా యెట్టికుట్టె కబుర్లు మానేసి మావాదు రెందు కళ్ళతో సూస్తుండగా అల్లాండం బెల్లాండం అంటూ అగ్గిదొక్కు "

సరే నేస్తం నీ అభిప్రాయం ఆ ప్రకారం వున్నట్లయితే అలాగే కానియండి శ్రీ మహావిష్ణు యొక్క మహి ు నిలబెట్టదానికి అగ్గి తొక్కుతానా తొక్కి చూస్తానా యిప్పుడు చాలా రాత్రైంది యిళ్ళకుపోయి పరుందాం రేపు యీవేళ్ళప్పుడు యీ స్థలంలోనే బ్రహ్మాండమైన గుండం చేసి దంద్యహ్యమానమైన ఆ గుండం తొక్కి వైష్ణవ మతప్రభావం కనపరుస్తాను అప్పట్లో ఆ గరుడాళ్వారే నన్ను అవహించి అంత గుండమునూ చెంగున ఒక్క దాటున దాటిస్తారు

ఆ పప్పు వుడకదు యీ రాత్రి మావాదు జంగపాళ్ళలో కలిసిపోతే రేపు నువ్వు దాటేం దాటకేం ఆ దాటే దాటేదో యీయాళ ఆళ్ళ గుండంలోనే దాటు లెండోస్సి యీ వైష్ణపోణ్ణి మోసుగెళ్ళి గుండం తొక్కిద్దాం అని రామినాయదు అనేసరికి నలుగురు నాయలు మనవాళ్ళయ్య రెక్కలు పట్టుకు రచ్చరాతి మీద నుంచి కిందికి

దించారు మీరి వచ్చిందని మనవాళ్ళయ్య ఒక యెత్తు పన్నాడు ఆగండి ఆగండి గుండం తొక్కవలసి వచ్చినప్పుడు అందుక్కావలసిన పరికరం అంతా కూర్చుకోవడవాఁ లేకుంటే కట్టుగుడ్డలతో గుండంలో పడేసి వొళ్ళు తెగ్గాలుస్తారా? ఆ శివాచార్లు వీరభద్ర విగ్రహం చేతబట్టి మంత్రాలు పఠిస్తూ శంఖధ్వనికి వీరావేశం పుట్టి గుండం తొక్కుతారు అలాగే శ్రీ రామస్వాం వారి తాలూకు ఉత్సవ విగ్రహం వొకటి నా నెత్తిన కొడితేగాని యెలా చస్తాను? గరుడాళ్వారు అయినా యెప్పుడూ పెరుమాళ్వారిని వీపున మోసుకునే బయల్దేరుతారుగాని ఒట్టినే రెక్క కదపరు మీరెరగరా" అనేటప్పటికి సారథి నాయడు ఆ మాట నిజవఁర్రా యిగ్గరవిఁస్తాడు అయ్యావోర్ని తెలుపుకు రండోస్సి అన్నాడు నలుగురు నాయలు పక్కనున్న అయ్యావార్లం గారి యింటికి వెళ్ళి పైమీద గుడ్డ అయిన లేకుండా ఆయనను మోసుకువచ్చి రావిచెట్టు కింద రచ్చ రాతిమీద కూచోబెట్టారు ఈ గడబిడ కనిపెట్టి కృష్ణమాచార్లు అటకెక్కి దాక్కున్నాడు

3

అతి వినయమును నటిస్తూ మనవాళ్ళయ్య రంగాచార్యులు గారికి ప్రస్తుతాంశము విన్నవించి ఉత్సవ విగ్రహమును యిమ్మని వేడాడు రంగాచార్యులు గారు అన్నారు ఓరి మూర్ఖుల్లారా మీకు మతులు శుభ్రంగా పోయినాయిరా? యీ గుండం తొక్కడమనేది - గర్హ్యమైన తామస వ్యాపారము వైష్ణవ మత నిషిద్ధము మన గ్రంథాల్లో యెక్కడా యీ ప్రక్రియ లేదు గుండం తొక్కడానికి ఒక విధీ మంత్రం యేడిస్తేనా?

శక్కరంతోటి వొళ్ళల్లా తెగ్గాల్చడానికి మంతరం కద్దా అట్టే మాటలు శెలవియ్యక ఆ యిగ్గరవేఁదో సాతానోడి కియ్యండి రామినాయడు అడిగాడు

ఛీ పొండి మూర్ఖుల్లారా నేను యిచ్చేది లేదు ఉత్సవ విగ్రహములు శూద్రులు ముట్టుకోవలసినవి కావు ముట్టుగుంటే కళ్ళు పేలిపోతాయి అని రంగాచార్యులుగారు అనేసరికి మనవాళ్ళయ్య 'బతికానురా దేవుడా అనుకొని సారథి నాయడితో చూశావా నేస్తం ఆ మాట నిజమే నేను ఉత్సవ విగ్రహములు ముట్టుకోకూడదు అందుచేత యిప్పుడు కర్తవ్యం యేమిటంటే ఆ విగ్రహం పట్టుకొని అయ్యవార్లంగారే గుండం దొక్కవలసి వుంటుంది ఆ అధికృత అనేది వారికే వుండవలసినది

మునసబు ముసలాయన యిగ్గరా లట్టుకుని గుండం తొక్కేదేటి? సిన్నిసోవిఁని లెగదీసుకెళదాం రండి అన్నాడు

వాడి జోలికి వెళ్ళకండి మా బాగే ఉత్సవ విగ్రహాలు పట్టుకుని నేనే గుండం తొక్కుతాను మా వాడు పట్నం వెళ్ళాడు వూళ్ళోలేదు అని రంగాచార్యులుగారు అన్నారు

అయితే లెండోయి అని మనవాళ్ళయ్య బొబ్బ వేశాడు అంతట ఆ రావిచెట్టు మాను చాటున గుప్పని ఒక వెలుతురు పుట్టింది అందరూ భీతిల్లారు నిషాలు దిగజారజొచ్చాయి వెంటనే మాను వెనకనుంచి ఒకచేత కరదీపము రెండవచేత సూరకత్తి కట్టుకుని వుంగరాల జుత్తు గాలికి తూగులాడుతుండగా నిబ్బరంగా అడుగు వేసుకుంటూ వచ్చి నాంచారమ్మ మామగారి పక్కన నిలచి ఆయనరెక్కలు పట్టుకుని వున్న నాయల వంక బాకు మొన జూపి దుష్టుల్లారా యీ పరమ పవిత్రమైన బ్రాహ్మణ్ణి వొదుల్తారా బాకుకు బలి యిచ్చెదా? అని అడిగినది

హటాత్తుగా వచ్చిన యీ వీర రూపము చూచి అందరి ధైర్యాలూ అడుగంటాయి అయ్యావార్లంగారిని పట్టి నిలిచిన నాయలు బెదిరి దూరం సాగారు అంతట ఆమె చేతి దీపం రచ్చ రాతిమీద వుంచి నీకేం కావాల" ని మనవాళ్ళయ్యను అడిగింది మనవాళ్ళయ్య రెండడుగులు వెనక్కివేసి తనకేమి అక్కరలేదన్నాడు

"నీకు ఉత్సవ మూర్తులు కావలెనంటివే?"

"నాకెందుకు తల్లీ. అపవిత్రదను! వాటి యెత్తు బంగారం కరిగి యిస్తే నాకు అక్కర్లేదు. రామినాయడు యేమో కొంచం - "

ఆమె అటుంచి యిటు తిరిగి, రామినాయడిని నిస్సారంగా చూస్తూ - "నీకేం గావాలి, మునసబు నాయడా" అని అడిగింది.

మొహం వొంచి, రామినాయడు తనకేమి అక్కర్లేదని పైకి చెప్పి, "ఆడదాయితో యవడు మాటాడగల్డు?" అని గొణుగుకున్నాడు. రామినాయడి పెళ్ళాం గయ్యాలి.

నాంచారమ్మ - "ఎవరికీ ఏమీ అక్కరలేకుంటే యీ ముసలి బ్రాహ్మణ్ణి వొంటిమీద బట్టయినా లేకుండా నిద్దర మంచం మీంచి ఎందుకు యీడుచుకు వస్తిరి ? ఎవరూ మాటాడ్రేవిఁ!"

రామినాయడు కొంచెం ధైర్యం తెచ్చుకొని "ఆడదాయితో మాటలకంటే సాల్లేంగాని, యీ రాత్రికాడ ఆ జంగపోళ్ళు శివుఁడు పేరుజెప్పి గుండం దొక్కుతారు గదా, మన రామస్వోంవోరి పేరుజెప్పి మనం కూడా గుండం దొక్కకుంటే, మన పెండెం యిరిగిపోదా ?

నాంచా : "నువ్వేల తొక్కరాదూ?"

మున: "నాకు మంతరం, మాయా యెరికనేదే! అందుకనే సాతానోణ్ణి తొక్కమన్నాను"

నాంచా : (మనవాళ్ళయ్యతో) "నువ్వెందుకు తొక్కకూడదూ?"

మనవాళ్ళయ్య : "అమ్మా. ఈవేళ ఏదో నా ప్రారబ్ధం చాలక యీ మీటింగు తల పెట్టాను. బుద్ధి గడ్డి తిన్నది. ఇదుగో లెంపలు పడ పడ వాయించుకుంటున్నాను. తల్లీ నన్ను యీకాడికి వొదిలివేస్తే శ్రీరంగం వెళ్ళిపోతాను. ఈ నాలుగు వూళ్ళ పొలిమేరనూ, నేనంటూ తిరిగి కనపడితే, నా నెత్తిమీద పెద్ద పిడుగు పడిపోవాలి."

నాంచా : " నీకు కొండంత గుండె వుంది! (రామినాయడుతో) మునసబు నాయడా. నీ వియ్యంకుడు సారథి నాయడు విరిగిపోతే ద్వాదశి ద్వాదశికీ "శక్కర పొంగళం," "పులియోరీ" లేకపోతాయని గదా దుఃఖం?"

మునసబు : (తల గోక్కుంటూ) "నా కొక్కడికే అన్న మాటేమిటమ్మా, ఆ రామస్వోంవోరికి మాత్రం పులియోరం కరువైపోదా?"

మనవా : "అమ్మా. శక్కర పొంగలి, దధ్యోదనమూ అనేవి ముఖ్యములు కావు. వైష్ణవ మతోత్కర్ష మహిమ కనపర్చి, ఉద్ధరించాలి అదీ కర్తవ్యం."

నాంచా : "ఆ వుద్ధరించడం ఏదో నువ్వేల చెయ్యరాదు? నీకు ఉత్సవ విగ్రహమంటూ యేలా ! ఆకాశమంత రాగిధ్వజం మోసుకు తిరుగుతావు గదా. దానిలో అర కాసంతయినా మహత్తు లేదా?"

మనవాళ్ళయ్య : "మళ్ళీ మొదటికొచ్చింద"ని సణుక్కుంటూ, కష్టం మీద మందలో దూరి అంతర్థానం అయిపోయినాడు.

నాంచా: "రాముడే కాదు, ఏ దేవుడిమీదనయినా నిజమైన నమ్మకమన్నది ఏడిస్తే ఒక్కగుండమేఁకాదు, అన్ని కష్టాలూ తరించవచ్చును. నేను మా మామగారి పేరు స్మరిస్తూ గుండం తొక్కుతాను. నా వెంట రాగలిగిన వైష్ణవు లెవరైనా వుంటే ఎదటికి రండి."

యెవడూ పలుకలేదు.

నాంచారమ్మ : నిరసననవ్వునవ్వి. "ముసలాయనను అగ్గిలో తోసి పైనుంచి చూడదానికి మీరంతా వీరులా?"

యెవరూ ఉలకలేదు పలకలేదు

నాంచారమ్మ అందరినీ కలయజూసి పీరు సాయిబు యిక్కడ లేడా? అని అడిగింది పీరు సాయిబు వెంటనే ఎదటికి వచ్చి "అమ్మా యిదిగో దాసుడ ని చెయి జోడించి నిలుచున్నాడు పీరు సాయిబు దూదేకుల సాయిబు అయినప్పటికీ రామభక్తుడు కీర్తనలు చెప్తుతాడు హటయోగం అభ్యసిస్తాడు రోడ్డుపక్క ఏటివొడ్డు తోటలో మఠం యితనిదే ఇతనికి శిష్య బలగం లావు

సాయిబు నువ్వు గుండం తొక్కగలవా?' అని నాంచారమ్మ అడిగారు

మీ శలవైతే అవలీలగా తొక్కుతాను తల్లీ అని అన్నాడు

నాంచారమ్మ ఏడీ మనవాళ్ళయ్య? గరుడుడి అవతారం అంతర్ధానమై పోయింది రామినాయడా పరమ భాగవతోత్తములై యుండిన్ని మీరు యెవరూ గుండం తొక్కజాలినారు కాదుగదా? అట్టి స్థితిలో యీ పచ్చి తురకకీ గుండం తొక్కడానికి భగవంతుడు సాహస ధైర్యాలు యిచ్చాడు గనుక మీ వైష్ణవ మతం గొప్పా అతగాడి తురక మతం గొప్పా? రామినాయడా మీ దేవులాటంతా యీ రాత్రి వైష్ణవులు శైవులికి పరాభవం చెయ్యాలని గదా? అందుకు ఉపాయం చెబుతాను వినండి మతాలు సాత్వికాలూ తామసాలూ అని రెండు విధాలు యీ రెండు విధాల మనుష్యులూ శైవుల్లోనూ వైష్ణవుల్లోనూ కూడా వున్నారు గుండాలు దొక్కడం మొదలైన తామస కృత్యాలు చేసే వాళ్ళని శైవుల్లో శివాచార్లు అంటారు మన వైష్ణవుల్లో అట్టి కృత్యాలుచేసే తెగ కూడా వున్నారు ఎవరో మీకు తెలుసునా?

మనవాళ్ళయ్య గుంపులో మరి వక పక్కనుంచి తన బుఱ్ఱ పైకి పెట్టి ఎవళ్ళమ్మా వాళ్ళు అని అత్యాతురతతో అడిగాడు

మునసబునాయడు మరెవళ్ళు? సాతానోళ్లు అనేటప్పటికి మనవాళ్ళయ్య బుఱ్ఱ మళ్ళీ మందలో మాయమైపోయింది

నాంచారమ్మ ఆ వైష్ణవులు ఎవరా ? మరెవరు తురకలు ? పీరు అనేది ఏమిటనుకున్నారు శ్రీ స్వామివారి తిరునామమే పట్టణంలో మా యింటి పక్కనే ఒక సాతాని పీర్లని నిలిపి గుండం తొక్కేవాడు పట్టణంలో ఎంతో మంది హిందువులే పీర్ల పంజాలు వుంచి గుండాలు తొక్కుతారు గనక శ్రీరామస్వామి వారి నామం తెచ్చి పీరు కట్టి యిస్తాను ఆ పీరు పట్టుకు పీరు సాయిబు గుండం తొక్కుతాడు పీరు సాయిబు యోగ్యత మీ రెరిగినదే అతగాడు కబీరు దాసంత భక్తుడు గనక భయాలు విడిచి అతని వెంట వెళ్ళి జయించుకు రండి వేళకి భక్తి నిలుస్తుందో నిలవదో చేతి కఱ్ఱలు మాత్రం మరవకండి?"

ఆమె విరమించేసరికి పెళపెళమని ఆ మూకలోనుండి మనవాళ్ళయ్య శ్లోక పఠనం ఉపక్రమించి యిటూ అటూ మనుషులను తోసుకుంటూ ఎదటికి వచ్చి సాష్టాంగంచేసి అమ్మా మీరు సాక్షాత్తు శ్రీమహాలక్ష్మి అవతారం వైష్ణవ మతం నిలబెట్టారు మతమే అన్నమాట ఏమిటి ? మా ప్రాణాలుకూడా నిలబెట్టారు ఇహ నా విజృంభణం చూడండి అన్నాడు మనవాళ్ళయ్య పెద్ద హికమద్దారుడు ఆ రాత్రి వైష్ణవతంత్రం తరవాయి కథ అంతా అతనే నడిపించాడు

అంతా చల్లారగానే అటక మీద నుంచి కృష్ణమాచార్యులు దిగాడు కష్టసాధ్యమును సాధించిన సంతోషముతో నాంచారమ్మ కరదీపం తిరిగి చేతపూని యింటికి సవిలాసముగా నడిచి పోవుచుండగా పెనిమిటి ఎదురైనప్పుడు ఆమె ప్రేమ పరిహాసములు పెనగొను దృష్టితో చూసెను ఆ దృష్టి తనకు దేవత్వమిచ్చి తన్ను అవతార పురుషుణ్ణి చేసిందని కృష్ణమాచారి మర్నాడు నాతో చెప్పి ఆ అర్థంతో శ్లోకం రచించాడు తమ రహస్య శృంగార చేష్టలు మిత్రులతో చెప్పితేనే గాని కొందరికి తనివి తీరదు

ఆ రాత్రి శివాచార్లు గుండం తొక్కడం చూడ్డానికి నేను వెళ్ళి వుంటిని. తెల్లవారగట్ల నాలుగు గంటలవేళ చిరి చీకటిలో గుండంలో నిప్పులు కణ కణ లాడుచుండెను. ప్రాతః కాలపు శీతగాలి సాగింది. ఒక్క పెట్టున గర్భ, నిర్భేధ మయ్యేటట్టు శంఖాది వాద్యములు రేగాయి. ఇంగిలీషు చదువుతున్న నాస్తికాగ్రేసరులకు కూడా ఆ కాలమందు బితుకు కలిగిందని వారే చెప్పుకున్నారు.

పందిటిలో నుంచి వీరగంధాలు పూసుకున్న నలుగురు శివాచార్లు గుండం దగ్గరకు వచ్చి నిలుచున్నారు. ఒకడు నెత్తిమీద భీకరమైన రాగి ప్రతిమ పెట్టుకున్నాడు. ఎదురుగా నిలిచి మరి వకడు కత్తి ఝళిపించుచూ వీర వాక్యాలు కొలిపాడు. ఒకడు గుండంలో నెయ్యిపోసి గుమ్మడికాయ తుండలు గుండంలోకి విసిరాడు. వెంటనే శివాచార్లు గుండం జొచ్చినడుచుకుపోయినారు. అవతల వొడ్డు చేరి తిరిగి తొక్కుటకు వారు యిటు అభిముఖులై యుండగా, "అల్లా - రామ్" అని కెవ్వుమని ప్రళయమైన కేక ఒకటి వేసి, తక్షణం శివాచార్లు గుండం దిగిన వేపునుంచి, మూకను చీల్చుకొని ఒక మనుష్య ప్రవాహము గుండము దాటుకుని పోయింది. వారిలో అందరున్నూ ముఖముల మీద ముసుగులు వేసుకున్నారు. ఆ మనుష్య ప్రవాహమునకు అగ్రమందు వెండి పీరు ఒకటి రెండు చేతులా పట్టి ఒక వీరుడు భీమునివలె నడుచుకుపోయినాడు. ఇది అంతా అర నిమిషం పట్టలేదు.

మూక, చకాపికలై చెదిరిపోయినది. కొందరు సాతాన్లకీ, శివాచార్లకీ కూడా యెత్కించిత్ కాళ్ళు కాలాయి. అది భక్తిలోపం కింద కట్టారు. తరవాత శరభయ్యకీ, మనవాళ్ళయ్యకీ రాజీనామా అయినదని అనుకుంటారు. పైకి మట్టుకు దెబ్బలాడుతున్నట్టే వుంటారు.

అదుగో, మా యింటికి యెదురుగా ఆ రచ్చసావిట్లో నిలిపిన పీరు ఆ పీరే. నాటినుంచీ, ప్రతి సంవత్సరం ఆ పీరు పండుగ చేస్తారు. ఊరు ఆబాలగోపాలం శైవ వైష్ణవ భేదం లేకుండా పీరు దేవరకు మొక్కులు చెల్లిస్తారు. త్రిశూలాకారం గనక ఆ పీరు శివపీరే అని శరభయ్య అంటాడు. ఆ వ్యవస్థదో వెంకయ్య పంతులుగారే చెయ్య సమర్థులు.

"శివుడూ విష్ణూ పీర్లే అయినప్పుడు బుద్ధుడు శివుడు కారాదా?" అని శాయన్న భుక్త కథ పరిసమాప్తి చేశాడు.

మా గురువుగారు యీ చరిత్రకు చాలా ఆశ్చర్యపడి అన్నారు. "ఔరా! కలికాలంలో మనుష్యులే కాదు. దేవుళ్ళు గూడా సంకరం అవుతున్నారు."

"అయినా తప్పేమి? శివుడన్నా, విష్ణన్నా, పీరన్నా, బుద్ధుడన్నా, ఆ పరమాత్మ మట్టుకుఒక్కడేగదా!" వెంకయ్య వూరుకుంటాడా, "అందరు దేవుళ్ళూ వక్కరే అయితే, ఆ పీనుగుల్ని అందరినీ ఒక్కచోటే నిలిపి అందరూ కలిసి పూజ తగలెట్టరాదా?" అన్నాడు.

అంత, గురువుగారు "ఓరి దేవుళ్ళని పీనుగులంటావురా ? నువ్వు వొట్టి కిరస్తానువి - యింకా కిరస్తానుకైనా దేవుడంటూ వున్నాడు, నువ్వు కిరాతుడివి. పీరో, బిత్రో, దెయ్యమో, దేవరో, యీ అజ్ఞులకు మూఢభక్తి అయినా వుంది. నువ్వు అందరు దేవుళ్ళకీ ఒక పెద్ద నామం బెట్టావు."

"ఒక్క మీకు తప్ప శాస్తులుగారూ," అన్నాడు.

"నీ జన్మానికల్లా విలవైన మాట అంటివిరా " అని నే నన్నాను.

- 'ఆంధ్ర భారతి', 1910 ఏప్రిల్, మే, జూన్ సంచికలు.

దిద్దుబాటు[1]

తలుపు తలుపు

తలుపు తెరవఁబడలేదు ఒక నిమిష మతఁడూరుకొనెను

గదిలోని గడియారము టింగుమని ఒంటిగంట కొట్టినది

ఎంత ఆలస్యము చేస్తిని బుద్ధి గడ్డి తిన్నది రేపటినుంచి జాగ్రత్తగా వుంటాను యాంటినాచెల్లా పోఁ సానిదాని పాట సరదాలో మనసు లగ్నమైపోయినది ఒక్క పాట సరదాతో కురదలేదు మనిషిమీద కూడా సరదా పరిగెత్తుతూంది లేకుంటే పోకిరి మనిషివలె పాట ముగిసిన దాకా కూర్చోవడమేమిటి ? ఏదో వక అవకాశమ కలుగఁజేసికొని దానితో నాలుగు మాటలు ఆడడపు ఆసక్తి ఏమి ? ఇదిగో లెంపలు వాయించుకుంటున్నాన రేపటినుంచి మరి పాటకు వెళ్ళను నిశ్చయం నిశ్చయం గట్టిగా పిలిచితే కమలిని లేవగలదు మెల్లిగా తలుపు తట్టి రాముడిని లేపగల్గితినా చడిలేకుండా పక్క జేరి పెద్దమనిషి వేషము వెయ్యవచ్చును

గోపాలరావు తలుపు చేత నంటగానే రెక్క విడబారెను అరే యిదేమి అనుకొని రెక్క మెల్లన తెరచ నడవలో దీపము లేదు అంగణము దాటి తన పడక గది తలుపు తీయ నందును దీపము లేకుండెను చడిలే అడుగు వేయుచు మంచము దరికి పోయి కమిలిని నిద్రించుచుండెనా మేల్కొని యుండెనా యని కనుగొన యత్నించెను గాని యేర్పరింప లేదయ్యె అంత జేబు నుండి అగ్గిపెట్టె తీసి పుల్ల వెలిగించెను మంచముపై కమ[illegible] [illegible]ానరాలేదు నిశ్చేష్టుఁడై చేతినుండి అగ్గిపుల్ల నేలరాల్చెను గదినీ అతని మనస్సును కూడ చీకటి క్రమ్మెన వెట్టి శంకలును అంతకు వెట్టి సమాధానములును మనసున పుట్టుచు గిట్టుచు వ్యాకులత కలుగజేసెను ఓ[illegible] తక్కువకు తనయందో కానరామికి కమలిని యందో యేర్పరింపరాని కోపావేశమును చీకాకును గలిగెను న[illegible] వాకిటికి వచ్చి నిలువ చుక్కల కాంతిని దాసిగాని దాసుఁడుగాని కనపడలేదు వారికి తగిన శిక్ష వురియే[illegible] గోపాలరావు నిశ్చయించెను

తిరిగి గది లోనికి పోయి దీపము వెలిగించి గది నలుదెసల పరికించెను. కమలిని కానరాలేదు. వీధి గుమ్మము జేరి తలుపు తెరచి చూడ చుట్ట కాల్చుచు తలయెత్తి చుక్కల పరీక్షించుచున్న రాముఁడు వీధి నడుమ కానవచ్చెను. పట్టరాని కోపముతో వానినిఁజూచి గోపాలరావు "రామా! రా!" యని పిలిచెను. రాముఁడు గతుక్కుమని చుట్ట పారవైచి 'బాబు' అని డగ్గరెను.

"మీ అమ్మేదిరా ?"

"మా యమ్మా? యింటున్నది బాబూ."

"మా అమ్మ కాదురా! బుద్ధిహీనుడా! నా భార్య."

"అమ్మగారా ? ఎక్కడుంటారు బాబూ? పడుకున్నారు?"

"యింట్లోనే లేదు."

రాముడి గుండెలో దిగులు ప్రవేశించెను. గుమ్మములో అడుగుపెట్టఁగానే రాముని వీపుపై పీశ గుద్దులు రెండు పడెను. 'చంపేస్తిరి బాబూ' అని రాముడు నేల కూలఁబడెను.

గోపాలుఁడు సదయ హృదయుఁడు. అక్రమ మాచరించితినను జ్ఞానము వెంటనే పొడమి అగ్రహావేశము దిగజారి పశ్చాత్తాపము కలిగెను. రామునిచేత లేవనెత్తి. వీపు నిమిరి పశువు వలె నాచరించితినని యనుకొనుచు గదిలోనికి తీసుకొని పోయెను.

కుర్చీపయి కూర్చుని "రామా, ఏమాయెరా?" యని దైన్యముతో ననెను.

"యేటో మాయలా వుంది బాబూ."

"పుట్టింటికి వెళ్ళియుండునా?"

"అంతవారు కారనా? బాబూ, కోపగించితే చెప్పలేను గాని ఆడారు చదువు నేరిస్తే ఏటౌతది?"

"విద్య విలువ నీకేం తెలుసురా, రామా!" అని గోపాలరావు మోచేతులు బల్లపయినాని వాని నడుమ తలయుంచి యోచించుచుండ కమలిని చేవ్రాత నొక యుత్తరము కానవచ్చెను. దానిని చదువసాగెను.

"అయ్యా!"

"'ప్రియ' పోయి 'అయ్యా' కాడికి వచ్చెనా ?"

"పెయ్య పోయిందా బాబూ!"

"మూర్ఖుఁడా! పూరుకో!"

"అయ్యా! పది దినములాయె. రాత్రులు ఇంటికి మీ రాకయే నే నెరుగను. మీటింగులకుఁ బోవుచుంటిమంటిరి. లోకోపకారములగు నుద్యమముల నిదుర మాని చేయుచుంటిమంటిరి. మా చెలుల వలన నిజము నేర్చితిని, నేనింట నుండుటను గదా మీరు కల్లలు పలుకవలసి వచ్చె. నేను పుట్టింటనున్న మీ స్వేచ్ఛకు నిర్బంధమును, అసత్యమునకు అవకాశము కలుగకుండును. మీచే దినదినమును అసత్యమాడించుట కన్న మీ త్రోవకు అడ్డుగనుండకుండుటయే, పతి మేలు కోరిన సతికి కర్తవ్యము కదా? నే నీ రేయి కన్నవారింటికి జనినయెడ సంతసింపుడు. వెచ్చముగాక ఏపాటి మిగిలియున్నను దయ నుంచుడు."

ఉత్తరము ముగించి "నేను పశువును" అని గోపాలరావు అనెను.

"అదేమిటి బాబూ అలా శలవిస్తారు?"

"శుద్ధ పశువును!"

రాముఁడు అతి ప్రయత్నముచే నవ్వు ఆపుకొనెను.

"గుణవతి, విద్యానిధి, వినయ సంపన్నురాలు నా చెడుబుద్ధికి తగిన శాస్తి చేసినది."

"ఏటి చేసినారు బాబూ?"

"పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయినది - గాని నీకు తెలియకుండా ఎలా వెళ్ళిందిరా?"

రాముఁడు రెండడుగులు వెనుకకు నడిచి "నాను తొంగున్నాను కావాల బాబూ - అలకచేస్తే చెప్పచాల్నుగాని బాబూ ఆడదయి చెప్పకుండా పుట్టినారింటికి ఎల్తానంటే చెంపలాయించి కూకోబెట్టాలిగాని మొగోరిలాగా రాతలూ కోతలూ మప్పితే ఉడ్డోరం పుట్టదా బాబూ?"

"ఓరి మూర్ఖుడా! భగవంతుడి సృష్టిలోకెల్లా ఉత్కృష్టమైన వస్తువ విద్య నేర్చిన స్త్రీ రత్నమే. శివుఁడు పార్వతికి సగము దేహము పంచి యిచ్చాడు. ఇంగ్లీషువాఁడు భార్యను బెటర్‌హాఫ్ అన్నాడు. అనగా పెళ్ళాము మొగునికన్న దొడ్డది అన్న మాట. బోధపడ్డదా?"

"నాకేం బోద కాదు బాబూ!" రామునికి నవ్వు ఆచుకొనుట అసాధ్యమగుచుండెను.

"నీ కూతురు బడికి వెళ్ళుతున్నది గదా! విద్య విలువ నీకే బోధపడుతుంది. ఆ మాట అలా వుండనియ్యి. కాని, నువ్వో నేనో వెంటనే బయలుదేరి చంద్రవరం వెళ్ళాలి. నేను నాలుగు రోజులదాకా వూరినుంచి కదలడమును వీలుపడదు. నువ్వు తాతలనాటి నౌఖరువి. వెళ్ళి కమలిని తీసుకురా. కమలినితో ఏమి జెప్పవలెనో తెలిసిందా?"

"యేటా? బాబూ! బాబు, నా యీపు పగలేసినారు, రండమ్మా అంతాను?"

"దెబ్బల మాట మరిచిపో. కొట్టినందుకు రెండు రూపాయలిస్తాను. తీసుకో. మరి యెన్నడూ ఆ వూసెత్తకు. కమలినితో గాని తప్పిజారి అనఁబోయేవు సుమా."

"అనను బాబూ!"

"నువ్వు చెప్పవలసిన మాటలు చెబుతాను. బాగా విను. 'పంతులికి బుద్ధి వచ్చింది. ఇక ఎన్నడూ సానుల పాట వినరు. రాత్రులు యిల్లు కదలరు, ఇది ఖరారు. తెలిసిందా ? మిమ్ములను గెడ్డము పట్టుకుని బతిమాలుకున్నానని చెప్పమన్నారు. దయదలచి ఆయన లోపముల బయలు పెట్టక రెండు మూడు రోజులలో వెళ్ళిపోయి రమ్మన్నారు. మీరులేని రోజో యుగముగా గడుపుతున్నారు' అని నిపుణతగా చెప్పు తెలిసిందా?"

"తెలిసింది బాబూ!"

"ఏమని చెబుతావో నాతో వొక మాటు చెప్పు."

రాముఁడు తల గోకుకొనుచు "యేటా - యేటా - అదంతా నాకేం తెలదు బాబూ - నానంతాను అమ్మా! నా మాటినుకొండి - కాలం గడిపినోణ్ణి - ఆడోరు యెజిమాని చెప్పినట్టల్లా యిని వల్లకుండాలి. లేకుంటే మా పెద్ద పంతులార్లాగ అయ్యగారు కూడా సానమ్మ నుంచుగుంతారు. మీ శెవులో మాట. పట్టంలోకి బంగారు బొమ్మలాంటి సానమ్మవొచ్చింది. మరి పంతులు మనసు మనసులో లేదు. ఆ పైన మీ సిత్తం! అంతాను."

"ఓరి వెధవా!" అని గోపాలరావు కోపముతో కూర్చీనుండి లేచి నిలిచెను.

ఊసవలె రాముడు వెలికెగెసెను.

అంతట మంచము క్రింద నుండి అమృత నిష్యందిని యగు కలకల నగవును కరకంకణముల హృద్యారావమును విననయ్యెను.

– 'ఆంధ్ర భారతి' **1910**, ఫిబ్రవరి

దిద్దుబాటు[2]

"తలుపు! తలుపు!

తలుపు తెరవలేదు.

గదిలోని గడియారం టింగుమని వొంటి గంట కొట్టింది.

"ఎంత ఆలస్యము చేస్తిని! బుద్ధి గడ్డి తిన్నది. రేపట్నుంచి జాగ్రత్తగా వుంటాను. యాంటీనాచల్లా పోయి సానిదాని పాట సరదాలో మనసు లగ్నమైc పోయినది. ఒక్క పాట సరదాతోటి కుదరలేదు. పాడే మనిషి మీదక్కూడా మనసు పరిగెత్తుతూంది. లేకుంటే, పోకిరి మనిషివలె పాట ముగిసిన దాకా కూర్చోవడవేఁమిటి? ఏదో వక అవకాశము కలుగcజేసికొని దానితో నాలుగు మాటలు ఆడడపు ఆసక్తి ఏమిటి? యిదిగో, లెంపలు వాయించుకుంటున్నాను. రేపట్నుంచి మరి పాటకు వెళ్ళితే వొట్టు – (వొట్టు వేసుకోరాదు. అదో నియమం వొచ్చింది కదూ) మరి వెళ్ళను. నిశ్చయం, నిశ్చయం. గట్టిగా గాని పిలిస్తినట్టాయనా, కమలిని లేవగలదు. మెల్లిగా తలుపు తట్టి రాముణ్ని లేపగలిగితినా చడిచప్పుడూ లేకుండా పక్క జేరి పెద్దమనిషి వేషము వెయ్యవచ్చును."

గోపాల్రావు తలుపు చేతనంటగానే, రెక్క విడబారింది. "అరే యిదేమి చెప్మా!" అనుకొని తలుపు మెల్లిగా తెరిచేసరికి, నడవలో దీపం లేదు. నాలుగిళ్ళ వాకిలి దాటి, పడక గది తలుపు తీసిచూస్తే దాన్లోనూ దీపం లేదు. చడీచప్పుడూ లేకుండా అడుగువేస్తూ మంచము దరికిపోయి, కమలిని మేలుకొని వున్నదా, నిద్రించుతున్నదా అని కనిపెట్ట ప్రయత్నించెను గాని, యేర్పరించలేక పోయినాడు. బల్లమీద తడివిc అగ్గిపెట్టె తీసి ఒక పుల్ల వెలిగించాడు. మంచం మీద కమలిని లేదు. నిశ్చేష్టుడైపోయినాడు. చేతినుంచి అగ్గిపుల్ల రాలింది. గదినీ, అతని మనస్సునూ చీకటి కమ్మింది. వెఱ్ఱి శంకలూ, అంతకు వెఱ్ఱి సమాధానాలూ మనసున పుట్టుతూ గిట్టుతూ వ్యాకులత కలగజేశాయి. బుద్ధి తక్కువ పని చేసినందుకు తనయందో, కానరామికి కమలిని యందో యేర్పరింపరాని కోపావేశం కలిగింది. నట్టి వాకిట వచ్చి నిలబడ్డాడు. చుక్కల కాంతిని నౌకరుగానీ, దాసీగానీ కానరాలేదు.

తిరిగీ గదిలోకి పోయి దీపం వెలిగించి, గది నలుముఖాలా పరికించి చూశాడు. కమలిని ఎక్కడా కానరాలేదు. వీధి గుమ్మం దగ్గిరికి వెళ్ళి తలుపు తెరిచి చూసేసరికి, వీధి నడుమ చుట్ట కాలుస్తూ తల ఎత్తి ఆకాశం

మీది చుక్కల్ని చూస్తూ రావుఁడు కనపడ్డాడు! "రామా!" అని గోపా(ల్రావు పిలిచాడు. రావుఁడి గుండె ఝల్లుమంది, నోట్లో చుట్ట జారి కిందపడ్డది.

"రా వెధవా!"

కాలీడ్చుకుంటూ రావుఁడు దగ్గిరకొచ్చాడు.

"మీ అమ్మేదిరా?"

"మా యమ్మా బాబూ? మా కొంపలున్నాది."

"నీ అమ్మ కాదురా! బుద్ధిహీనుడా! నా భార్యరా."

ఆ మాటతో రావుఁడికి మతిపోయింది. ఆలోచించుకుని అన్నాడు -

"ఎక్కడుంటారు బాబూ? అమ్మగోరు గదిలో తొంగున్నారు బాబూ!"

"యింటో ఎక్కడా లేదురా, వెధవా! యిల్లు విడిచి నువ్వెక్కడికి పోయినావురా?"

రావుఁడు మొహం ఓరజేసుకుని "నౌఖరోడికి కాల్నొస్తుంది, కడుపు నొస్తుంది, బాబూ. పెద్దయ్యోరు మరీ మరీ అప్పుసెప్పి ఎల్లినారు గందా, అమ్మగారి నొక్కర్నీ ఒగ్గేసి నిసి రా(త్రేళ సానమ్మగారి – " రావుఁడి వీపుమీద రెండు వీశ గుద్దులు పడ్డాయి. "సంపేసినారు బాబూ" అని రావుఁడు నేలకూలబడ్డాడు.

గోపాలరావు దయగలవాడు. వెంటనే కోపం దిగజారి, పశ్చాత్తాపం కలిగింది. రాముణ్ణి చేత లేవనెత్తి, వీపు నిమిరి, "కోపం పట్టలేక పశువువలె ఆచరిస్తిని" అనుకుంటూ గదిలోకి తీసుకువెళ్ళాడు.

కుర్చీమీద తాను కూచుని "రామా ఏమాయెరా!" యని దైన్యంతోటి అన్నాడు. రాఁవుడు యీ తట్టూ, ఆ తట్టూ, చూసి

"ఏటో మాయలా వుంది, బాబూ." అన్నాడు.

"పుట్టింటిగ్గానీ వెళ్ళి వుందునా?"

"అంతోరు కారనా, బాబూ? కోపగించితే సెప్పజాల్ను గానీ, ఆడోరు సదువుకుంటే, ఏటౌతది బాబూ?"

"విద్య విలువ నీకేం తెలుసురా, రామా!" అని గోపాలరావు మోచేతులు బల్లపైన అన్చి ఆ నడుమ శిరస్సు వుంచి తలపోస్తూ వున్నంతలో, ముద్దు లొలికే కమలిని చే(వ్రాలున వుత్తర వొఁకటి బల్లమీద కనపడ్డది. పైకి చదివాడు, "అయ్యా!"

"' ప్రియుడా!' పోయి 'అయ్యా' కాడికి వొచ్చిందా ?"

"పెయ్య పోయిందా బాబూ!"

"మూర్ఖుఁడా! వూరుకో!"

"అయ్యా! పది దినములాయె. రా(త్రుల నింటికి మీ రాకయే నే నెరుగను. మీటింగులకుఁ బోవుచుంటిమంటిరి. లోకోపకారములగు నుద్యమముల నిదుర మాని చేయుచుంటిమంటిరి. మా చెలుల వలన నిజము నేర్చితిని. నేనింట నుండుటను గదా మీరు కల్లలు పలుకవలసి వచ్చెను. నేను పుట్టింటనున్న మీ స్వేచ్ఛకు నిర్బంధమును, అసత్యమునకు అవకాశము కలుగకుండును. మీచే దినదినమును అసత్యమాడించుట కన్న మీ (త్రోవకు అడ్డుగ నుండకుండుటయే, పతి మేలు కోరిన సతికి కర్తవ్యము కాదా? నే నీ రేయి కన్నవారింటికి జనియెద. సంతసింపుడు. వెచ్చముగాక ఏపాటి మిగిలియున్న దయనుంచుడు."

ఉత్తరం ముగించి "నేను పశువును" అని గోపాల్రావు అనుకున్నాడు.

"అదేమిటి బాబూ అలా శలవిస్తారు?"

"శుద్ధ పశువును!"

రావుఁడు అతి ప్రయత్నముచే నవ్వు ఆపుకొనెను.

"గుణపతి, విద్యానిధి, వినయ సంపన్నురాలు నా చెడుబుద్ధికి తగిన శాస్తి చేసింది."

"అమ్మగారేటి సేసినారు బాబూ!"

"పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది - గాని, నీకు తెలియకుండా ఎలా వెళ్ళిందిరా?"

రావుఁడు రెండడుగులు వెనక్కివేసి "నాఁ తొంగున్నాను కావాల బాబూ! అలిగితే సెప్పసాల్నుగాని బాబూ, ఆడదాయి సెప్పకుండా పుట్టినోరింటికి ఎల్తానంటే లెంపలోయించి కూకోబెట్టాలి గాని మొగోర్లాగా రాతలూకోతాలూ మప్పితే ఉడ్డోరం పుట్టదా, బాబూ?"

"ఓరి మూర్ఖుడా! భగవంతుడి సృష్టిలోకల్లా ఉత్కృష్టమయిన వస్తువ విద్యనేర్చిన స్త్రీ రత్నమే. శివుడు పార్వతికి సగం దేహం పంచి యిచ్చాడు కాదా. ఇంగ్లీషువాడు భార్యను 'బెటర్ హాఫ్' అంటాడు. అనగా పెళ్ళాం మొగుడికన్న దొడ్డది అన్నమాట. బోధపడ్డదా?"

"నాకేం బోదకాదు బాబూ?" రావుఁడికి నవ్వు ఆచుకోవడం అసాధ్యం కావచ్చింది.

"నీ కూతుర్ని బడికి పంపిస్తూన్నాం కదా, విద్య యొక్క విలువ నీకే బోధపడుతుంది. మీ వాళ్ళకంటె అప్పుడె దానికి ఎంత నాగరికత వొచ్చిందో చూడు. ఆ మాట అలా వుణ్ణియ్యిగాని, యిప్పుడు నువ్వో నేనో వెంటనే బయల్దేరి చెంద్రవరం వెళ్ళాలి? నే వెళ్ళానికి శలవు దొరకదు. నువ్వు తాతల నాటి నౌఖరివి. నీమీద కమలినికి యిష్టం. గనక నువ్వే వెళ్ళడం మంచిది. వెళ్ళి కమలినిని పిలుచుకు రా."

"శలవైతే యెల్నా, యెలతాను. ఆ(రానంటే-"

"యిందు పది రూపాయలు. బతిమాలి తీసుకొస్తివట్టాయనా, మరి పది రూపాయిలిస్తాను."

"సిత్తం"

"అయితే, యేవిఁటి చెప్పాలో తెలుసునా?"

"యేటా, బాబూ? సెప్పకుండా లేసె రావడం మా మంచి పని సేసి నారమ్మా. బాబు నా యీపు పగలేసినారు రండి రండమ్మా అని సెప్తాను."

"నన్ను క్షమించి దెబ్బల మాట మరిచిపో. కమలినితో ఎన్నడూ దెబ్బల మాట చెప్పబోకు. ఈ మాట జ్ఞాపకం వుంచుకుంటావు గద?"

"సిత్తం"

"నువ్వు కమలినితో చెప్పవలసిన మాట లేవో, చెబుతాను బాగా చెవొగ్గి విను... పంతులికి బుద్ధి వొచ్చిందను...."

"అదేటి బాబు!"

"నీ కెందుకు? నే అన్న మాట గట్టిగా జ్ఞాపకం వుంచుకుని చెప్పు. పంతులికి బుద్ధివొచ్చింది అను. మరి ఎన్నడూ సానుల పాట వినరు. గట్టిఒట్టు వేసుకున్నారు... (మరచిపోయి అన్నాను; ఆ మాట అనకు.) యిటుపైని ఎన్నడూ, రాత్రిళ్ళు యిల్లు కదలరు ఇది ఖరారు. తెలిసిందా?"

రావుఁడు తల వూపాడు.

"ఇంకా ఏవిఁటంటే, గెడ్డం పట్టుకుని బతిమాలుకున్నానని చెప్పమన్నారు. దయదల్చి పంతుల లోపాలు బయట పెట్టొద్దన్నారు. (ఇది ముఖ్యమైన మాట విన్నావా?) రెండు మూడు రోజుల్లో తప్పకుండా వెళ్ళిపోయి రమ్మన్నారు. మీరు దగ్గర లేకపోవడంచేత వెఱ్ఱెత్తినట్టున్నారు. గడియో యేడు లాగ గడుపుతున్నారు. (యీ మాట మరవగలవు జాగర్త) యేం చెప్పాలో తెలిసింది గదా? ఒక్క మాటైనా మరచిపోకు."

"తెలిసింది బాబూ."

"యేం చెబుతావో నాకోమాటు చెప్పు."

రాముఁడు తల గోకుకొనుచు "యేటా – యేటా – అదంతా నాకేం తెల్దు బాబూ. – నేనంతాను అమ్మా! నా మాటినుకొండి – కాలం గడిపినోణ్ణి – పిన్నల్ని సూసినాను. పెద్దల్ని సూసినాను యిన్నారా ? ఆడోరు యజమాని సెప్పినట్టల్లా యిని పల్లకుండాలి లేకుంటే పెద్ద పంతులార్లాగ, సిన్న పంతులోరు కూడా, సెడిపోతారు. మీ శెవుల్లో మాట. పట్టంలోకి బంగార బొమ్మలాంటి సానమ్మ వొచ్చింది. ఆ సానెమ్మోర్ని సూసినకాణ్ణుంచీ పంతులు మనసు, మనసులా లేదు. నా మాటిని రండి. లేకుంటే మీ సిత్తం, అంతాను."

"ఓరి వెధవా!" అని గోపాలుడు కోపంతో కుర్చీ మీంచి వుర్రికాడు. తప్పించుకుని రావుఁడు పూసలాగ గదిపైకి దాటాడు.

అంతలో మంచం కింద నుంచి అమృతం వొలికే కలకల నవ్వూ, మనోహరియైన నూపురముల రొద, విననయ్యెను.

మెటిల్డా

నేను వృక్షశాస్త్రము యమ్.ఏ. పరీక్షకు చదువుతూ వుండే రోజులలో మైలాపురి పెద్ద రోడ్డున ఒక మిద్దె యింట్లో బసచేసి వుంటిని. నాతోపాటు పది పన్నెండుగురు విద్యార్థులు మనదేశపువాళ్ళు ఆ మేడ యింట్లో వుండేవారు.

నేను వచ్చిన మూడో రోజున రామారావు నన్ను సౌజ్ఞచేసి పిలిచి రహస్యంగా "మెటిల్డాను చూశావా?" అని అడిగాను, "లేద"న్నాను. "అదుగో చూసీ చూడనట్టు చూడు" అని చూపించాడు.

చూశాను.

"చాలు యిక రా" అన్నాడు.

మెటిల్డా వైపు త్రిప్పిన మొహం తిప్పకుండానే "ఎలా రావడం? కళ్ళు భగవంతుడు యిచ్చినందుకు యిదే కదా ఫలం! మనోహరమైన భగవంతుడి సృష్టిలో కల్లా మనోహరమైనది, సొగసైన స్త్రీ. మనస్సులో చెడు చింత లేనప్పుడు చూస్తే తప్పేమి." అన్నాను.

"నీలా శ్రీరంగనీతులు చెప్పిన వాళ్ళని చాలామందిని చూశాను. కొత్త వాడివి, యెరిగివుంటే మంచిదని చూపించాను. మరి యెన్నడూ యిటు కన్ను తిప్పకు."

రెక్క పట్టుకు గెంటుకు పోయినాడు.

"మంచి మనిషా, చెడ్డ మనిషా?" అని అడిగాను.

"మంచయితే మనకేల? చెడ్డయితే మనకేల? ఒకర్ని మంచి కాదందానికి మన మంచేం తగలడుతూంది? మెటిల్డా వైపు చూడవలెనని తిరిగి ఎన్నడైనా చూస్తివా నీకూ నాకూ నేస్తం సరి" అన్నాడు. రామారావు నాకు ప్రాణ సమానమైన మిత్రుడు. ఏం చెయ్యను, మనసు నిరోధించి మెటిల్డా యింటి పెరటివేపు వున్న దాజా పొంతకు వెళ్ళలేదు కొన్నాళ్ళు.

పసుపు రాసుకొని స్నానమాడి పైని బంగారు చాయలుదేరిన మేని సొంపు నెమలి పింఛము వలె ఒడలును కమ్మి చెదరిన తలకట్టూ, బావినుంచి నీరు తోడుతూ వొక్కొకతరి తలయెత్తి యిటూ అటూ చూసిన కన్నుల తళుకూ, మోము అందమూ నా కన్నుల కట్టినట్టు వుండి మరుతునన్న మరపురాకపొయను.

వారం పది రోజులు కట్టమీద వున్నాను. ఆ పైని మనసు పట్టలేక పచారు చేస్తూ చదివే మిషమీద చేత పుస్తకం, దృష్టి పెరటివేపూ వుంచి డాబా మీద గస్తు తిరిగేవాణ్ణి, రామారావు యింటలేనప్పుడు.

ఆ రోజుల్లో రెండుమార్లే పనిమీద పెరట్లోకి వచ్చి వెంటనే యింట్లోకి వెళ్ళిపోతూ వచ్చింది, మెరుపులా.

కాలేజీకి వెళ్ళేటప్పుడు మెటిల్డా యింటి ఎదుట చీమ లాగ నిమ్మళంగా ఆ యింటివేపు చూస్తూ నడిచేవాణ్ణి. అప్పుడప్పుడు చిత్తరపు చట్రంలో ప్రతిమ లాగ, గవాక్షంలోంచి మెడిల్డా కనపడేది.

2

మెటిల్డా చరిత్ర అడిగి వారివల్లా వీరివల్లా, అడక్కుండా నా నేస్తులవల్లా గ్రహించాను.

మెటిల్డా పెనిమిటికి మా వాళ్ళు పులి, ముసలి పులి అని పేరు పెట్టారు. అంత ముసలివాడు కాదు యాభై అయిదు, యాభై ఆరు యీడు వుండవచ్చును. కొంచెం తెల్లగా, పొట్టిగా వుంటాడు. పెద్ద కళ్ళూ, కోర మీసాలూ. స్ఫోటకం మచ్చల మొహం, రెండేళ్ళాయ వచ్చి మా ప్రక్క బంగళాలో బసవేశాడు. ఎక్కణ్ణించి వచ్చాడో, ఎందుకు వచ్చాడో ఎవరూ ఎరుగరు. వీధివేపు పెరటిలోకి వొరసుకొని పెద్ద గది వొకటి వుంది. దానిలో మూడు బీరువాలలో పుస్తకాలు వున్నాయి. అమేషా రాస్తూనో, చదువుతోనో కనపడేవాడు. వీధి పెరటిలోనూ, వెనక పెరటిలోనూ పూల చమన్ బహు సొగసుగా వుంచేవాడు. ఉదయం, సాయంత్రం మొక్కలకి గొప్పు తవ్వేవాడు. మెటిల్డా నీరు పోసేది. ఇది యింగ్లీషు పద్ధతి ప్రకారం యిద్దరికీ శరీర వ్యాయామం. అంతేమరి; యిల్లు కదిలి నాలుగు అడుగులు పెట్టడమన్నది లేదు. ఇంటికి చుట్టాలూ, పక్కాలూ రాకపోకలు ఎన్నడూ లేదు. పులి మెటిల్డాని ఎక్కువ కాయిదా పెట్టేవాడు. గుమ్మంలోకి రాకూడదు. అని శాసనం గాని అప్పుడప్పుడు వచ్చేది. ఆ పిల్ల మొఖాన వొక మోస్తరు విచారం కనబడేది. వింతేమి? మొగుడు కంట్రకపెట్టేవాడు. మొగుడు అప్పు ఒక ముదుసలి. చిలిపి జగడాలు పెట్టేది. ఇంటిలో మిగిలినవాళ్ళు ఒక ముసలి వంట బ్రాహ్మణుడు.

మెటిల్డా పెనిమిటిని పులి పులి అనడమేగాని అతని పేరేమిటో ఎవడూ ఎరుగడు; పోస్టు బంట్రోతు ఆయన పేర వచ్చిన ఉత్తరముల పై విలాసం ఎవరికీ చూపకుండా నిర్ణయంట. ఒక్క పోస్టు మాస్టరికీ, పులికీ మాత్రం పరిచయం వుందని అనుకునేవారు.

అది రహస్యం కాపాడడం కోసమై వుంటుంది.

3

ఒకనాడు అభ్యంగనమై జుత్తు విరియబోసి షోకుగా టోపీ తల నమర్చి, మల్లిపువ్వులాంటి బట్టలు కట్టి బడికి పోతూ, మెటిల్డా యింటి ఎదుట జాలంగా నడుస్తూ వుంటిని. అంతట గుమ్మం దగ్గిరికి వచ్చి, ఆమెవేపు చూస్తూ నిలిచిపోయినాను. అర మినుటు కావచ్చు. పులి గుహలోంచి పైకి దుమికి, "అబ్బాయీ, యిలా రా" అన్నాడు. తంతాడేమో పరుగుచ్చుకుందావాఁ అనుకున్నాను, కాని అట్టి పని చేస్తే నా యందు నేరం నిలవడం కాకుండా, మెటిల్డా యందు నేరం నిలుస్తుందేమో? నాకు ఏమైతే ఆయను, ఆమెను కాపాడదామని వెళ్లాను.

లైబ్రరీ గదిలోకి తీసుకెళ్లాడు. కుర్చీమీద కూలబడి, రౌద్రాకారమైన చూపుతో యింగ్లీషున అడిగాడు:

"నా పెళ్ళాంవైపు చూస్తున్నావా?"

"కిటికీలోంచి కనపడుతూండే మీ లైబ్రరీ చూస్తూ, మీరు ఎటువంటి మనుష్యులు, ఏమి చేస్తుంటారు అని ఆలోచిస్తున్నాను."

"నా పెళ్ళాన్ని చూడలేదూ?"

"చూశాను, ఎదుట నిలుచుంటే కనపడరా, అంతే". పిడుగులాగ "జానే జానే?" అని పిలిచాడు. మెటిల్డా రాలేదు.

"వొస్తావా రావా, లంజా!" అన్నాడు. ఒణుకుతూ మెల్లగా వచ్చి తలవొంచుకు నిలబడ్డది.

ఇంగ్లీషున నాతో మళ్ళీ అన్నాడు :

"ఓ తెలివితక్కువ పెద్దమ్మా! చూడు. ఎంతసేపు చూస్తావో, యీ ముండమోహంవేపు! [illegible] వేపు చూస్తావేం, దానివేపు చూడక? నా మొహం, దాని మొహంకన్న బాగుందనా?"

నేను మాట్లాడలేదు. కథ బాగుందికాదని, కాలు గుమ్మంవేపు సాగించబోతూండగా, కనిపెట్టి మెల్లగా "వుండు" అన్నాడు.

నిలిచాను.

నిమిషం కిందట కన్నుల రాలిన నిప్పులు చల్లారాయి.

"అబ్బాయి!" అన్నాడు.

"నిజవాఁడ్డం ఎన్నడైనా నేర్చావా? తల్లిదండ్రుల దగ్గిరగాని గురువుల దగ్గిరగాని" నా తల్లీదండ్రీ తలపుకు వచ్చారు.

"నేర్చవలసిన అవసరం లేకుండా, నిజాయితీ నాకు పుట్టుకతోనే వొచ్చింది" అన్నాను.

"అయితే, పుట్టుకతో పుట్టిన ఆ నిజాయితీ చూద్దాం. చెప్పు, నా పెళ్లాం అందంగా వుందా లేదా?"

"ఆమె అందంగానే వున్నాదనుకుంటాను."

"సంశయవేఁవైనా వున్నదా?"

"లేదు."

"తోవంట వెళ్లేటప్పుడు రోజూ, దానికోసం యీవేపు చూస్తూ వుంటావా లేదా?"

"నిజమాడమన్నారు గనుక వొప్పుకోక విధి లేదు. చూస్తున్నాను గాని, చెడ్డ తలపు మనసులో యీషత్తువుంటే దేవుడు సాక్షి!"

"దాని మాటకేం; అది కంటిక్కనపడితే నీకు ఆనందం, అవునా కాదా? నిజవన్నదేదీ?"

"అవును"

"అయితే ఈ ముండని తీసుకుపో; నీకు దానం చేశాను. తీసుకుపో! నాకు శని విరగడై పోతుంది."

నేను మాటడకుండా కదలి పైకొచ్చాను. ఇళ్లు కనపడలేదు. మనుషులు కనపడలేదు. శృంగభంగమై నన్ను నేను దూషించుకుంటూ బరికి పోయినాను.

అక్కడ బస ఎత్తేయడానికి నిశ్చయించాను. బస ఎత్తేసి, మరి ఆ వీధి మొహం చూడకూడదనుకున్నాను.

నా కళ్ళకి కట్టినట్లు ఆ వొంచిన మొఖం బిందువులుగా స్రవించిన కన్నీరు; ఆచుకొన్న నిట్టూర్పుల చేత కంపించిన రొమ్ము. ఏ మహాకవి రచనలోనూ లేదనగలను. అగాధమై ప్రౌఢమైన కరుణ రసం, ఆ సరిలేని సొగసున్ను.

4

నే బస వున్న యింటి గుమ్మం దగ్గిరికి వచ్చేసరికి పులి యింటి ముసలి బ్రాహ్మణుడు సన్న సన్నగా నా చేతులో ఒక చీటీ పెట్టి జారిపోయినాడు ఇందాకటి కథతో దీనికేదో సంబంధం ఉందని తలచి నా గదిలోనికి వెళ్ళి లోపల గడియ వేసుకుని చీటి చదువుకొన్నాను దానిలో ఏముందీ?

కుదురైన అక్షరాలతో -

మీరూ మీ నేస్తులూ నా కాపరం మన్న నివ్వరా? మీకు నేనేం అపకారం చేశాను? తల వంచుకు మీ తోవను మీరు పోతే నే బతుకుతాను లేకపోతే నా ప్రారబ్ధం

ఏమి చెయ్యను? అక్కడ బస విడిచి మరి వక చోటికిపోతే నా మట్టుకు చిక్కువొదులుతుందనుకొంటిని గదా? ఇప్పుడు మెటిల్డా చేసిన విన్నపం యెలా తొంగి వెళ్ళిపోదును? నా స్నేహితులవల్ల ముప్పు కలక్కుండా ఆమెను కాపాడవద్దా కాపాడగలనా?

మెటిల్డాను కాపాడకపోతే బతుకేవిటి? పౌరుషమేవిటి? ఈ మనోజ్ఞమైన స్త్రీ రత్నం యొక్క చిత్రకథలో దుఃఖ భాజన కథలో నేను కూడా చేరానా? దుఃఖం మళ్ళించి యీ అంతకత్తె మనసులో మెప్పుకొంటే జన్మ సార్థకమవుతుంది ఈ సొగసైన లిపి మెటిల్డా రాసినదా ? ఏమి అదృష్టవంతుణ్ణి? మెటిల్డా ఏమి రాస్తే చెయ్యను - త్రైలోక రాజ్యం నాకుండి యిమ్మ అంటే పట్టం గట్టనా ?

గాని యిప్పుడు ఏం చేతును? నాకు లోకజ్ఞానం తక్కువ వినాయకుని చెయ్యబోయి కోతిని చేస్తానేమో? రామారావు అనుభవజ్ఞుడు గుణవంతుడు నేర్పరి చెప్పిన మాట విననందుకు చీవాట్లు పెడితే పడతాను నా ఉద్యమంలో సాయం చెయ్యమని కాళ్ళు పట్టుకుంటాను

అని ఆలోచించి రామారావుకు పూసగుచ్చినట్లు కథంతా చెప్పాను నా నిశ్చయం యిదని తెలియచేశాను మళ్ళించ ప్రయత్నించవొద్దని గెడ్డం పట్టుకు బతిమాలాను రామారావన్నాడు "మళ్ళించగలనని నమ్మకం వుంటె మళ్ళించజూతును మళ్ళవని ఎరుగుదును చూడవద్దంటే చూడడం మానితివా?

గాని నాకు తోచిన మాటా నాకు తెలిసిన మాటా నీకు చెప్పకపోతే నేను అపరాధిని అవుతాను స్నేహాన్ని తప్పినవాణ్ణి అవుతాను

ఆలు మొగళ్ళ దెబ్బలాటల్లోకి వెళ్ళవద్దని మన పెద్దల శాసనం అవి అభేద్యాలు అగమ్యగోచరాలు మధ్యవర్తులు కాపరం చక్కచేదావంని చెక్కలు చేసి వెళ్ళిపోయి వస్తారు ఒకటి పులి పులి అని మనం యెంత పేరుపెట్టినా పాపం యీ పులి అరుపే కాని కరుపు లేదు మెటిల్డానీ ఎన్నడైనా ఒక్క దెబ్బ కొట్టానని విన్నామా? లేదు తిండికి లోపం లేదు గుడ్డకి లోపం లేదు అతను చెప్పినట్లు మెసులుకుంటే నెమ్మదిగా కాలం వెళ్ళడానికి అభ్యంతరం లేదు రెండు ఇక మూడోది నీకు మెటిల్డా మీద మనస్సు గట్టిగా లగ్నం అయింది అది కూడని పని చెడ్డ తలంపు లేనప్పుడు ఏమి ఫర్వా అని అనగలవు చెడ్డ తలంపు చెప్పిరాదు ఎక్కణ్ణించో రానక్కర్లేదు కంటిక్కనపడకుండా మనసులో ప్రవేశించి పొంచి వుంటుంది చూసీ చూడనట్టు మనం పూరుకొని అది పైకొచ్చే ప్రయత్నాలు బాహాటంగా చేస్తూ వుంటాం చెడ్డ తలపులకి గుర్తు ఎవరైనా వుండాలి కదూ అడవిలో వొంటరిగా వున్న వారికి స్త్రీల విషయమై చెడ్డ తలంపులు వుండవు సొగసైన స్త్రీల పొందు కోరేవాడికి అవకాశం తటస్థించినప్పుడు చెడ్డ తలపు వస్తుందా రాదా అని ఆలోచన - ఆ అవకాశానికి అవకాశం ఇవ్వనివాడే ప్రాజ్ఞుడు "

5

"నాకు నీవూ, నీ స్నేహితుడు రామారావూ మరొక గొప్ప వుపకారం చేశారు. మీ మాటలవల్లా, చేష్టలవల్లా నా భార్య యోగ్యురాలని తెలుసుకొన్నాను. ఆలోచించుకోగా ఆనాటినుంచి కళ్ళెం వొదిలేశాను. నా పెళ్ళాం బహు బుద్ధిమంతురాలు. ఇచ్చిన స్వేచ్ఛనైనా పుచ్చుకోలేదు. ఎక్కడికి కావలిస్తే అక్కడికీ వెళ్ళమన్నాను. ఎవరిని కావలిస్తే వారిని చూడమన్నాను. ఎక్కడికి వెళ్ళకోర లేదు. ఎవర్నీ చూడకోరలేదు. నాకు నీతో లోకం మరి ఎవరితో ఏం పనంది. అలాగే సంచరించింది....

"దాని చెర వొదిల్చావు. అది నా చెర కూడా వొదలడానికి కారణమైంది, హయ్యరు మాథమిటిక్సు చదువుకున్నావా? లేదా, పోనియ్యి."

కాల్‌బెల్ టింగ్‌మని వాయించాడు. కీలుబొమ్మలాగ మెటిల్డా ప్రవేశించి గుమ్మం లోపున నిలబడింది.

"కాఫీ యియ్యి."

బల్లమీద రెండు గిన్నెలతో కాఫీ అమర్చింది.

"నీక్కూడా పోసుకో."

మొగుడు కేసి "కూడునా యిలాంటి పని" అనే అర్థంతో చూసింది.

"ఫర్యాలేదు, నువ్వు కూడా తాగు, మన స్నేహితుడు" అన్నాడు. కాని ఆమె తనకు కాఫీ అమర్చుకోలేదు. ప్రక్కను నిలుచుంది.

"పోనియి, కూచో" అన్నాడు. కూచోలేదు. నేను భార్యాభర్తల సరాగానికి సంతోషించాను. నేను అందుకు కొంత కారణభూతుణ్ణి కదా అని మెచ్చుకున్నాను.

కాఫీ పుచ్చుకున్నంతసేపూ, అతను చెప్పిన మాటలు, తన భార్యకు చదువు చెపుతున్నాననీ అమేషా రామాయణం, భారతం చదువుతున్నట్టుందనీ, తను ఫలానా చోటికి తీసుక వెళ్ళాననీ, కులాసా చూపించానని, అంతట నా చదువు మాట కొంత. చాలా విద్వాంసుడని కనుక్కున్నాను.

వెళ్ళిపోయే ముందు "మరి నువ్వు వెళ్ళిపో."

సంస్కర్త హృదయం

గత శతాబ్దపు చివరిరోజుల మాట. పడుపువృత్తి నిర్మూలింపబడాలని ఒక ఉద్రేక భావం సమాజాన్నంతటినీ ఆవరించింది. చెన్నరాష్ట్ర మంతా యిదే ఉద్యమం: కెరటంలా దేశమంతా ముంచెత్తి తగిన అదను చూసుకుని మరీ వచ్చి పడింది. ఎమ్ అనే పట్టణానికి. ఎమ్. అనేది జిల్లాకు ప్రధాన నగరం. . ఈ నాచ్ సమస్యను 'కాలేజ్ యంగ్‌మెన్స్ యూనియన్' వారు వారాల తరబడి తీవ్రంగా చర్చిస్తూ వుండేవారు. వాద ప్రతివాదనలు, ఖండన మండనలు యితోధికంగా సాగిపోతూ వుండేవి: తుట్టతుదకు పట్టం నుంచి ఎవరో ఒకరు మహావక్త, ఉద్రేకి వచ్చి అనర్గళంగా ఉపన్యసించి, యీ రంధీ తేల్చివేసేవాడు. ఆయన ఉపన్యాసం విని ప్రతిపక్షంవారి గుండెలదిరేవి; స్వపక్షంవారు బలపడేవారు. నాచ్ సమస్యకు వ్యతిరిక్తమైన సిద్ధాంతాలన్నీ పూర్వపక్షం చేయబడేవి. అంతటితో యువకులకు ఎక్కడలేని ఉత్సాహం పొంగుకువచ్చి, నాచ్ సమస్య అంటేనే చాలు చెవి కోసుకొనేవారు.

యువకులకు కుదిరినంతటి ఏకాభిప్రాయం, పెద్దలకు మాత్రం కుదరడం లేదు. హిందూ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్, అంతటి విద్యాసంపన్నుడవునా! మర్యాదా, మప్పితం, సరళ స్వభావం, గొప్ప హోదా, హోదాకు తగిన దర్జా అన్నీ ఉన్నవాడేను. ఆయన నడవడి చూసి అంతా గౌరవిస్తారు, శీల సంపన్నుడని మన్నన చేస్తారు; కానీ ఆయనకీ ఉద్యమం దూరంగానే ఉండిపోయింది. యాంటీ నాచ్ అనేది వుండతగిన సెంటిమెంటే. దానిలో ఆక్షేపణేమీ లేదు. కాని అందుకోసం ఏవేవో నియమాలు, ప్రతినలు చేయబూనడమంటే ఆయనకు పరమ అసహ్యం. సెంటిమెంటు మంచిదే అంటూ ఇదేమిటీ వేషం! విచిత్రంగా వుండే యీ ధోరణి అని చెప్పి సంస్కర్తలు ప్రిన్సిపాల్ గారిని తమ వర్గీయుడుగా జమ చేసుకోలేదు, పైగా ఖర్చు రాసుకున్నారు.

ప్లీడర్లలో కొంతమంది ఈ ఉద్యమం ఎంతో గొప్పదనే చెప్పారు. ఆశయాలెంత మహత్తరమైనవయినా, తాము మాత్రం, ఈ వాదన పట్ల సుముఖత చూపించలేమని సెలవిచ్చారు. అదేమంటే 'మాకు వచ్చే క్లయింట్లలో అత్యధిక భాగం ఈభోగం పడుచులే కదోయ్! అలాంటపుడు ఈ సమస్కరణకు పూనుకోవడమంటే, ఆ అమ్మాయిల పీకలు తడిగుడ్డతో నులిపెయ్యడమే కదూ!" అని జవాబిచ్చారు.

సీతాపూర్ బారులో సందడి చెలరేగింది. బార్ లీడరు కొంచెం తగుమనిషే. ఉన్నది ఉన్నట్టు మనసులోని అభిప్రాయాన్ని చెప్పగలిగే అతని ధైర్యాన్ని అంతా మెచ్చుకుంటారు. ఒకనాటి సాయంకాలం టెన్నిస్ క్లబ్బులో యీ

విషయం ప్రస్తావనకు రాగా, పగలల్లా తాను యాంటీనాచ్‌నని, రాత్రిళ్ళు మటుకే ప్రోనాచ్‌నని, అరమరికలులేక ఖండితంగా చెప్పివేశాడు. ఇరుపక్షాల వారికీ, యిది గౌరవమైన రాజీ అని, మిత్రులంతా అభిప్రాయపడ్డారు. బార్ లీడరు తెలివితేటల్ని అభినందించారు.

ఆ ఊరి కాలేజీలో రంగనాథయ్యగారు ప్రొఫెసరుగా పనిచేస్తున్నారు. మంచి సంస్కారి, ఉన్నత భావోద్రేకి, సంఘ సంస్కరణోత్సాహి. మానవునిలో శారీరక మానసిక దౌర్బల్యాలు వున్నాయని వింటేనే అతనికి జుగుప్స. అన్యాయాన్నీ, అవినీతినీ ఏ రూపంలో ఉన్నాసరే, ఏరిపారవేయాలనే పట్టుదల అతని అణువుణువునా కనిపిస్తుంది. ఊళ్ళో కొంతమంది విద్యాధికులే, ప్లీడర్లే ప్రోనాచ్‌వాదులని వినగానే, అతని ప్రాణం చివుక్కుమంది. ఇది సహజమే మరి...వకీళ్ళ నైతిక పతనావస్థ చూచి హృదయం కల్లోలపడింది. వెంటనే క్లాసు రూములో నీతి నియమాలు లేని వకీలు వృత్తిమీద తుపానులా పడి విమర్శించసాగాడు. తన క్లాసురూములో నీతి నియమాలు లేని వకీలు వృత్తిమీద తుపానులా పడి విమర్శించసాగాడు. తన క్లాసురూములో రంగనాథయ్యరు తమను దుయ్యబడుతున్నాడనే వార్త పైకి పొక్కింది. జిల్లా మున్సబుగారి చెవికి సోకింది. ఆయనకి అరికాలు మంట నెత్తికి ఎక్కి చిందులు తొక్కడమారంభించాడు. అర్థం పర్థం లేని వాగుడురాయుళ్ళు, స్కూలు గుంటలు, ఎంతో ప్రాముఖ్యతగల సాంఘిక సమస్యలమీద తగుదునమ్మా అని అభిప్రాయాలు ప్రకటించబూనడం ప్రమాదకరం. స్కూలు పుస్తకాల పొలిమేరలైనా దాటని వీళ్ళు యిల్లాటి సమస్యలలో వేలుపెట్ట బూనడం దేనికి చెప్మా అని ఆశ్చర్యం ప్రకటించారు. ఆశ్చర్యం క్రోధంగా మారింది. ఇందుకు తగిన కారణం లేకపోలేదు. ఆయన భార్య ఎంతో మంచిది, నెమ్మదైనది. పరదాను తీసి బయటకు తొంగిచూసి ఎరగని మానవతి. ఆమె జనానా జీవితంలో యింతటి నిస్తబ్ధత పేరుకుని వుండడం మునసబుగారికేమీ మనస్కరించలేదు. అందుకు విరుగుడుగా, నాజూకు భోగంపిల్లను సంపాదించి, కాలక్షేపం కోసం తన భార్య చెంత వుంచుకున్నారు. ఒకానొక జిల్లా మునసబుగారి మూఢాభిప్రాయాలంటూ తీవ్రమైన విమర్శనావ్యాస మొకటి ఆ మర్నాటి స్థానిక దినపత్రికలో వెలువడింది. జిల్లా మునసబే కాక, ప్రోనాచ్ వకీళ్ళ నందరినీ, మాతృదేశ విద్రోహులుగా ఆ పత్రిక చిత్రించడం మొదలు పెట్టింది. వ్యాసకర్త ప్రొఫెసరుగారే!

ఈ వ్యాసం పెద్దలలో సంచలనం కలిగించింది. ఊళ్ళో గొడవ హెచ్చింది. ఎక్కడ చూసిన యిదే ముచ్చట వినిపించసాగింది; ఇదే చర్చతో సందడిగా వుంది ఊరు. మున్సిపల్ కౌన్సిల్‌లోను, దేవస్థానం బోర్డులలోను సభ్యుల మధ్య వాదోపవాదాలు పెరిగి రెండు ముఠాలుగా చీలిపోయాయి. కొందరు ప్రోనాచీయులు, మరి కొందరు యాంటీనాచీయులు, ఇరుపక్షాలకు వాదన ముదిరి, చిట్టచివరకు చేతులు కలపడందాకా వచ్చింది. కేకలు వేసుకోడంతో ఆరంభమయిన యీ వ్యవహారం పీకలు పిసుక్కునేవరకూ పెరిగింది. ఈ ఉద్రిక్త పరిస్థితులకు తాళలేక, ఊళ్ళోవున్న ఆ ఒక్కక్లబ్బూ, రెండు క్లబ్బులై డబ్బు లేకపోవడం చేత, దివాలా తీస్తాయా అని భయపెట్టసాగాయి. భోగం పడుచులకు ప్రోనాచ్ వకీళ్ళంటే వొళ్ళుకోసి యిచ్చేటంతటి అభిమానం పుట్టుకొచ్చింది. తమ కోసం, తమ పరువు ప్రతిష్ఠల్ని నిలబెట్టడం కోసం, రెండు పక్షాలుగానైనా చీలిపోయి, ఎంతైనా సాహసం చూపిస్తున్నారు. తమ ప్రియురాళ్ళ మీద వారి కెంతటి దయాభిమానాలో! దీనికి ప్రతిఫలంగా, యథోచితమైన ఆనందాన్ని ప్రోనాచ్ వారికి భోగం పడుచులు అడపా దడపా అందిస్తూనే వున్నారు కాని సంస్కరణవాదుల పేరు చెబితే, సానిపిల్లల వొళ్ళు గంగవెర్రులెత్తుతోంది. వాళ్ళలో వాళ్ళు సంస్కర్తలను గురించి ఎకసక్కాలాడుకుంటున్నారు; తట్టాబాజా కడుతున్నారు; యాంటీనాచీయులు, సరసం తెలియని మోటు మనుషులు. ఇదేమిటీ ఖర్మ! వీళ్ళ మొహం కాని, భోగం వృత్తి అరికడతామంటా రేమిటి? శృంగార రసాస్వాదన చేయలేని పరమ బ్రహ్మజమానులే వీళ్ళు! 'దుర్మార్గులమ్మా, దుర్మార్గులు వీళ్ళు' అనే ప్రచారం విరివిరిగా సాగిపోజొచ్చింది.

ఈ ప్రచారాన్ని రంగనాథయ్యరు సుతరామూ లెక్క చెయ్యలేదు. ఎలాగో అవకాశం చేసుకుని, పాఠం మధ్యను ఆగి, విద్యార్థుల మనస్సులను 'సాల్టు సొల్యూషన్స్' నుండి మరల్చి, సరాసరి పదుపువృత్తిని చేటలతో చెరుగుతూ విమర్శించేవాడు. సమాజంలో భోగం పదుచులు 'సేప్టి వాల్యూస్' వంటివారు. ప్లేగులా వ్యాపించిన యీ అవినీతి రూపు మాసిపోక తప్పదు. ఇందుకు యువకులు సంసిద్ధులు కావాలి. నైతిక పతనావస్థ నుంచి దేశాన్ని విద్యార్థు లుద్ధరించాలి. ఇదీ అతని ప్రబోధ సారాంశం.

ఆయన ప్రబోధాన్ని క్లాసులోని విద్యార్థులు జాగ్రత్తగా వినేవారు. కాని 'చందర్' అనే విద్యార్థికి మాత్రం యిది రుచించలేదు. చందర్ గొప్ప భూస్వామి బిడ్డడు. ఎప్పుడూ చేతి ములాగ్గా దబ్బు ఆడుతూ వుండేది. గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్టు ప్రొఫెసరు చెప్పే ప్రతి మాటకూ బుర్రూపుతూ క్లాసులో కూర్చునే విద్యార్థి అంటే అతనికి తలనొప్పి. ఆయన చెప్పే ప్రతి విషయాన్ని తూచి, పరీక్షించి నిగ్గు దేల్చుకోవాలి. ఇది ఎంతవరకు ఆచరణయోగ్యం? ఏయే భాగాలలో అనంగీకారమో, ఒక భోగం పదుచును, మైక్రోస్కోపుముందు వుంచి ఎనలైజ్ చేసి చూస్తేనే తప్ప అమీ తుమీ తేల్చుకోరాదు. ప్రయోగం, పరిశోధన, ఋజువు సాధ్యపడనిదే ఏదీ సిద్ధాంతంగా చెప్పకూడదు. ఈ పట్టుదలతోనే, కంటికి యింపుగా కనిపించిన సరళ అనే పిల్లను చేరదీశాడు. సరళ ఊరందరి మనసులోనూ పడిన పిల్ల; చక్కని మనిషి; తీయని కంఠస్వరం; శాస్త్రీయ సంగీతాన్ని చక్కగా అభ్యసించింది. తన నాజూకు కొనవేళ్ళతో వీణను మీటుతుంది ఏయే సమయాలలో, ఉత్సవాలలో, ఏయే పాటలను, పద్యాలను పాడాలో నేర్పుగా నేర్చుకుంది. ఎవరికీ రానన్ని సంస్కృత శ్లోకాలు, తెలుగు పద్యాలు, కృతులు నోటికి ధారాళంగా వచ్చును. ఈ పిల్లపై చందర్, మానవ పరిణామ శాస్త్ర పరిశోధనకై ప్రయోగాలు చేస్తున్నాడు. పరిశోధన యింకా పూర్తికాలేదు. దిక్కు మాలింది. ఎప్పటికప్పుడే సరికొత్త విషయాలు, సమస్యలు వరస వరసగా పుట్టుకురావడంతో పెద్ద యిబ్బంది కలిగింది. శాస్త్ర తృష్ణ జాస్తీ కాజొచ్చింది.

సరళతో తమ క్లాసుమేటు ఎక్స్‌పెర్‌మెంట్సు చేస్తున్నాడనే సంగతి కొంతమంది విద్యార్థులు పసికట్టారు. వీరిలో కొంతమందిని చందర్ తన అనుయాయులుగా మార్చగలిగేడు. కొందరు పెద్దలు అతని ప్రయత్నాలను అభినందించారు. లేబరేటరీలో పరిశోధనకు తగిన వాతావరణం లేదు; ఈ వాతావరణంలో అన్నీ సదుపాయాలే అని, స్నేహితులు ఎంతో యిదిగా అతన్ని మెచ్చుకుంటున్నారు. ఈ నూత్న పరిశోధన కోసం చందర్ రచించిన సూత్ర వివరణ అమోఘమయినదనీ, లేబరేటరీలో దుర్వాసన కొట్టే సల్ఫ్యూరిక్ యాసిడ్, హైడ్రోజన్లకంటే, అగరు అత్తరుల వాసనలు సరికొత్త మార్పులని అంగీకరించారు. కాని క్లాసులో మాత్రం పెద్ద ప్రమాదం వచ్చిపడింది. నీతివాదులకు వీరి పద్ధతి నచ్చలేదు. మధ్యను కాళీగా ఒక బెంచి విడిచివేసి, దూరంగా వేరే ఒక మూలను చేరిపోయారు. క్లాసులో రెండు వర్గాలు ఆరంభమయినాయి. దీనికి కారణం బోధపడక మొదట ప్రొఫెసరు కంగారుపడ్డాడు. చివరికి తెలుసుకొని మండిపడ్డాడు. వేశ్యల మీద సాధారణంగా అతనికుండే క్రోధం, అసాధారణమై స్త్రీలలోని అలసత్వాన్ని చూసి ఉపయోగించుకుంటోన్న ప్రోనాచ్ వాదుల మీద అగ్గి కురిపించేవాడు.

2

రంగనాథయ్యరు గ్రీకులవంటి సౌందర్యారాధకుడు. ప్రతీ రోజూ స్వర్ణలేఖా నదీ తీరాన షికారు తిరిగేవాడు. లోయ చుట్టూ చిందరవందరగా గడ్డితో పచ్చగా రాలిబండలు వున్నాయి. అక్కడే గున్నమామిడి తోపులు, చింత చెట్లూ భీతాహంగా కనిపిస్తున్నాయి. తోట దాటిన తరువాత ఏపుగా పచ్చిక బయలు సముద్రంలా కనిపిస్తున్నది. దాని చివరను నావలా ఒక పెద్ద కొండ, కొండమీద పురాతన దేవాలయం, గాలి గోపురాలతో, ఎన్నో శిఖరాలతో,

విమానాలతో వెలిసింది. ఈ వాతావరణం ప్రొఫెసరు నాకర్షించింది. ప్రతీ సాయంకాలం అక్కడనే తచ్చాడుతూ, స్నేహితులతో పిచ్చాపాటి చెప్పుకునేవాడు. కవిత్వం, విజ్ఞానం మున్నగు విషయాలను శిష్యులతో చర్చిస్తూ వుండేవాడు. తన భార్యకు తను తలపెట్టిన గృహ సంస్కరణలు నచ్చలేదు; నచ్చక ఊరుకుంటే బావుణ్ను. లేనిపోని బెడదలకు తన మగడు పోతూన్నడని ఆవిడ చిర్రుబుర్రు లాడేది; సాధించేది. ఇంటికి యిప్పుడప్పుడే పోయి, గయ్యాళి భార్యతో గిల్లికజ్జా తెచ్చుకోడ మెందుకని, ప్రొఫెసరు బాగా చీకటి పడేవరకు, అక్కడనే షికారు తిరిగేవాడు. ఈ సమయంలోనే ఒక నిండు జవ్వని, అదే దేవాలయానికి వచ్చి స్వామిని దర్శించుకొనేది. ఆ పిల్ల సరళేనని తెలుసుకుని సంస్కర్తలంతా సంబరపడ్డారు. ఆ పిల్లలో యింతటి హఠాత్పరిణామం కలగడానికి హేతువు తమ ఉద్యమ ప్రభావమేనని గర్వించసాగారు. అనుమానమేమీ లేదు. తను చేసిన పాపాలకా అమ్మాయి పశ్చాత్తాప్పడుతోంది. వచ్చే జన్మలోనైనా సరళ, గౌరవప్రదమైన గృహిణిగా పుడుతుందని ఆశించారు కాని... హరి హరీ!... సరళ కెన్నటికీ ఆ తలంపే లేదనీ, ఆవిడ దేవాలయానికి రావడం ప్రొఫెసరును, అతని స్నేహితులను ఆకర్షించడానికేననీ, నేను చూచాయగా చెప్పవలసి వస్తున్నందుకు పాపం శమించుగాక!

ఒకనాటి సాయంకాలం, సూర్యుని బంగారు కాంతి చుట్టూ పడుతోంది. అందమైన మొఖమల్ వంటి ఊదారంగు చీరె కట్టుకుని, పసుపుపచ్చ సిల్కు ముసుగుతో, తళ తళ మెరిసే జరీ అంచుల మధ్య చూడ చక్కని చిన్నది దేవాలయానికి వచ్చింది. వచ్చి కొండ మెట్లు దాటుతూ, కిందకు చూసింది. "ఓహో! ఏ మా సౌందర్య రాశి!" ప్రొఫెసరుగారి ఆశ్చర్యం చూసి అంతా మౌనం వహించారు. "ఆహా! ప్రేమతో తొణికిసలాడే ఆ దృశ్యాన్ని రంగులలోకి మార్చాలంటే చిత్రకారుని కెంతటి ప్రతిభ కావాలి? అతని ఊహకు అందని దృశ్యమిది!" రంగనాథయ్యరు ఆనందం పట్టలేకపొయ్యాడు, ఉద్రేకం ఉప్పొంగుకు వచ్చింది. కూడా వున్న పండిత మిత్రులను ఉత్సాహపరచాలనే సంతోషంతో నాలుగు శ్లోకాలు చదివి వినిపించేడు; వన దేవతల, నదీ కన్యల సౌందర్యాన్ని అభివర్ణిస్తూ వారిని ఆహ్లాదపరిచాడు. అతనేమో రసాయన శాస్త్రజ్ఞుడు. కెమిస్ట్రీకి సంబంధించిన పడికట్టు రాళ్ళవంటి సిద్ధాంతాలు ఏవేవో అంకెలు, లెక్కలను అంటిపెట్టుకోలేక అతనిలాటి విషయాలలో దిగకూడదని నా అభిమతం. కాని ఆకర్షించే సౌందర్యరాసి, ఎదుట మసలుతోన్నపుడు కవి హృదయం వున్న ఎంతటి ఆజన్మ వేదాంతికయినా మనసు చెదరక తప్పదు.

ఇంతటి అందమైన మనిషి సంగతి పూర్తిగా తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం రాను రాను అతనికి మిక్కుటమయింది. కుతూహలం కోరికగా మారింది. మనసు మనసులో లేదు. అతని అంతరాత్మ యిలా ప్రశ్నించింది

'ఆవిడ ఎవరో తెలుసుకుందుకు నీ కెందుకా ఆరాటం?'

'ఎందుకేమిటి! సౌందర్యమన్నది స్తుతించతగ్గదే. ఇందులో వచ్చే ప్రమాదమేముంది?' తనను తాన సముదాయించుకున్నాడు. అంతరాత్మ మళ్ళీ ఏమీ ప్రశ్నించలేదు. ఆ సాయంకాలమల్లా అక్కడే వుండిపోయాడు గుడిలో స్వామివారికి పవళింపు సేవ అయిపోయిన తరువాత గుడి తలుపులు మూసి వేస్తారు. అంతవరకు ఆమెన చూద్దామనే ఆశతో అక్కడనే మాట్లాడుతూ వుండిపోయాడు. కాని ఆవిడ కనిపించలేదు.

నిరాశతో యింటివైపు దారితీశాడు. అంతా నిశ్శబ్దం. ఎవరు ఏమీ నోరు కదపడం లేదు. నడుస్తూ దా మధ్య యిలా ప్రశ్నించుకున్నాడు: 'మళ్ళీ సోమవారం, ఆ పిల్ల కోవిలకి వస్తుందంటావా? రాదంటావా?'

'కబడ్దార్! పాపం పుణ్యం ప్రపంచంలో వున్నాయనే సంగతి స్మరించుకో' అంటూ అతని హెచ్చరించినట్లయింది, గద్దించినట్టయింది అతని అంతరాత్మ. ఎక్కడలేని ఆత్మాభిమానం ముందుకు వ 'రంగనాథయ్యరు, [illegible] చాంచల్యాల కతీతుడు!' అని సమాధానమిచ్చాడు.

మళ్ళీ సోమవారం వచ్చింది. మిత్రులను వెంటబెట్టుకొని ప్రొఫెసరు కొండమీదకు షికారు వెళ్ళేడు. ప్రకృతి నిశ్చలంగా వుంది. కళకూ, శిల్పానికీ గల భేదాలను వివరిస్తూ మాట్లాడుతున్నాడు. ఎదుట కొండ, దాని శిరస్సున కిరీటం వుంచినట్లున్న దేవాలయం ఎంతో కన్నుల వైకుంఠంగా వున్నాయి. "తిరిగీ ఆ సౌందర్యరాశి కంటికగుపిస్తే ఎంత బాగుండు"నని దేవాలయం వంక రెప్పవాల్చకుండా చూస్తున్నాడు. కాని వెంటనే అతని ఆత్మాభిమానం గాయపడ్డట్టయింది. మనోగర్వం అతిశయించింది. ఇలాంటివేవీ నేను లెక్కచేయమన్నా చేయననుకున్నాడు. "ఆమె ఎవరో తెలుసుకోవాలనే ఆసక్తి తప్ప దీనిలో దోషమేముంది?" అని ఎదురు ప్రశ్న వేసుకున్నాడు. కాస్సేపు అటూ ఇటూ చూచేసరికి సరళ ప్రత్యక్షమయింది. గుండెలదురుతున్నాయి. రెండు నిమిషాలపాటు కొండ శిఖరాన నించుని, సరళ అటూ ఇటూ చూచింది. దిగువను స్వర్ణలేఖా నది ప్రవహిస్తూ వచ్చి ఒక బండరాయి చుట్టూ సన్నగా చీలిపోయింది. ఆ బండిరాతి మీద మాట్లాడుతూ కూర్చున్న ప్రొఫెసరు, అతని మిత్రులు సరళకు కనపించారు. సరళను చూసి అతనిక ఉండబట్టలేక పోయాడు. "ఆ చిన్నది ఎవర్తై వుంటుందయ్యా?" అని బైటకే అనేశాడు. అర్థవంతమైన దృక్కులతో ఒకరినొకరు చూసుకుని మిత్రులు మౌనం వహించారు. కంఠం సవరించుకుని అయ్యరు వర్డ్స్ వర్తు గీతం పాడుతూ ఉదహరించాడు.

"తొలుత నామె నా చూపుల దొరలు నపుడె

మగువ ఆనంద దివ్యమూర్తిగ స్ఫురించె!"

కన్నులు మూతలుపడి యోగనిద్రలో వున్నట్లనిపించింది. బౌద్ధ దేవాలయాలు ఆరామాలను గురించి ముచ్చటిస్తున్న వ్యక్తి హఠాత్తుగా ఆగిపోయాడు. ఎదురుగా నిలబడ్డ ఆ అందాల బరిణ ఎవరో తెలుసుకుంటేనే గాని ప్రాణం కుదుటపడదు; మనశ్శాంతి లేదు. మళ్ళీ ఉపన్యాసం సాగేటట్లు లేదు. అందువల్ల స్నేహితుడొకడు సాహసించి "అదా? అది వొట్టి వ్యభిచారిణి! పేరు సరళ." ఈ మాట విని గుండె నీరసించిపోయింది. "అంతటి అందమైన సూర్యతేజస్సు వెనక ఎంతటి అంధకారం?" అతని విభ్రాంతికి మేరలేదు. "పాపపంకిలమైన ఆ స్త్రీ పట్ల తన అమూల్య సౌందర్య సంపదనంతా వినియోగించే ప్రకృతి ఎంత అసంబద్ధం!"

హృదయం ఎందుకో నీరసించినట్లయింది. అతనిలో యేదో అస్పష్టమైన భావం ఉదయించింది. దూరంలో వినిపించే ధ్వనిలా వినిపించసాగింది. తలుచుకుంటే యీ భావం రమ్యంగా వున్నట్లుంది. మనసు కదో తృప్తినిస్తోంది. ఆశను కల్పించి ఉన్మాదిని చేస్తోంది. తనకు సరళ సునాయాసంగా లభిస్తే!... ఈ భావం తనలో జనించి క్రమేపి జయిస్తున్నట్లు అతనికే తెలియడం లేదు.

3

సరళ! ఎంత అందాలరాశి! ఎవరో కాదు ప్రతిరోజూ విద్యార్థుల తీవ్ర విమర్శకు గురవుతోన్న పిల్ల. ఆ పిల్లను చూసినప్పట్నుంచీ, విశేషించి ఆవిడ సరళేనని తెలుసుకున్నది మొదలు, ప్రొఫెసరు మనసు అల్లకల్లోలమయింది. హృదయంలో సంఘర్షణ ప్రారంభమయింది. గతించిన తన పసితనపు రోజులు చదువుకునే నాటి స్మృతులు జ్ఞప్తికి వచ్చాయి.

ఇల్లు విడిచి, పుట్టిన ఊరు వదలి, దూరంగా ఎక్కడో చదువు; ఏకాకి జీవితం; తెరిచింది మొదలు, మూసేవరకూ పుస్తకం మీదనే ఏకాగ్రత. తన చదువూ, తనూ తప్పిస్తే మరో ప్రపంచం కనిపించలేదు; వినబడలేదు. అయితేనేమీ, పరీక్షలలో క్లాసులు వచ్చాయి. జీవితంలో మంచి ఉద్యోగం లభించింది. నిక్షేపంలాంటి జీవితం.

విద్యార్థిగా ఉంటున్నప్పుడు జీవితంలో ఒక్కొక్కసారి ప్రకృతిలో తన్మయీ భావం కలిగేది; ప్రకృతీ, జీవితం శృంగారమయంగా గోచరించేవి. ఈ శృంగార భావం యిట్టే పుట్టి అట్టే మాయమయేది. విజ్ఞాన శాస్త్రపాఠాల రోకటి పాట, ఉత్సాహం ఉడిగిన జీవితం, యీ తన్మయిభావాన్ని నశింపచేశాయి. సంఘ సంస్కరణ పోరాటాలను వేదికల మీదను, పత్రికలలోను కొనసాగిస్తూ ఖ్యాతినార్జింప జూచే హిందూ విద్యాధికుల ఆలోచనలనే అతని బుద్ధి నేటికీ అంటిపెట్టుకొని వుంది. గురువుల బోధలను యథాతథంగా నిజాలుగా స్వీకరించాడు. మద్రాసులో తనతో తిరిగే స్నేహితుల భావాలన్నీ అతనికి పథ్యంగా కనిపించసాగాయి. పుస్తకాలలోని 'రెడీమేడ్' అభిప్రాయాలను సిద్ధాంతాలుగా స్వీకరిస్తూ, ఆ ఆలోచనల వాతావరణంలో మసలుతున్నాడు. ఇంతకు భిన్నమైన అభిరుచులను అతని జీవితం చవిచూడలేదు. కొన్ని సిద్ధాంతాలు, నమ్మకాలు ప్రొఫెసరనుకున్న మాట నిజమే. కాని అవి అనంతమైన జీవిత సంఘర్షణ నుంచి జనించినవి కావు. అందువ్ల బలీయమైనవి కావు. లేకుంటే భోగంపిల్ల సరళ కనిపించగానే, యిట్టే అతని మనస్సుకు 'ఎర' వేసినట్లవుతుందా! జీవితంలో సంఘర్షణ ప్రారంభమైంది. ఇది సంఘర్షణ మాత్రమే కాదు. నువ్వా, నేనా అని తేల్చుకోవలసిన పరీక్ష!

ఆమె మూర్తి కన్నులకు కట్టినట్లయింది. సరళ కోమల శరీరం క్షణ క్షణం అతని మనస్సును పీడిస్తున్నది. ఆలోచనలను వేధిస్తోంది. విశ్వాసాలను వమ్ము చేస్తోంది. 'సుందరమగు వస్తువు సతత మానందదాయకమగును' అని తను ఎక్కడో చదివిన రసాత్మక వాక్యం జ్ఞప్తికి వచ్చింది. ఈ ఆనంద జనక హేతువు, వొక భోగంపిల్ల అయితేనేమి? తను అనుకోకుండా, ఒక పిల్ల భోగం కులంలో జన్మించినంత మాత్రాన, మానవులు ఆమెను ఏవగించుకుని, నేరస్థురాలికి మల్లే శిక్షించవచ్చునా? లోకంలో అనేకమంది దురదృష్టవంతులున్నారు కదా, వారిని మనం కనికరిస్తున్నామా, లేదా? పోనీ వారికి మల్లే భోగంవారిని మానవులు ఎందుకు దయతో చూడకూడదు? అందులోనూ సరళ వంటి పిల్లను! ఇంతటి అందగత్తెను విచ్చలవిడిగా విహరించనిస్తే సంఘమూ పాడవుతుంది; ఆవిడా చెడిపోతుంది. అలాంటప్పుడు ఆమెను నిర్లక్ష్యం చేయకూడదు. ప్రేమను, కరుణను, తెలివిని చివరకు ధనాన్నయినా సరే ధారపోసి ఆమెను ఉద్ధరించాలి. భోగం పదుచుతో మాట్లాడితేనే మహా పాపం అనుకోవడం ఎంత తప్పు! సమాజ రుగ్మతలకు చికిత్స చేయవలసిన డాక్టరు సంఘ సంస్కర్తే!

ఈసారి మళ్ళీ కనిపించింది సరళ. తెల్లని చీర కట్టుకుంది. చేతిలో వెండి పూల సజ్జ పట్టుకుంది. గుడిలోనికి వయ్యారంగా నడుస్తూ వెడుతోంది. కోవెలలో సరళ పూజ చేయించడం కోసం వెడుతోందని అతను ఊహించాడు. విగ్రహం దగ్గర యీపాటికి నిలబడి వుంటుందని భావించాడు. నిజంగా ఆమె ఎలా వుంటుందో! దూరపు కొండలు నునుపు. దగ్గిరకెడితే సరి మనిషి తోలుపాతులు, లోటుపాట్లు తెలిసి వస్తాయి. ఆమె కురూపి కావచ్చునేమో! ఆమె ముఖ భంగిమలు వికృతంగా కనిపించవచ్చును. దూరం అనేది వీటిని కప్పిపుచ్చుతుంది. ఆమె అందవికారంగా వుంటే తను చేయగలిగేదేమీ లేదు. అలా కాక అందంగా వుంటే!.... ఆహా! ఆదర్శప్రాయమయిన అందం భోగంపిల్లలో వుండడం అసంభవం! అందమైనదనే సత్యం, మరుగుపరచలేనిది. ఇంతకీ ప్రయోజనమేమిటి? ఏది ఏమైనా యీ భోగం పదుచును సంస్కరించి తీరాలి.

భావాలను తరచుకుంటూ రంగనాథయ్యరు కొండమీదకు దారితీశాడు, దగ్గర దారిని కోవెల లోనికి అడుగుపెట్టాడు. భక్తులతో గుడి కోలాహలంగా వుంది. చోటు చేసుకొని, సరళకు కొంచెం పక్కగా నిలబడి చూస్తున్నాడు.

జీవితంలో ఒక భోగంపిల్ల పక్కను తను నిలబడడం యిదే తొలిసారి. మొహంఎత్తి సరళను చూసేసరికి చటుక్కున మూడు విషయాలు స్ఫురించాయి. మొదటిది : దేవతా స్త్రీల అందాన్ని సరళ పుణికి పుచ్చుకుంది.

రెండోది : ఆమె దైవభక్తి అపారం, మూడో విషయం : మహాశివుడు అర్ధనారీశ్వరుడై స్త్రీ పురుష సమాన హక్కులను లోకానికి చాటుతున్నాడు. స్త్రీలూ, పురుషులూ సరిసమానమే! అందుకు అర్ధనారీశ్వరుడే సాక్షి. సరళ సహచర్య భాగ్యం లభిస్తే ఎంతో బాగుండును. ఆ ఆనందం అనుభవించాలనే కోరిక అతనిలో ఆశగా పరిణమించింది. ఆత్మను లతవలె అల్లుకుంది. అటువంటి మనోహర విగ్రహంలో ఏ క్రూరత్వమూ యిమిడి వుండదు. సరళలోనే దుష్టస్వభావం వుంటే ఆకాశంలో మెరిసే నక్షత్రాలలో కూడా స్వచ్ఛత లేదన్నమాట! సూర్యుని తేజస్సు చీకటి కావాలని దాని అర్థం! ఉదారతాజనకమైన ఆమె సౌందర్యం నిర్మలానందమయం, దాని నింకా ఉదాత్తంగా గంభీరమైనదిగా మార్చడమే మానవ కర్తవ్యం.

నాటి రాత్రి అతనికి నిద్రపట్టలేదు. రాత్రంతా శివరాత్రిలా గడుపుతూ ఎన్నెన్నో ఊహాలతో, భోగం పిల్లలను ఎలా సంస్కరించాలనే ఆలోచనలతో పథకాలనువేస్తూ బిత్తరపోయాడు. నిజపత్నిజ్ఞప్తికి వచ్చింది. ఆమెను ప్రేమించడం అతని ధర్మం. పుట్టింటికి పంపించమని తనను ఎంతో యిదిగా కోరుతూంది. ఎన్నాళ్ళయింది పాపం, ఆవిడ పుట్టింటికి వెళ్ళి! పంపిద్దామంటే దూరం కదా! దూరమయినా, భారమైనా సరే, ఈ సారి పంపించివేయాలి. తప్పదనుకున్నాడు.

ఆ మర్నాటి ఉదయం కాలేజీలో ప్రిన్సిపాల్‌గారిని కలుసుకున్నాడు. ఆయనతో మాట్లాడుతూ, 'పడుపు వృత్తిని ఆరికట్టడ మెలాగ' అనే విషయం ప్రస్తావించాడు. బస్తీలో తన తమ్ముడున్నాడు. అతనికి యీ విషయమై ఒక సభను ఏర్పరచవలసినదిగా ఉత్తరం రాద్దామన్నాడు. ఆ సభలో 'విముక్తి సైన్యాన్ని' దళాలుగా నిర్మించుకోవచ్చును. ఈ లోపున కొన్ని ప్రయోగాలు, పరిశోధనలు స్థానికంగా చేసి చూసుకోవచ్చును.

"సమాజానికి అతి ప్రమాదకరంగా పరిణమించిన భోగం పిల్లను చూసి కొంత పరీక్షిస్తాను."

"ఎవరినీ? భోగం పిల్లనా" గతుక్కుమని ప్రిన్సిపాల్ ప్రశ్నించారు.

"అవును."

"సరళనేనా?"

"పోనీ ప్రయత్నించి చూస్తాను!"

"మనోవికారాలకు లోను కాకూడదు ప్రొఫెసర్! మనలాటి వాళ్ళు ఆకర్షణల దరిదాపులకైనా పోరాదు. మంచివాళ్ళ కీ పద్ధతి మరీ మంచిది."

ప్రొఫెసరు గారి మోము వివర్ణమైపోయింది. రోషం గొంతుకలో ప్రతిధ్వనించింది.

"నా దారిని ఎంతటి విషయలోలుడు అనుసరించినా మారక మానడు."

ఇంతకాలం నుంచీ ఆయనను ప్రిన్సిపాల్‌గారు, తన సోదరునివలె అభిమానిస్తున్నారు. కన్న కొడుకులా ప్రేమిస్తున్నారు. ప్రొఫెసరుది రసార్ద్ర హృదయం. ఏం ప్రమాదం కొని తెచ్చి పెడుతుందోనని ప్రిన్సిపాల్‌గారి భయం.

"ప్రమ్మాదాలేమీ రాకూడదని ఆశిస్తున్నాను. నీ ప్రయత్నం సఫలమగుగాక!"

రంగనాథయ్యరుకీ ఆశీర్వచనాలు, హెచ్చరికలుగా కనిపించి, మనసు గిల్లినట్టయింది. చికాకు పుట్టుకొచ్చింది! ఆత్మగౌరవం గాయపడ్డట్లు ఫీలయాడు. పతితుల నుద్ధరించాలనే పై పై ఆలోచనల మధ్య నిగూఢమైన ఒక కోరిక అతనికి తెలియకుండానే పుట్టుకొచ్చింది! ఆ యిచ్ఛ బలంగా పెరిగి సరళవైపు ప్రవాహంలా పరుగులు తీసింది.

తనకు ప్రత్యామ్నాయంగా ఎవరినైనా యీ సత్కార్య సాధనకు వినియోగించుకోవాలి.

ఈ తలంపు అతని కెంతో ఊరట కలిగించింది.

4

ఈ రాచకార్యాన్ని చదరంగంగా నడిపించగల యుగంధరులెవరు? వరస వరసనే మిత్రులను స్మరణకు తెచ్చుకోగా, విశ్వనాధశాస్త్రి మనసుకు తట్టేడు. అతను మంచి పండితుడు. సమయా సమయాలనుబట్టి జాగ్రత్తతో మెలగవలసిన మనిషి ఎదుటవారి అభిప్రాయాలు, అవి ఎంత అవకతవకగా వున్నాసరే - ఇట్టే ఆమోదిస్తూ తెలివైనవాడని ప్రఖ్యాతిని సంపాదించాడు. ఆంగ్ల విద్యాధికులతో సరిసమానంగా మసలుతున్నాడు. అన్నింటికీ అవునంటూనే, తన పని కొనసాగించుకో గల ఘనాపాఠి. ఇతనే తన "విముక్తి సైన్యానికి" ప్రప్రథమ సైనికుడు. విశ్వనాధశాస్త్రిని రిక్రూటు చేస్తే తన పని సుగమమవుతుందని ప్రొఫెసరు ఉబలాటపడుతున్నాడు. కాని యిదంతా విన్న శాస్త్రికి యీ ప్రణాళిక ఎందుకూ కొరగాదనిపించింది. రంగనాధయ్యరు వంటి వెర్రిమాలోకపు మనిషి ఎక్కడైనా వున్నాడా! అయితే చేజిక్కిన వ్యవహారమా, చేజిక్కని వ్యవహారమా అని శాస్త్రి ఆలోచించుకోసాగాడు. డబ్బుతో కూడిన వ్యవహారం. డబ్బు చేదా? గలగలమంటూ అది చేతిలో పడితే శాస్త్రి సాధించలేని పని లేదు. ఎంతటి విరుద్ధ మతమైనా శాస్త్ర సమ్మతమేనని సమర్థించగల పండితుడు. గ్రంథాల నుంచి అనేక సూత్రాలను, యుక్తులను ఎత్తి చూపిస్తూ ప్రమాణంగా తన వాదనను నిరూపించుకోగలడు. వేదాలు బ్రహ్మ సృష్టికాదనీ, కేవలం మానవ ప్రోక్తములేననీ ఏనాడో అంగీకరించాడు. పురాణాలు వట్టి అభూత కల్పనలేనని తేల్చివేశాడు. మానవ పరిణామవాదంలో తనకు గల నమ్మకాన్ని నలుగురిలోనూ ప్రకటించుకున్నాడు కాని మనిషినీ, కోతీని ఒకే వంశ వృక్షాని కెక్కించడం అతనికి వింతనిపించి, తనలో తాను నవ్వుకున్నాడు.

భోగం వృత్తి నిర్మూలింపబడాలనే వాదన ఎలాగో ఒక లాగ అతనికి నచ్చింది. ఉద్యమం నలుమూలలా విస్తరించవలసిందే. దేశంలో సానివాళ్ళుండకూడదు. ముందుకు ఉరకలు వేసిపోతున్న నాగరికతకు, వేశ్యల ఉ[illegible] ఆటంకం. ఈ ఆటంకాన్ని తొలగించేందుకు, ప్రచారం అవసరం.

ఒక శుభదినాన్న ఈ పవిత్ర ప్రచార భారం శాస్త్రి మీదకు వచ్చిపడింది. అంతటితో సంఘ సంస్కరణ కుపక్రమించాడు. నవజీవిత గృహ ప్రవేశం చూస్తూనే, ఏభయి రూపాయిల సంభావన పుచ్చుకున్నాడు. తనకు ప్రొఫెసరెందుకింత మొత్తం యిస్తున్నాడనే సంశయం శాస్త్రికి కలగక పోలేదు. సంఘ సంస్కరణకంటే యిందులో ఏదో స్వార్థం వుండకపోతే యింత పెద్ద మొత్తం ఎందుకిస్తాడు!

రెండు వారాలపాటు సరళకు శాస్త్రి భగవద్గీత చదివి వ్యాఖ్యానం చెప్పాడు. స్త్రీల పాతివ్రత్యాలను చాటే పురాణ ఘట్టాలను యిద్దరూకలిసి చదివారు. కాని యీ రెండు వారాల శ్రమ వట్టి నిష్ఫలమైంది. భోగం సమస్య మీద జరిగే చర్చలలో ఆమెదే పైచేయిగా కనిపించింది.

"ఆవిడవన్నీ యక్ష ప్రశ్నలండీ! 'చంద్ర వంశపు రాజుల నెత్తురు, సానివాళ్ళదే కదటండీ' అని ఆవిడడిగే సరికి నా నోరు మూత పడిపోయిందంటే నమ్మండి."

"అయితే ఏం జవాబిచ్చారు?"

"పురాణాలన్నీ అబద్ధాలనీ, మర్కటాల నుంచి మానవులు కలిగేరనే పరిణామ వాదమే నిజమనీ, చెప్పేద్దామనుకున్నాను! కాని ఊరుకున్నాను."

కొంచెం తటపటాయించుకుని శాస్త్రి, ప్రొఫెసరు కేసి చూస్తూ :

"ఆ పరిణామ వాదం ప్రకారం వార కాంతలకు సమాజంలో స్థానం లేదని రుజువు చేద్దామని నా తాపత్రయం."

"దాని జోలికి ఇప్పుడప్పుడే పోకండి, కోతులతో ఉపన్యాసం ప్రారంభిస్తే అల్లరి పాలవుతుంది వ్యవహారం."

"అయితే ఏమిటి సాధనం?"

"కాస్తైనా లోకజ్ఞానం వుంటేనే తప్ప పరిణామవాదం సులువుగా బోధపడదు. ముందు కాసిన్ని పిట్ట కథలు చెప్పి ఆకర్షించరాదూ?"

"ఆ పని చెప్పడానికి సులువే. చేయడం కష్టం. మీలా నేను యింగ్లీషు చదువుకోలేదాయె! సరళతో మహా చిక్కు. ఆవిడ తలలో అన్నీ సందేహాలే, సరస్సులో వికసించే వసంతకాలపు పద్మాల్లా."

కొన్ని వారాలు గడిచిపోయాయి. సరళకు తనవల్ల పాండిత్యమే అబ్బుతున్నది కాని, అన్యథా మార్పేమీ కలగడం లేదు. శాస్త్రికిది మనస్తాపం కలిగించింది. ఈమెను ఎవరు మార్చగలరు? ఒకే ఒకడు, యీమెను మార్చగలిగే వాడున్నాడు. అతనే పవిత్రురాలినిగా చేయగలడు. కాని యీ పనిని చేసేందు కతను జంకుతాడా? సరళ అతనిని గౌరవిస్తున్నది. ప్రేమిస్తున్నది. సరళపట్ల ఎవరూ లోకంలో తీసుకోని ఆసక్తిని అతను ప్రదర్శిస్తున్నారు. అందుకే అతనంటే ఆమెకు ప్రేమ, అతని పెదవుల నుండి ఒక మాట జారిపడితే చాలును, ఆమె మారిపోతుంది. తప్పదు!

విశ్వనాథశాస్త్రి సరళ యింటికి వెళ్ళినప్పట్నుంచి ఆవిడ కోవెలకు రావడం మానివేసింది. ఇది రంగనాథయ్యగారుకు విచిత్ర మనిపించింది. నది ఒడ్డుకు వారం వారం షికారుకు వెడుతున్నాడు. సరళ దర్శనం దుర్లభమయింది. ఇదంతా శాస్త్రి గురుత్వ ప్రభావమే ననుకున్నాడు. ఇక శాస్త్రి ఆమెను మార్చేదేమిటి, వున్న ఆ కాస్త భక్తి సరళలో పోతోన్న తరవాత! తనే స్వయంగా వెళ్ళి బుజ్జగించి లోకపు తీరూ తెన్నూ బోధించి ఆమె నొక హిటిగా ఎందుకు మార్చకూడదూ? అతనిలో ఈ ఆలోచన లేచేసరికి, ఎదురుగా శాస్త్రి వచ్చి, 'చేయవచ్చును కాని నువ్వు నైతికంగా పిరికివాడివి!" అన్నట్లయింది. ఉద్యమమే ఉదాత్తమైన దయినపుడు, జంకుదేనికి? రహస్యం ఎందుకు? సోక్రటీస్ నిర్భయంగా స్త్రీలతో మాట్లాడేవాడు కాదా? వెలయాలు కదా అని చెప్పి, ఆమె ఆహ్వానాన్ని బుద్ధుడు తిరస్కరించేడు కనుకనా! మానవుల అవస్థలను తెలుసుకోవాలంటే వారితో లీనమైపోవాలి. కవులు కలిసి పోవాలి. కవులకీ విశేషాధికారం వుంది. జీవితాన్ని పరిపూర్ణంగా పరిశీలించాలనే కోరిక న్యాయమైనది.

ఇంతవరకూ అతను సంశయవాదే; దేవుడు వున్నాడా లేదా అనే తర్కంతో పరిశోధిస్తున్నాడు. కాని ఈసారి దేవుడున్నాడనే నమ్మకం కొద్దికొద్దిగా కలగనారంభించింది. పూర్వపు నమ్మకం మెల్లిమెల్లిగా సడలిపోతూంది. ఆత్మ, పరమాత్మ, జీవుడికి వేరే లోకం వున్నాయి. సాజాత్యంవున్న జీవుళ్ళ మధ్య అద్భుతాకర్షణ వుండి వుండాలి. మహా ఉద్రేకం, ఈశ్వర ప్రేరేపితమైన ఉద్రేకం, బ్రౌనింగ్ మహాకవిని ఆవేశించింది! అందుకే నిజమైన ప్రేమ ఎన్నటికీ వ్యర్థం కాబోదని అలాపించాడు. ఇది గంభీర సత్యమే.

రంగనాథయ్యరు విచిత్రమైన మనస్తత్వంలో పడి కొట్టుకుంటున్నాడు. విజ్ఞాన శాస్త్రాభ్యాసం, సంశయ నివృత్తికి మారు, సందేహాలను కలిగిస్తోంది. సంశయాల మబ్బు తెర కళ్ళకు కమ్ముకు వస్తోంది. కూడని అనుభవాల ఆనందం కోసం తాపత్రయ పడుతూ, మోసగిస్తోంది. ప్రతిఘటింప వీలులేని, అత్యంత ఆకర్షణీయమైన వస్తువేదో తనను దగ్గరకు లాగుకుంటున్నది. దీనికి గల హేతువేమిటి! ఆలోచించి చూస్తే ఆకర్షణ అర్థం లేనిదికదా! అడుగడుగునా యిదే తర్కం అతన్ని పీడిస్తోంది, దుఃఖ పెడుతోంది, విసిగిస్తోంది.

5

క్రిస్టమస్ సెలవులు వచ్చాయి. 'పీ' అనే పట్టణంలో సంఘ సంస్కారులు సభ జరుపుకుంటున్నారు. అందులో రంగనాధయ్యార్ పడుపు వృత్తి మీద, ప్రధానమైన తీర్మాన మొకటి ప్రతిపాదించవలసి వుంది. కానైతే ఆయన యీ మీటింగులకు హాజరు కాలేకపోయాడు. కేలం లేబరేటరీలో కూర్చుని ఏకాంత వాసం చేస్తున్నారు. ఎలక్ట్రిసిటీ మీద ప్రయోగాలు చేస్తూ తనను తానే మరచిపోతున్నాడు. రోజుల తరబడీ యిదే పరిశోధన.

ఒకనాటి సాయంకాలం, చేసిన ప్రయోగం చూసుకుంటూ, సంతోషం పట్టలేకపోయాడు. అతని వదనం ఉజ్జ్వలంగా వుంది. కనులలో సంతృప్తి వెల్లివిరుస్తోంది. అందరూ కోరదగిన పరిశోధన విజయవంతంగా ముగియవచ్చింది! ఆనందంతో, ఆవేశంతో, కుర్చీ మీద చతికిలపడ్డాడు. ఎదురుగా బెంచీ మీద ఒక చక్కని ముద్దులొలికే పిల్ల కూర్చుని వుంది. ఆ పిల్లవి నల్లని కళ్ళు, గాలి కెగిరే ఉంగరాల జుత్తు, అప్పుడే కనుచీకటి పడుతోంది, ఎదురుగా వున్న దెవరని చూశాడు. ఏదో భ్రమ తప్పితే మరేమీ లేదు. కళ్ళు నులుపుకుని మళ్ళీ చూశాడు. భ్రమ కాదు, నున్నగా జారిపడుతూ ఉంగరాల జుత్తుతో వున్న అతి చక్కని చిన్నది! ఆ పిల్లను చూడగానే, కవితావేశం ఉప్పొంగి యింగ్లీషులో పాడడ మారంభించాడు :

"ప్రేమయన్నది అసలె తెలియదు
ముద్దులొలికే పసిపాపకు!
చావె, మేలని ప్రేమ కన్నను
కొంచెమైనను తెలియదాయెను!"

పాట ఆపి బాలికను సమీపించి యీ యింగ్లీషులోనే, ఆమె కర్థమవుతుందనే కాబోలు, ప్రశ్నించాడు:

"ఇక్కడ నీకున్న పనేమిటి పిల్లా?" ఆ పిల్ల బిత్తరపోయింధి. ఇదేమీ పట్టించుకోకుండా "ఇంద్రలోకం నుంచి అమృతం తెచ్చావా? నరకం నుంచి యమపాశం తెచ్చావా?" ఆ చిన్న పిల్ల మరీ గాభరా పడసాగింది. వణకుతూ అతని చేతికొక ఉత్తరం అందిస్తూ "ఇది మా అక్కయ్య...." అని ఆగింది. ఉత్తరం అందుకుని చూసుకున్నాడు.

"నువ్వు సరళ చెల్లెలివా?"

"అవును."

"పేరూ?

"తరళ."

"తరళా?"

రంగనాథయ్యరు ఉత్తరం లోలోపలే చదువుకోసాగాడు. దస్తూరీ ముత్యాల సరాల వలె వుంది. ఉత్తరంలో సరళ రెండు సంస్కృత శ్లోకాలను రాసింది. రమ్యార్థ ప్రతిపాదకాలయిన ఆ శ్లోకాలు అగాధాలలోనికి దారి చూపిస్తున్నాయి. చదువుకొన్నాడు. మళ్ళీ మళ్ళీ. అర్థం చెమత్కారంగా వున్నట్టు తోచింది. "చంద్ర కాంతిని ఆస్వాదించే చకోరం యితరమైన ఖాద్యాలను తిరస్కరిస్తుంది. కాని అయ్యో మేఘ పంక్తులు రేరాజును కప్పివేశాయి. మిణుగురు పురుగు 'నేనే నీకానంద మిస్తాను, ఇక్కడే వున్నాను' అని నిశతో చెపుతున్నది కాని రాత్రి ఓదార్చబడలేదు. ఆమె చంద్రుని కోసం నిరీక్షిస్తోంది. చంద్రుడొకడే ఆమె చీకటులను తరిమి కొట్టగలదు."

ఈ శ్లోకాలలో వున్న తాత్పర్యం అతని హృదయాన్ని కరిగించివేసింది. సరళ ఆత్మ ఈ లేఖలో యిమిడి వుంది. ఆమె ఆత్మ, ఆమె దేహం కంటె సుందరమైనది, నిర్మలమైంది, ఉజ్జ్వల తేజోమయం. ఒక నీచ కులంలో జనించిన స్త్రీలో యింతటి దేవతా స్త్రీల లక్షణాలుండడం ఆశ్చర్యం!

"నీ పేరెవరమ్మా? తరళే కదూ! తరళా! నీ కింగ్లీషొచ్చునా?"

"కొద్దిగానండీ!"

"స్కూల్లోనే చదువుతున్నావా?"

"అవును"

ఈ సమాధానం విని రంగనాథయ్యరు మొదట కొంచెం ఆశ్చర్యపడ్డాడు. సాని పిల్లలకు గరల్స్ స్కూల్లో ఎలా ప్రవేశం కలిగిందని అతని సంశయం! అహః! యిందులో ఏముందీ, తను గర్భగుడిలా చూసుకుంటూన్న లేబరేటరీ లోనికి ఆ పిల్ల ఎంత నిర్భయంగా దాడి చేసింది? ఇంక స్కూల్లో ప్రవేశించడమంటే వింతేముంది! సరళ చిట్టి చెల్లెలు యిక్కడికి రావడమే గొప్ప! ఆ పిల్లకు స్వాగతం! తను ఇంగ్లీషులో మాట్లాడితే ఆ పిల్లకు అర్థం కాకపోవచ్చును. తెలుగులోనే ప్రశ్నించాడు.

"ఈ రహస్యం ఏ మాత్రం బయట పొక్కనీయకేం?"

"అలా అనే చెప్పి నన్ను పంపించారండీ!"

"చాలా మంచి పిల్లవి! మీ అక్కతో ఈవాళ వస్తానని చెప్పేం, వచ్చి నాలుగు విషయాలూ బోధిస్తానని చెప్పు."

"అలాగే సార్!"

"అచ్చా! మీ అక్కతో నాకు పనుంది. ఎవర్నీ రానీయవద్దు, ఆఖరికి మీ అమ్మను కూడా."

"ఎవర్నీ రానీయంవండీ! మీరొక్కరే మాట్లాడుదురుగాని."

"అదేమరి! నువ్వూ సరళా తప్ప మరెవ్వరూ వుండొద్దు."

అలాగేనని తరళ బుర్రూపుతూ వెళ్ళిపోయింది. ఆ సాయంకాలం రంగనాథయ్యరుకి సంతాపమూ కలిగింది ఉల్లాసమూ పుట్టింది. సరళ యింటికి వస్తానని వాగ్దానం యిచ్చేటంతటి అలసత్వం ఎందుకు కలిగింది? ఏమిటీ దౌర్భాగ్యమని కాస్సేపు చికాకుపడ్డాడు. తానొక ఘనకార్యార్థం ప్రాణాలను అర్పించే మహా త్యాగిగా భావించుకున్నాడు సరళతో ఐక్యత కోసం, స్వర్గానందం కోసం, దేనినైనా సరే త్యజించాలి. జీవితంలో ఏది శాశ్వతం? నిర్మలమైన ప్రేమ పవిత్రమైనది. ప్రేమికుల హృదయాలమధ్య తన క్రూర సంప్రదాయాలతో, ప్రపంచం అడ్డుగా నిలబడుతోంది సమాజం పుట్టిన దాది, ఇదే పద్ధతి, సాటి ఆత్మకోసం, హృదయం పరితపిస్తుంది! పెరిక్లెస్సు పాపం! ఎస్పేసియ వంటి దేవత కోసం పరితపించిపోయాడు. కాని ప్రపంచం, ఆహా! ఆ ప్రేమికుల హృదయాలను వేరు చేసింది మానవుల ఆనందాన్ని చూసి గ్రీకు దేవతలకంటె కూడా, అధికంగా యీ లోకం కళ్ళు కుట్టుకుంటున్నది. ఎం చూడలేనితనం!

6

చీకటి పడింది. చిన్నచిన్న తుంపరులు పడుతున్నాయి. మాటు మణగింది. వీధులు నిశ్శబ్దంగా వున్నాయి సందులన్నీ దాటి చుట్టు దారిని అయ్యరు సరళ యింటికి వెడుతున్నాడు. ఆవిడ యింటిముందు ప్రత్యేకంగా చైర్మ స్నేహితుడు వేయించిన వీధిలాంతరు వెలుగుతోంది. ఆ ఇంటి క్రీనీడలో నించున్నాడు. ఎవరైనా చూస్తారేమోన

గుండె బితుకుబితుకులాడుతోంది. నరాలు జివ్వుజివ్వున లాగివేస్తున్నాయి. వీధిలాంతరు గెయ్యంలా చూస్తోంది. ఎన్నడూ దేనికీ అదరని గుండె ఝల్లుమంది. తొందరగా యింటికి పోవడం మంచిదేమో అనుకున్నాడు. ఎందుకొచ్చిన గొడవ, హాయిగా యింటికి పోయి పడుకోక?.... ఇంత దూరమూ వచ్చాక తీరా చేసి, యింటికి రిక్తహస్తాలతో వెళ్ళిపోవడమా? ఇంట్లోకి వెళ్ళి ధైర్యంగా ఆమెతో మాట్లాడితే వచ్చే ప్రమాదమేముంది?

అతని హృదయం ఉయ్యాలలా అటూ ఇటూ ఊగుతోంది. చీడీ మెట్లు గబగబ ఎక్కి, సంశయంతో గిరుక్కున వెనక్కి తిరిగి దిగిపోతున్నాడు. ఇంటికి తిరుగు మొహం పట్టాడు. నాలుగడుగులు వేసేసరికి వెనక ఎవరో పిలిచినట్లయిండి. అవును, ఆ గొంతు సరళ చెల్లెలు తరళదల్లే వుంది. అతన్ని పిలుస్తూ చనువుగా వచ్చి దగ్గరగా నిలబడింది. ఇంతసేపూ పడ్డ గాభరాను చూసి యీ చిన్నది తన నొక పిచ్చివాడి కింద జమకట్టదు కదా! ఆ పిల్ల చలాకీగా మాట్లాడుతూ లోనికి తీసుకెళ్ళింది. మేడమెట్లు చూపించింది. ప్రొఫెసరు మేడమెట్లు ఎక్కుతూంటే, గదిలోంచి గుప్పున పూల వాసన కొట్టింది. అగరు ధూపం అలముకుంది. వింత వింత పరిమళాలు స్వాగతమిస్తున్న[illegible] మందుకుని, రెండవ అంతస్థులోనికి వెళ్ళేసరికి పుగాకు వాసన, సారాయి కంపు ముక్కు పుటాలు [illegible] సాగింది. శరీరమంతా వణుకుతోంది. హాలులో ఒకమూల ఆయిల్ లాంపు వెలుగుతోంది. [illegible]లు, [illegible]లు, కుర్చీలు గదికి నిండుగా వున్నాయి. అలంకరణ కొంత పాతకాలపుది. మరికొంత [illegible]. [illegible]వర్మ రంగు రంగుల పటాలు, తంజావూరు నాయక రాజులనాటి పౌరాణిక చిత్తరువులు గోడకు వ్రేల్లాడుతున్నాయి. ఈ ఆధునాతన శతాబ్దంలో వుండతగని అవి ఎంతో అనాగరికంగా వున్నాయి. గోడల పొడవునా అక్కడక్కడ నగిషీ చెక్కిన గూళ్ళు వున్నాయి. వాటిలో కర్ర, లక్క పోర్సిలీను బొమ్మలు, వస్తువులు చిందరవందరగా పడివున్నాయి. మచిలీలో తయారైన సన్నని తెల్లని బట్ట సీలింగులు కప్పబడివుంది. దానిమీద కృష్ణుని రాసక్రీడ చిత్రితం; రంగురంగుల గ్లోబులు, జిగజిగమనే గాజు వస్తువులు సీలింగు నుంచి వేల్లాడుతున్నాయి. పెద్ద చందనపు పందిరి పట్టె మంచం హాలులో ఒక మూలను ఆక్రమించుకుంది. దాని మీద విలువైన దుప్పట్లు, పరుపులు పరిచి వున్నాయి. నేలమీద అరిగిపోయిన ఏలూరు తివాసీ వుంది. తివాసీ మీద గీసిన అగ్గిపుల్లలు, సిగరెట్టు పీకలు, గ్లాసులు, హుక్కాగొట్టాలు, కిల్లీ ముక్కలు, పీకదానలు చిందరవందరగా కనిపిస్తున్నాయి. ఏహ్యమైన ఈ గది వాతావరణం అతనికెంతో జుగుప్సను కలిగించింది. 'తరతరాల నుంచీ, పాప పంకిలమైన అతి నీచపు కామకృత్యాల కిది నిలయం, లెక్కలేని జీవితాలను నాశనంచేసి పొట్టను పెట్టుకున్న ఈ గది కంటె అపవిత్రమైన స్థలం యింకొకచోట వేరే వుంటుందా? ఇక్కడ జీవిస్తూనే సరళ ఉదాత్తతను ఎలా కాపాడుకోగలిగింది? ఇంతకీ నేను దుస్సాధ్యమైన కార్యాన్ని సాధించ బూనడం లేదు కదా!"

రంగనాధయ్యరు సరళ చెల్లెల్ని "ఈ నరక కూపంలో మీరెల గడుపుకొస్తున్నారమ్మా!" అని అడిగేడు.

"కాదండీ! ఇది మా అమ్మ పడక గది!" అమాయకంగా తరళ జవాబిచ్చింది.

"ఇందులో ఆశ్చర్యం లేదు! ఈ మురికి కూపంలోంచి త్వరగా అవతలకి తీసుకెళుదూ తల్లీ!" ఈ మాట విని ఆ పిల్ల చర చర హాలులోంచి నడిచి వెళ్ళి తలుపు తెరిచింది. "ఇలా రండి. ఇటే ఇటే."

7

సరళ గదిలోనికి వెడుతూ రంగనాధయ్యరు "హమ్మయ్య! నరకంలోంచి స్వర్గానికి" అన్నాడు. అతను చూసిన మొదటి గదికీ, దీనికీ ఎంతో వ్యత్యాసముంది. గోడలు అందంగా అద్దంలా మెరుస్తున్నాయి. గదికి నాలుగు గాగాలు ఆరు పెద్ద కిటికీలు వుండడం వలన గాలి విసారంగా లోనికి వీస్తోంది. దోమ వేసిన పెట్రోమాక్సులైటు,

వెన్నెలలా గది నిండా కాంతి వెదజల్లుతోంది. ద్వార బంధాలకు మామిడి తోరణాలు, బంతిపూల దండలు వింత శోభనిస్తున్నాయి. గదిలో తెల్లని మార్బుల్ బల్ల వుంది. దాని మీద అప్పుడే ఎగిరి వచ్చి వాలిందా అన్నట్లు ఒక ఎనామిల్ నెమిలి విగ్రహం. పింఛం విప్పుకొని, పింఛంలో నుంచి పూదొత్తుల వాసనలను గదంతా నింపుతోంది. పెయింటింగులు, రామాయణ, భారత కథలకు చెందిన చిత్రాలు, ప్రపంచ ప్రముఖుల, సంఘసంస్కర్తల, కాంగ్రెసు నాయకుల ఫోటోలు గది నలంకరించాయి. గోడలకు రెండు నిలువుటద్దాలు అమర్చబడి గది శోభను ద్విగుణీకృతం చేస్తున్నవి. గది మధ్యను పెద్ద సోఫా, దాని చుట్టూ కుషన్ కుర్చీలు, పడుకునే మంచాలు వున్నాయి. ఓక్ కర్రతో చేయబడి పాలిష్ చేసిన రివాల్వింగ్ బుక్కు కేసొకటి వుంది. దాని మీద మహా మేధావుల, ప్రపంచ వీరుల బస్ట్‌లు వున్నాయి. కిటికీ వద్ద నల్లని బల్ల వుంది. దాని మీద ఒక వీణ, గులాబీ పూల మధ్యను వుంచబడింది. రంగనాధయ్యరు అటు చూశాడు. ఆశ్చర్యం! తన ఫోటో, బల్ల మీద కనిపించింది. 'ఈ సొగసులాడి మనసును వశపరచుకునే ఆకర్షణ ఈరంగనాథయ్యరులో ఏమున్నదనీ?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. 'నాలో వున్న అందం కాదు. కాని నాలో మేధాశక్తి ఆవిడ మనసును పట్టుకుని వుంటుంది. ప్రేమ ద్వారాలను ప్రేమే తెరవాలి. పాపం! సరళ వెర్రిపిల్ల. ఒకరి అభిమానాన్ని ఎరగదు. ప్రేమను కూడా...'

ప్రక్క హాలులోంచి ఎవరిదో బరువైన పాద ధ్వని వినిపించి అటు తిరిగి చూశాడు. ఎవరూ రావడం లేదు. తలుపులు చప్పుడు కాకుండా మూసి వేశాడు. 'అవతల హాలులో అనాగరికత, వికృతం, జుగుప్స; ఇవతల గదిలో సౌందర్య కళామయ నైర్మల్య వాతావరణం; ప్రకృతిలో ద్వంద్వ శక్తుల సంపుటీకరణ యిక్కడే గోచరిస్తోంది' అనుకుంటూ తరళను పిలిచాడు.

"ఆ తలుపులు వేసేద్దూ. నీకు పుణ్యం వుంటుంది. కంపు చంపుకు తింటోంది."

"సృష్టిలో అనాది నుంచీ పాపం, పుణ్యం ఒక దాని ప్రక్క యింకొకటి వుంటూనే వున్నాయి" అనే జవాబు వినవచ్చింది. అయ్యరు నిర్ఘాంత పడ్డాడు. చిన్న పిల్లలకు యింతటి బరువైన మాటలే!.... కొంచెం ఆగి చూసేసరికి సరళ ప్రత్యక్షమయింది.

తగు మాత్రపు అలంకారాలు ఆమె అభిరుచిని గొప్పదని వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. వస్తూనే సరళ నమస్కరించి, కూర్చోండని అతనికి కుర్చీ చూపించింది. అతను కూర్చోగానే తరళ బయటకు వెళ్ళిపోయింది. సరళ ముందుకు వచ్చి, ఎదురుగా వున్న బల్లమీదకు వంగి, మోచేతులాన్చి, చేతులమీద మొహం పెట్టుకుని నిలబడి చూస్తోంది. ఆవిడ అందాన్నే తాగేస్తున్నాడా అన్నట్లు ఆతనూ తదేక దీక్షతో ఆమె వంక చూస్తున్నాడు. సరళ సిగ్గుతో తల వొంచుకుంది. కాలి బొటనవేలితో నేల రాస్తోంది. తను అలా చూడడం మొరటుతనమని అతనికి గుర్తింపుకు రాలేదు. సరళ కనిపించగానే, యింతకు ముందు తాను తయారుచేస్తున్న ఉపన్యాసం మర్చిపోయాడు. ఇపుడాతనికి ఒక్కటే కోరిక. లలితమైన ఆమె పెదవుల మీద అచ్చు వేసినట్టు ఒక ముద్దు పెట్టుకుంటే, ఎవరడ్డుతారు?

ఎంతో కష్టం మీద కోరికను లోపలనే అణచుకున్నాడు. సరళ అనిన ఆఖరు మాటలకు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటూ "అదంతా నిజమే! కాని అవినీతి కోరదగినదేనా? మీరు చెప్పినట్లు నీతి పక్కనే అవినీతి నిల్చివున్నదీ అంటే, దాన్ని చూసి సహించమని కాదు. పూర్తిగా నిర్మూలించమని."

"మీ వంటి విజ్ఞానుల ముందర, మాబోటి అజ్ఞానులం నోరు మెదపగలమా?"

"నోరు మెదపలేరు. కాని మీ వంటి శిష్యురాళ్లు మావంటి గురువులచేత నానా అసందర్భాల్నీ మాట్లాడించగలరు!"

"చెడు పెరుగుతోన్న కొద్దీ మంచి క్షీణిస్తూనే ఉంటుంది. లోక సహజమే మరి!"

"అందుకే అవినీతిని మటుమాయం చేయాలి!"

"ఎలా పారద్రోలడమో చెప్పండి! విజ్ఞానం వుదయించే వరకూ, మంచీ చెడ్డా, ఒక సరసనే పెరిగాయి కదా! మాయ అనేది ఒకటుందంటాన్నేను. ఆ మాయకి, నీతి అవినీతి అనేవి రెండూ రెండు కవల పిల్లలు. మరి మాయలేని సృష్టే లేదు!"

సరళ చెప్పిన యీ మాటల అర్థం తెలియక రంగనాధయ్యరు తికమక పడ్డాడు. ఒక క్షణం నిశ్శబ్దంగా గడిచాక, అతను సరళ నుద్దేశించి "దేవతా స్త్రీలా కనిపిస్తున్నావు సరళా! నేను సోక్రటిస్‌నని చెప్పుకోబోడం లేదు. కాని నువ్విప్పుడు చెప్పినదంతా, కేవలం వేదాలలోని మిస్టిసిజం. అది వేద పండితులకే అర్థం కాదు. ప్రత్యక్ష జీవితంలో మనం ఎదుర్కొంటున్న విషమ సమస్యలను పరిష్కరించుకుందుకు యీ వేద విజ్ఞానం ఒక్క పిసరు అక్కరకు రాదు. ఏ జ్ఞానం గురించి పండితులు మాట్లాడుతున్నరో, ఆ విజ్ఞానం అందరికీ అందేది కాదు. కొంతమందికే సాధ్యం. అదైనా నాకు సందేహమే!"

"అయితే మనకు పనికివచ్చే జ్ఞానమెలాటిదంటారు?"

"అది ఒకే ఒకటి. యుగయుగాల జీవితానుభవం! ఈ విజ్ఞానమే మన దైనందిన జీవితానికి సహాయకారి; చీకటిలోంచి వెలుగులోకి తెస్తుంది."

"మీలాటి గురువుల ఉపదేశం పొందుతూ, యీ జీవితాన్ని వెళ్ళబుచ్చుకుంటాను."

"నేనేమీ మహానుభావుణ్ణి కాను. నామీద అభిమానం కొద్దీ నువ్వలా అనుకుంటున్నావు కాని, నేనా పొగడ్తలకు తగను సరళా! నేనో కాలేజి మాష్టర్ని. కాని నీ మనో నిశ్చయం గొప్పది. ఈ జీవితం నుంచి, బయటపడు. అందుకు నా చేతనైన సహాయం చేస్తాను."

"ధన్యరాలిని. దేవుడి దయ నా మీద వుంది. లేకుంటే మీరు నా దగ్గిర కెందుకు వస్తారు చెప్పండి! నాది అపవిత్రమైన జీవితమని మీవల్ల యిప్పుడిప్పుడే తెలుసుకుంటూన్నాను. నా జీవితం మీద నాకే అసహ్యంగా వుంది. ఛీ, ఛీ! నన్నీ మురికికూపం నుంచి బయటకు తీసుకుపోరూ? నన్ను కనికరించి, ప్రబోధించండి. మీతో ప్రపంచపు చివరికైనా పయనించి వస్తాను. రక్షించండి."

'ప్రపంచపు చివర వరకూ' ఆమె తనతో పయనించడం! ఇది కాదు ప్రొఫెసరు వాంఛించినది.

"నా ఉద్దేశం అది కాదు సరళా! నువ్వీ జీవిత పద్ధతిని విడిచిపెట్టాలని నా కోరిక. విడిచిపెట్టి..."

"ఏం చేయమంటారు?"

"నిన్నెవరూ ప్రేమించడం లేదూ?"

"నన్నా? ప్రేమించడమా? ప్రేమించడం! ఎంత వింతమాటలండీ మీవి."

"ఏమీ?"

"మీరు తీసుకుంటోన్న యీపాటి శ్రద్ధ ఎన్నడూ ఎవరూ తీసుకోలేదు. మా అమ్మ వుందీ అంటే అది నాకు అమ్మేకాదు. పోనీ, మా యింటికొచ్చే మనుష్యులో అంటే వాళ్ళు ప్రేమనేది ఒకటుంటుందనే మాటే విని వుండరు!"

ఆమె నల్లని కనురెప్పల నిండా నీరు నిండుకుంది. కన్నీటిబొట్లు జలజల రాలిపడుతున్నాయి. హృదయం

ద్రవించసాగింది. ఆవిడ స్థితిని చూసి ప్రొఫెసరు జాలి గుండె కరిగిపోతున్నది. కాని ఆమెను ఏమీ చేయడం! తన వెంట లోకం మధ్యకు తీసుకువెళ్ళే ధైర్యం అతనికి లేకపాయె!

"ఎవరినైనా వివాహం చేసుకుంటే బాగుండును సరళా!"

"అంటే ఎవడో ఒక ఛండాలుడికి నేను కలకాలం పూర్తిగా బానిసనై పడివుండాలని మీ తాత్పర్యం!" సరళ మందహాసం చేసింది. కొంచెంసేపు ఊరుకుని మళ్ళీ అంది. "నాబోటి భోగం పిల్లలను ఏ మర్యాదస్థుడు పెళ్ళాడతాడో చెప్పండి మీరే!"

సరళ వేసిన ప్రశ్న రంగనాధయ్యరుకు యింతకు ముందెన్నడూ తట్టి వుండలేదు. ఈ సమస్యను సంపూర్ణంగా ఎన్నడూ చర్చించలేదు. వ్యభిచార నిర్మూలన ఎలా సాధ్యమో, ఎలా అసాధ్యమో అతనాలోచించలేదు. పుస్తకాలలోని సిద్ధాంతాలు వల్లెవేయడం తప్ప, అవి జీవితంలోనికి పరివర్తింప చేయడమెల్లానో ఊహించుకోలేదు. భోగం పిల్లలంటే ఒకటే నిర్వచనం. వాళ్ళు జీవితంలో ఓడిపోయిన స్త్రీలు! పడుపు వృత్తికి వ్యతిరిక్తమయిన వాదనలను పోగుచేసుకోవడంతోనే కాలం గడిచిపోయింది. సైనికుడిలా ఈ పుస్తక విజ్ఞానం మధ్య కవాతు చేస్తున్నాడు... ఇప్పుడు అతని అలసత్వం అతనికే తట్టి ఒళ్ళు నీరు విడిచిపోయింది... చిట్టచివరకు అతననుకున్నాడు కదా, 'నేనే రాజునైతే డబ్బు చూపించి అన్నీ గెల్చుకొద్దును. సరళను చదువుకున్న కుర్రవాడిని చూసి, ధనాశ చూపి, పెళ్ళిచెద్దును.. పోనీ, మాట వరసకు తనొక రాజుగా పుట్టాడనుకుందాం. అప్పుడు మాత్రం సరళను పెళ్ళాడగలిగే విద్యావంతుడు, యువకుడు, అందగాడు దొరకాలి కదా?' తనకు పెళ్ళి కాకుండా వుంటే ఎంత బాగుండును. ప్రపంచాన్ని ధిక్కరించయినా, సరళను పరిణయమాడేవాడు.

ఇద్దరి మధ్యను సంభాషణ ఆగిపోయింది. మౌనంగా అతను కూర్చున్నాడు. మొహం వివర్ణమయింది. నిశ్చలమైన ఈ నిశ్శబ్దత ఎంతో చికాకు కలిగిస్తోంది. సరళ యధాలాపంగా బల్లమీదను వున్న వీణ తీసింది. సోఫా చివరకు వెళ్ళి చతికిలబడి, మధురమైన కృతిని కిన్నెర కంఠంతో పాడసాగింది. అతనికి సంగీతమంటే ప్రాణం. కృతి ఎంతో బాగుంది. రాగం హాయిగా వినవస్తోంది. పాము పడగవిప్పి ఆడినట్లు, లేడి గంతులు వేసినట్టు, అతని హృదయం ఆనందించసాగింది. నాజూకైన వేళ్ళతో వీణను మీటుతుంటే, సరళ అప్సరసలా స్ఫురించింది. వీణ మెట్ల మీద ఆడే ఆమె వేళ్ళు ఎంత అందంగా వున్నాయని! నిస్తబ్ధతగా వున్న ఆ వాతావరణంలో వినిపించే సంగీతం అతన్ని బాహువులతో బంధించినట్లనిపించింది. నిస్సహాయురాలైన ఒక పిల్లను ఉద్ధరించడమెలాగనే అతని ఆలోచనా హారం తెగిపోయింది. మునిగిపోతున్నాడు. ఆత్మను కరిగించే సంగీతంలో మునిగి పోతున్నాడు. మునిగిపోతూ ఊహా ప్రపంచంలో తిరుగుతున్నాడు! 'దీనికంటె వేరే స్వర్గం ఎక్కడో వుంటుందా? అర్థం లేని పురాణ కల్పనలు! దేవతలకు మల్లే వున్న ఆమె పెదవులను ముద్దు పెట్టుకోవడమే నిర్వాణం. చిదానందమనే వెర్రి వేదాంతంలోపడి మహర్షులు యీ నిర్వాణాన్ని పొందలేకపోయారు.'

సరళ వేళ్ళు వీణ మీద యింకా నృత్యం చేస్తున్నాయి. జావళీ రసవత్తరంగా ముగియబోతూ వుంది. సన్నగా, తీయగా సంగీతం గదినంతా ముంచెత్తుతోంది. "నిజంగా ప్రపంచపు చివరలవరకు నాతో రాగలవా సరళా?" ప్రొఫెసర్ లేచి గబుక్కున ముందుకు వెళ్ళాడు. ఆమె పెదవులను ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. సరళ చేతిలోని వీణ జారిపోయింది.

బయట వరండాలోంచి వికటాట్టహాసం వినిపించసాగింది. రంగనాధయ్యరు గాభరాపడి బెదురుతో చూశాడు. "సంస్కరణంటే యిదే! ఒకరిని లేవనెత్తబోయి మనమే కింద బడ్డం" అనే మాటలు వినిపించి, ప్రొఫెసరు

కంగారు పడుతున్నాడు. పళ్ళన్నీ బయటకు కనిపించేటట్టు నవ్వుతూ "దగాలో పడ్డాను. మోసం మోసం" అని వికృతంగా అరిచాడు. 'దగాలో పడ్డా'ననే మాట విని సరళ సిగ్గుపడిపోయింది. ఆశ్చర్యపడింది. అమాయకంగా నవ్వింది. తెల్లబోయి చూసింది. ప్రొఫెసరు మెల్లగా మేడ దిగి ఇంటికి పరుగెత్తసాగేడు.

తొందరగా అంగలు వేసుకుంటూ వీధిలోనికి వెళ్లేసరికి మేడ మీద నుండి 'దొంగ దొంగ' అనే కేక వినిపించింది. పోలీసుల లైట్లు అతని మొహం మీద పడబోతూ వుంటే తప్పించుకుని రంగనాధయ్యరు యింటికి దారితీశాడు.

కొంతదూరం నడిచేసరికి పరిచయస్తులు ఎదురై "ఇంత రాత్రివేళ ఎక్కడనుంచి ప్రొఫెసరు?".. ఆ రాత్రి అర్జెంటుగా ఏదో స్వంత పని మీద రంగనాధయ్యరు ఊరు వదలి ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు.

మర్నాటి ఉదయం, అమిత గౌరవనీయులు, సహచరుడు, ప్రొఫెసరు రంగనాధయ్యరు పంపిన రాజీనామా లేఖను, ప్రిన్సిపాల్‌గారు చూసి, కంట నీరు పెట్టుకున్నారు. తను పడిన దురవస్థను వివరిస్తూ ప్రొఫెసరు, ప్రత్యేకించి ప్రిన్సిపాల్‌గారికి రాసిన ఉత్తరంలోని పంక్తులను చదువుతున్నప్పుడు, ఆయన కళ్ళు నీళ్ళతో గిర్రున తిరిగాయి.

మతం : విమతము

(గోలకొండ పాదుశాహి ఫర్మానుల సీలు ఇచ్చట విప్పబడుటంజేసి దీనికి సికాకోల్ లేక చికాకోల్ అను పేరు కలిగెనని యిచ్చటి వారందురు గాని అది నిజము కాదు. ఈ పట్టణము బహు ప్రాచీనమైనది. దీని పేరు శ్రీకాకుళం, ఒకప్పుడిందు శ్రీకాకుళేశ్వరుని క్షేత్రముండెను. దానిని పడగొట్టి షేరు మహమ్మదు పెద్ద మసీదును కట్టెను. నిజమిది)

ఒక సంవత్సరమున కార్తీక శుక్లపక్ష దశమినాటి సాయంత్రము ఇద్దరు బ్రాహ్మలు, ముప్పది యేండ్ల ప్రాయపు టతడొకడును, యిరువది యేండ్లలోపు వయస్సుగల యతడొకడును తూర్పున నుండి పట్టణము దరియ వచ్చుచుండిరి.

నారాయణభట్టు మోము అత్యంత సంతోషముతో వికసితమై యుండెను.

"పుల్లా! మా వూరొచ్చాంరా, యిట్టి వూరు భూ ప్రపంచంలో వుండబోదురా. కాళిదాసు అవంతిని ఉద్దేశించి చెప్పిన మాటలు దీనియందు వర్తిస్తున్నాయిరా, యేమి నది ! యేమి వూరు: యేమి పాడి పంటలు: ఇక శ్రీకాకుళేశ్వరుడి క్షేత్రము. ఎట్టి మహాక్షేత్రమని చెప్పను, అదుగో!"

నారాయణ భట్టు నిశ్చేష్టుడై నిలిచి, కొంత తడవు మా వాడకుండెను.

"యేమి స్వామీ! యేమి స్వామీ!" అని పుల్లం బొట్లు అడుగ" యే మి చెప్పనురా. పుల్లా! కోవిలె గోపురం మాయమైపోయిందిరా!" అని నేలపై కూలబడెను.

చెట్ల చాటున ఉందేమో స్వామీ!"

"యే చెట్లు కమ్మగలవురా, పుల్లా! ఆకాశానికి నెత్తంటిని ఆ మహా గోపురాన్ని! మనస్సు చివుక్కుమని పోయిందిరా పుల్లా. యీ పట్నానికీ మనకీ రుణస్య యిక చెల్లిపోయింది. రా తిరిగీ కాసీ పోదాం."

"గోపురం కోసవాఁ యిక్కడికి వచ్చాం స్వామీ? ఎడతెగని మార్గాయాసం పడి యీ నాటికి దేసం చేరాం గదా. మళ్ళీ వెంటనే కాసీ పోవడానికి యినప కాళ్లు కావు గదా? లెండి, నా మాట వినండి! దాని సిగ్గోసిన గోపురం గోపురవఁన్నదే మీకు కావలసివుంటే మా వూరు రండి."

"ఓరి వెఱ్ఱి వాడా! మీ వూరి గోపురం యెవరిక్కావాలిరా! నీకు బోధపడదు. చిన్నతనంలో యెన్నడూ ఆ గోపురం మీదే ఎందుకా తీపులు. మా గోపురం కథా విశేషమైంది."

లేచి "శివ శివ! ఒరే. మీ వూరి గోపురం కూడా యీ మ్లేచ్ఛులు పడగొట్టి వుంటార్రా!"

"మీకు యేమి ఉపద్రవం వచ్చింది. పడగొడితే ఆ పాపం వాళ్ళకీ కొడుతుంది. ఆకలేస్తూంది. పెందరాళే వూరు చేరుదాం! లేచి అడుగెయ్యండి."

"వూరు – చావడం! ఆకలంతా పోయిందిరా !"

నారాయణ భట్టు లేచి మౌనం వహించి కొంత తడవు నడిచెను. అంతట తలయెత్తి చూడ సంజ చీకటిలో నెలి వెలుగు కమ్మిన పడమటి ఆకాశమును దూసి రెండు మసీదు స్తంభముల కళ్ళ యెదుట నిలిచెను. నారాయణ భట్టు మరల నిలిచిపోయి స్తంభముల పరికించుచు :

"కాకుళేశ్వరుడి గుడి పగులగొట్టి మ్లేచ్ఛుడు మసీదు కట్టాడు" అనుకొనెను.

"దేవుఁడెందు కూరకున్నాడు, స్వామీ."

"ఆ మాటే యే శాస్త్రంలోనూ కనబడదురా పుల్లా. మసీదువేపు పోదాంపద."

"మసీదు గానీ సత్రం అనుకున్నారా యేమిటి? పెందరాళే భోజనం మాట ఆలోచించుకోకపోతే ఉపవాసం తటస్థిస్తుంది."

"అంత మహాక్షేత్రం పోయిన తరువాత తిండి లేకపోతే వచ్చినలోటేమిటి?"

కాలుకు కొత్త సత్తువ పుట్టి గురువును, కాలీడ్చుచు శిష్యుదును గట్లంట, పుట్టలంట బడి మసీదు ద్వారం చేరిరి.

"ఏమి తీరుగా కట్టాడు స్వామీ, మసీదు!"

"వాడి శ్రాద్ధం కట్టాడు!"

గడ్డము పెంచి యాబది సంవత్సరములు ప్రాయము గల ఒక తురక చిలుము పీల్చుచు కూర్చునియుండ నారాయణ భట్టు 'సలా'మని ఇట్లడిగెను.

"భాయీ! ఇక్కడే కదా పూర్వం శివాలయం వుంటూ వచ్చింది."

తురక ఒక నిముష మూరుకొని నోటిలో పొగ నెగనూది "హా సైతాన్కాఘర్" అని యుత్తర మిచ్చెను.

"ఏం పాట్కొచ్చాయీ దేవుఁళ్ళకి!"

"దేవుళ్ళకి యే పాట్లూ లేవు, మన సాపాటు ఆలోచించరేం?"

"కుఱ్ఱవాళ్లకి ఆకలి లావు సాయిబు గారూ! యీ వూళ్ళో చేబ్రోలు వారుండాలి. వున్నారా? యీ దేవాలయం దగ్గిరే వారి బస వుండేది. అనగా యిప్పుడు మీ మసీద్దగ్గిరే!"

ముసల్మాను స్వచ్ఛమనె తెనుగు నవలంబించి "లేద"గును.

"అయ్యో! మా పెదమావఁ రామావధాన్లు, చినమావఁ లక్ష్మణ భట్టు దేశాంతర గతులైనారా? మృతులైనారా?"

సాయిబు చేత నుండి చిలుము నేలరాలి ముక్కలై నిప్పులు నలుదెసల చెదర, "నారాయణ" యని సఖేదముగా పిలిచెను.

"అయ్యో! నువ్వా మావాఁ!"

సౌదామిని

(ఒక నవలకు స్థూల రూపం)

కవిగారు బాగా ఆమె మోజులో పడ్డారు. ఆయన ఆమెను అయిదు క్షణాల్లో పరిచయం చేసుకుంటాడు. నాకు బాధా ఈర్ష్యా పొంగుకొచ్చాయి. అందులో సగం వ్యవధిలో ఆయన ఆమె బిడ్డల స్నేహం సంపాయించాడు. ఆయన వారికి ఆపిల్ పళ్లు యిచ్చాడు. బొమ్మలు చూపించాడు. రైలు పెట్టె కిటికీలో నుంచి బయటకు చూస్తే నీలగిరి అడవుల సుందర చిత్రం కదలిపోతుండగా, ఆయన కుతూహలంతో కూడిన వారి జ్ఞానాన్ని శోధించసాగాడు.

ఆమె యిదంతా మౌనంగా గమనిస్తున్నది. అందులో కొంత కుతూహలం లేకపోలేదు. అయితే ఆయన ఆమెను అలా ఎంతోసేపు మౌనంగా పరిశీలిస్తూ ఉండనివ్వలేదు. అప్పటికప్పుడు ఏదో అంశం గురించి 'ఆమె అభిప్రాయాన్ని అడిగాడు. ఆమెకు ఆసక్తిగల అంశాన్ని కనిపెట్టేదాకా ఆయన అలా ఏదేదో అడిగాడు. అటు పిమ్మట మేము కూనూరు చేరేదాక వారి సంభాషణ అవిచ్ఛిన్నంగా సాగింది. నాలోని ఘర్షణ తత్త్వం పైకి ఉబికింది. ఒకటి రెండు పర్యాయాలు ఆయన చెప్పినది కాదన్నాను. ఆమె నావేపు చూచి ఔను అన్నట్లు తలూపింది. అయితే అతడు ఊరుకోలేదు. ఒకటి రెండు మూడు అలా వంద వరకు అంకెలు లెక్కపెట్టి నేను పూర్తిగా పొరపడ్డట్లు నిరూపించాడు. అంతేకాదు, ఆమె తల వూపడం నేను చెప్పిన దానికి ఆమోదంగా కాదనీ, నేను చెప్పిన విషయం సజావుగా తాను బోధపరచుకున్నట్లుగా తెలపడానికే ఆమె తల వూపిందని కూడా ఆయన నిరూపించాడు. రైలు ఆగగానే కొంతమంది మిత్రులు ఆమెకు స్వాగతం పలకడానికి వచ్చారు. ఆమె మాకు వీడ్కోలు చెప్పి, దగ్గరవున్న బంగళాకు తన స్నేహితులతో కలిసి వెళ్లుతున్నది. కవి గాఏమో తన ప్రయాణపు సంచీని తీసుకొని ఆమె వెంటబడ్డాడు, మీరు మా వెంట రావడం లేదా అని నేను ఆయనను అడిగాను. పిల్లల విద్య విషయంలో తనకు మిక్కిలి ఆసక్తి కలదనీ, విద్యాబోధనకు సంబంధించిన ఒక నూతన పద్ధతి ఆమెకు కొట్టిన పిండి అనీ, ఆ నూతన పద్ధతిని బోధపరచు కోవాలనుకుంటున్నాననీ ఆయన చెప్పాడు. నేను నివ్వెరపోయాను. కవిగారు తన సొంత విద్యపట్ల తప్పితే, విద్య గురించి ఆసక్తి కనబరచడం అదే మొదటిసారిగా నాకు తెలియడం. ఆయనగారి విద్యేమో కేవలం పత్ర.

ఆమె స్వరూపంలో గొప్ప ఆకర్షణ వుందని చెప్పక తప్పదు. ఎంత వద్దనుకున్నా ఆమె పై నుండి మనసు మరల్చుకోడం నాకు కష్టమే అయింది. ఆమెకు వీడ్కోలు చెప్పాడు.

అక్కడున్న పోర్టరుతో మాటాడుతున్నట్లు నటిస్తూ ఆమెకు దగ్గరగా నిలబడ్డాను ఆమె వెళ్ళిపోతూ వుంటే ఆమె వేపు చూస్తూ ఆమె కనుచాటయ్యే వరకూ అలాగే నిల్చున్నాను ఆ తరువాత నేను తిరిగి రైలు పెట్టెలోకి వెళ్ళాను కవిగారు తన సామాను నాకు అప్పగించాడు నేను దానిని నా సేవకులకు అప్పగించి వారిని ఎద్దుల బండిలో వెళ్ళమన్నాను తొందరగా మేడపైకి వెళ్ళి ఫలాహారశాలలో కాఫీ తీసుకున్నాను అక్కడనుండి బయటకు వచ్చేసరికి ఎక్కడా ఎలాంటి బండీలేదు ఊటీ రోడ్డు వెంట వెళ్ళగా వెళ్ళగా ఒక జట్కా కనిపించింది అది కీళ్లు సడలిన జట్కా తన నెవరో బాడుగకు పిల్చారని ఆడు చెప్పాడు "డబ్బెంత? అని అడిగాను.. అయిదు రూపాయలు జట్కాబండికి అది పెద్ద మొత్తమే కాని నేను ఆరిస్తానన్నాను చెల్లించండి అన్నాడు నేను డబ్బు యిచ్చేసి జట్కాలో కూచున్నాను కూచుని నా తారా బలాన్ని అభినందించుకున్నాడు కవిని గురించి - ధ్వనినీ లక్ష్యం చేయని కవిని గురించి - ఆలోచించాను ఆయన ఏ పెద్దింటావిడ భవనంలోనో దర్జాగా కూర్చుని మెరుస్తున్న కళ్ళతో ఖామ్యాకాశాల గురించి పెళపెళని వాగేస్తూ వుంటాది మరి నేనేమో యిలా కుదుపుల జట్కాలో కూలబడ్డాను తెరిపిలేని పని భారంతో కుంగిపోతున్న గుర్రం దానిని లాగుతున్నది దాని యజమాని మానవత్వపు చిహ్నాలు దాని వీపుమీద కనిపిస్తున్నాయి అంత మొండి జంతువుని నేనెన్నడూ చూడలేదు దానిని తోలేవాడు మహాక్రూరుడు కడుపునిండా తిండి లేని ఆ జీవిపై అతడు చెళ్ళుమని కొరడా తగిలించాడు నేను వచ్చీరాని హిందుస్థానీలో మందలించ నారంభించాను అతడు నా వేపు చురచుర చూచి గుర్రానికి మరింతగా తగలించాడు అందులో ప్రయాణించడానికి నేను నిరాకరించాను నా కోరిక ప్రకారం అతడు జట్కా ఆపాడు నేను సంగతి సందర్భాలు ఆలోచించాను నేను అందులో పోనంతమాత్రాన ఆ గుర్రానికి విశ్రాంతి చిక్కదు కదా అందువల్ల అందులోనే వెళ్ళాను మేము గుర్రాలు మార్చే స్థలం చేరేసరికి బాగా పొద్దుపోయింది చివరకు యిక్కడ ఆ గుర్రం సమ్మెచేసి ఇక కదిలేది లేదని మొండికేసింది దెబ్బ దెబ్బకూ అది వెనక్కు నడవ సాగించింది నేను దిగిపోయాను మరొక గుర్రాన్ని తెస్తానని బండివాడు మాటిచ్చాడు

జట్కా

ఈ గుర్రం సరిగ్గా ముందరి దానికి వ్యతిరేకం ఇది బొత్తిగా లక్ష్యపెట్టని జంతువు సమతలంపై అది బాణంలాగా దూసుకుపోయింది

మళ్ళీ కొత్త బేరం

కొత్త బండి ముందే చెల్లింపు అంతలోనే వాన జల్లు ఒక మిత్రుని దుకాణం వద్దగా దిగడం అపవలసిందిగా బండివాడిని ఆడగడం నేను దిగీ దిగగానే మహావేగంగా బండివాడి పోక

బండివాడి మీద నాకు చెడ్డ కోపం వచ్చింది ముక్కు మొహం తెలియని ఒక స్త్రీ గురించి అంత ఆసక్తి కనబరచి టాంగాలు బళ్ళు దొరకకుండా చేసుకున్నందుకు నన్ను నిందించుకున్నాను

ముస్లిమ్ దుకాణదారుల్లో నాకు మిత్రులున్నారు నేను తడిసి ముద్దయి ఒక దుకాణంలోకి చొరబడ్డాను దుకాణం యజమాని నా వేపు ఆశ్చర్యంతో చూశాడు నన్ను దుస్తులు మార్చుకోవలసిందన్నాడు నా కోసం పైజామా ఫ్లానెల్ చొక్కా, బనియన్ ఓవర్ కోటూ రగ్గూ టోపీ తెచ్చిచ్చాడు నేను నా ఘనకార్యాలు వర్ణిస్తూ వుండగా అతడు పొయ్యిమీద వేడివేడి కాఫీ తయారు చేశాడు అతడు స్థూలకాయుడు కవిగారి ప్రవర్తనకూ నా జట్కా బేరానికి అతడు నవ్వాడు డబ్బా పాలతో తయారుచేసిన కాఫీ పుచ్చుకున్నాను దుకాణం యజమానికి హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు తెలుపుకున్నారు వాన ఇంకా కురుస్తూనే వుంది నేను నా బసకు వెళ్ళడానికి నాకు

తోడుగా దీపంతో మనిషిని పంపుతానన్నాడు. అయితే ఆ ఇల్లు ఎక్కడుందో ఒక్క కవిగారికే తెలుసును. నేనది అడుగ మరిచాను. ఎక్కడకెళ్ళాలో నాకు తెలియదాయెను. దుకాణం యజమానికి ఏమీ పాలుపోలేదు. స్నోహౌస్ కొండపైన నా కొకరిద్దరు మిత్రులున్నారు. ఇంకా చాలామంది నేస్తాలున్నారు కానీ, వారెక్కడ నివసిస్తున్నదీ నాకు తెలియదు. నేనలా దీర్ఘయోచన సాగిస్తూ వుండగా, జోడు గుర్రాల బగ్గీ ఒకటి వచ్చి దుకాణం వద్ద ఆగింది. తెల్లని, ముసల్మాన్ తరహా తలపాగా ధరించిన ఏభైయేళ్ళ ఆయన లోపలికి వచ్చాడు. అతడిలా అన్నాడు : 'ఒక మిత్రుడి ఇంటికి వెళ్ళి వర్షంలో చిక్కుకున్నాం. నా కూతురుకోసం ఒక శాలువా, మా ఆడమనిషి కోసం ఒక రగ్గూ ఇవ్వండి. నాకేమో ఒక పెగ్గు విస్కీ. "వద్దు" "ఫర్వాలేదు. ప్రవక్త బోధలను మీరింత గట్టిగా ఆచరిస్తే మనకు ప్రాపంచిక సుఖాలు దొరకవు" అప్పటికే అతడు హుషారులో వున్నాడు. నన్నతడు గమనించి, "ఇదేమిటి?" అన్నాడు. ముసల్మాన్ వివరించాడు.

"మీ స్నేహితులు ఎవరైనా సరే మా ఇంటిలో ఉండవచ్చు. వివేకం ఉంటే భోజనం కూడా చేయవచ్చు". నన్ను ముసల్మాన్ అంగీకరించమన్నాడు. కొంచెం సేపు తటపటాయించి ఒప్పుకున్నాను. మేము బండి దగ్గరకు వెళ్ళగానే అతడు యేదో జ్ఞాపకం చేసుకుని తటపటాయించి ఇలా అన్నాడు. 'ఫర్వాలేదు. బండెక్కవయ్యా. ఆడాళ్ళున్నారు. నువ్వు గనక దగుల్బాజీవైతే వాళ్ళను తాకొద్దు. కాకపోతే చింతేలేదు!" "ఇదిగో ఆ ఎదుటి సీట్లో కూర్చో" "దేవుడు మనకొక అతిథిని పంపాడు." అతడు బండి తలుపు తెరిచినప్పుడు ఒక మెరుపు మెరిసింది. దాని కాంతి బండిలో పడింది. ఒక యువతి వంటిమీదున్న రత్నాలు జిగేల్మన్నాయి. ఆమె కళ్ళు తళతళా మెరిశాయి. ఆ కాంతి మెరుపు తీగకు సమానంగా వుంది. మళ్ళీ చీకటి. నేను నా స్థలంలో ఒదిగి కూచున్నాను, దేవతను తాకి అపచారం చేస్తానేమోనని. బండి అనేక మలుపులు దాటి వెళ్ళింది. వర్షం జోరుగా పడుతూనే ఉంది. చివరికి దీపాలతో మెరిసిపోతున్న ఒక భవనం ఎదుట ఆగాము. మేము ముందు దిగాము. తరువాత ఆడవాళ్ళు. వారు అప్పచెల్లెళ్ళలాగా కనిపించారు. ఒకామెవి నిరాడంబరమైన దుస్తులు, కొద్దిగా ఆభరణాలున్నాయి. చిన్నామె నఖశిఖపరయంతమూ తళతళలాడి పోతూవుంది. నే నొక్కసారి ఆమెను ఎగాదిగా చూచి వెనువెంటనే దృష్టి మరల్చుకున్నారు. అందుకు కారణం అల్లా చూడడం మర్యాద కాదనా, లేక కళ్ళు జిగేలుమనడమా? మోహం యొక్క చంద్రకాంతిలో కలిసి రెండు వజ్రం దుద్దులు ధగద్ధగాయమానంగా మెరసిపోతున్నాయి. ఆమె బండి వేపు ముఖం తిప్పుకొని ఉంది. అంతసేపూ గాజు కిటికీగుండా చూస్తూనే ఉన్నాను.

2

మబ్బులు చెదరి పడమటి దిశగా కదిలాయి. దూరాన ఉన్న పర్వత శ్రేణిపై ఇంద్రజాలపు తెర కప్పిన వెన్నెల. కప్ప బెకబెకలతో ఉండి ఉండి నిశ్శబ్దాన్ని భంగపరుస్తూంది. నేను కుషన్ కుర్చీలో కూలబడి మనోజ్ఞమైన వెన్నెల దృశ్యం పరిశీలిస్తూ వున్నాను. అప్పుడప్పుడూ మబ్బు తునకలు చంద్రబింబం మీదుగా పోతున్నాయి. పల్చటి చీకటిలో ఆ దృశ్యాన్ని అలుముకుంటున్నాయి. కొండపైన భవనాల దీపాలు మిలమిల మెరుస్తున్నాయి.

మంచి నుండి చెడ్డకూ, చెడ్డనుంచి మంచికీ ఎంతలో ఎంత మార్పు. చెడ్డనుంచి మంచి రావడం చూశాను. నేను జట్కాలో వున్నప్పుడు ఎంతగా చీదరించుకున్నాను. ఇంతలోనే సౌందర్యవంతులూ హాని కలిగించని దయాళుడైన ఒక వృద్ధుడూ వుంటోన్న భవనంలోకి, ఆ తరువాత ధన్యులైన స్త్రీలు నివసిస్తూన్న మహాసౌధంలోకి రావడం ఎంత గొప్ప మార్పు! తమరెవరని నే నడుగ సాహసించలేకపోతిని. అయితే అతడు నాయుడు కావచ్చునని నా కనిపించింది. నేను ఇది అని చెప్పజాలనిదేదో అతని మాటలో యాసలో ఉంది.

కాని, వర్షాన్ని కాదనడమా(?) పుష్కలంగా వస్తుజాలం అమర్చిన గదిలోకి ఆయన అందరినీ తీసుకొని వెళ్ళాడు. "విశ్రాంతి తీసుకోండి. దేనికీ మొగమాటం పడకండి. నేను శూద్రుణ్ణేకానీ, నాకొక వంట బ్రాహ్మడున్నాడు. "నాకు పూరీలు, పాలు కావలన్నాను. కాసేపు హడావుడి. (ఆయన పేరు బాలయ్య అనుకుందాం.) ఇరవై మంది పేర్లు పెట్టి పిలిచాడు. ఒక్కరు కూడా రాలేదు. అదే పనిగా బెల్లు నొక్కాడు. ఆఖరుకు తనే వెళ్ళాడు. బండివాడు హావభావాలతో చెప్తున్నది సేవకులంతా వింటుండడం చూశాడు. వెనక్కు వచ్చి చెప్పాడు. వంట బ్రాహ్మడు జబ్బు పడ్డాడన్నాడు. నాతో తానే స్వయంగా ఏవో కొన్ని ఫలహారాలు తయారు చేయిస్తానన్నాడు. ఆశాభంగం కలిగినందుకు విచారం తెలిపాడు. నాకేమి ఇష్టమో చెప్పామన్నాడు. ఏదైనా సరేను అన్నాడు. పూరీ వగైరా కావాలా అన్నాడు. ఏదైనా సరే అన్నాను. బయటకు పరుగెత్తి తన కూతురుతో, శుద్ధమైన నీ హస్తాలతో కాఫీ చెయ్యమ్మా అన్నాడు. "పని వాళ్లని దాన్ని తాకనివ్వద్దు" తన ఫలహారానికీ వడివడిగా వెళ్ళిపోయాడు. పావుగంట గడిచాక కూతురు వెండి పళ్ళెంలో కాఫీ, బిస్కట్లు తీసుక వచ్చింది. ఆమె తలుపుగుండా తొంగిచూసింది. నేను ఒక్కణ్ణే ఉండడం చూసి వెనక్కు జారుకుంది - మెరుపు తీగలాగే మళ్ళీ. ఆమె పేరు "సౌదామిని" అని నాకు తర్వాత తెలిసింది. ఆమె ఆ తరవాత తన పనికత్తై ద్వారా లోనికి కాఫీ పంపింది. పాతికేళ్ళు. చక్కగా ఉంది. శుభ్రమైన దుస్తులు. (బాలయ్య లోపలికి వస్తాడు) మీ ఫలహారాలు తయారవుతున్నాయి. నా కొక ఒరియా వంట బ్రాహ్మడు కూడా వున్నాడు. అతనే ఫలహారాలు తయారు చేస్తున్నాను.

బాలయ్య - నువ్వు కాఫీ పట్టుకొస్తున్నావా? తెలివిమాలినదానా. దాన్ని శూద్రులెవ్వరూ తాకరాదన్నాను. తీసుకెళ్ళిపో. అమ్మగారితో మళ్ళీ చేయించు, కులం నియమాలు నీకెప్పుడూ బోధపడవు ఆచారం. నేను శూద్రుణ్ణే కాని దక్షిణాదిన కొన్ని పాలక కుటుంబాలకు చెందిన వాణ్ణి. నా పూర్వీకులు బ్రాహ్మణుల పంక్తినే భోజనం చేశారు. ఆ రోజులు గతించాయి. నేను శూద్రుణ్ణి తక్కువ జాతికి చెందిందయినా స్త్రీ రత్నం పవిత్రమైంది. మాది తక్కువ జాతి. దీని గౌరవాన్ని నేను చివరిదాకా కాపాడతాను. ఎవరండీ ఆమె ? రుషిని వివాహమాడిన జాలరి అమ్మాయి? నాకీ పేర్లు జ్ఞాపకముండవు. నా కూతురు కన్నీ తెలుసు. సంస్కృతం వచ్చు. మొత్తం అధ్యాయాలే అప్పజెబుతుంది.

పరుగున సౌదామిని దగ్గరకు వెళ్ళి రెప్పపాటులో కాఫీ తయారు చెయ్యమని చెప్పు.

నన్ను ఉద్దేశిస్తూ - వంట గదిలో ఎప్పుడూ వేడి నీళ్ళుంటాయి. ఒక్కక్షణంలో అన్నీ సిద్ధమౌతాయి. పరుగెత్తు.

పనికత్తై - ఇది తయారు చేసింది సౌ....

బాలయ్య - అయితే తానే ఎందుకు పట్టుకురాలేదు? నీ చేతులు దాన్ని మైలపరచాయి.

నేను. ఫర్వాలేదు లెండి నేను పట్టించుకోను. మీ అమ్మాయిని ఇబ్బంది పెట్టకండి. (నేను ఆమె చేతిలోని కాఫీని తీసుకున్నాను)

బాలయ్య - ఓ - మీరు ముందున్న వారన్నమాట. మరైతే నాతోపాటు ఎందుకు భోంచెయ్యకూడదు?

నేను - నేను ముందున్న వాణ్ణే. కానీ సన్నని విభజనరేఖ గీస్తాను. కాఫీ ఎండు తిండి పదార్థాలు ఎవ్వరి చేతినుండైనా పుచ్చుకుంటాను. కాని, అన్నం మాత్రం బ్రాహ్మల చేతినుండే.

బాలయ్య - మీకు కులాన్ని గౌరవిస్తున్నందుకు సంతోషం. అందుకు మీ యెడల నాకు గౌరవం. కులాన్ని గౌరవించేవాడు తన్ను తాను గౌరవించుకుంటాడు. సమాజాన్ని గౌరవిస్తాడు. అలాటి మనిషిని మీరు నమ్మవచ్చు.

నేను - నేను దాన్ని ఒక సూత్రంగా పాటిస్తానని చెప్పను నా ఆచరణ కంటే నా సూత్రాలు చాలా ముందుంటాయి

బాలయ్య - నావి కూడాను నేను ఇంకా అధికం చెప్పగలను నా సూత్రాలకంటే నా ఆచరణే నా ముందున్నది కానీ సూత్రాన్ని గుర్తించక తప్పదు ఆ మాటకే వస్తే నా కొక ముసల్మాను ఖాన్‌సామా ఉన్నాడు నేను మాత్రం కులాన్ని సమర్ధిస్తాను కాలం కంటె ముందున్న వ్యక్తులు ప్రపంచంలోని అంశాలను తిరస రించలేరు వాళ్ళు కులం సూత్రాలను ధిక్కరించి ఆ పని చేయరాదు కులం యొక్క అన్ని అంశాలను గ్రహించి వాటిని చాటిచెప్పేవారు నియమాలన్నిటినీ అధిగమించే స్వేచ్ఛను జ్ఞానం ప్రసాదించే స్వేచ్ఛను పొందుతారు అట్టి వ్యక్తి నియమానికి మినహాయింపు అవుతాడు రుషులనే చూడండి వాళ్ళు శాసనాలు చేశారు వాటిని ఉల్లంఘించిందీ వారే మహా వ్యక్తి తనకు తానే శాసనం అయితే అట్టి మహా వ్యక్తి ఇతరులకోసం - సామాజిక శాసనాలను వాటి కారిన్యాన్ని ఏ మాత్రం సడలించకుండా విధిగా - విధిగా నిలబెట్టాలి నేను సేవలు చేస్తున్నట్టి మహారాజా గారి తాత్విక సూత్రం ఇదే

పనికత్తెతో - నువ్వెంత దద్దమ్మవు చిన్న కప్పుతో పట్టుకొచ్చావు ఇంకొకటి పట్టుకురా అమ్మగారిని పట్టుకురమ్మను అపవిత్రమైన నీ వేళ్ళతో దాన్ని మైల చేయకు అమ్మగారిని కొంచెం బిస్కట్లు కూడా తెమ్మను

ఆయన విస్కీ గుణగణాల గురించి ఉపన్యాసం సాగిస్తున్నాడు నేను మద్యం ముట్టనని చెప్పాను అందుకు మీరంటే గౌరవం అన్నాడాయన మిమ్మల్ని మెచ్చుకుంటాను నియమం వంటిది మరేదీ లేదు మరెవ్వరూ లేరు కదా అని ఆయన అటూ ఇటూ చూశాడు బీరువా తెరచి ఒక సీసా గ్లాసు బయటికి తీశాడు ఒక పెగ్గు వంపుకొని దాని కింత సోడా కలిపి గబుకున్న మింగేశాడు

మరో కాఫా కప్పు తీసుకుని సౌదామిని వచ్చింది తల వంచుకొని గుమ్మం దగ్గర ఆగింది

బాలయ్య - లోపలకురా మీకు బ్రాహ్మలు పవిత్రమైనవారు నా మిత్రుడు

ఆమె తల వంచుకొని అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ వచ్చి కాఫీ ఉన్న పళ్ళెం బల్లమీద ఉంచింది పెద్ద వెండి పాత్రలో కాఫీ ఉంది

బాలయ్య ఆమెను పిలిచాడు ఆమె దగ్గరకు వెళ్ళి ఆయనవేపు చూసింది జాలరి కన్యను వివాహమాడిన రాజు పేరు చెప్పమంటాడు ఆమె సమాధానం చెప్పకుండా వెనక్కి తిరిగి గదిలోనుండి వెళ్ళిపోతుంది

బాలయ్య - మానవ స్వభావంలో ముఖ్యంగా యవ్వన స్వభావంలో వికారం ఉంది స్త్రీలలో అది మరీ అధికం వెళ్ళిపోమ్మా అన్నాను అనుకోండి ఆమె ఉండిపోతుంది ఉండమన్నాను అనుకోండి వెళ్ళిపోతుంది

నాకు గడ్డు రోజులు ఆమె అందం పరికించాలని కుతూహలంగా ఉంది కానీ తండ్రి దగ్గిరే ఉన్నాడు నేను అతిథిని కదా అలా చూస్తే ఏమనుకుంటాడో నేను మర్యాదగా వుండి వెళ్ళిపోవడం మంచిది ఇంతకంటే మంచి అవకాశాలు లభించవచ్చు

ఆయన హుక్కా తెచ్చుకొని గది అంతా ఘుమఘుమలాడే ధూమంతో నింపివేశాడు ఆ హుక్కా టిప్పుసుల్తానుంది

అద్దాల గదినుంచి ఆ అమ్మాయి సౌందర్యం కొండలపైకి వ్యాప్తి చెందినట్లు కనిపించింది ఆ భవనం ఒక దేవాలయం ఆమె అందులో దేవత ఆమె ఊటీకి ప్రాణం పల్లపు మైదానాలకు దూరపు కొండలకు ప్రకృతికీ హెలియ ట్రోప్ దేవదారు చెట్ల సుగంధ పరిమళ భరితమైన వాయువులతో ఆమె సౌందర్యం తేలిపోయింది ఆమె స్ఫూర్తి సమస్త విశ్వాన్నీ అపరించింది నక్షత్రాలు ఆమె ఆభరణాలు ఆమె వెన్నెల వెలుగుల రాత్రి

గమనిక : ఉత్కృష్ట సౌందర్యమూ, యౌవన పరిమళమూ నిండిన దశలో ఆమె స్ఫూర్తి జాజ్వల్యమానంగా ఉంది. అవును. అట్లాగే ఉండక తప్పదు. ఆ తర్వాత అది తగ్గిపోవచ్చు. గులాబీ పువ్వు కొన్నాళ్ళకు వాడిపోవచ్చు. కానీ, పూర్తిగా వికసించిన దశలో దానికి అందమూ ఉంటుంది. పరిమళమూ ఉంటుంది.

వయసుతో చిన్నదైనప్పటికీ ఆమె భావాలు ఉన్నతమైనవి. మనుషులను జయించినవాడికి ఉన్న గొప్ప గర్వభావం ఆమెకున్నది. ఆమె ఒక నెపోలియన్. ఆమెకు గొప్ప సంపద ఉన్నది. ఏ రాజుకంటే, చక్రవర్తికంటె మిన్నగా ఆమె ఇవ్వగలదు. ఇవ్వకుండా ఆపగలదు. తరచుగా జరిగేటట్టు రాచరికంతోగాక, ప్రేమతో కూడుకొన్న అధికార చైతన్యం ఆమెది.

ప్రేమ, తనకంటే అధికమైన దానితో మార్పిడి చెందుతుంది. అది తన ప్రమాదాలను గుర్తిస్తుంది. దోషాలు సైతం అందాన్ని పొందుతాయి. అజ్ఞానం కూడా సుగుణమే. లైంగిక ప్రేమ సుఖాలు ఏమిటో బోధించనటువంటి, నేర్చుకున్నటువంటి సంతృప్తి ఉంటుంది. జీవితం బోధించేదేమిటో స్త్రీకి తెలిసి వుండవచ్చు. కానీ పురుషుడు మాత్రం తనకు తెలియని, లేదా లీలగా మాత్రమే తెలిసిన జీవితాన్ని మొదట నేర్చుకుని, అంతట స్త్రీచేత దాని రేకులను ఒక్కొక్కటే ఆవిష్కరింపజేయడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఇంటి వెలుపల పురుషుడు సాగించే కార్యకలాపాల్లో ఆమె పాలు పంచుకోలేదు. ఆమెకొక ఆస్తిద్వాన్ని ప్రసాదించేదే నిజమైన జీవితం. ఆమె జీవితానికి, ఆమె కుటుంబ జీవితానికీ వ్యత్యాసం ఉన్నది. ఇవన్నీ సోదరుడికి ఎంత మాత్రం పట్టవు. కానీ భర్త దృష్టిలో చాలా ముఖ్యమైనవి....వగైరా, వగైరా.

3

నేను : మీకెంతో ఋణపడి వున్నాను. మీ దయార్ద్రతకు బదులు చెల్లించలేను.

బాలయ్య : మీరు చెల్లించగలరు.

నేను : మీరేమీ చెప్పినా చేస్తాను.

బాలయ్య : పనిమీద వచ్చారా? సరదాగా వచ్చారా ?

నేను : చెప్పుకోదగిన పనేమీ లేదు. సరదాగానే మైదాన భూముల్లోని ఎండవేడి నుండి తప్పించుకోడానికి, నీలగిరిలోని సుందర దృశ్యాలను చూడ్డానికి, ఆహ్లాదకరమైన ఇక్కడి గాలిని అనుభవించడానికి.

బాలయ్య : అయితేఓ నాతో వారం రోజులపాటు వుంటానని వాగ్దానం చేయండి.

నేను : చాలా సంతోషంగా.

బాలయ్య : చాలా మంచిది. అంత వేగంగా వద్దు(?) వాగ్దానంలో ఇబ్బందులున్నాయి. మీ రెవ్వరినీ చూడరాదు. వీధుల్లోకి (?) వెళ్ళరాదు. ఈ ఇంట్లోనూ, అంతగా ఎవరూ తిరగని ఈ యింది పరిసరాల్లో తిరిగే స్వేచ్ఛ మీ కుంటుంది. అతిథిగా ఒక (?) వాగ్దానం చేయండి. మా కుటుంబం గురించి ఎవ్వరికీ ఒక్క మాట కూడా చెప్పకూడదు. మేమిక్కడ పూర్తిగా ఏకాంతంలో జీవిస్తున్నాము. ప్రపంచం దుర్మార్గమైంది, దీనికి కుతూహలమూ, కిరాయి తత్వమూ మెండు. నా కూతురు అవివాహిత. ఆమె పెళ్ళి చేసుకుని బాహ్య ప్రపంచంలోకి వెళ్ళిపోతుంది. అంతవరకు నేను అనుకుంటే తప్ప, ఆమెను ఎవ్వరూ చూడకూడదు. తెలుసుకోకూడదు. ఈ రోజుల్లో యిది తండ్రి బాధ్యత. నా కూతురుకు బాల్యంలోనే వివాహం చేశాను కాదని విచారిస్తున్నాను. ఆమెకిప్పుడు సొంత ఆలోచన ఉంది. అయినా చిన్న పిల్లకేం తెలుస్తుంది. తనకు తెలుసునని ఆమె అనుకొంటుంది. నాకేమో సందేహాలున్నాయి. నేను ఇతరులపై ఆధారపడక తప్పదు. నా బంధువుల సలహాను నేను నమ్మలేను. వారి సలహాల్లో స్వార్థం

వుంటుంది. యువకుల సలహాలూ అంతే. మీకు యిక్కణ్ణుంచి వెళ్ళే లోపలే నేను ఈ సలహా అడగవచ్చు. నేను అనుకుంటే, ఆమెను, ద్రౌపదిలాగా ఒకేసారి డజన్ మంది జమీందార్ల కిచ్చి పెళ్ళి చేసెయ్యగలను. ఆమె కడగంటి చూపుకోసం వారేమైనా చేయగలరు. ఆమె సౌందర్యానికి నేను గర్విస్తున్నాను. వయసులో వున్నప్పుడు ఆమె తల్లిని మీరు చూడవలసింది. అది మరో కథ అనుకోండి.

నెల్లూరు బ్రాహ్మడు కాఫీ తీసుకొచ్చాడు. ఆయన శుభ్రంగా స్నానం చేసి పూజా అవీ చేశాడు. జుట్టులో పూవు దోపాడు, (భంగు, మతం, స్త్రీ) భంగు పుచ్చుకున్నప్పుడు తూలుతూ నడుస్తాడు. మహాత్ములు చేసిన అతడి గురువు రాసిన జాబులు, ఊటీ పుట్టు పూర్వోత్తరాలు గురించీ కాకమ్మ కథలు, పౌరాణిక ఆసక్తిగల, కల్పనాశక్తి వున్న బుద్ధి అతనిది. అనుభవాల (?) గురించి చెప్పాడు. కొన్ని విషయాలున్నాయి. కానీ వాటి గురించి చెప్పకూడదట. జీవితం మహా విలువైంది! నాయుడు మంచివాడు, అతడు తనను ఎప్పుడూ వదలడు. అయితే నాయుడు వుంచుకున్న ఆమె మాత్రం గయ్యాళి. పిసినిగొట్టు. ఆమె గుండె రాయి. ఆ అమ్మాయి దేవత. అరగంటలో అన్ని విషయాలూ సంపూర్ణంగా రేఖా చిత్రంలోచూపాడు. ఆయన అసలు భార్య, కుటుంబం షాక్లేరులో వున్నారు.

4

కవి : స్త్రీ లేచి తిరగబడాలి, మనుషుల్లో మేలైనది. ఆమె అబల అని పిలుస్తుంటారు. అర్థంలేని మాట. మన దేశంలోని రైతు కుటుంబం స్త్రీ, పొలంలో కునుకుపాట్లుపడే పురుషుడి కంటె బలమైంది, గట్టిది, ఓపిక గలదీను. నాట్లు వేసేది ఎవరు? చెప్పు దద్దమా, పత్తి ఏరేది ఎవరు? చింతపండులోని పిక్కలు తీసేదెవరు? అన్ని పనులకూ పనిమనిషి ఎవరు? వడ్లు దంచేది ఎవరు? యిత్యాది.

ఇక మన స్త్రీల గురించి, ఉన్నత కులాల స్త్రీల గురించి, ఆమె నీళ్ళు తోడుతుంది. వంటా వార్పూ చేస్తుంది. నాగరికత గల స్త్రీ – దైవసృష్టిలో ఉత్కృష్టమైనదయినా ఈమె శారీరకంగా బలహీనురాలని నేను ఒప్పుకుంటాను. కానీ, పాశవిక శక్తిని ఎందుకూ పనికిరానివిగా చేసే పరికరాన్ని ఆమె చేతుల్లో పెడదాం. ఖడ్గవిద్య స్త్రీ మాత్రమే నేర్చుకోవాలి.

నేను : వారి కది బాగా తెలుసు.

కవి : మీకు ఎప్పుడు హాస్యమాడాలో తెలీదు. పురుషునికి బుద్ధిమాంద్యం, క్రూరత్వం వున్నాయి కాబట్టి స్త్రీ కత్తిసాము చేస్తుంది.

బయటకు వెళ్ళే సబయంలో ప్రతి స్త్రీకి ఆయుధం వుండాలి. (రివాల్వరూ, బాకు)

నేను : చంపడానికి ఆమె కళ్ళు చాలుననుకుంటా.

కవి : అవును. అవి అయిదు హృదయాలను జయించగలవు. కాని, బుల్లెట్లూ, కత్తి అవసరమయ్యే ఆటవిక మనుషులున్నారు.

అప్పుడు మాత్రమే క్రూర పురుషుల దారినుంచి స్త్రీ తన్ను తాను రక్షించుకోగలదు.

వంట చేయడాన్ని నిషేధించి పారేయాలి. దుకాణం నుంచి ఆహారం తెచ్చుకోవాలి. దాన్ని వెచ్చపెట్టడానికి అవసరమైన సామగ్రి ఉంచుకోవాలి. దుకాణంలోనే వంట బాగుంటుంది. ప్రతి వీధికి ఒక దుకాణం వుండాలి. కుటుంబం అక్కడకు వెళ్ళి భోంచేస్తుంది. ఇక వంటా వార్పూ చింతే వుండదు. ఇట్లా శక్తి ఎంతగా పొదుపు అవుతుందని!

నేను : కాని పేదవాళ్ళు ఆ విధంగా ఆహారం కొనుక్కోలేరు.

బాలయ్య : అతని వూహా స్వర్గంలో పేదలే వుండరు.

కవి : ఊహాస్వర్గమా! నేను వాస్తవమైన యీ ప్రపంచం గురించే మాట్లాడుతున్నా. కవీ, ప్రవక్తా ఎల్లప్పుడూ కాలం కంటే ముందు వుంటారు.

ఖడ్గ విద్యాభ్యాసం విషయం బాలయ్యకు నచ్చింది.

కవిగారు ఖడ్గవిద్య నేర్పడానికి పూనుకుంటాడు. ఆమె నేర్చుకోవడం ప్రారంభిస్తుంది. పెత్తనం అంతా అయనదే. ఆమెకు కవిత్వం కూడా నేర్పుతారు. ఆమె పద్యాలు చదవడం ప్రారంభిస్తుంది.

5

ఒక జమీందారు ఆమెను ఎత్తుకుపోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఆమె అతన్ని కత్తితో పొడిచేస్తుంది. కవి దెబ్బతింటాడు. రక్తం కారుతుంది. లేడి లాగా, కొండల మీద గంతులేస్తూ ఆమె తిరిగి వస్తుంది. కవి గారిని రిక్షాలో పడేసి తీసుకొస్తారు. కొండల్లో గుర్రపు స్వారీ చేస్తుండగా జమీందారుని ధగ్గులు (సోదరుడు?) పొడిచి చంపినట్లు మరుసటి రోజు విన్నాం.

కవి ఆమె సోదరుణ్ణి కత్తిసాములో కింద పడేస్తాడు. అతనిని నరుకుతానంటాడు. ఆమె జోక్యం చేసుకుంటుంది. అతను లేస్తాడు. వాళ్లు పక్కకుపోయి మాట్లాడుకుంటారు. మౌనంగా ఉండమని ఆమె ఆదేశిస్తుంది.

వారి మనో ప్రవృత్తుల మధ్య, నైతిక దృక్పథాల మధ్య తేడా వుంది. మతపరమైన అభిప్రాయలు వగైరా ఒకటి మాత్రం ఇద్దరికీ ఉమ్మడి లక్షణం ఉంది. తమకు ఎలా తోస్తే అలా చేసే తత్వం (?) ఎవరి పద్ధతిలో వారు గట్టివాళ్లే. సౌదామినికి తన తల్లి పుట్టుక గురించి తెలుసు. ఆమె హృదయాన్నీ అది పురుగులాగా తొలుస్తూంది.

6

ట్యూడర్ హాలు వద్దకు కవిగారు (?)

సౌందర్యం.

నా ప్రియా ! కంగారుపడకు. నా ప్రియా అని నేనంటే నీకు కలిగే హాని ఏముంది? నేనా మాటను ఒక అర్థంలో, చాలా సముచితమైన అర్థంలోనే వాడుతున్నాను. నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. అయితే నా ప్రేమ నీ కెలాంటి హానీ కలిగించదు. నాకు నీ స్నేహం కావలెను. అంతకంటె ఎక్కువ నేనడగలేను. నిన్ను చూడడమే నాకు అమితానందం. నీ మాటలు సరస సంగీతం. నీ మాటలు నిత్యమూ నవనవోన్మేషం. శృంగార ఇంద్రధనుస్సుతో నీవీ వాతావరణాన్ని ఏలుతున్నావు - తేజోవలయంతో అని అననా? సరే, దానితోనే. నేనే గనక.. ధనవంతుడినై వుంటే, రావణుడు సీతను ఎత్తుకెళ్ళినట్లు నేను నిన్ను సముద్రం మధ్య గల ద్వీపానికి ఎత్తుకెళ్ళి వుండేవాడిని, అక్కడ నిన్ను సౌందర్య రాజ్యానికి పట్టపురాణిని చేసి వుండేవాడిని.

స్త్రీలు పుష్పిస్తున్న వృక్షాల వంటివారు. మేము అక్కడ చేరుకోడానికి ముందే కొన్ని వృక్షాలు పుష్పించాయి. గన్నేరు మొక్కలు నిశ్చలంగా వున్నాయి. అలాగే కమేలియా మౌనంగా వుంది. ఏవేవో స్థితుల్లో వున్నాయి. మనం చికాకుపడే ఛిర్ప్ కొన్ని బంగారు కాంతులతో పుష్పించి, పూలూ పుప్పొడులతో విలసిల్లుతున్నాయి.

నా లైంగిక దృష్టి కళ్ళు తెరిచేసరికి కొంతమంది స్త్రీలు సంపూర్ణంగా వికసించారు. మూడు తరాల స్త్రీల పుష్పాలు నా ముందు వెళ్ళిపోయాయి. నీవు నాలుగవ తరం దానవు. స్త్రీలు ఎందుకు పెళ్ళి చేసుకోవాలి. అంటే పరుల దృష్టిలో స్త్రీ తన సౌందర్యాన్ని, సౌకుమార్యాన్ని కోల్పోవచ్చు. కాని, హృదయమూ, మెదడూ గల భర్త దృష్టిలో మాత్రం భార్య సౌందర్యం ఎన్నటికీ తరగదు. ఒక యువకుడు ఒక యువతిని వివాహమాడినప్పుడు ఆమె

అందం కేవలం శారీరకమైనది. అయితే కాలచక్రం కదిలేకొద్దీ కలయికలు, దైనందిన జీవిత బంధాలు, బిడ్డలు, ఉమ్మడి ఆనందాలు. దుఃఖాలు, ప్రేమ అధికంగా లేకపోవచ్చు. కాని, ఆమె భర్త యెడల చూపే సహజమైన అపేక్ష – ఇవన్నీ తరిగిన స్థానాన్ని భర్తీ చేస్తాయి. కళ్ళల్లో తగ్గిన కాంతి స్థానాన్ని పూరిస్తాయి – యిత్యాది.

కానీ, కొంతమంది స్త్రీలకు సౌందర్య పోషణ గురించి తెలుసు. వారు తక్కిన వారికంటె తమ సౌందర్యాన్ని ఎక్కువ కాలం భద్రంగా కాపాడుకుంటారు. వీరు శ్రమ చేసేవారు. వీరు ఆనంద ప్రవృత్తి కలిగినవారు - తత్వజ్ఞులంటాను. కాబట్టి నువ్వు నీ అందాన్ని కాపాడుకోవాలనుకుంటే – అది నిజంగా కాపాడుకోతగిన సంపద – శ్రమించు, శ్రమించు. ఆరుబయట గాలిలో నడు, సైకిల్‌తొక్కు, గుఱ్ఱపు స్వారీ చెయ్యి, తత్వవేత్తగా జీవించు, ఈ ప్రపంచపు కష్టాలు నీ నుదుటిపై ముడతలు పడెయ్యకూడదు.

కథానాయకుడు – జన్మతః నీలో స్వేచ్ఛా సాంప్రదాయాలున్నాయి. నువ్వు వివాహం చేసుకుని, నిన్ను నువ్వు మరొకరికి ఎందుకు అమ్ముకోవాలి?

అయితే శారీరక సౌందర్యం కంటె నీ కళ్ళల్లో నీ జీవితంలో ఎక్కువ సౌందర్యం చూడగల పురుషుని నువ్వు వివాహ మాడాలి. అందం నశిస్తుంది.

అయితే,ఈ సమస్యకు మరో పార్శ్వం కూడా వున్నది. నేను అసహ్యించుకునే మనిషితో శాశ్వతంగా ఎలా కాపురం చేసేది ? ఈ సమస్యపై నేను సాధికారంగా ఏమీ చెప్పలేను. స్త్రీ ఏమనుకుంటూ ఉంటుందో నే నెలా చెప్పగలను? నా దేశంలో ఎక్కువమంది స్త్రీలు ఏమీ అనుకొనేటట్టు లేరు. అది తమ ఆచారం. తాము పుట్టిందే అందుకని వారు అనుకుంటారు. ఆడ పుట్టుక అధ్వాన్నం అన్న లోకోక్తి వున్న మాట వాస్తవం. అవును నిస్సందేహంగా పురుషుడు కురూపిగా తయారయ్యేసరికి స్త్రీ మరణిస్తుంది (?) ప్రేమ లేదు. కేక (?) వచ్చిన చిక్కేమిటి ?

ఉదాహరణకు మగవారికి కుష్ఠురోగం సంభవిస్తుంది. లేక అతడు శాశ్వత అశక్తుడుగా తయారవుతాడు. అప్పుడు కూడా అతని భార్య అతనిని ప్రేమిస్తే.. లేక అతడికి బిడ్డలు ఉండి, వారు అదంతా సహిస్తూ ఉంటే, ఉపాధి కోల్పోయిన భర్తకు కాని, భార్యకు కానీ ప్రభుత్వమే ప్రత్యేక వనరులు కల్పించాలి. పనికిమాలిన వారయితే అని నా ఉద్దేశం. ప్రస్తుతం ఉన్న బంధం మరీ బిగుసుకునిపోయి వుంది.....నిస్సందేహంగా.

(అసంపూర్ణం)

వ్యాసాలు

కావ్యాలలో శృంగారం

కావ్యములలో శృంగార మెంతవరకు వర్ణనీయమను చర్చ తెనుగు పత్రికలలో జరుగుచున్నది ఒక్కొక్క పుస్తకమునుబట్టి దానిలో పదిపంక్తులుతీసి వాటిని పచ్చి శృంగారంగా యెంచి పుస్తకమును గ్రహించుటన్నది అల్పదృష్టి గత కాలములోను అన్యదేశములలోను కళలస్థితిని కానక చేయు సిద్ధాంతములుట్టి సిద్ధాంతములు కాని గట్టి సిద్ధాంతములు కానేరవు

పాశ్చాత్య కవులలో శృంగారము మెండా మనలో మెండా అను విషయమున పండితులు భిన్నాభిప్రాయులయి యున్నారు పాశ్చాత్యులు మన కావ్యములందు పచ్చి శృంగారము మెండని అనాలోచితముగా వ్రాయుట కలదుగాని వారింటిమంటికుంపటిని వారు చూచుకున్నచో వారు నోరెత్తరని నా నమ్మకము

గ్రీకుదేశమున శిల్పకారుల కళ దిశిమొల బొమ్మలతో నారంభమై యీనాటి ఫ్రెంచి యకాడమి బొమ్మలుగ పరిణమించినది ఒంటినత్తి యవయవముల బయటబెట్టు పుట్టముల గట్టి వేలకొలది పెద్దమనుష్యులమను మగవారియెదుట నాటలాడి వారి నానందమగ్నులను జేయు కౌశలము పాశ్చాత్యులదేకదా పదుగురియెదుట స్త్రీని ముద్దుపెట్టుకొనుట ఆలింగనము చేసికొనుట వారిలో సర్వసామాన్యమేకదా

మతగ్రంధములటుండగా బొకాషియో వ్రాసిన డికామిరన్ మొదలగు యూరోపు భాషలలోని పచ్చి శృంగార గ్రంధములమాట చెప్పనవసరము లేదు అందులో ఫ్రెంచికవుల మాట లోక ప్రసిద్ధమేకదా

ఇంగ్లీషు కవులలో వాల్మీకి యగు చాసరు కథలందలి పచ్చి శృంగారమునకు యీనాడు సమాధానము కల్పించుకోవలసివచ్చినది మార్లో అను కవికృతమగు హీరో అండ్ లియాండర్ అను కావ్యమును ఆవిడ్ అను రోమను కావ్యముల భాషాంతరీకరణమును షేక్స్పియరుని "రేప్ ఆఫ్ లుక్రీస్ వీనస్ అండ్ యడొనిస్ అను కావ్యములను మెర్రీవైవ్స్ ఆఫ్ విండర్సు హెన్రీ ది ఫోర్తు" అను నాటకములును మన ప్రబంధములకు తీసిపోవు

మన దేశమున వేదము మొదలుకొని సంస్కృతములో యీనాటివరకును రచితములయిన అనేక గ్రంధములలో పచ్చి శృంగారమున్నదే సంస్కృతకవుల త్రోవను బోయిన ప్రాచీన ఆంధ్రకవులమాట అటుంతము

ఈనాటి కవులలో మొనగాండ్ర కొందరినెంచి వారిసరణిని పరీక్షించినచో కూడినదెద్దియో కూడనదెద్దియో బయలుపడగలదు

అందు భాషాసంస్కర్తలలో మొనగాండ్రు శ్రీ రాయబహద్దర్ వీరేశలింగము పంతులుగారు వారిమార్గమును ముందు విచారించిచూచెదను గ్రామ్యభాషకు ప్రాణముబోసిన వారు వీరేశలింగము పంతులుగారు వారు తమ గ్రంధముల నన్నిటిని జేర్చి అనేక సంపుటములుగా నచ్చోత్తిరి తెనుగుభాషకు వారు మహోపకారము చేసిరనుటకు సందియము లేదు అట్టి సంపుటములలో నగ్రస్థానముపొంది ప్రథమసంపుటములో జేరినవి గ్రామ్యభాషలో వ్రాయబడిన కొన్ని ప్రహసనములు

వీరేశలింగము పంతులుగారు ఆంగ్లేయనాటక మహాప్రపంచములోనుండి తెనుగుచేసిన ప్రహసనములు చాలమట్టుకు విషయవినోద సాఫల్యములే చుంబనాలింగనములను గూర్చి మొదటి సంపుటము 10 15 34 41 పుటలను జూడుడు

లాక్షణికులలో బ్రహ్మశ్రీవేదము వెంకటరాయశాస్త్రులవారు అగ్రగణ్యులుకదా వారు రచించిన ఉషయను నాటకమున 13 25 27,28 37,38 68 69 పుటలీవిషయమున చూడతగ్గవి.

శ్రీ పంతులుగారు భాషాసంస్కరణకర్తలును సంఘసంస్కర్తలునునైనను రక్తబలముచేత మన ప్రాచీన కవుల శృంగారము వీరికి ఆమూలాగ్రముగా నబ్బినది అందుకు నిదర్శనము, ప్రథమసంపుటములో నగ్రాసనమునకు బూనిన అపూర్వ బ్రహ్మచర్యమను ప్రహసనమే

పచ్చిశృంగారము రెండు రీతులుగా నుండును రత్యాది వర్ణనమును స్త్రీల అవయవములను వర్ణించుటయునందొకటి నిజమయిన పచ్చిశృంగార మన్నది పరకీయ శృంగారము ఈ శృంగారమే అపూర్వ బ్రహ్మచర్య ప్రహసము" నందు వర్ణింపబడినది

ఈ నాటక కథానాయకుడు రమాకాంతము పంతులు ఇతనియోగ్యత భృత్యుడగు కరకటరెడ్డి యీ రీతిని వర్ణించుచున్నాడు

"రెండు సంవత్సరములనుండి నాభార్యను యజమానుని కంటపడకుండా కాపాడుకొని వచ్చినాను అతనికంట బడితే యిక నాకు భార్యఆశలేదు పెళ్లాలువున్న యీ వీధివారంతా ఆయన జీవానికి వుసూరుమని యేడుస్తూ వున్నారు ఆయన మునిసిపల్ కమీషనరు లోకల్‌ఫండ్ మెంబరు బెంచి మేజస్ట్రేటు డిస్ట్రిక్టుకోర్టు ప్లీడరవడంచేత యెప్పుడు యేమి చేసిపోతాడో అని అందరు జడుస్తూవుంటారు వాసుదేవరావు పంతులుగారి భార్య పుట్టింటికి వెళ్ళిపోవడంచేత ఆవిడనిమిత్తం మా పంతులుగారు యీవాళ స్టీమరుమీద కొవ్వూరు వెళ్ళుతారు"

ఈ నాటకమునందు కథ యేమనగా రమాకాంతం పంతులు భార్య పుట్టింటికి వెళ్ళియుండును పట్టుమని పదిరోజులు అయినను తన్నువదలి పుట్టింట నామె యుండదనియు వర్తమానమందగనే బండిచేసికొని దుడుంగునవచ్చి తనస్వేచ్ఛా ప్రవర్తనను భంగము కలుగ చేయుననియు, రమాకాంత పంతులుకు విచారము మెండు వాసుదేవరావు పంతులు పెండ్లాము పుట్టింటికి పోవుచుండ నామెను తగిలిపోవుటకు రమాకాంతము కొవ్వూరుకు ప్రయాణమయి వెడలును ఈ పంతులుగారి భృత్యుడు కరకటరెడ్డి అనునతడు రెండు

సంవత్సరములకుముందే రూపవతి యగు భార్యను పెండ్లాడియున్నను తన భార్యను యజమానుని కంటి యెదుట బెట్టవెరచి తన పెండ్లికథనే యజమానునికి జెప్పకుండెనుగాని ఆనాడు యజమానుడు పొరుగూరు పోయెనని యెంచి తన భార్యనుతెచ్చి యజమానునియింట ఆమెతో సుఖింపతలచును. అంతలో యజమానుడు పొరుగూరుకుపోక యింటికి మరలివచ్చి, భృత్యుని భార్యయగు మోహినినిజూచి అతని భార్యయని యెరుగక మగని యెదుటనే ఆమెతోడ సరసమాడ నారంభించును

అదిచూచి భర్త దిగులొందును ఇంతలోయజమానురాలగు శ్యామలాంబకూడా యింటికివచ్చును ఆమెరాగానే రమాకాంతంపంతులు మోహినిని వసారాలోనికి పంపివేయును యజమానురాలు కూడ ఒక మల్లి చెట్టును చూచుటకు, ఆ వసారాలోనికి పోవనుంకించును అట్టి చిక్కు సమయములో నేదైన ఒక పెద్ద బొంకుబొంకి తనమానము దక్కించుమని రమాకాంతము కరకటరెడ్డిని రహస్యముగ వేడును మోహిని తనభార్యయనియు పంతులుగారు యజమానురాలు నిమిత్తము మంచి దాసీని కుదర్చమనియు చెప్పియుండుటకు తానామెను అటకు తెచ్చితి ననియు కరకటరెడ్డి యజమానురాలితో చెప్పెను

శ్యామలాంబపోయి మోహినినిచూచి దానిరూపమునకును మాటలకును సంతసించి తిరిగివచ్చి మగనితో తన సంతోషము నీ రీతి చెప్పెను "వాళ్ల అనురాగమూ ఐకమత్యమూ చూస్తే నాకు ముచ్చటవుతూ వున్నది గాని రమాకాంతమునకు సంతోషములేదు మోహినిని తన వస్తువుగా నెంచి అతడేమనుకొనెను వాడు యెంతసేపటికీ కదలిరాకుండా వున్నాడు దొడ్లో దానితో యేమిచేస్తూ వున్నాడో భార్య భర్తతో యిలాగున అనెను

ఈ అద్దంలో వాళ్లు కనపడుతున్నారు మన రెడ్డి పెళ్ళామును యేలా ముద్దుపెట్టుకుంటూ వున్నాడో

"పట్టపగలు ఆడదాన్ని వాడలా చెయ్యడం నీకు యిష్టముగా వున్నదా?

"మొగుడు పెళ్లామును ముద్దుపెట్టుకుంటే అందులో తప్పేంవున్నది?

"తప్పిదంలేదుగాని నేను వక్కమాటు కరకటరెడ్డిని కూకలు వెయ్యవలెను నీ వవతలకుపో

ఆపైని యజమానునకును భృత్యునకును జరిగిన సంభాషణలోని రెండు ముక్కల నుదహరింతును

"మీ కోసమే ముద్దుపెట్టుకున్నాను అమ్మగారి మనస్సులో మీయందు వుండే అనుమానం పోగొట్టడానికి నే నా పనిచేసినాను

"ఆ ముద్దు నా కోసం కాకుండా నీ కోసమే పెట్టుకున్నావని నాకు యిప్పటికీ అనుమానము బాధిస్తూనేవున్నది

"అయ్యా మోహిని వక వేళవచ్చి మోహించి నన్ను యేమయినా చేస్తే అది నా తప్పేనా? ఆడవాళ్లువచ్చి యెదుట నిలవబడ్డప్పుడు మగవాళ్ళు మనసు పట్టలేరు"

తుదకు కరకటరెడ్డియు మోహినియు దంపతులని క్లర్కిమేను రుజువిచ్చును కథ కంచికి వెళ్ళినది మన మింటికి వచ్చితిమి కాని యీ గొప్ప కథవలన వ్యక్తమగు నీతి యెద్దియో? శ్రీ రాయిబహదర్‌గారు దెలుపవలసియున్నది దుష్టవర్తనునకు తగినశిక్ష జోడుకంచుకాగడాలువేసి వెతకినను గానరాదు ఇది పచ్చి బూతుశృంగారమునకు గొప్పనిదర్శనము

బ్రహ్మ వివాహమను ప్రహసనాంతమున, భానుమూర్తి అనునతడు పాపావధానులతో నిట్లుపలికెను. "యీ రోజంతా రంకు పురాణములతోనే కాలక్షేపము చేసినాము" యిట్టిరంకుపురాణములు బ్రహ్మశ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తాము కల్పించిన ప్రహసమునందు నిండియున్నవి.

దానినెత్తి వ్రాయుట తగదుకాని సత్యమరయగోరిన వారి కొరకు కొన్ని పట్లు సూచించెదము.

పుట సంఖ్య	పంక్తులు
310	15, 17, 23, 24, 25
312	26
313	14
318	మూడవరంగము
368	2, 6, 7, 11, 12
370	12, 13, 14, 15, 16
372	12, 13, 14, 15, 16, 27, 2౮
402	13, 15, 16, 25
415	21, 22
462	29, 30, 31
463	8, 9, 10
464	5
467	16
468	7
522	16, 17, 18

రెండవ సంపుటములో బ్రహ్మవివాహము నందలి సప్తమాంకము రెండవ రంగము. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధము ప్రథమాశ్వాసమునందలి 33 వ పద్యమును, అభాగ్యోపాఖ్యానము నందలి 52 మొదలు 84 వ పద్యమువరకును ప్రాచీనుల వ్రాత అణగ ద్రొక్కబడినది. ఇక రసికజన మనోరంజనము చతుర్థాశ్వాసమున 114 వ పద్యమునుండి స్త్రీ పురుషుల సంపర్కము తెరమరుగు లేక వర్ణింపబడినది.

ఇట్టి గ్రంథ రచన లోకమునకు హానిచేయును. దీనిని నిలుపవలయునని మా మతము.

కవిత్వము : వర్డ్సువర్తు

వర్డ్సువర్తు కవిత్వమునకును, అంతకుపూర్వము కవిత్వము వ్రాసిన యింగ్లీషుకవీశ్వరుల కవిత్వమునకును చాల భేదముకలదు. అతనికి ముందు పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున నుండిన కవులు రెండు నిశ్చయములు చేసికొని యుండిరి. అవి యెవ్వియన్గిన (అ) కావ్యమున నుపయోగించుమాటలు నాజూకుగను లలితముగను నుండవలయుననియు (ఆ) కవిత్వమున వర్ణించ తగిన వస్తువులుకూడ సామాన్యమైనవికాక నాజూకుగాను, లలితముగాను, గొప్పవిగాను నుండవలయుననియు.

మనలోకూడ కావ్యములు లోకములో వాడుకలోలేని గ్రాంథికభాషలోనే వ్రాయవలయునని లక్షణములు వ్రాసిన కవులనిర్ణయము.

అటులగాక, సామాన్యమగు వస్తువులనుగూర్చి, వాడుకలో నుండుమాటలలో కవిత్వముచెప్పి కవితాసామర్థ్యమువలన వానికి సొంపుతెచ్చి చదువరుల మనసుల రంజింపచేయవచ్చునని వర్డ్సువర్తుని అభిప్రాయము. అట్లని నాజూకుమాటల నతడు ఉపయోగించక పోలేదు. నాజూకగు సంగతులగూర్చి కావ్యములు వ్రాయకపోలేదు. ఇతని కాలమునుండి ఇంగ్లీషు కవిత్వము తోవయే మారి మిక్కిలి గొప్పస్థితికి వచ్చినది.

మనదేశపు కవులు కావ్యములలో వర్ణించు పాత్రములు, దేవతలు, దేవతాస్త్రీలు, రాజులు, రాజకుమారికలు, పెద్దయింటి పురుషులు, స్త్రీలు, వీరిచర్యలు అవస్థలనే వర్ణింతురు. అందులో కథానాయకులకు లోకములో కానరాని గుణసంపత్తి, పరాక్రమాదులు, సౌందర్యమును ఆరోపింతురు. తక్కువజాతి వారిని గూర్చి వర్ణించి వ్రాయరు. కవిత్వమున వ్రాయతగిన చర్యలు అట్టితక్కువ మనుష్యుల బ్రతుకులలో నుండనేరవని మనదేశపుకవుల అభిప్రాయము. వర్డ్సువర్తుకు పూర్వపుకవుల అభిప్రాయముగూడ కొంతవర కట్టిదియే.

ఆధునిక కవులు అటుగాక మనుష్యుల సుఖదుఃఖములు అన్నియును వొక్కలాటివేయనియు, మనిషి అయివుండుటలో వకనితక్కువ, వకని హెచ్చులేదనియు, సుగుణములు సత్ప్రవర్తన గొప్పఅవస్థలో నుండువారికిని తక్కువ అవస్థలో నుండువారికి సామాన్యములనియు, కావ్యములను రసమయం చేయుటకురాజుల రెడ్ల బ్రాహ్మణుల

చర్యలవర్ణన యెటుల తగియున్నదో రయితుల తక్కువజాతులవారి చర్యలుకూడ నటులనే తగియున్న వనియు నభిప్రాయపడి, ఇంపయిన కావ్యములు తక్కువస్థితిలో నుండు మనుజుల సుఖదుఃఖములగూర్చి వ్రాసిరి. వర్డ్సువర్తు అందుచేతనే ఒక గొల్లవాడి బ్రతుకునుగూర్చి కావ్యము వ్రాసెను.

మన పండితు లీ కావ్యమును జూచినచో ఇదియా కావ్యము ; ఒక గొల్లవాడు కొండలంటదిరిగెనట. వాని కుమారుడు చెడుతిరుగులు తిరిగి దేశాంతరగతుడాయెనట. తండ్రి మందకు పాకకట్టి నారంభించి దుఃఖముచే గాంచలేకపోయెనట. ఇదియా కావ్యమునకు తగిన కథ ? అని నవ్వుదురు !

పుట్టుకవల్ల గొప్ప రానేరదు. గుణయోగ్యతలవలననే గొప్ప వచ్చును. పెద్ద యవస్థలోనుండు దుర్జనునికన్న తక్కువ స్థితిలోనుండు సజ్జనుడు నిజమైన గొప్పవాడు కాడా ?

టెన్నిసన్ అనెను :

Kind hearts are better
Than coronets and served
Faith than Norman blood

పెద్ద ప్రభువులై యుండుటకంటె దయగలహృదయము కలిగియుండుటే శ్రేష్టము. రాజరక్తముకన్న నమ్మిన నీతియే శ్రేష్టము. బర్న్సు అనెను :

"Rank is but the guenea stamp
The man is the gold for al'l this"

లోకములో యెక్కువ అవస్థ అనునది తెచ్చిపెట్టు కున్నది. నాణెముపై ముద్దరవంటిది. మనిషే బంగారము. అనగా గుణయోగ్యతలనుపట్టి మనిషికి విలువ కలుగును. గాని ఉద్యోగములవలన ధనధాన్యములవలన పెద్దింట పుట్టుటవల్ల కలుగనేరదు.

మైకేల్ అను గొల్లపిల్లవాడు అట్టి బంగారము. గుణ సంపదచే ఎన్నికైన మనుష్యుడు.

ముత్యాలసరాల లక్షణము

ఆగస్టునెల 17వ తేదీని వెలువడిన ఆంధ్రపత్రికలో వొక శతావధానిగారు నేరాసిన ముత్యాలసరములను గేయములను విమర్శించిరి. ఆ పత్రిక నాకు అందినప్పుడు, నేనా విమర్శనమును చూసియుండలేదు. తరువాత కొందరు మిత్రులు చూసి నాతో చెప్పిరి. ఇంతట్లో మావూరి 'భారతమాత' శతావధానిగారి వ్రాతను గర్హించుతూ వ్రాసినది. పిమ్మట శతావధానిగారి విమర్శనమును కూడా నేను చదివితిని.

విమర్శనమును రాసినందుకు శతావధానిగారికి నేను కృతజ్ఞుడను. చర్చజరిగినగాని నిజము వెల్లడికానేరదు. నా ఉద్యమమువల్ల ఆంధ్రభాషకు ముప్పువచ్చునను భయము వారికి పొడమి, వారు కొంచము కఠినముగా రాసియుందురు. తప్పేమి? ఆంధ్రభాషయందు వారికి మిక్కిలి యభిమానముండుటనేకదా, వారి మనసుకు వ్యథకలిగి ఆ రీతిని వ్రాసియుండిరి. స్వమతాభిమానమును, పరమతనిరసనమును అందరికిని సహజమేకదా !

'భారతమాత' శతావధానులుగారిని గురించి కొంచము కఠినముగా వ్రాసినందుకు నేను యెంతో విచారిస్తున్నాను. లోకోపకారములైన గొప్ప సంగతులు చర్చించుతున్నప్పుడు, మనసులు నొచ్చునట్లు రాసి, ఆగ్రహమునకు అవకాశము కలుగచెయ్యరాదని నా అభిప్రాయము. శతావధానులు పండితులు ; పూజ్యులు. వారివల్ల నాలుగు తిన్నను, చేతనైనయడల వారిని వొప్పించడముగాని, తెలియనిచోట వారివల్ల తెలుసుకోవడముగాని, లాభకరము. దూషణమువల్ల లాభము లేదు.

సులభమైన కొత్తగ్రాంధిక భాషను కల్పించుకొనడమును గురించి నా అభిప్రాయములను తెలియజేయవలెనన్నచో, పెద్ద గ్రంథమును రాయవలసివచ్చును. ఆ విషయము చర్చించుటకు నాకు యిప్పుడు అవకాశము చాలదు. శతావధానిగారు యింగ్లీషు నేర్చినవారివలె కనపడుతున్నారు. వారు సంస్కృత, ద్రావిడభాషల వ్యాకరణములేగాక, యింగ్లీషున వ్రాయబడి యున్న భాషాశాస్త్ర భాషాచరిత్రములను కూడా చదివియున్న యెడల, వారిని అందలి సంగతులు జ్ఞాపకము తెచ్చుకొందని ప్రార్థించుట తప్ప, నేను చేయవలసినపని వుండబోదు.

ముత్యాలసరములు గురించిమాత్రం యిక్కడ వ్రాసెదను. ముత్యాలసరములలో కొన్ని అచ్చుతప్పులున్నవి.

పద సంఖ్య	తప్పు	ఒప్పు
10	చెప్పరంబు	చప్పరంబు

17	వెల్లకల్లై	లెల్లకల్లై
18	ఒక్కటీ	ఒక్కటె
29	పలుకకయుందు	పలుకకయుండి

శతావధానులుగారు నా పద్యములందు మూడు పెద్ద తప్పులు పట్టినట్లు కనబడుచున్నది. ఒకటి, నేను గ్రాంధిక భాషా వ్యాకరణమును పాటించలేదని ; రెండు, ఛందశ్శాస్త్రమును పాటించలేదని ; మూడు, పద్యములలో కావ్యగుణములు లేవని.

కావ్యగుణములు ఒకరిసొమ్ము కావు. లక్షణ గ్రంథము లెంత చదివినను, అందలి అలంకారాదుల తమ కబ్బమునందెంత యెక్కించవలెనని ప్రయత్నించినను, అనేకమంది పండితులు మనసును రంజించు కావ్యములు వ్రాయలేదు. అది వారి పాండిత్యమున నొక లోపముగా తలచకూడదు. కావ్య గుణములు ముఖ్యముగా ప్రతిభవల్లనూ, కొంతవరకు కావ్య పఠనా కళాజ్ఞానము వల్లనూ, కొంతవరకు పూర్వకవుల కావ్యరసము మనసునుపట్టి, ప్రవర్తింపజేయుటవల్లనూ కలుగును. అది అలావుండగా, గుణగ్రహణముకూడా కొంతవరకు అలవాటును పట్టేయుండును. ఇంగ్లీషు సంగీతము సహించని యింగ్లీషు వారెందరో గలరు. ఒకవేళ మన లక్షణ గ్రంధములనే తీసి, యీ యీ గుణములు యీ యీ పట్ల పట్టినవని, యెత్తి చూపినను, శతావధానులుగారు అంగీకరింతురని నే తలచను. ఇక మన లక్షణగ్రంధములలో కానరాని కావ్యగుణముల మాటో, లక్షణ గ్రంధములలో చెప్పడమునకు శక్యముకాని కావ్యగుణముల మాటో, చెప్పనేల ? గ్రాంధిక భాషా వ్యాకరణమును అనుసరించని తెనుగు వ్రాతలు శతావధాని గారికి అసహ్యములై యుండును. ఇందును గురించి అట్టె చర్చించిన వినియోగము వుండదు.

ముత్యాలసరములమాట అటుండనియ్యండి. ఆంధ్ర భారతియందు ప్రచురించిన వ్యాసములలో రెండుమూడు దక్కతక్కినవన్నియు తమస్తుతితామే యొనరించవలెనట. బుద్ధిశాలులును, గద్యప్రబంధ రచనాచణులును అగు 'ఆంధ్రభారతీ' విలేఖకుల వ్రాతలు శతావధానిగారికి మనస్కరించక పోవుటకు కారణము యూహింపజాలను.

శతావధానులుగారు ఛందశ్శాస్త్రసంస్కారము నెత్తిరి. అట్టి సంస్కారమునకు నేచూపినది దారికాదనిరి. "ఛందశ్శాస్త్ర సంస్కారము" శతావధానులుగారికి అభిమతమైనట్లే కానవచ్చుచున్నది. ఛందశ్శాస్త్రమనగా తెలుగున లాక్షణికులు చేసిన నియమములని వారియభిప్రాయము కావచ్చును. లేకున్న శాస్త్రమునకు సంస్కారమన్న మాటీవరకు వినియుండలేదు.

శతావధానులుగారిని నేనొక ప్రశ్న అడిగెద. పూర్వులు చేసిన ఛందోనియమములు మార్చతగియున్నప్పుడు ఆంధ్ర వైయ్యాకరణుల శాసనము లేలమార్చరాదు?

"తెనుగుభాషకు అనుగుణమైన వృత్తములనన్నింటినీ, ప్రాచీనకవు లెరిగి నిరూపించిరి. ఇక మనస్వేచ్ఛాప్రచారమునకు అవకాశములేదు" అనే యడల కథముగిసినది, యూరోపియను భాషలలో కవులు కొత్తవృత్తములను కల్పించి భాషాభివృద్ధిచేయలేదో? కొత్తవృత్తములను కల్పించవచ్చునన్నచో, నా నేర్పుకొలది నేనొకకొత్తతోవ తొక్కితిని. తప్పేమి? నలుగురూ ఆమోదించిరా, నేను కల్పించిన వృత్తమును అవలంబింతురు. ఆమోదించరా, పరిత్యజింతురు. గాని దానిని గర్హించుటలో అక్షరవిన్యాస మెచటెచట పెటకుగానున్నదో, విరామము లెచటెచట శ్రావ్యతను చెరచెనో, శతావధానిగారు శలవియ్యరైరి.

ముత్యాలసరములలో నే చేసుకున్న నియమమిది: మొదటిమూడు చరణములలోను సామాన్యముగా

పధ్నాలుగేశి మాత్రలుండును. నాలుగోచరణమున యేడు మొదలు పధ్నాలుగు వరకూ వుండును. విరామమును అర్థానుసారముగా చెవికింపగునట్లు మార్చ యత్నించితిని. ఎంతవరకు నాయుద్యమము కొనసాగెనో, మార్పులయెడ నసహనములేని చదువరులు చెప్పవలె.

ఇక యతిప్రాసలమాట నేను అజ్ఞుడనే కావచ్చును. కాని తెనుగులాక్షణికులు యతిప్రాసములని చేసుకున్న సంకేతములు బరికుర్రవాళ్ళకును తెలిసియుండునుగదా, నాకు తెలియకనే అవి నాపద్యములందు అమరినవని శతావధానిగారెట్లు దలచిరి? తెనుగు నాకు మాతృభాష అవుటను యతిప్రాసములు దొరలినవట. తెనుగుభాషకును, యతిప్రాసములకును నైసర్గికసంబంధమెట్టిదో శతావధానులు శలవిత్తురుగాక !

పాత యింగ్లీషులో మన యతి నియమమువంటి నియమముండెను. తరువాత అంత్యనియమము ప్రబలెను. వర్డ్స్‌వర్తు మొదలలైన మహాకవులు అంత్య నియమమును విడనాడి ఉత్కృష్టకావ్యములు వ్రాసిరి. అప్పుడు మార్పులు సహింపజాలని విమర్శకులు గొల్లుపెట్టిరి. ఇంగ్లీషుభాషకు యవినైసర్గికమైనట్టా ? అంత్యనియమ మయినట్టా? రెండూ కానట్టా ?

తెనుగును, కన్నడమును అక్కచెల్లెళ్లు. కన్నడభాషలో యతినియమము లేదే? యేమి సాధనము ? తెనుగులో కొన్ని జాతులకు వృత్తములకును ప్రాస నియమము లేదే ; దీని కేమి సాధనము ?

ప్రాకృతాది భాషలలో అంత్య నియమము ప్రబలినది. సంస్కృతమునకె స్వాభావికముకాని యీ అంత్యనియమము వీటికేలాగు స్వాభావిక మాయెను ? తెనుగున మనము యతి ప్రాసములను వాటిని, సంస్కృత కవు లచ్చటచ్చట నలంకారములుగా తగిలించుచు వచ్చిరి. చేతగాకనా, లేక సంస్కృత భాష యీ యతిప్రాసములకు వొదగకనా, వారు నియమములుగా నుంచుకొనరైరి ?

బంగాళీలలో మొన్నటివరకూ అంత్యనియమముండెను. మైఖేల్ మధుసూదనదత్తు అను నతడు అంత్యనియమమును విడిచి, ఒక మహాకావ్యమును వ్రాసి, బంగాళీకవులలో అగ్రగణ్యుడాయెను.

నేను యెరిగియె యతిప్రాసములను అలంకారములను ముత్యాలసరములలో ప్రయోగించితిని. నియమముగా నుంచిన యడల, యతిప్రాసములకుగాను తెచ్చిపెట్టుకున్న శబ్దములు అర్థపటుత్వమును చెరచి, సందర్భమును తప్పించి, యీడ్చుకుపోవును. అందుకు శతావధానిగారు యెత్తిన ముతకసామెతయే ప్రమాణము.

ఒకజాతి పార్శీగజులు యొక్క నడక ముత్యాలసరములలో తెచ్చుటకు నేయత్నించియుంటిని. కలమునకు వచ్చినట్లు వ్రాసితి శతావధానిగారు అభిప్రాయపడిరి. అది నిజముకాదు. కలమునకు వచ్చినట్టు రాయుట శతావధానిగారికి అలవాటయి యుండును. లేనియడల శతావధాన మెట్లుచేయగలుగుదురు ? ఏకైక దిన ప్రబంధ ఘటికాసద్యశ్శతగ్రంధ కల్పన కొందరిమతమున, కవితకుమేర. ఇతరులు అర్థపటుత్వశబ్దౌచిత్యములను సాధించుట మిక్కిలి శ్రమచేతురు. చిత్రములు వ్రాయునప్పుడూ జిలుగు చెక్కునప్పుడూ శిల్పకుడు యెట్టిపరిశ్రమము చేయునో, అట్టి పరిశ్రమము చేసినగాని కావ్యగుణములబ్బ నేరవని మా మతము.

గ్రాంధికభాషాసంస్కరణమును గురించి నా అభిప్రాయముల నిక్కడ రాయజాలనంటిని. ఒకటి రెండు మాటలు మాత్రము రాయకవుండబట్టక రాస్తున్నాను. శతావధానులుగారు వొకతప్పైనా లేకుండా సంస్కృతము రాయగలిగియుందురు. తెలుగుమాత్రము విస్పష్టముగా రాయజాలరు. లక్షణ గ్రంథములనూ, ప్రాచీన

కావ్యములనూ అనుసరించి గ్రాంధికభాషనే రాద్ధామని వారు యెంత యత్నించిననూ మాతృభాషాప్రభావమువల్ల వాడుకభాషలోని ప్రయోగములు తెలిసో తెలియకనో పంక్తులలో వచ్చికూచుంటవి

లేఖరులు ఎక్కడ యాగినదో రెండుమాటలు దక్క తెనుగున , వరకు చదివిన ఉండవలయుకాని సిరాయును కాగితము ఇట్టివి ఇందు పెక్కులు గానబడుచున్నవి అవి శతావధానులుగారు వ్రాసిరి సీసపద్య అర్థము యను శీర్షికతో ననిరట అకారమునకు యకారము అచ్చు తప్పు యెట్లగును ? యిక శతావధానిగారి రాతలలోనూ వారి మిత్రులు యం వి కృష్ణారావుగారి రాతలలోనూ విసంధులు కానవచ్చుచున్నవి యే ఆంధ్రశబ్దానుశాసనమో అందులకు ప్రమాణము ? బహుశః కౌస్తుభకారుడు ప్రాచీనుల మతమని ఉదహరించిన సంహితైకపదేనిత్యా ఇత్యాదికారికను వారు చూపగలరు అది కుదరదు

నా రాతలవలన ఆంధ్రభాషకు ముప్పెట్లువచ్చును? ప్రాచీన గ్రాంధికభాష గ్రంధములలో నున్నది యెక్కడి మారుమూలల గ్రంధములూ చావుదప్పి అచ్చుపడ్డవి ప్రాచీన గ్రాంధికభాష నిరర్గళముగా తూగినవారు ఆ భాషనే వ్రాసి ఆనందింతురుగాక యెవరు వొద్దనిరి? పండితులు వ్రాయనూ వచ్చును వెతకి తప్పులబట్టి ఒకరినొకరు దూషించుకొను వ్యాపారమును కల్పించుకోనూవచ్చును యెవరు వొద్దనగలరు? చిత్రము నా రాతలవల్ల త్రిలింగ భాషకు ముప్పువచ్చెనని శతావధానిగారు విలపించుచుండగా ఆ పేజీలోనే వెంకటరాయశాస్త్రిగారు శతావధానులుగారి రాతలవల్ల "ఆంధ్రభాషాయోషామణి కెన్నిపాట్లు వచ్చుచున్నవి అని వ్రాసిరి భాషకు ముప్పువచ్చునో లేదో కాని, యీ దొమ్మిలాటవల్ల పత్రికలు చదువువారికి తప్పక ముప్పువచ్చుచున్నది

కవిత్రయము వారిగద్యములను అవధానిగారు వ్రాసిన విమర్శన గద్యమును పాక్షికదృష్టివిడిచి శతావధానులుగారు తైపారువేసి చూచినచో శబ్దములయందును రూపముల యందును, అన్వయఫక్కియందును వారితోవనుతప్పి వీరెంత దవ్వున నడచిరో శతావధానులే తెలియగలరు ఇంతమార్పును తెచ్చిన శతావధానులే భాషాసంస్కరణ ధురీణులుగాక ఒరులెట్లు కాగలరు? వారితోవనెకదా మాబోట్లముపోవుట మహాజనో యేన గతస్సపంధాః

ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్యములుకలిగి తెనుగు వ్రాయు వారు మిక్కిలియరుదు దేశములో నూరుమంది వుండరని నిశ్చయముగా చెప్పగలను మాటవరసకు నూరంటిని అంతకును చాలతక్కువే సంస్కృత సాహిత్యములేనివారు కోటానుకోట్లు పత్రికలలోనూ నవీననాటకాది గ్రంధములలోనూ వారి లక్షణ స్ఖాలిత్యములు యెన్నవశమా ? అట్టి తప్పులతడకను వ్రాసి ఆ రాతను గ్రాంధికభాష అనుకొనుటకన్న ఇప్పటి నాగరకులును శిష్టులును వ్యవహరించు భాషనే రాసుకొనరాదా? ప్రౌఢగద్య కావ్యములనూ, పద్యకావ్యములనూ వ్రాయువారు గ్రాంధిక భాషలోని యింపగుపదములను తీసికొందురుగాక సులభ సాధ్యమగు నవీన వ్యావహారికభాషొకటి ప్రబలిన యెడల బుద్ధిబలము కలిగియు మూగులైయున్న మనవారెందరు గ్రంధములను వ్రాసి భాషను వృద్ధిచేయరు? పుట్టు కవులయి కఠినమగు గ్రాంధిక భాషనేరని వారికది మహోపకారముకదా ?

వాడుకభాష కావ్యరచనకు తగదని శత ధానుల అభిప్రాయము తగునని నా అభిప్రాయము వాడుకభాషలేకదా కవులు రాయరాయ గ్రాంధికభాషలైనవి యీ భారతవర్షములోనూ, యితరదేశములలోనూ వాడుకభాషలలో రసవంతమైన కావ్యములు పుట్టియుండలేదా ? బర్న్స్ అను మహాకవి మాట శతావధానులుగారు వినలేదో

విద్యా పునరుజ్జీవనము

విద్యలలోనూ కళలలోనూ మునుపటి గ్రీకులు సాటిలేని వారై యుండేవారు. గ్రీకుల స్వాతంత్ర్యము సన్నగిలిన తరువాత రోమనులు తలయెత్తి ఆనాటి లోకమును ఏకఛత్రంగా యేలిరిగాని, విద్యలలో గ్రీకుల చాయనుబట్టి పోయిరి.

కొంతకాలానకు, ఇటలీదేశము కిరస్తానులుజయించడమూ రోమనులు కిరస్తానులు కావడమూ జరిగింది. కిరస్తానులకు గ్రీకుల విద్యలయందు ఆదరం లేక కొన్ని సంవత్సరములు అజ్ఞానాంధకారం కమ్మివుండినది.

అంతట కొన్ని కారణముల చేత ఇటలీలో జాత్యభిమానమూ దేశాభిమానమూ మొలకెత్తి బలిసినది. పాత విద్యలు నేర్చను అభిలాష కలిగినది. ఆ సమయంలో యిస్తంబూల్ తురకల పాలుకాగా, అక్కడి గ్రీకుపండితులు కొందరు యిటలీకివచ్చి అక్కడి ప్రభువులవల్ల మన్ననలంది, గ్రీకు విద్యలను తిరిగి లేవనెత్తిరి. దీనినే "రివైవల్ ఆఫ్ లెటర్స్" అని అంటారు.

యూరోపుఖండం అజ్ఞానంలోనుండి మేలుకోవడం అప్పుడే. అదివరకుటోపీ జాతులవారు కిరస్తానీమతమే నిజమైన మతమనిన్ని విగ్రహారాధన చేసే గ్రీకు రోమనుల విద్యలలో విలువవుండనేరదనీ, వారివిద్యలు చదువుటేపాపమనీ నమ్మివుండే వారు. ప్రజలకు విద్యనేర్పితే దేశం బాగుపడునన్న జ్ఞానం లేక పోయెను. బైబిలు నిర్జీవమైన లాటినుభాషలో చదివేవారు. దైవప్రార్థనలుకూడా ప్రజలకు అర్థంకాని లాటినుభాషలోనే వుండేవి బయిబిలు దాటి సత్యమూ జ్ఞానమూ లేదనిన్ని విగ్రహారాధకులై వుండే గ్రీకురోమనులు మూర్ఖులనిన్నీ కిరస్తానులు నమ్మేవారు.

ఇటలీలో గ్రీకు లాటిను సరస్వతి ఉదయించగానే జనులకు కళ్ళమసక మాసినది. బుద్ధిమంతులు కిరస్తానుల మోటతనమూ, మూర్ఖమూ, విగ్రహారాధకులై వుండిన గ్రీకు లాటినుల జ్ఞానమూ కళాకౌశల్యమూ చూడగలిగిరి. యూరోపులో బుద్ధికి గొలుసులు విడినవి.

గ్రీకులాటిను విద్యలను చేపట్టుట పరువుప్రతిష్ఠలకు తెరువైంది. వాటి రసానుకులోనై విద్వాంసులు దేశభాషను

నిరసించేవారు. గాని దేశాభిమానమూ జాత్యభిమానమూ ప్రబలుటచేత దేశభాషలో చెయిపట్టి రాయించింది. ఆ కథ ముందు చెబుతాను.

లాటినుకూ, ఇటాలియనుకూ ఆనాడు వుండేభేదం, సంస్కృతముకూ ప్రాకృతములకూ వుండిన యట్టిది. కొంతవరకు గ్రాంధిక తెనుగుకూ వాడుక తెనుగుకూ వున్న భేదంవంటిది. వుత్తరదేశాలలో సంస్కృతప్రాకృతములనేగాని, దేశభాషలలో రాయడం పరువుతక్కువని పండితులు చాలాకాలం తలచేవారు. ఇప్పుడు ఆ భ్రమ తరిగిపోయింది. బంగాళీలలో లేనేలేదు. రవీంద్రనాథుని ఆదరించడముకు సాహిత్యపరిషత్తు భవనంలో సభ అయినప్పుడు ఒక సందర్భంలో అన్నాడు : "యిప్పటి బంగాళీకవులు సంస్కృత కవులుగా మారినారు" అని.

తెలుగుదేశంలోనూ, యిట్టిచిక్కు మునుపు కలిగింది. యిప్పుడు కలుగుతూంది. సంస్కృతాన్ని పట్టి అప్పుడు కలిగింది. గ్రాంధిక భాషనుపట్టి యిప్పుడు కలుగుతూంది.

ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి కర్తన్నాడు :

"స్వస్థాన వేషభాషాభిమతాః.....!!"

తొలికాలపునాటి తెలుగు కవులు తాము ఉభయ భాషా కవులమని చెప్పుకోకపోతే గొడుమూకలో కలుపుతారేమో అని "ఉభయభాషా కావ్యరచనాశోభితు" "ఉభయకవిమిత్రు" అని తమ సంస్కృత పాండిత్యము వెల్లడించుతూ వుండేవారు. తెనుగులో కూడా కావ్యములు రాస్తే ప్రత్యవాయంలేదని అథర్వణుడు చాటభారతం రాశాడు.

వంగీయ సాహిత్య పరిషత్

నారాయణమూర్తిపంతులూ నేనూ జస్టిస్ అశుతోష ముఖర్జీగారిని చూడవెళ్లాం. కొంత ప్రసంగమైన తరవాత "మీలో గొప్ప విద్వాంసులను చూడవలెనని నాకు అభిలాష కలదని" నేనన్నాను. సాహిత్యపరిషత్తులో కొందరు ప్రముఖుల్ని మమ్మ కలుసుకోవడముకు సమావేశం చెయ్యమని, వారు దాస్‌గుప్తాగారితో శలవిచ్చారు. దాస్‌గుప్తాగారు వకీలు. బంకించంద్రుని "ఆనందమఠ్" యింగ్లీషుచేశారు.

అయిదుగంటలకు సాహిత్యపరిషత్తుకు రమ్మని మాకు ఆహ్వానపత్రిక వచ్చింది. మేంవెళ్లాం.

సాహిత్యపరిషత్తు మందిరం అప్పర్ సర్క్యులర్ రోడ్డులో జైనమందిరానికి సమీపంగా వున్నది. అది ఒక పెద్ద మేడ. కట్టడానికి నలభైయాభైవేలు అయివుండును. అప్పట్లో మేడ రెండో అంతస్థులో పరిషత్తుతో సంబంధించిన యగ్జిబిషను అనగా వింతలయినట్టి గొప్పవైనట్టి వస్తువులను చూపుట జరుగుతుండెను. మేడకు దక్షిణంవైపు అరు వొకటి వున్నది. ఆ అర సభలైనప్పుడు నాటకములు ఆడటానకూ ఉపన్యాసములిచ్చుటకూ, ఉపకరించును. అరలో యెదురుగుండా బంకించంద్రుడి పూర్ణచిత్రముకద్దు. బంకించంద్రుడు వంగభాషా కావ్య ప్రపంచమునకు బ్రహ్మ అనిన్నీ సాటిలేని కవి అనిన్నీ ఆదేశంలో పండితపామరుల నమ్మకం. ఈయన ముఖాన శాంతమూ స్థైర్యమూ కనబడతవి.

బంగాళీలలో అనగా నాగరికులలో రెండురకముల మనుషులను కనిపెట్టాను. గుండ్రనిముఖం, స్థూలకాయంవకటి. ఒంటిపేక కోలముఖం మరివకటి. చిన్నతనంలో బంగాళీపిల్లలు చాలా సుందరులుగా వుంటారు. గోటితో చిక్కితే పాలుకారు చెక్కిళ్ళు ; విశాల నేత్రములూ తరుచు.

బంకిం కొంచము పొలంగా వుంటాడు. ఆయన పఠానకు యెడంవేపు భారతమును బంగాళీగద్యగా రాసిన ఒకకవి పఠం వున్నది. దానికి యెడంవేపు మైకేల్ మధుసూదన్‌దత్తు, అలలు తీరిన కత్తిరిజుత్తు పాపిటదువ్వి తా రచించిన "మేఘనాథబన్ ధ" అను మహాకావ్యమును చేతబూని తన విశాలనేత్రములతో చూచెడి వారివేపు చూస్తూ పఠంలో కూచున్నాడు. బంగాళా కవుల పటములు బౌవుబజారు యిండియన్ ఆర్టుస్టూడియోలో అణాపరక కొకొక్కటి అమ్ముతవి. మధుసూదనుడి పెదవులలో చిన్ననవ్వొక్కటి దాగి ఉంది. ఈయన నాతో మాట్లాడుతున్నట్టే

కనిపిస్తాడు. ఆనాటి యింగిలీషు బారిష్టరులు వీరి విద్యకు జంకేవారని "రీస్ అండ్ రయ్యత్" పత్రిక సంపాదకులు బాబూ జోగీశచంద్రదత్తుగారు నాతో చెప్పినారు. గ్రీకు లాటిన్లు సంస్కృతభాషను, ఫ్రెంచి జర్మను ఇవియేకాక తెలుగు అరవములను మైఖేలు నేర్చియుండిరట.

చదువుకునే రోజుల్లోనే వివాహము చేతునని తండ్రి సంకల్పించగా అందుకు అంగీకరించక కిరస్తానం అవలంబించి 1848 వ సంవత్సరములో కొందరు చెన్నపట్నపు సహాధ్యాయులతో కూడి చెన్నపట్నం వెళ్లాడు. అక్కడ జీవనం జరగడం కష్టమై పత్రికలకు రాసి కాలం వెళ్ళబుచ్చవలసి వచ్చింది. ఆ రోజుల్లోనే బైరన్‌రీతిని "కాప్టిల్ లేడి" అనెడి యింగ్లీషు కావ్యం రాయడం. ఇంగ్లీషున గ్రంథములు రాసి పేరు ప్రతిష్టలు సంపాదింతుమనే ఆనాటి బంగాళీ విద్వాంసులు ఆశించిరిగాని దేశభాషను తలపెట్టరయిరి.

మధుసూదనుడి మొదటి భార్య ఒక ఇండిగోప్లాంటరు కుమార్తె. భార్యాభర్తలకు సమరసచెడి ఆమె విడాకులు పుచ్చుకున్నారు. తిరిగీ మధుసూదనుడు వరించిన మరొక దొరసాని కష్టసుఖములలోను ప్రతిష్ట అప్రతిష్టలలోను [illegible]ముతో కనిపెట్టి తిరిగినది. ఆమెకు సంతానం కలిగెను.

యెనిమిది సంవత్సరాలు చెన్నపట్నంలో వుండి కలకత్తా తిరిగివచ్చేసరికి పెళ్ళినాటి పెద్దపెళ్ళాం అంటకాగింది.

రవీంద్రకవి

కవిరాజైన రవీంద్రునికి బంగాళా చూపిన మిక్కుటపు పేరూ పొరలేని భక్తీ యేనాడే రాజెరుగును ? ఆ మహాకవి భాషను యెత్తాడు తలపుల నెత్తాడు చెయ్యుల నెత్తాడు కీర్తి వెన్నెలల దిక్కులు నింపాడు అది తనకీర్తి అని వంగదేశము గుర్తెరిగినది అతడు తన సిరియని గర్వించినది దేవుఁడని పూజించినది

చిత్పూర్ రోడ్డులో చిన్న సందొకటి మళ్ళితే యెదుట పాయిప్రొక్కిళ్ళవలె మూడు మేడలు కనపడతవి అందులో మధ్యది కలకాలమూ దేశచరిత్రములో వన్నె కెక్కి వుండగలదు అది రవీంద్రునిది

బ్రహ్మసమాజ మహోత్సవంరోజున చీకట్లు కమ్మేవేళపుడు నేను వెళ్ళాను గుమ్మందాటితే బ్రహ్మాండమైన అంగణం ఆ అంగణం చుట్టూ ఉన్నతమైన యెట్టిటికల మేడ మేడలచూర్లంటి మెరుగు దీపాలు వెలుగుతుండినవి అంగణమంతా సామాజికులతో నిండివుండెను చూడబోయిన మాబోట్లమూ టాగూరు కుటుంబమువారూ దక్షిణపు ప్రక్క మేడమీద నిలుచుంటిమి మాకెదురుగా సారసనునాదుల పూజాభవనం వుండినది లోపల దీపములు లేమిని, వెలుగుచీకట్లు పెనుగులాడుతున్న ఆ పూజామందిరంలో బ్రాహ్మసుందరులు ఆకులలో పండ్లవలెనూ చదువు చీకట్ల మరుగున ముక్తికాంతవలెనూ కానీ కానరాకవుండిరి

అంగణంలో దక్షిణంవేపు సామాజికులకు యెదురుగా వొక మంటపం యేర్పరిచారు ఆ మంటపంమీద ముందుకు రెండు యెర్రగాజు దీపపు చెట్లనడుమను రవీంద్రుడు వొక పండితుడూ ధోవతి అంగవస్త్రములతో కూచున్నారు వారి యిరుప్రక్కలనూ వెనకనూ సామాజికులలో పేరుపడ్డవారూ గాయకులూ కూచున్నారు వారిలో పండిత శివనాధశాస్త్రిగారినీ హేరంబ చంద్రమిత్రగారినీ పోల్చగలిగితిని

నేను వెళ్ళేసరికి రవీంద్రులు మేఘగర్జనమును పోలిన కంఠంతో భగవంతుణ్ణి కొనియాడుతుండెను సామాజికులకు జ్ఞానోపదేశము చేస్తుండెను మధ్యమధ్యను రవీంద్రుడూ గాయకులూ భక్తి పారవశ్యం పుట్టేటట్టు కీర్తనలను పాడుతూ వచ్చిరి

అప్పుడప్పుడు మెరుపుదీపాలు గప్పుగప్పున ఆరి వెలుగుతూ వచ్చినవి అలా ఆరినప్పుడు భవనంమీద రాలిన చీకటి యొక్క రెక్కలమీద భగవంతుడు సన్నిహితు డయినట్టు మనస్సుకు తోచేది కాదా? చీకటే వెలుతురు మరుపే జ్ఞానము

చిన్ననాటిమాటయేమో యిప్పుడు రవీంద్రుడు ఉత్కృష్టమైన బతుకు బతుకుతున్నాడు. శాంతుడు ; భక్తుడు; దయా పరుడు ; పరోపకారమే బతుకునకు వినియోగమని నమ్మినవాడు; మంచివాడు. ఇట్టి మహాత్ములు వుండబట్టే బంగాళాబాగైవన్నె కెక్కింది.

బ్రహ్మమతం బంగాళాకు చాలా మేలు చేసింది. కొందరికైనా స్త్రీలకు చెరవొదల్చింది. బంగాళాకూ, సీమకూ బాటవేసింది. ఆ సుందరులు దీపమువలె దేశమునకు వెలుతురు నిస్తున్నారు. ఆ బాటను సీమనుండి నాగరికత ఆ దేశానకు దిగబడ్డది.

రవీంద్రుని వాజ్మాధుర్యంను క్రోలిక్రోలి ఉత్సవం ముగిసేవరకూవుంటే, తొడిదొక్కిడి లావగుననియెంచి, నా మిత్రులను వీడ్కొని చిత్పూరు రోడ్డుకు వచ్చితిని. అక్కడ అంతకంటె తొడదొక్కిడి కానవచ్చింది. ఆరోజు మాఘపంచమి. బంగాళీలు సరస్వతిపూజచేస్తారు. రాత్రి ఉత్సవంలో సరస్వతీ ప్రతిమల్ని ఊరేగిస్తారు. ఆ పట్నంలో సామంతులు యిసకపాతర. ప్రతిసామంతుడు తన యింట సరస్వతిని నిలిపి పూజిస్తాడు. ముచ్చిపనితో ధగధగలాడే వాహనాలతోటి, రధాలతోటి, జనప్రవాహం, ఆ వీధిలో అడ్డు కలిగిన నీటి ప్రవాహంవలె పొంగి వెనకాడుతూ కొంత సాగుతూ, యెడతెగక కనబడినది.

ఉపాధికల ప్రతి బంగాళీ యింట్లోనూ, మొదటి అంగణంలో రమ్యమైన పూజా మందిరం వుంటుంది. కాళీ, సరస్వతీ మొదలైన దేవతల వుత్సవములు ఆ మందిరంలో విశేషమైన వైభవంతో చేస్తారు. ఆ పూజలు ఆ బాలవృద్ధులకు, స్త్రీ పురుషులకు ఇంటిలిపాదికీ పనులు కల్పిస్తవి. మందిరమును అలంకరించడం, పూజాద్రవ్యములను సమకూర్చడం, స్త్రీ బాలుల వేడుక. ఈ రీతిని ఇంటిలిపాదీ కలసిచేసే పూజలు మన దేశంలో తక్కువ. నలుగురికి వినబడే దేవతార్చనగంట వక్కటే కొన్ని యిళ్ళలో మిగిలింది. అదయినా దేవుణ్ణి జ్ఞాపకం చెయ్యదు. భోజనపు గంట అయింది. మిగిలిన ఇళ్ళలో ఆ గంట మేజాబల్లమీద యెక్కింది.

* * *

1912 వ సంవత్సరం, డిసెంబరు నెల, రెండవ తేదీని కలకత్తాలో రవీంద్రుణ్ణి చూశాను. ఆయన ఒక పెద్ద టేబిల్ ముందు కూర్చుని వున్నారు. గది అలంకరణతో వస్తుసామగ్రితో ఏమంత తీర్చిదిద్దినట్టులేదు. భవంతి మొదటి అంతస్తులో పశ్చిమ దిశగా వుంది ఆయన గది. రవీంద్రుడి కుడిభాగాన యువకుడొకడు ఆసీనుడయి వున్నాడు.

టాగూరు సాదుస్వభావి. మాటపొందిక మహామెత్తన. నాజూకైన ముఖ లక్షణాలు. తేటగా, సున్నితంగా నవ్వుతారు. మాటలాడేటపుడు పురుషత్వం తొణికిసలాడుతుంది. ఒక విధమైన ప్రశాంత మనోనిశ్చయం ప్రస్ఫుటమౌతుంది. మన వీరేశలింగం పంతులుగారి మనఃప్రవృత్తికిది పూర్తిగా విరుద్ధం. ఆయనవలె, రవీంద్రుడు గడబిడగా మాట్లాడరు. సంభాషిస్తున్నప్పుడు సజీవత్వం వెల్లడి అవుతుంది. అయితే, ఆయన ప్రార్థన చేస్తున్నప్పుడు, ప్రవచిస్తున్నపుడుకంఠం సంగీత శ్రావ్యంగా వుంటుంది. వినసొంపైన గొంతుక రవీంద్రునిది !

బెంగాల్‌లో, నాటక రచన నీరసావస్థలో వుందని ఆయన అభిప్రాయం. షేక్స్పియర్‌నో, లేదా మరొక ప్రఖ్యాత ఆంగ్ల నాటక రచయితనో, వంగదేశ కవులు అనుసరిస్తున్నారని చెప్పలేం; కొంతమంది రచయితలు మాత్రం, పాశ్చాత్యసాహితీ పరులతో సంపర్కం పెట్టుకుంటున్నారు. కాని వారి రచనా ప్రభావం, వీరి నాటకాలను సోకడం లేదు. రంగభూమి శిధిలావస్థలో వుంది. ప్రేక్షకులను ఆకర్షించడానికై యథేచ్ఛగా పాటలను పదాలను నాటకాలలో తెచ్చిపెడుతున్నారు. మొదట ఈ నాటకాలు చారిత్రక యితివృత్త జనితాలు. వీటిలో చాలామటుకు రాజపుత్ర కథలతో నిండినవే. ఇప్పుడిప్పుడు పౌరాణిక గాథలలోనికి దిగజారిపోయాయి.

గేయ కవిత్వంలో బెంగాల్ ముందంజవేసింది. రవీంద్రుడు వాడే భాష వ్యవహారికమే. అంటే అందరూ మాట్లాడుకొనే భాష. ప్రామాణిక గ్రంథప్రయోగాలకు విరుద్ధమైన భాష. వ్యాకరణసూత్రాలు కాదంటూ, ఈ రకమైన బెంగాలీ భాషను ప్రయోగిస్తాడని ఆయనను పండితులు నిందిస్తారు.

ఇప్పుడు మద్రాసు యూనివర్సిటీ గ్రాంధిక భాషను సంరక్షించాలని చేస్తున్న ప్రయత్నమే, నాడు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమూ చేసింది.

కలకత్తాలో జనులు మాట్లాడుకునే భాషలో తప్పిస్తే, ఇంకొక భాషలో మనకు వ్యాకరణ గ్రంథం ఎక్కడ లభిస్తుంది ?

"తెడకొరితెచ్చె" అనే పద ప్రయోగముమీద రవీంద్రునికీ, నాకూ సంభాషణ జరిగింది. ఆయన కొద్దిసేపాలోచించి, పూర్వకవుల ప్రయోగాలలో వుందని చెప్పారు. "తె" అనేది జానపదుల భాషలో కనిపిస్తున్నదని నేను సూచించాను.

ఆంగ్ల సారస్వత బోధనా పద్ధతులు చాలా లోపభూయిష్ఠంగా వున్నాయని వారి అభిప్రాయం. ఆంగ్ల సాహిత్యంపై హెన్రీమోర్లే యిచ్చిన ఉపన్యాసాలను, రవీంద్రుడు ఎంతో ఆహ్లాదంతో విన్నారు. విద్యార్థులకు పరీక్షలు చాలా ఆవశ్యకాలని వారి మతం.

సిస్టర్ నివేదిత ఆయన కథలను కొన్నింటిని అనువదించింది. కాని ఆమె చనిపోయిన తరువాత, ఆవ్రాత ప్రతులు కనిపించలేదు.

'మైకేల్'ను రవీంద్రుడు అనుసరించాడు. ఆయన గీతంలోని పాదాలు ఏ పాదానికాపాదం అంతంకావు. ప్రయోగాలనూ, వ్యాకరణ నియమాలనూ, కాలదన్ని సరికొత్తవి శబ్ద రూపాలను కల్పించినా, ఆయన సృష్టించిన 'శబ్దాలు' చలామణిలోకి రాలేదు. అందుచేత మన వెనకాల ఒకటిప్పటి వుంటేకాని, కావ్యం అర్థంకాదు. భాష బలిఅయిపోతున్నా సరే, ఆయన "మైకేల్" అనే కావ్యం శబ్దాలంకారాలనే దృష్టిలో పెట్టుకుంది. ఈ విషయాన్ని నేను రవీంద్రునికి సూచించాను.

రవీంద్రుని కొక పాఠశాల వుంది. ఆ స్కూలులో తనకుతానై సహాయం చేసుకోవడ మెలాగో చెబుతూ, ఆయన ఉపజ్ఞావంతమైన విద్యను ప్రసాదిస్తూ వుంటారు. మెట్రిక్యులేషను, విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలకు కూర్చునే విద్యార్థులు ఎన్నెన్నో విషయాలను అధ్యయనం చేయవలసి వుంటుంది.

తన ప్రక్కనే కూర్చున్న యువకుణ్ణి "కావ్యభాష"పై ఒక వ్యాసం వ్రాయమని రవీంద్రుడు ఆదేశించారు.

* * *

అరుణాస్పదమనే నగరాన్ని వర్ణిస్తూ పెద్దనగారు "అచటఁ బుట్టిన చిగురు గొమ్మైనఁజేవ" అన్నారు. అదేవిధంగా కలకత్తా పట్టణంలో చిట్టచివరికి దోమలుసైతం పొలిటీషియన్సే!

బంకిమచంద్రుని నవలా రచన

నూరు సంవత్సరముల క్రిందట బంగాళీ విద్వాంసులు బంగాళీ భాషలో వ్యాకరణముగాని నిఘంటువుగాని లేకుండుట గని గత యాభై అరవై ఏళ్ళలో బంగాళీవాడుక భాషనుండి ఒక సులభమైన గ్రాంధికభాషను కల్పించుకొని లోకములో యెన్నిక కెక్కిన గ్రంధప్రపంచమును కల్పించిరి ప్రక్కనున్న వారిని చూచి నేర్చుకొను నేర్పయినను మనకు లేదాయెను ఇకనైనను మనలో బుద్ధిమంతులు బంగాళీభాష నేర్చి దానగల మంచిని తెనుగునకు కూర్తురుగాక

ప్రఫుల్ల నవలను శ్రీ సుబ్బారావుగారు ఇంగ్లీషు నుండియో కన్నడము నుండియో తెనిగించిరని నా జ్ఞాపకము మన తెనుగుదేశమునకెంత దురవస్థ బంగాళీ గ్రంధముల చదువనేర్చిన కవి మనలో నొక్కడును లేడుగదా

ప్రఫుల్ల నవలయందలి కథయొక్క గుణదోషములు బంకించంద్రులవి కీర్తిశేషులైన వారి తప్పులెన్నినను చిక్కుకలగబోదు బతికివున్న కవులకు శ్రాద్ధము పెట్టడము చచ్చిన వారికి వర్ధంతులు చేయడము యీనాడు మనవారి కలవాటైన పద్ధతి ఈ పద్ధతి తలకిందులు చెయ్యడమువల్ల భాషకు కొంత మేలుకూడునని నా అభిప్రాయము

బంకిముల కథలు తెనుగైనవి నాయెదట మూడున్నవి శ్రీ సుబ్బారావుగారి ప్రఫుల్ల యొకటి శ్రీ ఓ వై దొరసామయ్యగారు కన్నడము నుంచి తెనిగించిన ఆనందమఠమొకటి వారే ఆంధ్రీకరించిన కపాలకుండలము యొకటి ఇంతకు మున్నింగ్లీషున బంకిములకథలనే రెండు మూడు చదివియుంటిని

ప్రఫుల్ల ను ఒకరివెనుకొకరు ఆడపిల్లలీ గ్రంధమును చదువుచున్నారు ఈ మాట వొక్కటియే దీని విలువను తెల్పజాలును బంకిము వ్రాసినట్లే తాము తెనిగించితిమని శ్రీ సుబ్బారావుగారు వ్రాసిరిగాని కొన్నిచోట్ల ఆంధ్రలోకోక్తులును లోకోక్తులవంటి ఆంధ్రపద్యములును వీరి తెలుగులో కానవచ్చుచున్నవి ఇదిగాక బంకిముల రచనామార్గమునకు పొందిన వర్ణనాంశముల పెంచుటకూడ, కొన్నిచోట్ల కలదు

సుబ్బారావుగారిశైలి చిన్నయ్యసూరిగా రేర్పరిచిన త్రోవనున్నది ఆ శైలిని వీరిరచన మిక్కిలి రసవంతముగా నున్నది అసమానమే అనవచ్చును 45 వ పుటలో ప్రఫుల్లముఖి దిగ్భ్రమముజెంది అని ఆరంభమైన వాక్యక

దంబమును చదివిన, శ్రీ సుబ్బారావుగారి రచనా సామర్థ్యము తెలియును. వీరి శయిలిలో రెండు దోషములు నాకు కనపడ్డవి. అనవసరమైన సంస్కృత శబ్దములును, వాడుకలోలేని తెనుగు మాటలును గ్రంధమందు నిండియున్నవి. సంస్కృత వ్యాకరణమును నేర్చకుండా పాత గ్రాంధిక శయిలిలో వ్రాయబూనువారికి కలుగు స్ఖాలిత్యములు శ్రీ సుబ్బారావుగారికి కూడా కలిగినవి. మొదట అధ్యాయములసంఖ్య వీరు సంస్కృత పదముల నిచ్చిరి. అందు షష్టమాధ్యాయము, చతుర్దశమాధ్యాయము, ఏకాదశమాధ్యాయమను ప్రయోగములు దొర్లినవి. అది తెలిసికానోపును. రెండవభాగములో అధ్యాయముల సంఖ్య తెనుగుపదముల నిచ్చియు, అందులో సప్తమాధ్యాయమునకు మాత్రము తత్సమము వుంచిరి. వీరు కొన్ని చోట్ల వాడుకలో నున్న తత్సమదేశశబ్దముల విడిచి అంతరించిన తద్భవశబ్దములను వాడియున్నారు.

రెండవ దోషము : అక్కడక్కడ అనుప్రాసమును వొత్తుగా తగిలించుట (అ) "ఇక నేమేమింబెట్టుకో, తిట్టుకో, భూషించుకో, దూషించుకో (ఆ) కెంపు పెంపుగల కెంపు సొంపునింపు నధరంబు, కుందములయందము డిందుపడంజేయు ద్విజాలియు (ఇ) అత్తరుణీతరుణుల మనముల గలిగిన దలపులు వలపుల పొలుపులు దెలుపవశమగునె (ఈ) పెచ్చు పెరిగి విచ్చలవిడి పచ్చవిల్తు డొచ్చములేక.

ఇప్పుడు మన పత్రికలలో రెండు విమర్శనమార్గములు కనబడుతున్నవి. ఇష్టులైన కవులను పొగిడి వారి గ్రంధములందు తప్పులెన్నకపోవడము, అయిష్టులగు కవుల గ్రంధములయందు వున్నవి లేనివి తప్పులే యెన్ని గుణములను మరుగుపరచడము. ఇంతకన్న భాషకు కీడువుండబోదు. తప్పులని నాకు తోచినవి. కనపరచినందుకు శ్రీ సుబ్బారావుగారు నన్ను క్షమింతురుగాక.

తెలుగునవున్న బంకిముల మూడు గ్రంథములు, ఇంగ్లీషులో "రొమాన్సు" అను జాతిలో చేరును. దేశకాలమును బట్టి జరగరాని సంగతులు జరగతగిన సంగతులు వుంటవి. జరగదగిన సంగతులను వర్ణించునది ఉత్కృష్టకథ. జరగనేరని సంగతులలో నిండివున్నది రొమాన్సు. అందులోను అంతరులు కలవు. బంకిముల రొమాన్సులు యింగ్లీషు 'నవలి' యగు 'స్కాట్' తోవను కొంతవరకు అనుసరించిపోవును. దేశ కాలభేదములను మన్నించక స్కాటు నవలలోని కొన్ని అంశములను బంకిములు తమ నవలలో చేర్చిరి. సీమలో మొదటి రిచర్డు అను రాజుకాలమున రాబిన్‌హుడ్ అను బందిపోట్ల మొనగాడొకడుండెను. వానికి స్కాటు గుణసంపత్తిని కల్పించెను. ఇది స్కాటునందే కావ్యదోషమై వుండెను. రాబిన్‌హుడ్‌నకు ప్రతిగా, బంకిములు ప్రఫుల్లలో, భవానీఠాకూరనువాని నమర్చియున్నారు. ఈ భవానీఠాకూరు దొంగల మోసగాడైనను శౌర్యౌదార్య దేశాభిమానాది గుణసముద్రుడు ; "సంపూర్ణధిషణాధురంధరుడు" ఆనందమఠములో కూడా గుణసంపత్తికల బందిపోట్లు కలరు. సన్యాసుల దేశాభిమానము యింతంతకాదు. అట్టి బందిపోట్లును, యిట్టి సన్యాసులును, మనసుకల్పించిన మాయాప్రపంచములోనే వుందురు గాని లోకములోవుండి వుండలేరు. దేశోద్ధరణమునకు భవాని ఠాకూరునకు దొరికిన సాధనము ప్రఫుల్లముఖియను, ఒక మగడు విడనాడిన పేద బ్రాహ్మణస్త్రీ. రూపసి; బుద్ధిమంతురాలు. అడవిపట్టి పోవుచుండగా ఆమెకు నట్టడివిని వొక గాజుయిల్లు కానవచ్చెను. ఆ యిల్లు అంతటను అద్దములు కూర్చి కట్టిరిగాని అడవి ఆ అద్దములయందు ప్రతిఫలించి అంతా యేక అడవిగా కనపడునట ! ప్రఫుల్ల ముఖి ముఖము అద్దములో ప్రతిఫలించగా అది అద్దమని యామె పోల్చుకొనెనట. ఆ అద్దపుటింటికింద నొక నేలమాన్యములో లెక్కలేని ధనరాసులు పడియుండెను. ఆ ధనముతో సైన్యమునుకూర్చుకొని భవానిఠాకూరు, ప్రఫుల్లముఖికి రాణి పదవినిచ్చి పట్టాభిషేకము చేసెను. చెప్పన్న విద్యలు ఆమె అవలీలగా నేర్చెను. ప్రఫుల్లముఖి నేర్చిన శాస్త్రములు కళలపట్టీ

పుటలో నీయబడినది. ప్రఫుల్లముఖి గారడివాడు అరగడియలో పుట్టించి, పూజించి, కాపించిన మామిడిని బోలియున్నది. ఇట్టి అసందర్భమును బంకిములు కల్పింతురాయని నాకు శంకకద్దు.

ప్రఫుల్లముఖిని అత్తవారు విడనాడుటకు కారణము పొందుకగా కానరాదు. "ప్రఫుల్లతల్లి ధనహీనురాలైనను ధనికులతోడి సంబంధము కలిగెనని వారితో తులతూగు ప్రయత్నంబున తన సర్వస్వమును వమ్ముచేసెను. వారూరు బంతి పెట్టినపుడు తమకు మనసుదీర భక్ష్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్యపానీయంబులెల్ల సమకూర్చదాయెననుచు ఊరిలోని నెందుకు గొఱగాని దుష్టులు కొందరు భోజనమధ్యమున లేచి పోయిరి. ఆ యవమానమునకు ఓర్వలేక ప్రఫుల్లముఖి తల్లి వారిని నిందించెను. అందుల కాగ్రహముగ మరల నామెపై బగబూని యా దుర్మార్గులు గలసి యాలోచించుకొని హరవల్లభుడు తన చుట్టములతోడం గూర్చుండియుండ, నాయూరిలోని వారెవరు లేకుండ జూచుకొని, వారొకరొక రుగ సభలోన గూర్చుండిరి. అందొకడు హరవల్లభుడు వినుచుండ "... యేమి సంబంధము !" అనుచు దనలోదాను గొణిగెను. ఆ మాటకు దత్తరపడి "ఏమేమ" నుచు హరవల్లభుడు ... సదుగ "మా కెందుకండీ ? ఎవరెట్లు పోయిన నేమ" నియెను. అందులకు మరింత మనంబున దొందరుగ హరవల్లభుడు వేడుకోలుగనడుగ "ఏమోనండి, కులభ్రష్టులట!" అనుచు జివాలున లేచిపోయెను. అంత విషాదకులిత చిత్తుండై హరవల్లభుడప్పుడే సభలో ప్రవేశించిన మరియొకని నాయూరివాని నత్యాతురతతో "నే జేసిన సంబంధము ... కాదా?" అని అడిగెను. "కుట్రలో జేరినవాడగుటం జేసి యా దుష్టుడు పెదవి విఱుచుచు నూరకుండెను" ఇది 7వ పుటలోనిది.

ఇటులనే మరికొందరు గ్రామస్థులు అనుమానమును బలపరుతురు. అంతట హరవల్లభుడు తనకుకూడ లోకము కులభ్రష్టత్వమాపాదించునేమోయని భీతిల్లి తనవారి నెల్ల బిలిచి స్థితిగతులను వివరించి చెప్పి "యీ యూరికి మనము వచ్చిన సంగతిని గుఱించిగాని, మనము చేసిన సంబంధ విషయమైగాని యెవరితోడను మాటలాడకుండ భద్రముగా నుండుడు. మన గ్రామమున నెవ్వరికైన నీ మానహీనమగు వృత్తాంతము దెలియవచ్చునేని, మనకు జేటుమూడును కావున, నత్యంత జాగ్రత్తతోడ రహస్యమునుగాపాడు" దనుచు నొక్కి చెప్పి యారేయి యెవరికిని దెలియకుండ మూటలనుగట్టుకొని సందడిగాకుండ పయనమై తెల్లవారకమునుపే యిల్లు చేరెను. ఈ చరిత్రము, చిన్నపిల్లలు చెప్పుకొను కాళ్లూ చేతులూలేని కథలను పోలియున్నది. మామగారు ధనవంతుడట. ... మొదట కులగోత్రములు తెలుసుకొనకనే వివాహమును నిశ్చయించెనో ? కులగోత్రము లెరుగకనే, ... బంధువులు సమ్మతించిరో ? అప్పుడు సభలో నుండిన బంధువులలో మొదట సంబంధము కుదిర్చిన ... లేమయిరి ? గ్రామమునందలి పెద్ద లిట్టి దుర్నయములకు దిగియుండరుగదా ! మామగారు వారి నడిగి నిజము తెలిసికొనకనే, కులభ్రష్టులని నిశ్చయించెనో ? యిందరు బ్రాహ్మణులు భ్రష్టుల యింట యెటుల భుజించి యుందురను శంక పొడమలేదో ? నమ్మె. పోనిండు. సంబంధము జరిగిన మాట దాచుటెట్లు ? పెండ్లిపోయినపుడు లోకమెల్ల నెరిగి యుండలేదా ? అందరు బంధువుల నోళ్లు కట్టుబడునని మామగారెట్లు ...? ప్రఫుల్లముఖి భ్రష్టయైన, తానుకూడ భ్రష్టాయెనే ? అది అటుండ ప్రఫుల్ల కుటుంబమునకె భ్రష్టత యెటులవచ్చెనో గ్రంథకర్త చెప్పలేదు. రైలు బయలుదేరి తెల్లవారకమునుపే యిల్లు చేరినంత దగ్గరనుండెనుమామగారి యిల్లు ! ప్రఫుల్లముఖి శైశవవృత్తాంతముగాని, ఆమె కుటుంబముయొక్క పూర్వవృత్తాంతముగాని, యీయబడి యుండలేదు. నాయిక యెవరినడుమ యెటుల పెరిగెనో తెలియక, ఆమెను తెలియనేరము. చిత్రరచనాకళలో సెటింగ్ అని ఇంగ్లీషువారనునది, ప్రఫుల్లముఖికి లేదు. సెటింగ్ అనగా ఒక ప్రతిమ యేవస్తు జాలము నడుమ

నిలిచియుండునో అట్టి వస్తుప్రపంచము. సెటింగ్ అను మాటకు తెనుగుభాషయందు పర్యంతప్రపంచమని వాడుదుము. ఈజాతి నవలలు ఉత్కృష్టమైనవికావు. లోకములోనున్నట్టే వ్రాయవలెనని నా అభిప్రాయముగాదు. యేది యెలా వుంటే బాగుండునో అలా భావించుట అను లోకోత్తర కల్పనలుండక, లోకోత్తరమైన రచనలుండనేరవు. దీనినే ఇంగ్లీషు వారు ఐడియల్ అని అందురు. గాని మనుష్యజాతముయొక్క మనోధర్మములను, వస్తుతత్వము ననుసరించి కథ నడుపవలెను. కళ్లెమువదలి, చిత్తమును పరుగిడనిచ్చిన నవలలు జ్ఞానదాయకములు కానేరవు.

వాడుకభాషలు - గ్రామ్యము

అత్తగారూ కోడలూ విషయమై ఒక సామెతకద్దు. రసావేశం మిక్కుటమైతే గద్యలతూగుఆగక, మాటలు పాటలుగా పరిణమిస్తాయి. గ్రామ్యానికి అలిగి, కసితీరక కొందరు మహాకవులు ఛందోబద్ధంగా తొమ్మిదో అష్టం పారాయణ చేస్తారు. వారికి పై సామెత వర్తిస్తుందేమో అనుకుంటాను.

శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారు ఆరుపద్యములనే మహాస్త్రములను గ్రామ్యావలంబకులైన "కూళలపై" కృష్ణాపత్రిక ముఖమున ప్రయోగించినారు. ఆనాడు శ్రీరాములవారి బాణములు శత్రువులనుకొట్టి తిరిగి శ్రీరాములవారి చేతికి వచ్చేవట ! యీనాడు శ్రీరాములవారైన సచ్చిదానంద శాస్త్రులుగారి బాణములకు కూడా ఆధర్మం పట్టింది. ఒక విశేషంతో, అనగా వెయ్యగానే వెనక్కి తిరుగుతాయి. శత్రువును ముట్టవు.

ఈలెంపకొడితే ఆ లెంప చూపమన్నాడు. మహానుభావుడైన యేసు. తనలెంప తానే వాయించుకోవడం అంతకంటె గొప్ప ప్రజ్ఞకాదు ? అంతశ్శత్రువులను అణగ్గొట్టడం అన్నమాట. ఆ పనే సచ్చిదానందశాస్త్రులుగారు చేసినట్టు కానవస్తుంది. వెనకటి కొక మహానుభావుడు "దూర్వాలంటే యేమిటో అనుకొని తిరిగి చచ్చాను, గరిగ్గట్రా?" అన్నాడట! గ్రామ్యమంటే యెక్కడో కోస్తాను వుందనుకొని, సచ్చిదానంద శాస్త్రులుగారు కత్తులూ కటార్లూ నూరారు. ఆ దూర్వాలన్నవి, వారిపద్యాల్లోనే యెటుచూచినా నవనవలాడుతూ నవ్వుతూ వుండెను. దగ్గిరవస్తువును నరుడు సరకు గొనడు.

నన్నయభట్టు ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి సూత్రములు, అహోబలీయము, అప్పకవీయము మొదలైన గ్రంథములు చదివిగాని, తెలుగుకావ్యములు రాయకూడదని శాస్త్రులుగారి అభిప్రాయము.

ఉ॥ నన్నయభట్టు సూత్రముల నాలుకచే బలుకంగ మానియే
యెన్న నహోబలీయమును నించుక నైనను చేతముట్ట కే
కన్నుల చేతనైన నిఁక గాంచక నప్పకవీయమాదియా
వన్నెలుగల్గు గ్రంథముల వ్రాయగవచ్చునుగావ్యజాలముల్

లక్షణగ్రంథముల పేరెత్తిన పద్యంలోనైనా, శాస్త్రులుగారు లక్షణం ఇంచుక పాటించినారుకారు. కడంపద్యములు దీనిమీరివున్నవి. ఒకజాతి గ్రామ్యమైనా తప్పిపోకుండా వెతికి వెతికి పట్టితెచ్చి వాటిని ఛందోబద్ధంగా బంధించి శాస్త్రులుగారు తమపద్యాలను గొప్ప "గ్రామ్యప్రదర్శనాగారముగా" చేసినారు. అందుచేతనే గాబోలు "గ్రామ్యపద ప్రయోగమ'నే శీర్షిక నెత్తిరి.

పద్యాలంతటనూ చీకటిరాత్రిలో చుక్కలవలె గ్రామ్యములు మెరుగుతుండగా, కృష్ణాపత్రిక కానకపోవడం ఆశ్చర్యం. ఆ పద్యాలనుమెచ్చి, యెత్తి అచ్చొత్తిన శశిలేఖ కానకపోయిన కానకపోవునుగాక!

ఆశ్చర్యమేలా? ప్రాచీనుల తెనుగులక్షణం కోరి చదివే మనుషులు కొంచం, చదివి తెలుసుకున్నవారు మరికొంచం. వొంటబట్టినవాళ్ళు మిక్కిలీకొంచం. వొంటబట్టిన పండితులక్కూడా, కలంచేతపడితే దూడలు దొర్లుతాయి. బ్రహ్మశ్రీ వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు, మహామహోపాధ్యాయ బిరుదాంకితులైన శ్రీ కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులుగారి ప్రసన్న రాఘవమును విమర్శించి, విమర్శించి, మహామహోపాధ్యాయులవారికి లక్షణజ్ఞానం యించుమించు పూజ్యమని సిద్ధాంతీకరించారు. ప్రమాణం చూపనిదే శాస్త్రులుగారు మాటాడరు. అవతారికను యీ మాటలతో ఉపక్రమించారు.

"ఈ కాలములో ఆంధ్రభాషలో ప్రబంధములు పెచ్చు పెరుఁగుచున్నవికదా. వానిలో అనేకములవలన భాష కదుంజెట్ట కలుగు చుంటంగాంచి, ఏదేని నొక గ్రంథ మాధారముగా నీ చెరుపునెల్ల విద్యార్థి జనోపయోగముకై భాషారక్షకై వెల్లడిసేయ దలంపుగొన్నవాడనై ......"

"మహాగజాఃపలాయంతే మశకానాంతు కాకథా?" ఇన్ని లక్షణ గ్రంథాలు చదివి రెండు వార్తాపత్రికలవల్ల మెప్పుగొన్న సచ్చిదానంద శాస్త్రులుగారికే నాలుగుపద్యాల్లో నలభైచోట్ల కాలుజారినప్పుడు, యిక పసిపిల్లలగతి యేమిటి? యీలక్షణమును స్కూలుపిల్లలు నేర్చగలరనుట వెర్రిభ్రమ కాదా? నేర్చమనడం ఉట్టిగట్టుకుని స్వర్గానికి యెగరమనడం కాదా?

ఓం ప్రథమం అని పల్లెకూటముల అయ్యవార్లకి లక్షణం పొంతే తెలియదు. యిస్కూళ్ళలో తెలుగు మేష్టర్లకు వచ్చీ రావడం. యింగ్లీషు మేష్టర్లకు రానేరాదు. కాలేజీ పండితుల మాట మనం యేమీచెప్పడానికి తగం. గాని మనకి శ్రమ లేకుండా వారిలోవారే "వీరికి లక్షణం తెలియదని" వారూ, "వారికి లక్షణం తెలియదని" వీరూ, తీర్పులురాసి అచ్చువేసి వుంచారు.

మా చిన్నతనంలో శ్రీ కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులుగారు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో పండితులుగా వుండి, ఆంధ్రభాషా సంజీవని అనే పత్రికను ప్రచురించేవారు. రాజమహేంద్రవరంలోవుండి శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు వివేకవర్ధనిని ప్రచురించేవారు. కొంతకాలానికి వీరున్నూ కాలేజీ పండితులైనారు. యిద్దరూ ఆరితేరిన గ్రంథకర్తలు. యూనివర్సిటీ పరీక్షకులు. వారినిమెచ్చి గవర్నమెంటువారు మహామహోపాధ్యాయులను చేసిరి. వీరినిమెచ్చి రాయ్‌బహద్దరులను చేసిరి. ఆనాడు తెనుగు భాషలకు వీరిరువురును పట్టభద్రులై యుండేవారు. గాని వీరికి లక్షణం రాదని వారూ, వారికి లక్షణం రాదని వీరూ, గజకచ్ఛపములవలె పోరాడేవారు. ఇదే దేవాసురయుద్ధం అనుకునే వాళ్ళం.

వారు విరమించి చాలాకాలమైంది. గాని యే ముహూర్తాన పోరుతలపెట్టిరోగాని ఆ యుద్ధరంగంమట్టుకు

యెన్నడూ చల్లారలేదు. కవులు లావైనారు. కాట్లాటలు లావైనాయి. చరిత్ర పునరావృత మవుతున్నది. నలుదిక్కులా జయభేరీలు మోగుతున్నాయి. యేమని? బిరుదులు గట్టిన పండితకవులకు తెలుగు లక్షణంరాదు, రాదు, రాదని.

పదాతుల మాటా, మూటలు మోసేవాళ్ళ మాటాచెప్పేదేవిఁటి !

సంస్కర్తల ఉద్యమముల మూలంగా తెనుగు లక్షణం మట్టిగలసి పోతున్నదని యెలుగెత్తే మహానుభావులలో లక్షణం బాగా తెలియనివాళ్లూ, లక్షణానుసారంగా రాయలేనివాళ్ళేమెందు. ఒక తోవాతెన్నూ లేకుండా, యెవడికి తోచిన రీతిని వాడు తెనుగు లక్షణం అడుగడుగునా పడగొడుతూ, గొప్ప కోసం సంస్కృతం మాటలు ప్రయోగించి, కృత్తద్ధితల రూపుమాపి, లింగవ్యత్యయముచేసి, శబ్దౌచిత్యమును చెడగొట్టి లోకంలో యెన్నడూ, యేదేశం యెరగని, దౌర్భాగ్యపు భాషను రాస్తూ అది తలుచుకు ఆనందిస్తున్నారు. మనుషులకు బుద్ధులులేవా? కళ్ళులేవా? ఇన్నివిధాల గ్రాంధికభాష తగలబడుతూవుంటే, యీ ఉపద్రవమును తొలగించ ప్రయత్నించక, వాడుకభాష రాసినందువల్ల యేమో తెనుగునకు చేటు వచ్చునని వగలబొగులుతారేమి? మనలో నాగరికులు వాడుకునే భాషాఉత్తరాల్లో రాసుకొనే భాషా, చెడ్డవా?యీ మహానీయులు రాసేభాష మంచిదా? అయితే లక్షణము పట్టుబడనివారు గ్రాంధికభాషను యేల రాయబూనుతారు? మీదిమిక్కిలి పద్యరచన యేల తలపెడతారు? అని అడగగలరు.

సచ్చిదానందశాస్త్రిగారి పద్యములు కొంచెం పరీక్షిస్తే ఈ శంకలకు సమాధానం తేలవచ్చును.

ప్రతిభ భగవంతుడు యివ్వాలి. కావ్యగుణాలు, పూనినేర్చి విసగక రాసి, మంచి కావ్యములు యెడతెగక చదివి సాధించవలె. అట్టి శ్రమ కోరని సులభసాధ్యములు రెండు మూడున్నాయి. ఛందస్సు వొకటి. గణాలు సరిపెడితే ఒక మోస్తరు లయ కుదురుతుంది. కడంవి నిఘంటువుల్లో మాటలూ, వ్యాకరణాల్లో ప్రత్యయాలూను. ఇవి వాడుకభాషలో లేక పోవడంచేత ఒక విలక్షణ ధ్వనిని కొలుపుతాయి. అంతటితో ఆనందించేవారు అనేకులు. గంగిరెద్దుమీది గుడ్డపాతలవలె యివి లోపల పసను కమ్ముతవి.

రసం ఆట్టేలేని తలపులకు గద్యరచన తగి వుంటుంది. రసం చాలనిచోట పద్యరచనవిరసం. అందుకుతోడు తలపులు తక్కువైతే వృత్తాలు నిండడంకోసం గంగిరెద్దు గుడ్డలు మెట్లుగా పడవలె. ఆ గుడ్డలనైనా అందంగా అమర్చడం చేత కాకుంటే మాటలుమాసి, అన్వయంచెడి, పద్యాలు టొంకరనడకలు నడిచి కవిత్వం కపిత్వం అవుతుంది.

పెద్దకవులకే పొల్లుమాటలులేకుండా వొరగని చంపక మాలలకు ఉత్పలమాలలకూ తలపెడితే అంత్యగురువు లభించుటకుగాను ఏకాక్షర శబ్దాలు అతకవలసివస్తుంది. యతిప్రాసల కోసం నిరర్థకపదములను ఫర్లాంగుల రాళ్ళవలె నిలవెయ్యాలి. కౌపీన సంరక్షణార్థ మయం పటాటోపః !

ండో పద్యంలో నియమశబ్దం ప్రాసకోసం రెండుమార్లు వెలసింది. మూడో పద్యంలో ప్రాసస్థానమందు "భువిని ; కవులు ; అవనిని; కవివరులు" అమిరాయి.

వృత్తం తలపెట్టేటప్పటికల్లా భూదేవత శ్రీరాములవారికి తోడై సాగిస్తుంది. యుక్తమేకదా!

మొదటి పద్యంలో "ఇల"

రెండవ పద్యంలో "ఉర్వీలోన"

మూడో పద్యంలో "భువిని" "అవనిని", ఆరో పద్యంలో "ఉర్విలో" అని జమిలినవి.

"సుండు" "సుమీ" కూడా దగ్గిర సీసచరణాల్లో తగిలాయి. మొదటి పద్యంలో గ్రామ్యావలంబకులు "కొందరు" అయి మూడో పద్యంలో "అందరు" అయినారు. అందులో శాస్త్రులుగారు కలిసిరోలేదో ?

"కాలముచేయు చిత్రమొకొ" అని మొదటిపద్యం యెత్తు బడి చేసిన్ని మళ్ళీ "యేమిచిత్రమో" అంటేనేగాని పద్యం ముగిసిందికాదు. "నింద్యమంచు" అనేదానిని కమ్మెచ్చు సాగదీసి "నింద్యమ టంచని" యీడిస్తేనేగాని, గణాలు సరిపోయినవికావు. మచ్చులు చూపాను. ఆరు మాటల్లో చెప్పవలసిన భావం, ఆరు పద్యాల్లో చెబితే వొచ్చే అనర్థకాలన్నీ యెవడితరం చెప్పడానికి! "అమలిన తారకాసముదయంబులనెన్నను ..... విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే ?"

ఇక ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి, అహోబలీయము, అప్ప కవీయము మొదలైన లక్షణ గ్రంథములలోని నియమములను, పటుక్కుమని త్రెంచినట్లు కొన్ని చూపుతాను.

అరసున్న వుండవలసినచోట లేకపోవడం : (అ) ఎక్కుడు బొందగోరి (ఆ) తెల్గుజేర్పగా (ఇ) ఇలగోరుచు (ఈ) అబ్రమౌగదా.

అరసున్న వుండగూడనిచోటవుండడం : (అ) జీవమున్ఁ జయముగ (ఆ) తిప్పలుఁ దెచ్చిపెట్టి (ఇ) వ్రాయగఁవచ్చు (ఈ) ఓఁకవివరులార.

సరళాదేశం చెయ్యవలసినచోట మానడం : (అ) చాలప్రయాస (ఆ) అయిననుచేత.

సరళాదేశం చెయ్యరానిచోట చెయ్యడం : (అ) మనదెల్గు (ఆ) ఆంధ్రము బాదుసేయ.

ద్రుతముపై గసడవాదేశము : (అ) వలయుంసుడు (ఆ) వలెసుమీ.

కళలందు ద్రుతాంతములుగా వాడడం : (అ) కాంచక నప్పకవీయ మాదియౌ (ఆ) ఇంచుకనైనను.

కక్కూర్తి ప్రయోగాలు, అపశబ్దాలు : (అ) మున్ (ఆ) వద్దు (ఇ) తిప్పలు (ఈ) చదువుకోవలెను (ఉ) కష్టము గూడను (ఊ) మొండి వివాదములేలయని మూర్ఖులతోడుతనంచు (ఋ) ప్రయాస.

కొసకు శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రులుగారు నిజం చెప్పేశారు. "దండిగ గ్రామ్యశబ్దముల దార్చుచునిఁకఁ జయ్యనదెళ్ళును భాష యుర్విలో."

"ఆంధ్రము పాడుసేయగా" శాస్త్రులుగారు చండతపూనారు. కదంవారిని పూనమన్నారు. గాని ఆ హెచ్చరిక అనవసరం.

గ్రామ్యశబ్ద విచారణము

నవంబరు 5వ తేదీ శశిలేఖలో మ. చినపురుషోత్తం పంతులుగారు మొదలైనవారున్ను, 7వ తేదీని మా మిత్రులగు మ. లక్ష్మణరావు పంతులుగారున్ను వ్రాసిన లేఖలు చూస్తిని.

శశిలేఖా సంపాదకులు నాకు చాలాకాలమునాటి మిత్రులు. చెడుగు చేతామనే వూహతోనన్ను గూర్చియేమిన్ని వ్రాయరు. అచ్చొత్తరు. కాక, యేమి ప్రచురించినా, మా స్నేహమునకు భంగమురాబోదు.

విద్వాంసుల ధోరణులు వేరు వేరు రీతుల నుంటవి. హాస్యరసము మీద కొందరి కలము పరుగులిడుతుంది. కొందరి బుద్ధులు దోషాన్వేషణములో వాడితేరుతవి. మరికొందరి బుద్ధులు తిట్లకు తీరివుంటవి. ఈ మూడురీతులూ చాలినంత లేకపోవడమువల్లనే, మన భాష యిప్పటి యీ దురవస్థలో వున్నదని నా అభిప్రాయము.

కాని, కన్ను కొంచెము తెరచి, యితర దేశములలో భాషలు యెలా పెరుగుతున్నవో, అదిన్ని, శ్రద్ధతో భాషాశాస్త్రమును తరచి, గ్రాంధిక వ్యావహారిక భాషలను పరిశీలించి, మరి తప్పులుపట్ట తలపడితే, ఉభయతారకంగా వుండును. తీర్పులు చెప్పడం సులభం ; విద్యాపరిశ్రమ కష్టం.

అంతవరకు యెవరి స్వభావానుసారముగా వారిని వ్రాయనిస్తేనే తప్ప, పేపర్లకు యీపాటి వ్రాయడమూ వుండదు. అచ్చు ఆఫీసులు మూసి, పత్రికాసంపాదకులు తపస్సుకు కూచోవలసివస్తుంది.

ఇక మా మిత్రులు మ. లక్ష్మణరావుగారి మాట: మ. రాయప్రోలు సుబ్బారావు పంతులుగారు యేమి వ్రాశారో నేను చూచియుండలేదు. లక్ష్మణరావుగారి వ్రాతను పట్టి చూడగా వారికి, వాడుకభాషయందు నిరసనభావం వున్నట్టు కనబడుతుంది. ఏలనో? వారు దయచేసి కారణము చెప్పుదురుగాక.

గత కాలములో నవమాష్టం పారాయణము చెయ్యడమందు నిపుణులైన బ్రాహ్మణవుద్యోగస్థులు రయితును, రత్రను, పరిపాటిగా, ఒక స్వారస్యమైనతిట్టు తిట్టుతూ వచ్చేవారు. ఇప్పుడైనా కడపెడలను ఆ శబ్దం, వినబడ్డం కద్దు. యీనాడు కొందరు పండితులూ, కవులూ అట్టిదియే, గ్రామ్యోక్తివొకటి, గ్రామ్యభాషను గురించి వినియోగించుదురు.

వారిలో తెగబడి దీవించినవారు శ్రీ బాలకవి భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు. వారు వ్రాసిరి :

గీ. అజునిసృష్టి, విచిత్రమే మందు నౌర
ఘనుల నిరుపమ పాండిత్యగరిమ మేమొ
అంబురాశిలో గాలకూటంబు వోలె
గ్రామ్యభాషయె కొత్తగా ప్రబలె నిపుడు.

గీ. నిరత మన లక్షణంబుల నెగడుచుండి
ఆంధ్రభాషతోఁ బోరాట మాడ దొడగె
లంజసంతతి సొత్తుకై లావు మించి
యౌరసునితోడ బోరాట మాడు నట్లు.

సీ. నవనవాలంకార నవ్యవైభవమన్న
దలనొప్పియట దీని సరణియేమొ
మహిని వ్యాకరణోక్తి మాటలాడుట యన్న
వాంతి యౌనట దీని వరుస యేమొ
సాహిత్యవిద్యుక్త సల్లక్షణము లన్న
నురిబోసికొను దీని సరణి యేమొ
వివిధ భవ్యాకార వృత్తగీతము లన్న
మూలదాగును దీని లీల లేమొ

గీ. తగుదునని తానుగూడను తగవు లిపుడు
సేయగాబూనె దెల్గుతో వేయియేల
ఆంధ్రభాషా వధూటీ గృహాంగణమున
దాసియై మెలగుటకునైన దగునె చెపుడ.

'Appearances are deceptive' అని వొక ఆంగ్లేయోక్తి కలదు. తిట్టగానే, అసూయకాబోదు. భూషించగానే, అనురాగం కాబోదు. ముద్దుతిట్లూ భక్తిలిట్లూ, రసభరితములు నారాయణమూర్తిగారి తిట్లుకూడా అట్టివేమోయని సందేహం పొడముతున్నది. లేనియెడల అవలక్షణములు వారి కవిత్వమందు వారేల వాడుదురు?

వీరు ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికకు వ్రాసిన పద్యములు కాక, శ్రీ రాయబహద్దర్ వీరేశలింగం పంతులుగారి లైబ్రరీని గురించి ఆంధ్ర ప్రకాశికకు వ్రాసిన పద్యములనుకూడా నేను చదివితిని అందు కొన్ని స్వారస్యములు కానవచ్చినవి.

(అ) స్వభాషను దేశమునందునన్ జీవవినాశ ఘోరమును బొందగనీయక.

(ఆ) పూజితమై కవీంద్రసుమపుష్కలమై ద్విజరాజ పుంజమై,

చెలంగు నీ రాజమహేంద్రపట్టణ వీరస్థితబాలక పుస్తకాల యోర్వీజము

(ఇ) కల్పతరోపమానమై

(ఈ) నవనవగ్రంధసంధానుడై యే కవి

(ఉ) అతుల తేజ సంయుతంబయి

ఈ సంస్కృత ప్రయోగములు మిక్కిలి సరళములు కావనుకుంటాను ఇక తెనుగున కళలుద్రుత ప్రకృతికములతో సంబంధించిన నియమములను వీరు సంస్కరించినట్లు కనబడుతుంది

(అ) చాల యుపద్రవమయ్యె

(ఆ) దేశభాషలందెల్ల యనుచు

(ఇ) కథల నవ్వుల కల్లమి కలలబడుట

(ఈ) భాషను చక్కగా

(ఉ) అటు చేతురుగాక

ఇది గ్రామ్యమునకు వృత్తి కల్పించుటకాదా ? బలియులు బలియురు కావలయును

పై వ్రాసిన మాటలు రాయవలసి వచ్చినందుకు చాలా చింతిన్నున్నాను బాలకవులు ప్రతిభావంతులనివింటిని మన ప్రాచీన కవుల గ్రాంధిక భాషలో రాయడమన్నది గరిడీ విద్య భగవంతుడు కాళ్లు యిచ్చినందుకు సుఖంగా నడవక గెడలెక్కుదురు యేమిచెయ్యను ?

రామాయణమును తెలుగు చేసిన శ్రీ వావిలకొలను సుబ్బారావు పంతులుగారుకూడా ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో గ్రామ్యమును గురించి సరసముగా కొంత ముచ్చటించిరి కులటయగు మాతకన్న బతివ్రతయగు మాతయెక్కువ పూజ్యురాలైనట్లు గ్రామ్యభాషకన్న లాక్షణిక భాషయే ప్రశస్తమని బుద్ధిమంతులెల్ల నంగీకరింతురు అట్టి సలక్షణ భాష నుపేక్షించినచో గలుగు ననర్థములు పెక్కులు గలవు గ్రంధ విస్తరభీతి సంక్షేపించెద గాని తుదకాంధ్ర పదము నామావశిష్టమగు

పరభాషల నేర్చుట కడుపుకూటివిద్య గానెంచి ఇంకొక చోట రాయడంలో సుబ్బారావు పంతులుగారు పరభాషల నేర్చుట కేవల గహ్యము కాదనుటకు ప్రమాణముగా యీ క్రింది పద్యమును వుదహరించిరి

క్షితిమ్లేచ్ఛ భాషశృతి గ
ర్హితమగునట్లేననియె ధరిత్రిని దానిన్
మతిరోసి విడువగూడదు
సతతము వ్యవహారహాని సంధిలుకతనన్

పై పద్యమున మ్లేచ్ఛభాషయని రాయడములో అప్పకవి తురకలభాషను మనస్సులో వుంచుకున్నాడు ఆ కింది ఉదాహరణములను చూడండి సుబ్బారావు పంతులుగారు యింగ్లీషు భాషను మనస్సులో వుంచుకొనిరి గాని శృతి గర్హితమయిన మ్లేచ్ఛితము యిదిగాని అదిగాని కాదనుకుంటాను

పతంజలి వ్యాకరణాధ్యయన ప్రయోజనములను చెప్పడములో శతపథ బ్రాహ్మణంలోని ముక్కొకటి యెత్తి రాసినారు

"తే? సురాహేల యోహేలయ ఇతికుర్వన్తః పరాబభూవుః
తస్మాద్బ్రాహ్మణేన నమ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవై
మ్లేచ్ఛోహవాఏషయదపశబ్దః"

మరివొకచోట మహాభాష్యంలో "గరీయానపశబ్దోపదేశః। ఏకైక స్యశబ్దస్య బహవో అపభ్రంశాః। తద్యథాగౌరితస్యశబ్దస్యగావీ, గోణీ, గీతా, గోపోతలికేత్యేవమాదయోపభ్రంశాః"

శృతిదృష్ట్యా, సంస్కృతపు మాట, లోకుల నోటమారి సంస్కృత లక్షణమునకు పొందకపోగా, అట్టిమాట మ్లేచ్ఛితము లేక అపశబ్దమగును. అంతేగాని తురకమూ, యింగిలీషూ, మ్లేచ్ఛితములు కావనుకుంటాను. ఉద్యోతంలో నాగోజీభట్టు "నమ్లేచ్ఛితవై ఇత్యేతన్మ్లేచ్ఛ భాషావిషయమితి భ్రమనివృత్త్య ర్థం తద్వివరణం నాపభాషితవై ఇతి ..... అవశబ్దత్వం వ్యాకరణానుగత శబ్దస్యేషద్భ్రంశన ఏవప్రసిద్ధమితిభావః॥ నను మ్లేచ్ఛో నామ. పురుషవిశేషోదేశవిశేషోవాసకథమపశబ్దః? త ఆహాఘుజితి । నిన్దావచనాన్మ్లేచ్ఛ తేరితిభావః । నిన్దాచశాస్త్రబోధిత విపరీతోచ్చారణేనపాపసాధనత్వాత్ । ఏవంచమ్లేచ్ఛా ఇత్యస్య నిన్ద్యాఇత్యర్థ ఇతిధిక్ ॥

వేదదృష్ట్యా అన్యదేశభాషలకు మ్లేచ్ఛిత దోషము వర్తించనేరదు. "గ్రామ్యమునందుగల యనేకదోషంబుల గ్రహించియే పూర్వులు 'అపశబ్దంప్రయుంజానో రౌరవం నరకం వ్రజేత్' అని శాసించిరని" సుబ్బారావుగారు ఒక బాంబును నాబోట్లమీద విసరజూడగా అది పంతులుగారి చేతిలోనే పేలినది. యుక్తమేకదా ?

సుబ్బారావు పంతులుగారు రామాయణమును తెనిగించినారు. వారి తెనుగు సంస్కృతపదములతో నిండివున్నది. వీరి సంస్కృత ప్రయోగములలో మ్లేచ్ఛితములు అక్కడక్కడ కలవు. "గావీ, గోణీ, ఆణవయతి" ఇత్యాది అపభ్రంశములను పఠించిన శిష్టేతరులకు, లోకసిద్ధి అయినా శరణమైయుండెను. స్వసిద్ధాంతప్రకారము, పంతులుగారికి యే శరణమూ కానరాదు.

గాని, ఉద్యోతంలో "ప్రకరణాచ్చక్రత్వం గోఽయం నిషేధః" అని. అహోబల పండితీయములో "అతఏవ వ్యాకరణ మహాభాష్యే సర్వోప్యపశబ్ద నిషేధః క్రతువిషయ ఏవ ఇతి ప్రతిపాదితం" ఇటువలెనే శబ్దకౌస్తుభంలో కూడా మహాభాష్యమందు "యాజ్ఞేకర్మణి సనియమో అన్యత్రాఽనియమః" ఉద్యోతంలో "యజ్ఞే సుశబ్దప్రయోగాద్ధర్మోప శబ్దప్రయోగాద ధర్మ ఇతి తత్రైవ తయోః ప్రయోగనియమః। తదతిరిక్తస్థలేతు సుశబ్దాపశబ్దయోః ప్రయోగేఅనియమః॥"

ఇలా రాయడంచేత సుబ్బారావు పంతులుగారి రామాయణమందు నాకు అనాదరణ కలదని భావించకండి. వీరి కవిత్వం సొగసైనది. వీరి దైవభక్తి అందరూ యెన్నతగియున్నది. తెనుగులో వీరి పాండిత్యము అసమానము గాని తెనుగులు నేర్చి, వీరి ఆంధ్రీకరణమును చదువుటకన్న, సంస్కృతంలో మిడిమిడిజ్ఞానం సంపాదించుకొని వాల్మీకి రామాయణం చదువుకోవడమే శ్రేయమని నా అభిప్రాయము.

ఆంధ్రపత్రికలో "గ్రామ్యమును నిరసించుచు" వీరు వ్రాసిన వ్యాసమును బ్ర॥ శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యగారు పొగిడి, తమ పత్రికలో ప్రచురించిరి. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు కూడా వ్యవహారికభాష "అందరి నోటంబడి కులటవలె ।బవత నంది యుండును" అని వ్రాసిరి. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారి దర్శనము నేను చేసి వుండకపోయినా

చాలాకాలమునుండి వారి నెరుగుదును. వారి భాష నిర్దుష్టము. విద్యయు, తత్వాన్వేషణమును వారికి వ్యసనములవుటచేత, మాలో అభిప్రాయభేదములున్నా వారి యెడల నాకు విశేషగౌరవము కలదు.

వాడుకభాషను గురించిన నా అభిప్రాయములను ప్రమాణములతో విమర్శించినవారు వీరొక్కరే. సమాధానములు, మరివొకచోట చెప్పదలచితిగాని, వారు ఉదహరించిన యింగ్లీషుపుస్తకములు ప్రస్తుతవాదమునకు ప్రసక్తములుకావు. ఇక వారి వాదమునకు సంస్కృత వ్యాకరణము యెటుల సహకారియో తెలియవలసివున్నది. కన్నడ గ్రాంధిక భాష మారుచు వచ్చెనుగదా? ఆ మారుదలకు ఆ దేశపు శిష్టులు యెటుల వొప్పిరి? తెనుగు గ్రాంధికభాష మాత్రము మారలేదా ?

ఈ మధ్య 'యిలస్ట్రేటెడ్ లండన్ న్యూస్' అను పత్రికలో చెస్టర్‌టన్ అను బుద్ధిశాలి, వైరుధ్యంలేని వినోదమును గురించి చమత్కారముగా ముచ్చటించిరి. సీమలో Unionist versus Freetrader అనునది, అటువంటిదే. పాత గ్రాంధికభాషను సలక్షణముగా వ్రాయవలసినదన్న శాస్త్రులుగారి మతమున కున్నూ శిష్టులు యీనాడు వాడుకుంటూవున్న భాషలోనుంచి కొత్త గ్రాంధికభాషొకటి కల్పించుకోవలసినదన్న నా మతమున కున్నూ వైరుధ్యం యెక్కడ ? మా జాగాలే వేరు.

పరిశీలించి చూడగా, శాస్త్రుల్లుగారికిని, నాకును అభిప్రాయభేదము చాలాతక్కువ. గ్రాంధికభాష వాడుక చేసేవారు, దాని నియమములను పూర్తిగా మన్నించవలసినదనే నా అభిప్రాయము. ఆ భాషను సాధించలేనివారు, అనగా లోకానికల్లా, బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారివంటి పదిమంది తప్ప కడమందరూ, వాడుకభాషలోనుంచి సులభసాధ్యమైన వొక కొత్తగ్రాంధికభాషను కల్పించుకుంటే, శాస్త్రులుగారికి యేమి కొరత ?

వాడుకభాషను కులటఅని మర్యాదచేసే పండితులు దానిని దూరముగా విసర్జించక యేల వాడుక చేతురో? వారూ 'యాంటీనాచ్" కారు గాబోలును !

ఇక కళింగదేశ చరిత్రమాట : దానినిగురించి మామిత్రులు నాతో ముచ్చటించినప్పుడు, వారు కోరకముందే, వారి నిర్ణయములను యెరిగినవాడనౌటచేత, యిదివరకు నలుగురూ వ్రాస్తూయున్న భాషనే వ్రాతునంటిని. అట్టి వొప్పుదలకు కారణము దేశమున చరిత్ర జ్ఞానము విరివికావలెనని మా మిత్రులు చేస్తూవున్న మహోద్యమమునకు తోడ్పడను అభిలాషే.

ఇప్పుడు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు నాకు వొక చిక్కు తెచ్చిపెట్టినారు. వారు రాసిన లేఖలో లక్షణప్రయుక్తమనే మాటొకటి ప్రయోగించారు. యీ లక్షణం స్వభావం యెట్టిదో వారు కొంచము శ్రమచేసి పత్రికాముఖంగా లోకానికి వ్యక్తీకరిస్తే, ఉపయోగంగా వుంటుంది.

వ్రాతనుబట్టి, పోల్చుకుందామని, విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాలలో చటుక్కున చేతికివచ్చిన ఆంధ్రుల చరిత్రను తీసి చూస్తిని. దానిలో భూమిక మా మిత్రులు రాసినదే. మొదటి వాక్యకదంబమును చదివిచూడగా భాష లక్షణానుసారంగా వున్నట్లు నాకు కానరాలేదు. "అనియమాద్గ్రామ్యంహి యత్వపభ్రంశః" అనే లక్షణము ప్రమాణం అయినయెడల ఈ భాషకు గ్రామ్యత గట్టిగాపట్టివున్నది. గ్రామ్యంలో దిగినవెనుక ఆగడం యెక్కడో !

అది అటుండగా గ్రామ్యశబ్దార్థం యేమిటి ? శరాంధాః కూపం ప్రవిశంతి వొకదన్నాడని వొకడండమేనా తత్వవిచారం కద్దా ? సంస్కృతభాషా కావ్యశాస్త్రములో మోటుమాటకూ మోటు అర్ధమునకూ గ్రామ్యత అని పేరు పెట్టిరి ఇది వొక కావ్యదోషము అహోబల పండితులు దీనిని గురించి కొంత రాసినారు

గ్రామ్యశబ్దానకు సాధారణమైన అర్థము మోటు ఈ శబ్దమునకు విరోధి నాగరము నాగరికము నాగరకము " యింగిలీషులో నాగరికము Polite, refined అందురు గ్రామ్యము Low, vulgar అందురు

"శబ్దేపి గ్రామ్యతాస్త్యేవ సా సభ్యేతరకీర్తనాత్ శిష్టులు రాత్రీపగలు వాడుకచేసే భాషను గ్రామ్యనడము అనాలోచిత మనుకుంటాను అదే గ్రామ్యమౌట నిజమైతే ఇప్పటి మనగ్రంధకర్తలంతా గ్రామ్యజనమే ఒక్క మహామహోపాధ్యాయులు తక్క పామరాది ప్రయుక్తం యత్తద్గ్రామ్య మభిధీయతే

గనుక యిటుపైని బ్రాహ్మణాదులు వాడుకొనే నాగరికమైన భాషను పండితులు గ్రామ్యమనక పోవడము ఉచితమని భావిస్తాను నాగరకమని దానికి పేరుపెట్టి గ్రామ్యమును వొక చీడీదించితే శబ్దౌచిత్యము సాధితమవుతుంది

"అనియమాద్గ్రామ్యంహి యత్వపభ్రంశః అని కొందరనగలరు ఆమాటకువస్తే నియమంలేని భాషేవుండదు వొక వేళ వుండుననుకున్నా గ్రామ్యభాషకు వొక నియమం చేసుకుంటే గ్రామ్యత పోవలెను యీ కారిక రాసిన వైయాకరణుడు అయితేనేమి అహోబల పండితుడైతేనేమి సంస్కృత లక్షణాను సారంగా తెనుగుకు లక్షణం కల్పించకోరి అసందర్భములు కల్పించుకున్నారు

కాదంటిరా నియమమంటే యేమిటో సంస్కారం అంటే యేమిటో వాటిస్వభావమెట్టిదో వాటిచరిత్ర మెట్టిదో స్పష్టముగానూ విపులముగానూ యెవ్వరేని ఉపన్యసించి మమ్ముల తరింపజేతురుగాక సంకేతిత సుప్రసిద్ధ పదములుకూడా యెట్టివో తెలియగోరితిని

గ్రామ్యభాషను గురించి యెవరేమి ప్రచురించినను దయచేసి ఆ పత్రికల నాకు అంపవేదెదను గ్రామ్యభాషా చర్చగోరిన పత్రికాసంపాదకులు గ్రామ్యమును గురించి నా వ్యాసములు వారి పత్రికలలో యెత్తి ప్రచురింతురుగాక

ఇంతవరకు వ్రాసిన పిదప మామిత్రులొకరు శ్రీ బాలకవిగారి విమలాదేవిఅను నవలనునాకిచ్చిరి స్థాలీపులాక న్యాయముగా పరిశీలించిన ఈ ప్రయోగములు కానవచ్చినవి (అ) అనవసరమైన చోట్లను అనగా అనుకరణము లేనిచోట్ల అన్యదేశములు సూచీ పత్రములో ఔరంగజేబు ఖాయిలా యాఖుదాయాఅల్లా హుషారీ ఖత్తల్ - ఇట్టివి చాలాకలవు (ఆ) సంధివిసంధులు తోవలు కానరావు వఱకు ఆంధ్రోపాధ్యాయపదవి గ్రంధకర్తనుఅగు సమగ్రసృష్టియనియు ఇందు అప్పుడు ఇందిర ఇట్లు ఉదయమున గార్లు ఆశ్చర్యాతిరేకముచేత రాజసింహుడు అతని ఏమి యీ యన్యాయము ఇంతలో నారాజభటులు ఆ పురుషుని ఈడ్చుకొని బాటసారిని సమీపించిరి

(ఇ) తనకుంగల - నుత్సాహము విరిచి గట్టినాకిది యే ప్రథమప్రయత్నమని - దెలుపుచుండ రాజ్యమునకు వారసుననియు చంద్రావతి మహారాణినిబట్టి తెచ్చిన యాతదు సంతోషాతిశయమున

(ఈ) న్యాయమైన ఆడుది ; సాటివంశజుడే ; అన్యధా తలంచి ; సంరక్షణస్మరణ ; ఈ ప్రయాసకూడ ; కుంభకర్ణుని పాత్ర ; నిర్ఘాతపడి ; అర్ధపూర్ణ దృష్టి ; సృష్టింపబడె ; అంతా రామమయం ; నీవు చింతాక్రాంతయై ; దండన ; ఘటనము ; సాహాయము ; జాగ్రత్తగా ; అసహ్యపరుడు (అసహ్యపాత్రుడనుటకు) ఇతరత్ర ; తనతదంతరము; కుమారిత ; భగవాన్ వశిష్ఠులవారు ; ఆపద నివారణోపాయము ; ఆడుబడుచు.

ఇవన్నీ తప్పులని నా అభిప్రాయమనికాదు. "అపశబ్ద భయంనాస్తి అప్పలాచార్య సన్నిధౌ" అని చెప్పేవుంచాడు. బాలకవుల ప్రయోగసరణి కవిత్రయమువారి సరణికి చాలా దూరమనుకుంటాను !

ఆకాశరామన్న ఉత్తరాలు

O, Would Some power the giftic gieus
To see ourselves as others see us

- Burns

ఆకాశ రామన్న బహుదొడ్డమనిషి. బహుప్రాచీనుడు. గాని రాతలులేని అదృష్టపు కాలములో, ఆయన ఆఫీసు అమలుయెలా జరిగెనో నిశ్చయించలేము. చెట్టుచాటు నుంచీ పుట్టచాటునుంచీ ముఖంపెట్టి యెదట చెప్పరాని వార్త కేక వేసి వెళ్ళేవారుకాబోలు. ఇప్పుడు యింగ్లీషువాళ్లు, పోస్టు, టెలిగ్రాఫు, ఖణాయించి, వార్తాపత్రికలు, ప్రబలిన తరువాత అన్ని ఆఫీసులవలెనే, స్కై ఆఫీసు పనికూడ హెచ్చినది. దబ్బున్నర ఖర్చుతో మనసులో బిరడావేసి బిగించుకున్న దుఃఖమును వెలిబుచ్చవచ్చును.

వెనకటికొక బుద్ధిమంతుడు, తాను చచ్చిపోయినట్లు తనవారికి తంతివార్త పంపెను. టెలిగ్రాఫుయొక్క ఉపయోగమును పూర్తిగా గుర్తెరిగినవాడితడొక్కడే. డొంకచాటు నుంచి బాణం విసరవలెనంటే వార్తాపత్రిక చాలా సుళువు. కొంతమంది సైంధవుణ్ణొకణ్ణి ముందు వుంచుకుని యుద్ధము చేస్తారు. యెగిరిపోతే, వాడిబుర్ర యెగిరిపోతుంది. గెలిస్తే యెవడిదెబ్బో అవతలాడు గుర్తెరిగే వుంటాడు. అభిమానం లావుగావున్నచోట మాత్రం ఆకాశరామన్న ఆటోగ్రాఫ్ లెటర్ అంపిస్తాడు. అనగా స్వహ స్తలిఖితం.

ఈమధ్య నన్ను కూడా ఆకాశరామన్న గారు అనుగ్రహించారు. అంతవరకూ, వారు ఖాతరీచెయ్యవలసినపాటి అధికుడనుకాననీ, అనుకుంటూ వుంటిని. యిప్పు డాకొరత తీరినది.

"నేను మిమ్ములను నెరుగుదును. మీరు నన్నెరుగుదురో లేదో?" అను ప్రశ్నతో శ్రీముఖమును ఆరంభించిరి. "తమరి నెరుగనివారెవరని" ఆయుత్తరము.కవరు పెద్దాపురము పోష్టున వెదలినది. తమరు ఆ ప్రాంతమున వెలసియుందురు.

"కాని, నేను మిత్రుడననియే మిమ్ముల భావించుచుండ బట్టి మిమ్ములను మిత్రమా ! యని పిలుచుచున్న లోపమునకు మన్నించండి" ఇదియొక లోపముగా నేను తలంచలేదు.

అయంబంధుః పరోవేతిగణనా లఘుచేతసాం

పుంసా ముదారచిత్తానాం జగదేకకుటుంబకమ్ ఇదియును గాక దేశమాత పుత్రులమగు మన మందరము సోదర సమానులుగాన మిత్రు లనుచున్నాను ఇది పై శ్లోకార్థ దృష్ట్యా అల్పదృష్టేమో ? మనము జగన్మాత పుత్రులము

దేశమాతఅంటే వొక చిక్కుకూడా వున్నది యేదేశం? తెలుగులకు అరవలకు వుండే భ్రాతృభావం చాల కనిపెట్టేను బంగాళీలకు హిందూస్థానీలకూగల ఐకమత్యముకూడా కొంతవరకు చూశాను మన తెనుగులలోనైనా దేశ మాతృపుత్రత్వాద్భ్రాతృత్వం లెక్చర్లలోనూ వ్రాతలలోనేకాని చర్యలలోనూ ఆలోచనలోనూ, సిగపట్ల గోత్రత్వమూ స్వప్రయోజక పరత్వమే మెండేమో ? మాలవాడు కనపడగానే భ్రాతృత్వం చాలాదూరం పలాయనం చేస్తుంది మాలవాణ్ణి చూడగానే అమాంతంగా కాగలించుకోనివాడికి దేశమాత పేరు యెత్తడముకు అర్హతలేదని నా గట్టి నమ్మకం దేశమాత కథ అలావుణ్ణియ్యండి వుగ్గుపాలతో మనము నేర్చిన తల్లి భాషయను వాడుక తెనుగుభాషకే కొందరు తాళం పడుతున్నారు మిద్దెలుమింగే బావగారికి తలుపులప్పడాలా

సంబంధమాభాషణ పూర్వమాహుః అన్నాడు మహాకవి పోస్టుద్వారా మాట్లాడుకొన్న మనకు మిత్రత్వం సిద్ధంకానేఐంది దానికి యింత డొంకతిరుగుడేలా ఆకాశరామన్నను యింగ్లీషువారు కొంచెము దర్జా తక్కువగా చూస్తారు గాని స్నేహాలకు దర్జా అంత అడ్డురానేరదని నా మతం గనుక ఆకాశరామన్నగారితో నేస్తము నాకు యిష్టాపత్తే

యిష్టాపత్తే అంటినా ? బ్రహ్మానంద మనవలసినది యేలనంటిరా నావలెనే ఆకాశరామన్నగారుకూడా గ్రామ్య భాషాభిమానులు రత్నములూ ముత్యములూ కలిపిగుచ్చినట్లు వారు గ్రామ్య గ్రాంథిక పదములతో సొంపైన వాక్యములు రచించిరి

మహారాజశ్రీ వావిలకొలను సుబ్బారావు పంతులుగారు చేసిన రామాయణమును గురించి తాము వ్రాసిన మాటలేమి శ్రీ విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంధమాల సంపాదకులును సంస్కృతాంధ్ర మహారాష్ట్రహూణ హిందీత్యాది భాషాకోవిదులునునగు శ్రీ లక్ష్మణరావు పంతులుగారిని గురించి తాము వెలిబుచ్చిన యుద్దేశమేమి శ్రీ బాలకవి భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు మున్నగువారిని గురించి తాము ప్రసంగించిన సంగతులేమిమాకు చాలా హాశ్చర్యము కలుగ జేయుచున్నవి పులినిచూచి నక్క వాతపెట్టుకున్నదనినటుల మీ చర్య తోచుచున్నది బహుశహ ఈపై ముక్కలు అచ్చువెయ్యడముకు వీలువుండదు అవి కాన్ఫిడెన్షల్ మీరు విద్యాధికులయ్యును ప్రస్తుతము దేశము శాంతికొరకు పాటు పడుచున్నదని తరుచు పత్రికలను చదువుచున్న తమకు తెలిసియున్నను మీ వ్యాసము ఆ కల్లు త్రాగెడువారి వ్యాసమువలె తోచుచున్నది నిజముగా ఆలోచించి చూడగా మీకు అనుభవమే యెక్కువగాని విద్యానైపుణ్యత తక్కువ మీ గుట్టుమట్టు నాకు తెలుసును సంగతులన్నియు పత్రికా ముఖమున ప్రచురపరచమనిన ప్రచురపరచుతాను గాని తమ యిట్టి గొప్ప కీర్తి ఆంధ్రమహాజనులకు తెలియచేయ నా కిష్టము లేదు అయినా మీ శలవేమిటి ? పంతులుగారు దిక్కు మాలిన హాస్యోక్తులతో ఎదుటవారి మనస్సు నొప్పి కలుగచేయకండి ఏమంటారు ? నా మాట నమ్ముతారా నమ్మరా ? ప్రస్తుతము ఇంతటితో చాలించినాను మీకు నా యుత్తరము వల్ల బుద్ధివచ్చినటుల పత్రికా ముఖమున ప్రచురించండి నేనెవరినో మీ రెరుగుదురా ? కొద్దిరోజులలో మిమ్ములను కలుసుకొని అప్పుడు చెపుతాను

లేఖారంభమందు ఆ ప్రశ్న చూడగానే మీ రెవరో యెరుగుదుననుకున్నానుగాని లేఖాంతరమందు ఆ ప్రశ్న తిరిగి పరించడమువల్ల సందేహమునకు కారణమైంది 'పంతులుగారూ అని నన్ను నొక్కిపిలవడం చూడగా ఆకాశరామన్నగారు పంతులుగారు కారనుకుంటాను మాకు అని బహువచనం ప్రయోగించడంచేత యేమనుకోవడనకూ పాలుపోకుండావుంది మీరేమనుకుంటారు ? సహస్రపాదాక్షి కాబోలు

ఆకాశఆస్థానమునుండి యీ ఫర్మానా జారీకావడమునకు కారణము తప్పకుండా నాకు బుద్ధి రావలెననే బుద్ధి వచ్చినదన్నమాట తాము నిఖరుగా తెలిసికొనగోరియే పత్రికా ముఖమున ప్రచురించమని వ్రాసిరి గాని నేను యెట్లు ప్రచురించగలుగుదును ? చిన్ననాటి బెత్తపుదెబ్బలవల్ల బుద్ధిరాలేదు పెద్దలమాట వినక దాట్లువేసినపుడు కాలు విరిగినా బుద్ధిరాలేదు నాటికి నేటికి యెప్పటికప్పుడు బుద్ధిని యెంత ఆసక్తితో బతిమాలి పిలిచినా రాలేదు అరవైయేళ్ళకి అగ్గి గండం అన్నట్లు యిప్పుడు మా మిత్రులు నొక్కి నొక్కి వ్రాసినారని బుద్ధిని విరిచికట్టి తెచ్చిపెట్టుకున్నా భరించడం కష్టం ఆ శ్రమ నేను పూనుకోజాలను మిగిలివున్న నాలుగు రోజులూ కొంచెం స్వేచ్ఛగా బతకవలెనని వున్నది యెవరికుండదు ? అంతేగాక నావంటివాళ్ళకుకూడా బుద్ధి కలిగితే బుద్ధి చవకైపోతుంది కనక ఆ బుద్ధన్నదేదో ఆకాశరామన్నగారు భద్రంగానూ రహస్యముగానూ దాచుకుంటేనే విలువ

ఆకాశరామన్నగారి మాటయందు నాకు గట్టినమ్మకమే గాని బుద్ధిరావడమన్నమాటమట్టుకు అబద్ధం బైబిలులో 'ది పేరబిల్ ఆఫ్ టెన్‌టాలంట్సు' అని నీతిబోధకమైన కథ నొకటి వున్నది భగవంతుడు ప్రతి మనిషికీ లావో కొంచమో ప్రతిభను యిస్తాడు యెక్కువ యివ్వలేదని తక్కువవున్నవాడు సోమరియై వుండకూడదు తన స్వల్ప ప్రతిభను పూర్తిగా వినియోగించవలసి ఉంటుంది గాన నాకు చేతనైన రీతిని యిటుపైనికూడా రాయడమునకే తలచి యున్నాను, గాని ఆగతలుచుకోలేదు దేశము శాంతికొరకు పాటుపడుచున్న రోజులలో నా రాతలవల్ల పితూరీలు కలుగునని ఆకాశరామన్నగారు భయపడుచున్నట్టు కానవచ్చినది ఏల నీ భయము ? మేమంతా తిట్లాటలకు వీరులముగాని తుపాకీ పేల్చడం నేర్చివుండలేదు నేర్చినవారికైనా తుపాకులు తుప్పట్టివున్నవనుకుంటాను

ఏతావాతా నేను హాస్యోక్తులు రాయడము మానుకుంటే ఆకాశరామన్నగారు నా గుట్టుమట్టు ప్రచురించి నా గొప్పకీర్తి ఆంధ్రమహాజనులకు వెల్లడిచేస్తారట ఇంతకన్న లోకోపకారమూ నాకు ఉపకారమూ కద్దా ? "కోహం" అనే ప్రశ్నతో ఆరంభమైంది వేదాంతచర్చ అంతాను నా గుట్టు మట్లేవో నాకే తెలియవుగదా వారు శ్రమచేసి కనిపెట్టి చెప్పడంకన్న మిత్రత్వముందునా ? లేక యే కారణముచేతనయినా వారికి నా యెడల ఆగ్రహము పొడమి ప్రతికాముఖమున నాలుగు రానిత్తుమని బెదరించ తలచియుందురా ? వృథాశ్రమ ఒక రాతి స్తంభమును భూషిస్తే యెంత చరితార్థమో నన్ను మన్నించినా అంతే

అయినా నేను ఆకాశరామన్నగారికి యేవిధమైన అపరాధమైనా చేసివుందునా అని తలపోసిచూస్తిని కానరాలేదు శ్రీ సుబ్బారావుపంతులుగారూ లక్ష్మణరావు పంతులుగారూ, బాలకవిగారూ నామాటలను అపరాధముగా తలచవలసినవారుకారు వారు ఆరితేరిన గ్రంథకర్తలు అయితే వారికి లేని ఆగ్రహము ఆకాశరామన్నగారికి కలుగునా? ఒక కథ వుంది

వెనకటి కొక గొప్ప ప్రభువు ఒక మహాపండితుణ్ణి అడిగెనట యేమండీ మీరు భంగు పుచ్చుకుంటారట నిజమేనా ?" అని అప్పుడు ఆవార్తవిన్న వించియున్న మహానుభావుడు యెదుట నేవుండెనట అందుకాపండితుడనెను "మహారాజా . నేను భంగు సేవిస్తానన్నమాట సత్యమేగాని మత్తుమట్టుకు యీయనకు కలుగుతుంది

లోకంలో యిట్టి వింతలువున్నా, ఆకాశరామన్నగారికి మట్టుకు నిజంగా నాపైని కోపంలేదు. యీమధ్య ఒక కవి సరికొత్త వృత్తమున నారూపరేఖావిలాసములను వర్ణించిరి. యీ లేఖలో ఆకాశరామన్నగారు నాగుణసంపత్తి వర్ణించిరి. మొత్తముమీద తమ హస్తము హాస్యరసము వ్రాయుటలో నిరర్గళమయినదిగా తోచుచున్నది, అని వ్రాసి, మీరు విద్యాధికులయ్యును అని వ్రాసి, తిరిగీ "నిజముగా ఆలోచించిచూడగా మీకు అనుభవమే యెక్కువగాని విద్యనైపుణ్యత తక్కువ" అని వ్రాసిరే అని శంకించగలరు. వారు శలవిచ్చిన రెండు మాటలూ యదార్థమే. శిష్టానవగతములైనట్టిన్నీ మ్లేచ్ఛ ప్రయుక్తములైనట్టిన్నీ "పిక, నేమ" ఇత్యాది వైదికశబ్దముల అర్థము శాస్త్రమువల్ల కల్పించుకోవలసినదా లేక, మ్లేచ్ఛ ప్రయోగమును అంగీకరించవలసినదా అని ప్రశ్న వేసుకుని శరభస్వామి పలికెను. "యత్తు అభిముక్తాః శబ్దార్థేషు శిష్టాః ఇతి, తత్రోచ్యతే అభియుక్తతరాః పక్షిణాం పోషణే బంధనేచమ్లేచ్ఛాః" అని. నాకు శాస్త్రములు రావుగాని చిన్ననాడు బొమ్మలాట నేర్చుకున్నాను.

ఆకాశరామన్నగారి మాటలకు గూఢార్థం కూడా వొకటివున్నది. స్టెడ్ అను మహాప్రాజ్ఞుడు యీనెల "రివ్యూ ఆఫ్ రివ్యూస్" అను పత్రికారత్నములో యిప్పటి పార్లమెంటు యెలెక్షనులను గురించి ప్రజలతరఫున వ్రాస్తూ హ్విట్టియరు కవి రాసిన రెండు చరణములు ఉదహరించిరి. :

"I set the plain man's common sense against the Pedant's pride."

విద్యల విషయమై ఆకాశరామన్నగారి అభిప్రాయములను ముందు విపులముగా వ్యాఖ్యానముచేసి చెప్పుదును. రాస్తే వారే రాయాలి. వ్యాఖ్యానం చేస్తే నేనే చేయాలి.

మనుష్యుల విద్యలను పోల్చడమే కాకుండా ఆకాశరామన్నగారు వైద్య శాస్త్రంలోకూడా ఉద్దండులు.

నా అదృష్టం యెట్టిదోగాని నాకు పరిచయం కలిగే మనిషల్లా వేలలోయెన్న తగినవాడై వుంటాడు. కోట్లలో యెన్నతగిన వాడై వుంటాడు. ఆకాశరామన్నగారుకూడా యెక్కడోవొకచోట ఆ గణనలో రావలసినవారే. పరుల గుణములు కనిపెట్టుటలో నేనే ప్రవీణుడని నా గర్వం.

చిన్నతనంలో బొమ్మలాట నేర్చివుండుటచేత లోకమనే రంగంలో చిత్రకోటిరీతులను ఆటాడే మనుష్యులనే పాత్రముల సొగసునే కనిపెట్టడము నాకు అలవాటైనది. సొగసులేని మనిషే వుండదు. స్నేహము, ప్రేమఅనేవి అనాది అయిన్నీ యెప్పటికీ సరికొత్తగా వుండే రెండు వెలుగులను నరునిమీద తిప్పి కాంచితే వింత వింత సొగసులు బయలుదేరుతవి. అసూయ అనే అంధకారంలో అంతా ఏకనలుపే !

అందులో జ్ఞాపకము వుంచుకో తగినమాట పలికిన వాడు యెన్నికైనమనిషేన అని నా అభిప్రాయము. అట్టిమాట బ్రతుకు తెరువును దేనినైనాచూపే మాటైతే అది పలికినవాడు మహానుభావుడుకాడా? ఆకాశరామన్నగారు అట్టివారే. వారిమాటలు వినండి.

"నిజముగా మీరు వ్రాసినవారియందు తప్పులేయున్నవనుకుందాము. అట్టి తప్పులను పత్రికాముఖమున ఆంధ్ర మహాజనులయెదుట రసవంతముగా చెప్పవలె. గాని దిక్కుమాలిన హాస్యోక్తులతో ఎదుటివారి మనసు నొప్పిగలుగ చేయకండి."

ఇప్పటి దేవాసురయుద్ధకాలంలో యీ అమృతమయమైన వాక్కులు సాక్షాత్తూ ఆకాశవాణి వాక్కులుకావా? విని మనమందరమూ బుద్ధి తెచ్చుకోవద్దా? ఆ రసవంతముగా తప్పులు చెప్పుట ఆకాశరామన్నగారియొద్ద నేర్చికొనవద్దా? మనమంతా అనగా మీరంతా అని అర్థము.

దేవాసురయుద్ధమని యేలనంటినా ? భారతయుద్ధము పద్దెనిమిది రోజులతోనూ, రామారావణాయుద్ధము యిరవైయేడు రోజులతోను చల్లారెనట. నన్నయ్యనుగురించిన యుద్ధమూ, కవులయుద్ధమూ, యింతటంతట చల్లారేటట్టు కానరాలేదు. ఈ దెబ్బలాడేవారంతా బుద్ధిమంతులూ ప్రజ్ఞావంతులూ విద్వాంసులూ అన్నందుకు సందేహముకద్దా? వీరిలో ప్రసిద్ధిలేని వారెవరు ? మనసురంజించునట్లు రాయనేరని వా రెవరు ? విద్యాబలంలోనూ బుద్ధిబలంలోనూ ఈషత్తారతమ్యము ఉండుగాక ! అది యెవడు తూచగలడు ? ఒకరినొక విషయము యెక్కువ తెలిసి యుండవచ్చును. మరొకటి మరొక విషయము యెక్కువ తెలిసియుండవచ్చును. విద్య వొకరిసొమ్ముకాదు. అడుగు పెట్టినచోటల్లా జ్ఞానపు గనులున్నవి. కన్ను తెరిచి చూసేసరికి గనులలో లక్ష్మీ పెట్లో వచ్చి నిలుస్తుంది. యిక కవితా శక్తిమాట. మన దిక్కుమాలిన గ్రాంధికభాషలో పద్యాలల్లడానికి కొండను త్రవ్వి ఆంధ్రగీర్వాణములు అభ్యసించవలెనుగాని యింగ్లీషు, యింకా మరికొన్ని భాషలలో యీ రట్టులేదే! చచ్చిచెడి ఆంధ్ర గీర్వాణములు నేర్చిన, నాలుగడుగుల కొకమాటు కాలు మెల్తపడుతూ వుంటుంది. మరిన్ని యెవడు వ్రాసిన పద్యాలు వాడికే అర్థం కావాలి. కావ్యాలు రాసినవారు పుస్తకములు అచ్చువేసి కట్టలుకట్టి అటకమీద భద్రముచేసి యెలకలపాలు చెయ్యవలె. బంగాళీలను చూసి మనము నేర్చుకో రాదా

విద్యా వివాదాలలో పెద్దలయెడల కనపరచవలసిన విలువలు వినయాది గుణములు పిన్నలు మరువరాదు. పెద్దలు పిన్నలయెడల వాత్సల్యత మరవరాదు. ఒకానొకప్పుడు కొంచం రహస్యంగా పెద్దలనుగూర్చి పిన్నలు, పిన్నలను గూర్చి పెద్దలూ నిరసనగా మాట్లాడడం మనుష్య స్వభావం. అందుకు తేట తెల్లమైన కారణము భగవంతుడు పెద్దలనూ పిన్నలనూ గూడా లోపములు లేకుండా సృజింపకపోవడమే. అందుకు తోడు భగవంతుడు మంచిచెడ్డలను యెన్నే పనికిమాలిన శక్తి ఆసక్తి ఒకటి పెద్దకీ పిన్నకీకూడా కల్పించాడు. పెద్దలు దోకాలు తినివుండుటను కొంత సహనమును నేర్చియుంటారు. పిన్నలకు ఆ సహనం వుండదు.

కనుక రహస్యముగా ఆ తప్పులు పలికిన నిరసనవాక్కు ఒకప్పుడు చెవి సోకెనేని మనసున పెట్టకపోవడము న్యాయము కాదా ? తండ్రి కొడుకును అంటాడు. కొడుకు తండ్రిని అంటాడు. అన్న మంచిమాటలను జ్ఞాపకం వుంచుకొని నిందలు మరచిపోవలెను. లేకున్న మనిషికి సుఖమేదీ ?

యిన్ని శ్రీరంగనీతులు పలుకుతున్నారుగదా మీ "మాటామంతీ" మాటేమని అడగగలరు. అంత మృదువుగా తప్పులు విజ్ఞాపనచేసేవాడు లేడని నా అభిప్రాయము. కోరి వెళ్ళి నేను తప్పులుపట్టలేదు. గ్రామ్యభాష దిక్కుమాలిన స్త్రీ. ఆమెను పండితులు నిష్కారణముగా దూషించి అవమానించగా కనికరించి ఫీజులేకుండా వకాల్తా పట్టితిని. సమయా సమయములలో ఆమెను అవలంబించినవారే తిట్టడము భావ్యముకాదంటిని. వకీలుకు యేమన్నా చెల్లుతుందిగాని, అంత అధికారముండే నేనేమంటిని ? ఒక్క దూషణవాక్కు పలకలేదే ! నన్ను మృదువుతప్పితినని నిందించుట మొగనికొట్టి మొగసా లెక్కినరీతి నున్నది. ఆకాశరామన్నగారు పేర్కొనిన వారలలో శ్రీ బ్రహ్మయ్య, సుబ్బారావుపంతులుగారి యెడల నాకు భక్తికలదు. శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు నాకు ముఖ్యమిత్రులు. వారివిద్యను దేశాభిమానమును నే నెరిగినట్టు ఆకాశరాములు యెరగరేమో ! శ్రీ బాలకవిగారు యింకా ముందుకు రావలెనని నిర్వ్యాజమైన ఆసక్తి నాకు కలదుగాని, గ్రంధకర్తలు విమర్శనమునకు వెరచితే భాష అభివృద్ధి అగుటయెట్లు ?

తలవరివలె ముఖముమాడ్చుకొని పీక ఉత్తరించడము నాకు చేతనాదు !

చట్టుచూపులేని విద్య

ఈనెల 2, 5 తేదీలను శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రుల్లు వారును, శ్రీ తేకుమళ్ళ రాజగోపాలరావు పంతులుగారును, శ్రీ కోటీశ్వరశర్మగారును శశిలేఖలో ప్రచురించిన జాబులను చదివితిని. శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులు వారిలేఖ ప్రచురమైన తరువాతనే కోటీశ్వరశర్మగారి లేఖ ప్రచుర మాయెను.

"ప్రమాదోధీమతామపి" అని శర్మగారు వ్రాసిరి. 'ప్రమాదోధీమతామేవ" అని నేనంటాను. నేలనునడిచేవాడికి మీదినుంచి పడడమనేది వుండదు. విపులమైన విచారణచేసి వ్యాసములు రాసేవారి అభిప్రాయములు ఒకప్పుడు తేలిపోవడం సహజము. అట్లు తేలిపోవడంవల్ల ఆ గ్రంథకర్తల ప్రతిష్ఠకు ఒక లోపం లేదు. లోపములన్నవి యెవరపడితే వారు పట్టగలరు. అదియొక ప్రజ్ఞకాదు.

బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారికి 'ఇదమిద్ధం' అని శాసించి రాయడం కొంత అలవాటనుకుంటాను. అది వకతప్పుగా నేను యెంచను. "సంశయాత్మావినశ్యతి" అన్నాడు. తన శక్తి యందు తనకు నమ్మకం లేనివాడు గట్టిపని యేదీ చెయ్యలేడు. యేదో వొక తోవత్రొక్కిన వాడల్లా లోకోపకారి. నిజము తేలుటకు అదివొక సాధనము.

విక్రమార్క "సంవత్" వ్యుత్పత్తినిగురించి యెడతెగని వివాదం ప్రబలియున్న రోజులలో శిల్పకళా కుశలులయిన ఫెర్గ్యూసన్ యేమినిర్ణయము చేసెనంటే, "విక్రమార్క శకారంభ కాలమందు విక్రమార్కుడనేరాజు వుండివుండలేదు. మరి ఆరువందల సంవత్సరముల వెనుకనుండెను. 'జ్యోతిషముతో" సంబధించిన గణనలకొరకు శకారంభకాలము ఆరువందల యేండ్లువెనుకకు జరిపెను" అని ఇట్టిసిద్ధాంతము తత్వనిర్ణయమునకు సహకారి అని కీర్తిశేషులైన మాక్సుముల్లరు దొరగారు 'వాటిండియా టీచస్అజ్' అను గ్రంథమున మెచ్చి వ్రాసి ఆ సిద్ధాంతము ననుసరించి కొందరు సంస్కృతకవుల కాలమును యేర్పరిచిరి. ఇది కాదనువారు క్రీస్తుశకము 544 కు ముందు "సంవత్" వాడుకొనునటుల రుజువు చూపుదురు కాక ! అనిరి.

అంతట కీల్హారన్, బూలర్ అను జర్మను పండితులబట్టి నిదర్శనములను చూపిరి. 'వాటిండియా టీచస్' అను గ్రంథము రెండవకూర్పులో మాక్సుముల్లరు దొరగారు తమ వ్యాసమును విసర్జించిరి. అటులనే బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారుకూడా బెజవాడ శాసనము విషయమై తమకు నిజము తెలిసిన వెంటనే సవరణను ప్రచురించిరి. బెజవాడశాసనము ఛందోబద్ధమైతే యేమొచ్చె? కాకపోతేయేమొచ్చె? అది యెవరూ చెప్పరు. అసలు శాసనమును

"అందున్నవి సౌష్ఠవము లేనివచనములు" అని బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారున్నూ 'యిందలిది భాషకాదు' అని రాజగోపాలరావుగారునుదించి వేసిరి. గ్రాంధికభాష మారుననుమాట నమ్మనివారేమందురో !

ఈనాడు చుట్టుచూపూ వెనకచూపూ లేనివిద్యను విద్యగా పరిగణించరు. చుట్టుచూపు అనగా సరిపోల్చి తార తమ్యముతెలిసి చదువుట. ఒక దేశపుచరిత్ర బాగా తెలియవలెనంటే యితరదేశముల చరిత్రను కూడా నేర్చి చరిత్ర స్వభావమును గుర్తెరగవలె. ఒక భాషను బాగా తెలియవలెనంటే యితరభాషల చరిత్రము కొంతనేర్చి భాషాశాస్త్రము నెరుగవలె. నన్నయనాడు ఆంధ్ర కర్నాటక భాషలు రెండును నేర్చిన కవులుండిరి. నాడు కన్నడ భాషాజ్ఞానమును వెలుతురును తెనుగుపై పరపి కొత్తసంగతులు తెలిపినవారు శ్రీ రాజగోపాలరావుగారొక్కరు కనబడుచున్నారు. గాని నేను కర్నాటక ఛందస్సును చాల కాలముకిందనే యెరిగి యుంటిని. కన్నడభాషను నేర్వనివారుకూడా కన్నడ ఛందస్సుల సులభముగ గ్రహించుటకు సాధనమున్నది. మంగుళూరు బేసిల్‌మిషను ప్రెస్సులో అచ్చుపడిన నాగవర్మ ఛందస్సులో కన్నడ ఛందస్సును గురించిన్నీ కన్నడ కావ్య ప్రపంచమును గురించిన్నీ విపులమైన వ్యాసములు ఇగ్లీషున వ్రాయబడి యున్నవి. ప్రతి పద్యముయొక్క లక్షణముకూడా ఆ పుస్తకములో ఇంగ్లీషున తేటతెల్లముగ రాయబడినది. అక్కరల లక్షణము 102 ; 108 పుటలోనూ, అక్కెరకెలక్షణము 109 పుటలోనూ అక్కరలలో వాడబడే గణములలో వివరము అయిదవ అధ్యాయారంభములోనూ యీయబడినవి. నాగవర్మ ఛందస్సున్నూ కర్నాటక సాహిత్యలక్షణ సంగ్రహమున్నూ కలిపి చెన్నపట్టణము గ్రంథ రత్నాకరము ముద్రాక్షరశాలలో అచ్చుపడినవి. ఇందులో యింగ్లీషులేదు. వెలతక్కువ. రెండవ నాగవర్మ కృతమైన కర్నాట భాషాభూషణమనే వ్యాకరణమును రైస్‌దొరగారు బెంగుళూరు గవర్నమెంటుప్రెస్‌లో అచ్చువేసిరి. యీ వ్యాకరణము సంస్కృతసూత్రములు వృత్తికలిగి యున్నది. గ్రంధమురోమను అక్షరములతోను కన్నడ అక్షరములతోనూ కూడా అచ్చుఅయివున్నది. సంస్కృత మెరిగినవారు యీ వ్యాకరణమును సులభముగా జదువుకోవచ్చును. యీ పుస్తకములో నాగవర్మను గురించిన్నీ కన్నడ కావ్య ప్రపంచమునుగూర్చిన్నీ యింగ్లీషు వ్యాసములుకలవు. 6 వ పుటకు యెదురుగనున్న పటములో కన్నడ లిపికి కలిగిన మార్పులు చూపబడినవి. నాలుగు అయిదు కాలములలోని అక్షరములను తైపారువేసి చూసిన యెడల తెనుగునకూడ తలక ట్లెట్లు మారినవో తెలియవచ్చును. మైసూరు గవర్నమెంటు ప్రెస్‌లో శ్రీ ఆర్. నరసింహాచారిగారు నాగవర్మకృతకావ్యాలోకనమును కర్ణాటక భాషాభూషణమును కలిపి ముద్రించినారు. యింగ్లీషున విపులమైన ఉపోద్ఘాతము కలదు. అందులో ఛందోంబుధి వ్రాసిన నాగవర్మా, కావ్యాలోకనాదిగ్రంధములు వ్రాసిన నాగవర్మా భిన్నులని ఋజువుపరిచిరి.

కేశవరాజు రచించిన శబ్దమణి దర్పణమను వ్యాకరణమును మంగుళూరు బేసిల్ మిషన్ ప్రెస్‌లో కిట్టెలు దొరగారు ముద్రించిరి. యిందు సూత్రములు కన్నడ పద్యములుగా నున్నవి. సూత్రార్థమింగ్లీషున మార్జినులో నీబడినది. భట్టకలంకదేవుని కర్ణాటక శబ్దాను శాసనము విపులమైన వ్యాకరణము. దీనిని రైస్‌దొరగారు మైసూరుగవర్నమెంటు సెంట్రల్‌ప్రెస్‌లో అచ్చువేయించిరి. సంస్కృతమున సూత్రములు వృత్తివ్యాఖ్యకూడా కలవు. పుస్తకము రోమను లిపిని కన్నడ లిపినికూడా అచ్చుఅయినది. కర్ణాటక కవిత చరితమొకటి ఆర్. నరసింహాచారిగారు, యస్. నరసింహాచారిగారు మైసూర్ వెస్లియన్ మిషన్ ప్రెస్‌లో అచ్చువేయించిరి. ఇంగ్లీషు ఉపోద్ఘాతము కలదు.

నృపతుంగుని కవిరాజ మార్గము కె. పాఠక్‌గారు మైసూరు గవర్నమెంటు ప్రెస్‌లో అచ్చువేసిరి. విపులమయిన ఇంగ్లీషు ఉపోద్ఘాతము కలదు. గ్రంథము రోమను లిపిని కూడా అచ్చువేసి యున్నది. కెటిల్ దొరగారు కన్నడ యింగ్లీషు నిఘంటువును రచించిరి.

కన్నడ వ్యాకరణములు

భట్టకలంకుడు జైనుడు. కర్ణాటక శబ్దాను శాసనమనే గొప్ప కన్నడ వ్యాకరణం రాశాడు. 1604 సంవత్సరంలో గ్రంథం పూర్తి అయినట్లు కనపడుతుంది.

యీనాటికి నిలిచిన కన్నడ వ్యాకరణములలో మొదటివి, రెండవ నాగవర్మ రాసిన కర్ణాటక భాషాభూషణము, కావ్యాలోకములో మొదటి అధికరణమును. రెండవ నాగవర్మ పన్నెండవ శతాబ్దమధ్యకాలంలో వుండెను. భాషాభూషణము ఆధారంగా చేసుకుని, పదమూడో శతాబ్దంలో, కేశిరాజు, శబ్దమణిదర్పణం అనే వ్యాకరణం రాశాడు.

డాక్టర్ బర్నలు అనే విద్వాంసులు శబ్దమణిదర్పణమును గురించి యిలా రాశినారు.

"The great and real merit of Sabdamanidarpana is that it bases the rules on independent research and the usuage of writers of repute ; in this way it is far ahead of the Tamil and Telugu treatise, which are much occupied with vain scholastic disputations."

శబ్దమణి దర్పణములోని సూత్రాలు ప్రత్యేక స్వతంత్ర పరిశోధనమీదనూ, గొప్ప ప్రాచీన కవుల ప్రయోగా మీదనూ ఆధారపడి రచింపబడినవి. నిరర్థక పాండిత్య ప్రకర్షకమైన వివాదగ్రస్త విషయాలతోనిండిన తెలుగు తమిళ వ్యాకరణాలకంటె శబ్దమణి దర్పణం ఎంతో మెరుగైనది అని దీని భావం.

భట్టకలంకుల శబ్దాను శాసనమనే గ్రంథాన్ని మైసూరు ప్రభుత్వమువారు 1890 వ సంవత్సరములో బెంగుళూరులో అచ్చువేయించినారు. యిప్పుదు ప్రతులు దొరకవు. మైసూరు గవర్నమెంటు లైబ్రరీలోవున్న పుస్తకాన్ని నేను అరువు తెచ్చాను. అది తిరిగీ యిచ్చి వెయ్యవలసిన కాలం వచ్చినందున అందులోనుంచి తెనుగువారికి తెలియతగిన భాగాలు కొన్ని యెత్తి రాస్తున్నాను. ఈ గ్రంథాన్ని గురించి రైసుదొర యిట్లు రాసినారు.

"It is ..... not an antique treatise dealing with archaisms and obsolete terms, interesting as a literary monument though of little practical value now, but has the advantage

of treating of the whole range of the language down to the modern period and its rules are such as apply to the present time"

ప్రాచీనమైనవీ యిప్పుడు వాడుకలో లేకుండా నశించినవీ అయిన అనేక శబ్దప్రయోగాల సరళిని తెలిపే వ్యాకరణాలు వున్నాయి. ఇవి ప్రస్తుత కాలానకు ఉపయోగపడక పోయినప్పటికీ ప్రాచీన భాషా ప్రయోగ సంప్రదాయాలను గ్రహించడానకు ఉపకరిస్తాయి. అయితే శబ్దాను శాసనమనే వ్యాకరణం ప్రాచీనమైనది ;కాని ప్రాచీనకాలంనుంచీ ఆధునిక కాలంవరకూగల భాషార్ణవాన్ని గురించి ప్రస్తావించే అవకాశాన్ని యీశబ్దాను శాసనం కలిగివున్నది. శబ్దాను శాసనంలోని సూత్రాలను ప్రస్తుత కాలానకు కూడా అనువర్తింప జేసుకోవచ్చును అని పై వాక్యాల తాత్పర్యం.

"Some what curious statements are made in works that have come to hand regarding the constituent parts that combine to form Kannada. Thus the unknown author of Subhashita or Neetikanda an old Jain work days :

ఒళుగన్నడ బెళుగన్నడ
తెళుగన్నడ అచ్చుగన్నడం సక్కజముం
ఎళగన్నడ హళగన్నడ
సలెదేశియ కెనెయదుట్టె కన్నడికిళె యోళ్.

"Local (or home) Kannada, white Kannada,clear Kannada, and derivaties from Sanskrit young or new) Kannada, old Kannada, being combined in the language of the country, is there any equal to Kannada in the world ?"

ఏ అంతర్భాషలవలన కన్నడ మేర్పడినదో వాటిని గురించి తెలుసుకోదగ్గ కొన్ని వింతసంగతులు యిప్పుడు మనకు లభించిన గ్రంథాలలో కనిపిస్తున్నవి. సుభాషితఅనే ప్రాచీన జైన గ్రంథకర్త పేరెవరో తెలియదుకాని, ఆయన యిలా వ్రాస్తున్నారు :

“ఒళు, బెళు, తెళు, అచ్చు, ఎళ, హళ మొదలైన కన్నడములు దేశభాషతో కలిసిపోయినవి. కన్నడభాషకు సరితూగ గల మరివొకభాష లోకమున కలదా?” లేదని పైవాక్యముత సారాంశము.

హళగన్నడమనగా పాత కన్నడమనీ తెళుగన్నడమనగా తేట అయిన కన్నడమనీ అర్థము.

ఇదేవిధముగ యీ శతాబ్ద ఆరంభమున దేవచంద్రునిచే రాయబడిన “రాజావలి కథై” అను గ్రంథమున యిట్లు కలదు. దేవచంద్రుదు జైనుదు.

హళగన్నడ బెళుగన్నడ
వళగన్నడ పొసతెంబుదుం
తెళుగన్నడ మిశ్రదినిద
నిళెయోళు సత్పురుష రోడికేళ్లుదు సతతం.

This, ı ı wh ch o d Ka ınada wh te Kannada locall Kannada, pure Kannada, and t ıat called new, are m ng ιd ıto c ear Ka ınada may good men ın the world ever and lısten to

పాత కన్నడము ప్రాదేశిక కొత్త కన్నడాదులు తెలుగన్నడభాషలో కలసిపోయినవి దీనిని లోకములోని మంచి మనుష్యులు సదా చదువుతూ వింటూ వుండెదరుగాక అని దీని భావము

ಹಳ or ಹಳಕನ್ನಡ is tl e early form of tl e language Belu Kannada oı whıte Kannada seems to refer to a belıef of tl e Jaıns wl o attrıbute substances to sound and say tl at t s wl ıte Thı s Kesıı ajıı ıı hıs gramn ar Subdan anıdarpana has the followıng

(1) శబ్దద్రవ్యం జనియిసుగుం స్వేతం

(2) శబ్దం జనియిసుగుం ధవలవర్ణం అక్షరరూపం

బెళుకన్నడ లేక తెళుకన్నడ అనే దానికి ప్రాచీన రూపం హళగన్నడము లేదా హళకన్నడము శబ్దాన్ని ద్రవ్యరూపముగా జైనులు భావిస్తూవుండేవారు మరికొంత మంది దానిని అక్షరరూపంగా భావించారు జైనసంబంధమైన శబ్దద్రవ్యం శ్వేతరూపంగా పరిగణింపబడినది మరివొక చోట జైనసంబంధమైన శబ్దము అక్షరరూపముగనూ ధవళ రూపముగనూ తన శబ్దమణిదర్పణములో కేశిరాజు పేర్కొన్నాడు ధవళమంటే స్వచ్ఛమైనదని అర్థము

ವಳಗನ್ನಡ ಲೇದಾ ಓಳದೇಶಕನ್ನಡ ıefers to the word called దేశ్య tl e ı atıı e tongı e ıı cl d ı z local percuslıarıtıes and dıalects ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ıs the ı nıversal term of p ıı e ಕನ್ನಡ ತೆಳುಗನ್ನಡ means clear transparent ಕನ್ನಡ aı d fıom the same ıoot derıved the nan e Telugıı tl e otl e lang ıage whıcl has so close aı affınıty to Kaı nada and whıch ıs wrıtten ın tl e se e cl aracters

వళగన్నడము లేదా ఓళదేశ కన్నడమనేది దేశ్యమనే శబ్దానికి చెందుతున్నది దేశ్యమనగా మాతృభాష యిందులో మాండలిక భేదాలు భాషలు చేరివున్నవి శుద్ధకన్నడమనేదానిని విశాలమైన అర్థంలో అచ్చగన్న మందురు తెళుగన్నడమంటే తేటఅయిన కన్నడమని పలుచనిదని సన్ననిదని అర్థం స్ఫటికము వంటి స్పష్టమైన భాష తెళుగన్నడము తెళుగన్నడమనే పదమునుంచే మరివొక భాషావాకమైన తెలుగు అనే మాట పుట్టినది కన్నడమునకును తెనుగునకును ఎంతో దగ్గర సంబంధము కలదనీ తెలుగు అక్షరములు వ్రాత కన్నడ లిపిని పోలియుండునని రెయిసు దొరగారి వ్యాఖ్యానమునకు అర్థము

పైది రెయిసు దొరగారి పీఠికలోనిది
ఈ కిందిది గ్రంధారంభ మంగళ శ్లోకము
నమశ్శ్రీవర్ధమానాయ విశ్వవిద్యావభాసినే
సర్వభాషామయీభాషా ప్రవృత్తాయన్ముఖాం. ఈత్

యే వస్తువునుండి అన్ని భాషలకూ సంబంధించిన వంటి భాష కలిగినదో సంపత్తును కలుగచేసేటటువంటిన్నీ అన్ని విద్యల్నీ తెలియచేసేటటువంటిన్నీ ఆ వస్తువుకు ప్రణామములు

ఈ శ్లోకము పైవ్యాఖానంలోని కొంతభాగమిది. “శబ్దానుశాసనంహిప్రస్తుతమ్ । తత్రచ అనుశాసనవిషయభూతాః శబ్దాఃకర్ణాటకా ఏవ । తేచసంస్కృతశబ్ద వత్సకలదేశ ప్రసిద్ధాః సకలశాస్త్రోపయోగితయా సకల మహాజన పరిగ్రాహ్యాశ్చనభవంతి । భాషావిషయత్వాత్ । భాషాయాంచ పామరాణామే వాధి కారోన పండితానామేతి వై తేనుశాస్యాః ప్రయోగానర్హత్వాదితి । కేషాంచిత్సంస్కృతా గ్రహగ్రహగ్రస్తానాం పండితమ్మన్యానామ్ మనసిప్రఖ్యాతా మన్యథాఖ్యాతిం ప్రత్యాఖ్యాతు మేత దేవవిశేషణ ముపవర్ణి తవాన్ గ్రంథకారః ఇదమత్రా కూతమ్। యధాసంస్కృత శబ్దాః సాధ్వసాధువివేచన విషయ తయాను శాసనార్హాః। తథాభాషాశబ్దా అపి । యదిచామి నానుశాశ్యాః నానుశాశ్యాః కథంతర్హి భగవద్భాషా తన్మయీస్యాత్ । నహ్యపశబ్దమయీసా”

శబ్దమేరీతిగా ఉపయోగింపబడుతున్నదో యిప్పుడు మనం చెప్పుకుందాము. అందులో ముఖ్యంగా యిప్పుడు మనం తెలుసుకోవలసినది కన్నడశబ్దాలు యేలాగున ప్రయోగింపబడుతున్నవనే విషయం. సంస్కృత శబ్దాలు అందరిచేతా పరిగ్రహింపబడుతున్నట్లు, అన్నిచోట్లా ప్రసిద్ధమైనట్లు, అన్ని శాస్త్రాలకు సమన్వయించినట్లు కన్నడశబ్దాలు పరిగణింపబడడం లేదు. యిక భాషను గురించి ముచ్చటించుకుందాము. జనుల వాడుకలో వుంటున్నదికనక పండితులకు గ్రంథాలలో ప్రయోగార్హమైనది కాదుకనుక పండితులకు భాష ఉపయోగపడక జనులకు మాత్రమే మిక్కిలి వుపయోగ పడుతున్నది. అందులోనూ సంస్కృతం తెలియని కొందరు తాము పండితులమనుకుంటూ కొన్ని అనుకూల శబ్దాలను అననుకూలమైనవిగానూ మరికొన్ని అననుకూల శబ్దాలను అనుకూలమైనవిగానూ పొరపాటు పడుతున్నారు. అటువంటి పండితమ్మన్యులను గురించి మాత్రమే మేమిక్కడ ప్రస్తావిస్తున్నాము. సంస్కృత శబ్దాలను అవసరానవసరాలనుబట్టి యెలాగున ప్రయోగించుకుంటున్నామో అలాగునే యీ భాషాపదాలుకూడా వుపయోగించుకోవచ్చును. అన్నివిధాలా యీ భాషాశబ్దాలకు సంస్కృతంతో సంబంధమున్నది కనుక యివి సర్వదా ప్రయోగార్హములే. వీటిని అపశబ్దాలని యెంతమాత్రం పేర్కొనడానకు వీలులేదు. ఇది వ్యాఖ్యానం.

పై వ్యాఖ్యానమును మనతెలుగుభాషా పదాలకుకూడా అనువర్తింప చేసుకొనవచ్చును.

ఆంధ్ర కవితాపిత – 1

'ధరణి వడంకె, ధూళిదన్నిన భానునిగానరాదు.'
'కాటమరాజుకు కర్ణుడోడె'

"నన్నయభట్టు ప్రథమాంధ్రకవియేనా ?" అని ప్రశ్న వేసుకుని మా మిత్రులు శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు రెండు వ్యాసములు వ్రాసిరి. చదివి సంతోషించినాను. వొకప్పుడు నేనుకూడా నన్నయ్యను గురించి విపులముగా వ్రాయదలచి యుంటిని. మా మిత్రులు శ్రీజయంతిరామయ్య పంతులుగారు కూడా రాయదలచిరని విని, ఆగితిని వారే రాసినచో, యితరులకు వ్రాయవలసినది అట్టే మిగిలియుండదని నా నమ్మకము.

కాని ఢంకాదెబ్బ విన్నతరవాత యుద్ధంలో జొరక నిల్వడం కష్టం! ఫలితము రెండుతెగలవారివల్లనూ దెబ్బలు తినడమే కావచ్చును. అదీ ఒక ముచ్చటే !

లోకం పుట్టినదగ్గరనుంచీ, లోకులు ప్రాణంపెట్టి దెబ్బలాడే అన్ని వివాదాంశములూ, కొంచెం నిదానించిచూస్తే 'వునూ, కాదూ, కూడా' అని తేలుతవి. ఈ రహస్యమును మా మిత్రులు లక్ష్మణరావుగారు గ్రహించి నన్నయ వాదానికి తగిలించినారు. యిట్టి తీర్పులలో తేటతెల్లమైన మెరుగొకటి కలదు. నిజం యెటుప్రక్కనువున్నా మన ప్రక్కనకూడా వుండకతీరదు. మా మిత్రుల అభిప్రాయముతో నేను పూర్ణముగా యేకీభవింతును. గాని వొకరు అన్నమాటే మనం కూడా అనడం సొగసుకాదని తోచి, కొత్తమాట యేమైనా అందామని విశ్వప్రయత్నం చెయ్యగా, ఒకటి దైవవశాత్తు స్ఫురించింది.

అది యేమనగా, "నన్నయ ప్రథమాంధ్రకవి అవునన్న మాటా, కాదు. కాదన్నమాటా, కాదు". యిదీకాక, అదీ కాకపోతే, అయినమాటేది ? యేదో చెవివొగ్గి వినండి. "మనకు తెలియదన్న మాట!" దేనికైనా సందేహం వుండవచ్చు గాని, దీనికి సందేహం వుండబోదు. యీమట్టుకైనా తెలియదమన్నది సామాన్యమైనమాటకాదు. వెనుకటికి గ్రీకులలో సోక్రటీసనే పండితాగ్రేసరుడు వుండేవాడు. అతనికడకు పోయి మనపోట్లడిగిరిట : "యేమయ్యా ! లోకానికల్లా నీవే మహాజ్ఞానివని ఒక దేవత చెప్పినది. మాకన్న తెలిసినదేమిటి?" సోక్రటీసనెట "నాకు యేమీ తెలియదు. అసంగతిమట్టుకు నాకు తెలుసును. మీకైతేనో, ఆ తెలియదన్నమాటా తెలియదు. అదే, నా ఆధిక్యత

కావచ్చును." ప్రథమంలో తీర్పు చెప్పివేశాం గనక, యిక ఆ తీర్పు నిలబెట్టుకోవడమునకు తగిన యుక్తులు కల్పించుకుందాము.

ప్రపంచము యే రీతినివున్నా ఆరీతినే అది వుండడమునకు మనము వడబడ వలసివచ్చిందిగదా అని లోకంలో పుట్టిన పండిత పామరులు ప్రతివారికీ, ఒకప్పుడైనా విచారం పొడమక మానదు. "యిది యిలావుంటే బాగుండును." అని మనకు తోచినప్పుడల్లా, లోకంయొక్క స్థితిలో సంతుష్టిలేక దానిని మరమ్మతుచేయడపు వూహ మనకు కలిగినదనే అర్థము. మాటలన్నవి ప్రపంచములోని వేగనుక, సృష్టి యావత్తూ వలెనే అవికూడా లోకములతో కూడియుంటివి.

ప్రాయేణ సామగ్ర్యవిధౌగుణానాం
పరాఙ్ముఖీ విశ్వసృజఃప్రవృత్తి ॥

విద్వాంసుల జుత్తులు తెగిపోవడము, యీ శబ్దము వల్లనే, రామన్నగారు ఒక మాటకు, ఒక అర్థంచేసి, ఉపన్యాసం ఆరంభిస్తారు. ఆ అర్థంలో నాలుగు వాక్యాలు నడచిన తరువాత, అయిదో వ్యాకంలో మరో అర్థం అందుకుంటారు. మరి పదిపంక్తులైనవెనుక మరియొక అర్థాన్ని దాటుతారు. అలా కోతి, చెట్టుమీదనుంచి చెట్టుమీదికి దాటునట్టు, అర్థం మీదనుంచి అర్థం మీదికి దాటి, తుదకు సిద్ధాంతం చేసే వేళకు "మొదటినుంచీ, యీ చెట్టుమీదే ఉన్నామయా !" అంటారు కృష్ణయ్యగారు. ఆ అర్థాలలో వొక అర్థం తీసుకొని పచ్చడి చేసి విడిచిపెడతారు. తరువాత, ఆ వాదములో జొరబడే పెద్ద పిన్నలు తలొక అర్థం లాగుతారు. తుదకు అర్థం అనర్థమవుతుంది. యిది లోకపాటి.

నేను లోకంలోవాడనే అవుటను దాట్లు వెయ్యడంలో ప్రవీణడనే. మీరంతా వున్నారు కనుక, అట్లా దాట్లు వేసేటప్పుడల్లా హుంకారం చెయ్యండి. యీ కట్టుదిట్టంతో చర్చ వుపక్రమిత్తాం.

కవి అనగా యెవరు? ఒక అర్థము ఒప్పో, తప్పో నాలుగు పదాలు అల్లినవాడల్లా కవియేఅని. యీ అర్థమున నన్నయ్య ప్రథమాంధ్ర కవికాదనుకుంటాను. కిందటి సంవత్సరము మా మిత్రులు కృష్ణశాస్త్రిగారు వ్రాసిన శాసన పరిశోధన రిపోర్టులో 3,81,82 పేజీలలో వుదాహరించబడిన యుద్ధమల్లుని శాసనము, మా మిత్రులు వ్రాసియున్నట్టు ఛందోబద్ధముగానే వున్నది.

స్వస్తిన్నృపాంకుశాత్యన్తసత్సల సత్యత్రినేత్ర
విస్తర శ్రీయుద్ధమల్లుణ్డ నవద్యవిఖ్యాతకీర్తి
ప్రస్తుత రాజాశ్రయుణ్డు త్రిభువనాభరదుణ్డుసకల
వస్తుసమేతుణ్డు రాజసల్కిభూవల్లభుణ్డర్థిన్ ॥

ఇది మొదటి పద్యము మధ్యాక్కర. నన్నయ అక్కర లందువలెనే, దీని యతి అయిదవగణమున నిలిచినది. ప్రతి అర్థము చరణమునను, మూడవగణమున బ్రహ్మగణము అనగా సూర్యగణముగాని, సగణ, గగములుగాని అయివుంటుంది.

బెజవాడలోని యుద్ధమల్లుని శాసనము రాజరాజ నరేంద్రునికన్న చాలా ప్రాచీనమనే, నా అభిప్రాయము.

లిపినిబట్టి అలాఅనక తీరదేమో అనుకుంటాను. 1893 సంవత్సరములో గవర్నమెంటు యెపిగ్రాఫిక్ డిపార్టుమెంటువారు యీ రాలిపైని కాగితము ఒత్తి అచ్చుతీసిరి దానిని ఆ దరిమిలాను మా మిత్రులు శ్రీ గిడుగు వెంకటరామమూర్తిగారితో కలిసి పరిశీలించియుంటిని తరువాత ఆ శాసనపు రాతిని కూడా చూచితిని

యెపిగ్రాఫిస్టుగారి 1893 సంవత్సరపు రిపోర్టులో 12వ పుటలో యీ శాసనముగూర్చి యిట్లు వ్రాయబడియున్నది తెనుగు చాలా ప్రాచీనమైన అక్షరములతో నున్నది రాజు తాతమల్లపరాజని వున్నది "

ఆ సంవత్సర మెత్తిన శాసనపు అచ్చుకాగితము గైవిలియకాగా యిప్పటి యెపిగ్రాఫిస్టులును నా మిత్రులును అగు శ్రీ కృష్ణశాస్త్రిగారు కిందటి సంవత్సరం తిరిగి ఒక అచ్చు యెత్తిరి 2వ పేజీలో దానిని గూర్చి ఆ ప్రాంతమునందువున్న మిగుల ప్రాచీనమైన తెలుగుభాషలో వ్రాయబడిన శిలాశాసనములలో వొకటి 82 వ పుటలో ఈ శాసనము అందిందుగా క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాటిదని చెప్పవచ్చును

ఇలియటు దొర తెనుగుశాసనములలో యీశాసనమును గూర్చి యిట్లు వ్రాయబడినది గర్భాలయమునకు తూర్పున నందిమంటపమునకు వుత్తరముగావున్న తూముమీద అడ్డుగా వేసియున్న రాయిమీద శాసనము యీ రాతి పలకను తెలియని అక్షరములున్నవి

ఇలియటు దొరగారు నియోగించిన పండితులు పదకొండవ పన్నెండవ శతాబ్దముల శాసనము లెన్నో సులభముగా భేదించిరి యీ శాసనమును భేదించలేకపోయిరి

కృష్ణశాస్త్రిగారి కోరికపైని యీ శాసనపు రాయి బెజవాడ మ్యూజియములో భద్రపరచబడి అందరూ చూచుటకు అనువైయున్నది అందలి అక్షరములను పదకొండు పన్నెండవ శతాబ్దముల లిపులతో సరిచూసిన అవి పాతవని చూచినంతనే తెలియును ఆశాసనపు లిపిని పరీక్షించగోరిన వారికి బూలర్‌దొరగారి ఇండియన్ పెలియాగ్రఫీయున్నూ బర్నల్‌దొరగారి సౌతిండియన్ పెలియాగ్రఫీయున్నూ సహాయపడును మొదటి పుస్తకములోని పటములు జర్మను ప్రతిలోనేగాని యింగ్లీషు ప్రతిలోలేవు ఆ పటములలో 8 వ పటము నాలుగు అయిదు ఆరు కాలములలో తూర్పుచాళుక్య లిపు లీయబడినవి అందులో అయిదవ కాలములోని లిపి రెండవ అమ్మరాజు (A D 947 - 970) శాసనమునుండి యెత్తబడినది

ఈ రెండులిపులకును చాలభేదము వుండబట్టే బూలరు దొరగారు అమ్మరాజ శాసన లిపికి మధ్యకాలపు లిపి అనిన్నీ రాజరాజు కాలపు లిపికి పాతకన్నడ లిపి అనిన్నీ పేరుపెట్టిరి ఈ పాతకన్నడలిపి అన్నదానికీ బర్నలుదొరగారు మారుదలపు లిపి (ట్రాన్‌సిషనల్) అని పేరిడిరి ఈ పదకొండవ శతాబ్దపు వేంగీదేశపు శాసనములలో మొదట బయలువెడలినది

అమ్మిరాజునాటి లిపులకును రాజరాజునాటి లిపులకును గొప్పభేదమొకటి యేదనగా అమ్మి రాజులనాటి లిపిలోని అక్షరములు తలకట్టు సూక్ష్మముగా శాణాంవలె నుండును రాజరాజునాడు కొమ్ములవలె తలకట్లులేచి కోణము తేరినవి రెండవ అమ్మిరాజు శాసనముల పటము యిండియను యాంటిక్వరీ 12 13 సంపుటములలోనూ బటర్‌వర్తు నెల్లూరు శాసనము మొదటిసంపుట 164 పుటలోనూ యీయబడినవి వీటిలిపిని కోరుమల్లి శాసనపు లిపితో సరిజూసి ఆపైని యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనపు లిపిని పరీక్షించినయెడల అది రాజరాజు నాటికి ప్రాచీనమని స్పష్టపడగలదు యెపిగ్రాఫికా ఇండికా 5 వ సంపుటములో 118 పుట వెనుక ఆ తూర్పుచాళుక్య

శాసనముల పటము తీయబడినవి వాటిలిపులు తొమ్మిదిపది శతాబ్దములనాటివి

బూలర్ ఇండియన్ పెలియాగ్రఫీకి యింగ్లీషు తర్జుమా బొంబాయిలో యెద్యకేషనల్ సొసయిటీ ప్రెస్‌లో దొరుకును

"శాసనమునందున్న పురుషులనుబట్టి కాలమునుబట్టి తెలిసికొందుమనిన నట్లగుచో నీ శాసనము రాజరాజనరేంద్రునకు తరువాత వ్రాయబడినట్లు తోచుచున్నది గాని పూర్వము నందు వ్రాయబడినట్లు తోచుటలేదు శ్రీయుత అప్పారావు పంతులువారీ శాసనము రాజరాజ నరేంద్రునకు బూర్వముదని వ్రాయించిరి కాని వారు వ్రాసినదానితో నేనేకీభవింపజాలను" అని బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారు వ్రాసిరి

ఇట్టి అభిప్రాయమునకు శ్రీ శాస్త్రులువారు చెప్పిన యుక్తులు యివి అని అనుకుంటాను (అ) బెజవాడ శాసనములో శాసనకర్త పేరు మల్లుదు, యుద్ధమల్లుడు అనికూడా వున్నది తాతపేరు మల్లపుడు ఇట్టి లోణములుగల (యుద్ధ) మల్లుడు రాజనరేంద్రునకు బూర్వమునందులేదు (ఆ) ఈ శాసనమునఁ పేర్కొనబడిన యుద్ధమల్లుడు తూర్పుచాళుక్యుడని వ్రాయబడియుండలేదు (ఇ) రాజరాజనరేంద్రునకిటీవల మల్లపుదేవుని మనుమడైన మల్లఁ డొకడు కాన్పించుచున్నాడు ఇతడు క్రీస్తుశకము 1202లో ఁబరిపాలనము చేసినాడు

బెజవాడ శాసనపు యుద్ధమల్లుడు క్రీస్తుశకము 927 నుండి 934 వరకూ తూర్పుచాళుక్యుల సింహాసనమెక్కి పాలించిన యుద్ధమల్లుడయె వుండునని నా అభిప్రాయము

శాస్త్రులవారు పేర్కొనిన మల్లపుదేవుని శాసనము క్రీస్తుశకము 1202 నాటిది ఆ సంవత్సరమున ఆ రాజు పిఠాపురమున పట్టాభిషిక్తుడాయెను యీ శాసనము యెపిగ్రాఫికా ఇండియాలో 11వ సంపుటములో 231 పుటను ప్రచురింపబడినది పటము ఆరవ సంపుటము 270 పుటను కలదు ఈ శాసనపు లిపి బెజవాడ శాసనపులిపితో చేర్చిచూచిన వెంటనే దీని కొత్తబయలుపడును గాన నీ మల్ల పను గూర్చి చర్చించుట అనవసరము అయినను పిఠాపురపు శాసనపు తెలుగుభాగము మొదటను మల్లప పేరిట్లేనీబడినది 80 పంక్తి 'స్వస్తిశ్రీ సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజులైన మల్లపదేవ చక్రవర్తి బెజవాడ శాసనములో యీరీతినిలేదు

బెజవాడ శాసనములో యుద్ధమల్లునిగూర్చి రాజ్యపట్టంబుగట్టినపతి అని వ్రాసియున్నది "బాడబుమహారాజాధిరాజ 'ని గుంటూరు శాసనమున నున్నది యుద్ధమల్లుడును అతని సంతతి వారును తామే పూర్వచాళుక్యరాజ్యమునకు హక్కుదార్లమనువాదమున నిలిచియుందురు 'రాజసల్కి భూవల్లభుండ ను చోట సల్కి అనుమాట "చాళుక్య అను మాటకు దేశ్యము ప్రాచీనమగు శివానందయోగీశ్వరుని మరారీవంశావళియను గ్రంధములో "చాళ్కి" అనుపేరు "చలకియా" సాళోగ్గే" రూపములుగా కూడా నీయబడినద్కి కవిరాజ మార్గము ఉపోద్ఘాతం 8వ పుట చూడుడు చాళుక్య అనుమాటకు గల రూపములనుగురించి ఫ్లీట్ "డైనాస్టీస్ ఆఫ్ ది కేనరీస్ డిస్ట్రిక్టు యిన్ బొంబే గజిట్‌వాల్యూం 1 పార్టు 2 పేజీలు 336 337 లను చూడుడు

"చాళుక్యల్' అను రూపము కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని సతారా శాసనములో వున్నది ఇలియటు దొరగారు సంపాదించిన శాసనములవల్ల వేంగిగొంకరాజను నతడు యుద్ధమల్లుని వంశమువాడయినట్లు కానవచ్చుచున్నది నా ప్రతి శుద్ధమైనది కాదు శాసనపు రాతిలో కొంత ముక్క కూడా విరిగిపోయినట్టు తెలియుచున్నది అసలు శాసనమును చూడడము అవశ్యకము. ఇలియటు దొరగారి ప్రతి లోని పంక్తులు కొన్ని యీ క్రింద ఉదహరించెదను

“కడప జిల్లా రాచిమర్ల గ్రామంలో వూరికి పడమర వయిపున తాడిమళ్ళ ప్రకాశనాయుడుగారి లోగిలి ప్రహరీ గోడకు ఉత్తరభాగమున పడివున్న నల్ల రాతిమీద లిపి”

పయి పలక వ్రాత యీ రాయివరస కొంత విరిగిపోయినది అందుచేత రాతకూడా కొంతపోయినది

“పుత్రస్తస్య త్రిషేత్రప్రథు ..
రాజేత్యస్వర్రసంజ్ఞ : కుముద
వనహితశ్రీ . వతంస :
వేంగి గొంకేశనామా
యుద్ధమల్ల నృప వంశాంభోధిర
త్నస్యతస్యాప్తే సహ
గతమహ మమాత్యశ్చ సేనాపతి
యుశ్చాసొగుడి యూరిపూ
ర్వకబహు గ్రామాధినాథ :”

“స్వస్తిశక వర్షంబులు 1100 అగునేటి వుత్తరాయణ నిమిత్తంబున గుడియూరి వెన్నపరెడ్డి కొడుకు దండనాయక మల్లిరెడ్డి దన్నేలిన శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర వేంగిగొంక రాజునకు ధర్మముగా మాద్యపల్లి శకటేశ్వర మహదేవర గుడియును మంటపము గోపుర ప్రాకార పరివార సహితముగా దను యెత్తించి దేవరకు సాలునకు మానిక నిబంధన నైవేద్యములకు ”

ఇలియటుదొరవారి శాసనములోనే మరివక శాసనము కలదు అది యిట్లున్నది “బందరు జిల్లాలోని గణపరం గ్రామములో గ్రామానకు తూర్పున సువర్ణగుండం దక్షిణపు వైపున వేంచేసియున్న శ్రీ సువర్ణేశ్వరస్వాములవారి దేవాలయం ముఖమంటపంలో వాయువ్య మూలస్తంభం పడమర వైపు పలకమీద శాసనము స్వస్తిసమధిగత పంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర పురనరాధీశ్వర మానవ్యసగోత్ర హారీతిప్రత్ర సోమవంశార్ణవచంద్ర సత్యహరిశ్చంద్ర దళితరిపుదర రాజకందర్ప యుద్ధమల్లవంశసముద్ధరణ భయలోభ హర్షషట్సహస్రావని నాయక వయిరి భయదాయక శ్రీ మల్లేశ్వర మహాదేవదివ్య శ్రీపాదపద్మారాధక పరబలసాధక నామాది సమస్తప్రశస్తిసహితము శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర వేంగి మల్లిదేవరాజు కొడుకు గోకరాజులు శకవర్షంబులు 1066 లగునేటి ఆషాఢకృష్ణ ఏకాదశియు బుధవారమునాడు దక్షిణాయిన తినిమిమిత్తంన శ్రీ మతుపదానీపురమున శ్రీ సర్వేశ్వర మహాదేవరకు నఖండవర్తి దీపమునకు నిచ్చిన సురభలు 30 దీనింజేకొని తోకలకొండ బోయిందు పుత్రానుపౌత్రికముగా సాగనీయంబెట్టి నిత్యం మానెడు నెయ్యినడుపంగలవాడు శ్రీ వేంగిసెకాచారి లిఖిత

పై శాసనములలో గణపవరం శాసనమున మాయల్ దొరగారి జాబితాలలో ఒకటవసంపుటి 39 వ పేజీలో ఉదహరింపబడియున్నది శకము 1096 గానీబడినది ఇలియటు దొరగారివి మాయల్ దొరగారివి సరియైన ప్రతులు కాకపోవడంచేత లేఖకులు ఒక అంకెనే 6 గాను 9 గానూ చదివియుందురు ఇట్టి శాసనములున్నవని తెలుపుటకంటె వీటి ప్రయోజనము వుండబోదు చాళుక్యయుద్ధమల్లుని సంతతివారు కృష్ణాజిల్లాలో సామంతప్రభువులుగ్గా వుండిరనుటకు యీ నిదర్శనములు చాలు ననుకుంటాను

ఇతరస్థలములలో కూడా యీవంశమువారి శాసనములు కలవు. బెజవాడలోనే వెంగిగొంకరాజు కొమారుడున్ను మల్లపరాజు మనమడున్ను అయిన మహాదేవరాజు శాసనములు రెండుకలవు. 1893 సం॥ యెపిగ్రాపిష్టుగారి రిపోర్టును 11 వ పుట చూడుడు. ఒక శాసనపు కాలము 1062 శాలివాహనశకము.

బెజవాడ శాసనపు యుద్ధమల్లుడు చాళుక్య వంశములోని వాడన్నమాట బెజవాడ శాసనములోనే చెప్పబడి యున్నది. ఆరవ పంక్తిలో "రాజసల్కిభూవల్లభుండు" అని వున్నది. "సల్కి" అనగా చాళుక్య. రెండవ పులికేశియొక్క హైదరాబాదు శాసనములో "చిలిక్య" అనే రూపమున్నది. చాళుక్యుల యింటిపేరు అనేక రూపములుగా వుండెను. శ్రీ గౌరీశంకరు ఓఝాగారి సోలంకేయుల చరిత్రకూడా చూడుడు.

యుద్ధమల్లుని కథ యించుక ముచ్చటింతును. హియంత సాంగుడను చీనాదేశపు బౌద్ధపండితుడు యేడవ శతాబ్దారంభమందు మనదేశమునకు వచ్చెను. అప్పుడు దక్కను దేశమును చాళుక్యరాజగు రెండవ పులికేసి, సత్యాశ్రయుడు పాలించుచుండెను. అతను ఆంధ్రదేశమును జయించినట్లు అయిహోవి శాసనమందు జెప్పబడినది. ఈ శాసనకర్త రవికీర్తి అనే జయనుడు. సంస్కృత కవిత్వమందు అభిరుచికలవారీ శాసనమును చదవవలెను. సత్యాశ్రయుని తమ్ముడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు తూర్పుచాళుక్య శాఖకు మూలపురుషుడు. ఇతని సంతతిలో విష్ణువర్ధను డనెడి రాజు క్రీస్తుశకము 843-844 లలో పద్దెనిమిది మాసములు రాజ్యము చేసెను. విష్ణువర్ధనునికి ముగ్గురు కొడుకులు. జ్యేష్టుడగు గుణక విజయాదిత్యుడు 844 నుండి 888 వరకు 44 సంవత్సరములు పాలించి, సంతానము లేకుండా గతించినట్లు కనబడును.

అతని తమ్ములు మొదటి విక్రమాదిత్యుడు, మొదటి యుద్ధమల్లుడు. ఉభయులకూ సంతతి కలిగియుండెను. ఇక జట్టీలకు కొదవేమిటి?

గుణకుడు గతించగానే విక్రమాదిత్యుని కొడుకగు మొదటి కొడుకగు చాళుక్యభీముడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతనికి దాయాదులవల్ల చిక్కులు కలిగినట్లు శాసనములవల్ల కనబడును. ఇతని కాలానకు పశ్చిమ చాళుక్య రాజ్యము అంతరించి, మన్యఖేట రాష్ట్ర కూటరాజులకు చేరినది. పశ్చిమదేశం యేలే యీ రాష్ట్రకూటులకున్నూ, తూర్పు చాళుక్యులకున్నూ అనుశ్రుతమైన వైరమున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. పూర్వ చాళుక్య రాజుల దాయాదులను కొందరిని వెనక వేసుకొని యీ రాష్ట్ర కూటరాజుల వేగిదేశముపై దండెత్తి వచ్చుచుండిరి. మొదటి భీముడు రాష్ట్ర కూటరాజగు రెండవ కృష్ణునితోనో, తన దాయాదులతోనో యుద్ధముచేసి జయించినట్లు నాకు దొరికిన కశింకోట శాసనములో వ్రాయబడినది. యీ దాయాదులలో భీమునికి పినతండ్రి అయిన యుద్ధమల్లుడు. గాని అతని కుమారుడు తాడపుడుగాని వుండివుండవచ్చును. యిది వూహ. భీముడు 888 నుంచి 919 వరకూ 30 సంవత్సరములు పాలించెను. ఇతని తదనంతరము ఇతని పెద్దకొడుకు కోల్లభిగండ విజయాదిత్యుడు ఆరుమాసములేలెను. తదనంతరమతని పెద్దకుమారుడు మొదటి అమ్మరాజు 925 వరకు యేడేళ్ళేలెను. ఇతని కుమారుడు బాలుడైన బేతవిజయాదిత్యుడు పదిహేనురోజులు యేలెను. ఇతనిని కంఠికా విజాయాదిత్యుడందురు.

ఈ ప్రకారము మొదటి భీముడి సంతతిలో అతను మునిమునిమనమడివరకూ రాజ్యము వచ్చెను. అంతట భీముడి పినతండ్రియు మొదటియుద్ధ మల్లునికొడుకును అగుతాళపరాజు బాలుడగు కంఠికవిజయాదిత్యుని తొలగించి, రాజ్యమాక్రమించుకొని ఒక్కనెల రోజులు యేలెను. మొదటి భీముని పెద్దకొడుకగు కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని సంతతివారు రాజ్యభ్రష్టులై యేమీ చెయ్యజాలక ఊరకుండిరిగాని, భీముని రెండవకుమారుడైన

రెండవ విక్రమాదిత్యుడు తాళపరాజును చంపి రాజ్యమాక్రమించి పదకొండు మాసములు రాజ్యము చేసెను అంతట రాజ్యభ్రష్టుడైన బేతవిజయాదిత్యుని తమ్ముడొకడు మూడవ భీముడనువాడు తన పినతాత అగు రెండు విక్రమాదిత్యుని జయించి ఎనిమిదిమాసములు రాజ్యము చేసెను ఆ వెనుక యీ మూడవ భీముని కొట్టి తాళపరాజు కుమారుడగు రెండవ యుద్ధమల్లుడు రాజ్యమును ఆక్రమించుకొని 927 నుండి 934 వరకూ యేడేండ్లు యేలెను.

ఇది బీరకాయపీచు ఈ యుద్ధమల్లుడే బెజవాడ శాసనపు యుద్ధమల్లుడు కావచ్చునని నా అభిప్రాయము ఇతనికి దాయాదులు మనకు తెలిసినవారు ముగ్గురు మొదటి భీముని మనుమడు రాజ్యభ్రష్టుడైన బేత లేక కంరికావిజయాదిత్యుడు పదకొండు మాసములు రాజ్యముచేసి తాళపరాజువలన తొలగింపబడిన విజయాదిత్యుని పినతాత రెండవ విక్రమాదిత్యుడు కంరికా బేతవిజయాదిత్యుని పినతండ్రియగు రెండవభీమరాజు

క్రీస్తుశకము 934 లో యీ మూడవ దాయాదియగు రెండువభీముడు యుద్ధమల్లుని జయించి దేశమునుండి వెడల గొట్టినట్లు శాసనములవల్ల కనబడును ఎపిగ్రాఫికా ఇండికా వాల్యూం 7 పేజీ 181 వాల్యూం 9 పేజీ 49 నెల్లూరు ఇన్స్క్రిప్షన్సువాల్యూం 1 పేజీలు 170 171ల వలన యీవిషయము తెలియుచున్నది

రెండవ భీమునకు రాజ్యము సులభముగా సంప్రాప్తము కాలేదు అతనిశత్రువులకు రాష్ట్రకూట రాజగు నాలుగవ గోవిందుడు తోడ్పడెను రాజ్యకాంక్షులై పోరిన దాయాదులతో యుద్ధమల్లుడు కంరిక విజయాదిత్యుడును జేరి యుండిరి ఇతరశత్రువులు యవరనిన రాజమయ్య ధళగ తాతబిక్కి బిజ్జి అయ్యప లోబిక్కి వీరిలో తాతబిక్కి బేత విజయాదిత్యుని పినతాత అయిన విక్రమాదిత్యుడని నేను పోల్చినాను ఒక శాసనములో ఇతనిపేరు తాత బిక్యన అని వున్నది పశ్చిమ చాళుక్యరాజగు ఆరవవిక్రమార్కుని శాసనములలో విక్కలన్ అనుటకలదు.

కంరిక విజయాదిత్యుని యుద్ధమల్లుని రెండవభీముడు దేశమునుండి తొలగించెనంటిమి యీ బేతవిజయాదిత్యుని సంతతి తూర్పునచేరి గాంగులతో సంబంధములుచేసి తిరిగీ కొంతకాలమునను తలయెత్తినట్లు కనబడును అటువలెనే యుద్ధమల్లుని సంతతి కృష్ణాజిల్లా ప్రాంతమందు రాష్ట్రకూటుల సహాయమువలన కొంతరాజ్యము కల్పించుకొని కొంతకాలము మన్నినట్లు కనుపడును యిందుకు ఆధారము యెపిగ్రాఫిస్టుగారి 1909 సంవత్సరపు రిపోర్టులో చెప్పబడిన గుంటూరు శాసనము 109 , 110 పేజీలు

శాసనకర్త విష్ణువర్ధనతాళరాజు ఇతనివంశము పూర్వ చాళుక్య వంశము ఇతను పైన చెప్పిన పూర్వచాళుక్య రాజగు తాళపరాజు సంతతిలోనివాడు యీ శాసనములో మొదటి తాళపరాజు మొదటి భీమునితమ్ముడని వ్రాయబడియున్నది పినతండ్రి పెత్తండ్రి బిడ్డలను అన్నదమ్ములను వాడుక మనదేశముననున్నది మొదటి తాళప కుమారుడు యుద్ధమల్లుడు యితనికి ఇద్దరు కుమాళ్ళు మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర బాడబరాజు విష్ణువర్ధనతాళరాజు

గుంటూరు ప్రాంతమందు రెండవ యుద్ధమల్లుని సంతతి వారు రాజ్యముచేసి యున్నప్పుడు ఆకాలపు లిపినవున్న బెజవాడ శాసనములోని యుద్ధమల్లుడు పూర్వ చాళుక్యలలోని యుద్ధమల్లుడయి వుండదనుటకు కారణములు నాకు కానరాలేదు

ఇక పేరులకా ? యుద్ధమల్లుడను పేరు "మల్ల మల్లప అనియు తాళరాజనుపేరు తాహ తాళప తాలప తాల, తాడప అనియు పై శాసనములలో కానవచ్చు చున్నది నేను పై నుదహరించిన శాసనములే ప్రమాణము

చాళుక్య రాజులందు గలయుద్ధ (ఆహవ) మల్లులలో రాజనరేంద్రునకు తరువాత వారుకూడ గలరు అని శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులువారు వ్రాసిరి పర్యాయపదములను పెట్టి పేర్లు మార్చడము కారణాంతరములు లేనిదీయుక్తము కాదనుకుంటాను బెజవాడ శాసనపు యుద్ధమల్లుడుకాక యితర చాళుక్య యుద్ధమల్లులు కావలసినచో కలరు *

కన్నడభాషలోని పంపభారతము అరికేసరి అనెడ చాళుక్యరాజు కోరికను వ్రాయబడినది ఈ రాజుయొక్క పూర్వులలో యుద్ధమల్లుడ నేఅయన వేంగిదేశము నుండి కన్నడ దేశమునకువచ్చి ధార్వాడజిల్లా ప్రాంతమందు ఒక సంస్థానమును స్థాపించెను ఆ యుద్ధమల్లుడి తరువాత అయిదో పురుషుడు మరియొక యుద్ధమల్లుడు అరికేసరి యితని మనుమడే పంపభారతము శాలివాహనశకము 863 వ సంవత్సరంలో వ్రాయబడెను గనుక యీయుద్ధమల్లులు రాజరాజును ప్రాచీనులే

రాజరాజు తరువాత కూడా చాళుక్య యుద్ధమల్లులు వుండి వుండలేదని యెవరుచెప్పగలరు? దేశచరిత్రయు పూర్తిగానున్నచో యిట్టివారుండి యుండలేదని చెప్పుటకు అవకాశము వుండును మనపూర్వులు చరిత్ర ముఖమే యెరుగరే ఒక్క పేరును బట్టి యితడు యితనని నిర్ణయించరాదు

బెజవాడ శాసనపు భాషకు నన్నయభట్టు భాషకును వ్యత్యాసము వున్నది అందుగూర్చి ముందు చర్చించెదను

ఆంధ్ర కవితాపిత - 2

ఈ నెల 2, 5 తేదీలను శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రుల్లు వారును, శ్రీ తేకుమళ్ళ రాజగోపాలరావు పంతులు గారును, శ్రీ కోటీశ్వరశర్మగారును శశి లేఖలో ప్రచురించిన జాబులను చదివితిని. శ్రీ బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులు వారి లేఖ ప్రచురణమైన తరువాతనే కోటీశ్వర శర్మగారి లేఖ ప్రచురమాయెను.

"ప్రమోదో ధీమతామపి" అని శర్మగారు వ్రాసిరి.

"ప్రమోదో ధీమతా మేవ" అని నేనంటాను. నేలను నడిచే వాడికి మీది నుంచి పడడమనేది వుండదు. విపులమైన విచారణ చేసి వ్యాసములు రాసేవారి అభిప్రాయములు ఒకప్పుడు తేలిపోవడం సహజము అట్లు తేలిపోవడం వల్ల ఆ గ్రంథ కర్తల ప్రతిష్ఠకు ఒక లోపం లేదు. లోపములన్నవి యెవరుపడితే వారు పట్టగలరు. అదియొక ప్రజ్ఞకాదు.

బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులు గారికి 'ఇదమిద్ధం' అని శాసించి రాయడం కొంత అలవాటను కుంటాను. అది వక తప్పుగా నేను యెంచను "సంశయాత్మా వినశ్యతి" అన్నాడు. తన శక్తియందు నమ్మకం లేనివాడు గట్టి పని యేదీ చెయ్యలేదు. వివాదాస్పదమైన చిక్కు అంశములలో ధైర్యముతో యేదో వొక తోవ త్రొక్కిన వాడల్లా లోకోపకారి. నిజము తేలుటకు అది వొక సాధనము. విక్రమార్క "సంవత్" వ్యుత్పత్తిని గురించి యెడతెగని వివాదం ప్రబలియున్న రోజులలో శిల్పకళాకుశలులయిన ఫెర్గ్యుసన్ (Furguson) యేమి నిర్ణయము చేసెనంటే, "విక్రమార్క శకారంభ కాలమందు విక్రమార్కుడనే రాజు వుండి వుండలేదు. మరి ఆరు వందల సంవత్సరముల వెనుక నుండెను. జ్యోతిషముతో సంబంధించిన గణనల కొరకు శకారంభ కాలము ఆరు వందల యేండ్లు వెనుకకు జరిపెను" అని. ఇట్టి సిద్ధాంతము తత్వ నిర్ణయమునకు సహకారి అని కీర్తి శేషులైన మాక్సు ముల్లరు దొరగారు 'వాటిండియా టీచస్ అజ్' (What India Teaches us) అను గ్రంథమున మెచ్చి వ్రాసి ఆ సిద్ధాంతము ననుసరించి కొందరు సంస్కృత కవుల కాలమును యేర్పరిచిరి. ఇది కాదను వారు క్రీస్తుశకము 544కు ముందు "సంవత్" వాడుకొనునటుల రుజువు చూపుదురు గాక! అనిరి.

అంతట కీల్హారన్, బూలర్ (Drs. Keilhorn & Buhlar) అను జర్మను పండితులబట్టి నిదర్శనములను చూపిరి. 'వాటిండియా టీచస్ అస్' (What India Teaches us) అను గ్రంథము రెండవ కూర్పులో మాక్సు

ముల్లరు (Max Muller) దొరగారు తమ వ్యాసమును విసర్జించిరి. అటులనే బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారు కూడా బెజవాడ శాసనము విషయమై తమకు నిజము తెలిసిన వెంటనే సవరణను ప్రచురించిరి. బెజవాడ శాసనము ఛందోబద్ధమైతే యేమొచ్చె? కాకపోతే యేమొచ్చె? అది యవరూ చెప్పరు. అసలు శాసనమును "అందున్నవి సౌష్టవములేని వచనములు" అని బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారున్నూ 'యిందలిది భాష కాదు' అని రాజగోపాలరావుగారును దించివేసిరి. గ్రాంథిక భాష మారునను మాట నమ్మని వారేమందురో!

ఈనాడు చుట్టుచూపు వెనుక చూపూలేని విద్యను విద్యగా పరిగణించరు. చుట్టుచూపు అనగా (Comparative Study) సరిపోల్చి తారతమ్యము తెలిపి చదువుట. ఒక దేశపు చరిత్ర బాగా తెలియవలెనంటే యితర దేశముల చరిత్రను కూడా నేర్చి చరిత్ర స్వభావమును గుర్తెరగవలె. ఒక భాషను బాగా తెలియవలెనంటే యితర భాషల చరిత్రము కొంత నేర్చి భాషాశాస్త్రము నెరుగవలె. నన్నయ నాడు ఆంధ్ర కర్నాటక భాషలు రెండును నేర్చిన కవులుండిరి. నాడు కన్నడ భాషా జ్ఞానమను వెలుతురును తెనుగుపై పరపి కొత్త సంగతులు తెలిపినవారు శ్రీ రాజగోపాల రావుగారొక్కరు కనబడుచున్నారు గాని నేను కర్నాటక ఛందస్సును చాలకాలము కిందనే యెరిగి యుంటిని. కన్నడ భాషను నేర్వని వారు కూడా కన్నడ ఛందస్సుల సులభముగ గ్రహించుటకు సాధనమున్నది. మంగుళూరు బేసిల్ మిషను ప్రెస్సులో అచ్చుపడిన నాగవర్మ ఛందస్సులో కన్నడ ఛందస్సును గురించిన్నీ కన్నడ కావ్యప్రపంచం గురించిన్నీ విపులమైన వ్యాసములు ఇంగ్లీషున వ్రాయబడి యున్నవి. ప్రతి పద్యముయొక్క లక్షణము కూడా ఆ పుస్తకములో ఇంగ్లీషున తేటతెల్లముగ రాయబడినది. అక్కరల లక్షణము 02, 109 పుటలలోనూ, అక్కెరకె లక్షణము 109 పుటలోనూ, అక్కరలలో వాడబడే గణములలో వివరము అయిదవ ఆధ్యాయారంభములోనూ ఈయబడినవి. నాగవర్మ ఛందస్సున్నూ కర్నాటక సాహిత్య లక్షణ సంగ్రహమున్నూ కలిపి చెన్నపట్టణము గ్రంథ రత్నాకరము ముద్రాక్షరశాలలో అచ్చుపడినవి. ఇందులో ఇంగ్లీషులేదు. వెల తక్కువ. రెండవ నాగవర్మకృతమైన కర్నాటకభాషా భూషణమనే వ్యాకరణమును రైస్ దొరగారు బెంగుళూరు గవర్నమెంట్ ప్రెస్‌లో అచ్చువేసిరి. యీ వ్యాకరణము సంస్కృత సూత్రములు వృత్తికలిగి యున్నది. గ్రంథము రోమను అక్షరములతోను కన్నడ అక్షరములతోనూ అచ్చు అయి వున్నది. సంస్కృత మెరిగినవారు యీ వ్యాకరణము సులభముగా జదువుకోవచ్చును. యీ పుస్తకములో నాగవర్మను గురించిన్నీ కన్నడ భాష, కన్నడ కవులను గురించిన్నీ, కన్నడ కావ్య ప్రపంచమును గూర్చిన్నీ యింగ్లీషు వ్యాసములు కలవు. VI పుటకు యెదురుగనున్న పటములో కన్నడ లిపికి కలిగిన మార్పులు చూపబడినవి. నాలుగు అయిదు కాలములలోని అక్షరములను తైపారు వేసి చూచిన యెడల తెనుగున కూడ తలకట్లెట్లు మారినవో తెలియవచ్చును. మైసూరు గవర్నమెంట్ ప్రెస్‌లో శ్రీ నరసింహాచారి గారు నాగవర్మకృత కావ్యాలోకనమును కర్నాటక భాషా భూషణమును కలిపి ముద్రించినారు. యింగ్లీషున విపులమైన ఉపోద్ఘాతము కలదు. అందులో ఛందోంబుధి వ్రాసిన నాగవర్మా, కావ్యాలోకనాది గ్రంథములు వ్రాసిన నాగవర్మా భిన్నులని ఋజువు పరిచిరి.

కేశవరాజు రచించిన శబ్దమణి దర్పణమను వ్యాకరణమును మంగుళూరు బేసిల్ మిషన్ ప్రెస్‌లో కిట్టెలు దొరగారు ముద్రించిరి. యిందు సూత్రములు కన్నడ పద్యములుగా నున్నవి. సూత్రార్థ మింగ్లీషు మార్జినులో నీయబడినది. భట్ట కలంక దేవుని కర్నాటక శబ్దానుశాసనము విపులమైన వ్యాకరణము. దీనిని రైస్ (Rice) దొరగారు మైసూరు గవర్నమెంటు సెంట్రల్ ప్రెస్‌లో అచ్చు వేయించిరి. సంస్కృతమున సూత్రములు వృత్తి వ్యాఖ్యకూడ కలవు. పుస్తకము రోమను లిపిని కన్నడ లిపిని కూడా అచ్చు అయినది. కర్నాటక కవి చరిత్రమొకటి

ఆర్. నరసింహాచారి గారు, యస్. నరసింహాచారి గారు మైసూర్ వెస్లియన్ మిషన్ ప్రెస్‌లో (Wesleyan Mission Press, Mysore) అచ్చువేయించిరి. ఇంగ్లీషున ఉపోద్ఘాతము కలదు.

నృపతుంగుని కవిరాజ మార్గము కె. పాఠక్‌గారు మైసూరు గవర్నమెంట్ ప్రెస్‌లో అచ్చువేసిరి. విపులమయిన ఇంగ్లీషు ఉపోద్ఘాతము కలదు. గ్రంథము రోమను లిపిని కూడా అచ్చువేసి యున్నది. కెటిల్ దొరగారు కన్నడ యింగ్లీషు నిఘంటువును రచించిరి.

విశ్వవిద్యాలయాలు : సంస్కృత, మాతృభాషలు

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంలో సంస్కృత భాషా బోధన సత్ఫలితాలకు దారితీయలేదనీ, మాతృభాషల అధ్యయనం విఫలమయిందనీ సాధారణంగా అందరూ చెబుతున్నారు. యివి యిలాగున ఎందువలన పరిణమించినవో కారణాలను తెలుసుకుందుకు యిటీవలనే విచారణ ఆరంభమయింది. అయితే యీ పరిశీలన యింకా ముగియకుండానే గవర్నమెంటు చేసిన గ్రాంటును యెలాగున వినియోగించాలనే సమస్య నిర్ణయింపబడవలసివచ్చింది.

ఎలిమెంటరీ, మిడిల్, హైస్కూళ్ళలో చెప్పే విద్యనుంచి కాలేజీలలో బోధించే పాఠ్యవిషయాల్ని వేరుచేసి దేనికది స్వతంత్రమైనదని మనం వీటిని పరిశీలించకూడదు. అలా అయితే తీర్థానికి తీర్థమే ప్రసాదానికి ప్రసాదమే ! స్కూళ్ళల్లో చెప్పేవిద్య గట్టి పునాదులమీద లేనపుడు కాలేజీలలో బోధించే విద్యను గురించి మనం పెద్ద పెద్ద పథకాలు ప్రణాళికలు వేసి లాభం లేదు.

సంస్కృత, మాతృభాషలను కళాశాలలలో ఏలాగున బోధించాలనేవిషయం చర్చించినది వాటిని క్షుణ్ణంగా తెలిసిన పండితులుకాదు. ఆ భాషలలో అభినివేశం లేనివారు, కేవల ఊహలతో తమకు తెలియవాటిని గురించి మిడిమిడి జ్ఞానంతో చర్చించారు. ఆధునిక విద్యాబోధనాపద్ధతులంటే ఎలా వుంటాయో వాటి ముక్కూ, మొహమూ తెలియనివారు యిలా యిలా వుండాలని గీట్లుగీసి మరీ మరీ చెబుతున్నారు. పాండిత్యానికి కావలసిన ఆధునిక విజ్ఞానం వీరిలో మృగ్యం. చెన్న రాష్ట్రంలో సంస్కృత మాతృభాషల పాండిత్యమున్నవారు చాలా అరుదు. ఆ భాషల స్వరూపస్వభావాలను తెలియని వారు, అతిముఖ్యమైన విద్యాసమస్యలజోలికి పోవడంవల్ల వాటితో ప్రమేయం పెట్టుకుని అవకతవక నిర్ణయాలు చేయడం చేత ఎంతో హానీ, ముప్పూ కలిగింది.

కళాశాలలలో మాతృ, విదేశభాషల స్థితి ఎలాగున వున్నదో పరిశీలించడానికి సెనేటు వొక కమిటీని వేసినప్పుడు, ఆ కమిటీ కొన్ని ప్రశ్నలజాబితాను తయారుచేసింది. ఈ జాబితా ఎంత పెద్దదైనప్పటికీ వొక ప్రధానమైన ప్రశ్న ఆ ప్రధానంగా యెంచబడి ఆఖరుకు నెట్టబడింది. న్యాయంగా దీనిని ప్రత్యేకం వొక శీర్షికగా విషయంగా

భావించి చర్చించవలసి వుండెను. ఈ ప్రశ్నను గురించి సంపూర్ణమైన విషయ సేకరణ చేయవలసివుండగా దీనిని అప్రస్తుత విధానమనుకొని కమిటీవొక మారుమూలకు త్రోసివేయడం వింతగానేవుంది. మాతృభాషలు సంస్కృత సాహిత్యబోధన కళాశాలలలో ఎందుకు విఫలమవుతున్నాయనే ప్రశ్నకు "మీరేమి జవాబిచ్చారని" నేనొక గొప్పవిద్యావేత్తను అడిగాను. ఈ ప్రశ్నకు యివ్వవలసినంత ప్రాధాన్యతను కమిటీ యీయలేదు కనుక తాను "క్లుప్తంగా" సమాధానమిచ్చాననీ, తనసమాధానం తనకే సంతృప్తినీయలేదనీ ఆయన నాతో చెప్పాడు. మాతృ సంస్కృతభాషలు కళాశాలలలో యెందువల్ల విఫలమయాయో చెప్పడానికి కేవలం ఊహలతో లాటరీవేసి చెపితే సరియైన సమాధానం దొరకదు. ఈ భాషల్ని మిగిలినచోట్ల ఎలాగ బోధిస్తున్నారో గమనించి మన పద్ధతులతో సరిపోల్చి చూసుకుంటే అసలువిషయం తెలియవస్తుంది. అట్టి 'తారతమ్య పరిశీలన' వొక్కటే మంచి ఫలితాన్ని యిస్తుంది. యిందుకోసం మన యిరుగుపొరుగున వున్న కలకత్తా, బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయాలను పరిశీలిద్దాం.

బెంగాలు బొంబాయిలలోవున్న యించుమించు అన్ని కళాశాలలలోనూ సంస్కృతం బోధించడానకు పట్టభద్రులైన లెక్చరర్లు ప్రొఫెసర్లు వున్నారు. వీరిలో ఎక్కువమంది మన భారతీయ విశ్వ విద్యాలయాల్లోనో, లేదా విదేశ విశ్వవిద్యాలయాల్లోనో ఎం.ఏ డిగ్రీ పుచ్చుకున్నవారే. ఈ రెండు రాష్ట్రాలు గొప్ప గొప్ప పండితుల్ని తయారుచేసినవి వీరికి యీరోపులోకూడా పేరు ప్రఖ్యాతులున్నవి. సైంటిఫిక్ సొసైటీలు వెలువరించే పత్రికలలోను సంచికలలోను వీరి వ్యాసాలు అచ్చుపడి మన్ననలను పొందుతున్నాయి. ప్రాకృత సంస్కృత కావ్యాలకు యీ పండితులు వ్యాఖ్యానం రాసి ప్రచురిస్తున్నారు. మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలోనూ, స్వదేశ సంస్థానాల కళాశాలలలోనూ ప్రత్యేకం పట్టభద్రులైన లెక్చరర్లు వున్నారు. కాని సంస్కృత విద్యాబోధనాభివృద్ధికి చెన్నపట్టణం చేసిన కృషి చెప్పుకోదగ్గదిమట్టుకు కాదు.

మనకూ బొంబాయి బెంగాలు విశ్వవిద్యాలయాలకూ వున్న తారతమ్యం యిది : (అ) బొంబాయి బెంగాలులలో బి.ఏ. చదివేవారు సంస్కృతభాష తప్పనిసరిగా చదవవలసి వుంటున్నది. (ఆ) ఈ రెండు విశ్వవిద్యాలయాల్లోనూ గొప్ప గొప్ప పండితులు బోధకులుగా వుండడం ; ముఖ్యంగా బొంబాయిలో సంస్కృత భాషావేత్తలైన డాక్టర్ బుల్హెర్, కీల్హార్న్, పీటర్సన్, భండార్కర్ మొదలైనవారు సంస్కృతం చదివే ఆసక్తిని విద్యార్థులకు కలిగించారు. ఆధునిక పద్ధతులలో భాషాసాహిత్య పరిశోధనలను నడిపారు. (ఇ) బొంబాయి బెంగాలు రాష్ట్రాలలో వాడుకభాష సంస్కృతానకు సన్నిహిత సంబంధంగల భాషలనుండి యేర్పడింది. సంస్కృత కావ్యాలను చదవడమనేకార్యం సంస్కృతిలో వొక అంతర్భాగంగా ఆ రాష్ట్రాల సారస్వత సంప్రదాయం పరిగణిస్తుంది.

ఇంత సౌలభ్యమున్నప్పటికీ వంగీయ సాహిత్య పరిషత్తు 1894-95 సంవత్సరాలమధ్య పరిశీలన చేసినమీదట వొక సంగతిని గ్రహించింది. బెంగాలు స్కూళ్ళల్లోనూ కాలేజీలలోనూ సంస్కృత బోధన అసంతృప్తికరంగా వున్నదనిన్నీ, సాధారణ పట్టభద్రునకు సంస్కృతంలో మిడిమిడి జ్ఞానం తప్ప గట్టితనం లేదనిన్నీ బెంగాలు సాహిత్యపరిషత్తు తన నివేదికలో పేర్కొన్నది. సంస్కృత భాషలో పాండిత్యం సంపాదించడం కష్టం. సంస్కృ -ావ్యాలలో చాలాభాగం వాడుకలోవున్న నుడికారం నశించిపోయి ప్పుడు, సంస్కృతం మృతభాషగా తయారైనప్పుడు వ్రాయబడ్డవే. దేశంలో తదితర చోట్లకువలె బెంగాలులోని ఉపాధ్యాయులకు దానిని బోధించడం తెలియదు. వంగీయ సాహిత్య పరిషత్తు యీ విషయమై విచారణ చేస్తున్నప్పుడు బరంపురం కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలైన శ్రీ బాబూ వ్రజేంద్రనాథ్‌శీల్ ఎం.ఏ; గారిలా తమ అభిప్రాయాలను తెలియజేశారు : "విద్యమీద ఆసక్తీ ప్రేమాలేనంతకాలం, విద్యకుగల ఆదర్శాలపట్ల గౌరవం మృగ్యమౌతున్నప్పుడు, దాని సిద్ధాంతమూ ఆచరణా తెలియనప్పుడు, నాగరికదేశాల్లో విద్య యెలాగున అభివృద్ధి అయిందో దాని చరిత్ర పట్టించుకోనంతవరకూ మనం

పెద్ద పెద్ద పరుగులు పెట్టకూడదు. ఇవన్నీ మనం గ్రహిస్తే అప్పుడు మనదేశంలో ఉన్నతవిద్యను బోధించే బాధ్యతను స్వీకరిద్దాం. విద్యను చెప్పేటపుడు సిద్ధాంత ఆచరణల్లో ఆధునిక పద్ధతులువున్నాయి. నాగరిక దేశల్లోని జాతీయ విద్యాసంస్థలు అవలంభిస్తున్న మార్గాలూ సూత్రాలూ నిజంగా గొప్పవి. ఈ విద్యారహస్యాల నన్నిటినీ మనం గ్రహించి ఆధునిక పద్ధతుల్ని మన విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రవేశ పెడదామంటే తొడతొక్కిడిగా ఛాందస పండితులువచ్చి అడ్డుతగుల్తారు కదా ! ఎవరో కొందరు తెలివైనవాళ్ళుతప్ప మిగిలిన వాళ్ళందరూ దీనికి అభ్యంతరవేం ! ఇదిమాత్రం నాకెంతో బాధగావుంది".

ఇక్కడా బెంగాలులోనూ సంస్కృత భాషలు ఆకర్షించక పోవడానికి అసంబద్ధమైన బోధనా పద్ధతులను అవలబించడమే ప్రధాన కారణం. కావ్యభాషల్ని మాతృభాషల్ని చెప్పడానికి అధ్యాపకులకు "తగినంత రీసెర్చిజ్ఞానమూ విమర్శనాజ్ఞానమూ ఆధునిక యూరోపియను పద్ధతులలో వుండాలనీ" మద్రాసులో యీమధ్య పదేపదే చెప్పబడుతోంది. కాని తీరాచూస్తే యివన్నీ వట్టిమాటలుగానే మిగిలిపోతున్నాయి. కాని ఆచరణలో ఎట్టికృషీ కనిపించదు. ఉత్తరసర్కారు జిల్లాలలో ప్రత్యక్ష బోధనా పద్ధతుల్ని అవలంబించడంతో యేట్సుదొర విద్యావిధానంలో ఆధునికతను ప్రవేశపెట్టే ప్రయత్నాలు చేశాడు. పర్లాకిమిడిలో శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు యేట్సు ప్రభావప్రోద్బలాల వలన చెప్పుకోతగ్గ సత్ఫలితాలను యిందులో సాధించారు. అయితే ఉపాధ్యాయులకు తగిన శిక్షణయివ్వందే ఆధునిక పద్ధతుల్లో అభివృద్ధినీ అభ్యుదయాన్నీ సాధించడం దుస్సాధ్యం. యింతకంటె ప్రధానమైన విద్యాసమస్య మరొకటిలేదు. కలకత్తా ప్రెసిడెన్సీకాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ హెచ్.ఆర్ జేమ్సు "1797 - 1910 మధ్య భారతదేశంలో విద్యారాజకీయజ్ఞత" అనే తన గ్రంథంలో యిలా రాశారు : "మరుగున పడిపోయివున్న ప్రాథమిక విద్యను ఉద్ధరించడానికి యోగ్యత కలిగిన మంచి ఉపాధ్యాయులు అవసరం. ఏదైనా మంచి సాధించాలంటే, నమ్రత కలిగిన విద్యా సేవలకులు ఎంతో మంది ఉత్తేజంతో, కృషి చేయవలసి వుంటుంది. నమ్రత, శిక్షణ కలిగివున్న, అధ్యాపకులు చాలమంది 'నా బొందో' అని సేవచేస్తే గొప్ప ఫలితాలు చేకూరుతాయి. విద్యా వేత్తలు వీరికి శిక్షణ యిచ్చి నిర్మాతలుగా తయారు చేయాలి" 1897 లో ప్యాసుకాబడిన తీర్మానం. "ఉపాధ్యాలకు శిక్షణ" యీవలసిన ఆవశ్యకత యెంతో వున్నదని నొక్కినొక్కి చెప్పింది. "ఉపాధ్యాయులకు శిక్షణ యిచ్చే స్కూళ్ళకు కాలేజీలకు ఎంత డబ్బు యిచ్చినా దండుగ లేదు. తరిఫీదులేని యోగ్యతలేని ఉపాధ్యాయులు నడిపే గ్రాంటు స్కూళ్లకు డబ్బు పెట్టడమంటే కేవలం ఆ సొమ్మును వృధాచేయడమనే అర్థం. సరియైన ఉత్తేజంతో ఆదర్శంతో ట్రెయినింగు కాలేజీలు కృషి సల్పితే ప్రతి సంవత్సరం మంచి మంచి ఉపాధ్యాయులను హైస్కూళ్ళకు పంపించగలుగుతాయి. ఉన్నత ఆదర్శాలంటే ఉత్సాహం, పట్టుదల మొత్తం సెకండరీ విద్యావిధానాన్ని విప్లవాత్మకం చేయగల నూతన బోధనా పద్ధతులపట్ల శ్రద్ధావున్న ఉపాధ్యాయులను ఈట్రెయినింగు కళాశాలలు హైస్కూళ్లకు పంపించగలిగితే ఎన్నో సత్ఫలితాలు కలుగుతాయి. యిదివరకు యింగ్లీషును పాఠశాలలలో చెప్పే పద్ధతులు బహుచెడ్డవి."

ఇంగ్లీషుభాషనుగురించిన ఆఖరి వాక్యమే యదార్థమైనట్లయితే అది సంస్కృత మాతృభాషల పట్ల మరీనిజం. ఈ రాష్ట్రంలో వీటిని బోధించే విధానమున్నదే అది ఎంతటి దోషభూయిష్టమైందో మాటలతో వర్ణించి చెప్పలేం. వీటిని చెప్పే పండితులు మృతజీవద్భాషల్ని రెండింటిని వొకేలాగున చెపతారు. వ్యవహారంలో వున్న అర్థాలకు మారుఅర్థాలీయబడిన అనేక పర్యాయపదాలుగల నిఘంటువులు, ప్రామాణికంకాని వ్యాకరణాలూ వల్లెవేసి వాటిసహాయంతో భాషల్ని బోధిస్తూ వుంటారు. యీరొడ్డకొట్టుడు చదువులు విద్యార్థులకు విసుగునీ విముఖతనూ కలిగిస్తున్నాయంటే ఆశ్చర్యం దేనికి !

ప్రభుత్వమిచ్చిన గ్రాంటును యూనివర్సిటీ చక్కగా వినియోగించదలుచుకుంటే సంస్కృతం చెప్పడానకు విశ్వవిద్యాలయంలో వొక జర్మనుపండితుణ్ణి ప్రొఫెసరుగా నియమించడం మంచిది. మృతజీవద్భాషలను ఆధునిక పద్ధతులలో బోధించగల సామర్థ్యం వున్న పండితుణ్ణి మాత్రమే విద్యాలయంలో ప్రొఫెసరుగా వేయాలి. ప్రొఫెసరుగా యెవర్ని వేసినా అతనికిమాత్రం నిర్దుష్టమైన పాండిత్యం వుండాలి. అతను విద్యావేత్తగా మన్ననలు పొందినవాడై వుండాలి. యింతటిపేరు ప్రఖ్యాతలున్న పండితుడు మనకు దొరకాలంటే అతనికిచ్చే జీతం హెచ్చుగా వుండకతప్పదు. డబ్బును పొదుపుగా వాడుకోవాలని చెప్పడం యీ విషయంలో వొక నేరమే. హైస్కూళ్ళలో ఆధునికపద్ధతుల ననుసరించి భాషల్ని బోధించడానకు ఎలిమెంటరీస్కూళ్ళల్లో పండితులకు ఉపాధ్యాయులకు శిక్షణయిచ్చేందుకు పట్టభద్రులను నియమించవచ్చును. పట్టభద్రులను శిక్షణయిచ్చేందుకు గవర్నమెంటు ట్రెయినింగు కాలేజీలలో పైనచెప్పిన యోగ్యతలుకల ప్రొఫెసరును నియమించవచ్చును.

మహారాష్ట్ర బెంగాలులలో ఉన్నతమైన పాశ్చాత్య సంస్కృతిని అలవరుచుకున్న పండితులువున్నారు. ఎంతో పట్టుదలతో ఆసక్తితో తాము మాతృభాషలలో కృషిచేయగలమని వారు పూనికవహించారు. గత అర్ధశతాబ్ది కాలంలో బెంగాలు భాష సాధించిన అభ్యుదయం అద్భుతమైనది. దక్షిణ దేశంలోని మాతృభాషలు సాధారణంగా సంస్కృతిలేని మిడిమిడి జ్ఞానంగల మహామహుల చేతుల్లోపడ్డాయి. సారస్వతకళలేని కొరత స్పష్టంగా కనిపిస్తూనేవుంది. మాతృభాషలు విఫలమెందుకయినవో అని విచారణచేసే వారిదృష్టినుంచి కారణాలన్నీ తప్పించుకు పోయాయి. వారిదృష్టికి మూల హేతువులు కనిపించనేలేదు. అయినప్పటికీ దీనిక్కారణం అన్వేషించడానకు మనం ఆట్టేదూరం పోనక్కర్లేదు. దుస్సాధ్యమైన కృతక భాషను విద్యావిధానంలో ప్రవేశపెట్టడమే యీ అనర్ధానికి కారణం ; ప్రాచీన గ్రాంధికాన్ని కావ్యభాషగా స్వీకరించడమే యిందుకు హేతువు.

1912 అక్టోబరు నెలలో వెలువడిన “ఏషియాటిక్ క్వార్టర్లీలో” వొక రచయిత యీజిప్టులో అరబిక్ భాషల స్థితినిగురించి బహుచక్కని వ్యాసం రాశాడు. ఆయన చెప్పిన మాటలు దక్షిణ భారతదేశ మాతృభాషలకు సాధారణంగా వర్తింపజేసుకోవచ్చును. విశేషించి తెలుగుభాషకు ఆయన వాక్యాలను అన్వయింప జేసుకోవచ్చును : “జనులు మాట్లాడే భాష వొకటీ, కావ్యాలలో ఉపయుక్తమౌతున్న దింకొకటీ. రెండూ రెండు వేర్వేరు భాషలుగలదేశం వొకయీజిప్టు మాత్రమే కాదు. భాషలను యిలాగ వుపయోగించడమనేది తదితర దేశాలలోకూడా కనిపిస్తున్నది. ఈ విధంగా యెందుకు జరుగుతున్నదో తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం మనకు జనించడం సహజమే. వాడుకభాష వొకరీతిగను కావ్యభాష మరో రీతిగను వుండడమనే ద్వంద్వ స్వభావం వొక చెడుగుకు కారణమయింది. ప్రతిభ సన్నగిల్లింది. బుద్ధి వికసించక కుంటుపడి సాహిత్యం మందగించింది, ప్రాచ్యదేశాలలో చాలావాటికి, పాశ్చాత్య దేశాలలో కొన్నిటికి యిదే స్థితి. ఈ దేశాలలో మాతృభాషలవిద్య యెందుకూ పనికిరాకుండా పోతున్నదని గాభరాపడ్డ పెద్దలకు ముమ్ముందు వొక విషయం తెలిసివస్తుంది. తమ దేశంలో వాడుకభాష కానిదానిని, కావ్యభాషగా అంగీకరించడంవల్ల ఆకృతక భాషా సంప్రదాయం అభివృద్ధికి ఆటంకం కలగజేస్తున్నదని త్వరలోనే వీరు గ్రహించక తప్పదు.”

నేడు వున్న తెలుగు వ్యాకరణం అచ్చంగా 11వ శతాబ్దంలో రాయబడ్డ కావ్యభాషకు చెందినది. వ్యవహారంలో భ్రష్టమయిన శబ్దాలతో ప్రాచీన రూపాలతో వ్యాకరణం నిండివుంది. సంస్కృత శబ్దాలనుంచి తత్సమతద్భవాలను చేయడమెలాగునో, సమాసం కట్టడమెలాగునో యీ వ్యాకరణం సూత్రీకరిస్తుంది. దీనికీ ప్రస్తుతభాషకూ సంబంధమేమీ కనిపించదు. గత శతాబ్దపు చివరి అర్ధకాలంలో కావ్యభాషలో ఆధునిక వచనరచనను సృష్టించడానికి పాశ్చాత్య

సంస్కృతితో చాలీచాలనితగుమాత్రం సంబంధం కలిగిన కొందరుపెద్దలు ప్రయత్నాలు చేశారు. తమ ప్రయోజనసిద్ధికోసం వ్యాకరణసూత్రాలను వుల్లంఘించారు. యిప్పుడు వ్రాస్తున్న తెలుగువచనం చాలా భాగం బూతులబుంగ. కృతకమైన తప్పులతడకలతో నిండిన దోషభూయిష్టమైన పడికట్టురాళ్లవంటి యీ తెలుగు భాషనే ప్రాథమిక ఉన్నత పాఠశాలలోని పిల్లలకు నూరిపోస్తున్నారు. వాడుకభాష కొక నిఘంటువనేదిలేదు. పోనీ, మృతజీవద్భాషల వ్యవస్థలను తెలిపే శాస్త్రీయపద్ధతులలో తయారు చేసిన వ్యాకరణం అంతకుముందేలేదు. భాషంటేనూ, వ్యాకరణ మంటేనూ పండితులనబడే వారికి అసలు సిసలు అభిప్రాయలు లేవు. చాలామందికి వాటినిగురించి వున్న జ్ఞానం ఆశాస్త్రీయమైనదీ ; ఆధారాల్లేనిదీ.

తెలుగు భాషాధ్యయనంలో అభివృద్ధి సుతాలాం కనిపించదు. అలాంటప్పుడు తెలుగుభాష కొక ప్రొఫెసరును వేసి డబ్బు దండుగపెట్టడం అనవసరం. వొక ప్రొఫెసరు యూనివర్సిటీలో కూచుని పనిచేయతగ్గంత విషయసంపత్తి తెలుగులో యింకా జతచేయబడి వుండలేదు,

తెలుగుభాషను శాస్త్రీయ పద్ధతులమీద పరిశీలించానని యిప్పుడు చెప్పుకోగల పండితుడు భారతీయుడుకానీ, లేదా యూరోపియను కానీ మనదేశంలో కనిపించదు. వొకే వొక శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులు తప్ప యీ విషయంలో నిర్దుష్టమైన ప్రామాణిక శాస్త్రపద్ధతులలో కృషి చేసిన పండితుడంటూ యింకొకడు లేడు. ప్రొఫెసరు పదవిని పొందడానికి తెలుగుభాషా సాహిత్యాలపై పరిశీలనచేసి చక్కని గ్రంథాలను వ్రాసి అర్హత సంపాదించుకున్న భారతీయుడు కానీ, లేదా యూరోపియనుగానీ యింతవరకు ఎవరూ లేరు. పదవిని పొందిన తరువాత మెల్లమెల్లగా ప్రొఫెసరుగిరీకి కావాలసిన నేర్పూ చాకచక్యంవూ అతనే సంపాదించుకుంటాడని అనడం కేవలమసంగతం.

గత సంవత్సరం విజయనగరంలో జరిగిన సమావేశ వివరాలను తెలిపే పత్రాన్ని యిందుతో జతపరచి వుంచుతున్నాను. తెలుగును ఏయేపద్ధతులలో బోధించాలనే విషయం చర్చకువచ్చి ఆ సమావేశం వొక తీర్మానాన్ని చేసింది. అనేక శతాబ్దాలనుంచీ వివిధదశలలో ప్రజలు మాట్లాడుకుంటూ వుండే తెలుగు ఏలావుండేదో తెలిపేసరియైన దాఖలాపత్రాలు కనిపించడంలేదు. కనుక శాస్త్రీయపద్ధతులలో అధ్యయన మనేది జీవద్భాషలతోనే ప్రారంభించవలసి వుంది. కావ్యభాషనుగురించి ఎవరైనా నాలుగు విషయాలు తెలుసుకుందుకు పూనుకుంటాడనుకుందాం. అప్పుడతనికి అడుగడుగునా, కాలుజారిప్రమాదాల్లోకి తీసుకుపోతూనే వుంటుంది. గట్టితనమేమీలేని జారుడునేల మీద తాను కాలుమోపితినని అతను భయపడవలసివస్తుంది. పద్యరచనలో లాఘవంలేనందువల్ల దీర్ఘసమాస రచనవల్ల పాదపూరణార్థమై శబ్దాలుమారిపోవడంవల్ల కావ్యభాషలో యేది కృతకమో యేదికాదో తెలియని దిక్కుమాలిన అవస్థయెదుర్కొంటున్నది. ఈ కావ్యభాషలో యెంతమటుకు జీవద్భాష వున్నదో దానిని యేయేజిల్లాలలో యేయేకాలాలలో జనులు వాడుతూవుండేవారో, పోల్చుకోవడం కష్టమైనపని. కావ్యభాషలో ప్రయుక్తంకాని కొన్ని ధ్వని యుచ్చారణలు వాడుకభాషలో కనిపిస్తున్నవి. భాషలో కలిగిన యీస్థితికి ధ్వనియుచ్చారణ వలన కలిగినమార్పు యెంతమటుకు కారణమో, నిర్ధారించడం కష్టం. అదేవిధంగా తెలుగుభాషలోని ధ్వనులను యథాతథంగా రూపకల్పన చేయుటకు, ప్రాకృత అక్షరసమామ్నాయానికి యేయేచోట్ల తగినంత సామర్థ్యం లేదో తేల్చిచెప్పడంకూడా తేలికైనపనికాదు. జనులు మాట్లాడుకునే మాండలిక భాషలను వొకదానితో వొకటి సరిపోల్చి జాగ్రత్తగా తారతమ్య పరిశీలనచేసిన తర్వాత కాని ప్రాచీన కావ్యభాషను సమగ్రంగా తెలుసుకోవడం సాధ్యపడదు.

గ్రాంటులో కొంతభాగం తెలుగురీసెర్చికి పండితులకు శిక్షణ యిచ్చేందుకుపయోగించవలసివుంది. తెలుగు భాషను శాస్త్రీయపద్ధతులలో పరిశీలించి తగినవిషయసంపత్తిని సేకరించేందుకుగాను, వీరుకృషి చేయగలరు. వ్యాకరణాలు, భాషా నింఘంటువులు ప్రాచీనకవులనుగురించిన సమాచారం శాసన పరిశోధనలు యెన్నోజరగవలసిన ఆవశ్యకతవుంది. శిష్టవ్యావహారిక భాషానిఘంటును తయారుచేసినట్లయితే అది భారతీయులకీ విదేశస్థులకీకూడా ఉపయోగపడుతుంది. మాతృభాషలను గట్టి పునాదులమీద విద్యాలయాలలో బోధింప దలుచుకుంటే ప్రభుత్వం జాప్యమేమీ చేయకుండా వెంటనే ద్రావిడభాషల పరిశీలనకు పూనుకోవలసి వుంటుంది.

ఈ పని మానుకుని వ్యక్తుల స్వంతలైబ్రరీలలో వున్న వ్రాతపత్రులను సేకరించి లాభంలేదు. వ్యాఖ్యానసహితంగా ప్రాచీన కావ్యాలను అచ్చువేసే కార్యం ప్రైవేటు కంపెనీలకు వొదిలిపెట్టడం మంచిది. స్వతంత్రమైన తెలుగుకావ్యరచన యితర భాషలలో సరిపోల్చి చూసినట్లయితే మొన్నమొన్నటిదే అనిపిస్తుంది. కృతకంగానూ కవిసమయాలతోనూ నిండి వుండడంచేత యీ కావ్యాలు అంత అభిరుచిని కలిగించడం లేదు. స్వతంత్రప్రాచీన తెలుగుకావ్యాలలో మనకు ఆసక్తిని పుట్టించేవి గ్రంధావతారికలలో వర్ణించిన కవివంశావళుల కవిపోషకుల చరిత్ర. కానీ యివికూడా పైపై మెరుగులేకాని నిజమైన చారిత్రకజ్ఞానాన్నీయవు.

తెలుగులో రీసెర్చి చేయడానికి విశ్వవిద్యాలయంలో రెండు ఫెల్లోషిప్పులు, మూడుస్కాలరు షిప్పులు వుండాలని నా ప్రతిపాదన. అవి ఎన్ని సంవత్సరాల కాలంవుండాలో వాటికి నెలకు యెంత ధనాన్ని వినయోగించాలో సిండికేటు నిర్ణయించుకోవచ్చును. వీటిని పొందుతున్న పండితులు ఆధునిక పాశ్చాత్య పద్ధతులలో శిక్షణ పొందవలసి వుంటుంది. తెలుగు భాషను మాత్రమేకాక అధమపక్షం ద్రవిడభాషలలో ప్రధానమైన వొకభాషనైనా వీరు చక్కగా పఠించాలి. ఇదే విధంగా తమిళ, మళయాళ భాషలలో పండితులను నియమించడంమంచిది. మళయాళీ కన్నడుల జనాభా మనరాష్ట్రంలో తక్కువ. యీభాషల అభివృద్ధికి ప్రత్యేకశ్రద్ధతో తిరువాంకూరు కొచ్చినులు పాటుపడుతున్నవి. మంగళూరులోవున్న బేసిక్ మిషను పండితుల సహాయాన్నీ సేవను కన్నడభాష పొందుతున్నదంటే అది నిజంగా కన్నడుల అదృష్టం.

ఇండియా ప్రభుత్వ మిచ్చిన గ్రాంటు విశ్వవిద్యాలయ ప్రత్యేకావసరాలకే ఉద్దేశింపబడిందని నా ఊహ. మాతృభాషలను శాస్త్రీయపద్ధతులమీద ఉద్ధరించడమనేది అత్యవసరమైన కార్యం. విద్యా స్వరూప స్వభావాలకు యివి ప్రాతిపదికలను చేకూర్చగలవు. వీటినిబట్టే సాహిత్య సృష్టిలో గుణం నిర్ధారింపబడుతుంది; వీటి ప్రోత్సాహంమీదనే సాహిత్యరచన బహుళంగా జరగడమో, లేక జరగకపోవడమో సంభవిస్తుంది. ప్రజలందరినీ విద్యావంతులను చేయడమనేది మాతృభాషల అభివృద్ధిమీదనూ, వ్యుత్పన్నమౌతున్న సారస్వతం మీదనూ ఆధారపడి వుంటున్నది. మాతృభాషలను బోధించే వారి రూపొందించేవారి భుజస్కంధాలపై నేడు మహత్తరమైన బాధ్యత వుంది. ఈ సత్యాన్ని వారు గ్రహిస్తారనినే నాశిస్తున్నాను.

ఇప్పుడు అమలులోవున్న దోషాలను రూపుమాపాలంటే అతుకులబొంతలను వాటిపై కప్పి ప్రయోజనంలేదు. ఆధునిక పద్ధతులలో మాతృభాషలను బోధించడానికి ఉపాధ్యాయులకు శిక్షణ యిచ్చే ప్రణాళికలను జాగ్రత్తగా రచించి తీరాలి. వాటిని విస్తృతంగా ధారాళంగా ఆచరణలో సాధించాలి. ఏ పని చేయదలచుకున్నా దానిని సమగ్రంగా పరిపూర్ణంగా చేయవలసివుంటుంది. వొకదానికొకటి పరస్పర విరుద్ధమైన ప్రణాళికలను ఊహించివున్న ఆ కాస్త సొమ్మును ఎందుకూ పనికిరాకుండా వెచ్చించరాదు. అలా అయితే ఏ ప్రణాళికా నెరవేరదు. వేసిన అన్ని ప్రణాళికలూ ధ్వంసమౌతాయి.

భారతదేశ ఆర్థికశాస్త్రాన్ని విషయాలను పఠించవలసిన ఆవశ్యకత యెంతో కలదని నేను పూర్తిగా గుర్తిస్తున్నాను. అది చాలా ప్రధానమైనదని నా నమ్మకం. ఇది వొకేవొక రాష్ట్రానికి సంబంధించినదికాదు. ఇంతవరకూ జిల్లా సంఘాలు స్థానిక ఆర్థిక విషయాలపై పెద్ద పెద్ద ప్రసంగాలు చేయదపు ఉత్సాహంతో అదైనా యేదాది కొక్కసారి సమావేశాలు యేర్పాటు చేస్తున్నవి. ప్రజలు ఆర్థిక విషయాల పఠనమునకు గల ఆవశ్యకతను ప్రాధాన్యతను గ్రహించి మేలుకొంటారని ఆశిద్దాం. మద్రాసు ఆర్థిక సంఘం యేర్పడడం యెంతో శుభసూచన. ఈ సంఘానికే ప్రస్తుతం ఆర్థిక శాస్త్రాధ్యయనమనే కార్యభారం వొప్పగించవచ్చునేమో ?

సంస్కృత పాళీ ద్రావిడ భాషలలో ఆధునిక విద్యాబోధనా పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టే ప్రణాళికకు ఇండియా గవర్నమెంటు ప్రోత్సాహమిచ్చే సూచనలు కానవస్తున్నవి. శిక్షణా పాఠాశాలలను నెలకొల్పడానికి హెచ్చుగ్రాంటు కావలెనని విశ్వవిద్యాలయం రాష్ట్ర ప్రభుత్వంద్వారా ప్రభుత్వాన్ని అడగవలసివుంది.

మాతృభాషల్లో ఉపాధ్యాయులను తరిఫీదు చేయడమనేది విశ్వవిద్యాలయాల విద్యుక్తధర్మం. ఎలిమెంటరీ, సెకండరీ తరగతుల ఉపాధ్యాయులకు శిక్షణ యిచ్చేందుకు ఆక్సుఫర్డు యూనివర్సిటీకి చక్కని సంస్థ వొకటి కలదని నేను వేరే మీకు చెప్పనక్కరలేదనుకుంటాను.

ఆధునిక ఆంధ్ర వచన రచన

శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డి వాదనల ధోరణినీ సారాంశాన్నీ నేను సమంగా బోధపరచుకున్నట్లయితే అవియివీ ఈ ప్రతిపాదనల్ని చేయడంలో ఆయనడద్దేశం తెలుగు ఉపయుక్తమైన జీవద్భాషగా సరియైన దారిలో పెంపొందున ని మాతృభాషలకు భౌతిక ప్రకృతిశాస్త్ర గ్రంధాలయ పరనమునకూ వొకవిధమైన సంబంధము కుదిరినపుడు యీ లక్ష్యం నెరవేరగలదు ఇటువంటి సంబంధాన్ని కలగచేయడముకు ఆధునిక అభిరుచులుగల విషయాలపై రాశిన వచన గ్రంధాలను హెచ్చుగా పాఠ్యభాగాలుగా నిర్ణయించాలి ఇది ఒక సాధనమనిన్నీ యిలా చేసినట్లయిన గ్రంధకర్తలను ప్రోత్సహించినట్టవుతుందనిన్నీ ఆయన అభిప్రాయం

ఇందుకుగాను ఇంటర్మీడియటు పరీక్షలకీదిగువ విధంగా పుస్తకాలుండాలని శ్రీ రెడ్డిగారు ప్రతిపాదిస్తున్నారు (అ) ఆధునిక విషయాలపై ఆసక్తిని కలిగించే వచన గ్రంధాలు మొత్తము పాఠ్యభాగంలో సగానికి సగం వుండవలె (ఆ) పుస్తకాలలో కొన్ని భాగాలనుగాక పూర్తిగ్రంధాలనే నిర్ణయించాలి ఆరువందలపేజీల వచనం విద్యారుత్థులు చదవడానికి భారమైనట్టిదని అనుకోరాదు (ఇ) వొక సంవత్సరానకు వేసిన టెక్స్టు బుక్కులు తిరిగి వేయగూడదు

బి ఏ పరీక్షకులకు వెళ్ళే విద్యార్థులమీద ఉదహరించిన వచనగ్రంధములవంటివి మూడింటినైనా చదువుకోరాదు ఇంటర్మీడియటు నందువలెనే ఆరువందలపేజీల వచనమునుపాఠ్యభాగముగా నిర్ణయిస్తూ ఒకసారివేసిన పుస్తకమును మళ్ళీ టెక్స్టు బుక్కుగా నియమించరాదు

ఇవీ శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు చేసిన ప్రతిపాదనలు ఆధునిక అభిరుచులపై ఆసక్తికలిగించే వచనగ్రంధాలను పాఠ్యభాగాలుగా వేయాలని ఆయన అంటున్నారంటే పోనీ అవి తెలుగులో నవలలనబడే పుస్తకాలైనా కావు సైన్సు పుస్తకాలను పాఠ్యగ్రంధాలుగా విద్యార్థులకు నియమించాలని ఆయన సూచన విద్యార్థుల భాషాభివృద్ధికి మనం కోర్సులను పెట్టేటపుడు ఆ పుస్తకాలు మంచి సాహిత్యం కలిగినవైనా వుండాలి లేదా భాషాచరిత్ర సాహిత్యచరిత్రలపై విద్యార్థులకు కొంత విషయజ్ఞానం బోధించేవిగానైనా వుండాలి టెక్స్టుబుక్కులకు యీ నియమాలు

వుండాలనే విషయం శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు విస్మరించినట్లు ఎవరికైనా బోధపడక మానదు. కాని శ్రీ రెడ్డిగారు మాత్రం తన జాబితాలోవున్న గ్రంథాలు ఉదాత్తమైన సాహిత్యలక్షణాలు కలిగినవని అంటున్నారు. అందులో కొన్ని పుస్తకాలు ఆయన మాటల ప్రకారం "స్వకీయ ప్రతిభకు ఉపజ్ఞకు పరిశోధనకు మహత్తరమైన దృష్టాంతాలు ; దుష్టమైన పాండిత్య ప్రకర్షనుచాటే భాష వీటిల్లో మృగ్యం. మధురమైన సరళరీతిని సొగసైన శైలిలో యీ గ్రంథాలు రచింపబడ్డాయి."

తమ జాబితాలోవున్న గ్రంథాలకు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు చెబుతున్న యీలక్షణాలేవుంటే, ఆయన సూచించిన రీతిలో కొంత ప్రయత్నంచేయ తగును. వెంటనే ఆ మార్గాలను ఆచరింపకతప్పదు. కాని ఆ పుస్తకాలను పఠించినతరువాత నాకు కలిగిన అభిప్రాయాలు శ్రీ రెడ్డిగారి ఊహలకు భిన్నములు. ఇలా చెప్పవలసి వస్తున్నందుకు విచారంగానేవున్నది. కొంత వివరణలతో యీ గ్రంథాలను సమాలోచిస్తాను.

శ్రీ రెడ్డిగారి జాబితాలోని పుస్తకములను మూడు విధాలుగా విభాగింపవచ్చును. (అ) సైన్సు టెక్స్టుబుక్కులు లేదా ఏదోవిధాన సైన్సుకు సంబంధించిన గ్రంథాలు (ఆ) చారిత్రక (ఇ) కల్పనా గ్రంథాలు.

సైన్సుకు సంబంధించిన గ్రంథాలపై శ్రీ రెడ్డిగారు వొత్తి వొత్తి చెప్పడమువలన ముందుగా వాటినిగురించే తెలియచేస్తాను. విజ్ఞానచంద్రికామండలివారి 3, 6, 7,11,12, 14 18,22, 23, ,25,26,27 నంబరుగల ప్రచురణలు ఎలిమెంటరీ సైన్సుకు చెందిన టెక్స్టుపుస్తకాలు. ఇందులో రెండు వైద్యగ్రంథాలు ; వొకటి కలరామీదను, మరొకటి మలేరియా మీదను వ్రాయబడ్డాయి. ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ సమాజం వారచ్చొత్తించి ప్రచురించిన గ్రంథాలలో వొకటి ఆరోగ్యశాస్త్రానికి సంబంధించినదీ, మరొకటి పశువైద్యానికి సంబంధించినదీ ! ఆంధ్రప్రచారణీసభ సీరీసులో సైన్సు గ్రంథాలు లేవు. కేవలం అవన్నీ నవలలే కొవ్వొత్తులను తయారుచేయడము గురించి వొక గ్రంథరాజమూ, అగ్గిపెట్టల ఫ్యాక్టరీల గురించి యింకొక పుస్తకమూ మానవసేవా సమాజంవారు ప్రచురించారు.

శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు రాశిన అర్థశాస్త్రమనే గ్రంథం తప్ప, మిగిలిన యీ సైన్సుపుస్తకాలన్నీ స్వకీయ ప్రతిభతో కూడివున్నవీకావు ; స్వతంత్రమైనవీకావు. అక్కడవీ యిక్కడవీ తెచ్చి ఏర్చి కూర్చిన గ్రంథాలు యివి. ఇస్కూలుపిల్లలకు జనులకు సైన్సును గురించిన కొన్ని ప్రాథమిక విషయాలను తెల్పేటందుకుగాను వీటిని ప్రచురించారు. అదే ప్రచురణకర్తల ఉద్దేశం. యీ ప్రచురణలను సాహిత్య గ్రంథాలుగా ప్రచురణ కర్తలుగాని లేదా రచయితలుగాని చెప్పుకోవడంలేదు. ఇంగ్లీషు టెక్స్టుబుక్కులకు యివి అనుసరణములు ; లేదా యింగ్లీషు వ్యాసాలకు తెలుగుకూర్పులు. యింతకంటె మరేమీకావు !

తాము అలవాటుపడని భాషలోని సైన్సువిషయాలను తెలుగులో రాస్తున్నప్పుడు రచయితలు సమానార్థక శబ్దాలకు, సాంకేతిక పదాలకు ఎంతో అవస్థపడ్డారు ; కాని వారిచ్చిన పారిభాషిక పదాలు సులభద్యోతకములు కాకపోతేమానె, వాటికి అర్థమేమో తెలియని తికమకావస్థలో మనంపడతాము. తామీ పనికి కొత్తవారమని రచయితలు పీఠికలో చెప్పుకొన్నారు. విజ్ఞాన చంద్రికా మండలి సంపాదకులు తమ ప్రచురణాలయపు ప్రకటనలోనూ, సాధారణ పీఠికలోనూ యీ విధంగా శెలవిస్తున్నారు : "మా గ్రంథాలన్నీ జనోపయోగమునకై వ్రాయబడినవి. ఇంగ్లీషుభాష తెలియనివారికి ఇంగ్లీషున వ్రాయబడిన విషయాలను తెలియచెప్పి జ్ఞానమును కలిగించు ఆశయముతో ఈ ప్రచురణములను ప్రారంభించితిమి."

"భౌతికశాస్త్ర ప్రాథమికవిషయాల"నే గ్రంథపీఠికలో రచయిత యిలాగున వ్రాసినారు. "ఇటువంటి

విజ్ఞానశాస్త్రవిషయములను గురించి వ్రాయుట నాకిదే ప్రథమప్రయత్నముగాన, యిందు స్ఖాలిత్యములుండిన నుండవచ్చును .... క్రిందితరగతుల జదువువిద్యార్థుల యవసరములను దీర్చుటకై వారి కుపయోగపడునట్లీ గ్రంథమును రెండు భాగములుగ విభజించుట జరిగినది." ప్రకృతిశాస్త్ర విషయాలపై రాసిన ప్రైమరులను చిన్నపిల్లలకు పనికివచ్చేవిధంగా అచ్చొత్తించామని వారేరాస్తున్నారు.

తమకు పుస్తకాలను రాసేవారికి సాహిత్యరచనలో చెయ్యి తిరగవలెననికానీ, లేదా వారు విషయమెరిగిన పండితులు కావలెననికానీ, విజ్ఞానచంద్రికామండలి సంపాదకులు కోరడములేదు. మాన్యుయల్ ఆఫ్ బయాలజీని కూర్చినది శ్రీ లక్ష్మీపతిగారు. అప్పుడు ఆయన, యం.బి.సి.యం.పైనలు క్లాసును చదువుతూవుండిరి. "తమకు తీరికచిక్కిన వేళల్లో" ఆయన యీ గ్రంథమును రాశారట ! ఇదేవిధంగా మాన్యుయలాఫ్ కెమిస్ట్రీని జతకూర్చిన శ్రీవిశ్వనాధశాస్త్రిగారు ఆ గ్రంథమును సమకూర్చునప్పటికి ఎం.ఏ క్లాసును చదువుతూ వుండిరి.

యీరకమైన గ్రంథాలను "నిర్దుష్టమైనవిగానూ, అనవసర పాండిత్య ప్రకర్షను చూపేభాషలో కాకుండా నాజూకైన మధురభాషలో రాయబడినవిగానూ" శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు ఉదహరిస్తున్నారు. యీ గ్రంథాలకు కలవని శ్రీ రెడ్డిగారు చేస్తున్న క్లెయిమ్ను వాటి ప్రచురణకర్తలే చేయడము లేదు. మీదను రెడ్డిగారు పేర్కొంటున్న లక్షణాలు తమ గ్రంథాలకు పట్టవలెనని రచయితలను సంపాదకులే కోరివుండలేదు. దానిమాటకేమి, గ్రంథకర్తలకు వ్యాకరణ పరిజ్ఞానము చక్కగ కుదరవలెననే కోరికనుసైతం సంపాదకులు కోరివుండలేదు. 'భౌతికశాస్త్రము' గ్రంథపీఠికలో సంపాదకులు యిలా శెలవిచ్చి యున్నారు : "రచయితలు పంపిన గ్రంథములలోని వ్యాకరణ దోషములను యితర స్ఖాలిత్యములను సరిదిద్ది గ్రంథకర్తలకు ఉదాహరణ రూపముగ వారిదోషములను వారికి జూపి సర్వవిధముల వారికి సాహాయ్యము జేయుటయే మా మండలి ఆశయము."

మీది పేరాలలో నేను ఉదాహరించిన వారి వాక్యాలను పరిశీలించినట్లయితే యీ సైన్సు గ్రంథాలవిలువ, స్వభావము, తత్వము ఏలాటివో అర్థమవుతాయి. వెర్నాక్యులరు టెక్స్టుబుక్కుల బాగాలుగా యీసైన్సుపుస్తకాలను భావించుకుని, వీటిని చదవమని విద్యార్థులను కోరడం ఏమాత్రమూ న్యాయంకాదు. యీ సైన్సు విషయాలను తెలుగుపండితుడు క్లాసులలో విద్యార్థులకు ఎలాగున బోధించగలడు?

యీ పుస్తకాలు దేశంలో విరివిగ చెల్లిపోతున్నవని శ్రీ రెడ్డిగారంటున్నారు. ఇవి శాశ్వత పోషకుల అభిమానంపై చందాదారుల పోషణపై ఆధారపడి వున్నవని నేనంటున్నాను.

ఇక చరిత్ర గ్రంథాలను గురించి కొంత ముచ్చటిస్తాను. రచయితలు అద్భుతమైన తెలివితేటలతో పరిశీలనకావించి తమ స్వకీయ ప్రతిభను ఉపజ్ఞను ప్రదర్శించారని శ్రీ రెడ్డిగారు యీ చరిత్ర గ్రంథాలను దృష్టిలో పెట్టుకొనే అని వుంటారనుకుంటాను. నేనీ పుస్తకాలను జాగ్రత్తగా చదివాను. యివి శాస్త్రీయ ప్రామాణిక పద్ధతులకూ విషయాలకూ దూరంగావుంటూ వీటిల్లో వొక్కొక్కచోట కల్పితకథలను నిజమైన చరిత్రగా చెప్పడం కనిపించింది. 'ఆంధ్రులచరిత్ర' మినహాయించి, మిగిలిన చరిత్ర గ్రంథాలన్నీ క్లుప్తీకరింప బడిన కూర్పులు ; చారిత్రక గ్రంథాలను రాశేటప్పుడు ప్రామాణికమైన మూల ఆధారాల జోలికి రచయితలుపోలేదు. శాసన ఆధారలేవీ వున్నట్లు సాధారణంగా కానరావు. భారతదేశ సంక్షిప్త చరిత్రలోని ఉదయపూర్ రాజపుత్రులను గురించి రాశిన ప్రకరణమొకటి యిందుకు వుదాహరణ. ఈ గ్రంథంలో వర్ణింపబడిన పృధ్వీ రాజు రాణీసంయుక్తల చరిత్రవొకపరి తిలకించవలసినదిగా కోరుతున్నాను. శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు రాశిన చరిత్ర గ్రంథం నుండి కొన్నిభాగాలను మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలకు పాఠ్యవిషయాలుగా వేయడంకూడా తటస్థించింది.

సాహిత్య లక్షణమేమీ పట్టని గ్రంథాలను విద్యార్థుల మెడకు తగిలించడం వొట్టి దురన్యాయమని నాదృఢవిశ్వాసం. విశ్వవిద్యాలయమూ, విద్యాశాఖా తెలుగు రచయితలకు ప్రోత్సాహం కలుగచేయవలెననే సిద్ధాంతం యిదివరకు తెలుగు సాహిత్యానికీ, తెలుగున విద్యా పఠనానికీ ఎంతో హాని కలగచేసింది. చెడ్డపుస్తకాలను విద్యార్థుల మొహాన కొట్టడం వలన తక్కువ జాతి సాహిత్యం దేశంలో విరివిగా పుట్టి పెరగజొచ్చింది. యెట్టి సాహిత్యశాఖకు చెందిన యే మంచి పుస్తకాన్నైనా రాయాలంటే ప్రత్యేకమైన సాధన శిక్షణ అవసరం. రచయితలలో చాలామందికి యీ గుణసంపత్తి కొరవడింది. సాహిత్య కళా రచనా భ్యాసమనేది యీ దేశంలో ఎరగని మాట ; తెలిసీ తెలియని పాండిత్యంతో యువకులు గ్రంథాలను రాసి అందులోని భాషను పండితులచేరి దిద్దించుకుంటూ గ్రంథ రచయితల మనిపించుకుంటున్నారు. వీటిని దిద్దే పండితులు నిర్లక్ష్యంగా యీ భాషను పరిశీలించి తప్పులతడకలతోనే దేశంలోనికి వొదులుతున్నారు. నేను ఈ దిగువ కొన్ని గ్రంథాలను పేర్కొంటున్నాను. వీటిల్లోని భాష శుద్ధ తప్పులమయం. కాస్త తెలివితేటలున్న కాలేజీ విద్యార్థిసైతం యిల్లాంటి తప్పులు రాస్తాడని నే ననుకోను.

శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు తమ జాబితాలో పేర్కొన్న విజ్ఞాన చంద్రికామండలి ప్రచురణ 'ఢిల్లీ దర్బారనే' గ్రంథం; మహాభారతకథ ; శ్రీకృష్ణుని జీవితం అనే పుస్తకాలు.

మనదేశంలో దురదృష్టవశాత్తూ సాహిత్యంపై విమర్శనము కొనసాగడమేలేదు. సారస్వత విమర్శనా సహాయం పొందకుండానే, దాని అజమాయిషీ లేకుండానే, సాహిత్యం మనదేశంలో ఎదుగుతూ వున్నది. గ్రంథకర్త తనకుతాను అభివృద్ధిపొందనిదే విశ్వవిద్యాలయం అతనికి ప్రోత్సాహమీయలేదేమోనని నా అభిప్రాయం.

అయితే కొంతమంది రచయితలు ప్రచురణకర్తలు కావిస్తున్న దేశభక్తిపూరిత కృషికి నేను తక్కువ విలువకడుతున్నానని ఎవరూ ఎప్పుడూ అనుకోరాదు. శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారి జాబితా ఆఖరు పేరాలో కన్నడులకంటె తెలుగులు ఎంతో హెచ్చు సాహిత్య కృషిని చూపించారని వొకమాట వున్నది. అయితే తెలుగున సైన్సు రచయిత, చారిత్రక గ్రంధకర్తా హక్సలే భండార్కర్లకు కొన్నిమైళ్లదూరం వెనుకపడివున్నారని సరిపోల్చి నేనుచెప్పడం, తెలుగు గ్రంథకర్తలను కించపరచడానికికాదు.

తెలుగులో వెలువడుతున్న సైన్సు గ్రంథాలను ప్రోత్సహించవలసినది మనదేశ ప్రజలు. వీటిని హెచ్చుగా ఆదరించవలసినదిగా విశ్వవిద్యాలయాన్నేకాక దేశీయులకు శ్రీ రెడ్డిగారు విజ్ఞప్తి చేయవలసి వుంటుందనుకుంటాను. వెర్నాక్యులరు టెక్స్టుబుక్కులద్వారా ఇస్కూలు విద్యార్థులకు సైన్సును బోధించడంవల్ల అవి ఎంతవరకు ఉపయోగకారి అనే విషయమై దేశభక్తులకూ విద్యావేత్తలకూ మధ్య తీవ్ర అభిప్రాయభేదాలున్నవి. అయినప్పటికీ వాటి నా విధంగా పిల్లలకు బోధించవలెనని శ్రీ రెడ్డిగారు వాదించవచ్చును. అందులో తప్పేమీ కనిపించదు.

తెలుగులో మంచి ఆధునికవచన పుస్తకాలకు కరువుగానే వున్నది. అందువల్ల నే యూనివర్సిటీ కోర్సులలో ఎక్కువభాగం ప్రాచీనకవుల గ్రంథాలనే పెట్టడం సంభవిస్తున్నది. ఈ గ్రంథాలు కొంత గద్యములోను మరికొంత పద్యములలోను రచింపబడ్డవి. ఇవి చంపూకావ్యములు.

ప్రాచీన చంపువులలోని వచనం కొంత చెప్పుకోతగిన లక్షణాలతో వున్నది. నేటి కాలపు గద్యరచనలో ప్రాచీన సాహిత్యరకళాచాతుర్యము కానరాకపోతే, పోనీ ఆధునిక సాహిత్య కళా విన్యాసమూ అవుపించదు.

విద్యాలయాలలోని యిప్పటి పాఠ్య ప్రణాళికలలో ప్రాచీన సాహిత్యమే వుంటున్నది ; ఆధునికవిషయాలపై ఆసక్తి పుట్టించే సాహిత్యం యీ పాఠ్యప్రణాళికలో కనిపించనిమాట నిజం. ప్రాచీనపద్యాలలో వర్ణింపబడిన కావ్యవస్తువు పౌరాణికములే. ఎపిక్‌లే. అయితే యీ ఎపిక్కులూ పురాణాలూ విశేషసంఖ్యాకులుగల భారతదేశప్రజల మతానికి

సంబంధించినవి. చాలామంది విద్యార్థులు ప్రచారంలోవున్న యీ మత నమ్మకాలను అధిగమించి అభివృద్ధి అవుతున్నారు. అయినప్పటికీ యీ నమ్మకాలవలన రాజ్యం చేస్తున్న అధిపద్యం వహిస్తున్న సమాజంలో విద్యార్థులు జీవిస్తున్నారు. యీ సామాజిక ఆచారాలకు మత సంప్రదాయాలకు వారు లోబడుతున్నారు. సమాజంలోని సమస్యలను పరిష్కరించడములో యీ నమ్మకాలు తమ ప్రభావాన్ని కలిగివుంటున్నవి.

ఆధునిక విషయాసక్తిని కలిగించే గ్రంథాలంటే తమ జాబితాలో పేర్కొన్న విజ్ఞానశాస్త్రగ్రంథాలనే దృష్టిలో మాట్లాడారే తప్ప శ్రీ రెడ్డిగారు ఆ పరిమితులను దాటడంలేదు. కాని యూరపులో, మేధస్సును వికసింపచేసే ఆలోచనలను రేకెత్తించే పుస్తకాలు అనేకం వెలువడుతున్నవి. మేధస్సును వికసింపచేసే వాతావరణాన్ని కలిగివున్న యూరోపుపైపునకు శ్రీ రెడ్డిగారిదృష్టి వెళ్ళడములేదు. అటువంటి సాహిత్యం తెలుగులో జోడుకంచుకాగడాలు పట్టుకుని వెతికినాకానరాదు.

యిప్పుడు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు తమ జాబితాలో పేర్కొన్న నవలల నొకసారి పరికింతాము. సమకాలిక తెలుగు సాహిత్యంలో యెవరైనా యేమి కావలెనని కోరుతారు? యే నవలలోనైనా ఆధునికసమాజంలోని సమస్యను యితివృత్తంగా తీసుకుని సాహిత్యరీతిలో దానిని చక్కగా రచయితలు వొప్పించారాలేదా అని ఆలోచిస్తారు. కాని తెలుగు నవలారచయితకు వర్తమానకాలం తెరవరాని తాళంవేసిన వొక గ్రంథంవంటిదాయె ! అతనికి చారిత్రక నవలలను రాయడమంటే విపరీతమైన మోజు. యీ మోజువలన ఎంతటి ముప్పుకలిగినా ఆ గ్రంథకర్త లెక్కచేయడాయె !

యిది చరిత్రలో జరిగిందా లేదా అనే మీమాంస అక్కర్లేదు. అనుమానాస్పదమైన విషయాలను సైతం తమ చిత్తమొచ్చినరీతిని తనవితీరా వర్ణింపవచ్చును. ఆకుకు పోకకు పొందని సన్నివేశాలతో కట్టుకథలు అల్లుకుపోవచ్చును. చరిత్రలో హిందూరాజుల సేనానాయకుల లేనిపోని వీరత్వాన్ని పొగడుతూ ముస్లింలు విశ్వాసఘాతకులని పిరికి [illegible] వొక్కొక్కపుడు ముస్లింలు వర్ణించవచ్చును. విజ్ఞానచంద్రికా మండలి ప్రచురించిన చారిత్రక నవలలన్నీ [illegible] యిలాటివే. యీ నవలలు రాశినవారిలో కొంతమందికి చారిత్రక నవలారచనకు కావలసిన విషయప[illegible]లేదు. యింగ్లీషు సాహిత్యంతో వీరికి సంపర్కంలేదు. నవలలో వర్ణించిన కొన్ని చారిత్రక విషయాలు ఎన్నడూ దేశం[illegible] చారిత్రక పరిశోధనలకు వలసినంత శాసనాది ప్రమాణాలు లేకపోవడంచేత చరిత్రలకు రాసేవారే ఇదమిద్ధమని కొ[illegible] చెప్పలేకపోతున్నారు. ఇంక చారిత్రక నవలాకారుల మాటా, వారికి చారిత్రక పరిశోధనలు పద్ధతులు తెలియ[illegible] అభూతకల్పనలను నవలలోనికి జొప్పించి వాటిని వ్యాపింపజేస్తూ సంఘానికి చెప్పరాని అపకృతిని చేస్తున్నారు.

విజ్ఞానచంద్రికామండలి వెలువరించిన చారిత్రకనవలల్ని స్థూలంగా చూసినా, నేను వీటిని గురించి [illegible]న అభిప్రాయాలు నిజమైనవి బోధపడగలదు. ఇందుకొక వుదాహరణగా యీ మధ్యనే బహుమతిపొందిన "విజయనగర సామ్రాజ్యమనే" నవలను పరిశీలిద్దాము. ఈ నవల ఎంతో గొప్పదని దండోరావేసి మరీ చెప్పుకుంటున్నారు.

యిది యెంతో అసంగతమని సంకోచించకుండా "విజయనగర సామ్రాజ్య" నవలారచయిత పీఠికలోనే వొక వొక విషయం పేర్కొంటున్నారు. (1913 ఏప్రియలు 28వ తేదీన కథ) అందులోనూ చారిత్రక నవల రాద్దామనే కుతూహలం కలిగి భారతదేశ చరిత్రను చదువనారంభించిరట! అదేసంవత్సరం మే నెల మొదటి తారీఖున నవలారచన కుపక్రమించి, అదే నెల 26 వ తేదీనాటికి నవల ముగించెనట ! తమ నవలలోని కథాపీఠికకు వలయు చారిత్రక విషయాలను లక్ష్మణరావుగారి మహమ్మదీయ మహాయుగము నుండి నవలాకారుడు సేకరించితినని చెబుతున్నారు. అయితే యీ నవలారచనకు కావలసిన సమాచారం శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి మొత్తం పుస్తకములో పన్నెండు పేజీలకు మాత్రం కుదించబడింది. ఇంత కుద్దింపుకల చాలీచాలని చారిత్రక విషయాలను మాత్రమే ఆధారంగా తీసుకుని రాసిననవల ఎలావుండవలెనో అలాగునేవున్నది. తాము ఏ చారిత్రకదశయందలి ఘట్టాలను నవలగా రచింపపూనుకున్నారో, ఆ చారిత్రక దశను గురించి "నవలిక" జరిపిన పరిశోధన యింతస్వల్పం ! ఇట్టి స్వల్పపరిజ్ఞానంతోనే నవల మొదటి

ప్రకరణం ఆరంభమవుతుంది సివెల్సు రాసిన విస్మృత సామ్రాజ్యము అనే ఆంగ్ల గ్రంధం చదవడానికి కూడా రచయిత పూనుకోలేదు నలుగురికీ తెలిసిన చారిత్రక విషయాలు కూడా నవలాకర్తకు తెలియకపాయెను తాళికోట యుద్ధవర్ణన నవలలో విచిత్రం తిరుమలరాయడు రామరాజు సోదరుడు మూడవ రాజవంశములో మొదటిరాజు ఇతణ్ణి నవలారచయిత నిష్కారణంగా తాళికోట యుద్ధంలో చంపివేస్తున్నాడు తాళికోట యుద్ధానంతరం తిరుమలుడు కన్నడ రాజ్యాన్ని పరిపాలించాడు ఈ చిన్న విషయం శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి గ్రంధాన్ని కొంచెం జాగ్రత్తగా చదివివుంటే నవలా రచయితకు తెలిసివుండేది ఆయన యింతటి పొరపాటుపడేవాడుకాదు తాళికోట యుద్ధానంతరం తిరుమలుడు వొక ప్రబంధాన్ని అంకితం పుచ్చుకున్నాడు యీ ప్రబంధం వొకరకపు పద్ధతికిదోవతీసి కృత్రిమమైన అనేక ప్రబంధాలకు మాతృకవంటిదయింది ఆంధ్రసాహిత్యంలో ఆమాత్రపు యీ మాత్రపు పరిచయమున్న పిల్లవానికిసైతం తెలిసే యీ విషయం చారిత్రకనవలను రాశేవారికి తెలియక పోవడం క్షంతవ్యంకాదు

ఈ నవలలో పరిపోషితమయిన రెండుసంగతులను గురించి మాత్రమే ముచ్చటించి యిది యెంత అసంగతమైన రచనో చూపిస్తాను నాటి రాజకీయ మహారూపకంలో ప్రధానమైన ముగ్గురు వ్యక్తులను నవలారచయిత యేవిధంగా పాత్రీకరించాడనే విషయం తాళికోటయుద్ధాన్ని యేవిధంగా వర్ణించగలిగాడనే సంగతి ఈ రెండూ చరిత్రకు సన్నిహితంగానైనా నవలలో పోషింపబడినవా అనే ప్రశ్నను కొంచెంతీసుకుందాము ముందు యుద్ధఘట్టవర్ణనను పరిశీలిద్దాము

నవలలో వర్ణితమైన యుద్ధవృత్తాంతం అబద్ధాలకు పెట్టిందిపేరు నవలిక చెప్పే విషయాలు చాలా తమాషాగా నవ్వును పుట్టిస్తున్నాయి ఫెరిష్తా అనే చరిత్రకారుడు రాసిన విషయాలు నవలాకారునకు యెలాగూ తెలియవు దానికేమి ఇంగితజ్ఞానంకూడా ఎరుగని వ్రాతలను ఏమి అనవలె ? పౌరాణిక యితిహాసాలలోలాగున యిందులోని రాజులు సేనానాయకులు వొకే యుద్ధరంగంలో పాల్గొంటారు సేనానాయకులు తమతమ కావలాస్థలాలను విడిచిపెట్టిన నవలాకారుడు ఎక్కడకు రమ్మంటే అక్కడికి ఎప్పుడుపిలిస్తే అప్పుడు ప్రత్యక్షమౌతూవుంటారు నవలలో నాటకీయతకోసం రచయిత వీరిని చీటికీమాటికీ తన చిత్త మొచ్చిన రీతిని అటుయిటూ తిప్పుతూనేవుంటాడు సైనిక శ్రేణులు చిందరవందరగా చెల్లాచెదరై వొక వరసావాడీ లేకుండా యుద్ధరంగంలో పాల్గొంటాయి ఫెరిష్తా గ్రంధాన్ని అనుసరించేనని చెప్పుకున్న సివెల్సుకూడా యీ విషయం తప్పుగానే పేర్కొన్నాడు విజ్ఞానచంద్రికామండలి సంపాదకులు ఫెరిష్తా యేమివ్రాశాడో చూడకుండానే సివెల్సుపై ఆధారపడ్డారు యిక నవలారచయితమాట చెప్పేదేముంది? సైన్యం యుద్ధరంగంలో యెలాగున తీర్చివున్నదో విడిచిపెట్టి రచయిత తన ఊహలతోపాటు సైన్యాన్ని పరుగులెత్తించాడు యుద్ధరంగాన రామరాజు ప్రధాన సైన్యం మధ్యభాగంలో వుండవలసివుండగా దానిని రచయిత కుడి భాగాన నియుక్తపరచి వర్ణనలకుదిగాడు వేంకటాద్రిసైన్యాన్ని యుద్ధరంగ మధ్యభాగాన వుంచి చిలవలూ పలవలూ అల్లుకుపోయాడు

ఈ యుద్ధంలో యిరుపక్షాలతరఫున అనేక వేల లక్షల మంది పోరాడారు యింతమందిలో వున్న యుద్ధరంగంలో ఆదిల్షా యెక్కడవున్నదీ చటుక్కున పోల్చుకొని ఆ తిరుమల రాయుడు అతనిమీదకు హఠాత్తుగా లంఘిస్తాడు ప్రమాదంలో చిక్కుకున్న ఆదిల్షా ప్రాణరక్షణార్థం ముస్లింసైనికు లనేకమంది హుటాహుటీవచ్చి అక్కడ వాల్తారు వేంకటాద్రి యిది గమనించి తన శ్రేణిని వ్యూహాన్నీ వొదిలేసి అదిల్షాపై విరుచుకుపడతాడు యికనేముంది ఆదిల్షా యేనుగును తిరుమలరాయుడు నేల కూలుస్తాడు ఆదిల్షా యేనుగుమీంచి కిందకురికి ప్రాణం దక్కించుకుందుకు పలాయనం చిత్తగిస్తాడు తిరుమలరాయుడు ఆదిల్షాను పట్టుకొని వెంటనే చేంతాండంత

ఉపన్యాసం ఆరంబిస్తాడు. యిదంతా నవలలో వర్ణించిన చరిత్ర. యిక తిరుమలరాయుడి ఉపవ్యాసం ఉదహరించి చూపుతాను. "ఓరీ! పాపాత్ముడా! హీనుడా! కుక్కా! నిన్నమొన్నటి వఱకు తండ్రీ! తండ్రీ!యని మా యన్నగారిం బిలుచుచు శత్రువులతోఁ గలిసి నేడు యుద్ధమునకు వచ్చితివా? నేఁటితో నీ పాపములు సర్వము తగిన ఫలము నందుచున్నవిలే. నీవంటి పితృద్రోహులకు .... మాతృద్రోహీ!" ఈ ఉపన్యాస మిలాగ కొనసాగింతరవాత గ్రంథకర్త వర్ణిస్తున్నాడు. "ఆదిల్ శాహీనీకనులనుండి నీరు స్రవించెను. ప్రాణముపోవునని యతఁడు లోలోన నేడ్వసాగెను. ఏమీ చేయుటకును దోచలేదు. అతఁడు చేసిన ద్రోహములను, పాపములను నతండు స్మరించెను. దుఃఖించుచుండెను ... అతని సైన్యము లన్నియు నా వఱకే పాఱిపోయెను. కాని యింతలో నొకతురుష్క వీరుండచ్చటికి పురుగెత్తివచ్చి యా తిరుమలరాయని హస్తమును హఠాత్తుగా తెగనఱికెను. అతడు వ్రేటుతిన్న పెద్దపులివలె రెండవచేతంగత్తింగైకొని యా తరుష్కుంబొడిచి విజృంభించెను. ఇంతలో, ఆదిల్ శాహ్ పాఱిపోయెను."

రామరాజు మరణవార్త వినగానే వికలాంగుడైతేనేమి, తిరుమలుడు హుటాహుటీ అక్కడకు పరుగెత్తుకెళ్ళాడు. కాని ముస్లింలు వంచనచేసి అతణ్ణి చంపివేశారు !

వేంకటాద్రిసైతం యిదేవిధంగా "చనిపోయిన తన అన్నగారిని" చూసేందుకు వెళ్ళాడు. ఒక ముస్లిం సైనికుడు అతణ్ణి ఎదుర్కొని అతనితల రెండుముక్కలయేటట్లు సరికి వేశాడు. ప్రాణంపోతున్నపుడుకూడా, గిలిగిల కొట్టుకుంటున్నప్పటికీ, వేంకటాద్రి తనపైన పడిన ముస్లింయోధుణ్ణి చంపివేశాడు. ముస్లింల చేతులో మరణించడం అవమానకరమని వేంకటాద్రి చివరకు తానే ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు.

నవలలో వర్ణించబడిన యుద్ధ ఘట్టాలలో కొన్ని మచ్చుతునకలను మాత్రమే నేనుమీద నుదహరించాను.

దక్కనును పాలించిన యిద్దరు అతిసమర్థులైన ముస్లిం రాజులను తన నవలలో వట్టిపిరికిపందలుగా చిత్రించడమే రచయిత చేసిన అపరాధం. కుత్సితమైన ఈ ముస్లిం ఏలికల దుష్టపన్నాగాలకు రామరాజు మోసపోయాడని చూపడం రచయిత ఉద్దేశంవలె కనిపిస్తున్నది. కనక నవలారచయిత రామరాజును వొట్టితెలివితక్కువ దద్దమ్మగా, చిత్రించాడు. నిజంగా రామరాజు తన జీవితకాలంలో అనేక అంతర్యుద్ధాలు, కలహాలు చవిచూసినట్టి పురుషుడు. విజయనగర సామ్రాజ్య సింహాసనంమీద నామమాత్రమైన వ్యక్తిని అధిష్టింపచేసి వాస్తవానికి తానే రాజరికాన్ని నడిపాడు. చరిత్రలో కనిపించే రామరాజువేరు ; నవలలో చిత్రింపబడే రామరాజువేరు; ఇద్దరికీ యేకోశానా పోలిక కనిపించదు !

బీజపూరు సుల్తాను ఆదిల్షా, రామరాజుతో అతిధైర్యమైన రాజకీయ విధానాన్ని చేపట్టి స్నేహం సంపాదించాడు. ఈ విషయాన్ని ఫెరిష్తా తన గ్రంథంలో పేర్కొన్న విధం గమనించతగ్గది. రామరాజు కొడుకు మరణించగా అతనికి తన సానుభూతి తెలిపే నిమిత్తం ఆదిల్షా స్వయంగా వందగుర్రాలపై భృత్యులువెంటరాగా, విజయనగరం బయలుదేరేడు. రామరాజు భార్య ఆదిల్షాను తనకుమారినిగా సంభావించేదని ఫెరిష్తా తన గ్రంథంలో పేర్కొంటాడు. ఆదిల్షా రామరాజులమైత్రి కేవలం రాజకీయమైనదికాదని అంతకుమించినదని దీనిని బట్టి నాభావం. బ్రిగ్స్ అనే చరిత్రకారుడు ఆదిల్షా, రామరాజుకు "దత్తుడ"ని పేర్కొంటున్నాడు కాని దానికి మూల గ్రంథాలలో ఆధారం కనిపించదు. ఆదిల్షా తనవద్దకు రాగా రామరాజు సగౌరవంగా ఆదరించాడు కాని, లాంఛన ప్రకారం ఆదిల్షా వెళ్ళిదుతున్నపుడు అతణ్ణి కాస్తదూరమైనా సాగనంపలేదు. ఈ మాత్రపు లాంఛనాన్ని పాటించకపోవడఁ ఆదిల్షా తనకు అవమానకరంగా తలపోశాడు. రామరాజు చేసిన యీ అవమానం అతనెన్నడూ మరిచిపోలేదు.

యీ సంఘటననుబట్టి ఆదిల్షా పౌరుషం ఆత్మాభిమానం కల పరిపాలకుడనీ, తన వ్యక్తిత్వంమీద తనకెంతో గౌరవం కలవాడనీ స్పష్టపడుతున్నది. ఏదో వొక రాజకీయ ప్రయోజనంకోసం రామరాజు ముందు తననుతానేక్షూ ణతపరుచుకునే వ్యక్తిత్వం కలవాడుకాదు ఆదిల్షా

కాని నవలా రచయిత ఆదిల్షాను రామరాజుకొక తైనాతీగానూ యిచ్చకాలాడి ఆత్మగౌరవాన్ని అమ్ముకునే వాడుగానూ చిత్రించాడు. రామరాజు చూస్తూండగానే అతని యెరికలోనే ఆదిల్షా విజయనగరంవచ్చి స్థిరపడిపోయి, యథేచ్ఛగా అసహ్యకరంగా రాచకార్యాల్లో వేలుపెడతాడు. లావాదేవీల్లోకి దిగుతాడు.

అంతఃపురమందిరంలోనికి సైతం తనరాక ముందు తెలియచేయకుండానే రామరాజువద్దకువెళ్ళి సలాములు చేస్తాడు. రామరాజు, ఆదిల్షా పెట్టిన సలామునైనా అందుకోడు. కాని కుర్చీలో కూర్చోమని సౌజ్ఞమాత్రం చేస్తాడు. రామరాజును ఆదిల్షా తన యజమానిలా భావించి యెంతో వినయవిధేయతలతో సంబోధిస్తాడు. రామరాజుమాత్రం ఆదిల్షాను సేవకుణ్ణి పిలిచినట్టు యేకవచనంలో సంబోధిస్తాడు.

ఆదిల్షా రామరాజుల మధ్య జరిగిన సంభాషణలో ఆదిల్షా యిలా చెప్పుకుంటాడు : "అవును. శాంతస్వభావులగు హిందువులు మహమ్మదీయులవలన జాలబాట్లు వడినారు. ఆ పాపఫలమును వీ రనుభవింపక తీరదు – దేవుని యవతారములు తమవంటివారే. తప్పక తమరే ధర్మరక్షణకుఁ బూను కొనవలయును. నేను మహ్మదీయుఁడనయినను నాకు హిందూమతమునందు బ్రీతి చాలఁగలదు. ధర్మమెచటనుండునో అచట జయముగూడ నుండును".

నవలలో చిత్రీకరించబడ్డ యిబ్రహీం పాత్రకు తాను ఆదిల్షాకు వ్రాస్తున్న ఉత్తరం ఎవరికంటైనా పడుతుందేమోననే సంకోచంలేదు – ఎవరైనా దారిలో అడ్డగిస్తే తన ఉత్తరం పట్టుపడుతుందనే భయంలేకుండా యిలాగున రాస్తున్నాడు: ".... ఆ విజయనగర సామ్రాజ్యము పేరు విన్న గుండెలు పగిలిపోవుచున్నవి. ఎంత సామ్రాజ్యము ! ..... అది మనకు ! బ్రక్కలోని బల్లెము ... కాని మీరన్నట్లు వారిని యుద్ధములో జయింపలేము. స్నేహము నటించుచునే వంచించి విజయ మందవలెను. ఆ యాంధ్రవీరుల పేర్లు తలపగనే గుండెలు వ్రక్కలగుచున్నవి! అట్టి సామ్రాజ్యముతోడను, ఆ సైనికులతోడను మనమెల్లరమునుగూడ గలసి యెదుర్కొనినను జయింపజాలము ....."

ఆలీఆదిల్షా, యిబ్రహీం ఆదిల్షా లిద్దరూ సాహిత్యాన్నీ కళలనూ పోషించినవారు. అనేక కట్టడాలతో శిల్పాలతో బీజపూరు నగరాన్ని అలంకరింపచేసిన మొట్టమొదటి సుల్తాను ఆదిల్షా. అతనివద్దకు అక్బరు రెండు రాయబారవర్గాలను పంపించాడు. అతని ఉత్తరువులపైననే జుమ్మామశీదు, హౌజీషాపూరు నిర్మింపబడ్డాయి. నగర అగడ్తలను కట్టించినది యితనే. నగర అన్నివీధులకు నీరు అందేటందుకుగాను అక్విడేట్లను నిర్మించాడు.

ఆదిల్షా తన తండ్రినిసైతం లెక్కచేసేవాడుకాదనీ, మాటకుమాటా వొప్పగించి విమర్శిస్తూ వుండేవాడనీ మత విషయాల్లో మూర్ఖపు పట్టుదలలుగల తన తండ్రిని నిర్మొహమాటంగా ధైర్యంగా యెదిరించేవాడనీ ఫెరిష్తా వర్ణించిన కథలవల్ల మనకు స్పష్టపడుతున్నది.

దక్కను పాలించిన ముస్లిములలోకల్లా బహుశా ఇబ్రహింకుతుబ్‌షా గొప్పవాడని చెప్పవచ్చును. విద్యలమీద అతనికి ఆదరణ హెచ్చు. అందులోనూ ప్రాచ్యదేశాల సాహిత్య మంటే మరీ అభిమానం. ప్రసిద్ధిగాంచిన యిద్దరు తెలుగుకవులు తమ కావ్యాల నీ సుల్తానుకు అంకితమిచ్చారు. హిందువులపై తమ పోషకులు జరిపిన దండయాత్రలను,

విజయాలను యీ కవులు స్తుతిస్తూ హిందూదేవుళ్ళతో వీరిని సరిపోల్చి వర్ణించారు. ఇబ్రహీం కుత్‌బ్‌షాగురించి ఫెరిష్తా తన గ్రంథంలో యిలాగున వ్రాశాడు : "కుత్‌బ్‌షా తాను స్వయంగా యుద్ధంలో సైన్యానికి నాయకత్వం వహించినప్పుడు తనసైన్యం ఓటమి ఎరుగున్నట్లు చరిత్రలో యెక్కడా చెప్పబడలేదు. అతని విడిదెలో ఆలోచనా శీలురయిన చతురతగల ప్రసిద్ధులుంటూండేవారు. సుల్తాను వీరిసలహాలను పాటిస్తూవుండే వాడు. న్యాయధర్మంనుంచి అవసరమైనపుడు సుల్తానుకు వీరు సలహాలిస్తూవుండేవారు. ఇతని అధికారం చెప్పుకోతగ్గది. రక్షక భటుల నిఘా దేశంలో హెచ్చుగా వుండేది. తలమీద బంగరుపళ్ళెంతో నగలను పెట్టుకుని వొక ముసాలిముద్ద గోలకొండనుండి బెంగాలుకు, లేదా బీజపూరుకో అహమ్మదు నగరుకో యెట్టి దొంగల భయం లేకుండా ప్రయాణం చేయవచ్చును. ఆమె సొత్తుకు యెట్టి అపకారమూ జరిగేదికాదు. తెలంగాణాలో యీ కాలంలో దొంగలభయం విపరీతంగావున్నా యిట్టి భద్రతను సుల్తానురక్షకభటులు కలిగించేవారంటే సుల్తాను పరిపాలనాయంత్రం యెంతటిదో వూహించుకో వచ్చును. దండయాత్రలలో యితను జయించినవీ ప్రధానమైనవీ కశింకోట, రాజమండ్రి, కాన్పుబీర్‌లు, దానధర్మాలకు పౌరకార్యలయాలకు, రాజవంశస్థు లుండేందుకు, సుల్తాను అనేక కట్టడాలను నిర్మించాడు.

గోలకొండ శిఖరంచుట్టూ ప్రాకారాన్ని నిర్మించాడు. ఇబ్రహీంతోటలు, గుల్షన్, అన్నసత్రవులు, ఇబ్రహీం పట్టం వద్ద చక్కని కోనేరు, హుస్సేన్‌సాగర్ మొదలైనవి ఇతను కట్టించినవే. మశీదులు, కళాకాలలను అనేకం నిర్మించాడు. కుతుబుషా న్యాయపరిపాలనలో తెలంగానా యీజిప్టువలె ప్రపంచాని కొక అంగడిగా రూపొందింది. తుర్కిస్థాన్, అరేబియా, పెర్షియాలనుండి వర్తకులు యిక్కడకు వచ్చేవారు. ఇక్కడ దొరికే వస్తువులకు ఆకర్షింపబడి తరుచు వా రొచ్చేటట్టు అంగడి కళకళలాడుతూ వుండేది."

తాళికోట యుద్ధంలో ముస్లిం పరిపాలకు లందరూ యేకంకావడానికి రామరాజు పూర్తిగా బాధ్యుడని చరిత్రలో స్పష్టంగా వ్రాయబడింది. తాళికోటయుద్ధంలో నవలాకారుడు వర్ణించినట్లు ముస్లింలు కుట్రలూ కుత్సితాలూ పన్నేరనే కథకు చారిత్రక ఆధారమేమీలేదు. రచయిత తన నవలలోని 209, 210, 211 వ పుటలలో వర్ణించిన దానినిబట్టి కూడా రామరాజు అహంకారాంతో తలబిరుసుతో ప్రవర్తించాడు. అతనిసైన్యం అహమ్మదునగరాన్ని ముట్టడించేటప్పుడు చాలా అసహ్యకరంగా నడుచుకుంది. మశీదులను పడగొట్టి ముస్లింలను అవమానపరిచింది. ఆదిల్షాకు రామరాజుకు జరిగిన సంధిషరతులకు యీ చర్యలన్నీ పూర్తిగా విరుద్ధం.

నవలా రచయితకు చరిత్రలో యేది జరిగినదో జరగనిదేదో తెలియదు. ఆయన అజ్ఞాన మపారం. ఈ విషయానికి ఆయన నవలే దాఖలా ! ఇది కూడునా కూడదా అనే సంకోచమైనా లేకుండా నవలా రచయిత కేవలం తనఊహలతో వొక దానిమీద యింకొకటి కట్టుకథలను పేర్చుకుపోయాడు. వివాద మేమీలేని చారిత్రక సత్యాలనుకూడా మార్చివేశాడు !

తెలుగుదేశంలో విజ్ఞాన చంద్రికామండలి ఎన్నో పుస్తకాలను ప్రచురిస్తున్నది. తమ కృషిని విజయవంతం చేసేటందుకు సంపాదకుడూ మేనేజరూ శాయశక్తులా ప్రయత్నిస్తున్నారు. అయితే, వారి ప్రచురణమండలి బహుమతియిచ్చిన 'విజయనగర సామ్రాజ్యమ'నే నవలను పరికిస్తే దేశంలోగల అభిరుచులు యెలా వున్నవో తెలుస్తాయి. ఇదే యింగ్లండులో అయితే ఈ నవలకు ప్రచురణ కర్త అంటూ వొకడు దొరకక పోను ! ప్రచురణకర్త దొరకకపోవడంమాట అలా వుంచండి. అసలు యిలాటి నవలను యోచనగల ఏ ఇంగ్లీషువాడూ వ్రాసివుండడు. 'విజయగర సామ్రాజ్య' నవలా రచయితకున్న పరిజ్ఞానంకంటె కా స్తంత హెచ్చుపరిజ్ఞానం తనదేశం గురించి మామూలు యింగ్లీషువాడికి, బడిపిల్ల వాడికి వుంటుంది.

నవలలో చారిత్రక యితివృత్తం యెంత బాగున్నదో భాషకూడా అంతేబాగుంది. సంప్రదాయసిద్ధమైన గ్రాంధికమైనా కొంచెం సొగసులుతీరివుంటే బాగుండేది. పైగా నవలలో భాషాస్ఖాలిత్యాలనేకం. ఇలాంటిభాషను అవలీలగా యెవరైనా వ్రాయవచ్చును.

శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు తమ జాబితాలో మరికొన్ని నవలల్ని చేర్చారు. కాని మొత్తం తెలుగునవలాసాహిత్యంపై శ్రీ రెడ్డిగారికి సదభిప్రాయం కుదరనట్లే కనిపిస్తున్నది. శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి "రాజస్థాన కథావళి"ని గురించి చెబుతూ (ఇది కాల్పనికమైనదికాదు ; లేదా చారిత్రక గ్రంథమైన కాదని రెడ్డిగారు దానిని కొట్టిపారేశారు. శ్రీలక్ష్మీ నరసింహముగారిని యీనాటి ప్రసిద్ధరచయితగా అందరూ పరిగణిస్తూవుంటారు. ఆయన్ని బహుళ ప్రచారంగల రచయితగా అందరూ గుర్తిస్తారు. అలాంటపుడు శ్రీ రెడ్డిగారు ఆయననే కాదన్నట్లయితే దాని అర్థం ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యాన్నే విముఖతతో త్రోసిపుచ్చుతున్నట్లు కాదా ! ఈ గ్రంథాన్ని యింటర్మీడియటు పరీక్షలకు పెట్టారు. విద్వాన్‌పరీక్ష కింతకన్నా మంచిపుస్తకం దొరకడం లేదన్నట్లు దీనినే నిర్ణయించారు.

రాజస్థాన కథావళి ఇంగ్లీషులో వున్న "ఫ్రందీ లేండాఫ్‌దీ ప్రిన్సెస్సు" అనే గ్రంథానికి అనుసరణ. ఆసంగతి రచయిత యెక్కడా చెప్పలేదు. దీనిని చిన్నపిల్లలకోసం ఫెస్టింగ్సు అనే ఆయన వ్రాశాడు. మూలగ్రంథాన్నీ తెలుగు పుస్తకాన్నీ సరిపోల్చి చూసినట్టయితే ఆంగ్లరచయితకున్న కళావిదగ్ధత తెలుగు రచయితకు కొరవడిందని బోధపడుతుంది.

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహముగారు రాసిన "హేమలత"ను యింటర్మీడియటు విద్యార్థుల 'నాన్డిటైల్డుస్టడీ' కోసమని పెట్టినారు. ఇది రాజస్థాన కథావళికంటె యేమీ మెరుగుకాదు.మెడోసుటైలరు నవలనుండి కొన్ని సంఘటనలు పాత్రలు సంగ్రహించి వొక దారీతెన్నూ లేకుండా యీ నవలను లక్ష్మీనరసింహంగారు అల్లారు. ఫలానా పాత్రను సన్నివేశాన్ని ఫలానాగ్రంథంనుంచి తీసుకున్నామనైనా వారు గుర్తించి నారుకారు. ఢిల్లీ పాదుషాకు వ్యతిరేకంగా హిందూరాజుల్ని యేకం చేద్దామనే రాజపుత్రవీరుని సాహసకృత్య వర్ణనలతో నవలమొదటి ప్రకరణం ఆరంభమౌతుంది. దౌలతాబాదు రాజదూతగా అతిముఖ్యమైన రాజకీయవార్తను పట్టుకుని ఉదయపూరునకు బయలుదేరుతాడు. ఆగ్రాకు సమీపంలో వున్న తన ముసలితండ్రినీ, తన కూతురును చూసివెడదామని కూడ సంకల్పిస్తాడు. దౌలతాబాదునకు ఉదయపూరు ఉత్తరాన వున్నది. ఆగ్రా మరివొక వందమైళ్ళ దూరాన యీశాన్య మూలను వున్నది. కొద్దిగా వివేకమున్నవా డెవడైనా ముందు తనకు అప్పగించిన రాచకార్యం ఉదయపూరులో పూర్తిచేసుకుని అటుపిమ్మట ఆగ్రావైపుకు బయలుదేరతాడు. కాని యీ రాజపుత్రుడు ఉదయపూరుకు వెళ్ళకుండా దాన్ని దాటి ఆగ్రావైపుకు దారితీస్తాడు. దారితీసి ఉన్మత్తునిలాగ ఆగ్రా దాటి దారి తప్పుతాడు. యిద్దరు పెద్ద రాక్షసుల వంటి మనుష్యులు యెదురయితే వారిని చూసీచూడగానే మూర్ఛపోతాడు. యింత పిరికితనం రాజపుత్రుడైన వీరుడని పేర్కొన్న యితనికి అంటగట్టడం యేమి సమంజసమో అవగాహన కావడంలేదు. అతను రాజపుత్రసైనికుడు. వెడుతున్నదా రాచకార్యం నిర్వహించడంకోసం. దూరమాహెచ్చు. ఐనా అతనిచెంత వొక ఖడ్గమైనా వుండదు! రాజపుత్రవీరుడు తనతో తీసుకువెడుతున్న రహస్యపత్రాలను శత్రువులుచేత చిక్కించుకోగలిగారనే విషయాన్ని చెప్పడంకోసం యిలాటి అసందర్భసన్నివేశాలను నవలా రచయిత సృష్టించాడు. నవలలో తరువాత యీ రాజపుత్రుడు సన్యాసివేషంలో ఉదయపూరువద్ద ప్రత్యక్షమౌతాడు. ఈ సన్యాసికి దేశభక్తి చెప్పలేనంత. కొన్ని వందలమంది గూఢచారులు యితని చెప్పుచేతలలో మెలుగుతూ వుంటారు. పరిస్థితులను తన అదుపాజ్ఞలలో పెట్టుకోగల సమర్థతగల యంత్రాంగాన్ని కలిగివుంటాడు. టయిలర్ ... లోంచి బంకించంద్రుడు ఈ రాజకీయ ఆచార్యులను ఎరువుతెచ్చుకుని తన నవలలో చిత్రీకరించాడు. సన్యాసుల వేషంలోవున్న రాజకీయజ్ఞులను బంకిం పాశ్చాత్యపద్ధతులలో చిత్రించాడు.

బంకించంద్రుణ్ణి అనుకరించడం తెలుగునవలా రచయితలకొక అంటువ్యాధి అయింది. దేశభక్తిని ప్రదర్శిస్తూ యతి వేషంలో వున్న రాజకీయపురుషపాత్రలేని చారిత్రకనవల ఒక్కటికూడా కనిపించదు.

బహుమతిపొందిన "విజయనగరసామ్రాజ్యము" యిటు వంటి యోగి పశ్చాత్తాపంతోనే ప్రారంభమవుతుంది.

వ్రాయబడ్డ ప్రచురింపబడ్డ చారిత్రక నవలలో "ఆంధ్రుల చరిత్ర" కొంత మెరుగైనది. స్వతంత్రమైన పరిశోధనలను చేసి దీనిని వ్రాశారు. అయితే యిదీ వొట్టి రాజవంశావళిని యేకరువుపెట్టి ఆసక్తిని కలిగించదు. రాజులు మతసంస్థలకు ఎంతెంత ధనమిచ్చిందీ, యే యే దానధర్మాలను చేసిందీ, యీ పుస్తకమంతా వర్ణింపబడింది. కులాలనుగురించి స్పష్టంగా ఎటూ తేలని వివాదగ్రస్త విషయాలను ఈ గ్రంథం వివరిస్తుంది.

ఇప్పుడు మరొక విషయాన్ని గుర్తుకుతెస్తాను. యింపీరియల్ లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్‌లో మాతృభాషల విద్యాబోధనం మీద వొకతీర్మానాన్ని శ్రీ రామారాయణంగారు ప్రతిపాదించారు. ఆ తీర్మానంపై ప్రసంగిస్తూ శ్రీ సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ యిలా అన్నాడు. "భారతీయ భాషలలోనికి బెంగాలీ అభివృద్ధి అయిన భాష అయినప్పటికీ గణిత భూగోళశాస్త్రాలను చక్కగా తెలియపరిచే సరియైన పుస్తకాలు ప్రస్తుతం మృగ్యం"

ఇదే అభిప్రాయాన్ని కొన్నేళ్ళక్రితం వంగీయసాహిత్య పరిషత్తు విచారణకమిటీముందు అనేక విద్యావేత్తలు వెలిబుచ్చారు.

బెంగాలీభాషకంటె తెలుగుభాష స్థితి మరీ అధ్వాన్నంగా వుందని వేరే మనం చెప్పనక్కరలేదు.

యింటర్మీడియటు విద్యార్థులకు ఆరువందలపుటలు వచనమైనా చదవడానికి విద్యాలయాల్లో పెట్టాలని శ్రీ రెడ్డిగారంటున్నారుగాని యిది అతి భారమైనదని నా అభిప్రాయం. ఈ మధ్యనే యింటర్మీడియటు విద్యార్థులకు నాన్డిటైల్డుస్టడీ పేరుతో కొన్ని పుస్తకాలను వేశారు. యివి తప్పనిసరిగా చదవాలని వొక నియమం విధించారు. దానికితోడు యీ ఆరువందల పుటల వచనం పెడితే పిల్లవాళ్ళు గుక్కతిప్పుకుందుకు కూడా వీలుండదు. నాన్డిటైల్డుస్టడీ అనే పదంలోనే శ్రమయేమీ లేకుండా చదువుకు పోవచ్చుననే అర్థంవుంది, కాని తెలుగుకు మాత్రం. అర్థం అన్వయించదు. ఏమీ అంటే వీటి పేరున తెలుగులో పెట్టిన గ్రంధాలు కొరక రాని కొయ్యలు చదవాలంటే అంతా శ్రమే. ఈ పేరుతో పెట్టిన పుస్తకాలలోని భాష రెండురకాలుగా వుంది. ప్రాచీన గ్రాంథికం ; ఆధునికమనే పేరుతో వ్రాసిన నేటి గ్రాంథిక. వ్యాసాలు వ్రాసే విద్యార్థులు ప్రత్యేకంగా ప్రాచీన వ్యాకరణాలమీద కృషిచేయవలసి వస్తున్నది. ఈ పేరుతో యింటర్మీడియట్ విద్యార్థులు పుచ్చుకుంటున్న "మోతాదు" చాలునని నా అభిప్రాయం. నేను యిదివరకు చెప్పిన ప్రాచీన మిశ్రమకావ్యాలను యింటరు విద్యార్థులకు వేస్తే చాలును. అంతకు మించి వారిని గ్రాంధికభాషా మోతాదు విద్యార్థులను పుచ్చుకోమనడం మంచిదికాదు.

ఇప్పుడు తెలుగు విద్యార్థికి కావలసినవి యివి : కావ్యభాషను శైలిని సశాస్త్రీయ పద్ధతులమీద పరిశీలించడం; ఆధునిక వచనరచనను గురించి చక్కగా తెలుసుకోవడం; సాహిత్యాన్ని విమర్శనాత్మకదృష్టితో అధ్యయనంచేయడం. వీటివలన విద్యార్థులకు సారస్వతాభిలాష హెచ్చుతుంది. ఆధునిక వచనం తెలుగు విద్యార్థుల మనోవికాసానికి ఉపకరించడం లేదు.

తెలుగులో సొగసైన ఉత్తమవచన రచనలు వెలువడే వరకూ యిప్పటివచన గ్రంథాలను చదవమని బి.ఏ. తరగతుల వారిని యిబ్బందిపెట్టక పోవడమే మంచిది. మంచివచన పుస్తకాలు వచ్చేవరకూ కాస్తఆగితే మనకొంపేమీ ములిగిపోదు !

మద్రాసు కాంగ్రెసు మహాసభ

ఈ సంవత్సరం మద్రాసుకాంగ్రెసురుతువు వేడుకలతో చూడతగ్గ దృశ్యాలతో నిండిపోయింది. ఆర్గస్‌కున్నట్లు నాకూ అన్నోటికళ్ళు వున్నవనే అనుకుందాం. పురుకూసకున్న కాళ్ళు నాకూ వున్నాయనే తలుద్దాం. అయినాసరే నేనీ కాంగ్రెసు వేడుక దృశ్యాల్లో సగం వాటినైనా చూడలేకపోయేవాణ్ణి.

మొట్టమొదటి నేను చూసిన ప్రదర్శనం భారతజాతీయ కాంగ్రెస్సేనని వేరేచెప్పనక్కర్లేదు. ప్రదర్శనగాయిది నాకు ఆశాభంగమే కలిగించిందని చెప్పక తప్పదు. మనం పదిరూపాయల రుసుం చెల్లిస్తిమా వెంటనే మనల్ని బెల్టుతోవున్న వొకవలంటీరు 'జె' అనే బ్లాకుకు తీసుకువెడతాడు. యింత కంటె యీ వలంటీరు మరేమీచేయడు. మనం యే భోగట్టా అడిగినా మూతి బిడాయించుకుంటాడు. నాకొక వలంటీరుతో చిన్న చర్చపడింది :

"మిస్టర్ వలంటీర్ ! ఆహఁ! మాటవరసరకే అనుకుందాం. మరి యీ టిక్కట్టుమీద 'జె' అనే అక్షరంవుందికదా; దీన్ని దాని పక్కనేవున్న అక్షరం 'K' గానో లేదా 'I' గానో మనం మార్చేస్తేనో?"

"అక్షరాలు యెన్నటికీ మారవు !" ఈ విషయం తనకెంతో సూక్ష్మంగా తెలుసున్నట్టే చెప్పేడు వలంటీరు.

"అంటే దబ్బున అనేయకు అక్షరాలు మారుతూంటాయి. అందులోనూ గ్రామరులో"

"గ్రామరూలేదు గ్రీమరూలేదు యిక్కడ ; కాంగ్రెసు 'చరిత్రను' నిర్మిస్తోంది."

అతనీ మీట అనేసరికి నాకు నోరుమూతపడింది. అతని మనోగతమైన యీ ఆలోచన, యీ వాక్యం, నిజమేనా అనే సంశయం పుట్టింది. చరిత్రను నిర్మించడమనే ప్రయత్నం కాంగ్రెసు యెప్పుడైనా చేసిందీ అంటే అది వొకేవొకసారి ; సూరత్‌లో శ్రీ బాలగంగాధరతిలక్ కుర్చీలను గాలిలో యెగిరేటట్టు చేసినపుడు !

భూమికి అవతలప్రక్క యేముందో మనం చూడనట్టు, బ్లాకు'జె'లో కూచుంటే యేదీ మనకు కనపడదు. ప్రదర్శనాన్ని చక్కగా చూడాలంటే ఆహ్వానసంఘ సభ్యత్వం యెలాగో వోలాగ సంపాదించడంమంచిది. కాదూ, కష్టమేకాని, మరి వీలుంటూవుంటే మనం ఆడవాళ్ళలాగ మారిపోవడం మరీ మంచిది. యిందులో నీకేదిష్టమైతే అది చేస్తేచేయ్ ; కాని, నీ పుణ్యమాయెను, బ్లాకు 'జె'లో మాత్రం అడుగుపెట్టకు. టిక్కట్టువృధా. వొకళ్ళకివ్వడానికి

చీల్లేదు. కనుక మక్కువమక్కువగా వింటానైనా వింటుకోవాలి బ్లాకు 'జె' లోకి మాత్రం ప్రవేశించకు. దబ్బాదండుగయిందని విచారించకు. ఏమంటే యాదేశ్శానైనా నీదబ్బు వొకళ్ళకి దానం జేశావు. లోకోపకారివయ్యావు.

బ్లాకు 'జె'లో నువ్వు కూచొనిచూస్తే సభలో నీకు కనిపించేదేదీలేదు; వినిపించే దంతకన్నాలేదు, పక్కవీధుల్లో పోతున్న బండ్లమనేవాళ్ళవ్వనితప్ప ! చెప్పొద్దూ, నాకుకోపం లావయింది. వలంటీరు ఎవరైనా కనిపిస్తే నాలుగూ అడిగేద్దామనుకున్నాను. అయితే వొకటి. అతను మాత్రం యిందాకటి వలంటీరంత జట్టీకోరు కాకుండావుంటేనే. అంతజట్టీకోరయితే నేనడిగేదిలేదు.

వలంటీరుకోసం అటుయిటూ చూస్తేదా బ్లాకు మొదట అతను కూర్చునేకుర్చీ కాళీగా వుంది. కాస్సేపుపోయాక మళ్ళీచూశాను ; యింకా కాళీగానేవుంది యింక అదెప్పుడూ కాళీవే ! పక్కబ్లాకులోనూ యింతే. వలంటీరుండాలికదా యిక్కడ. యేమయినట్టు? కొంచెంసేపు పోయాక లేడీసు బ్లాకువద్ద వలంటీర్లు అదావుడిగ అటుయిటూ తిరుగుతున్నారు కుర్చీలూ బెంచీలు సర్దుతున్నారు !

బహుశా పాదుం పట్టుకోసం కాబోలును, వొక వలంటీరు నన్ను తోసుకుని పోతుంటే అడ్డేశాను. "చూడండీటూ; అహా మాటవరసకే అంటున్నాను, నన్ను ఆహ్వాన సంఘంలో పారేస్తేనో అని ?" ఆహ్వానసంఘం సభావేదికకు వొక భాగమంతా ఆక్రమించుకుని కూర్చుంది. నా ప్రశ్నకు వలంటీరు నోరు తెరచి ఆశ్చర్యం వెళ్ళబుచ్చాడు.

"అది నావల్ల కాదు!"

"ఎందుకాదూ ! మీరు తలుచుకుంటే ?"

"అహా"

"అక్కడ కూచుని వాళ్లంతా యేమిటి చేస్తున్నట్టు? నాక్కాస్త చెబుదురూ!" చిన్న రంధీ ఆరంభించాను.

"యేం చేస్తున్నారా? వచ్చేవాళ్ళని ఆహ్వానిస్తున్నారనుకుంటాను."

"భేషైనమాట. సరిగ్గా మీరు చెప్పిందే వాళ్ళు చేయడంలేదు. రింగురంగాని రీవిజీ వేసుకుని కూచున్నారు. ఒక్కరుదుంలాటి రూపాయలు వొకటా రెండా .... యిచ్చు కున్నాను. వొక్కరూ వచ్చి నన్ను రిసీవ్ చేసుకోందే ! మీరేం మాట్లాడరేం ? బాబ్బాబూ .... వాళ్లని బ్లాకు 'జె' కి వెళ్ళమని పంపు. యిపుడొచ్చేవాళ్ళని రిసీవు చేసుకుందుకు అదే తగిన బ్లాకు."

"నా కిదంతా గొడవగొడవగా వుంది సార్ ! నన్ను మీరు అన్యాయంగా చట్టవ్యతిరేకంగా అడ్డగిస్తున్నారే! అవతలకి పోనీయండి నన్ను" కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు దగ్గర నుంచి వలంటీరుదాకా, వీళ్ళల్లో చాలామంది చట్టానికి విధేయులని సూటిగా నాకు బోధపడిపోయింది. సరేనని వలంటీరును వెళ్ళిపోనిచ్చాను.

సభావేదికమీద యెవరో నించున్నట్టు పించింది. కరతాళధ్వనులు మిన్నుముట్టాయి. "ఆయనే కృష్ణస్వామిరావుగారంటే" అనే గుసగుసలు వినవచ్చాయి. నా సంతోషానికంతులేదు. వ్రాసుకున్న కాగితాల్ని చేత్తోపట్టుకుని అదేపనిగా ఆయన వొక్కొక్కటీ తిప్పుకుపోతున్నాడు. వొక్కొక్క పేజీ అయిదేసి నిమిషాలు - నాకు కనిపించినదల్లా యింతే ! అప్పుడప్పుడు వొక్కొక్క అక్షరం యేకాకిగావచ్చి నా చెవిదగ్గర వాలడం కద్దు. ఆయన ఉపన్యాసంలో పోనీ వొక్కొక్క అక్షరమే ; వింటున్నప్పుడల్లా 'శభాష' ందామని మనసుపుట్టింది. అయితే నా కొకటే భయం. 'శభాష్ శభాష'ని అరిచానా, స్త్రీల బ్లాకు దగ్గరున్న వలంటీర్లపనీ చెరిపినవాణ్ణీ అవుతాను ; వేదికమీద

కునుకుపాట్లుపడుతున్న ఆహ్వానసంఘ సభ్యులనిద్రచెరిపినవాణ్ణిఔతాను. పోనీ ఏమీ కనిపించకపోతే మానె, నిద్రయినా వస్తుందా అంటే నకాకదీ రావడంలేదు! ఊసుపోక బ్లాకులో వున్నవాళ్ళం కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నాం. గంభీరమైన అధ్యక్షోపన్యాసం కూడా మాకు వినిపించి మా సంభాషణకి అంతరాయం కలిగించదలుచుకోలేదు. మధ్యమధ్య కరతాళధ్వనులు మాత్రమే మా దృష్టికంతరాయం. మాట్లాడినవారిలో వొక్క ఉపన్యాసకుడుమాత్రమే ధాటీగా ఉపన్యసించాడు. ఇంత ధాటీగా ఉపన్యసించడనే కాబోలును ; ఆయన్ని అంతా "మధోల్కర్" అన్నారు. ఇంతకుమించి మాకేవీఁ వినిపిస్తే మీరు వేసినవొట్టు. మిగిలినదంతా నిశ్శబ్దం. కవిహృదయాన్ని పరవశంచేసే, మౌనిని మైమరిపించేటంతటి నిశ్శబ్దం. ఈ నిశ్శబ్దంలో అధ్యక్షుని ఉపన్యాసం దూరానపారే సెలయేరులాగ వినిపించేది. వినిపించడమంటే ఉపన్యాసంలోని మాటలుకాదు ; గౌణగౌణ ధ్వని !

నాటి సమావేశం ముగిసేసమయానకు మా సంభాషణ రసకందాయంలో పడింది. బ్లాకు 'జె'లో మనం యింతసేపూ కూర్చున్నందుకు రేపట్నుంచైనా ప్రత్యేక రుసుం మనమే వాళ్ళ దగ్గర్నుంచి వసూలు చేసుకోవలసుంటుందని నేను ప్రతిపాదించాను. అందరూ యిళ్ళకు వెళ్ళిపోతున్నారు. స్త్రీలనందరినీ కాస్తదూరం సాగపంపి అంతా వెళ్ళింతరవాత వలంటీర్లు "ఫైల్లో" నుంచున్నారు. నేనొక వలంటీరును మెల్లగా సమీపించాను. ఇతను అందర్లోకీ దాబుగా కనిపిస్తున్నాడు. తానొక పెద్దలాగ వ్యవహరిస్తున్నాడు. ముఖ్యుల్లాగ అవుపిస్తున్నాడు. ఆయన్ని నాసందేహ నివృత్తికోసం యిలా అడిగాను; "ఈవ్యవహారమంతా మీచేతులమీదే నడుస్తోందనుకుంటాను."

"నో, నో"

"సరే ; అయితే దీన్ని నడుపుతున్నవాళ్ళెవరో వారికి యీ చీటి యివ్వండి" "ప్రదర్శనా వ్యవహారంలో ఆరితేరిన వొక స్నేహితుడి సూచనలు" అని వ్రాశి ఆయన చేతిలో వొక కాగితం వుంచాను.

"ఎవరయ్యా ఈ 'డీ' అంటే, నువ్వా నేనా ? అసలు మీ రెవరు?"

"నేనా ? నేను అమితమైన మితవాదిని. మితమైన తీవ్రవాదిని."

నే నంటున్న మాటలు ఆయన అర్థం చేసుకోలేదు.

ఇక యెవరు అర్థం చేసుకుంటారు?

కాంగ్రెసు ప్రదర్శనాన్ని చక్కగా నడిపేందుకు నిపుణుడైన వొక స్నేహితుని సూచనలు :

(అ) ఈ ప్రదర్శనాన్ని యేర్పాటు చేయడంలో మీ ఉద్దేశం. దీన్నొక ప్రహసనంగా లేదా వొక వ్యాపారంగా నిర్వహించాలనా ? దీన్ని మీరు ప్రహసనంగా, నడపదలుచుకుంటే, వోయస్, యిప్పుడున్న యేర్పాట్లు పకడ్బందుగా వున్నాయి. ఉన్నవి సరిపోతాయికానీ అయినా వొక సలహా. పెండాలకు అవతల ప్రేక్షకుల్ని కూర్చోబెట్టి పెండాల్ కప్పుమీద ఆహ్వానసంఘాన్ని హాయిగా కూర్చోమనండి. మరో చోటకంటె వారు అక్కడుంటేనే తాము చేయవలసిన పనిని సక్రమంగా చేయగలుగుతారు.

(ఆ) ప్రహసనంగా కాకుంటే కేవలం దీనిని వ్యాపారసరళితో నడపదలుచుకున్నారా ! యేముందీ, యింతకంటె రుసుములను హెచ్చించండి. తక్కువధరలకు అమ్మకండి. యిది నాసలహా. మొట్టమొదట అధ్యక్షుడితోనే యీ వ్యవహారం ఆరంభించండి, పదివేలకు తక్కువేతే అధ్యక్షుని హోదాకు నామర్దాయే. విహారీబాబు ఆమాత్రం చెల్లించుకోగలరు. పదివేలరూపాయలు యిచ్చుకోగల తాహతువున్నవాడు పదివేలనూ చెల్లించడమంటే అతనికి

దేశంలో ప్రతిష్ఠాహెచ్చుతుంది. ప్రదర్శనానికా, డబ్బువస్తుంది. స్త్రీలకు సభావేదిక ఉచితం. మిగిలిన వారికి పదేసి వేలురుసుము. అలాఅయితే ఆహ్వానసంఘ సభ్యులు వేదికమీద క్రిక్కిరిసలాడరు అధ్యక్షుడికి ఉక్కపోయదు. హాయిగా గాలిపీల్చుకుంటాడు. ఫేను అక్కరలేదు. అప్పుడు ఆహ్వానసంఘసభ్యులు అన్ని అక్షరాలుగల బ్లాకుల్లోనూ సద్దుకుంఆరు. పదవులకు ఉద్యోగాలనుబట్టి టిక్కట్లను తరగతుల వారీగా విడదీయండి. మొదటితరగతి టిక్కట్టు ఏభైరూపాయలు. మూడోతరగతిది యిరవై. దీనికొక్కదమ్మిడీ తగ్గించకండి. ధరపడిపోతుంది. కానీ మీకు పుణ్యముంటుంది. ఆ బ్లాకు "జె" మాత్రంవద్దు జేసేద్దురూ!

(ఇ) సభావేదికమీద చిన్నచిన్న తోలుబొమ్మలాటలాడి ప్రయోజనంలేదు. ఊపిరితిత్తులు బలంగావున్న సురేంద్రనాథ్‌బాబు వంటి ప్రదర్శకులనే ఎన్నికచేసి తమ ఉపన్యాసాలను అనర్గళంగా చదవమనండి. గ్రీకు నాటకాలలో పాత్రధారులు ధరించే మాస్కులను వీరుధరించవచ్చును. (ఈ) స్త్రీలబ్లాకువద్ద వలంటీర్లను గుమిగూడనీయక వెళ్ళిపొమ్మనండి.

మర్నాడు నేను కాంగ్రెసు సభాప్రాంగణంలోనికి అడుగుపెట్టగానే వొక వలంటీరు సరాసరి వచ్చి ఉద్యోగ అధికారంతో "ఆ కాగితము వ్రాసిన 'గ్రంథకర్త'వు నువ్వేనా? అని ప్రశ్నించాడు. యిక నేను కాస్త 'నిఘా'గా వుంటేనే కాని లాభంలేదనుకున్నాను. "జేబులో మీరు కొబ్బరికాయ పెట్టుకొనిరాడం మెచ్చుకోతగ్గ ఐడియా!"

"కొబ్బరికాయా యిదీ ! హఁ ! యిలాటి చిలిపిప్రశ్నలు. అడగడానికి నీకు నోరెలావచ్చిందయ్యా ? ... ప్రోగ్రాం కాయితాల్ని చూసి కొబ్బరికాయంటాడూ ! ఆహాఁయ్ ! కొబ్బరికాయ ! కొబ్బరికాయ !

"అచ్ఛే ! వాతావరణం పసందుగావుందేమో, కొబ్బరి కాయ కొట్టుకొచ్చిందేమో అనుకున్నాను ; ప్రోగ్రాములు మా ప్రేక్షకులకు, సామాన్యులంకదా మరి, అందుబాట్లోలేవు. వేదికమీద జరిగే తమాషాల్ని తలుచుకుని అనందించడమే మా ప్రోగ్రాంలు. ఎంత ఆనందం కావాలంటే అంత సరదాగానూ ఊహించుకోడమే మాపని."

"ఈమాటలకేంగాని .... ఆ మెమో రాశిన గ్రంథకర్తవు నువ్వేనా ?"

"నేనే అనుకుంటా మాటవరసకి ! అయితే జరిగేదేమిటి?"

"ఏమీజరగదు. నాతో నవ్వు రావడమే జరుగుతుంది. మా కెప్టెన్దగ్గిరకి పద !"

ఆయనవెంట బయలుదేరివెళ్లాను. కెప్టెను ఆఫీసులో నిశ్చలంగా యేదో ధ్యానిస్తూ కూచున్నాడు. నామట్టుకు నాకు ఆలోచనన్నా, ధ్యానమన్నా యెంతోప్రేమ. నన్నుచూసి కెప్టెను ఏమీ మాట్టాడకుండానే కూర్చోమని సౌజ్ఞచేశాదు. ఏదో కాగితంతీసి నా ముందరికి విసరిపారేశాడు. తెరిచి చూస్తునుకదా, కాగితంమీద యీ క్రింది 'పేరడీ' కనిపించింది.

"Tell me not in scornful numbers
Congress is an 'empty' show
For though many a delegate slumbers
Seats are 'full' in every row.

Congress is earnest ! Congress is real !
Self - Government is its goal ;
Action said, a high ideal
Is always good for the human soul !

In the Congress field of battle,
In constitutional strife,
Indulge internal rattle,
Never lift a chiar for tife.

Lives of Moderates all remind us
We should wisely keep from crime;
Open sedition only finds us,
Shelter in a far - off clime!

Let us then lie up and Speaking,
Speaking at a furious rate;
Not always some benifit Seeking,
Learn to be loyal and to wait."

దీనికి తెలుగుగీతం :
పాడకోయ్ కవీ ! కాంగ్రెస్ ఒక
భజనసమాజం మాత్రమే అనీ !
ప్రతినిధులంతా నిద్రపోయినా
భవనం క్రిక్కిరిసిన సత్రమే సుమీ !

కాంగ్రెస్ నిత్యం, కాంగ్రెస్ సత్యం !
స్వపరిపాలనం కాంగ్రెస్ గమ్యం !
ఆత్మ అనే దీపం వెలిగేందుకు
ఆదర్శమనే తైలం ముఖ్యం !

కాంగ్రెస్ యుద్ధం - రూల్సు ప్రకారం
కాగితాలతో - నామకార్థకం
అడపాదడపా అంతఃకలహం !
అయితే బిల్‌కుల్ అహింసాత్మకం !

మితవాదులు నేర్పే గుణపాఠం
ఏయే ఎండల కాయా గొడుగులు !
కాదని బరిదిగి తిరగబడేవో
ద్వీపాంతరమే ! లేదిక తిరుగుడు !

కావున జోరుగ కంఠశోషగా
వుపన్యసిస్తూ నుంచుందాం !
అస్తమానమూ లాభంచూడక
రాజభక్తితో పొంచుందాం !

నామానాన నేనీపద్యం చదువుకుంటున్నాను. కెప్టెను చెవిలో వలంటీరు యేదో గుసగుసమంటున్నాడు.

సందేహం లేదు; యేదో పెద్ద రాజ్యాంగవిషయమయ్యే వుంటుంది. ఆ గుసగుస !

పద్యం చదువుకోడం అయింతరవాత అన్నాను కదా, "ఈ పద్యంలో ఆఖరి రెండుపాదాలూ సాటిలేనివండీ! మీ హృదయౌన్నత్యానికీ బుద్ధిబలానికీ, కీర్తి తెచ్చేటట్టుగావున్నాయి. దీనికోసమే కాంగ్రెసువారు పాటుపడాలి."

"నిజం ; నిజం" అంగీకరించాడు కెప్టెను. దీనితో మే మిద్దరం నేస్తులమయిపోయాం. యెంతో మర్యాదా మప్పితంతో కెప్టెను చుట్టలపెట్టె అందించాడు, చెప్పొద్దూ మరి నాకు పొగచుట్టమీదకు మనసుపోయింది. చుట్టయితే తీసుకున్నాను కాని వెంటనే మళ్ళీ దాన్ని చుట్టలపెట్లో పెట్టేశాను.

"అదేమిటదీ ! తీసుకున్న చుట్ట వొదిలిపెట్టేశారు"

"చుట్టలకి మీరేమైనా చార్జీచేస్తారేమోనని పస్తాయించాను."

"అతిధులుకి చార్జీలేదు."

"అతిధులకి లేకపోవచ్చు. చుట్టలలి కుండొచ్చునేమోననీ! మీరుకూడా వో చుట్ట ముట్టించకూడదూ? పదిమందిలోనూ కాలిస్తేనే చుట్టసొగసు!"

"సొగసే కానీ నా కలవాటులేదు."

"అవున్లెండి. మన బ్రామ్మలకి దక్షిణాదివాళ్ళకే అనుకోండి చుట్టపొగ కిట్టదు."

"అయితే మరి, నన్నెలా కాల్చమంటున్నారు మీరు?" చుట్ట కాల్చేవాళ్ళంతా పిచ్చివాళ్లన్నట్లు కెప్టెను నాకేసి చూశాడు.

చుట్టలు దిండిగల్లువి. కమ్మనివి. స్పెన్సురుచుట్ట దొరికితే దాని మజాచూడక విడిచిపెట్ట బుద్ధయిందికాదు. పొగతాగడంలో నా నేర్పరితనమంతా చూపించాలనిపించింది. చాలా అమాయకంగా చూస్తున్న మంచి పసందయిన చుట్ట యెంచుకున్నాను. తీసి బల్లమీద కెప్టెనుకు దగ్గరగా జేరబడ్డాను. అతనికేదో గొప్ప సలహాయిస్తున్నట్టు యెంతో హుందాగా నుంచుని చుట్ట వెలిగించాను : "వీరులైన నేస్తులారా ! పరిపాలనే మీకు చేద్దామని వుంటే పొగతాగడం ఆరంభించండి. తూర్పుదేశాల్ని పరిపాలించిన యేదేశం పొగతాగకుండా పాలించింది? తమ వుచ్ఛదశలో ముసల్మానులు హుక్కాపీల్చేవారు. యిప్పుడింగిలీషులు చుట్ట కాలుస్తున్నారు. చుట్ట ఘాటుగావుంటే, సిగరెట్టు మొదలెట్టండి" నా సీటులో నేను చతికిలబడి మళ్ళీ ఆరంభించాను. "కాంగ్రెసు సభా ప్రాంగణం పొగతో చూడ ముచ్చటగా వుంది. చుట్టపొగ సున్నాలుగా తిరుగుతూ వేదకాలంలో ఆర్యుల యజ్ఞధూమంలాగ స్వర్గం వంక ప్రయాణంచేస్తోంది. ఈ పొగచూస్తుంటే వేదకాలంనాటి ఋషులు జ్ఞాపకమొస్తున్నారు. చరిత్ర పునరావృతమౌతోంది. లెండి ... యిందాకటిపద్యం బహుసొగసుగావుందే! నామిత్రుడు లాంగ్ ఫెలర్ పద్యాలు దీనికి బలాదూరు,"

ఆయనేమన్నా తీవ్రవాదా?"

"కాదు. తనకాలంలో ఆయన తగుమాత్రం పేర్ల కొచ్చాడంతే. అయితేమితవాదినీ తీవ్రవాదినీ దేన్ని బట్టి పోల్చుకోవడమో చెబుతారూ?"

"నాకీభేదాలేమిటో దేన్నిబట్టి చెబుతారో తెలియదండోయ్!"

"మర్మంవిడిచి మనసులోవున్నమాట చెప్పినందుకు సంతోషం. సోల్జర్లా మాట్లాడేరు ! మీ మనుష్యుల్ని బాల్కన్ల కెందుకు పంపించకూడదూ? అక్కడ అన్ని అవకాశాలున్నాయికదా!"

"ఆయుధచట్టం అమల్లోవుందికదూ!"

"ఆయుధాలకు బదులు కొబ్బరిబొండాలు తీసుకెడితే సరి కొబ్బరికాయలకు మనదేశం ప్రసిద్ధి"

"నీవరసచూస్తే డిటెక్టివ్‌లా వున్నావే! కాదూ మరి పిచ్చివాడివో ! ఎవరివయితేనేం హజనరల్ దగ్గర కోసారిరా" కూచున్న చోట్నించి గభాలునలేచి కెప్టెనుకోపంగానే అన్నాడు. అంటేనేమి, నాకతనిచ్చిన కితాబుకు నాకే సంతోషంగా వుంది. అయిదునిమిషాలు పోయాక జనరలు రానే వచ్చాడు. మనిషి సరసత తెలిసినవాళ్ళాగే వున్నాడు. ఠీవిగా హుందాగా వుందినడక. ముఖంలో ఔదార్యం వుట్టిపడుతోంది. ఆప్యాయంగా కరస్పర్శచేసి యిలా అన్నాడు. "మీరు స్నేహపూర్వకంగా పంపిన సలహాలందాయి. మీ సలహాలకెప్పుడూ స్వాగతమే ! మీరొక భావుకులు. మాకింకా యిలాటి 'భావుకులు మరోపదిమందుంటే బావుణ్ణు .... అబ్బబ్బ ! చచ్చిపోతున్నానంటే నమ్మండి ; యీ మహాసభావ్యవహారాలు వొకంతకి తెమలవ్, మీరే దీనికి అజమాయిషీ చేయండి. నాకంటే మీరేనయం. బాగానిర్వహిస్తారు. తీసుకోండిక, అంతా వొదిలిపెట్టేస్తాను మీమీద .... లోటుపాట్లు యేం జరుగుతున్నాయో నాకుతెలియదనా మీ ఊహ! అన్నీ తెలుసు. అందుకే మీరే యీ భారం వహించండి. అలసిపోయిన చిన్నపిల్లవాడిలా చూస్తూకూచుంటాను."

కెప్టెను ఈ మాటలకి విస్తుపోయాడు. నేను నిర్విణ్ణుడనయాను. నిరాయుధుణ్ణయిపోయాను. జనరల్ అంటే నాకెంతో గౌరవం కలగజొచ్చింది. "మనుష్యులంటే నిజంగా మీరే. దేశ ప్రజల్ని ఉద్ధరించేందుకు మీరు పడుతున్న శ్రమ యెవరు హర్షించకుండా వుండగలరు? బ్రహ్మాండమైన క్రేన్ వున్నదీ అంటే అది ఘనపదార్థాలనే మీదకు యెత్తగలుగుతుంది. అటుయిటూ చల్లిన కుప్పగా పోయని యిసకను యెత్తలేదుకదా !

మహత్తరమైన మీ నేషనల్ ఎసెంబ్లీనుంచి ప్రదర్శనమనే కార్యక్రమం తొలగించివేశారా డబ్బుకుడబ్బూ మిగుల్తుంది శ్రమా తగ్గుతుంది. ప్రతినిధులు యెందుకలాగ సభలో నిద్రపోతూ గుర్రులు తీస్తారు? విచిత్రాన్ని చూద్దామని వచ్చేవారినీ, సభ వొదిలి యిళ్ళకుపోగానే పోలార్ భల్లూకల్లా "రాజకీయ సుషుప్తి"లో మునిగిపోయేవారినీ ప్రతినిధులుగా చేర్చుకోకండి. అలాంటివాళ్ళకు జిల్లా సభలు రాజకీయ సమావేశాలూ చాలును. అవి వాళ్ళ ఉత్సాహాన్ని తీరుస్తాయి. కావలసిన రాజకీయ విద్యను బోధిస్తాయి. యింత పటాటోపం లేకుండా చిన్నదైతేనేం కాంగ్రెసును, పకడ్బుంద్‌గానే వుండనీయండి. భారతదేశ నగరాల్లో వున్న యే పబ్లిక్‌హాలులోనైనా సభలు జరుపుకోవచ్చును. అలా అయితే ఖర్చులు బాగాతగ్గుతాయి. అవసరమైనవాళ్ళనందర్నీ ఆహ్వానించే శ్రమ తప్పుతుంది. మద్రాసునుంచి నాలుగువందల మంది, యితర రాష్ట్రాలనుండి రెండువందలకు పైగా ప్రతినిధులు వస్తే చాలును. మీ విషయనిర్ణయ సంఘసభ్యులకు సంఖ్య మరి మూడు నాలుగు రెట్లు పెంచండి. కాంగ్రెసు సమావేశానికి ప్రస్తుతం యీ సంఖ్య చాలుననుకుంటాను. జాతీయ వాదులనీ, తీవ్రవాదులనీ మితవాదులనీ పేర్లుపెట్టి వాటివల్ల మోసపోవద్దు. పేర్లుపెట్టు కున్నంత మాత్రాన వొకడు, యేవాదీ కాలేదు. వొకవ్యక్తియేవాదో అనతు చెప్పేకబుర్లను బట్టికాదు మనం నిర్ణయించేది. అతను యేమిటి ఆలోచిస్తున్నాడు యేమిటి చేస్తున్నాడు అనేవాటిపై అతను యేవాదో ఆధారపడివుంటుంది.

మీరు గతరాత్రి జరిగిన "ఆల్ థియిస్టు కాన్ఫరెన్సుకు" రాలేకపోవడం యెంత దురదృష్టకరం ! సభలో శ్రీమతి సరోజని ఉపన్యసించింది. ఆమె ప్రసంగం మంత్రించిన సంగీతంలా వుంది. యిలాంటి వంద కాంగ్రెసు సమావేశాలకంటె ఆవిడ బోధన యెంతో అమూల్యమైనది. హితమైనది. మాట వినపడని బ్రహ్మచెవుడుతో బాధపడుతున్న మద్రాసుకు ఆమె నాగస్వరం పట్టింది. సంగీతం వినిపించింది. పెద్ద పెద్ద పగిడీల వారూ, రాళ్ళుపొదిగిన వజ్రాల తమ్మెట్లుకలవారూ సభలో యెక్కడా కనిపించలేదు. ఆమె పెదవులమీద ఉత్సాహం యువకత్వం తొణకిసలాడాయి. తనదేశ ప్రజల యెదుట ఆమెవొక మహోన్నత ఆదర్శాన్ని వుంచింది. రాజకీయ విముక్తికి యేది వాస్తవికమైన ప్రాతిపదికో, ఆ ఆదర్శాన్ని ఆమె విప్పి చెప్పింది. అదే సోదరత్వమనే ఆదర్శం !

ఆమె ఉపన్యాసం పత్రికలలో సమగ్రంగా అచ్చుకాలేదు. అయితేనేమి, ఆమె ప్రసంగ మొక వేకువ. చేయవలసిన విద్యుక్తధర్మాన్ని తెలిపే కోడికూత. ఆమె తన ప్రసంగంలో కాంగ్రెసును తీవ్రంగానే విమర్శించింది. కాని కాంగ్రెసుకు చీమకుట్టినట్లయినాలేదు!

కాంగ్రెసు సమావేశం ముగియగానే ప్రతినిధుల్లో చాలామంది ఎవరిపనుల్లో వారు, మామూలు జీవితంలోని స్వలాభంతప్ప యిక ఏమీలేని సాధారణ నిత్యకృత్యాల్లోకి ప్రవేశిస్తారు. ఆహ్వానసంఘం వచ్చిన సొమ్మును లెక్కచూసుకుంటుంది.

అయితే యిందుకోసమేనా మనం జీవించి వుండేది?

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్య నిర్వాహక సభ

"ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్య నిర్వాహక సభ 1915 సం॥ ఫిబ్రవరి నెల 20 వ తేదీ శనివారము నాడు ఉదయము 8 గంటలకు బెజవాడలో సోషలు క్లబ్బులో సమావేశమగును."

నిద్రపోతున్నావా? అనుకున్నాను. కళ్ళు నలుపుకొని, తిరిగి నిదానించి చూశాను. కార్డుమీద అచ్చు అక్షరాలు స్పష్టంగా కనబడ్డాయి. షేక్స్పియర్ అన్నట్లు కలనైనా యెరగని కార్యాలు యెన్నో వున్నాయి. అందులో ఇది వొకటి కావొచ్చును అనుకొన్నాను.

అయితే చెన్నపట్నం రాజధానిలో జరుగుతూ వచ్చిన సభ రెండు వందల యాభయ్ మైళ్ళు ఉత్తరానికి యెలా దేకిరిందని శంక పొడిమింది. కారణం వినాకార్యం వుండబోదు. ఆలోచించిన కొద్దీ కారణాలు శరపరంపరగా స్ఫురించాయి.

1. ఆంధ్ర దేశానికి ఒకప్పుడు బెజవాడ రాజధానిగా వుండేది.
2. (సా) ర్వభౌముడైన కృష్ణరాయలు పూర్వ దిగ్విజయ యాత్రకు విచ్చేస్తూ బెజవాడలో కొన్ని దినములు ఉన్నాడు.
3. (హి)యం
4. (త్) సాంగ్ అనే చైనా దేశపు బౌద్ధయాత్రికుడు బెజవాడలో కొన్ని దినములు గడిపాడు.
5. (య)లో నెటాపల్ సెయ్ అనే పరాసు యాత్రికుడు కూడా బెజవాడలో కాలు ఊనాడు.
6. (పరిషత్తు)కు కొంతకాలం సెక్రటరీగా ఉండిన మ.రా.రా. హనుమంతరావు పంతులు గారు బెజవాడలో యిప్పుడు చెయిర్మాన్గా వున్నారు.

యింకా కారణాలు కావాలా? బెజవాడ దగ్గిర యెన్నో రెయిళ్ళు కలుస్తాయి. బెజవాడ చెన్నపట్నానికి విజయనగరానికి మధ్యనుంది.

ఇంద్రకీలాద్రిమీద అర్జునుడు తపస్సు చేశాడు. యుద్ధమల్లుడి శాసనం -

"ఆగు ! ఆగు ! యిన్ని కారణాలు చెబుతున్నావు గాని, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తుకు యీ కారణాలకూ సంబంధమేమిటి? ఆంధ్ర వాఙ్మయానికి చక్రవర్తి తిక్కన సోమయాజి గదా? అట్టి తిక్కయజ్వ ఉత్తర రామాయణంలో

'సార కవితాభిరాము గుంటూరి విభుని మంత్రి భాస్కరు మల్లికామహుని దలతు' అన్నాడు. "అంత వాడి ఏలి పాలించిన గుంటూరులోనే యేల సభ జరగకూడదు?" అని ఒక నవ నాగరికుడు అన్నాడు.

"చేసిన దానికల్లా అడ్డు చెప్పడమేనా తెలివికి చిహ్నం? బెజవాడలోనో, ఆకాశంమీదో, యెక్కడో ఒక సభ చేస్తున్నారని సంతోషించరాదా? ఇది చేయకపోతే మీరు చేసేదేమిటి? ఇన్నాళ్ళూ సభ చేయకపోతే చేయగలిగారు? అని సమాధానం చెప్పాను.

మోడ్రన్ పిల్లకాయలకు పెద్దల యెడల ప్రపత్తి తక్కువ. "మహాజనో యేనగతస్స పంథా" అను వా అడుగుజాడల్లో అడుగువేసి నడవరు. ఎంతటి వార్నీ తప్పులు పడతారు. వాళ్ళ కుశంకలకు సమాధానం చెప్పడ యెంతటి వాడికైన ఒకప్పుడు కష్టసాధ్యమవుతుంది. మరి వక బుద్ధిమంతుడు అన్నాడు. బెజవాడలో సభ చేయడ పద్ధతి కాదట. ఏమి అనాలోచితమయిన మాట ! కాంస్టిట్యూషన్‌లో విద్వాంసులైన సెక్రటరీలు చేసే పని దే మూలనైనా యిమడక పోతుందా?

"సరేనయ్యా ! ఇమిడిందనుకుందాం గాని హటాత్తుగా బెజవాడకు దేకించిన వారు రేపు ఉత్తర ధ్రువానికి దేకిస్తారు. చెన్నపట్నంలో సభ చేస్తే అక్కడ నివసించి ఉన్న మెంబర్లు మీటింగుకు రావడానికి వీలు వుంటుంది అక్కడైన మీటింగులకే కొంతమంది అక్కడి వారు రారు. అలాటి స్థితిలో వ్యయ ప్రయాసల మీద బెజవా మీటింగుకు వెళ్ళబోతారా? ఆ చెన్నపట్నంలోనైనా పై జిల్లాల పెద్ద మనుష్యులు వచ్చే రోజుల్లో అనగా లెజిస్లేటి కౌన్సిల్ మొదలయిన మీటింగుల కాలమునకు సామీప్యంలో పరిషత్కార్యనిర్వాహక సభ చేస్తే నలుగురు రావడాని అవకాశం కలుగుతుంది. అదంతా మాని తోచినప్పుడు, తోచిన చోట అవాయిదాసుగా సభలు చేయడమేమిటయ్యా?" అని ఉపన్యసించాడు ఇంకొక బుద్ధిమంతుడు.

కొంచెం ఆలోచించినపై బలవత్తరమైన సమాధానం తోచింది. యెందుకు తోచదూ? మాట్లాడడానికీ పనిచెయ్యడానికి చాలా దూరం. పదిమంది చేరితే మాటలు మెండవుతాయి. పన్లు పాడౌతాయి. కాడొకడు తీస్తే కొమ్మొకడుతీస్తాడు. ఒకడౌనంటే ఒకడు కాదంటాడు. అందులో హిందూ దేశానికి పార్లమెంటరీ గవర్నమెంటు యెంత మాత్రం పనికిరాదు. గనుక పనులన్నవి, ఒకరిద్దరు మీదనే జరుగవలసినది. కడం మెంబర్లందరూ హాయిగా పడుకొని నిద్రపోవచ్చును. పనితో వారికేమీ పనిలేదు.

కారణం లేకనేనా అనుకున్నారు? ఆంధ్ర మహాజన సభకు అంటకుండా సాహిత్య పరిషత్తులు యెలా కాపాడుకు వస్తున్నారో? ఈ జ్ఞానం అప్పుడు నాకు లేక తొలి సంవత్సరం ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుయొక్క సాంవత్సరిక సభ ఆంధ్ర మహాజన సభతోపాటు బాపట్లలో జరుగవలసిందని, యీ సంవత్సరం విశాఖపట్నంలో జరగవలసిందని నొక్కి చెప్పాను. నా మాటగా నా మిత్రులు విని అలా చేసివుంటే ఆంధ్ర మహాజన సభలో వుండే నవ దేశాభిమానులు ధోకాకు సాహిత్య పరిషత్తు మూడు ముక్కలయిపోయి యుండదా?

పోతే నిన్నగాక మొన్ననే ఆంధ్ర మహాజనసభ కూడినది గదా? ఆ స్థలంలోనే పరిషత్కార్య నిర్వాహక సభ యెల చేయతలచేరు?

ఫర్వాలేదు. కృష్ణ వరదలకి దాని వాసన యావత్తూ కొట్టుకపోయింది.

విద్యా సమస్యలు

కాస్మ పొలిటను క్లబ్బుకు వెళ్ళితిని. క్లబ్బులో మద్రాసు గ్రాద్యుయేట్ల ఎసోసియేషన్ వారొక సమావేశము ఏర్పాటు చేశారు.

దాబామీద జట్టులు జట్టులుగా కూడి వారు కొంతసేపు అటూ ఇటూ కొంత సేపు పచారుచేస్తూ కాలం గడిపిరి. కాఫీ, నారింజ, ద్రాక్ష మొదలైన పానీయాలు సోడాలు త్రాగిరి.

అనంతరం సభ – శ్రీ రంగాచారి తమ ఉపన్యాసమును చదివిరి. ధోరణి యేమీ బాగులేదు. అవసరం ఉన్నా లేకున్నా ప్రతి వాక్యమునూ నొక్కి నొక్కి పలుకుతున్నారు. చెప్పిన అభిప్రాయములలో ప్రాముఖ్యత లేనేలేదు. ఆచరణ యోగ్యతా లేదు ! సభకు అధ్యక్షులు శ్రీ మణి అయ్యరు. నా చెంత శ్రీ సుందరశాస్త్రిగారు కూర్చుని ఉండిరి. రంగాచారిగారు ఉపన్యసిస్తుండగా సందర్భానుసారముగా శాస్త్రిగారు విమర్శిస్తూ రిమార్కులు చేస్తూ ఉండిరి. ఆచారిగారు వెన్లక్‌నూ ఆయన సతీమణిని పొగుడుతూ ప్రసంగిస్తూ వుండగా శాస్త్రిగారు నాతో మెల్లగా యిలా అన్నారు : "మనవాడు సబ్‌జడ్జి కావాలని ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు."

ఉపన్యాసకుడు ఛాందసత్వాన్ని ఎడాపెడా విమర్శిస్తుంటే ఆయన మళ్ళీ యిలాగున వ్యాఖ్యానించారు : "అదంతా బాగానే వుంది. మరి దీనికి ప్రత్యామ్నాయంగా మన విద్యావంతులయిన యువకులు యేం చేసినట్టు? విద్య అనేది మన యువకులకు తగని గర్వం, నిరంకుశత్వం తెచ్చి పెట్టడం లేదూ?"

ఆయన తరువాత శ్రీ బాలాజీరావుగారు ప్రసంగించారు. రావుగారి ఉపన్యాసములో సబబులకన్న నవ్వించు హెచ్చు. సందర్భశుద్ధి కంటె హాస్యం లావు. ఆ నవ్వుతాల మాటలైనా ఆయనవి కావు. ఎరువు తెచ్చుకున్న మాటలు. ఏదో ఒక నెపంతో పట్టభద్రులను ఆయన దుమ్మెత్తిపోశాడు. పట్టభద్రులకు స్వయం ప్రతిభ లేదట. విషయసేకరణ. పఠనాసక్తి మృగ్యమట. చెన్నపురిలో వున్న పట్టభద్రులకంటె యితర పట్టణాలలో వున్న పట్టభద్రులు మరీ ససవలట ! కాలేజీ చదువులు ముగిసిన తరువాత యింక పుస్తకాల జోలికే పోరు; డిగ్రీ తీసుకున్న పిమ్మట చదువులకు స్వస్తి. అరడజను పుస్తకాలైనా చదవరట: సామాజిక సంస్కరణ గురించి వక్త చాలా చాలా చెప్పినాడు.

ఈయన ప్రసంగానంతరం వొక డిస్ట్రిక్టు మునసబు లేచి నించున్నాడు. విదేశ భాషను అభ్యసించడం యెంత కష్టమో వివరించాడు. కాలేజీలో పనికిరాని విషయాలనే హెచ్చుగా బోధిస్తారు. ఉదాహరణకు మాథమేటిక్స్ వట్టి నిరుపయోగం. ఈయన ప్రసంగంలో సబబూ, సందర్భమూ వున్నాయి కాని, ఒకంతకు తెమిలిందికాదు లేదు."

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారు యిలాగ చెప్పారు : "స్త్రీ విద్య అంటే మీరేమీ పట్టించుకోవడం లేదు. మనము మన కుమారుల చదువుకు మాత్రము బోలెడు డబ్బు వెచ్చిస్తున్నాము; కాని మన కుమార్తెల చదువు నిమిత్తం మనం ఖర్చు చేసేది యేమీ లేనేలేదు."

సుబ్రహ్మణ్యంగారి ప్రసంగమయిన తరువాత మరివొక ఉపన్యాసకుడు లేచాడు; పట్టభద్రులు చేసిన కృషి తనకు ఎంతో సంతృప్తికరంగా వున్నదని ఆయన చెబుతూ, "పట్టభద్రుల కృషి ప్రశంసనీయంగా వుంది; ఇందుకు కీర్తి ప్రతిష్ఠలార్జిస్తున్న పరమేశ్వర పిళ్ళై, కళ్యాణ రామయ్యరు ప్రభృతులే వారి ప్రతిభయే ఉదాహరణ" అని పేర్కొన్నాడు.

అయితే ఈ సమావేశానికొక నిర్దిష్ట కార్యాచరణ కుపయుక్తమయే కార్యక్రమమేమీలేదు. పట్టభద్రులు కనుక వారికొక కర్తవ్యం వుంది కదా. విద్యా విషయక సమస్యలను చర్చించడం పట్టభద్రుల ప్రప్రథమ కర్తవ్యం. నిజంగా ఆలోచిస్తే విద్యా సమస్యలపై యిపుడు మనకు ప్రతిభావంతమైన 'పబ్లిక్ ఒపేనియనే' లేదు. చరిత్రను యెలాగున బోధించాలి మొదలైన విషయాలపై ఎట్టి ఊహ కానరాదు. సాహిత్య కృషి సరేసరి. స్వతంత్ర యోజన 'లేదు లేదు' అని చెప్పడమే కాని ఎందుకు లేదో ఎవరూ చెప్పరు.

మదరాసు నాటకరంగ స్థితి సిగ్గుపడవలసిన పరిస్థితులలో వుంది.

ఇక పాఠశాలలో మాతృభాషలు అధ్వాన్నంగా వున్నవి. వస్తు విన్యాసంలోను, శైలిలోను శిల్పం అనేది హుళక్కి. ఒరిజినాల్టీ లేదు. దారిద్ర్యం, తక్కువ స్థితి; ఉన్నత స్థితికి వచ్చుటకు ప్రయత్నములు అవసరం. గర్వపడుటకు కారణములే కనిపించవు. విద్యా విధానమే దుష్టము; లోప భూయిష్టము. అభిరుచి అన్నదే కలిగించడం లేదు. దీనికి నాయకత్వము వహించు వ్యక్తులు లేకపోవడం దీనికి తోడు ఇంగ్లీషుతో పోటీ.

మైక్రోస్కోపులో పొడగట్టుతున్న విప్లవం, దాని నైతిక స్వభావము.
పట్టభద్రులు సంస్థలను నెలకొల్పుకోవడం లేదు.
మహిళలకు ఇంగ్లీషు విద్యను బోధించడం లేదు.

మెట్రిక్యులేషనుకు పాఠ్యపుస్తకాలు; ఆంగ్లదేశ చరిత్రను, భారతదేశ చరిత్రను బోధించడం.

మెట్రిక్యులేషను క్లాసు.
మోడరన్ ఇండియన్ హిస్టరీ.
యూరపు : ఇంగ్లీషు పీరియడు.

కళాశాలలో సాహిత్య పాఠాలను యింతకంటే మిన్నగా చక్కగా చెప్పవలెను. మాతృభాషలలో ప్రొఫెసరుషిప్పులు. మదరాసు తెలుగు.

ప్రాదేశిక విభేదాలు, వైమనస్యాలు. ఐకమత్యం అవసరం. జాతిభేదం అనేది కూడదు. వీడు ఈ జాతివాడు. ఆ జాతి అనే భావం కూడనిది. విద్యా రంగములో కృషి చేయుటకు, సేవ చేయుటకు కాంపిటీషను యేర్పరచి అర్హులకు స్థానమీయవలెను. ఇంతకంటె జీతం హెచ్చు చేయవలె. ప్రతిభావంతులను ఆహ్వానించుటకు విద్యా సంస్థలలో వారికి యింతకంటె హెచ్చు సదుపాయములు అవకాశములు కలుగజేయవలెను.

ప్రైవేటు మేనేజిమెంటుకు సంస్థలను అప్పగించడమనేది చేయరాని ఒక మహాదోషం; ఇంతకంటె హానికరమైన పని మరివొకటి లేదు. నగరాలలో వున్న పాఠశాలలు కళాశాలలు యెంత అవకతవకగా, బేసబబుగా నిర్వహించబడుతున్నాయో వాటికి అజమాయిషీ వహించే కమిటీలు యెంత అరాచకంగా ప్రవర్తిస్తున్నాయో ఊహించలేం. కమిటీలకు వున్నదల్లా అహంకారం వొకటే. బాగుపడే విధానమేదో వారింకా గ్రహించినట్టు లేదు.

పచ్చయ్యప్ప కాలేజీ ఎందుకంత వెలుగులోకి వస్తున్నదో అర్థం చేసుకోవడం సులభం కాదు.

ఉపాధ్యాయులు ఆదర్శప్రాయులుగా వుండాలి. మహోన్నత శీలము, వ్యక్తిత్వము, గుణసంపద అవసరము. సాహిత్యాభినివేశము కలిగించాలి. ఇప్పుడు బి.ఏ., జనరలు ఇంగ్లీషు వట్టి అరాచకమయం.

మన విశ్వవిద్యాలయాల పరిస్థితి వేరు. ప్రాదేశిక ఇంగ్లీషు యూనివర్సిటీల తీరు వేరు. ప్రాదేశిక విస్తీర్ణము. మెట్రోపాలిటను మనుషులే సెనేటు సభ్యులు. మిగిలినవారికి యేమీ లేదు. ఇతర నగరాలలో వున్న పరిస్థితులు సాధారణంగా యేమీ తెలియదాయెను.

యువకులు కొంతకాలం బ్రహ్మచారులుగా వుండడం అవసరం. ఆ పని ఉపాధ్యాయుల కళాశాలను యిప్పటికంటె మంచి పద్ధతులపై 'నిర్వహించాలి. ఇంగ్లీషులో పట్టభద్రుడైనంత మాత్రాన, అతను యేపనిబడితే ఆపని నెరవేర్చగలడా, ఏ విషయాన్నైనా బోధ చేయగలడా ఏ పరీక్షకయినా సరే అతడు పరీక్షాధికారిగా వుండగలడా?

స్వదేశీయులకు ఒరిజినాలిటీ లేదని స్వతంత్ర యోచనాశక్తిని కనబరుచుట లేదని చాలామంది పదేపదే అంటున్నారు. అయితే నాదొక ప్రశ్న. ఈ దేశంలో వున్న ఈ ఉపాధ్యాయులు, యేమి స్వతంత్ర యోచనాశక్తిని ప్రదర్శిస్తున్నారు? వీరికి వున్న ఒరిజినాల్టీ యేమి? కేవలం టెక్స్టు బుక్కులను ఎడిటు చేసుకోవడం; మిస్టర్ థాంప్సన్ అందు కాంపొజిషను పేపర్లు (?) తయారు చేసుకోవడం తప్పితే వారు వెలగబెడుతున్నదేమిటో మరి?

భారతీయ విద్యార్థులకు వారు ఎడిట్ చేస్తున్న పాఠ్య పుస్తకాల పద్ధతి యేమిటో నాకేమీ బోధపడడం లేదు అంతా దురవగాహంగా వుంది. వారు చేస్తోన్న పని యేమీలేదు. మాతృభాషలోనూ, నుడికారపు సొంపుతోను కాంపొజిషను పుస్తకాలు రచింపబడాలని మనం ఆశించడం సహజం. ఈ ఆశయం ప్రతివారికీ వుంటుంది. కాని వాటి ప్రసక్తి యిక్కడా అక్కడా కానరాదు కదా!

ఎఫ్.ఎ. క్లాసులో చెప్పే హిస్టరీ సంగతి మరి చెప్పనెక్కరలేదు. భయంకరంగా కర్ణకఠోరంగా వినిపించే తప్పుల తడక యింగ్లీషుతో, అంతకంటే ఘోరమైన ఆ చెప్పే పద్ధతితో విసిగెత్తిపోయి కుర్రవాళ్ళు క్లాసులో కూచుండుకే హడలెత్తుతున్నారు.

కొందరకి తాము చెప్పే విషయమేమిటో బాగానే వచ్చును. విషయం తెలిస్తే లాభం యేముంది? దానిని చక్కగా బోధించవద్దూ? అదే వీరికి కొరత !

(1895 మే 2)

హండె అనంతపురం చరిత్ర

తెలుగు వచన సాహిత్యంలో, "రాజుల యుద్ధాలు" అన్న మిస్టర్ బ్రౌన్ ప్రచురణకు ప్రముఖస్థానం వుంది. ఇప్పటిదాకా దీన్ని ఏ పండితుడూ పట్టించుకోకపోవడం, గమనించవలసిన విషయం. బ్రిటిష్ పాలన స్థాపనతో వచన సాహిత్యం వస్తున్నదే మరి.

సాహిత్యోత్పత్తి, వ్యాప్తి విషయం చూస్తే, యీ దేశంలో వున్న పరిస్థితులకు, యూరప్ దేశాలలో వున్న పరిస్థితులకూ పెద్ద తేడా వుంది. గ్రంథ కర్తృత్వం, ఇంగ్లాండ్‌లో ఒక వృత్తి; కిట్టుబాటయ్యే వృత్తి; జయప్రదంగా రచన సాగించే గ్రంథకర్త, త్వరత్వరగా రాసే రచయిత విషయంలో. సాహిత్యం నీరస స్థితిలో వున్నందువల్ల, గ్రంథకర్త దానిని జీవనాధారం చేసుకోలేదు. సాధారణంగా పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయ వృత్తినో, లేదా యింకో ఉద్యోగాన్నో జీవనాధారం చేసుకుంటాడు. ఇంగ్లీషు విద్యాభ్యాసం చేసినవారు, ఆధునిక ప్రపంచంలో, బాగా నెగ్గుకొస్తారు. వకీళ్ళు, ప్రభుత్వ కార్యాలయాల్లోని అధికారులు తమ మాతృభాషలో సృజనాత్మక రచనవేపు మొగ్గ చూపరు. ఇంగ్లీషు విద్యలో ఆరితేరినవారు మాతృభాషా సంబంధంవున్న సృజనాత్మక రచనకు సమర్థులై వుండకపోవడం యిందుకు కారణం.

మన కళాశాలల్లోకి దిగుమతి అయిన ఇంగ్లీషు విద్య సాహిత్యకళనో, లేదా సాహిత్య విమర్శనో, తన విద్యార్థుల్లో యింకా ప్రవేశపెట్టలేక పోతూవుంది. ఇంగ్లీషు సారస్వతం పరీక్షల్లో అర్హత సంపాదించడానికి చదవడం జరుగుతూ వుంది; సాహిత్యాభిరుచిని కలిగించడానికి కాదు. వర్తమాన ఆంగ్లసాహిత్య పరిచయం వున్న పట్టభద్రుల్ని వేళ్ళమీద లెక్కపెట్టవచ్చును. విశ్వవిద్యాలయంలోని సగటు ఇంగ్లీషు భాషా విద్యార్థి తన మాతృభాషలో రమ్యంగా రాయాలని ఆశిస్తాడు; ప్రతిభవున్న విద్యార్థి సాహిత్య రంగంలో ప్రవేశించాలని ఆశిస్తాడు. సగటు భారతీయ విద్యార్థి ఇంగ్లీషు బాగా రాయగలనని ఎన్నడూ ఆశించలేదు. తెలివైన విద్యార్థి సైతం ఇంగ్లీషు రచయితల శ్రేణిలో చేరగలనని కలలోకూడా అనుకోలేదు.

భారతదేశంలో సాహిత్య విమర్శ అన్నది లేదు. గడిచిన యిరవయ్యేళ్ళుగా వున్న విమర్శ, పూర్వ కవుల ప్రయోగాల గురించీ వారి పదగుంభనం గురించీ తలమునకలవుతూవుంది.

ఈ పరిస్థితుల్లో సాహిత్య కళ మార్గ దర్శకత్వం కాని, సాహిత్య విమర్శ అజమాయిషీ కాని లేకుండా తెలుగు పత్రికలు మొదలవడమూ, పెరగడమూ జరుగుతూ వుంది. తెలుగు పత్రికల మనుగడ పండితుల చేతుల మీదుగానూ, అరకొరగా ఇంగ్లీషు విద్యాభ్యాసం చేసిన వ్యక్తుల చేతుల మీదుగానూ సాగుతూ వుంది. మహత్తరమైన యూరప్ భాషలలో వున్నట్టుగా - తెలుగులో ఆధునిక పత్రికా రచనను రూపొందించడానికి పూనుకున్న వారికి ఇంగ్లీషు సాహిత్యంతో సన్నిహిత పరిచయం తప్పని సరిగా వుండాలి.

కవిత్వం శ్రాద్ధ మంత్రం కాదు

ఆరు మాసములై నా వంట్లో అస్వస్థతగా వున్నది ఇప్పుడు కొంచెం నింపాదిగా ఉంటున్నది మీ ఉత్తరములకు వెంటనే జవాబు వ్రాయకపోతే మీరు చేస్తున్న ఉద్యమములకు భంగం కలుగబోవునన్న భయముచేత యిందుక్కు వెంటనే జవాబు వ్రాస్తున్నాను

నే వ్రాసే పద్యములలో మాత్రా గణముల మీద ప్రస్తరించి చూస్తే ఇది నడక అని పోల్చవచ్చును అయితే అర్థం యివడనప్పుడు కొన్ని అవసరమయ్ని మాత్రలు చేర్చుకోవలెను అర్థానికి మాత్రలు మీరినప్పుడు మాత్రలు తగ్గించుకోవడము నా నిర్ణయము ఇది కొంతవరకు ఇంగ్లీషు కవుల పద్ధతి మన ఛందస్సుకూ యింగ్లీషు ఛందస్సుకూ భేదమున్నది వృత్తాలలో నియమాన్ని దాటి వొక అక్షరం అటుగాని యిటుగాని వెళ్ళడానికి వల్ల కాదు యింగ్లీషులో వొక గణాన్ని కవిత్వం వ్రాస్తూ తెలివైన కవి యితర గణాలను అక్కడ కూడ విశేష నిపుణతతో తగిలిస్తాడు ఇందువల్ల తూగుకూ వైచిత్రి (Variety) కలుగుతుంది పద్యాలు సువ్వి పాట లాగ మొహం మొత్తవు యింగ్లీషు ఛందస్సులో కొంత నియమాతిక్రమణము (Irregularity) వొప్పుకుంటారు అందులో Ode మొదలయ్ని వృత్తములలో శ్రుతి సుఖం చూసుకొని తోచిన గణాలన్నీ వేస్తారు ఛందశ్శాస్త్రమంతా శ్రుతి రంజనమునకు సాధన భూతమయ్యిండి గాని శ్రాద్ధ మంత్రము లాగు మారుదలకు వీలులేనిది గాదు ఇదివరకు మీరు వ్రాస్ని ముత్యాల సరములు అమృతవల్లిలోవి మార్చుకోవలస్ని అవసరము లేదు

తరచు మీ క్షేమం వ్రాయించగోరుతాను చిత్తగించవలెను

– గురజాడ వేంకట అప్పారావు

అపరిశోధిత శాసనం-1

మే 26వ తేదీ సంచికలో పైశీర్షికతో ప్రచురింపబడిన ఒక వ్యాసంలో డి.వి. ప్రకాశరావుగారు తూర్పు చాళుక్యరాజు ఐదవ విష్ణువర్ధనుని (క్రీ.త. 843-844) దానం ఒక దాన్ని గురించి సమాచారం తెలుపమని కోరారు. ఈ దాన శాసనాన్ని డాక్టర్ బుర్గెస్, పండిత నటేశ శాస్త్రి ఆర్కిలాజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా 4వ సంపుటంలో ప్రచురించారు. ఈ శాసనం "ఇండియన్ ఆంటి క్వరీ" పదమూడో సంపుటంలో డాక్టర్. ఫ్లీట్ ప్రచురణ చేశారు. ఈ శాసనం అచ్చులను 86వ పుటకు ఎదురుగా చూడవచ్చును. ఈ శాసనంలోని దానానికి సంబంధించిన భాగం తెలుగులో వుంది. దీనికి అనువాదాన్ని డాక్టర్ ఫ్లీట్ సంపాదించలేకపోయారు. కారణాలు స్పష్టమే. డాక్టరు ఫ్లీట్ తెలుసుకున్నది తూర్పు చాళుక్య వంశపారంపర్యం గురించి ఆయన రాసిన వ్యాసంలో వుంది. ("ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ", సంపుటం 20 పుట 102). ఈ శాసనం గురించి "కృష్ణాపత్రిక"లో నేను రాయబోతోన్న వ్యాసావళిలో వివరించదలచుకున్నాను. బెజవాడలోని యుద్ధమల్లుని శాసనం కాలాన్ని గురించి రెండో వ్యాసం వుంటుంది. అది నన్నయ భట్టు కాలానికి ముందరి దనడానికి సందేహించనక్కరలేదను కుంటాను. "నన్నయ భట్టుకు పూర్వపు ప్రామాణిక తెలుగుభాష" అని చెప్పడంలో ప్రకాశరావుగారి ఉద్దేశమేమిటో నాకు సరిగా అర్థమవడం లేదు. "తెలుగు కావ్య భాష" అని ఆయన ఉద్దేశమా? అదే ఉద్దేశమయినట్టయితే, అది వుండడం తథ్యం. నన్నయ భట్టు రచనలో లేని రూపాలు బెజవాడ యుద్ధమల్లుని శాసనంలో కనిపిస్తాయి. ప్రకాశరావుగారిని గందరగోళంలో పెట్టిన, చాళుక్య శాసనానికి యింకా మనం వెనక్కి వెళ్ళినట్టయితే, అదే విధంగా యిటువంటివీ, యింతకంటె చిన్నవీ అయిన శాసనాలను మనం గమనించినట్టయితే కన్నడ భాషలో వున్నట్టుగానే తెలుగు భాషలోనూ పాత కావ్యభాషలున్నాయని మనం అంగీకరించక తప్పదు. ఈ యథార్థానికి సంబంధించిన నిజమైన ప్రాముఖ్యమేమిటంటే-ప్రథమ కవి లభ్య రచనస్థానం గురించి పండిత చర్చలు కావు - దక్షిణ భారత కావ్యభాష చరిత్రపైనీ, ప్రాచుర్యం పొందగల తెలుగు కావ్యశైలి నిర్మాణ సమస్యపైనీ అది ప్రసరించే వెలుగు.

అపరిశోధిత శాసనం-2

మీరు ఒకటవ తేదీన ప్రచురించిన నా లేఖలో నన్నయభట్ట అనే పదము 'రామయ్యభట్ట అని పొరపాటున అచ్చుపడింది బట్టరువర్తు నెల్లూరు శాసనముల సంపుటములలోని ఈ దిగువ ఉదాహరించిన వాటిని శ్రీ ప్రకాశరావు గారు చూడవలెనని కోరుతున్నాను

నెల్లూరు శాసనములు · రెండవ సంపుటము

పుట	ఊరు	సంఖ్య
544	కందుకూరు	31 32
606		67
609		69
676	కనిగిరి	25
896	ఒంగోలు	3
966		39
967		40

మూడవ సంపుటము

పుట	ఊరు	సంఖ్య
1151	పొదిలి	1
1152		2
1201		38

ఈ శాసనములన్నీ అతి ముఖ్యమైనవి నన్నయ కాలం కంటె ప్రాచీనమైనవి నాటి తెలుగు కావ్య భాషా చరిత్రమును అవగాహన చేసుకుందుకు యివి తోడ్పడతాయి బట్టరువర్తు సంపుటాలలోని శాసనముల ఫోటోలు

సంతృప్తికరంగా లేవు. ఆ శాసనాలకు తిరిగి ఫోటోలను ఎత్తి గవర్నమెంటు శాసన పరిశోధకుడు వ్యాఖ్యానంతోనో, వ్యాఖ్యానం లేకనో చక్కగా ఎఫిగ్రాఫికా ఇండికాలో అచ్చువేయవలసి వుంటుంది.

ఉత్సాహవంతులైన యువ పరిశోధకులను గురించి శ్రీ కృష్ణశాస్త్రిగారు కొన్ని అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చారు. అవి బట్టరువర్తు శాసన సంపుటములకు సైతం వర్తిస్తాయి. అయితే అవి విలువైనవి కావని నా అభిప్రాయం కాదు. పైగా ఆ సంపుటములవల్ల ఎంతో ప్రయోజనం వుందని నా ఉద్దేశం. నమ్రతవల్ల తన పీఠికలో బట్టరువర్తులింత తక్కువ చేసి చెప్పుకొన్నప్పటికీ, అవి అంతకంటె ఉపయోగకరం. పదమూడు శతాబ్దాల భాషా స్థితి. లిపి స్వభావం, దక్షిణ దేశపు అనేక రాజుల చరిత్ర వాటివల్ల మనకు కొంత తెలుస్తుంది. శాసనాల నకళ్ళు అచ్చులో యథాతథంగా అసలు శాసనాలవలె వుంటాయని మనం ఆశించలేం. వాటిని ప్రచురించేటపుడు కొన్ని పొరపాట్లు జరగవచ్చును. కనక ఆశించలేం. వాటిని ప్రచురించేటపుడు కొన్ని పొరపాట్లు జరగవచ్చును. కనక పరిశోధకులు ముఖ్యమైన నిర్ణయాలు చేయవలసి వచ్చినపుడు అసలు శాసనాలపై ఆధారపడవలసి వస్తుంది. రెండవ అమ్మరాజు మల్లియపూడి శాసనాన్ని డాక్టరు హేల్ట్సు పునః పరిశీలించి ప్రచురించాడు. బట్టరువర్తు సంపుటాలకు యివ్వదగిన ప్రాముఖ్యము కంటె అధిక ప్రాముఖ్యం మివ్వకూడదు.

ప్రభుత్వ ఉత్తరువును నేను చూడలేదు. కాని దాన్ని గురించి మీ పత్రికలో శ్రీ యం.కె. నారాయణ అయ్యంగారు కావించిన విమర్శనను చదివాను. శ్రీ వెంకయ్య, కృష్ణశాస్త్రిగారల పట్ల ఆయన వెల్లడించిన అభిప్రాయాలు ఎంతమాత్రం సబబుగా లేవు. ప్రభుత్వ శాఖలో ఉద్యోగులుగా పనిచేస్తున్న శాసన పరిశోధకుల కంటె, ఉత్సాహవంతులైన యువ పరివోధకులకు తెలుగో తమిళమో ఎక్కువ రావచ్చును. కాని ఒక సంగతి మటుకు నిజం. పరిశోధనమే జీవిత ధ్యేయముగా అనేక సంవత్సరాల అనుభవంతో బాధ్యత కలిగిన పండితుల సంపాదకత్వాన ప్రచురితమయే శాసనపు ప్రతులు, ఉత్సాహవంతులైన యువ పరిశోధకుల ప్రచురణలకన్న ఎక్కువ ప్రామాణికం.

మహా పండితులు సైతం పొరపాట్లు చేయకపోలేదు. చరిత్రతో అనుసంధించి చెప్పడానికి తగినన్ని ఆధారాలు దొరకనపుడు, శోధించవలసిన అనేక విషయాలు యింకా మిగిలి వుంటున్నపుడు, పరిశోధనా రంగంలో పొరపాట్లు రాక తప్పవు. దొరికిన శాసనాలను ఆధారాలను బట్టి అప్పటికొక విషయం ప్రామాణికం కావచ్చును. కాని అందుకు భిన్నమైన రుజువులు లభించినపుడు వెనుకటి విషయం అప్రమాణిక మౌతుంది. నూతన ఆధారములనుబట్టి నిశ్చయజ్ఞానాన్ని అన్వయించుకోవలసి వుంటుంది. భారత దేశములో పరిశోధనా రంగమున యిప్పటి పరిస్థితులలో యిట్టివి తప్పవు. మనం యింకా అనేక ప్రధాన విషయాలను పరిశోధించవలసి వుంది. కొన్ని ప్రాచీన తమిళ శబ్దములను శ్రీ వెంకయ్యగారు తప్పుగా అనువదించి వుండవచ్చును. అందులో వైపరీత్యం లేదు. బహుభాషా రాష్ట్రములో శాసన పరిశోధకుడు అనేక చిక్కులు ఎదుర్కొనవలసి వస్తుంది. తమిళ తెలుగు భాషలు ప్రాచీనమైనవి. ఆ భాషల ప్రాచీన కావ్య భాషా పదములు సులభ ద్యోతకములు కావు; ద్రావిడ భాషలను శాస్త్రీయ పద్ధతులపై పరిశీలించి వాటి తత్వమును నిరూపించడం అవసరం. ఇది యూరోపియనులతో ఆరంభమయింది. అయినా నేటికీ మన దేశీయుల కృషి అంతంత మాత్రం. భాషా పరిశోధనా రంగంలో వీటి స్థానం మరుగున పడిపోయింది. దేశీయుల దృష్టి వీటి పైకి అంతగా మళ్ళడం లేదు. ప్రాచీన భాషను, మాండలిక భాషలను పరిశీలించడం ఎంత ఉపయోగమో తెలుగు రచయితలు గుర్తించడం లేదు. దురదృష్టవశాత్తు తెనుగున ఈ కృషికి, సి.పి. బ్రౌను మొదటివాడు; ఆఖరువాడు. తమిళమున అలాగా కాదనుకుంటాను.

శ్రీ వెంకయ్య, కృష్ణశాస్త్రిగారలు శాసన పరిశోధన విషయంలో అవసరం వచ్చినపుడు తెలుగు పండితుల సహాయం తీసుకునేవారు. ఎవరు ఏ సలహాల నిచ్చినా, వాటిని శ్రద్ధగా పరిశీలించేవారు. ఇది నా అనుభవం. కొన్ని శబ్దముల పట్ల పొరపాటు పడినంత మాత్రం చేత, వారు శాసన పరిశోధకులుగా అనర్హులని ఎలా భావించగలమో నాకు అర్థం కావడం లేదు. అంతమాత్రాన వారు నిష్ణాతులు కాకపోరు. నిఘంటువులను తలలోయిముద్దుకొనడము కంటె, అనేక ఉన్నత అర్హతలు ఒకనిని శాసన పరిశోధకునిగా తయారు చేస్తాయి. మన శాసనములను పరిశోధించిన యూరోపియనులకు మన భాషలలో పాండిత్యము తక్కువ. తగు పాటి భాషా పరిజ్ఞానంతో, వ్యాకరణ పరిచయంతో, వారు మన ప్రాచీన శాసనాలను పరిశోధించి అత్యద్భుతమైన సేవ చేశారు.

శాసన పరిశోధక శాఖవారు కావించిన కృషిని అంచనావేస్తూ శ్రీ నారాయణస్వామి అయ్యంగారు వ్రాసిన వాక్యాలు చదివినపుడు నాకే కాదు, ఎవరికైనా నవ్వు వస్తుంది. డాక్టరు హుల్ష్, ఆయన సహాయకులు కావించిన కృషి తక్కువది కాదు. నిజంగా వారికి మనం ఋణపడివున్నాం. పరిశోధక శాఖలో వారు శాస్త్రీయ పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టారు. ప్రామాణికమగు స్థాయిని నెలకొల్పారు. దక్షిణ భారత దేశపు ప్రాచీన చరిత్ర పరిశోధనతో పరిచయమున్నవారికి ఈ విషయం తెలుసును. ఊటీలో నేనుప్పుడల్లా, ప్రభుత్వశాఖ కావిస్తున్న కృషిని, ఏళ్ళకు తరబడి పరిశీలించాను. కార్యాలయంలో పనిచేస్తున్న వారు సమర్థులు. అంతకంటె హెచ్చు ఉత్సాహంతో పట్టుదలతో పని చేస్తున్నవారిని నేను చూడలేదు. శ్రీ నారాయణస్వామి అయ్యంగారు కుశాగ్రబుద్ధి కలవారు, పండితులు సందేహం లేదు. కనక శాసన పరిశోధనమనేది ఎంత కష్టమైన పనో, శాసన పరిశోధక రిపోర్టులను తయారుచేసి ముద్రించి ఉన్నతస్థాయిని సాధించడం ఎంత శ్రమో, పరిశోధన ఎంత మేధాశక్తిని హరిస్తుందో శ్రీ అయ్యంగారు ఊహించుకోగలరు. బహుశా తమిళ శాసనములను పరిశోధించడము యింతకంటె తేలిక కానవచ్చును. కాని, తెలుగు శాసనముల పరిశోధనము వేరు అతికష్టమైన తెలుగు శాసనములను శ్రీ కృష్ణశాస్త్రి, వెంకయ్యగారలు పరిశోధించారు. కొన్ని సంవత్సరాల క్రితం, యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనాన్ని గొప్ప పండితులనుకునే అనేకులు కొన్ని నెలలపాటు పరిశీలించారు. కాని దాన్ని వారు పోల్చుకోలేక పోయారు. చివరకు శ్రీకృష్ణ శాస్త్రిగారు ఆ శాసనము ఛందోబద్ధముగా వుందని, దానిని దిగువనుండి మీదకు చదువవలెనని పోలికపట్టి నిర్ధారణ చేశారు.

శ్రీ నారాయణస్వామి అయ్యంగారు తన విమర్శనములో మార్షల్ వాక్యాలను కొన్నింటిని ఉదహరించారు. అవి ఈ రాష్ట్రానికి వర్తించవు. శ్రీ వెంకయ్యగారు ప్రతి సంవత్సరం ఆసక్తికరమగు విపులమైన శాసన పరిశోధన రిపోర్టులను వెలువరిస్తున్నపుడు మార్షల్ రిమార్కులతో అసలు పనిలేదు. ఎపిగ్రాఫిస్టుగా ఆఫీసులో రికార్డులను ఎవరినీ చూడనీయడం లేదనడం భావ్యం కాదు. ఏ అర్థములో ఈ మాటను అంటున్నారో నాకు దురవగాహం. వాటిని అర్హతలు వున్న ఏ పరిశోధకుడైనా పరిశీలించడానికి అతి సులువుగ అనుమతిని పొందవచ్చును. పరిశోధన శాఖపట్ల విద్యావంతులు తగిన ఉత్సాహాన్ని కనబరచడం లేదు. దానిని అన్ని విధాల అభివృద్ధి చేయడానికి ప్రభుత్వం వెనకాడుతోంది, ఎక్కువ డబ్బు ఖర్చుచేసి అమూల్యమైన ప్రచురణలను వెలువరించడానికి జంకుతోంది. ఉత్సాహవంతులైన యువ పరిశోధకులకు అందుబాటులో వుండేటందుకు డూప్లికేటు కాపీలను శాసనపు నకళ్ళను మద్రాసు మ్యూజియమ్ములో పదిలపరచవలెనని నా సూచన. అందువల్ల విద్యావంతులకు ఆసక్తి కలుగవచ్చును. ఇపుడు ఈ రంగములో కృషి చేస్తున్న ఉత్సాహవంతులైన యువ పరిశోధకులు తక్కువ. వీరు చేస్తున్న కృషి పరస్పర

సంప్రదింపులవల్ల సమన్వయం చేసుకోవాలి. యువ పరిశోధకులను గురించి శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలు అభ్యంతరకరమైనవని అనుకుందాము. అయినప్పటికీ, ప్రభుత్వశాఖలో పనిచేస్తున్న శాసన పరిశోధకులు అసమర్థులనీ, ఆ శాఖ కావిస్తున్న కృషి అల్పమని మనం అనలేము. నాకు తమిళ భాషాజ్ఞానము తక్కువ. అందువల్ల శ్రీ గోపీనాథరావుగారు నిష్ణాతులో కాదో నేను చెప్పలేను. కాని ఈ విషయం శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారిని అడిగితే, శ్రీ గోపీనాథరావుగారు చాల తెలివైనవారని, అన్ని విషయములు తెలిసినవారని ఆయన సంతోషముతో అంగీకరిస్తారని నా నమ్మకం.

మృతభాషా? సజీవభాషా?

తెలుగు వ్యావహారిక భాషపైని సాధారణంగా చేయబడే ఫిర్యాదు అది వ్యాకరణబద్ధంగా లేదని దీనిని నిరూపించడానికి రచయితలు ప్రామాణిక గ్రంధకర్తల రచనలనుండి తప్పుగా ఉదహరణలిస్తారు తప్పుగా వ్యాఖ్యానాలు చేస్తారు` వ్యావహారిక తెలుగు వ్యాకరణబద్ధంగా లేనట్టయితే ఆ దోషం వ్యాకరణ వేత్తలది యదార్ధ ప్రకటనలుగా తప్పితే వ్యాకరణ సూత్రాలకు విలువలేదు సాధారణ ప్రయోగంలో వున్నట్టయితే మన్నించవలసి రచనలు వ్యాకరణ విరుద్ధాలు కావు

ప్రాచీన తెలుగుభాష యించుమించుగా ఛాసర్ ఇంగ్లీషు భాష వంటిది ఈ శతాబ్దపు ఇంగ్లీషు రచయిత ఛాసర్ భాషను అవలంబించినట్టుగానే 20 శతాబ్దంలో ప్రాచీన తెలుగు భాషలో రాయడం అసంబద్ధంగా వుంటుంది నిజానికి తెలుగులో మాటాడే భాష రాసే భాష యదార్ధ స్థితిలో రెండు భిన్న భాషలు ఇందువల్ల తెలుగు సారస్వతం పెరుగుదల ఆగిపోయింది భారతీయ విద్యావంతులు తెలుగులో పుస్తకాలు రాయడానికి పూనుకోవడం లేదు మృతభాషకు సజీవ భాషకు మధ్య పోటీ జరుగుతోంది తెలుగు ప్రజలలోని విద్యావంతులు పక్షపాతం లేకుండా సహేతుకంగా వున్నట్టయితే వారు రెండో దానిని స్వీకరించాలి

భట్టకలంకుడు

భట్టకలంకుడు జైనుడు. కర్ణాటక శబ్దానుశాసనమనే గొప్ప కన్నడ వ్యాకరణం రాశాడు. 1604 సంవత్సరంలో గ్రంథం పూర్తి అయినట్లు కనపడుతుంది.

యీనాటికి నిలిచిన కన్నడ వ్యాకరణములలో మొదటివి, రెండవ నాగవర్మ రాసిన కర్నాటక భాషాభూషణము, కావ్యాలోకములో మొదటి అధికరణమును. రెండవ నాగవర్మ పన్నెండవ శతాబ్ది మధ్య కాలంతో వుండెను. భాషా భూషణము ఆధారంగా చేసుకొని, పదమూడో శతాబ్దంలో, కేశిరాజు శబ్ద మణిదర్పణం అనే వ్యాకరణం వ్రాశాడు.

డాక్టరు బర్నలు శబ్ద మణిదర్పణమును గురించి యిలా రాశినారు : "The great and real merit of Sabdamanidarpana is that it bases the rules on independent research and the usage of writers of repute: in this way it is far ahead of the Tamil and Telugu treatises which are much occupied with vain scholastic disputations."

శబ్ద మణిదర్పణములోని సూత్రాలు ప్రత్యేక స్వతంత్ర పరిశోధన మీదనూ, గొప్ప ప్రాచీన కవుల ప్రయోగాల మీదనూ ఆధారపడి రచింపబడినవి. నిరర్థక పాండిత్య ప్రకర్షమైన వివాదగ్రస్త విషయాలతో నిండిన తెలుగు తమిళ వ్యాకరణాలకంటే శబ్ద మణిదర్పణం ఎంతో మెరుగైనది అని దీని భావం.

భట్టకలంకుల శబ్దానుశాసనమనే గ్రంథాన్ని మైసూరు ప్రభుత్వము వారు 1890వ సంవత్సరములో బెంగుళూరులో అచ్చువేయించినారు. యిప్పుడు ప్రతులు దొరకవు. మైసూరు గవర్నమెంటు లైబ్రరీలో వున్న పుస్తకాన్ని నేను అరువు తెచ్చాను. అది తిరిగీ యిచ్చివెయ్యవలసిన కాలం వచ్చినందున అందులో నుంచి తెలుగు వారికి తెలియతగిన భాగాలు కొన్ని యెత్తి రాస్తున్నాను. ఈ గ్రంథాన్ని గురించి రైసు దొర యిట్లు రాసినారు :

"It is .... not an antique treatise dealing with archaisms and obsolete terms, interesting as a literary monument though of little practical value now, but has the advantage of treating of the whole range of the language down to the modern period and its rules are such as apply to the present time." (preface P.4)

ప్రాచీనమైనవీ యిప్పుడు వాడుకలో లేకుండా నశించినవీ ఆయిన అనేక శబ్దప్రయోగాల సరళిని తెలిపే వ్యాకరణాలు వున్నాయి. ఇవి ప్రస్తుత కాలానకు ఉపయోపడక పోయినప్పటికీ ప్రాచీన భాషా ప్రయోగ సంప్రదాయాలను గ్రహించడానకు ఉపకరిస్తాయి. అయితే శబ్దానుశాసనమనే వ్యాకరణం ప్రాచీనమైనది; కాని ప్రాచీన కాలంనుంచీ ఆధునిక కాలం వరకూ గల భాషార్ణవాన్ని గురించి ప్రస్తావించే అవకాశాన్ని యీ శబ్దానుశాసనం కలిగివున్నది. శబ్దానుశాసనంలోని సూత్రాలను ప్రస్తుత కాలానకు కూడా అనువర్తింపజేసుకోవచ్చును అని పై వాక్యాల తాత్పర్యం.

"Some what curious statements are made in works that have come to hand regarding the constituent parts that combine to form Kannada. Thus the unknown author of Subhashita or Neetikanda an old Jain work, says:

ఒళుగన్నడ బెళుగన్నడ
తెళుగన్నడ అచ్చుగన్నడం సక్కజముం
ఎళగన్నడ హాళగన్నడ
పలెదేశియ కెనెయగుణ్టె కన్నడికిళె యోళ్

"Local (or home) Kannada, white Kannada, clear Kannada, and derivaties from Sanskrit young (or new) Kannada, old Kannada, being combined in the language of the country, is there any equal to Kannada in the world?"

ఏ అంతర్భాషల వలన కన్నడ మేర్పడినదో వాటిని గురించి తెలుసుకోదగ్గ కొన్ని వింత సంగతులు యిప్పుడు మనకు లభించిన గ్రంథాలలో కనిపిస్తున్నవి. సుభాషిత అనే ప్రాచీన జైన గ్రంథకర్త పేరెవరో తెలియదు కాని, ఆయన యిలా వ్రాస్తున్నారు:

"ఒళు, బెళు, తెళు, అచ్చు, ఎళ, హాక... మొదలైన కన్నడములు దేశభాషతో కలిసిపోయినవి. కన్నడ భాషకు సరితూగ గల మరి వొక భాష లోకమున కలదా?" లేదని పైవాక్యముల సారాంశము.

హాళ గన్నడమనగా పాత కన్నడమనీ తెళుగన్నడమనగా తేట అయిన కన్నడమనీ అర్థము.

ఇదే విధముగ యీ శతాబ్ద ఆరంభమున దేవచంద్రునిచే రాయబడిన "రాజావలి కథై" అను గ్రంథమున యిట్లు కలదు. దేవచంద్రుడు జైనుడు.

హాళగన్నడ బెళుగన్నడ
వళగన్నడ పొసతెంబుదుం
తెళుగన్నడ మిశ్రదినిద
నిళెయోళు సత్పురుష రోడి కేళ్వుతు సతతం.

This, in which old kannada, white kannada, local kannada, pure kannada and that called new, are mingled in to clear kannada, may good men in the world ever read and listen to."

పాత కన్నడము ప్రాదేశిక, కొత్త కన్నడాదులు తెలు గన్నడ భాషలో కలిసిపోయినవి. దీనిని లోకములోని మంచి మనుష్యులు సదా చదువుతూ వింటూ వుండెదరుగాక! అని దీని భావము.

హళగన్నడ or హళకన్నడ is the early form of the language, Belu kannada or white kannada, seems to refer to a belief of the Jains, who artribute substances to sound and say that it is white. Thus Kesiraju in his grammer sobdamani darpana has the following:

1. శబ్ద ద్రవ్యం జనియిసుగుం స్వేతం

2. శబ్దం జనియిసుగుం ధవళ వర్ణం అక్షర రూపం

బెళు కన్నడ లేక తెలు కన్నడ అనే దానికి ప్రాచీన రూపం హళ గన్నడము లేదా హళ కన్నడము, శబ్దాన్ని ద్రవ్య రూపముగా జైనులు భావిస్తూ వుండేవారు. మఠి కొంతమంది దానిని అక్షర రూపంగా భావించారు. జైన సంబంధమైన శబ్ద ద్రవ్యం శ్వేతరూపంగా పరిగణింపబడినది. మరివొక చోట జైన సంబంధమైన శబ్దము అక్షర రూపమునూ, ధవళ రూపముగానూ తన శబ్ద మణిదర్పణములో కేశిరాజు పేర్కొన్నాడు. ధవళమంటే స్వేచ్ఛమైనదని అర్థము.

వళగన్నడ లేదా ఓళ దేశ కన్నడ, refers to the world called దేశ్య, the native tongue including local peculiarities and dialects - అచ్చు గన్నడ is the universal term of pure కన్నడ, తెళ్ళు గన్నడ means clear, transparent కన్నడ and from the same root derieved the name Telugu, the other language which has so close an affinity to kannada and wich is written in the same characters."

వళగన్నడము లేదా ఓళదేశ కన్నడమనేది దేశ్యమనే శబ్దానికి చెందుతున్నది. దేశ్యమనగా మాతృభాష. యిందులో మాండలిక భేదాలు భాషలు చేరివున్నవి. శుద్ధ కన్నడమనే దానిని విశాలమైన అర్థంలో అచ్చగన్నడ మందురు. తెలుగన్నడమంటే తేట అయిన కన్నడమని పలుచనిదని సన్ననిదని అర్థం. స్ఫటికమువంటి స్పష్టమైన భాష తెళుగన్నడము. తెలుగన్నడమనే పదమునుంచే, మరివొక భాషా వాచకమైన "తెలుగు" అనే మాట పుట్టినది. కన్నడమునకును తెనుగునకును ఎంతో దగ్గర సంబంధము కలదనీ తెలుగు అక్షరములు వ్రాత కన్నడ లిపిని పోలియుందుననీ రెయిసు దొరగారి వ్యాఖ్యానమునకు అర్థము.

పైది రెయిసు దొరగారి పీఠికలోనిది. ఈ కిందిది గ్రంథారంభ మంగళ శ్లోకము :

"నమశ్రీ వర్ధమానాయ విశ్వ విద్యావభాసినే
సర్వ భాషామయీ భాషాప్రవృత్తాయన్ముఖాంబుజాత్."

యే వస్తువు నుండి అన్ని భాషలకూ సంబంధించినటువంటి భాష కలిగినదో సంపత్తును కలుగజేసేటటువంటిన్నీ అన్ని విద్యల్నీ తెలియజేసేటటువంటిన్నీ ఆ వస్తువుకు ప్రణామములు.

ఈ శ్లోకము పై వ్యాఖ్యానంలోని కొంత భాగమిది. "శబ్దాను శాసనంహి ప్రస్తుతమ్। తత్రచ అనుశాసన విషయ భూతాః శబ్దాః కర్నాటకా ఏవ। తేచ సంస్కృత శబ్ద వత్సకల దేశ ప్రసిద్ధాః సకల శాస్త్రోపయోగితయా సకల మహాజన పరిగ్రాహ్యాశ్చ నభవంతి। భాషా విషయత్వాత్। భాషాయాంచ పామరాణామేవాధి కారోన పండితానామేతి

శాస్యాః ప్రయోగానర్హత్వాదితి। కేషాం చిత్సంస్కృతాగ్రహి గ్రస్తానాం పండితమ్మన్యానామ్ మనసి ప్రఖ్యాతా మన్యథా ఖ్యాతిం ప్రత్యాఖ్యాతిమేత దేవ విశేషణ ముపవర్ణి తవాన్ గ్రంథకారః ఇదమత్రా కూతమ్। యథా సంస్కృత శబ్దాః సాధ్వసాధువివేచన విషయ తయాను శాసనార్హాః తథాభాషాశబ్దా అపి। యది నామీనానుశాశ్యాః కథంతర్హి భగవద్భాషా తన్మయీస్యాత్। నహ్యపశబ్దమయీసా."

శబ్ద మేరీతిగా ఉపయోగింపబడుతున్నదో యిప్పుడు మనం చెప్పుకుందాము. అందులో ముఖ్యంగా యిప్పుడు మనం తెలుసుకోవలసినది కన్నడ శబ్దాలు యేలాగున ప్రయోగింపబడుతున్నవనే విషయం. సంస్కృత శబ్దాలు అందరిచేతా పరిగ్రహింపబడుతున్నట్లు, అన్నిచోట్లా ప్రసిద్ధమైనట్లు, అన్ని శాస్త్రాలకు సమన్వయించినట్లు కన్నడ శబ్దాలు పరిగ్రహింపబడడం లేదు. యిక భాషను గురించి ముచ్చటించుకుందాము. జనుల వాడుకలో వుంటున్నది కనుక పండితులకు గ్రంథాలలో వుపయోగార్హమైనది కాదు కనుక పండితులకు భాష వుపయోగపడక జనులకు మాత్రమే మిక్కిలి వుపయోగపడుతున్నది. అందులోనూ సంస్కృతం తెలియని కొందరు తాము పండితులమనుకుంటూ కొన్ని అనుకూల శబ్దాలను అననుకూలమైనవిగానూ మరికొన్ని అననుకూల శబ్దాలను అనుకూలమైనవిగానూ పొరపాటుపడుతున్నారు. అటువంటి పండితమ్మన్యులను గురించి మాత్రమే మేమిక్కడ ప్రస్తావిస్తున్నాము. సంస్కృత శబ్దాలను అవసరా నవసరాలనుబట్టి యెలాగున ప్రయోగించుకుంటున్నామో అలాగునే యీ భాషా పదాలు కూడా వుపయోగించుకోవచ్చును. అన్ని విధాలా యీ భాషా శబ్దాలకు సంస్కృతంతో సంబంధమున్నది. కనుక యివి సర్వదా ప్రయోగార్హములే. వీటిని అపశబ్దాలని యెంతమాత్రం పేర్కొనడానికి వీలులేదు. ఇది వ్యాఖ్యానం.

పై వ్యాఖ్యానమును మన తెలుగు భాషా పదాలకు కూడా అనువర్తింప చేసుకొనవచ్చును.

శాకుంతల నాటక పఠనం

శ్రీనివాసాచారి గారితో కలిసి అభిజ్ఞాన శాకుంతలము చదవడాని కుపక్రమించితిని నాటకారంభమున తపస్వికన్యల సంభాషణము అభ్యంతరకరము కాదా? కాళిదాసునకు అనాఘ్రాత పుష్పముల వంటి కన్యల సౌందర్యమును వర్ణించుట ప్రీతి వల్కలములను ధరించిన శకుంతల పుష్పాలంకృత పార్వతి వర్ణనములు

వనజ్యోత్స్న నవమాలిక ఈ రంగము మహాసౌందర్యమైన కవితా రూపకల్పనతో అలరారుతున్నది కథా నాయకుడు మాటున దాగి ఇతరుల మాటలను వినడమనేది నాటకాలలో తరచు కనిపిస్తూ వుంటుంది ఇది సాధారణమైన కల్పనే

ఉపభోగక్షమ అనే ప్రయోగము అర్థవంతమైనది సాభిప్రాయము క్షత్ర పరిగ్రహక్షమా యదార్యమస్యా యధిలాషియే మనః

తుమ్మెద నిన్ను బాధిస్తూవుంటే మేమేం చేయగలం? నిన్ను రక్షించడానికి మేమెవరమి? ఈ తపోవనాలు రాజుచేత సంరక్షింప బడుతున్నాయి నిన్ను రక్షించడానికి దుష్యంతుణ్ణి పిలు

ఎంత చక్కగా వుంది

రాజు అడిగిన ప్రశ్నకు శకుంతల ప్రత్యుత్తర మీయక పోవడం ఎంతో స్వాభావికముగానూ సహజముగానూ వుంది

ఈ కథలోని సంఘటనలు జరుగుతుండగా విశ్వామిత్రుడు యేమి చేస్తున్నట్టు పురాకిల అంటే యెన్ని సంవత్సరాలు? దేవతలకీ పరతపోభయ శీలత యెప్పుడూ వున్నదే అనే రాజు మాటలు అనవసరం ఇలా అనడంవలన ఆ పిల్లకు తన మీద నమ్మక విశ్వాసం యేర్పడుతుందని దుష్యంతుని ఉద్దేశం

వైఖానసం దీనికి వివిధ విధములగు అర్థములు అన్వయములు కలవు

శకుంతల అసంబద్ధ ప్రలాపినీ ఎంత సొగసుగా వున్నది వృక్షములకు కలశములతో నీరు పోయుటవలన శకుంతల అలసిపోయింది అలసిన శకుంతలా వర్ణనం మనోహరం

అనసూయా ప్రియంవదలకు చదువు వచ్చును. ప్రియంవద తెలివైన పిల్ల.

అబ్బో ! "మేము మేము" అని ఏమి రాచతీవి ! (1895 ఏప్రిల్ 16)

*   *   *   *

శాకుంతల నాటక పఠనము తిరిగి సాగించితిని.

విదూషకుడు తక్కువ జాతి బ్రాహ్మణుడగుట స్పష్టం. మాటాడే భాష ప్రాకృతము. మాంసం భుజిస్తాడు.

'కిం మోదక ఖాదనే'? విదూషకుడి కిది మామూలే. హాస్య మేమంత గొప్పగా చెప్పుకో తగింది కాదు.

శరీర వ్యాయామమును కాళిదాసు కీర్తిస్తాడు. వేట దోషమే. అయినా అది శరీరానికొక వ్యాయామం, కనుక దానిని సమర్థిస్తాడు.

తపోవనాన్ని విడిచి తన సైనికులను దూరముగా వుండేటట్లు కట్టుదిట్టం చేయమని దుష్యంతుడు సేనాపతికి ఆజ్ఞ యివ్వడం, ఇది తపోజనులపై రాజునకు గల గౌరవం తెలుపుతుంది.

ద్వితీయాంక ప్రారంభంవలన, శకుంతల యెడల రాజునకు కలిగిన ప్రేమాతిశయం వలన అతనికి వేటయందు విముఖత కలిగిందని చెప్పడం తప్ప మరొక ప్రయోజనం కనిపించదు.

"సఖే,న పరిహార్యే వస్తుని పౌరవాణాం మనః ప్రవర్తతే."

ఈ మనోభావము వాస్తవిక విషయాలను నిజంగా తెలుపుతున్నదా? అలాగున తెలుపక పోయినప్పటికీ కాళిదాసు తన కాలంలో వున్న రాజులకీ ఆదర్శం వుండవలెనని అభిలాషిస్తున్నాడా? అతనలాగున అభిలషించడం అర్థమే. గతకాలపు రాజుల ఆదర్శాన్ని తన కాలపు రాజులకు కాళిదాసు ఆపాదిస్తున్నాడు కాబోలును!

"వశినాం హి పరపరిగ్రహ సంశ్లేష పరాఙ్ముఖీ వృత్తి"

"యదార్య యస్యా మభిలాషియే మనః"

"ఇంగుదీ తైల చిక్కణ శీర్షస్య"

తెలుగున 'చిక్కు' అనే శబ్దము "చిక్కణ" అనే సంస్కృత శబ్దము నుండి పుట్టినదా? "చిక్క" సంస్కృత భావమా? గురువులగు కాశ్యపులు ఆశ్రమంలో లేరు కనుకనే బహుశా దుష్యంతుడు తనను వివాహం చేసుకోవలసిందిగా శకుంతలను అడిగివుంటాడు.

రాజు, నీవార ధాన్యములలో ఆరవ వంతు భాగము యిమ్మని వొత్తిడి తేవచ్చును. రాజుకు పుష్కలంగా ధనము వస్తోంది. కోశాగారం నిండుగానే వుంది. దుష్యంతునిలో కొంత హాస్య చమత్కారములున్నవి. "తపములో ఆరవ వంతు."

అహోదీప్తి మతోఽపి విశ్వసనీయతా వపుషః! అథవా

ఉపపన్న మేత దృషిభ్యో నాతి భిన్నే రాజని

ఇటువంటి గుణములు కల రాజులను కాళిదాసు శ్లాఘిస్తాడు. తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన కవి పోషకుడైన యేలిక నుద్దేశించి కాళిదాసు యీ పొగడ్తలను బహుశా చేసి వుంటాడు.

"కతిపయ రాత్రం సారధి ద్వితీయే నాయుధ సద్రీచా

భవతాసనాధీ క్రియతా మాశ్రమ ఇతి

సరే అందుకని రాజు ఆశ్రమంలో కొన్ని రోజుల వున్నాడు

మొదట్లైతే కుతూహలం పైకుబికిన మాట నిజమే కాని ఇప్పుడీ రాక్షసుల కథ వినగానే ఒక్క పిసరంత మిగల్లేదు హాస్య సంభాషణము

రాజధాని నుండి కరభకుడు రాణి ఆజ్ఞను దుష్యంతునికి తెలిపాడు

ఆగామిని చతుర్థే దివసే నిర్వృత్త పారణ ఉపవాసో మమ భవిష్యతి తస్మిన్ దివసే దేర్ఘాయుషాఽవశ్యం సన్నిహితేన భవితవ్యమితి

'త్రిశంకు రివాంతరాళే తిష్ఠ త్రిశంకుని కథ యెప్పుడు జరిగింది? శకుంతలా వృత్తాంతానికి పూర్వమా కాక తరువాతనా? ఇది ఎనక్రానిజమ్ కాదా?

ముందు కాలంలో ఎప్పుడో జరిగిన త్రిశంకు వృత్తాంతాన్ని శకుంతలా వృత్తాంతానికి పూర్వమే జరిగినట్టు ఇక్కడ కవి చెబుతున్నాడేమో?

"మా ఖలు మాం రక్షా భీరుకం గణయసి?

మహాబ్రాహ్మణ కధయే తద్భవతి సంభావ్యతే?

హాస్య సంభాషణము

రెండో అంకంలో చివరి శ్లోకం వలన దుష్యంతుడు భయంతోనూ గౌరవంతోనూ శకుంతలను చేపడుతున్నట్లు తెలుస్తున్నది (1895 ఏప్రిల్ 19)

* * *

శాకుంతల నాటకం మళ్ళీ తెరిచాడు

యజ్ఞకర్మ అయిపోయింది కనక సదస్యులు నాకు వీడ్కోలిచ్చారు విరహంతో బాధపడుతున్న నేనింక యేమి చేయుదును? అని దుష్యంతుడు "శక్యమరవిన్దసురభిః కణవాహీ మాలినీ తరంగణామ్ అజ్గై రసజ్గతప్తై రవిరళ మాలిజ్గతుం పవనః భైరవి

మేఘ సందేశము భవభూతి ఉత్తరరామ చరితములతో సరిపోల్చి చూడవలెను

'వేత సపరిక్షిప్తే లతామణ్టపే సన్నిహితయా శకున్తలయా భవితవ్యమ్ దుష్యంతుడు శకుంతల అడుగు జాడలను పరిశీలించుట సొగసుగా వుంది

"అభ్యున్నతా పురస్తాదవ గాధా జఘన గౌరవాత్పశ్చాత్

ద్వారేఽస్య పాండు సికతే పద పజ్త్తిర్దృశ్యతేఽభినవా

చెట్ల చాటున పొంచుండి శకుంతలను చూడడం ఆ పిల్లల మాటలు దొంగచాటుగా వినడం రాజునకు గౌరవప్రదమా? దుష్యంతుని ఉదాత్తతకు అర్హమైనదా?

"ప్రథమ దర్శనాదారభ్య పతత్సుకా ఆపన్నేవ శకుంతలా"

శకుంతల దుష్యంతుణ్ణి వొక్కసారే చూసి వుంటుందా యేమిటి? 'పర్యుత్సుకా' ఎంత సొగసుగా వుంది!

'పూర్వార్ధేన పున్నశయనా దుత్థాయ' ఆహా! సహజంగా వుందీ భంగిమ!

సరిగా దుష్యంతుడు లతా మండపం చెంతకు వెళ్ళేసరికి అనసూయా ప్రియంవదలు శకుంతల మదన బాధను గురించి యెందుకు ప్రసంగించాలో? వారి సంభాషణ కొంత జరిగిన తరువాత మధ్యలో రాజు లతా మండపం చెంతకు వచ్చినట్టు చూపిస్తే బాగుండును!

– (ఏప్రిల్ 21)

* * *

జి.సి.వి. శ్రీనివాసాచారితో కలిసి అభిజ్ఞాన శాకుంతలాన్ని చదవడం మొదలు పెట్టినట్టుగా తన డైరీలో గురజాడ రాశారు. 1895 ఏప్రిల్ నెలలో 16, 19, 21 తేదీలలో యీ చదవడం జరిగింది. చివరి రెండు రోజులా గురజాడ వంటరిగా చదివారు. ఇది మంచి విమర్శ, ప్రశంస, వ్యాసాల సంపుటంలో వుండతగ్గది. 1954లో ప్రచురింపబడిన "గురజాడ డైరీలు" సంపుటంలో యిది వుంది. దీని పాద పీఠికలు కొన్ని దానిలోనివి. సంస్కృత శ్లోకాలకు తెలుగు పద్యాలు వీరేశలింగ అనువాద గ్రంథంలోనివి.

శ్రీనివాసాచారి, గురజాడ మిత్రుడు, తమిళుడు, ఆనంద గజపతి విద్వాంసులలో ఒకరు, నటుడు, నాటక ప్రయోక్త, గాయకుడు. ఆయన ఇంగ్లీషులో రాసిన హరిశ్చంద్ర నాటకానికి గురజాడ ఇంగ్లీషులో రాసిన పీఠిక అనువాదం యీ సంపుటంలో వుంది. (సం).

శాకుంతల నాటక ప్రదర్శనం

ఒక రోజున శ్రీనివాసాచారిగారిని వారి బసలో కళ్యాణ రామయ్యరు కలుసుకొని నాటక ప్రదర్శనాల గురించీ, రంగ భూమిని గురించీ కొంచెంసేపు ముచ్చటించాడట. ఆనాడు తాము ప్రదర్శిస్తున్న నాటకాన్ని చూడరమ్మని ఆహ్వానించగా శ్రీనివాసాచారి గారు నేను వూళ్ళో లేకపోవడం వల్లనూ, ఆయనకు తదితర పనులు వుండడం వల్లనూ నాటకాలకు వెళ్ళలేకపోయినారట. ఈవేళ వస్తామని కళ్యాణ రామయ్యరుకు వాగ్దానం చేశారు. వాగ్దానం చెల్లించుకుందుకు మేం ప్రదర్శనానికి చూడవెళ్లాము. దారిలో శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులునూ మా కవి మిత్రుణ్ణీ కలుసుకుని వారిని కూడా వెంట తీసుకువెళ్ళాం; ప్రదర్శనం, ఏమీ బాగుండలేదు. హాలు నిండలేదు. నాటక ప్రదర్శనం జరుగుతున్న స్థలం టౌను హాలు; హాలులో చాలా కుర్చీలు ఖాళీగానే పడివున్నవి. టిక్కెట్ల రేట్లు రెండు; రూపాయిన్నర, రూపాయి; రేట్లు తక్కువగా లేకపోవడంవల్ల ప్రేక్షకులు పల్చబడి వుంటారు.

హాలులో చూడదగిన, ఆసక్తి కలిగించే దృశ్యం అనరబుల్ శంకర నాయరుగారి కుటుంబం. మొదటి వరుసలో ఒక పెద్ద బెంచీ మీద ఆయన కుటుంబీకులు రీవిణీ వేసుకు కూర్చున్నారు. నలుగురు కూచోదగిన బెంచీ! కూచున్న స్త్రీలలో ఒకావిడ అందరికంటె వయసులో పెద్ద, స్థూలకాయం, మనిషి నాజూకుగానే వుంది. వొళ్ళో బిడ్డణ్ణి పండబెట్టుకొని హాయిగా కూర్చున్నది. ఆవిడ ప్రక్కనే యింకొకామె. వయస్సులో కొంచెం చిన్నదే. చతికిలబడింది. తరువాత కూర్చున్నామె అందరికంటె చిన్నపిల్ల. మళయాళీ పద్ధతిలో చక్కని చీరెలు ధరించారు. దుస్తులు చాలా ఖరీదైనవే ధరించిన నగలు సైతం ఎంతో విలువైనవి; అలంకరణ ఎబ్బెట్టుగాలేదు. మధ్యన కూర్చున్న ఆవిడ చెవులకు కుట్టుపోగులు లేవు. కాని మిగిలిన యిద్దరి చెవులకూ ఎన్నో పోగులు. చూడడానికంత నాజూకుగా లేవు. చెవులకున్న పోగులు చాలా వలంగా వున్నవి. స్త్రీలను, వారి ఆచార పద్ధతులనుంచి మళ్ళించడం కష్టమేకాని, చెవులకు అన్నేసి కుట్టు పోగులు, ఆభరణాలు పెట్టుకోవడమనే అలవాటును మాన్పించవలసివుంది. ఈ కాలంలో కూడా యీ అలవాట్లేమిటో? ఈ పద్ధతులను త్యజించవలసినదిగా గట్ట కృషి చేయాలి. వారిలో అందరికంటె చిన్నపిల్ల చాలా బక్కపల్చగా వున్నది. కళ్ళు చేప కన్నులను పోలివున్నవి.

నాటక ప్రదర్శనం పాడుగా వుంది. దీనిని యీ మహిళలు ఏ విధంగా అనుభవిస్తూ ఆనందిస్తున్నారో గమనిద్దామని నాకు కుతూహలం కలిగింది. చిన్నపిల్ల అమాయిక. ఎంతో వినయ విధేయతలుగల పిల్లవలె

పొదకట్టింది. రంగభూమి మీద వొక అసంబద్ధ సన్నివేశం తరువాత యింకొకటి అలాగున ప్రదర్శింపబడుతూనే వున్నది. ఈ అసంబద్ధ సన్నివేశాలను, దృశ్యాలను, నటనను చూసి యీ చిన్నపిల్ల ఏ విధంగా భావిస్తున్నదీ, ప్రతిచలిస్తున్నదీ గమనించవలెనని ప్రయత్నించాను.

సీనులు పాడుగా వున్నాయి. తెర గుడ్డలు మరీ అసహ్యం. అభినయం! దానిని యేమనాలో నాకే బోధపడడంలేదు ఈ దుర్భర పరిస్థితిని వర్ణించడానికి తగిన విశేషణం భాషలో అగోచరం.

మొట్టమొదట అనుసూయా, ప్రియంవదల సంగతి, తాటకిలాటి శరీరాలు, చెప్పలేనంత మోటుతనం అనాగరికత హెచ్చు. సొగసైన లాలిత్యంగల శకుంతల చెలికత్తెలుగా వీరు తయారయినారు. సున్నితమైన హృదయభావాలనూ, మార్దవమైన అభిప్రాయాలనూ ఠీవినీ హుందాతనాన్ని కలిగివున్న చెలికత్తెల వేషాలు యీ 'కోమలాంగులు' వేస్తే నాటకం ఎలాగున వుండవలెనో అలాగునే వున్నది!

శకుంతల పాత్ర ధరించిన కల్యాణ రామయ్యరు కన్యవలె కనిపించక పోతే మానె! మంచి నడి వయస్సులో వున్న స్త్రీవలె చూపరులకు దిగ్భ్రాంతి కలిగించాడు. అతని ముఖ లక్షణాలు అతనికే లొంగకుండెను. గుండ్రని కన్నులు, మొహానకు అతికించినట్లు పెద్ద గ్రుడ్లు; ఆట బొమ్మలకున్నట్లు మీదకు యెక్కొచిన్నట్లు వున్నవి. కోపమూ, చికాకూ, రుసరుసలు బహుశా ఏదో అవ్యక్తమయిన అనుకంపమూ తప్పితే అతని నేత్రాలు మరొక భావాన్ని అభివ్యక్తీకరింపజాలవు. మర్యాద, లజ్జ, ప్రేమ, గౌరవము, వినయశీలత, విచారము, విషాదము మొదలైన ఉదాత్తభావాలను వ్యక్తీకరించుటకు అతని కన్నుల తీరు సరిపడదు. ఈ గుణములేవీ అతని నేత్రాలలో మచ్చుకైనా కానరావు. భావ ప్రకటనకుగల యోజన అతని కనులకు మృగ్యం; నుదురు కిందకు అణిగిపోయివుంది; చిన్నది; లొత్త, చివరి భాగాలు మరీ చిన్నవి. కనుబొమలు వొకతీరున లేవు. పెదిమలు సన్ననివీ కావు; పోనీ కుదురుగా వున్నట్టూ కనిపించవు. మీది పెదవి గుండ్రన. పెదాలూ నోరూ ముందుకు పందెం వేసుకున్నట్టు తోసుకువచ్చాయి. స్తనములు చాలా పెద్దవి. పాపం, అతను వాటిని సరిగ్గా అమర్చుకోలేదు. అయ్యరు ఆకారానికి సంబంధించినంతవరకూ యివీ విశేషాలు, ఇక అతని వాచికం సంగతి. నోరు తెరచి అతను మాట్లాడబోయేసరికి థియేటరు విడిచి వెళ్లిపోదామన్నంత దుర్భర మనిపించింది. గొంతుక వింటే కప్పలు బెక బెక లాడినట్లే ఎంత పెళుసు! మగవారి కంఠమని యిట్టే తెలిసిపోతున్నది. సంగీత వాయిద్యాలు మహా భయంకరం; మార్దవం పిసరంత లేదు. కర్ణకఠోరమైన సంగీతం! ఈ దుస్సహమైన దిక్కుమాలిన సంగీతాన్ని అతను యెందుకు మానుకోడు? ఊహుఁ అలాగ వినిపించి ప్రేక్షకులను రంజింపచేయాలనే అతని అభిమతం!

ఈ మదరాసీలు కల్యాణరామయ్యరు పేరు చెబితే పొంగిపోతారు; ఉబ్బితబ్బిబ్బవుతారు. బాగులేదన్న వాళ్ళకు బహిష్కారమే. ఇతడు మంచి వ్యాపారస్థుడు. ముందుగా తాను వెళ్ళే స్థలములలో తగు మనుష్యులను కలుసుకుని వారిని ఆశ్రయించి ఆదరణ సంపాదించుతాడు. చెన్నపట్టణం విడిచి దక్షిణానికి పోతూవుంటే యితని ప్రసిద్ధి మరీ ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. దీనినిబట్టి మదరాసిలకు 'విచక్షణ', సరియైన విలువలను పోల్చుకునే దృష్టీ లేదని తేలుతున్నది. విజయనగరం జట్టు నాటకములలో అభినయం యింతకంటే బాగా వున్నది. బుచ్చిశాస్త్రి కంపెనీ వారు కల్యాణ రామయ్యరు జట్టుకంటే అన్నివిధాలా ఎన్నోరెట్లు మెరుగు. అయితే వారికి శ్రీనివాసాచారి తరిబీమ వుందని చెప్పక తప్పదు. కల్యాణ రామయ్యరువలె రంగ భూమి మీద వెంకయ్యగారు అవకతవకగా ఎన్నటికీ అభినయించరు. అయ్యరు చేసిన మోటు పనులు కొండయ్య చేస్తాడంటే కలలో కూడా నమ్మజాలను. అసలు యితని నాటకపు నోటీసులే అవకతవకగా వున్నవి. ఈతని ప్రకటనలకొక అర్థంపర్థం లేదు. తానొక

అసాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడనని ప్రకటించుకుంటాడు. ఈ నోటీసులను అచ్చముగా అలాగే "పంచ్" పేపరులో అచ్చొత్తిస్తే హాస్యపు ప్రకటనలుగా చలామణీ అవుతవి. "నమ్రత" అంటే అయ్యరు ప్రకటనలలోనే కలదు గదా మరి! ఈ నాటకపు వాళ్ళకు ఆత్మశ్లాఘన అలవాటు అయినది.

ఇది యీనాడు వారికొక ఫేషను తమిళుల పద్ధతులు బహు తమాషా అయినవి. అవకాశము కలిగిన చోటల్లా తమవాళ్ళను తామే పొగుడుకుంటూ ఆకాశానికెత్తుతుంటారు కళ్యాణ రామయ్యకు ప్రసిద్ధి యిలాగే కలిగివుంటుంది. అతని రూపు, సందేహం లేదు. చలాకీ అయిన డాన్సింగ్ గరల్‌వలె వుంది. ఇంత కంటె తక్కువ వయసులో చిన్నతనంలో అయ్యరు కంఠమూ, రూపు కాస్త బాగా వుండేవేమో! యిప్పటికి కూడా తాను తగుదునని ఆడ వేషాలు ధరించడం ఎంత మూర్ఖత! అతని వక్రబుద్ధిని యేమనగలం!

దుష్యంతుడు వేషం కట్టిన బుద్ధిమంతుడు. బహుశా యీ ట్రూపుకు నాయకుడు కాబోలును, ఈ వేషమునకు ఇతనిని యెంచుకోవడంలో కల్యాణ రామయ్యరు ప్రాజ్ఞతను యేమని పొగడగలను! పాదు మోహం, మట్టి బుర్ర, డోకువస్తూ రాక్షసుడిలా దూసుకువచ్చాడు. దయ్యంలాంటి మనిషి, నల్లగా లేదు కాని, వేషధారణ రోత కలిగిస్తున్నది. వేషంమీద రూపం అందంగా కనపడేటట్ట చేసుకోవడం కూడా యెరిగినట్టు తోచదు. సాక్సు, నల్ల ట్రౌజరు, కోటూ వేసుకొని మిలిటరీ ఆఫీసరులాగ దిగబడ్డాడు. దీనికి తోడు తల మీద టోపీ కూడాను. మీసాలు పల్చగా సన్నగా వున్నాయి. వేషానికి తగిన మీసకట్టు కాదు. నుదుట తిరుచూర్ణము; మొత్తం మీద మనిషిని చూసీ చూడగానే, మావేపు సాతాని భిక్షువు జ్ఞాపకం వచ్చాడు మూతి కొంచం ముందుకుంటుంది. మీది పెదవి గుండ్రము; పెదవులలో యిమడని పొడుగు పళ్ళు ఇట్టి ముఖములో లావణ్యము గాని చురుకుతనము గాని యేలాగు కనబడగలవు?

పాపం, అందు కతనేమి చేయగలడు! ధీమాగాని, చలాకీతనంగాని, రాజపౌరుషంకాని జోడు కంచుకాగడాలు పట్టుకుని వెతికినా అతని ముఖంలో కానరావు వేషము సరే సరి! అంతా మోటుతనమే; యుక్తత అన్నది పూజ్యం. వెంట్రుకలు కొప్పుగా ముడుచుకొని దాని మీద టోపీ వొకటి పెట్టుకున్నాడు. తలవెనుక ముడి! ఆహా! వాళ్ళెంత మోటు మనుషులు! కించిత్తు దర్జా కూడా లేదు; పోనీ ఔచిత్యం అంతకంటే కనిపించదు! దుష్యంత మహారాజా వారు లేచినిలుచుంటే తలముడి ముందుకు పడుతూ వుంటుంది. బోర వెనక్కు వేదుతూ వుంటుంది. ఆరి వాడిసి గతరగా! ఏమి వేషం! ఏమి లోకం! దుష్యంతుడు ఎంత మూర్ఖుడు! ఎంత జడ్డి పీనుగ!

మిగిలిన పాత్రధారుల వేషధారణ యేమీ చెప్పుకో నక్కరలేదు. ఇంచుమించు వారికి మంచి దుస్తులు లేనట్టే, ఏ పనులయితే చేయకూడదో, ఏ మాటలను పలక కూడదో అవన్నీ చక్కగా చేసి, పలికి, రంగభూమి అంతా కంగాళీ చేసి విడిచిపెట్టారు. ఇదివరకొకసారి నేను చెప్పినట్టుగానే, రంగభూమి మీద కనిపించిన ప్రతి నటుడూ ఏదో సణుగుడు ప్రారంభించాడు. మంత్రాలు, జపాలు, పాటలు; సంభాషణ మట్టుకు లేదు నోరువిప్పి మాట్లాడ్డం తప్ప మిగిలి హంగామా కావలసినంత.

రంగభూమి మీద ఒక నటుడు విశాఖపట్టం చేంతాడంత స్వగతం చెప్పుకుపోతున్నాడు. పక్కనున్న మిత్రుణ్ణి "ఏమిటి నేస్తం యీ తరగని దుంప! ఎప్పుడైనా హనుమంతుడి తోక చూశావా? అన్నట్టు ఇందులో నీకేమైనా బోధపడ్డదీ?" అని అడిగాను. ఎవరయితే అనర్గళంగా ఉపన్యాస ధోరణిలో మాట్లాడుతారో వారు గొప్ప తెలివైన వాళ్ళని, గొప్ప నటులని మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఇది మరాటీ కంపెనీల బాటీ; దానినొక సూత్రంగా యీ కంపెనీలు పరిగణిస్తున్నాయి. నటులు పలికే మాటలు కేవలం పాఠం వప్పగించినట్లే విసుగు కలిగిస్తూ కృతక మనిపిస్తున్నవి. ఎంతో కష్టం మీద వొక్కొక్క మాటనే అంటున్నారు. ఈపాటి మహాభాగ్యానికి, కల్యాణరామయ్యరు

చంగా బజారు సందుగొందుల్లో ప్రదర్శనాలీయక, ఎందుకీ టౌను హాలులో నాటకాలు వేయాలని సహజంగా ఎవరైనా ప్రశ్నించవచ్చును; దీనికి నేనేం సమాధానమీయగలను? పాపం, అయ్యరు వొట్టి వెర్రికుట్టె! తాను శకుంతల భూమికను అత్యద్భుతంగా నిర్వహించగలనని భావిస్తున్నాడు. నటులకు వేషం చక్కగా కుదిరేటట్టు చేశానని, కాళిదాసు శ్లోకాలు అమోఘంగా భట్టీ వేయించాను కదా! అని అతని ధీమా. వీటికే అతను హెచ్చు ప్రాధాన్యత యిస్తున్నాడు. శ్లోకములన్నీ అభాసుపాలు చేసినాడు శ్లోకం తరువాత శ్లోకం. ఎక్కడా ఎడతెరిపి లేదు; నించున్న పాటున మనిషిని గొంతుక నులిపి హత్యచేసినట్టు శ్లోకాలను ధ్వంసంచేసి విడిచిపెట్టాడు. దారుణమైన హత్య! ఇక నా ఓర్మి సన్నగిల్లింది.

"కిం శీతలై ః క్లమ వినోదిభిః" అనే శ్లోకం దుష్యంతుడు నాటక రంగం మీద యీడుస్తూ చదువుతూ వుంటే యిక భరించలేకపోయాను. నా తీవ్ర అసమ్మతిని తెలియ చేసేటందుకో అన్నట్టు కాలి బూటుతో వొక్కసారి నేలను కొట్టి "దురన్యాయం, దురన్యాయం" అనుకున్నాను. నేను చేసిన యీ అసమ్మతి సూచక ధిక్కారం హాలంతా ప్రతిధ్వనిస్తున్నదా అనిపించింది. హఠాత్తుగా శకుంతల దుష్యంతుడి చెంత చేరుతూ గునుస్తూ సానిపిల్లలాగా టక్కరితనంతో వగలు కరిపిస్తూ తెలుగులో "ననుగూడరా నాథా" అని జావళీ అందుకుంది! ప్రాణం విసిగెత్తిపోయి పాపం, శ్రీనివాసాచారి గారు దిగ్గున లేచిపోయారు. యిదేమిటీ దిక్కుమాలిన శకుంతల!

ఇదివరకు వొకసారి కల్యాణరామయ్యరు ప్రదర్శనం మీద నేను తీవ్రంగా జడ్జిమెంటు చెప్పానని శ్రీనివాసాచారి గారికి బాధనిపించింది. ఆనాడు ఆయన కల్యాణరామయ్యరు నాటక ప్రదర్శనాలను సమర్థిస్తూ వాదించారు.

నా చెంతనే కూచున్న మిత్రుడు వెనక్కి తిరిగి "ఇప్పుడీ నాటక ప్రదర్శనానికి కాళిదాసు వచ్చి వుంటే ఏమనుకునేవాడో!" అన్నాడు.

"మారు మాటాడక యీ పాటికి ఏ నుయ్యో, గొయ్యో చూసుకుని వుండును."

ఒక్కచోట మాత్రం అయ్యరు అభినయం బాగున్నది. దుష్యంతుడితో తన చెలికత్తెలు ప్రసంగిస్తున్నప్పుడు శకుంతల మౌనంగా నిలబడి వుంటుంది. ఇలా తానేమీ మాట్లాడకుండా నించున్నపుడే అయ్యరు నటన ఫరవాలేదనిపించింది.

శకుంతల, దుష్యంతుడితో "ఇక్కడేమిటి అల్లరి చేస్తావు. అంతా చూస్తారు. బహిరింగం" అంటున్నది. సైడు కర్టెను పక్కకు తప్పుకొని. కాస్సేపు అచట నక్కి, మళ్ళీ యింకొక సైడు కర్టెనులోంచి తలపైకెత్తి తొంగి తొంగి ముందుకు చూస్తూ మునికన్య శకుంతల "అక్కడకు మళ్ళి నేనెటుల పోగలదానను? నా పూలదండ పోయినది. కదా!" అని వాపోతున్నది. వెదుక్కుంటూ యింకొకతె రంగం మీదకు ప్రవేశించింది. దుష్యంతుడు శకుంతలను "నీకేమి కావలె?" అని ముచ్చటగా అడిగాడు.

"అయ్యో ! నా పూల చెండును పోగొట్టుకొంటినే!"

"ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము. అద్దానిని నేన కొసంగెదను. కాని నీవు నాకొక వాగ్దాన మీయవలెను."

"ఇచ్చెదను!"

"ముందు మాట యియ్యి."

"యిచ్చితిని!"

"అటులైన యిటువచ్చి కూర్చో, పూల చెండును నీ జటయందల కరించెద!"

దుష్యంతుడు, శకుంతలకు పూలదండను యిచ్చి ఆమె చేతిని పట్టుకున్నాడు. పట్టుకుని లాగుతూ "నీ కరమెంత మెత్తగా నున్నదో!" అని ఆశ్చర్యం వెలిబుచ్చాడు! శకుంతలా దుష్యంతుల ప్రేమాభినయమును చూసి హాలులో కూర్చున్న స్త్రీలు ఫక్కున నవ్వడ మారంభించారు.

ఇప్పుడు యింక దుష్యంతుడు రంగ భూమిమీద శకుంతల చెంత అభినయిస్తున్నాడు. వివాహిత స్త్రీని మానభంగం చేసేటంత దూకుడుగా శకుంతలతో పెనుగులాడుతున్నాడు!

(1895 ఏప్రిల్ 13 డైరీ)

బాలామణి జట్టు నాటక ప్రదర్శన

చంగాంగడి వద్దనున్న థియేటరులో బాలామణి జట్టు నాటక ప్రదర్శనం. రమ్మనమని శ్రీ బాలస్వామి నాయుడుగారు నన్ను, శ్రీనివాసాచారిగారిని ఆహ్వానించారు. ఇక వెంకటరావు పంతులుగారు సరేసరి. రానంటోన్న బలపంతంమీద కిందటి శనివారం రోజున నన్నక్కడికి లాక్కుపోయారు. జింకు షీట్లతో కట్టిన హాలు. మధ్య మధ్యన యినప వాసాలు థియేటరున్న సందు మురికి వాసనతో అడుగు పెట్టడానికే రోతగా ఉండెను.

పోయిన శనివారం ప్రదర్శనానికి బోలెడంత మంది జనం వచ్చారు. హాలు క్రిక్కిరిసిపోయింది. హాలు వెలుపల తొడ దొక్కిడి లావుగా వుండెను. లోపల కూచుందుకు జాగానే దొరికింది కాదు.

'మాస్కాను' తోటలో బాలామణి ప్రదర్శించిన శకుంతల నాటకం కూడా చూస్తిమి. మేం వెళ్ళేసరికి తృతీయాంకం ప్రదర్శింపబడుతున్నది. శకుంతలను విడిచి దుష్యంతుడు తన నగరుకు వెడలిపోతున్న దృశ్యం అభినయిస్తున్నారు. బాలామణి చెల్లెలు దుష్యంతుడు పాత్ర ధరించింది. ఆమె రూపం వికారంగా వుంది. నడకలో రంగేలా, కంఠం విప్పితే ఆడదని యిట్టే తెలిసిపోతుంది. బాలామణి తప్ప ఆ జట్టులో చెప్పుకోతగ్గ మరివక మనిషి కనబడదు. మిగిలిన వాళ్ళంతా పనికిరారనే చెప్పవచ్చును.

బాలామణి రూపం ఠీవిగా వుంది. మనిషి నాజూకుగా దర్శనీయంగా వుంది. ముఖంలో కొంత యౌవన లోపం కనబడుతున్నా లావణ్యం కలదు. వాచికం మధురంగానే వుండెను కాని, కొంత యాస లేక పోలేదు. కంఠం మార్చగల శక్తి వున్నట్టు నాకు తోచదు. శాంతము, ఓరిమికల విషాద భూమికలను నేర్పుగా అభినయించగలదు. కరుణరసం వొప్పించడం అంత సహజంగా వుందన జాలను. కొంత "అతి" వున్నది. అభినయించేటపుడు అనవసరంగా చీటికీ మాటికీ దుఃఖిస్తూ వుంటుంది. శకుంతల యీలాగున తరుచు దుఃఖిస్తూ వుండాలని మూర్ఖతతో నాటకపు జట్టు నాయకుడు శాసించేడో, ఏమో మరి! మొత్తంమీద బాలామణిని చక్కని 'విషాద నటి' అని చెప్పలేను. విషాదనాయిక పాత్రను రమ్యంగా నటించగలదో లేదో నాకు సందేహమే కాని మనిషి బాగున్నది. వేషము ధరించడంలో మంచి అభిరుచి వున్నట్టు తోచింది. అలంకరణ సొగసుగా కనిపించింది. పాత్రోచితమైన ఆహార్యము.

మద్రాసులో వున్న మోటు మనుష్యులను మెప్పించడం కోసమే కాబోలును; యీ జట్టులు ఆడే నాటకాలలో బండ హాస్యమూ, మోటు శృంగారమూ వుత్పన్నము లవుతూవుంటవి. మంచి రసవత్తరమైన ఘట్టములలో కొసరు

విషాద సన్నివేశాలలో సైతం విదూషకుడు, సహజంగా నడిచిపోతున్న కథకు అడ్డు తిరిగి అసంబద్ధ ప్రలాపాలతో రసాభాస చేస్తాడు.

బాలామణి జట్టులో మిగిలిన వాళ్ళ వేషధారణ చాలా హీనంగా వున్నది. పాపం, మదరాసీలలో తక్కువ కులస్థులని చెప్పబడే వాళ్ళు అంత అందంగా వుండరు. అందుచేత నాటక రంగం మీద కాస్త కంటికింపుగా కనిపించేందుకు ఆర్భాటమైన అలంకరణ వీళ్ళకు అవసరం కాబోలు!

నాటక ప్రదర్శనలో సంగీత వాయిద్యాలు లెక్కకు మించినన్ని. సంగీతం అంతా వొట్టి అల్లరి. గడబిడగా తేలింది. ప్రహ్లాద నాటక లక్షణం బాలామణి జట్టు యిక్కడ కూడా పోనిచ్చుకోలేదులా వుంది.

పంచమాంకంలో దుష్యంతుడి దర్బారు దృశ్యం వొకంతకి తెమిలింది కాదు. శకుంతలా దుష్యంతుల సమావేశం గంటల తరబడి నడిచింది. ప్రశ్న మీద ప్రశ్న. ప్రశ్నల వర్షం! సమాధాన పరంపర! ఈ పంచమాంకాన్ని కాళిదాసు యెంతో నేర్పుతో నిర్వహించాడు కదా! అంత రసవత్తర ఘట్టాన్ని అవలీలగా పాడుపాడు చేసి విడిచిపెట్టారు.

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను. భరతుడు వేషం వేసిన గుంటడు కొండముచ్చులా వున్నాడు!

పోయిన శనివారం బాలామణి జట్టు ప్రదర్శించిన నాటకం కొంతసేపు చూశాక కల్యాణ రామయ్యరు నాటకానికి వెళ్ళాం. అతని జట్టు ఆడుతున్న ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణంలో చీర వొలుపు సీను చూద్దామని కుతూహలం. బాల్కనీకి అవతల ప్రక్క దూరాన ఆఖరు క్లాసులో కొన్ని నిముషాల పాటు నిలబడితిమి. ఈ నాటకపు జట్టుకు విలువైన దుస్తులే వున్నవి. కాని వేష రచన అసంబద్ధము గానూ, వికారముగానూ కనిపించింది. తలవెంట్రుకలు ముడిచి పెద్ద కొప్పుగా చుట్టుకొని, నెత్తిని టోపీ పెట్టుకుంటే రాచఠీవి కనబడదు. రాజవేషము వలె బొత్తిగా వుండదు. ఇక దుశ్శాసన వేషము! పెద్ద మీసాలు, గడ్డము, వింత తలపాగా, ఇత్తడి బెల్టులు; మా ప్రాంతపు పాములవాడి వేషమును తలదన్ను తున్నది. దీనికి తోడు మరాటీ కంపెనీలలోని రాక్షస వేషముల వలె. దుర్యోధనుడూ, దుశ్శాసనుడూ పీండ్రించుకొని గావు కేకలు పెట్టారు.

బాలామణి తప్ప యీ మదరాసు నాటక కంపెనీలలో సహజంగా వచనం చెప్పగల నటిగాని, నటుడుగాని వొక్కడూ కనబడలేదు. వచనం సరసంగా, సహజంగా, పాత్రోచితంగా యాసలేకుండా చెప్పడము వీళ్ళెవళ్ళకీ తెలియదు. స్కూలు పిల్లలు పరీక్షాధికారి యెదుట యేకరువు పెట్టినట్టు అనవలసిన ఆ నాలుగు మాటల్నీ గబగబ, తరుముకు పోతారు. ఉచ్చారణలో నిలుపులు సక్రమంగా వుండవు. ఎవరికేది తోస్తే అది; ఎంత తోస్తే అంత. మాట యాస. ఇదివరకు కల్యాణరామయ్యరు జట్టు నాటక ప్రదర్శనాన్ని యింత పరిశీలనగా చూడలేదు. గత శనివారం కొద్దిసేపే వుండి యింటికి వెళ్ళిపోయినాను. ఆవేళా యింతే! దుశ్శాసన పాత్రధారి గుక్క తిప్పుకోకుండా పీంఢ్రిచుకుని గగ్గోలు పెడుతూ నానా రభసా చేశాడు. ద్రౌపది ముందు కుప్పిగంతులు వేస్తూ భయంకరంగా పులి గాంఢ్రుపెట్టినట్టు ఊరికే అరుపులు!

ఈ మదరాసీలకు దీర్ఘోపన్యాసములు, వందలకొద్దీ పాటలూ, హోరెత్తించే సంగీతమూ తప్ప మరేవీ రుచించవనుకుంటాను. కేవలం వచన నాటకమంటే వీరాస్మరంతికే పోరేమో!

ఈవేళ తన చాకచక్యమంతా చూపి కల్యాణరామయ్యరు అభినయిస్తున్నాడు. మనిషి వొడ్డూ పొడుగూ బాగానే వున్నాడు. ముచ్చట గొలుపుతున్నాడంటే పొరపాటు కాదు. వేషధారణ ఆకర్షణీయంగా వుంది. వేసుకొన్న తెల్లని సిల్కు దుస్తులు, సన్నని జరీ నాకు నచ్చినవి. బట్టరంగు, కంటికి యింపుగొల్పుతున్నది. కాని వచ్చిన చిక్కల్లా

అతని కళ్ళతోనే; కళ్ళూ, ముక్కూ తీరుగా లేకుండుటచేత వేషానికి లోపం కలుగుతున్నది. కళ్ళు బండి చక్రాల్లా గుండ్రన, ముక్కు చప్పిడి. దూరంనుంచి చూస్తే విగ్రహం కంటికి కాస్త నజరుగానే కనిపిస్తుంది. అయ్యరు కంఠంలో మృదుత్వం లేదు. పాట సున్నితమూ కాదు; రెండుకు రెండే!

చెపితే విచిత్రంగా తోచునేమో కాని, అతని నటన అంతా మంచి చలాకీ అయిన పడుపు కన్య రకముగా వుంది. బాలామణి శకుంతల వేషంలో బిడియం, నమ్రత కనిపిస్తాయి.

నాటకపు జట్టులలోనికి పడుపు కన్యలను చేరదీయుట హానికరమనే నా ఊహ. అందకత్తెయై తెలివైన నటి పడుపు కన్యయైతే, సంఘమునకు చాలా ముప్పు తెస్తుంది. ఆమెకే కనక యెన్నికైన సౌందర్యం, లావణ్యం వుంటే ఆమె చేసే అల్లర్లకు హద్దూ పద్దూ వుండదు.

కళ్యాణరామయ్యరు నాటక ప్రదర్శనం కొంచెంసేపు చూసి, అక్కడ నుంచి బాలామణి ప్రదర్శిస్తున్న నాటకం చూడవలెనని బయలుదేరాం. వెళ్ళినవాళ్ళం బాలయ్యానాయుడి గారితో పన్నెండు మందిమి. హాలు క్రిక్కిరిసి వుంది. కూచుండుకు ఒక్కడికి కూడా సీటు లేకపోయింది. నించోడం అసాధ్యం. ఈ అసాధ్యాలను యిట్టే సాధించగల వాళ్ళెవరైనా వున్నారా అంటే ఆయన బాలయ్య నాయుడుగారొక్కరే! మహారాజా వారి ఉద్యోగులలో యింకొకరికి యీ చాకచక్యం లేదు. ఆయన పేరు చెబితేనే చాలును, కూచుండుకు చోటుతో పాటు ఆదరణ కూడా లభిస్తుంది. ఆయన పేరు వింటే అందరికీ ఆకర్షణ కలుగుతుంది.

స్త్రీలు కూచున్న తట్టున వెనుక భాగంలో మాకు చోటు దొరికింది. రిజర్వుడు క్లాసుకు వెళ్ళాం. టిక్కెట్ల ఖర్చంతా నాయుడుగారే పెట్టుకున్నారు.

బాలామణి 'దంబాచారి విలాస' ప్రదర్శనానికి చాలా ప్రసిద్ధి కలదు. నాయిక పాత్రధారిణి హోషుగ్గా వుంది. గొప్ప ఆట బాలామణి ఎంతో నేర్పుతో సున్నితంగా ప్రదర్శించింది. ఇందులో ఒక దృశ్యంలో ఆమె యించుమించు దిగంబరిగా వచ్చి దంబాచారికి అభ్యంగనం చేయిస్తుంది. ఇది చూడడానికి చాలామంది వస్తారు. ఇంగ్లీషు బ్యాలటు వనితవలె బనియనులు వేసుకొని రంగంమీదకు దూసుకొని వస్తుంది.

ఆమె ముఖవర్చస్సు బాగున్నది. తల నున్నగా నాజూకుగా దువ్వుకొని సింగారించుకొంది. తలమీద సూర్యచంద్రుల ఆభరణాలు. ఇవి లేకుంటే యింతకంటే నయమనిపించును. నగ్నంగా యింగ్లీషు బ్యాలటు వనితవలె బనియనులు ధరించి యీమె రంగం మీదకు రావడం నచ్చలేదు. వేషధారణ సహజంగా లేదు. పాత్రోచిత వేషధారణ అనజాలను. శృంగార విలాస విజృంభణ మృగ్యం. చలాకీతనం కనపడదు. మదన సుందరిగా అంతకంటే స్ఫురించదు. అభినయంలోను నడకలోను ప్రశాంతత, ధీమా, సొగసూ వున్నవి. చిత్రమేమింటే, యే మదరాసీ బంగారు పిచికనో యే చెట్టియారునో సర్వనాశనం చేసిన యీ భోగం పడుచు యీ 'దంబాచారి' నాటకంలో అట్టి సర్వనాశనము చేసే పడుపు కత్తె వేషం అభినయించి తన జీవితమునే గర్హింపజేసే నీతిని బోధించుట !

అయితేనేమి పేర్కొన తగిన స్త్రీలలో వొకతె !

– (1895 మార్చి 23 డైరీ)

మరికొన్ని నాటక ప్రదర్శనలు

షేక్స్పియరు సీనులు. ప్రదర్శకులు మిస్టర్ అండ్ మిసెస్ బి. క్రాఫ్టన్, విల్మర్. హాలు కిటకిటలాడుతూ వుంది. మన చెన్నపురి పెద్దలు, భారతీయులు, యువకులు, వకీళ్ళు, పలువురు విద్యార్థులు ప్రదర్శనానికి హాజరయిరి.

ఫాల్‌స్టాఫ్ వేషం బాగులేదు. వుండవలసినంత పెద్దవాడుగా గాని, లావుగా గాని లేదు. వైఖరి యేదో వొకలాగ వున్నది. వాచికము "వప్పగింత" వలె వున్నది తప్ప "అభినయముగా" తోచలేదు.

మర్చంటాఫ్ వెనిస్‌లో నటించిన సూయలు దొరకు పోర్షను నోటికిరాదు. టేబిల్ మీద పుస్తకాన్ని చూసో, మరి పోర్షను కాయితం చూసో చెప్పలేను కాని, దానిని చదువుతూ అభినయించాడు. షైలాక్ వేషము 'ఫరవా లేదులే' అనిపించింది. కాని పోర్షియో పాత్రధారిణి విల్మర్ సతి 'వోహో' అనిపించింది. అభినయం ప్రశంసనీయం. ఆమె అసలు చాలా సొగసైన మనిషి. వేషధారణము యుక్తము. అభినయం సహజముగానూ, భాసమానముగానూ వుంది. వాచికం స్ఫుటముగానూ, గణనీయముగానూ వున్నది.

ఒథెల్లో వేషం పరమ దౌర్భాగ్య మనిపించింది. వికారమైన వేషధారణ. నటన పాడుపాడు! డెస్డిమోనా అంత బొత్తిగా బాగులేకపోలేదు!

మళ్ళీ విల్మర్ సతి ఎమీలియా వేషంలో కనిపించింది, అత్యద్భుత మనిపించింది. ఎమీలియా ఆహార్యము ఎంత సొగసుగా వున్నదో వర్ణించి చెప్పడం కష్టం. దుస్తులు, అలంకరణ బాగుబాగు అనిపించినవి. విల్మర్ సతి తప్ప యీ జట్టులో చెప్పుకోతగ్గవారెవరూ లేరు. ఆమె ఒకర్తె మాత్రమే చక్కగా నటించగలదు. మిగిలినవారి ప్రసక్తి అనవసరం.

ఇంటికి వెడుతూ వెడుతూ ఒకసారి ట్రిప్లికేసు థియేటరుకు పోయి తొంగి చూశాము. హాలులోకి అడుగుపెట్టీ పెట్టగానే, శ్రీనివాసాచారిగారి పరిచయస్తులొకరు మమ్మల్ని మర్యాదగా పలకరించి, మొట్టమొదటి సోఫా చూపించి అక్కడ కూర్చోండని కోరినాడు. శ్రీనివాసాచారిగారికి అన్ని నాటకపు జట్టులతోను మంచి పరిచయం కద్దు. నాటక కంపెనీలవారు యీయన పేరు చెబితేనే మన్నన చేస్తారు. మేము సొమ్మేమీ చెల్లించనక్కర్లేదని ఆ కంపెనీ మనిషి

అన్నాడు అతను కోరిన ప్రకారం ముందు వరసలో సోఫాలమీద కొంతసేపు కూచుని యింటికి వెళ్ళిపోయాము వెళ్ళిపోతూ టిక్కెట్టు సొమ్ము ఇచ్చివేశాం

భవనము చాలా పొడుగా వుంది తెరలు అంతకన్నా పాడు వేషములూ అభినయమూ మరీ దరిద్రం అందరి దుస్తులూ పాడుగానే వున్నవి చెప్పుకుంటే సిగ్గు సిగ్గు హిరణ్యాక్షుడి వేషంకన్న చెన్నపట్టణంలో యే ముష్టివాడి వేషమేనా బాగుంటుంది తగిన తరిబీదు వుంటే ప్రహ్లాద వేషం నటించిన పిల్లవాడు పనికి రావచ్చును

ఉత్తరదేశపు బాణీలో నటి వికారంగా పరమ రోత పుట్టేటట్టు పాడుతూ డ్యాన్సు చేసింది ఉత్తరదేశపు పాటలకు నృత్యాలకు యిది ఒక పేరడీవలె కనిపించింది సూత్రధారుని విగ్రహం పుష్టిగా వుంది పాట కొంతవరకు నయం గొంతుక ఫరవాలేదు నటీ సూత్రధారుల సంభాషణ మొదట తెలుగు పద్యాలలో కొనసాగింది పద్యాలు భాగవతంలోనివి పద్యాలు పాడిన తరువాత వాటి అర్థం తెలుగున వివరించి చెప్పారు ఇంచుమించు ఇది కళ్యాణ రామయ్యరు తమిళ సంస్కృతముల కలగలుపువలె వుండెను

ప్రహ్లాద నాటక ప్రదర్శనంలోని నటుల అభినయమును ఏదైనా వొక 'స్కెచ్'లో వర్ణించవలెను

((1895 మే 11 డైరీ

* * *

నాటక రచనకు సూచన ది యూరేపియను డ్రామా ఒక గొప్ప సివిలియను కొండ జాతి స్త్రీని వుంచుకొంటాడు అతనికి ఇద్దరు సంతానం ఆ ఇద్దరూ ఇంగ్లండులో పెరిగారు పరిస్థితుల ప్రభావం వలన తల్లి పిల్లలూ ఒకరికొకరు దూరమౌతారు అతను ఆమెతో సంబంధాలను తెంచుకుంటాడు అతను ఎక్కడ వున్నాడో అతని ఆనుపానులేమో ఆమెకు తెలియదు ఒక ముసల్మాను వర్తకుడు ఆమెకు ధనం యిస్తూ వుంటాడు ఇంటికి కావలసిన వస్తువులు తెచ్చి పడవేస్తూ వుంటాడు ఇతను మొదట బట్లరు తర్వాత వర్తకుడైనాడు కొంతకాలానికి ఆమె కొడుకూ కూతురూ తిరిగివస్తారు కొడుకుకు తన తల్లి కొండజాతి స్త్రీ అని మొదట తెలియదు తన తండ్రి చనిపోయాడని అనుకుంటాడు కాని అతను యిండియాకు రాగానే పరిస్థితులన్నీ అవగాహనవుతాయి ఇంటికి వచ్చే సప్లయిలు కొన్ని రోజుల నుంచి ఆగిపోతాయి కూతురు పనిచేస్తూ వుంటుంది ఆమెకు చదువు వచ్చును సప్లయిలు బంద్ అయినప్పుడు అట్టి సన్నివేశంలోనే పిల్లలిద్దరూ ఇండియా చేరినట్లు చిత్రించేదా?

ఆ యూరోపియను వొక పిల్లను పెళ్లాడతాడు అతనికి పిల్లలు కలుగుతారు దగుల్బాజీ ఇంకొక పిల్లను ప్రేమిస్తాడు

(1895 మే 11 డైరీ)

* * *

నిన్నరాత్రి నేషనలు థియేటరునకు వెళ్ళితిని థియేటరు జనంతో కిటకిట లాడుతూ వుండెను అరు౯౦ మనుషుల నిలబడడానికి మాత్రం జాగా వుంది

నటుల వేషధారణ యెంతో వాస్తవికముగానూ సహజంగానూ వుంది దుస్తులలో ఆడంబరమూ లేదు సంగీతము లేనేలేదు రంగము ముగిసిన తరువాత మాత్రము సంగీతము వినిపిస్తూ వుండెను నటన అత్యద్భుతముగా సొగసుగా వున్నది బఫూనరీ తప్పించి మిగిలినదంతా సహజసిద్ధమైన పాత్రోచితమైన అభినయము విషాదాంత నాటకములలో మధ్య మధ్యన బండ హాస్యము చాలా అసంగతంగా వుంటుంది

నిన్న ప్రదర్శించిన నాటకము విషాదాంతము.

బెంగాలీ థియేటరునకు కూడా నేను వెళ్ళి చూస్తిని. ఇది మిగుల చిన్నది. నేను వెళ్ళేసరికి వొక ప్రేమ ఘట్టము ప్రదర్శితమౌతూ వున్నది. వొక అమ్మాయికీ, మరివొక నిద్రభంగికీ జరుగుతున్న ప్రేమఘట్టం. యువకుడు చాలా దృఢకాయుడు. పగడపు రంగు దుస్తులు ధరించి వున్నాడు. పిల్లయితే మధురముగా మాటలాడుతూ, చక్కగా నటిస్తున్నది. కాని, చూడదానికి నాజూకుగా కనిపించలేదు.

మిగిలిన రంగములన్నీ బవూనరీలే! ఒక బ్యాలటు మాత్రము బహు బాగున్నది. ట్యూనులు చక్కగా వీనులవిందుగా వున్నవి. కాని వాద్యసమ్మేళనము మాత్రము ఘోరాతిఘోరం!

(1898 డిసెంబరు 1 డైరీ)

హరిశ్చంద్ర నాటక పీఠిక

విజయనగరం "జగన్నాథ విలాసినీ నాటక సమాజం" వారి అభ్యర్థనను పురస్కరించుకొని రచయిత యీ నాటకాన్ని రచించగా, 1898వ సంవత్సరం మధ్యకాలంలో తొలిసారి యిది ప్రదర్శితమయింది. అటు పిమ్మట అనేకసార్లు రాష్ట్ర నగరాలలో వివిధ నాటక సమాజాల వారు దీనిని అభినయించారు. జయప్రదమైన యీ ప్రదర్శనలు రచయితను తన నాటకాన్ని ప్రచురించేటట్లు ప్రోత్సాహపరిచాయి.

అయితే సాహిత్య ప్రమాణాలు కలవని అనుకునే యిలాంటి నాటకాలను విదేశ భాషలో ఎందుకు రచించవలసి వచ్చిందో, అందుకు సబబు యేమిటో చెప్పుకోవలసిన అగత్యం వుంది. ఇప్పుడు ఆంగ్లం భారతదేశంలో ప్రభుత్వ భాషగా, స్థిరపడిపోయి అందరినీ ఆకర్షిస్తోంది. ఉన్నత తరగతుల వాళ్ళు తమ యవ్వన దశలో అమూల్య కాలాన్ని ఆంగ్లాన్ని అభ్యసించడానికి, ఆ భాషాజ్ఞానాన్ని పెంపొందించుకోడానికి వినియోగిస్తున్నారు. అలాంటపుడు యే కొద్ది మంది పండితులు మాత్రమే ఆనందించే అతి కఠిన కృతక ద్రావిడ గ్రాంథిక భాషలలో రచించడం కంటె, హెచ్చు మందిని మెప్పించే ఆంగ్లభాషలలో తమ కావ్యాలను రచించి వారిని ఆకట్టుకొని అధిక ప్రయోజనాన్ని పొందుదామని రచయితలు ఆశపడవచ్చును. ఆంగ్ల భాషలలో రచన కొనసాగించే యిటువంటి ప్రయత్నం హర్షణీయం కాకపోయినా, పోనీ అభ్యంతరకరం మాత్రం కాదు. భారతదేశంలో వివిధ రాష్ట్రీయుల భావ ప్రకటనకు ఆంగ్లభాష వొక సాధనంగా ఉపయుక్త మౌతూ, సంస్కృత హిందీ భాషలను అవతలకు నెట్టి అధిగమిస్తోంది. అంతేకాక, ప్రతి సంవత్సరం అధిక సంఖ్యాకులౌతున్న విద్యార్థికులలో, నూత్న భారతదేశ స్వరూపాన్ని సాక్షాత్కరింపచేస్తూ నిద్రాణమైవున్న జాతీయ భావాన్ని, చైతన్యాన్ని మేలుకొలుపుతోంది. నిరవధికోత్సాహాన్ని కలిగిస్తూ కొత్తకొత్త ఆలోచనలను రేకెత్తిస్తూ కాల్పనికతను పెంపొందిస్తోంది. పురాతన ప్రపంచ భావాలకు నూత్న ప్రపంచపు భావాలకు సంబంధం యేర్పడినపుడు, యిటువంటి పరివర్తన కలగడం సహజం.

సహజంగా భారతదేశం పట్ల ఆసక్తివున్న పాశ్చాత్యులెవరికైనా మన దేశపు భూత వర్తమాన కాలాల జాతీయ జీవితాన్ని తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది. మన మేధావులు రచించిన కావ్యాలను పరిశీలించి భారతదేశ జాతీయ జీవిత స్వరూపాన్ని అవగతం చేసుకోవాలనే కాంక్ష వుంటుంది. అలాంటపుడు మన జీవితంలో

ఆకర్షవంతమైన సంఘటనలను అన్యదేశీయులకు చూపుతూ, ఆంగ్లభాషలో రచనలు సాగించే భారతీయులు తమ మాతృదేశానికి అపారమైన సేవ చేసిన వారౌతారు.

భారతీయ సాహిత్యంలో పాశ్చాత్యులను రచింపచేసేది. సత్యహరిశ్చంద్రుని జీవితచరిత్ర. అందుకు యింత చక్కగా కుదిరిన కథ యింకొకటి లేదంటే అతిశయోక్తి కాదు.

సత్యహరిశ్చంద్రుని జీవిత కథను ఇతివృత్తంగా స్వీకరించి దానిని రసవత్తరంగా పరిపోషించడం కోసం కథా సన్నివేశాలను రచయిత మలచుకొన్నాడనేది స్పష్టం. కొన్ని సంఘటలను యిలాగ మలచుకోవడమేగాక, కథాగమనానికి పాత్ర నిర్మాణానికి అనువుగ మరికొన్ని సన్నివేశాలతు రచయిత కల్పించుకున్నాడు.

ఈ నాటకంలో కొన్ని ప్రకృతి కతీత శక్తుల లక్షణాలు గర్భితమై వున్నప్పటికీ, అవి మానవ జీవితానురక్తికి భంజకములు కావు. అవి, ఈశ్వరేచ్ఛ అలాంటిదనే భావాన్ని కలిగిస్తాయే తప్ప జీవితంపై విరక్తిని కలిగించవు. హరిశ్చంద్రుని కుటుంబీకులకు అన్ని విపత్తులు కలగడం, ఆ విధంగా ఊహాతీతమైన కష్టపరంపరను చిత్రించడం అసహజమని కొందరు అంటున్నారు. వారిలా అంటున్నప్పుడు వొక విషయాన్ని విస్మరిస్తున్నారు. మానవ శ్రేయస్సు కోసం ప్రొమెథియస్ ఎన్నో కష్టాల పాలయాడని, కాన్‌కనిస్ పర్వతానికి బంధింపబడ్డాడని, అతని శరీరాన్ని పేగులను గద్దలు తిన్నా భరించాడని, అతని విపత్తులు సత్యహరిశ్చంద్రుని కష్టాలకంటె అధికతరమైనవని జ్ఞాపకం పెట్టుకోవలసి వుంటుంది. ఒక గుణం అది మంచిదైనా, చెడ్డదైనా హెచ్చుస్థాయిలో వున్నపుడు కలిగే ఫలితాల దృష్ట్యా గ్రీకులు తమ నెమిసిస్ దేవతను ఊహించుకున్నారు. ఈ భావమే క్రైస్తవ నాటక సాహిత్యంలో సైతం ప్రస్ఫుటమై తన ప్రభావాన్ని నెరపుకుంది. ఈ సందర్భంలో నేను మర్చంటాఫ్ వెన్నిస్, ఒథెల్లో నాటకాలలోని ఆంటోనియో, డెస్టిమోనాల ఉదంతాన్ని ఉదహరించదలచుకున్నాను. అయితే అతి మంచికోసం ఎంతటి దురవస్థలనైనా అనుభవించాలనే భావం ఎవరినీ సంతృప్తిపరచదు. న్యాయమంటే వారికిగల అభిప్రాయాన్ని ఆ భావం తృప్తిపరచదు. అదీగాక లోకంలో ఏ వస్తువూ సర్వమూ సుగుణోపేతంగా, ఆద్యంతమూ ఉత్తమోత్తమంగా వుండబోదని ఎవరికైనా తోస్తుంది. వాతావరణ వంశ పారంపర్య ప్రభావాలు శీలప్రభావ స్థితిగతులను నిర్ణయిస్తాయనే ఇబ్సన్ సిద్ధాంతం యింతవరకూ పెంపొందిన జ్ఞానదృష్ట్యా యెంతో హేతుబద్ధంగా కనిపిస్తుంది. అయినప్పటికీ జీవితంలో హెచ్చు తగ్గులు ఎందుకు కలుగుతున్నవో కర్మ సిద్ధాంతం సమాధానపరిచినంతగా మరి యేదీ, అది ప్రాచీనమైనదైనా, ఆధునికమైనదైనా జవాబు చెప్పడం లేదు. అన్ని విశ్వాసాలకంటె, సూత్రాల కంటె కర్మ సిద్ధాంతం జీవిత వ్యత్యాసాల హేతువులకు బలమైన సమర్థింపు.

కేవల విషాదాంతాలను భారతీయుల ఉపజ్ఞ సహించలేదన్న మాట వాస్తవమే అయినా, ఉత్తర రామచరితము, నాగానందము ఇత్యాది సంస్కృత నాటకాలలో ఆ లక్షణాలు బహుళంగా స్థానం కల్పించుకున్నాయి. ఈ నాటకాలన్నిటా యీ నాయకులు పడే అనంతమైన దురవస్థలకు హేతువులేమో తెలుసుకోవాలంటే వారి ప్రస్తుత జన్మలను కాక మరొక చోట పరిశీలించవలసి వుంటుంది. కనుకనే 'హరిశ్చంద్ర' నాటకకర్త తగు రీతిని నాయకుని చేత యీ మాటలను పలికించారు. :

"This sage was saviour of my sire
Nor my... son can harbour ire
From sins of bygone births by troubles feigned
He purged this wrethed soul and fame attained.

భారతీయ సాహిత చరిత్రలో హరిశ్చంద్రకు గల స్థానం అద్వితీయం ఆత్మత్యాగంలో వున్న ఉదాత్తత నాటకీయ చాతుర్యంతో అత్యంత గంభీరవంతంగా చిత్రింపబడింది సత్యంపట్ల హరిశ్చంద్రుని విశ్వాసం అచంచలం సత్యభాషలణలు ఆచరణలు జీవిత ధ్యేయాలుగా ఉపలక్షించుకొని వొక ఉత్కృష్ట ధర్మంకోసం హరిశ్చంద్రుడు తన జీవిత సర్వస్వాన్ని త్యజించాడు సత్యంపట్ల భారతీయ మేధ ఆ విధంగా భావిస్తున్న కాలంలో అతని కథ ఊహింపబడింది ఆనాటి జాతీయ మేధకు అది వొక అభివ్యక్తీకరణ భారతీయు ఆదర్శాలు యెట్టివో ఇతర దేశాల కారుణ్యవాదులకు హరిశ్చంద్రుని జీవిత కథ విశదపరుస్తుంది అదే విధంగా అది భారతీయులకు వొక విషయాన్ని తేటతెల్లం చేస్తుంది శతాబ్దాల తరబడి రాజకీయ బానిసత్వం వలన మరుగుపడివున్న ఉదాత్త జాతీయ మన ప్రవృత్తిని విద్యావంతులైన హిందువులకు బహిర్గతంచేసి వారిలో వారి ప్రభావానికి లోనౌతున్న వ్యక్తులలో అట్టి ప్రవృత్తిని కలిగించడానికి ఇది దోహదపడవచ్చును

ఈ నాటక ప్రదర్శనాన్ని అనేక మంది పాశ్చాత్యులు తిలకించి యెంతో శ్లాఘించారు విక్టోరియా హాలులో ఓరియంటల్ డ్రమెటిక్ కంపెనీ వారు తన కోసం ప్రత్యేకంగా యేర్పాటు చేసిన ప్రదర్శనానికి మద్రాసు గవర్నరు లార్డ్ వెన్లక్ విచ్చేసి పైనాటక కంపెనీ స్థాపకుడు అధ్యక్షుడూ అయిన ఈ నాటక రచయితను అభినందిస్తూ యీ సెగువ ఉదహరించిన విధంగా వొక లేఖను వ్రాశారు

గవర్నంట్ హౌస్
మద్రాసు
6 మార్చి 1896

ప్రియమైన అయ్యా

మీరు ఆంగ్లంలో రచించిన హరిశ్చంద్ర అనే ఉత్తమ నాటక ప్రదర్శనాన్ని చూసినపుడు నాకు కలిగిన ఆహ్లాదాన్ని తెలియచేయాలని భావించాను మీరు అభినయించవలసిన భాగం అధికంగావున్నా అది ఆంగ్లంలో అభినయించవలసివచ్చినా యెంతో శ్రమపడి మీ భూమికను మీరు నిర్వహించారు. నాటక ప్రదర్శనం విజయవంతం కావడానికి మీ సమాజం పడిన శ్రమకూ తీసుకున్న శ్రద్ధకు మిమ్మల్ని అభినందించవలసి వుంది మీ నటనా కౌశలాన్ని అద్భుతంగా మీరు నిర్వహించిన భూమికను చూసి నేనెంతో ఆశ్చర్యచకితుణ్ణయాను నేను అలసిపోయి వుండడంవల్ల నాటకం చివర వెళ్ళిపోవలసి వచ్చినందుకు విచారిస్తున్నాను

శ్రీరామ విజయ వ్యాయోగ నాటకానికి పీఠిక

ఉపోద్ఘాతం స్థానంలో నేను ది తెలుగు హార్ప్ 1894 డిసెంబరు 21వ తేదీ సంచికలో వెలువడిన దిగువ నున్న సవిమర్శక వ్యాసాన్ని ఉల్లేఖిస్తే సరిపోతుంది.

దివ్య సామ్రాజ్య తీరంలో యుద్ధ మేఘాల ఫెళఫెళార్భటులు మోగుతూన్న సమయంలో, ప్రాచీన కళింగ రాజధానిలోని విద్వత్సంపన్నమైన ఒక పండితుని హృదయంలో వీరావేశం పొంగులు వారటం ఆసక్తికరమైన విశేషం. విజయనగరం మహారాజా కళాశాలలో సంస్కృత అధ్యాపకులైన బి. లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు, లంకపై రాముని దండయాత్రను గురించిన పురాతన కథను నాటక రూపంలో ప్రపంచానికందించారు. ఆ కథ సాహిత్య ప్రక్రియకు యితివృత్తం కావటం బహుశా యిది వేయిన్నొకటవసారి. కాని ప్రస్తుత ప్రయత్నం, నాటకంగా విశిష్టతకన్న దానిపైగల సమకాలిక ప్రభావం దృష్ట్యా, చెప్పుకోదగినదే.

నాటకాన్ని పరిచయం చేసే సంభాషణలు, నాటక ప్రదర్శన గురించిన సాంప్రదాయిక ప్రస్తావనను మరిచిపోలేదు. మన ప్రాచీన భాషలోని యిటీవలి నాటకాలు చాలా వాటిలో లాగానే, యీ ప్రథమ ప్రదర్శన సందర్భం కూడా ఊహా కల్పితమే అయినప్పటికీ, దీనిలో కనీసం సంభావ్యతా బీజాలున్నాయి. అన్ని రుతువుల్లోనూ శరదృతువు దండయాత్రలకు ఉత్తమమైనదని, పూర్వకాలం నాటి మన యోధుల అభిప్రాయం. ఆ రుతువులో, కళింగ దేశాధీశుడైన మహారాజా ఆనంద గజపతి రాజులుగారు వంశధార నదీతీరంలోని ప్రాచీన ముఖలింగ దేవాలయం వద్ద తన పదివేల రసపుత్ర వీరులను సమావేశపరుస్తారు. సుప్రసిద్ధుడైన తన మిత్రుడు ఫీల్డ్ మార్షల్ లార్డ్ ఫ్రెడరిక్ రాబర్ట్స్ వున్న వాయవ్య సరిహద్దు రాష్ట్ర శిబిరానికి బయలుదేరేందుకు ముందు సన్నాహమిది. సమావేశమైన యోధులకు యేదో ఒక వినోదం చేకూర్చాలని సూత్రధారుని కోరిక. ఒక మహావీరుడు నాయకుడుగా గల నాటకాన్ని ప్రదర్శించాలని వారు కోరుతారు. సూత్రధారుడు అటువంటి నాటకంకోసం తీవ్రంగా ఆలోచిస్తాడు. ఆ సమయానికి సరిపోయే శ్రీరామ విజయ వ్యాయోగం అతనికి జ్ఞాపకం వస్తుంది. వెంటనే దాని ప్రదర్శనకై ఏర్పాట్లు చేయడానికి ఉపక్రమిస్తాడు.

కాని, అలా చేయడానికి ముందు, సూత్రధారుడు తన మిత్రుడయిన నాటక కర్త పూర్వీకులను వర్ణిస్తాడు. వారిలో ఒకరు మాత్రం ముసలాయుధుడుగ (?) పేరు పొందినా, వారంతా విద్వాంసులు, శౌర్య ప్రదర్శనల

జోలికి వెళ్ళినవారు కాదు. కవి పూర్వ వంశీకుల్లో ఆరవ తరానికి చెందిన ఒకరు ఎంతగా దైవానుగ్రహం పొందిన వాడంటే, ఆయన దైవ విగ్రహ పేటిక ప్రమాదవశాత్తు గోదావరి నదిలో పడిపోగా, ఆ విగ్రహాలు అత్యద్భుతావహంగా తిరిగి ఆయన వద్దకు వస్తాయి.

జయప్రదమైన సీతాన్వేషణనుంచి హనుమంతుడు తిరిగి రావటంతో నాటకం ప్రారంభమవుతుంది. కవి సాంప్రదాయిక పద్ధతులను తుచ తప్పకుండా పాటిస్తున్నాడనీ, కథను సంభావ్యతా పరిమితుల్లోకి తీసుకురావడానికి ప్రయత్నించలేదనీ వేరే చెప్ప నవసరంలేదు. వాస్తవంలో, మానవాతీత శక్తికి చోటు లేకుండ చేయడం దైవ దూషణగా, చారిత్రక సత్యానికి ఘోరాపచారంగా పూర్వాచార పరాయణులైన ప్రజలు భావిస్తారు. ఐతే మన కవి, వాల్మీకి కథన క్రమాన్ని చాలా సందర్భాల్లో అతిక్రమించాడు. ఈ నాటకంలోకల్లా పేర్కొనదగిన లక్షణం ఆధునిక భావాలను, కల్పనలను ప్రవేశపెట్టడం. ఇవి ఈ నాటకాన్ని ఒక కలగూర గంపగా చేస్తున్నా, పాశ్చాత్య నాగరికత ఒక వృద్ధ పండితుని మనసుపై వేసిన ప్రభావాన్ని తెలుపుతూన్నందువల్ల చాలా ఆసక్తి దాయకమైనది. ఈ రచయితకు ఆధునిక యుద్ధ పద్ధతులు తెలియనవి కావు. నాటకంలో ప్రవేశపెట్టిన విచిత్రమైన హాస్యరసం ఈ నాటకానికి అనిర్వచనీయ ఆకర్షణను సంతరిస్తోంది.

హనుమంతుడు సీతాన్వేషణ కథను ఒక్క ముక్కలో సమాహరించిన శ్లోకంలో చెబుతాడు. అతని విజయ వార్తను, సీతాదేవి క్షేమ సమాచారిన్న ఒక్కపాదంలో స్ఫురింపజేసే ఆ పదాల పొందిక అద్భుతమైనది.

"దృష్టా సీతా ప్రాణితీ సింహలే సా"

రాముడు క్షణ కాలం ఏదో ఆలోచనలో మునిగిపోవడ మొక్కటే అతని హృదయోద్వేగ సూచన, తప్పనిసరిగా పాటించవలసిన ఇండో-ఆర్యన్ల నాటక కళా లక్షణానికి యిదొక ఉదాహరణ. వ్యాయోగంలో ప్రధాన రసం తప్ప యితర భావోద్వేగాల నన్నింటిని వారు నిషేధించారు. ప్రాచీన సంప్రదాయ సిద్ధమైన ఏకతా నియమాలను తాను కచ్చితంగా పాటిస్తున్నాననే విషయమై ఎలాంటి సందేహం లేకుండా చేయడానికి కవి, వృద్ధ మంతి జాంబవంతుని నోట యిలా పలికిస్తాడు :

సీతోదన్తవశా ద్దయార్ద్రహృదయః కిఞ్చి చ్చలచ్చేతనః
తామ్య న్మోహ ముపాగతఽపి సహసా ధైర్యా న్ని రున్ధ న్మనః
రక్షః కక్ష దిధక్షు రక్షియుగలా ద్రోషాగ్ని ముజ్ఝమ్భయన్
క్షిప్రం న్యక్షసదృక్ష రూక్ష విభవే క్షిప్తోరసే రాఘవః

తరువాత అతిథేయులైన వానరులు లంకా దండయాత్రకు సన్నాహాలు చేస్తారు. కాని వానర వీరుల్లో అగ్రగణ్య నిర్ణయ సమస్య చర్చకు వస్తుంది. సైన్యాధ్యక్షుడైన నలుడు పోటీ పరీక్షల్లోని చెడుగులను ఒక్క ముక్కలో చెబుతాడు! పరీక్ష మరీ కఠినమైనదైతే, అర్హులు ఓడిపోయి, వారిని అనర్హులకింద లెక్క గట్టవలసి వస్తుంది; పరీక్ష మరీ తేలిగ్గా వుంటే, అనర్హులు నెగ్గి అర్హుల సరసన కూర్చుంటారు. సుగ్రీవుడు, ఈ సమస్యకు పరిష్కారమేమిటని జాంబవంతుని అడుగుతాడు. కాని ఆ భల్లూక మంత్రి ఆధునిక సలహాదారునిలాగ ఈ సమస్యను వోటుద్వారా పరిష్కరించడం మంచిదంటాడు. సుగ్రీవుని అభిప్రాయమిది : "మహా సముద్రాన్ని ఒక్క గెంతులో దాటగలవారు అర్హులు, మిగతావారు లెక్కలోకి రారు." పాంబన్ సింధుశాఖను (పాంబన్ మార్గాన్ని) మురుగుకాల్వలాగా దాటటం చిన్నతనంలోనే పెద్దలనుంచి నేర్చిన వానర యోధులకు ఇది మరీ తేలికైన పరీక్ష అని మంత్రి దాన్ని కొట్టిపారేస్తాడు.

ఇక్కడ హనుమంతుని అభిప్రాయాలు అతని స్వభావాన్ని తెలుపుతాయి మృగ సహజమైన అమితోల్లాసంతో పలుసార్లు నింగికెగిరి బ్రహ్మాండ భాండ కరిన తలం తాకిడికి తలలు బొప్పికట్టిన వారిపైనే తాను రానున్న యుద్ధంలో నమ్మకం వుంచుతానని ఆయన అంటాడు వృద్ధ భల్లూకం బుద్ధిబల ప్రదర్శనల్లో ఓడిపోయే రకం కాదు ఆయన హనుమంతుని వాదనను చిత్తు చేస్తాడు నక్షత్రాలనీ గ్రహాలనీ యూరోపియన్ హిందూ ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞులు పేర్కొంటున్నారు నిజానికి తెలివి తక్కువ వానర బాలురు అప్పుడప్పుడు ఆటవిడుపు రోజున విడగొట్టిన బ్రహ్మాండ భాండ శకలాలు తప్ప మరొకటి కాదని జాంబవంతుని జవాబు సమస్త వానరులు శౌర్యంలో సమానులన్న ఆయన నిర్ధారణ తుదకు అందరూ అంగీకరించి అగ్రగణ్యులను నిర్ణయించే తీవ్ర యంత్రం మానుకొంటారు అది ఎంతో వివేకవంతమైనది కూడా ఎందువల్లనంటే, అసంఖ్యాక వానర సమూహాల్లో క్రమపద్ధతిని అమలు పరచడం జయప్రదమయ్యే ప్రయోగమా అనేది సందేహాస్పదమే

ఈ భూప్రపంచంలో యేదీ కొత్తది కాదని పూర్వాచార పరాయణులైన హిందువులందరి నమ్మకం నేటి అంగుష్ఠ మాత్రుల దృష్టిలో అద్భుతమైనవిగా కనిపించే నూతన కల్పనలన్నీ ఎంతో మౌలికమైనవిగా అగుపించే భావాలన్నీ మన ప్రాచీనులకు తెలుసునని వారి అభిప్రాయం కాబట్టి రాముడు తల ఎత్తి చూచి పొగలేని రైలింజన్ల లాగా నిర్భయంగా తిరుగాడేవారంతా ఎవరు? అని విస్తుపోవటం కాలవ్యతిక్రమ దోషం కాదు

దానికి వానర రాజు ఇలా సమాధానమిస్తాడు ·

ఉద్వృత్త రాక్షస కలత్ర గలత్రిసూత్రీ
చ్ఛేత్తుః ప్లవఙ్గమ గణాః తవ భృత్యభృత్యాః

వానర సైన్యం ఈ కోస్తానుంచి ఆ కోస్తాదాకా వ్యాపించి వుందని తనకు నివేదించగా రాముడు ఆ మహాసైన్య విస్తృతికి ఆశ్చర్యపడతాడు అప్పటికే ప్రథమశ్రేణి లంక చేరుకుంది సైనికులు యేమిచేస్తున్నారని రాముడు సుగ్రీవుణ్ణి అడుగుతాడు వారు లంకలో తమ నివాసం కోసం గుంటలు తవ్వు కున్నారని తవ్విన మట్టితో లంకకూ భూ ఖండానికి మధ్య వారధి నిర్మిస్తున్నారనీ సుగ్రీవుడు తెలియజేస్తాడు సముద్రాన్ని బురదనీటి గుంటను దాటినట్టుగా దాటిన వీరులకు ఈ అల్పకార్యం యివ్వతగునా అని సందేహిస్తున్న రామునికి సుగ్రీవుడు సాధారణ మానవులకు వంతెన నిర్మాణోపయోగాలను గురించి వివరిస్తాడు నాయకులు సమాలోచనలు జరుపుతున్న ప్రస్రవణ పర్వతానికి కొన్ని కర్ర పెట్టెలలో ఒక సైనికుడు వస్తాడు వాటిని తెరిచి చూడగా వాటిలో వివిధ దళ నాయకులకు పంచిపెట్టడానికి సేనాధిపతి పంపిన గడియారాలు భూగోల పటాలు వుంటాయి వీటిని చూచిన రాముడు సహజంగా సంభ్రమాశ్చర్యభరితుడై యిలా అంటాడు

అహో చిత్రలేఖణ కౌశలం చిత్రకారస్య తదాహి
రేఖా బిన్దు విరామాశ్చ దైర్ఘ్య స్థౌల్య విశాలతాః
సదృశా ఎవ దృశ్యన్తే సర్వచిత్రపటే ష్వహో
కిఞ్చ తత్త త్ప్రదేశ బోధికా వర్ణపఙ్క్తయో నీలపీతాది వర్ణాశ్చ సమ్యగ్ లిఖితాః అపిచ
బ్రహ్మాణ్డోదరమధ్యవర్తిన ఇమే ద్వీపస్సప్తలోకాః క్రమా
దృశ్యన్తేఽత్ర సముద్రసప్తక మరుత్ స్కంధర్క్ష గోలాదయః
కిఞ్చాబ్దాయన మాస పక్ష ఘటికా కాష్ఠా నిమేషాదయో

జ్ఞాయన్తే ఖలు కాలబోధక మహాయన్త్రే త్వహో సాम्प्रతమ్."

చిత్ర పటాల సంఖ్యను బట్టీ అవన్నీ ఒకే విధంగా వుండటాన్ని బట్టీ, అవి యంత్రాలు తయారు చేసినవని రాముడు సరిగానే ఊహిస్తాడు. భూగోళ చిత్ర పటాలూ, గడియారాలను కోతు లేమిచేసుకొంటాయని పాఠకునికి సందేహం కలగవచ్చు. కాని రాముడే వాటి ప్రయోజనాన్ని యిలా వివరిస్తాడు :

"సఖే వానరరాజ! అచిర ప్రవర్తిష్యమాణ రక్షో వానర మహావీర వ్యతికరే పరస్పర సమ్మర్ద వశా దన్దకారిణే భూనభోఽన్తరాలే రాత్రిందివ విభాగ పరిజ్ఞానార్థ మపేక్షితం కాలయన్త్ర నిరీక్షణం. చిత్ర పటానాం ప్రయోజనం తావ ద్విజ్ఞాతవ్య మస్తి."

సుగ్రీవుడు ఇలా అంటాడు :

"లఙ్కా యాత్రాయాం ప్రసక్తాయాం యది కదా బిత్ సమ్మర్దవశా న్మార్గ నిరోధే సత్యుపర్యుపరి గచ్ఛన్తః కపివీరా స్తత్తన్నానాపరిజ్ఞానా త్సఞ్జాత విభ్రాన్తయః ప్రతీపం గచ్ఛేయు, రథవా విస్ఫోటితబ్రహ్మాణ్డ భిత్తయో బహిర్నిర్గచ్ఛేయు, స్తతశ్చ సజాతీయే ష్వనేక కోటి బ్రహ్మాణ్డే ష్విదమేతద్ బ్రహ్మాణ్డ మితి కోవా విజ్ఞాతుం శక్నుయాత్? పశ్చాల్లఙ్కా యాత్రావ్యగ్రమనసా ఏకైకం బ్రహ్మాణ్డం విస్ఫోట్య విజేతుం యద్యారభేరన్ అకాణ్డే సర్వసృష్టి విలయః ప్రకృత కార్య విలమ్బశ్చ ప్రసజ్యేత. ఏతన్మూలకో జగత్స్రష్టుః పరమేశ్వరస్య విజిగీషో ర్దేవస్య వా వ్యాకోపో మాభూదితి మహదస్తి ప్రయోజనమ్"

జ్యోతిష్కులు నిర్ణయించిన శుభ ముహూర్తాన సేనావాహిని వాయుమార్గంలో పయనమవుతుంది. అప్పుడు హనుమంతుడు రాముణ్ణి ఒక విచిత్రమైన కోరిక కోరుతాడు. రామలక్ష్మణులిద్దరినీ తన భుజాలపై సముద్రం మీదుగా మోసుకెళ్ళడానికి అనుమతించాలని అతని ప్రార్థన. కాని ఆ మహావీరుని ఒక మామూలు వాహనంగా ఉపయోగించుకోవడమన్న భావమే రామునికి సహించరానిది. అదే సమయంలో హనుమంతుని కోరికను నిరాకరించడమూ అతనికి ఇష్టం లేదు. అన్ని ఉత్సవ సందర్భాల్లో క్షత్రియులకు ఆయుధం సంకేతంగా గుర్తించబడుతున్నందు వల్ల రాముడు తన ఆయుధాన్ని ఆ వానర నాయకునికి యిచ్చి, ఈ సందిగ్ధావస్థ నుంచి బయటపడతాడు. కాని యిది అవిశ్రాంతుడూ, మహా సాహసీ అయిన వాయు పుత్రునికి తృప్తి నివ్వదు. మొరటు యోధుడు కాబట్టి, నాయకులు సమావేశమై వున్న మొత్తం పర్వతాన్నే తన తలపై మోసుకొని పోవడం ద్వారా నరనాథ పుత్రుని యెత్తును వమ్ముచేస్తాడు.

ఈ కదలికను అందరూ గమనిస్తారు. ఇది కొందరు నాయకుల హృదయంలో భయాందోళనను కలిగిస్తుంది. కదలికకు కారణాలను గురించి వారు ఆందోళనతో పాటు, పాండిత్య ప్రకర్షతో చర్చిస్తారు. కొద్దిసేపటిలో వారు సూర్యమండలాన్ని సమీపించడంతో, సూర్యకిరణాల వేడిమి దుస్సహ మవుతుంది. సౌరమండలానికి దగ్గరలోవున్నా తన ప్రశాంతత కోల్పోని జాంబవంతుడు విశ్వచిత్ర పటాలను పరిశీలించి, తాము సూర్యునికి కేవలం రెండున్నర మైళ్ళ [illegible]ంలోనే వున్నామని ఆశ్చర్యంతో ఎల్గెత్తి చెబుతాడు. వానర ముఖ్యుల ధైర్యం సన్నగిల్లుతున్న సమయంలో, హనుమంతుడు హఠాత్తుగా కిందికి దిగి, కొండను లంక గట్టున జాగ్రత్తగా ఉంచుతాడు. కాబట్టి సింహళ ద్వీపంలో ఒక కొండ ఉనికికి మూలం ఒక కోతి చిత్త చపలతే తప్ప జలప్రవాహాలూ కాదు, భూగర్భ ద్రవాల ఘనీభవమూ కాదు అని ఆధునిక భూగర్భ శాస్త్రజ్ఞులు గమనిస్తారు. ఇప్పుడు ఇరుపక్షాల సేనలు ముఖాముఖి మోహరింపబడుతాయి. శత్రుశిబిరంలోని యోధాగ్రేసరుల పేర్లు ఇక్కడ మనం వింటాము. వీటి అనువాదం ఆసక్తికరం కాకపోదు. ఇవి, "స్థూలహస్తుడు, మహోదరుడు, మహాపార్శ్వుడు, వజ్రదంతుడు, విద్యుజ్జిహ్వుడు, వికృతాక్షుడు, జ్వాలాక్షుడు."

సుగ్రీవుడు రాముని సమీపించి, సైనికుల, సేనాలను "సమరోత్సాహాన్ని" అదుపులో వుంచడం కష్టమైపోతున్నందు వల్ల పోరుకు ఉత్తర్వు లివ్వవలసిందిగా అభ్యర్థిస్తాడు. కాని రాముడు తన కాలంకన్నా ముందున్న వ్యక్తి. సేనాధిపతులు మామూలు సైనికుల సరసన, సంకుల సమరంలో పాల్గొని, తమకు ప్రమాదం తెచ్చుకోవటాన్ని ఖండించడంలోప్లూటార్క్‌తో ఏకీభవించేది ఆయన ఒక్కడే. కాబట్టి వానర ప్రభువు సుగ్రీవుడు, ఆయన వృద్ధ సచివుడు జాంబవంతుడు, శత్రుపక్షంలో చేరిన విభీషణుడు, వైద్య శిఖామణి సుషేనుడు. అరివీర భయంకరుడైన హనుమంతుడు వారందరితో ఒక పర్యవేక్షక సమితిని యేర్పాటు చేయాలని రాముడు ప్రతిపాదిస్తాడు. వీరు కొండపై కూర్చుని, దుర్బిణులతో పోరాటాన్ని గమనిస్తూ, అవసరమైనప్పుడు తగు ఆదేశాలివ్వాలని రాముని సూచన. సుగ్రీవుడు "చిత్తం ప్రభూ!" అని గొణుగుతాడు. కాని, తాను క్రియాశూన్యుడుగా వుండవలసిన స్థితి అతని మనసుకు కష్టం కలిగిస్తుంది. హనుమంతుడు మాత్రం తన మనసులోని మాట ఇలా చెబుతాడు : ప్రభూ, పరిశీలనకు, సలహాలకు గురుపాదుడు, జాంబవంతుడు చాలు. చపలచిత్తుడనైన నేను చేయగలిగిన మేలేమీ లేదు." సమరోత్సాహులైన సేనానాయకుల తరఫున విభీషణుడు కూడ ప్రార్థించడంతో రాముడు, అప్పుడప్పుడు మాత్రమే వారు పోరులో పాల్గొనడానికే అంగీకరిస్తాడు. ఆ విధంగా పని విభజన సూత్రాన్ని ఆయన తెలిసే ఉల్లంఘిస్తాడన్న మాట.

రావణుడు కోట ఉత్తర ద్వారంనుంచి బయటికి వచ్చినప్పుడు, పరాక్రమ శాలి అయిన శత్రువుని గురించిన రాముని ప్రశంస కవి ప్రతిభకు ఉదాహరణ. పరస్పరం తలపడే ప్రత్యర్థులు ఒకరిపై ఒకరు దెబ్బలకన్న ఎక్కువగా తిట్లను కురిపిస్తున్నట్లు రణరంగాన్ని చిత్రించే దేశీయ కవి బాహుళ్యం నుంచి మన కవిని వేరుచేసి చూపుతున్న విశేషమిది.

అహో పౌలస్త్యస్య వీరగోష్ఠీలోలుపతా! అహో బ్రహ్మవర్చసమ్! అహో సామ్రాజ్యవైభవః! తథాహి :

తప్త్వా తపాంసి సుమహన్తి మహానుభావః

సంతోష్య శంకర మవాస్య దయాం తదీయామ్,

త్రైలోక్య మేకధృత చారు సితాతపత్ర

మాక్రమ్య మోద ముపయాతి నహీదృగవ్యః

రావణుడు మానవులైన తన శత్రువుల పట్ల యేమాత్రము గౌరవం చూపకుండా మాట్లాడుతూ రాముణ్ణి వాగ్యుద్ధంలోకి లాగడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఐతే అది విఫలమవుతుంది. కాని లక్ష్మణుడు రావణునికి అదే వరసలో మారు వడ్డిస్తాడు. ధైర్యశాలినని నిరూపించుకొన్న శత్రువుతో మరింత మర్యాదగా మాట్లాడాలని రాముడు తన సహజ లక్షణమైన ఔదార్యంతో తమ్మునికి హితము చెబుతాడు. ఇక్కడ యుద్ధవర్ణన ఉత్తేజకరమైనదీ. సరికొత్త సన్నివేశాలుకలదీ. రాక్షసుని పది తలలపై సుగ్రీవుని సమర నృత్యం కళ్ళకు కట్టినట్టు కనిపిస్తుంది.

ధిం ధిం ధిం ధిం ధణం ధాం దణత ఝణత ఝం

ఝంత ఝం ఝం ఝణంతే

త్యుచ్చార్యోచ్చార్య శబ్దా న్నటతి హి నటవ

న్మూర్ధ్ని మూర్ధ్ని ప్లవంగః,

ధిత్తా ధిత్తా తధిత్తా గధిత గధిత ధీ
ధిత్త ధిత్తేతిరీత్యా
వక్త్రా ద్వక్త్రా త్కదుష్ణం వమయతి రుధిరం
రక్షసా రూక్షసారః

రచయిత వీరరస కావ్యశైలికి కింది శ్లోకాలు ఉదాహరణ :

మౌర్వీజ్కార ఘోషాః చిపురతి పరితో
రోదసీ గహ్వరాన్తః
కర్ణాన్తాకృష్ణ ముక్తా గరుడ గురు గరు
త్స్వర్ణపుఙ్ఖా హ్యసఙ్ఖ్యాః,
ఛిత్త్వా ఛిత్త్వా నిశాటాన్ రఘుపతి విశిఖా
శ్చణ్డవేగాః ప్రచణ్డాః
బ్రహ్మాణ్డాఖణ్డభిత్తీ ర్విదధతి సహసా
రుద్ధ నీరన్ధ్ర రన్ధ్రాః

ద్వన్ద్వీభూతాః ప్లవఙ్గా నిశిచరసుభటా
శ్శైల పాషాణ హస్తాః
కున్తాసిక్షేపణాది ప్రహరణ కరణా
యుద్ధ్యమానా నదన్తః
భిన్ధి ఛిన్ధీతి రున్ధి ప్రజహి జుహుధి హుం
ద్విడ్ఢి పిణ్డీతి తృణ్డీ
త్యన్యోన్యం చాజఘాతం సమరసమరసాః
కోటిశో ఘ్నన్తి వీరాన్.

ముష్టీముష్టి కచాకచి ప్రకుపితా స్తే వజ్రదన్తాదయో
దణ్డాదణ్డి నఖానఖి ప్రచలితా స్తే వాలిపుత్రాదయః
బాహూబాహవి భల్లుకాశ్చ మిలితాః కల్పాన్తకాలోపమాః
యుద్ధ్యన్తే ఘనగన్ధసిన్ధురఘటా హర్యక్షయూథా ఇవ.

మేఘాస్త్రం మారుతేన క్షపయతి కుపితో
మారుతం పార్వతేన
ప్రత్యక్షైప్సీ త్సుమిత్రాసుత ఇవ హరిజి
చ్ఛాజ్కరం వైష్ణవేన,
ఆగ్నేయం వారుణేన ప్రతిహత మకరో
త్తామసం తైజసేన

బ్రాహ్మం బ్రాహ్మేణ రామ శ్శమయతి సహసా
సాహసా ద్రావణోపి.

యుద్ధానంతరం రాముడు సతీ సమేతంగా, కుబేరుని అంతరిక్ష వాహనమైన పుష్పక విమానంపై అయోధ్యకు తిరిగివస్తాడు. ఇక్కడ విమాన ప్రయాణం వర్ణనలో కొంత కొత్తదనం వుంది. అయోధ్యలో భరతుడు ప్రవాహితుల రాకకై ఆందోళనతో వేచివుంటాడు. స్వాగతమివ్వటానికి జరిగిన సన్నాహాలు గవర్నరు ఇటీవలి కళింగ రాజధాని సందర్శన స్మృతులను స్ఫురింపజేస్తుంది :

కస్తూరీ ఘనసార చన్దనరసై ర్గోరోచనాకర్దమై
రథ్యా చత్వర రాజమార్గసరణీ స్సిఞ్చన్తు పౌరాః పురే,
ద్వారేషు ప్రతిమన్దిరం బహువిధాః స్థాప్యాః పతాకాః పునః
సౌధాగ్రేషు తథా సురాలయ మహాహర్మ్యేషు చైత్యేషు చ.

చాలా రోజుల యెడబాటు తరువాత కలుసుకున్న సోదరుల సమావేశ కథనం అత్యంత కరుణారస భరితమైనది. ఇది వీర రసేతర తంత్రులను మీటడంలో కూడ కవి మంచి నేర్పరి అని స్పష్టం చేస్తుంది. రాముడు పట్టాభిషిక్తుడవుతాడు. కాని ఇక్కడ తన రాజధానిలో సైతం, ఆయన్ను యుద్ధం వెంటాడుతుంది. యమునా తీరంనుంచి కొందరు మునులు వచ్చి, ఒకానొక రాక్షసుని దుష్కృత్యాలను గురించి రామునికి ఫిర్యాదు చేస్తారు. మళ్ళీ దండయాత్రకు రాముడు సిద్ధమేకాని, పట్టాభిషేక మహోత్సవం తరువాత మూడు రోజులు తన రాజభవనాన్ని వదిలివెళ్ళడం నిషిద్ధం కాబట్టి, అతడు ఎంతో అయిష్టంగానే ఈ కర్తవ్యాన్ని ఇతరులకు అప్పజెప్పవలసి వస్తుంది. వెంటనే సైన్య సమేతంగా తరలవలసిందిగ శత్రుఘ్నుణ్ణి ఆజ్ఞాపిస్తాడు. అతని సైన్యం మానవ సైన్యమే కాబట్టి కవికి ఆధునిక యుద్ధపు సరంజామాను వర్ణించేందుకు ఇక్కడ మంచి అవకాశం దొరుకుతుంది.

సన్నహ్యన్తాం తురఙ్గాః సమదకరిఘటా
శ్చోద్ధ్రియన్తాం పతాకా
ఉద్ఘోష్యన్తా ఇచ్ఛ భేర్యో జయగతిపిశునా
స్సర్వత స్సైన్యమధ్యే,
తన్త్రీవార్తా స్సమన్తా త్ప్రహిణుత శకటా
న్ధూమయంత్రానువిద్ధా
న్పర్యాప్తం చాగ్ని చూర్ణం బిభృత రణముఖే
గోలజాలం సమగ్రమ్.

కిఞ్చాసేతు హిమాలయ మధ్యవర్తినో యే తుపాయనపాణయో ద్వారి వర్తన్తేతే సర్వేపి :

దిగ్దన్తావల దన్తకన్దకషణ ప్రోచ్చణ్డ దోర్మణ్డలాః
కున్తాసి చ్ఛురికా ద్వినాలనళిక వ్యాయామ పారఙ్గతాః,
భేత్తుం మస్తక మన్తకస్య సహసా దక్షా మహా క్షత్రియాః
నాసీరం పరిపూరయన్తు సహసా శత్రుఘ్న సఞ్చోదితాః.

ఈ నాటకకర్త దేశంలోకెల్లా గొప్ప పండితుల్లో ఒకరు. ఇటీవలి మన కవుల్లో జీర్ణించుకుపోయి, వారి రచనలను పాడుచేస్తున్న పాండిత్య ప్రకర్ష ప్రలోభంనుంచి ఈ పండితుణ్ణి రక్షించింది - ఈయన ప్రతిభ, పాశ్చాత్య సాహిత్య విమర్శ సూత్రాలతో ఈయనకు గల పరిచయమే. శ్లోకాలు ధారాశుద్ధితో సాగిపోతాయి. శైలి రమ్యమైనది. ఈయన వాడిన కొద్ది ఉపమలు సముచితమైనవి. ఉపమల మూలాల సంగతికి వస్తే, ఈ వృద్ధపండితుడు బ్రాహ్మణ భోజ్య పదార్థాలను సైతం - నిజం చెప్పాలంటే, అవి నిస్సారమైనవైనా వదలి పెట్టలేదు. ఉదాహరణకు, వాలాలుగల అసంఖ్యాక వానరవీర సమూహాలను —"గుడ మిశ్ర ధానా సంసృష్ట భర్జిత చణకాన్" వతుగా నమిలి మింగుతానని కుంభకర్ణుడు బెదిరిస్తాడు. రావణుని పది తలలను రాముడు పెరుగు కుండల్లాగా బద్దలు గొట్టాడట. కొన్ని పట్టుల్లో కవి తెలుగు సామెతలను చక్కగ సంస్కృతీకరించారు :

శునో దంశస్యోపానహా తాడనమ్.

గన్తవ్యః తీర్థ విశేషస్స్వయమేవాభ్యుప గతః

కిమితి కలవిజ్కే చన్ద్రహాస ప్రక్షేపః!

రచయిత ప్రసిద్ధ వ్యాకర్త. ఈ నాటక అధ్యయనం పాఠశాల విద్యార్థులకు వ్యాకరణంలో భట్టికావ్యమంత గట్టి శిక్షణనిస్తుంది. పైగా, దీని కొక అదనపు ఆధిక్యం వుంది. అది రచయితలోని వైయాకరణుని కన్న కవే పైచేయిగా వుండడం. నేటి పండితులనుంచి మనం ఆశించలేని ప్రశంసనీయమైన అభిరుచిగల ఈ కవి పాండిత్య ప్రదర్శనకు పూనుకోలేదని మేము చెప్పాము. కాని, ఈ రచనలో అరుదుగా యేదో ఒక శాస్త్ర ప్రస్తావనవున్న సందర్భాలను ఉదాహరించకపోతే, ఈ పండితునికి మేము న్యాయం చేకూర్చినవారం కాబోము.

ఖగోళ శాస్త్రం—

అయే జరఠతాపసః త్రిస్థాన స్థిత శనిగ్రహ ఇవా స్మాకం ప్రతిబధ్నాతి సజ్జరోదర్కమ్!

పూర్వ మీమాంస

ప్రధాన ఫలేనాఙ్గానాం ఫలవత్త్వ మితివత్ ప్రధాన దీక్షయా అఙ్గానాం దీక్షావత్త్వం కుతో న భవతి?

తర్కశాస్త్రం—

దేవ స్వమహిమా త్ర కారణం వయం తు అన్యథా సిద్ధాః

తత్త్వశాస్త్రం—

నృఘానిషాతాం రఘుపుఙ్గవాభ్యాం

రణాజిరే రావణమేగనాదౌ,

ప్రారబ్ధభోగా త్మ విలోకనాభ్యాం

విక్షేప సాక్ష్యావరణే యథైవ.

నాటకాంత మంగళాశీస్సుల్లో కవిత్వ తాత్త్వికతలు సమ్మిళితం అయాయి. నాస్తికత్వం నామావశిష్టం కావాలన్న మనఃపూర్వక ఆశాభివ్యక్తితో నాటకం ముగుస్తుంది. ఈ ఆచార్యుని శిష్యుల్లోని నాస్తికత ధోరణులే దీనికి ప్రేరణ అయి వుంటాయని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు.

పుష్యన్తు లతికాః కాలే ఫలన్తు తరవ స్సదా,
కుణ్డోధో ధేనుకం భూయాత్ వాస్తు వాతా స్సుగన్ధయః.

మాయావీ కురుతాం ప్రపంచరచనా
ముచ్ఛృంఖలం మాయయా
తజ్ఞ స్తాం శశశృఙ్గకల్పకలనాం
బోధేన బాబాధ్యతామ్,

ఆధ్యాత్మం స్ఫురతా న్న దుఃఖ ముదియా
దధ్యాసజన్యం క్వచిత్
ప్రాజ్ఞానాం మననా దఖణ్డ సహజా
నన్ద స్సదా భాసతామ్.

వర్తన్తాం విప్రముఖ్యా శ్శ్రుతి విహిత పథే
నాస్తికా నామమాత్రా
లీయన్తాం క్వాపి కాలే దిశిదిశి జలదా
వారిధారాః కిరన్తు,
రాజానో నీతిమార్గ స్ఖలన విరహితాః
పాలయంతు ప్రజా స్స్వాః
పుత్రైః పౌత్రైః ప్రపౌత్రైః ప్రముదితమనసో
మానవా స్సన్తు సర్వే.

యిద్దరు రాజులు

రారాజు బంగాళాకు వచ్చి, చేసిన చనువూ, చూపిన నెనరు కాంచితిని; కంటిని పట్నం పల్లె విరగబడి ప్రేమార్ద్రములైన చూపుటురుపులతో రేనిని పూజించడం. వారి వారి సరాగం పొలయల్క తీరిన ఆలు మగల కలయికను పోలినది.

మన ఆంగ్లేయుల రాజు, ఒక చిన్న కరణం మొదలు వైసరాయి వరకూ, అధికారములకు, చిన్నె. ఊరి నాయుడు మొదలు మేటు తీర్పరివరకూ, పద్ధతికి చిన్నె. ప్రజలను పీడిస్తూ, కాపాడే కానిష్టేబు మొదలు దండనాయకుడి వరకూ మగటిమికి చిన్నె. గాని యీనాడు జార్జి ప్రభువు, మన పాటి మీద చిన్నెలు దాల్చి, దయా ధర్మముల అవతారమై నిలిచాడు. బంగాళా విరాళి కొనడము ఆశ్చర్యమా?

ఇది వొక రాజు కథ :

కవి రాజైన రవీంద్రునికి బంగాళా చూపిన మిక్కుటపు పేరూ, పొరలేని భక్తీ, యేనాడే రాజెరుగును? ఆ మహా కవి భాషను యెత్తాడు. తలపుల నెత్తాడు. చెయ్యుల నెత్తాడు. కీర్తి వెన్నెలల దిక్కులు నింపాడు. అది తన కీర్తి అని వంగ దేశము గుర్తెరిగినది. అతడు తన సిరియని గర్వించినది. దేవుఁడని పూజించినది.

చిత్పూర్ రోడ్డులో చిన్న సందొకటి మళ్ళితే యెదుట పొయి పొక్కిళ్ళవలె మూడు మేడలు కనపడతవి. అందులో మధ్యది, కలకాలమూ దేశచరిత్రములో వన్నెకెక్కి వుండగలదు. అది రవీంద్రునిది.

బ్రహ్మ సమాజ మహోత్సవం రోజున, చీకట్లు కమ్మే వేళపుడు నేను వెళ్ళాను. గుమ్మందాటితే బ్రహ్మాండమైన అంగణం. ఆ అంగణం చుట్టూ ఉన్నతమైన యెట్టిటికల మేడ. మేడల చూర్లంటి మెరుగు దీపాలు వెలుగుతుండినవి. అంగణమంతా సామాజికులతో నిండి వుండెను. చూడబోయిన మా బోట్లమూ, టాగూరు కుటుంబము వారూ, దక్షిణ ప్రక్క మేడ మీద నిలుచుంటిమి. మా కెదురుగా సారసనునాదుల పూజాభవనం వుండినది. లోపం దీపములు లేమిని, వెలుగు చీకట్లు పెనుగులాడుతున్న ఆ పూజా మందిరంలో బ్రహ్మ సుందురులు ఆకులలో పండ్లవలెనూ, చదువు చీకట్లు మరుగున ముక్తి కాంతవలెనూ, కానీ కానరాక వుండిరి.

అంగణంలో దక్షిణం వేపు సామాజికులకు యెదురుగా వొక మంటపం యేర్పరిచారు. ఆ మంటపం మీద ముందుకు రెండు యెఱ్ఱ గాజు దీపపు చెట్ల నడుమను రవీంద్రుడు, వొక పండితుడూ, ధోవతి అంగ

వస్త్రములతో కూచున్నారు. వారి యిరు ప్రక్కలనూ, వెనుకనూ, సామాజికులలో పేరుపడ్డవారూ గాయకులూ కూచున్నారు. వారిలో పండిత శివనాథ శాస్త్రిగారినీ, హేరంబ చంద్ర మిత్రగారినీ పోల్చగలిగితిని.

నేను వెళ్ళేసరికి రవీంద్రులు మేఘ గర్జనమును పోలిన కంఠంతో భగవంతుణ్ణి కొనియాడుతుండెను. సామాజికులకు జ్ఞానోపదేశము చేస్తుండెను. మధ్యమధ్యను రవీంద్రుడూ, గాయకులూ భక్తిపారవశ్యం వుండేటట్లు కీర్తనలను వాడుతూ వచ్చిరి.

అప్పుడప్పుడు మెరుపు దీపాలు గప్పు గప్పున ఆరి వెలుగుతూ వచ్చినవి. అలా ఆరినప్పుడు భవనంమీద రాలిన చీకటియొక్క రెక్కలమీద భగవంతుడు సన్నిహితుడయినట్టు మనస్సుకు తోచేది. కాదా? చీకటే వెలుతురు. మరుపే జ్ఞానము.

చిన్ననాటి మాటయేమో యిప్పుడు రవీంద్రుడు ఉత్కృష్టమైన బతుకు బతుకుతున్నాడు. శాంతుడు; భక్తుడు; దయాపరుడు; పరోపకారమే బతుకునకు వినియోగమని నమ్మినవాడు; మంచివాడు ఇట్టి మహాత్ములు వుండబట్టే బంగాళా బాగై వన్నె కెక్కింది.

బ్రహ్మమతం బంగాళాకు చాలా మేలు చేసింది. కొందరికైనా స్త్రీలకు చెర వొదల్చింది. బంగాళాకూ, సీమకూ, బాట వేసింది. ఆ సుందరులు దీపమువలె దేశమునకు, వెలుతురు నిస్తున్నారు, ఆ బాటను సీమనుండి నాగరికత ఆ దేశానకు దిగబడ్డది.

రవీంద్రుని వాఙ్మాధుర్యంను క్రోలి క్రోలి ఉత్సవం ముగిసేవరకూ వుంటే, తొడ దొక్కిడి లావగునని యెంచి, నా మిత్రులను వీడ్కొని చిత్పూరు రోడ్డుకు వచ్చితిని. అక్కడ అంతకంటె తొడదొక్కిడి కానవచ్చింది. ఆ రోజు మాఘ పంచమి. బంగాళీలు సరస్వతి పూజ చేస్తారు. రాత్రి ఉత్సవంలో సరస్వతీ ప్రతిమల్ని ఊరేగిస్తారు. ఆ పట్నంలో సామంతులు యిసక పాతర. ప్రతి సామంతుడు తన యింట సరస్వతిని నిలిపి పూజిస్తాడు. ముచ్చి పనితో ధగధగలాడే వాహనాలతోటి, రథాలతోటి, జన ప్రవాహం, ఆ వీథిలో అడ్డు కలిగిన నీటి ప్రవాహంవలె పొంగి వెనకాడుతూ కొంత సాగుతూ, యెడతెగక కనబడినది.

ఉపాధి కల ప్రతి బంగాలీ యింట్లోనూ, మొదటి అంగణంలో రమ్యమైన పూజా మందిరం వుంటుంది. కాళీ, సరస్వతీ మొదలైన దేవతల వుత్సవములు ఆ మందిరంలో విశేషమైన వైభవంతో చేస్తారు. ఆ పూజలు ఆబాలవృద్ధులకు స్త్రీ పురుషులకు, ఇంటిల్లిపాదికీ పనులు కల్పిస్తవి. మందిరమును అలంకరించడం, పూజా ద్రవ్యములను సమకూర్చడం, స్త్రీ బాలుల వేడుక. యీ రీతిని ఇంటిలిపాదీ కలిసి చేసే పూజలు మన దేశంలో తక్కువ. నలుగురికి వినబడే దేవతార్చన గల వక్కటే కొన్ని యిళ్ళలో మిగిలింది. అదయినా దేవుణ్ణి జ్ఞాపకం చెయ్యదు. భోజనపు గంట అయ్యింది. మిగిలిన ఇళ్ళలో ఆ గంట మేజా బల్ల మీద యెక్కింది.

* * *

1912వ సంవత్సరం, డిసెంబరు నెల, రెండవ తేదీన కలకత్తాలో రవీంద్రుణ్ణి చూశాను. ఆయన ఒక పెద్ద టేబిల్ ముందు కూర్చుని వున్నారు. గది అలంకరణతో వస్తు సామగ్రితో ఏమంత తీర్చిదిద్దినట్టు లేదు. భవంతి మొదటి అంతస్తులో పశ్చిమ దిశగా వుంది ఆయన గది. రవీంద్రుడి కుడి భాగాన యువకుడొకడు ఆసీనుడయి వున్నాడు.

టాగూరు సాధు స్వభావి. మాట పొందిక మహామెత్తన. నాజూకైన ముఖలక్షణాలు. తేటగా, సున్నితంగా నవ్వుతారు. మాటలాడేటపుడు పురుషత్వం తొణికిసలాడుతుంది. ఒక విధమైన ప్రశాంత మనోనిశ్చయం

ప్రస్ఫుటమౌతుంది మన వీరేశలింగం పంతులుగారి మనఃప్రవృత్తికిది పూర్తిగా విరుద్ధం ఆయన వలె రవీంద్రుడు గడబిడగా మాట్లాడరు సంభాషిస్తున్నప్పుడు సజీవత్వం వెల్లడి అవుతుంది అయితే ఆయన ప్రార్థన చేస్తున్నప్పుడు ప్రవచిస్తున్నపుడు కంఠం సంగీత శ్రావ్యంగా వుంటుంది వినసొంపైన గొంతుక రవీంద్రునిది

బెంగాల్‌లో నాటక రచన నీరసావస్థలో వుందని ఆయన అభిప్రాయం షేక్స్పియర్‌నో లేదా మరొక ప్రఖ్యాత ఆంగ్ల నాటక రచయితనో వంగ దేశ కవులు లనుసరిస్తున్నారని చెప్పలేం కొంతమంది రచయితలు మాత్రం పాశ్చాత్య సాహితీపరులతో సంపర్కం పెట్టుకుంటున్నారు కాని వారి రచనా ప్రభావం వీరి నాటకాలను సోకడం లేదు రంగభూమి శిధిలావస్థలో వుంది ప్రేక్షకులను ఆకర్షించడానికై యధేచ్ఛగా పాటలను పదాలను నాటకాలలో తెచ్చిపెడుతున్నారు మొదట ఈ నాటకాలు చారిత్రక యితివృత్త జనితాలు వీటిలో చాలామటుకు రాజపుత్ర కధలతో నిండినవే ఇప్పుడిప్పుడు పౌరాణిక గాధలలోనికి దిగజారిపోయాయి

గేయ కవిత్వంలో బెంగాల్ ముందంజ వేసింది రవీంద్రుడు వాడే భాష వ్యావహారికమే అంటే అందరూ మాట్లాడుకొనే భాష ప్రామాణిక గ్రంధ ప్రయోగాలకు విరుద్ధమైన భాష వ్యాకరణ సూత్రాలు కాదంటూ ఈ రకమైన బెంగాలీ భాషను ప్రయోగిస్తాడని ఆయనను పండితులు నిందిస్తారు

ఇప్పుడు మద్రాసు యూనివర్సిటీ గ్రాంధిక భాషను సంరక్షించాలని చేస్తున్న ప్రయత్నమే నాడు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమూ చేసింది

కలకత్తాలో జనులు మాట్లాడుకునే భాషలో తప్పిస్తే ఇంకొక భాషలో మనకు వ్యాకరణ గ్రంథం ఎక్కడ లభిస్తుంది?

తెరకొరి తెచ్చె అనే పద ప్రయోగము మీద రవీంద్రునికీ నాకూ సంభాషణ జరిగింది ఆయన కొద్దిసేపాలోచించి పూర్వ కవుల ప్రయోగాలలో వుందని చెప్పారు తె అనేది జానపదుల భాషలో కనిపిస్తున్నదని నేను సూచించాను

ఆంగ్ల పారస్వత బోధనా పద్ధతులు చాలా లోపభూయిష్టంగా వున్నాయని వారి అభిప్రాయం ఆంగ్ల సాహిత్యంపై హెన్రీ మోర్లే యిచ్చిన ఉపన్యాసాలను రవీంద్రుడు ఎంతో ఆహ్లాదంతో విన్నారు విద్యార్థులకు పరీక్షలు చాలా ఆవశ్యకాలని వారి మతం

సిస్టర్ నివేదిత ఆయన కధలను కొన్నింటిని అనువదించింది కాని ఆమె చనిపోయిన తరువాత ఆ వ్రాత ప్రతులు కనిపించలేదు

మైకేల్ ను రవీంద్రుడు అనుసరించారు ఆయన గీతంలోని పాదాలు ఏ పాదానికాపాదం అంతం కావు ప్రయోగాలనూ వ్యాకరణ నియమాలనూ కాలదన్ని సరికొత్త శబ్ద రూపాలను కల్పించినా ఆయన సృష్టించిన శబ్దాలు చలామణిలోకి రాలేదు అందుచేత మన వెనకాల ఒక టిప్పణి వుంటే కాని కావ్యం అర్థం కాదు భాష బలి అయిపోతున్నా సరే ఆయన "మైకేల్ అనే కావ్యం శబ్దాలంకారాలనే దృష్టిలో పెట్టుకుంది ఈ విషయాన్ని నేను రవీంద్రునికి సూచించాను

రవీంద్రునికొక పాఠశాల వుంది ఆ స్కూలులో తనకు తానై సహాయం చేసుకోవడమెలాగో చెబుతూ ఆయన ఉపజ్ఞావంతమైన విద్యను ప్రసాదిస్తూ వుంటారు మెట్రిక్యులేషను విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలకు కూర్చునే విద్యార్థులు ఎన్నెన్నో విషయాలను అధ్యయనం చేయవలసివుంటుంది

తన పక్కనే కూర్చున్న యువకుణ్ని "కావ్యభాష"పై ఒక వ్యాసం వ్రాయమని రవీంద్రుడు ఆదేశించారు. అరుణాస్పదమనే నగరాన్ని వర్ణిస్తూ పెద్దన్నగారు "అచట బుట్టిన చిగురు కొమ్మైనఁ జేవ" అన్నారు. అదే విధంగా కలకత్తా పట్టణంలో చిట్టచివరికి దోమలు సైతం పొలిటిషయన్సే!

రాంఘర్
కుమోన్ కొండలు
మే 24, 1914

ప్రియ మిత్రమా!

దయతో ఉత్తరం రాసినందుకు మీకు కృతజ్ఞత. చాలా కాలంగా ఎంతగానో మనోవైకల్యానికి నేను గురికావలసివచ్చింది.— అంచేత చెల్లాచెదరైన నా శక్తుల్ని కూడగట్టుకొనేందుకు, తిరిగి మనశ్శాంతిని పొందేందుకు నేను హిమాలయాలలో ప్రశాంతవాసం చేస్తున్నాను. ఇది నాకు అత్యంత ముఖ్య విషయమని, కొంతకాలం వరకు యింకే విషయం మీదా నా మనస్సును తిప్పలేననీ మీరు సులభంగానే గ్రహించగలరు. అర్థం చేసుకొని, కనీసం ప్రస్తుతానికి మీ కోర్కెను నెరవేర్చలేకపోతున్నందుకు క్షమించగలరని నా విశ్వాసం.

గౌరవాదరాలతో

మనఃపూర్వకంగా
రవీంద్రనాథ్ టాగూర్

ప్రఫుల్ల లేక రాణి చౌదరి

ఒకరి వెనకొకరు ఆడపిల్లలీ గ్రంథమును చదువుచున్నారు. ఈ మాట వొక్కటియే దీని విలువను తెల్పజాలును. శ్రీ సుబ్బారావుగారు ఇంగ్లీషునుండియో కన్నడమునుండియో తెనిగించిరని నా జ్ఞాపకము. మన తెనుగు దేశమున కెంత దురవస్థ! బంగాళీ గ్రంథముల చదువు నేర్చిన కవి మనలో వొక్కడు లేడు కదా! నూరు సంవత్సరముల క్రిందట బంగాళీ విద్వాంసులు, బంగాళీభాషలో వ్యాకరణముగాని, నిఘంటువుగాని లేకుండుట గని గత యాభై, అరవై సం॥లలో ప్రాజ్ఞులగు (వారు) వాడుకభాషనుండి ఒక సులభమైన గ్రాంథిక భాషను కల్పించుకొని లోకములో యెన్నికకెక్కిన గ్రంథ ప్రపంచమును కల్పించిరి. ప్రక్కనున్న వారిని చూచి నేర్చుకొను నేర్పయినను మనకు లేదాయె. ఇక నైనను మనలో బుద్ధిమంతులు బంగాళీభాష నేర్చి దానగల మంచిని తెనుగునకు కూర్పుదురు గాక. సుబ్బారావుగారి శైలి చిన్నయ్యసూరిగా రేర్పరిచిన త్రోవ నున్నది. ఆ శైలిని వీరి రచన మిక్కిలి రసవంతముగా నున్నది. అసమానమే అనవచ్చును. 45వ పుటలో "ప్రఫుల్లముఖి దిగ్భ్రమము జెంది" అని ఆరంభమైన వాక్య కదంబమును చదివిన శ్రీ సుబ్బారావుగారి రచనా సామర్థ్యము తెలియును. వారి శయిలిలో రెండు దోషములు నాకు కనబడ్డవి. అనవసరమైన సంస్కృత శబ్దములును, వాడుకలోలేని తెనుగు మాటలును గ్రంథమందు నిండియున్నవి. సంస్కృత వ్యాకరణమును నేర్చకుండా పాత గ్రాంథిక శయిలిలో వ్రాయబూనువారికి కలుగు స్ఖాలిత్యములు శ్రీ సుబ్బారావుగారికి కూడ కలిగినవి. మొదట అధ్యాయముల సంఖ్య వీరు సంస్కృత పదముల నిచ్చిరి. అందు షష్ట మాధ్యాయము, చతుర్దశ మాధ్యాయము, ఏకాదశమాధ్యాయమను ప్రయోగములు దొర్లినవి. అది తెలిసికానోపును. రెండవ భాగములో అధ్యాయముల సంఖ్య తెనుగు పదముల నిచ్చియు, అందులో సప్తమాధ్యాయమునకు మాత్రము తత్సమము వుంచిరి. వీరు కొన్నిచోట్ల వాడుకలోనున్న తత్సమదేశ్య శబ్దముల విడిచి అంతరించిన తద్భవ శబ్దములను వాడియున్నారు.

రెండవ దోషము : అక్కడక్కడ అనుప్రాసమును వొత్తుగా తగిలించుట 1) "ఇంక నేమేమిం బెట్టుకో, తిట్టుకో, భూషించుకో, దూషించుకో," 2) "కెంపు పెంపుగల కెంపు సొంపు నధరంబు, కుందముల యందము డిందుపడంజేయు ద్విజాలియు, 3) "అత్తెరుణీ తరుణుల మనముల గలిగిన దలపులు వలపుల పొలుపులు దెలుపవశమగునె," 4) "పెచ్చుపెరిగి విచ్చలవిడి పచ్చవిల్తు డొచ్చము లేక." ఇప్పుడు మన పత్రికలలో రెండు విమర్శన మార్గములు కనబడుతున్నవి. ఇష్టులైన కవులను పొగిడి వారి గ్రంథములందు తప్పులెన్నకపోవడము,

ఆయిష్టులగు కవుల గ్రంథములయందు వున్నవి లేనివి తప్పులే యెన్ని గుణములను మరుగుపరచడం. ఇంతకన్న భాషకు కీడు ఉండబోదు. తప్పులని నాకు తోచినవి కనపరచినందుకు శ్రీ సుబ్బారావుగారు నన్ను క్షమింతురుగాక. కథ యొక్క గుణదోషములు బింకించంద్రులవి. కీర్తిశేషులైనవారి తప్పులెన్నినను చిక్కుకలగబోదు. బతికివున్న కవులకు శ్రాద్ధము పెట్టడము, చచ్చిన వారికి వర్ధంతులు చేయడము యీనాడు మనవారి కలవాటైన ఈ పద్ధతి తలకిందులు చెయ్యడము వల్ల భాషకు కొంత మేలు కూడునని నా యభిప్రాయము. బంకిముల కథలు తెనుగైనవి నా యెదుట మూడున్నవి. శ్రీ సుబ్బారావుగారి ప్రఫుల్ల యొకటి. శ్రీ ఓ.వై. దొరసామయ్యగారు కన్నడమునుంచి తెనిగించి శ్రీ వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ అచ్చొత్తిన ఆనంద మఠ మొకటి. అటులనే శ్రీ దొరసామయ్యగారు ఆంధ్రీకరించి కలారత్నాకర ముద్రాక్షర శాలలో అచ్చుపడిన కపాల కుండలము యొకటి. ఇంతకు మున్నింగ్లీషున బంకిము కథలనే రెండు మూడు చదివియుంటిని. బంకిము వ్రాసినట్లే తాము తెనిగించితిమని శ్రీ సుబ్బారావుగారు వ్రాసిరిగాని, కొన్నిచోట్ల ఆంధ్ర లోకోక్తులును, లోకోక్తుల వంటి ఆంధ్ర పద్యములును వారి తెలుగులో కానవచ్చుచున్నది. ఇవిగాక బంకియుల రచనా మార్గమునకు పొందిన (చెందిన?) వర్ణనాంశముల పెంచుట కూడ, కొన్నిచోట్ల కలదు. బంగాళీ నేరని వాడనౌటచేత, దీని నిజమును కనిపెట్టజాలను. ఈ మూడు గ్రంథములు, ఇంగ్లీషులో "రొమాన్స్" అను జాతిలో చేరును. దేశ కాలములను పట్టి జరగరాని సంగతులు జరగ తగిన సంగతులు వుంటవి. జరగతగిన సంగతులను వర్ణించునది ఉత్కృష్ట కథ; జరగనేరని సంగతులతో నిండి వుండినది రొమాన్స్. అందులోను అంతరులు కలవు. బంకిముల రొమాన్సులు, యింగ్లీషు నవలియగు "స్కాట్" తోవను కొంతవరకు అనుసరించి పోవును. దేశ కాల భేదములను మన్నించక స్కాటు నవలలోని కొన్ని అంశములను బంకిములు తమ నవలలో చేర్చిరి. సీమలో మొదటి రిచర్డు అను రాజు కాలమున రాబిన్ హుడ్ అను బందిపోట్ల మొనగాడొకడుండెను. వానికి స్కాట్ గుణ సంపత్తిని కల్పించెను. ఇది స్కాటునందే కావ్యదోషమై వుండెను. రాబిన్‌హుడ్‌నకు ప్రతిగా, బంకిములు ప్రఫుల్లలో, భవానీ ఠాకూరను వాని నమర్చియున్నారు. ఈ భవానీ ఠాకూరు దొంగల మోసగాడైనను శౌర్యౌదార్య దేశాభిమానాది గుణ సముద్రుడు; "సంపూర్ణ ధిషణాధురంధరుడు." ఆనందమఠములో కూడా గుణ సంపత్తికల బందిపోట్లు కలరు. సన్యాసుల దేశాభిమానము యింతంత కాదు. అట్టి బందిపోట్లును, యిట్టి సన్యాసులును, మనసు కల్పించిన మాయా ప్రపంచములోనే వుందురు. గాని లోకములో వుండివుండలేదు. దేశోద్ధరణమును భవానీ ఠాకూరునకు దొరికిన సాధనము ప్రఫుల్లముఖియను, ఒక మగడు విడనాడిన పేద బ్రాహ్మణ స్త్రీ. రూపసి; బుద్ధిమంతురాలు. అడవిపట్టి పోవుచుండగా ఆమెకు నట్టడివిని వొక గాజు యిల్లు కానవచ్చెను. ఆ యిల్లు అంతటను అద్దములు కూర్చి కట్టిరి గాన అడవి ఆ అద్దములయందు ప్రతిఫలించి అంతా యేక అడవిగా కనపడునట! ప్రఫుల్లముఖి ముఖము అద్దములో ప్రతిఫలించగా అది అద్దమని యామె పోల్చుకొనెనట. ఆ అద్దపు టింటికింద నొక నేల మాన్యములో లెక్కలేని ధనరాసులు పడియుండెను. ఆ ధనముతో సైన్యమును గూర్చుకొని భవాని ఠాకూరు, ప్రఫుల్లముఖికి రాణి పదవినిచ్చి పట్టాభిషేకము చేసెను. చెప్పన్న విద్యలు ఆమె అవలీలగా నేర్చెను. ప్రఫుల్లముఖి నేర్చిన శాస్త్రములు కళలపట్టీ 60-70 పుటలో నీయబడినది. ప్రఫుల్లముఖి గారడివాడు అరగడియలో పుట్టించి, పూపించి, కాపించిన మామిడిని పోలియున్నది. ఇట్టి అసందర్భమును బంకిములు కల్పింతురాయని నాకు శంక కద్దు. ప్రఫుల్లముఖిని తల్లి ధనహీనురాలైనను గొప్పవారితోడి సంబంధము కలిగెనని వారితో దులతూగు ప్రయత్నంబున తన సర్వస్వమును వమ్ముచేసెను. ఒకనాడూరు బంతి పెట్టినపుడు తమకు మనసుదీర భక్ష్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్య పానీయంబులెల్ల సమకూర్చరాయెననుచు నా యూరిలోని యెందుకు గొఱగాని దుష్టులు కొందరు భోజన మధ్యమున లేచిపోయిరి. ఆ యవమానమునకు గినుక యొదవ ప్రఫుల్లముఖి తల్లి వారిని నిందించెను. అందుల కాగ్రహమ గదురకొని హరవల్లభుడు తన చుట్టములతోడం గూర్చుండియుండ,

నా యూరిలోని వారెవరు లేకుండ జూచుకొని, వారొకరొకరుగ సభలోన గూర్చుండిరి. అందొకడు హరవల్లభుడు వినుచుండ "ఆహా! యేమి సంబంధము!" అనుచు దనలోదాను గొణిగెను. ఆ మాటకు దత్తరపడి "ఏమేమ"నుచు హరవల్లభుడు ఆతురత నడుగ "మాకెందుకండీ? ఎవరెట్లుపోయిన నేమ"నియెను. అందులకు మరింత మనంబున దొందర గలుగ హరవల్లభుడు వేడుకోలుగ నడుగ "ఏమోనండి, కులభ్రష్టులట!" అనుచు జివాలున లేచిపోయెను. అంత విషాదకులిత చేతస్కుండై హరవల్లభుడప్పుడే సభలో ప్రవేశించిన మరియొకని నా యూరివాని సత్యాతురతతో "నే జేసిన సంబంధము మంచిది కాదా" అని యడిగెను. "కుట్రలో షేరిన వాడగుటం జేసి యా దుష్టుడు పెదవి విఱుచుచు నూరకుండెను." 7వ పుట.

ఇటులనే మరికొందరు గ్రామస్థులు అనుమానమును బలపరుతురు. అంతట హరవల్లభుడు తనకు కూడ లోకము కులభ్రష్టత్వ మాపాదించునేమోయని భీతిల్లి తనవారినెల్ల బిలిచి స్థితిగతులను వివరించి చెప్పి "యీ యూరికి మనము వచ్చిన సంగతిని గుఱించిగాని, మనము చేసిన సంబంధ విషయమైగాని యెవరితోడను మాటాలాడకుండ భద్రముగా నుండుడు. మన గ్రామమున నెవ్వరికైన నీ మానహీనమగు వృత్తాంతము దెలియవచ్చునేని, మనకు జేటుమూడును. కావున నత్యంత జాగ్రత్తతోడ రహస్యమును గాపాడు" డనుచు నొక్కిచెప్పి యా రేయి యెవరికిని దెలియకుండ మూటలను గట్టుకొని సందడిగాకుండ పయనమై తెల్లవారకమునుపే యిల్లు చేరెను.

ఈ చరిత్రము, చిన్నపిల్లలు చెప్పుకొను కాళ్ళూ చేతులూ లేని కథలను పోలియున్నది. మామగారు ధనవంతుడట. పరమ లౌక్యుడు. మొదట కుల గోత్రములు తెలుసుకొనకనే వివాహమును నిశ్చయించెనో? కులగోత్రము లెరుగకనే, తన ఆప్త బంధువులు సమ్మతించిరో? అప్పుడు సభలో నుండిన బంధువులలో మొదట సంబంధము కుదిర్చిన రాయబారులేమయిరి? గ్రామమునందలి పెద్దలిట్టి దుర్నయములకు దిగియుందరు గదా! మామగారు వారి నడిగి నిజము తెలుసుకొనకనే కులభ్రష్టులని నిశ్చయించెనో? యిందరు బ్రాహ్మణులు భ్రష్టుల యింట యెటుల భుజించి యుందురను శంకపొడమలేదో? నమ్మె పోనిండు. సంబంధము జరిగిన మాట దాచుటెట్లు? తరలిపోయినపుడు లోకమెల్ల నెరిగి యుండలేదో? అందరు బంధువుల నోళ్ళు కట్టుబడునని మామగారెట్లు నమ్మిరి? ప్రఫుల్లముఖి భ్రష్టయైన, తానుకూడ భ్రష్టాయెనే? అజ్ఞానకృత దోషము ప్రాయశ్చిత్తము వలన నివర్తించునే! అది అటుండ ప్రఫుల్ల కుటుంబమునకు భ్రష్టత యెటుల వచ్చెనో గ్రంథకర్త చెప్పలేదు. రైలు బయలుదేరి తెల్లవారకమునుపే యిల్లు చేరినంత దగ్గరనుండెను మామగారి యిల్లు! ప్రఫుల్లముఖి శైశవ వృత్తాంతముగాని, ఆమె కుటుంబముయొక్క పూర్వ వృత్తాంతముగాని, యీయబడి యుండలేదు. నాయిక యెవరి నడుమ యెటుల పెరిగెనో తెలియక, ఆమెను తెలియనేరము. చిత్రరచనా కళలో సెటింగ్ అని ఇంగ్లీషువారనునది, ప్రఫుల్లముఖికి లేదు. సెటింగ్ అనగా ఒక ప్రతిమ యే వస్తుజాలము నడుమ నిలిచి యుండునో అట్టి వస్తు ప్రపంచము. సెటింగ్ అను మాటకు తెనుగు భాషయందు పర్యంత ప్రపంచమని వాడుదుము.

ఈ జాతి నవలలు ఉత్కృష్టమైనవి కావు. లోకములో నున్నట్టే వ్రాయవలెనని నా అభిప్రాయము కాదు. ఇంగ్లీషువారు ఐడియల్ (యేది యెలా వుంటే బాగుండునో అలా భావించుట) అను లోకోత్తర కల్పనలుండక, లోకోత్తరమైన రచన యుండనేరదు. గాని మనుష్య జాతము యొక్క మనోధర్మములను, వస్తుతత్వము ననుసరించి కథ నడుపవలెను. కల్లెము వదిలి, చిత్తమును పరుగిడనిచ్చిన నవలలు జ్ఞానదాయకములు కానేరవు.

బాలికా పాఠశాల

కలకత్తాలో దాజరు కుటుంబమువారి యింట సమావేశము జరుగుతున్నది. రమ్మని మిత్రులు శ్రీ దుబిన్ బాబు నన్ను పిలిచారు; ఆహ్వాన పత్రికను యిచ్చారు. కలకత్తాలో మహాకాళి పాఠశాల కలదు. దానికొక శాఖగా, బాలికా పాఠశాలను నెలకొల్పవలెనన్న తలంపుతో, ఈ సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. సనాతన హిందూ ధర్మముల ప్రకారం బాలికలకు విద్యను బోధిస్తూ, పాఠశాలను కట్టుఖాయిదాలతో నిర్వహిస్తారని నాకు తెలియవచ్చింది. బాలికలు బడి వున్నపుడు లేనపుడు ఏయే విధులను పాటించవలెనో వాటిని ఒక జాబితాగా వేయవచ్చును. పెద్దలు చాలా ధర్మ సూత్రాలను తయారుచేసినారు.

పొద్దున్నే లేచిన వెంటనే, పరగడపున ఆవురావురమంటూ బాలికలు దేవతా ప్రార్థన చేయవలెనట. శ్లోకములను పఠించి ఇష్టదేవతా ప్రార్థన ముగించి, ఇంటవున్న పెద్దలకు పేరుపేరునా మ్రొక్కవలెనట. ఇది మంచి వ్యాయామమే. పిమ్మట 'ఆయా' వెంట బాలికలు బడికి వెడతారు. పాఠశాలలో మళ్ళీ యింకొక డోసు దేవతా ప్రార్థన శ్లోక పఠనం. ఇంతా చేసి, పాఠశాలలో చెప్పే విద్యలు : కుట్టు పని, అల్లిక పని, వంట వండడం ఎక్‌స్ట్రాలు. వాటికి మించిన విద్య యింకొకటి వున్నది. పెద్దలు యెడల వినయవిధేయలతో మసలుకోమని, ముఖ్యంగా భర్తపట్ల భయభక్తులతో మెలగవలెనని బోధిస్తారు. బాలికలకు రోజూ యింటా, పాఠశాలా, డిటోగా యిదే కార్యక్రమం.

చిన్నప్పుడు నా భార్య ఇలాంటి బడిలో తగిన తరిఫీదు పొందివుంటే ఎంత బాగుండును! ఆవిడకు వందలకొద్దీ శ్లోకాలు నోటికి వచ్చును. దబ్బున వంట చేస్తుంది. వంట బాగుంటుంది ఇస్కూలులో చదువుకోకుండానే, ఆవిడకు యీ విద్యలన్నీ పట్టుబడ్డాయి. పూజా పురస్కారాలంటే ఆవిడకు ప్రీతి ఎక్కువ. అందువల్ల నాకు డబ్బు అంతో యింతో ఖర్చవుతూనే వుంది. అంతో యింతో ఏమి, ఊరుకుంటే అంతా ఖర్చు పెడుతుంది. ఇలాంటి విధులు నిర్వర్తించడంలో ఆవిడ కావిడే సాటి. ఇంకొకరితో పోల్చడానికి వీలు పడదు. కనక ఆవిణ్ణి ఈ బాలికా పాఠశాలలో పంతులమ్మగా వేస్తే బాగా రాణిస్తుంది.

దైవభక్తి, మతభక్తి ఎంత ఎముకలకు పెట్టినా, మా ఆవిడకొక ముఖ్యబోధన తలకెక్కినట్లు కనిపించదు. మన చెప్పన్న శాస్త్రాలూ, భార్య భర్త పట్ల భయభక్తులతో మెలగాలని బోధిస్తున్నాయి; అవునా మరి, అయినా సరే, ఆవిడకీ సూత్రాలు, గుణమిచ్చినట్లు దాఖలా ఏది! భయభక్తులు లేకపోతే మానె; పైపెచ్చు తన భర్త వొట్టి తెలివి

తక్కువవాడని ఆవిడ నమ్మకం. అడుగడుక్కీ తన సలహా లేనిదే, వొక్క అడుగు ముందుకు వేయలేదని ఆవిడ ఉద్దేశం. అలా అని ఊరుకున్నా బాగుండును, తన భర్త తన తలలో నాలుకలాగ వుండాలట, వినయ విధేయతలతో మెలగాలట! అలాంటప్పుడు భార్యలు భర్తలపట్ల భక్తి ప్రపత్తులతో సంచరించాలని, ఉపదేశిస్తున్న వారిని చూసి, నేనేకాదు, ఎవరు మాత్రం సంతోషించరు? ఇలాంటి స్కూలుకి వెంటనే పర్సుతీసి ఎంత వుంటే అంతా, విరాళమివ్వడం ఉచితం కాదూ? ఎంత యిచ్చినా అది దండుగ కాదు. దురదృష్టవంతులైన భర్తలు ఈ స్కూలు నీడను బతకవచ్చును!

సరే; మేం సమావేశానికి వెళ్ళాం. చాలామంది బెంగాలీలు, నేల మీద బాసిన మఠం వేసుకొని కూచున్నారు, నలుగురి మొహాలు పరికించాను. అందులో కాస్త మెత్తటి మనిషి ఎవరా అని ఆలోచించాను. ఒకాయన కనిపించాడు. ఆయన సభ్యులందరిలోకీ పెద్దవాడు. మొదటినుంచీ మంచి సభ్యుడుగా వుంటున్నాడు. వయోవృద్ధుడు. ఎందుకైనా మంచిదని, ఆయన చెంత చతికిలబడ్డాను. నాకు నాలుగు విసుర్లు విసరాలనిపించింది. ఒడుపు చూసుకున్నాను కదా, ఈ ముసలాయన ఏల చేయగలడు? అని ఇంగ్లీషులో దండయాత్ర కుపక్రమించాను : "నిజవాఁడితే నిష్ఠూరం; మీరు సరసులు కనక నిష్ఠూరవాడరు. మీ బెంగాలీలకు కొన్ని కొన్ని సందర్భాల్లో చొరవ జాస్తీ. అది మంచి లక్షణమే కాని... సామాజిక వ్యవహారాలలో మీ వాళ్ళు వొట్టి బార్బరస్. గాలీ వెలుతురూ సోకకుండా మీ ఆడవాళ్ళను జనానా కొట్లల్లో ఎందుకలా బందిస్తారు? కోళ్ళ గంపల్లో కుక్కితే, కోళ్ళు సైతం ఉక్కిరి బిక్కిరవుతాయే! మరి మనుష్యుల మాట చెప్పేదేమిటి? స్వేచ్ఛ లేకపోతే ఎలాగ? ముందు తరాల వాళ్ళు గొప్పవాళ్ళు కావాలంటే, ఇప్పటి ఈ ఆచారాలు మారవద్దా? మీ బెంగాలీలు కబుర్లు చెప్పమంటే చెబుతారు. కడుపునిండా కబుర్లే. పంజరంలో చిలుకల్లాగ, అన్నీ చిలక పలుకులే. మా తెలుగు వాళ్ళు అలా కాదు. మేం కార్యశూరులం. మా తెలుగు స్త్రీలు హాయిగా అటూ ఇటూ మసులుతారు. స్వేచ్ఛగా వుంటారు."

నా వుపన్యాసం విని, యింత వొలంపాటి బెంగాలీ బాబూ, కంగారెత్తిపోయాడు. మొహం నల్లబడింది. నా వాగ్ధాటికి నేనే పొంగి పోయాను. మళ్ళీ నాలుగింతలుగా, విరుచుకు పడ్డాను: "మీరు సబబైన మనిషిలా వున్నారు; తెలియక అడుగుతున్నాను; మరొకలా అనుకోకండి. స్త్రీలను అలాగ బంధించడానికి కారణం ఏమిటి? మీకు విద్యా సంపత్తి కొరవడిందా? వాళ్ళను నేరస్థుల వలె దండించడం దేనికి?

ఆయన తన ప్రక్కనేవున్న ఒక పండితుని వంక చటుక్కున తిరిగి, నా ఉపన్యాసాన్ని ఖాతరు చేయనట్లు బెంగాలీ భాషలో ఏదో సణగడ మారంభించాడు. నాకు చిర్రెత్తుకొచ్చింది. ఏమిటో నిర్లక్ష్యం. పరువు నష్టం కింద అతన్ని జైలుకి పంపించాలన్నంత కోపం వచ్చింది. వొక తగు మనిషి, అపరిచితుడు, ఎదుట వున్నపుడు అతనికి తెలియని భాషలో తమలో తాము మాట్లాడుకోవడం బెంగాలీల కొక దురలవాటు. ఇంతకీ నాతో మాట్లాడడానికి ఎవరికీ నోరాడింది కాదు. బహుశా, నా రాక, వాళ్ళని హడలెత్తించి వుంటుంది.

సమావేశం ముగిసింది. అలికిడి లావయింది. నా మిత్రుడు దుబిన్ బాబు ఆ అలికిడిలో తన్మయుడైపోయాడు. తన స్నేహితులతో ఏదో హుషారుగా ముచ్చటిస్తున్నాడు. నేనిక్కడ వున్నట్టు చివరికి జ్ఞాపకం వచ్చింది కాబోలు, గబగబ నా వద్దకు వచ్చాడు. "మన్నించండి. స్నేహితులతో మాట్లాడుతూ వుండి పోయాను."

తర్వాత ప్రసంగవశాత్తు దుబిన్ బాబు అసలు విషయం చెప్పాడు: "ఆయనకి ఇంగ్లీషు రాదు!"

ఇంతసేపూ యిచ్చిన నా ఉపన్యాసం బూడిదలో పోసిన పన్నీరు!

వంటలక్క చెప్పిన ముచ్చట్లు

మా వంటలక్క చెప్పుకోతగ్గ మనిషే; శరీరం నలుపు. మొదటిలో ఆవిడ చాలా మంచి మనిషి అనీ, శీలవంతురాలనీ, భక్తురాలనీ, తోచింది. ఇట్టి శాంతతగల మనిషి చెన్నపురిలో యిన్నాళ్ళూ వంటలక్కగా వుండి, పట్నవాసపు ఫక్కీ యేమీ అలవరచుకోలేదే అనీ - వితర్కమూ, సంతోషమూ కూడా కలిగాయి; గాని యీ సదభిప్రాయమెంతో కాలం నిలవలేదు.

కంఠం ఎంతో బాగుంటుంది. పాటలు చాలా మధురముగా పాడుకుంటూ వుంటుంది. కేవలము భక్తి గీతములే కావు అప్పుడప్పుడు అడపా తడపా కొన్ని ప్రేమ గీతాలు కూడాను. కొంత వర్ణనా చాతుర్యము, కథా కౌశలమూ కలవు. తాను యెరిగిన భోగట్టాలు చిలువలు పలవలూ పెట్టి విన సొంపుగ చెపుతుంది. చాలా తమాషా అయిన మనిషి. గుణం మంచిదో కాదో నాకు తెలియదు; మంచిదనే అనుకుందాం.

ఆమె కొక సోదరుడు వున్నాడు. కరణీకం కోసం కోర్టుల్లో లావాదేవీలు పడుతున్నాడు. శ్రీ వి.యస్. పంతులును కలుసుకుని ఆయనతో తన సోదరుని గొడవ చెప్పుకున్నదట! ఆ కరణీకపు సూటు తన సోదరుని పక్షమయ్యేటట్టు చేస్తానని మా వంటలక్కకు ఆయన వాగ్దానమిచ్చాడట. ఆయన కిపుడు నెల్లూరు బదిలీ అయింది. మాటలుంటే మా వంటలక్క మనువు మరిచిపోతుంది. మాట లాడడమంటే చెవికోసుకుంటుంది. వి.యస్.ఆర్. కుటుంబాన్ని బాగా ఎరుగును. వి.యస్.ఆర్.గారు వొక మధ్వులమ్మాయిని పెళ్ళిచేసకున్నారు. ఆ పిల్ల మిగుల అందగత్తె. యూరోపియనులలో గాని, స్వదేశీయులలో గాని అంతటి అందగత్తె లేదు. ఆమె 'శ్రీర' జమిందారుని కుమార్తె. ఆమెకు పెద్ద మనిషి అయిన పదహారోనాడు శోభనమయింది. ఆనాడే భర్త ఆమెను కాపరానకు యిక్కడకు తీసుకు వచ్చేశాడు.

మా వంటలక్క యీ ముచ్చటలను చెబుతుండగా నేను "ఆమె యిప్పుడు వుందా?" అని ప్రశ్నించాను; "ఉహు! చనిపోయింది!"

వొకసారి ఆమెను పెనిమిటి బొంబాయి నగరము తీసుకువెళ్ళాడు. రోజుకు వందరూపాయల అద్దె యింటిలో కాపరమున్నాడు. వొకనాడు ఆమె వొక నిలువుటద్దములో ముఖము చూసుకుంటూ ఉండగా అందు వొక పెద్దపులి ఆకృతి కనిపించి భయము గొలిపినది. అద్దములో కనిపించే ఆ పెద్దపులి మీదకు దుముకుతూ

మింగవస్తున్నట్లు అనిపించింది. తన మెడ వరకూ భుజాలను సైతమూ పెద్దపులి మింగివేసింది. వెంటనే తెలివి తప్పిపోయి, పిల్ల కింద పడిపోయింది; ఎంత సేపటికీ స్మారకానకు రాకుండెను భర్త భూతవైద్యము తెలిసిన వొక ముసల్మాను మంత్రగానిని రప్పించాడు. నూరు కడవల చల్లని నీరు ఆమె మీద ధారాప్రవాహంగా గుమ్మరించమని భూతవైద్యుడు భర్తను ఆదేశించాడు. ఆ విధంగా స్నానం చేయించగా, కొంతసేపటికి ఆ పిల్లకు స్పృహ వచ్చింది. తదుపరి, బొంబాయి నుంచి దంపతులు యిక్కడకు వెళ్ళిపోవచ్చారు. ఇప్పుడిక ఆమె 'ఆమె' కాదు. పూర్వలావణ్యమూ సౌరూ, సౌందర్యమూ నశించిపోయినవి.

ఆమెను, 'శ్రీర' గ్రామమునకు వచ్చివుండమని కన్నవారు, చాలా పర్యాయములు కబురు పంపుతూ వచ్చిరి గాని, ఆ పిల్ల పుట్టింటికి వెళ్ళలేదు.

"దంపతులిద్దరూ ప్రేమతో అన్యోన్యంగా యిష్టాపత్తుగా వుండేవారా?"

"ఉహూ! వుండేవారు కాదు; అహ! వుండేవారు; అవునూ కాదూ అని చెప్పలేను."

అతని భుజములపై ఆమె ఎప్పుడూ పడుతూ వుండేది. అతనొకనాడు కృష్ణాజిల్లాలో వున్న తన తోబుట్టువును చూడడానికి వెళ్ళాడు. ఇలావుండగా వొక రోజున, ఆమె వంట్లో యేమీ బాగుండగపోయెను. మనసుకు చికాకు హెచ్చసాగింది. ఇంత మజ్జిగా అన్నమూ పెట్టమని అయిదారుసార్లు అడిగింది. అలాగున రోజల్లా అడుగుతూనే వుంది. భర్త గ్రామాంతరము నుండి తిరిగి వచ్చాక తనకు వంట్లో యేమీ బాగులేదనీ చికాకుగా వుందనీ చెప్పింది. తాను లోపలకు రాకూడదనీ, 'వెలపల' వుంటిననీ తెలియచేసింది.

తన వొంటిమీద వొక్కసారి చెయ్యివేసి చూడమని భర్తను అడిగింది. భర్త, భార్యను స్పృశించాడు. తన మెడను రెండు చేతులా దగ్గరకు తీసుకొని, తనను అక్కున జేర్చుకోవసినదని వేడుకొంది. భర్త భుజములపై తన తలను వాల్చుకొని భార్య యీ అప్పగింత మాటలను చెబుతూ మరణించింది. "యక్కడ శ్రీర. యక్కడ ఈ వూరు. నేను మీ పిల్లను మీతో సంబంధము రావడము, మీ తొడలపైని కాలము చేయడము....."

నాటినుండి ఆయనకు మనోధైర్యము సడలిపోయింది. పట్టు తప్పి మనసు చంచలం కాజొచ్చింది. ఎప్పుడు ఏది మాట్లాడినా ఆమెను గురించే, వొకే విధమైన కలవరింత, వొకటే పలవరింతచె ఆమె మూర్తి అతనిని వదలకుండెను. ఇది యించుమించు వొక ఉన్మాద అవస్థ. తన భార్యను గురించి కథా రత్నాకరం అనే గ్రంథాన్ని మరి వొక నవలనూ రచించాడు. ఆయన యెప్పుడూ యేదో పుస్తకము పఠిస్తూనే వుంటాడు.

ఈ విషాద గాథను విన్నంతనే నా హృదయ భారము మిక్కుటమైంది. మనసులో ఏవేవో ఆలోచనలు చెలరేగి గుండెలలో చేయిపెట్టి కలచినట్లయి, కొంతసేపు మౌనముగ అలాగునే నిలబడిపోయాను. భరించలేని విషాదానుభూతి కలిగింది. బహుశా యీ హృదయ విదారక దృశ్యమును మా వంట మనిషి తన కళ్ళారా చూసింది కావోలును!

వి.యస్.ఆర్. మొదట ఉపాధ్యాయ వృత్తిని చేపట్టి తరువాత కొన్నాళ్లకు ప్లీడరయినాడు. వకీలు వృత్తిలో చక్కగా రాణించి చాలా ధనం ఆర్జించాడు. మంచి వక్తి, తెలివితేటలు గలవాడు. "పి.హెచ్.యస్."ను ప్రారంభించాడు. కాని లాభించలేదు. తరువాత స్పెక్యులేషను ఆరంభించాడు.

పైన చెప్పిన విషాద గాథను మరికొందరు యింకొక విధంగా చెబుతారు : ఆ యువతి అనుమానింపబడి హత్య చెయ్యబడ్డదట! హరి హరీ! ఇదే యదార్థమైతే! కాదనే హృదయపూర్వకంగా నమ్ముతున్నాను. అతనే యీ అకృత్యం కావించిన నరపిశాచి అయి వుండాలి! ఎంత మూర్ఖాతిమూర్ఖుడు!

ఒక కుమారుడు, ఒక కుమార్తె గల వయసు మళ్లిన వొక పురుషుడు తన శాఖ కాని సుందరాంగి, నవజవ్వని యెడల వెర్రి వ్యామోహములో పడిపోయి, ఎంతో శ్రమపడి పెండ్లాడి, మితిమీరిన వైభవంతో విరగబడుతూ త్యాగ భోగరాయుడులాగ వెలుగుతూ వుంటే, అతనికి ఆమెను గూర్చి యెన్నైనా అనుమానాలు లోలోపల పీడిస్తూ వుంటవని యితరులకు తోచడములో యేమీ ఆశ్చర్యమూ లేదు; ఇది అసంభవమూ కాదు. నాలుగయిదు రోజులీ మధ్య తప్పక అతని నొకసారి నేను చూసి తీరవలెను.

ఈ గాథను వి.యస్.ఆర్. యింకొక విధముగా చెప్పాడు: చాలా రొమాంటిక్ కథలవలె వర్ణించాడు: స్పెక్యులేషనులో తన ధనమంతా పోయింది. ఇక బతుకు మీద ఆశ లేక తానూ తన భార్య ఆత్మహత్య చేసుకుందామను కున్నారట! అలుపులు బిడాయించుకొని రెండు విషపాత్రలను యెదుట పెట్టుకొని వొక గదిలో కూచున్నారు. ముందు ఆమె విషం తాగింది. కాని యితను తాగే లోపుననే దంపతుల ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం నలుగురికీ వెల్లడి అయిపోయింది. అతని ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం విఫలమయింది.

భ... గారబ్బాయి

రూపం : చామన చాయ చూపులలో అసంతృప్తి; నిష్పూచీ, కిందకు చూస్తూ వుంటాడు. ముసిముసి నవ్వులు; నవ్వులో కిలాడీతనం, తాహతుకు మించిన వేషాడంబరం. నోరు కొంచెం వెడల్పు, పెదవులు దళసరిగా వుంటాయి. పెద్ద మాటలాడేటపుడు తడబడతాడు. మామూలు మనుష్యులతో మాట్లాడుతున్నపుడు నిర్లక్ష్యంగా వుంటాడు; డాంబికానికి పోతాడు; తన సర్వజ్ఞతను చాటతాడు.

నటన : ఎపుడూ ఏదో ఒక పుస్తకం పట్టుకుని తిరుగుతూ వుంటాడు. చిన్నమెత్తు పని చేయకుండా, తానేదో అయిపోవాలని అతని కోరిక; ఒళ్ళు కదపడు; ఒళ్ళో అన్నీ పడిపోవాలి. ఎక్కే గుమ్మం; దిగే గుమ్మం. అక్కడి మాట లిక్కడ; ఇక్కడి మాటలు అక్కడ. కబుర్లు చెబుతూ కులాసా రాయుడిలాగ బతకాలని అతని భ్రమ. ఏ వ్యవహారంలోనైనా సరే, తనకు కాస్త లాభసాటిగా వుంటుందని తోస్తే, అదురూ బెదురూ లేకుండ తల దూరుస్తాడు.

మనిషిని పెద్దంత్రం చిన్నంత్రం లేదు. కొత్త పాతా అన్న మొహమాటం లేదు. చదువుకున్నవాళ్ళూ, చదువుకోనివాళ్ళూ అంతా వొకటే. ఎవర్నయినా సరే, అబద్ధమో, సబద్ధమో ఆడి బుట్టలో వేసుకోవచ్చునని చొరాయించుకు పోతాడు. నూరబద్ధాలడైనా సరే. తన పని తానుచేసుకుపోవాలనుకుంటాడు.

లోకం తన గొప్పతనాన్ని గుర్తించినట్లూ, తృణీకరిస్తున్నట్లు, ఎవరో తనకు అపకారం చేస్తున్నట్లూ వాలకం పెడుతాడు. ఉపకారం పొందడం కోసం, మనుష్యుల్ని యిట్టే ఉబ్బిస్తాడు. తాను మాత్రం ఏ పనీ చేయడు. అంతా ఇతరులు తనకు అమర్చి పెట్టాలి. జంకుగొంకూ లేదు. సిగ్గూ బిడియమూ సున్నా. నిలువు నిలుపాదం మోసం!

ఒకసారి నన్ను మోసగించి, బయట పడిపోయాడు. అది మోసమేనట; కాని అతన్ని నేను క్షమించాలట. టక్కరితనం వల్ల, బతుకు బాగుపడుతుందని అతని నమ్మకం. నిజాయితీపరులు చేయవలసిన పెద్దపెద్ద పనులు సైతం తాను చేస్తానని బయలుదేరుతాడు.

తల్లితండ్రుల్ని బొత్తిగా ఖాతరు చేయడు. వాళ్ళ గతి వాళ్ళది. కన్నతల్లి నానా కష్టాలు పడుతూవుంటే ఆవిణ్ణి చూడడు. హాయిగా తాను మదరాసు పోయ విద్యార్థి దశలో తెగతిరిగి చదువు పాడుచేసుకున్నాడు. యింగ్లీషన నాలుగు పంక్తులు వ్రాస్తే, అన్నీ తప్పులు తడకలు. స్పెల్లింగ్ ఘోరం. ఎవరి సలహా చెవికెక్కదు. బాగుపడే గుణం ఒక్కటీ కనిపించదు. తన బాగు కోరుతున్న వాళ్ళ మీద సైతం గౌరవం పూజ్యం.

సుందర్రావు పంతులు, వెంకటేశ్వర్రావు మొదలైన వాళ్ళ వితరణ వల్ల జీవితం నెట్టుకువస్తున్నాడు మహారాజా వారు, మద్రాసు నుంచి వెళ్ళిపోతూ, అతన్ని అడ్మిరాల్టి హౌసులో వుండనిమ్మన్నారు. అలాగే వుండనిచ్చాను. ఒక రోజున, వున్నట్టుండి, వెర్రెత్తినట్లు వెంకటేశ్వరావు మీద కలియబడ్డాడు. అప్పటి నుంచి, అతనంటే నాకు దురభిప్రాయం ఏర్పడింది.

నేను మెత్తమెత్తగా వుండడం కనిపెట్టి బాగుందనుకున్నాడు కాబోలు, ఇక్కడకు వచ్చిన కొత్తలో, మహాచనువుగా మసలడ మారంభించాడు. అసలే అతనికి బొరాయింపు ఎక్కువ. అందులో నేను మెత్తగా కనిపిస్తున్నాను; చనువు దొరికింది. అనువుగా వుంది. ఇకనేముంది; నెత్తికెక్కి పిండి దంప వచ్చుననుకున్నాడు. ఇట్టే జోస్తీ కలిపేవాడు; సాయిలా పాయిలాగా నాతో తిరగాలని ఉబలాటపడ్డాడు. బండిమీద నేనెక్కడి కెడితే, అక్కడకు తానూ తయారు. రోజూ పొద్దున్నే హాజరు. భుజం భుజం రాసుకు తిరగడం; నేను ఎక్కడ కూర్చుంటే తానూ అక్కడ చతికిలబడడం, మాటల్లో మాట కలపడం. ఇంటికి వస్తే వచ్చాడు; వచ్చినవాడు తిన్నగా కూర్చుంటాడా; అన్ని భోగట్టాలూ అతనికే కావాలి. ఎవర్నీ అడక్కుండా పుడక్కుండా ఎకాఎకీ మెట్లు ఎక్కి మేడమీదికి వచ్చి రోజూ నా పీకలమీదకి అవాలా అయేవాడు.

వాళ్ళ నాన్న నాకు కొన్ని చరిత్ర గ్రంథాలు యిస్తానంటూ కొన్నాళ్ళు నన్ను ఊరించారు. అవి నా కవసరం. 'మీ నాన్న ఊరించడంతోటే సరిపోతోంద'న్నాను. 'నేను తెస్తానెండి' అన్నాడు. తెచ్చిపెట్టమన్నాను. పట్టుకువచ్చాడు. ఆ మొగమాటంవల్ల అతనెంత అతిగా ప్రవర్తించినా, పోనీలెమ్మని ఊరుకున్నాను. పుస్తకాలు పొరుగూరులో వున్నాయి. డబ్బు కావాలన్నాడు-సరే అని రానూ పోనూ ఖర్చులు చేతిలో పెట్టాను. కాని ఆ పుస్తకాలు వాళ్ళ ఇంటనే వున్నాయని కరవాత చూచాయగా తెలిసింది. ఒకసారి గొప్ప గొప్ప పుస్తకాలు తన దగ్గర వున్నాయన్నాడు. పేర్లు చెప్పమన్నాను. జ్ఞాపకం లేవన్నాడు. "ఇదివరకు మీ నాన్నగారు మహారాజువారికి చూపించినవేనా?"

"కాదు, ఇవి కొత్తవి." ఏదో ఊరు వెళ్ళి పట్టుకువస్తానన్నాడు. అన్న ప్రకారం పట్టుకువచ్చాడు. [illegible] తీరాచూస్తే అవీ ఇవీ ఒకటే. ఇదివరకొకసారి వాళ్ళ నానగారు మహారాజావారికి యీ పుస్తకాలను యివ్వగా, పండితులు పరిశీలించి పనికిరావని, వాటిని తిరిగి యిచ్చివేశారు.

"అవీ ఇవీ ఒకటేనోయ్!" అన్నాను.

"కావండీ! ఇవి మొన్ననే సంపాదిస్త" అని అతను ఒకటే మొరాయింపు.

సరే, నాతో అబద్ధాలాడితే ఆడాడు. బాధలేదు. మహారాజావారితో తాను మెట్రిక్యులేషను ప్యాసయినానని చెప్పాడుట. ఈ సంగతి విని, అబద్ధాలాడకూడదని మందలించాను. పెద్దల చెంత జాగ్రత్తగా మసలి ముందు ముందు అభివృద్ధికి రావాలని, అబద్ధాలవల్ల అనేక అనర్థాలు వస్తాయని హితబోధ చేశాను. జీవితాన్ని చక్కదిద్దుకొని బాగుపడమన్నాను. ఆత్మవంచనవల్ల అపకారం జరుగుతుందని, తాను ప్యాసవని మెట్రిక్ ప్యాసయినట్టు అందరికీ నమ్మించచూడడం తగదని, అందులోనూ మంచిని ప్రేమించే మహారాజావారివంటి సత్పురుషుల చెంత అసలే అబద్ధమాడకూడదని అతనికి అనేక విధాల నచ్చజెప్పాను. నేను చెబుతున్నదంతా వింటూ [illegible] ఊపాడు.

కాని అవతలికి వెళ్ళి, తనంటే నాకు అయిష్టంగా వుందని అందరితోనూ చెప్పుకోవడం మొదలుపెట్టాడు. నాకు ఎన్నడూ రానంత కోపం వచ్చింది. అతన్నెపుడూ 'డి.జి.'గారు దగ్గరకు రానిచ్చేవారు కాదు. పెద్ద 'అరిస్టాక్రాటు' వలె అతను అభినయించడం. అరత లేనిదే గొప్ప గొప్ప అవమానాలు. సదుపాయాలు పొందాలని [illegible]

ఆయన లాగ, నేను మాత్రం అతన్ని ఎడబెట్టలేక పోయాము. ఇలా వుండగా, ఒకనాడు తెలుగు పుస్తకాల పెద్ద జాబితా నొకటి తీసుకవచ్చి నాకు చూపించాడ జాబితా బావుంది. కొన్ని పుస్తకాలు ఎక్కడా దొరకవు. మరికొన్ని అరుదు. జాబితా అకారాది వర్ణక్రమాన్ననుసరించి తయారు చేశాడు.

ఈ పుస్తకాల విషయం యల్.యల్. గారు విన్నారు. విని మహారాజా వారికి చెప్పారు. అతను ఆ జాబితా ప్రకారం శ్రీ నిడదవోలు సుందర్రావు పంతులుగారి పుస్తకాలను తీసుకు వచ్చి, అవి తనవేనని చెప్పి, మహారాజా వారికి సమర్పించాడు. ఎంత సాహసం, ఎంత అబద్ధం !

సుందర్రావు పంతులు, యల్.యల్. గార్ల వద్దకు వెళ్ళి తన తప్పు మన్నించమని ప్రాధేయపడమన్నాను. చేసిన తప్పు సరిదిద్దుకోమన్నాను. ఉహుఁ, వాళ్ళ నాన్నగారు వారిద్దరి చెంతకు పోయి, ఈ వ్యవహారం సర్దుబాటు చేయాలట! పై పెచ్చు తనకి అవమానం జరిగిందట! "ఏమిటీ వెర్రి మొర్రి వేషాలు; వెళ్ళి, యల్.యల్. కి, క్షమాపణ చెప్పుకో"మన్నాను. అబ్బే; తాను తప్పు చేసినా, ఇతరులను క్షమించమని అడగడం అతనికి చిన్న తనం. దర్జాకు లోపం!

అతను తప్పులే చేస్తాడు. ఇతరులు ఏమీ అనుకోకూడదు. అనకూడదు. అనుకున్నా అతనికి ఫరవాలేదు. అన్నా అతనికి లెక్కలేదు. పరువు తక్కువ పనులు చేసి, మన్నించమని ఒకర్ని అడగడం అతనికి పరువు తక్కువ!

* * *

మహారాజా వారు : చూశారా మరి; ఈ కుర్రవాని సంగతి ఎలా వుందో! కొంత సొమ్ము యిచ్చి అతనికి సహాయం చేతామనుకున్నాను. కాని అతనివన్నీ అబద్ధాలే కదా!.... ఆయన, అతన్ని ఆ పని చేయమని అడగలేదు. ఆయనకీ అతనికీ దీనితో పేచీ. ఇవి క్షుద్రమైనవి. జరిగినదేదో జరిగింది. ఇక కావేషీ ఎందుకు?

యస్.హెచ్ : ఇంతకీ తప్పు మీది - ఇవ్వకూడని చనువు ఇస్తే యిలాగే యుంటుంది. అది మీ ...లసత్వంగా ఇతరులు భావిస్తారు.

మహారాజావారు : దానికేమి? వాళ్ళిద్దరూ మంచివాళ్ళే. కాని, అప్పుడప్పుడు తప్పు చేస్తూ వుంటారు. వాటిని మనం చూసి ఆనందించవలె.

యస్.హెచ్ : ఆనందించడానికి ఇది తమాషానా?

మహారాజా వారు : కోపగించడ మెందుకు? జీవితమే ఒక తమాషా కాదా?

యస్.హెచ్ : ఇలాగ మీరంటూ వుంటే, వాళ్ళకది అమృతం లాగ వుంటుంది. కనుకనే, అలా తయారయ్యారు. మీ కేదో నచ్చచెబుతారు. వాళ్ళు మీతో చెప్పినట్టే చేస్తారని మీరనుకుంటారు. కాని, వాళ్ళు చెప్పేదొకటి, చేసే దింకొకటి.

మహారాజా వారు : పోనిద్దురూ. ఇంతలో పుట్టకేం మునిగిపోయింది!

తాత్త్విక చింతన

పరిస్థితుల సామాన్య జ్ఞానంతో నడుచుకునే తాత్వికుడు. సులభంగా పేరు గడించుకుంటాడు. అతని పేరు పదిమందిలోను వ్యాపిస్తుంది. కేవలం హేతువాదంమీద ఆధారపడిన తాత్వికుడు అలాగ కాదు. అతని పేరు సులభంగా పదిమందిలోనూ వ్యాపించదు. ఒక విషయాన్ని చర్చిస్తున్నపుడు సూక్ష్మాంశ విచారణలో సున్నితమైన కొన్నిచోట్ల అతను యిట్టే పొరబడదాని కవకాశం వుంది. ఒక పొరపాటు ఇంకొక పొరపాటుకు తప్పక దారి తీస్తుంది; అది మరి వక పొరపాటుకు కారణమవుతుంది. సూక్ష్మాంశ విచారణలో చేసిన పొరపాటును కేవల హేతువాది అయిన తాత్త్వికుడు పోల్చుకోలేక తన చర్చలను కొనసాగించే అవకాశం వుంది. చర్చల ఫలితాంశం విపరీతంగా కనిపించినా, బహుళవ్యాప్తి పొందుతున్న అభిప్రాయాలకు విరుద్ధంగా ఉన్నా, దానిని స్వీకరించడానికి అతను సంకోచించడు. మానవుల సామాన్య జ్ఞానాన్ని కనుగుణంగా ఆలోచిస్తూ ఆకర్షవంతంగా సొగసుగా వ్యక్తం చేస్తున్నాననుకునే తాత్వికుడి సంగతి వేరు; తప్పి జారి అతను పొరబడినపుడు, యిక ముందుకు వెళ్ళడు తన ధోరణి సామాన్య జ్ఞానానికి నప్పి వుండడం లేదని, సహజ అనుభవాలకు విరుద్ధంగా వుంటూ మానవ హృదయాన్ని మేధను మెప్పించ లేకపోతున్నదని గ్రహించిన వెంటనే అతను సర్దుకుంటాడు. పొరపాటున సవరించుకొని సరియైన దారికి చేరుతాడు. ప్రమాదకరమైన భ్రమలలో పడిపోకుండా, తనను తాను కాపాడుకుంటాడు.

మానవుడు స్తబ్దుడు కాదు; చైతన్యవంతుడు. ఆలోచనా శూన్యుడు కాదు; హేతువాది. అతని స్వభావంలో ఈ రెండు లక్షణాలు సమ్మిశ్రితమై వున్నాయని లోకపుటభిప్రాయం. అతను వ్యవహార ధర్మాన్ని నెరవేరుస్తూనే హేతువాదాన్ని పాటించవలసి వుంటుంది. ఏ విధంగానూ ఆచరణ సాధ్యం కాని నిరుపయోగమైన కేవల ఊహాగానాన్ని మనం త్రోసి పుచ్చుతాము.

అయితే ఒక విషయంలో హేతువాద బద్ధమైన తత్వం సామాన్య జ్ఞానమాత్రమైన తత్వం కన్న మిన్న. దీనికి లేని వొక విధమైన అవకాశం దానికి వుంది. దార్శనిక పద్ధతులలో మీమాంసలో అనుభావ వ్యక్తీకరణలో తగినంత నిశ్చయ జ్ఞానాన్ని ప్రదర్శించడానికి హేతువాదం అవసరం. అది లేనప్పుడు సామాన్య జ్ఞాన మాత్రమైన తత్వం తగినంత నిశ్చయ జ్ఞానాన్ని వ్యక్తంచేయలేదు. ఈ నిశ్చయ జ్ఞానం మానవ విగ్రహానిన మలచే శిల్పికి అవయవ శాస్త్రం తెలియడం వంటిది. అవసరమైన అన్నిచోట్ల నిశ్చయ జ్ఞానం కలిగినపుడు అది సౌందర్య సృష్టికొక వీలును

కలిగిస్తుంది. అదే విధంగా తూచినట్టు చర్చించే శక్తి సుకుమార అనుభావ వ్యక్తీకరణకు ఉపకరిస్తుంది. ఈ రెండు తత్వాలలో మనం వొకటి మహత్తరమైనదని పొగుడుతూ యింకొకటి ఎందుకూ అక్కరకు రానిదని తెగుడుతూ వుంటాము; కాని అది వృధా. కేవల వేదాంతి నిత్య వ్యవహార సంబంధాలతో నిండివున్న గడుపుతూ వుండవచ్చును; అయినప్పటికీ, అటువంటి అనేక మంది వేదాంతుల భావాలు సమాజంలో బాగా వ్యాపించి, భావానుభావాలు మరింత నిర్దుష్టంగా వుండేటందుకు సహాయ పడవచ్చును. ఏదో వొకటి ఆధారంగా తీసుకుని 'ఇది కావచ్చు'నని ఊహిస్తూ పోవడం సాధారణంగా చాలమందికి అనవసర శ్రమగా తోస్తుంది. చికాకనిపిస్తుంది. ఆ ఆనందోత్సాహాలను పొందడానికి వారిని అభ్యంతర పెట్టకూడదు. అందుకు అనుమతించవచ్చును. అస్పష్టత చిరాకు కలిగించే మాట నిజం; కాని ఆ అస్పష్టత నుంచి స్పష్టతను గ్రహించడానికి పడే శ్రమ అత్యంత ఆనందోత్సాహాలతో కొనసాగవలసి వుంటుంది; ఊహలకు పోయే వేదాంతం అనిశ్చయానికి దోషానికీ అస్పదమని కొందరు ఆక్షేపిస్తారు. ఈ వేదాంతం నిజమైన అర్థంలో సరియైన శాస్త్రం కాదన్న ఆక్షేపణ ఎంతో న్యాయమైనది; హర్షించతగింది. కాని యిది, మానవ మేధకు అర్థం కాని వేవీ లేవని, అన్నింటిని తెలుసుకోగలమని అనుకునే కొందరి దర్పం వల్లను, బహుళ వ్యాప్తిలోవున్న ఛాందస భావాలను సమర్థించాలనుకునే కొందరి కోరికవల్లను ఉత్పన్నమౌతూ వుంటాయి. అయితే ఈ చిక్కులను మనం తొలగించుకోవచ్చును. మానవ అవగాహనను కూలంకషంగా ప్రాథమిక విచారణ చేసి ఏది అసత్యమైనదో నిర్ధారణ చేసి సత్యమైన వేదాంతానికి హద్దులు గీయవచ్చును. మానవ మేధ పనిచేసే తీరు అతి విచిత్రమైనది; అద్భుతమైనది. అయినప్పటికీ దాని పోకడను గమనాన్ని ఎక్కడికక్కడ దేనికది విభాగించవచ్చును. ఆలోచనలను సాధారణీకృతి కావించి ప్రత్యేకమైన వాటిని సాధారణమైన వాటితోనూ వాటిని మరింత సాధారణమైన వాటితోను అనుసంధానించి సూత్రబద్ధం చేయవచ్చును. అన్ని కర్మలను సాధారణ సూత్రాలకు అన్వయించడంలో నైతిక, రాజకీయవాదుల కృషి చక్కగా ఫలించింది. కనుక, యీ విషయంలో ఎవరూ నిరుత్సాహపడనక్కరలేదు. అయితే వాటినన్నిటిని వొక విశ్వజనీన సూత్రానికి కుదించడంలో వారు కృతార్థులు కాకపోవచ్చు గాక. కాని అది వక లెక్కలోనిది కాదు మేధకు సంబంధించిన శాస్త్ర పరిశోధన అతి క్లిష్టమైనది, ఈ శాస్త్రాన్ని ఎంతో శ్రమపడి పరిశోధించిన పిమ్మట సైతం అన్నిటా 'యిది యింతే' పని తూచినట్టు చెప్పడం సందేహాస్పదమన్న మాట నిజం. కాని అంత మాత్రం చేత దీనిని కాదని ఖండించకూడదు; 'ఇది యింతే'నని అన్నిటా తూచినట్టు నిశ్చయాన్ని ప్రకటించే వేదాంతాన్ని అవునని స్వీకరించడం ఎంత పొరపాటో, దీనిని కాదని ఖండించడం అంత పొరపాటు.

* * *

మనం వొకదాన్ని వింటున్నపుడు, చూస్తున్నపుడు, వాంఛిస్తున్నపుడు, ప్రేమిస్తున్నపుడు, ద్వేషిస్తున్నపుడు మన మనో ఫలకం మీద కొన్ని ముద్రలు చిత్రితమౌతాయి. ఇవి ఆలోచనలకంటె, అభిప్రాయాలకంటె ఎక్కువ శక్తి కలవి.

ఆలోచన కొక అవధిలేనట్లు అనిపిస్తుంది. ఇంద్రియాలు అనుభవమూ మనకు సంపాదించి పెట్టిన విషయాలను మేధ వివేచిస్తుంది. నిగ్గు తేలుస్తుంది. ఇంకొక దానితో అనుసంధానింప చేస్తుంది, అన్వయిస్తుంది, పెంపొందజేస్తుంది. ఇది మేధకు సహజ లక్షణం. ఇంతకు మించిన దాని స్వేచ్ఛా విహారం సాధించేదేమీ వుండదు.

మన భావాలన్నీ మన అంతర బాహ్య అనుభవములనుంచి ఉత్పన్నమౌతూ వుంటాయి. ఒక భావం పుట్టినప్పుడు అది అనేక భావాలతో మిళితమౌతుంది. లేదా అది మథింపబడి నిగ్గు తేలుతుంది. వాటిని మనం

దేనికది విడదీసి చూస్తున్నప్పుడు అవి ఉత్పన్నం కావడానికి కారణమేమిటో అవగతమౌతుంది. అవి దేనిని పురస్కరించుకొని ఉత్పన్నమైనవో ఆ అనుభవము, ఆ అనుభావమూ తేటపడుతుంది. ఒక భావం దేనిని పురస్కరించుకొని కలిగిందో దానిని వెతకి పట్టుకోవడం సులభం కాదు. ఒక భావానికి కారణమైన మూల శక్తులు దానికి వెనకవున్న అనుభవంలో యిమిడి వుంటాయి. గతించిన ఒక అనుభవంలోని మూల శక్తులను వెదకి పట్టుకోవాలంటే మనకి కలిగిన భావాన్ని వెంటనే మనం వ్రాసి వుంచడం మంచిది.

దైవమనే భావం... అంధుడికి రంగులంటే ఏమిటో తెలియదు; ఏ అభిప్రాయమూ వుండదు. కాని అతనికి మనం దృష్టిని కలిగించినంతనే, అనేక కొత్త కొత్త భావాలు ప్రవాహంవలె అతనిని ముంచెత్తుతాయి.

పిల్లలు

పిల్లలకు నీళ్ళంటే సరదా. ప్రవహించే నీళ్లన్నా, ఆటలాడు కొందుకు వీలిచ్చే నీళ్ళన్నా మరీ సరదా.

*　　*　　*

పెళ్లిళ్లు, పేరంటములు, ఉత్సవాలు, ఊరేగింపులు, విందులు, వినోదాలు, తీర్థాలు, రథయాత్రలు అంటే పిల్లలకు ఆనందం. ఆ వేడుకలన్నీ చూసి సంబరపడతారు. సంబరాలయిపోగానే బిక్కమొహం వేస్తారు. కళ్ళ నీళ్ళు పెట్టుకుంటారు.

*　　*　　*

పువ్వులు పిల్లలకు ఎంత ఆనందమిస్తాయనీ! పదిమంది ఎదుట, కొమ్మలు వొంచి, రెమ్మలు పట్టుకొని, ఆకుల సందుల్లో వెలికి వెతికి పూసిన పూలను ఏరుకుంటూవుంటే, పిల్లలకు అదేదో వింతగా, గొప్పగా విజయం సాధించినట్లుగా అనిపిస్తుంది. ఒక రంగు తరవాత యింకొకటిగా, రంగురంగుల పూలను రకరకాల దండలుగా గుచ్చుతూవుంటే, వాళ్ళకెంతో ఆహ్లాదంగా వుంటుంది!

*　　*　　*

చితుకులు పోగుచేసి చలి మంటలు వేసుకుని చుట్టూ కూచిని చలి కాగడం అరచేతుల్ని చాపి, బుగ్గలు వొత్తుకోవడం పిల్లలకాహ్లాదం. భోగి మంటలు సరే సరి... దిబ్బు దిబ్బు దీపావళి దబ్బు దబ్బున రావాలి.

*　　*　　*

మా చిన్ననాడు మాంచస్టరు బట్టకుండే రెయిలు, స్టీమరు బొమ్మలు చూడడం అదొక సరదా.

అనుకరణ పిల్లలకు ఎక్కువ.

*　　*　　*

పిల్లలు కనిపించకపోయేసరికి తల్లిదండ్రులు కంగారు పడతారు. దిగులు పడతారు. భయపడతారు. అటు యిటు పరుగులు పెడతారు. తీరా కనిపించే సరికి పిల్లల మీద మండిపడతారు.

*　　*　　*

పరాయి యింటికి వెళ్ళినపుడు పిల్లలకు అంతా కొత్తే. కొత్త చోట మసలడం ఎబ్బెట్టుగా వుంటుంది. ఎప్పుడు యింటికి వెళ్లిపోదామా అని ఎప్పుడూ యింటి మీదనే ధ్యానం.

లేనివాళ్ళ పిల్లలకు పాపం అన్నీ యిబ్బందులే. జీవితంలో వున్న వ్యత్యాసాలను అసమానతలను చూసి పిల్లలు యేమని తలపోస్తారో కదా! పిల్లలకు యిందువల్ల చెప్పలేనంత మనస్తాపం, దుఃఖం కలుగుతుంది కదూ! తోటి పిల్లలకువలె తామూ ఉన్నత స్థితి పొందేవరకూ, పిల్లల మనఃక్లేశం పోదు కాబోలు!

*　　　*　　　*

తల్లిదండ్రుల పలుకుబడిని, అధికారాన్ని, ఐశ్వర్యాన్ని చూసి, గారాబంగా పెరిగే పిల్లలు తమకు సంపద కలదనే భావం కలగగానే, తమ దాబు దర్పాలను యితర పిల్లల చెంత చూపిస్తారు. అధికారాన్ని చెలాయిస్తారు. ఇలాగే వాళ్ళని పెరగనిస్తే, తాము పిల్లలు కనక, గొప్ప యింటి బిడ్డలు కనక తాము ఏం చేసినా చెల్లుతుందనుకుంటారు. పెద్దల పట్ల సైతం దురుసుగా ప్రవర్తిస్తారు. చివరకు చెడి వూరుకుంటారు.

*　　　*　　　*

"అలా వున్నాడు కానీ, అబ్బో! మా వాడిది మహా తెలివైనా బుర్ర! మీరు చెబితే నమ్మరు కానీ...."

నమ్మడం మాటకేం కాని, అలా అని మీ పిల్లల్ని చెడగొట్టకండి!

*　　　*　　　*

చిన్నప్పటినుంచి నాకు కొత్తది యేది కనిపించినా, దాని తత్వము తెలుసుకోవాలని ఆసక్తిగా వుండేది. వింతలు నాకు యిట్టే పొడకట్టేవి.

*　　　*　　　*

చిన్న తనంలో బొమ్మలాట నేర్చివుండుటచేత లోకమనే రంగంలో చిత్రకోటి రీతులను ఆటాడే మనుష్యులనే పాత్రముల సొగసునే కనిపెట్టడము నాకు అలవాటైనది. సొగసులేని మనిషే వుండదు.

తనలో తాను

ఆలోచనలు :

ఆలోచనల విలువ, వాటిని పురస్కరించుకుని వచ్చే నిర్ణయాల మీద నిర్ణయాల మంచి చెడ్డలమీద ఆధారపడి వుంటుంది. ఆలోచనను తరచి చూడనిదే, ఒక నిర్ణయానికి రాకూడదు. ఆలోచించేటపుడు పొందికా, పొదుపు అవసరం. వ్యర్థముగా ఆలోచించరాదు.

ఆలోచనలు చిత్రమైనవి. ఇవి విచిత్రముగా పుడుతూ వుంటవి. కొందరు మనతో మాట్లాడుతున్నపుడు, సరదా పుట్టదు. వారి ప్రసంగము మనకు చికాకు కలిగిస్తుంది. అయినా వారు మనలను వొదిలిపెట్టరు. అలాంటప్పుడు, మన ఆలోచనలే మనలను ఆదుకుంటవి. ఏ మాత్రం మర్యాదకు లోపం రానీయకుండా వారు చెబుతున్నది వింటున్నట్లే కనిపిస్తున్నా, మనం మన ఆలోచనలను మరొక దిక్కుకు మళ్ళించ వచ్చును.

భావించడం నా ముచ్చట. ఆలోచన నా బలం. ఏదో ఒక దానిని దృష్టిలో పెట్టుకుని, ఎడతెరిపి లేకుండా ఆ రోజులలో సరదాగా ఊహించేవాణ్ణి. పచారు చేస్తున్నపుడు, నడిచి వెడుతున్నపుడు, ఏకాంతముగా వున్నపుడు, భోజనం చేస్తున్నప్పుడు, పరుపు మీద వాలినపుడు, సగం రాత్రి మెలకువ వచ్చినపుడు, పొద్దున్న షికారు వెళ్ళినపుడు, అపుడూ యిపుడూ అననేల, ఎప్పుడూ ఏదేదో వూహించేవాణ్ణి. ఏమేమో భావించేవాణ్ణి, మధుర స్వప్నాలతో కొన్నాళ్ళు కొన్నేళ్ళు గడిచిపోయాయి.

ఆలోచనలను ఊరికే పరుగెత్తించడం మంచిది కాదు. అందులో ఆనందమున్నా, మేధస్సుకు శ్రమ, కరములకు బలహీనత, ఇపుడిపుడు అట్టేసేపు ఆలోచించకుండా వుండాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను. కాని ఎంత పొదుపుగా వుందామన్నా నాకు ఆలోచనలు రావు.

ప్రకృతి అనే పుస్తకం :

ప్రకృతి దృశ్యములను వస్తుసముదాయమును అవలోకించినపుడు అనిర్వచనీయమైన ఆనందము కలుగుతుంది. సౌందర్యమును చూసి మనం ముగ్ధులమౌతాము. దివ్యాంశగల ప్రకృతిలో, చేతనాచేతన వస్తుసముదాయములో, మానవునిలో మనోహరమైన కాల్పనికత గోచరిస్తుంది.

వరసలు వరసలుగా దగ్గర దగ్గరగా వున్న తాటి వనము ఎంతో ఆహ్లాదమును కలిగిస్తున్నది. హృదయమును పల్లవింపచేస్తున్నది. తాటి పెండె యింటి పైకెప్పు వలె వున్నది. జల్లులు జల్లులుగా కురిసినట్లు వెన్నెల. చక్కని చిక్కటి తోట. అనేక ఫలజాతుల మొక్కలలు మొక్కలకు నీళ్ళు పోస్తూ దోహదము చేస్తూ పెంచి పెద్ద చేస్తున్న తోట మాలీలు. "వాళ్ళ జీవితం" మన జీవితముతో వాళ్ళ జీవితమునకు సంపర్కము లేదు. తోట అవతల పొలిమేర, పొలిమేరలో పల్లకీ బోయీల కేకలు. పల్లెటూరి వాతావరణం; గుడి. గుడిలో పూజారులు; గ్రామస్థులు, వాళ్ళ కొడుకుల, కూతుళ్ళు, అనేక కుటుంబాలు. వీళ్ళ జీవితమేమో, ఆశలేమో!

సరుగుడు చెట్లు గాలికి కదలాడుతున్నవి. నిటారుగా నిలబడి తలలు ఆడిస్తున్నవి. సరుగుడు తోటల సంగీతము. ఉండి వుండి మూలుగుతున్నట్లు వింత వింత ధ్వనులు!

* * *

విషాద రేఖావృతమైన మనః ప్రవృత్తిపై, కరుణరస శబలితమగు సంగీత ప్రభావము యెటులుండును? ప్రాచీన స్మృతులు ఉయ్యాలలూపినట్లు ఊపి మనసును అనునయించి మార్దవమును కలిగించును.

* * *

ప్రకృతి వర్ణనములున్న కవిత్వము సంస్కృత సాహిత్యములో అధికము. వేదములు. ప్రకృతి ఆరాధనము. గార్లయిలు అభిప్రాయములు, ప్రకృతి పట్ల క్రైస్తవ మతదృష్టి; ఇతర మతముల దృక్పథము.

రామయణము ఉత్తరరామచరితము.కాళిదాసుని రఘువంశము. "అము పురః పశ్యసి దేవదారుం....."

ప్రకృతి సానుభూతి. మానవ మానసిక అవస్థలో ఏకత్వము. కుమార సంభవము, మేఘసందేశము, శాకుంతలము.

భయంకర ఆరణ్యక ప్రకృతిపట్ల ప్రేమ, లేదా మనోహర ప్రకృతి అంటే ప్రేమ. ప్రాక్తన వాసనలను తెలియపరుస్తుంది. ప్రకృతి బిడ్డగా ఆదిమానవుడు గడిపిన స్వేచ్ఛాజీవితము.

* * *

వాన వెలిసెను. నీటి బింగువులు ఆకులనంటి చెట్లను ముత్యములతో గప్పియున్నటుల జేసెను. వెలగాడ కొండపై వొక నల్లని మేఘపు శకలము చందురునిపై సన్నని బట్టవలె కమ్మి మళ్ళీ అంతలోనే పక్కకు వొత్తిగలిగినది. పొన్నాకులపై చంద్రకాంతి ప్రతిఫలించి ఆకులకు తళతళ మెరుగులు పెట్టినది.

వెలగాడ కొండమీద నిలబడి చూసినపుడు విజయనగరము మనోహరముగా అవుపిస్తుంది. నాలుగువైపుల ఎటుచూసినా, సముద్రమువలె పచ్చని చెట్లూ చేమలు తోటలు వనములు. సముద్రమున పడవలవలె తెల్లని మేడలు భవనములు. ఆకాశమును అంటుకొని వున్నట్లు దూరమున వున్న పర్వత శిఖరములతో ప్రకృతి మనోజ్ఞముగ వున్నది. చెరువులు వెండి తీగలవలె, ఏరులు వాగులు, నీటిగీతల వలె మెరుస్తున్నవి. ఉత్తరమున రోడ్డు; రైలు స్టేషను.

*　　　*　　　*

మంచు వొత్తుగా కురిసినది. పొద్దు పొడుస్తున్నపుడు అంతా అందము. ఎర్రని రేఖలు; సూర్యుని దెస మెల్లమెల్లన మంచు విడిపోతున్నది. సెలయేళ్ళు మంద మందముగ ప్రవహిస్తున్నవి. కొన్ని పంట పొలములు, మరికొన్ని బంజరులు. కొన్నిచోట్ల సస్యములతో, మరికొన్ని చోట్ల ఖాళీలతో నేల, గడులతో వున్న చదరంగపు బల్లను పోలివున్నది.

పలచని మంచు పొరలలోనుంచి అన్నీ స్పష్టముగా కనిపిస్తున్నవి. పడమట కొండమీద ఏటవాలుగా లోయ. ఉత్తరము వైపు వరండా, ఇటు ఒక గది. అటు వొక గది. గుమ్మమునకు యెదురుగా వొక జామిచెట్టు; పది గజముల వరకు చతురము – అటుపైని కిందకు నిటారుగా దిగిన లోయ. రాళ్ళు విరిగిపడి వున్నవి. చెదురు చెదురుగా ఎన్నో రక్కసి తుప్పలు.

ఒక డేగ కొండ శిఖరముమీద రివ్వున ఎగిరి రింగటాలు కొట్టి కొండ దిగువకు దూసుకుపోయినది. డేగ గిరగిరలతో నల్లని రేఖలతో దారులు ఏర్పడినవి.

దూరమున వున్న ఎత్తయిన ఘాటీలు పలురకములు నీలిమబ్బుల రంగుల వలె కనిపిస్తున్నవి. దూరదూరముగ వున్న కొండలు లీలగా పొడకట్టుతున్నవి. తూర్పుదిశ నిర్మలముగా వుంది. మన్ను అక్కడక్కడ ఎరుపు. చెరువుల నీరు ఎర్రన. దున్నిన భూములు మిగిలిన భూములకన్న నలుపు. నల్లరేగడి భూములు యినుమారు దున్నినారు కాబోలు!

నెల్లిమర్ల ఏరు కోరుకొండ వద్దనుండి పోవు తోవ ఎర్రని కంకరనేల బయలుపడెను. ఆ కొండను వెదురు డొంకలు. కొండ పూచినట్లు కొంచెము పసుపు పచ్చగా కనపడుతున్నవి. రామతీర్థపు కొండలు, భోగాపురం కొండలు చిన్న చిన్న వెన్నెల కుప్పలవలె వున్నవి. కొండల చుట్టూ, మట్టము వరకు సేద్యము.

తూర్పు ఉత్తరముల వైపు విశాలమగు మైదానములు. కొండలు. భవనము. అవతల భాగమున కొండ వొంపు తిరిగి ఏనుగు తలవలె వుంది. ఈస్వరను ఘాట్సు.

గాలి యీలలు వేస్తూ తలుపులు సందుల దారి చేసుకొని ధ్వని చేస్తున్నది. పడమట ఒక చింతగున్న, దక్షిణమున జీడిమామిడి చెట్లు గుంపులు గుంపులుగా సైనికులవలె నించున్న తాటి చెట్లు, నవనవలాడే తుప్పలు,

పసుపు పచ్చని పూలతో మొక్కలు, గన్నేరు గాలికి కదలాడుతున్నది. రామభజన చెట్టుకు వుండే ప్రమిదలతో కత్తిమంది చెట్టు, చిన్న చిన్న మేఘములు అభ్రకమువలె తెల్లగా వున్నవి. గాలికి దూది పింజలవలె మబ్బులు తేలి పోవుతున్నది. సిందూరపు రంగుతో అందమైన ఆకాశం. దిఙ్మండలం తెల్లన. మీద నీలం.

* * *

ఆకాశమున వొక మబ్బు తునక యించుమించు పడమటి దిక్కున వుంది. మెల్లమెల్లగా చిన్న చిన్న మబ్బులు దిఙ్మండలానికి చేరుకుంటున్నాయి. వలయాకారముగా మబ్బులు అలముకుంటున్నవి.

గాలి వీచింది. దిఙ్మండలము వెండి కరగించి పోసినట్లు వున్నది. తూర్పున తెల్లని కాంతులు చినుకుల వలె చిమ్ముతున్నవి. కొండలకు అవతల దూరాన మీదను ఉత్తరంగా కొప్పుల వలె పర్వత శిఖరములు వొప్పుతున్నాయి. ఆకాశం అటు నిర్మలముగా ధూమవర్ణముతో తేలికగా వుంది.

* * *

కళింగ పేట కొండ, కొండ చిలవవలె భయంకరమైన కళ్ళు పెట్టుకొని కోట వద్దనుంచి రైటు వస్తోంది. అక్కడక్కడ మిణుగురులు వెలుగుతున్నవి; ఆరిపోతున్నవి.

* * *

చదవాలి, చదవాలి; గాని చదువుకంటె యెక్కువగా చూడాలి, చూడలి; చూసి కనిపెట్టాలి. వొట్టి చదువు వృధా. ప్రకృతిని పరిశీలించాలి. ప్రకృతి అనే పుస్తకం అన్ని పుస్తకాల కంటె గొప్పది. అది చదివిన వాడి ఆనందానికి అవధి వుందా? జ్ఞానానికి అవధి వుందా?

ఆ ఆనందం ఆనందం ఔను. ఆ ఆనందం నిండా గొప్పది.

మనోభావాల దౌడు :

అందమైన ఆడపిల్లలను చూడడం కొందరికి సరదా. ఆ పిల్లలను మనసులో ఊహించుకొని సన్నివేశాలను కల్పించుకుని భావాలను గుర్రాలవలె దౌడు తీయించ వచ్చును. కాని యిది ఎంత త్వరగా మానితే అంత మంచిది.

ఒక అందగత్తె కంట పడినపుడు, కొన్ని ఉద్రేకాలు శృంగార ప్రియత్వం కలగడం సహజం. అలాంటి ప్రమాదం తప్పించుకుందుకు ఆమెను నువ్వు నీ సోదరిగా భావించు.

మోయలేని బరువు :

మోయలేని బరువును తలకు ఎత్తుకొని యీడిగలబడినట్లు, స్వతంత్రంగా యోచించలేనివాడు ఇతరుల అభిప్రాయాలను తలకెక్కించుకొని యీడిగిల బడతాడు.

ఒడ్డుబాటులు :

మానవుడు పరిస్థితులకు కేవలం బానిస అని, తన ప్రవర్తనను తాను నిశ్చయించుకోలేని నిస్సహాయుడని అనుకోవడం పొరపాటు. శారీరక, మానసిక ధర్మమును నిర్ణయించడంలో అనువంశిక, పరిసరాల ప్రభావాలు ...తంగా వున్నా, వాటిని మానవుని మేధాశక్తి సరిదిద్దగలుగుతుంది. మానవునికి కావలసినది సంకల్ప బలం. ...యితే యీ ఒడ్డుబాటులు, శక్తియుక్తులను బట్టి, అవకాశములను బట్టి, తరతమ భేదములనుబట్టి జరుగుతవి. కొందరు తమ అవలక్షణములను పూర్తిగా పోగొట్టుకోవచ్చును. మరికొందరు క్రమక్రమముగా తగ్గించుకోవచ్చును.

ఒక వ్యక్తి శీలమును, అప్పటికిని, యిప్పటికిని అతను సాధించిన దానిని బట్టి తారతమ్య దృష్టితో ...వేచించి నిర్ధారించవలెను.

దురవస్థ :

భారతదేశములలో సామాన్య సాహితీపరునకు, స్వతంత్ర రచనాశక్తి కొరవడి ఇతరుల గ్రంథాలను అనుకరించడమో, అనువదించడమో తప్ప అతనికి గత్యంతరము లేకపోతున్నది. ఈ దురవస్థ తొలగిపోధానికి చాలాకాలం పదుతుంది కాబోలు.

మాటలు, మనుషులు. మనసులు :

కొందరితో మాట్లాడుతున్నపుడు కొందరు తమ మనోవ్యధ తీరినట్లు 'ఫీ'లవుతారు. అలాంటపుడు వారిని చివరివరకు మాట్లాడనీయడం మంచిది. వారి హృదయం తేటపడి, ఉల్లాసము కలగడం సంతోషమే కదా!

* * *

కొందరి ప్రసంగము ప్రసన్నముగా వుంటుంది, వారి మాటలు వినసొంపు; అనుభవములు తెలుసుకోవడానికి ఉత్సాహము.

* * *

కొందరు ఎదటవాని మాటల తీరును సరిగా గ్రహిస్తారు. తెలివైనవాళ్ళు యితరుల మనసును తూచినట్టు గ్రహించి, తాము తూచినట్లు మాట్లాడతారు. కొందరు తూచి గ్రహించి గ్రహించినట్లు పైకి కనబడరు. కొందరు గ్రహిస్తారు; గ్రహించినట్లు కనబడి పోతారు. ఇతరుల మనసును తూచినట్లు తెలుసుకోవడం మంచిదని తెలిసి, ప్రయత్నించి విఫలులై గొప్పవాళ్ళను మెప్పించాలనే తాపత్రయంతో మరికొందరు, తమ అవివేకాన్ని వెల్లడించుకుంటారు.

* * *

సమయస్ఫూర్తి లేకపోవడం మనిషికి చిక్కే. ఒకడు మనతో ప్రసంగిస్తూ మాటల చాటున తేలులాగ నక్కి చటుక్కున కుడతాడు. కుట్టినట్టు కనిపించడు. ఏవేవో తమాషాగా నాలుగు విసుర్లు విసురుతాడు. అపుడు అతనికి

నాలుగింతలు చమత్కారంగా సమాధానం యివ్వాలి వెంటనే మాటకు మాటా చమత్కారంగా సమాధానం యివ్వాలి వెంటనే మాటకు మాటా చమత్కారంగా జవాబు చెప్పే నేర్పు కొందరికి వుండదు ఎదుటివాటి విసుర్లకు తట్టుకోలేక ఉక్కిరిబిక్కిరౌతారు తామేదో తప్పుచేసినట్లు ఒక్కొక్కపుడు అనుకోవడం కూడా కద్దు

సంభాషణానంతరం తనకు చురుక్కున తగిలిన మాటల విసుర్లకు తగిన సమాధానం తోచవచ్చును ఆ సమాధానం తన నడవడికను సమర్థించేదీ కావచ్చును కాని సద్యః స్ఫురణ లేనపుడు ఏమి లాభం అరరె అని విచారించడం తప్ప

* * *

ఇతరులు తన మాటలను అతి శ్రద్ధగా వినాలని అవి అంత అమూల్యమైనవని కొందరు అనుకుంటూ వుంటారు అలాంటి వ్యక్తిని సంతోష పెట్టవలసిన దురవస్థ నీకు తటస్థ పడినపుడు అది తప్పనిసరి అయినపుడు అతనేం చెబుతున్నా నువ్వు శ్రద్ధగా విను విని అతను చెబుతున్న ప్రతీదీ చాలా సబబుగా వున్నట్లు సూచించు అతనన్న ప్రత్యక్షరం అక్షరాలా నిజమని నువ్వనుకుంటున్నట్లు తల వూపు ఆ వ్యక్తి తాను చెప్పిన విషయం నీకు క్షుణ్ణంగా అర్థమయిందనుకుంటాడు నువ్వెపుడూ పొరపాటుగా ఆలోచింపవని తెలివైన వాడవని భావిస్తాడు

కాని ఒక వ్యక్తి సబబుగా మాట్లాడుతున్నపుడు అతని మాటలు యితరులకు ఉపయుక్తమౌతున్నపుడు లోకానుభవాన్ని వ్యక్తము చేస్తున్నపుడు వాటిని నువ్వు శ్రద్ధగా వింటూ అతన్ని యింకా మాట్లాడనీయడం మంచిది ప్రేమ పెన్నిధి .

ఒకరిని యింకొకరు మనసిచ్చి ప్రేమించినపుడు అదే విధముగ తిరిగి ఆ వ్యక్తి తనను ప్రేమించనపుడు మనిషి దుఃఖపడతాడు ప్రేమించిన వ్యక్తులకు అపచారం చేయకూడదు అపుడు ప్రేమ దుఃఖ భాజనమౌతుంది తిరిగి ప్రేమను పొందని ప్రేమ భేదకారణము కాదా

* * *

నాగరికతతోపాటు ప్రేమ భావము పెంపొందుతూ వుంటుంది ఆటవికుని ప్రేమ తక్కువ స్థితిలో వుంటుంది కపట వేదాంతులు స్వార్థప్రవృత్తిని ప్రోత్సహిస్తారు ప్రేమ మానవ జాతికి స్వేచ్ఛను ప్రసాదిస్తుంది దోషములు ప్రేమారాధనవల్ల క్షాళితమౌతవి షెల్లీ ప్రేమతత్వము వేదాంత దృష్టి ప్రేమ అనే ధర్మమునకు కట్టుబడిన సమాజము మాత్రమే ఆనందమును ప్రసాదించగలదు

* * *

స్వార్థాన్ని విడిచి పెట్టాలి పరులకు ఉపకారం చేయాలి మనిషిని ప్రేమించాలి ఇది నిజమైన తాత్విక దృష్టి లోకంలోవున్న అన్ని తత్వాలు దీనిని బోధిస్తున్నాయి ప్రేమ వ్యక్తి స్వార్థాన్ని పోగొడుతుంది ప్రేమకన్న పెన్నిధి యింకేముంది,

*　　　*　　　*

ప్రేమ హృదయమున పుష్పించిన ఒక కోమల పుష్పం అది అజ్ఞానమనే అంధకారాన్ని పోగొట్టి ఆత్మను తేజోవంతము చేస్తుంది ఇది ఉన్మాదావస్థను తెచ్చిపెట్టే మోహము మటుకు కాదు మనం స్వచ్ఛమైన నిర్మలమైన లలితమైన పవిత్రమైన ఆత్మలను ప్రేమించడము అలవరచుకోవాలి ఆత్మ సౌందర్యమును అవలోకించి ఆనందించే స్వభావమును పెంపొందించుకోవాలి స్వార్థ ప్రవృత్తిని విడనాడాలి వాత్సల్యము దయ కరుణము అనునవి ఆత్మానందమునకు హేతువులు

మంచి అన్నది పెంచుమన్నా .

మంచితనమే దైవము మంచిని పెరగనివ్వాలి మంచిని ప్రేమించడమే దైవమును ప్రేమించడము దుర్గుణములను రోసి ఆత్మ సుగుణ సంపత్తిని పెంపొందించుకొంటున్న కొద్దీ అది దివ్యత్వమును పొందుతుంది

*　　　*　　　*

ఆచరణ యోగ్యమైన వేదాంతమునకు పరీక్ష కార్యావలంబనం. సిద్ధాంతాల అర్థం ప్రాధాన్యం గుర్తెరుగక కేవలం వాటిని వల్లెవేస్తూ మనుష్యులు పొద్దుపుచ్చుతున్నారు క్షుద్ర దేవతారాధన ఉపాసన అనే మూఢ విశ్వాసాలను కలిగించి కొందరు దొంగ వేదాంతులు చేసే ఘోర కృత్యాలకు లెక్కలేదు వేదాంతులొస్తున్నారు చెంబులూ ముంతలూ జాగ్రత్త' అన్న సామెత ఊరికే పుట్టలేదు

*　　　*　　　*

మంచి పని చేసేటపుడు కంటె చెడ్డ పని చేసేటపుడు వివేచన అవసరం ఒకరికి సాయపడడం ధర్మం హాని చేయడం అధర్మం ధర్మంగా నడవలేనపుడు అధర్మంగా నడుచుకోకపోవడం మేలు ఒకరి మనసు నొప్పించకుండా వుంటే పోనీ అదే చాలు ఉపకారం చేసినట్టే

కావ్యసృష్టి :

అభిరుచి గుణ దోష నిశ్చయ జ్ఞానమువున్న రచయిత ఒక కావ్యాన్ని రచియిస్తున్నపుడు అతని సృజన విమర్శనాత్మక శక్తులు రెండూ కుడి ఎడమలుగా ఆ కావ్య సృష్టిని కొనసాగిస్తాయి భావ భావోద్వేగ పాత్ర సన్నివేశాదులను మేధ సృష్టిస్తూవుంటే వాటికి విమర్శనాశక్తి గీటు పెట్టి కొన్నిటిని స్వీకరిస్తుంది కొన్నిటిని తిరస్కరిస్తుంది

ప్రతిభాక్షేత్రం ఒక టంకసాల వంటిది రచయిత సృష్టించేవి అందు తయారయే నాణెముల వంటివి టంకసాల తయారు చేసే నాణెములు చెల్లునో చెల్లవో మోగించి చూసినట్లు వీటిని విమర్శనాత్మక శక్తి ఉపాధేయములగునో కావో పరీక్షిస్తుంది

రచయిత తాను రూపొందించే పాత్ర లన్నింటిని జీవితం నుంచి పరిగ్రహించడు. పరిగ్రహించిన పాత్రలను అచ్చంగా పరిగ్రహించినట్లుగానే చిత్రించడు. వెనకటి కవులు నిర్మించిన భావనాత్మక మూర్తు లక్షణములు, అతనికి తెలియకుండానే, అతనిలో ద్యోతకమౌతాయి.

ప్రాచీన శిథిలాలు :

ప్రాచీన శిథిల భవనాలను, శిల్పాలను, అవశేషాలను చూసినపుడు మనం వ్యాకులపడతాము. వ్యాకులముతోపాటు మనకు ఆసక్తికలుగుతుంది. ఆ వస్తువుల చుట్టూ జాలీ, ఆసక్తి గొలిపే వాతావరణం అలముకొని వుంటుంది.

రూపు చెడని కోటకన్న రూపు చెడిన కోట, విశేషించి దానికి చరిత్రతో అనుబంధము వున్నపుడు, మనకు ఎక్కువ ఆసక్తిని కలిగిస్తుంది. ఊహించుకుందుకు వీలున్నపుడు మన ఆసక్తి మరీ ఎక్కువౌతుంది. సహజంగా మనకు కొన్ని ఊహలు పుడతాయి.

కొన్ని వందల సంవత్సరాల క్రితం ఈ కోటలో కొందరు నివసిస్తూ వుండేవారు. అనేకుల జీవితాలు వింత వింత అభిరుచులతో, అనుభవాలతో, అనుభూతులతో, ఆశలతో, నిరాశలతో అక్కడ గడిచిపోయాయి. వాళ్ళ కష్టసుఖాలు, సుఖదుఃఖాలు ఎటువంటివో?

ఇక్కడి వాళ్ళు ఒక్కొక్కపుడు అత్యంత ధైర్యోత్సాహాలతో ఇంకొకపుడు మహాభయాలతో కాలం గడిపివుంటారు. జీవితంలో అనేక జయాపజయాలను చవిచూసి వుంటారు. వీళ్ళ ఆశలతో నిరాశలతో, ఆనందంతో విచారంతో ఈ వాతావరణం ఒకప్పుడు నిండి వుండేది. ముఖ్యంగా యిక్కడ నివసించిన చివరి తరం మనుష్యులు ఎక్కువ ఒడిదుడుకులను ఎదుర్కొని వుంటారు. అనేక కష్టాలు పడివుంటారు.

చారిత్రకంగ వీటి ఉనికి ఏమిటో!

* * *

ఒక ప్రదేశంనుంచి ఇంకొక ప్రదేశంలోవున్న వస్తువులను చూస్తున్నపుడు, ఆ వస్తువుల ఆకార పరిమాణాలను గురించి మనకు సరియైన దృష్టి ఏర్పడదు. అవి స్థలముల దూరమును బట్టి మనకంటికి అనుతూవుంటాయి.

కాలం గడిచిన కొద్దీ వస్తువుల మూల్యములను గురించి మనకు ఎక్కువ ప్రామాణిక దృష్టి ఏర్పడుతుంది. అలాంటి అవకాశం కాలవ్యవధి వల్ల మనకు కలుగుతుంది. సమకాలిక నిర్ధారణలు కొన్ని అపోహలతో కూడుకొని వుంటాయి.

బుద్ధిని స్మృతియందు లగ్నము చేసినపుడు ప్రజ్ఞాత్మక దృష్టి ఏర్పడుతుంది. అపుడు వస్తువు ప్రత్యక్ష వీక్షణలో వలె, స్వస్వరూపముతో సాక్షాత్కరిస్తుంది. అనవసర వివరణలు చెదిరిపోతాయి. ఇదివరక రెండింతలుగా కల్పించుకున్న అభిప్రాయాలు తొలగిపోతాయి.

అయితే, దీనికి వాస్తవికతను తగ్గించే లక్షణం వుంది. అపుడు సత్యము దూరంగా తొలగిపోతుంది. ఒకరు చేసిన దోషాలు అవి ఏనాటివో కదా అనే భావం పుట్టి, వాటిని మనం నిర్లక్ష్యం చేస్తాము.

ఏ వస్తువునైనా, దాన్ని దాన్నిగా, వస్తుపరంగా వీక్షించి విలువలు కట్టవలెను.

శక్తికి మించిన పరుగులు

యవ్వనంలో ఉత్సాహం అధికం. అప్పుడు ఏ కార్యాన్నైనా యిట్టే చేయగలనన్నధీమా కలుగుతుంది. ఆ ఉత్సాహంలో శక్తికి మించిన పని అంటూ ఏదీ వున్నట్లు అనిపించదు. ఏ అవరోధాన్నైనా అవలీలగా దాటగలనన్న ధైర్యం వస్తుంది. కాని ఒక కార్యాన్ని నెరవేర్చాలంటే సాధన అవసరం. పరిస్థితులు అనుకూలించాలి. అమితోత్సాహి వీటిని లక్ష్యపెట్టడు. కార్యస్థ సాధనలో తటస్థపడే కష్టాలవల్ల వ్యక్తికి అనుభవం కలుగుతుది. ఒక కార్యం విఫలం కావడంతో ఏ కార్యం తలపెట్టినా అది దుర్ఘటమనే నిస్పృహ పుడుతుంది. అందువల్ల శిక్షణ లేని ఉత్సాహం వ్యర్థం. వెనకా ముందూ చూడకుండా, పరిస్థితులు అనుకూలమో కావో ఆలోచించుకోకుండా కేవలం ఉత్సాహాన్ని పురస్కరించుకొని శక్తికి మించిన పరుగులు పెట్టకూడదు. తలకు మించిన బరువును మోయాలని ఆశించి నిరాశపడకూడదు. ఈ అనుభవం దుఃఖపూరితమైనది. సమర్థులకు ఆ బరువును ఒదిలిపెట్టడం మంచిది. కొందరు తమకు దుర్ఘటమైన కార్యాలను తలపెట్టి, మరికొందరు వ్యసనాలను అలవర్చుకొని తమ శక్తిని, కాలాన్ని వృధా పుచ్చుతున్నారు. శక్తిని, కాలాన్ని దండుగ పెట్టకూడదు.

ప్రవర్తనలో పల్టీలు :

కొందరు తమ ప్రవర్తన కొన్ని ప్రత్యేక సూత్రాల మీద ఆధారపడి వున్నదంటూ గర్వపడతారు. అదే స్థిరమైనట్టు వాటిని దృష్టిలో పెట్టుకొని ఏది ధర్మమో ఏది అధర్మమో సిద్ధాంతాలు చెబుతారు.

కొంతకాలం గడిచిన పిదప అదే వ్యక్తుల ప్రవర్తన, తామిది వరకు చెప్పిన మాటలకు భిన్నంగా వుంటుంది. ఈ భేదం క్షణిక మనోవికారాల వల్ల కలిగివుండవచ్చును. లేదా ఇది వరకటి తమ ప్రవర్తన, ప్రస్తుతం తమ అభిరుచులకు ఎంతమాత్రం సరిపడదని వారు గుర్తించడం వల్ల వచ్చి వుండవచ్చును. కాదా అప్పటి ప్రవర్తనకన్న యిప్పటి ప్రవర్తన వల్ల సుఖము కలగవచ్చునని వారు భావించి వుండవచ్చు.

తాము చెప్పిన దానికి, చేస్తున దానికి సంబంధం లేదని మనం అనేసరికి వారు బాధపడతారు. తమ గౌరవ మర్యాదలకు హాని జరిగినట్లు భావిస్తారు. తమలో కలిగిన ఈ మార్పును సమర్థించుకుందుకు ప్రయత్నిస్తారు. వాదిస్తారు. లేదా అలాంటి మార్పు రానే రాలేదని బుకాయిస్తారు.

'అది నా యిష్టం; అది చేస్తే లాభం' అన్నవి అందరు చెప్పే సమర్థింపులు. దేనినైనా సమర్థించుకుందుకు తెలివితేటలు వుంటే, వాదనలకేం కొదవ; అంతా తర్కబద్ధముగా వాదించవచ్చును!

ఒక విషయాన్ని ఆలోచించేటపుడు అనుకూలముగాను, ప్రతికూలముగాను, కొన్ని వాదములుంటవి.

మూర్ఖుడు తనకు అనుకూలముగా వున్నవాటిని పట్టుకుని అననుకూలమైన వాటిని అవి యదార్థమైనవయినా వొప్పుకోడు సబబయిన మనిషి తన వాదములో అర్థం లేదని తెలుసుకోగానే దాన్ని ఒదులుకుంటాడు

నొప్పించక తానొవ్వక .

ఒకరు మనల్ని అప్పు అడిగినపుడు యివ్వడానికి మనదగ్గర డబ్బు వుండదు డబ్బు వున్నపుడు కొందరు అడిగితే, యిచ్చినా మరి చేతికి రాదు రాకపోగా అన్నీ చిక్కులే

ఒకరు మనల్ని అవాంఛనీయమైన ఏదో ఉపకారమో సదుపాయమో చేసి పెట్టమంటారు అది చేసిపెడితే మనకీ బాగుండదు విన్నవాళ్ళకీ బాగుండదు ఆ పని చేయటం న్యాయవిరుద్ధం అలా చెప్పడానికి మనకు మొగమాటం

అలా అడిగినవాళ్ళ మనసు నొప్పించకుండా మర్యాదగా వ్యవహరించాలంటే వాళ్ళ కళ్ళలోకి చూస్తూ అడుగుతున్నది శ్రద్ధగా వింటూ అలా చేయడం అసాధ్యమని అవాంఛనీయమని మన చూపులతో సూచించి తెరపిన పడాలి మన చూపే మనకు శరణ్యం

చాడీల పర్యవసానాలు

'ఇ అనే ఆవిడ ఆ అనే ఆవిణ్ణి నానా మాటలు ఆడిందని అ అనే ఒకతె ఆ తో చెపుతుంది ఇలా చెప్పడం అ కు ఆ మీద అభిమానం వల్ల కాదు ఇ అంటే అ కు కడుపుమంట పోనీ కడుపుమంట లేకపోయినా పుల్లింతలు చెప్పడం ఆమెకు సరదా జట్టీలు పెట్టడం ఒక వేడుక కాదూ తనకు ఆ మీద ప్రేమవున్నట్లు ఆవిడ అనుకోవాలని అ తాపత్రయం అందుకే యిచ్చకం

అ ఇ మీద చెప్పిన మాటలను ఆ వింటుంది విని ఊరకోదు ఆ చాడీలను నిజమని నమ్ముతుంది నమ్మి తానే చెవులారా విన్నట్లు ఇ తల్లి వద్దకు పోయి నిలదీసి అడుగుతుంది ఇప్పుడు ఈ అనే ఆవిడ రంగం మీదకు క్రొత్తగా వస్తుంది దానితో అఆ ఇఈ ఉఊ లకు సిగపట్ల గోత్రం .

కాపరాలలో చిచ్చు .

మానవుల జీవితంలో దాంపత్యం ప్రధానమైనది జీవితాంతం దంపతులు అన్యోన్యంగా వుండడం ఆనందదాయకం భార్యాభర్తల సంబంధం చెడిపోతే అది సమాజానికి అనర్థ హేతువు ఇప్పటి సమాజం అనేక అనర్థాలతో కూడుకొని వుంది

ఒకరి కాపరం విడదీయడం మహాదోషం ఒకనిపై యీసుకొద్దీ కొందరు అతని భార్య గుణశీలములను ఎన్నుతారు అత్తవారి వంశం మంచిది కాదంటారు లోపాలేమైనావుంటే గోరంతలు కొండంతలు చేస్తారు లేని లోపాలు వున్నవని పుట్టిస్తారు ఇది కేవలం దుర్మార్గం

భార్య వద్ద భర్తను, భర్త వద్ద భార్యను చులకన చేస్తూ మాట్లాడకూడదు. అపుడు వారు ఒకరికొకరు హృదయమిచ్చి ప్రేమించుకోలేరు. అలాగే తండ్రిని కొడుకు చెంత, కొడుకును తండ్రి వద్ద తేలిక పరుస్తూ ప్రసంగించకూడదు. బంధువులు, స్నేహితులు ఈ విషయంలో మెలకువతో వుండాలి.

అసిధారా వ్రతం :

ఇరు పక్షాలతోనూ స్నేహంగా వుండాలనుకున్న వ్యక్తికి ఎంతో ఓర్పూ, నేర్పూ అవసరం. ఎంత కార్యదీక్షతో వ్యవహరించినా, అలాంటి స్నేహితుణ్ణి ఎవరూ సరిగా అర్థం చేసుకోరు. అలా చేసుకోవడం అరుదు. చివరకు ఇరు పక్షాలతోనూ స్నేహం చెడుతుంది; లేదా ఛాయామాత్రంగా మిగులుతుంది.

అయితే ఇలాంటి స్నేహం నెరుపుతున్న వాళ్ళల్లో బలహీనుడు వుంటే, అతనొక పద్ధతిని అవలంబిస్తాడు. ఎవరి దగ్గర వాళ్ళ మాట మాటాడి ఆఖరికి దొరికిపోతాడు.

ఏ రోటి పాట ఆ రోటి దగ్గర పాడేవాడు ఆత్మవంచకుడు, పరవంచకుడు, తనలో లేనిది వున్నదని భ్రాంతి కలిగించే ఒక నటుడు. కాని అతనికి ఒక చిక్కుంది. తాను ఏ మాటలు మాట్లాడాలో, ఈ నటునకు ముందు వ్రాసి పెట్టి వుండవు. అందువల్ల చివరకు తాను వెల్లిపడిపోతాడు. వంచకుడు ఎంత నేర్పుగా నటించినా, ప్రజ్ఞావంతులకు యిట్టే తెలిసిపోతాడు. అన్నమంతా పట్టుకు చూడనక్కరలేదు!

విచిత్రమైన అవస్థ

ఒకడు ఉన్నత స్థితిలో వున్నాడనో, తాము తక్కువ వాళ్ళమనే ఆత్మ నిరసన భావం వల్లనో, అతనంటే భయగౌరవాల వల్లనో, అతనికి తాము అపచారం చేశామనే ఎరుక వల్లనో, కొందరు వ్యక్తులు ఆ మనిషి తారసిల్లగనే విచిత్రమైన అవస్థలో పడిపోతారు. అతనితో మాట్లాడుతున్నప్పుడు స్థిమితం కోల్పోయి, ఒక విధమైన మనోవికారాన్ని పొంది, బిడియపడుతూ చేతిలో పెన్సిలో, పెన్నో, ఏదో ఒక వస్తువును పట్టుకొని తిప్పుతూ వుంటారు. ఇలాగ చేయడంవల్ల ఉక్కిరిబిక్కిరి తప్పి ఊపిరి పీల్చుకుందుకు వాళ్ళకు కొంచం వ్యవధి చిక్కుతుంది. అవతలి మనిషి మొగముతో కనిపించే వ్యతిరేకభావాలకు తాము కన్నెత్తి చూసే అగత్యం తప్పుతుంది.

కొంతమంది ఉత్తినే మెటికలు విరుచుకుంటూ ముక్కు సాగదీసుకుంటూ వుంటారు. వేళ్ళు చాపి చూసుకుంటూ వుంటారు. ఇవి బిడియంవల్ల పుడతాయి కాబోలు !

గుడ్డినమ్మకాల ఫలితాలు

అంధ విశ్వాసాలు ప్రమాదకరమైనవి. ఇవి వ్యక్తుల కార్యాలను, కార్యవిధానాలను తరచు నిర్దేశిస్తూ వుంటాయి. ప్రశ్నించే స్వభావం లేనపుడు గుడ్డి నమ్మకాలు కలుగుతూ వుంటాయి. మనల్ని ఛాందసత్వం ప్రశ్నించనీయదు. సంశయాలతో ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తుంది. అణకువతో పడివుండమంటుంది. ఈ అణకువ పిరికితనానికి లక్షణం. కార్యకారణ సంబంధ జ్ఞానం శూన్యమైనప్పుడు ఏది జరిగినా, అది కాకతాళీయం, వేళావిశేషం, విధికృతం, యాదృచ్ఛికం అని వ్యక్తులు ఊహించి సంతృప్తిపడతారు. ఆలోచనకు చోటివ్వరు.

లేఖలు

కన్యాశుల్కము : ప్రదర్శన : ప్రశంస

ప్రియమైన మహారాజాసాహేబ్,

దయతో మీరు పంపిన ఆహ్వానం అందింది. అందుకు నా ధన్యవాదాలు. మీ కోరికలు నాకు ఆజ్ఞలే, కాని జరూరు పనులవల్ల యిక్కడ వుండిపోవలసివస్తోంది.

జగన్నాథవిలాసినీ డ్రమెటిక్ కంపెనీ వంటి ఎన్నికైన ఎమెచ్యూరు నటసమాజంవారు నా నాటకాన్ని అభినయిస్తున్నారంటే అమితానందభరితుణ్ణయాను. ఇలాంటి ప్రోత్సాహకర పరిస్థితి కారణంగా నా నాటకాన్ని రెండోసారి ముద్రించాలని నిశ్చయించుకున్నారు. ఎన్నడో పన్నెండేళ్ళ క్రితం ప్రతులన్నీ చెల్లిపోయిన నా నాటకాన్ని యీ నాటికీ నా మిత్రులు జ్ఞాపకం పెట్టుకున్నారంటే అందులో కొంత మేలిమి తప్పక వుందన్నమాట. నా నాటకం ప్రచురితమౌతున్నపుడు దానిపట్ల మిత్రులు చూపిన ఆదరణ, ఉత్సాహాన్ని కలగచేసింది. విశేషించి పత్రికలు దానికి యిచ్చిన స్వాగతం అపూర్వం.

నా నాటకానికింతటి విజయం చేకూరినప్పటికీ మళ్ళీ దానిని ముద్రించాలనికాని లేదా కొత్తవి రచించి అచ్చు వేయించాలని కాని అప్పట్లో నేను అనుకోలేదు. అందుకు కారణాలు రెండు. తెలుగున గ్రంథప్రచురణమనేది పీకులాట పంచాంగం. కృత్యాద్యవస్థ. యూరపులోనో లేదా కనీసం బెంగాలులోనో వున్నట్లు తెలుగుదేశంలో పుస్తకవ్యాపారమనేదిలేదు. గ్రంథకర్త తనపుస్తకాన్ని తానే అచ్చొత్తించుకోవాలి. ముద్రాపకుడు ప్రకటనకర్త ప్రచురణకర్త అన్నీ అతనే! అచ్చొత్తించిన పుస్తకాన్ని అభివందనలతో బహూకరించమని పరిచయస్థులైన మర్యాదస్థులు గ్రంథకర్తను అర్థిస్తారు; దీనితో గ్రంథకర్త లాభం గూబల్లోకి వస్తుంది. అతని పని కుదేలు!

దేనికైనా నా మదరాసు ప్రచురణకర్తలు అచ్చువేసే అవకాశమంటూ వుంటే దిక్కుమాలిన మదరాసు తెలుగులో రాసిన స్కూలు పుస్తకాలకు మాత్రమే ఆ అదృష్టం పడుతుంది. ప్రాచీన కావ్యాల విషయంలో గ్రంథవిక్రేతల మధ్య వస్తుమారకపు వ్యాపారవిధానం కొనసాగుతూవుంది. మొత్తం చెన్నపట్నం పేరుచెప్పి వొక్క మంచి ఆంధ్రగ్రంథవిక్రయశాల వుంటే వొట్టు! ఇపుడున్న చోటునుంచి ముప్ఫైమైళ్ళ ఉత్తరాన మదరాసు వెలసివుండెనా తెలుగుభాష బతుకు యింతకంటె

బాగుండేది. ముప్పైమైళ్ళ దక్షిణాన వెలసివుండెనా తమిళభాష బతుకు అంతకంటె బాగుండేది. ప్రస్తుతంవున్న మదరాసు తెలుగుభాషకు సవతితల్లి.

అప్పట్లో నా నాటకాన్ని పునర్ముద్రించకపోవడానికి కొత్తవి రాసి ప్రచురించక పోవడానికి మీద చెప్పిన పరిస్థితి వొక కారణం. రచయితల కోవలోనికి చేరాలని ఆనాడు నేను కాంక్షించకపోవడం రెండవకారణం. పాండిత్యాన్ని పెంపొందించుకుంటూ యితరులకావ్యాలను చదివి ఆనందిస్తూ సంతృప్తి పడేవాడిని. వొక ప్రయోజనాన్ని కాంక్షించి వొక మార్గాన్ని నిర్దేశించడంకోసం నేను కన్యాశుల్కాన్ని వెలువరించాను. రచయితలు ముఖ్యంగా నాటకకర్తలు తప్పుదారులుబట్టి పట్టాలు తప్పి సాహిత్యకృషి సల్పుతున్నారని నేను గమనించాను. తెలుగున కావ్యభాష యెలాగున వుండవలెనో దానిని యే విధంగా సంస్కరించవలసి వుంటుందో యీ విషయమై నా అభిప్రాయాలు ఏమిటో మీకు తెలుసును. దీనినిగురించి నా నాటకఉపోద్ఘాతంలో క్లుప్తంగా ముచ్చటించాను. నిత్యజీవిత కార్యకలాపాలలో గ్రాంధిక భాషను వ్యవహరిస్తే ఎంత కృత్రిమంగా వుంటుందో దానిని రంగభూమియందు ప్రయోగించినా అంత కృత్రిమంగానూ వుంటుంది.

పుష్కలమైన అనంతమైన సంఘటనలతో నిండివున్న ఎంతో గాంభీర్యమూ వైవిధ్యమూ గల నేటి జీవితాన్ని వీక్షించక ప్రపంచ ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన కాల్పనికకథలనుంచి రచయితలు యితివృత్తాలను ఎందుకు స్వీకరిస్తారో అర్థంకాక నాకు ఆశ్చర్యం వేసింది. ఈ కారణాలవల్ల నేను వాస్తవిక జీవితం నుంచి సమకాలికయితివృత్తాన్ని స్వీకరించి దానిని తెలుగున వాడుక భాషలో నాటకంగా రూపొందించాను.

నే నాశించిన దానికంటె అధికంగా నా నాటకానికి విజయం సిద్ధించింది. అంతటితో నే ననుకున్న ప్రయోజనం నెరవేరింది. నేను పండితుణ్ణి; అయితే అందువల్లనే నేను కవిని ఆయానని దాని భావం కాదు, ఏ కుర్రవాడైనా పాండిత్యాన్ని ఆపేక్షించవచ్చును. ప్రతిభావంతుడుమాత్రమే కవి కాగలడు. కాని తెలుగున యీ తారతమ్యం కానరాదు. ఇక్కడ పండితుడైనంత మాత్రంచేత ఎవడైనా కవే. భాషను రూపుమాపి వీరు తాము రాసిన పుస్తకాలను నోరువాయిలేని స్కూలు పిల్లల నెత్తిని రుద్దుతున్నారు. మనకు చెప్పుకోతగ్గ విమర్శ మృగ్యం. చదువరుల సంఖ్య స్వల్పం. నాకు యిలాంటి పండితుల వర్గాన్ని అనుసరించడానికి మనస్కరించలేదు. కళాశాలలోని పండితులుకాక సమర్థులైన రచయితలు నామార్గాన్ని అనుసరిస్తారని నేను ఆశించాను. కాని నా ఆశ నెరవేరిందికాదు. సమకాలిక జీవిత సంఘటనలను యితివృత్తాలుగా పరిగ్రహించి ప్రతిభావంతులైన మీవంటి రచయితలు వాడుక భాషలో మాత్రమే వచన నాటకాలను రాయాలని నా అభిలాష.

వచననాటకాలను అభినయించడం బహుకష్టం. దోష భూయిష్టమైన అభినయాన్ని సాహిత్యాన్ని మన దృష్టిలో పడనీయకుండా గానమూ ఛందస్సూ మరుగుపుచ్చుతాయి; దృష్టిని చెదరగొడతాయి. మనకు సంగీతనాటకాలు కొల్లలు. రంగ భూమి మీద వీటి విజయం సాధారణంగా ప్రేక్షకుల తెలియని తనంమీద ఆధారపడి వుంటోంది. సైడుకర్టెను చెంత అపశ్రుతులతో హార్మోనియం మోగుతున్నంతసేపూ ఆనందిస్తూ కూర్చునే ప్రేక్షకులున్నంతకాలం యీ నాటకాలు రక్తికడుతూనే వుంటాయి. వీటికేమీ ధోకా వుండదు.

సంగీత పరిజ్ఞానమున్న నటులు అరుదు. కర్ణకఠోరంగా పాడుతూ మన నటులు ప్రేక్షకులను ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తారు. ఓర్పుపట్టి తగుశిక్షణ పొందితే అభిరుచిగల ఎవరైనా నటించి పరవాలేదనిపించుకోవచ్చును. కాని అధ్యయనమూ అభ్యాసమూ అవసరం లేదనే దురభిప్రాయం మన నటులలో ప్రబలంగా వుంది. నటుల దృష్టిలో అభినయం వొక

కూసువిద్య. విజయనగరంలో పద్దెనిమిదివందల డెబ్బై ఎనభైల మధ్య కొందరు బ్యాంకులను స్థాపించారు. బ్యాంకుల నిర్వహణకు ప్రత్యేకమైన తరిఫీదు అనవసరమని వారి అభిప్రాయం. అందుకని వారు నెలకొల్పిన బ్యాంకులన్నీ దివాలా తీశాయి. మంచి గుణపాఠమే మరి. అయితే నాటక ప్రదర్శనం విఫలమైతే దొద్దమున్న ముల్లెపోతుందని భయపడేందుకు అది బ్యాంకువంటిది కాదుకదా! కనక ఆ భయం మన నటులకు లేదు.

ఎమెచ్యూర్ నటులకు తీరికవుండదు. వృత్తిగా నటించే నటులకు తీరికవున్నా వచననాటకమంటే నిర్లక్ష్యం. పాత్రను క్షుణ్ణంగా అర్థంచేసుకుని నటించడమనేది మొదటేలేదు. నోటికి రావలసిన ఆ నాలుగుముక్కలూ కంఠస్థం చేస్తారా అంటే అదీ కనబడదు. మొత్తంమీద అటు వాళ్లు యిటు వీళ్లు వచననాటకాలను అలక్ష్యం చేస్తున్నారు. ఇది నా అనుభవం.

చాలాకాలమై మీ పోషణలోవుంటూ చక్కని కృషి కావిస్తూ గౌరవ ప్రతిష్ఠ లార్జించుకున్న జగన్నాథవిలాసినీ నాటకసమాజం, ఉన్నతఆదర్శాలను ఉపలక్షించి వాటిని సాధిస్తుందని నా దృఢవిశ్వాసం. అనుకోకుండా ఉత్తరం ఊరికే పెరిగిపోయింది. ఆ యా విషయాలపై నాకున్న ఉత్సాహమే అందుకు కారణం. మన్నించండి. జగన్నాథవిలాసినీడ్రమెటిక్ కంపెనీవారి ప్రదర్శనలను చూసే అవకాశం యింకొక నాడు లభిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను. 1906 వేసవిలో నేనింకొక వచన నాటకాన్ని ఊటీలో వుండగా రచించాను. కాని వ్రాత ప్రతి ఎంత వెదికినా కనిపించడం లేదు.

ఎక్సహిల్‌హౌసు
ఉదకమండలం
7.5.1909

ప్రియమైన కవిరాజా,

కన్యాశుల్కము అచ్చుఫారములను మీకు పంపమని, ప్రచురణకర్తలకు జాబువ్రాశాను. దయవుంచి నాటకముపై ఒక సమీక్షను వ్రాసి ప్రముఖ తెలుగు పత్రికలలో ప్రచురింపించండి. ఇతివృత్తస్వీకరణలో, నిర్వహణలో, హాస్యరసపోషణములో, పాత్రోన్మీలనములో, తెలుగు సాహిత్యములో ఇది అత్యుత్తమనాటకమనే విషయాన్ని మరవకండి.

మీరూ అమ్మాయి కులాసాగా వున్నారని తలుస్తాను. మీ నాటకసమీక్షను ఆంధ్రప్రకాశికకు పంపమని నాకోరిక.

స్టోన్‌హౌసు పేట
10 మే 1909

ప్రియమైన మహాశయా,

అతిదయతో మీరు వ్రాసిన ఉత్తరం నాకిప్పుడే అందింది. మీరు ఉదకమండలంలో వున్నారనుకున్నాను. ఎక్కడ వున్నదీ నిర్ధారణగా తెలియకమీకింతవరకు ఉత్తరంవ్రాయలేకపోయాను.

నేను కులాసాగా వున్నాను. నావృత్తి వొక సమస్యగా పరిణమించి నన్ను వేధిస్తోంది. ఈ ఉపాధ్యాయవృత్తిమీద నాకు వుండే వ్యామోహం తీరిపోయింది. ఇక యీఉద్యోగం చేయడానికి నాకు మనస్కరించడంలేదు. వీలయితే వొదులు కుందా మనుకుంటున్నాను. ఉపాధ్యాయుడికికష్టమెక్కువ; ఫలితంతక్కువ ఇప్పుడు నాజీతం ముప్పై అయిదు రూపాయలు. వచ్చే యేడు నేను ట్రెయినింగుకు పోవలసివుంది. నన్ను యేంచేయ మంటారో తగిన సలహా యీయమని నేను మిమ్మల్ని చాలా కాలంక్రితం కోరాను. కాని మీరింతవరకు ఏమాటా చెప్పారు కాదు. మా తల్లిదండ్రులు వంగోలులో క్షేమంగా వున్నారు. వేసంగి సెలవులు నేటితో ప్రారంభం. స్కూలు మూసివేశారు, వొకటి రెండు రోజుల్లో వంగోలు వెళతాను.

ముద్రాపకులు కన్యాశుల్కము మొదటి 128 పుటలు నాకు పంపించారు. దాన్ని నేను జాగ్రత్తగా చదివాను. ఇది వరకటికంటె నాటకం గొప్పగా మారిపోయింది. హాస్యరసం చక్కగా పరిపోషితమయింది. నాటకఉదాత్త లక్షణాలను నేను బాగా అనుభవించగలిగివున్నాను. నా మిత్రుడు సహాధ్యాయి శ్రీ యం. శివకామయ్య, బి.ఏ., దీన్ని చదివి పరమానందభరితుడౌతున్నాడు.

ఉపాధ్యాయునిగా, విటునిగా, సంఘసంస్కర్తగా, రాజకీయజ్ఞునిగా నేటికాలపు వాచాలునిగా యువకుడు గిరీశం తన నిరుపమాన సామర్థ్యంతో మనల్ని నిరంతరం ఆనందింపచేస్తూవుంటాడు. మన సమావేశాల్లో సంభాషణల్లో జీవిత ఘట్టాలలో అన్నిట అతని స్మృతి మనల్ని విడనాడక ముగ్ధుల్ని కావిస్తుంది. అగ్నిహోత్రుడు లుబ్ధుడు పూర్వాచార పరాయణులైన ఛాందసబ్రాహ్మణుల మనస్తత్వానికి ప్రతిబింబాలు. ఈ ఇద్దరూ విభిన్న ప్రవృత్తులు గల సమర్థులైన యిద్దరు వంచకుల చేతుల్లో పడి మోసపోతారు. ఈ నాటక ప్రధానకథా సూత్రాల్ని, నామౌచిత్యాన్ని పరిపోషిస్తున్న పాత్రలు బుచ్చమ్మ, మీనాక్షి. బాల వితంతువులకు ప్రతిబింబా లనదగిన వీరి స్వభావం విభిన్నం. ఒకతె నిర్వ్యాజమైన ప్రేమస్వభావం గల అమాయిక. ఇంకొకతె తాను పట్టిన పట్టు సాధించాలనుకునే దీక్షగల యువతి. తన చెడునడతను మార్చుకుని మంచి మార్గానికి రానొప్పని మూర్ఖచిత్త. సన్న సన్నని రేఖలతో రానురాను చక్కని ఆవరణతో వొప్పినపాత్ర రామప్ప పంతులు. విజయనగరంలో అలాంటి కొందరి వ్యక్తులను మనం ఎరగకపోము. అతను మద్యపాననిరతుడుగా వుండతగినవ్యక్తి అయితే అట్టి పరిపూర్ణత అవసరం లేకుండానే నాటకంలో అతని పాత్ర బాగుంది.

భారతదేశంలో అజ్ఞాకరమైన వ్యభిచారమే వృత్తిగాగల వనితలకు మధురవాణి పాత్ర మాతృకగా చిత్రితమైనట్లు అనిపిస్తున్నది. వ్యభిచారగృహాలలో తగుమనుష్యులు పడతగిన అగచాట్లు, దురవస్థలు నాటకంలో అద్భుతంగా ఊహింపబడ్డాయి. విటుడనేవాడు సంఘంలో తనకున్న మర్యాదను ఆత్మగౌరవాన్ని పూర్తిగా పోగట్టుకుందుకు సంసిద్ధుడు కావలసివుంటుందని ఈ నాటకం మనకు చక్కగా బోధపరుస్తుంది. పెళ్ళీడు వచ్చిన వెంకటేశం కేవలం మందమతి; లోకజ్ఞాన శూన్యుడు. కనక తనకు చదువుచెప్పే గిరీశం చేష్టల నడతల నిజస్వభావాన్ని అతను పోల్చుకోలేకపోతున్నాడు.

నాటకంలో ప్రతీది స్వభావసిద్ధంగా ప్రత్యక్ష పరిస్థితులకు సాక్షీభూతంగా వాస్తవికంగావుంది; ఎడతెరిపిలేని ఎదురు దెబ్బలతో సునిశితహాస్యచమత్కృతులతో ఈనాటకం మనల్ని పొట్ట చెక్కలయ్యేటట్లు నవ్విస్తుంది. నాటక ప్రధానఅంతరకథాగమనానికి, సన్నివేశాలు దోహదపడుతూ క్రమక్రమంగా వస్తునిర్మాణాన్ని పెంపొందిస్తున్నాయి. నాటకనిర్మితిలో ఎక్కడా బిగి సడలలేదు. సందర్భానుసారంగా పరిస్థితుల కనుగుణంగా పాత్రలు పరిపోషితమౌతూవచ్చాయి.

ప్రతాపరుద్రీయము నాటకంమీద మీవిమర్శ నేను అవగతం చేసుకున్నాను. మీరు వ్రాసిన ప్రత్యక్షరం నిజమని ఆమోదిస్తున్నాను. శ్రీశాస్త్రిగారి 'ఉషా'‘నాగానందము’నాటకాలను నేను పాఠ్యగ్రంథాలుగా చదివాను.

కథానిర్మాణంలో అవి కొంత కుంటుపడినట్లు కనిపించింది వీరేశలింగముగారి హరిశ్చంద్ర చిలకమర్తి పారిజాతాపహరణము ప్రసన్నయాదవము లనుకూడా పాఠ్యగ్రంథాలుగా పఠించాను మీరుచెప్పినప్రకారం వీటిమీద మీసంక్షిప్తసమీక్షలను పంపినట్లయితే నేనెంతోకృతజ్ఞుణ్ణి

ఈ ప్రాంతంలో వాడుకలోలేని మీ నాటకంలో ప్రయుక్తమైన పదములను పట్టికగా తయారుచేసి మీకు త్వరలోనే పంపిస్తాను కన్యాశుల్కము మొదటి 128 పేజీలు మాత్రం నాకు అందాయి ఇప్పటికి అచ్చుయినమటుకు ఆ నాటకాన్ని నాకు పంపమని ముద్రాపకులకు వ్రాయండి

♦ ♦ ♦

రెంటాల హౌసు
మైలాపూరు మద్రాసు
7 జూలై 1909

ప్రియమైన అప్పారావు పంతులుగారు

మీరు పంపిన కన్యాశుల్కము నీలగిరిపాటలప్రతులు అందాయి మీరు దయతో వాటిని బహూకరించినందుకు నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుణ్ణి నాటకమును చదివి పట్టరాని ఆనందమును పొందాను ఇదివరకే మీ నాటకం పలువురి ప్రశంసలను పొంది ప్రసిద్ధికెక్కింది ఇంత ఉత్తమనాటకాన్ని ఆంధ్రులకు ప్రసాదించినందుకు మీకు నా అభివందనాలు మీరు ఏ భాషను పవిత్రమైనదిగా భావిస్తున్నారో ఆ వాడుక భాష నాటకంలో ముద్దుల మూట కడుతున్నది మొదటినుంచి చివరివరకు హాస్యరసము పాఠకుణ్ణి పరవశుణ్ణి చేస్తుంది నాటకఇతివృత్తం అతిగంభీరం నిరంతర ఆసక్తి జనకం కథా సంవిధానం చక్కగా అమరింది నాటకం పెద్దదయినా సన్నివేశ చమత్కారంవల్ల సంభాషణల మాధుర్యంవల్ల పాత్రల అమోఘ చిత్రణవల్ల పాఠకుడు రచయితను తప్పు పట్టలేడు మీ నాటకం జీవితాన్ని అతి సహజంగా చిత్రిస్తున్నది ఛాందస శ్రోత్రియుడు సంస్కర్త దుర్మార్గుడు మూర్ఖుడు నేర్పులేని ఆడది తమతమ మనఃప్రవృత్తులతో మీ రచనలో పాత్రలుగ మూర్తీభవిస్తున్నారు నాటకంలోని పాత్రలు సజీవమైనవి ఇక అవి చెక్కు చెదరవు

మీరు ప్రేమికులు మీరు ప్రేమించడం ఎరుగుదురు మీ నాటకంలో కొన్ని చోట్ల షాక్‌లు వున్నా అవి చురకలు మాత్రమే నాటక మంతటా విద్యుచ్ఛక్తి ప్రసరించినా ఎన్నో వింతవింత మెరుపులు మెరిసినా అందులోని విద్యుత్ప్రవాహం నిరంతరం ప్రవహిస్తూనే వుంటుంది ఎంత వెలుతురు నింపినా అది తరగదు చెదరదు

♦ ♦ ♦

లైబ్రరీ
24-11-12

నమస్కారములు ఉభయకుశలోపరి

నిన్ననార్తరన్ సర్కార్సు ప్రొగెసీవుయూనియన్‌మీటింగు జరిగినది మీ కన్యాశుల్కంలోని గిరీశంనుగూర్చిన కొంతభాగం ఆడి నారు పొట్ట చెక్కలగునట్లు నవ్వనివారులేరు అద్భుతముగానున్నది నేను పద్యములు వ్రాసితిని శ్రీ సుబ్బారావుపంతులుగారచ్చు వేయించినారు చాలామంది సంతోషించినారు

నేడు గ్రామ్యంగూర్చి వీరేశలింగంగారి యాజమాన్యమున పచ్చయప్ప కాలేజిలో మీటింగు ఇవి విశేషములు తప్పక వెంటనే తెలుగు రాయలశాసనము సింహాద్రిమీద యింకా రెడ్లశాసనాలు నా ప్రతాపరుద్రుని శాసనము దశకుమార చరిత్రము ముఖ్యముగా ప్రసంగరత్నావళి పంపగోరుచున్నాను ఎదురుసూచుచున్నాను జవాబు వ్రాయింపుడు దొరకునేని వెదురువిత్తులు పంపవేడెదను

కన్యాశుల్కపు కూర్పును నిన్న మెచ్చుకోనివారు లేరు వీరేశలింగముగారు రెం సు గారు న్యా సు జ రా గారు మొదలగువారు మిగుల సంతోషపడిరి మీ యొద్దనుండి పుస్తకములరాక కెదురుచూచుచున్నాడను చిత్తగింపుడు

* * *

లీలావినోదా రామచంద్రా

—— అప్పారావుగారు యెట్లాంటి నాటకరత్నాన్ని కల్పించాడని మనవిచేయను చూడడానికి పెద్ద నవలవలె వుంటుందికాని ఆడవచ్చేసరికి కన్యాశుల్కంలో కనుపించే పోకడలు స్వభావాలు ప్రత్యేక వికాసాలు తళుకు సొబగులు మరెక్కడా కనబడవు పేరునుపట్టి విచారిస్తే కథంతా లుబ్ధావధానుల వ్యవహారం అగ్నిహోత్రావధానుల కన్యావిక్రయ వ్యాపారంమటుకే వుండవలసి వుంటుంది ఇందులో గిరీశం చేసేపని యేమీ కనిపించదు మధురవాణి రామప్పపంతులు కరకటశాస్త్రి పన్ని దానికి తెలిసియు తెలియకను తోడ్పడుటకును అవసరమయి యుండవచ్చును కాని అక్కడకూడ పిల్లను కొనుక్కొనే ముసలిలోభికి కలగవలసిన శాస్తి దుష్పరిణామము చూపించడానికే వీరుచేసిన కథాభాగము జతయైనది గిరీశం వృత్తాంతమంతా కన్యాశుల్క గాథకు సంబంధించిలేదు కాని అప్పారావుగారి యీ యొక ఆటలో అనేకరకాల సాంఘిక దుర్నీతులను చూపించ నెంచాడు ఒక చెంప గిరీశం కొంచెమింగ్లీషు నేర్చి దొరల తరహాలు పట్టించుకొని చదువెక్కువ అంటకపోయినా డబ్బు దుగ్గాణి పేరుపెంపు వుద్యోగము సద్యోగము యేమీలేకపోయినా పెద్ద చదువరివలె ధనికుడివలె బింకాలు నరకుతూ పోజులు పెట్టే నవీన విద్వత్సోంబేరుల దుర్లక్షణాలను కనుపరుస్తాడు వీని మాటలలో దేశాభిమానం నేషనల్ రిఫారమ్ మొదలయిన పెద్దపోజులు కనిపిస్తూ బుద్ధులు మాత్రం నీతివిహీనంగా వుంటవి బ్రతుక నేర్చినవాడు గడుగ్గాయి సమయము గుర్తించి నడువనేర్చిన లోకసంచారి శృతిపాండిత్యానికి వచ్చిన నాల్గుముక్కలను వెళపెళ దబాయించడానికి లోటులేదు ఆ డ్రెస్సు ఆనడక ఆ చుట్టపీల్పుడు ఆ యెదుపులు ఆ పలుకులు మన దేశంలో మరేవేషానికి యొప్పియుండలేదు కాని గిరీశం అడ్డంకుల దప్పించుకునే యుక్తి కలవాడైనా బండబారిన దుశ్చింత కలవాడు కొన్ని సందర్భాల్లో పిరికితనము బెదురుపాటు తన తెలివికి తానే సంతోషించుకొను లేతబుద్ధి కలవాడు ఈగడుగ్గాయి కెదురుగా వెంకటేశాన్ని అమర్చాడు మా ముత్యాలసరములుగూర్చే మేటి కోవిల చదువుకు పట్నాలు జేరి పల్లెటి పొలాలలో గేదెలుకాచే బుద్ధిమాంద్యమింకా వదలక బాగోగులేమీ తెలియక పోజులు పెట్టే పెద్ద వాళ్ళ సాంగత్య మభిలాషించుచూ మంచికన్న చెడ్డను లీలగా నలవరచుకొను మూఢవిద్యార్థులలో వెంకటేశం వొకడు ఇప్పటి రౌడీ పరిభాషలో పల్లెటిగబ్బిలాయి గబ్బిలాయికూడా కాదు కోటులేకుండా ధోవతిలోపల మడచిన షర్టుమీద వంకరగా ఫరంగీకంటాభరణ పీలికను ధరించువాడు కాదు కాని వట్టి యవివేకి విశ్వాసి తెలివిలేమిని సర్వదా సర్వత్ర గనపరచు జడసత్వము గిరీశమెంత పోకిరీజాణయో వెంకటేశమంతటి ముగ్ధచేతస్కుడు బుచ్చమ్మకూడా వట్టిముగ్ధయే వీళ్ళిద్దరు అంత నిర్ధూమధాముడు గడుసుబొంద అగ్నిహోత్రావధానుల కడుపున పుట్టిందే మహాచిత్రము

తెలివితేటలలో వెంకటేశాన్ని వెనుక పీటికగా చూపినట్లే, పోకిరితనంలో మరియొకరకపు పాత్రాన్ని గిరీశానికి భిన్నంగా నిలువపెట్టాడు. రామప్పపంతులు నియోగి; కాదా? వ్యాపారి. గిరీశం వైదికపు వాళ్ళల్లోతప్పబుట్టినవాడు. రామప్ప పంతులు ప్రైవేటు వృత్తిలో సంపాదించుకొంటూ తన లౌకిక ప్రభావానికి, తన పంతులువేషానికి, తన సంపాదనకు వొక చంప నెరవారుచున్న మీసపుటందముకు, తన వలపుషోకులకు, పొంగిపడుతూ తనయంతటి రసికుడు, వ్యవహర్త, రూపసి, లేడను భావముతో సంచరించువాడు. నాల్గింగ్లీషు ముక్కలు రాకపోయినయిగాని ఆ గిరీశంవెధవని తెలయెత్తనిచ్చేవాణ్ణా అని మధురవాణి దగ్గర ప్రతాపాలు తెగనరకిన కోతగాడు. బుద్ధిలోనేకాదు. యెత్తుల పోటీయందునే కాదు. బలపరాక్రమాల్లో కూడ ధైర్యసాహసాల్లో కూడ నసహాయశూరుడని పొక్కి పొరలెడి చవిటి బుద్ధి. గిరీశం కనిపిస్తే పిలకెక్కత్తీస్తాననే మేటిబంటు. అతడు యేమరుపాటున ప్రవేశించగానే యీ మాటలు వాడి చెవిన పడలేదు గదా, అని తత్తరపడుచు మంచంక్రింద శరణు జొచ్చెను. రామప్పపంతులు తనరూపసంపదల ప్రభావముల విశ్వసించి, వెలయాలి చేతలను తీరుగా గుర్తింపనేరక, డబ్బు తగలేసుకుంటూ, తావలచినది తనను గూడ వలచునను భ్రాంతిలో దేలువాడు. ఒక్క చిటికెలో కరకటశాస్త్రి రామప్పపంతు లెదుటనే మధురవాణికి కన్ను గీటి, వంచకనటుని యాడు తెగిన కోమలాంగిగ జరిపి, కంటిలో మన్నుపోసి, లుబ్ధావధాను లిచ్చిన కన్యాశుల్కంలో చిల్లిగవ్వైనా పంతుల కందకుండా తప్పించుకొని, యింత పెద్ద ప్రైవేటు పంతులుకూ దబాలున దుంకీయిచ్చి దొబ్బేశాడు. (విశాఖపురిప్రాంత పరిభాష వాడినందుకు చదువరులు మన్నించెదరు గాక.)

తుదకు సౌజన్యారావుగారు వొకవిధంగా గిరీశం యొక్క దేశాభిమాన సంఘసంస్కరణ మిధ్యాడంబరమునకు సౌశీల్య విరాజితంబగు వెన్ను పట్టిగ వర్తించుచున్నాడు. మధురవాణి కూడ గిరీశముయొక్క దుశ్శీల దుర్విదగ్ధ మానస మౌఢ్యమునకు జీవితానుభవములలో మంచి చెడ్డలు తెలిసికొని బుద్ధితెచ్చుకునే సుస్వభావాన్ని చూపుతున్నది. బుచ్చమ్మను లేవదీయు ప్రయత్నము భంగమైనాక "డామిట్‌కథ అడ్డంగా తిరిగింది" అని చివాలున సౌజన్యారావు చెంతనుండి పురలిపోవునేకాని బుద్ధిని త్రిప్పుకొను దారుల రయడు. రామప్పపంతులు, వెంకటేశము, సౌజన్యారావు, మధురవాణి, యీ నలుగురు గిరీశము స్వభావాన్ని అట్టి తెరవులలో భేదంగా సంచరించే వివిధప్రవృత్తులను చూపడానికి కల్పించబడ్డకూడలి.

అగ్నిహోత్రావధానులు వ్యాజ్యాలకోరు. రేయింబగళ్లు ప్రక్కయింటివాని పెడకప్పు పీకించ నుంకించుచుండును. కడు లోభి. ఆచారపరాయణుడు. వీరేశలింగంపంతులుగారి రాజ శేఖర చరిత్రలో భోజనపుసమయానికి యవతరించిన సోమయాజులవంటివాడు. దర్భాసనపుకట్టతో, దేవతార్చనమూటతో, మూడు కోర్టులూ తిరిగివచ్చే లౌకిక వైదిక మర్యాదా సమన్వేత. శుద్ధ లోభి. కూతులనమ్ముకొని సొమ్ముచేసెడి పంద. గిరీశానికి ఆవునెయ్యి, గేదె పెరుగులతో శలవరోజులన్నీ విందు సేయదానికి వొప్పుకోకపోయేవాడే. కాని గిరీశం మోహనాస్త్రమంటే యేమిటో తెలిసినవాడు. పొలిటిక్సులో మెదిగిన చెయ్యి. 'నీవు అన్నమాట మహాబాగుంది.' అనే సమ్మోహన వాగ్బాణ ప్రయోగ సామర్థ్యమెరిగి వర్తించెను, గిరీశము. అగ్నిహోత్రావధానులు తన వ్యాజ్యాలలో గిరీశము తోడ్పాటు నాశించి యుండెను. కొడుకు చదువుకు కుండలలో గుర్రాలు తోలే వాడైనా, కోర్టు వ్యవహారాలలో మాత్రము వెనుక తీయడు. అక్కడకూడా వీలైతే చవుకగా మంచి ప్లీడరును కొట్టేయ్యాలని ఆశపడతాడు: పల్లెటి వైదికులలో అగ్నిహోత్రావధానులది వొక విధమైన ప్రకృతి. లుబ్ధావధానులదింకొకటి. నలత మనిషి, డబ్బుకు గింజులాడే స్వభావం. యెంతవరకూ చేతిపైసా వదలకుండా మంచి లాభం వెతుకుచూ కొద్ది కర్చులో బంగరు మేల్బంతిని కట్టికొన చూచువాడు. వీరిద్దరు యెవరిదారిలో వారు చాదస్తులే. పల్లెటి బ్రాహ్మణుల తృతీయప్రకృతి కరకటశాస్త్రియందు మూర్తీభవించియున్నది. ఇతను తగిన గడుగ్గాయి.

మంచిలౌక్యుడు యుక్తాయుక్తము మంచిచెడ్డలు లాభనష్టాలు తెలిసినవాడు శిష్యులు(౧)డుటచేత చదువుకున్నవాడని యూహింపవచ్చును ప్రాయశఃకావ్యనాటక విలాసపరిజ్ఞాత ఇవి వుంటూ సమయానుకూలమగు కార్యసాధన గలయజాచినవాడు బహుశా చీట్లాడగలడు వేశ్యాప్రసంగంలో ఆరితేరిన తెరువరి ఈ మూడు స్వభావాలు వెంకటేశంతోసహా పల్లెటి జీవుల వయః ప్రకృతి భేదములను చూపుతున్నది

ఇక ఆడవేషాలలో మధురవాణి పణ్యవనితా విచిత్ర వైఖరుల గరచిన మేటిసాని కాని యీమెలోకూడ కొంత మంచితనము స్వజాతి విరుద్ధమైన విశ్వాసము చివరకైనా పడుపుబ్రతుకుల బేలతనము గుర్తించి బుద్ధి మరలించుకొను ఆత్మశక్తియు గోచరించును బుచ్చమ్మ ముగ్ధలలోముగ్ధ గిరీశంగారు గొప్పవాడనుకుంధి ఆయన చెప్పిన మాటలు నిజమనుకుంది పునర్వివాహము దోషము కాదని నమ్మినది అందుకు లోబడ్డది మీనాక్షి బాల వితంతువే కాని మధురవాణివలె వేశ్యాంగనకాదు బుచ్చమ్మవలె సద్గతి విచారించునదియుకాదు తన యింటనే యుండి రహస్యముగా పడుచు పొగరును ద్రెంచుకొనజూచు దుశ్శీల ఈమూడు రకాల స్త్రీ స్వభావాలను యీనాటకంలో కూర్చినాడు

పట్నాల్లోను పల్లెల్లోను వుండే విపరీత స్త్రీ పురుష స్వభావాలను, రెండుమూడు కథా వ్యూహములను వొక్క కుదురున జేర్చి దేనికది చక్కగా విప్పారి నిజప్రవృత్తినగుపరచి రసపుష్టితో రాజిల్లునట్లుగ నతికించగలశక్తి అప్పారావుకే చెల్లినది మరియొక రైతే కథాంతానికి యేదో భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యమేర్పరచి నీతి బోధకుగఢంగియందురు గిరీశంచేత డామిట్ ఆనిపించుటలోనేయప్పరాయనియసాధారణప్రతిభా సామ్రాజ్యమగుపడుచున్నది తివాచులలో రేఖాసంస్ఫూర్తిగలచిత్ర్య విన్యాసముల కన్న యంచులోనుండి సగము ముప్పాతిక రూపములతో నగుపడుచు మరల నటులనే యావలికొనయందు నిష్క్రమించు పూలపొట్టెములు యెక్కువ యందిగించునట్లుగా కన్యాశుల్కంలో చూపబడ్డ గిరీశచరిత్ర అదివరకు లెక్కకు మించి జరిగిన సాహసాలలో యిది యొకటి యనియు దీని భంగపాటుతో చిత్తవైకల్యమొందక రణవీరుని పగిది మర్రి యొక పోరుతో తొల్లి చేజారిన విజయఫలమును పొందెదనను అహంకారమును సూచించుటయే మిక్కిలి నేర్పుగా తోచు చున్నది సుగుణములు దుర్గుణములు సత్ప్రయత్నములు దురాచారములు అనంతపారంపర్యలో వచ్చుచుండును కాని చప్పున మొలకెత్తి చివాలున వాడిపోవు పుర్రెకు పుట్టినబుద్ధి పుడకలతోగాని అంతరించదు

తెనాలి రామవిలాససభవారు బందరులో యీ నాటకాన్ని ముచ్చటమీర నాడిచూపారు ప్రదర్శనంలో కన్యాశుల్కపు యసామాన్య ప్రదర్శనౌచిత్యము బయట పడినది ఇందులో నామద్దింపుమీద రామప్పపంతులై అభినయించిన తంగిరాల ఆంజనేయులుగారికి ఫస్టుమార్కులు చేరుచున్నవి తరువాత స్థానం నరసింహారావుగారి మధురవాణిన్ని కరకటశాస్త్రుర్లయిన పులిపాక వెంకటేశ్వర్లుగా రున్నూ మన్నింపదగిరి బుచ్చమ్మ మీనాక్షి వేసిన జక్కుల కుర్రవాడు అగ్నిహోత్రావధానులు వెంకటేశము కూడ మొదటి తరగతిలో ప్యాసు అయినవారే డాక్టరు గోవిందరాజుల సుబ్బారావుగారి నటన విషయమై చెప్పవలసిన ముచ్చటకాదు గిరీశపు వ్యవహారాలన్నిటిని మిక్కిలి చక్కగా నిర్వర్తించారు కాని వేషంలో బిడ్డల తండ్రివలె గృహస్తోద్యోగివలె కనుపించెను గాని గిరీశము యొక్క యిర్రెస్పాన్సిబిలిటీ పలుగాకితనము షోకుడంబములు చూపించే యిరువది రెండు యిరువది మూడేండ్ల ప్రాయాన్ని సుబ్బారావుగారు చూపలేకపోయిరి అనగా వేష సౌష్టవము పాత్రౌచిత్యము కొరవడినవి

సుబ్బారావుగారి వొద్దికలు కొన్ని శారదలో కన్నులు గట్టినవి మొదటిరాకడ - బెత్తం ఆడించుకొంటూ చుట్టపొగ దులుపుకుంటూ యిక యీవూరులోవుంటే ఆపోరుదక్కేటట్టులేదు అని ఆలోచిస్తూ జేరవచ్చినయునికి అప్పుడే ఓడదిగివచ్చిన హాఫ్ యింగ్లీషుమైర్ వెళ్ళబోస్తూ వుండింది తరువాత యేమోయ్ మైడియర్ షేక్సి్పియర్ మొహం వేళ్లాడేసావ్ అని పితృవాత్సల్యసూచకమగు నౌదార్యముతో వెంకటేశమును పలుకరించుపట్టుకూడ విచిత్ర స్వాభావిక రామణీయక మొదవియుండెను ఆ వెనుక నొంటరిగా బుచ్చమ్మను తలచి నీదు మోముబ్రైటటా మూనులైటు లైటుటా టాటాటా అని మున్నగు మోహావేశప్రబోధితాశుకవితావ్యాపారమందు వలపుల నారబోయి పట్టులతి విచిత్రముగనుండెను పొలిటెక్సు దెబ్బల వుపదేశించాలిసినపుడెల్ల గిరీశముయొక్క సర్వజ్ఞత్వాన్ని వెంకటేశానికి నిజమైన యెద్యుకేషను ప్రసాదించవలెననెడి వ్యాజాభిలాషను అభినయవ్యాఖ్యానంలో గిరీశం సంప్రదాయాలు లెస్సగా బయట పడ్డవనే చెప్పవచ్చును

తంగిరాల ఆంజనేయులు బహు సమర్థుడైన నటుడు ఖుస్రూవేషంలో మహమ్మదీయ రాజకుమారుల సారాయి భంగు నిషాలను ముద్రించి నట్లగుపరచెను రామప్పపంతులు భూమికలో దరిలేని పంతులు తరహాలనన్నిటిని వెళ్ళబోసెను రామప్పపంతులు గుణాలు యెట్లాంటివో పైన విన్నవించుకొన్నాను ఆంజనేయులు యీ వేషాని కొసంగిన నాట్య విలాసము చూస్తేనే మాచదువరులు తెలుసుకోగలరు కాని మాటలయల్లికతో విప్పి చూపలేము ఇక కరకటశాస్త్రి నత్తివాగుడుతో, దయ్యాల పోతువలె మంత్రోపాసివలె నరుదెంచి పులిపాక వెంకటేశ్వర్లు చూపిన తెలివికి మేరయేలేదు తమ శిష్యుడికి పడుచుపిల్లల వేష మతికించి రామప్పపంతులుసహాయాన లుబ్ధావధానులకు అంటకట్టదెచ్చి బేరములాడు తరుణములో మధురవాణి నిజవృత్తాంత మెరింగి కన్నియ మగతనము గుర్తించి యచ్చెరు వంది జూడ నొక్కచూపులో వెంకటేశ్వర్లు ఆమెను వారించి సద్దుపరచి యామెతో పాలు కుదుర్చుకొని పైగానామెతో పూవిల్తు సయ్యాటలకు వలయు సంధానమమర్చుకొనెను ఈ చూపుకు వేయి వరాలిచ్చినా ఋణము తీరదు వెంకటేశ్వరుల మొగము స్ఫోటకవిలుంఠనముతో కొంత గొగ్గరు వోయినను స్త్రీ పురుషప్రధానపాత్రల ధరించిన యోగ్యుడు చక్కనిమొగము విశాలమయిన నేత్రములు గొంతువారని కంఠమాధుర్యము నాటకవిషయాల్లో ఆరితేరిన ప్రతిభ ఇన్ని చాకచక్యాలు కలిగియు సుందరాంగుడై విలసిల్లియు చకుముకీ కరకటశాస్త్రి మొదలయిన హాస్య ప్రసంగాలలో కడుంగడు నేర్పువహించి యాడగల్గుచున్నాడు స్థానం నరసింహారావు కులట వనితా వేషధారణమున నత్యంతమనోహరముగ నొప్పారు మెలకువతో ప్రవర్తించెను రామవిలాస సభవారి మేళము సర్వవిధములా కూర్పువడి మిక్కిలితెలివితో ఆలోచనతో శక్తితో నేర్పుతో మంచినాటకా లభినయింపగలిగిరని విన్నవించు

నాట్యకళా వైదుష్య సంకీర్తనోత్సాహుడు
భగవత్పాద సేవకుడు
పురాణం సూరిశాస్త్రి

రెండవకూర్పు పీఠిక

కన్యాశుల్కం నాటకాన్ని కొద్ది మార్పులతో పునర్ముంద్రించాలని మొదట అనుకున్నాను; కాని నా మిత్రులు శ్రీ యస్, శ్రీనివాసఅయ్యంగారిసూచనవల్ల దాన్ని పూర్తిగా మార్చి తిరిగి పోతపోశాను. మరి ఆయన కావించే సాహిత్య నిర్ధారణలపట్ల నా కమిత గౌరవం. ఈ విధంగా రూపుదిద్దడంతో దీని పరిమాణం తగినంత పెరిగింది. ప్రస్తుత రూపంలో వున్న ఈ నాటకం యించుమించు సరికొత్తది.

కన్యాశుల్కం తొలికూర్పుకు చెప్పుకొతగ్గ విజయం లభించింది. పత్రికలు మనఃపూర్వకంగా స్వీకరించాయి; తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో దీనినొక సంఘటనగా పేర్కొని ప్రశంసించాయి. స్త్రీలు, పురుషులు, పిల్లలు నాటకాన్ని ఉత్సుకతతో పఠించారు. అయితే దీనిని ఆమోదించనివారు వొక్కరే వొక్కరు; వారు సాంఘిక సంస్కరణ, వ్యావహారిక భాషా తప్పితే, మిగిలిన ప్రపంచమంతా బహుచక్కగా నవ్యంగా వుందనుకొనే మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండవేంకటరత్నంపంతులుగారు. ఈ రెండింటినీ ఆయన సహింప నొల్లరు. మొదటికూర్పు నాటకం అచ్చయిన కొన్ని వారాలలోనే ప్రతులన్నీ అయిపోయాయి. నాటినుంచి ప్రతులు కావాలనే కోరిక నిరంతరం అధికమౌతూవచ్చింది. నాటకాన్ని రెండవసారి అచ్చువేయించే బెడదను ఇవాళకాదు రేపు అని చాలాకాలం తప్పించుకుంటూ వచ్చాను. కానైతే నా మిత్రుల పట్టుదలవల్ల ఇప్పుడు మళ్ళీ అచ్చువేయక తప్పిందికాదు.

తెలుగుదేశంలో గ్రంథకర్త అనేవాడు సాధారణంగా తన పుస్తకానికి తానే ప్రచురణకర్త; విక్రేత. పుస్తకాలను అమ్మిపెట్టే ఆదరవు దేశంలోమృగ్యం. పుస్తకవ్యాపారం నిరుత్సాహకరం. పాఠకులు స్వల్పం. దేశంలో ఈపాటి పుస్తకపఠనమైనా సాగుతున్నదంటే దానికి కారణం కేవలం బోర్డాఫ్‌స్టడీస్ పడుతున్న మహాశ్రమ. పరమపూజ్యమయిన ఈసంస్థ తలఎత్తడంతోనే క్రైస్తవ ధర్మసూత్రాలు "నువ్వు చదవాలి" అనే తమ పదకొండవ సుభాషితాన్ని బోధించడం మానుకున్నాయి, కాని "నువ్వు చదవాలి" అనే ఆ సూక్తిని వొక విధిగా శాసించే హక్కు ఈ సంస్థకు సంక్రమించింది. దానితో మానవమాత్రుడెవడూ చదివి ఆనందించలేని కొరగాని పాఠ్యగ్రంథాలను వేలాది యువకులు విధిగా చదువుకుంటున్నారు. పాపం, దురదృష్టవంతులు!

మొదట నేనీ నాటకాన్ని ప్రచురించాలని వ్రాయలేదు. సాంఘికసంస్కరణోద్యమాన్ని పురోగమింపచేయడానికి నాటకరంగానికి తెలుగుభాష నప్పదనే సామాన్య దురభిప్రాయాన్ని పోగొట్టడానికి దీన్ని నేను వ్రాశాను. ఆ మధ్య మహారాష్ట్ర సంచారక నాటకసమాజాలు తెలుగు జిల్లాలలో హిందీ నాటకాలను ప్రదర్శించాయి. డబ్బుచేసుకున్నాయి. స్థానికసమాజాలు వాటిని మక్కికి మక్కీ అనుకరించాయి; ప్రేక్షకులుతమకర్థంకానిదాన్ని వింటూపరమానందభరితులయారు. అజ్ఞానంవలన కలిగే మహదానందం అటువంటిది. కృత్రిమ యుద్ధాలుసాముగరడీలు దుష్టసంగీతం కామప్రేరేపక నృత్యాలు ఆడంబరవేషధారణాది అసహ్యరంగాకర్షణలకు కన్యాశుల్కంలో ఆస్కారంలేదు; అయినా అది అపార ప్రేక్షకసమూహాలను ఆకట్టుకొంది. వ్యావహారిక భాషకువున్న అర్హతను హక్కులను రుజువు పరిచింది.

తెలుగుదేశంలో హిందీనాటక ప్రదర్శనలు పతనమౌతున్నందుకు నాకు సంతోషంగా వుంది. అలా అని తెలుగు నాటకరంగస్థితిని చూసి మనం సంతృప్తి పడలేం. నామార్హమైన నాటకమందిరాలేవీ మనకు లేవు. నటనను కళగా సాధనచేసే వృత్తినటులు శూన్యం. పోనీ మంచినాటకాలయినా మనకు అట్టే కనిపించవు. కేవలం వినోదసాఫల్యంకోసం తప్ప అతిసంకీర్ణసాంఘికపరిస్థితులతో సంఘటితమైవున్న ఆధునిక జీవితాన్ని నాటకరచయితలెవరూ స్పృశించక కేవలం నిర్లక్ష్యంచేస్తున్నారు. శృంగారఘట్టాలనే విసుగుపుట్టే పర్యంతం మనరచయితలు అల్లుకుపోతున్నారు. రచయితల స్వతంత్ర కల్పనాశక్తి విహీనతకు భావదారిద్ర్యానికి ఇంతకంటే వేరే నిదర్శనం అక్కరలేదు. అంతో యింతో రచనాశిల్ప పరిజ్ఞానాన్ని ప్రదర్శించగల రచయితలు కొద్దిమంది. విశ్వవిద్యాలయవిద్య, పాశ్చాత్యసంస్కృతి, ప్రాబల్యంవహించిన ఏభైయేళ్ళకు కూడా సాహిత్యరచనా నైపుణ్యం ఇంత అధమస్థాయికి దిగజారిపోయిందీ అంటే, నిజంగా ఆశ్చర్యం కాదా! ఇందుకు హేతువు మన కళాశాలల్లో సాగుతున్న లోపభూయిష్ట ఆంగ్ల సాహిత్య బోధనా పద్ధతులేనని చెప్పవలసి వుంటుంది. వాడుక భాషలను వికసింపచేయడమే తమ ప్రధాన బాధ్యతగా, ఆంగ్ల అధ్యాపకులు, విద్యాధికారులు భావించి దోహదపడేవరకూ, ఇంతకంటె ఉత్తమస్థాయి ఉన్నతప్రమాణాలు ఏర్పడతాయని మనం ఆశించలేం.

ఒకే మూసలో పోతపోసే పునరావృత సాహిత్యప్రక్రియవల్ల వృత్త్యనుఛేకానుప్రాసాదిబిగింపుల పద్యరచనా పద్ధతులవల్ల నిరంకుశకృతక గ్రాంధిక భాషానిర్దాక్షిణ్యంవల్ల తెలుగు ప్రజ్ఞావికాసానికి తీవ్ర అవరోధం కలుగుతోంది. ఈ సందర్భంలో గ్రాంధిక భాషను గురించి నాదొకమాట. తొలికూర్పు కన్యాశుల్కం నాటకానికి నేను పీఠిక వ్రాసినప్పటినుంచి, వ్యావహారిక భాష వీలును స్థానాన్ని బలాన్ని సంపాదించుకోజొచ్చింది. ఈమధ్యనే కొన్ని ఆశయాలతో లక్ష్యాలతో నామిత్రులు ప్రిన్సిపాల్, పి.టి. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు 'తెలుగు భాషాసంస్కరణ బోధక సంఘాన్ని' స్థాపించారు. తెలుగు వ్యావహారిక భాషను పెంపొందించడం ఈ సంఘ ప్రధాన ఆశయం. తెలుగు వారు సదా తనపేరును జ్ఞాపకం పెట్టుకొనేటట్లుగా మన పాఠశాలల్లో శాస్త్రీయ బోధనా పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టిన మిస్టర్‌ఏట్సు, దీనికి అధ్యక్షులు. అందుకాయన అంగీకరించడంతో ఈ ఉద్యమానికొక విశిష్టత చేకూరింది.

వివిధ భావవ్యక్తీకరణకు కావలసినంత మేర వున్న భాష వ్యావహారికం. దీని సౌకుమార్యానికి లాలిత్యానికి విదేశీయులు సైతం ముగ్ధ లయారు. ఇంత ఇమ్ముగల వాడుక భాష గుణ సౌందర్యాన్ని ఆధునికరచయితలు ఎలా గమనించలేకపోతున్నారో, నాకర్థం కాకుండా వుంది. తెలుగు భాషలో మధురమైన వచనం వాడుక భాషలో వుంది. వింతగా కనుపించవచ్చునేమో కాని, తెలుగు వచన ప్రారంభ వికాసాలకు కారణం రాజుల పోషణా కాదు; పాశ్చాత్య సాహిత్య ప్రభావమూ కాదు. ఇందుకు హేతువు ఉత్సాహి అయిన వొకానొక ఆంగ్లేయుని శ్రమ; మన వాడుక

భాషలో వున్న స్థానికచరిత్రల సేకరణను ఆయన ప్రోత్సహించాడు. మెకెంజీ సేకరణలు కొన్ని నిస్సందేహంగా సాటిలేనివి. మరికొన్ని స్పష్టతలో ధారాశుద్ధిలో తూగుల నడకలో ఉత్తమ గ్రాంధికరచనలను తలదన్నగల రచనలు; అంతేకాక నాటికాలపు పోకడలను ప్రజా మేధన్ను ప్రతిబింబించే యిట్టివి, తెలుగు సాహిత్యంలో అరుదు. విశుద్ధ వివిధరీతుల వాడుకభాషలో భారతీయజీవితాన్ని వ్యాఖ్యానిస్తూ రాయ్ బహద్దర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు కొన్ని ప్రహసనాలను రచించారు; ప్రయోగార్హమైన కొన్ని ఆంగ్లనాటకాలను తెలుగుభాషలోనికి అనువర్తింపచేశారు. తలవని తలంపుగా కుశాగ్రబుద్ధితో వీటిని వొక సంపుటిగా వెలువరించి తెలుగు భాషకు మహోపకృతి కావించారు. ఈ ప్రథమ సంపుటిలో వారు, తమ ఉత్తమోత్తమ రచనను సంతరించారు. అందువల్ల యీ ఎన్నిక వారి ఉత్కృష్ట సమయోచిత జ్ఞానాన్ని యినుమడింప చేస్తున్నది; దేశం దద్దరిల్లి పోయేటట్లు తుపాను రేకెత్తించినదల్లా నిజానికి వారి రచనలల్లో ఇది ఒక్కటే. సంస్కృత నాటక లక్షణానుసారం, తెలుగు నాటకంలో మొట్టమొదట గ్రామ్యభాషను ప్రయోగించిన గౌరవం, నామిత్రులు వేదం వెంకటరాయ శాస్త్రిగారికి తక్కింది; ఆయన ప్రతాపరుద్రీయం నాటకంలోని పాత్రోచిత మాండలిక సంభాషణలు మిక్కిలి మధురమైనవి. అయితే కొండంత ఆశతో వాడుక భాషలో రచితమయిన ప్రప్రథమ నాటకం నాదేనని నా నమ్మకం; అది ఎంతమాత్రం విఫలం కాలేదు; కాని వొకమాట: ఒక భాషా సామర్థ్యాన్ని పరీక్షించి నిర్ణయించేవి ఆయారచయితల సాఫల్య వైఫల్యాలు కానేకావు.

ఈ విధంగా ఒకవంక వాడుకభాష ప్రాముఖ్యాన్ని గడిస్తూంటే, ఇంకొకవంక గ్రాంధికం. ఆధునికసులభవచనరూపంలో వ్యావహారికానికి దగ్గర పడుతోంది. వ్యావహారిక సన్నిహిత గ్రాంధికభాషను రచయితలు ధారాళంగా వాడుకొంటున్నారు. ఇప్పుడు దీని ప్రాచుర్యం అధికం. తెలుగు సారస్వత ప్రపంచంలో నేడు అగ్రగణ్యులైన రాయ్ బహద్దర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు పరుషసరళాది హల్లులవల్ల ద్రుత ప్రకృతికాలకు కలిగే సంధికార్యాలను కొన్నిచోట్ల పాటించక మార్గదర్శకులయారు. ప్రామాణిక ప్రయోగాల ప్రకారం వ్యాకరణ సూత్రాల ప్రకారం పరామర్శించినట్లయితే ఏ ఆధునికరచయితా, ఆక్షేపణకు గురికాకుండా తప్పించుకోలేదు. వ్యాకరణ విహిత సంధిసూత్రాలను సర్వత్ర పాటించాలనే నియమాలను, పండితులు స్కూళ్ళల్లో సడలించారు. సంప్రదాయ సిద్ధమైన బంధనాలను తెంచుకోవాలనే నైతికధోరణి ఈనాడు కన్పిస్తున్నమాట స్పష్టం. భావప్రకటనకు ప్రాచీన గ్రాంధిక భాష తగిన సాధనం కాదనే గ్రహింపు పదిమందికీ కలిగింది; నూత్నకావ్య భాషను ఏర్పరచుకోవాలనే అప్రయత్న పూర్వక కృషి కొనసాగుతోంది. ఇక నా విచారమల్లా, ఈ ఉద్యమం, యుక్తి యుక్తంకాని మందగతిని సాగుతోందని!

తెలుగుగ్రాంధికం మహాదుర్బలమైన వొక భాషా ప్రక్రియ. సంప్రదాయం దీన్ని వ్యర్థంగా తెలుగువాళ్ళమీద విధించిందని నామతం. సంకెళ్ళను ప్రేమించేవాళ్లు ఆ గ్రాంధిక భాషను ఆరాధిస్తారుగాక! నాకుమాత్రం నా మాతృభాష, జీవద్భాష. ఇది "ఇటాలియన్ ఆఫ్ ది ఈస్టు." ఈ జీవద్భాషలో మన సుఖాల్నీ దుఃఖాల్ని వెల్లడించుకోడానికి మనం ఎవరమూ సిగ్గుపడడంలేదు కాని, దీన్ని వ్రాయడానికి మాత్రం మనలో కింతమంది బిడియపడుతున్నారు. వ్యావహారిక భాషలోవున్న సాహిత్యం రైతును మేల్కొల్పుతుంది. భారతదేశంలోవున్న అంగ్లేయుడి గుండెను కదుపుతుంది. దాని శక్తి అపారం; అవకాశాలు అనంతం.

ఆంగ్లమాండలికాల ప్రాకృతభాషల చరిత్ర తెలిసిన వాళ్ళకివాడుక భాషలోవున్న సాహిత్యప్రాశస్త్యాన్ని ఆవశ్యకతను ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన అవసరంలేదు. ఇంతకీ నూత్న కావ్యభాషను రూపొందించేవి వాద ప్రతివాదాలు కావని నాకు తెలుసును. నూత్న కావ్యభాషను ఒక మహారచయిత వ్రాయాలి; తయారు చేయాలి; అందుకు మనం అతనికి అనుకూల పరిస్థితిల్ని వాతావరణాన్ని కలిగిద్దాం.

ఈ మధ్య మద్రాసు హైకోర్టు తీర్పువల్ల సాంఘిక సంస్కరణోద్యమానికి గొప్పబలం వచ్చింది ప్రధానన్యాయమూర్తిసర్ ఆర్నాల్డు వైటు, న్యాయమూర్తులు మిల్లర్ మన్రోలు ఈ విధంగా తీర్పు యిచ్చారు ఒక పిల్లను వివాహంచేసుకుందుకు తండ్రికి డబ్బు చెల్లించే వొప్పదం నీతి బాహ్యం ఇండియన్ కాంట్రాక్టు ఆక్టు 23వ సెక్షన్ ప్రకారం చట్ట విరుద్ధం

ఈ పుస్తకాన్ని అచ్చువేయించేటపుడు నన్నొక జటిల ప్రశ్న ఎదుర్కొంది వాడుకభాషలోవున్న ఎన్నో శబ్దోచ్చారణలు తెలుగు అక్షరమాలలో కనిపించవు అలాంటి ఉచ్చారణ ధ్వనుల్ని సూచించడానికి సమీపఅక్షరాలమీద వొక నిలువుగీత పెట్టాను ఈనాటి తెలుగు శబ్దశాస్త్రపుస్థితిని బట్టి నేను ఈ గుర్తులతోనే తృప్తిపడవలసి వచ్చింది అనునాసిక వ ను సూచించడానికి 'వ తరువాత అర్థానుస్వారాన్ని వాడాను కొత్తసంజ్ఞలను కనిపెట్టి లిపిలో కల్పించుకోవడం వాడుక భాషలో గ్రంధరచన విస్తారంగా వ్యాప్తి చెందినపుడే సాధ్యపడుతుంది

నేను సూచించిన లేఖనచిహ్నాల్ని సంతోషంతో పాటించి నాకు సంతృప్తి కలిగేటట్లు పుస్తకాన్ని చక్కగా ముద్రించిన మెస్సర్సు. జి రామస్వామిచెట్టి అండ్ కంపెనీ వారికి నా హృదయపూర్వక ధన్యవాదాలు

– గురజాడ వేంకట అప్పారావు.

సాహిత్య లేఖలు : నాటక గోష్ఠి

ఫోర్టు విజయనగరం
11 మార్చి 1909

ప్రియమైన సుబ్రహ్మణ్యం

నువ్వు పరీక్ష ప్యాసయావని నేనెంతో ఆనందించాను. మదరాసులో వుండగా నీకు జబ్బుచేసిందా నాఆందోళన అంతా యింతాకాదు. పరీక్షల నాటికి నిమ్మళిస్తుందో నిమ్మళించదో నని భయపడిపోయాను. మరి పరీక్షలంటే లేనిపోని బెడద. చికాకు. ప్రాణాంతకం. ఇవి ఎంత బాధాకరమైనవంటే పరీక్షలు ప్యాసయామని చెవిని పడీపడగానే తమ నెత్తి కెత్తిన బరువు దింపుకున్నట్లు యువకులు 'ఫీ'లవుతారు. వాళ్ళ ప్రాణాలు తెరిపిన పడతాయి. పరీక్షలంటే నాకు పరమఅసహ్యం.

నామీద గౌరవంకొద్దీ నువ్విలాగ నీ ఉత్తరంలో వ్రాశావు. నీ అభిమానానికి నా ధన్యవాదాలు. నాతో కలిసి మెలసి మసలడంవల్ల నా సాంగత్యఫలితంగా నీకు సారస్వతాభిరుచీ అభినివేశమూ ఉత్సాహమూ కలిగాయని నువ్వు చెబుతున్నావు. సరే సంతోషం. అయితే వొక్కమాట. నీతోపరిచయం కలగడంవలన రానున్నతరంలో యువకులు మాకన్న ఎక్కువ సాహిత్యకృషి చేయగలరన్న విశ్వాసం నాకు కుదిరించి. యువకులపట్ల ఆప్యాయమూ అభిమానమూ కలిగాయి. నీ పరిచయంవల్ల మళ్ళీ నా స్వయంవ్యక్తిత్వాన్ని నేను పొందగలిగాను. నా వొంట్లో కులాసాగా వుందని ఆరోగ్యం చక్కగా వుందని దర్బారు రాజకీయాలను దూర దూరంగా వుంచగలుగుతున్నానని తెలిస్తే నువ్వు ఆనందిస్తావుకదూ!

కన్యాశుల్కం నాటకాన్ని చాలామటుకు మార్చివేశాను. మూడు అంకాలు ప్రెస్సుకు వెళ్ళినతరవాత నాటకంలోని వొకపాత్రపట్ల నాకుగల దృక్పథాన్ని మార్చుకోవలసి వచ్చింది. నువ్వు మళ్ళీ మదరాసు వెళ్ళినపుడు శ్రీ జి. రామస్వామిచెట్టిని కలుసుకుని నా నాటకం త్వరగా అచ్చు అయేటట్టు చూడమని చెప్పు. ఇప్పటికే అనుకోనంత ఆలస్యమయింది. మా మేనల్లుడు శ్రీ పోతరాజు నరసిహంలేదూ, కాస్త శ్రద్ధతీసుకోమని అతనికి ఉత్తరం వ్రాశాను. కాని అతను జవాబు వ్రాయలేదు.

తెలుగువ్యాకరణం వ్రాయడానికి ఉపక్రమించాను. నెల్లూరుజిల్లా వ్యావహారిక భాషావ్యాకరణం నాకు అవసరం. నెల్లూరుజిల్లా వాడుకభాషాపదాలు, ముఖ్యంగా క్రియలు, క్రియాభేదాలు విశేష్యములలోని రూపభేదాలు తెలిపే వొక పట్టికను తయారుచేసి నాకు పంపించగలవూ?

మహాభారతంలోని వ్యాకరణవిరుద్ధప్రయోగాలనుగురించి తిక్కనసోమయాజిని గురించి అచ్చయిన * 'అముద్రితగ్రంథ చింతామణి' సంచిక కాపీలు, నీకు దొరికినట్లయితే వాటినిపంపు. కీ.శే పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు నాకు స్నేహితులు. తిక్కన వంశీకులను గురించి, కొట్టరువుగ్రామం మొదలైనవాటిని గురించి ఆయన వ్రాశారు.

ఈసారి ఉత్తరంలో విపులంగా అన్నీ వ్రాస్తాను.

ప్రేమాభిమానాలతో.

ఎక్కహిల్ హౌస్
ఉదకమండలం
7 మే 1909

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం,

నీభోగట్టాలేవీ నాకు తెలియడంలేదు. ఇన్నాళ్లూ ఎక్కడవున్నట్టు, నువ్వు ఏంచేస్తున్నట్టు? తరుచు నేను నీకు ఉత్తరాలు రాయడంలేదంటే కారణం నాకు రాయాలని లేక కాదు; బొత్తిగా వోపిక లేక.

'కన్యాశుల్కం' యిప్పటికి నూటయాభై రెండు పేజీలు అచ్చయింది, చిన్నక్షరాలలో ముద్రించినా రెండువందల పేజీలు దాటేటట్టు వుంది. బిడియమనేది అడ్డువస్తున్నమాట నిజమే అయినా కన్యాశుల్కం గొప్పరచనగా రూపొందించానని నేను అనుకుంటున్నాను. నాటకం చదివి నాకునేనే ముగ్ధుణ్ణయాను. అదే దీనికున్న గీటురాయి. మొదటి కూర్పుకంటె రెండవకూర్పు నామనోభావాలను ఆలోచనలనుసమగ్రంగా వ్యక్తం చేస్తున్నది. తొలికూర్పు అలాగకాక, పై మెరుగులనే ప్రతిబించింది.

ఇంతవరకూ అచ్చయిన ఫారాలను నీకు పంపమని నా నాటకముద్రాపకులకు రాశాను. దయవుంచి జాగర్తగా వాటిని చదువు, నీ స్నేహితులకు చదివి వినిపించు. నాటకంలో వొక దానికొకటి అతకని విషయాలు అసంగతాలు ఏవైనావున్నట్లునీకుతోస్తే, వాటిని వెంటనే నాదృష్టికి తీసుకురా. అందులో ఏయే మాండలికపదాలు నెల్లూరుజిల్లా ప్రజలకు అర్థంకావో ఆ పదాల దిగువను గీతగీసి గుర్తు పెట్టితివా, నాటకం చివర వాటి అర్థాలను వివరిస్తూ వొకపట్టిక చేరుస్తాను.

శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిగారి 'ప్రతాపరుద్రీయము'వంటి కొన్ని నాటకాలలో కవితాప్రౌఢిమా కల్పనాచాతుర్యమూ లోపించకపోయినా ప్రస్తుతం తెలుగున వెలువడుతున్న నాటకాలన్నీ వొట్టి డొల్ల సరుకులు. చివరకు ప్రతాపరుద్రీయంలో సైతం పేజీలకు పేజీలు ఎన్నితిప్పినా అవి నాటకకథాగ విస్తరణకు పాత్రల పెరుగుదలకు ఉపకరించవు. అయితే యీ నాటకంలో నాకు బాగా నచ్చిన వొక లక్షణంమాత్రం వుంది. మనదేశ చరిత్రలో గుండెలను కదిలించే వృత్తాంతాన్నొకదాన్ని తీసుకొని దానిని నాటకంగా వెలయించేటపుడు యీ కవి సాహిత్యాత్మక దేశభక్తిపూరిత కల్పానిక

వాతావరణాన్ని సృష్టించుకొని దానిని నేర్పుతో జయప్రదం చేశాడు. కాని నాటకంలోని చారిత్రక చిత్రీకరణమటుకు కేవలం అభూతకల్పన; అసంభావితవిషయాలు సారస్వతకట్టుబాట్లను లై సెన్సును అతిక్రమిస్తున్నాయి. నువ్వు 'ప్రతాపరుద్రీయం' చదివే వుంటావు; కనక దానిని గురించి ప్రస్తావించాను.

శ్రీ వీరేశలింగం, చిలకమర్తి రచించిననాటకాలను నువ్వు చదివివున్నట్లయితే, వాటిమీదనో, లేక నాకు తెలిసిన తదితర నాటకాలనుగురించో కాదా నువ్వుచదివే నాటకాలను నాకొక్కొక్క ప్రతిచొప్పున పంపినట్లయితే వాటినో పరామర్శిస్తూ నీకు నాటకరచనాశిల్పం అవగతమయ్యేందుకు చిన్న చిన్న సమీక్షలు వ్రాసి పంపిస్తూవుంటాను.

పి.యస్: నాన్నగారెలా వున్నారు? ఆయనకు నా 'ప్రణామాలు'

ఎక్క హిల్ హౌస్
ఉదకమండలం
17 మే 1909

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం,

నీ ఉత్తరం అందింది. సంతోషం. ఇంగ్లీషు భాషపై నీకు సిద్ధించిన అధికారానికి, నీ విమర్శనశక్తికి నాకు ఆశ్చర్యం వేసింది. విమర్శకు అవసరమైన అలంకారికపదస్వరూపం నీకు చక్కగా అవగతమయింది. ఈ విషయమై నీకు నేను బోధపరిచేది అట్టే వుండదనుకుంటాను. కన్యాశుల్కంమీద వొక సమీక్షవ్రాయి. అది ఏదో వొక మద్రాసు దినపత్రికలో అచ్చు అయ్యేటట్టు చూస్తాను. నాటకం వెలువడిన వెంటనే నీకుకొన్ని ప్రతులు పంపమని నా పుస్తకవిక్రేతలు మెస్సర్స్ వి. రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్‌కో, ఎస్ప్లనేడ్‌కు వ్రాస్తాను. (ప్రొప్రయిటరు మిస్టర్ వి. వేంకటేశ్వర్లు మంచి సాహితీపరుడు; ఆయనతో నువ్వు తప్పక పరిచయం చేసుకోవాలి) కన్యాశుల్కము ప్రతులు అందగానే కొన్నిటిని స్నేహితులకు బహూకరిద్దువు గాని; మిగతావాటిని స్థానికపుస్తకవిక్రేతలద్వారా అమ్మించే ఏర్పాటుచేయగలవనుకుంటాను. 'నీలగిరిపాటలు' కన్యాశుల్కము పీఠిక నిన్ననే నీకు పంపించాను. నువ్వుకనక సమీక్షించేటట్లయితే పాటల్ని దృష్టిలో పెట్టుకో. ఏమంటావా నాకు గ్రాంథికం వ్రాయడంచేత కాక కన్యాశుల్కం నాటకాన్ని వాడుక భాషలో వ్రాశానని శ్రీ కొక్కొండవేంకటర్నంపంతులు కోవకుచెందిన పండితులు అంటే అనవచ్చును.

తెలుగు వ్యాకరణం వ్రాతామనుకున్నానా ఆరంభించిన పని అలాగునే నిద్రపోతూ వుంది. నేనుచేయవలసినపని ఎంతైనా వుంది. ఆరోగ్యంమటుకు బాగుండడంలేదు. నువ్వు నాకు చేదోడువాదోడుగా వుండాలని నా కోరిక. జీవితంలో యేవృత్తి స్వీకరించడమనే కదా నీప్రశ్న? నీకు సాహిత్యకృషే, తగినదని నాసలహా. నే ననుకుంటున్న సారస్వతకృషి ఏమౌతుందో చూడనీయి; అదే కనక ఫలించి వ్యాపారంగా రూపొంది పంటముఖానికి వస్తే నువ్వూ నాతోపాటు వుందువుగాని; నాసహచరునిగానిన్ను నేను తీసుకుంటాను. అందాకా అక్కడనే అంటిపెట్టుకునివుండు. నా మిత్రులు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులు 'రిప్పన్సు హిందూ హైస్కూలు'ను తమ మేనేజిమెంటులోనికి తీసుకోవాలని తలపోస్తున్నారు. ఆయనే కనక అది తీసుకుంటే నీకందులో స్థానం లభించగలదని వాగ్దానం చేస్తున్నాను. రిప్పన్సు హైస్కూలును ఆధునికపద్ధతులలో నిర్వహించి దానిఫలితం ఏమిటో చూడాలని రామమూర్తి పంతులు ఆశయం. అందువల్ల నీకు ఆ స్కూలులో పనిచేయడం చాలా ఆహ్లాదకరంగా వుంటుంది. విజయనగరంలో నువ్వుంటే మనంచేయలేని పనంటూ యేదీ వుండదని నానమ్మకం. స్కూళ్ళయినస్పెక్టరూ సిండికేటు మెంబర్ల లోని మనదేశస్థులూ మనకు సహాయపడతారు. మనమంతట మనమే సహాయం చేసుకోగలమని నా అభిప్రాయం.

పి.యస్ : చిలికమర్తి 'పారిజాతాపహరణం' వొక కాపీ పంపించు.

* * *

ఎక్క హిల్ హౌస్
ఉదకమండలం
21 మే 1909

ప్రియమైన సుబ్రహ్మణ్యం,

'పదములపట్టిక'ను పంపినందుకు నీకనేక ధన్యవాదాలు. మీనాన్నగారు అమ్మగారు క్షేమంగా వున్నారని తెలుసుకొని చాలా ఆనందించాను. మీనాన్న గారికి నాప్రణామాలను తెలియచేయవలసిందిగా కోరుతున్నాను.

నా నాటకం నీకు నచ్చినందుకు సంతోషం. నీ అభిప్రాయానికి నేను విలువయిస్తాను. నువ్వుపంపిన 'ఫారాలను' చదివాను . మళ్లీ మళ్లీ చదవాలని మనసు పుట్టింది. చదవతగ్గ కావ్యానికి అదే నిజమైన పరీక్ష. విస్మయకారణాలయిన లక్షణాలను చూసి యే రచయితా ముగ్ధుడుకాడు. రచయితకొక పుస్తకం నిజంగా బాగుందీ అంటే అది అక్షరాలా సొగసుగా వుందని, దానర్థం. 'కన్యాశుల్కం' నాటకంలో నిజమే మీనాక్షి కనిపించే దృశ్యాలు అంత నీతిదాయకమైనవీ ఉపదేశకమైనవీ కావు. అయితే వొకమాట మాటవరసకి షేక్స్పియరు నాటకాలలోంచి నీకు కొన్ని దృష్టాంతాలను చూపిస్తాను. నాలుగవహెన్రీ అయిదవహెన్రీ మెర్రీవైవ్స్ అనే నాటకాలలో తటస్థపడే డాల్‌షీర్‌షీట్ మైన్‌హోస్టెస్ దేమ్‌క్విక్లీ మొదలైన పాత్రలు సర్‌జాన్‌ఫాల్‌స్టాఫ్‌తో వొక కూటమిగా యేర్పడి యెంతో ఆసక్తిని కలిగిస్తాయి. ఈ పాత్రలలో యేదీ ఉజ్జ్వల నైతికశక్తికలది కాదు. వీరిలో ఎవరికీ మర్యాదా మప్పితమూ వున్నట్లు కనిపించదు. కాని అవినీతిపరుడూ కుటిలుడూ అయిన ఫాల్‌స్టాఫ్, షేక్స్పియర్ పద్ధతిహాస్యానికి శిఖరాగ్రంవలె ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నాడు. నాకు సమంగా జ్ఞాపక మున్నట్లయితే ఆట్వే అనే నాటకకర్త అనుకుంటాను, 'వెన్నిస్ ప్రిజర్వుడ" నే తన నాటకంలో విసిగెత్తించే వొక రంగాన్ని సృష్టించాడు. అందులో వొకానొక ఉన్నత ప్రభుత్వోద్యోగి అతినీచమైన వొక వుంపుడుక త్తెముందు పరువు పోగొట్టుకుని తననుతానే క్షూణత పరుచుకుంటాడు.

వాస్తవికరచన అనే దానిని కళానైపుణ్యంతో ఎంత ఆదర్శపూరితం చేసినప్పటికీ, విధిగా అది కొన్ని లక్షణాలను ప్రస్ఫుటీకరింపక తప్పదు. వాస్తవికరచనాపద్ధతికి నైతికభావాలను గురించిన ఆక్షేపణ కొంతవరకు వ్యక్తుల స్వభావాలనుబట్టి ఏర్పడుతుంది.

మీ పినతండ్రి కుమారుడు శ్రీ పట్టాభి రామమూర్తి సాంగత్య ఫలితంగా నీకు అవినీతి అంటే పరమ అసహ్యం. సానిపిల్ల నిన్ను షాక్ చేస్తుంది. నీతిపై నీకుగల సున్నితమైన అభిప్రాయానికి నిన్ను నేను అభినందిస్తున్నాను. అందువల్ల యీ సమస్యను సాకల్యంగా నీతో నేను చర్చించదలచుకో లేదు. నువ్వు నీ వయస్సుకు మించిన జ్ఞానవంతుడివి.

కవితాన్యాయం నిన్న మొన్నటిలాగ నేడు లేదు. మానవ జీవితాన్ని నేను చిత్రిస్తాను. చిత్రిస్తూ కళా నైపుణ్యంతో ఆదర్శపూరితం చేస్తానే అనుకో. కవితాకళకు నేను వొదిగి వుండవలసిన వాడినే అయినా మానవ సమాజంపట్ల నాకొక మహత్తరమైనబాధ్యత ఉంది. కనుక పాఠకులు నన్నొక ప్రశ్న అడగవచ్చును. నేను వొకదోషాన్ని దుర్నడతను ఆకర్షవంతం చేశానా? చేయలేదనే భావిస్తున్నాను. కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పులో మధురవాణి వర్ణింపరాని హేయమైన

నడవడిక గలది; ఆ పాత్రకు ఎట్టి వన్నె చిన్నెలూ లేవు. నాటకం రచిస్తున్న కొద్దీ మధురవాణి పాత్రమీద నాకున్న దృక్పథం మారుతూ వచ్చింది. అందువల్ల, పరస్పర విరుద్ధ లక్షణాలు వాటంతటవి వచ్చి పడినవేమే నాకు తెలియదు.

అయితే మానవ స్వభావంలోనే పరస్పరవైరుధ్యం వున్నది కనుక దీనిని గణుతింప నక్కరలేదు. మధురవాణిపాత్ర అంటే నాకు నేనే ముచ్చట పడుతున్నాను. కనుక ఆమెను చివరి అంకంలో సంస్కరించాను. ఇంక నీతో నాకువివాదగ్రస్త విషయమేమీ లేదు.

కన్యాశుల్కం నాటకం పిలవని పేరంటానికి 'మాఅప్పపట్టుచీరె కట్టుకొస్తాన'ని బయలుదేరి యేదో వొక నైతికోద్దేశాన్ని ప్రత్యక్షంగా బలవంతంగా నెత్తిన రుద్దదు. కాని దానికి ఒక మహత్తరమైన నైతిక ప్రయోజనం వుంది.

మానవ జీవితంతో నేను చెలగాటం ఆడడం లేనేలేదు. ఈ సంగతి నా నాటకం చదివితే నీకు తెలుస్తుంది. ఎట్టిశ్రుణీ కారభావములేకుండా మానవజీవితాన్ని గంభీరమైన దానినిగా భావించి యీ నాటకంలో దానిని యితివృత్తంగా స్వీకరించాను. ఆద్యంతం నువ్వు తొణికిసలాడేటట్టు యింత గంభీర యితివృత్తాన్ని నిర్వహించడం అంత తేలికైన పనికాదు.

సానిపిల్లలో వుండే మానవత్వాన్ని నువ్వు మరిచిపోకు. ఆమెసైతం వొక మానవవ్యక్తి అనే మాటను విస్మరించకు. ఆమె విచారం కన్నీళ్లూ సంతోషం ఆనందబాష్పాలూ నీ నా సుఖదుఃఖాల వంటివే? మన అనుభూతులకు వలె అవీ గుణుతింప తగినవే. గంభీరమైనవే?

అవినీతిపరురాలైన వొక భార్యా లేక వ్యభిచారి అయిన వొకభర్తా కాదా వీరిద్దరితోనూ కూడిన సమాజమూ ఏరీత్యా వొక సానిపిల్లకంటె మిన్న? వ్యభిచారమే తనవృత్తిగా 'లేబిల్' వేయబడ్డ భోగంపడుచు సమాజాన్ని మోసగించడం లేదు. ఆమెకువున్న లేబిల్ దృష్ట్యా ఆమెజీవితం సరియైనతోవనే సాగుతున్నది. ఆమె యే వివాహబంధనాలను వైవాహిక సూత్రాలనూ ఉల్లంఘించడం లేదు.

జపానులో 'గైషా' అనే వొక తరగతి వేశ్యలను ఉన్నత ప్రభువులు, రాజవంశీకులు వివాహమాడతారు కదా, మరి దీనికి నువ్వేమంటావు? గ్రీకుదేశపు ఆస్పేషియాలనుగురించి నీకు తెలిసే వుంటుంది. లాండన్నొకసారి చదివిచూడు. చరిత్రలో గ్రీకు జపానులు ప్రసిద్ధికెక్కిన దేశాలని గణుతికెక్కాయి.

ఉన్న అసలు సంగతి యిదీ: సృష్ట్యాది వివిధ పరిణామాలను తెలిపేది మానవశాస్త్రం. మానవపరిణామశాస్త్రాధ్యయనమూ శాస్త్ర విమర్శనశక్తీ ఎక్కువవుతున్న కొలదీ, ఈజ్ఞానం వొక పరమసత్యాన్ని నొక్కినొక్కి చెబుతున్నది. ఇప్పుడున్న సాంఘిక భావాలు పోయి వాటిస్థానే కొత్తవి రావలసిన అవసరానికీ అగత్యానికీ, మానవపరిణామవాదం దారితీస్తున్నది కంటి ఎదుట స్పష్టంగా కనిపిస్తున్న వాస్తవికవిషయాలకు భయపడి వాటిని మరుగుపుచ్చి తప్పించుకు తిరగడంవల్ల ప్రయెజనం లేదు. స్త్రీ పురుషలైంగిక సంబంధాలకు అనవసర ప్రాముఖ్య మివ్వడంలో అర్థమేముంది; ఔచిత్య మేముంది?

సామాజిక పరిణామచరిత్రలో వివాహసంస్థకున్న ప్రాధాన్యాన్ని నేను తక్కువ చేస్తున్నాననుకోకు. మానవజాతి గడచిన రెండుశతాబ్దాలలోను అమోఘమైనవిజ్ఞానాన్ని పొంది పురోగమించింది. గొప్ప గొప్ప ఆలోచనాపరులు ధీశాలురు పాతకాలపు అభిప్రాయాలను, ఆదర్శాలను పరీక్ష చేయడానికుపక్రమించారు. వివాహసంస్థ పురోగతికి దోహదం

చేసినదన్న మాట నిజమే; అయితే వివాహబంధాన్ని తెంచుకోరాదనే నియమం చెప్పనలవికాని కన్నీటిగాథలకు కారణం. ఈ సత్యాన్ని మన మెవరమూ విస్మరింపలేము. ఈ కథ యింతటితో ముగియడంలేదు.

ఇంగ్లీషు వారికి వివాహం వొక సివిల్ కాంట్రాక్టువంటిది. షెల్లీ, జార్జియిలియటులు జుగుప్సతో వివాహమనేభావాన్ని త్రోసిపుచ్చి అవతలకు ఎగురకొట్టివేశారు. ఆధునిక మహిళలు మానవచరిత్రను తిరిగి రచిస్తారు.

నేడు ఉదాత్తశృంగారకల్పనలలో శృంగారకథావస్తువు అదృశ్యమౌతున్నది. దానికి ప్రాముఖ్యము తగ్గిపోతున్నది. లేదా అది ద్వితీయస్థానాన్నిమాత్రమే పొందగలుగుతున్నది. స్త్రీపురుషశారీరకవాంఛలనుగురించి కామప్రవృత్తిని గురించి కావ్యఇతివృత్తాలలో మార్పుకనిపిస్తున్నప్పటికీ సాహిత్యం కేవలం వీటితోనే ఎందుకు నిండివుండాలి? 'స్త్రీపురుష' శారీరకవాంఛలు కామప్రవృత్తి' అనే పదాలను ప్రత్యేకం గుర్తుపెట్టుకో. లైంగిక వాంఛలు శారీరకపరిస్థితులపై ఆధారపడి వున్నాయి.

చికాకులతో జీవితంలో వొడిలిపోయిన ఏభై యేళ్ళ ముసలిదానిని వొక నవయవ్వనుడు యెందుకు ప్రేమించడు? వేడివేడి భోజనపదార్థాలవలెనో వికసించిన ఎర్రగులాబీవలెనో కాలంలోవున్న ఆడది యింద్రియాలను ఆకర్షిస్తుంది. మేకుల్లా వున్న చల్లనిఅన్నం చివిఁడిముద్దయిన అన్నం వాడిపోయిన పువ్వూ; వీటిని నువ్వు ఖాతరుచేయమన్నా చేయవు. వేడివేడి అన్నం మల్లెపూవుల్లా తెల్లగా వుమ్మగిల్లిన అన్నం నీ చవులూరిస్తుంది. అదేవిధంగా వికసించిన రేకులతో పరిమళమిచ్చే గులాబీ! ఇవి చెడిపోనపుడు దుమ్ములో కలిసిపోనపుడు మంచి పసందుగావున్న తరుణంలో నువ్వు వాటిని అనుభవించకుండా అవి నిన్ను వారించడం లేదు!

'జీవితం నీటి బుడగవంటిదని సౌందర్యం అశాశ్వతమని' సిద్ధాంతాలుచెప్పే వేదాంతుల సూక్తుల మాటకేంలే! ఈ వుత్తుత్తి కబుర్లన్నీ తీసి అవతలపెట్టు. జీవితమూ సౌందర్యమూ అశాశ్వతమైనవని చెప్పే సిద్ధాంతాలు యింద్రియసుఖాలు పరిత్యజింప తగినవనే వాదానికి బలాన్నీయవు. జీవితమూ సౌందర్యమూ అశాశ్వతమైనవని చెప్పినంత మాత్రంచేత యింద్రియసుఖం విడువ తగిందికాదు. నిజమాలోచిస్తే యిలాటి వాదములవల్ల యింద్రియసుఖాలు అనుభవింపతగినవనే వాదం ధృవపడుతున్నది.

దోషమన్నది అతిలోలత్వంలో యింద్రియచాపల్యంలో యిమిడివుంది. మితిమీరిన చపలత్వం దోషంకాదా మరి? ఈ అతిలోలత్వపు ఫలితం వెంటవెంటనే కనిపిస్తుంది.

మానవజీవితంలో కాని లేదా సారస్వత కల్పనలలో కాని ఎందులోనైనా స్త్రీపురుషశారీర కానుభవాలూ ఆనందాలూ వాటివర్ణనలూ తత్తదుచితస్థానంలో వుండాలి. ఇపుడు వీటికి అనుచిత ప్రాధాన్యమిచ్చి గోరంతలు కొండంతలు చేస్తున్నారు.

రోమనుడైన 'కేటో' ఎవరికో సరిగా జ్ఞాపకంలేదు కాని, తనభార్యను ఎరువుయిచ్చాడు. చంద్రవంశపు పట్టమహిషలను పుండాకోరులైన బ్రాహ్మణులకు బాహాటంగానే తార్చినట్లు కనిపిస్తుంది. బాహాటంగా జరిగినవే యీలావుంటున్నపుడు యింక రహస్యంగా ఎన్ని దుర్మార్గాలు అవినీతికర చర్యలు దోషాలు జరిగాయో కదా? మీ యితిహాసాలను పురాణాలను వొక్కసారి చదివిచూద్దూ నీకేతెలుస్తుంది!

నువ్వు వాస్తవికవిషయాలను యదార్థాలను కప్పిపుచ్చకు. ఇంతే నేను నిన్ను కోరుతున్నది. రోగికి డాక్టరు శస్త్ర చికిత్స చేసినట్లు సమాజంలోగల రుగ్మతలను కత్తితీసుకొనికోసి దేనికది విడదీసి అన్ని భాగాలనూ పరీక్షించి చూడు.

మనం మూర్తీభవింపచేయవలసిన ప్రేమ విశ్వమానవ ప్రేమ. తోటి మానవుణ్ణి హృదయమిచ్చి ప్రేమించు. నిజమైన ఆరాధించతగిన ప్రేమయేది? తనయుగంలోవున్న అవధులలోనే పోనీ, క్రీస్తు యేది బోధించాడనుకుంటున్నామో దేన్ని కళావిలాసమని కవితాసత్యమని షెల్లీ ప్రవచించాడో ఇదీ ఉత్తమమైన రాజమార్గమని దేనిని బుద్ధుడు మనకు ఉపదేశించాడో అదే నిజమైన ఉన్నతమైన ప్రేమ! మానవజాతిపై మనకు వుండవలసిన ప్రేమ!

ఏనాడు బౌద్ధమతం భారతదేశంలో తుడిచిపెట్టబడిందో ఆనాడే భారతదేశం మతవిషయిక ఆత్మహత్యను చేసుకుంది.

* * *

ఎక్కహిల్ హౌస్
ఉదకమండలం
24 మే 1909

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం పంతులు,

నీకార్డు అందింది. నాధన్యవాదాలు. నువ్వుపంపిన 'పదముల పట్టిక' చేరింది. వీటిలో కొన్నిశబ్దాలు నిఘంటువులలో నీకగుపిస్తాయి. కన్యాశుల్కం చివర పెద్దజాబితా చేరుస్తాను. శ్రీ వై. నారాయణమూర్తి నానాటకాన్ని "అత్యద్భుతమైన కళాసృష్టి" అంటున్నారు. కాని నూటఇరవై ఎనిమిదో పేజీ వచ్చేసరికి ప్రధానోత్సుకత అనే గడపముందు నిలబడ్డట్టు నీకనిపిస్తుంది.అటు తరవాత వచ్చేరంగాలు, నాటకంలో ఉత్తమమైనవని నేను భావిస్తున్నాను.

శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిగారి 'ఉషా' నాటక ప్రతినొక దానిని శ్రీ వేంకటేశ్వరులు నాకు పంపించారు. పాపం, వేంకటరాయశాస్త్రిగారికి "కళ" అంటే యేమిటో బొత్తిగా తెలియదు. గ్రీకు నాటకాలలో "కోరస్" ల్లాగ ఆంగ్లంలో "ప్రొలోగ్"ల వలె కథాకథనం కోసం ఆయన తన నాటకంలో విష్కంభాలను ఆశ్రయించారు. నాటకంలోవచ్చే దేవతామూర్తులను వొట్టి పిరికి పందలుగా చిత్రించారు. ఇక బాణా సురుణ్ణంటావా కడు దురహంకారిగా మర్యాదా మప్పితమూ యేకోశానాలేని జడునిగా అమితనీచునిగా తనతండ్రి అని ఉష చెప్పుకుని గర్వపడేందుకు యెంతమాత్రం తగనివిధంగా సృష్టించారు. దిక్పాలకుల్ని బాణాసురుడు "ఒరే!" అని సంబోధిస్తాడు.

మరొక నాటకం వ్రాతామని కథాప్రణాళిక సిద్ధం చేసుకుంటున్నాను. వ్రాతప్రతిలోవున్న మూడోనాటకం నీకు తెలుసుకున్నదేకదా! అయితే వీటిని అచ్చొత్తించే మార్గం? అక్కడ వుందయ్యా వున్న చిక్కల్లాను!

అన్ని విధాలా నీయోగక్షేమాలను కాంక్షిస్తున్నాను.

ఎక్కహిల్ హౌస్
ఉదకమండలం
2 జూన్ 1909

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం,

నీ ఉత్తరం నాకెంతో ప్రీతిని కలిగించింది. నిన్ను నేనెన్నడూ అపార్థం చేసుకోలేదు. 'కన్యాశుల్కం' నాటకంలో వేశ్య కనిపించే రంగాలు చెప్పుకోతగ్గంత గొప్ప నీతిస్ఫోరకమైనవి కావని నువ్వువ్రాసిన వాక్యాలను మాత్రమే నేను విమర్శించాను. ఇలాగ విమర్శిస్తున్నపుడు మన భావనాత్మక సాహిత్యంలోని నైతికధర్మాలను పర్యావలోకించాను.

నైతికజ్ఞానమన్నది గుణస్వభావాలనుబట్టి కొంతవరకూ తప్పక ఏర్పడుతున్నమాట నిజం. అయినా కేవలం వీటిపైననే అది ఏర్పడుతున్నదని నేనెన్నడూ చెప్పలేదు. నైతికభావాలను గురించిన ఆక్షేపణ వ్యక్తుల గుణస్వభావాలనుబట్టి కొంతవరకు కలుగుతున్నదని మాత్రమే నీకు నేను వ్రాసిన విషయం. అలాగ వ్రాస్తున్నపుడు సాహిత్యసిద్ధాంతాలను, తీరులను, తీర్పులను దృష్టిలో పెట్టుకుని ప్రస్తావించాను. నేను వున్న యదార్థమిదీ అని పేర్కొన్నాను. సాహిత్యవిమర్శనచరిత్రను పరిశీలిస్తే నేను చెప్పినది నిజమేనని ధృవపరుస్తుంది. ఆధ్యాత్మిక నీతిశాస్త్రాలను నువ్వొకసారి పరికించినట్లయితే యిక మనకీవివాదమే వుండదు.

స్త్రీ పురుష లైంగికసంబంధాలను వేటికవి ప్రత్యేకించి విశ్లేషించి సమగ్రంగా పరీక్షించాలని నా అభిమతం. లేబరేటరీల నుంచి కన్వెన్షన్ల రంగుదీపాలను తొలగించి స్త్రీపురుష శారీరక సంబంధాలను చాలా సూక్ష్మాతిసూక్ష్మంగా దేనికది విభజించాలని నా కోరిక. శారీరక శాస్త్రసూత్రాలతో చారిత్రక దృష్టితో వీటిని పరిశీలించు; పరీక్షించు. అపుడు వాటికిగల నిజమైన మూల్యమెంతో నిర్ణయించడం అలవరుచుకో.

జీవితంలో నువ్వు సత్యాన్ని ప్రేమిస్తున్నావుకదా. సత్యమనే దానిని ఆరాధిస్తున్నావుకదా; మరి సెంటిమెంటులోవున్న సత్యమును ఎందుచేత అన్వేషించవు? అనుస్యూతంగా మనస్సునంటిపెట్టుకున్న భావాలలోని సత్యమును ఎందుకని గ్రహించవు? మగవాళ్ళ అధికారం కింద పెత్తనం కింద బానిసలుగా ఆడవాళ్ళుఎలాపడివుంటున్నారో ఎంత మ్రగ్గిపోతున్నారోనేనూహించుకోగలను. నువ్వామాత్రం ఊహించుకోలేవా? ఊహించిచూడు. నీచుట్టూ కనిపిస్తున్న వైవాహిక జీవితాన్ని పరిశీలించు; అవగాహన చేసుకో.

బలహీనులైన కురూపులైన దుర్మార్గులైన నిరుపేదలైన భర్తలనుగురించి భార్యలు యేవిధంగా తలపోస్తారో కాస్త వూహించేందుకు ప్రయత్నించు. 'అయితే దుష్టులు, కురూపులూ అయిన భార్యలు మాత్రంలేరా' అని బహుశా నువ్వు ప్రశ్నించవచ్చును. కాని స్త్రీలు బానిసలు. స్వాతంత్ర్యమన్నదేమిటో వాళ్ళు ఎరగరు. భార్యలు తమ భర్తలయందుండగోరు సద్వర్తన పవిత్రతలకంటె ఎక్కువ సద్వర్తన పవిత్రతలను భార్యలయందు వుండవలెనని భర్తలు వాంఛిస్తున్నారు. ఇదే స్త్రీలకూ పురుషులకూ వుండే వ్యత్యాసం.

మాటవరసకి సద్వర్తనపరులుకాని మగవాళ్ళనందరినీ నువ్వు అసహ్యించుకుంటున్నావనుకుందాం. వాళ్ళను నువ్వు ద్వేషిస్తున్నావనే భావించుకుందాం. ఇపుడు నీ స్నేహితులలో యీ గుణపరీక్షకు ఎంతమంది నిలబడతారు?

స్త్రీ ఖిన్నురాలు కావడానికి కారణం తాను యివ్వగలిగిన దానికంటె అధికంగా పురుషుడు తననుంచి వాంఛిస్తున్నాడు కదా అని. అయితే పురుషుడు దుఃఖితుడు కావడానికి హేతువు తాను అపేక్షించినంతగా స్త్రీ తనను

పువ్వుల్లో పెట్టి పూజించడం లేదని; నిశ్చలభక్తితో ఆరాధించడం లేదని. ఈర్ష్య అంటేఏమిటి? భర్త అందగాడు కాదు. రూపురేఖావిలాసాలు లేనివాడు. భార్య అతని అందచందాలను మెచ్చుకోలేదు. అందచందాలుగల వొక అపరిచయస్థుని మెచ్చుకోకుండా వుండలేదు. కాని ఆమె అలాగ చేయకూడదు. ఎంత అసాధ్యం! భర్త తెలివి తేటలు లేనివాడు. అతనికి యింగితజ్ఞానం పూజ్యం. అయినాసరే, అతని మేధాసంపత్తిని భార్య ప్రస్తుతించి తీరాలి.

ఈ విధంగా తార్కికదృష్టితో దీనిని తరచి తరచి విస్తరించి చూడవచ్చును.

జపానుదేశంలో "గైషా" అనే నృత్యంచేసే భోగంపడుచులను గురించి నువ్వు చదివేవుంటావనుకుంటాను. స్త్రీ పురుష శారీరక సంబంధాలు ఆదేశంలో అంతపట్టింపుగా లేవు. ఇలాగ ఇవి ఒక ప్రక్క యథేచ్ఛగవుంటూనే వున్నవి. మరొకవంక దానిసరసనే, ఖండితమైన జాతీయ జీవితమూ, భౌతికజీవితావసర వస్తు సంపద పుష్కలంగా వుంటూనేవున్నాయి. ఇంతకంటె విచిత్రమేమంటే, ఆదేశంలో ఉన్నత రాజకీయ ఆదర్శాలు బోలెడు!

సెంటిమెంటు వూసుకేంగాని, స్త్రీపురుష శారీరక సంబంధమైనసమస్యలను నేనిలాగ వీక్షిస్తాను, విశ్లేషిస్తాను, పరిశీలిస్తాను. సమాజం నిర్ణయించిన నీతిసూత్రాలు మనకు కొన్ని వున్నాయి. వాటిని గౌరవించడం మనవిధి. అందులో స్త్రీ పురుష పరస్పర సంబంధాలను విధంచే ధర్మసూత్రం వొకటి. ఈ సాంఘికశాసనాలు మన కవరోధం కలిగిస్తున్నవని, మనలకు వెనక్కు లాగుతున్నవని మనకు రుజువవుతున్నపుడుతప్ప, వీటి నతిక్రమించడం వొకనేరమే. అయితే ఈ సాంఘికశాసనాలు ధర్మాలు, లోపభూయిష్ఠంగా వున్నపుడు వాటిని మనం బాహాటంగా ఎదుర్కొని సంస్కరించవలసి వుంటుంది. నువ్వొక న్యాయానికి ధర్మానికి, సామాజికనిమయానికి లోబడి వుండవలెనన్నపుడు, దానిని అనుసరిస్తున్న నీకూ వొకహక్కువుంది. అది ఎంతవరకు అంగీకారయోగ్యమో దానిని సూక్ష్మాతిసూక్ష్మంగా పరిశీలించే నీకుగల యీ హక్కును ఎవరూ రద్దుచేయరాదు. అది దోషభూయిష్టమైనదని నువ్వువిశ్వసిస్తున్నపుడు, దానిని సంస్కరించే హక్కూ అధికారమూ నీకు వుంది.

నీతి, నైర్మల్యపవిత్రములనే అనుభావాలను నేను కొనియాడుతున్నాను. అయితే అట్టి అనుభవాలకు గల నిజస్వరూప మెట్టిది? వీటి నిజతత్వమేమిటి? వీటి పుట్టుకలు, నడత యేవిధమైనవి? ఈ పవిత్రత ఎందులో యిమిడివుంది?

అందుకోలేని దుస్సాధ్యమైన సామాజిక నీతిసూత్రాలపై స్త్రీపురుష సంబంధాలు ప్రస్తుతం ఆధారపడివున్నవని నాభావం. ఈ సామాజిక నియమాలు నిర్ణయిస్తున్న స్థాయి, ఎవరూ చేరు కోలేనంత దుస్సాధ్యమైనదనీ ఎవరికి అందుబాటులో లేనిదనీ నా నమ్మకం. ఈ ఆదర్శాలలో అనేకలోపాలు వున్నాయని నేననుకుంటున్నాను.

మనం యేదయితే నిజమని నమ్ముతున్నామో దానిని ఆ పరమసత్యాన్ని మనం నిర్మొహమాటంగా చిత్తశుద్ధితో నిష్కర్షగా, పైకి చెప్పవలసిన సమయ మాసన్నమయింది. మనకు మనమే, సత్యంపట్ల విధేయులమై వుండాలి. మనకు మన అంతరాత్మయే సాక్షి. నువ్వంటున్నావుకదా అపవిత్రురాలైన వివాహిత స్త్రీపురుషు లిద్దరూ వొకభోగంపడుచు వలె సమానంగా ఏవగించుకోతగినవారని. ఈ రెండుతరగతులవారికి వున్న వ్యత్యాసం ఏమిటో నువ్వాలోచించి నిర్ధారించలేవా? కాస్త దూరం యోచిస్తే అసలువిషయం నీకిట్టే అవగతమవుతుంది. నీ ఆలోచనల కట్టి శక్తివున్నది కనక యీ వ్యత్యాసాలను అవలీలగా పోల్చుకోగలుగుతావు. కొంచెం నిశితంగా ఆలోచించిచూడు. వొక్కసంగతి: భోగంపడుచు తనవృత్తికి బద్ధురాలు, విధేయురాలు. దేనిని చెబుతున్నదో దానిపట్ల ఆమె నిజాయితీగా ప్రవర్తిస్తోంది. నేనీ విషయాన్ని దానిస్వభావాన్ని బట్టి విషయబద్ధంగా యోచించిమాత్రమే అవలోకిస్తున్నాను.

ఇన్ని విషయాలను యింత విస్తరించి ఎందుకు వ్రాస్తున్నానంటే నా రెండవ నాటకంలో ఈ సమస్యను కొద్దిగానైనా చర్చించ దలుచుకున్నాను

అవును కామ్టే అనే పాజిటవిస్టుతత్వవేత్త మానవత్వాన్ని వొక మతవిశ్వాసుగా విస్తృతపరిచాడు మానవత్వమంటే ఆయన ఏవిధంగా విస్తృతపరిచాడో అదేపద్ధతిని తు చ తప్పకుండా నేను దానిని పరిగణించను ఏమంటావా మతవిశ్వాసాలనేని ఆచరణకు అసాధ్యమైనవి నిరోధకమైనవి సంకెబండల వంటివి మానవుని ప్రేమించడమన్నది అతిసాధారణమైన జీవిత సూత్రం ఇతరులను ప్రేమించడంవల్ల మానవునికి నిరవధికానందం సిద్ధిస్తున్నది మనం వొకరికి యిచ్చేప్రేమ మళ్ళీ మనకు ప్రేమను కొనితెస్తుంది వొకరినొకరు ప్రేమించుకోవడం ఎంత మహత్తరమైనదని ఈ భూమిమీదకు స్వర్గం దిగివచ్చినంత భూలోక స్వర్గమే

ఆధునికపాశ్చాత్యరాజ్యాంగవ్యవస్థ దాని పరిపాలనా పద్ధతి వొక విచిత్రమైన కలగూరగంప ఇందులో కొద్ది మానవత్వం వున్నప్పటికీ మితిలేని స్వార్ధపరత్వంతో యిది కూడుకునివుంది యీ రెండింటిలో ఏది జయిస్తుంది? స్వార్థపరత్వమే కాబోలు

శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారి ఉషా నాటకం గురించేకదూ ఆ మధ్యనే నేనీనాటకం చదివాను నాకుతట్టిన అభిప్రాయాలను నాటకప్రతిలో ఆయాచోట్ల వ్రాసివుంచాను శ్రీ వై నారాయణమూర్తి చదువుతామన్నారు పుస్తకం యిచ్చాను అదిఎందుకూ కొరగాని పుస్తకం శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిగారు బొత్తిగా పసిపిల్లల మనోభావాలు కలవారనికాని సహజ విలక్షణ భావనాశక్తిలోపించినవారనికాని నేన్నెదూ అనుకోలేదు ఒక అంకం ఉషావిరహం మరొక అంకం ప్రద్యుమ్న విరహం శైలిచూతామంటే పాతఫక్కీ తలనొప్పి పాతఫక్కీ తలనొప్పి చికాకు అన్నీ పాతసంప్రదాయలే అంతా కన్నెన్నన్నమయం తామర ఆకులు సెజ్జలు చంద్రకిరణతాపం విరహవేదన అన్నీని లేని వేం లేవు పాత్రౌచిత్యమూలేదు కదలికాలేదు పాత్రచిత్రణాలేదు బాణాసురుని మేనల్లునికీ ఉషాధాత్రేయికీ మధ్య నాటకకర్త నడిపించిన శృంగారఘట్టాలు చదవడానికీ అసహ్యమే వినడానికీ రోతే వొట్టి అశ్లీలంతప్ప మరేమీ కనిపించదు శాస్త్రిగారు బహుశానదీ నే హస్యచమత్కారాలనుకుంటున్నారు

కన్యాశుల్కం దాదాపు అయిపోయినట్టే చివరిరంగం అచ్చవుతోంది త్వరలోనే పూర్తినాటకం నీ చేతికొస్తుంది శ్రీనారాయణమూర్తి దీనిని అత్యద్భుత కళారూపమంటున్నారు కాపీలు త్వరత్వరగా చెల్లుబడి అవుతాయని పెద్ద పెద్దబుక్సెల్లర్లు జోస్యంచెబుతున్నారు మిస్టర్ ఏట్సు నాటకాన్ని కొనియాడుతూ బహుచక్కని పీరికవ్రాశాడు మరి మనం పొగడ్తల మీదనే బతుకుతున్నాం కదూ

ఈ ఏడు నా ఆరోగ్యం సరిగాలేదు బాగానీరసించిపోయాను కాని ఉదకమండలం వచ్చాక కాస్తనయం ఇప్పుడు కులాసాగానేవుంది

నాటకం చివర నువ్వు పంపిన 'పదములపట్టిక లో కొంత భాగం చేరుస్తాను మీనాన్నగారికి నావందనాలు నెల్లూరు నువ్వెపుడు వెళతావు?

పి యస్ మద్రాసు నుంచొచ్చే మెయిలు నెల్లూరు ఎన్ని గంటలకు చేరుతుందో

* * *

ధాకర్సు గార్డెన్సు
రాయపేట మదరాసు
24 జూన్ 1909

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం

కన్యాశుల్కం వొకకాపీ నీ పేరున నిన్ననే మెయిలులో పోస్టుచేశాను దానిని సమీక్షించు నీలగిరి పాటలు కాపీ నీదగ్గర వుందనుకుంటాను వుంటే కన్యాశుల్కంతో పాటు వాటినీ విమర్శించు

అబ్బెబ్బే ఈ మనిషికి కావ్యభాషంటే కలం ఆడదు అందుకే వాడుక భాషలో కన్యాశుల్కం వ్రాశాడు నోటికందని ద్రాక్షపళ్లు పలుపురొద్దు అని ఛాందసగ్రాంధిక వాదులు అనకుండా నీలగిరిపాటల్ని నీ సమీక్షలో ప్రస్తావించు నీ సమీక్ష నాకుపంపు బహుశా దాన్ని హిందూసుందరి పత్రికకు పంపిస్తాను

అబ్బ తూర్పు కోస్తాప్రాంతం ఎంత ఉపద్రవానికి గురయింది మీజిల్లా ఎక్కువ నష్టానికి లోనయిందనుకుంటాను మూడు రైలుపెట్టెలు సర్వనాశన మయాయని విన్నాను అయితే చనిపోయినది ముగ్గురేనా ?

పాపం రంగయ్యచెట్టి పోయినాడు మంచిమనిషి అతని పద్ధతులు అతనివీ వాటిప్రకారం యోగ్యుడే నా పేరికలో అతన్ని దూయబట్టుకున్నాను అతని మరణంవల్ల బోర్డాఫ్ స్టడీస్ లో ఖాళీ యేర్పడింది ఒ అంటే న రాని వ్యక్తిని సభ్యునిగా నియమించవద్దని శ్రీకృష్ణస్వామయ్యర్తుతో చెప్పాను అతని స్థానంలో శ్రీరామానుజాచారిగారిని నియమించమని సూచించాను

పి యస్ పాప్యులర్ పుస్తకాలను ప్రచురించాలని కొందరీ మధ్య తలపెట్టినట్లు విన్నాను క్యూరేటరు రిజస్టర్డు బుక్కుల జాబితాలో నాపేరు కనిపించిందని యీ మధ్యనే ఎవరో నాతో అన్నారు కాని పుస్తకమేదీ నేను రిజస్టరు చేసుకోలేదే

ధాకర్సు గార్డెన్సు
పీటర్సు రోడ్డు
రాయపేట, 1 జూలై 1909

ప్రియమైన సుబ్రహ్మణ్యం

నీకుపంపిన పుస్తకం అందలేదంటివి నీతోపాటు మరి ముగ్గురు స్నేహితులకు పంపించాను ఇద్దరు తమకు అందినట్లు తెలిపారు పోస్టలువాళ్ళు ఏదో మజాచేసి వుంటారు కనుక్కో మళ్ళీ మరొక కాపీ నీకు పంపాను సమీక్షవ్రాసి దాన్ని నాకు పంపించు విమర్శించేటపుడు నీ అభిప్రాయాలు నిష్కర్షగా వుండాలి మొగమాటం వొద్దు విమర్శ నిష్కర్షగా వ్రాయక పోతివా అది పాక్షికమే అవుతుంది పాక్షిక విమర్శనలకు విలువలేదు నీ అంతట న వ్వే నిర్ధారించుకొని నీ నిర్ధారణలమీదనే నువ్వు ఆధారపడడం నేర్చుకోవాలి మనకు అభిప్రాయభేదం వస్తుందనుకో. వస్తే రానీ పరవాలేదు కొంప మునిగిపోదు రచయిత తాను ఏదివ్రాసినా అందుకుఏదో ఒక సమర్థన వుందనుకుంటాడు అది సబబైనది కానీ కాక పోనీ దానితో నీకు నిమిత్తంలేదు

—— దురదృష్టవశాత్తూ యిప్పుడు రిజస్ట్రేషన్ డిపార్టుమెంటు వొక్క మూరోపియను చేతుల్లో వుంది నా స్నేహితుల కెవరికీ అతనికి చెప్పేపాటి చనువులేదు వచ్చే ఆదివారం నువ్విక్కడికి రాగలవూ వొకట్రీ రెండు రోజులు నాతో

గడుపుదువు గాని నేను ధాకర్సు బంగళాలో వుంటున్నాను నాతోపాటు నువ్వూ వుండవచ్చును వాళ్లు నీకో రోజు సెలవివ్వరూ?

* * *

ధాకర్సు గార్డెన్సు
రాయపేట
7 జూలై 1909

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం

మూడోతేదీన నువ్వురాసిన ఉత్తరం చేరింది విజయనగరంలో నీకొక ఉద్యోగం చూసిపెట్టలేకపోయినందుకు నాకు చాలావిచారంగా వుంది రిప్పన్ హైస్కూలును నిర్వహించాలనే పథకం విఫలమయిపోయింది నువ్వు విజయనగరంలో స్థిరపడితే బాగుండిపోనని నేను ఆశిస్తూవచ్చాను అలాంటి అవకాశాలు త్వరలో లభిస్తాయని మనం ఆశిద్దాం కాకినాడలో ట్యూటరు ఉద్యోగం చెడ్డదికాదు కాని రెండేళ్ళబాండుమాత్రం యిబ్బంది అయినప్పటికీ నువ్వా ఉద్యోగంలో చేరడం మంచిదని నాసలహా ఇంతకంటే యోగ్యమైనది దొరికినట్లయితే నిన్ను ఆబాండు నుంచి తప్పిచేటట్టు కాలేజి కమిటీచేత సులువుగా మనం వొప్పించవచ్చును ఇక సమీక్ష గురించి హిందూలో మిస్టర్ వెంకన్న రాసిన ఆ రెడెడ్‌స్టఫ్‌ను నువ్వు చూసేవుంటావు మొదటిపేరాను అతను టైమ్సు ఆఫ్ యిండియా నుండి కాపీ చేశాడు నేనిక్కడ అధమపక్షం పదిహేను రోజులుంటాను

వొక తెలుగు పుస్తకాన్ని ఎలా రివ్యూచేయాలో తెలుసున్నవ్యక్తి నాఎరికలో ఎవడూ లేడు అన్నట్టు శ్రీ డి నరసయ్య అనే పండితుడు వొకాయన పీపుల్సుఫ్రండ్ అనే వొక వారపత్రికను నడుపుతూవుండేవాడు ఆ పత్రిక యిప్పుడు వెలువడడంలేదు ఆయన నెల్లూరు వాస్తవ్యుడు ఇప్పుడు వున్నారూ? వుంటే ఆయనచిరునామా నాకుపంపించు ఆంగ్లభాషలో ఆయన గట్టివాడు వొకసారి ఆయన్నికలుసుకో

* * *

అడ్మిరాల్టీహౌస్
మైలాపూరు
31 జూలై 1909

ప్రియమైన సుబ్రహ్మణ్యం

నీకార్డు చేరింది ధన్యవాదాలు మేం శుక్రవారం బయలుదేరుతాం కాకినాడ చెడ్డ ఊరేమీకాదు పెద్ద వ్యాపార కేంద్రం అంతేకాక సాహిత్యకేంద్రం కూడాను చక్కటి శీతోష్ణపరిస్థితి పోలవరం జమీందారు తదితర స్నేహితులకు నిన్ను పరిచయం చేస్తాను "ఆర్యమతబోధిని" సంపాదకులు శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారితో పరిచయం పెట్టుకో, ఆయన నానాటకాన్ని రివ్యూ చేస్తామన్నారు కాకినాడనుంచి వెలువడే మహిళల రెండు పత్రికలకు నా నాటకప్రతులను పంపించాను "సరస్వతి"లో వొక సమీక్ష అచ్చౌతుంది "రవి" సంపాదకులు యెవరు?

పోలవరం జమీందారుతో ఉంటున్న శ్రీ డి. శివరావు పంతులుకు నిన్ను పరిచయంచేస్తూ ఒక లేఖ వ్రాశాను దానిని యీ ఉత్తరంతో జతచేసి పంపిస్తున్నాను శ్రీ శివరావు పంతులు మాకు దగ్గర బంధువు సాహితీపరుడు

ఆయన్ని నువ్వు కలుసుకున్నప్పుడు "రవి" సంపాదకులకు వొక కాపీ పంపించమనిచెప్పు. కాకినాడ "సరస్వతీ" ఆఫీసు మేనేజరుకు అమ్మకానికై రెండు వందల కాపీలు పంపించాను. పుస్తకాలు ఎక్కడ లభిస్తాయో రివ్యూలలో పేర్కోవడం అవసరం. హిందూ మెయిలు పేపర్లలోనూ మదరాసు తెలుగు పత్రికలలోనూ వెలువడిన సమీక్షలను నువ్వు చదివావా?

పుస్తకాల చెల్లుబడి మందంగా వుంది. ఒకడు ఒక పుస్తకాన్నికొంటే దాన్ని ఎరువు పుచ్చుకొని చదివేవాళ్ళు యిరవై మంది. మనది పేదదేశం.

పోర్టు, విజయనగరం
11 ఆగస్టు 1909

ప్రియమైన సుబ్రహ్మణ్యం,

నీ వుత్తరాలు ఎప్పటికపుడు అందుతూనే వున్నాయి. ఒంట్లోశక్తిలేకపోయినా నువ్వు వూహించినట్లు పనిమటుకు లావుగానే వుంది. ఇక్కడికి వస్తానని నువ్వు వ్రాసినందుకు సంతోషం. దయవుంచి "సరస్వతీ" ఆఫీసు మేనేజరును ఒకసారి కలుసుకో. ఆయనపేరు శ్రీ కామేశ్వరరావనుకుంటాను. నాపుస్తకం ఎలా అమ్మకమౌతున్నదో ఆయన్నడిగి కనుక్కో. శ్రీబ్రహయ్యగారి "ఆర్యమతబోధిని"లో సమీక్ష వెలువడిందా? వచ్చే శని ఆదివారాలలో నువ్విక్కడికి వచ్చినట్లయితే వర్డ్సువర్తు 'మైకేల్' మీద వొక చిన్నవ్యాసం తయారు చేయాలని అనుకుంటున్నాను. విషయాన్ని సేకరిస్తున్నాను.

ఉదాత్తగంభీరభావాల అనుభూతుల అభివ్యక్తీకరణకు వాడుకభాష అన్నివిధాల యోగ్యమైనదని చూపడానికి బిల్హణుని కథను నాటకంగా రచిస్తున్నాను.

అక్కడ పని నీకు అభిరుచిని కలిగిస్తున్నదా? మెట్రిక్ విద్యార్థులు ఏవ్యాకరణం చదువుతున్నారు? నెస్ఫీల్డేనా? కాక పోతే ఏవ్యాకరణాన్ని వాళ్లు ఉపయోగిస్తున్నారో, అది ఒక కాపీ పట్టుకురద్దూ.

* * *

పోర్టు, విజయనగరం
4 డిసెంబరు 1910.

ప్రియమైన సుబ్రహ్మణ్యం,

ఇంతకాలమై నీ యోగక్షేమాలు నాకు తెలియచేయకపోతే ఎలాగయ్యా? ఈమధ్య నేనువ్రాసిన కవిత్వం ఆంధ్రభారతిలో అచ్చుపడింది; చూశావా? 'డామన్ పిథియస్'ను ప్రాచీన సంప్రదాయలకు కట్టుబడిన పత్రికలవాళ్ళు సైతం [illegible] మెచ్చుకొంటున్నారు. శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి విమర్శ ధాటీగా వుందని కాకినాడలో చాలామంది భావిస్తున్నారని దానికి సమాధానం వ్రాయవలసిందని ఇదివరకొక మాటు నాతో నువ్వన్నట్టు నీకు జ్ఞాపకం వుండివుంటుంది. ఈ మధ్యనే 'శశిలేఖ' పత్రికలో నా విశాల దృక్పథాన్ని వివరిస్తూ వొకవ్యాసం వ్రాశాను. 'ఆంధ్రకేసరి' లోకూడా అది నీకు కనిపిస్తుంది. వాటిని చదివి నీ అభిప్రాయాన్ని తెలుపు. ఇంకా చాలావ్యాసాలు వరస వరసగా ప్రకటిస్తాను.

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన 'శకుంతలాపరిణయం' వొకసారి చూసి 'కవిస్తుతి' ఆదిగాగల పద్యాలు కాపీచేసి పంపించు. ఎఱ్ఱా ప్రగడ 'నృసింహపురాణం' లోనివి సైతం కాపీచెయ్యి. ఇప్పుడు నువ్వేంచేస్తున్నావు? మీ నాన్నగార్ని అడిగినట్టు చెప్పకోరుతాను. ఆయన ఆరోగ్యం బాగా వున్నదని అనుకుంటాను.

*　　　*　　　*

అడ్మిరాల్టీహౌస్
మైలాపూరు, మద్రాసు
3 ఏప్రియల్ 1911.

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం,

నీ ఉత్తరం అందింది. ఎంతో అభిమానంతో నువ్వు వ్రాసిన వాక్యాలకు నాధన్యవాదాలు. ఆఖరికి నావంటి వృద్ధులకుసైతం కొంచెంప్రోత్సాహం అవసరం. అందులోనూ ప్రేమాభిమానాలున్న యువకుడివి; మరి నీపోటి మిత్రులవద్ద నుంచి అలాంటి ప్రోత్సాహం లభిస్తూవుంటే యిక అడిగేవా!

నాఉద్యమం ప్రజల ఉద్యమం. సంస్కృతిపరుల భావసంపద నాకు అండగావుంది. అసలువిషయాన్ని అర్థం చేసుకోజాలని ఎవరోకొందరు వ్యక్తులు నాకువ్యతిరేకంగా వ్యూహాలను పన్నితే పన్నుగాక! నేనేమీ లక్ష్య పెట్టను. వాళ్ళను మార్చినా భాషకు జరిగే మేలు యేమీ లేదు. వాళ్లు ఘోరమైన ప్రాచీన కృతక గ్రాంధిక భాషను వ్రాయడానికి అదోక వ్యసనంలాగ అలవాటు పడిపోయారు! దానికి కట్టుబడిపోయారు. అది వొదులుకొని వారు నూతనభాషను చక్కగావ్రాయగలుగుతారని నేను కలలోకూడా ఆశించలేదు. పోనీ, ప్రాచీనమైన గ్రాంధికభాషనైనా తేటగా సున్నితంగా వ్రాయగలరా అంటే అదీ కనిపించదు. నిర్దుష్టమైన గ్రాంధికం వ్రాసేవారు బహు అరుదు. లలితమైన సుందరమైన వాడుకభాషలో గ్రంథరచన కొనసాగించే సంప్రదాయ మొకటి తలెత్తాలంటే నీవంటి యువకులు నాకవసరం.

నేటికిసైతం నాఉద్యమానికి కాకినాడు వ్యతిరేకంగా వున్నందుకు విచారిస్తున్నాను. వివాదాలలో నేనవలంబించే పద్ధతి వేరు. ప్రతి పక్షీయులను తమకు తోచినరీతిని వ్రాసుకుపోనిస్తే పోగాపోగా వాళ్లే దారితప్పుతారు. వొక్కొక్క విమర్శకునికీ వరసవరసగా నేను సమాధానాలిస్తున్నాను. బహువింతలు గొలిపేవిషయాలను ప్రస్తావిస్తూ విమర్శకులనందరినీ ఎదుర్కొంటున్నాను. ఇన్నాళ్ళకి వాళ్ళు నన్ను గౌరవించడం నేర్చుకున్నారనుకుంటాను. శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు మర్యాద చూపుతున్నారు. మద్రాసులోవున్న గ్రాంధిక భాషావాదకూటమి నాయకులు నన్ను చూడడానికివచ్చారు. నాతో కత్తులు దూయడానికి ఎవరూ తొందరపడడం లేదు. సంశయిస్తున్నారు. వ్యావహారిక భాషా ఉద్యమం సాధించిన పురోగతికి నేనుపూర్తిగా సంతృప్తి పడుతున్నాను. కాని నాకు కావలసినదల్లా హెచ్చు మంది రచయితలు; మృదుమధురమైనశైలిలో మెలకువతో వాడుకభాషను రాసే యువకులు నాకవసరం. ప్రాచీన గ్రాంధిక భాషను వ్రాస్తామని దర్పానికిపోతూ వాడుకభాషను కృతకం చేసే రచయితలు నాకవసరంలేదు.

మీసోదరుడు పరీక్ష ప్యాసవాలని నాకోరిక. పూజనీయులైన మీనాన్నగారికి నానమస్కారాలు. నీకష్టాలేమిటో నేను సులభంగా గ్రహించుకోగలను. సెకండు గ్రేడు ప్యాసైతివా ప్రాక్టీసుపెట్టు. అంతేకాని గవర్నమెంటు నౌకరీలో

ప్రవేశించావు కనుక! క్రేన్‌లాగ నిన్ను మీదకు ఎత్తే చుట్టాలుంటే తప్ప గవర్నమెంటు నౌకరీకి ఎదుగూబొదుగూ వుండుదు. ప్రమోషనువచ్చేసరికి తలప్రాణం తోకకు వస్తుంది. సబార్డినేటు రెవిన్యూ నౌకరీ నీ నెత్తురు తాగేస్తుంది. నీమార్దవాన్ని ఉత్తేజాన్ని ఆహ్లాదాన్ని జలగలా పట్టి పీల్చేస్తుంది.

సరేకాని, నీకు సాహిత్య రచనోత్సాహం ఎందుకు సన్నగిలాలో నాకర్థం కావడంలేదు. వాక్యరచనావిన్యాసంలో తగు శ్రద్ధ కనబరుస్తూ హందాఅయిన వాడుకభాషను వ్రాయడం అభ్యసించి సాధన చేయగా చేయగా సుప్రసిద్ధ మహారచయితవు కాకపోయినా త్వరలోనే మంచి రచయితవౌతావు. నీకు విషయపరిజ్ఞానం వుంది. మొదట, పోనీ, మారు పేరుతోనేవ్రాయి. తెలుగుకవుల లేదా సంస్కృతకవుల, కాదాపర్షియను కవుల కావ్యాలను చదివి ఆకథలనువ్రాయి. ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచికలో కళాపూర్ణోదయ కథాభాగాన్ని కృతికర్తశైలిలో నేను వ్రాశాను. అది నీకుఉపకరిస్తుంది. పిల్లలమర్రి పినవీరన 'శకుంతలా పరిణయం' ఒక ప్రతిని నాకు పంపగలవా?

* * *

పోర్టు, విజయనగరం
2 ఆగస్టు 1911

ప్రియమైన ముని సుబ్రహ్మణ్యం,

ఈమధ్య మాతల్లిగారికి ఒంట్లో కులాసాగా లేదు. అందువల్ల నీకు వెంటనే జవాబీయలేక పోయాను. ఆవిడ జబ్బుకుతోడు మా వెంకటేశ్వర్లు కూడా మంచాన పడ్డాడు. ఇవతల యింట్లో యిలావుండగా అవతల ఆఫీసులో కొత్తమేనేజిమెంటు వల్ల చేతినిండా పనే. ఊపిరి సలపడం లేదు. నువ్వు ఆర్థిక యిబ్బందుల్లో వున్నందుకు నేను చాలా విచారిస్తున్నాను . లాయరుగా నువ్వు తప్పకరాణిస్తావని, త్వరలోనే నీ యిబ్బందులు మబ్బులు విడిపోయినట్లు విడిపోతాయని నా నమ్మకం. స్వశక్తిమీద ఆధారపడి ఆత్మవిశ్వాసంతో కృషిచేసినట్టయితే నువ్వు విజయం సాధించి తీరుతావు. నీకుగల ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు సాధారణమైనవికావు.

ఇంతకుముందు నేనువ్రాసినవాటికంటె 'లవణరాజుకల' ఎక్కువ శ్రుతిసుభగంగావుందని నేననుకోవడం లేదు. నూతన రీతులకు శైలికి ఛందస్సులకు ప్రజలు అలవాటు పడుతున్నారు. అంతే; మరేమీకాదు. ఒక కావ్యాన్ని చదివి దానిని సునిశితంగా పరిశీలించి తూచినట్టు విలువలుకట్టే విమర్శకులు మనలో బహు అరుదు. ఇప్పుడు పత్రికలలో వెలువడుతున్న విమర్శలకు నేనేమీ విలువ యివ్వను. నాగరికత సంస్కారం విజ్ఞానంగల నీబోటి వ్యక్తుల అభిప్రాయమంటే నాకు విలువ హెచ్చు.

* *

పోర్టు, విజయనగరం
1 సెప్టెంబరు 1911

ప్రియమిత్రమా;

చాలా కాలమై నీభోగట్టా నాకు తెలియడంలేదు. మన ఉద్యమం దినదినాభివృద్ధిని పొందుతున్నదని నీకు తెలపడానికి ఆనందిస్తున్నాను. నువ్వేమైనా రచిస్తున్నావా?

ఇండియన్ రివ్యూ కు చెందిన శ్రీ జి ఎ నటేశం సెనేటుకు పోటీ చేస్తున్నారు ఆయన మన జాతీయవీరులలో ఒకరు ధైర్యవంతుడు దేశభక్తుడు నిర్మాణదక్షుడు రాజకీయ ఆర్థిక సామాజిక తత్వశాస్త్రాలకు సంబంధించిన కొన్ని గ్రంధాలను ఆయన అచ్చొత్తించాడు ఆయన ప్రచురణలు అమూల్యమైనవి

కాకినాడ కాలేజీలో నీమిత్రులు శ్రీ వెంకటరంగయ్యగారిని తమవోటు శ్రీ నటేశంగారి కీయవలసినదిగా అడుగుతావని నమ్ముతాను ఆయన యేమన్నదీ నాకు ఉత్తరం వ్రాస్తావు కదూ?

మీ నాన్నగారికి నానమస్కారాలు

మిత్రుల లేఖలు

బి.టి. సావర్కారు
పూనా
15-1-1907

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

మీరడిగిన సమాచారం రేపు పంపుతాను. ఈలోపున గోత్రచరిత్రమునుండి ఈ అచ్చుకాగితములను పంపిస్తున్నాను. వాశిష్ఠ, కాశ్యప, శాండిల్య గోత్రములకు సంబంధించిన కొంత భోగట్టాయిందులో వుంది. వాశిష్ఠ, శాండిల్య గోత్రములువేరు. పునానుంచి మీరేపుస్తకాలను కొన్నారో నాకు తెలియచేస్తారా? బొంబాయినుంచి ఏ గ్రంథాలను కొన్నారు? మీరడిగిన సమాచారాన్ని పంపడానికి కొంత పరిశీలించవలసి వుంది. అందువల్ల రేపటి ఎల్లుండిలో ఇంకొక ఉత్తరం వ్రాస్తాను.

* * *

హేమచంద్రదాసు గుప్త

ది వంగీయ సాహిత్య పరిషత్తు మందిరం
243-1 అప్పర్ సర్క్యులర్ రోడ్డు, కలకత్తా
23 జనవరి 1912

ప్రియమైన అయ్యా,

మీకు, నారాయణమూర్తిగారికి, ఆతిథ్యమిచ్చే సంకల్పంతో నేటి సాయంకాలం అయిదున్నర గంటలకు మాపరిషత్తు మందిరంలో తేనేటి విందును ఏర్పాటు చేసుకున్నాము. మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించడానికి మీరు పరిషత్తు మందిరానికి సాయంకాలం విచ్చేస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

* * *

గురుదాస్ బెనర్జీ

నారికేల్ సంఘం
కలకత్తా
29 జనవరి 1912

ప్రియమైన అయ్యా,

మీరు 26 వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరమున్నూ, దయతో బహూకరించిన మీ కన్యాశుల్కమన్న నాటకప్రతిన్నీ అందినవి. భావప్రేరేపణాత్మకముగ ప్రతిభావంతముగ మీరు ఆంగ్లమునరచించిన నాటకపీఠికను చదివి మిక్కిలి ఆనందించాను; అనేక అమూల్య విషయాలను గ్రహించగలిగాను. నాకు తెలుగు భాష వచ్చి మీ నాటకమును చదవగలిగి వుంటే, ఇంకను ఉత్తేజితుడనైవుందును. నాకు మీభాష రానందుకు విచారిస్తున్నాను.

కన్యలను శుల్కమునకు అమ్మజూపే దురాచారాన్ని మీరు ఖండించినందుకు సంతోషం. ఈ దురాచారాన్ని మనువుసైతం నిరసించాడు.

"న కన్యాయాః పితావిద్వాన్
గృహ్ణీయా చ్ఛుల్క మణ్వమి
గహ్ణన్ శుల్కం హి లోభేన
స్యాన్నరోఽ పణ్యం విక్రయీ"

విద్యా సమస్యలపై నేను రచించిన ఒకచిన్న పుస్తకమును మీకు పంపుతున్నాను.

శారదాచరణమిత్రా

85 గ్రేస్ట్రీటు, కలకత్తా
15 ఏప్రియలు 1912,

ప్రియమైన అప్పారావుగారూ,

మీరీనెల మొదటి తారీఖున వ్రాసిన ఉత్తరమును పంపిన తెలుగు గేయమును అందాయి. ధన్యవాదములు. దేవనాగరలిపిలో అచ్చయిన ఆ గేయాన్ని నేను చదవగలిగాను. తెలుగు పుస్తకాలను దేవనాగరిలో అచ్చువేసినట్లయితే, ఉత్తరదేశపు భాషలకు, తెలుగుకు యిపుడున్న వ్యత్యాసం కొంత తగ్గుతుంది. మీ అనువాదంలో పెక్కు సంస్కృతశబ్దా ప్రయుక్తమైనవి కనక, నాకది చక్కగా అర్థమయింది.

మీ గ్రంథాన్ని ఒక నిధివలె దాచివుంచాను. 'దేవనాగర' ద్వితీయసంచికలో అది అచ్చుపడేటట్లు చ భారతదేశ, ఐక్యతకు మనం ఒకసామాన్యలిపిని, సాహిత్య భాషను పెంపొందించుకోవలసి వుంటుంది. చంద్‌నుగురించి 'నేషనల్ మాగజెన్'లో కొన్ని వ్యాసాలు అచ్చుపడినాయి. ఆ వ్యాసాలు ప్రచురితమయిన సంచి దొరకడం కష్టమే కాని వాటిని ఎలాగైనా సంపాదించి మీకుపంపిస్తాను, నా లైబ్రరీలో ఆ సంచికలు వున్నవేమో వెతికిచూడమని నా కుమారునితో చెప్పాను.

సాహిత్యపరిషత్తు సభ్యులు బెంగాలీభాషలో తప్ప ఇంకే భాషలోను వ్యాసాలు రచించరు నేను పరిషత్తుకు అధ్యక్షునిగా వుంటూనే వాక్యల్లో లప్పబుట్టాను సరె మీరుకోరినట్లు ఎవరినో ఒకరిని ప్రోత్సహించి ఆధునిక వంగసాహిత్యభాషనుగురించి విపులంగా ఒక వ్యాసం వ్రాయిస్తాను అనేక గౌరవపూర్వకనమస్కృతులతో లేఖను ముగిస్తున్నాను

*　　　　*　　　　*

హేమచంద్రదాసు గుప్త

వంగీయ సాహిత్య పరిషత్తు మందిర్
243-1 అప్పర్ సర్క్యులరు రోడ్డు కలకత్తా
27 జూలై 1912

ప్రియమైన రావుగారూ

మీరు ఉదకమండలంనుంచి శ్రీ త్రివెదికి వ్రాసిన లేఖ లందింది అప్పుడు ఆయన పరిస్థితి అతి ఆందోళనకరంగా వుంది అప్పటికంటె ఇప్పుడు జబ్బు కొంచెంనయంగావున్నట్లనిపిస్తున్నా ప్రమాదం మాత్రం తప్పిపోలేదు ఎప్పుడూ ఆలోచిస్తూ ఏదోఒకటి వ్రాయడంవలన ఆయనకి అమితమైన శ్రమ కలిగింది నరాలన్నీ తోడుకుపోతున్నట్లు తెగిపోతున్నట్లు బాధపుట్టింది ఏమీఆలోచించవద్దని పూర్తిగావిశ్రాంతి తీసుకోమని డాక్టర్లు హెచ్చరిస్తున్నారు కాగితం కలం ఆయన కంట పడ నీయవద్దని మమ్మల్ని ఆదేశించారు అందువలన ఆయనకు బదులు నేను మీలేఖకు సమాధానం వ్రాయవలసి వచ్చింది

శాస్త్రీయ సాంకేతిక ఆంగ్లపదాలకు సమానార్థక పదాలను తెలిపే సంచికను మేం మా మాతృభాషలో యింతవరకు వెలువరించలేదు అయితే అలాంటిపదాలు చాలమటుకు మాత్రైమాస పత్రికలో అపుడపుడు అచ్చుఅవుతూ వచ్చాయి మరి కొన్ని పదాలను కొద్దికాలంలోనే ప్రచురించ దలచుకున్నాము రసాయనికశాస్త్ర ఆంగ్లపారిభాషిక పదాలను వాటి సమానార్థకాలను ఒక పట్టికగా తయారుచేయాలని డాక్టర్ పి సి రే ప్రయత్నిస్తున్నారు సమానార్థక పదాలను సాధ్యమైనంతవరకు ప్రాచీన సంస్కృతగ్రంథాలనుండి సేకరించాలని అవసరమైతే కొన్నిటిని సృష్టించుకోవాలని ఆయన సంకల్పం వీటిని మా పత్రికలో ప్రచురిస్తున్నాము ఇదివరకు మా పత్రికలలో ప్రచురితమైనవీ ఇకముందు ప్రకటనకు సిద్ధముగా వున్నవీ అన్నిటిని ఒక సంపుటిగా అచ్చొత్తించాలని డాక్టర్ రే నిర్ణయించుకున్నారు పదముల సృష్టికి ప్రత్యేకం ఒక పండితుడు ఆయనకు సహాయపడతాడు ఈ పారిభాషిక పదకోశమును వెలువరించడానికి రెండు మూడేళ్లు పడుతుంది

రేపు మావంగీయ సాహిత్యపరిషత్తు వార్షికోత్సవం మీరడిగినవి మాకులభ్యమైనంతవరకుసేకరిస్తున్నాను ఇంతవరకు వెలువడిన మాప్రచురణలను సమాచారాన్ని సోమవారంనాడు మీకు పంపిస్తాను ఈ పారిభాషిక పదాలను ఏయేసూత్రములపై సమకూర్చారో మీకు తెలియచేసేటందుకు అందుకు సంబంధించిన ప్రచురణను మీకు అందచేస్తాను ఈ సందర్భంలో నన్ను మీరు మన్నించినట్లయితే ఒక విషయం మీదృష్టికి తీసుకురావాలనుకుంటున్నాను

మాపత్రిక 13వ సంచికలో ఇదే విషయం మీద నేను వ్రాసిన వ్యాసమెకటి అచ్చుపడింది. అ వ్యాసంలో నేను కొన్ని సూచనలను కావించాను. నా సూచనలపట్ల మీఅభిప్రాయమేమో తెలుసుకోవాలని, కుతూహల పడుతున్నాను. పూర్తిసెట్టు పంపాలంటే, అన్ని భాగాలు దొరకడం లేదు. కొన్ని భాగాలు ఆనాడే అమ్ముడయిపోయాయి. ఎంత గాలించినా అవి లభించవు. మీకొక పూర్తిసెట్టు పంపలేక పోతున్నానని బాధపడుతున్నాను.

* * *

జ్ఞానేంద్ర మోహన్ దాసు

30, బహిర్ మీర్జాపూరు రోడ్డు
కలకత్తా 21 జనవరి 1914

ప్రియమైన అయ్యా,

నేను విజయనగరం నుంచి బయలుదేరి వచ్చే ముందు మిమ్మల్ని మళ్ళీ ఒకసారి కలుసుకోలేక పోయాను. అందుకెంతో విచారిస్తున్నాను. మళ్లీ ఒకసారి కలుసుకుని భారతీయ భాషలలో అనుసరించదగు శైలిని గురించి, ఆధునిక బెంగాలీ భాషాధోరణులను గురించి, మీతో నేను ప్రసంగించి వుండవల్సింది. కాని ఆ అవకాశం లేకపోయింది. టాగూరు ఒకవ్యాసం వ్రాస్తామన్నారు. ఆయనకా విషయం జ్ఞాపకం చేయమని, నేను విశాఖపట్ణంలో వుండగానే, శ్రీ రామానంద ఛటర్జీకి ఉత్తరం వ్రాశాను. ఇక్కడకు వచ్చిన వెంటనే శ్రీ ఛటర్జీని కలుసుకుని ఈ విషయం ప్రస్తావించాను. మీరు కోరిన విషయాలను సేకరించి మీకు పంపలేకపోతున్నందుకు ఒకవంక సిగ్గుపడుతూనే వున్నాను. కాని, నా వాగ్దానం త్వరలోనే నెరవేర్చుకుంటాను. మెస్సర్సు బి. బెనర్జీ అండ్ కో వారొక చిన్నపుస్తకాన్ని ప్రచురించారు. మీరు నాతో చర్చించుదామనుకున్న విషయాలు కొన్ని అందులో వున్నాయి. ఆ పుస్తకం దొరికిన వెంటనే మీకు పంపించి, నా వాగ్దానం నిలబెట్టుకుంటాను.

విజయనగరం విశాఖపట్ణాలలో నేను వున్న ఆ స్వల్ప కాలంలో, నేనొక విషయాన్ని గ్రహించగలిగాను. అక్కడి పండితులు రెండువర్గాలు. మొదటి వర్గంవారి పద్ధతి అతి ప్రాచీనం. సాహిత్యరచనలో ఏమాత్రపు ప్రాచీన పద్ధతులు సడలినా, వారు సహించరు. మార్పుకు వారు విముఖులు. రెండవ వర్గంవారు సుముఖులు. కనక ఈ ఇరుతెగలవారికి అన్నిటా చుక్కెదురు.

ఒకప్పుడు బెంగాలీభాష స్థితి ఇలాగే వుండేది. పదాడంబరంతో పడికట్టురాళ్ళవంటి శబ్దాలతో సమానపు బిగింపులతో వచన రచన అధ్వాన్నంగా తయారయింది. విభక్తి ప్రత్యయాలను మాత్రం మార్చి అనుస్వార విసర్గ క్రియారూపాలను సర్దుబాటు చేస్తుకుని, సంస్కృతశబ్దాలను రస్సాకు రస్సా దించి పండితులు భాషను కృతకం కావించారు. ఈ క్రియాపదాలుసైతం సంస్కృతవ్యాకరణ సూత్రాలకు విరుద్ధంగా కటువుగా సృష్టిఅయేవి. పండితులు వ్రాసే కృతక వచన శైలి ఇటు ప్రజలకు అటు విద్యావంతులకు అర్థంకాక, కొరకరాని కొయ్యగా రూపొందింది. కాగా ఎవరి ఆదరణ లభించక, గ్రంథాలలో మేట వేసుకు పోయింది.

ఇలాంటి పరిస్థితులలో రాజా రామమోహన్‌రాయ్ చదవతగ్గ వచనాన్ని సృష్టించాడు. దానిని విద్యాసాగరుడు అనుసరించి, వాప్తిలోనికి తెచ్చారు. అయితే ఈయన శకం స్వతంత్ర కల్పనలకు యోచనకు ఆస్కారంలేక

అనువాదాలతోనే గడిచిపోయింది. ఇది కేవలం అనువాదయుగం. అందువల్ల విద్యాసాగరునిశైలి, సంస్కృత వ్యాకరణ మర్యాదల, భాషా సంప్రదాయాల సంకెళ్ళను తెంచుకుని బయటపడలేక పోయింది. కాగా ఆభాష విద్యావంతులలో వ్యాప్తిచెందినా, ప్రజలకుసన్నిహితం కాలేదు.

టేక్ చంద్ సర్వ స్వతంత్రుడు. అత్యంతసాహసి. ఆయన నిండుధైర్యంతో నిజమైన స్వాతంత్ర్యేచ్ఛతో తిరగబడ్డాడు. ఈ నియమాలను ఉల్లంఘించాడు. ఆయన భాషా ప్రవాహాన్ని తన కభిముఖంగా తిప్పుకుని, దానిని పండితులపై తిప్పికొట్టాడు. విద్య సాహిత్యంలో మైకేలు మధుసూదనదత్తు ఏవిధంగా పురోగమించాడో, అదే విధంగా టేక్ చంద్ గద్యసాహిత్యంలో ముందడుగు వేశాడు. ఈనాడు మీరు ఆంధ్రసాహిత్యంలో బహుశా ఏయే పరిణామాలను కోరుతున్నారో, వాటిని ఆనాడు ఆయన వంగసాహిత్యంలో సాధించాడు.

టేక్ చందు తరవాత అంతకంటె గొప్పధీశాలి ప్రభవించవలసివుంది. అలాప్రభవించిన పురుషుడు బంకిమచంద్రుడు. ఆయన కాలంలో మరిఇద్దరు ప్రసిద్ధికెక్కిన రచయితలు వుండేవారు. ఒకరు కాళీప్రసన్నఘోష్, ఇంకొకరు చంద్రనాథబోస్. ఘోష్‌గారిది తూర్పు బెంగాలు; బోసుగారిది పశ్చిమబెంగాలు. అయితే వీరిద్దరూ పరిశుద్ధతావాదులు.

ఇప్పుడు విద్యసాగరుని భాషాపద్ధతి పాతబడిపోయింది. టేక్ చందు నవ్యుడుకాదు. పూర్వకాలపు మనిషి. శుద్ధ 'అతల్' శైలిలో అందరికి అభిరుచి పోయింది. ఇంకా బంకిమచంద్రుడు సాహిత్యంలో బ్రతికివున్నాడు. వ్రాసే, మాటలాడే, గ్రంథములలో పత్రికలలో వాడే భాషలను గురించి వివాదం జరుగుతూనేవుంది. వాదప్రతివాదాలు, ఖండన మండనలు సాగుతూనే వున్నాయి. వాడుకభాషను గ్రామ్యమని, నింద్యమని కొందరు పండితులు నేటికీ అంటూనే వున్నారు. ఇంతవరకు ఏనిర్ణయమూ జరగలేదు.

మీరూ నేనూ మనమంతా, జవమూ జీవమూకల భాషకావాలని వాంఛిస్తున్నాము. అంటే ఆభాష పరిపూర్ణమైనదిగా వుండాలని మన ఆశయం. (అ) ప్రజలకు సాధారణజ్ఞానాన్ని కలిగించే (ఆ) పారిశ్రామిక, వైజ్ఞానిక, కళారంగాలలో కృషి చేస్తున్న విద్యార్థులకు సాంకేతిక జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించే (ఇ) పండితులకు ఉదాత్తభావాలను, ఆదర్శాలను జ్ఞానాన్ని ప్రబోధించే (ఈ) ప్రసన్న గంభీరమధుర కావ్యసృష్టికి దోహదపడే అన్ని విధాలా అర్హమైన భాషను, భాషాశైలిని సృష్టించుకోవాలని మనం కృషిచేస్తున్నాము. ఈకృషి ఫలించాలని సాహితీ పరులంతా ఆశిస్తున్నారు. ఈ ఆశయంతోనే వారు సాహిత్యాన్ని ఆరాధిస్తున్నారు. దై నందిన జీవితంలో నిత్యమూ చెవిని పడుతున్న మాటలను, సులభంగా అర్థమయే సరళపదాలను, నుడికారాన్ని, సాహితీపరులు స్వీకరిస్తున్నారు. వారు తమ పుస్తకాలలో వాడుతున్న భాష రైతులకు రాజులకు పూజారులకు పురోహితులకు అందరికి సుపరిచితమైనట్టిది. అందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. ఇప్పుడు బెంగాలులో రచయితలు సరళ సుబోధక శైలిని అనుసరిస్తున్నారు. మామూలు మాటలతో అర్థ గాంభీర్యాన్ని సాధిస్తున్నారు. ఇలాంటి సరళభాషను వాడుతూ రచనలో కృతకృత్యులు కావాలంటే, మాటలపొందిక, ఇమిడిక అవసరంకదా. సొగసయిన పదాలను ఎంచుకోవడంలో, వాటిని అర్థవంతంగా ప్రయోగించడంలో రచయితకువున్న నేర్పునుబట్టి అతని శైలికి అందం అమరుతుంది. ఆఖరికి నింద్యమని అపభ్రంశమని పండితులు ఈసడించే శబ్దాలను సైతం, అశ్లీలతాదోషం అంటనీయకుండా, సమర్థుడైన రచయిత ప్రయోగించవచ్చును.

భాష నాజూకుగా, ఠీవిగా వుండాలి. ఆడంబరం అందమీయదు. జటిలపద ప్రయెగంవల్ల భాషా సౌకుమార్యం కలగదు. తేటమాటలతో నాగరికమైన అనుభావాలను, ఉదాత్త భావాలను వ్యక్తపరచాలి. శైలి సహజ ప్రవాహంవలె

ఉరకలెత్తుతూ అనుభూతులను కలిగిస్తూ హృదయంపై చెరగని ముద్రలను వేయాలి శైలిఅందం ఇలాఇలా వుండాలని సిద్ధాంతీకరించి చెప్పడం సులభమే. కాని ఈ అందాన్ని అలరించడం కష్టం. అక్కడే వస్తుంది అడ్డు.

నిఘంటువుల, పండితుల, వైయాకరణుల సహాయం అవసరంలేకుండా, చదవగానే అందరికీ అర్థమయే విధంగా, భాషను సంస్కరించవలెనని మీ ఆశయం అదే నేటిసమస్య. మనమంతా భాషాసంస్కరణను కోరుతున్నాము. అంటే దాని అర్థం, భాషా గాంభీర్యాన్ని స్నిగ్ధసౌందర్యాన్ని మనం పోగొట్టుకుంటున్నామని కాదు; పైగా దాని సౌకుమార్యాన్ని ఇనుమారు తెచ్చుకుంటున్నాము. దాని ఫాయిదాను, వడ్డీఫాయిదాలతో లెక్కకట్టి చెల్లించి, సంపన్నవంతం చేయాలంటున్నాము. మనదేశంలో ఋజువర్తనగల మీవంటి ధీశాలురు, భాషాసంస్కరణ సమస్యను తరచి తరచి అవలోకిస్తున్నారు; సంతోషం!

ఇప్పటికే నా ఉత్తరం అనుకోకుండా పెరిగిపోయింది. ఇక ఇంతటితో ఆపివేస్తాను. మీరు ఆంధ్రసారస్వతరంగంలో తలపెట్టిన ఉద్యమం ఫలించాలని మీకు విజయం సిద్ధించాలని ఆశిస్తూ, నా లేఖను ముగిస్తున్నాను.

* * *

రవీంద్రనాథ టాగూరు

రామఘర్
కుమోన్ హిల్సు
మే 24, 1914

ప్రియ మిత్రమా,

మీ దయగల ఉత్తరానికి ధన్యవాదాలు. నేను నామేధాశక్తిని చాలాకాలం నుంచి వెచ్చింపవలసి వచ్చింది. అందువల్ల చెదిరిన నాశక్తులను కూడదీసుకుందుకు ఆత్మ సమస్థితిని పొందేటందుకు నేను ఇక్కడ, ఈ హిమాలయ ఏకాంతస్థలంలో విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాను. ఇది నా కత్యంత ప్రధానమని, మీరు సులభంగా అర్థం చేసుకోగలరు. కొంతకాలం వరకు మరే విషయంపై నేను, నాదృష్టిని సారించలేను. మీరు నన్ను అర్థం చేసుకుంటారని మీ కోరికను ప్రస్తుతం నెరవేర్చలేక పోతున్నందుకు, నన్ను మన్నించగలరని నా నమ్మకం.

జె.ఎ. యేట్సు

వాల్తేరు
24-5-09

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

మీనాటక నూతన ముద్రణపు పీఠిక పంపినందుకు మీకు నేను చాలా కృతజ్ఞుణ్ణి. ఆమధ్య శ్రీ శ్రీనివాసఅయ్యంగారు నాకొక ప్రతిపంపించి, నా అభిప్రాయాలు విపులముగ తెలియచేయమని అడిగారు. ఆంగ్లేయ దృక్పథంతో నేను మీ పీఠికను అర్థం చేసుకుని దానిని మెచ్చుకుంటూ నాభావాలను ఆయనకు తెలియచేశాను. నాఉత్తరాన్ని ఆయన మీకు పంపిస్తామన్నారు. దానిని మీకు వెంటనే అందచేయ వలసినదని ఈ రోజే పి.టి.యస్‌కు ఉత్తరం వ్రాస్తున్నాను. అలాఅయితే మళ్ళీ మీకు నాపరిశీలన వ్రాయనక్కరలేదు.

హెగిన్ బాథమ్స్ వారితో నాకు పరిచయం లేదు. అక్కడికి నేను రెండు మూడుసార్లు వెళ్లాను. నన్ను వాళ్లెరగరనుకుంటాను. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు, మిస్టర్ హెగ్స్‌కు వ్రాస్తామన్నారు. లాభం వస్తుందని తోస్తే మీ నాటక ప్రతులను అమ్మకానికి వాళ్లు తీసుకుంటారు.

మీ నాటకం బాగా చెల్లిపోతుంది. తప్పదు. మీ పీఠికలో నన్ను పరిచయం చేసినందుకు మీకు నేనెంతో కృతజ్ఞుణ్ణి. కాని తెలుగుభాషావిషయకచర్చలలో నాగురించి మీరు ప్రస్తావించడానికి నేను తగనేమో అని నా అభిప్రాయం. ఏమైనా, మీ ప్రశంసకు పాత్రుడనై నందుకు సంతోషం.

వాడుకభాషలో మీరిపుడు యింకా ఏమైనా వ్రాస్తున్నారా?

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ.

కోటగిరి

నీలగిరి

3-6-1912

ఎంతో విపులంగా, ఆసక్తిజనకంగా ఎన్నో సూచనలతో మీరువ్రాసిన లేఖ అందింది. అనేక ధన్యవాదాలు. నేనంత వివరంగా మీకు జాబు వ్రాయనక్కర లేదనుకుంటున్నాను మీరు మిడిల్‌మాస్టును చూడదలుచుకున్నట్లు ఆయనకి యిపుడే ఉత్తరం వ్రాశాను. ఉద్యమం పురోగతి చెందుతున్నదని తెలియచేశాను. ఇదివరకువలెకాక కొందరు ఈ ఉద్యమాన్ని అవహేళన చేయక, సానుభూతితో దానిని అర్థంచేసుకుందుకు, ప్రయత్నిస్తున్నట్లు నామిత్రులు మచిలీపట్నంనుంచి నాకు ఉత్తరాలు వ్రాస్తున్నారు. అవహేళన దశనుంచి ఉద్యమం సానుభూతిని పొందేదశకు పరిణతి చెందుతున్నందుకు సంతోషం. మీరు ఎదుర్కొనవలసివస్తున్న ప్రతిఘటన సామాన్యమైనది కాదు.

ఉదయం ఆరున్నర మొదలు మధ్యాహ్నం రెండు గంటల వరకు మిస్టర్ మిడిల్ మాస్టు తనపనిలో తాను నిమగ్నమైవుంటాడు. పిమ్మట గోల్ఫుఆటకు బయలుదేరతాడు. ఊటీ క్లబ్బులో ఆయన ఆగబోతున్నాడు. ముందు మీరు వొక ఉత్తరం వ్రాసి తనను ఏసమయంలో కలియ వీలున్నదో ఆయన్నే సూచించమని అడగండి.

నాకు మీఉత్తరం అందిన వెనువెంటనే, శ్రీయంగ్‌ను కలుసుకున్నాను. ఆయన మీకు జాబు వ్రాస్తానన్నాడు. మీఉత్తరం చదవమని నిన్న పొద్దున్న ఆయనకి పంపించాను. శ్రీయంగ్ శ్రద్ధకలవ్యక్తి అభిరుచివున్నవాడు. సందేహం లేదు; కానికాస్త వయసుమళ్ళిన తన పైఉద్యోగులూ మతాచార్యలూ మార్పుకు కేవలం విముఖులట. మతం ఏదైనా ఏమతశాఖయినా, కలకాలం ఛాందసత్వాన్ని అట్టే పెట్టుకోవాలనుకుంటుంది!

పి.టి.యస్. నావ్యాసాన్ని నాకు పంపించారు. దానిని నేను ప్రచురణార్థం ది మెయిలు పత్రికా సంపాదకునికి అందచేశాను. ఇంకా అనేక వ్యాసాలు పంపించగలమని ముఖ్యంగా మీరు కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాస్తారని తెలుపుతూ ఆయనకొక దీర్ఘమైన లేఖను వ్రాశాను పరిషత్తువారు టి.బి.సి.ని పూర్తిగ తాము స్వాధీనపరుచుకోవాలని వాంఛించారని ఆయన కెరుకపరచాను. నిజానికి అప్పుడే వారు దానిని ఆక్రమించుకున్న ప్రమాదం సంభవించింది. కొంతకాలమై నాకు తెలుగు పుస్తకాలేవీ అందడం లేదు.

గ్రంథరచనలో ఏమాత్రం సంస్కరణ అగుపించినా, అవహేళన చేయడమే, రామయ్య సుబ్బారావుల పని. విద్యావిషయికంగా ఒక పుస్తకం మంచిదో చెడ్డదో అర్థం చేసుకుందుకు వారికి శక్తిలేదు. సంస్కరణవాదులు కొత్త

పుస్తకాలను అంగీకరింపచేయడానికి డి.పి.ఐ అనుమతిని పొందవలసి వుంటుంది. కనక అక్కడసైతం ఒక వల వుండనేవుంది. డి.పి.ఐ ఆ పుస్తకాలను పరిశీలించమని టి.బి.సి కార్యదర్శికి పంపుతాడు. అతను వాటిని చూడమని తలకిందులుగా ఆలోచించే వక్రభాష్యాలు చెప్పే..... రామయ్య సుబ్బారావులకు పంపిస్తాడు. తాము నిజంగా వీటిని అడ్డుకోగలమనే ఊహతో ఆ ఇద్దరూ అనేక ఆటంకాలను కలిగించవోతారు. తెలుగు పుస్తకాలను పరిశీలనార్థం పి.టి.యస్‌కి, నాకు పంపమని పట్టుపట్టాలను కుంటున్నాను. ముఖ్యంగా ప్రాధమిక పాఠశాలలో వేసే జాగ్రఫీ, లెక్కలు మొదలైన పుస్తకాలు జాగ్రత్తగా పరిశీలించడం అవసరం.

నే నీమధ్య ఊటీ రావడం పడదు. వచ్చినట్లయితే ఎక్‌హిల్ హౌస్‌లో మిమ్మల్ని తప్పక కలుసుకుంటాను.

పి.యస్ : లాసన్ నావ్యాసాన్ని ప్రచురించినట్లయితే, నేను వ్రాసినట్లు వెల్లడిచేయకండి. ఇంతకూ ఈ విషయంలో ఇలా వుండాలని నిరూపణ చేయక, కేవలం మీవాదముతో ఏకీభవిస్తూనే నావ్యాసాన్ని వ్రాశాను. కావ్యాలలో శృంగారరస విషయమై సుబ్బారావు ప్రభృతుల వాదాన్ని తలుచుకుంటున్న కొద్దీ, వారి అవివేకానికి మూర్ఖత్వానికి నవ్వు వస్తోంది!

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ.

కోటగిరి
14-6-1912

నిన్నమీరు దయతో వ్రాసినలేఖ అందింది. సంతోషం. నావ్యాసాన్ని సంపాదక లేఖగా పత్రికలో ప్రకటించగలనని లాసన్ జాబువ్రాశాడు. ఇక ఈ విషయంమీద ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు ప్రచురించడానికి ఆయనకు ఇష్టంలేదు. కాని తెలుగు భాషాసాహిత్య సంస్కరణను గురించి ఎన్ని వ్యాసాలు వ్రాసినా. తాను కృతజ్ఞతతో సంతోషంతో అచ్చు వేయగలనని తెలియచేశాడు. పోయిన శనివారం నావ్యాసపు ప్రూఫులను పంపించాడు. దిద్ది వెంటనే పోస్టుచేశాను. నాలేఖలో శృంగార రసచర్చకు సంబంధించిన భాగం ఆయన్ని అమితంగా ఆకర్షించింది. కాని వ్యాసం ఘాటుగా వుందట. అయినా సబబుగానే వ్రాశానట అందులో నేను పేర్కొన్న విషయాలు తేటపడేటందుకు తనకు కొన్ని తెలుగు పద్యాలు అనువదింపచేసి పంపించమని కోరాడు. ఈసంగతి శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారికి ఎరుక పరచాను. పాఠశాలల్లో విద్యార్థులకు వేయతగనివీ, రెండవ ఛార్లెస్‌వంటి రాజుల ఆస్థానంలో తలలు ఊపుతూ మెచ్చుకోతగినవీ, కొన్ని శృంగార పద్యాలను అనువదించి పంపించమని ఆయనకి ఉత్తరం వ్రాశాను! ఈవిషయంలో మనం మన దృక్పథాన్ని పూర్తిగా తేటపరిచినట్లయితే, లాసన్ అవునని అంగీకరింపక తప్పదు. అపుడు ఆయన తెలుగ భాషా సంస్కరణపు మూలసిద్ధాంతాలను సానుభూతితో అర్థంచేసుకుందుకు ఉత్సాహపడతారు.

ఇప్పట్లో నారాయణమూర్తి వ్యాసం లాసన్ అచ్చు వేయకపోతే, నే నాశ్చర్యపడను. తెలుగుభాష సంస్కృతజన్యమని రుజువు చేయడానికి వ్యాసంవ్రాసి పరిషత్సమావేశంలో చదివింది ఆయనే కదూ?

ఆ ఇద్దరు గౌరవనీయుల వాదనను కాదని మీరు విజయం సాధించినందుకు నేను మిక్కిలి సంతోషిస్తున్నాను. శ్రీరామచంద్రరావుగారిని నేనెరగను. కాని శ్రీ బి.యస్. శర్మగారిని బాగా ఎరుగుదును. ఆయన భాషా విషయాలను తరచి చూసిన వ్యక్తి అని నాకెంతమాత్రం నమ్మకం లేదు. పరిషత్తువారు రాయబార సన్నాహాలను కావిస్తున్నారని విని 'ఆహా' అనుకున్నాను.

అన్నట్టు చెప్పటం మరిచాను ఇక్కడికి మొన్న శ్రీమిడిల్ మాస్ట హంటర్‌లు వచ్చారు శ్రీ మిడిల్ మాస్టు ఆదివారం మద్రాసు వెళతాడు అందువల్ల ఆయన్ని కలుసుకోడానికి మీకు వీలుండదనుకుంటాను కాని మీరు ఎదురుచూస్తున్న నివేదిక అందిన వెంటనే ఆయనకు పంపించండి ఆయనకి మనవాదన పూర్తిగా న్యాయమనిపించింది సంస్కరణవాదులకు తాను యివ్వగలిగినంత స్వేచ్ఛను ఇవ్వడానికి ఆయన సముఖుడు

ప్రస్తుత వాచకములపై మీరు కావించిన విమర్శకు సంతోషం తెలుగు బై బిలును గురించి తనకు తెలిసిన సమాచారాన్ని మీకు పంపించమని శ్రీ యంగ్‌కు ఉత్తరం వ్రాస్తున్నాను మీవ్యాసాలు ప్రచురితమౌతున్న పత్రికలు నాదగ్గర వుండడం మంచిది అందువల్ల దయచేసి వ్యాసాలు ప్రకటించే ముందు నాకు తెలియచేయండి

నేనిక్కడనుంచి అదివారం పొద్దున్న బయలుదేరుతున్నాను ఉత్తరాలు కుంభకోణానికి వ్రాయండి శ్రీమిడిల్ మాస్టును ఆయన వెళ్ళేలోపున మీరే కలియడం పడకపోతే తరవాతనైనా మద్రాసులో కలుసుకుంటారుకదూ?

కుంభకోణం

5-7-12

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

నాకు మిక్కిలి ఉత్సాహాన్ని కలిగించే విపులమైన మీ లేఖ అందింది అనేక ధన్యవాదాలు మీ ఉత్తరంలోని సమాచారం అమూల్యమైనది దానిని నేను కాదనలేను

అవును మీరన్నట్లు భాషావిషయంలో ఆ వ్యక్తులకున్న లజ్ఞానానికీ మూర్ఖపు టభిప్రాయాలకి మితిలేదు మీ ఇంటర్వ్యూల విషయం తెలుసుకుని ఎంతో ఆనందించాను వాటివల్ల కొంత సత్ఫలితం కలుగుతుందని ఆశిస్తున్నాను అయితే గవర్నరు కాకినాడ వెళ్లేలోపున ఒకకరపత్రం వ్రాసి సిద్ధపరచడం సాధ్యం కాదనుకొంటాను కాని ఆయన్ని విశాఖపట్నంలో ఒక రాయభారవర్గం కలుసుకుని విషయాన్ని విడమర్చి చెప్పేందుకు వీలువుంటుందని ఊహిస్తున్నాను పి టి యస్ జి వి ఆర్‌లు సమర్థులు వారిలో ఎవరైనా గవర్నరును విశాఖపట్నంలో కలుసుకుంటారని ఆశిస్తున్నాను

ఈమధ్య నాకు పనిఎక్కువయింది తీరికలేదు అందువల్ల భాషాసమస్యలపట్ల శ్రద్ధ వహించలేకపోతున్నాను అతిత్వరలో తీరిక చిక్కించుకుని ఈ రంగంలో మీతోపాటు నేను చురుకుగా కృషి చేయగలనని అనుకుంటున్నాను నా పత్రాన్ని మీకు పంపిస్తాను నాదగ్గర మరొక ప్రతి లేదనుకుంటాను అయినాసరే దీన్ని మీకిష్టమొచ్చినన్నాళ్ళు మీదగ్గర వుంచండి నాకవసరమైతే ఇద్దరుగాని

నాకు మీరు ఉత్తరంవ్రాసిన రోజునే మీకు నేను ఉత్తరం వ్రాశాను అది ఈపాటికి మీకు అందేవుంటుంది శ్రీనివాస అయ్యంగారు ఉద్యమాన్ని బలపరిచే ప్రముఖులని విని సంతోషిస్తున్నాను ఆయన పేరు వినడమేకాని ఆయనతో నాకు పరిచయంలేదు

అనేక ప్రణామాలతో ఇక నా ఉత్తరాన్ని ముగిస్తున్నాను

* * *

కుంభకోణం
8-9-1912

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

మీరు వ్రాసిన సుదీర్ఘమైన లేఖ అందింది. మీ సమాధానం చదివి ఆనందించాను. దాన్ని త్వరలోనే గవర్నరుకు అందచేస్తారని ఆశిస్తున్నాను. పరిషత్తువారి విజ్ఞప్తిపత్రములో పరస్పరవిరుద్ధభావాలు వున్నాయని నేను గమనించాను. వాడుకభాషకొక అపార్థమును కల్పించి, ఉద్యమాన్ని అరికట్టడానికి పరిషత్తువారు శాయశక్తులా ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని మీ వాదమును ఎవరూ తొసిరాజన లేరు. మీ ఉపయోగార్థము ఈ లేఖతోపాటు కొన్ని పేపరు కత్తిరింపులు పంపుతున్నాను. మీ రారోగ్యముగా వున్నారని తలుస్తాను. జాబు వ్రాయండి.

మకాం. మంగుళూరు
19-10-15

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

మీరు దయతో వ్రాసిన ఉత్తరానికి వెంటనే సమాధాన మీయనందుకు నన్ను మన్నించ కోరుతున్నాను. మీరు పంపిన అత్యంత అమూల్యమైన మీ పరిశీలన గ్రంథము అందింది. అనేక అభినందనాలు. భాషాశాస్త్రదృష్ట్యా అది తిరుగులేనట్టిది. మీరు మీపరిశీలనలో పూర్వపక్షమునకు తావివ్వని సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించారు. మీ పుస్తకమును నేను మిక్కిలి ఆసక్తితో పఠించాను. ద్వితీయభాగం ఎపుడు వెలువడునో అని ఆతృతతో నిరీక్షిస్తున్నాను. త్వరలోనే వెలువడుతుంది కదూ?

నిరంతరం పరి చేయడం వల్ల మీఆరోగ్యం సడలినందుకు ఎంతో విచారిస్తున్నాను. పాండిత్యమునకు తార్కాణమైన అటువంటి ఉత్తమోత్తమ గ్రంథమును రచించేటపుడు మీరు ఎంతశ్రమపడిరో, నేనూహించుకో గలను. ఇపుడు మీకు కాస్త మిసారిగా వుందనుకుంటాను.

మీ పుస్తకము వెల ఎంతో తెలియదు. అమ్మకానికి ఉద్దేశించినట్లయితే, నాకు ఒకటి రెండు ప్రతులను పంపండి. నేనిక్కడికి వస్తున్నపుడు నాతోపాటు రైలులో దంపతులిద్దరు ప్రయాణం చేశారు. ఆయన ఒక లండను సివిల్ సర్వెంటు. ఆవిడ అరబిక్ భాషలో పండితురాలు. భాషనుగురించి మేం, ఎన్నో విషయాలను చర్చించుకున్నాము. మీ గ్రంథానుబంధములో మీరు ఎత్తివ్రాసిన విషయాలన్నీ వాస్తవమని ఆవిడ దృఢపరిచింది.

కెయిరోలో నాసహాధ్యాయి ఒకాయన క్రైస్తవమతాచార్యునిగ వుంటున్నాడు. ఇపుడాయన వ్యావహారిక భాషా వాది అని ఆవిడ నాతో చెప్పింది. నాసహాధ్యాయి చాల తెలివైనవాడు. తన నిర్వహణలోవున్న పాఠశాలలలో ఆధునిక అరబిక్ భాషాగ్రంథాలను బోధించవలెనని ఆయన ఆదేశించాడు, భారతదేశ వ్యావహారిక భాషలను గురించి తప్పక కొంత భోగట్టా పంపగలనని ఆయనకు వాగ్దానం చేశాను. మీరు రచించిన ఈ పుస్తకమును ఆయనకు పంపవలెనని నాఅభిలాష.

ఎ గెలిటీ

ఎంజలిస్ హోటల్

25-12-09

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు 22 వ తేదీన వ్రాసినలేఖను ప్రభుత్వప్రధాన కార్యదర్శికి పంపించాను మీ కన్యాశుల్కము నాటకాన్నినేనెన్నో ఏళ్ళక్రితం చదివాను వాడుక భాషలోవున్న ఆ నాటకం రెండవసారి అచ్చుపడినందుకు చాల సంతోషం పదముల ఉచ్చారణనుబట్టి అక్షరములమీద మీరు సంజ్ఞలు వుంచారు విడిగావున్న అ కు అచ్చులతో కూడివున్న అకు ఉచ్చారణలోగల భేదాన్ని మీరు గుర్తించారు జర్మనులు దీనిని వలె వ్రాసి ఈ భేదాన్ని సూచిస్తారు

కొన్నేళ్ళక్రితం నేను వాడుకభాషలో వ్రాసిన చిన్న కరపత్రాన్ని మీకీ లేఖతోపాటు పంపిస్తున్నాను రోమనులిపిలో వ్రాయడం నాకు సులువనిపించింది దానిని మా మున్షీ తెలుగు లిపిలోనికి మార్చాడు తెలుగు లిపిలోకంటె రోమను లిపిలో వ్రాయడం సులభం సులభమేకాక వేగంగా వ్రాయవచ్చును కన్యాశుల్కము యింకొక ముద్రణ రోమనులిపిలో ధ్వని ఉచ్చారణాది భేదాలను సూచిస్తూ అచ్చుపడితే బాగుండును

* *

సిర్లిస్ గార్డెన్స్

1910 జనవరి 16

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు 4 14 వ తేదీలలో వ్రాసిన ఉత్తరాలకు ఎంతో కృతజ్ఞుణ్ణి మీరు పంపిన గీతాలు అందాయి సంతోషం నేను ఉద్యోగిని కనక వివాదగ్రస్త విషయాలను చర్చిస్తూ ఉత్తరాలు వ్రాయకూడదు మాతృభాషలు కళాశాలల్లో మాతృభాషల అధ్యయనం గురించి మీరు జనవరి 4 వ తేదీన వ్రాసిన లేఖ లార్డు మార్లేకు ఆసక్తి కలిగించవచ్చును మీకు అభ్యంతరం లేకపోతే మీ ఉత్తరాన్ని ఆయనకు పంపిస్తాను

* * *

శ్రీ ఇ. డబ్ల్యు మిడిల్ మాస్టు

మదరాసు

8 ఏప్రియల్ 1913

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు మార్చి 28 వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది ఈనెల 29 వ తేదీన సిండికేటు సమావేశం జరుగుతుంది ఆసమావేశంలో అన్ని బోర్డాఫ్ స్టడీస్‌ల విధానాలు రూపొందుతాయి నేనా సమయంలో ఉదక మండలంలో వుంటాను కనక సమావేశానికి హాజరు కాగలనో లేనో ఇప్పుడప్పుడే చెప్పలేను హాజరైతేమాత్రం మీ

ప్రతిపాదనలపట్ల విధిగా శ్రద్ధ వహిస్తాను కాని అవి అన్నీ అంగీకృతమౌతాయో లేవో నాకు సందేహం నిబంధనలను అనుసరించి బోర్డులు పన్నెండుగురు సభ్యులకే పరిమితం తగినంత కారణం వుంటే తప్ప పాత సభ్యులనే నామినేట్ చేస్తారు ఇది ఒక ఆచారం

సంస్కృతభాషలో డాక్టర్‌హుల్ మంచి పండితుడేనా? సమర్థుడే నంటారా? మీరు కోరుతున్నట్లు సంస్కృత ఉత్కళ బర్మీస్‌లను వేరువేరు శాఖలగా విడదీయడానికి నిబంధనలు మారవలసి వుంటుంది అవి మార్చుకోనిదే ఇందుకు వీలులేదు దేనికది విడదీయమని బోర్డు తనంతతాను ప్రతిపాదించడం మంచిదని నాఊహ

12 వ తేదీన ఉదకమండలం వెళుతున్నాను అక్కడ క్లబ్‌లో నాబస

* * *

ఉదక మండలం
16 మే 1913

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

పిటెండ్రి జాన్స్ మెఫైల స్థానంలో స్కిన్నర్ మొఫాటు మార్కుహంటర్లను సిండికేటుకు నేను నామినేటు చేస్తున్నాను స్కిన్నరు నియామకవిషయంలో అతని అర్హతలు మీకు వేరే చెప్పనక్కరలేదు మొఫాటు విషయం కొంచెం చెప్పవలసివుంటుంది సిండికేటులో సైన్సు చక్కగా తెలిసిన వ్యక్తి వుండడం అవసరం జాన్స్ స్థానంలో నియమితుడు కావడానికి అతను అర్హుడు మెఫైల్ స్థానంలో వుండతగ్గ వ్యక్తి హంటరు సిండికేటు కమిటీలలో అతనివలె ఇతను తన విధులను తాను చాకచక్యంగా నిర్వర్తించగలడు

ఇక సిండికేటు, స్కిన్నర్ మెఫాటులతో పాటు శేషగిరి అయ్యరునుకూడా నామినేటు చేస్తున్నది శేషగిరి అయ్యరును అది ఎందుకు నియమిస్తున్నదో నాకర్థం కావడంలేదు ఆయన విశ్వవిద్యాలయానికి ప్రత్యేకంగా చేసిన సేవ ఏమీలేదు పోనీ చెప్పుకోతగ్గ విద్యా వైదుష్యమూ కనిపించదు ఏ బోర్డాఫ్ స్టడీస్‌లోను ఈయన సభ్యుడు కాదు కేవలం ఆయన ఫేకల్టీ ఆఫ్ లా సభ్యుడు మాత్రమే దానికి ప్రతినిధులుగ సిండుకేటులో వైస్‌ఛాన్సలర్ సుందరం అయ్యరులు వుండనే వున్నారు సెనేటులోను తదితరచోట్ల ఆయన కావిస్తున్న ప్రసంగాలు చూస్తూవుంటే ఆయనకు విశ్వవిద్యాలయపు సమస్యల పట్ల తగిన జ్ఞానం ఉన్నట్లు నాకు తోచడంలేదు

హంటరు అలాకాదు అతనికి విశ్వవిద్యాలయ సమస్యలు క్షుణ్ణంగా తెలుసును వ్యవహారాలతో సన్నిహితసంబంధంవుంది విశ్వవిద్యాలయపు సేవలోనే తనశక్తిని కాలాన్ని వినియోగిస్తున్నాడు ఇంగ్లీషు బోర్డాఫ్ స్టడీస్‌కు ఆయన అధ్యక్షుడు లిటరరీ కమిటీకి కన్వీనరు ఈ మధ్య సెనేటు నియమించిన ఇంచుమించు అన్ని ముఖ్య కమిటీలలోను అతను సభ్యుడు అనేక సందర్భాలలో నివేదికలను తయారు చేయవలసినదిగా అతన్ని సెనేటు కోరుతూవచ్చింది సిండికేటుకు వివిధ కమిటీల కార్యకలాపాలలో అతను సహాయపడుతూ వచ్చాడు తాను ఒక నిర్ణయానికి వచ్చేముందు సిండెకేటు, హంటర్ అభిప్రాయాన్ని తెలుసుకుంటూ వుండేది వీటినన్నిటిని మించిన అర్హత ఇంకొకటి హంటర్ ఆంగ్లభాషా నిష్ణాతుడు అతన్ని ఒక ప్రామాణికునిగా అందరూ ఒప్పుకుంటారు

మీరు నాతో ఏకీభవిస్తారని ఆశిస్తున్నాను స్కిన్నర్ మొఘాటు హంటరులకు అనుకూలంగా మీరు ఓటు చేస్తారని విశ్వసిస్తున్నాను

* * *

దిక్లబ్ ఉదకమండలం
24 మే 1913

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు హంటర్‌కు ఓటు వేస్తానన్నందుకు నాధన్యవాదాలు నేను నామినేటు చేస్తున్న మిగిలిన ఇద్దరిలోనూ డాక్టర్ స్కిన్నర్ విశ్వవిద్యాలయ వ్యవహారాలతో మరీ సమర్థుడు సిండికేటు పనులను నిర్వహించగల దక్షుడు అతనికి కావలసినంత అనుభవం వుంది అతిబాధ్యతాయుత పదవిలో వున్నవ్యక్తి మిమ్మల్ని నేను ఉదకమండలంలో త్వరలోనే కలుసుకోగలనని ఆశిస్తున్నాను డాక్టర్ రంగప్ప శ్రీ రామానుజాచారిగార్ల ఓట్లు హంటర్‌కు పడేటట్టు మీరు చూడగలిగితే అద్భుతం స్వతంత్రంగా ఆలోచించి తమకు ఉచితమని తోచినవిధంగా మాత్రమే భారతీయులు వ్యవహరిస్తే మంచిది

* * *

శ్రీ హారాల్డు స్టూవర్టు

అడయార్ మద్రాసు
11 డిసెంబరు 13

ప్రియమైన అయ్యా

నేను జనవరి 30 31వ తేదీలలో వాల్తేరులో వుంటాను విజయనగరం రావలెనని అనుకోవడంలేదు వాల్తేరులో నన్ను ఏరోజున ఏసమయంలో కలుసుకుందుకు మీకు వీలున్నదో తెలియచేస్తే నేను తీరిక చేసుకుంటాను

అడయార్ మద్రాసు
19 మార్చి 1914

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు పంపిన వ్యాసములు తెలుగు కథ అందాయి తెలుగు కథను చదివి ఆధునిక తెలుగుభాష గుణయోగ్యతలను గ్రహించుటకు ప్రయత్నిస్తాను

ఆంతరంగిక కార్యదర్శి

ప్రభుత్వ భవనం
మద్రాసు
30 జనవరి 1913

ప్రియమైన అయ్యా

మిమ్ము మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయపు ఫెలోగా నామినేటు చేయ ఉద్దేశించినట్లు తమకు తెలుపవలసినదిగా గవర్నరు నన్ను ఆదేశించారు అందుకు మీరు అంగీకరించి ఆఫీసు బాధ్యతలను స్వీకరించెదరని నమ్ముతున్నాను

మీరంగీకరించినట్లయితే మీపూర్తిపేరు తెలుప కోరిక. అలా అయినట్లయిన గెజెటులో ఈ విషయం ప్రకటించే ఏర్పాట్లు చేయడానికి నాకవకాశం కలుగుతుంది.

* * *

శ్రీ మార్కు హంటరు

శాన్‌థోమ్, మద్రాసు
20-10-12

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరీపాటికి చెన్నపట్నం వచ్చివుంటారు. ఈ వారం లోపు ఏదోఒక రోజున నన్ను కలుసుకుందుకు మీకు తీరిక వుంటుందనుకుంటాను. వీలయితే మనం సెనేటు సమావేశానికి ముందు కలుసుకోవడం మంచిది. ఎలాగైనా తమ కనుకూలమైన పండితులను చొరబెట్టాలనే శ్రీ శేషగిరి అయ్యరుగారి ప్రయత్నం నెరవేరదు. మంచిపనికి అడ్డు తగలకపోవడమే, పండితులు చేసే ఉపకారం.

సిండికేటు ఈసారి అతి ప్రధానమైన ప్రతిపాదనలను చర్చించబోతున్నది. భారతీయ భాషలను గురించి ఎవరూ క్షుణ్ణంగా ఆలోచిస్తున్నట్లు కనిపించదు. ఇంతవరకు 'ఎల్'ను ఫెల్లోగా గవర్నరు నామినేటు చేయలేదనుకుంటాను. ఇది అవసరమని గవర్నరుకు బోధపడినట్లు లేదు. ఆంధ్రులలో యూరోపియనులలో తగిన సమర్థులు వున్నారు మీరొకసారి వస్తే మనం మాట్లాడుకోవచ్చు.

* * *

శాన్‌థోమ్, మద్రాసు
9-2-13

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

మీ ఉత్తరం అందింది. ఇంతకుమునుపే, నేను మీకు సమాధానం వ్రాద్దామనుకున్నాను. కాని వీలుపడింది కాదు. మీ 'నోటు' చదివాను. మిడిల్ మాస్టుకి పంపించాను. ఆయన చదివి, దాన్ని రిజిస్ట్రారుకు పంపించారు. అది యిప్పుడు ఆచ్చులోవుంది. ఆ పనికి ఎవరు అర్హులో రేపు ఆయనతో ఆలోచిస్తాను.

ఫెల్లో ఆఫ్ ది యూనివర్సిటీగా మిమ్మల్ని నామినేటు చేసినందుకు సంతోషం. ఇందులో ఏ రాజకీయపు కారణాలు లేవు. కేవలం మీ పాండిత్యాన్ని ప్రతిభను పురస్కరించుకుని మీరు నామినేటయ్యారు. మీకు నా హృదయపూర్వక అభివందనాలు. వచ్చే సెనేటు సమావేశంలో భాషాసమస్య చర్చకు వస్తుంది. సమావేశం మార్చినెలలో జరుగుతుంది. చర్చలలో మీరు పాల్గొనడం వల్ల చాలా మేలు చేకూరుతుంది. విశ్వ విద్యాలయానికి ప్రభుత్వం మంజూరుచేసిన ధనాన్ని ఎలా వినియోగించాలో నివేదికలో లేదు. శ్రీ రామలింగారెడ్డి అభ్యంతరంవల్ల మంజూరయిన ధనం అలాగే వుండిపోయింది. శ్రీ శేషగిరి అయ్యరు ప్రభృతులు సూచించిన పద్ధతులపై భాషాధ్యయన విధానాలను మార్చకూడదని, కమిటీ యిటీవల తన నివేదికలో స్పష్టపరిచింది: "అలాంటి పద్ధతుల వల్ల మార్పులవల్ల నిజమైన అభివృద్ధిని సాధించడం సాధ్యంకాదు." మీరు సూచించిన పద్ధతులు అభిలషణీయంగా నాకు తోస్తున్నవి. సమావేశానికి ముందుగా మనం ఒకసారి కలుసుకోవడం అవసరమను కుంటున్నాను. వెంటనే జాబు వ్రాయగలరని ఆశిస్తున్నాను.

♦ ♦ ♦

శ్రీ థామ్సన్

వార్డెన్స్ లాడ్జి
మదరాసు యస్ ఇ
20-2-12

ప్రియమైన అయ్యా

మీరు దయతోపంపిన మీ హాస్యరస ప్రధానమైన నాటకం అందింది కృతజ్ఞుణ్ణి తెలుగు భాషారంగంలో సంస్కరణవాదులకు సనాతనవాదులకు జరుగుతున్న వాదాన్ని నేను కొంతవరకు అర్థంచేసుకోగలిగాను సంస్కారులు విద్యావంతులు మాటలాడుకునే శిష్ట వ్యావహారిక భాషలో వచన గ్రంథములు వ్రాయవలెననే మీ వాదము న్యాయమైనది సశాస్త్రీయమైనది

* * *

వార్డెన్స్ లాడ్జి
మదరాసు యస్ ఇ
13-11-13

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీ అభివందనాలకు సర్వదాకృతజ్ఞుణ్ణి నేను నూతన దృష్టితో, నిష్పక్షపాతబుద్ధితో భాషాసమస్యను పరిశీలించితినని మీరు అభిప్రాయ పడుతున్నందుకు సంతోషం గ్రాంధిక భాషా వాదులైన పండితులుకూడా అదే రీతిగ భావించాలని నా కోరిక

* * *

వార్డెన్స్ గార్డెన్స్
మదరాసు యస్ ఇ
16-11-13

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు 10వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది ధన్యవాదాలు భాషావివాదంలో కమిటీ సభ్యులకు సంతృప్తికరమైన రాజీ కుదురబోతున్నదని తెలుసుకుని నేనెంతో సంతోషించాను

పి యస్ పై వాక్యములు ముంగించేసరికి .. ఉత్తరంలో నేను జతచేసిన పేపరుకత్తిరింపులను చూడడం తటస్థించింది అవసరమనుకుంటే సమాధానం యివ్వడానికి మీకు ఉపకరిస్తాయని వాటిని మీకు పంపిస్తున్నాను

♦ ♦ ♦

ఫ్రాన్సిస్

సెనేటు హౌస్
మదరాసు
27-14-1914

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు 26 వ తేదీన వ్రాసిన లేఖను అనుసరించి మీ రిమార్కుల ప్రూఫును ఆఫీసులో అందరూ చదివారు అది చాలా స్పష్టంగావుంది కొన్ని టైపు తప్పులుమాత్రం అక్కడక్కడ దొర్లాయి పూర్తి డాక్యుమెంటు వచ్చేవారం పంపగల ననుకుంటున్నాను

* * *

సెనేటు హౌసు
మదరాసు
22-9-1914

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు మూడవ తేదీన వ్రాసిన లేఖకు ఇంతవరకు జాబు వ్రాయలేకపోయాను తెలుగు ఇంటర్మీడియటు కాంపొజిషను ప్రతులు అచ్చాఫీసునుంచి ఇప్పుడే అందాయి ఈ విషయంపట్ల ఆసక్తివున్న విశ్వవిద్యాలయానికి సంబంధించిన వ్యక్తులకు వాటిని పంపిస్తాను ఆఫీసు హోదాలో మరెవరికి వాటిని నేను పంపకూడదు అందువల్ల మీరు వారికి ప్రతులను పంపించండి మీరు కోరినన్ని ప్రతులను నేను మీకు అందచేస్తాను తెలుగు పాఠ్యగ్రంథాల విషయమై మీరు వ్రాసిన లేఖకు ఆఫీసు పద్ధతి ప్రకారం నేను ఇచ్చిన సమాధానాన్ని శ్రీ వెంకటరంగారావు మీకు తెలియచేశారనుకుంటాను ప్రధాన సంపాదకుడో సంపాదకవర సంఘమో ఈ సమస్యను పునఃపరిశీలించమని కోరితే తప్ప నేను తిరిగి ఈ విషయాన్ని చర్చకు తీసుకురాలేను మీరు మీ సూచనలను కాస్త వ్యవధివుండగా పంపించి వుంటే చాలా బాగుండేది

* *

సెనేటు హౌసు
మదరాసు
30-10-1914

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

మీరు 29 వ తేదీన వ్రాసిన లేఖ అందింది గత కొన్ని సంవత్సరాల మెట్రిక్ పాఠ్యగ్రంథాలను గురించి ముందు అనుకున్నట్లుగా మీరు నివేదికను తయారు చేయనవసరం లేదనుకుంటాను సిండికేటు ఉద్దేశించినదేదో అది సిద్ధించింది మాతృ భాషలలో అన్ని పాఠ్యగ్రంథాలను ఇక ముందు విశ్వవిద్యాలయం ప్రచురిస్తుంది ఎట్టిచర్య తీసుకోనక్కరలేదనే సూచనలను సిండికేటు కమిటీ ఆమోదించింది

* * *

జె.డబ్ల్యు.రీస్
17 పాల్ మాల్

యస్.డబ్ల్యు. లండన్
7 ఫిబ్రవరి 1904

ప్రియమైన అయ్యా,

మీరు వ్రాసిన లేఖ అందింది. అనేక ధన్యవాదాలు. మిమ్మల్ని నేను మరువలేదు. మీకు నాకు బాగా జ్ఞాపకం. నాతో సహకరిస్తానని మీరిచ్చిన వాగ్దానానికి కృతజ్ఞుణ్ణి. మీ కథలు పంపకోరిక. నాకవి నచ్చినట్లయితే ఆంగ్ల పాఠకులకు నచ్చినట్లే. త్వరలో మీ కథలను చదవకోరుతున్నాను.

♦ ♦ ♦

మాక్స్ పెంబర్టన్

56, ఫిట్జుజాన్స్ ఎవిన్యూ
హేంప్‌స్టెడ్
నవంబరు 29, 1904

ప్రియమైన అయ్యా,

దయతో మీరు వ్రాసిన లేఖలకు ఎంతో సంతోషించాను; దురదృష్టవశాత్తు ప్రస్తుతం అదనంగా ఏపని చేయాలన్నా అవకాశం లేకుండావుంది. కొంతకాలంవరకు నేననుకున్న వేవీ నెరవేరవు.

భారతీయ జీవితాన్ని ప్రతిబింబించే కథలు పంపించగలరా? కొన్ని కథలు పంపినట్లయితే కృతజ్ఞుణ్ణి; అయిదువేల మాటలకంటె ఎక్కువకాకుండా వ్రాయండి. మా పద్ధతికి సరి పడకపోయినట్లయితే అక్కడక్కడ కొద్దిగా మార్చవలసి వుంటుంది. ఇందుకు మీరు అనుమతిస్తారనుకుంటాను.

* * *

హెచ్.డి. డరెల్

38 లాంగ్ రిడ్జి రోడ్డు
లండను, యస్. డబ్ల్యు
అక్టోబరు 20, 1914

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

దయతో మీరు వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది. కృతజ్ఞుణ్ణి; మీకు అస్వస్థతగా వున్నందుకు నాకెంతో దిగులుగావుంది. ఈ సరికి కొంత నయమైవుంటుంది. రుతువు మారుతున్నది కనుకవచ్చే శీతాకాలం గడిచేసరికి మీకు నిమ్మళిస్తుంది. పూర్తిగా కోలుకుని ఎప్పటిలా మీరు హాయిగావుంటారు. భయంకరసంఘటనలతో నిరంతర ఆందోళనలతో జీవితం నిండివుంది. అది తప్ప అంతా మామూలుగానే వుంది. నేను కులాసాగా వున్నాను.

మీరడిగిన సమాచారం త్వరలోనే మీకు తెలుపుతాను. నా స్నేహితుని ఉత్తరంకోసం ఎదురు చూస్తున్నాను. త్వరలోనే అన్నాను కాని త్వరలో ఏమౌతుందో ఎవరికెరుక? భవిష్యత్తు ఏమి ప్రసాదించనున్నదో ఎవరమూ చెప్పలేము. పారిస్‌లో వున్న నా స్నేహితుడు అసాధారణ బాధ్యతను నిర్వహిస్తున్నాడు. సరాసరి యుద్ధరంగంతో అతనికి ప్రత్యక్షసంబంధం వుంది. సైనికదళాలకు అధ్వర్యం వహిస్తున్నాడు. తుపాకులతో పని. ఇంతవరకు క్షేమంగానే వున్నాడు. మొన్నను ఆ మధ్య అతనికి విరేచనాలు పట్టుకున్నాయి. అయితే అదృష్టవశాత్తు అది ఆసియావాసులకు వచ్చేమాదిరిది కాదు. కాని అతని పరిస్థితి ఎప్పుడూ ప్రమాదకరమే కదా!

నేను ఫ్రాన్సునుంచి ఇక్కడికి వచ్చి పదిహేనురోజులయింది. అక్కడ వున్ననాళ్లు ఎక్కువకాలం పారిస్‌లో గడిపాను. నాకు రెడ్‌క్రాస్ కమిటీలో పని. ఇక యిక్కడ అట్టే రోజులు వుండను. నాలుగయిదురోజుల్లో బయలుదేరాలి. ఈసారి పారిస్ కాదు, మరెక్కడికో ప్రయాణం. జీవితం చిత్రవిచిత్రంగా వుంది. అన్నీ వింతవింత అనుభవాలు. తలుచుకుంటున్న కొద్దీ తమాషా. ఆ యుద్ధదృశ్యాలను వాతావరణాన్ని వర్ణించి మీ కళ్ళకు కట్టలేను కాని, పారిస్‌లోవుండగా ఒకసారి హఠాత్తుగా ఇరవై ఎనిమిది బాంబులు దబదబ పడ్డాయి. నగరం దద్దరిల్లి పోయింది. అటుఇటు ఊగిపోయింది. బాంబులుపడిననాడు నేను నగరసమీపంలో వున్నాను. ఆ ఘోరదృశ్యం ఇప్పటికీ నా కళ్ళకు కట్టినట్లుంది. కాని ఒక సంగతి. పూర్వంలా ఫ్రెంచి పౌరులు భయవిహ్వలులు కాలేదు. హఠాత్తుగా పడే బాంబులకు అలవాటు పడిపోయారు. ఇదివరకు అలాకాదు. అస్తవ్యస్తమై, ఎక్కువ నాశనం సంభవించేది.

మా సైనికదళం ఎక్కడకు వెళ్ళినా మన్ననలను పొందుతోంది. కష్టాలలో వున్నపుడు ఆదుకుందుకు వస్తున్నామనే భావం సర్వత్ర వెల్లివిరుస్తోంది. నిస్సహాయస్థితిని చక్కబరిచేందుకు సైనికులు నియుక్తులయారనే అభిమానం కనిపిస్తోంది. రెండుదేశాల మైత్రీభావం పరస్పరం పెంపొందుతోంది. సైనికులకు పౌరుల సహకారం అన్నిట లభిస్తోంది. యుద్ధంలో విజయానికి ఇది అత్యావశ్యకమని నా భావం.

నేను ఫ్రాన్సులో వుండగా ఒక భారతీయదళం ఆర్లియన్స్‌కు పయనమయింది, అది అక్కడ నిఘాచేస్తుంది. కందకాలను తవ్వుకుని బలమైన స్థావరాలను ఏర్పరచుకోవడం ఈ యుద్ధంలో ఒక ముఖ్యవ్యూహం. ఈవ్యూహరచనలో ఈ భారతీయ సైనికదళానికి ప్రత్యేకమైన శిక్షణ యిచ్చారు. లార్డుకిచిన్ సర్వవిధాల సమర్థుడు. తక్కువమంది సైనికులతో ఎక్కువ ఫలితాన్ని సాధించడం అతని లక్ష్యం. ఏమాత్రం ప్రాణనష్టం జరగనీయడు. అతి జాగ్రత్తగ వ్యూహాన్ని నడుపుతాడు. పూర్తిశిక్షణ పొందిన భారతీయ సైనికులకు సాటిరాగల సైనికులు మరెక్కడా కనిపించరు. మొత్తం యుద్ధరంగంలో వారికివారే సాటి.

ఫ్రాన్సులో నా యుద్ధానుభవాలను తెలుపుతూ మహారాజావారికి ఉత్తరం వ్రాస్తున్నాను. దానితోపాటు కొన్ని ప్రభుత్వ ప్రచురణలు పంపిస్తున్నాను. అవి మహారాజావారికంటె మీకు విజయనగరం స్నేహితులకు ఎక్కువ ఆసక్తిని కలిగిస్తాయని నానమ్మకం. వాటి వివరాలను మీరు ఆయనకు తెలియచేస్తారని ఆశిస్తాను.

ఈ యుద్ధానికి జర్మనులే బాధ్యులు. ఆ సంగతి నేను పంపుతున్న పత్రాలు చదివితే మీకు తేటపడుతుంది. మొదట దాడిచేసింది మిత్రమండలే అయినా, యుద్ధప్రేరేపకులు మాత్రం జర్మనులే. అందులో అనుమానంలేదు. ఎవరిని కవ్వించని వారిమీద దురన్యాయంగా, క్షమించరాని దురాక్రమణ బుద్ధితో జర్మనులు యుద్ధాన్ని ప్రేరేపించారు. ఇది సహించరాని దురాక్రమణకు వ్యతిరేకంగా ఆత్మరక్షణార్థమై సాగుతున్న యుద్ధం. యుద్ధపరికరాలను తయారు

చేసుకోవడంలో, యుద్ధనైపుణ్యాన్ని పెంపొందించుకోవడంలో, జర్మనులకంటె, మిత్రమండలిదేశాలు వెనకబడివున్నమాట నిజం. అయితే ఇలా వెనకబడివుండడమే ఆదేశాల గొప్పతనం; అలా పెంపొందించుకోవడమే జర్మనులకు అవమానకరం. యుద్ధపరికరాలను వాళ్ళల్లాగ పెంపొందించుకోనందుకు మేం నిజంగా గర్వించవచ్చుననుకుంటాను. మరి మీ ఉద్దేశం? నాతో ఏకీభవించరా? మేం ఆయుధసామగ్రిని, సైనికబలాన్ని వాళ్లల్లా పెంపొందించుకోలేదు. అందుకు మాకు శక్తిలేక కాదు. మాది అత్యత్తుమమైన నాగరికత; అందువల్ల మేం వెనకతీశాం. అదేవిధంగా మా సామ్రాజ్యాధిపత్యంలో వున్న దేశాలన్నీ ఒకేమాటమీద నిలబడివున్నవీ అంటే, దానికి కారణం మా నిష్పక్షపాతవైఖరి, అతి సున్నితమైన వ్యవహారదక్షత. ఈ యుద్ధంలో భారతదేశం ఇంగ్లండుకు తోడ్పడి చరిత్రలో మన్ననల పొందాలి. గౌరవమైన పద్ధతులతో ఈ రెండు దేశాలసంబంధం అభివృద్ధికిరావాలి. మా పరిపాలనలో అనేకలోట్లు, దోషాలు వుండవచ్చును. నిజమే అయినా మనం వేరు అనుకోరాదు : భారతీయులు ఇలాంటి స్వల్ప విషయాలను మరచిపోయి, మొత్తం యుద్ధాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని ఆలోచించాలి. అలా ఆలోచించే గొప్పతనం భారతీయులకు ఎపుడూ వుంది. ఈ సమయంలో ఈ రెండుదేశాలవారు ఎవరిలాభాలను వారు చూసుకుంటే సమయం మించిపోతుంది : ఇరుదేశాల జాతులు పరస్పర సాన్నిహిత్యం పెంపొందించుకోవడం ఎంతో మేలు. ఇది భారతదేశంలో నా అనుభవం.

దయవుంచి నన్ను మిత్రులందరికి జ్ఞాపకం చేయండి. మీకు వ్యవధివుంటే ఒక ఉత్తరం వ్రాయండి.

హెచ్. కృష్ణశాస్త్రి

మకాం, మధుర

11 ఫిబ్రవరి 1910

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

దయతో మీరు రెండవతేదీన వ్రాసిన లేఖ అందింది. అనేక నగరాలు తిరిగి అలసటగా వున్న నాకు మీలేఖ హాయి అనిపించింది. బిల్హణుని జీవితకథను నాటకంగా వ్రాస్తున్నారని విని ఆనందించాను. అపూర్వ ప్రతిభావంతమైన మీలేఖినితో బిల్హణుడు ఆంధ్రసాహిత్యంలో ఆచంద్రతారార్కం భాసిస్తాడని నా విశ్వాసం. మహాప్రేమికుడు, లలిత హృదయుడు, మధురకవి అయిన బిల్హణుని భావోద్వేగానికి హేతువు గుజరాతు దేశపు రాజకుమార్తెయేనా? మీరు నా కావిషయం తెలిపినందుకు సంతోషం.

మీకళింగదేశచరిత్ర ఎపుడు వెలువడుతుందోనని అందరూ ఎదురు చూస్తున్నారు. అది ఆంధ్రపండితులకు, చరిత్రకారులకు విద్యార్థులకు ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది. మీకు దొరికిన శాసనాలలో నాలుగు సరియైనవి కావనీ జర్మనీనుంచి ప్రొఫెసర్‌హుల్ట్సు, శ్రీ వెంకయ్యగారికి ఉత్తరం వ్రాశాడు. అవి సృష్టి కనక తాను వాటిని అచ్చువేయడట. అయితే అవి సృష్టి అని నేననుకోను. అందుకు తగినంత కారణమేమీ నాకు కనిపించలేదు.

ఈ మధ్య, అందులోను ఈ ప్రయాణంలో, నాకు దొరికిన శాసనాలు ఏమంత చెప్పుకోతగ్గవి కావు. పశ్చిమ చాళుక్య మొదటి విక్రమాదిత్యుని తామ్రశాసనమొకటి ఇటీవల నాకు లభించింది. ఇదే, నేను ఈ మధ్య కావించినపరిశోధన. ఇదికాక గంగ, కాకతీయ యుగాలకు చెందిన రెండుమూడు శిలాశాసనాలు దొరికాయి.

నేను ఇక్కడ గుహలలోని బ్రాహ్మీలిపిలో వున్న శాసనాలను పరిశీలిస్తున్నాను వాటిని ఇంతవరకు ఎవరూ వివరంగా పరిశోధించి సరిగా అన్వయించలేదని మీకు తెలుసుకదా వీటి పూర్వాపరాలు తెలుసుకోగలిగితే అది అద్భుతమైన పరిశోధనే అవుతుంది

పని ఎంతవున్నా రిపోర్టు తయారు చేయడంవల్ల తీరిక లేకపోయినా మీతో కొన్ని గంటలపాటు గడపడమంటే నా కెంతో హాయి నీలగిరికొండల మీద ప్రతిరోజు కాకపోతే మానె వారానికొకసారైనా మీతో ప్రసంగించడమంటే నాకానందం

నావద్ద శాసనాలను ఫోటోలను ఎత్తే పరికరాలన్నీ వున్నాయి మి మహత్తర నాటకం కన్యాశుల్కం రంగభూమి మీద దిగ్విజయ మౌతున్నందుకు మిమ్మల్ని మనసారా అభినందిస్తున్నాను

*　　　　*　　　　*

మకాం ఉదకమండలం
6 ఆగస్టు 1913

ప్రియమైన అప్పారావుగారూ

మీరు 25 వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది మీరు కోరిన ప్రకారం మూలప్రతి చిత్తున్నూ విష్ణుకుండినుల శాసనములపై మీరువ్రాసిన వ్యాసపు అనువాదమున్నూ ఈవేళ మీకు పంపిస్తున్నాను ఆఫీసు పనులవల్ల సరియైన ప్రతి తయారుచేయించలేకపోయినందుకు నన్ను క్షమించండి నూతనంగా లభించిన విష్ణుకుండినుల శాసనముల దృష్ట్యా మీ వ్యాసమును మీరన్నట్లు త్వరగా తిరిగి సరిచేసి పంపించినట్లయితే నేనెంతో కృతజ్ఞుణ్ణి మీవ్యాసముతోపాటు మీరు ప్రచురింపదలచుకున్న పీఠికను కూడా దయవుంచి పంపించండి వ్రాతప్రతిని మీరు పంపిన వెంటనే జాగ్రత్తగా పరిశీలించి అవసరమయితే ఏమైనా మార్పులు కొద్దిగాచేసి ఎపిగ్రాఫికా ఇండికాలో ప్రచురణార్థము డాక్టర్ స్టెన్‌కొనోకు పంపుతాను ఈ నెల రాజమండ్రిలో మీరుపన్యసించ నున్నారని తెలుసుకుని సంతోషించాను

మకాం ఉదకమండలం
27 అక్టోబరు 1913

ప్రియమైన అప్పారావుగారూ

మీరు 23 వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది మీరుకోరిన తామ్రశాసనపు నకళ్ళను పంపుతున్నాను విష్ణుకుండినుల శాసనాలపై తాను వ్యాసం వ్రాస్తానంటూ డాక్టర్ హుల్ట్జు కాలయాపనచేయడం నేను సమ్మతించను నా ఉత్తరం అందింది అంటూనే ఆయన యేదో ఒక నెపంతో వాయిదాలు వేయవచ్చును మీరు వ్రాసిన వ్యాసాన్ని నేను స్వీకరించి, దానిని డాక్టర్ కొనోకు పంపిస్తాను మీరు వెంటనే ఆ వ్యాసాన్ని నాకు అందజేయవలసిందిగా కోరుతున్నాను

*　　　　*　　　　*

టి.ఎ. గోపీనాధరావు

తిరువేంద్రం
10 ఫిబ్రవరి 1913

ప్రియమైన అయ్యా,

మీరు దయతో వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది. కాని నేనీ మధ్య ఊళ్లోలేను. అందువల్ల వెంటనే మీకు సమాధాన మీయలేకపోయాను. 'సందేమెయిలు' సంపాదకులు శ్రీ రాఘవఅయ్యంగారు, విష్ణుచిత్తుని కాలమును గురించి పరిశోధించారు. విష్ణుచిత్తుడు, క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవశతాబ్ది నడుమకాలమున వుండెనని ఆయన నిర్ణయం. ఆయన నిర్ణయంతో మనం ఏకీభవించవచ్చును.

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారిచే, మీరు పొందిన గౌరవానికి నా అభివందనాలు. ఇంకా ఇలాంటి అనేక గౌరవములను మీరు పొందవలెనని నాకోరిక..

*　　　　*　　　　*

శ్రీ కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

నిడుమోలు
కృష్ణాజిల్లా
27-4-1911.

ప్రియమైన అయ్యా,

మీరు మిక్కిలి దయతో 16 వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరము బొంబాయి చేరి, ఇక్కడకు తిరిగివచ్చి నాకు అందినది. అనారోగ్యమువలన మార్పునుకోరి, విశ్రాంతికై ఇచ్చటకు వచ్చాను. ఇంకను ఒక నెలరోజులపాటు ఇక్కడనే వుంటాను.

మీరు పంపిన ఎన్నిక భాగములు, మహారాజావారిని గురించి వ్రాసిన పద్యములు అచ్చువేయనందుకు నన్ను మన్నించకోరిక. మహారాజావారిని గురించిన వ్యాసము ముద్రితమైనది కనుక పద్యములను అచ్చుకీయలేదు. కళాపూర్ణోదయ కావ్యప్రతి, తెలుగు భాషాభిమానులకు లభించును కనుక, అందుండి మీరు కావించిన ఎంచుబడి భాగములను ప్రచురింపలేదు.

సంపుటి పెద్దదయిపోయినందుకు నాకు మిగుల విచారముగా వున్నది. చేరిన వ్యాసములలో రెండులోపములు కనబడుతన్నవి. సంపుటిలో అచ్చువేసిన వ్యాసములను మీరొకసారి చూసితిరేని, ఏవో కొన్ని తప్ప, మిగిలినవన్నియు దీర్ఘములని గ్రహింపగలరు; ఒక నిర్ణీత తేదీన సంపుటిని వెలువరించవలసిన నాకు, బాగున్నవో, బాగులేనివో, ఒకమాదిరివో, ఈరచనలన్నియు అనుకున్న వ్యవధిలోపున అందలేదు. అందువలన వీటిని ఎంచుకుందుకు ఆస్కారము లేకపోయినది : వచ్చినవాటిని వచ్చినట్టూ అచ్చుకీయవలసివచ్చినది. నిర్ణీత కాలము లోపున రచనలను రచయితలు పంపియుండినట్లయితే, సంపుటి యింత పెరిగి వుండకపోయెడిది. అపుడు నాకు అట్టే ధనవ్యయము యింత శ్రమవుండేవికావు. రాబోవు సంచికకు నూతన అభిప్రాయములతో మీరు ఏవైనాకొన్ని సూచనలు కావింపవేడుతున్నాను.

భాష సజీవమైనది కనుక సంఘము అభివృద్ధిచెందుటతో పాటు, దానంతటది సంస్కరింపబడక విధిలేదు. తెలుగు భాషా వికాసమునకు ఏ, యే పద్ధతులు అనుసరించవలెనో, వాటిని ఎటుల అమలు జరుపవలెనో చర్చించుటకు ఉత్సాహవంతులను ఒకచోటమీరు సమావేశపరుప ప్రయత్నింపవలెను. అయితే మీ వలె సమస్యలను క్షుణ్ణంగా నిశితముగా తరచి పరిశీలించేవారు అట్టేమందిలేరని నా అనుమానము.

నాకు తెలుగుభాషా పరిజ్ఞానము అంతగాలేదు. నేను వ్రాసెడి తెలుగు మిక్కిలి పేలవము. నాకు సంస్కృతము కొంత వచ్చును. అందు వలన నారచనలలో సంస్కృత పదములు ప్రయుక్తమౌతూ వుంటవి. అపుడపుడు నేను ఎమర్సన్ గ్రంథములను చదవడంవలన నావాక్యవిన్యాసములో ఒడిదుడుకులు కనిపించుతూ అతని శైలిని అనుకరిస్తూ వుంటివి. అది ఎబ్బెట్టుగా వున్నయెడల ఆ పద్ధతిని విరమింప ప్రయత్నిస్తాను. మీరు చూపినదయకు, సంపుటిని మద్రాసు పత్రికలలో సమీక్షించెదనని మీరు వాగ్దానము చేసినందుకు నా ధన్యవాదములు.

బొంబాయి
5-3-1912

ప్రియమైన స్నేహితుడా,

మీరు రెండవ తేదీన దయతో వ్రాసిన ఉత్తరమును ఆసక్తి జనకమగు మీరచనయును అందినవి. అందుకు అనేక ధన్యవాదములు. మీ వ్యాసము వచ్చేవార సంచికలో అనగా 13 వ తేదీన ప్రకటితమౌతుంది. ఇంకను అనేక వ్యాసములు పంపగలమని వాగ్దానము చేసినందుకు నాధన్యవాదములు. అవి అన్నియు పత్రికలో ప్రచురితము కాగలవు.

నేను వ్రాస్తున్న ఈ దిగువ కొన్ని వాక్యములను పరిశీలించితిరేని, నేను ఎంతయో కృతజ్ఞుడను. మీరు గొప్ప పండితులు; ప్రతిభగల రచయితలు. కనుక ఈలేఖలో నేను కోరుతన్నదేదో మీరూహింపగలరు.

తెలుగు రచనలో గ్రాంథికమునకు బదులు జనులలో వ్యాపింపగల శైలిని అనుసరింపవలెనని మీమతము. ఆవిధముగ నేను వ్రాయక కదుపాపము చేస్తున్న వాడనగుతున్నప్పటికి, మీ వాదముతో ఏకీభవించుతున్నాను. దురదృష్టవశమున నేను వ్రాసెడి తెలుగు ధారాళమైనదికాదు. నాకు సంస్కృతము పరిజ్ఞానము స్వల్పము. అందువలన నాశైలిలో యిట్టి అస్తవ్యస్తత ఏర్పడుతున్నది; దీనికితోడు శాస్త్రీయ పారిభాషిక పదముల విషయములో మన భాషకు సహజదారిద్ర్యము వుండనేవున్నది. వీటిని సంస్కృత ధాతుశబ్దములనుండి సులభముగా సాధించుకొనుటకు మనకు వీలవుతున్నది. ప్రస్తుతకాలమున తెలుగు సాహిత్యమున సంస్కృతపదములు అనంతముగ వచ్చిచేరుటకు ఈ పరిస్థితులే ప్రధాన కారణము. రచయితలు బుద్ధిపూర్వకముగ కేవలము తమ పాండిత్య ప్రకర్షకోసము జటిల ఆడంబర శబ్దములను తమ రచనలలో ప్రయోగింపరని నా విశ్వాసము. అయితే ప్రాచీన కవుల భావములను ప్రయోగములను యింకొక రూపమిచ్చి తమగ్రంథములలో ప్రయోగించే రచయితలు లేకపోలేదు. ఏమైనప్పటికి, గ్రాంథికముకొరకే అన్నట్లు ఏ రచయితా, ఆభాషను తనరచనలలో వాడడని నానమ్మకము. ఇది సంస్కృతి లేకపోవుటవల్ల కాక, ప్రస్తుతము మనకుగల సంస్కృతిని అనుసరించి కలుగుతున్న సహజఫలితము.

గ్రాంథికమును మాత్రమే ప్రయోగింపవలెననే గ్రాంథికవాదులమతము న్యాయమైనది కాకపోవచ్చును. కాని మీరు దానిని అడుగడుగున పూనికవహించి ప్రతిఘటిస్తున్నారు. మన ప్రాచీనరచయితలు తమ గ్రంథములను గ్రాంథికమున వ్రాసినారు. నేటి కాలపురచయితలు తమ రచనలను గ్రాంధికమున వ్రాస్తున్నారు.

దేశమున బహుళ వ్యాపకమును పొందేభాషను వాడవలెననెడి వారి స్థితి, గ్రాంధిక భాషయే అనుసరణీయమనెడి వారి స్థితితో అభిన్నము కావలెను. ఈ ఇరుతెగల రచయితలకు ఎంత మాత్రము స్పర్థ వుండకూడదు. ఈ రెండు వర్గముల రచయితలు తమతమ ఆదర్శములను అనుసరించి భాషను సేవించవలెననియె అభిలషిస్తున్నారు. కాని ప్రయత్నపూర్వక గ్రాంధిక శైలియో, గ్రామ్యాభాషా శైలియో, రచయితలకు లక్ష్య పరమావధులు కానేరవు. అలాగ ఒకవేళ అయితే కావచ్చును కాని, ఆశైలి రచయితకు ఆత్మసంతృప్తిని కలిగించగలదే తప్ప, ఉత్తమప్రయోజనమునకు ఉపకరించదు. తమ నమ్మకములకు భంగము వాటిల్లగలదన్న వెరపుతో రచయితలు మార్గము తప్పి, ప్రాచుర్యమునవున్న పదములను కేవలము ఆ పదముల కోసమే అన్నట్లు, ఎంచుబడి చేసినట్లయితే ఉత్తమప్రయోజనము నెరవేరదు. మీరు అంటున్నట్లు మీరు గ్రామ్యభాషలో వ్రాయాలనే నా ప్రార్థన. కాని సిద్ధాంతములకోసము మీభావములను ఆ శైలిలో వ్యక్తము చేయడానికి ప్రత్యేకముగ ప్రయత్నించవద్దని నా అభ్యర్థన. మన మహారచయితలందరు అప్రయత్న పూర్వకముగ తమ భావములను సులభ సరళ శైలిలో వ్యక్తీకరించుటకు ప్రయత్నించారు. మీ రచనలలో మీరు వాడుక భాషాపదములను అక్కడక్కడ ప్రత్యేకముగ ప్రయత్నించి ప్రయోగిస్తున్నట్లు పాఠకునికి పొడగట్టకమానదు. వాడుక భాషపట్ల మీకున్న ఆ పక్షపాతవైఖరిని విడనాడి, మీసహజధారాళశైలిలో మీరు వ్రాసినట్లయితే, మీకు మీరు న్యాయము చేసుకున్నట్లవుతుంది; భాషకు సేవ చేసినట్లవుతుంది.

అడగనిదే యిటువంటి అభిప్రాయములు వెలిబుచ్చినందుకు నన్ను మన్నించగలరని ఆశిస్తున్నాను.

పి.యస్ : డెమ్మీసైజులో 12,24 పేజీలలో అక్కరకు వచ్చే చిన్న చిన్న పుస్తకములను ప్రచురించపలెనని నాసంకల్పము. 12 పేజీలకు అర్ధణా చొప్పున ధర పెట్టవలెననుకుంటున్నాను. 48 పేజీలయితే ఒక బేడ; 48 పుటలకు మించి ఏ పుస్తకమూ వుండదు. మీకు తోచిన అభిరుచివున్న ఆసక్తివున్న విషయమును గురించి ఒక పుస్తకము వ్రాసి పంపితే మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను; నేను భావిస్తున్న ఈ ప్రణాళిక ఏరీతిన వుంటే బాగుండగలదో, కొన్ని సూచనలు సూచిస్తే, కృతజ్ఞుడను.

పి. శేషాద్రి

అనంతపురం

5 జూన్ 1912

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ,

మీ ఉత్తరం చేరింది. ధన్యవాదాలు. హంటరు ఊటీనుంచి ఇంకొకనెలలో బయలుదేరుతాడు. మీరు ఆయనను కలుసుకుంటున్నారని తెలియపరిచాను.

ఇక్కడి వాడుకపదాలు తెలిపే కొన్నిపుస్తకాలను మీకు నేను ఇవాళపంపిస్తున్నాను. అందులో కొన్ని పుస్తకాలు బ్రాహ్మణులు రచించినవి : మరికొన్ని శూద్రులు వ్రాసినవి; ఇంకొన్ని మహమ్మదీయులు, కల్పించినవి. ఈ పుస్తకాలలో వాడిన మాండలిక పదాలలో అంత తేడాకన్పించదు. కాని మహమ్మదీయులు రచించిన పుస్తకాలు పరిశీలించతగ్గవి. ఈ జిల్లాలో హిందువులు మాట్లాడే కొన్నిమాటలకు వాళ్ళు చిత్రంగా ప్రయోగించారు. రేపో ఎల్లుండో మరికొన్ని పుస్తకాలు సేకరించి పంపుతాను.

నేను తెలుగు సాహిత్యంమీద ఒకవ్యాసం వ్రాయాలనుకుంటున్నాను. ఆంధ్రసాహిత్యంలో నూతనపోకడలను పరిశీలిస్తున్నాను. ఆంధ్రకవితలో నూతనధోరణులనుగురించి "న్యూ కరెంట్సు ఇన్ తెలుగులిటరేచర్" అనేపేరుతోనో లేక "ఎక్స్ పెర్మెంట్సు ఇన్ తెలుగుపొయిట్రీ"అనే శీర్షికతోనో మీ గేయములనుగురించి ఒక వ్యాసము వ్రాయవలెనని కుతూహలపడుతున్నాను. మీ నీలగిరిపాటలు ప్రతి నావద్ద వున్నది. ఇతర రచనలు కొన్నింటిని పంపించకోరుతున్నాను. మీ గీతములను తిరిగి మీకు అందచేస్తాను. మీరు కులాసాగావున్నారని తలుస్తాను.

టి. సూర్యనారాయణరావు

తణుకు
18-6-12

ప్రియమైన అయ్యా,

మీరు దయతోవ్రాసిన లేఖ అందినది. నేను మీకు వెంటనే జాబు వ్రాసితిని; కాని మా గుమాస్తాలు దానిని ఆలస్యముగా పోస్టు చేసితిరి. మనమనుకున్న కార్యము జూలై నెలలో తప్ప నెరవేరదు. రామచంద్రరావు ఇతర పనులలో నిమగ్నుడైనాడు, అతను మనవెంట రావలె.

మీరు లేవనెత్తిన సమస్య మిమ్ములను కలుసుకొన్నపుడు చర్చించగలను. ఉత్తరములలో చర్చించడమువల్ల లాభము లేదు. మనము ఒకరినొకరము అపార్థము చేసుకుంటున్నామని నా అభిప్రాయము. చర్చించి ఒక అభిప్రాయమునకు వద్దాము. పత్రికలలో చర్చలు చూసితిని కాని ఏమి ప్రయోజనము?

ఉదాహరణకు మద్రాసు మెయిలులో అచ్చయిన వ్యాసమును తీసుకోండి. వ్యాసమంతయు, అపార్థద్యోతకముగానే వ్రాయబడినది. అకాడమీ సమావేశ ఉద్దేశములను, దాని అభిప్రాయములను వ్యాసకర్త అపార్థము చేసుకున్నాడు. శృంగార కావ్యముల సమస్యను ఆయన సరిగా అర్థము చేసుకోలేదు. పత్రికలలో వ్రాతలు ఇలాగునే వుంటివి.

పత్రికలలో చర్చలవల్ల ప్రయోజనము సిద్ధించదు. వ్యక్తి గత సమావేశములు, చర్చలవలన భాషకు నిజమైన ఉపకృతి చేకూరగలదు. ఓటమి, గెలుపులను లెక్కచేయక, మర్మము విడిచి మనసువిప్పి చర్చించుకొనవలెను.

నేను రచించిన గ్రంథములను మీకు పంపినాను. వ్యాకరణసూత్రములను పాటించుతూ మీ ఆశయములను నేను సాధించినాను. ఆర్థిక చరిత్ర రాధారాణి మాధవకంకణము మొదలైన నా గ్రంథములను మీరు పరిశీలించిన ఈ విషయం తెలియగలదు. అవి బాగుగానేవున్నవందురనుకుంటాను. ఇపుడింకొక పుస్తకమును అచ్చువేయించుతున్నాను. అచ్చయిన వెంటనే మీకొక ప్రతిని పంపగలను. అవును, నేను అందులో విరళముగా విసంధిని పాటించితిని.

మీరు ప్రబోధిస్తున్న సంస్కరణమువలన గ్రామ్యశబ్దములను ప్రయోగించి ఆ గ్రంధములను ప్రజలకు విడుచుపెట్టు అవకాశము కలుగుతున్నది ఈ భాషనే ప్రభుత్వము ఆమోదించవలెనని మీ పట్టుదల సరిగ్గా అదే ఎంతమాత్రమూ కూడదని నామతము ఈసారి వ్రాసేవుత్తరములో వివరముగా పేర్కొనగలను

*　　　*　　　*

శ్రీ జి వెంకటరంగారావు

ట్రిప్లికేన్
2-7-2012

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

జూన్ 30 వ తేదీన మీరు వ్రాసిన లేఖ అందింది శృంగార రసవిషయమై మనదృక్పధమేమిటో మీరు శ్రీ జె అచిన్సన్‌కు బోధపరిచినందుకు సంతోషం బ్రౌణ్యం మీరు పంపించమన్నారని శ్రీ వెంకటేశ్వర్లుకు ఇదివరకేచెప్పాను కాని ఇంకా పంపలేదు ఆ విషయం మళ్ళీ హెచ్చరిస్తాను బెంగాలీలో పారిభాషిక పదాలనుగురించిన వివరాలు రిప్పన్ కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ మీకు తెలియచేశాడా? పట్టిక అందినదా? అందకపోతే మళ్ళీ ఒకసారి ఆయనకి ఉత్తరం వ్రాద్దురూ

అనర్సు పేపర్లు మీరు నాకు పంపనక్కరలేదు వాటిని గురించి భోగట్టా అందేవరకు దాయండి ఈ కమిషనును మన చెంతకు ఎందుకుపంపించాలో నాకర్థంకావడంలేదు సంగతులు ఎప్పటికప్పుడు మీకు తెలియపరుస్తూవుంటాను ప్రొఫెసరు రంగాచారిగారు నెమ్మది నెమ్మదిగా కోలుకొంటున్నారు గండం గడిచి బయటపడినట్లేలెండి. మా బావమరిది సంగతి మరవరని తలుస్తాను నేను చెప్పినది దయయుంచి జ్ఞాపకం పెట్టుకోండి నారాయణమూర్తి మంగపతినాయుడుగార్లకు నానమస్కారాలని చెప్పండి ఎస్టేటుల్యాండు ఆక్టు విషయమై ఫౌలరు ఒక పెద్ద జవాబు వ్రాశారు

*　　　*　　　*

శ్రీ గుమ్మడి వెంకటరంగారావు

ట్రిప్లికేన్
8 జూలై 1912

ప్రియమైన శ్రీ అప్పారావుగారూ

నిన్ననే మీ వుత్తరం అందింది కొత్త ఏర్పాట్లుకు మహారాజావారు అంగీకరించినందుకు సంతోషం శ్రీ శ్రీనివాసఅయ్యంగారు ఊటీనుంచి నిన్న తిరిగి వచ్చారు ఆయనను కలుసుకొని చాలాసేపు ప్రసంగించాను శ్రీ యస్ నాయర్ గారి సంగతంతా ఆయనకిపుడు తెలిసింది పూర్వం ఆయనంటే వున్న భ్రమలన్నీ పోయి నాయర్ గారి అసలు వ్యక్తిత్వాన్ని చూడగలిగారు అందుకు నాకెంతో సంతోషంగావుంది ఆయనతో నాకుకలిగిన ఆకొద్దిపాటి పరిచయంవల్ల శ్రీ వి కె అయ్యర్ గారి దూరదృష్టివల్ల నాయర్ గారి స్వభావం నాకా నాడే తెలిసింది అయ్యరుగారు మనుషుల వ్యక్తిత్వాన్ని అవలీలగా ఆమూకీ తీసి ఇట్టే కనిపెట్టగలిగేవారు మెరిసేదంతా బంగారంకాదు అలా అనుకొనేవాళ్ళకు నాయరుగారి పోకడ ఒక గుణపాఠం

ఈవేళరాత్రి ప్రొఫెసర్ రంగాచారిగారిని చూడడానికి వెళతాను మీ సందేశాన్ని ఆయనకు అందచేస్తాను ఆయన ప్రయాణంచేసే స్థితిలో లేరు నీరసం తగ్గడానికి ఇంకొకనెల పడుతుంది బ్రౌను నిఘంటువుమీద శృంగార రసంమీద మీ వ్యాసాలను సాధ్యమైనంతత్వరలో నాకు పంపించకోరుతున్నాను కావ్యప్రకాశికను ఇవాళ మీకు పోస్టుచేశాను ప్రస్తుతం నేను క్షేమేంద్రుని ఔచిత్య విచారచర్చను పరిశీలిస్తున్నాను చక్కగా వుంది

* * *

ట్రిప్లికేన్
1-2-13

ప్రియమైన అప్పారావుగారూ

మీరు నిన్న వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది ఎమ్ ఏ పరీక్షాధికారుల సమావేశం మీరు సూచించే తేదీన మనం ఏర్పాటుచేసుకుందుకు నాకు సంతోషం కానినాకు నాలుగయిదు రోజుల వ్యవధిఅవసరం అందుకుఏతేదీ మీకు అనుకూలమో ముందుగా తెలపండి 15వ తారీఖున మీకు వీలుంటుందా? సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు ఈవేళపొద్దున్న నన్ను కలిశారు 15వ తేదీన సమావేశం జరుపమని ఆయన సూచన

వి సూర్యనారాయణరావుగారు

మచిలీపట్నం
20-6-14

ప్రియమైన అప్పారావుగారూ

మీ వ్యాసములను పత్రికలలో చదువుతున్నాను జయంతి రామయ్యగారివల్ల భాషాభివృద్ధి జరగదు తెలుగు అకాడమీ స్వరూపం మారితీరాలి శబ్దశాస్త్రాన్ని మధించిన గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారివంటి దిగ్దంతులు మనకు అవసరం నిఘంటు వ్యవహారం అతి అసహ్యకరంగా తయారయింది జరుగుతున్న జాప్యం అంతా యింతాకాదు నిఘంటు నిర్మాణంగురించి కొవ్వూరు న్యాయవాదులు శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావుగారు వ్రాసిన వ్యాసం మీరు చదివి వుంటారు ఇది మీ స్వంత విషయంగా భావించి మీరు పూర్తి బాధ్యత వహించకపోతే నిఘంటు నిర్మాణం జయప్రదం కాదు మీరిప్పటికే వృద్ధులయిపోయినారు వెనకటి ఓపిక లేదు చరిత్ర రచన అలాగునే వుంచివేసినారు ఇతర వ్యాపకాలు తగ్గించుకొని మీరు తలపెట్టిన చరిత్రను పూర్తిచేయడం మంచిది దానినీ నిఘంటువును దేశానికి మీరు సమర్పించాలి మీరనుకుంటున్న విశాఖజిల్లా చరిత్ర త్వరలో వెలువడితే అది ఇతర జిల్లాలవారికి ఆదర్శప్రాయంగా వుంటుంది మీఆరోగ్యం ఎలాగవుంది? విజయనగరం ఎప్పుడు వెళతారు?

ఎనమండ్ర నారాయణమూర్తిగారు

కలకత్తా
12-12-12

మిత్రమా

నేనిక్కడ క్షేమముగా బ్రవేశించినాడను మీరు మెద్రాసుకు బయలుదేరి యుందురు కావున దీని నక్కడికి బంపవలయునని యింగ్లీషు మునిపీకి జెప్పి వారిపేర బంపుచున్నాను

ఇంతవేగముగా మీకుత్తరము వ్రాయవలసిన పని లేకపోవును గాని నిన్న నేను తొందరగా నజరుమహలుకు బోవుచుండగా మీరు కొన్ని మాటలు శెలవిచ్చినారు అందుకుత్తరము వెంటనే చెప్పలేకపోయినాను మీవంటి పురుషుల ప్రశ్నములకు దగిన జవాబు చెప్పుటకు కొంతయాలోచన కావలెను అప్పటినుండియు జిత్తమాయంశములందే కాపురముండి యీ యుత్తరము వ్రాయువరకు నుండబట్టినది కాదు

మీరు నాయందు రెండు నేరములు మోపినారు మెద్రాసు మహజరుకు సంతకము చేయుట మతబేదముచేత మీకివి నేరములుగా గాన్పించుట న్యాయమే కాని నాకెలాగు నేరములు? నేనొకరికేల భయపడవలెను అమూల్యమైన మీ స్నేహము దీనివలన బోయనేని యీ పనులు తప్పే కానియదియింతటితో బోయెడి భాగ్యముకాదు మీరును నాకుభిప్రాయస్వాతంత్ర్య మియ్యనంతటి సామాన్యులు కారు ఒక్కచోనాపని నిందర్హామే యగును మనమందరము సత్యప్రియులము ఎంతటి సామాన్యుడును సత్యము దాటినప్పుడేదో మిషకల్పించుకుదాటును గాని సత్యము నాకవసరములేదని చెప్పి తప్పడు కాబట్టి నే జేసినపని యిదివరలో నా మతమును ప్రకటించుకొనిన దానికి విరుద్ధమయిన యెడలగాని సంతకములు చేయించుటకు దంటాలు పడుటలో నేనితరుల నిర్బంధించి వంచించిన గాని నాయందు దోషారోపణ చేయవచ్చును మొట్టమొదట నేను తంటాలు పడవేలేదు అవకాశములు నాకు వచ్చినరోజునే మహారాజులుంగారు విజయనగరము వచ్చుటచేత నాకందును గురించి యాలోచించుటకైనను సావకాశము లేక రామానుజాచారిగారి కిచ్చి దొరికినన్ని సంతకములు సంపాదించుమని కోరినాను మొన్న సాయంకాలము కొంతమంది తగు మనుష్యులు నాకుదటస్థమైనారు వారికాగితముల సంగతి కొంచెముబోధజేసిసంతకములు చేయ నిష్టమున్నచో జేయవలెనని యడిగినాను అందుపై నొక్కరు అప్పారావుగా రేమందురో అన్నారు ఆమాట విని వారికిదివరికిచ్చియున్న సంతకములఫారము లాగికొందుమన్నంత యసహ్యము పుట్టినది కాని తొందరపడకనన్ను నేవారించికొన్నాను. మరునాడు వారు (మరెవ్వరు గారు అప్పయ్య) వట్టికాగితము తీసుకువచ్చినపుడు సంతకము చేసినాడా లేదా యనికూడా జూడలేదు మరియొకరు వాగ్వాదమున కారంభించినారు వాదమవసరము లేదు ఇదిగో మహజరు, చదివి చేసితే ఛెయ్యండి లేదా మ్హానవచ్చునన్నాను అక్కడికిని వారు వాదము మానకపోయేటప్పటికి నేను ప్రతివాద మాడినాను అందున్నవారు కొందరొక పక్షము మరికొందరు మరొక పక్షమైనారు ఇంతకన్న నెక్కువతంటాలు పడలేదు

ఇక నేసంతకము చేయుటలో గలిగిన రండాగర్భ మేమో శెలవియ్యవలెను నా మతము తమకు విశదమే సలక్షణముగాగాని తెలుగు వ్రాయగూడదని లక్షణ విరుద్ధమైనది బాలురు చదువగూడదని లక్షణమన్న నేమో మొదలగు సంగతులు చర్చింపవలసిన చోటిదికాదు మహజరు కోరినదియు నదియే ఈ కోరికల నిలబెట్టుటకు మహజరులో వ్రాసిన కొన్ని సంగతులు నాకు సహేతుకముగ గాన్పింపలేదు అవి అబద్ధములనికూడ చెప్పగలను అట్లని మహజరంతయు నిరసించుటన్యాయమా ఇంతకు నాసంతకముకన్న బహిరంగముగా నా యభిప్రాయములను వెల్లడి చేయుటకు యత్నించి యెద్రాసు మెయిలుకు వ్రాసినాను కదా? అలాగు వ్రాసిన యుపన్యాసమందలి వాదములు మహజరువాదములును గొట్టివేయునా వేయవా? ఇంతకన్న ధారాళమైన ప్రవర్తన మరి యెవ్వరి యందైనగలదా? నాసంతకమును ఉపన్యాసమును దగ్గిరబెట్టి విమర్శించి మరి నన్ను నిందించవలెను నేను సంతకముచేసినా నన్నమాత్రముచే మీకు గోపము వచ్చినది ఇంత పరమతాసహనము మీకుగూడదు మీకు జడిసియే అప్పయ్య సంతకము చేసినాడు కాదు నేనుకూడ నాలాగు చేయుమన్నారా అలాగు చేసితినేని మీకు నాయందు గౌరవముండునని యెంచవచ్చునా? లౌక్యుడవందురు కాబోలు కాని సత్యవాది యనియునందురా? మీ జవాబు చూచుకొని నా సంతకము విత్డ్రా చేసుకోను

మీరు మద్రాసులో బొడిచేపొడుపుకై యెదురు చూచుచున్నాను రామయ్యను రెండు సంగతులలో గెల్చుకొందురు కాని మెమోరియల్‌లోని విజ్ఞప్తి న్యాయము కాదని వాదించిరేని యాంధ్రప్రపంచమంతయు మీతోకకు తాటాకులు కట్టక మానదు ఒక్కశుభ (మీకశుభ) వార్త తమకు విన్నవించవలసి యున్నది శ్రీశ్రీశ్రీ విజయనగర మహారాజావారు మా పక్షము ఇప్పుడు మాబల మొక్కమారు తలచుకొండి

శ్రీనివాసయ్యంగారికి నా నమస్కారములు మనవిచేసి నాయుత్తరములకు జవాబియ్యనందుకు నాకు గలిగిన కోపము వారు కార్యసిద్ధిచేసినగాని తీరదని చెప్పవలెను మీ యుభయుల సహాయముచేతను ఆపని నెరవేరునని యాశపడుచున్నాను

చిత్తగించవలెను

* * *

కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు

గుంటూరు
3 నవంబరు 14

ప్రియ మిత్రమా,

మీలేఖకు కొంచెం ఆలస్యంగా సమాధానమిస్తున్నందుకు మన్నింపకోరుతున్నాను ది ఇంటర్మీడియటు తెలుగు కాంపోజిషన్ కమిటీ రిపోర్టు, ది తెలుగు కాంపోజిషన్ కాంట్రవర్సీ రెండూ నాకు అందాయి మీరు కోరినట్లుగా నేను వాటిని ఇండియన్‌క్లబ్‌కు అందచేస్తాను .

ఇక్కడ ఇండియన్‌క్లబ్ కాక దియంగ్మెన్స్ లైబ్రరీ అసోసియేషను అనేపేరిట ఇంకొకసంఘం వుంది ఈ సంఘానికి నగరంలోని యువకులు, ముఖ్యంగా జూనియరు లాయర్లు హాజరవుతూవుంటారు మీకు ఇంకొక సెట్టు పుస్తకాలను పంపించడానికి అవకాశంవుంటే అలా పంపించడం వృథాకాదనుకుంటే తప్పక నాకు అందచేయండి వాటిని నేను దియంగ్మెన్స్ లైబ్రరీ అసోసియేషనుకు ఇస్తాను

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు

నెల్లూరు మూలపేట
17-1-15

ప్రియమైన అయ్యా,

పన్నెండవ తేదీన మీరు దయతో వ్రాసిన ఉత్తరము అందినది మీ ఆరోగ్యం సరిగాలేనందుకు నాకెంతో విచారముగా వున్నది సైనిక అనుభవము వ్యసనములలో చేర్చదగినదని మీరు అభిప్రాయపడుతున్నారు సైన్యముకావించే మహాఘన కార్యము నరమృగయా కనుక అది మీ అభిప్రాయమును దృఢపరుస్తున్నది

ఎపుడు పిలిచినా హాజరయే నవుకర్లు మీకు అనేకులు అలాంటపుడు కాఫీ మీరే ఎందుకు స్వయంగా కాచుకుంటున్నారో నాకర్థము కానడములేదు భారమైన పనులతరవాత కొంతరిలీఫ్‌కోసము మీరే యిలాంటిపనులు

కల్పించుకుంటారు కాబోలును. నా కాఫీ నేనే కాచుకుంటానంటే దానికి కారణం వున్నది. నాకు నవుకర్లులేరు; ఇతర్లుచేస్తే రుచివుండదు. ఈసరికి మీచేయి నయమయిందనుకుంటాను.

ప్రాచీన పద్యకావ్యములతోపాటు, సమకాలీన పద్యకావ్యములను, బి.ఏ. విద్యార్థులకు పాఠ్యగ్రంథములుగా నిర్ణయించవలెనని మీ అభిమతము కాని, యిప్పట్టున, మీకొక విషయము చెప్పవలసివస్తున్నందుకు విచారిస్తున్నాను. ఇప్పటి కవిత్వము చాలమటుకు వట్టి ఊక. దీనిని క్లాసికల్ కవిత్వముగా, పరిగణించడానికి వీలులేదు. దీనికట్టి అర్హత పూజ్యము. వ్యాకరణము దుష్టము; ఛందస్సు లోపభూయిష్టము; నాట్యశాస్త్ర మర్యాదలు బొత్తిగా శూన్యము, ఔచిత్యము, వివేకజ్ఞానము మృగ్యము; ఇవీ, నేటికాలపు రచనలలో కనబడుతున్న ప్రధాన లక్షణములు నేను వ్రాసిన ప్రతాపరుద్రీయము నాటకములో విద్యానాథుని రంగము, ఈదోషములు లేనిదానివిగా భావించి దానిని పాఠ్యభాగముగా నిర్ణయించినట్లయితే, మీరు నాపట్లచూపుతున్న గౌరవమునకు కృతజ్ఞతాభివందనములు. దీనికి మారుగా ఇంకొక రంగమును పాఠ్యభాగముగా మంచిదని నేను పేర్కొనజాలను.

ఆముక్తమాల్యద వ్యాఖ్యానము ఎంతవరకు కొనసాగినదని మీరు అడిగినందుకు సంతోషము. నా రచనావ్యాసంగమును గురించి మీరు భోగట్టా చేసినందుకు కృతజ్ఞుడను; తృతీయా శ్వాసము పూర్తిచేసిన పిదప నాకు అనేక కష్టములు తటస్థించినవి. కెరటములవలె వచ్చి మీదపడుతున్న కష్టములకు తట్టుకొనలేక చెన్నపట్టణము వదలవలసివచ్చినది. ఆ కష్టములు నన్ను చెన్నపట్టణమునుండి తరుముటయేకాదు; ఈ లోకమునుండి నన్ను తరుమకొట్ట ప్రయత్నించినవి. వీటికితోడు శరీరమున అస్వస్థత; ఏదో ఒక బాధతో అయిదు నెలలపాటు శ్రమపడుతూనే వుంటిని.

ఇటీవల వావిళ్ళవారు ప్రచురించిన ఆముక్తమాల్యదను గురించి మీరు పేర్కొన్నారు. దానిని నేను చూడలేదు. ప్రతి ఒకటి సంపాదించి చూస్తాను. ఆముక్తమాల్యద కృతికర్త ఎవరో నిర్ధారణ చేయడానికి, శాసనములను యితర పత్రములను పరిశీలిస్తున్నాను. కాని ఇంతవరకు తగిన సమాచారము లభించలేదు. అంతవరకు ఆముక్తమాల్యదను శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రచించినాడనే సిద్ధాంతముపట్ల నాకు నమ్మకము లేదు.

నిజమైన సాహిత్య వ్యాసంగమును హర్షించగలవారు మన దేశములో బహుకొద్ది. ఆ కొద్దిమందిలో మీరుఒకరు. అలాంటిమీరు, శృంగారనైషధముపై నా వ్యాఖ్యానము ఎలావున్నదో, వ్రాసినారు కాదు. అనర్హులు వేయిమంది పొగడినా తెగడినా, ప్రయోజనమేమిటి? మీరు మీ అభిప్రాయముగా నాలుగు పంక్తులు వ్రాయనందుకు, నా మనసు క్షోభపడుతున్నదంటే, మీరు ఆశ్చర్యపడనక్కరలేదు. శృంగార నైషధము వ్యాఖ్యానముమీద మైసూరునుండి శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు దయతోపంపిన అభిప్రాయమును, మీ పరిశీలనార్థము ఇందులో జతపరచివుంచాను. ఒక విషయమును, గౌరవనీయుడైన స్నేహితునికి తెలియచేయడము తప్ప, రెడ్డిగారి అభిప్రాయమును మీకు పంపడములో నాకు వేరే ఉద్దేశములేదు.

...ట్రికు, ఇంటర్మీడియటు, బి.ఏలకు సంబంధించిన 'బోర్డు ఆఫ్ ఎక్జామినర్స్' నుండి నన్ను తప్పించినట్లు మీరెరుగుదురు. మీరేకనక నాయెడల దయచూపి వుండినట్లయితే, యిది సంభవించెడిది కాదేమో అనుకుంటాను.

* * *

డైరీలు

16 ఆగస్టు :

మహారాజావారి ఆస్థానములో 'డిబేటింగుక్లబ్' ఏర్పడినది. ఉపాధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకోబడితిని.

6 సెప్టెంబరు :

సెలవు వొకనెల పొడిగించితిని.

16 సెప్టెంబరు :

శర్మగారివద్దవున్న నా ప్రాక్టీసాఫ్ ఎలక్యూషన్ (వక్తృత్వాభ్యాసము) అనే గ్రంథం తేవలెను. 'లివింగ్ ఆథర్స్' (సజీవకవులు), 'హిస్టరీ ఆన్ ఎలక్యూషన్' అనే పుస్తకములు ప్రిన్సిపాలుగారివద్ద వుండిపోయినవి. ఎ లుక్ రౌండ్ లిటరేచర్ (సాహిత్యసమీక్ష) ఎనాలిసిస్ ఆఫ్ యింగ్లీషు లాంగ్వేజి (ఆంగ్లభాషావిమర్శ) ప్లెజర్ ఆఫ్ డిసల్యూటరీ రీడింగ్ (ఇచ్ఛానుసార పఠనమందలి ఆనందము) గ్రంథములను చదివితిని.

4 అక్టోబరు, శుక్రవారం :

విజయదశమి పండుగ, 'రెండుసంవత్సరముల క్రిందట ఈరోజున నాకీప్రస్తుత ఉద్యోగము లభించినది. అందువల్ల నాకెట్టి మనశ్శాంతికలిగినదో మహారాజావారికి తెలిసివుండదు. మహారాజావారిని పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక సి.సి.గారి కొరకు నా ప్రార్థనలు.

6 అక్టోబరు, ఆదివారం :

మహారాజావారు జె.యస్. తో, 'ప్రతివారము హార్పులో కవిత్వము వ్రాయరాదా?' అనిరి. మానవులలోగల పశుప్రవృత్తినిగురించి చర్చజరిగినది.

7 అక్టోబరు, సోమవారం :

గతనెల మొదటి తేదీ నుంచి నాకు జీతంలో అయిదు రూపాయిల యింక్రిమెంటు వచ్చింది. ఆర్డరు నెంబరు 118. కళాశాలలో చరిత్ర పాఠములను బోధిస్తూ వున్నంతకాలమూ యిది అమలులో వుంటుంది.

8 అక్టోబరు మంగళవారం :

నా కింతకంటె హెచ్చు యింక్రిమెంటు యీయలేక పోయినందుకు ప్రిన్సిపాలుగారు తమ విచారమును వెలిబుచ్చిరి.

కోటలో యివాళ "జ్ఞానప్రదమైన సాహిత్యము, శక్తివంతమైన సాహిత్యము". అనే సంప్రదాయ సిద్ధమైన సారస్వత విభాగమును గురించి చర్చ జరిగినది.

27 అక్టోబరు, ఆదివారం :

కాంగ్రెసు మీటింగు, బ్యాంకు ఏజంటు మార్కనలుగారికి నా ఉపన్యాసము పంపవలెను. మాధవరావుగారికి 'హేర్పు'లో ప్రచురించడానికి ఉపన్యాసపు కాపీ కావలెనట.

8 నవంబరు :

మహారాజావారి నాటక సమాజమువారు 'శకుంతల' ప్రదర్శించిరి. మహారాజావారు ప్రదర్శనమునకు విచ్చేసిరి.

10 నవంబరు :

మహారాజావారు విజయనగరంనుంచి బయలుదేరారు.

1891

30 జూన్ :

దేవరపల్లిలో రాజమ్మ వివాహమహోత్సవం.

1892

17 అక్టోబరు :

మహారాజావారివద్ద రెండువేల రూపాయిలు బదులు పుచ్చుకున్నాను.

1893

10 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఉదయము 5 గంటలకు ఆడుతూ పాడుతూ భోజనం చేసి 7 గంటలుకు విజయనగరంలో రెయిలు యెక్కడమైనది. రెయిలు పడివరకు యెప్పుడు పడునని ఆసక్తితో యెదురుచూచుచుంటిమి ; గాని రెయిలు పద్దతర్వాతకూడ గొణగడముకు కావలసినన్ని అవకాశములు రెయిల్వేవారు కల్పించినారు. ఊళ్ళదగ్గిర స్టేషనులు వుంటే ఉపద్రవము వస్తుందని కాబోలు ; యోచించి కాళ్ళకు కసరత్తు కలిగి పురజనులు దృఢముగా వుండగలుగుటకు ఊళ్ళకు కడుదూరముగా స్టేషనులు వుంచినారు. కొన్నిచోట్ల తునితగువులుకూడ చేయుచు వచ్చిరి. అలమండ స్టేషను వూరికి రమారమీ రెండుమైళ్ళ దూరము : సింహాచలస్టేషను వూరికి మూడు మైళ్ళు. వాల్తేరు స్టేషను త్రిశంకుస్వర్గమువలె వాల్తేరుకు విశాఖపట్నముకు అంటివుండక రెంటికీ యెడమగా వున్నది. విజయనగరంనుంచి అనకాపల్లి వెళ్ళగోరువారు అసావాదిత్యోబ్రహ్మ అని అనకాపల్లి త్రోవవదలి వాల్తేరు స్టేషనుయాత్రచేసి వొక గంట ఆ స్థలమును సేవించి, తిరిగి వదలిపెట్టి అనకాపల్లి, త్రోవవరకు వెనుకకు త్రొక్కి అక్కడనుండి అనకాపల్లి వెళ్ళేసరికి మధ్యాహ్నము కాగా,

ఆ యెండలో వూరికి అద్దెబళ్ళకుగాను బండి వారలతో అద్దెనుగురించి పోరాడి, వూరుచేరి మూడుఝాములలోగా యిన్ని మెతుకులు కదుపులో వేసుకొన్నయెడల కృతార్థులని యోచించ తగును.

1895

3 జనవరి, లక్ష్మివారం :

జనవరి నెలకు నాకు రావలసిన అలవెన్సు యిదివరకే షరీఫువద్ద పుచ్చుకున్నాను. సోమరాజు బావ నాకు యివ్వవలసిన సొమ్ము పంపించమని ఉత్తరం రాశాను. 10 రూ॥లు నగదు, స్టాంపుకోసం పుచ్చుకున్నది 10 రూ॥లు, రిజస్ట్రేషను రుసుం, 10, మందులకు 150, ఆక్సుఫర్డు పుస్తకాలకు 8 రూ॥లు, పెళ్లికి సామానులు కొనేందుకు 23, మొత్తం 211 రూ॥లు.

ఇవాళ కోటలో ఫేన్సీడ్రస్ వినోదములు, విందు.

5 జనవరి, శనివారం :

కృష్ణాజిల్లాలోని వీరవల్లి స్టేషనుసమీపాన వొక కొలను కలదు. గట్టుచుట్టూ తుమ్మచెట్లు, యీతచెట్లు, చాలా చెరువులు అలాగునే వున్నవి. రాజమండ్రివద్ద గోదావరి అవతల ఒడ్డున రోడ్డుకిరువంకలా తుమ్మచెట్లకింద "పచ్చికమాసికలు" కనిపించినవి. బెజవాడ సమీపంలో ఎన్నోతుమ్మచెట్లు, పచ్చిక బయలు. ఎంతో ఏపుగా పెరుగుతున్న ఆగడ్డి ఏమిటిచెప్మా ! బెజవాడవద్ద సీమచింత మొక్కలవరసలను చూశాను.

9 జనవరి, బుధవారం :

విజయనగరంనుంచి సాయంత్రం ఆరుగంటలకు బయలుదేరాను.

10 జనవరి, లక్ష్మివారం :

ఉదయం ఆరుగంటలకు రాజమండ్రీ వచ్చాను.

11 జనవరి, శుక్రవారం :

ఉదయం ఏడు గంటలకు బెజవాడ బయలుదేరాను. విజయనగరం మహారాజావారి ట్రెయినులో ఎక్కాను.

శ్రీ మోహనురావు చాలా మంచి వ్యక్తి. తన కొడుకును ఎంతో ఆప్యాయంగా ముద్దుముద్దుగా పెంచుతున్నాడు.

12 జనవరి, శనివారం :

ఇంకా మార్గమధ్యంలోనే వున్నాము. నంద్యాల దాటింది రైలు. నంద్యాల ప్రాంతం సొగసుగావుంది. కొత్తగా బాగుచేసి దున్నిన అడవిప్రదేశం చాలాకనబడుతూ వుంది. ఆముదపుపైరు ; కంది వ్యవసాయం కనబడదు. ఈ జాతి ఆముదపు మొక్కలే యీ భూమిలో ఎక్కువగా పెరుగునుకాబోలు ! కంకరభూమి. ఎక్కడ చూసినా ఆముదాలపైరే !

13 జనవరి, ఆదివారం :

ఉదయం మద్రాసు చేరుకున్నాము. అడ్మిరాల్టీహౌసు, అందమైన భవనం. మహారాజావారు, బిల్డింగంతా మాకు చూపించారు. తమ ఉద్దేశాలను, ఊహలను, ఆశయాలను, విధానాలను కొంతవరకు మాకు వివరించారు. భూములమీద, భవనాలమీద డబ్బు పెట్టుబడిపెట్టడం, దానికిగల ప్రాధాన్యత. మెట్రొపాలిస్‌లో మొట్టమొదటసారిగా

భవనంకొన్న మహారాజా యీయనే. మిగిలిన రాజులు కూడా యీయన్ని అనుసరిస్తారనుకుంటాను. అయితే 'సిటీ' అభివృద్ధి అవుతుంది. మహారాజావారి భవనం, మద్రాసులోకల్లా దివ్యమైనదని అంతా పరిగణిస్తున్నారు. ఇందుకు శ్రీ బాలయ్యనాయుడిగారిని అభినందిచక తప్పదు. మహారాజుకు తగినభవంతి.

14 జనవరి, సోమవారం :

అడ్మిరాల్టీహౌస్‌వలె ఫూల్‌బాగ్‌ను ఎందుకు అభివృద్ధి పరచకూడదు ? భవనంమాటకాదు ; తోట సంగతి.

16 జనవరి, బుధవారం :

కేశనపల్లి నరసింగరావు పంతులు ఇవాళ సాయంత్రం రమ్మనమని నాకు కబురంపారు. ఈనెల 17, 18, 19 వ తేదీల బేటా, ఆర్రూపాయిలు శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు యిచ్చారు ; ఇమ్మనమని నే నడగలేదు.

18 జనవరి, శుక్రవారం :

శ్రీ మాధవరావుగారిని చూస్తున్నకొద్దీ ఆయనమీద నాకు గౌరవం హెచ్చుతూవుంది.

నంబరు 32, తంబుచెట్టివీధినుంచి శ్రీ జి. నారాయణ మూర్తిగారిలేఖ.

19 జనవరి, శనివారం :

జె.యం. గ్లీసస్ ఎస్క్వైర్, సూపరెండెంటు, సెయింటు జార్జికెథడ్రెల్‌రోడ్డు, తేనాంపేట.

శ్రీ మాధవరావుగారివద్ద 27 రూపాయలు చేబదులు పుచ్చుకున్నాను.

21 జనవరి, సోమవారం :

ఇవాళ బి.ఏ లను గురించీ, ఎలక్షన్లగురించీ తమ అభిప్రాయాలను మహారాజావారు మా యెదుట వ్యక్తపరచారు.

ఉదయపూర్ దివాన్ పన్నాలాల్జీకి స్వాగతమిచ్చారు. దివానుగారు వృద్ధులు. కాని మంచి ఆరోగ్యవంతులు. నవ్వుతూ కనిపించారు. ఆయన తాతగారే కాబోసు, మహారాజావారికి లోగడ ఉదయపూర్‌నుంచి ఉత్తరం వ్రాస్త. మహారాజావారు తాము కూచున్న కుర్చీలోంచి కొంచెంలేచి ఆయనకు నమస్కరించారు. కుర్చీ చూపించి కూచోమని గౌరవించారు. దివానుగారు రాజావారియెడల ఎంతో గౌరవం కనబరిచారు.

31 జనవరి, లక్ష్మివారం :

మహారాజావారు విజయనగరం బయలుదేరారు.

7 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మివారం :

టిఫిన్ ఏడణాలు.

లిటరరీ సొసైటీ నుంచి శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులు తెచ్చిన పుస్తకాలను వొక వాల్యూంతప్ప, మిగిలినవన్నీ వాపసు చేశాను. మహారాజావారివద్ద లేనివి మూడు గ్రంథాలు యిక్కడ వున్నాయి.

8 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

పొద్దున్నే వొక మోతాదుమందు.

కోచ్‌వానికి అణాముక్కాణీ యిచ్చాను. పోస్టేజి నాలుగణాలు. లిటరరీసొసైటీ లైబ్రరీనుంచి ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ వాల్యూములు పట్టుకొచ్చాను. కంపోజిటరుకు ఒక రూపాయి యీనాంయిచ్చాను. పనిచూస్తే చాలావుంది. చేతినిండాపనే. అయితే వున్నది మాత్రం ఒక్కడు. మిగిలినవాళ్ళంతా ఎవళ్ళపనుల్లో వాళ్ళు మునిగివున్నారు.

టిఫిన్ నాలుగణాలు.

9 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

టిఫినుకు ఏడణాలు. రాత్రి, మాత్రవేసుకున్నాను.

10 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

విజయనగరం టెలిగ్రాం. రెండు మోతాదుల కాడ్ లివరాయిలు. ఒక్కొక్క మోతాదు చెమ్చాడేసి. మోతాదులోపాటు రాత్రిమాత్ర.

12 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

వంటలక్కకు అయిదు రూపాయిలు. రూపాయీ రెండణాలుపెట్టి అరరీము కాగితం కొన్నాను. టిఫిను నాలగణాలు. రెండణాలకు రెండు కొవ్వొత్తులు.

13 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

కథలు.

దూడ, గడ్డి, వూక తినుట
పరిమానందయ్యగారి శిష్యులు
ఏనుగు, కాకి, రెండుపావురములు
తోప
వంటపాత్ర
చీమానెమలి నేస్తం
రాజూ, అడవిమనిషీ
తనభార్యను రోసినరాజు

17 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

ఓరియంటల్ లైబ్రరీ కేటలాగుకోసం శ్రీ శేషగిరి శాస్త్రియర్ యింటికి వెళ్ళాను. అక్కడ మైసూరు శేషన్నవీణ, జలతరంగిణి, వాయిద్యం ఎంతో బాగున్నది.

18 ఫిబ్రవరి, సోమవారం :

క్రీటీ త్వరగా రాధాబాబు సాహేబ్‌కు పంపించమని కలకత్తానుంచి టెలిగ్రాం.

శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు, కబురు తోలేశారు. వంటలక్కకు అయిదు రూపాయీ లిచ్చాను.

19 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

టిఫినూ, బిస్కట్లు రూపాయిబేడా. బి.యస్. గారికి టెలిగ్రాం. రాత్రి అడ్మిరాల్టీకి తిరిగివచ్చాక టెలిగ్రాం చూశాను. ఎనిమిదణాల పోస్టేజి.

20 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

మహారాజావారి కిచ్చిన టెలిగ్రాంకు మూడు రూపాయిలు. పుస్తకాలు కొన్నాను. గ్రామరు ; వాగ్విధాయిని; కథాసప్తతి, డిక్షనరీ పది రూపాయిలు. మొత్తం పధ్నాలుగు రూపాయిలు. సుల్తాన్ హోలువద్ద వేలంపాటలో కొన్న వస్తువులకు రెండు రూపాయిల పదిహేనణాల పరకా. ఒక ఫిల్టరూ, నాలుగుస్పూనులూ, టీసెట్టూ, పిల్లలకురెండు ఆటబొమ్మలూ.

అడ్మిరాల్టీకి వచ్చేసరికి నా కోసం నిరీక్షిస్తూ కూచున్న శ్రీ సుందర్రావు కనిపించాడు. తన స్నేహితులు బాబూజీ, అయ్యంగార్లను కలుసుకోమని చెప్పారు. వివేకానందుని శిష్యులలో వీరిద్దరూ ప్రప్రథములు, మీటింగులు, వక్తృత్వము, లిటరరీ సొసైటీలను గురించి మేమిద్దరం చాలసేపు ప్రసంగించుకున్నాము.

21 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మివారం :

ఫైనల్ ప్రూఫ్‌లను పోస్టుచేశాను. రూపాయి పన్నెండణాలు యిచ్చి వొక జోళ్ళజత కొనుక్కున్నాను.

22 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

పి. సీతారామరాజువద్ద నాలుగు రూపాయలడిగి తీసుకున్నాను. టిఫిను ఎనిమిదణాలు. పుస్తకాలకు రెండ్రూపాయిల పదమూడణాలు. కోచ్‌వానికి బేడ.

23 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

పుష్పప్రదర్శనం, గొట్టుముక్కల వెంకటరామరాజువద్ద పది రూపాయిలు చేబదులు.

టెలిగ్రాం, పిల్లలకు బొమ్మలు.

24 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

ట్రిప్లికేనులో బోటుఫెస్టివల్. పదణాలు బట్లరుకీ వెంకటనాథానికి రెండ్రూపాయిలు, కొవ్వొత్తులు రెండణాలు. అయిదు రూపాయిలు వంటమనిషికి. రెండ్రూపాయిలు పుస్తకాలకు.

26 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

చాకలాడికి తొమ్మిదణాలపరక. ఇరవై రెండుబట్టలు వేశాను.

27 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

మిస్టర్ అండర్‌వుడ్‌కు కథలు : వైద్యుడు గుర్రం ; వైద్యుడు కరక్కాయ ; రాజు మంగలిని మంత్రిని చేయుట; మిడుతంభట్లు ; సవారి : ముందూ వెనకా ; జ్యోతిష్కుడు ; మంచిగంధపుచెట్లు అమ్మడం ; ససేమిరా: ఏకః పంథానుకర్తవ్యం ; రాజుభార్య రాజును చంపుట : మంత్రి భార్యా బతికించుట ; పక్షులు మాట్లాడుకోవడం: రాచకన్యల తాలూకు బట్టల నిమిత్తం కుమారుడు.

2 మార్చి శనివారం.

శ్రీ కళ్యాణ రామయ్యొరు మాకు టిక్కెట్లు యిచ్చారు స్త్రీలు చక్కగా అభినయించారు

3 మార్చి ఆదివారం

రాజగోపాలాచారిని చూశాను కాలేజీలో మీటింగుకు వెళ్ళాను శశిపాదబెనర్జీ కాన్ఫరెన్సుకు బయలుదేరాం

9 మార్చి శనివారం

బంతి బాడిద మందార పూతపూసిన మామిడి

పరమేశ్వరన్‌పిళ్ళేగారిని ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో కలుసుకున్నాను ఆయనతో నాకు పరిచయమయింది

10 మార్చి ఆదివారం

కథలు గారడీవిద్య విక్రమార్కుడు దొంగతనం ఒతను సాని యింటికి వెళ్ళుట రాజు దొంగతనం నేర్చుట నక్కలరాజు రాజు కొమారుడు వుండు యిల్లు పురోహితుడి కుమార్తె బాచిగాడు నెల్లూరి ప్రయాణం మంత్రి బంగారం గిన్నె యెత్తుకుపోవుట గొడ్డు గోతబడ్డది

11 మార్చి సోమవారం

లోకల్‌న్యూస్‌లో ఒతిముఖ్యమైన సమాచారం కనబడ్డది ఆపరేషన్

13 మార్చి బుధవారం.

క్రిష్ణంరాజ గారితో రిజిస్ట్రేషనాఫీసుకు వెళ్ళాను

సెనేటుహౌసులో సుందర్రావు పంతులుగారిని చూశాను అక్కడనుంచి బీచికివెళ్ళాం సాయంకాలం సంజచీకటి చల్లనిగాలి గాలిచల్లదనాన్నీ సంజచీకటినీచూసి ఆనందించాం అనేక విషయాలపైకి మా ప్రసంగం మళ్ళింది అత్యంత మధురమైనవేళ

గంటకుపైగా అక్కడనే వుండి గాలీ చీకటీ అనుభవించి సుందర్రావుపంతులు యింటికి వెళ్ళాం

14 మార్చి లక్ష్మివారం

రబ్బు కెస్ ఎమ్ ఏ యమ్ ఆర్ ఏసీ ఎగ్రికల్చరల్ కాలేజి ప్రిన్సిపాల్

మెమోరియల్ మీటింగుకు వెళ్ళాను ఉపన్యాసములు చాలామటుకు పాదుగానే వున్నవి శ్రీ పరమేశ్వరన్‌పిళ్ళే ఉపన్యాసం చాలా ఉత్తేజకరంగా వున్నది కాని ఉపన్యాసం చెబుతూ మాటిమాటికి ఉద్రేకపడ్డారు మనిషిలో అలసట కనిపించింది కొందరి ఉపన్యాసములలో హుందాతనమూ ఔచిత్యమూ లోపించినవి

తరువాత యింటికి బయలుదేరాను వెంకటపతిరాజుగారి వద్ద పదిరూపాయలు చేబదులు, ట్రీటీబుక్కుకు నాలుగు రీముల కాగితం

15 మార్చి, శుక్రవారం

అడ్మిరాల్టీలో బాలస్వామినాయుడుగారిని కలుసుకున్నాను ఆయన సన్మెంతో ఆదరించారు నూతనభవనం సరికొత్త డిజైన్లతో బాగుంది ఎదుట తోట మరీ బాగుంది

నాలుగువందల రూపాయలు డ్రా చేశాను

19 మార్చి, మంగళవారం :

ఉదయం తొమ్మిదీ పదిగంటలమధ్య బసనుంచి బయలుదేరి క్రిస్టియను కాలేజీకి వెళ్ళితిని. దిగువ గదులలో పిల్లలు రణగొణ ధ్వని. పెంకు లెగిరిపోయేటట్టు వీళ్ళింత గోలగోల చేస్తూవుంటే వింటూ ఊరుకున్నారు. విద్యార్థులు పెంకెఘటాలే, స్కూలు గోడలనిండా పెన్సిళ్ళతో ఏవేవో రాసి నానా ఖంగాళీ చేశారు. డాక్టరు మిల్లరు పిల్లల్ని కట్టుభాయిదాల్లో వుంచలాడనే వింటినే !

క్లాసు రూములు చిన్నవి. ఎత్తు తక్కువ. పిల్లలతో క్రిక్కిరిసి వున్నాయి. సొగసైన బెంచీలు. కొందరికి బెంచీలతో పాటు డస్కులుకూడా వున్నాయి. ఇనప కమ్ములతో డస్కుల తీరు బాగున్నవి.

డాక్టరు మిల్లరుదొర ప్రయివేటు రూము చాలా చిన్నది. ప్రొఫెసర్లు పాఠాలు చెబుతూవుంటే నూతిలోనుంచి మాట్లాడుతున్నట్టే వుంది. తాము చెప్పేదంతా పిల్లలకు వినబడునో లేదో అని నా సందేహం.

రిఫరెన్సు లైబ్రరీ, పుస్తకాలతో నిండుగావుంది. గది కవతల గోడ కెదురుగా పుస్తకాల జాబితా ; చక్కటి షెల్ఫులలో పుస్తకాల పేర్పు ; అక్కడనే ఒక బంట్రోతు నించుని వున్నాడు. ఇతనికి కొంచెం యింగిలీషు వచ్చునుకాబోసు. పిల్లలకి కావలసిన పుస్తకాలు ఇతనే యిస్తూవుంటాడు. తమకు ఏయే పుస్తకాలు ఎప్పటిలోగా కావలెనో విద్యార్థులు చిన్న కాయితం ముక్కమీద రాసి వుంచుతారు.

విద్యార్థులు పుస్తకాలను చక్కగా పఠిస్తున్నట్టే కనబడుతున్నది. లయిబ్రరీలోవున్న గ్రంథాలను బాగానే వినియోగించుకుంటున్నారు. జనరలులయిబ్రరీలో చెప్పుకోతగ్గ విశేషమేమీ నాకు కనుపించలేదు. అలమారాలు బహు అందంగా వున్నాయి. చెక్కడపుపని బాగున్నది.

20 మార్చి, బుధవారం :

మిస్టరు కూపర్‌ఓక్లీని చూస్తిని. మనిషి గట్టివాడు. దాపరికంలేకుండా యిష్టాపత్తుగా మాట్లాడినాడు. పచ్చయ్యప్ప కాలేజీకంటె ప్రెసిడెన్సీ, క్రిస్టియను కాలేజీలే నయమట ! తన విద్యార్థులు పేదతనంవలన క్లాసు పుస్తకాలు కొనుక్కోజాలకున్నారట. మా కాలేజీ అంటే ఆయనకు చాలా గౌరవభావమున్నది. నన్ను పాఠములు విననివ్వవలసినదని కోరితిని. అందుకు తమ తాబేదారులు యిష్టపడరేమో అన్నారు.

21 మార్చి, లక్ష్మివారం :

ఉదయం తొమ్మిది గంటలకు డాక్టరు మిల్లరును చూడవెళ్ళితిని. నేను వెళ్ళీవెళ్ళగానే నన్ను చేతులతో ఆప్యాయంగా పట్టుకున్నాడు. వీపు తట్టాడు. ఎంతో మర్యాదతో మన్నన చేస్తూ పలకరించాడు. కుశలమడిగాడు. విజయనగరంలోవున్న తన పాతవిద్యార్థుల యోగక్షేమాలను భోగట్టాచేసి తెలుసుకున్నాడు.

కాలేజీలో కాస్సేపుండి, తిన్నగా అక్కడనుంచి రామస్వామిచెట్టి అచ్చాఫీసుకు వెళ్ళాను. అతని తమ్ముడు ఆఫీసులో కూచునివున్నాడు. ఇద్దరం అవీ యివీ ముచ్చటించుకుంటూ కొంతసేపు కాలక్షేపం చేశాము.

నాలుగోఫారం మళ్ళీ అచ్చువెయ్యమని చెప్పాను.

కాన్వొకేషనుకు హాజరవుతున్నానని తెలియచేస్తూ సెనేటు కొక దరఖాస్తు పంపించాను. శ్రీశ్రీనివాసశాస్త్రిగారికి లేఖ రాశాను.

23 మార్చి, శనివారం :

'చంగాంగడి' వద్దవున్న థియేటరులో బాలామణి జట్టునాటక ప్రదర్శనం. రమ్మనమని శ్రీ బాలస్వామి నాయుడుగారు నన్నూ, శ్రీనివాసాచారిశాస్త్రిగారినీ ఆహ్వానించారు. ఇక వెంకట్రావుపంతులుగారు సరేసరి ! రానంటోన్నా బలవంతంమీద కిందటి శనివారం రోజున నన్నక్కడికి లాక్కుపోయారు. జింకుషీట్లతో కట్టిన హాలు. మధ్యమధ్యన యినపవాసాలు. కాని థియేటరున్న సందు మురికివాసనతో అడుగుపెట్టడానికే రోతగా ఉండెను.

పోయిన శనివారం ప్రదర్శనానికి బోలెడంతమంది జనం వచ్చారు. హాలు క్రిక్కిరిసిపోయింది. హాలు వెలుపల తొడదొక్కిడి లావుగావుండెను. లోపల కూచుందుకు జాగావే దొరికిందికాదు.

'మాస్కాను' తోటలో బాలామణి ప్రదర్శించిన శకుంతల నాటకం కూడా చూస్తిమి. మేం వెళ్ళేసరికి తృతీయాంకం ప్రదర్శింపబడుతున్నది. శకుంతలను విడిచి దుష్యంతుడు తన నగరుకు వెడలిపోతున్న దృశ్యం అభినయిస్తున్నారు. బాలామణి చెల్లెలు దుష్యంతుడి పాత్ర ధరించింది. ఆమెరూపం వికారంగా వుంది. నడకలో రంగేలా. కంఠం విప్పితే ఆడదని యిట్టే తెలిసి పోతుంది. బాలామణి తప్ప ఆ జట్టులో చెప్పుకోతగ్గ మరివకమనిషి కనబడదు. మిగిలినవాళ్ళంతా ఎందుకూ పనికిరారనే చెప్పవచ్చును.

బాలామణి రూపం ఠీవిగావుంది. మనిషి నాజూకుగా దర్శనీయంగావుంది. ముఖంలో కొంత యౌవనలోపం కనబడుతున్నా లావణ్యం కలదు. వాచికం మధురంగానే వుండును కాని, కొంతయాస లేకపోలేదు. కంఠం మార్చగలశక్తి వున్నట్టు నాకు తోచదు. శాంతము, ఓరిమికల విషాదభూమికలను నేర్పుగా అభినయించగలదు. కరుణరసం వొప్పించడం అంత సహజంగా వుందనజాలను ; కొంత "అతి" వున్[illegible] అభినయించేటపుడు అనవసరంగా చీటికీ మాటికీ దుఃఖిస్తూవుంటుంది. శకుంతల ఇలాగున తరుచు దుఃఖిస్తూవుండాలని మూర్ఖతతో నాటకపుజట్టు నాయకుడు శాసించేడో, ఏమోమరి ! మొత్తంమీద బాలా మణినిచక్కని 'విషాదనటి' అని చెప్పలేను. విషాదనాయిక పాత్రను రమ్యంగా నటించగలదో లేదో నాకు సందేహమే. కాని మనిషి బాగున్నది. వేషము ధరించడంలో మంచి అభిరుచి వున్నట్టుతోచింది. అలంకరణ సొగసుగా కనిపించింది. పాత్రోచితమైన ఆహార్యము.

మద్రాసులోవున్న మోటు మనుష్యులను మెప్పించడం కోసమే కాబోలును, యీ జట్టులు ఆడే నాటకాలలో బండహాస్యమూ, మోటు శృంగారమూ వుత్పన్నము లవుతూవుంటవి. మంచి రసవత్తరమైన ఘట్టములలో కొసకు విషాదసన్ని వేశాలలో సైతం విదూషకుడు, సహజంగా నడిచిపోతున్న కథకు అడ్డు తగిలి అసంబద్ధ ప్రలాపాలతో రసాభాస చేస్తాడు.

బాలామణిజట్టులో మిగిలినవాళ్ళ వేషధారణ చాలాహీనంగా వున్నది. పాపం,మదరాసీలలో తక్కువ కులస్థులని చెప్పబడేవాళ్ళు అంత అందంగా వుండరు. అందుచేత నాటక రంగంమీద కాస్త కంటికింపుగా కనిపించేందుకు ఆర్భాటమైన అలంకరణ వీళ్ళకు అవసరం కాబోలు !

నాటక ప్రదర్శనలో సంగీత వాయిద్యాలు లెక్కకు మించినన్ని. సంగీతం అంతా వొట్టి అల్లరి. గడబిడగా తేలింది. ప్రహ్లాదనాటకలక్షణం బాలామణిజట్టు యిక్కడకూడా పోనిచ్చుకోలేదులావుంది.

పంచమాంకంలో దుష్యంతుడి దర్బారుదృశ్యం వొకంతకి తెమిలిందికాదు. శకుంతలా దుష్యంతుల సమావేశం గంటల తరబడి నడిచింది. ప్రశ్నమీద ప్రశ్న. ప్రశ్నలవర్షం ! సమాధాన పరంపర ! ఈ పంచమాంకాన్ని కాళిదాసు యెంతో నేర్పుతో నిర్వహించాడుకదా ! అంత రసవత్తరఘట్టాన్నీ అవలీలగా పాడుపాడు చేసి విడిచిపెట్టారు.

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను భరతుడు వేషం వేసిన గుంటడు కొండముచ్చులా వున్నాడు

పోయిన శనివారం బాలామణిజట్టు ప్రదర్శించిన నాటకం కొంతసేపు చూశాక కల్యాణరామయ్యరు నాటకానికి వెళ్ళాం అతని జట్టు ఆడుతున్న ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణంలో చీరవొలుపు సీను చూద్దామని కుతూహలం బాల్కనీకి అవతలప్రక్క దూరాన ఆఖరు క్లాసులో కొన్ని నిముషాలపాటు నిలబడితిమి ఈ నాటకపు జట్టుకు విలువైన దుస్తులే వున్నవి కాని వేష రచన అసంబద్ధముగానూ వికారముగానూ కనిపించింది తలవెంట్రుకలు ముడిచి పెద్దకొప్పుగా చుట్టుకుని నెత్తిని టోపీ పెట్టుకుంటే రాచరీవి కనబడదు రాజవేషము వలె బొత్తిగా వుండదు ఇక దుశ్శాసనవేషము పెద్ద మీసాలు గడ్డము వింత తలపాగా ఇత్తడి బెట్లులు మా ప్రాంతపు పాములవాడి వేషమును తలదన్నుతున్నది దీనికి తోడు మరాటి కంపెనీలలోని రాక్షసవేషములవలె దుర్యోధనుడూ దుశ్శాసనుడూ పీండ్రించుకొని గావుకేకలు పెట్టారు బాలామణి తప్ప యీ మదరాసు నాటకకంపెనీలలో సహజంగా వచనం చెప్పగల నటిగాని నటుడుగాని వొక్కడూ కనబడలేదు వచనం సరసంగా సహజంగా పాత్రోచితంగా యాసలేకుండా చెప్పడము వీళ్లెవళ్ళకీ తెలియదు స్కూలు పిల్లలు పరీక్షాధికారి యెదట యేకరువుపెట్టినట్టు అనవలసిన ఆ నాలుగుమాటల్నీ గబగబ తరుముకుపోతారు ఉచ్చారణలో నిలుపులు సక్రమంగా వుండవు ఎవరి కేదితోస్తే అది ఎంత తోస్తే అంత మాట యాస ఇదివరకు కల్యాణరామయ్యరు జట్టు నాటక ప్రదర్శనాన్ని యింత పరిశీలనగా చూడలేదు గత శనివారం కొద్దిసేపే వుండి యింటికి వెళ్లిపోయినాను ఆవేళాయింతే దుశ్శాసన పాత్రధారి గుక్క తిప్పుకోకుండా పీండ్రించుకుని గగ్గోలుపెడుతూ నానా రభసా చేశాడు ద్రౌపదిముందు కుప్పిగంతులు వేస్తూ భయంకరంగా పులి గాండ్రుపెట్టినట్టు ఊరికే అరుపులు

ఈ మదరాసీలకు దీర్ఘోపన్యాసములు వందలకొద్దీపాటలూ హోరెత్తించే సంగీతమూతప్ప మరేవీ రుచించవనుకుంటాను కేవలం వచన నాటకమంటే వీ రా స్మరంతికే పోరేమో

ఈ వేళ తన చాకచక్యమంతా చూసి కల్యాణరామయ్యరు అభినయిస్తున్నాడు మనిషి వొడ్డు పొడుగూ బాగానే వున్నాడు ముచ్చట గొలుపుతున్నాడంటే పొరపాటుకాదు వేషధారణ ఆకర్షణీయంగా వుంది వేసుకున్న తెల్లని సిల్కు దుస్తులు సన్నని జరీ నాకు నచ్చినవి బట్టరంగు కంటికి యింపు గొల్పుతున్నది కాని వచ్చిన చిక్కల్లా అతని కళ్ళతోనే కళ్ళూ ముక్కూ తీరుగా లేకుండుటచేత వేషానికి లోపం కలుగుతున్నది కళ్ళు బండిచక్రాల్లా గుండ్రని ముక్కు చప్పిడి దూరంనుంచి చూస్తే విగ్రహం కంటికి కాస్త నజరుగానే కనిపిస్తుంది అయ్యరుకంఠంలో మృదుత్వంలేదు పాట సున్నితమూ కాదు రెండుకురెండే

చెపితే విచిత్రంగా తోచునేమోకాని అతని నటన అంతా మంచి చలాకీఅయిన పడుపుకన్య రకముగా వుంది బాలామణి శకుంతల వేషంలో బిడియం నమ్రత కనిపిస్తాయి

నాటకపుజట్టులలోనికి పడుపుకన్యలను చేరదీయుట హానికరమనే నా ఊహ అందకత్తెయై తెలివైన నటి పడుపు కన్యయేతే సంఘమునకు చాలా ముప్పు తెస్తుంది ఆమెకే కనక యెన్నికైన సౌందర్యం లావణ్యం వుంటే ఆమె చేసే అల్లర్లకు హద్దూ పద్దూ వుండదు

కల్యాణ రామయ్యరు నాటకప్రదర్శనం కొంచెంసేపు చూసి అక్కడనుంచి బాలామణి ప్రదర్శిస్తున్న నాటకం చూడవలెనని బయలుదేరాం వెళ్ళినవాళ్ళం బాలయ్యనాయుడిగారితో పన్నెండుమందిమి హాలు క్రిక్కిరిసివుంది

కూచుందుకు ఒక్కడికి కూడా సీటు లేకపోయింది. నించోడం అసాధ్యం. ఈ అసాధ్యాలను యిట్టే సాధించగలవాళ్లెవరైనా వున్నారా అంటే ఆయన బాలయ్య నాయుడుగారొక్కరే ! మహారాజా వారి ఉద్యోగులలో యింకొకరికి యీ చాకచక్యం లేదు. ఆయనపేరు చెబితేనే చాలును, కూచుందుకు చోటుతోపాటు ఆదరణకూడా లభిస్తుంది. ఆయనపేరు వింటే అందరికీ ఆకర్షణ కలుగుతుంది.

స్త్రీలు కూచున్నతట్టున వెనకభాగంలో మాకు చోటు దొరికింది. రిజర్వుడు క్లాసుకు వెళ్ళాం. టిక్కెట్టు ఖర్చంతా నాయుడుగారే పెట్టుకున్నారు.

బాలామణి 'దంబాచారి విలాస' ప్రదర్శనానికి చాలా ప్రసిద్ధి కలది. నాయిక పాత్రధారిణి హోషుగ్గావుంది. గొబ్బి ఆట బాలామణి ఎంతో నేర్పుతో సున్నితంగా ప్రదర్శించింది. ఇందులో ఒక దృశ్యంలో ఆమె యించుమించు దిగంబరిగా వచ్చి దంబాచారికి అభ్యంగనం చేయిస్తుంది. ఇది చూడడానికి చాలా మంది వస్తారు. ఇంగ్లీషు బ్యాలటువనితవలె బనియనులు వేసుకొని రంగంమీదకు దూసుకొనివస్తుంది.

ఆమె ముఖవర్చస్సు బాగున్నది. తల నున్నగా నాజూకుగా దువ్వుకొని సింగారించుకుంది. తలమీద సూర్యచంద్రుల ఆభరణాలు. ఇవి లేకుంటే యింతకంటే నయమనిపించును. నగ్నంగా యింగ్లీషుబ్యాలటువనితవలె బనియనులు ధరించి యీమె రంగంమీదకు రావడం నాకు నచ్చలేదు. వేషధారణ సహజంగా లేదు. పాత్రోచిత వేషధారణ అనజాలను. శృంగారవిలాసవిజృంభణ మృగ్యం. చలాకీతనం కనపడదు. మదనసుందరిగా అంతకంటే స్ఫురించదు. అభినయంలోను నడకలోను ప్రశాంతత ధీమా, సొగసూ వున్నవి. చిత్రమేమంటే యే మదరాసీ బంగారు పిచికనో యే చెట్టియారునో సర్వనాశనం చేసిన యీ భోగం పడుచు యీ 'దంబాచారి' నాటకంలో అట్టి సర్వనాశనము చేసే పడుపుకత్తెవేషం అభినయించి తన జీవితమునే గర్హింపజేసే నీతిని బోధించుట !

అయితేనేమి ఈమె పేర్కొనతగిన స్త్రీలలో వొకతె !

♦ ♦ ♦

ఈ వేళ పొద్దున్న వొక కుర్రాడు యిక్కడకు వచ్చి బాగుచేస్తాననే నెపంతో టెలిఫోను "జింక్సు" ను అటూ ఇటూ తుడిచేడు. బాగుచేయడంమాట దేవుడికెరుకగాని, తీరా వాడూ వెళ్లాక టెలిఫోను చెడిఊరుకుంది !

♦ ♦ ♦

తెలుగు మాట్లాడుతున్నపుడు తమిళుల ఉచ్చారణ : పదాలలో కలిగే మార్పు

వుండాది. పూడుస్తాడు. బెసిఅయింది. వెధవకొడుకు. తీస్తిని (Bought) అద (అదిగా) యక్కడనో (కో) సామి (అయ్యా)

ఉచ్చరించేటపుడు పదములోని మొదటి అక్షరంమీద ఊనిక హెచ్చు :

రెండుమనిషి : బిల్లుయత్తు ; చేస్తిని ; వెసుకుంటమూ; యేమిదండుగ ; కత్తిదారపోసినాడు (Lost mislaid) నెను మాచివాడు; లక్షణంగా.

మార్చి 24, తేదీ ఆదివారం :

శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు కొంతమంది స్నేహితులను వెంటబెట్టుకొని యిక్కడకు వచ్చారు. నాకు వీరందరితోనూ పరిచయంకద్దు. సుబ్బారావుగారు జావళీలు చక్కగా పాడతారని ప్రసిద్ధి. కామస్వామినాయుడు,

షణ్ముగం చెట్టియార్లు ఎంప్రెస్ ఆఫ్ యిండియా ప్రెస్సుకు చెందినవారు. శ్రీనివాసాచారిగారు కొంతకాలం నాతోనే వుండిరి. మేమిద్దరం హాయిగా కొన్నాళ్ళు గడిపాం. సుబ్బరాయనుగారు మాతోపాటే. రోజూ రెండుమూడు బిలియర్డ్సు గేములు ఆడుకునేవాళ్ళం. ఇక టెన్నిసు ఆటకు మితమేలేదు. బాలయ్యనాయుడుగారు బంతిని బహు తమాషాగా కొడతారు. బహు నాజూకయిన స్ట్రోక్సు. కాని ప్రాక్టీసు చాలదు. కామస్వామినాయుడుగారి ఆట ఫరవాలేదనిపిస్తుంది. సుబ్బారావుగారిది ప్రశాంతమైన వ్యక్తిత్వం. నిశ్చలమైన స్వభావం ; ఆయన మాకు మొజార్టు వంటివారు.

షణ్ముగంగారిని చూడగానే చటుక్కున నాకు వెంకటాద్రి నాయుడుగారు జ్ఞాపకానికి వస్తారు. ఇద్దరి ముఖ లక్షణాలూ వొకేతీరున వుంటవి. దేనినీ లెక్కచేయనన్నట్టు ముఖంలో వొక ధీమా గోచరిస్తుంది. పిడుగు మీదపడ్డా చలించని ధీమా తొణకిసలాడుతూ వుంటుంది. నాయుడుగారు కలుపుగోరు మనిషి. అందరితోనూ కలివిడిగా వుంటారు.

తమిళదేశం, సంగీతంలో తెలుగుదేశంకంటె మిన్నకదా. అయినప్పటికీ తమిళులు పాడే పాటలన్నీ తెలుగుకృతులే అయివుండనేల? దీనికి కారణ మేమిటయి వుందునో అని యిక్కడి మిత్రులను చాలామందిని అడిగాను. తమిళముకంటె తెలుగుభాష యెక్కువ సంగీతమయంగానూ, మధురముగానూ వుండడమే దీనికి హేతువని మిత్రులు చెప్పుకొస్తున్నారు. ఏమైనప్పటికీ యిది పూర్తి నిజమనజాలను. తమిళభాష యేవిధంగానూ సంగీతమయం కాకపోదు. తెలుగు కృతులను తమిళులు పాడడానికి హేతువు 'యిదే'నని సమాధానం చెప్పుకోజాలను. దీనికి యింతకంటె బలవత్తరమైన కారణాలేవో వుండితీరాలి. వొకదేశం తన రహదారిని వొదిలి మాతృభాషను త్యజించి అన్యభాషను యెందుకు స్వీకరిస్తుందో సరియైన సమాధానం గ్రహించవద్దామరి !

ముసల్మానులు, యూరోపియనులు దక్షిణదేశంలో సామ్రాజ్యాలను స్థాపించుకోకపూర్వం అక్కడి పరిస్థితులు ఏలాగున వుండేవో గమనించినట్లయితే, యీ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము లభించగలదని నా ఊహ. ఆనాటి దక్షిణదేశ స్థితిగతులే యిందుకు ప్రబలకారణమై వుండునని నాకు తోస్తున్నది. అప్పుడు దక్షిణదేశాన్ని పరిపాలించిన యేలికలు తెలుగువారు. అనగా మధురనాయకరాజులు, కంచిని ప్రధాన నగరంగా చేసుకొన్న చోళచాళుక్యులు ; విజయనగర రాజులు.

తెలుగుభాషకు కొన్ని అవకాశాలు కలమాట నిజమే ; సందేహంలేదు. ఎట్టి పరిమితులు లేకుండా తెలుగు, సంస్కృత భాషాపదములను స్వీకరిస్తుంది. తెలుగు అజంతభాష. అచ్చుల ఉచ్చారణము హెచ్చు. తమిళభాషలో కంఠ్యములు మిక్కుటము. 'ఠ' తరుచు వినిపిస్తూవుంటుంది. 'ర, ళ, డ'లకు ప్రాచుర్యము అధికము. సంయుక్తాక్షరములుకూడా తరుచు వినిపిస్తూనే వుంటవి. చాలాశబ్దములు హలంతములు.

*   *   *

టెలిఫోను సరిగ్గా పనిచేయడంలేదు. మహారాజావారు కలకత్తానుంచి బయలుదేరారట. సగం సగం మాటలలోనే, మాట పూర్తిగా చెప్పకుండానే అకస్మాత్తుగా టెలిఫోనుమూతి బిడాయించుకు కూర్చున్నదే !

మార్చి 25, తేదీ సోమవారం :

ఇవేళ యింటినుంచి యెక్కడికీ కదల్లేదు.

పాత్రలు :

ఏకాంగి ఈయనొక యోగిపుంగవుడు స్ఫోటకపు మచ్చల ముఖము కొంచెము పొడుగైన నల్లని తలగుడ్డ చక్కరంగు జరీ మేలురకము కాషాయపు అంగీ ధరించి మహాజ్ఞానివలె నటిస్తూ వుంటాడు అబ్బో మనిషికి కొన్ని యింగ్లీషు ఫేషనులుగూడా పట్టుబడ్డవి మాటలధోరణి సాగుతూ వుంటే చీటికీ మాటికీ చేతిరుమాలు తీసి వాడుతూ వుంటాడు యెవరైనా ప్రశ్నిస్తే మహాపండితునివలె తల పంకిస్తాడు పాపం ముసలి కృష్ణంరాజుగారి కీతనివల్ల చాలా డబ్బు దండుగవుతూ వున్నది ఏకాంగిస్వామివారికి దయపుట్టి యిటు వచ్చినప్పుడల్లా రెండురూపాయలన్నర బండీ అద్దెకే ముడుపు చెల్లించుకుంటున్నారు స్వాములవారు తెలివితేటలు గలవాడే తెలివితేటలు వున్నవికాని వక్తకాదు మాటలధోరణి తెచ్చిపెట్టుకున్నదికాని సహజమైనదికాదు పామరజనాన్ని బాగా ఆకర్షించగలడు మావద్దకు వచ్చే బ్రాహ్మణులకు వైష్ణవులకు యితనంటే రోత ఇతనంత సుళువుగా కొట్టి పారవేయవలసిన మనిషికాదని చెప్పేందుకు యిదే దాఖలా శూద్రు లీతని పాదాలకు మ్రొక్కుతారు

కృష్ణంరాజుగారి వెంట వొక వైష్ణవ భిక్షువుకూడా తిరుగుతున్నాడు వాడు పచ్చి దొంగ శుద్ధస్కౌండ్రల్

మార్చి 26 తేదీ మంగళవారం

వినోలియా సబ్బొకటి కొనుక్కుంటిని బులుసు సూర్య నారాయణపంతులుగారికోసం మూడు రూపాయల పదణాలు పెట్టి వొక గడియారం కొన్నాను రామస్వామిచెట్టి షాపులో ఎనిమిది పాతవస్తువులకు ఎనిమిది రూపాయలు చెల్లిస్తిని 'వెస్టు ఫోరుమెనుకు రెండున్నర షీటుల పేపరుకోసం రెండు న్నరరూపాయలు యిచ్చాను ట్రీటీ నాలుగున్నర ఫారములు

♦ ♦ ♦

ఏకాంగి పునర్దర్శనం

♦ ♦ ♦

శలవు (expend ture) అన్నీ తడిసిపోయింది

విచారించుట (enqu re) తీస్తిని (bought)

నువపిందుకో (chewing betel leaves)

రైల్వేస్టేషనుకు వెళ్ళాను ఎంతబరువున్నానో తూచుకున్నాను ఎనభై ఎనిమిది పౌనులు ఏడు పౌనులు పెరుగుదల

మార్చి 27 తేదీ బుధవారం .

కృష్ణంరాజుగారివెంట తిరిగే వైష్ణవభిక్షువు చేతిలో యేదో జ్యోతి పెట్టుకుని తక్కుతూ తారుతూ నా గదిలోకి వచ్చాడు దేవుడికేదో చేస్తాడట అందు కతనికి యెంతో కొంత నా మనసుకు నచ్చినంత యివ్వవలెనని సూచించినాడు అలాగునా అని అతనికి కొంత తత్వబోధ చేశాను మారుమాటాడక వైష్ణవభిక్షువు మెల్ల మెల్లగా జారుకున్నాడు

వెంకటనారాయణరాజుగారీవేళ నాకో ముచ్చట చెప్పారు కథ వినడానికి కుతూహలంగా వుంది అది వెనక తమ బంధువులకూ వారి విరోధులకూ జరిగిన యుద్ధ కథ వెంకటనారాయణరాజుగారొక పాత్ర మంచి

నవ్వుతాలమనిషి. ఎప్పుడూ కులాసాగా వుంటారు. ఏదన్నా హాస్యంగానే తీసుకుంటారు. కాని తాను గౌరవిస్తున్న వ్యక్తి ఎవరైనా ఆయనతో పరుషంగా మాట్లాడితేమాత్రం విభ్రాంతు లౌతారు ; మొహం వెలవెల బోతుంది. రాజుగారి సంభాషణలో మాండలికపదాలు హెచ్చు. పలుకులో యాస ; సెసెచి ; సొం; యెటి ; యిత్యాదులు.

ఆయన చెప్పిన సోల్జర్ల ముచ్చట బాగానేవుంది.

♦ ♦ ♦

మాడుగులలోవయు, పార్కులో జరిగిన అగ్నిప్రమాదమును యేదైనా వొక నవలలో చిత్రించతగ్గవి.

* * *

ఇవాళెందుకో మనసు బాగుండలేదు. విచారం ముంచుకొస్తున్నది. మనసు పరిపరివిధాల పోతున్నది. మామావగారి కుటుంబం ! ఎంతమంది పోయారు ! వాళ్ళందరూ తలపుకు వస్తున్నారేమో మరి ! అందులోనూ చిన్నపిల్లడు చిట్టిబాబు పాపం !

మర్చిపోకుండా ఇవాళ గిడుగు రామమూర్తిగారికి ఉత్తరం రాయాలి. ఆయన్ని తలచుకుంటే నా కెంతో విచారంగా వుంది. ఈ దేశంలో గౌరవంగా బతికిన కుటుంబాల పరిస్థితులన్నీ యింతే ! కుటుంబయజమాని, ఆ వున్న కాస్త పెద్దదిక్కూ మరణించేసరికి, కుటుంబమంతా అవస్థలపాలు కావల్సిందే ! ఈ ·శపు పోకడే అంత !

మార్చి 28 తేదీ లక్ష్మివారం :

రామస్వామిచెట్టిగారి యింట ఆనందాచారిగారి కుమారుడు శ్రీనివాసాచారి కనుపించినాడు. మంచి యువకుడు; ఉత్సాహి. తన పత్రికానిర్వహణపద్ధతులు, కవితకు ముఖ్యంగా ఆధునిక కవితా వికాసానికి చక్కగా ఉపకరించడం లేదని అతనూ అంగీకరించాడు. ఇదే పద్ధతిలో కొనసాగించినట్లయితే ప్రజల దృష్టిని యెంతమాత్రమూ ఆకర్షించలేమని అన్నాడు. ఆంగ్ల సాహిత్య గ్రంథాలను, కావ్యాలను సమర్థతతో అనువదించగలవారు అట్టేమంది లేరని చెప్పాడు. కావ్యాలను సాధారణంగా మాతృకలతో సరితూగేటట్టు తర్జుమా చేయడం దుర్లభమని, అనువాదాలు జయప్రదం కావడం అరుదని అన్నాను. ఆమాటా నిజమేనని అంగీకరించాడు. దేశంలో స్వతంత్రరచనాశక్తి క్రమ క్రమంగా మృగ్యమౌతున్నదని విచారం వెలిబుచ్చినాడు.

* * *

ఇవాళ తెలుగుసంవత్సరాది. మహారాజావారిని దేవుడు అనుగ్రహించుగాక ! లోకంలో పరిపూర్ణానందం వెల్లివిరియుగాక !

మార్చి, 29 తేదీ శుక్రవారం :

కాన్వొకేషనుకు హాజరయితిని. ఏర్పాటులేమీ సంతృప్తికరంగా లేవు.

మార్చి, 30 తేదీ శనివారం :

డాక్టరు బ్రౌనింగు వచ్చాడు.

నాయుడుగారివద్దనుంచి సైనుల ప్రయాణపుఖర్చులకుగాను ఏభయి, మార్చినెల జీతాలనూ 'డ్రా' చేస్తిని.

ఈ వేళ సాయంకాలం స్కూలుపిల్లల సమావేశానికి వెళ్ళాను. స్వామినాయరుగారి స్మారకసభను విద్యార్థులు, టవును హాలులో యేర్పాటుచేశారు. సభకు మిస్టర్ నార్టను అధ్యక్షత వహించవలసియుండెను ; కాని ఆయన సభకు రాలేదు. శ్రీ పరమేశ్వరపిళ్లేగారు అధ్యక్షతవహించిరి.

♦ ♦ ♦

ది పిక్ పోకెట్.

రాత్రి థియేటరుకు వెళ్ళాను. జేబుదొంగ నాటక ప్రదర్శనం. పాత్రధారులు చాలా నెమ్మదిగా మాటలాడిరి. సంఘటనకు తగినవిధంగా పాత్రధారులు నటించలేకపోయారు. కథ ఏమంత ఆసక్తి కలిగించలేదు.

31 మార్చి, ఆదివారం :

అడ్మిరాల్టీ హావుసులో విందు జరిగింది. విందు యేర్పాటు చేసిన వారిలో శ్రీ పరమేశ్వరనుపిళ్ళేగా రొకరు. భోజనం బహురుచిగావుంది. వడ్డించిన పదార్థాలన్నీ చవులూరిస్తున్నవి. ముందు బ్రాహ్మణులకు వడ్డన. భోజనం చేసిన తరువాత మిగిలినవారు విందారగిస్తూవుంటే వారి ప్రక్కన కూర్చుని కులాసాగా కబుర్లు చెప్పేందుకు మేమంతా వెళ్ళాం. విందు ముగిసేవేళ యింతమందిని ఆహ్వానించి చక్కని ఆతిథ్యమిచ్చిన శ్రీ పరమేశ్వరన్ ప్రభృతుల ఆయురారోగ్యాభివృద్ధిని కోరుతూ క్లుప్తంగా ఉపన్యసించాను. తరువాత అందరమూ సోడాలను తాగేం.

శ్రీనివాసాచారిగారూ, సుబ్బారావుగారూ కొంతసేపు కృతులను గానం చేశారు. నాయుడుగారికి మహారాజామీద గౌరవం హెచ్చు. ఆయన గొప్పతనాన్ని శ్లాఘిస్తూ కొన్ని పాటలు పాడవలసినదిగా నాయుడుగారు, శ్రీనివాసాచారి, సుబ్బారావుగారలను కోరారు. మహారాజావారిని తప్ప మరెవ్వరినైనా వారెంత గొప్పవారైనా కీర్తించడం తనకు అభిమతం కాదనీ, యింతటి గౌరవం చూపదగిన వ్యక్తి మహారాజావారేననీ నాయుడుగా రన్నారు.

నాయుడుగారికి తాము ఆనందంగా వుండడ మెలాగో తెలుసును. ఇతరుల ఆనందాన్నే తమ ఆనందంగా భావించుకునేగుణం ఆయనకు కలదు.

గిండీలోని డాక్టరు బ్రౌనింగు బంగళా. డాక్టరు యింటివద్ద లేదు. బంగాళాకు తూర్పుదిక్కు కభిముఖాన ఆఫీసురూము వున్నది. గది ఎంతో చల్లగా వుంది.

గిండీపార్కు కంటికి యింపుగా లేదు. నేలమీద పచ్చిక యెండిపోయింది. చెట్లు వొకదాని కింకొకటి యెడం యెడంగా వున్నవి. దూరదూరంగా వుండడానికి తోడు, వికృతమైన పెరుగుదల, చాలా అందవికారంగా కనిపిస్తున్నవి.

బ్రౌనింగు గదిలోవున్న అలమారానిండా పుస్తకాలు ; చాలావరకు మెడికల్ గ్రంథాలే. షేక్స్పియరు నాటకాలు గూడా కలవు. గదిచెంత బట్లరు నించుని వున్నాడు. అతనితో కొంతసేపు మాటలాడితిని. బట్లరుకు దొరమీద ప్రేమమిక్కుటముగా వున్నట్టు కనిపిస్తున్నది.

కేసులను పరీక్షించడంలో డాక్టరు బ్రౌనింగుకు మంచి ప్రసిద్ధికలదు. రోజులతరబడి వొక్కొక్కప్పుడు కేసులను నిదానంగా పరీక్షిస్తాడు. ఆలోచించి జాగ్రత్తగా పరిశీలించినమీదట కాని యే నిర్ణయానికీరాడు. వచ్చిన నిర్ణయాని కిక తిరుగువుండదు. వైద్య వృత్తిలో ఘటికుడనే ప్రతీతి. తాను యేమిఅనుకుంటున్నదీ మహారాజావారితో ముక్కుకు సూటిగా మాట్లాడగల నిర్మొహమాటి. ఈ నేర్పు కొద్దిమందికే వున్నది. మహారాజావారు లేనప్పుడుకూడా, మామూలు ఫీజుకంటే హెచ్చుగానే వసూలుచేశాడని బాలయ్యనాయుడుగారు నాతో చెప్పారు. బ్రేన్‌ఫోర్డు దొరకు రోజులు కలసిరాక, పేరు మరుగున పడిపోయిన తరువాత, వైద్యవృత్తిలో డాక్టరు బ్రౌనింగు బాగా పేరులోకి వచ్చి రాణిస్తున్నాడని, మదరాసులోవున్న మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఈయన మెడికలు జర్నలులో వ్యాసాలు వ్రాసి ప్రచురిస్తున్నాడు. ఘోషా ఆస్పత్రి యితని అజమాయిషీక్రింద బాగుపడింది. వొళ్ళువంచి పనిచేసే స్వభావం. ఇతని వోర్మిని ఆసక్తిని చూసి గవర్నరుకూడా మెచ్చుకున్నారు.

ఇవ్వాళ నారాయణమూర్తిగారిని పరమేశ్వరను పిళ్లేకి పరిచయం చేశాను.

*   *   *

మీ అవయువాలకు వచ్చిన ప్రమాద మేమీ లేదు. అవి బాగానే వున్నాయి. కాని మీ నరాలుమాత్రం ఎక్కడి వక్కడ విడిపోయినట్టు ధ్వంసమయాయి. సాధ్యమైనంతవరకూ లైంగికసంబంధం పెట్టుకోవద్దు. ఇప్పుడు మీరు పెప్సిను పొడరు పుచ్చుకుంటున్నారుకదా ; ఆమందే యింకా కొంత కాలం వాడితే యిక ఆ మందు అవసరమే వుండదు, అవునండీ; మీరు బాగా పళ్ళరసం తీసుకోవాలి. సోడాకూడా మంచిది. మీరు కాలేజీనుంచి విరమించాలని నా అభిప్రాయం. ఎంత మాత్రం మీరిక కాలేజీలో పనిచేయకూడదని, వెంటనే విరమించాలని నా సలహా. నే నీమాట అన్నట్టు మహారాజా వారితో స్పష్టంగా చెప్పండి. శరీరానికి యెండతగలడం మంచిది కాదు. ఎండపొడ మీ శరీరానికి పడదు. అంతగా ప్రయాణం చేయవలసి వస్తే చేయండి కాని, వొంటికి ఎండా రొజ్జగాలీ తగలనీయవద్దు. శరీర దారుఢ్యానికి కాడ్‌లివరాయిలు సేవించండి. కొన్నాళ్ళు పుచ్చుకుంటే మీ ఆరోగ్యం చక్కబడుతుంది. సత్తువ కలుగుతుంది. పేటెంటు మందులని ఊరికే చెబుతూ వుంటారే, వాటిజోలికి పోవద్దు. అవన్నీ వట్టిమోసం, దగా, హంబగ్ ! వేసవికాలంలో చన్నీళ్ళస్నానం చేయవచ్చును. సైకిలు తొక్కితే గుండెకు ప్రమాదం వాటిల్లుతుంది. మీ మూత్రంలో జబ్బువున్నదో లేదో భోగట్టా మీరు తెలుసుకున్నందువల్ల ప్రయోజనమేమీ లేదు. అదియేమిటో తెలుసుకుందామనే శారీరకశాస్త్ర ఆసక్తితో అడుగుతున్నారు తప్ప, అది యెంతమాత్రమూ మీ ఔషధసేవకు యెట్టిభంగమూ కలుగుజేయదు. అది తెలుసుకోకపోయినంతమాత్రాన మీజబ్బు నిమ్మళించకపోదు.

3 ఏప్రిల్, బుధవారం :

ఇవాళ మదరాసునుంచి బెంగుళూరుకు ప్రయాణమయాను. రామస్వామిమొదలి సత్రవులో భోజనం దొరికిందికాదు. బెంగుళూరుకు సరాసరి పోయే రైళ్ళలో సెకండుక్లాసు కంపార్టుమెంటులు లేవు. కనక మెట్టుపాళియం రైలును ఎక్కాను. కంపార్టుమెంటులో మంచి యూరోపియను స్నేహితుడే దొరికాడు ; పేరు సి. హెన్రీ.

ఆర్కోణంలో వొక సంఘటన జరిగింది. జాలార్‌పేటలో బండి మారాను.

4 ఏప్రిల్, లక్ష్మివారం :

బెంగుళూరు చేరుకున్నారు. బాలయ్యనాయుడిగారికిక్కడ వొక మంచి యిల్లువుంది. అందరమైనదే. ఆయన యేజంటు వెంకోబరావుజీదేశముఖ్ నేనంటే శ్రద్ధాసక్తులు కనబరిచారు. ఎంతో మర్యాద చేశాడు.

సత్రవునానుకుని వొక వర్కుషాపు కలదు. మదరాసులో కంటే యిక్కడి పాటకజనం మంచి బట్టలనే ధరిస్తారు. రంగు రంగుల చీరెలను ఆడవాళ్ళు కట్టుకుంటారు.

ఇక్కడున్న నూతులు పాతాళంలో వున్నట్టు చాలా లోతు. ఒక దానితో యింకొకటి జతరపరిచి నాలుగుపెద్ద పలక రాళ్ళతో చుట్టూ నూతిగోడులు కట్టారు. నూతి వొరలు రాతితోనే నిర్మించుకున్నారు.

వీధిబడులలో పిల్లలకు తెలుగుకూడా బోధిస్తున్నారు. సముద్రతీరంలో సైతం ఉష్ణోగ్రత తొంభై డిగ్రీలదాకా పెరిగిపోతున్నదని వెంకోబరావు ఫిర్యాదు !

ఇక్కడ థియేటర్లు, నేటివుక్లబ్బులు, స్వభాషా పత్రికలు వున్నవో లేవో దర్యాప్తు చేయాలి.

బసకు వెళ్ళగానే ముందు మొహం కడుక్కుందామని వెంకోబరావుగారిని పందుంపుల్ల అడిగాను. నల్లటి టూతుపొడరు యింత పట్టుకువచ్చి ఆయన, నా చేతిలో పోశాడు. పందుంపుల్ల నా కెంత అనివార్యమో ఆయనకు బోధపడింది కాదు.

సరేనని వెంకోబరావుగారు నౌకరును పిలిచి వేపపుల్ల విరుచుకురమ్మన్నాడు. ఇంటి ఆవరణలోవున్న అంతచెట్టూయెక్కినౌకరు, అంగుళం వలం పందుంపుల్ల విరుచుకువచ్చాడు !

* * *

వీలుంటే నటేశశాస్త్రిగారినీ, రైస్‌దొరనూ కలుసుకోవాలి. సెయింటుజోన్సు స్ట్రీటులో వున్నారట. డాక్టరు హుల్సు, నంది‌దుర్గరోడ్డు ; మిస్టర్ రే : రాయలు ఆర్టిలరీ మెస్సు.

మిస్టరు ఆడమును మద్రాసులో తప్పక చూడాలి.

* * *

బెంగుళూరు సెంట్రల్ స్టేషనులో సోడా దొరకదే !

* * *

డాక్టరు హుల్సుగారి బసలో శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారినీ, వెంకయ్యగారినీ కలుసుకున్నాను. దొరబంగాళా బెన్సనురోడ్డు సమీపాన నందిదుర్గవీథిలో వుంది. కొండ పడమటివారికి చెందిన కొన్ని శాసనములను ఎత్తి వ్రాసుకున్నాను. తిరిగి యింటికి వచ్చేసరికి సాయంకాలమయింది.

బస్తీ చూడ మనసయింది. కొంతసేపు అటూ యిటూ తచ్చాడాను. నగరం ఏమీ అందంగా కనబడలేదు. వో పరసా వాడీ లేకుండా యిళ్లు. వొక తీరూ తెన్నూ కనబడని వీథులు ; పైగా యిరుకు ; మురికి. ఇంచుమించు ఇళ్ళన్నీ మట్టితో కట్టినవే. మేడలుసైతం మట్టివే. అయితే అక్కడక్కడ నూటికీ కోటికీ వొకటో రెండో మంచియిళ్లు లేకపోలేదు. మదరాసు, విశాఖ పట్నాలలోకంటె యిక్కడి పాటకజనపుస్త్రీలు మేలిరకపు ఉడుపులు ధరిస్తారు. చక్కగా ఆచ్ఛాదించుకుంటారు. మనుషులు చూడడానికి సొగసుగా వున్నారు. స్ఫురద్రూపులు. బజారేమీ బాగుండలేదు. ఆకర్షణీయంగా కనబడలేదు. మిఠాయి దుకాణాలు మదరాసులోకంటె నయం. పకోడీలు బహు రుచిగా వున్నాయి. సోడా తాగడానికి వీల్లేనంత దరిద్రంగా వుంది.

శ్రీనివాస రీడింగు రూముకు వెళ్లాను. పఠనాలయంలో వున్నతనికి నెలకు ఏభయిరూపాయలు యిస్తారట. రీడింగు రూములోకి వెళ్లిన ప్రతివాడూ సంతకం చేయాలి. గది వెడల్పు తక్కువేకాని పొడుగుహెచ్చు. పరిశుభ్రంగావుంది గది. వచ్చే పత్రికలు : అమృతబజారు, బెంగుళూరు మెయిలు, ట్యూస్డే స్టాండర్డు.

ఇక్కడి మనుషులు మంచి మర్యాదస్తులు. ఉపకారబుద్ధి వున్నది. ఉపకారమంటే ఊరొదిలిపెట్టిపోయే స్వభావం కాదు. ఏదైనా చెబితే వింటారు. మనుషులలో సరసతవుంది.

పురావస్తు పరిశోధనశాఖలో హెడ్డుగుమాస్తాగా పనిచేస్తున్న ఒకాయన తారసపడ్డాడు; పేరు 'స్వామి'ట. నాతో కొంతసేపు ప్రసంగించాడు ; ప్రసంగం మధ్యలో అడిగానుకదా : "ఏమండీ ! ఇక్కడ యిళ్ళింత జౌకుగా కట్టుకుంటారేం ? ఎందుకింత అసహ్యంగా వున్నాయ్ ?" అతను బిత్తరపోయాడు. పాపం ; నేరం వొప్పుకున్నాడు!

ప్రాచీన శిల్పఖండాలను గురించి, శిల్పకళను గురించి ఆయనతో కొంతసేపు ముచ్చటించాను.

సూయిలు పత్రాలనుగురించి మిత్రులను ప్రశ్నించాను. వారి కేమీ తెలియదని సమాధానమిచ్చారు.

ఆనందమహల్‌కు వెళ్లాను. బహు సొగసైన దీటైన భవనం.

నిజంగా బెంగుళూరులో కొందరు ఆడపిల్లలు ఎంతో మురిపెంగా వున్నారు.

5 ఏప్రియల్, శుక్రవారం :

కాఫీ తాగినతరువాత బండీయెక్కి సెంట్రలు కాలేజీకి వెళ్ళితిని. భవనం అందంగావుంది. చుట్టూ పెద్ద జాగా; విశాలమైన ఆవరణ. ఆడుతున్న బంతి అవతలకు పోకుండా అడ్డుటకు టెన్నిస్‌కోర్టు కిరువైపులా యెనిమిదడుగుల యెత్తున రెండు యినపతివ్వల వలలు కట్టివున్నవి. కాలేజీ, హైస్కూలు డిపార్టుమెంటులు రెండూ వొక్కచోటనే ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. నాలుగువేల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి వొక ఫలహారశాలను నిర్మించారు. అస్తబలు, మరుగుదొడ్లు కలవు.

టీచర్ల వెయిటింగు రూములో మాథమిటిక్సు లెక్చరరు శ్రీ వెంకటస్వామినాయుడుగారిని కలుసుకున్నాడు. శ్రీ మోహనరావు, విజయరాఘవాచారీ, రామానుజాచార్యులుగార్లను ఆయన ఎరుగుదురట ! నాయుడిగారి జీతం మూడు వందలు.

బెంచీలు, కుర్చీలు అంత బాగాలేవు. వాటిని జాగ్రత్తగా ఉపయోగించుకున్నట్టు కనబడదు. విజయనగరంలో కంటే యిక్కడి బెంచీలు మరీ పాడుగావున్నవి. టీచర్ల వెయిటింగు రూములోవున్న సరంజామా మరీ అవుకు. రీడింగు రూములోవున్న బెంచీలను వొకచోట జతపరచి వాటినే వ్రాతబల్లలుగా వాడుకుంటున్నారు.

ఇవి పరిశుభ్రంగానే కనబడుతున్నవి. లైబ్రేరియను జీతం నెలకు పాతిక. లైబ్రరీలో మూడువేల పుస్తకాల ప్రత్యేక ప్రతులు వున్నాయి. ఒక అలమరానిండా బైండుచేసిన పత్రికా సంపుటాలు. ఇంతకుమించి లైబ్రరీలో గమనించతగ్గ విశేషాలేమీలేవు.

మాథమిటిక్సు సెక్షనులో మొత్తం యెనమండుగురు, ఫిజిక్సు సెక్షనులో పాతికమంది విద్యార్థులు వున్నారు.

ఇంగ్లీషు ప్రొఫెసరు టెయిటుగారితో వొక గంటసేపు సంప్రదించితిని. ఈ ప్రాంతపు విద్యార్థులకు ఆత్మాభిమానం మృగ్యమని ఆయన అన్నారు. స్వదేశస్థులైన మన విద్యార్థులకు తమ వ్యక్తిత్వంపై తమకే గౌరవభావంలేదని, ఆయన యెంతో బాధపడుతూ నాతో చెప్పుకొచ్చారు : "వొకళ్ళతో వొకళ్ళు కలసిమెలసి తిరగరు. ఎవరిదారి వారిదే. కలిసికట్టుగా వుండకపోతేమానె ! పోనీ తమ ప్రొఫెసర్ల చెంతకన్నా వస్తూ పోతూ సందేహాలు తీర్చుకుంటారా అంటే అదీ కనబడదు. చదువుకునే రోజుల్లో యిలాగున మే మెప్పుడూ ప్రవర్తించి యెరుగం. అందరం కలసిమెలసి మసిలేవాళ్ళం ; ఆడుకునేవాళ్ళం. ఎవరితోనైనా జట్టీ వచ్చిందా అంతా కాకికట్టు."

"ఉన్నతమైన వ్యక్తిత్వం, గుణసంపద, లోకజ్ఞానం, పాండిత్యంగలవ్యక్తులతో విద్యార్థులకు పరిచయం వుండాలంటాను. అట్టి సహవాసం వారినెంతో ముందుకు తెస్తుందని నా అభిప్రాయం."

"అవును ; మీరు చెప్పింది నిజమే" నన్నాడు దొర.

'విద్యార్థులు, ఇతరుల అభిప్రాయాలు తమకు భిన్నంగా ఉన్నవన్నంతమాత్రాన వాటిని ఎంతమాత్రం సహించలేనంతటి తీవ్రస్వభావులుకారు. తార్కికదృష్టి తీవ్రదృక్పథం వారి కలవరదుతున్నది. అయితే తమ మతచరిత్రగల కొన్ని సత్సంప్రదాయాలను వారు ఉపయుక్తం చేసుకోవడంలేదు. తమజాతిలో ఉద్భవించిన మహాపురుషుల గుణగణాలను సంప్రదాయాలను వారు అలవర్చుకోవడంలేదు. ఇందువలన విద్యార్థులలో గౌరవభావం, ఆత్మాభిమానం క్రమక్రమంగా సన్నగిలిపోతున్నదని' చెబుతూ, నేను ప్రసంగవశాత్తూ నార్టనుదొర అజమాయిషీలో వున్న విద్యార్థులను గురించి ముచ్చటించాను. 'అవును ; ఇది ఎంతో విచారకరమైన విషయమని' టెయిటుదొర అన్నాడు.

౹ిచివర కోసారి నాతో మాట్లాడుతూ డాక్టరు మిల్లరు విద్యాధికులైన హిందువులలో నైతికశక్తీ కార్యదీక్షా పట్టుదల కొరవడినపని అన్నాడు

చిన్నతనంలోనే వివాహంకావడంవల్ల భారతీయ విద్యార్థుల జీవితాలు దుఃఖభాజన మవుతున్నాయి దీనికితోడు దారిద్ర్యబాధ వారిని మరీ కృంగదీస్తున్నది అందువల్ల మా భారతీయ విద్యార్థులు హాయిగా కులాసాగా ఆనందంగా కనిపించరు జీవితంలో యెదుర్కొంటున్న కష్టాలను అధిగమించలేకపోతున్నారు కష్టాలను తేలికగా తీసుకుని నవ్వుతూ వాటిని దాటలేకపోతున్నారు మీ ఇంగ్లీషు యువకులకీ చతురత స్వభావసిద్ధమైన లక్షణం ఈ గుణం మా విద్యార్థులలో ఎలాగ కనిపిస్తుంది మరి ?

నేను చెప్పినదంతా నిజమేనని టెయిటుదొర సమాధాన మిచ్చాడు

వొకసారి ఆయన్ని వొక విద్యార్థి తనను పైక్లాసులోనికి ప్రమోటు చేయవలసిందిగా ప్రార్థించాడట తనకు పరీక్షలవుతున్న సమయంలో తన బిడ్డ చనిపోయిందని తన కా పసిపాప మరణం యెంతో దుఃఖం కలిగించిందనీ అందువల్ల తాను పరీక్షపేపర్లు బాగా వ్రాయలేకపోయా నని ఆ విద్యార్థి టెయిటుతో మొరపెట్టుకున్నాడట

ఈ విషయం టెయిటు యెంతో విస్మయంతో నాకు చెప్పినమీదట నేను మా ప్రిన్సిపాలుగారి సంగతి ముచ్చటించాను విద్యాభ్యాసం చేస్తుండగా విద్యార్థులు వివాహం చేసుకుంటే వారికిచ్చిన స్కాలరుషిప్పులను రద్దుచేయడం ఆయన పద్ధతి వివాహితులైన విద్యార్థులకు సర్వసాధారణంగా చనువివ్వడం అరుదు

గ్రీకు రోమను గ్రంథపరనమువల్ల రినేజాన్సుదినములలో యూరపులోని అన్ని దేశాలలోనూ స్వదేశీయ సారస్వత విజృంభణము వొక్కమారు ప్రతిభావంతమైనదిగదా అట్లే ఆంగ్లుల ప్రసిద్ధ సారస్వత ప్రచారంవలన విద్యాప్రభావం వలన, అట్టి విజృంభణము మన దేశభాషలలో చెప్పుకోతగ్గ ఫలిత మేమీ కానరాకపోవడం వింతగా తోచడంలేదా? ఇందుకు కారణం మీరేమని ఊహిస్తున్నారని ప్రశ్నించాను

ఈ దృష్ట్యా ఆయన ఆలోచించి దీనికి సమాధానమీయకుండెను మళయాళీ భాషలో చెప్పుకోతగ్గ నవలే వెలువడిందికదా మరి

దీని నంతవిశేషంగా చెప్పుకుందుకు కారణం మరేమీ లేదు వొక యూరోపియను ఆ నవలను అనువదించడమే మదరాసులోవున్న మళయాళీ మిత్రులతో యీ నవలను గురించి చర్చించాను వారి దృష్టిలో యీ నవలేమీ గొప్పది కాదు ”

ఆ నవలలో మంచి హాస్య సంభాషణ లున్నాయ్ వొక విద్యావిహీనునికీ విద్యావంతునికీ మధ్యజరిగిన సంభాషణ హాస్యంగా లేదూ ?

కొందరు యూరోపియనుల కీ నవల యెందుకు నచ్చుతుందో నాకర్థమయింది వాళ్ళకి హాస్యమంటే అభిరుచి హెచ్చు కాని నవలా శైలిలోనూ వస్తు నిర్వహణలోనూ యేమైనా సొగసు వున్నదా ? కళా చాతుర్యము వుట్టిపడుతున్నదా ?

నాకా సంగతి తెలియదు బహుశా వుండకపోవచ్చును

వొకవేళ యీ నవల బాగున్నదనుకున్నా భాషా వికాసానికి కీవొక్క నవలా సరిపోదు స్వదేశీయ సారస్వత విలుప్తతకు కారణం వొకటై వుంటుందనుకుంటాను సాహిత్య పాఠములలో విద్యార్థులకు శైలిలోను

వస్తువిన్యాసములోను యిదిమంచీ, యిది చెడ్డ అని విడదీసి వాటి బాగోగులను బోధింపకుండుట, విమర్శగా చదువుట నేర్పకుండుట, స్వతంత్ర యోచనా శక్తిని పురికొల్పేదిగా బోధనాక్రమముండకపోవుట. రసానుభవమూ, వివేచనా లేకుండుట కారణమని నా ఊహ. కాలేజీ విద్యార్థులకు చెప్పే పాఠాల తీరూ, బోధనా పద్ధతులూ చాలా దుష్టంగా వుంటున్నవి."

మీరు చెప్పినదంతా నిజమేనంటూ మిస్టర్ టెయిటు తనకు సాహిత్యపాఠాలను చెప్పడం రుచించడం లేదన్నాడు. గ్రంథాల పేర్లూ, కవులకాలాలనుగురించీ తప్ప మరిదేనికీ బోధించడంలేదనీ, యిది చాలా విచారించతగ్గ విషయమనీ అంటూ మిస్టరు టెయిటు "క్లాసులో విద్యార్థుల కేమీ బోధపడకపోయిందా, వెంటనే నిలబడి చెప్పేపాఠాలకు అడ్డువస్తారు."

'మనం గొప్ప గొప్ప కావ్యాలను విద్యార్థులచేత చదివించడం మంచిది. ఏదో వొక యుగపు వాఙ్మయ చరిత్రను పాఠ్యభాగంగా వేస్తే చాలునని' నే నన్నాను.

టెయిటు దొర యీ విషయం వొకప్పుడు డాక్టరు మిల్లరుకు సూచించగా ఆయన "ఇప్పటికే విద్యార్థులు చదవవలసిన పుస్తకాలు తడిసిమోపెడుండగా మరి నాలుగుపుస్తకాలు చదవమని వాళ్ళని బాధించలేం" అన్నారట ! "పిల్లలు చాలా పుస్తకాలు చదవవలసివుండినమాట నిజమే ! కాని మీ సూచనలను ఆమోదించినట్లయితే, యీ పుస్తకాల సంఖ్యా తగ్గివుండేది ; మంచి గ్రంథాలను పిల్లలు చదవనూ చదివేవారు."

"అవునవును ; మీరన్నది వాస్తవమే మరి ! మీరు ఏ యే పుస్తకాల్ని బోధిస్తున్నారు ?" మిస్టరు టెయిటు తన టేబిలుమీదవున్న గ్రంథాన్నొకదాన్ని చేతపుచ్చుకుని నన్ను ప్రశ్నించాడు. ఆయన చేతనున్న పుస్తకపు ఆకారాన్నిబట్టే అది లాంగ్మెన్సు బుక్కు అయివుంటుందని పోల్చుకోవచ్చును. "అది లాంగ్మన్సు బుక్కేకదూ ?"

"సరే ; మీకు తెలుసునన్నమాటే ! ఇందులో కంఠస్థం చేయతగ్గ మంచి విషయాలు చాలావున్నాయి. అదీ యీ పుస్తకంలోవున్న సొగసు !"

"మా విద్యార్థులచేత, బడిలేని టైములో జనరలు పుస్తకాలను చదివిస్తాం. కాలేజీ లెక్చరర్లలో ఒకాయన యీ పుస్తకాలను ఎలాగున పఠించవలెనో బోధపరుస్తూవుంటారు."

"ఇది మహమంచి పద్ధతి."

క్లాసులను నిర్వహించడం బహుకష్టమైపోతున్నదనీ, విద్యార్థులు వ్రాసే కాంపోజిషనులోని ప్రతిదోషాన్ని దిద్దడం దుస్సాధ్యమవుతున్నదనీ, మిస్టరు టెయిటు నాతో అన్నారు. "విద్యార్థులకాంపొజిషనులో ఏ,యే తప్పులు ఉన్నాయో చూపించినంతమాత్రంవల్ల లాభం శూన్యం. తమ చేసిన పొరపాటేదో విద్యార్థికి తెలియకుండా పోతున్నది. పోని ప్రతి తప్పు దిద్దుదూ కూచుందామాఅంటే అదీ సాగడం లేదు. ఇక యూనివర్శిటీ సరేసరి ! జనరలు యింగ్లీషు పేపరు వూసే అది ఎత్తడంలేదు. జనరలుయింగ్లీషు పేపరు వొక అవకతవకగా తయారయింది. ప్రశ్నా పత్రాలలో ఏది అడగాలో, ఏది అడగకూడదో ఎవరికీ బోధపడదు ; అంతా అయోమయం. ఎక్జామినర్ల యిష్టాయిష్టాలపై యివి ఆధారపడుతున్నాయి."

'మదరాసు కాలేజీలలో వున్న ప్రొఫెసర్లు తమ విద్యార్థులకు బోధించే పాఠాలకంటె హెచ్చు విషయాలను మేము మా విద్యార్థులకు బోధిస్తున్నామని' నే నన్నాను : "మదరాసు ప్రొఫెసర్లు ఎక్జామినర్లుగా వుండడంవల్ల మాకు వుండే శ్రమదమాదులు వారికుండవు.స్కీట్సు శబ్దశాస్త్రమూ, కెల్లెన్సు వాక్యరచనాపద్ధతీ మదరాసు ప్రొఫెసర్లు

యింకా తమ విద్యార్థులకు చెప్పనేలేదట ! నాలుగయిదేళ్ళ క్రిందటే ఆ గ్రంథాలను మా విద్యార్థులకు పాఠం చెప్పి, వాటిపై నోట్సు తయారుచేసి యిచ్చాను. వింత యేమంటే, నిరుడూ, యీయేడూ స్కీట్సు మీద విద్యార్థులను ప్రశ్నలు అడిగారు. కెల్లెను గ్రంథంపై ఒక్క ప్రశ్న కూడా యింతవరకూ రాలేదు".

కొంతసేపు ప్రసంగించిన తదుపరి, తాము పాఠములు చెబుతుండగా వినవలెనని వున్నదని మిస్టరు టెయిటును సూచన ప్రాయంగా కోరితిని. నా కోరికను మన్నించినఎడల నేనెంతో కృతజ్ఞుడనని చెప్పితిని. తనకు థర్డుఅవరు యింగ్లీషు క్లాసువున్నదని చెబుతూ, టెయిటుదొర నా సూచనకంత అభిముఖుడను కానని సూచించాడు. మరి నేనా విషయం ప్రస్తావించక అంతటితో నా కుతూహలాన్ని వొదులుకున్నాను. కాని లీనార్డు దొర పాఠములను బోధిస్తుండగా వింటిని. ఆయన చాలా అసమర్థుడు. పాఠాలను బొత్తిగా చెప్పలేడు. మిస్టరు టెయిటునుగూర్చి గొప్పగా వింటిని. కొంచెం మోటుమనిషనీ, కోపిష్ఠి అనీ పిల్లలు అంటారుగాని చాలా మర్యాదస్తుడుగా కనపడ్డాడు. నాతో అదేపనిగా మాట్లాడినాడు. అయితే అది వాచాలత కాదు. నేను చాలావరకూ అనేక విషయాలను ప్రస్తావించి ఆయనను సంభాషణలోనికి దించితిని. ఆంగ్ల, ఆంధ్ర భాషావిషయాలు వచన భేదాలను గురించి ఆయనకు తెలియచేశాను. కాలేజీలోవున్న కన్నడభాషాపండితునితోగూడా కొంతసేపు ప్రసంగించితిని.

మా సమావేశానంతరం, యిక సెలవు పుచ్చుకుంటానని నేనే మొదట కుర్చీలోంచి లేచాను. టెయిటు దొర చాలా ఆప్యాయతతో కరస్పర్శ కావించాడు. ఇంతసేపూ ఏవేవో విషయాలను ముచ్చటించి ఆయన పనికి ఆటంకం కలిగించినందుకు మన్నించవలసినదిగా కోరాను. "కాదు కాదు ; మీతో సంభాషించడంవల్ల నా కెంతో ఆనందంగా వుంది. మీ పరిచయం కలిగినందుకు నాకెంతో సంతోషం."

6 ఏప్రియల్, శనివారం :

ఈ వేళ ఉదయం ప్యాలసును చూస్తిని. భవనం చాలా అందంగా వుంది. కాని లోపల వస్తు సామాగ్రి విజయనగరంలోని మోతిమహలుకు తీసికట్టే. మహలు కొన్ని చోట్ల హుందాగా కనిపిస్తూ ప్రశాంతతతో తులదూగుతున్నది. మేడ మెట్లలో కొన్ని ఔకుగానూ అందవిహీనంగానూవున్నవి. బల్లలతో కట్టిన వరండా. అదీ బాగులేదు. మహలులో చెప్పుకోతగినన్ని వర్ణచిత్రాలులేవు. మహారాజావారిలైబ్రరీలో అట్టే పుస్తకాలు లేవు. వున్న ఆ కొన్ని పుస్తకాలయినా కులాసాకి చదువుకునే నవలలు. పేలసు వొక తమిళపిళ్ళే అజమాయిషీకింద వుంది. అతను ధరించిన బట్టలు దరిద్రంవోడుతూ వున్నవి. పేలసు గేటులను మూసివుంచమనీ, ఎవరినీ లోనికి రానీయవద్దనీ మహారాణి హుకూం జారీ చేసిందట ! ముందే నాకీ సంగతి తెలిసివుంటే, నేనింతదూరం వచ్చేవాడినీకాను ; లోనికి వెళ్ళేవాడినీ కాను.

పిళ్ళే అంటే అందరికి ఎంతో ప్రేమ; గౌరవం. మహారాణికి ఇంగ్లీషు, కన్నడం, తెలుగు చక్కగా వచ్చును. ఈ మూడు భాషలలోనూ ధారాళంగా మాట్లాడగలదు. వ్రాయగలదు. ఆవిడ భాషాసంపన్నతకు మనదేశం గర్వించవచ్చును. ఆమెకు అయిదుగురు పిల్లలు. వీరి కుటుంబం వర్ధిల్లాలనీ, తమ తల్లిదండ్రులవలె, పిల్లలు కీర్తి ప్రతిష్ఠలు ఆర్జించుకోవాలని నా కోరిక.

ఈ మహారాజు చాలాకాలం క్రితం కలకత్తాలో మరణించాడు. మా మహారాజావారి భవనంలో అతిథిగావుంటూ మందు పుచ్చుకునేవాడు. జబ్బు నిమ్మళించలేదు. ఆయన మరణించాడని ఒకనాడు షూ మహారాజావారికి టెలిగ్రాంవచ్చింది. తన మిత్రుని మరణవార్తవిని మహారాజావారు యెంతో విచారించారు. ఆయనంటే యీయనకెంతో గౌరవం.

తనభర్త మరణానంతరం, మహారాణి, కలకత్తానుంచి వెళ్ళిపోవస్తూ తన కృతజ్ఞతను మా మహారాజావారికి తెలియచేయవలసినదిగా బాబూసాహేబును కోరింది; ఆయన ఆవిధంగానే తెలియచేశారు. "కలకత్తానుంచి తమ స్వస్థలానికి బయలుదేరుతూ మీకు తమ కృతజ్ఞతను తెలియచేయవలసినదిగా మహారాణి అభ్యర్థించింది. తమభర్త తన అవసానదశలో మీ బసలోనే వున్నందుకు, మహారాణికి కొంత ఊరటకలిగింది. ఇదివరకటివలెనే, ఇప్పుడూ ఎప్పుడూ మన రెండు కుటుంబాలకూ గల స్నేహం వర్ధిల్లగలదని ఆమె ఆశిస్తున్నది."

మహారాణి వాక్యాలలోగల సౌహార్దమునకు మా మహారాజావారు మిగుల ఆనందించారు.

కీ.శే. మహారాజు ఏమంత చెప్పుకోతగ్గ ధీశాలీ, పండితుడూ కాదు.

♦ ♦ ♦

మ్యూజియమును చూడ వెళ్ళితిని. అక్కడవున్న ఆఫీసరు చాలా మర్యాదస్థుడు. మ్యూజియములోని దంతపుపని మిగుల బాగున్నది. విజయనగరం మహలులో ఉన్నవాటికంటె యిక్కడివే సొగసుగా కనబడుతున్నవి.

♦ ♦ ♦

బ్రష్‌తో రాతిపలకను చక్కగా తుడిచి నీళ్లతో కడగవలెను. కాగితమును నీటిలో ముంచి, పైకితీసి, శాసనపు పలకమీద జాగ్రత్తగా నిండుగాపరిచి, బ్రష్‌తో వొత్తవలెను. శాసనములోని అక్షరములు కాయితంమీద పడేవరకు బ్రష్‌తో అదమవలెను. నీళ్లలో కాగితాన్ని ముంచేటప్పుడు దానిని టబ్బులో బాగుగా వుంచాలి.

నౌకరు మొదటి నాసిక్ పేపరును వుంచాడు. దానిపై ప్రింటింగు పేపరును పరిచాడు. రాయి మోటుగా వుండి అక్షరములు స్ఫుటముగా పడనప్పుడు, వొక సీసాలో దీపపుమసీ, యింకుపొడరూ వేసి సిరావలె తయారయేటట్టు నీళ్ళుపోయాలి. పేడ్‌పై కొద్దికొద్దిగా యీ సిరాను చిమ్ముతూ మెల్లగా వొత్తవలెను. అక్షరములు స్పష్టపడేవరకూ అలాగున యింకును పోస్తూనే వుండవలెను.

....

ఈ వేళ సాయంకాలం రైలులో వొక పటాలం వెళ్ళిపోతుండగా చూశాను. సిపాయిలను సాగనంపుటకు వారి బంధువులు వచ్చారు. బంధువులు, కుటుంబస్థులు మిగుల దుఃఖిస్తూ వుండిరి. చాలా హృదయ విదారకమైన దృశ్యం. సిపాయిలను యెక్కించుకొని రైలు బయలుదేరింది. ఇవతల నిలబడివున్న తమ ఆప్తులను, బంధువులను రైలు పెట్టెలలో నుండి తొంగి తొంగి చూస్తూ సిపాయిలు జేబు రూమాళ్ళను ఊపుతూ వుండిరి !

* * *

శ్రీ కృష్ణశాస్త్రిగారు చాలా మంచిమనిషి ; ఒకరికి తనకు తెలిసిన విషయాలను చెప్పేందుకు, ఇతరులవలన మరికొన్ని విషయాలను తెలుసుకునేందుకు సదాసంసిద్ధులు. మనిషిలో లేనిపోని నటన, భేషజమూ లేవు.

కాని ఆయన యివాళ వస్తానని చెప్పి యింకారాలేదు. ఇక నాకు మిగిలినదల్లా వెంకయ్యగారి సాన్నిధ్యమే. ఈయనకు నాపనిమీద శ్రద్ధలేదు ; సానుభూతీలేదు. ఎప్పుడో యేదో పురావస్తు తత్వశాస్త్రవిషయాలలో మునిగి తేలిపోతున్నట్టూ, తనకేమీ తీరిక లేనట్టూ ప్రవర్తిస్తాడు. తనశక్తి సామర్థ్యాలను గురించి తానే కొంచెం గొప్పగా పొగుడుకుంటూ, కాస్త యీర్ష్య ప్రదర్శిస్తూవుంటాడు. మనిషికి యీసు లావు. రికార్డులు చూస్తానయ్యా బ్రహ్మదేవుడా అంటే, అవి చూడ్డానికే ఆయన నాకవకాశమీయలేదు.

ఇలియటుదొరగారి తెలుగుశాసనసంపుటి కావాలని అడిగితిని హుల్ష్ దొరగారు వాటిని తీసుకువెళ్ళి వుంటారని ఆయన సమాధానం బెజవాడ నాదెండ్ల శాసనాల నొకసారి తిలకించమని వెంకయ్యాగారన్నారు వాటిల్లో నాకు కావలసిన ప్రధాన విషయాలేవీలేవు సింగవంశపు శాసనాలను కావాలని అడిగాను అవీ లేవు వొకటేదోవుంటే అది ఎడిటుచేయడానికని కీల్హార్నుదొరకు పంపించాము ఈ రెండు శాసనాలు సూయిలులో కలవని నేనన్నాను అబ్బే అది పొరపాటై వుంటుంది

మొదటి పదిరోజులు వెంకయ్యగారు డాక్టరు హుల్ష్ దొరను పొగడడం తప్పితే మారుమాటేమీ పలకలేదు ఆ పది రోజులూ పొగడ్తలతోనే ఊసుపోయింది ఆయన గొప్ప సంస్కృత పండితుడు రాజేంద్రచోళమిత్రుడు గొప్ప సంస్కృత భాషా పాండిత్యం కలవాడు కాదని హుల్ష్‌దొర చెప్పినారు సంస్కృత వ్రాతప్రతులను గురించి భండార్కరు వ్రాసిన నోట్సు లలో కొన్ని దోషములున్నట్లు నేను కనిపెట్టాను అయితే నేనింకా నా సంస్కృతభాషా పరిజ్ఞానాన్ని వృద్ధిచేసుకోవాలనుకుంటున్నాను చోళరాజరాజుకూ ఆయన అక్క కుందనదేవికీ మధ్య కొంత సంభాషణను ఊహించి వ్రాయాలని నా అభిలాష రాజరాజు శక్తిసామర్థ్యాలను ప్రతిభను ఉగ్గడిస్తూ కొన్ని వ్యాసాలను వరుసగా ప్రచురిద్దామని తలపోస్తున్నాను ఇలాగ ఎంతోసేపు వెంకయ్యగారు ప్రసంగిస్తూ కాలం వెళ్ళబుచ్చారు

తెలుగులో కొన్ని చారిత్రక నాటకాలను నవలలను వ్రాయ తలపెట్టాను అందుకోసం ఎట్టి విప్రతిపత్తిలేని దక్షిణ భారతదేశ చరిత్ర నాకు అవసరం సరియైన చారిత్రక యితివృత్తం పథకం నా నాటకాలలో నవలలలో స్వీకరించాలని నా తలంపు అన్నాను తనకూ యిట్టి ఊహకలదని వెంకయ్యగారు చెప్పారు

కృష్ణా గోదావరి జిల్లాలకు సంబంధించిన శాసనాలను రికార్డులను యీయవలసినదిగా వెంకయ్యగారిని నేను వచ్చిన రోజునే అడిగాను కాని ఆయన నాకా సదుపాయం కలుగజేయలేదు నాకు వున్న వ్యవధి చాలా తక్కువ ఆ కాస్త టైమునీ ఏదో వొక సంభాషణలోనికి నన్ను దించుతూ ఆయన హరించివేశాడు కాలయాపన చేద్దామనే కాని నే నడిగిన దేమిటో పరిశీలించి యిద్దామనే తలంపు వెంకయ్యగారికే కోశానా లేకపోయెను

ఒక శాసనంలోని తెలుగులిపిని పరిశీలిస్తూ కొన్ని మాటలకు అర్థం చెప్పవలసినదిగా ఆయన నన్ను కోరాడు శాసనపు లిపిని పోల్చుకోవడంలో ఆయనకు నాకు చేతనైనంత సహాయం చేశాను

కరికాలచోళుడు అనేది వొక బిరుదునామమనీ దానిని అనేకులు ధరించారనీ శ్రీ వెంకయ్యగారి ఊహ కావేరి నదిపై ఆనకట్ట లేక వంతెన కట్టినది ఎవరో ఆయనకు తెలియదు కరికాళచోళుడు బహుశా యీ నదిపై కట్టలు పోయించివుంటాడని ఆయన అభిప్రాయం కరికాళచోళుని గురించి ఆయన కేమీ తెలియదు స్థానిక శాసనాలు దాఖలాలు అంటే ఆయనకు విలువలేదు

ఇలియటు తెలుగు శాసనముల సంపుటి యిలియటు దొరగారు ఆఫీసుకు పంపించివేశారు ఈ శాసనసంపుటిని యెవరూ పరిశీలించినట్టు తోచదు ఇందులో కొన్ని శాసనములలో దానముల ప్రసక్తి వున్నది కాని వాటి మూల ప్రతులు పోయినవి రెండు వందల సంవత్సరాలకు పూర్వము చేసిన వొక దానమునుగురించిన భోగట్టా యిందు కలదు బహుశా యిది ప్రక్షిప్తమయి వుంటుంది

నాకు కొన్ని పేడ్స్ బ్రష్‌లూ కావలసివుంది ఆయన వీటిని ఆర్డరిచ్చి తెప్పించి నా కీయగలడు గాని అలా చేయలేదు డాక్టర్ హుల్ష్ దొరకు వ్రాసి తెప్పించుకోవలసిందిగా చెప్పాడు అక్కడి ఆఫీసులో కూచుని నేను సేకరించిన భోగట్టాను యెంతమాత్రమూ ప్రచురించవద్దని వెంకయ్యగారు నన్ను కోరారు కారణం హుల్ష్

దొరగారి అనుమతి లేనిదే నకళ్లూ అవీ ఆయన నా కిచ్చారట. డాక్టరుగారు ప్రివిలేజీలీవుమీద బెంగుళూరులో వున్నారాయో ! కొన్ని శాసనపు నమూనాలకు, ఫోటోగ్రాపులు యెత్తవలెనని నేను అనుకున్నాను. దానికికూడా హుల్ట్జుదొర అంగీకారం అవసరమట ! రాసిన ఉత్తరాలకు సమాధానమిచ్చే అలవాటు హుల్ట్జు సర్వసాధారణంగా లేదు. "ఇదేమిటండీ వెంకయ్యగారూ" ఆయన "దొరకు పరాకులావండీ! గడియకోలాగ వుంటాడు. నేనేం చేయను?" అని సమాధానం. డాక్టరు హుల్ట్జు స్వభావ మేమిటో ఈయనకీ తెలియదు. దొరకు దూరప్రయాణాలంటే యిష్టంలేదు. కమానువెళ్ళడ మంటే యజ్ఞం చేసినట్టే.

"పోనీ సూయిలుదొర సంపుటాలు వొకసారి చూడనిద్దురూ" అని అడిగాను. అవి యేమిటో ఆయనకు తెలియదు !

"సరే, గవర్నమెంటు యీ మధ్యనే సేకరించిన శాసనాలూ దానిమీద, వ్రాసిన నోట్సూ, వుంటే యియ్యండి"

"ఇదీ ఆయనకు తెలియదు. "బహుశా 'రావు' గారు పట్టుకుపోయి వుంటారేమోనండీ" అని సమాధానం.

"కనుక్కోలేక పోయారామరి ?"

"కనుక్కున్నానండీ. రావుగారి అసిస్టెంటు నడిగితే అవి తన ఆఫీసులో లేవన్నాడూ !"

రావుగారు పండితుడుకాదనీ, ఆయన చేసే పనల్లా భవనం జాగ్రత్తగా వుంచడమనీ, శాసనాలను చెడిపోకుండా కాపాడడమనీ మిస్టరు టయిటుగారు యిదివరకొకసారి నాతో చెప్పారు.

నటేశానికి శాస్త్రీయ పద్ధతుల ప్రకారం కార్యభారాన్ని నిర్వహించడం చాతకాదట. మనిషికీ శాస్త్రీయ పద్ధతుల ఆలోచనల కంటె ఊహాగానం విపరీతమట. ఆయన "జానపద చరిత్ర" కేవలం ఊహాగానం. ఇలాంటి కేవల ఊహలపై రచించిన గ్రంథంవల్ల యెట్టి ప్రయోజనమూ లేదు. శాస్త్రీయపద్ధతులు వొదిలిపెట్టి ఊహలతో పరిశోధనలను సాగించడంవల్ల లాభం కనిపించదు.

ఆఫీసులో భోగట్టా సంపాదించడం బ్రహ్మాండం. ఆ మాటా యీమాటా చెప్పి, కేవలం యుక్తిగానూ, పదేపదే నొక్కి నొక్కి ప్రశ్నిస్తూ వొత్తిడిచేయడంవల్లనూ ఎలాగైతేనేం, కొంత సమాచారం సంపాదించగలిగాను.

కోటరాజులనుగురించి వెంకయ్యగారి కేమీ తెలియదు. రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డిరాజులు వియ్యంవల్లకాక కేవలం కొండవీటి రెడ్డిరాజులను జయించి రాజ్యాన్ని స్థాపించారని ఆయన ఊహ. ఈ విషయంలో శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారి అభిప్రాయమే నిజమైనదని ఆయన భావం. రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డిరాజులు కోమటి వేమారెడ్డితో యుద్ధం సలిపినమాట నిజమే ;

గణపతి, "మహామండలేశ్వర" అనే బిరుదు వహించుటకు కారణమేమి ? చోళులు అనంతరం, కాకతీయులు పరాక్రమవంతులయిరని, ప్రసిద్ధికెక్కిరని వెంకయ్యగారికి తెలియదు. "ఇటీవలనే ఇండియను ఆంటిక్వరీ" వాల్యూములో తూర్పు చాళుక్యలపై ఫ్లీటుదొర వ్యాసం వ్రాసిరిగదా? సాగివంశస్థులను గురించి మీ కేమైనా భోగట్టా తెలుసునా ?"

"ఉహుఁ !"

విజయనగర పరిపాలకులలో ఆఖరివాడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. ఆయన తరువాత వచ్చిన రాజులు కొన్ని గ్రామాలను మాత్రమే యేలినప్పటికీ తాము మహాచక్రవర్తులమని ప్రకటించుకొన్నారు.

పరిశోధనకు తెలుగు అసిస్టెంటు నొకరిని నియామకం చేయవలెనని ఇందుకు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులును నియమించవలెనని హుల్ట్జుదొర మొదట అభిప్రాయపడ్డాడు. కాని ఆంధ్రదేశంలో పరిశోధించవలసిన శాసనాలు మిక్కుటముగా లేవని భావించి శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారిని తరువాత నియమించాడు.

నాకే ఆశలూలేవు ; నాకు విశ్రాంతి కావాలి. సాహిత్య కృషిని, కొనసాగించడ మొకటే నా ఆశయం. అయితే సాహిత్య రచనను నేను సర్వస్వతంత్రుడుగా వుంటూ సాగించవలెనని నా అభిమతం.

సర్క్యులరు రిపోర్టులనుగురించి మ్యూజియములో విచారణ చేశాను. ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాలో ప్రచురింపబడేవాటికి పేజీకి అయిదు రూపాయల చొప్పున యిస్తారట. ఆయన శాసన పరిశోధక డిపార్టుమెంటులో ఉద్యోగానికి దరఖాస్తుపెట్టాడట. "నా దరఖాస్తుమీద ఏమీ రిమార్కులు రాశాడో హుల్ట్సు దొర ! గవర్నమెంటు నా జీతం హెచ్చించింది. ఇప్పుడు రెండు వంద లిస్తున్నారు. ముందుముందు రెండువందల యాభైదాకా పెరుగుతుంది."

ఈ హుల్ట్సుదొర పెద్ద పండితుడేమీ కాదని శ్రీనివాసయ్యంగారు చెప్పారు. ఈ పదవిని పెర్మనెంటుచేయవలసిందిగా ఆయన దరఖాస్తు పెట్టాడట. లేకపోతే పెన్షనైనా యివ్వండన్నాడట. ఇంతవరకూ ప్రభుత్వం యిందుకు సమాధానం చెప్పలేదు. అతనీ పదవిలో వుండేదీ లేనిదీ అతనుచేసే పనిని బట్టి వుంటుందని ప్రభుత్వం ఆయనకు సూచిస్తున్నట్లుంది. అందుకే దొర పిటిషనుమీద యేమీ మాట్లాడలేదు.

పినవీరన్న, అప్పన్న మంత్రులనుగురించి కొంత భోగట్టా చెప్పవల్సిందిగా నన్ను ఆయనకోరాడు. సరేనని అంతాచెప్పాను.

7 ఏప్రియల్, ఆదివారం :

రైలు బెంగుళూరునుంచి మద్రాసు వచ్చేసరికి యింకా భళ్ళున తెల్లవారలేదు. సెంట్రలు స్టేషనులో కాఫీతాగాను. స్పెన్సరు హోటలునుంచి టెలిఫోను చేస్తిని. కాని సెంట్రలాఫీసు నుండి ఏమీ ప్రత్యుత్తరం రాలేదు. ఇంకా బాగా తెల్లవారక పోవడంవలన ఆఫీసుకు ఎవరూ రాలేదనుకుంటాను. ఇంతవేగిరం బసనుంచి స్టేషనుకు బండీవచ్చే సాధనమేమీలేదు. త్వరగా యింటికిపోవడం మంచిదని, వొక గుర్రపుబండీని కుదుర్చుకున్నాను. తీర గుర్రపుబండీ యెక్కేసరికి, గేటు అవతలవున్న సార్జెంటు వొకడు, బండీని అడ్డివేశాడు. 'ఎందుకాపావంటే' 'ప్యాసు చూపించ' మన్నాడు.

"లగేజీని ప్లాటుఫారం అవతలకు వాళ్ళు పోనిచ్చారుకదా, మధ్యన నీ అభ్యంతరమేమిటి ?" అని ప్రశ్నించాను.

"వాళ్ళు పోనిచ్చారు కనకనే, మిమ్మల్ని నేను పట్టుకున్నాను !"

"నువ్వు పట్టుకుందుకు నేనేం నేరం చేయలేదే ?"

"నేరస్థులు తాము నేరంచేసినట్టు ఎక్కడైనా వొప్పుకుంటారా సార్ ?"

ఈ గలాభా అంతాచూసి బండీవాడు "బేడకాసొకటి వాడిమొహాన పారేయండి ! నోరు కట్టడుతుంద"ని గోసాయి చిట్కా ఉపదేశించాడు.

"బేడకాదు ; వాడికొక్క రోశీకూడా యివ్వను ; ఈ శషభిషలు నాదగ్గర పనికిరావు. పద, వెనక్కి ! బండీ తిప్పు" అన్నాను. తన మంత్రం పాచేటట్టులేదని గ్రహించాడు కాబోలును సార్జెంటు, మరి మారుమాటాడకుండా మా బండీని ముందుకు పోనిచ్చాడు!

బెంగుళూరులో నాయుడిగారి బంధువులు నన్నెంతో ఆదరించి గౌరవమర్యాదలను కనపరిచినారు. బెంగుళూరు మనుష్యులు చాలా నాగరికులు ; మర్యాదస్థులు ; అందరూ నన్ను ఎంతో మన్నన చేశారు.

♦ ♦ ♦

శ్రీ శ్రీనివాసాచారిగారు మాకొక ముచ్చటను చెప్పారు బొమ్మాడి గ్రామం ... ఆయన ప్రవర్తించిన విధం ఆయన వ్యక్తిగౌరవానికి తగినట్టులేదని నా అభిప్రాయం

♦ ♦ ♦

లా కాలేజీ విద్యార్థులు యేర్పరుస్తున్న సమావేశానికి రావలసినదని శ్రీనివాసాచారిగారికి మిత్రుడు సుందర్రావు పంతులు వొక ఆహ్వానాన్ని పంపించాడు బి యల్ డిగ్రీ పరీక్షలో ఎన్నికైన మార్కులతో ఉత్తీర్ణులైన శ్రీవేపారామేశంపంతులును అభినందిస్తూ వొక వెండికప్పును బహూకరించవలెనని లా కాలేజీ విద్యార్థులు యీ సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేశారు నేను బెంగళూరునుంచి తిరిగి వచ్చినట్లయితే నన్ను కూడా వెంట తీసుకురావలసినదని మరీమరీ నాతో చెప్పవలసినదని సుందర్రావుగారు శ్రీనివాసాచారిగారికి చీటీ పంపినాడు నాకు సభకు వెళ్ళడానికి బడలికగా వున్నమాట నిజమే కాని వెళ్ళకపోతే నాకు వారిపై సానుభూతిలేదని దురభిప్రాయపడతారని నేనూ హాజరైతిని మిత్రుడు సుందర్రావుకు నాలెక్చరు చదివి వినిపించాను ఆయన సమావేశపు ఉద్దేశాన్ని నాకు తెలియచేయగా నేను చెప్పాను దీనిని పెద్ద ఆర్భాటంగానూ గోరంతలు కొండంతలుగానూ ప్రదర్శించినట్టయిదే తెలుగు వాళ్ళు చాలా వెనకబడి వుండడంవల్ల యీ విజయాన్నింత ఘనంగా చెప్పుకుంటున్నారని యిక్కడివాళ్ళు అనుకుంటారు పరీక్షలో చక్కగా ప్యాసయిన అభ్యర్థిని అన్నివిధాలా ప్రోత్సాహించవలసిందే కాని ఆ అభ్యర్థిని సహజంగా మనోదౌర్బల్యం వుండివున్నట్లయితే మిత్రుల లేనిపోని పోగడ్తలవల్ల అతనికి అనవసర భేషజం కొత్తగా వస్తుంది అతని జీవితం మున్ముందు విఫలమవుతుంది ఇందుకు మిత్రులు అనుసరించిన మార్గాలే కారణం కావచ్చును విద్యావంతులమని చెప్పుకునే మన స్వదేశీయులకు లేనిపోని అతిశయం నటన భేషజం పరిపాటి అయిపోతున్నవి ఇవి వారికి మానసికమైన వొక అత్యవసర గుణాలుగా కనిపిస్తున్నాయి ఈ దుర్గుణాలను యెంత వేగిరంగా మొగ్గలో తుంచితే అంత మంచిది దక్షిణ దేశంలో పాండిత్యమనేది ఉపకారానికి బదులు అపకారం చేస్తోంది ఇది ఎంతో హానికరంగా పరిణమిస్తోంది కాస్తో కూస్తో పాండిత్యముంటే చాలును లేదా అతను తగుమాత్రపు ఘనతను సాధిస్తేచాలు ఇక మనవాళ్ళు అదేపనిగ అతన్నికీర్తించడానికి యెగపడతారు అతన్నొక ఆదర్శపురుషునిగా" శ్లాఘిస్తూ అతని అభిమానులు వింజామరలు వీస్తూ పొద్దుపుచ్చుతారు అంతటితో ఆయన తనను తాను అభివృద్ధి చేసుకుందుకు యేమాత్రమూ ప్రయత్నించడు ఆయన అభిమానులు ఆయనలో వుండే సుగుణాలనుకాక దుర్గుణాలను అనుకరిస్తారు ఈ సందర్భంలో శ్రీ వీరేశలింగంగారి అనుచరులను వొక ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చును

అయితే శ్రీ వేపా రామేశంపంతులు భేషజపరుడుకాదు అందుకు నాకెంతో ఆనందంగా వుంది ఆయన నిర్మొహమాటి నిష్కర్షగా సాదాగా మాట్లాడతాడు మనిషిలో దాపరికం ఏమీలేదు ఈ సుగుణం సాధారణంగా మనలో చాలామందికి మృగ్యం వినయసంపన్నుడు ఆయన తన విద్యార్థి జీవిత ఆదర్శాలను తన ఉపజ్ఞను శక్తిసామర్థ్యాల లోతుపాతులను సరిగ్గా అంచనావేసుకుని నడుచుకున్నట్లయితే యెంతో మేలు సిద్ధిస్తుంది ఆయన భవిష్యత్తులో చక్కగా రాణించగలడనే నా నమ్మకం అయితే యీ రాణింపు ప్రస్తుతం మన మదరాసు కేసరులని చెప్పబడేవారి ఘనత ను పోలివుండదనే ఆశిస్తున్నాను

ఈ అభినందన సభకు అధ్యక్షత వహించవలసినదిగా మొదటనన్ను కోరవలెనని అనుకున్నారట కాని నేను బెంగుళూరులో వున్నట్టు తెలిసినమీదట శ్రీ శ్రీరాములుగారిని అధ్యక్షులుగా వుండవలసినదని అభ్యర్థించారు శ్రీరాములుగారు బి ఏ బి యల్ హైకోర్టులో ప్రాక్టీసు చేస్తున్నారు మచిలీపట్టంజిల్లా నివాసి

మీటింగునాడు నేను వేసుకున్న దుస్తులు చాలా అందవికారంగా వుండెను ; మీటింగుకు వెళ్ళి కుర్చీలో కూచునీ కూర్చొనగానే, అధ్యక్షులు నా దగ్గరకువచ్చి "ఈ సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించే అర్హులు ఎవరైనా వున్నారా అంటే వారు తమరే !" అన్నారు.

అధ్యక్షత వహించడమనే చికాకు కలిగించే బాధ్యత తప్పిపోయినందుకు భగవంతుణ్ణి అభినందించాను. సుందర్రావు పంతులు ఉపన్యాసధోరణి యేమీ బాగులేదు. మాటలతీరు, నిలుపులు సుదీర్ఘం. పొగడ్తలు లావు. ఈ పొగడ్తలు వింటే మహర్షికి సైతం తలతిరిగిపోతుంది ! ఇక సుబ్రహ్మణ్యంగారు, సుందర్రావుపంతులుకన్న యేడాకులు యెక్కువే చదివాడు. ఉపన్యాసధోరణి బాగున్నదికాని విషయం పాడుగా వుంది. ఉపన్యాసాలను కావించడమనేది ఆధునికనాగరికత తెచ్చిపెట్టిన దోషాలలో వొకటివలె కనిపిస్తున్నది. మంచి ఉపన్యాసమంత చక్కనిదీలేదు; చెడ్డ ఉపన్యాసమంత దుర్భరమైనదీ లేదు. కాని చాలా ఉపన్యాసాలు విసుగెత్తించేవిగానే వుంటున్నాయి. ఈ పొగడ్తల వలన రామేశంపంతులు భేషజాన్నలవరుచుకుంటే, అలాగ అలవర్చుకోడనే భావిస్తాను. దానికి మన మిత్రులే కారణం. నేనీసంగతి సుందర్రావుపంతులుకు తెలియచెప్పాను. ఈ సమావేశానికి నేనే అధ్యక్షతవహించి వున్నట్లయితే, అసలు విషయాలను పక్కదారులకు పోనిచ్చే వాడినికాను. సరియైన మార్గమేదో వివరించి చూపించి వుండేవాణ్ణి.

నేను, ఇంటికి వెళ్ళేముందు రామేశంపంతులును కలుసుకుని అతని లోతుపాతులను గ్రహించాలి.

నే నాయన్ని ఒకరోజున విందుకురమ్మని ఆహ్వానించాను. కాని ఆయన యెందువల్లనో రాలేదు. సుందర్రావుపంతులూ, కవిమిత్రుడూ వచ్చారు. కవిగారు తన నవల అరవై పేజీలు చదివి వినిపించారు.

సమావేశంనాడు శ్రీనివాసాచారిగారు సభలో గానం చేశారు. సమావేశానంతరం, మేడమీద వెన్నెట్లో మరికొంతసేపు కొన్ని కృతులను పాడారు. క్షత్రియుల విద్యాసమస్యను గురించి వెంకటపతిరాజుగారితో కొంతసేపు సంప్రదించితిని.

♦ ♦ ♦

మదరాసులో పకోడీలు బహురుచిగా వుంటాయి.

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను. ఈవేళ ట్రిప్లికేను వెళ్ళడమే ఎంతో కష్టమైపోయింది. జనసమూహంతో దారి అంతా క్రిక్కిరిసిపోయింది. ఇసకవేస్తే రాలని ప్రజ. అరువత్తిమూరు ఉత్సవం జరుగుతూ వుండెను. వచ్చిన జనంలో చూడదగిన చక్కనిమొహం వొకటీ కనబడలేదు. స్త్రీలుకూడా అందంగా కనిపించలేదు.

10 ఏప్రియలు, బుధవారం:

స్కూలాఫ్ ఆర్ట్సుకు వెళ్లితిని. పచ్చయ్యప్ప కాలేజీకి అక్కడనుంచి బ్యాంకుకు పోతిని. బాలస్వామినాయుడుగారి వద్ద నుంచి తీసుకున్న చెక్కు మార్చుకుని నూట ఎనభైరూపాయలు తీసుకుంటిని. అటుపిమ్మట మళ్లీ కాలేజీకి, కాలేజీనుంచి ఓరియంటలు లైబ్రరీకి వెళ్ళాను. అక్కడ నాపెన్సిల్ పోయింది. చెప్పిన ప్రకారం ఆ విద్యార్థి అక్కడకు వచ్చాడు. నా సలహాను తప్పక పాటిస్తానని వాగ్దానం చేశాడు.

11 ఏప్రియల్, లక్ష్మివారం :

దళసరైన ఎరుపు మొరాకోలెదరు బైండు కాపీలు పన్నెండు కావాలని శ్రీసూర్యనారాయణగారు చెప్పగా విన్నాను. మిగిలినవి వివిధ రంగులవి. నలుపు, ఆకాశపురంగు, ఆకుపచ్చ, ఊదా, "త్వరగా వాటిని పంపించేటట్టు చూడండి. వీలరు వద్దనుంచి ఫొటోగ్రాపులు తీసుకోండి. యింకా హెచ్చుకావాలంటే ఆర్డరివ్వండి. జాగ్రత్తగా పుస్తకాలకు పంపమని వీలరు అండ్ కో., కు తెలపండి. పదిలంగా పేక్‌చేసి, సీళ్ళువేసి సంతకాలు చేసి కట్టుదిట్టంగా పంపించేటట్టు యేర్పాటు చేయమనండి."

12 ఏప్రియల్, శుక్రవారం :

అడ్మిరాలిటీ హౌసులో ఇవాళ గానసభ. త్యాగయ్యగారి శిష్యుడు, శతవృద్ధు రమ్యంగా కొన్ని కృతులనుపాడారు. మనిషి వృద్ధులే అయినా చాలా ఆనందంగానూ, కులాసాగానూ వున్నారు. మిగుల ఉత్సాహి. ఉల్లాసంగా నాజూకుగా కనిపించారు. శ్రీనివాసాచారిగారు తమతో నగరాజారావు, రామచంద్రం, సాహేబు మరికొందరు గానసభకు తీసుకువచ్చారు.

13 ఏప్రియల్, శనివారం :

ఒకరోజున శ్రీనివాసాచారిగారిని వారిబసలో కల్యాణరామయ్యరు కలుసుకుని నాటక ప్రదర్శనాలను గురించీ, రంగభూమిని గురించీ కొంచెంసేపు ముచ్చటించినాడట ! ఆనాడు తాము ప్రదర్శిస్తున్న నాటకాన్ని చూడరమ్మని ఆహ్వానించగా శ్రీనివాసాచారిగారు నేను వూళ్ళో లేకపోవడంవల్లనూ, ఆయనకు తదితరపనులు వుండడంవల్లనూ నాటకానకు వెళ్ళలేక పోయినారట. ఈవేళ వస్తామని కల్యాణరామయ్యరుకు వాగ్దానం చేశారు. వాగ్దానం చెల్లించుకుందుకు మేం ప్రదర్శనానికి చూడవెళ్ళాము. దారిలో శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులునూ, మాకవిమిత్రుణ్ణీ కలుసుకుని వారినికూడా వెంటతీసుకువెళ్ళాం; ప్రదర్శనం యేమీ బాగుండలేదు. హాలు నిండలేదు. నాటక ప్రదర్శనం జరుగుతున్న స్థలం టౌనుహాలు ; హాలులో చాలా కుర్చీలు ఖాళీగానే పడివున్నవి. టిక్కెట్ల రేట్లు రెండు ; రూపాయిన్నర, రూపాయి ; రేట్లు తక్కువగా లేకపోవడంవల్ల ప్రేక్షకులు పల్చబడివుంటారు.

హాలులో చూడదగిన ఆసక్తి కలిగించే దృశ్యం ఆనరబుల్ శంకరనాయరుగారి కుటుంబం. మొదటివరసలో ఒక పెద్ద బెంచీమీద ఆయన కుటుంబీకులు ఠీవిణీవేసుకు కూర్చున్నారు. నలుగురు కూచోదగిన బెంచీ ; కూచున్న స్త్రీలలో ఒకావిడ అందరికంటె వయసులో పెద్ద. స్థూలకాయం. మనిషి నాజూకుగానే వుంది. వొళ్ళో బిడ్డణ్ణి పండుకోబెట్టుకుని హాయిగా కూర్చున్నది. ఆవిడ ప్రక్కనే యింకొకామె, వయస్సులో కొంచెం చిన్నదే, చతికిలబడింది. తరువాత కూర్చున్నామె అందరికంటె చిన్నపిల్ల. మళయాళీ పద్ధతిలో చక్కని చీరెలు ధరించారు. దస్తులు చాలా ఖరీదైనవే. ధరించిన నగలుసైతం ఎంతో విలువైనవి ; అలంకరణ ఎబ్బెట్టుగా లేదు. మధ్యన కూర్చున్న ఆవిడచెవులకు కుట్టుపోగులు లేవు. కాని మిగిలిన యిద్దరి చెవులకూ ఎన్నో పోగులు. చూడడానికంత నాజూకుగా లేవు. చెవులకున్న పోగులు చాలా వలంగావున్నవి. స్త్రీలను, వారి ఆచార పద్ధతులనుంచి మళ్ళించడం కష్టమేకాని, చెవులకు అన్నేసి కుట్టుపోగులు, ఆభరణాలు పెట్టుకోవడమనే అలవాటును మాన్పించవలసివుంది. ఈ కాలంలోకూడా యీ అలవాట్లేమిటో! ఈ పద్ధతులను త్యజించవలసినదిగా గట్టి కృషి చేయాలి. వారిలో అందరికంటే చిన్నపిల్ల చాలా బక్కపల్చగా వున్నది. కళ్ళు చేపకన్నులను పోలివున్నవి.

నాటక ప్రదర్శనం పాడుగావుంది. దీనిని యీ మహిళలు ఏవిధంగా అనుభవిస్తూ ఆనందిస్తున్నారో గమనిద్దామని నాకు కుతూహలం కలిగింది. చిన్నపిల్ల అమాయిక. ఎంతో వినయవిధేయతలుగలపిల్లవలె పొడకట్టింది. రంగభూమిమీద వొక అసంబద్ధ సన్నివేశం తరువాత యింకొకటి అలాగున ప్రదర్శింపబడుతూనేవున్నది. ఈ అసంబద్ధ సన్నివేశాలను, దృశ్యాలను, నటననుచూసి యీ చిన్నపిల్ల ఏవిధంగా భావిస్తున్నదీ, ప్రతి చలిస్తున్నదీ గమనించవలెనని ప్రయత్నించాను.

సీనులు పాడుగావున్నాయి. తెరగుడ్డలు మరీఅసహ్యం. అభినయం! దానిని యేమనాలో నాకే బోధపడడంలేదు. ఈ దుర్భర పరిస్థితిని వర్ణించడానికి తగిన విశేషణం భాషలో అగోచరం.

మొట్టమొదట అనసూయా, ప్రియంవదల సంగతి. తాటకిలాటి శరీరాలు ; చెప్పలేనంత మోటుతనం. అనాగరకత హెచ్చు. సొగసైన లాలిత్యంగల శకుంతల చెలికత్తెలుగా వీరు తయారయినారు. సున్నితమైన హృదయభావాలనూ, మార్దవమైన అభిప్రాయాలనూ రీవినీ హుందాతనాన్ని కలిగివున్న చెలికత్తెల వేషాలు యీ'కోమలాంగులు' వేస్తే నాటకం ఎలాగున వుండవలెనో అలాగునే వున్నది !

శకుంతల పాత్ర ధరించిన కల్యాణ రామయ్యరు కన్యవలె కనిపించకపోతేమానె ! మంచి నడివయస్సులోవున్న స్త్రీవలె చూపరులకు దిగ్భ్రాంతి కలిగించాడు. అతని ముఖలక్షణాలు అతనికే లొంగకుండెను. గుండ్రని కన్నులు. మొహానకు అతికించినట్లు పెద్దగ్రుడ్లు ; ఆటబొమ్మల కున్నట్లు మీదకు యెక్కొచ్చినట్లు వున్నవి. కోపమూ, చికాకూ, రుసరుసలు బహుశా ఏదో అవ్యక్తమయిన అనుకంపమూ తప్పితే అతని నేత్రాలు మరొకభావాన్ని అభివ్యక్తీకరింపజాలవు. మర్యాద, లజ్జ, ప్రేమ, గౌరవము, వినయశీలత, విచారము, విషాదము మొదలైన ఉదాత్తభావాలను వ్యక్తీకరించుటకు అతని కన్నుల తీరు సరిపడదు. ఈ గుణములేవీ అతని నేత్రాలలో మచ్చుకైనా కానరావు. భావప్రకటనకుగల యోజన అతని కనులకు మృగ్యం ; నుదురు కిందకు అణిగి పోయివుంది; చిన్నది; లొత్త, చివరిభాగాలు మరీ చిన్నవి. కనుబొమ్మలు వొకతీరునలేవు. పెదిమలు సన్ననివీకావు. పోనీ కుదురుగ వున్నట్టూ కనిపించవు. మీది పెదవి గుండ్రన. పెదాలూ నోరూ ముందుకు పందెం వేసుకున్నట్టు తోసుకువచ్చాయి. స్తనములు చాలాపెద్దవి. పాపం అతను వాటిని సరిగ్గా అమర్చుకోలేదు. అయ్యరు ఆకారానికి సంబంధించినంతవరకూ యివీ విశేషాలు ; ఇక అతని వాచికం సంగతి. నోరుతెరచి అతను మాట్లాడబోయేసరికి థియేటరు విడిచివెళ్ళిపోదామన్నంత దుర్భరమనిపించింది. గొంతుకవింటే కప్పలు బెకబెకలాడినట్లే ; ఎంతపెళుసు ! మగ వారికంఠమని యిట్టే తెలిసిపోతున్నది. సంగీతవాయిద్యాలు మహాభయంకరం; మార్దవం పిసరంతలేదు. కర్ణకఠోరమైన సంగీతం ! ఈ దుస్సహమైన దిక్కుమాలిన సంగీతాన్ని అతను యెందుకు మానుకోడు ? ఉహుం! అలాగ వినిపించి ప్రేక్షకులను రంజింపచేయాలనే అతని అభిమతం !

ఈ మదరాసీలు కల్యాణరామయ్యరు పేరుచెబితే పొంగిపోతారు ; ఉబ్బితబ్బిబ్బవుతారు. బాగులేదన్నవాళ్ళకు బహిష్కారమే. ఇతడు మంచి వ్యాపారస్థుడు. ముందుగా తాను వెళ్ళే స్థలములలో తగు మనుష్యులను కలుసుకుని వారిని ఆశ్రయించి ఆదరణ సంపాదించుతాడు. చెన్నపట్టం విడిచి దక్షిణానికిపోతూవుంటే యితని ప్రసిద్ధిమరీ ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. దీనినిబట్టి మదరాసీలకు 'విచక్షణ', సరియైన విలువలను పోల్చుకునే దృష్టి లేదని తేలుతున్నది. విజయనగరంజట్టు నాటకములలో అభినయం యింతకంటె బాగావున్నది. బుచ్చిశాస్త్రి కంపెనీవారు కల్యాణరామయ్యరు జట్టుకంటె అన్ని విధాలా ఎన్నోరెట్లు మెరుగు. అయితే వారికి శ్రీనివాసాచారి తరిబీదు వుందని చెప్పకతప్పదు. కల్యాణరామయ్యరువలె రంగభూమి మీద వెంకయ్యగారు అవకతవకగా ఎన్నటికీ అభినయించదు.

అయ్యరుచేసిన మోటుపనులు కొండయ్య చేస్తాడంటే కలలో కూడా నమ్మజాలను. అసలు యితని నాటకపు నోటీసులే అవకతవకగా వున్నవి. ఈతని ప్రకటనలకొక అర్థంపర్థంలేదు. తానొక అసాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడనని ప్రకటించుకుంటాడు. ఈ నోటీసులను అచ్చుముగా అలాగే "పంచ్" పేపరులో అచ్చొత్తిస్తే హాస్యపు ప్రకటనలుగా చలామణీ అవుతవి. "నమ్రత" అంటే అయ్యరు ప్రకటనలలోనే కలదుగదా మరి ! ఈ నాటకపు వాళ్ళకు ఆత్మశ్లాఘన అలవాటు అయినది.

ఇది యీనాడు వారికొక ఫేషను. తమిళుల పద్ధతులు బహుతమాషాఅయినవి. అవకాశము కలిగినచోటల్లా తమ వాళ్ళను తామే పొగుడుకుంటూ ఆకాశానికెత్తుతుంటారు. కల్యాణ రామయ్యరుకు ప్రసిద్ధి యిలాగే కలిగివుంటుంది. అతని రూపు, సందేహంలేదు, చలాకీఅయిన డాన్సింగు గరల్‌వలె వుంది. ఇంతకంటే తక్కువ వయసులో చిన్నతనంలో అయ్యరు కంఠమూ, రూపూ కాస్త బాగావుండేవేమో ! యిప్పటికికూడా తాను తగుదునని ఆడవేషాలు ధరించడం ఎంత మూర్ఖత ! అతని వక్రబుద్ధిని యేమనగలం!

దుష్యంతుడువేషం కట్టిన బుద్ధిమంతుడు బహుశా యీ ట్రూపుకు నాయకుడు కాబోలును. ఈ వేషమునకు ఇతనిని యెంచుకోవడంలో కల్యాణరామయ్యరు ప్రాజ్ఞతను యేమని పొగడగలరు ! పాడుమోహం ; మట్టిబుర్ర. దోకువస్తూ రాక్షసుడిలా దూసుకువచ్చాడు. దయ్యంలాంటి మనిషి. నల్లగా లేడు కాని, వేషధారణ రోతకలిగిస్తున్నది. వేషంమీద రూపం అందంగాకనపడేటట్టు చేసుకోవడం కూడా యెరిగినట్టు తోచదు. సాక్సు, నల్ల ట్రౌజరు, కోటూ వేసుకుని మిలిటరీ ఆఫీసరులాగ దిగబడ్డాడు. దీనికితోడు తలమీద టోపీకూడాను ! మీసాలు పల్చగా సన్నగా వున్నాయి. వేషానికి తగిన మీసకట్టుకాదు. నుదుట తిరుచూర్ణము ; మొత్తంమీద మనిషిని చూసీ చూడగానే, మావేపు సాతానిభిక్షువు జ్ఞాపకంవచ్చాడు. మూతి కొంచెం ముందుకుంటుంది. మీది పెదవి గుండ్రము ; పెదవులలో యిమడని పొడుగుపళ్ళు. ఇట్టి ముఖములో లావణ్యముగాని, చురుకుతనముగాని యేలాగు కనబడగలవు ?

పాపం, అందు కతనేమి చేయగలడు ! ధీమాగాని, చలాకీతనంగాని, రాజపౌరుషంకాని జోడుకంచుకాగడాలు పట్టుకుని వెతికినా అతని ముఖంలో కానరావు. వేషము సరే సరి ! అంతా మోటుతనమే ; యుక్తత అన్నదిపూజ్యం. వెంట్రుకలు కొప్పుగా ముడుచుకుని దానిమీద టోపీవొకటి పెట్టుకున్నాడు. తలవెనుక ముడి ! ఆహా ! వీళ్లెంత మోటుమనుషులు ! కించిత్తు దర్జాకూడాలేదు ; పోనీ ఔచిత్యం అంతకంటే కనిపించదు ! దుష్యంత మహారాజావారులేచి నిలుచుంటే తలముడి ముందుకు పడుతూ వుంటుంది. బోర వెనక్కు వెడుతూ వుంటుంది ! ఆరి వీడి సిగతరగా ! ఏమి వేషం ! ఏమిలోకం ! దుష్యంతుడు ఎంత మూర్ఖుడు ! ఎంత జడ్డి పీనుగ !

మిగిలిన పాత్రధారుల వేషధారణ యేమీ చెప్పుకోనక్కరలేదు. ఇంచుమించు వారికి మంచి దుస్తులు లేనట్టే; ఏ పనులయితే చేయకూడదో, ఏ మాటలను పలకకూడదో అవన్నీ చక్కగా చేసి, పలికి, రంగభూమి అంతాకంగాళీచేసి విడిచి పెట్టారు. ఇదివర కొకసారి నేను చెప్పినట్టుగానే, రంగభూమిమీద కనిపించిన ప్రతి నటుడూ ఏదో సణుగుడు ప్రారంభించాడు. మంత్రాలు, జపాలు, పాటలు ; సంభాషణ మట్టుకు లేదు. నోరు విప్పి మాట్లాడ్డం తప్ప మిగిలిన హంగామా కావలసినంత.

రంగభూమిమీద ఒకనటుడు విశాఖపట్టం చేంతాడంత స్వగతం చెప్పుకుపోతున్నాడు. పక్కనున్న మిత్రుణ్ణి "ఏమిటి నేస్తం యీ తరగనిదుంప ! ఎప్పుడైనా హనుమంతుడి తోక చూశావా ? అన్నట్టు ఇందులో నీకేమైనా బోధపడ్డదీ ?" అని అడిగాను. ఎవరయితే అనర్గళంగా ఉపన్యాసధోరణిలో మాట్లాడుతారో వారు గొప్ప తెలివైనవాళ్ళని, గొప్ప నటులని మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఇది మరాటీ కంపెనీల బాణీ; దీని నొక సూత్రంగా యీ కంపెనీలు

పరిగణిస్తున్నాయి. నటులు పలికే మాటలు కేవలం పాఠం వప్పగించినట్లే విసుగుకలిగిస్తూ కృతకమనిపిస్తున్నవి. ఎంతో కష్టంమీద వొక్కొక్కమాటనే అంటున్నారు. ఈపాటి మహాభాగ్యానికి, కల్యాణరామయ్యరు చంగా బజారుసందుగొందుల్లో ప్రదర్శనాలీయక, ఎందుకీ టౌనుహాలులో నాటకాలు వేయాలని సహజంగా ఎవరైనా ప్రశ్నించవచ్చును ; దీనికి నేనేం సమాధానమీయగలను ? పాపం, అయ్యరు వొట్టి వెర్రికుట్టె ! తాను శకుంతల భూమికను అత్యద్భుతంగా నిర్వహించగలనని భావిస్తున్నాడు. నటులకు వేషం చక్కగా కుదిరేటట్టు చేశానని, కాళిదాసు శ్లోకాలు అమోఘంగా భట్టీ వేయించానుకదా అని అతనిధీమా. వీటికే అతను హెచ్చు ప్రాధాన్యత యిస్తున్నాడు. శ్లోకములన్నీ ఆభాసుపాలు చేసినాడు. శ్లోకం తరవాత శ్లోకం. ఎక్కడా ఎడతెరిపిలేదు ; నించున్న పాటున మనిషిని గొంతుక నులిపి హత్యచేసినట్టు శ్లోకాలను ధ్వంసంచేసి విడిచిపెట్టాడు. దారుణమైన హత్య ! ఇక నా ఓర్మి సన్నగిల్లింది.

కిం శీతలై ః క్లమ వినోదిభిః అనే శ్లోకం దుష్యంతుడు నాటకంరంగంమీద యీడుస్తూ చదువుతూవుంటే యిక భరించలేకపోయాను. నా తీవ్రఅసమ్మతిని తెలియచేసేటందుకో అన్నట్టు కాలిబుటుతో వొక్కసారి నేలనుకొట్టి దురన్యాయం దురన్యాయం అనుకున్నాను. నేను చేసిన యీ అసమ్మతి సూచక ధిక్కారం హాలంతా ప్రతిధ్వనిస్తున్నదా అనిపించింది. హఠాత్తుగా శకుంతల దుష్యంతుడి చెంత చేరుతూ గునుస్తూ సానిపిల్లలాగా టక్కరితనంతో వగలు కురిపిస్తూ తెలుగులో "ననుగూడరా నాథా" అని జావళీ అందుకుంది! ప్రాణం విసిగెత్తిపోయి పాపం, శ్రీనివాసాచారిగారు దిగ్గనలేచిపోయారు. యిదేమిటీ దిక్కుమాలిన శకుంతల !

ఇదివరకు వొకసారి కల్యాణరామయ్యరు ప్రదర్శనం మీద నేను తీవ్రంగా జడ్జిమెంటు చెప్పానని శ్రీనివాసాచారిగారికి బాధనిపించిది. ఆనాడు ఆయన కల్యాణ రామయ్యరు నాటక ప్రదర్శనాలను సమర్థిస్తూ వాదించారు.

నాచెంతనే కూచున్న మిత్రుడు వెనక్కితిరిగి "ఇప్పుడీనాటక ప్రదర్శనానికి కాళిదాసువచ్చివుంటే ఏమనుకునేవాడో!" అన్నాడు.

"మారుమాటాడక యీపాటికి ఏ నుయ్యో, గొయ్యో చూసుకునివుండును !"

ఒక్కచోటమాత్రం అయ్యరు అభినయం బాగున్నది. దుష్యంతుడితో తన చెలికత్తెలు ప్రసంగిస్తున్నపుడు శకుంతల మౌనంగా నిలబడివుంటుంది. ఇలా తానేమీ మాట్లాడకుండా నించున్నపుడే అయ్యరు నటన ఫరవాలేదనిపించింది.

శకుంతల, దుష్యంతుడితో ఇక్కడేమిటి అల్లరి చేస్తావు. అంతా చూస్తారు. బహిరంగం అంటున్నది. సైదు కర్రెను పక్కకు తప్పుకొని, కాస్సేపు అచట నక్కి మళ్ళీ యింకొక సైదుకర్రెనులోంచి తలపైకెత్తి తొంగితొంగి ముందుకు చూస్తూ మునికన్య శకుంతల "అక్కడకు మళ్ళీ నేనెటులపోగల దానను ? నా పూలదండ పోయినదికదా !" అని వాపోతున్నది. వెదుక్కుంటూ యింకొకతె రంగంమీదకు ప్రవేశించింది. దుష్యంతుడు శకుంతలను "నీ కేమి కావలె?" అని ముచ్చటగా అడిగాడు.

"అయ్యో ! నా పూలచెండును పోగొట్టుకొంటినే!"

"ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము. అద్దానిని నేను నీ కొసంగెదను. కాని నీవు నాకొక వాగ్దానమీయవలెను!"

"ఇచ్చెదను!"

"ముందు మాటయియ్యి"

"యిచ్చితిని!"

"అటులైన యిటువచ్చి కూర్చో. పూలచెండును నీ జటయం దలంకరించెద!"

దుష్యంతుడు, శకుంతలకు పూలదండను యిచ్చి ఆమె చేతిని పట్టుకున్నాడు. పట్టుకుని లాగుతూ "నీకరమెంత మెత్తగా నున్నదో!" అని ఆశ్చర్యం వెలిబుచ్చాడు! శకుంతలాదుష్యంతుల ప్రేమాభినయమును చూసి హాలులోకూర్చున్న స్త్రీలు ఫక్కున నవ్వడమారంభించారు.

ఇప్పుడు యింక దుష్యంతుడు రంగభూమిమీద శకుంతల చెంత అభినయిస్తున్నాడు. వివాహితస్త్రీని మానభంగంచేసేటంత దూకుడుగా శకుంతలతో పెనుగులాడుతున్నాడు !

14 ఏప్రియలు, ఆదివారం :

1. తెనాలి రామకృష్ణ.
2. హిందువులు అనుసరిస్తున్న ప్రస్తుత వైవాహిక పద్ధతి సంతృప్తికరముగా వున్నదా.
3. మద్రాసులో విద్యార్థిజీవితం సుఖప్రదంగా వున్నదందుమా.
4. జీవితధ్యేయములు.
5. కేవలము వొకవ్యక్తి గొప్పస్థితిలోవున్నంతమాత్రాన, ఆతనియెడల గౌరవభావము చూపవలెనా.
6. ప్రజల ఐక్యతకు వర్ణవ్యవస్థ అనేది గొప్ప ఆటంకముగానూ, అడ్డుగోడవలెనూ లేదా.
7. మతనమ్మకమనేది ప్రస్తుతము, భారతదేశములో అభివృద్ధి అవుతున్నదా, లేక నశించుతున్నదా.
8. బహిరంగశత్రువు, కపటస్నేహితుడు, వీరిలో ఎవరు ఎక్కువ ప్రమాదకారులు.
9. ఆత్మహత్య చేసుకోవడమనేది మనిషి ధైర్యమునకు హేతువా లేక పిరికితనానికా
10. ఉపజ్ఞాపూర్వకమైన విద్యను గరపడంవలన, దేశంలో నేరముల సంఖ్య తగ్గునా?
11. జీవితపవిత్రత
12. చాంధసత్వమనేది సమాజమునకు హెచ్చు ఉపద్రవము తెచ్చిపెట్టునా

15 ఏప్రియల్, సోమవారం :

పచ్చయప్ప కాలేజీకి వెళ్ళితిని. సభకువచ్చిన జనం యెక్కువగా లేరు. చాలా బెంచీలు ఖాళీగానే వున్నవి. ఏర్పాట్లు బాగులేవు. వేదికమీద కొంతమంది మనవాళ్ళూ, ఆరుగురు యూరోపియనులూ ఆసీనులయిరి. వేదికచుట్టూ చాలామంది తగు మనుష్యులు గుమిగూడిరి. వారి గడబిడ, గాభరా హెచ్చుగానే వుంది.

బిషప్పుగారి ఉపన్యాసము యెంతో చక్కగా వుంది. ధోరణి ఎన్నతగింది. మధురమైన కంఠము. తెలుగుభాష సొగసును మెచ్చుకుంటూ కొంతసేపు ప్రసంగించాడు. మనిషిలో హాస్య, చమత్కారములు కలవు.

ఉపన్యాసమును ముగించాడు. మిగిలినవారి ప్రసంగములు పాదుగానే వున్నవి. మిస్టరు కూపరు ఓక్లీ ముక్కుకు సూటిగా ఉపన్యసించాడు. ఉపన్యాసములో తనకు సంబంధించిన భోగట్టా జాస్తి. ధోరణి బాగులేదు. ఎవరో కృష్ణమాచారిగారట, నానా చెత్తా మాట్లాడినాడు. విద్యాభివృద్ధిని కోరుతూ 'టోస్టు'ను ప్రపోజుచేసే బాధ్యత

డైరీలు

16 ఆగస్టు :

మహారాజావారి ఆస్థానములో 'డిబేటింగుక్లబ్' ఏర్పడినది. ఉపాధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకోబడితిని.

6 సెప్టెంబరు :

సెలవు వొకనెల పొడిగించితిని.

16 సెప్టెంబరు :

శర్మగారివద్దవున్న నా ప్రాక్టీసాఫ్ ఎలక్యూషన్ (వక్తృత్వాభ్యాసము) అనే గ్రంథం తేవలెను. 'లివింగ్ ఆథర్స్' (సజీవకవులు), 'హిన్ట్సు ఆన్ ఎలక్యూషన్' అనే పుస్తకములు ప్రిన్సిపాలుగారివద్ద వుండిపోయినవి. ఎ లుక్ రౌండ్ లిటరేచర్ (సాహిత్యసమీక్ష) ఎనాలిసిస్ ఆఫ్ యింగ్లీషు లాంగ్వేజి (ఆంగ్లభాషావిమర్శ) ప్లెజర్ ఆఫ్ డిసల్యూటరీ రీడింగ్ (ఇచ్ఛానుసార పఠనమందలి ఆనందము) గ్రంథములను చదివితిని.

4 అక్టోబరు, శుక్రవారం :

విజయదశమి పండుగ, రెండుసంవత్సరముల క్రిందట ఈరోజున నాకీప్రస్తుత ఉద్యోగము లభించినది. అందువల్ల నాకెట్టి మనశ్శాంతికలిగినదో మహారాజావారికి తెలిసివుండదు. మహారాజావారిని పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక సి.సి.గారి కొరకు నా ప్రార్థనలు.

6 అక్టోబరు, ఆదివారం :

మహారాజావారు జె.యస్. తో, 'ప్రతివారము హార్పులో కవిత్వము వ్రాయరాదా?' అనిరి. మానవులలోగల పశుప్రవృత్తినిగురించి చర్చజరిగినది.

7 అక్టోబరు, సోమవారం :

గతనెల మొదటి తేదీ నుంచి నాకు జీతంలో అయిదు రూపాయిల యింక్రిమెంటు వచ్చింది. ఆర్డరు నెంబరు 118. కళాశాలలో చరిత్ర పాఠములను బోధిస్తూ వున్నంతకాలమూ యిది అమలులో వుంటుంది.

8 అక్టోబరు మంగళవారం :

నా కింతకంటె హెచ్చు యింక్రిమెంటు యీయలేక పోయినందుకు ప్రిన్సిపాలుగారు తమ విచారమును వెలిబుచ్చిరి.

కోటలో యివాళ "జ్ఞానప్రదమైన సాహిత్యము, శక్తివంతమైన సాహిత్యము". అనే సంప్రదాయ సిద్ధమైన సారస్వత విభాగమును గురించి చర్చ జరిగినది.

27 అక్టోబరు, ఆదివారం :

కాంగ్రెసు మీటింగు, బ్యాంకు ఏజంటు మార్కనలుగారికి నా ఉపన్యాసము పంపవలెను. మాధవరావుగారికి 'హార్పు'లో ప్రచురించడానికి ఉపన్యాసపు కాపీ కావలెనట.

8 నవంబరు :

మహారాజావారి నాటక సమాజమువారు 'శకుంతల' ప్రదర్శించిరి. మహారాజావారు ప్రదర్శనమునకు విచ్చేసిరి.

10 నవంబరు :

మహారాజావారు విజయనగరంనుంచి బయలుదేరారు.

1891

30 జూన్ :

దేవరపల్లిలో రాజమ్మ వివాహమహోత్సవం.

1892

17 అక్టోబరు :

మహారాజావారివద్ద రెండువేల రూపాయిలు బదులు పుచ్చుకున్నాను.

1893

10 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఉదయము 5 గంటలకు ఆడుతూ పాడుతూ భోజనం చేసి 7 గంటలుకు విజయనగరంలో రెయిలు యెక్కడమైనది. రెయిలు పడివరకు యెప్పుడు పడునని ఆసక్తితో యెదురుచూచుచుంటిమి ; గాని రెయిలు పద్దతర్వాతకూడ గౌణగడముకు కావలసినన్ని అవకాశములు రెయిల్వేవారు కల్పించినారు. ఊళ్ళదగ్గిర స్టేషనులు వుంటే ఉపద్రవము వస్తుందని కాబోలు ; యోచించి కాళ్ళకు కసరత్తు కలిగి పురజనులు దృఢముగా వుండగలుగుటకు ఊళ్ళకు కడుదూరముగా స్టేషనులు వుంచినారు. కొన్నిచోట్ల తునితగువులుకూడ చేయుచు వచ్చిరి. అలమండ స్టేషను వూరికి రమారమీ రెండుమైళ్ళ దూరము : సింహాచలస్టేషను వూరికి మూడు మైళ్ళు. వాల్తేరు స్టేషను త్రిశంకుస్వర్గమువలె వాల్తేరుకు విశాఖపట్నముకు అంటివుండక రెంటికీ యెడమగా వున్నది. విజయనగరంనుంచి అనకాపల్లి వెళ్ళగోరువారు అసావాదిత్యోబ్రహ్మా అని అనకాపల్లి త్రోవవదలి వాల్తేరు స్టేషనుయాత్రచేసి వొక గంట ఆ స్థలమును సేవించి, తిరిగి వదలిపెట్టి అనకాపల్లి, త్రోవవరకు వెనుకకు త్రొక్కి అక్కడనుండి అనకాపల్లి వెళ్ళేసరికి మధ్యాహ్నము కాగా,

ఆ యెండలో వూరికి అద్దెబళ్ళకుగాను బండి వారలతో అద్దెనుగురించి పోరాడి వూరుచేరి మూదుఝాములలోగా యిన్ని మెతుకులు కడుపులో వేసుకొన్నయెడల కృతార్థులని యోచించ తగును

1895

3 జనవరి లక్ష్మివారం

జనవరి నెలకు నాకు రావలసిన అలవెన్సు యిదివరకే షరీఫువద్ద పుచ్చుకున్నాను సోమరాజు బావ నాకు యివ్వవలసిన సొమ్ము పంపించమని ఉత్తరం రాశాను 10 రూ లు నగదు స్టాంపుకోసం పుచ్చుకున్నది 10 రూ లు రిజిస్ట్రేషను రుసుం 10 మందులకు 150 ఆక్సుఫర్డు పుస్తకాలకు 8 రూ లు పెళ్లికి సామానులు కొనేందుకు 23 మొత్తం 211 రూ లు

ఇవాళ కోటలో ఫేన్సీడ్రస్ వినోదములు విందు

5 జనవరి శనివారం

కృష్ణాజిల్లాలోని వీరవల్లి స్టేషనుసమీపాన వొక కొలను కలదు గట్టుచుట్టూ తుమ్మచెట్లు యీతచెట్లు చాలా చెరువులు అలాగునే వున్నవి రాజమండ్రివద్ద గోదావరి అవతల ఒడ్డున రోడ్డుకిరువంకలా తుమ్మచెట్లకింద "పచ్చికమాసికలు కనిపించినవి బెజవాడ సమీపంలో ఎన్నోతుమ్మచెట్లు పచ్చిక బయలు ఎంతో ఏపుగా పెరుగుతున్న ఆగడ్డి ఏమిటిచెప్మా బెజవాడవద్ద సీమచింత మొక్కలవరసలను చూశాను

9 జనవరి బుధవారం

విజయనగరంనుంచి సాయంత్రం ఆరుగంటలకు బయలుదేరాను

10 జనవరి లక్ష్మివారం

ఉదయం ఆరుగంటలకు రాజమండ్రీ వచ్చాను

11 జనవరి శుక్రవారం

ఉదయం ఏడు గంటలకు బెజవాడ బయలుదేరాను విజయనగరం మహారాజావారి ట్రెయినులో ఎక్కాను

శ్రీ మోహనురావు చాలా మంచి వ్యక్తి తన కొడుకును ఎంతో ఆప్యాయంగా ముద్దుముద్దుగా పెంచుతున్నాడు

12 జనవరి శనివారం .

ఇంకా మార్గమధ్యంలోనే వున్నాము నంద్యాల దాటింది రైలు నంద్యాల ప్రాంతం సొగసుగావుంది కొత్తగా బాగుచేసి దున్నిన అడవిప్రదేశం చాలాకనబుతూ వుంది ఆముదపుపైరు కంది వ్యవసాయం కనబడదు ఈ జాతి ఆముదపు మొక్కలే యీ భూమిలో ఎక్కువగా పెరుగునుకాబోలు కంకరభూమి ఎక్కడ చూసినా ఆముదాలపైరే

13 జనవరి, ఆదివారం :

ఉదయం మద్రాసు చేరుకున్నాము అడ్మిరాల్టీహౌసు అందమైన భవనం మహారాజావారు బిల్డింగంతా మాకు చూపించారు తమ ఉద్దేశాలను ఊహలను ఆశయాలను విధానాలను కొంతవరకు మాకు వివరించారు భూములమీద భవనాలమీద డబ్బు పెట్టుబడిపెట్టడం దానికిగల ప్రాధాన్యత మెట్రొపాలిస్‌లో మొట్టమొదటసారిగా

భవనంకొన్న మహారాజా యీయనే. మిగిలిన రాజులు కూడా యీయన్ని అనుసరిస్తారనుకుంటాను. అయితే సిటీ అభివృద్ధి అవుతుంది. మహారాజావారి భవనం, మద్రాసులోకల్లా దివ్యమైనదని అంతా పరిగణిస్తున్నారు. ఇందుకు శ్రీ బాలయ్యనాయుడిగారిని అభినందిచక తప్పదు. మహారాజుకు తగినభవంతి.

14 జనవరి, సోమవారం :

అడ్మిరాల్టీహౌస్‌వలె ఫూల్‌బాగ్‌ను ఎందుకు అభివృద్ధి పరచకూడదు ? భవనంమాటకాదు ; తోట సంగతి.

16 జనవరి, బుధవారం :

కేశనపల్లి నరసింగరావు పంతులు ఇవాళ సాయంత్రం రమ్మనమని నాకు కబురంపారు. ఈనెల 17, 18, 19 వ తేదీల బేటా, ఆరురూపాయిలు శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు యిచ్చారు ; ఇమ్మనమని నే నడగలేదు.

18 జనవరి, శుక్రవారం :

శ్రీ మాధవరావుగారిని చూస్తున్నకొద్దీ ఆయనమీద నాకు గౌరవం హెచ్చుతూవుంది.

నంబరు 32, తంబుచెట్టివీధినుంచి శ్రీ జి. నారాయణ మూర్తిగారిలేఖ.

19 జనవరి, శనివారం :

జె.యం. గ్లీసన్ ఎస్క్వైర్, సూపరెండెంటు, సెయింటు జార్జికెథడ్రెల్‌రోడ్డు, తేనాంపేట.

శ్రీ మాధవరావుగారివద్ద 27 రూపాయలు చేబదులు పుచ్చుకున్నాను.

21 జనవరి, సోమవారం :

ఇవాళ బి.ఏ లను గురించీ, ఎలక్షన్లగురించీ తమ అభిప్రాయాలను మహారాజావారు మా యెదుట వ్యక్తపరచారు.

ఉదయపూర్ దివాన్ పన్నాలాల్‌జీకి స్వాగతమిచ్చారు. దివానుగారు వృద్ధులు. కాని మంచి ఆరోగ్యవంతులు. నవ్వుతూ కనిపించారు. ఆయన తాతగారే కాబోసు, మహారాజావారికి లోగడ ఉదయపూర్‌నుంచి ఉత్తరం వ్రాస్త. మహారాజావారు తాము కూచున్న కుర్చీలోంచి కొంచెంలేచి ఆయనకు నమస్కరించారు. కుర్చీ చూపించి కూచోమని గౌరవించారు. దివానుగారు రాజావారియెడల ఎంతో గౌరవం కనబరిచారు.

31 జనవరి, లక్ష్మివారం :

మహారాజావారు విజయనగరం బయలుదేరారు.

7 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మివారం :

టిఫిన్ ఏడణాలు.

లిటరరీ సొసైటీ నుంచి శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులు తెచ్చిన పుస్తకాలను వొక వాల్యూంతప్ప, మిగిలినవన్నీ వాపసు చేశాను. మహారాజావారివద్ద లేనివి మూడు గ్రంథాలు యిక్కడ వున్నాయి.

8 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

పొద్దున్నే వొక మోతాదుమందు.

కోచ్‌వానికి అణాముక్కాణీ యిచ్చాను. పోస్టేజి నాలుగణాలు. లిటరరీసొసైటీ లైబ్రరీనుంచి ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ వాల్యూములు పట్టుకొచ్చాను. కంపోజిటరుకు ఒక రూపాయి యీనాంయిచ్చాను. పనిచూస్తే చాలావుంది. చేతినిండాపనే. అయితే వున్నది మాత్రం ఒక్కడు. మిగిలినవాళ్ళంతా ఎవళ్ళపనుల్లో వాళ్ళు మునిగివున్నారు.

టిఫిన్ నాలుగణాలు.

9 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

టిఫినుకు ఏడణాలు. రాత్రి, మాత్రవేసుకున్నాను.

10 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

విజయనగరం టెలిగ్రాం. రెండు మోతాదుల కాడ్ లివరాయిలు. ఒక్కొక్క మోతాదు చెమ్చాడేసి. మోతాదులోపాటు రాత్రిమాత్ర.

12 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

వంటలక్కకు అయిదు రూపాయిలు. రూపాయి రెండణాలుపెట్టి అరరీము కాగితం కొన్నాను. టిఫిను నాలగణాలు. రెండణాలకు రెండు కొవ్వొత్తులు.

13 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

కథలు.

దూడ, గడ్డి, వూక తినుట

పరిమానందయ్యగారి శిష్యులు

ఏనుగు, కాకి, రెండుపావురములు

తోప

వంటపాత్ర

చీమానెమలి నేస్తం

రాజూ, అడవిమనిషీ

తనభార్యను రోసినరాజు

17 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

ఓరియంటల్ లైబ్రరీ కేటలాగుకోసం శ్రీ శేషగిరి శాస్త్రియర్ యింటికి వెళ్ళాను. అక్కడ మైసూరు శేషన్నవీణ, జలతరంగిణి, వాయిద్యం ఎంతో బాగున్నది.

18 ఫిబ్రవరి, సోమవారం :

ట్రీటీ త్వరగా రాధాబాబు సాహేబ్‌కు పంపించమని కలకత్తానుంచి టెలిగ్రాం.

శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు కబురు తోలేశారు. వంటలక్కకు అయిదు రూపాయీ లిచ్చాను.

19 ఫిబ్రవరి మంగళవారం .

టిఫినూ బిస్కట్లు రూపాయిబేడా బి యస్ గారికి టెలిగ్రాం రాత్రి అడ్మిరాల్టీకి తిరిగివచ్చాక టెలిగ్రాం చూశాను ఎనిమిదణాల పోస్టేజి

20 ఫిబ్రవరి బుధవారం .

మహారాజావారి కిచ్చిన టెలిగ్రాంకు మూడు రూపాయిలు పుస్తకాలు కొన్నాను గ్రామరు వాగ్విధాయిని కథాసప్తతి డిక్షనరీ పది రూపాయిలు మొత్తం పధ్నాలుగు రూపాయిలు సుల్తాన్ హాలువద్ద వేలంపాటలో కొన్న వస్తువులకు రెండు రూపాయిల పదిహేనణాల పరకా ఒక ఫిల్టరూ నాలుగుస్పూనులూ టీసెట్టూ పిల్లలకురెండు ఆటబొమ్మలూ

అడ్మిరాల్టీకి వచ్చేసరికి నా కోసం నిరీక్షిస్తూ కూచున్న శ్రీ సుందర్రావు కనిపించాడు తన స్నేహితులు బాబూజీ, అయ్యంగార్లను కలుసుకోమని చెప్పారు వివేకానందుని శిష్యులలో వీరిద్దరూ ప్రప్రథముల మీటింగ్ వక్తృత్వము లిటరరీ సొసైటీలను గురించి మేమిద్దరం చాలసేపు ప్రసంగించుకున్నాము

21 ఫిబ్రవరి లక్ష్మీవారం

ఫైనల్ ప్రూఫ్‌లను పోస్టుచేశాను రూపాయి పన్నెండణాలు యిచ్చి వొక జోళ్ళజత కొనుక్కున్నాను

22 ఫిబ్రవరి శుక్రవారం

పి సీతారామరాజువద్ద నాలుగు రూపాయలడిగి తీసుకున్నాను టిఫిను ఎనిమిదణాలు పుస్తకాలకు రెండ్రూపాయిల పదమూడణాలు కోచ్‌వానికి బేడ

23 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

పుష్పప్రదర్శనం గొట్టుముక్కల వెంకటరామరాజువద్ద పదిరూపాయిలు చేబదులు

టెలిగ్రాం పిల్లలకు బొమ్మలు

24 ఫిబ్రవరి ఆదివారం

ట్రిప్లికేనులో బోటుఫెస్టివల్ పదణాలు బట్లరుకీ వెంకటనాథానికి రెండ్రూపాయిలు కొవ్వొత్తులు రెండణాలు అయిదు రూపాయిలు వంటమనిషికి రెండ్రూపాయిలు పుస్తకాలకు

26 ఫిబ్రవరి మంగళవారం

చాకలాడికి తొమ్మిదణాలపరక ఇరవై రెండుబట్టలు వేశాను

27 ఫిబ్రవరి బుధవారం

మిస్టర్ అండర్‌వుడ్‌కు కథలు వైద్యుడు గుర్రం వైద్యుడు కరక్కాయ రాజు మంగలిని మంత్రిని చేయుట మిడుతంభట్లు సవారి ముందూ వెనకా జ్యోతిష్కుడు మంచిగంధపుచెట్లు అమ్మడం ససేమిరా ఏకః పంథానుకర్తవ్యం రాజుభార్య రాజును చంపుట మంత్రి భార్యా బతికించుట పక్షులు మాట్లాడుకోవడం రాచకన్యల తాలూకు బట్టల నిమిత్తం కుమారుడు

2 మార్చి, శనివారం :

శ్రీ కళ్యాణ రామయ్యరు మాకు టిక్కెట్లు యిచ్చారు స్త్రీలు చక్కగా అభినయించారు

3 మార్చి ఆదివారం

రాజగోపాలాచారిని చూశాను కాలేజీలో మీటింగుకు వెళ్ళాను శశిపాదబెనర్జీ కాన్ఫరెన్సుకు బయలుదేరాం

9 మార్చి శనివారం

బంతి బాడిద మందార పూతపూసిన మామిడి

పరమేశ్వరన్‌పిళ్ళేగారిని ఓరియెంటల్ లైబ్రరీలో కలుసుకున్నాను ఆయనతో నాకు పరిచయమయింది

10 మార్చి ఆదివారం :

కథలు గారడీవిద్య విక్రమార్కుడు దొంగతనం అతను సాని యింటికి వెళ్ళుట · రాజు దొంగతనం నేర్చుట నక్కలరాజు రాజు కొమారుడు వుండు యిల్లు , పురోహితుడి కుమార్తె బాచిగాడు నెల్లూరి ప్రయాణం మంత్రి బంగారం గిన్నె యెత్తుకుపోవుట గొడ్డు గోతబడ్డది

11 మార్చి సోమవారం :

లోకల్‌న్యూస్‌లో అతిముఖ్యమైన సమాచారం కనబడ్డది ఆపరేషన్

13 మార్చి బుధవారం :

క్రిష్ణంరాజుగారితో రిజిస్ట్రేషనాఫీసుకు వెళ్ళాను

సెనేటుహౌసులో సుందర్రావు పంతులుగారిని చూశాను అక్కడనుంచి బీచికివెళ్ళాం సాయంకాలం సంజచీకటి చల్లనిగాలి గాలిచల్లదనాన్నీ, సంజచీకటినీచూసి ఆనందించాం అనేక విషయాలపైకి మా ప్రసంగం మళ్ళింది అత్యంత మధురమైనవేళ

గంటకుపైగా అక్కడనే వుండి గాలీ చీకటీ అనుభవించి సుందర్రావుపంతులు యింటికి వెళ్ళాం

14 మార్చి లక్ష్మివారం :

డబ్ల్యు కెన్ ఎమ్ ఏ యమ్ ఆర్ ఏసీ ఎగ్రికల్చరల్ కాలేజి ప్రిన్సిపాల్

మెమోరియల్ మీటింగుకు వెళ్లాను ఉపన్యాసములు చాలామటుకు పాడుగానే వున్నవి శ్రీ పరమేశ్వరన్‌పిళ్ళే ఉపన్యాసం చాలా ఉత్తేజకరంగా వున్నది కాని ఉపన్యాసం చెబుతూ మాటిమాటికి ఉద్రేకపడ్డారు మనిషిలో అలసట కనిపించింది కొందరి ఉపన్యాసములలో హుందాతనమూ ఔచిత్యమూ లోపించినవి

తరవాత యింటికి బయలుదేరాను వెంకటపతిరాజుగారి వద్ద పదిరూపాయలు చేబదులు ట్రీటీబుక్కుకు నాలుగు రీముల కాగితం

15 మార్చి, శుక్రవారం :

అడ్మిరాల్టీలో బాలస్వామినాయుడుగారిని కలుసుకున్నాను ఆయన నన్నెంతో ఆదరించారు నూతనభవనం సరికొత్త డిజైన్లతో బాగుంది ఎదుట తోట మరీ బాగుంది

నాలుగువందల రూపాయలు డ్రా చేశాను

19 మార్చి, మంగళవారం :

ఉదయం తొమ్మిదీ పదిగంటలమధ్య బసనుంచి బయలుదేరి క్రిస్టియను కాలేజీకి వెళ్ళితిని. దిగువ గదులలో పిల్లలు రణగొణ ధ్వని. పెంకు లెగిరిపోయేటట్టు వీళ్ళింత గోలగోల చేస్తూవుంటే వింటూ ఊరుకున్నారు. విద్యార్థులు పెంకెఘటాలే, స్కూలు గోడలనిండా పెన్సిళ్ళతో ఏవేవో రాసి నానా ఖంగాళీ చేశారు. డాక్టరు మిల్లరు పిల్లల్ని కట్టుఖాయిదాల్లో వుంచుతాడనే వింటినే !

క్లాసు రూములు చిన్నవి. ఎత్తు తక్కువ. పిల్లలతో క్రిక్కిరిసి వున్నాయి. సొగసైన బెంచీలు. కొందరికి బెంచీలతో పాటు దస్కులుకూడా వున్నాయి. ఇనప కమ్ములతో దస్కుల తీరు బాగున్నవి.

డాక్టరు మిల్లరుదొర ప్రయివేటు రూము చాలా చిన్నది. ప్రొఫెసర్లు పాఠాలు చెబుతూవుంటే నూతిలోనుంచి మాట్లాడుతున్నట్టే వుంది. తాము చెప్పేదంతా పిల్లలకు వినబడునో లేదో అని నా సందేహం.

రిఫరెన్సు లైబ్రరీ, పుస్తకాలతో నిండుగావుంది. గది కవతల గోడ కెదురుగా పుస్తకాల జాబితా ; చక్కటి షెల్ఫులలో పుస్తకాల పేర్పు ; అక్కడనే ఒక బంట్రోతు నించుని వున్నాడు. ఇతనికి కొంచెం యింగిలీషు వచ్చునుకాబోను. పిల్లలకి కావలసిన పుస్తకాలు ఇతనే యిస్తూవుంటాడు. తమకు ఏయే పుస్తకాలు ఎప్పటిలోగా కావలెనో విద్యార్థులు చిన్న కాయితం ముక్కమీద రాసి వుంచుతారు.

విద్యార్థులు పుస్తకాలను చక్కగా పఠిస్తున్నట్టే కనబడుతున్నది. లయిబ్రరీలోవున్న గ్రంథాలను బాగానే వినియోగించుకుంటున్నారు. జనరలులయిబ్రరీలో చెప్పుకోతగ్గ విశేషమేమీ నాకు కనుపించలేదు. అలమారాలు బహు అందంగా వున్నాయి. చెక్కడపుపని బాగున్నది.

20 మార్చి, బుధవారం :

మిస్టరు కూపర్‌ఓక్లీని చూస్తిని. మనిషి గట్టివాడు. దాపరికంలేకుండా యిష్టాపత్తుగా మాట్లాడినాడు. పచ్చయ్యప్ప కాలేజీకంటె ప్రెసిడెన్సీ, క్రిస్టియను కాలేజీలే నయమట ! తన విద్యార్థులు పేదతనంవలన క్లాసు పుస్తకాలు కొనుక్కోజాలకున్నారట. మా కాలేజీ అంటే ఆయనకు చాలా గౌరవభావమున్నది. నన్ను పాఠములు విననివ్వవలసినదని కోరితిని. అందుకు తమ తాబేదారులు యిష్టపడరేమో అన్నారు.

21 మార్చి, లక్ష్మివారం :

ఉదయం తొమ్మిది గంటలకు డాక్టరు మిల్లరును చూడవెళ్ళితిని. నేను వెళ్ళీవెళ్ళగానే నన్ను చేతులతో ఆప్యాయంగా పట్టుకున్నాడు. వీపు తట్టాడు. ఎంతో మర్యాదతో మన్నన చేస్తూ పలకరించాడు. కుశలమడిగాడు. విజయనగరంలోవున్న తన పాతవిద్యార్థుల యోగక్షేమాలను భోగట్టాచేసి తెలుసుకున్నాడు.

కాలేజీలో కాస్సేపుండి, తిన్నగా అక్కడనుంచి రామస్వామిచెట్టి అచ్చాఫీసుకు వెళ్ళాను. అతని తమ్ముడు ఆఫీసులో కూచునివున్నాడు. ఇద్దరం అవీ యివీ ముచ్చటించుకుంటూ కొంతసేపు కాలక్షేపం చేశాము.

నాలుగోఫారం మళ్లీ అచ్చువెయ్యమని చెప్పాను.

కాన్వొకేషనుకు హాజరవుతున్నానని తెలియచేస్తూ సెనేటు కొక దరఖాస్తు పంపించాను. శ్రీశ్రీనివాసశాస్త్రిగారికి లేఖ రాశాను.

23 మార్చి, శనివారం :

'చంగాంగడి' వద్దవున్న థియేటరులో బాలామణి జట్టునాటక ప్రదర్శనం. రమ్మనమని శ్రీ బాలస్వామి నాయుడుగారు నన్నూ, శ్రీనివాసాచారిశాస్త్రిగారినీ ఆహ్వానించారు. ఇక వెంకట్రావుపంతులుగారు సరేసరి ! రానంటోన్నా బలవంతంమీద కిందటి శనివారం రోజున నన్నక్కడికి లాక్కుపోయారు. జింకుషీట్లతో కట్టిన హాలు. మధ్యమధ్యన యినపవాసాలు. కాని థియేటరున్న సందు మురికివాసనతో అడుగుపెట్టడానికే రోతగా ఉండెను.

పోయిన శనివారం ప్రదర్శనానికి బోలెడంతమంది జనం వచ్చారు. హాలు క్రిక్కిరిసిపోయింది. హాలు వెలుపల తొడదొక్కిడి లావుగావుండెను. లోపల కూచుందుకు జాగావే దొరికిందికాదు.

'మాస్కాను' తోటలో బాలామణి ప్రదర్శించిన శకుంతల నాటకం కూడా చూస్తిమి. మేం వెళ్ళేసరికి తృతీయాంకం ప్రదర్శింపబడుతున్నది. శకుంతలను విడిచి దుష్యంతుడు తన నగరుకు వెడలిపోతున్న దృశ్యం అభినయిస్తున్నారు. బాలామణి చెల్లెలు దుష్యంతుడి పాత్ర ధరించింది. ఆమోరూపం వికారంగా వుంది. నడకలో రంగేలా. కంఠం విప్పితే ఆడదని యిట్టే తెలిసి పోతుంది. బాలామణి తప్ప ఆ జట్టులో చెప్పుకోతగ్గ మరివకమనిషి కనబడదు. మిగిలినవాళ్ళంతా ఎందుకూ పనికిరారనే చెప్పవచ్చును.

బాలామణి రూపం ఠీవిగావుంది. మనిషి నాజూకుగా దర్శనీయంగావుంది. ముఖంలో కొంత యౌవనలోపం కనబడుతున్నా లావణ్యం కలదు. వాచికం మధురంగానే వుండును కాని, కొంతయాస లేకపోలేదు. కంఠం మార్చగలశక్తి వున్నట్టు నాకు తోచదు. శాంతము, ఓరిమికల విషాదభూమికలను నేర్పుగా అభినయించగలదు. కరుణరసం వొప్పించడం అంత సహజంగా వుందనజాలను ; కొంత "అతి" వుస్తు[illegible] అభినయించేటపుడు అనవసరంగా చీటికీ మాటికీ దుఃఖిస్తూవుంటుంది. శకుంతల ఇలాగున తరుచు దుఃఖిస్తూవుండాలని మూర్ఖతతో నాటకపుజట్టు నాయకుడు శాసించేడో, ఏమోమరి ! మొత్తంమీద బాలా మణినిచక్కని 'విషాదనటి' అని చెప్పలేను. విషాదనాయిక పాత్రను రమ్యంగా నటించగలదో లేదో నాకు సందేహమే. కాని మనిషి బాగున్నది. వేషము ధరించడంలో మంచి అభిరుచి వున్నట్టుతోచింది. అలంకరణ సొగసుగా కనిపించింది. పాత్రోచితమైన ఆహార్యము.

మద్రాసులోవున్న మోటు మనుష్యులను మెప్పించడం కోసమే కాబోలును, యీ జట్టులు ఆడే నాటకాలలో బందహాస్యమూ, మోటు శృంగారమూ వుత్పన్నము లవుతూవుంటవి. మంచి రసవత్తరమైన ఘట్టములలో కొసకు విషాదసన్ని వేశాలలో సైతం విదూషకుడు, సహజంగా నడిచిపోతున్న కథకు అడ్డు తగిలి అసంబద్ధ ప్రలాపాలతో రసాభాస చేస్తాడు.

బాలామణిజట్టులో మిగిలినవాళ్ళ వేషధారణ చాలాహీనంగా వున్నది. పాపం,మదరాసీలలో తక్కువ కులస్థులని చెప్పబడేవాళ్ళు అంత అందంగా వుండరు. అందుచేత నాటక రంగంమీద కాస్త కంటికింపుగా కనిపించేందుకు ఆర్భాటమైన అలంకరణ వీళ్ళకు అవసరం కాబోలు !

నాటక ప్రదర్శనలో సంగీత వాయిద్యాలు లెక్కకు మించినన్ని. సంగీతం అంతా వొట్టి అల్లరి. గడబిడగా తేలింది. ప్రహ్లాదనాటకలక్షణం బాలామణిజట్టు యిక్కడకూడా పోనిచ్చుకోలేదులావుంది.

పంచమాంకంలో దుష్యంతుడి దర్బారుదృశ్యం వొకంతకి తెమిలిందికాదు. శకుంతలా దుష్యంతుల సమావేశం గంటల తరబడి నడిచింది. ప్రశ్నమీద ప్రశ్న. ప్రశ్నలవర్షం ! సమాధాన పరంపర ! ఈ పంచమాంకాన్ని కాళిదాసు యెంతో నేర్పుతో నిర్వహించాడుకదా ! అంత రసవత్తరఘట్టాన్నీ అవలీలగా పాడుపాడు చేసి విడిచిపెట్టారు.

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను భరతుడు వేషం వేసిన గుంటడు కొండముచ్చులా వున్నాడు

పోయిన శనివారం బాలామణిజట్టు ప్రదర్శించిన నాటకం కొంతసేపు చూశాక కళ్యాణరామయ్యరు నాటకానికి వెళ్ళాం అతని జట్టు ఆడుతున్న ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణంలో చీరవొలుపు సీను చూద్దామని కుతూహలం బాల్కనీకి అవతలప్రక్క దూరాన ఆఖరు క్లాసులో కొన్ని నిముషాలపాటు నిలబడితిమి ఈ నాటకపు జట్టుకు విలువైన దుస్తులే వున్నవి కాని వేష రచన అసంబద్ధముగానూ, వికారముగానూ కనిపించింది తలవెంట్రుకలు ముడిచి పెద్దకొప్పుగా చుట్టుకుని నెత్తిని టోపీ పెట్టుకుంటే రాచఠీవి కనబడదు రాజవేషము వలె బొత్తిగా వుండదు ఇక దుశ్శాసనవేషము పెద్ద మీసాలు గడ్డము వింత తలపాగా ఇత్తడి బెట్టీలు మా ప్రాంతపు పాములవాడి వేషమును తలదన్నుతున్నది దీనికి తోడు మరాటి కంపెనీలలోని రాక్షసవేషములవలె దుర్యోధనుడూ దుశ్శాసనుడూ పీంద్రించుకొని గావుకేకలు పెట్టారు బాలామణి తప్ప యీ మదరాసు నాటకకంపెనీలలో సహజంగా వచనం చెప్పగల నటిగాని నటుడుగాని వొక్కడూ కనబడలేదు వచనం సరసంగా సహజంగా పాత్రోచితంగా యాసలేకుండా చెప్పడము వీళ్లెవళ్ళకీ తెలియదు స్కూలు పిల్లలు పరీక్షాధికారి యెదట యేకరువుపెట్టినట్టు అనవలసిన ఆ నాలుగుమాటల్నీ గబగబ తరుముకుపోతారు ఉచ్చారణలో నిలుపులు సక్రమంగా వుండవు ఎవరి కేదితోస్తే అది , ఎంత తోస్తే అంత మాట యాస ఇదివరకు కల్యాణరామయ్యరు జట్టు నాటక ప్రదర్శనాన్ని యింత పరిశీలనగా చూడలేదు గత శనివారం కొద్దిసేపే వుండి యింటికి వెళ్లిపోయినాను ఆవేళాయింతే దుశ్శాసన పాత్రధారి గుక్క తిప్పుకోకుండా పీంద్రించుకుని గగ్గోలుపెడుతూ నానా రభసా చేశాడు ద్రౌపదిముందు కుప్పిగంతులు వేస్తూ భయంకరంగా పులి గాండ్రుపెట్టినట్టు ఊరికే అరుపులు

ఈ మదరాసీలకు దీర్ఘోపన్యాసములు, వందలకొద్దీపాటలూ హోరెత్తించే సంగీతమూతప్ప మరేఁవీ రుచించవనుకుంటాను కేవలం వచన నాటకమంటే వీ రా స్మరంతికే పోరేమో

ఈ వేళ తన చాకచక్యమంతా చూసి కల్యాణరామయ్యరు అభినయిస్తున్నాడు మనిషి వొడ్డు పొడుగూ బాగానే వున్నాడు ముచ్చట గొలుపుతున్నాడంటే పొరపాటుకాదు వేషధారణ ఆకర్షణీయంగా వుంది వేసుకున్న తెల్లని సిల్కు దుస్తులు సన్నని జరీ నాకు నచ్చినవి బట్టరంగు, కంటికి యింపు గొల్పుతున్నది కాని వచ్చిన చిక్కల్లా అతని కళ్ళతోనే కళ్ళూ ముక్కూ తీరుగా లేకుండుటచేత వేషానికి లోపం కలుగుతున్నది కళ్ళు బండిచక్రాల్లా గుండ్రన ముక్కు చప్పిడి దూరంనుంచి చూస్తే విగ్రహం కంటికి కాస్త నజరుగానే కనిపిస్తుంది అయ్యరుకంఠంలో మృదుత్వంలేదు పాట సున్నితమూ కాదు రెండుకురెండే

చెపితే విచిత్రంగా తోచునేమోకాని అతని నటన అంతా మంచి చలాకీఅయిన పడుపుకన్య రకముగా వుంది బాలామణి శకుంతల వేషంలో బిడియం నమ్రత కనిపిస్తాయి

నాటకపుజట్టులలోనికి పడుపుకన్యలను చేరదీయుట హానికరమనే నా ఊహ అందకత్తెయై తెలివైన నటి పడుపు కన్యయేతే, సంఘమునకు చాలా ముప్పు తెస్తుంది ఆమెకే కనక యెన్నికైన సౌందర్యం లావణ్యం వుంటే ఆమె చేసే అల్లర్లకు హద్దూ పద్దూ వుండదు

కల్యాణ రామయ్యరు నాటకప్రదర్శనం కొంచెంసేపు చూసి అక్కడనుంచి బాలామణి ప్రదర్శిస్తున్న నాటకం చూడవలెనని బయలుదేరాం వెళ్ళినవాళ్ళం బాలయ్యనాయుడిగారితో పన్నెండుమందిమి హాలు క్రిక్కిరిసివుంది

కూచుందుకు ఒక్కడికి కూడా సీటు లేకపోయింది నించోడం అసాధ్యం ఈ అసాధ్యాలను యిట్టే సాధించగలవాళ్లెవరైనా వున్నారా అంటే ఆయన బాలయ్య నాయుడుగారొక్కరే మహారాజా వారి ఉద్యోగులలో యింకొకరికి యీ చాకచక్యం లేదు ఆయనపేరు చెబితేనే చాలును కూచుందుకు చోటుతోపాటు ఆదరణకూడా లభిస్తుంది ఆయనపేరు ఏంటే అందరికీ ఆకర్షణ కలుగుతుంది

స్త్రీలు కూచున్నతట్టున వెనకభాగంలో మాకు చోటు దొరికింది రిజర్వుడు క్లాసుకు వెళ్ళాం టిక్కెట్టు ఖర్చుంతా నాయుడుగారే పెట్టుకున్నారు

బాలామణి దంబాచారి విలాస ప్రదర్శనానికి చాలా ప్రసిద్ధి కలదు నాయిక పాత్రధారణి హోషుగ్గావుంది గొబ్బి ఆట బాలామణి ఎంతో నేర్పుతో సున్నితంగా ప్రదర్శించింది ఇందులో ఒక దృశ్యంలో ఆమె యించుమించు దిగంబరిగా వచ్చి దంబాచారికి అభ్యంగనం చేయిస్తుంది ఇది చూడడానికి చాలా మంది వస్తారు ఇంగ్లీషు బ్యాలటువనితవలె బనియనులు వేసుకొని రంగంమీదకు దూసుకొనివస్తుంది

ఆమె ముఖవర్చస్సు బాగున్నది తల నున్నగా నాజూకుగా దువ్వుకొని సింగారించుకుంది తలమీద సూర్యచంద్రుల ఆభరణాలు ఇవి లేకుంటే యింతకంటే నయమనిపించును నగ్నంగా యింగ్లీషుబ్యాలటువనితవలె బనియనులు ధరించి యీమె రంగంమీదకు రావడం నాకు నచ్చలేదు వేషధారణ సహజంగా లేదు పాత్రోచిత వేషధారణ అనజాలను శృంగారవిలాసవిజృంభణ మృగ్యం. చలాకీతనం కనపడదు మదనసుందరిగా అంతకంటే స్ఫురించదు అభినయంలోను నడకలోను ప్రశాంతత ధీమా సొగసూ వున్నవి చిత్రమేమంటే యే మదరాసీ బంగారు పిచికనో యే చెట్టియారునో సర్వనాశనం చేసిన యీ భోగం పడుచు యీ దంబాచారి నాటకంలో అట్టి సర్వనాశనము చేసే పడుపుకత్తెవేషం అభినయించి తన జీవితమునే గర్హింపజేసే నీతిని బోధించుట

అయితేనేమి ఈమె పేర్మోనతగిన స్త్రీలలో వొకతె

♦ ♦ ♦

ఈ వేళ పొద్దున్న వొక కుర్రాడు యిక్కడకు వచ్చి బాగుచేస్తాననే నెపంతో టెలిఫోను "జింక్సు" ను అటూ ఇటూ తుడిచేడు బాగుచేయడంమాట దేవుడికెరుకగాని తీరా వాడూ వెళ్లాక టెలిఫోను చెడిఊరుకుంది

♦ ♦ ♦

తెలుగు మాట్లాడుతున్నపుడు తమిళుల ఉచ్చారణ పదాలలో కలిగే మార్పు

వుండాది పూడుస్తాడు బెసిఅయింది వెధవకొడుకు తీస్తిని (Bought) అద (అదిగా) యక్కడనో (కో) సామి (అయ్యా)

ఉచ్చరించేటపుడు పదములోని మొదటి అక్షరంమీద ఊనిక హెచ్చు

రెండుమనిషి బిల్లుయత్తు చేస్తిని వెసుకుంటమూ యేమిదందుగ కత్తిదారపోసినాడు (Lost mislaid) నెను మాచివాడు లక్షణంగా

మార్చి 24, తేదీ ఆదివారం :

శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు కొంతమంది స్నేహితులను వెంటబెట్టుకొని యిక్కడకు వచ్చారు నాకు వీరందరితోనూ పరిచయంకద్దు సుబ్బారావుగారు జావళీలు చక్కగా పాడతారని ప్రసిద్ధి కామస్వామినాయుడు

షణ్ముగం చెట్టియార్లు ఎంప్రెస్ ఆఫ్ యిండియా ప్రెస్సుకు చెందినవారు. శ్రీనివాసాచారిగారు కొంతకాలం నాతోనే వుండిరి. మేమిద్దరం హాయిగా కొన్నాళ్ళు గడిపాం. సుబ్బరాయనుగారు మాతోపాటే. రోజూ రెండుమూడు బిలియర్డ్సు గేములు ఆడుకునేవాళ్ళం. ఇక టెన్నిసు ఆటకు మితమేలేదు. బాలయ్యనాయుడుగారు బంతిని బహు తమాషాగా కొడతారు. బహు నాజూకయిన స్ట్రోక్సు. కాని ప్రాక్టీసు చాలదు. కామస్వామినాయుడుగారి ఆట ఫరవాలేదనిపిస్తుంది. సుబ్బారావుగారిది ప్రశాంతమైన వ్యక్తిత్వం. నిశ్చలమైన స్వభావం ; ఆయన మాకు మొజార్టు వంటివారు.

షణ్ముగంగారిని చూడగానే చటుక్కున నాకు వెంకటాద్రి నాయుడుగారు జ్ఞాపకానికి వస్తారు. ఇద్దరి ముఖ లక్షణాలూ వొకేతీరున వుంటవి. దేనినీ లెక్కచేయనన్నట్టు ముఖంలో వొక ధీమా గోచరిస్తుంది. పిడుగు మీదపడ్డా చలించని ధీమా తొణకిసలాడుతూ వుంటుంది. నాయుడుగారు కలుపుగోరు మనిషి. అందరితోనూ కలివిడిగా వుంటారు.

తమిళదేశం, సంగీతంలో తెలుగుదేశంకంటె మిన్నకదా. అయినప్పటికీ తమిళులు పాడే పాటలన్నీ తెలుగుకృతులే అయివుండనేల? దీనికి కారణ మేమిటయి వుండునో అని యిక్కడి మిత్రులను చాలామందిని అడిగాను. తమిళముకంటె తెలుగుభాష యెక్కువ సంగీతమయంగానూ, మధురముగానూ వుండడమే దీనికి హేతువని మిత్రులు చెప్పుకొస్తున్నారు. ఏమైనప్పటికీ యిది పూర్తి నిజమనజాలను. తమిళభాష యేవిధంగానూ సంగీతమయం కాకపోదు. తెలుగు కృతులను తమిళులు పాడడానికి హేతువు 'యిదే'నని సమాధానం చెప్పుకోజాలను. దీనికి యింతకంటె బలవత్తరమైన కారణాలేవో వుండితీరాలి. వొకదేశం తన రహదారిని వొదిలి మాతృభాషను త్యజించి అన్యభాషను యెందుకు స్వీకరిస్తుందో సరియైన సమాధానం గ్రహించవద్దామరి !

ముసల్మానులు, యూరోపియనులు దక్షిణదేశంలో సామ్రాజ్యాలను స్థాపించుకోకపూర్వం అక్కడి పరిస్థితులు ఏలాగున వుండేవో గమనించినట్లయితే, యీ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము లభించగలదని నా ఊహ. ఆనాటి దక్షిణదేశ స్థితిగతులే యిందుకు ప్రబలకారణమై వుండునని నాకు తోస్తున్నది. అప్పుడు దక్షిణదేశాన్ని పరిపాలించిన యేలికలు తెలుగువారు. అనగా మధురనాయకరాజులు, కంచిని ప్రధాన నగరంగా చేసుకొన్న చోళచాళుక్యులు ; విజయనగర రాజులు.

తెలుగుభాషకు కొన్ని అవకాశాలు కలమాట నిజమే ; సందేహంలేదు. ఎట్టి పరిమితులు లేకుండా తెలుగు, సంస్కృత భాషాపదములను స్వీకరిస్తుంది. తెలుగు అజంతభాష. అచ్చుల ఉచ్చారణము హెచ్చు. తమిళభాషలో కంఠ్యములు మిక్కుటము. 'ర' తరుచు వినిపిస్తూవుంటుంది. 'ర, ళ, డ'లకు ప్రాచుర్యము అధికము. సంయుక్తాక్షరములుకూడా తరుచు వినిపిస్తూనే వుంటవి. చాలాశబ్దములు హలంతములు.

* * *

టెలిఫోను సరిగ్గా పనిచేయడంలేదు. మహారాజావారు కలకత్తానుంచి బయలుదేరారట. సగం సగం మాటలలోనే, మాట పూర్తిగా చెప్పకుండానే అకస్మాత్తుగా టెలిఫోనుమూతి బిడాయించుకు కూర్చున్నదే !

మార్చి 25, తేదీ సోమవారం :

ఇవేళ యింటినుంచి యెక్కడికీ కదల్లేదు.

పాత్రలు :

ఏకాంగి : ఈయనొక యోగిపుంగవుడు. స్ఫోటకపు మచ్చల ముఖము. కొంచెము. పొడుగైన నల్లని తలగుడ్డ; చక్కరంగు జరీ. మేలురకము కాషాయపు అంగీ ధరించి మహాజ్ఞానివలె నటిస్తూ వుంటాడు. అబ్బో ! మనిషికి కొన్ని యింగ్లీషు ఫేషనులుగూడా పట్టుబడ్డవి. మాటలధోరణి సాగుతూ వుంటే చీటికీ మాటికీ చేతిరుమాలు తీసి వాడుతూ వుంటాడు. యెవరైనా ప్రశ్నిస్తే మహాపండితునివలె తల పంకిస్తాడు. పాపం ; ముసలి కృష్ణంరాజుగారి కీతనివల్ల చాలా డబ్బు దండుగవుతూ వున్నది. ఏకాంగిస్వామివారికి, దయపుట్టి యిటు వచ్చినప్పుడల్లా రెండురూపాయలన్నర బండీ అద్దెకే ముడుపు చెల్లించుకుంటున్నారు. స్వాములవారు తెలివితేటలు గలవాడే. తెలివితేటలు వున్నవికాని, వక్తకాదు. మాటలధోరణి తెచ్చిపెట్టుకున్నదికాని సహజమైనదికాదు. పామరజనాన్ని బాగా ఆకర్షించగలడు. మావద్దకు వచ్చే బ్రాహ్మణులకు, వైష్ణవులకు యితనంటే రోత. ఇతనంత సులువుగా కొట్టి పారవేయవలసిన మనిషికాడని చెప్పేందుకు యిదే దాఖలా. శూద్రు లీతని పాదాలకు మ్రొక్కుతారు.

కృష్ణంరాజుగారి వెంట వొక వైష్ణవ భిక్షువుకూడా తిరుగుతున్నాడు. వాడు పచ్చి దొంగ. శుద్ధస్కౌండ్రల్ !

మార్చి, 26 తేదీ మంగళవారం :

వినోలియా సబ్బొకటి కొనుక్కుంటిని. బులుసు సూర్య నారాయణపంతులుగారికోసం మూడు రూపాయల పదణాలు పెట్టి వొక గడియారం కొన్నాను. రామస్వామిచెట్టి షాపులో ఎనిమిది పాతవస్తువులకు ఎనిమిది రూపాయలు చెల్లిస్తిని. 'వెస్లు' ఫోరుమెనుకు రెండున్నర షీటుల పేపరుకోసం రెండు న్నరరూపాయలు యిచ్చాను. 'ట్రీటీ' నాలుగున్నర ఫారములు.

♦ ♦ ♦

ఏకాంగి పునర్దర్శనం !

♦ ♦ ♦

శలవు (expenditure) అన్నీ తడిసిపోయింది;

విచారించుట (enquire) తీస్తిని (bought)

నువపిండుకో (chewing betel leaves)

రైల్వేస్టేషనుకు వెళ్ళాను. ఎంతబరువున్నానో తూచుకున్నాను. ఎనభై ఎనిమిది పౌనులు. ఏడు పౌనులు పెరుగుదల.

మార్చి, 27 తేదీ బుధవారం :

కృష్ణంరాజుగారివెంట తిరిగే వైష్ణవభిక్షువు చేతిలో యేదో జ్యోతి పెట్టుకుని తక్కుతూ తారుతూ నా గదిలోకి వచ్చాడు. దేవుడికేదో చేస్తాడట ; అందు కతనికి యెంతో కొంత నా మనసుకు నచ్చినంత యివ్వవలెనని సూచించినాడు. అలాగునా అని అతనికి కొంత తత్వబోధ చేశాను. మారుమాటాడక వైష్ణవభిక్షువు మెల్ల మెల్లగా జారుకున్నాడు

వెంకటనారాయణరాజుగారీవేళ నాకో ముచ్చట చెప్పారు. కథ వినడానికి కుతూహలంగా వుంది. అది, వెనక తమ బంధువులకూ, వారి విరోధులకూ జరిగిన యుద్ధ కథ. వెంకటనారాయణరాజుగారొక పాత్ర. మంచి

నవ్వుతాలమనిషి. ఎప్పుడూ కులాసాగా వుంటారు ఏదన్నా హాస్యంగానే తీసుకుంటారు కాని తాను గౌరవిస్తున్న వ్యక్తి ఎవరైనా ఆయనతో పరుషంగా మాట్లాడితేమాత్రం విభ్రాంతు లౌతారు మొహం వెలవెల బోతుంది రాజుగారి సంభాషణలో మాండలికపదాలు హెచ్చు పలుకులో యాస సెసెచి సొం యెటి యిత్యాదులు

ఆయన చెప్పిన సోల్జర్ల ముచ్చట బాగానేవుంది

♦ ♦ ♦

మాదుగులలోవయు పార్కులో జరిగిన అగ్నిప్రమాదమును యేదైనా వొక నవలలో చిత్రించతగ్గవి

* * *

ఇవాళెందుకో మనసు బాగుండలేదు విచారం ముంచుకొస్తున్నది మనసు పరిపరివిధాల పోతున్నది మామావగారి కుటుంబం ఎంతమంది పోయారు వాళ్ళందరూ తలపుకు వస్తున్నారేమో మరి అందులోనూ చిన్నపిల్లడు చిట్టిబాబు పాపం

మర్చిపోకుండా ఇవాళ గిడుగు రామమూర్తిగారికి ఉత్తరం రాయాలి ఆయన్ని తలచుకుంటే నా కెంతో విచారంగా వుంది ఈ దేశంలో గౌరవంగా బతికిన కుటుంబాల పరిస్థితులన్నీ యింతే కుటుంబయజమాని ఆ వున్న కాస్త పెద్దదిక్కూ మరణించేసరికి, కుటుంబమంతా అవస్థలపాలు కావల్సిందే ఈ శపు పోకడే అంత

మార్చి 28 తేదీ లక్ష్మివారం .

రామస్వామిచెట్టిగారి యింట ఆనందాచారిగారి కుమారుడు శ్రీనివాసాచారి కనుపించినాడు మంచి యువకుడు ఉత్సాహి తన పత్రికానిర్వహణపద్ధతులు కవితకు ముఖ్యంగా ఆధునిక కవితా వికాసానికి చక్కగా ఉపకరించడం లేదని అతనూ అంగీకరించాడు ఇదే పద్ధతిలో కొనసాగించినట్లయితే ప్రజల దృష్టిని యెంతమాత్రమూ ఆకర్షించలేమని అన్నాడు ఆంగ్ల సాహిత్య గ్రంధాలను కావ్యాలను సమర్ధతతో అనువదించగలవారు అట్టేమంది లేరని చెప్పాడు కావ్యాలను సాధారణంగా మాతృకలతో సరితూగేటట్టు తర్జుమా చేయడం దుర్లభమని అనువాదాలు జయప్రదం కావడం అరుదని అన్నాను ఆమాటా నిజమేనని అంగీకరించాడు దేశంలో స్వతంత్రరచనాశక్తి క్రమ క్రమంగా మృగ్యమౌతున్నదని విచారం వెలిబుచ్చినాడు

* * *

ఇవాళ తెలుగుసంవత్సరాది మహారాజావారిని దేవుడు అనుగ్రహించుగాక లోకంలో పరిపూర్ణానందం వెల్లివిరియుగాక

మార్చి 29 తేదీ శుక్రవారం .

కాన్వొకేషనుకు హాజరయితిని ఏర్పాటులేమీ సంతృప్తికరంగా లేవు

మార్చి 30 తేదీ శనివారం :

డాక్టరు బ్రౌనింగు వచ్చాడు

నాయుడుగారివద్దనుంచి సైనుల ప్రయాణపుఖర్చులకుగాను ఏభయి మార్చినెల జీతాలనూ డ్రా చేస్తిని

ఈ వేళ సాయంకాలం స్కూలుపిల్లల సమావేశానికి వెళ్ళాను స్వామినాయరుగారి స్మారకసభను విద్యార్థులు టవును హాలులో యేర్పాటుచేశారు సభకు మిస్టర్ నార్టను అధ్యక్షత వహించవలసియుండెను కాని ఆయన సభకు రాలేదు శ్రీ పరమేశ్వరపిళ్లేగారు అధ్యక్షతవహించిరి

♦ ♦ ♦

ది పిక్ పోకెట్.

రాత్రి థియేటరుకు వెళ్ళాను. జేబుదొంగ నాటక ప్రదర్శనం. పాత్రధారులు చాలా నెమ్మదిగా మాటలాడిరి. సంఘటనకు తగినవిధంగా పాత్రధారులు నటించలేకపోయారు. కథ ఏమంత ఆసక్తి కలిగించలేదు.

31 మార్చి, ఆదివారం :

అడ్మిరాల్టీ హవుసులో విందు జరిగింది. విందు యేర్పాటు చేసిన వారిలో శ్రీ పరమేశ్వరనుపిళ్ళేగా రొకరు. భోజనం బహురుచిగావుంది. వడ్డించిన పదార్థాలన్నీ చవులూరిస్తున్నవి. ముందు బ్రాహ్మణులకు వడ్డన. భోజనం చేసిన తరువాత మిగిలినవారు విందారగిస్తూవుంటే వారి ప్రక్కన కూర్చుని కులాసాగా కబుర్లు చెప్పేందుకు మేమంతా వెళ్ళాం. విందు ముగిసేవేళ యింతమందిని ఆహ్వానించి చక్కని ఆతిథ్యమిచ్చిన శ్రీ పరమేశ్వరన్ ప్రభృతుల ఆయురారోగ్యాభివృద్ధిని కోరుతూ క్లుప్తంగా ఉపన్యసించాను. తరువాత అందరమూ సోడాలను తాగేం.

శ్రీనివాసాచారిగారూ, సుబ్బారావుగారూ కొంతసేపు కృతులను గానం చేశారు. నాయుడుగారికి మహారాజామీద గౌరవం హెచ్చు. ఆయన గొప్పతనాన్ని శ్లాఘిస్తూ కొన్ని పాటలు పాడవలసినదిగా నాయుడుగారు, శ్రీనివాసాచారి, సుబ్బారావుగారలను కోరారు. మహారాజావారిని తప్ప మరెవ్వరినైనా వారెంత గొప్పవారైనా కీర్తించడం తనకు అభిమతం కాదనీ, యింతటి గౌరవం చూపదగిన వ్యక్తి మహారాజావారేననీ నాయుడుగా రన్నారు.

నాయుడుగారికి తాము ఆనందంగా వుండడ మెలాగో తెలుసును. ఇతరుల ఆనందాన్నే తమ ఆనందంగా భావించుకునేగుణం ఆయనకు కలదు.

గిండీలోని డాక్టరు బ్రౌనింగు బంగళా. డాక్టరు యింటివద్ద లేదు. బంగాళాకు తూర్పుదిక్కు కభిముఖాన ఆఫీసురూము వున్నది. గది ఎంతో చల్లగా వుంది.

గిండీపార్కు కంటికి యింపుగా లేదు. నేలమీద పచ్చిక యెండిపోయింది. చెట్లు వొకదాని కింకొకటి యెడం యెడంగా వున్నవి. దూరదూరంగా వుండడానికి తోడు, వికృతమైన పెరుగుదల, చాలా అందవికారంగా కనిపిస్తున్నవి.

బ్రౌనింగు గదిలోవున్న అలమారానిండా పుస్తకాలు ; చాలావరకు మెడికల్ గ్రంథాలే. షేక్స్పియరు నాటకాలు గూడా కలవు. గదిచెంత బట్లరు నించుని వున్నాడు. అతనితో కొంతసేపు మాటలాడితిని. బట్లరుకు దొరమీద ప్రేమమిక్కుటముగా వున్నట్టు కనిపిస్తున్నది.

కేసులను పరీక్షించడంలో డాక్టరు బ్రౌనింగుకు మంచి ప్రసిద్ధికలదు. రోజులతరబడి వొక్కొక్కప్పుడు కేసులను నిదానంగా పరీక్షిస్తాడు. ఆలోచించి జాగ్రత్తగా పరిశీలించినమీదట కాని యే నిర్ణయానికీరాడు. వచ్చిన నిర్ణయాని కిక తిరుగువుండదు. వైద్య వృత్తిలో ఘటికుడనే ప్రతీతి. తాను యేమిఅనుకుంటున్నదీ మహారాజావారితో ముక్కుకు సూటిగా మాట్లాడగల నిర్మొహమాటి. ఈ నేర్పు కొద్దిమందికే వున్నది. మహారాజావారు లేనప్పుడుకూడా, మామూలు ఫీజుకంటే హెచ్చుగానే వసూలుచేశాడని బాలయ్యనాయుడుగారు నాతో చెప్పారు. బ్రేన్‌ఫోర్డు దొరకు రోజులు కలసిరాక, పేరు మరుగున పడిపోయిన తరువాత, వైద్యవృత్తిలో డాక్టరు బ్రౌనింగు బాగా పేరులోకి వచ్చి రాణిస్తున్నాడని, మదరాసులోవున్న మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఈయన మెడికలు జర్నలులో వ్యాసాలు వ్రాసి ప్రచురిస్తున్నాడు. ఘోషా ఆస్పత్రి యితని అజమాయిషీక్రింద బాగుపడింది. వొళ్ళువంచి పనిచేసే స్వభావం. ఇతని వోర్మిని ఆసక్తిని చూసి గవర్నరుకూడా మెచ్చుకున్నారు.

ఇవ్వాళ నారాయణమూర్తిగారిని పరమేశ్వరను పిళ్లేకి పరిచయం చేశాను.

* * *

మీ అవయవాలకు వచ్చిన ప్రమాద మేమీ లేదు. అవి బాగానే వున్నాయి. కాని మీ నరాలుమాత్రం ఎక్కడి వక్కడ విడిపోయినట్టు ధ్వంసమయాయి. సాధ్యమైనంతవరకూ లైంగికసంబంధం పెట్టుకోవద్దు. ఇప్పుడు మీరు పెప్సిను పొడరు పుచ్చుకుంటున్నారుకదా ; ఆమందే యింకా కొంత కాలం వాడితే యిక ఆ మందు అవసరమే వుండదు, అవునండీ; మీరు బాగా పళ్ళరసం తీసుకోవాలి. సోడాకూడా మంచిది. మీరు కాలేజీనుంచి విరమించాలని నా అభిప్రాయం. ఎంత మాత్రం మీరిక కాలేజీలో పనిచేయకూడదని, వెంటనే విరమించాలని నా సలహా. నే నీమాట అన్నట్టు మహారాజా వారితో స్పష్టంగా చెప్పండి. శరీరానికి యెండతగలడం మంచిది కాదు. ఎండపొడ మీ శరీరానికి పడదు. అంతగా ప్రయాణం చేయవలసి వస్తే చేయండి కాని, వొంటికి ఎండా రొజ్జగాలీ తగలనీయవద్దు. శరీర దారుఢ్యానికి కాడ్‌లివరాయిలు సేవించండి. కొన్నాళ్ళు పుచ్చుకుంటే మీ ఆరోగ్యం చక్కబడుతుంది. సత్తువ కలుగుతుంది. పేటెంటు మందులని ఊరికే చెబుతూ వుంటారే, వాటిజోలికి పోవద్దు. అవన్నీ వట్టిమోసం, దగా, హంబగ్ ! వేసవికాలంలో చన్నీళ్ళస్నానం చేయవచ్చును. సైకిలు తొక్కితే గుండెకు ప్రమాదం వాటిల్లుతుంది. మీ మూత్రంలో జబ్బువున్నదో లేదో భోగట్టా మీరు తెలుసుకున్నందువల్ల ప్రయోజనమేమీ లేదు. అదియేమిటో తెలుసుకుందామనే శారీరకశాస్త్ర ఆసక్తితో అడుగుతున్నారు తప్ప, అది యెంతమాత్రమూ మీ ఔషధసేవకు యెట్టిభంగమూ కలుగుజేయదు. అది తెలుసుకోకపోయినంతమాత్రాన మీజబ్బు నిమ్మళించకపోదు.

3 ఏప్రిల్, బుధవారం :

ఇవాళ మదరాసునుంచి బెంగుళూరుకు ప్రయాణమయాను. రామస్వామిమొదలి సత్రవులో భోజనం దొరికిందికాదు. బెంగుళూరుకు సరాసరి పోయే రైళ్ళలో సెకండుక్లాసు కంపార్టుమెంటులు లేవు. కనక మెట్టుపాళియం రైలును ఎక్కాను. కంపార్టుమెంటులో మంచి యూరోపియను స్నేహితుడే దొరికాడు ; పేరు సి. హెన్రీ.

ఆర్కోణంలో వొక సంఘటన జరిగింది. జాలార్‌పేటలో బండి మారాను.

4 ఏప్రిల్, లక్ష్మివారం :

బెంగుళూరు చేరుకున్నారు. బాలయ్యనాయుడిగారికిక్కడ వొక మంచి యిల్లువుంది. అందరమైనదే. ఆయన యేజంటు వెంకోబరావుజీదేశముఖ్ నేనంటే శ్రద్ధాసక్తులు కనబరిచారు. ఎంతో మర్యాద చేశాడు.

సత్రవునానుకుని వొక వర్కుషాపు కలదు. మదరాసులో కంటే యిక్కడి పాటకజనం మంచి బట్టలనే ధరిస్తారు. రంగు రంగుల చీరెలను ఆడవాళ్ళు కట్టుకుంటారు.

ఇక్కడున్న నూతులు పాతాళంలో వున్నట్టు చాలా లోతు. ఒక దానితో యింకొకటి జతరపరిచి నాలుగుపెద్ద పలక రాళ్ళతో చుట్టూ నూతిగోడులు కట్టారు. నూతి వొరలు రాతితోనే నిర్మించుకున్నారు.

వీధిబడులలో పిల్లలకు తెలుగుకూడా బోధిస్తున్నారు. సముద్రతీరంలో సైతం ఉష్ణోగ్రత తొంభై డిగ్రీలదాకా పెరిగిపోతున్నదని వెంకోబరావు ఫిర్యాదు !

ఇక్కడ థియేటర్లు, నేటివుక్లబ్బులు, స్వభాషా పత్రికలు వున్నవో లేవో దర్యాప్తు చేయాలి.

బసకు వెళ్ళగానే ముందు మొహం కడుక్కుందామని వెంకోబరావుగారిని పందుంపుల్ల అడిగాను. నల్లటి టూతుపొడరు యింత పట్టుకువచ్చి ఆయన, నా చేతిలో పోశాడు. పందుంపుల్ల నా కెంత అనివార్యమో ఆయనకు బోధపడింది కాదు.

సరేనని వెంకోబరావుగారు నౌకరును పిలిచి వేపపుల్ల విరుచుకురమ్మన్నాడు. ఇంటి ఆవరణలోవున్న అంతచెట్టూయెక్కినౌకరు, అంగుళం వలం పందుంపుల్ల విరుచుకువచ్చాడు !

*   *   *

వీలుంటే నటేశశాస్త్రిగారినీ, రైస్‌దొరనూ కలుసుకోవాలి. సెయింటుజోన్సు స్ట్రీటులో వున్నారట. డాక్టరు హుల్సు, నంధ్రిదుర్గరోడ్డు ; మిస్టర్ రే : రాయలు ఆర్టిలరీ మెస్సు.

మిస్టరు ఆడమును మద్రాసులో తప్పక చూడాలి.

*   *   *

బెంగుళూరు సెంట్రల్ స్టేషనులో సోడా దొరకదే !

*   *   *

డాక్టరు హుల్సుగారి బసలో శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారినీ, వెంకయ్యగారినీ కలుసుకున్నాను. దొరబంగాళా బెన్సనురోడ్డు సమీపాన నందిదుర్గవీధిలో వుంది. కొండ పడమటివారికి చెందిన కొన్ని శాసనములను ఎత్తి వ్రాసుకున్నాను. తిరిగి యింటికి వచ్చేసరికి సాయంకాలమయింది.

బస్తీ చూడ మనసయింది. కొంతసేపు అటూ యిటూ తచ్చాడాను. నగరం ఏమీ అందంగా కనబడలేదు. వో పరసా వాడీ లేకుండా యిళ్లు. వొక తీరూ తెన్నూ కనబడని వీధులు ; పైగా యిరుకు ; మురికి. ఇంచుమించు ఇళ్ళన్నీ మట్టితో కట్టినవే. మేడలుసైతం మట్టివే. అయితే అక్కడక్కడ నూటికీ కోటికీ వొకటో రెండో మంచియిళ్లు లేకపోలేదు. మదరాసు, విశాఖ పట్నాలలోకంటె యిక్కడి పాటకజనపుస్త్రీలు మేలిరకపు ఉడుపులు ధరిస్తారు. చక్కగా ఆచ్ఛాదించుకుంటారు. మనుషులు చూడడానికి సొగసుగా వున్నారు. స్ఫురద్రూపులు. బజారేమీ బాగుండలేదు. ఆకర్షణీయంగా కనబడలేదు. మిఠాయి దుకాణాలు మదరాసులోకంటె నయం. పకోడీలు బహు రుచిగా వున్నాయి. సోడా తాగడానికి వీల్లేనంత దరిద్రంగా వుంది.

శ్రీనివాస రీడింగు రూముకు వెళ్లాను. పఠనాలయంలో వున్నతనికి నెలకు ఏభయిరూపాయలు యిస్తారట. రీడింగు రూములోకి వెళ్లిన ప్రతివాడూ సంతకం చేయాలి. గది వెడల్పు తక్కువేకాని పొడుగుహెచ్చు. పరిశుభ్రంగావుంది గది. వచ్చే పత్రికలు ; అమృతబజారు, బెంగుళూరు మెయిలు, ట్యూస్డే స్టాండర్డు.

ఇక్కడి మనుషులు మంచి మర్యాదస్తులు. ఉపకారబుద్ధి వున్నది. ఉపకారమంటే ఊరొదిలిపెట్టిపోయే స్వభావం కాదు. ఏదైనా చెబితే వింటారు. మనుషులలో సరసతవుంది.

పురావస్తు పరిశోధనశాఖలో హెడ్డుగుమాస్తాగా పనిచేస్తున్న ఒకాయన తారసపడ్డాడు; పేరు 'స్వామి'ట. నాతో కొంతసేపు ప్రసంగించాడు ; ప్రసంగం మధ్యలో అడిగానుకదా : "ఏమండీ ! ఇక్కడ యిళ్ళింత జౌకుగా కట్టుకుంటారేం ? ఎందుకింత అసహ్యంగా వున్నాయ్ ?" అతను బిత్తరపోయాడు. పాపం ; నేరం వొప్పుకున్నాడు!

ప్రాచీన శిల్పఖండాలను గురించి, శిల్పకళను గురించి ఆయనతో కొంతసేపు ముచ్చటించాను.

సూయిలు పత్రాలనుగురించి మిత్రులను ప్రశ్నించాను. వారి కేమీ తెలియదని సమాధానమిచ్చారు.

ఆనందమహల్‌కు వెళ్లాను. బహు సొగసైన దీటైన భవనం.

నిజంగా బెంగుళూరులో కొందరు ఆడపిల్లలు ఎంతో మురిపెంగా వున్నారు.

5 ఏప్రియల్ శుక్రవారం .

కాఫీ తాగినతరువాత బండీయెక్కి సెంట్రలు కాలేజీకి వెళ్ళితిని భవనం అందంగావుంది చుట్టూ పెద్ద జాగా విశాలమైన ఆవరణ ఆడుతున్న బంతి అవతలకు పోకుండా అడ్డుటకు టెన్నిస్‌కోర్టు కిరువైపులా యెనిమిదడుగుల యెత్తున రెండు యినపతివ్వల వలలు కట్టివున్నవి కాలేజీ హైస్కూలు డిపార్టుమెంటులు రెండూ వొక్కచోటనే ఏర్పాటు చేసుకున్నారు నాలుగువేల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి వొక ఫలహారశాలను నిర్మించారు అస్తబలు మరుగుదొడ్లు కలవు

టీచర్ల వెయిటింగు రూములో మాథమిటిక్సు లెక్చరరు శ్రీ వెంకటస్వామినాయుడుగారిని కలుసుకున్నాదు శ్రీ మోహనరావు విజయరాఘవాచారీ రామానుజాచార్యులుగార్లను ఆయన ఎరుగుదురట నాయుడిగారి జీతం మూడు వందలు

బెంచీలు కుర్చీలు అంత బాగాలేవు వాటిని జాగ్రత్తగా ఉపయోగించుకున్నట్టు కనబడదు విజయనగరంలో కంటే యిక్కడి బెంచీలు మరీ పాడుగావున్నవి టీచర్ల వెయిటింగు రూములోవున్న సరంజామా మరీ అవుకు రీడింగు రూములోవున్న బెంచీలను వొకచోట జతపరచి వాటినే వ్రాతబల్లలుగా వాడుకుంటున్నారు

ఇవి పరిశుభ్రంగానే కనబదుతున్నవి లైబ్రేరియను జీతం నెలకు పాతిక లైబ్రరీలో మూడువేల పుస్తకాల ప్రత్యేక ప్రతులు వున్నాయి ఒక అలమరానిండా బైండుచేసిన పత్రికా సంపుటాలు ఇంతకుమించి లైబ్రరీలో గమనించతగ్గ విశేషాలేమీలేవు

మాథమిటిక్సు సెక్షనులో మొత్తం యెనమండుగురు ఫిజిక్సు సెక్షనులో పాతికమంది విద్యార్థులు వున్నారు

ఇంగ్లీషు ప్రొఫెసరు టెయిటుగారితో వొక గంటసేపు సంప్రదించితిని ఈ ప్రాంతపు విద్యార్థులకు ఆత్మాభిమానం మృగ్యమని ఆయన అన్నారు స్వదేశస్థులైన మన విద్యార్థులకు తమ వ్యక్తిత్వంపై తమకే గౌరవభావంలేదని ఆయన యెంతో బాధపడుతూ నాతో చెప్పుకొచ్చారు వొకళ్ళతో వొకళ్ళు కలసిమెలసి తిరగరు ఎవరిదారి వారిదే కలిసికట్టుగా వుండకపోతేమానె పోనీ తమ ప్రొఫెసర్ల చెంతకన్నా వస్తూ పోతూ సందేహాలు తీర్చుకుంటారా అంటే అదీ కనబడదు చదువుకునే రోజుల్లో యిలాగున మే మెప్పుదూ ప్రవర్తించి యెరుగం అందరం కలసిమెలసి మసిలేవాళ్ళం ఆడుకునేవాళ్ళం ఎవరితోనైనా జట్టీ వచ్చిందా అంతా కాకికట్టు

ఉన్నతమైన వ్యక్తిత్వం గుణసంపద లోకజ్ఞానం పాండిత్యంగలవ్యక్తులతో విద్యార్థులకు పరిచయం వుండాలంటాను అట్టి సహవాసం వారినెంతో ముందుకు తెస్తుందని నా అభిప్రాయం

అవును మీరు చెప్పింది నిజమే నన్నాడు దొర

విద్యార్థులు ఇతరుల అభిప్రాయాలు తమకు భిన్నంగా ఉన్నవన్నంతమాత్రాన వాటిని ఎంతమాత్రం సహించలేనంతటి తీవ్రస్వభావులుకారు తార్కికదృష్టి తీవ్రదృక్పథం వారి కలవరదుతున్నది అయితే తమ మతచరిత్రగల కొన్ని సత్సంప్రదాయాలను వారు ఉపయుక్తం చేసుకోవడంలేదు తమజాతిలో ఉద్భవించిన మహాపురుషుల గుణగణాలను సంప్రదాయాలను వారు అలవర్చుకోడంలేదు ఇందువలన విద్యార్థులలో గౌరవభావం ఆత్మాభిమానం క్రమక్రమంగా సన్నగిలిపోతున్నదని చెబుతూ నేః ప్రసంగవశాత్తూ నార్టనుదొర అజమాయిషీలో వున్న విద్యార్థులును గురించి ముచ్చటించాను అవును ఇది ఎంతో విచారకరమైన విషయమని టెయిటుదొర అన్నాడు

ఇదివర కోసారి నాతో మాట్లాడుతూ డాక్టరు మిల్లరు 'విద్యాధికులైన హిందువులలో నైతికశక్తీ, కార్యదీక్షా, పట్టుదల కొరవడినవని' అన్నాడు.

"చిన్నతనంలోనే వివాహంకావడంవల్ల భారతీయ విద్యార్థుల జీవితాలు దుఃఖభాజన మవుతున్నాయి. దీనికితోడు దారిద్ర్యబాధ వారిని మరీ కృంగదీస్తున్నది. అందువల్ల మా భారతీయ విద్యార్థులు హాయిగా కులాసాగా ఆనందంగా కనిపించరు. జీవితంలో యెదుర్కొంటున్న కష్టాలను అధిగమించలేకపోతున్నారు. కష్టాలను తేలికగా తీసుకుని, నవ్వుతూ వాటిని దాటలేకపోతున్నారు. మీ ఇంగ్లీషు యువకులకీ చతురత స్వభావసిద్ధమైన లక్షణం. ఈ గుణం మా విద్యార్థులలో ఎలాగ కనిపిస్తుంది మరి ?"

నేను చెప్పినదంతా నిజమేనని టెయిటుదొర సమాధాన మిచ్చాడు.

వొకసారి ఆయన్ని వొక విద్యార్థి తనను పైక్లాసులోనికి ప్రమోటు చేయవలసిందిగా ప్రార్థించాడట. తనకు పరీక్షలవుతున్న సమయంలో తన బిడ్డ చనిపోయిందని, తన కా పసిపాప మరణం యెంతో 'దుఃఖం కలిగించిందనీ, అందువల్ల తాను పరీక్షపేపర్లు బాగా వ్రాయలేకపోయా'నని ఆ విద్యార్థి టెయిటుతో మొరపెట్టుకున్నాడట!

ఈ విషయం టెయిటు యెంతో విస్మయంతో నాకు చెప్పినమీదట నేను మా ప్రిన్సిపాలుగారి సంగతి ముచ్చటించాను. విద్యాభ్యాసం చేస్తుండగా విద్యార్థులు వివాహం చేసుకుంటే వారికిచ్చిన స్కాలరుషిప్పులను రద్దుచేయడం ఆయన పద్ధతి. వివాహితులైన విద్యార్థులకు సర్వసాధారణంగా చనువివ్వడం అరుదు.

గ్రీకు రోమను గ్రంథపఠనమువల్ల రినేజాన్సుదినములలో యూరపులోని అన్ని దేశాలలోనూ స్వదేశీయ సారస్వత విజృంభణము వొక్కమారు ప్రతిభావంతమైనదిగదా, అట్లే ఆంగ్లుల ప్రసిద్ధ సారస్వత ప్రచారంవలన, విద్యాప్రభావం వలన, అట్టి విజృంభణము, మన దేశభాషలలో చెప్పుకోతగ్గ ఫలిత మేమీ కానరాకపోవడం వింతగా తోచడంలేదా? ఇందుకు కారణం మీరేమని ఊహిస్తున్నారని ప్రశ్నించాను.

ఈ దృష్ట్యా ఆయన ఆలోచించి దీనికి సమాధానమీయకుండెను : "మళయాళీ భాషలో చెప్పుకోతగ్గ నవలే వెలువడిందికదా, మరి."

"దీని నంతవిశేషంగా చెప్పుకుందుకు కారణం మరేమీ లేదు ; వొక యూరోపియను ఆ నవలను అనువదించడమే! మదరాసులోవున్న మళయాళీ మిత్రులతో యీ నవలను గురించి చర్చించాను. వారి దృష్టిలో యీ నవలేమీ గొప్పది కాదు !"

"ఆ నవలలో మంచి హాస్య సంభాషణ లున్నాయ్ ! వొక విద్యావిహీనునికీ, విద్యావంతునికీ మధ్యజరిగిన సంభాషణ హాస్యంగా లేదూ ?"

"కొందరు యూరోపియనుల కీ నవల యెందుకు నచ్చుతుందో నాకర్థమయింది. వాళ్ళకి హాస్యమంటే అభిరుచి హెచ్చు. కాని నవలా శైలిలోనూ, వస్తు నిర్వహణలోనూ యేమైనా సొగసు వున్నదా ? కళా చాతుర్యము వుట్టిపడుతున్నదా ?"

"నాకా సంగతి తెలియదు; బహుశా వుండకపోవచ్చును."

"వొకవేళ యీ నవల బాగున్నదనుకున్నా భాషా వికాసానికి కీవొక్క నవలా సరిపోదు. స్వదేశీయ సారస్వత విలుప్తతకు కారణం వొకటై వుంటుందనుకుంటాను. సాహిత్య పాఠములలో విద్యార్థులకు శైలిలోను,

వస్తువిన్యాసములోను యిదిమంచీ యిది చెడ్డ అని విడదీసి వాటి బాగోగులను బోధింపకుండుట విమర్శగా చదువుట నేర్పకుండుట స్వతంత్ర యోచనా శక్తిని పురికొల్పేదిగా బోధనాక్రమముండకపోవుట రసానుభవమూ వివేచనా లేకుండుట కారణమని నా ఊహ కాలేజీ విద్యార్థులకు చెప్పే పాఠాల తీరూ బోధనా పద్ధతులూ చాలా దుష్టంగా వుంటున్నవి

మీరు చెప్పినదంతా నిజమేనంటూ మిస్టర్ టెయిటు తనకు సాహిత్యపాఠాలను చెప్పడం రుచించడం లేదన్నాడు గ్రంథాల పేర్లూ కవులకాలాలనుగురించీ తప్ప మరిదేనికీ బోధించడంలేదనీ యిది చాలా విచారించతగ్గ విషయమనీ అంటూ మిస్టరు టెయిటు 'క్లాసులో విద్యార్థుల కేమీ బోధపడకపోయిందా వెంటనే నిలబడి చెప్పేపాఠాలకు అడ్డువస్తారు

మనం గొప్ప గొప్ప కావ్యాలను విద్యార్థులచేత చదివించడం మంచిది ఏదో వొక యుగపు వాఙ్మయ చరిత్రను పాఠ్యభాగంగా వేస్తే చాలునని నే నన్నాను

టెయిటు దొర యీ విషయం వొకప్పుడు డాక్టరు మిల్లరుకు సూచించగా ఆయన ఇప్పటికే విద్యార్థులు చదవవలసిన పుస్తకాలు తడిసిమోపెడుండగా మరి నాలుగుపుస్తకాలు చదవమని వాళ్ళని బాధించలేం అన్నారట పిల్లలు చాలా పుస్తకాలు చదవవలసివుండినమాట నిజమే కాని మీ సూచనలను ఆమోదించినట్లయితే యీ పుస్తకాల సంఖ్యా తగ్గివుండేది మంచి గ్రంథాలను పిల్లలు చదవనూ చదివేవారు

అవునవును మీరన్నది వాస్తవమే మరి మీరు ఏ యే పుస్తకాల్ని బోధిస్తున్నారు ? మిస్టరు టెయిటు తన టేబిలుమీదవున్న గ్రంథాన్నొకదాన్ని చేతపుచ్చుకుని నన్ను ప్రశ్నించాడు ఆయన చేతనున్న పుస్తకపు ఆకారాన్నిబట్టే అది లాంగ్మెన్సు బుక్కు అయివుంటుందని పోల్చుకోవచ్చును అది లాంగ్మన్సు బుక్కేకదూ ?

సరే మీకు తెలుసునన్నమాటే ఇందులో కంఠస్థం చేయతగ్గ మంచి విషయాలు చాలావున్నాయి అదీ యీ పుస్తకంలోవున్న సొగసు

మా విద్యార్థులచేత బడిలేని టైములో జనరలు పుస్తకాలను చదివిస్తాం కాలేజీ లెక్చరర్లలో ఒకాయన యీ పుస్తకాలను ఎలాగున పఠించవలెనో బోధపరుస్తూవుంటారు

ఇది మహామంచి పద్ధతి

క్లాసులను నిర్వహించడం బహుకష్టమైపోతున్నదనీ విద్యార్థులు వ్రాసే కాంపోజిషనులోని ప్రతిదోషాన్ని దిద్దడం దుస్సాధ్యమవుతున్నదనీ మిస్టరు టెయిటు నాతో అన్నారు విద్యార్థులకాంపొజిషనులో ఏ యే తప్పులు ఉన్నాయో చూపించినంతమాత్రంవల్ల లాభం శూన్యం తమ చేసిన పొరపాటేదో విద్యార్థికి తెలియకుండా పోతున్నది పోని ప్రతి తప్పు దిద్దుదూ కూచుందామాఅంటే అదీ సాగడం లేదు ఇక యూనివర్సిటీ సరేసరి జనరలు యింగ్లీషు పేపరు వూసే అది ఎత్తడంలేదు జనరలుయింగ్లీషు పేపరు వొక అవకతవకగా తయారయింది ప్రశ్నా పత్రాలలో ఏది అడగాలో ఏది అడగకూడదో ఎవరికీ బోధపడదు అంతా అయోమయం ఎక్జామినర్ల యిష్టాయిష్టాలపై యివి ఆధారపడుతున్నాయి

మదరాసు కాలేజీలలో వున్న ప్రొఫెసర్లు తమ విద్యార్థులకు బోధించే పాఠాలకంటె హెచ్చు విషయాలను మేము మా విద్యార్థులకు బోధిస్తున్నామని నే నన్నాను మదరాసు ప్రొఫెసర్లు ఎక్జామినర్లుగా వుండడంవల్ల మాకు వుండే శ్రమదమాదులు వారికుండవు స్కీట్సు శబ్దశాస్త్రమూ కెల్లెన్సు వాక్యరచనాపద్ధతీ మదరాసు ప్రొఫెసర్లు

యింకా తమ విద్యార్థులకు చెప్పనేలేదట ! నాలుగయిదేళ్ళ క్రిందటే ఆ గ్రంథాలను మా విద్యార్థులకు పాఠం చెప్పి, వాటిపై నోట్సు తయారుచేసి యిచ్చాను. వింత యేమంటే, నిరుడూ, యీయేడూ సీక్సులు మీద విద్యార్థులను ప్రశ్నలు అడిగారు. కెల్లెను గ్రంథంపై ఒక్క ప్రశ్న కూడా యింతవరకూ రాలేదు".

కొంతసేపు ప్రసంగించిన తదుపరి, తాము పాఠములు చెబుతుండగా వినవలెనని వున్నదని మిస్టరు టెయిటును సూచన ప్రాయంగా కోరితిని. నా కోరికను మన్నించినఎడల నేనెంతో కృతజ్ఞుడనని చెప్పితిని. తనకు ధర్డుఅవరు యింగ్లీషు క్లాసువున్నదని చెబుతూ, టెయిటుదొర నా సూచనకంత అభిముఖుడను కానని సూచించాడు. మరి నేనా విషయం ప్రస్తావించక అంతటితో నా కుతూహలాన్ని వొదులుకున్నాను. కాని లీనార్డు దొర పాఠములను బోధిస్తుండగా వింటిని. ఆయన చాలా అసమర్థుడు. పాఠాలను బొత్తిగా చెప్పలేడు. మిస్టరు టెయిటునుగూర్చి గొప్పగా వింటిని. కొంచెం మోటుమనిషనీ, కోపిష్ఠి అనీ పిల్లలు అంటారుగాని చాలా మర్యాదస్తుడుగా కనపడ్డాడు. నాతో అదేపనిగా మాట్లాడినాడు. అయితే అది వాచాలత కాదు. నేను చాలావరకూ అనేక విషయాలను ప్రస్తావించి ఆయనను సంభాషణలోనికి దించితిని. ఆంగ్ల, ఆంధ్ర భాషావిషయాలు వచన భేదాలను గురించి ఆయనకు తెలియచేశాను. కాలేజీలోవున్న కన్నడభాషాపండితునితోగూడా కొంతసేపు ప్రసంగించితిని.

మా సమావేశానంతరం, యిక సెలవు పుచ్చుకుంటానని నేనే మొదట కుర్చీలోంచి లేచాను. టెయిటు దొర చాలా ఆప్యాయతతో కరస్పర్శ కావించాడు. ఇంతసేపూ ఏవేవో విషయాలను ముచ్చటించి ఆయన పనికి ఆటంకం కలిగించినందుకు మన్నించవలసినదిగా కోరాను. "కాదు కాదు ; మీతో సంభాషించడంవల్ల నా కెంతో ఆనందంగా వుంది. మీ పరిచయం కలిగినందుకు నాకెంతో సంతోషం."

6 ఏప్రియల్, శనివారం :

ఈ వేళ ఉదయం ప్యాలసును చూస్తిని. భవనం చాలా అందంగా వుంది. కాని లోపల వస్తు సామాగ్రి విజయనగరంలోని మోతిమహలుకు తీసికట్టే. మహలు కొన్ని చోట్ల హుందాగా కనిపిస్తూ ప్రశాంతతతో తులదూగుతున్నది. మేడ మెట్లలో కొన్ని ఔకుగానూ అందవిహీనంగానూవున్నవి. బల్లలతో కట్టిన వరండా. అదీ బాగులేదు. మహలులో చెప్పుకోతగినన్ని వర్ణచిత్రాలులేవు. మహారాజావారిలైబ్రరీలో అట్టే పుస్తకాలు లేవు. వున్న ఆ కొన్ని పుస్తకాలయినా కులాసాకి చదువుకునే నవలలు. పేలసు వొక తమిళపిళ్ళే అజమాయిషీకింద వుంది. అతను ధరించిన బట్టలు దరిద్రంవోడుతూ వున్నవి. పేలసు గేటులను మూసివుంచమనీ, ఎవరినీ లోనికి రానీయవద్దనీ మహారాణి హుకూం జారీ చేసిందట ! ముందే నాకీ సంగతి తెలిసివుంటే, నేనింతదూరం వచ్చేవాడినీకాను ; లోనికి వెళ్ళేవాడినీ కాను.

పిళ్ళే అంటే అందరికి ఎంతో ప్రేమ; గౌరవం. మహారాణికి ఇంగ్లీషు, కన్నడం, తెలుగు చక్కగా వచ్చును. ఈ మూడు భాషలలోనూ ధారాళంగా మాట్లాడగలదు. వ్రాయగలదు. ఆవిడ భాషాసంపన్నతకు మనదేశం గర్వించవచ్చును. ఆమెకు అయిదుగురు పిల్లలు. వీరి కుటుంబం వర్ధిల్లాలనీ, తమ తల్లిదండ్రులవలె, పిల్లలు కీర్తి ప్రతిష్టలు ఆర్జించుకోవాలని నా కోరిక.

ఈ మహారాజు చాలాకాలం క్రితం కలకత్తాలో మరణించాడు. మా మహారాజావారి భవనంలో అతిథిగావుంటూ మందు పుచ్చుకునేవాడు. జబ్బు నిమ్మళించలేదు. ఆయన మరణించాడని ఒకనాడు మా మహారాజావారికి టెలిగ్రాంవచ్చింది. తన మిత్రుని మరణవార్తవిని మహారాజావారు యెంతో విచారించారు. ఆయనంటే యీయనకెంతో గౌరవం.

తనభర్త మరణానంతరం, మహారాణి, కలకత్తానుంచి వెళ్ళిపోవస్తూ తన కృతజ్ఞతను మా మహారాజావారికి తెలియచేయవలసినదిగా బాబూసాహేబును కోరింది; ఆయన అవిధంగానే తెలియచేశారు. “కలకత్తానుంచి తమ స్వస్థలానికి బయలుదేరుతూ మీకు తమ కృతజ్ఞతను తెలియచేయవలసినదిగా మహారాణి అభ్యర్థించింది. తమభర్త తన అవసానదశలో మీ బసలోనే వున్నందుకు, మహారాణికి కొంత ఊరటకలిగింది. ఇదివరకటివలెనే, ఇప్పుడూ ఎప్పుడూ మన రెండు కుటుంబాలకూ గల స్నేహం వర్ధిల్లగలదని ఆమె ఆశిస్తున్నది.”

మహారాణి వాక్యాలలోగల సౌహార్దమునకు మా మహారాజావారు మిగుల ఆనందించారు.

కీ.శే. మహారాజు ఏమంత చెప్పుకోతగ్గ ధీశాలీ, పండితుడూ కాదు.

♦ ♦ ♦

మ్యూజియమును చూడ వెళ్ళితిని. అక్కడవున్న ఆఫీసరు చాలా మర్యాదస్థుడు. మ్యూజియములోని దంతపుపని మిగుల బాగున్నది. విజయనగరం మహలులో ఉన్నవాటికంటె యిక్కడివే సొగసుగా కనబడుతున్నవి.

♦ ♦ ♦

బ్రష్‌తో రాతిపలకను చక్కగా తుడిచి నీళ్లతో కడగవలెను. కాగితమును నీటిలో ముంచి, పైకితీసి, శాసనపు పలకమీద జాగ్రత్తగా నిండుగాపరిచి, బ్రష్‌తో వొత్తవలెను. శాసనములోని అక్షరములు కాయితంమీద పడేవరకు బ్రష్‌తో అదమవలెను. నీళ్లలో కాగితాన్ని ముంచేటప్పుడు దానిని టబ్బులో బాగుగా వుంచాలి.

నౌకరు మొదటి నాసిక్ పేపరును వుంచాడు. దానిపై ప్రింటింగు పేపరును పరిచాడు. రాయి మోటుగా వుండి అక్షరములు స్ఫుటముగా పడనప్పుడు, వొక సీసాలో దీపపుమసీ, యింకుపొడరూ వేసి సిరావలె తయారయేటట్టు నీళ్ళుపోయాలి. పేడ్‌పై కొద్దికొద్దిగా యీ సిరాను చిమ్ముతూ మెల్లగా వొత్తవలెను. అక్షరములు స్పష్టపడేవరకూ అలాగున యింకును పోస్తూనే వుండవలెను.

....

ఈ వేళ సాయంకాలం రైలులో వొక పటాలం వెళ్ళిపోతుండగా చూశాను. సిపాయిలను సాగనంపుటకు వారి బంధువులు వచ్చారు. బంధువులు, కుటుంబస్థులు మిగుల దుఃఖిస్తూ వుండిరి. చాలా హృదయ విదారకమైన దృశ్యం. సిపాయీలను యెక్కించుకొని రైలు బయలుదేరింది. ఇవతల నిలబడివున్న తమ ఆప్తులను, బంధువులను రైలు పెట్టెలలో నుండి తొంగి తొంగి చూస్తూ సిపాయీలు జేబు రూమాళ్ళను ఊపుతూ వుండిరి !

* * *

శ్రీ కృష్ణశాస్త్రిగారు చాలా మంచిమనిషి ; ఒకరికి తనకు తెలిసిన విషయాలను చెప్పేందుకు, ఇతరులవలన మరికొన్ని విషయాలను తెలుసుకునేందుకు సదాసంసిద్ధులు. మనిషిలో లేనిపోని నటన, భేషజమూ లేవు.

కాని ఆయన యివాళ వస్తానని చెప్పి యింకారాలేదు. ఇక నాకు మిగిలినదల్లా వెంకయ్యగారి సాన్నిధ్యమే. ఈయనకు నాపనిమీద శ్రద్ధలేదు ; సానుభూతీలేదు. ఎప్పుడో యేదో పురావస్తు తత్వశాస్త్రవిషయాలలో మునిగి తేలిపోతున్నట్టూ, తనకేమీ తీరిక లేనట్టూ ప్రవర్తిస్తాడు. తనశక్తి సామర్థ్యాలను గురించి తానే కొంచెం గొప్పగా పొగుడుకుంటూ, కాస్త యీర్ష్య ప్రదర్శిస్తూవుంటాడు. మనిషికి యీసు లావు. రికార్డులు చూస్తానయ్యా బ్రహ్మదేవుడా అంటే, అవి చూడ్డానికే ఆయన నాకవకాశమీయలేదు.

ఇలియటుదొరగారి తెలుగుశాసనసంపుటి కావాలని అడిగితిని. హుల్ట్సు దొరగారు వాటిని తీసుకువెళ్ళి వుంటారని ఆయన సమాధానం. "బెజవాడ, నాదెండ్ల శాసనాల నొకసారి తిలకించమని" వెంకయ్యగారన్నారు. వాటిల్లో నాకు కావలసిన ప్రధాన విషయాలేవీలేవు. సింగవంశపు శాసనాలను కావాలని అడిగాను. "అవీ లేవు; వొకటేదోవుంటే, అది ఎడిటుచేయడానికని కీల్హార్నుదొరకు పంపించాము". ఈ రెండు శాసనాలు సూయిలులో కలవని నేనన్నాను. "అబ్బే ! అది పొరపాటై వుంటుంది !"

మొదటి పదిరోజులు వెంకయ్యగారు, డాక్టరు హుల్ట్సు దొరను పొగడడం తప్పితే, మారుమాటేమీ పలకలేదు. ఆ పది రోజులూ పొగడ్తలతోనే ఊసుపోయింది. "ఆయన గొప్ప సంస్కృత పండితుడు. రాజేంద్రచోళమిత్రుడు గొప్ప సంస్కృత భాషా పాండిత్యం కలవాడు కాదని హుల్ట్సుదొర చెప్పినారు; సంస్కృత వ్రాతప్రతులను గురించి భండార్కరు వ్రాసిన నోట్సు' లలో కొన్ని దోషములున్నట్లు నేను కనిపెట్టాను. అయితే నేనింకా నా సంస్కృతభాషా పరిజ్ఞానాన్ని వృద్ధిచేసుకోవాలనుకుంటున్నాను. చోళరాజరాజుకూ, ఆయన అక్క కుందనదేనికీ మధ్య కొంత సంభాషణను ఊహించి వ్రాయాలని నా అభిలాష. రాజరాజు శక్తిసామర్థ్యాలను, ప్రతిభను ఉగ్గడిస్తూ కొన్ని వ్యాసాలను వరుసగా ప్రచురిద్దామని తలపోస్తున్నాను." ఇలాగ ఎంతోసేపు వెంకయ్యగారు ప్రసంగిస్తూ కాలం వెళ్ళబుచ్చారు.

"తెలుగులో కొన్ని చారిత్రక నాటకాలను నవలలను వ్రాయ తలపెట్టాను. అందుకోసం ఎట్టి విప్రతిపత్తిలేని దక్షిణ భారతదేశ చరిత్ర నాకు అవసరం ; సరియైన చారిత్రక యితివృత్తం, పథకం నా నాటకాలలో నవలలలో స్వీకరించాలని నా తలంపు" అన్నాను. తనకూ యిట్టి ఊహకలదని వెంకయ్యగారు చెప్పారు.

కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలలకు సంబంధించిన శాసనాలను రికార్డులను యీయవలసినదిగా వెంకయ్యగారిని నేను వచ్చిన రోజునే అడిగాను. కాని ఆయన నాకా సదుపాయం కలుగజేయలేదు. నాకు వున్న వ్యవధి చాలా తక్కువ. ఆ కాస్త వ్రైమునీ ఏదో వొక సంభాషణలోనికి నన్ను దించుతూ ఆయన హరించివేశాడు. కాలయాపన చేద్దామనే కాని నే నడిగిన దేమిటో పరిశీలించి యిద్దామనే తలంపు వెంకయ్యగారికే కోశానా లేకపోయెను !

ఒక శాసనంలోని తెలుగులిపిని పరిశీలిస్తూ కొన్ని మాటలకు అర్థం చెప్పవలసినదిగా ఆయన నన్ను కోరాడు. శాసనపు లిపిని పోల్చుకోవడంలో ఆయనకు నాకు చేతనైనంత సహాయం చేశాను.

కరికాలచోళుడు అనేది వొక బిరుదునామమనీ, దానిని అనేకులు ధరించారనీ శ్రీ వెంకయ్యగారి ఊహ. కావేరి నదిపై ఆనకట్ట, లేక వంతెన కట్టినది ఎవరో ఆయనకు తెలియదు. కరికాళచోళుడు బహుశా యీ నదిపై కట్టలు పోయించివుంటాడని ఆయన అభిప్రాయం. కరికాళచోళుని గురించి ఆయన కేమీ తెలియదు. స్థానిక శాసనాలు, దాఖలాలు అంటే ఆయనకు విలువలేదు.

ఇలియటు తెలుగు శాసనముల సంపుటి, యిలియటు దొరగారు ఆఫీసుకు పంపించివేశారు. ఈ శాసనసంపుటిని యెవరూ పరిశీలించినట్టు తోచదు. ఇందులో కొన్ని శాసనములలో దానముల ప్రసక్తి వున్నది. కాని, వాటి మూల ప్రతులు పోయినవి. రెండు వందల సంవత్సరాలకు పూర్వము చేసిన వొక దానమునుగురించిన భోగట్టా యిందు కలదు. బహుశా యిది ప్రక్షిప్తమయి వుంటుంది.

నాకు కొన్ని పేడ్స్, బ్రష్‌లూ కావలసివుంది. ఆయన వీటిని ఆర్డరిచ్చి తెప్పించి నా కీయగలడు గాని, అలా చేయలేదు. డాక్టర్ హుల్ట్సు దొరకు వ్రాసి తెప్పించుకోవలసిందిగా చెప్పాడు. అక్కడి ఆఫీసులో కూచుని నేను సేకరించిన భోగట్టాను యెంతమాత్రమూ ప్రచురించవద్దని వెంకయ్యగారు నన్ను కోరారు. కారణం హుల్ట్సు

దొరగారి అనుమతి లేనిదే నకళ్లూ అవీ ఆయన నా కిచ్చారట. డాక్టరుగారు ప్రివిలేజిలీవుమీద బెంగుళూరులో వున్నారాయో ! కొన్ని శాసనపు నమూనాలకు, ఫోటోగ్రాఫులు యెత్తవలెనని నేను అనుకున్నాను. దానికికూడా హుల్ట్స్‌దొర అంగీకారం అవసరమట ! రాసిన ఉత్తరాలకు సమాధానమిచ్చే అలవాటు హుల్ట్స్ సర్వసాధారణంగా లేదు. "ఇదేమిటండీ వెంకయ్యగారూ" ఆయన "దొరకు పరాకులావండీ! గడియకోలాగ వుంటాడు. నేనేం చేయను?" అని సమాధానం. డాక్టరు హుల్ట్స్ స్వభావ మేమిటో ఈయనకీ తెలియదు. దొరకు దూరప్రయాణాలంటే యిష్టంలేదు. కమానువెళ్ళడ మంటే యజ్ఞం చేసినట్టే.

"పోనీ సూయిలుదొర సంపుటాలు వొకసారి చూడనిద్దురూ" అని అడిగాను. అవి యేమిటో ఆయనకు తెలియదు !

"సరే, గవర్నమెంటు యీ మధ్యనే సేకరించిన శాసనాలూ దానిమీద, వ్రాసిన నోట్సూ, వుంటే యియ్యండి"

"ఇదీ ఆయనకు తెలియదు. "బహుశా 'రావు' గారు పట్టుకుపోయి వుంటారేమోనండీ" అని సమాధానం.

"కనుక్కోలేక పోయారామరి ?"

"కనుక్కున్నానండీ. రావుగారి అసిస్టెంటు నడిగితే అవి తన ఆఫీసులో లేవన్నాడూ !"

రావుగారు పండితుడుకాడనీ, ఆయన చేసే పనల్లా భవనం జాగ్రత్తగా వుంచడమనీ, శాసనాలను చెడిపోకుండా కాపాడడమనీ మిస్టరు టయిటుగారు యిదివరకొకసారి నాతో చెప్పారు.

నటేశానికి శాస్త్రీయ పద్ధతుల ప్రకారం కార్యభారాన్ని నిర్వహించడం చాతకాదట. మనిషికీ శాస్త్రీయ పద్ధతుల ఆలోచనల కంటె ఊహాగానం విపరీతమట. ఆయన "జానపద చరిత్ర" కేవలం ఊహాగానం. ఇలాంటి కేవల ఊహలపై రచించిన గ్రంథంవల్ల యెట్టి ప్రయోజనమూ లేదు. శాస్త్రీయపద్ధతులు వొదిలిపెట్టి ఊహలతో పరిశోధనలను సాగించడంవల్ల లాభం కనిపించదు.

ఆఫీసులో భోగట్టా సంపాదించడం బ్రహ్మాండం. ఆ మాటా యీమాటా చెప్పి, కేవలం యుక్తిగానూ, పదేపదే నొక్కి నొక్కి ప్రశ్నిస్తూ వొత్తిడిచేయడంవల్లనూ ఎలాగైతేనేం, కొంత సమాచారం సంపాదించగలిగాను.

కోటరాజులనుగురించి వెంకయ్యగారి కేమీ తెలియదు. రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డిరాజులు వియ్యంవల్లకాక కేవలం కొండవీటి రెడ్డిరాజులను జయించి రాజ్యాన్ని స్థాపించారని ఆయన ఊహ. ఈ విషయంలో శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారి అభిప్రాయమే నిజమైనదని ఆయన భావం. రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డిరాజులు కోమటి వేమారెడ్డితో యుద్ధం సలిపినమాట నిజమే ;

గణపతి, "మహామండలేశ్వర" అనే బిరుదు వహించుటకు కారణమేమి ? చోళులు అనంతరం, కాకతీయులు పరాక్రమవంతులయిరని, ప్రసిద్ధికెక్కిరని వెంకయ్యగారికి తెలియదు. "ఇటీవలనే ఇండియను ఆంటిక్వరీ" వాల్యూములో తూర్పు చాళుక్యలపై ఫ్లీటుదొర వ్యాసం వ్రాసిరిగదా? సాగివంశస్థులను గురించి మీ కేమైనా భోగట్టా తెలుసునా ?"

"ఉహుఁ !"

విజయనగర పరిపాలకులలో ఆఖరివాడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. ఆయన తరువాత వచ్చిన రాజులు కొన్ని గ్రామాలను మాత్రమే యేలినప్పటికీ తాము మహాచక్రవర్తులమని ప్రకటించుకొన్నారు.

పరిశోధనకు తెలుగు అసిస్టెంటు నొకరిని నియామకం చేయవలెనని ఇందుకు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులును నియమించవలెనని హుల్ట్స్‌దొర మొదట అభిప్రాయపడ్డాడు. కాని ఆంధ్రదేశంలో పరిశోధించవలసిన శాసనాలు మిక్కుటముగా లేవని భావించి శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారిని తరువాత నియమించాడు.

నాకే ఆశలూలేవు ; నాకు విశ్రాంతి కావాలి. సాహిత్య కృషిని, కొనసాగించడ మొకటే నా ఆశయం. అయితే సాహిత్య రచనను నేను సర్వస్వతంత్రుడుగా వుంటూ సాగించవలెనని నా అభిమతం.

నర్ప్యులరు రిపోర్టులనుగురించి మ్యూజియములో విచారణ చేశాను. ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాలో ప్రచురింపబడేవాటికి పేజీకి అయిదు రూపాయల చొప్పున యిస్తారట. ఆయన శాసన పరిశోధక డిపార్టుమెంటులో ఉద్యోగానికి దరఖాస్తుపెట్టాడట. "నా దరఖాస్తుమీద ఏమీ రిమార్కులు రాశాడో హుల్ట్సు దొర ! గవర్నమెంటు నా జీతం హెచ్చించింది. ఇప్పుడు రెండు వంద లిస్తున్నారు. ముందుముందు రెండువందల యాభైదాకా పెరుగుతుంది."

ఈ హుల్ట్సుదొర పెద్ద పండితుడేమీ కాదని శ్రీనివాసయ్యంగారు చెప్పారు. ఈ పదవిని పెర్మనెంటుచేయవలసిందిగా ఆయన దరఖాస్తు పెట్టాడట. లేకపోతే పెన్షనైనా యివ్వండన్నాడట. ఇంతవరకూ ప్రభుత్వం యిందుకు సమాధానం చెప్పలేదు. అతనీ పదవిలో వుండేదీ లేనిదీ అతనుచేసే పనిని బట్టి వుంటుందని ప్రభుత్వం ఆయనకు సూచిస్తున్నట్లుంది. అందుకే దొర పిటీషనుమీద యేమీ మాట్లాడలేదు.

పినవీరన్న, అప్పన్న మంత్రులనుగురించి కొంత భోగట్టా చెప్పవల్సిందిగా నన్ను ఆయనకోరాడు. సరేనని అంతాచెప్పాను.

7 ఏప్రియల్, ఆదివారం :

రైలు బెంగుళూరునుంచి మద్రాసు వచ్చేసరికి యింకా భళ్ళున తెల్లవారలేదు. సెంట్రలు స్టేషనులో కాఫీతాగాను. స్పెన్సరు హోటలునుంచి టెలిఫోను చేస్తిని. కాని సెంట్రలాఫీసు నుండి ఏమీ ప్రత్యుత్తరం రాలేదు. ఇంకా బాగా తెల్లవారక పోవడంవలన ఆఫీసుకు ఎవరూ రాలేదనుకుంటాను. ఇంతవేగిరం బసనుంచి స్టేషనుకు బండీవచ్చే సాధనమేమీలేదు. త్వరగా యింటికిపోవడం మంచిదని, వొక గుర్రపుబండీని కుదుర్చుకున్నాను. తీర గుర్రపుబండీ యెక్కేసరికి, గేటు అవతలవున్న సార్జెంటు వొకడు, బండీని అడ్డివేశాడు. 'ఎందుకాపావంటే' 'ప్యాసు చూపించ' మన్నాడు.

"లగేజీని ప్లాటుఫారం అవతలకు వాళ్ళు పోనిచ్చారుకదా, మధ్యన నీ అభ్యంతరమేమిటి ?" అని ప్రశ్నించాను.

"వాళ్ళు పోనిచ్చారు కనకనే, మిమ్మల్ని నేను పట్టుకున్నాను !"

"నువ్వు పట్టుకుందుకు నేనేం నేరం చేయలేదే ?"

"నేరస్థులు తాము నేరంచేసినట్టు ఎక్కడైనా వొప్పుకుంటారా సార్ ?"

ఈ గలాభా అంతాచూసి బండీవాడు "బేడకాసొకటి వాడిమొహాన పారేయండి ! నోరు కట్టడుతుంద"ని గోసాయి చిట్కా ఉపదేశించాడు.

"బేడకాదు ; వాడికొక్క రోళీకూడా యివ్వను ; ఈ శషభిషలు నాదగ్గర పనికిరావు. పద, వెనక్కి ! బండీ తిప్పు" అన్నాను. తన మంత్రం పారేటట్టులేదని గ్రహించాడు కాబోలును సార్జెంటు, మరి మారుమాటాడకుండా మా బండీని ముందుకు పోనిచ్చాడు!

బెంగుళూరులో నాయుడిగారి బంధువులు నన్నెంతో ఆదరించి గౌరవమర్యాదలను కనపరిచినారు. బెంగుళూరు మనుష్యులు చాలా నాగరికులు ; మర్యాదస్థులు ; అందరూ నన్ను ఎంతో మన్నన చేశారు.

♦ ♦ ♦

శ్రీ శ్రీనివాసాచారిగారు మాకొక ముచ్చటను చెప్పారు. బొమ్మాడి గ్రామంలో ఆయన ప్రవర్తించిన విధం, ఆయన వ్యక్తిగౌరవానికి తగినట్టులేదని నా అభిప్రాయం.

♦ ♦ ♦

లా కాలేజీ విద్యార్థులు యేర్పరుస్తున్న సమావేశానికి రావలసినదని శ్రీనివాసాచారిగారికి, మిత్రుడు సుందర్రావు పంతులు వొక ఆహ్వానాన్ని పంపించాడు. బి.యల్. డిగ్రీ పరీక్షలో ఎన్నికైన మార్కులతో ఉత్తీర్ణులైన శ్రీవేపారామేశంపంతులును అభినందిస్తూ వొక వెండికప్పును బహూకరించవలెనని లా కాలేజీ విద్యార్థులు యీ సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. నేను బెంగళూరునుంచి తిరిగి వచ్చినట్లయితే, నన్ను కూడా వెంట తీసుకురావలసినదని మరీమరీ నాతో చెప్పవలసినదని సుందర్రావుగారు, శ్రీనివాసాచారిగారికి చీటీ పంపినాడు. నాకు సభకు వెళ్ళడానికి బడలికగా వున్నమాట నిజమే కాని, వెళ్ళకపోతే నాకు వారిపై సానుభూతిలేదని దురభిప్రాయపడతారని నేనూ హాజరైతిని. మిత్రుడు సుందర్రావుకు నాలెక్చరు చదివి వినిపించాను. ఆయన సమావేశపు ఉద్దేశాన్ని నాకు తెలియచేయగా నేను చెప్పాను; "దీనిని పెద్ద ఆర్భాటంగానూ, గోరంతలు కొండంతలుగానూ ప్రదర్శించినట్టయిదే తెలుగు వాళ్ళు చాలా వెనకబడి వుండడంవల్ల యీ విజయాన్నింత ఘనంగా చెప్పుకుంటున్నారని యిక్కడివాళ్ళు అనుకుంటారు. పరీక్షలో చక్కగా ప్యాసయిన అభ్యర్థిని అన్నివిధాలా ప్రోత్సాహించవలసిందే ; కాని ఆ అభ్యర్థిని సహజంగా మనోదౌర్బల్యం వుండివున్నట్లయితే, మిత్రుల లేనిపోని పొగడ్తలవల్ల అతనికి అనవసర భేషజం కొత్తగా వస్తుంది. అతని జీవితం మున్ముందు విఫలమవుతుంది. ఇందుకు మిత్రులు అనుసరించిన మార్గాలే కారణం కావచ్చును. విద్యావంతులమని చెప్పుకునే మన స్వదేశీయులకు లేనిపోని అతిశయం, నటన, భేషజం పరిపాటి అయిపోతున్నవి. ఇవి, వారికి మానసికమైన వొక అత్యవసర గుణాలుగా కనిపిస్తున్నాయి. ఈ దుర్గుణాలను యెంత వేగిరంగా మొగ్గలో తుంచితే అంత మంచిది. దక్షిణ దేశంలో పాండిత్యమనేది ఉపకారానికి బదులు, అపకారం చేస్తోంది. ఇది ఎంతో హానికరంగా పరిణమిస్తోంది. కాస్తో కూస్తో పాండిత్యముంటే చాలును ; లేదా అతను తగుమాత్రపు ఘనతను సాధిస్తేచాలు,, ఇక మనవాళ్ళు అదేపనిగ అతన్నికీర్తించడానికి యెగపడతారు. అతన్నొక "ఆదర్శపురుషునిగా" శ్లాఘిస్తూ అతని అభిమానులు వింజామరలు వీస్తూ పొద్దుపుచ్చుతారు. అంతటితో ఆయన తనను తాను అభివృద్ధి చేసుకుందుకు యేమాత్రమూ ప్రయత్నించడు. ఆయన అభిమానులు ఆయనలో వుండే సుగుణాలనుకాక దుర్గుణాలను అనుకరిస్తారు. ఈ సందర్భంలో శ్రీ వీరేశలింగంగారి అనుచరులను వొక ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చును.

అయితే శ్రీ వేపా రామేశంపంతులు భేషజపరుడుకాడు. అందుకు నాకెంతో ఆనందంగా వుంది. ఆయన నిర్మొహమాటి. నిష్కర్షగా, సాదాగా మాట్లాడతాడు. మనిషిలో దాపరికం ఏమీలేదు. ఈ సుగుణం సాధారణంగా మనలో చాలామందికి మృగ్యం. వినయసంపన్నుడు. ఆయన తన విద్యార్థి జీవిత ఆదర్శాలను, తన ఉపజ్ఞను, శక్తిసామర్థ్యాల లోతుపాతులను సరిగ్గా అంచనావేసుకుని నడుచుకున్నట్లయితే, యెంతో మేలు సిద్ధిస్తుంది. ఆయన భవిష్యత్తులో చక్కగా రాణించగలడనే నా నమ్మకం. అయితే యీ రాణింపు ప్రస్తుతం మన మదరాసు కేసరులని చెప్పబడేవారి 'ఘనత'ను పోలివుండదనే ఆశిస్తున్నాను.

ఈ అభినందన సభకు అధ్యక్షత వహించవలసినదిగా మొదటనన్ను కోరవలెనని అనుకున్నారట. కాని నేను బెంగుళూరులో వున్నట్టు తెలిసినమీదట, శ్రీ శ్రీరాములుగారిని అధ్యక్షులుగా వుండవలసినదని అభ్యర్థించారు. శ్రీరాములుగారు బి.ఏ., బి.యల్., హైకోర్టులో ప్రాక్టీసు చేస్తున్నారు. మచిలీపట్టంజిల్లా నివాసి.

మీటింగునాడు నేను వేసుకున్న దుస్తులు చాలా అందవికారంగా వుండెను మీటింగుకు వెళ్ళి కుర్చీలో కూచునీ కూర్చొనగానే అధ్యక్షులు నా దగ్గరకువచ్చి ఈ సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించే అర్హులు ఎవరైనా వున్నారా అంటే వారు తమరే అన్నారు

అధ్యక్షత వహించడమనే చికాకు కలిగించే బాధ్యత తప్పిపోయినందుకు భగవంతుణ్ణి అభినందించాను సుందర్రావు పంతులు ఉపన్యాసధోరణి యేమీ బాగులేదు మాటలతీరు నిలుపులు సుదీర్ఘం పొగడ్తలు లావు ఈ పొగడ్తలు వింటే మహర్షికి సైతం తలతిరిగిపోతుంది ఇక సుబ్రహ్మణ్యంగారు సుందర్రావుపంతులుకన్న యేడాకులు యెక్కువే చదివాడు ఉపన్యాసధోరణి బాగున్నదికాని విషయం పాడుగా వుంది ఉపన్యాసాలను కావించడమనేది ఆధునికనాగరికత తెచ్చిపెట్టిన దోషాలలో వొకటివలె కనిపిస్తున్నది మంచి ఉపన్యాసమంత చక్కనిదీలేదు చెడ్డ ఉపన్యాసమంత దుర్భరమైనదీ లేదు కాని చాలా ఉపన్యాసాలు విసుగెత్తించేవిగానే వుంటున్నాయి ఈ పొగడ్తల వలన రామేశంపంతులు భేషజాన్నలవరుచుకుంటే అలాగ అలవర్చుకోడనే భావిస్తాను దానికి మన మిత్రులే కారణం నేనీసంగతి సుందర్రావుపంతులుకు తెలియచెప్పాను ఈ సమావేశానికి నేనే అధ్యక్షతవహించి వున్నట్లయితే అసలు విషయాలను పక్కదారులకు పోనిచ్చే వాడినికాను సరియైన మార్గమేదో వివరించి చూపించి వుండేవాణ్ణి

నేను ఇంటికి వెళ్ళేముందు రామేశంపంతులును కలుసుకుని అతని లోతుపాతులను గ్రహించాలి

నే నాయన్ని ఒకరోజున విందుకురమ్మని ఆహ్వానించాను కాని ఆయన యెందువల్లనో రాలేదు సుందర్రావుపంతులూ కవిమిత్రుడూ వచ్చారు కవిగారు తన నవల అరవై పేజీలు చదివి వినిపించారు

సమావేశంనాడు శ్రీనివాసాచారిగారు సభలో గానం చేశారు సమావేశానంతరం మేడమీద వెన్నెట్లో మరికొంతసేపు కొన్ని కృతులను పాడారు క్షత్రియుల విద్యాసమస్యను గురించి వెంకటపతిరాజుగారితో కొంతసేపు సంప్రదించితిని

♦ ♦ ♦

మదరాసులో పకోడీలు బహురుచిగా వుంటాయి

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను ఈవేళ ట్రిప్లికేను వెళ్ళడమే ఎంతో కష్టమైపోయింది జనసమూహంతో దారి అంతా క్రిక్కిరిసిపోయింది ఇసకవేస్తే రాలని ప్రజ అరువత్తిమూరు ఉత్సవం జరుగుతూ వుండెను వచ్చిన జనంలో చూడదగిన చక్కనిమొహం వొకటీ కనబడలేదు స్త్రీలుకూడా అందంగా కనిపించలేదు

10 ఏప్రియలు, బుధవారం

స్కూలాఫ్ ఆర్టుకు వెళ్లితిని పచ్చయ్యప్ప కాలేజీకి అక్కడనుంచి బ్యాంకుకు పోతిని బాలస్వామినాయుడుగారి వద్ద నుంచి తీసుకున్న చెక్కు మార్చుకుని నూట ఎనభైరూపాయలు తీసుకుంటిని అటుపిమ్మట మళ్లీ కాలేజీకి కాలేజీనుంచి ఓరియంటలు లైబ్రరీకి వెళ్ళాను అక్కడ నాపెన్సిల్ పోయింది చెప్పిన ప్రకారం ఆ విద్యార్థి అక్కడకు వచ్చాడు నా సలహాను తప్పక పాటిస్తానని వాగ్దానం చేశాడు

11 ఏప్రియల్, లక్ష్మీవారం :

దళసరైన ఎరుపు మొరాకోలెదరు బైండు కాపీలు పన్నెండు కావాలని శ్రీసూర్యనారాయణగారు చెప్పగా విన్నాను. మిగిలినవి వివిధ రంగులవి. నలుపు, ఆకాశపురంగు, ఆకుపచ్చ, ఊదా, "త్వరగా వాటిని పంపించేటట్టు చూడండి. వీలరు వద్దనుంచి ఫొటోగ్రాఫులు తీసుకోండి. యింకా హెచ్చుకావాలంటే ఆర్డరివ్వండీ. జాగ్రత్తగా పుస్తకాలకు పంపమని వీలరు అండ్ కో., కు తెలపండి. పదిలంగా పేక్‌చేసి, సీళ్ళువేసి సంతకాలు చేసి కట్టుదిట్టంగా పంపించేటట్టు యేర్పాటు చేయమనండి."

12 ఏప్రియల్, శుక్రవారం :

అడ్మిరాలిటీ హౌసులో ఇవాళ గానసభ. త్యాగయ్యగారి శిష్యుడు, శతవృద్ధు రమ్యంగా కొన్ని కృతులనుపాడారు. మనిషి వృద్ధులే అయినా చాలా ఆనందంగానూ, కులాసాగానూ వున్నారు. మిగుల ఉత్సాహి. ఉల్లాసంగా నాజూకుగా కనిపించారు. శ్రీనివాసాచారిగారు తమతో నగరాజారావు, రామచంద్రం, సాహేబు మరికొందరు గానసభకు తీసుకువచ్చారు.

13 ఏప్రియల్, శనివారం :

ఒకరోజున శ్రీనివాసాచారిగారిని వారిబసలో కల్యాణరామయ్యరు కలుసుకుని నాటక ప్రదర్శనాలను గురించీ, రంగభూమిని గురించీ కొంచెంసేపు ముచ్చటించినాడట ! అనాడు తాము ప్రదర్శిస్తున్న నాటకాన్ని చూడరమ్మని ఆహ్వానించగా శ్రీనివాసాచారిగారు నేను వూళ్ళో లేకపోవడంవల్లనూ, ఆయనకు తదితరపనులు వుండడంవల్లనూ నాటకానకు వెళ్ళలేక పోయినారట. ఈవేళ వస్తామని కల్యాణరామయ్యరుకు వాగ్దానం చేశారు. వాగ్దానం చెల్లించుకుందుకు మేం ప్రదర్శనానికి చూడవెళ్ళాము. దారిలో శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులునూ, మాకవిమిత్రుణ్ణీ కలుసుకుని వారినికూడా వెంటతీసుకువెళ్ళాం; ప్రదర్శనం యేమీ బాగుండలేదు. హాలు నిండలేదు. నాటక ప్రదర్శనం జరుగుతున్న స్థలం టౌనుహాలు ; హాలులో చాలా కుర్చీలు ఖాళీగానే పడివున్నవి. టిక్కెట్ల రేట్లు రెండు ; రూపాయిన్నర, రూపాయి ; రేట్లు తక్కువగా లేకపోవడంవల్ల ప్రేక్షకులు పల్చబడివుంటారు.

హాలులో చూడదగిన ఆసక్తి కలిగించే దృశ్యం ఆనరబుల్ శంకరనాయరుగారి కుటుంబం. మొదటివరసలో ఒక పెద్ద బెంచీమీద ఆయన కుటుంబీకులు ఠీవిఠీవేసుకు కూర్చున్నారు. నలుగురు కూచోదగిన బెంచీ ; కూచున్న స్త్రీలలో ఒకావిడ అందరికంటె వయసులో పెద్ద. స్థూలకాయం. మనిషి నాజూకుగానే వుంది. వొళ్ళో బిడ్డణ్ణీ పందుకోబెట్టుకుని హాయిగా కూర్చున్నది. ఆవిడ ప్రక్కనే యింకొకామె, వయస్సులో కొంచెం చిన్నదే, చతికిలబడింది. తరువాత కూర్చున్నామె అందరికంటె చిన్నపిల్ల. మళయాళీ పద్ధతిలో చక్కని చీరెలు ధరించారు. దస్తులు చాలా ఖరీదైనవే. ధరించిన నగలుసైతం ఎంతో విలువైనవి ; అలంకరణ ఎబ్బెట్టుగా లేదు. మధ్యన కూర్చున్న ఆవిడచెవులకు కుట్టుపోగులు లేవు. కాని మిగిలిన యిద్దరి చెవులకూ ఎన్నో పోగులు. చూడడానికంత నాజూకుగా లేవు. చెవులకున్న పోగులు చాలా వలంగావున్నవి. స్త్రీలను, వారి ఆచార పద్ధతులనుంచి మళ్ళించడం కష్టమేకాని, చెవులకు అన్నేసి కుట్టుపోగులు, ఆభరణాలు పెట్టుకోవడమనే అలవాటును మాన్పించవలసివుంది. ఈ కాలంలోకూడా యీ అలవాట్లేమిటో! ఈ పద్ధతులను త్యజించవలసినదిగా గట్టి కృషి చేయాలి. వారిలో అందరికంటే చిన్నపిల్ల చాలా బక్కపల్చగా వున్నది. కళ్ళు చేపకన్నులను పోలివున్నవి.

నాటక ప్రదర్శనం పాడుగావుంది. దీనిని యీ మహిళలు ఏవిధంగా అనుభవిస్తూ ఆనందిస్తున్నారో గమనిద్దామని నాకు కుతూహలం కలిగింది. చిన్నపిల్ల అమాయిక. ఎంతో వినయవిధేయతలుగలపిల్లవలె పొడకట్టింది. రంగభూమిమీద వొక అసంబద్ధ సన్నివేశం తరువాత యింకొకటి అలాగున ప్రదర్శింపబడుతూనేవున్నది. ఈ అసంబద్ధ సన్నివేశాలను, దృశ్యాలను, నటననుచూసి యీ చిన్నపిల్ల ఏవిధంగా భావిస్తున్నదీ, ప్రతి చలిస్తున్నదీ గమనించవలెనని ప్రయత్నించాను.

సీనులు పాడుగావున్నాయి. తెరగుడ్డలు మరీఅసహ్యం. అభినయం! దానిని యేమనాలో నాకే బోధపడడంలేదు. ఈ దుర్భర పరిస్థితిని వర్ణించడానికి తగిన విశేషణం భాషలో అగోచరం.

మొట్టమొదట అనసూయా, ప్రియంవదల సంగతి. తాటకిలాటి శరీరాలు ; చెప్పలేనంత మోటుతనం. అనాగరకత హెచ్చు. సొగసైన లాలిత్యంగల శకుంతల చెలికత్తెలుగా వీరు తయారయినారు. సున్నితమైన హృదయభావాలనూ, మార్దవమైన అభిప్రాయాలనూ ఠీవినీ హుందాతనాన్ని కలిగివున్న చెలికత్తెల వేషాలు యీ'కోమలాంగులు' వేస్తే నాటకం ఎలాగున వుండవలెనో అలాగునే వున్నది !

శకుంతల పాత్ర ధరించిన కల్యాణ రామయ్యరు కన్యవలె కనిపించకపోతేమానె ! మంచి నడివయస్సులోవున్న స్త్రీవలె చూపరులకు దిగ్భ్రాంతి కలిగించాడు. అతని ముఖలక్షణాలు అతనికే లొంగకుండెను. గుండ్రని కన్నులు. మొహానకు అతికించినట్లు పెద్దగ్రుడ్లు ; ఆటబొమ్మల కున్నట్లు మీదకు యెక్కొచ్చినట్లు వున్నవి. కోపమూ, చికాకూ, రుసరుసలు బహుశా ఏదో అవ్యక్తమయిన అనుకంపమూ తప్పితే అతని నేత్రాలు మరొకభావాన్ని అభివ్యక్తీకరింపజాలవు. మర్యాద, లజ్జ, ప్రేమ, గౌరవము, వినయశీలత, విచారము, విషాదము మొదలైన ఉదాత్తభావాలను వ్యక్తీకరించుటకు అతని కన్నుల తీరు సరిపడదు. ఈ గుణములేవీ అతని నేత్రాలలో మచ్చుకైనా కానరావు. భావప్రకటనకుగల యోజన అతని కనులకు మృగ్యం ; నుదురు కిందకు అణిగి పోయివుంది; చిన్నది; లొత్త, చివరిభాగాలు మరీ చిన్నవి. కనుబొమ్మలు వొకతీరునలేవు. పెదిమలు సన్ననివీకావు. పోనీ కుదురుగ వున్నట్టూ కనిపించవు. మీది పెదవి గుండ్రన. పెదాలూ నోరూ ముందుకు పందెం వేసుకున్నట్టు తోసుకువచ్చాయి. స్తనములు చాలాపెద్దవి. పాపం అతను వాటిని సరిగ్గా అమర్చుకోలేదు. అయ్యరు ఆకారానికి సంబంధించినంతవరకూ యివీ విశేషాలు ; ఇక అతని వాచికం సంగతి. నోరుతెరచి అతను మాట్లాడబోయేసరికి థియేటరు విడిచివెళ్ళిపోదామన్నంత దుర్భరమనిపించింది. గొంతుకవింటే కప్పలు బెకబెకలాడినట్లే ; ఎంతపెలుసు ! మగ వారికంఠమని యిట్టే తెలిసిపోతున్నది. సంగీతవాయిద్యాలు మహాభయంకరం; మార్దవం పిసరంతలేదు. కర్ణకఠోరమైన సంగీతం ! ఈ దుస్సహమైన దిక్కుమాలిన సంగీతాన్ని అతను యెందుకు మానుకోడు ? ఉహుఁ! అలాగ వినిపించి ప్రేక్షకులను రంజింపచేయాలనే అతని అభిమతం !

ఈ మదరాసీలు కల్యాణరామయ్యరు పేరుచెబితే పొంగిపోతారు ; ఉబ్బితబ్బిబ్బవుతారు. బాగులేదన్నవాళ్ళకు బహిష్కారమే. ఇతడు మంచి వ్యాపారస్థుడు. ముందుగా తాను వెళ్ళే స్థలములలో తగు మనుష్యులను కలుసుకుని వారిని ఆశ్రయించి ఆదరణ సంపాదించుతాడు. చెన్నపట్టం విడిచి దక్షిణానికిపోతూవుంటే యితని ప్రసిద్ధిమరీ ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. దీనినిబట్టి మదరాసీలకు 'విచక్షణ', సరియైన విలువలను పోల్చుకునే దృష్టీ లేదని తేలుతున్నది. విజయనగరంజట్టు నాటకములలో అభినయం యింతకంటె బాగావున్నది. బుచ్చిశాస్త్రి కంపెనీవా[illegible] కల్యాణరామయ్యరు జట్టుకంటె అన్ని విధాలా ఎన్నోరెట్లు మెరుగు. అయితే వారికి శ్రీనివాసాచారి తరిబీదు వుండ[illegible] చెప్పకతప్పదు. కల్యాణరామయ్యరువలె రంగభూమి మీద వెంకయ్యగారు అవకతవకగా ఎన్నటికీ అభినయించదు.

అయ్యరుచేసిన మోటుపనులు కొండయ్య చేస్తాడంటే కలలో కూడా నమ్మజాలను. అసలు యితని నాటకపు నోటీసులే అవకతవకగా వున్నవి. ఈతని ప్రకటనలకొక అర్థంపర్థంలేదు. తానొక అసాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడనని ప్రకటించుకుంటాడు. ఈ నోటీసులను అచ్చుముగా అలాగే "పంచ్" పేపరులో అచ్చొత్తిస్తే హాస్యపు ప్రకటనలుగా చలామణీ అవుతవి. "నమ్రత" అంటే అయ్యరు ప్రకటనలలోనే కలదుగదా మరి ! ఈ నాటకపు వాళ్ళకు ఆత్మశ్లాఘన అలవాటు అయినది.

ఇది యీనాడు వారికొక ఫేషను. తమిళుల పద్ధతులు బహుతమాషాఅయినవి. అవకాశము కలిగినచోటల్లా తమ వాళ్ళను తామే పొగుడుకుంటూ ఆకాశానికెత్తుతుంటారు. కల్యాణ రామయ్యరుకు ప్రసిద్ధి యిలాగే కలిగివుంటుంది. అతని రూపు, సందేహంలేదు, చలాకీఅయిన డాన్సింగు గరల్‌వలె వుంది. ఇంతకంటే తక్కువ వయసులో చిన్నతనంలో అయ్యరు కంఠమూ, రూపూ కాస్త బాగావుండేవేమో ! యిప్పటికికూడా తాను తగుదునని ఆడవేషాలు ధరించడం ఎంత మూర్ఖత ! అతని వక్రబుద్ధిని యేమనగలం!

దుష్యంతుడువేషం కట్టిన బుద్ధిమంతుడు బహుశా యీ ట్రూపుకు నాయకుడు కాబోలును. ఈ వేషమునకు ఇతనిని యెంచుకోవడంలో కల్యాణరామయ్యరు ప్రాజ్ఞతను యేమని పొగడగలరు ! పొడుమోహం ; మట్టిబుర్ర. డోకువస్తూ రాక్షసుడిలా దూసుకువచ్చాడు. దయ్యంలాంటి మనిషి. నల్లగా లేదు కాని, వేషధారణ రోతకలిగిస్తున్నది. వేషంమీద రూపం అందంగాకనపడేటట్టు చేసుకోవడం కూడా యెరిగినట్టు తోచదు. సాక్సు, నల్ల ట్రౌజరు, కోటూ వేసుకుని మిలిటరీ ఆఫీసరులాగ దిగబడ్డాడు. దీనికితోడు తలమీద టోపీకూడాను ! మీసాలు పల్చగా సన్నగా వున్నాయి. వేషానికి తగిన మీసకట్టుకాదు. నుదుట తిరుచూర్ణము ; మొత్తంమీద మనిషిని చూసీ చూడగానే, మావేపు సాతానిభిక్షువు జ్ఞాపకంవచ్చాడు. మూతి కొంచెం ముందుకుంటుంది. మీది పెదవి గుండ్రము ; పెదవులలో యిమడని పొడుగుపళ్ళు. ఇట్టి ముఖములో లావణ్యముగాని, చురుకుతనముగాని యేలాగు కనబడగలవు ?

పాపం, అందు కతనేమి చేయగలడు ! ధీమాగాని, చలాకీతనంగాని, రాజపౌరుషంకాని జోడుకంచుకాగడాలు పట్టుకుని వెతికినా అతని ముఖంలో కానరావు. వేషము సరే సరి ! అంతా మోటుతనమే ; యుక్తత అన్నదిపూజ్యం. వెంట్రుకలు కొప్పుగా ముడుచుకుని దానిమీద టోపీవొకటి పెట్టుకున్నాడు. తలవెనుక ముడి ! ఆహా ! వీళ్లెంత మోటుమనుషులు ! కించిత్తు దర్జాకూడాలేదు ; పోనీ ఔచిత్యం అంతకంటే కనిపించదు ! దుష్యంత మహారాజావారులేచి నిలుచుంటే తలముడి ముందుకు పడుతూ వుంటుంది. బోర వెనక్కు వెడుతూ వుంటుంది ! ఆరి వీడి సిగతరగా ! ఏమి వేషం ! ఏమిలోకం ! దుష్యంతుడు ఎంత మూర్ఖుడు ! ఎంత జడ్డి పీనుగ !

మిగిలిన పాత్రధారుల వేషధారణ యేమీ చెప్పుకోనక్కరలేదు. ఇంచుమించు వారికి మంచి దుస్తులు లేనట్టే; ఏ పనులయితే చేయకూడదో, ఏ మాటలను పలకకూడదో అవన్నీ చక్కగా చేసి, పలికి, రంగభూమి అంతాకంగాళీచేసి విడిచి పెట్టారు. ఇదివర కొకసారి నేను చెప్పినట్టుగానే, రంగభూమిమీద కనిపించిన ప్రతి నటుడూ ఏదో సణుగుడు ప్రారంభించాడు. మంత్రాలు, జపాలు, పాటలు ; సంభాషణ మట్టుకు లేదు. నోరు విప్పి మాట్లాడ్డం తప్ప మిగిలిన హంగామా కావలసినంత.

రంగభూమిమీద ఒకనటుడు విశాఖపట్నం చేంతాడంత స్వగతం చెప్పుకుపోతున్నాడు. పక్కనున్న మిత్రుణ్ణి "ఏమిటి నేస్తం యీ తరగనిదుంప ! ఎప్పుడైనా హనుమంతుడి తోక చూశావా ? అన్నట్టు ఇందులో నీకేమైనా బోధపడ్డదీ ?" అని అడిగాను. ఎవరయితే అనర్గళంగా ఉపన్యాసధోరణిలో మాట్లాడుతారో వారు గొప్ప తెలివైనవాళ్ళని, గొప్ప నటులని మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఇది మరాటీ కంపెనీల బాణీ; దీని నొక సూత్రంగా యీ కంపెనీలు

పరిగణిస్తున్నాయి. నటులు పలికే మాటలు కేవలం పాఠం వప్పగించినట్లే విసుగుకలిగిస్తూ కృతకమనిపిస్తున్నవి. ఎంతో కష్టంమీద వొక్కొక్కమాటనే అంటున్నారు. ఈపాటి మహాభాగ్యానికి, కల్యాణరామయ్యరు చంగా బజారుసందుగొందుల్లో ప్రదర్శనాలీయక, ఎందుకీ టౌనుహాలులో నాటకాలు వేయాలని సహజంగా ఎవరైనా ప్రశ్నించవచ్చును ; దీనికి నేనేం సమాధానమీయగలను ? పాపం, అయ్యరు వొట్టి వెర్రికుట్టె ! తాను శకుంతల భూమికను అత్యద్భుతంగా నిర్వహించగలనని భావిస్తున్నాడు. నటులకు వేషం చక్కగా కుదిరేటట్టు చేశానని, కాళిదాసు శ్లోకాలు అమోఘంగా భట్టీ వేయించానుకదా అని అతనిధీమా. వీటికే అతను హెచ్చు ప్రాధాన్యత యిస్తున్నాడు. శ్లోకములన్నీ ఆభాసుపాలు చేసినాడు. శ్లోకం తరవాత శ్లోకం. ఎక్కడా ఎడతెరిపిలేదు ; నించున్న పాటున మనిషిని గొంతుక నులిపి హత్యచేసినట్టు శ్లోకాలను ధ్వంసంచేసి విడిచిపెట్టాడు. దారుణమైన హత్య ! ఇక నా ఓర్మి సన్నగిల్లింది.

కిం శీతలై ః క్లమ వినోదిభిః అనే శ్లోకం దుష్యంతుడు నాటకంరంగంమీద యీడుస్తూ చదువుతూవుంటే యిక భరించలేకపోయాను. నా తీవ్రఅసమ్మతిని తెలియచేసేటందుకో అన్నట్టు కాలిబుటుతో వొక్కసారి నేలనుకొట్టి దురన్యాయం దురన్యాయం అనుకున్నాను. నేను చేసిన యీ అసమ్మతి సూచక ధిక్కారం హాలంతా ప్రతిధ్వనిస్తున్నదా అనిపించింది. హఠాత్తుగా శకుంతల దుష్యంతుడి చెంత చేరుతూ గునుస్తూ సానిపిల్లలాగా టక్కరితనంతో వగలు కురిపిస్తూ తెలుగులో "ననుగూడరా నాథా" అని జావళీ అందుకుంది! ప్రాణం విసిగెత్తిపోయి పాపం, శ్రీనివాసాచారిగారు దిగ్గునలేచిపోయారు. యిదేమిటీ దిక్కుమాలిన శకుంతల !

ఇదివరకు వొకసారి కల్యాణరామయ్యరు ప్రదర్శనం మీద నేను తీవ్రంగా జడ్జిమెంటు చెప్పానని శ్రీనివాసాచారిగారికి బాధనిపించిది. ఆనాడు ఆయన కల్యాణ రామయ్యరు నాటక ప్రదర్శనాలను సమర్థిస్తూ వాదించారు.

నాచెంతనే కూచున్న మిత్రుడు వెనక్కితిరిగి "ఇప్పుడీనాటక ప్రదర్శనానికి కాళిదాసువచ్చివుంటే ఏమనుకునేవాడో!" అన్నాడు.

"మారుమాటాడక యీపాటికి ఏ నుయ్యో, గొయ్యో చూసుకునివుండును !"

ఒక్కచోటమాత్రం అయ్యరు అభినయం బాగున్నది. దుష్యంతుడితో తన చెలికత్తెలు ప్రసంగిస్తున్నపుడు శకుంతల మౌనంగా నిలబడివుంటుంది. ఇలా తానేమీ మాట్లాడకుండా నించున్నపుడే అయ్యరు నటన ఫరవాలేదనిపించింది.

శకుంతల, దుష్యంతుడితో ఇక్కడేమిటి అల్లరి చేస్తావు. అంతా చూస్తారు. బహిరంగం అంటున్నది. సైదు కర్టెను పక్కకు తప్పుకొని, కాస్సేపు అచట నక్కి మళ్ళీ యింకొక సైదుకర్టెనులోంచి తలపైకెత్తి తొంగితొంగి ముందుకు చూస్తూ మునికన్య శకుంతల "అక్కడకు మళ్ళీ నేనెటులపోగల దానను ? నా పూలదండ పోయినదికదా !" అని వాపోతున్నది. వెదుక్కుంటూ యింకొకతె రంగంమీదకు ప్రవేశించింది. దుష్యంతుడు శకుంతలను "నీ కేమి కావలె?" అని ముచ్చటగా అడిగాడు.

"అయ్యో ! నా పూలచెండును పోగొట్టుకొంటినే!"

"ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము. అద్దానిని నేను నీ కొసంగెదను. కాని నీవు నాకొక వాగ్దానమీయవలెను!"

"ఇచ్చెదను!"

"ముందు మాటయియ్యి"

"యిచ్చితిని!"

"అటులైన యిటువచ్చి కూర్చో. పూలచెండును నీ జటయం దలంకరించెద!"

దుష్యంతుడు, శకుంతలకు పూలదండను యిచ్చి ఆమె చేతిని పట్టుకున్నాడు. పట్టుకుని లాగుతూ "నీకరమెంత మెత్తగా నున్నదో!" అని ఆశ్చర్యం వెలిబుచ్చాడు! శకుంతలాదుష్యంతుల ప్రేమాభినయమును చూసి హాలులోకూర్చున్న స్త్రీలు ఫక్కున నవ్వడమారంభించారు.

ఇప్పుడు యింక దుష్యంతుడు రంగభూమిమీద శకుంతల చెంత అభినయిస్తున్నాడు. వివాహితస్త్రీని మానభంగంచేసేటంత దూకుడుగా శకుంతలతో పెనుగులాడుతున్నాడు !

14 ఏప్రియలు, ఆదివారం :

1. తెనాలి రామకృష్ణ.
2. హిందువులు అనుసరిస్తున్న ప్రస్తుత వైవాహిక పద్ధతి సంతృప్తికరముగా వున్నదా.
3. మద్రాసులో విద్యార్థిజీవితం సుఖప్రదంగా వున్నదందుమా.
4. జీవితధ్యేయములు.
5. కేవలము వొకవ్యక్తి గొప్పస్థితిలోవున్నంతమాత్రాన, ఆతనియెడల గౌరవభావము చూపవలెనా.
6. ప్రజల ఐక్యతకు వర్ణవ్యవస్థ అనేది గొప్ప ఆటంకముగానూ, అడ్డుగోడవలెనూ లేదా.
7. మతనమ్మకమనేది ప్రస్తుతము, భారతదేశములో అభివృద్ధి అవుతున్నదా, లేక నశించుతున్నదా.
8. బహిరంగశత్రువు, కపటస్నేహితుడు, వీరిలో ఎవరు ఎక్కువ ప్రమాదకారులు.
9. ఆత్మహత్య చేసుకోవడమనేది మనిషి ధైర్యమునకు హేతువా లేక పిరికితనానికా
10. ఉపజ్ఞాపూర్వకమైన విద్యను గరపడంవలన, దేశంలో నేరముల సంఖ్య తగ్గునా?
11. జీవితపవిత్రత
12. చాంధసత్వమనేది సమాజమునకు హెచ్చు ఉపద్రవము తెచ్చిపెట్టునా

15 ఏప్రియల్, సోమవారం :

పచ్చయప్ప కాలేజీకి వెళ్ళితిని. సభకువచ్చిన జనం యెక్కువగా లేరు. చాలా బెంచీలు ఖాళీగానే వున్నవి. ఏర్పాట్లు బాగులేవు. వేదికమీద కొంతమంది మనవాళ్ళూ, ఆరుగురు యూరోపియనులూ ఆసీనులయిరి. వేదికచుట్టూ చాలామంది తగు మనుష్యులు గుమిగూడిరి. వారి గడబిడ, గాభరా హెచ్చుగానే వుంది.

బిషప్పుగారి ఉపన్యాసము యెంతో చక్కగా వుంది. ధోరణి ఎన్నతగింది. మధురమైన కంఠము. తెలుగుభాష సా[illegible]ని మెచ్చుకుంటూ కొంతసేపు ప్రసంగించాడు. మనిషిలో హాస్య, చమత్కారములు కలవు.

ఉపన్యాసమును ముగించాడు. మిగిలినవారి ప్రసంగములు పాడుగానే వున్నవి. మిస్టరు కూపరు ఓక్లీ ముక్కుకు సూటిగా ఉపన్యసించాడు. ఉపన్యాసములో తనకు సంబంధించిన భోగట్టా జాస్తి. ధోరణి బాగులేదు. ఎవరో కృష్ణమాచారిగారట, నానా చెత్తా మాట్లాడినాడు. విద్యాభివృద్ధిని కోరుతూ 'టోస్టు'ను ప్రపోజుచేసే బాధ్యత

ఆయనమీద పడింది. విద్యావిధానం లోపభూయిష్టముగా వున్నదనీ, దానిని చక్కపరచవలెననీ ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించవలెననీ, ఆయన ప్రసంగించినాడు.

మిస్టరు స్టోనుదొర మాట్లాడుతూ విద్యావిధానము స్వయంపోషకముగా నిర్వహింపబడేటట్లు చూడవలెననీ, విద్యావంతులు తమనుతాము పోషించుకునేశక్తి గలిగివుండాలనీ, ప్రభుత్వం యీ విషయాన్ని తృణీకారభావంతో చూస్తున్నదనీ అన్నాడు.

* * *

సౌవర్సుదొరను సాగనంపుటకు వెళ్ళి అక్కడనుంచి 'చీపాకు'కు బయలుదేరాను. గవర్నరుగారు 'స్టూడెంట్సు హాస్టలు'కు శంకుస్థాపనచేసినసభకు చాలామంది విచ్చేశారు. మిస్టర్ బ్లిస్‌దొర మొదట మాట్లాడిరి. వైఖరి అంతబాగా లేదు. ప్రతీ వాక్యాంతమందున్నూ వొకేవిధమైన నిలుపులతో ధోరణి చికాకు కలిగిస్తూ వుండెను. మహారాజావారిని పొగడుతూ ప్రసంగించినాడు. కాని ఆయన పొగడ్తలు మహారాజా వారి కేమీ రుచించినట్లు కనిపించలేదు. బ్లిస్‌దొర ఉపన్యాసం సుదీర్ఘం.

తరువాత శంకుస్థాపన మహోత్సవం. మిస్టర్ డంకన్ గవర్నరుచేతికి కలశమందించాడు. ఒక ప్లేటుతో ప్లాస్టరును ఒక అందమైన కూజాలో నీళ్ళను తెచ్చి బాలయ్యనాయుడుగారు గవర్నరు కందించారు. కమిటీతరపున రాజావారు శంకువును బహూకరించారు. గవర్నరు ప్లాస్టరును అలది శంకుస్థాపన జరిగినట్లు ప్రకటించారు. శంకుస్థాపనానంతరం వేదికవద్దకు వెళ్ళిగవర్నరు ఉపన్యసించాడు. బ్లిస్‌దొర ప్రసంగముకంటే గవర్నరు ఉపన్యాసము బాగున్నది. కాని జంకుతూవున్నట్టు మాట్లాడాడు. శరీరం ముచ్చెమటలుపోసింది. సభవారితరపున జస్టిస్ సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగారు వందనములు సమర్పించారు. ఉపన్యాస ధోరణి బాగులేదు. చెప్పినసంగతులు బాగులేవు. అతిపొగడిక. అయినా నాగరికముగాను, యుక్తముగాను చెప్పవచ్చునా ; అది మదరాసీలలో మృగ్యము.

♦ ♦ ♦

కోటకువెళ్ళితిని. విజయనగరవంశచరిత్రకు సంబంధించిన ముఖ్యమైన భోగట్టాలు దొరికినవి.

♦ ♦ ♦

శ్రీ శ్రీనివాసాచారిగారి మేనగోడలు గర్భాధాన మహోత్సవమునకు వెళ్ళితిని. దారిలో కపాలేశ్వరుని ఉత్సవము చూసితిని.

డాక్టరు హుల్ట్సుదొరను అడగవలసిన విషయములు :

కోట యేలికలను గురించి మీకేమైనా తెలియునా ?

వీరు జైనరాజులని కృష్ణాజిల్లా మాన్యువలులో పేర్కొనబడినది. అన్నట్టు మొదటి చాళుక్యులు జైనమతస్థులేనా? జైన దేవాలయములో వొక చోళరాజు యేదో నిర్మించినట్లు దాఖలావుంది కదూ?

పూసపాటి మాధవవర్మనుగురించి మీకేమైనా తెలుసునా ?

కాకతి గణపతి "మహా మండలేశ్వర" బిరుదును వహించాడు.

నెల్లూరు రాజునకును మరెవ్వరికి జరిగింది ఆ యుద్ధం? నోటుబుక్కు చూదండి.

తరువాత కంచిని రాజధానిగా పరిపాలించిన పల్లవులు వెల్లూరులో ఏమైనా శాసనము లున్నవేమో చూడండి.

ఇండియను ఏంటిక్వరీ వాల్యూము 6; పేజీలు 226 జమ్మలమడుగు చెంతవున్న గరిశలూరు; వెంపల్లె (అనుమలసముతు)

కావేరిబ్రిడ్జి

తిరువాంకూరురాజులది యేరాజవంశం. గోత్రములు, పాండ్య.

చోళులవంశమూలచరిత్ర ఎక్కడ నుంచి మీకు తెలుసును.

శంభురాజు తెలుగువాడు.

రాజరాజు, రాజరాజగంగయే కారాదా? రెండు తరగతుల క్షత్రియులు.

సూయిలు దొర పత్రములు.

ఇలియటుదొర.

ఎపిగ్రికా ఇండికాలో పేర్కొన్న మాధవర్మ శైల, లేదా శిలావంశస్థుడు.

బుద్ధవర్మ, చిక్కభీమ, మైలపభీమ, అన్నపదేవ, వీరబసవరాజు.

16 ఏప్రియలు, మంగళవారం :

శ్రీనివాసాచారిగారితో కలిసి 'అభిజ్ఞాన శాకుంతలము' చదవడాని కుపక్రమించితిని. నాటకారంభమున తపస్వికన్యల సంభాషణము అభ్యంతరకరము కాదా? కాళిదాసునకు అనాఘ్రాత పుష్పములవంటి కన్యల సౌందర్యమును వర్ణించుట ప్రీతి. వల్కలములను ధరించిన శకుంతల, పుష్పాలంకృత పార్వతి వర్ణనములు.

వనజ్యోత్స్న; నవమాలిక! ఈ రంగము మహా సౌందర్యమైన కవితా రూపకల్పనతో అలరారుతున్నది! కథానాయకుడు మాటున దాగి ఇతరుల మాటలను వినడమనేది నాటకాలలో తరుచు కనిపిస్తూవుంటుంది. ఇది సాధారణమైన కల్పనే.

"ఉవభోగక్షమ" అనే ప్రయోగము అర్థవంతమైనది. సాభిప్రాయము. క్షత్రపరిగ్రహక్షమా; యదార్యమస్యామభిలాషి మే మనః.

తుమ్మెద నిన్ను బాధిస్తూవుంటే మేమేం చేయగలం? నిన్ను రక్షించడానికి మేమెవరమి? ఈ తపోవనాలు రాజుచేత సంరక్షింపబడుతున్నాయి. నిన్ను రక్షించడానికి దుష్యంతుణ్ణి పిలు.

ఎంత చక్కగా వుంది!

రాజు అడిగిన ప్రశ్నకు శకుంతల ప్రత్యుత్తరమీయకపోవడం ఎంతో స్వాభావికముగానూ, సహజముగానూ వుంది.

ఈ కథలోని సంఘటనలు జరుగుతుండగా విశ్వామిత్రుడు యేమిచేస్తున్నట్టు? "పురాకిల" అంటే యెన్ని సంవత్సరాలు? "దేవతలకీ పరతపోభయశీలత యెప్పుడూ వున్నదే" అనే రాజు మాటలు అనవసరం. ఇలా అనడంవలన ఆ పిల్లలకు తనమీద నమ్మక విశ్వాసం యేర్పడుతుందని దుష్యంతుడి ఉద్దేశం.

'వైఖానసం' దీనికి వివిధ విధములగు అర్థములు, అన్వయములు కలవు.

శకుంతల అసంబద్ధప్రలాపినీ " ఎంతసొగసుగా వున్నది వృక్షములకు కలశములతో నీరు పోయుటవలన శకుంతల అలసిపోయింది అలసిన శకుంతలావర్ణనం మనోహరం

అనసూయా ప్రియంవదలకు చదువువచ్చును ప్రియంవద తెలివైన పిల్ల

అబ్బో మేము మేము అని ఏమి రాచరీవి

17 ఏప్రియల్ బుధవారం

రాజుగారు విజయనగరం బయలుదేరారు

ఆవ్‌దాస్ రచించిన ఫ్రెసీవ్స్ అనే నవలను నేనూ శ్రీనివాసాచారిగారూ చదువుకున్నాం ఇది ఒకరివరెండుకు సంబంధించిన క్షణికోద్రేకపూరితమైన కథ ఇటాలియను కొండజాతిపిల్లను యితను పెంచుతాడు ఒక ఇంగ్లీషు వనిత నృత్యమందిరాన్ని చిత్రించడానికై మఠాచారి ఆహ్వానింపబడతాడు తను చిత్తరువును వ్రాస్తుండగా ఆ ఇంగ్లీషు వనితను ప్రేమించడ మారంభిస్తాడు ప్రేమ వ్యవహారం మెల్లగా మందకోడిగా సాగుతుంది మొదట ఆమెను అతను అంతగా మెచ్చుకోడు ఆమె ఎంతో అందకత్తె కథలో చెప్పిందే చెప్పడం టు బీ ఆర్ నాటు బీ పద్ధతి రచనాశైలీ విపరీతం ప్రేమించనా మాననా? అనే వితర్కం విసుగు పుట్టించేటట్టు సాగింది పాత్రల మానసిక అవస్థలను చిత్రించేటపుడు రచయిత్రి తికమకలు పడింది మానసిక తత్త్వనిరూపణ విశ్లేషణ యేమీ సహజంగా లేదు సంభవ మనిపించలేదు పాత్రల మానసికత తత్త్వం యిలాగున వుండడం అసంభవం. ఆమె మంచి ఆస్తిపరురాలు ఇద్దరి ప్రేమకథా యిలాగున వుండగా చిట్టచివరకు యీ ప్రేమికుడు తన పెత్తండ్రి కుమారుడని ఆమెకు తెలియవస్తుంది అతనే తన ఆస్తికి నిజమైన హక్కుదారుడని విదితమవుతుంది ఈ కథ వొక కల్లబొల్లి అతుకులబొంత ఈవిషయం తెలియక మునుపు ఆమె తనను వివాహం చేసుకోవలసిందిగా యేలుకో వలసినదిగా అతన్ని కోరుతుంది ఈ విషయం తెలిశాక నేలమీద పడి మూర్ఛబోతుంది

18 ఏప్రియలు లక్ష్మివారం

బట్లరుకు ఏభైరూపాయలనోటూ వొక పదిరూపాయల నోటూ దాచయిస్తిని

♦ ♦ ♦

ఇవాళ యెందుచేతనోకాని నామనస్సు * దేవరపల్లి వైపునకు పరిపరివిధాల పోతున్నది మా మావగారూ చిన్న బావమరదీ వాళ్ళూ – అన్నట్టు అతనూ ఆ బ్రాహ్మణకుర్రవాడు శాస్త్రులు తెలిసీ తెలియని జ్ఞానం మూర్ఖత ఆగమ్మ కాకి అతనూ జ్ఞాపకానికొస్తున్నాడు ఆహా ఆరోజులు మళ్ళీవస్తే ఎంతబాగుండునోకదా ఇంతకాలమైపోయిన తరువాత వాటిని తలుచుకుంటే ఎంత మనోహరంగా వున్నవి కాని ఆ గతించిన రోజులు కష్టాలతో నాకెంతో వ్యధను కలిగించాయి హృదయానికి మోయలేని భారమనిపించాయి. నిజంగా అవి ఎంతోభారం చెప్పలేనంత భారం అంతో యింతో సంపన్నవంతుడనయేవరకూ నాకష్టాలు గట్టెక్కాయి కావు

నా చిన్ననాటిరోజుల తిరిగి రావలెననే కోరిక యిక నాకు లేదు ఎప్పుడూ ఏదో వొక దిగులు డబ్బులేకపోవడం వల్ల ఎన్నెన్ని చిక్కులు ఆ దుర్దినాలు వెళ్ళిపోయాయి వెళిపోయాయి పూర్తిగా మటుమాయమైపోయాయి అమ్మయ్య ఎట్టి విపత్తు

అయితే నేమి ఆరోజులలో నాకానందం లేకపోలేదు రోజులు మంచి ఉత్సాహంతో గడిపాను తెల్లవారితే దినంయెలాగ గడుస్తుందనే చీకూ చింతా లేనప్పుడే మనిషికి ప్రశాంతి సుఖమూను వొకరిసంపాదనమీద ఆధారపడ్డ మనిషికి యే అనుభవమూ వుండదు

♦ ♦ ♦

పాపం, నారాయణమూర్తి వంటి అంత తెలివైన వ్యక్తికి ఆరోగ్యం తిన్నగా లేకపోవడం యెంత విచారకరం!

చిరంజీవి వెళ్ళిపోయినాడు. ఎంత ముచ్చటైన కుర్రపిల్లవాడు! అతనికి స్కాలరుషిప్పు యిప్పించగలననే అనుకుంటాను. అతనికి మా అమ్మాయినిచ్చి వివాహం చేసివుందును కాని మాపెత్తండ్రికొడుకుకు, అతనికి తన కూతుర్ని య్యాలని వుంది. ఇదే సబబు.

♦ ♦ ♦

పదిహేనోతేదీని వొక వింత జరిగింది. తులుచుకుంటే యిప్పటికీ నవ్వు వస్తున్నది. పచ్చయప్పకాలేజీలో మీటింగుకు వెళ్ళి, యింకా చాలా వ్యవధి వున్నదికదాఅని 'యీవినింగు బజారు'లో తచ్చాడుతూవుంటిని. ఒక పుస్తకాలస్టాలువద్ద ఆగి పుస్తకాలను కొనుక్కొంటూవుండగా అక్కడకొక బికారి వంటివాడు వచ్చి ఆ అంగడి వానికొక కళ్ళజోడు అమ్మజూపినాడు. దానిని షాపువాడు రూపాయిన్నరకు అడగగా, వాడు మూడురూపాలకిస్తానన్నాడు. నేను రూపాయిన్నర యిస్తానంటిని ; వాడు కొంచెము గొణుగుకొని యిచ్చి వేసినాడు. అది వెంటనే కళ్ళకుపెట్టుకొని చూస్తిని. సరిపడలేదు. ఎట్లు సరిపడును? నాకప్పటికి చత్వారమూలేదు; హ్రస్వ దృష్టీలేదు. బూట్సూ, స్పెక్టికల్సుతో యేదో లేనిఘనత వొకటి కొత్తగా వచ్చిపడ్డట్టు, మహాదర్జాగా అవి కళ్ళకు అలంకారంగా వుంచుకొని, కాలేజీలోకి వెళ్ళబోయినాను. కాని ఆ కళ్ళజోడులో దూరపుచూపునకొకముక్కా చదవడమునకొకముక్కా అతికి వుండడముచేత, దృష్టి చెదరి మెట్లమీదనే, ద్వారములోనే జారి చాలా హాస్యాస్పదముగా చతికిలబడిపోయినాను !

♦ ♦ ♦

రవివర్మ చిత్రించిన 'రాధ' బొమ్మను చూస్తిని. మొద్దు మనిషివలె కనబడింది. ముఖములో కొంత అవాస్తవికత; స్త్రీమోము ఆలాగున వుండునా అనిపించుతుంది. కళ్ళు అంత పెద్దవిగావుండడం బాగులేదు. ఎడమకనుబొమచాలా పొట్టి. కన్నులు చారెడేసి. మీదిపెదవికొన కొంచెము అణగారినట్లున్నది. కొంచెమేమి, కాస్త హెచ్చుగానే వంగిపోయివుంది. నోటితీరు నాకేమీ నచ్చలేదు. ఆకారము చూడగానే, మొత్తముపైని చాలా సాధువుగానూ, అమాయికంగానూ కనిపిస్తుంది. మరి, రాధ యిట్టిదా ? ఆమెలో భోగలాలసత్వమూ, చలాకీతనమూ చూసిచూడడంలోనే స్ఫురించవద్దూ ?

19 ఏప్రిల్, శుక్రవారం :

ఏభై రోజులకు బేటా నూరురూపాయిలు, టిక్కెట్లు ఇరవైరూపాయిలు, ఇరవైనాలుగు రూపాయలకు కొన్ని నాటకాలను కొంటిని. బ్రౌనుగ్రామరు వొకరూపాయి, మహారాజావారి ఖర్చులు నూరు.

♦ ♦ ♦

క్రిస్టియను కాలేజీ తెలుగుసొసైటీ ఏర్పాటు చేస్తున్న సభ, సాయంకాలం 4-45 ని॥లకు ; సభకు అధ్యక్షత వహించవలసినదిగా నన్నుకోరినాడు. విషయం : "వార్తాపత్రికల ప్రభావము".

శాకుంతల నాటక పఠనము తిరిగి సాగించితిని.

విదూషకుడు తక్కువ జాతిబ్రాహ్మణుడనుట స్పష్టం. మాటాడే భాషప్రాకృతము. మాంసం భుజిస్తాడు. 'కిం మొదకఖాదనే'? విదూషకుడి కిది మామూలే. హాస్యమేమంత గొప్పగా చెప్పుకో తగిందికాదు.

శరీర వ్యాయామమును కాళిదాసు కీర్తిస్తాడు. వేట దోషమే అయినా అది శరీరానికొక వ్యాయామం, కనుక దానిని సమర్థిస్తాడు.

తపోవనాన్ని విడిచి తనసైనికులను దూరముగా వుండేటట్లు కట్టుదిట్టం చేయమని దుష్యంతుడు, సేనాపతికి ఆజ్ఞయివ్వడం ; ఇది తపోజనులపై రాజునకుగల గౌరవం తెలుపుతుంది.

ద్వితీయాంక ప్రారంభంవలన, శకుంతలయెడల రాజునకు కలిగిన ప్రేమాతిశయంవల్ల అతనికి వేటయందు విముఖత కలిగిందని చెప్పడంతప్ప మరొక ప్రయోజనం కనిపించదు.

"సఖే, న పరిహార్యే వస్తుని పౌరవాణాం

మనః ప్రవర్తతే;"

ఈ మనోభావము వాస్తవిక విషయాలను నిజంగా తెలుపుతున్నదా? అలాగున తెలపకపోయినప్పటికీ, కాళిదాసు తనకాలంలో వున్న రాజులకీఆదర్శం వుండవలెనని అభిలషిస్తున్నాడా? అతనలాగున అభిలషించడం అర్థమే. గతకాలపు రాజుల ఆదర్శాన్ని తనకాలపు రాజులకు కాళిదాసు ఆపాదిస్తున్నాడు కాబోలును!

"వశినాం హి పరపరిగ్రహసంశ్లేషపరాఙ్ముఖీవృత్తిః."

యదార్య మస్యా మభిలాషి మే మనః

ఇంగుదీతైల చిక్కణ శీర్షస్య

తెలుగున 'చిక్క' అనే శబ్దము, "చిక్కణ" అనే సంస్కృత శబ్దమునుండి పుట్టినదా? "చిక్క" సంస్కృతభవమా? గురువులగు కాశ్యపులు ఆశ్రమంలో లేరుకనుకనే బహుశా దుష్యంతుడు తనను వివాహం చేసుకోవలసిందిగా శకుంతలను అడిగివుంటాడు.

రాజు, నీవారధాన్యములలో ఆరవవంతు భాగము యిమ్మని వొత్తిడిచేవచ్చును. రాజుకు పుష్కలంగా ధనం వస్తోంది. కోశాగారం నిండుగానే వుంది. దుష్యంతునిలో కొంత హాస్యచమత్కారము లున్నవి. "తపములో ఆరవవంతు."

అహోదీప్తి మతోఽపి విశ్వసనీయతా వపుషః! అథవా

ఉపన్న మేతదృషిభ్యో నాతి భిన్నే రాజని.

ఇటువంటి గుణములుకల రాజులను కాళిదాసు శ్లాఘిస్తాడు. తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన కవిపోషకుడైన యేలిక నుద్దేశించి కాళిదాసు యీ పొగడ్తలను బహుశా చేసి వుంటాడు.

"కతిపయరాత్రం సారథి ద్వితీయే నాయుధ సధ్రీచా

భవతాసనాధీ క్రియతా మాశ్రమ ఇతి".

సరే ; అందుకని, రాజు ఆశ్రమంలో కొన్ని రోజులు వున్నాడు.

"మొదటైతే కుతూహలం పైకుబికినమాట నిజమేకాని, ఇప్పుడీ రాక్షసుల కథ వినగానే ఒక్కపిసరంత మిగల్లేదు." హాస్య సంభాషణము !

రాజధానినుండి కరభకుడు రాజ ఆజ్ఞను దుష్యంతునికి తెలిపాడు "ఆగామిని చతుర్థే దివసేనిర్వృత్తపారణ ఉపవాసో మమ భవిష్యతి. తస్మిన్ దివసే దీర్ఘాయుషా ఽ. వశ్యం సన్నిహితేన భవితవ్యమితి".

త్రిశంకురివాంతరాళే తిష్ఠ త్రిశంకుని కథ యెప్పుడు జరిగింది? శకుంతలా వృత్తాంతానికి పూర్వమా కాక తరువాతనా ? ఇది ఎనక్రానిజమ్ కాదా ?

ముందుకాలంలో ఎప్పుడోజరిగిన త్రిశంకు వృత్తాంతాన్ని శకుంతలా వృత్తాంతానికి పూర్వమే జరిగినట్టు ఇక్కడ కవి చెబుతున్నాడేమో?

మా ఖలు మాం రక్షోభీరుకం గణయసి?

మహాబ్రాహ్మణ కథమేతద్భవతి సంభావ్యతే?

హాస్యసంభాషణము .

~ రెండో అంకంలో చివరిశ్లోకంవలన దుష్యంతుడు భయంతోనూ గౌరవంతోనూ శకుంతలను చేపడుతున్నట్లు తెలుస్తున్నది

20 ఏప్రియల్ శనివారం

మొన్ననీమధ్య షణ్ముగంచెట్టియారుతో రా కెట్టు కోర్టులో కూర్చున్నాను మాతోపాటు కృష్ణయ్యగారుకూడా వున్నారు ఆయన చాలా ముసలివాడు కళ్ళు ప్రకాశవంతములు ఉత్సాహం అధికం తనకు అరవైఎనిమిదేళ్ళ వయస్సని చెప్పారు త్యాగయ్యగారు నలభైఆరు సంవత్సరాలక్రితం పరమపదించారు ఆయన గురువు రామబ్రహ్మం ఆనందసాగరమె అనే కృతికి అర్ధమేమిటని కృష్ణయ్యగారిని అడిగాను ఈ కృతిని ఆనందసాగర మీదని దేహము భూభారము రామ బ్రహ్మానందసాగరము అని చదువవలెను

భాగవతం దేశంలో నశించిపోతున్నదని ఆయన అన్నారు తమ చిన్నతనంలో ఎన్నో మంచి భాగవతపు జట్టులుండేవట హరికథ దాసులను ఆయనా షణ్ముగంచెట్టియార్‌గారూ ప్రశంసిస్తూ కొంతసేపు ప్రసంగించారు

త్యాగయ్యగారు శ్యామసుందరాంగ అనే కీర్తనను గానంచేస్తూ చనిపోయినారని శ్రీ కృష్ణయ్యగారు చెప్పినారు ఆయన ముడికి నాటి బ్రాహ్మణుడు నారాయణ అనేది శివవరం

♦ ♦ ♦

కృష్ణమరాజుగారు విచిత్రంగా సంభాషిస్తారు యివి అన్ని మాయాపురాణాలు మనుష్యుల్నినరకానికి తోసివెయ్యడానికి వచ్చినాయి అవి వినకూడదు పురాణాలు అన్ని ఐక్య కంర్యం చెయ్యవలె విష్ణుపురాణములు సాత్వికములు బ్రహ్మవి రాజసములు శివుడివి తామసములు అంతర్ముఖులు శివుణ్ణిగాని అన్యదైవములనుగాని పూజించరు మాట్లాడుతున్నప్పుడు రాజుగారికళ్ళలో మందహాసముతొలగి క్రోధభావము కనబడుతూవుండెను మనిషికి చిరుకోపం ఇట్టే నిముషాల మీద విరుచుకు పడతారు సంభాషలో ప్రశాంతత లేదు మాటలను యీడుస్తూ పలుకుతారు పలికిన మాటనే పలుకుతూ చెప్పిన వాక్యమునే చెబుతూవుంటారు మామూలుధోరణిలోనూ కోపం వచ్చినపుడూ ఇదేతీరు భూమి వణకిపోతుందేమోనన్నంత జాగ్రత్తగా ఒక్కొక్క అడుగే ఎత్తిఎత్తివేస్తూ నడుస్తూ వుంటారు ఖర్చులో యేమాత్రం వెనకడుగు వేసేదిలేదు చేతిలో ఎంతుంటే అంతా అవలీలగా ఖర్చుపెట్టేస్తారు దూబరాలావు స్వభావం మంచిది కొన్నికొన్ని సందర్భాలలో సానుభూతిని చూపిస్తారు మనిషి శుభ్రంగా వుంటారు చిన్న వేశ్యాలంపటం వొకటి డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళాలన్నారు

♦ ♦ ♦

ఈ వేళ తెలుగుహార్పు రెండు సంచికలు నాకువచ్చినవి పోనీ అప్పుడప్పుడైనా దాని సంగీతధ్వని వినవస్తూవుండడం సంతోషదాయకం ఇదివరకటివలెనే నామిత్రులు ఉల్లాసముగానూ ఉత్సాహముగానూ దీనిని నిర్వహిస్తున్నందుకు ఆనందమవుతున్నది నాయరు రాకవలన విజయనగరంలో కొంత అలికిడిగా వున్నట్లుంది

నాయరును దుయ్యబడుతూ మిత్రుడు వెంకయ్య చాలా ఘాటుగానే పత్రికలో లేఖ వ్రాశాడు యువకులకుగల ఉత్సాహం దురుసుతనం తప్పిస్తే లేఖ చక్కగానేవుంది అతని మొదటివ్యాసం కంటె యిందులో కృత్రిమత్వం తక్కువే తిట్టడపు దూకుడు చాలా తీవ్రంగానూ యెంతమాత్రం తగనిదిగానూ అయుక్తంగానూ వుంది

నాయరు చాలా చిన్నవాడు మహారాజావారి దృష్టిలో పడినప్పట్నుంచీ తననుతాను అభివృద్ధిచేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు ఇక్కడ వున్నప్పుడు కొన్ని పుస్తకాలను చదవడానకు ఆరంభించాడు వెనుకంజ వేయకుండా కృషి చేసినట్లయితే యువకులలో మంచి వక్తగా రాణించగలడు

ఈ సంవత్సరం కాలేజీఫోటో నేను లేకుండానే సాగిపోయినది బహుశా యిది మంచిదే జబ్బుమనిషికి గ్రూపు ఫోటోలో స్థానంలేదు కురూపికి ఫోటో తీయడమనే శ్రమకూడా యేల

♦ ♦ ♦

నా ఉత్తరాలకు జవాబు రాసేపాటి దయ మేనేజర్లకు లేకపోయింది బహుశా నాకు తెలియచేయడానికి సంతోషకరమైనవార్త యేదీ లేదులావుంది వారిపరిస్థితి అంత అనుకూలముగా లేదేమో

♦ ♦ ♦

వెంకయ్యగారే కాక మిగిలిన విజయనగరవాసులు శ్రీ నాయరును అభినందించవలసివుంది విజయనగర వింతలు చాలా ఆసక్తిగానూ ఆహ్లాదకరంగానూ వుండవచ్చును విజయనగరంలో యిక ఊసుపోతుంది నాయరు రాకవలన కలిగిన ప్రభావంయిది ఆశ్చర్యమేమి పిల్లలు నాయరంటే యిష్టపడి తీరుతారు చక్కగా వ్రాయగలశక్తీ మాట్లాడగల నేర్పూ వున్నప్పుడు పిల్లలను ఆకర్షించవచ్చును మిస్టరు నార్టన్ అంటే విద్యార్థుల కెంత యిష్టమో చూడండి ఆయనచుట్టూ ఎప్పుడూ పిల్లలే

పాపం రామమూర్తి పంతులు ఆయన కుమారుని మురుగులు చోరీపోయినవట తెలుగు హార్పుకొక న్యూసు దొరికింది నా అనారోగ్య విషయముకూడా పత్రికకు వార్త అయినది కొత్త వీరువలె తెలుగు హార్పు మంచి పూటీమీద వున్నది ఎక్కడచూసినా దొంగతనాలూ అగ్నిప్రమాదాలూ ఉపన్యాసపు వెల్లువలు

మా బావమరదికి నామీద కోపంవచ్చింది ఇక్కడకు వచ్చినప్పట్నుంచీ అతన్దగ్గర్నుంచి నాకొక వుత్తరమైనా రాలేదు అతని ప్రయత్నాలకు నే నభ్యంతరం కలిగించాననీ మహారాజా వారు తనకు సొమ్ము బదులు యివ్వకుండా ఆటంక పరిచాననీ నామీద అతనికి కోపం ఇందువలన కలిగిన ఫలితమల్లా మా యిద్దరికీ భేదాభిప్రాయాలు కలగడమే

నా భార్యా పిల్లలూ మాడుగులలో వున్నారు వాళ్ళ యోగక్షేమాలు సైతం నాకు తెలపడావకు మా బావమరదికి మనస్కరించింది కాదు పోనీ వచ్చిన యిబ్బందేమీలేదు అప్పువ్యవహారంలో కలగచేసుకుని నావిధిని నేను నిర్వర్తించాను అందుకు నాకేమీ విచారం లేదు

ఒకనాడు మహారాజావారు అనుకూలమైన షరతుల మీద కొంతడబ్బు అప్పిస్తామంటిరి ఆయన అనుగ్రహానికి నేను తగను చాలా సంవత్సరాలయింది ఆయనవద్ద రెండువేల రూపాయలు నగదు అప్పు పుచ్చుకుని అప్పుడు మాస్థితి గతులు యేమీ బాగులేవు తీసుకున్న అప్పులో యింతవరకూ వొక్కరూపాయి చెల్లుపెట్టలేకపోతిని పుచ్చుకున్న సొమ్ము తిరిగి నేను యివ్వలేకపోతానని మహారాజావారికి తాము మాట ఇచ్చినపుడు తెలియలేకపోయెను ఈ అవకాశాన్ని యెంత మాత్రం వినియోగించుకోకూడదని నేనూ అనుకున్నాను నేనటువంటి మనిషినికానని నా స్నేహితులకూ తెలుసును కాని చేసిన రుణంతీర్చలేక పోతిని

మా బావమరిది అప్పులవిషయంలో ఖరాఖండీగా ప్రవర్తించదని తెలిశాక, నా మనసుకు మరీ బాధకలిగింది. అందువల్లనేను జోక్యం కలగజేసుకుని మహారాజావారికి నా అభ్యంతరం తెలియచేశాను. తీసుకున్న సొమ్ము తిరిగి చెల్లించకపోతే మనసుకు శాంతివుండదు. అటువంటి చిక్కులేవీ రాకుండా, ముందే మహారాజావారు నాకు మనశ్శాంతి కలిగించారు.

నేను యిక్కడకువచ్చి కొన్ని నెలలయింది. కాని ఇంత వరకూ నాఆరోగ్యంతిన్న బడలేదు. ఇంతకంటెతిన్నబడుతుందన్న ఆశనాకులేదు. ఈఅడ్మిరాల్టీ హౌసులోనే ఇదిబాగుపడనప్పుడు విజయనగరంలో అసలే లాభంలేదు. చుట్టుపక్కల వాతావరణం, యిన్ని మంచి సదుపాయాలు, గొప్పధనవంతులకూ, ఉన్నతోద్యోగులకూ తప్పించి, అన్యులకు అందుబాటులో వుండవు.

నిజమే ; నాకు ఆలోచనలు లావు ; మనసు ప్రశాంతంగా వుండక అనేక విషయాలమీదకు దృష్టి పోతుంది. పురావస్తు తత్త్వ పరిశోధలను కావించాలనే పిచ్చి ప్రబలిపోతున్నది. విజయనగరం రాజకుటుంబీకులచరిత్ర రాయాలనే తలంపు ప్రత్యేకంగా నానాటికీ హెచ్చుతున్నది. ఇందునిమిత్తమే నేను బెంగుళూరు వెళ్ళాను. ఓరియంటలు లైబ్రరీలో గంటలతరబడి కూర్చుని, ఛోగట్టా సేకరించాను. సందేహాస్పదమైన ఆరోగ్యం కలవ్యక్తి సాధ్యమైనంతత్వరలో తాను చేయగలపనిని యేదో వొకటి చేయడం మంచిది. విజయనగరకుటుంబ పూర్వీకుల వంశచరిత్రను గురించి కొన్ని కొత్త కొత్త విషయాలను చెప్పగలిగితినేని, అది నాకెంత ముదావహము !

ప్రస్తుతము నా ఆలోచనలో వున్నవి. మూడు విషయాలు : మహారాజావారి వంశచరిత్ర ; ఆంధ్రనాటకరంగం: క్షత్రియుల విద్యా సమస్య. ఈ మూడింటిని గురించి యెంతో కొంత నేను కృషి చేయగలనుకదా!

♦ ♦ ♦

కొంతదూరము వచ్చినట్టే వచ్చిమాగుర్రం మరిముందుకు కదలడానకు వెనుకాడింది ; సరే అని దానిని యింటికి పంపించి వేశాము. గయాసమాజ్‌లో జరుగుతున్న మీటింగుకు హాజరయితిని. సంగీతముపై వొక సంస్కృత పండితుడు చక్కని వ్యాసమును తెలుగున వ్రాసి చదివినాడు. అయితే దానినెవరూ అర్థముచేసుకోకపోతేమానె, ఖాతరుకూడా చేయలేదు.

సమావేశమునకు అధ్యక్షత వహించినది మిష్టరు ఆడం ; ఇద్దరు పిల్లవాళ్లు చూడడానికెంతో ముచ్చటగా వుండిరి. సభకు హాజరయినవారు అతితక్కువ,

సమావేశానంతరం రైల్వేస్టేషనుకు వెళ్లితిని. శ్రీ స్వామినాథయ్యరు మొదటితరగతి కంపార్టుమెంటులో ప్రయాణము చేస్తూవుండెను. అతను కూర్చున్న కంపార్టుమెంటులోనికి ఇద్దరు యూరోపియనులు ప్రవేశించిరి. అయ్యరుగారు రిజర్వుడు కంపార్టుమెంటులోనికి వెళ్ళిపోవలసి వచ్చినది. రైలు కదలబోతూండగా సామాను మరొకపెట్టెలోనికి మార్చడం యెంతశ్రమ ! ముందే వొకపెట్టె ఆయన రిజర్వు చేసుకోవలసింది !

21 ఏప్రియల్, ఆదివారం :

శాకుంతల నాటకం మళ్ళీ తెరిచాను.

"యజ్ఞకర్మ అయిపోయింది కనక సదస్యులు నాకు వీడ్కోలిచ్చారు. విరహంతో బాధపడుతున్న నేనింక యేమి చేయుదును ?" అని దుష్యంతుడు "శక్యమరవినర్దసురభిః కణ వాహీ మాలినీ తరంగణామ్ అఙ్గైరనఙ్గత ప్తైరవిరళమాలిఙ్గతుం పవనః" భైరవి.

మేఘసందేశము భవభూతి ఉత్తరరామచరితములతో సరిపోల్చి చూడవలెను

వేతసమరిక్షిప్తేలతామణ్టపేసన్నిహితయా శకున్తలయాభవితవ్యమ్ దుష్యంతుడు శకుంతల అడుగుజాడలను పరిశీలించుట సొగసుగా వుంది

అభ్యున్నతా పురస్తాదవగాఢా జఘనగౌరవాత్పశ్చాత్

ద్వారేఽస్యపాండుసికతే పదపఙ్క్తిర్దృశ్యతేఽభినవా

చెట్లచాటున పొంచుండి శకుంతలనుచూడడం ఆపిల్లల మాటలు దొంగచాటుగా వినడం రాజునకు గౌరవప్రదమా? దుష్యంతుని ఉదాత్తతకు అర్హమైనదా ?

ప్రథమదర్శనాదారభ్య పర్యుత్సుకాఆపన్నేవశకుంతలా

శకుంతల దుష్యంతుణ్ణి వొక్కసారే చూసి వుంటుందా యేమిటి పర్యుత్సుకా ఎంత సొగసుగా వుంది

పూర్వార్ధేన పుష్పశయనాదుత్థాయ అహా ఎంత సహజంగావుం దీ భంగిమ

సరిగా దుష్యంతుడు లతామండపం చెంతకు వెళ్ళేసరికి అనసూయాప్రియంవదలు శకుంతలమదన బాధనుగురించి యెందుకు ప్రసంగించాలో ? వారి సంభాషణ కొంత జరిగిన తరవాత మధ్యలో రాజు లతామండపం చెంతకు వచ్చినట్టు చూపిస్తే బాగుండును

♦ ♦ ♦

కనుబొమలు ముఖమునకు కొంత అందము కలిగిస్తూ కొన్ని లక్షణములకు దోహదముచేస్తవి ముందుకు పొటకరించుకొని బొద్దుగావుండేవి సొగసుగా వుండవు చర్మమునకు అంటుకొనిపోయినట్లుంటే క్రూరత్వమును సూచిస్తవి అతి సున్నితముగా పెన్సిలు గీతవలె వుంటే చులకనమనిషి అని సూచన క్రమముగా విల్లువలె వంగి వోమోస్తరు దళసరితనముతో కండ్లకు అతిదూరముగాగాని అతిదగ్గరగాగాని లేకుండా వుంటే అవి ముఖమునకు శోభనిస్తవి ఏకవరసగా లయినుగా కాకుండా యెగుడుదిగుడుగా సోగగావుంటే అవి తెలివితేటలకు సూచన ఉదాహరణకు అనంతాచారిగారి కుమారుడు

♦ ♦ ♦

ఈరోజున ధనం" పాటను వింటిని ఏమంత రూపసిపికాదు కాని నిఘాగాచూస్తే ఆమె ముఖవర్చస్సులో ప్రజ్ఞగల ధీమా చక్కని నమ్రత కలిసి గోచరిస్తవి నాజూకుతో మిళితమైన యీషత్తు నిర్లక్ష్యభావం వైఖరిలో స్ఫురిస్తుంది ఉదాత్తంలో పాడుతూవుంటే కనుబొమలు విడతవి పాట చాలా హాయిగాను మధురంగాను వున్నది పెటుకుతనం యేమీలేదు పాండిత్యకౌశలమునకు తోడునీడగా అభిరుచివుంది అయినా మదరాసీ స్త్రీలలో కనబడే చొరవగాని శ్రీనివాసాచారి పాటలో వుండే భావవిన్యాసముగాని యీమెలో కనబడలేదు ఆచారిగారి పాటలో రకరకాల అనుభూతులు వున్నవి కాని మధురమైన రసోత్కర్ష ఈమె గానములో గోచరించినట్లు ఆయన కంఠములోకూడా కానము ఈమె అనుభూతికిగల ఉద్రిక్తతను ఆచారిగారు అందుకోజాలరు అట్టి ఉద్రిక్తానుభూతిని ఈమె యిట్టే అవలీలగా అందుకోగలదు "ధనం పాటనువినే అవకాశం యింతకుముందు నాకు లభించలేదు ఇదే మొదటిసారి వినడం నేను సాధారణముగా వినవలసివుంటూ వుండిన గానములలో వలె యిందులో గళసాధకపు వికారము లేమీలేవు వాటిని ఆమె త్యజించినది జయించినది పాట సరళముగానూ ఆహ్లాదకరముగానూ వున్నది స్వరకల్పనలలో పాండిత్యమూ చమత్కారమూ కలవుగాని తీపితనము అంతరించలేదు

గాత్రముతోపాటు నాజూకైన మనోహరమైన వాయిద్యసమ్మేళనము వీణారవమునకు సరితూగు గొంతుక వీణావాయిద్యముకూడా మృదువుగా వున్నది ఇంతకుముందు మైసూరుశేషన్నపాట వినడం తటస్థించింది కాని ఈమె గాత్రం ఆయనగాత్రంకంటె మధురమైనది ఇక మిగిలినవారి సంగీతము ఈమెముందు దిగదుడుపు

కాని ఈమెలో ఒక లోపమున్నట్లు నాకు తోచినది వాయిద్యములో ధాటీ కనబడదు ఆరితేరిన చేతిలోపడి దిక్కులను మార్మోగించే వాయిద్యంకాదు

దర్బార్ భైరవి సావేరి యరుకులకాంభోజి పున్నాగ వరాళి మొదలైన రాగములలో కొన్ని కృతులను బహుచక్కగా పాడింది

♦ ♦ ♦

ధనం పాటకచేరినుండి యింటికివస్తూంటే తోవలో మాకొక పెళ్ళిఊరేగింపు తారసపడ్డది ఊరేగింపు చాలా బాగున్నది ముందు వొకబ్యాండు దానివెనుక వందలకొద్దీ మగవాళ్ళు రకరకాల విలువైన దుస్తుల ధరించుకుని రీవిగానడిచి వెడుతున్నాడు ఒక గుర్రంపై వొకబాలుడూ బాలకా కూచుని వున్నారు గుర్రం వెనకాల జరీచీరెలు వింత వింత పొదుల ఆభరణాలు జిగజిగ మెరుస్తూ వుంటే స్త్రీలు కొందరు వయ్యారంగా నడుస్తున్నారు పెళ్ళి ఊరేగింపు మొత్తంమీద చూడదగినదిగా కనిపించింది స్త్రీలలో కొందరు సుందరులు

గుర్రపు బండీ దిగి ఊరేగింపు తిలకిద్దామనుకుంటిని ఏమి వింతలుకంటికి కనిపిస్తాయో చెవులకు వినిస్తాయో మరి . అనుకుంటూ వుండగానే బండీవెళ్ళిపోయింది నేనాపమనలేదు

23 ఏప్రియలు, మంగళవారం :

క్రిస్టియనుకాలేజీలో రసెల్‌గారు షేక్స్పియరు కొరియొలేనసు" పాఠము చెప్పగా వింటిని వక్త అనజాలను ధోరణి అంతబాగాలేదు స్కిన్నరు కన్న దృఢతరమైన వాచికము కద్దు ఈషత్తు కాయికాభినయం ముఖవికాసములో మార్పులు స్కిన్నరును చూస్తిని విశాలమైన మెగుడునుదురు వాచికము మంచి స్ఫుటముగావున్నది బేకను ఉపన్యాసముల ను బోధించుచుండెను. పొడగరి బక్కపల్చని మనిషి, సౌహార్ద్రదృష్టి కలదు పిల్లలు చాలా మెల్లగా చదువుచుండిరి నెమ్మదిగా మాట్లాడుచుండిరి

రసెల్ క్లాసులోకి రాగానే పిల్లలకు పేపర్లను యిచ్చివేసినాడు కొరియొలేనసు నాటకము ప్రథమాంకము తొమ్మిదవ రంగము ఇది నిజముగా చాలా కష్టమైనరంగము వివిధపాఠాంతరములు ఉన్నపాఠాంతరములు మిక్కుటము వీటిని సమన్వయముచేయడమే దుస్సాధ్యము క్లారడన్ ప్రెస్సుఎడిషన్‌లో వాక్య విరామచిహ్నాలు ఎక్కువ రసెల్ యిలాగున చెబుతూ చిరునవ్వునవ్వాడు ఇదిగో యిది గ్లోబ్ ఎడిషన్ ఇదీ క్లారన్‌డన్‌ప్రెస్సు సంపుటినే అనుసరించిందాయె ఆరవ పంక్తిలో పాఠాంతరం షేక్స్పియరీయనుపండితులు గ్లోబు ఎడిషనే ఫాలో అవుతూవుంటారు పుస్తకాన్ని బల్లమీద పెట్టి కాస్సేపు రస్సెల్ మౌనంవహించాడు పుస్తకాన్ని తీసి చేతులతో అటూ ఇటూ ఒకమారు తిప్పాడు "ఇక్కడ డ్రగ్గున్ చెబుతున్నపదం ఏన్ ఓవర్ట్యూర్ అని నోట్సు తెరచి ప్రొఫెసరు బోధిస్తున్నాడు

"ఆయన చెబుతున్నప్రకారం ఆయన్ని మనమొక అథార్టీగా ఎంచుకోనక్కరలేదు ఆయన యాపదం అయివుంటుందని సూచిస్తున్నాడంతే ఆయన సూచన మంచిదేమరి కాని షేక్స్పియరీ యను పండితులీ సూచనను ఆమోదిస్తారో లేదో నాకు తెలియదు ఓవర్ట్యూరు అనేపదం ముందు 'సి' అనే అక్షరం లోపించివుంటుంది "

సుద్దముక్క చేతపుచ్చుకుని దాన్ని మెల్లగా ఎగరవేస్తూ కిందపడకుండా పట్టుకుంటూ రసెల్ తన ఉపన్యాసం కొనసాగించాడు " పోనీ ఆయన చెబుతున్న ప్రకారం మనమాశబ్దాన్ని పరిగ్రహించినప్పటికీ నేపేసేజి అర్థంమటకు మారదు కనక దాన్ని మనం పరిగణించనక్కర్లేదు

డ్రగ్బన్ అర్థాన్ని సమర్థిస్తూ వొక విద్యార్థి ఏదో పుస్తకాన్ని పట్టుకువచ్చాడు

"ఫొలియోసులోమాత్రం ఓవర్ట్యూర్ అనే పదమే కలదు దానినే అక్కడ సమన్వయించుకుని అర్థం చెప్పుకుంటే 'పేసేజి భావం పూర్తిగా మారిపోతుందండీ

ఓవర్ట్యూర్ అనగా ప్రెల్యూడ్ అని అర్థం

రసెల్ తన నోట్సును తిరగ్గవేస్తూ చెప్పుకువస్తున్నాడు

"మంచిది రైట్‌దొర చెబుతున్నప్రకారం ఈ పదాన్ని ఈ అర్థంలో షేక్స్పియరుకాని లేదా ఆయన సమకాలిక రచయితలుకాని ప్రయోగించలేదు

క్లారన్డన్‌నోట్సు రసెల్‌వొకసారి తిరగవేసి 'రైటు ఈ పదాన్ని కవర్ట్యూర్ అని నిర్ధారించాడు దీన్ని షేక్స్పియర్ కవర్ అనే అర్థంలోకాక ఎప్లేసాఫ్ కన్సీల్‌మెంటు అనే అర్థంలో ప్రయోగించాడు కాని కవర్ అంటేనే ఎప్లేసాఫ్ కన్సీల్‌మెంటు విద్యార్థులు నవ్వుతున్నారు సరే డ్రగ్బన్ నోట్సులో మరేదోవుంది నోట్సు తెరచి చూస్తున్నాడు నుదుటిమీద వేళ్ళనుఆనించి కొట్టుకుంటూ ఆలోచించసాగాడు మనం గ్లోబ్ క్లారన్‌డన్ ఎడిషన్లనే క్లాసికల్‌టెక్స్టుగా తీసుకోవడం మంచిదనుకుంటాను (విద్యార్థుల పేపర్లను ఇక్కడి ప్రొఫెసర్లు దిద్దుతున్నారో లేదో? సత్యనాథంగారిని కలుసుకుని యీ విషయం భోగట్టాచేసి చూతాం)

రసెల్ మాటిమాటికీ విద్యార్థులను ప్రశ్నలు వేస్తున్నాడు వివరణలను అడుగుతున్నాడు డెబైల్ అనే పదం మనకిప్పుడు వాడుకలో లేదు మనకు డెబిలిటీ అనే శబ్దం వుంది క్రియాపదం డెబిలిటేట్ రసెల్ పెదవులపై మందహాసం మనిషి పొడగరి కాని సన్నం వదనంలో ప్రసన్నత

"కొరియొలేనస్ అహంకారి అతని వ్యక్తిత్వం రానురాను ప్రస్ఫుటమౌతున్నది గర్వి క్రోధం హెచ్చు అందువల్ల తన సహచరులకు దూరంగావుంటాడు ఆరిస్టోక్రటిక్ తరగతికి చెందిన వ్యక్తులలో ఇతనిపాత్ర ద్విగుణీకృతమై రూపొందినది తన అభిప్రాయాలను త్యజించి ఇతరుల అభిప్రాయాలకు చెవిఒగ్గే నమ్రత లతనికిలేదు అహంకారం జాస్తీ ప్రపంచమే అంత" అంటూ రసెలు చిరునవ్వు నవ్వాడు

మిష్టర్ స్కిన్నర్

విద్యార్థులకు పేపర్లను యిచ్చివేశాడు విశాలమైన నుదురు బేకను ఉపన్యాసములను పాఠం చెబుతున్నాడు "జీవితంలో వివిధ అంతస్థులకు చెందిన మానవులమధ్య వివాహం షెల్ అనేది అంత అవసరంకాదు షెల్ అంటే తప్పక జరగగలిగేదని అర్థం " స్కిన్నరు తన ఎడమ చేతిని మెడపై ఆనించుకున్నాడు మెనీటైమ్సు ఆన్ మెనీ అకేషన్స్, యీ రెండింటిలో దేనికి ప్రాధాన్యతయిస్తే బాగుంటుందో నాకు తెలియదు ఆంగ్లంలో ఎన్నో లాటిను భాషాపదాలు ప్రయుక్తమవుతూవుండేవి లాటిను క్రియా విభక్తులను విడిచిపెట్టి ఆ పదాలను ఆంగ్లంలో వాడుతూ వుండడం సంప్రదాయం ఆంగ్లక్రియవిభక్తులు అవసరం కాదనుకునేవారు

బేకన్ యీ వ్యాసాంతమందు వివాహాలను గురించి ఎన్నో అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చాడు. యులిసెస్‌ను గురించిన కథ."

యులిసెస్ పూర్వ వృత్తాంతాన్ని స్కిన్నరు విద్యార్థులకు చెప్పాడు.

"అయితే ఇక్కడీ కథ యులిసెస్ గుణసంపత్తికి, ఔన్నత్యానికి ఉదాహరణగా పేర్కొనబడిందా?"

స్కెన్నరుది కొంచెం చప్పిడిముక్కు.

'క్వారల్' అనే పదం లాటిను అర్థంలో వాడబడింది .... (క్లాసు రూములో కూచోవడంవల్ల నా తలప్రాణం తోకకు వస్తోంది. గదిలో ఎండ. కొంజాలు దిగువకు వున్నాయి.)

యంగ్మెన్సు హిందూ అసోసియేషనుకు వెళ్లితిని. టేబిలుచుట్టూ ఎన్నో పత్రికలు వున్నవి. టిట్‌బిట్సు, కాంటెంపరరీ ఫార్టునైట్లీ, ఇండియా ఎకాడమీ ; పబ్లిక్ ఒపీనియస్, లండన్ టైమ్సు, వీక్లీ సోషల్ రిఫార్మర్ మొదలైన పత్రికలు. గుండ్రని బెంచీలు ; తోట ఎంతో అందంగా వుంది. ప్రతి ఆదివారమూ శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు ప్రొద్దున్న వేళల వేదాంత తత్త్వమును బోధిస్తూవుంటారు.

కాలేజీలో శ్రీవేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు కనిపించి నాతో ప్రసంగించారు. "ఆధునిక ఆంధ్రసాహిత్యం యేమైతేనేం; దాన్ని నేను పట్టించుకోను ; నా కొచ్చిన ఆ కాస్త తెలుగూ దానివల్ల పాడైపోతుంది. సాత్త్విక స్వభావం అలవర్చుకున్న వారు ఎప్పుడూ నిజమే పలుకుతారు."

"డిబేటింగ్ సొసైటీ"కి హాజరయితిని ; చర్చనీయాంశము : "విద్యార్థులు : రాజకీయాలు." ఇద్దరు విద్యార్థులు ఫరవాలేదు, ఓ మాదిరిగా మాట్లాడారు. అధ్యక్షుడు, బొంబాయినుంచి వచ్చిన వొక ప్రొఫెసరు.

24 ఏప్రియలు, బుధవారం :

గుఱ్ఱం మరికదలనని పెంకితనం చేస్తున్నది. జమేదారు వద్దకు వెళ్ళాను. అతనీ ప్రాంతాలలో లేదు. దూరదేశమే పోయాడు. జట్కాచేసుకుని వెస్టు అందుకో కు వెళ్ళితిని. అక్కడనుంచి లిటరరీ సొసైటీకి పయనం.

25 ఏప్రియలు, లక్ష్మివారం :

గుఱ్ఱపు బండీవానిని బలవంతుణ్ణే కుదుర్చుకున్నాము. శ్రీనివాసాచారిగారు, రామనాధయ్యరు ముఖమును పరిశీలనగా చూశారు. అతడు ఆయనకు సలాము చేశాడు.

26 ఏప్రియలు, శుక్రవారం :

గుఱ్ఱపుబగ్గీచెడిపోయింది ; బగ్గీ తయారీ యింకా పూర్తికాలేదు.

27 ఏప్రియలు, శనివారం :

ఈ వేళ ఉదయమే నేను తోటలో పూవులను కోసుకుంటూవుండగా, యింజనీరింగు కాలేజీ విద్యార్థి వచ్చాడు; వచ్చి తనవిషయమై శ్రీ సుందరరావుపంతులుగారితో చెప్పమని కోరినాడు. అతనూ వెళ్ళగానే, పరమేశ్వరపిళ్ళేగారు వొక మిత్రుని వెంటబెట్టుకుని వచ్చారు. బిలియర్డ్సుగేము ఆడితిమి. తదుపరి మిత్రులకు ఎన్నో ఉత్తరాలను వ్రాస్తిని.

28 ఏప్రియలు, ఆదివారం :

ఈవేళ చాలా లేఖలు వ్రాశాను. నాయుడిగారి మిత్రుడు, దుబాసీ వచ్చాడు. బట్లరూ, అతనూ చాలాసేపు కాలక్షేపం చేశారు. నాకూ ఊసుపోయింది. బిలియర్డ్సు ఆడాం ; నాలాగే అతనూ బాగానే ఆడతాడు.

♦ ♦ ♦

మా వంటలక్క చెప్పుకోతగ్గ మనిషే ; శరీరం నలుపు, మొదటిలో ఆవిడ చాలా మంచిమనిషిఅనీ, శీలవంతురాలనీ, భక్తురాలనీ తోచినది. ఇట్టి శాంతతగలమనిషి చెన్నపురిలో యిన్నేళ్లూ వంటలక్కగావుండి, పట్నవాసపుఫక్కీ యేమీ అలవరచుకోలేదే అనే వితర్కమూ సంతోషమూకూడా కలిగాయి ; గాని యీ సదభిప్రాయ మెంతో కాలం నిలవలేదు.

కంఠం ఎంతో బాగుంటుంది. పాటలు చాలా మధురముగా పాడుకుంటూ వుంటుంది. కేవలము భక్తిగీతములే కావు. అప్పుడప్పుడు అడపాతడపా కొన్ని ప్రేమగీతాలు కూడాను. కొంత వర్ణనాచాతుర్యము, కథనకౌశలమూ కలవు. తాను యెరిగిన భోగట్టాలు చిలవలూ పలవలూపెట్టి వినసొంపుగా చెబుతుంది. చాలా తమాషాఅయిన మనిషి. గుణం మంచిదోకాదో నాకు తెలియదు. మంచిదనే అనుకుందాము.

ఆమెకొక సోదరుడు వున్నాడు. కరణీకంకోసం కోర్టుల్లో లావాదేవీలు పడుతున్నాడు. శ్రీ బి.యస్.పంతులును కలుసుకుని ఆయనతో తన సోదరునిగొడవ చెప్పుకున్నదట ! ఆ కరణీకపుసూటు తనసోదరునిపక్షమయేటట్లు చేస్తానని మా వంటలక్కకు ఆయన వాగ్దానమిచ్చాడట. ఆయన కిపుడు నెల్లూరు బదిలీఅయింది. మాటలుంటే మా వంటలక్క మనువు మరిచిపోతుంది. మాటలాడడమంటే చెవికోసుకుంటుంది. వి.యస్.ఆర్. కుటుంబాన్ని బాగాఎరుగును. వి.యస్.ఆర్. గారు వొక మధ్వులమ్మాయిని పెళ్లిచేసుకున్నారు. ఆపిల్ల మిగుల అందకత్తె. యూరోపియనులలోగాని, స్వదేశీయులలోగాని అంతటి అందకత్తె లేదు. ఆమె 'శ్రీర' జమీందారుని కుమార్తె. ఆమెకు పెద్దమనిషి అయిన పదహారోనాడు శోభనమయింది. ఆనాడే భర్త ఆమెను కాపరానకు యిక్కడకు తీసుకువచ్చేశాడు.

మా వంటలక్క యీ ముచ్చటలను చెబుతూండగా నేను "ఆమె యిప్పుడు వుందా ?" అని ప్రశ్నించాను; "ఉహు ! చనిపోయింది !"

వొకసారి ఆమెను పెనిమిటి బొంబాయినగరము తీసుకువెళ్ళాడు. రోజుకు వందరూపాయల అద్దె యింటిలో పరమున్నాడు. వొకనాడు ఆమె వొక నిలువుటద్దములో ముఖము చూసుకుంటూఉండగా అందువొక పెద్దపులిఆకృతి కనిపించి భయముగొలిపినది. అద్దములో కనిపించే ఆ పెద్దపులి మీదను దుముకుతూ మింగవస్తున్నట్లు అనిపించింది. తన మెడవరకూ భుజాలనుసైతమూ పెద్దపులి మింగివేసింది. వెంటనే తెలివితప్పిపోయి, పిల్ల కిందపడిపోయింది; ఎంతసేపటికీ స్మారకానకు రాకుండెను. భర్త భూతవైద్యము తెలిసిన వొక ముసల్మాను మంత్రగానిని రప్పించాడు. నూరుకడవల చల్లనీనీరు ఆమెమీద ధారాప్రవాహంగా గుమ్మరించమని భూతవైద్యుడు భర్తను ఆదేశించాడు. ఆ విధంగా స్నానంచేయించగా, కొంత సేపటికి ఆపిల్లకు స్పృహవచ్చింది. తదుపరి, బొంబాయి నుంచి దంపతులు యిక్కడకు వెళ్లిపోవచ్చారు. ఇప్పుడిక ఆమె 'ఆమె' కాదు. పూర్వపులావణ్యమూ, సౌరూ, సౌందర్యము నశించి పోయినవి.

ఆమెను, 'శ్రీర' గ్రామమునకు వచ్చివుండమని కన్నవారు, చాలా పర్యాయములు కబురు పంపుతూ వచ్చిరిగాని, ఆ పిల్ల పుట్టింటికి వెళ్ళలేదు.

"దంపతులిద్దరూ ప్రేమతో అన్యోన్యంగా యిష్టాపత్తుగా వుండేవారా?"

"ఉహూ ! వుండేవారుకాదు; అహ ! వుండేవారు ; అవునూ కాదూ అని చెప్పలేను."

అతని భుజములపై ఆమె ఎప్పుడూ పడుతూవుండేది. అతనొకనాడు కృష్ణాజిల్లాలో వున్న తన తోబుట్టవును చూడడానికి వెళ్ళాడు. ఇలావుండగా వొక రోజున, ఆమె వంట్లో యేమీ బాగుండకపోయెను. మనసుకు చికాకు హెచ్చుసాగింది. ఇంత మజ్జిగా అన్నమూ పెట్టమని అయిదారుసార్లు అడిగింది. అలాగున రోజల్లా అడుగుతూనే వుంది. భర్త గ్రామాంతరము నుండి తిరిగి వచ్చాక తనకు వంట్లో యేమీ బాగులేదనీ చికాకుగా వుందనీ చెప్పింది. తాను లోపలకు రాకూడదనీ, 'వెలపల' వుంటిననీ తెలియచేసింది.

తన వొంటిమీద వొక్కసారి చెయ్యివేసి చూడమని భర్తను అడిగింది. భర్త, భార్యను స్పృశించాడు. తన మెడను రెండు చేతులా దగ్గరకుతీసుకుని, తనను అక్కున జేర్చుకోవలసినదని వేడుకొంది. భర్త భుజములపై తనతలను వాల్చుకొని భార్య, యీ అప్పగింతమాటలను చెబుతూ మరణించినది : "యక్కడ శ్రీర. యక్కడ ఈవూరు. నేను మీపిల్లను. మీతో సంబంధం రావడము, మీతొడలపైని కాలము చేయడము...."

నాటినుండి ఆయనకు మనోధైర్యము సడలిపోయింది. పట్టుతప్పి మనసు చంచలం కాజొచ్చింది. ఎప్పుడు ఏది మాట్లాడినా ఆమెను గురించే ; వొకేవిధమైన కలవరింత ; వొకటే పలవరింత. ఆమె మూర్తి అతనిని వదలకుండెను. ఇది యించుమించు వొక ఉన్మాదఅవస్థ. తన భార్యను గురించి కథారత్నాకరం అనే గ్రంథాన్నీ మరివొక నవలనూ రచించాడు. ఆయన యెప్పుడూ యేదో పుస్తకము పఠిస్తూనే వుంటాడు.

ఈ విషాదగాథను విన్నంతనే నా హృదయభారము మిక్కుటమయింది. మనసులో ఏవేవో ఆలోచనలు చెలరేగి గుండెలలో చేయిపెట్టి కలచినట్లయి, కొంతసేపు మౌనముగ అలాగునే నిలబడిపోయాను. భరించలేని విషాదానుభూతి కలిగింది. బహుశా యీ హృదయవిదారకదృశ్యమును మా వంటమనిషి తన కళ్ళారా చూసింది కాబోలును !

వి.యస్.ఆర్. మొదట ఉపాధ్యాయ వృత్తినిచేపట్టి తరువాత కొన్నాళ్ళకు ప్లీడరయినాడు. వకీలు వృత్తిలో చక్కగా రాణించి చాలా ధనం ఆర్జించాడు. మంచి వ్యక్తి. తెలివితేటలుగలవాడు. "పి.యచ్.యస్."ను ప్రారంభించాడు కాని లాభించలేదు. తరువాత స్పెక్యులేషను ఆరంభించాడు.

పైన చెప్పిన విషాదగాథను మరికొందరు యింకొక విధంగా చెబుతారు. ఆ యువతి అనుమానింపబడి హత్య చెయ్యబడ్డదట ! హరిహరీ ! ఇదే యదార్థమైతే, కాదనే హృదయపూర్వకంగా నమ్ముతున్నాను, అతనే యీ అకృత్యం కావించిన నరపిశాచి అయివుండాలి. ! ఎంత ముక్కాతిమూర్ఖుడు !

ఒక కుమారుడు, ఒక కుమార్తెగల వయసుమళ్ళిన వొక పురుషుడు తన శాఖకాని సుందరాంగి, నవజవ్వని యెడల వెర్రివ్యామోహములోపడిపోయి, ఎంతో శ్రమపడి పెండ్లాడి మితిమీరిన వైభవంతో విరగబడుతూ త్యాగభోగరాయుడు లాగ వెలుగుతూవుంటే, అతనికి ఆమెనుగూర్చి యెన్నెనా అనుమానములు లోలోపల పీడిస్తూ వుంటవని యితరులకు తోచడములో యేమీ ఆశ్చర్యమూ లేదు ; ఇది అసంభవమూకాదు. నాలుగయిదు రోజులీమధ్య తప్పక అతని నొకసారి నేను చూసితీరవలెను.

ఈ గాథను వి.యస్.ఆర్. యింకొక విధముగా చెప్పాడు. చాలా రొమాంటిక్ కథవలె వర్ణించాడు : స్పెక్యులేషనులో తన ధనమంతా పోయింది. ఇక బతుకుమీద ఆశ లేక తానూ తనభార్యా ఆత్మహత్య చేసుకుందామనుకున్నారట ! తలుపులు బిడాయించుకొని రెండు విషపాత్రలను యెదట పెట్టుకొని వొక గదిలో కూచున్నారు ; ముందు ఆమె, విషం తాగింది. కాని యితను తాగేలోపుననే దంపతుల ఆత్మహత్యాప్రయత్నం నలుగురికీ వెల్లడి అయిపోయింది. అతని ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం విఫలమయింది.

♦ ♦ ♦

జలంత్ర సూటుకు సంబంధించిన విషయాలను గురించి మాట్లాడేటందుకు రంగాచారియర్, వకీలువద్దకు వెళ్ళాను. అక్కడనుంచి మాధవనాయరుగారింటికి, తరువాత బీచి. ఇల్లు.

29 ఏప్రియలు, సోమవారం :

నాటకములలో నాయికలు తక్కువ. వసంతసేన బోగముపిల్ల. భూమిక ఆకర్షణీయము ; కాళిదాసుని "నాయికలు" శృంగారమునకే ప్రసిద్ధి. నాటకములలో దాంపత్య శృంగారము. సంఘటనములు తక్కువ. నాయికలేకుండా నాటకము. గ్రీకు నాటకములలో గ్రీకుల సాంఘిక పరిస్థితులు, ఇంగ్లీషులో ఆంగ్లుల జీవితము, భారతీయ నాటకములలో హిందూదేశ పరిస్థితులు కనబడతవి.

లీలావతి, సులోచన లేదా టు సిస్టర్సు ; పి. సాంబనాథన్ బి.ఏ. రచియించిన కొత్త నాటకం.

రివరెండు డి. అనంతన్ బి.ఏ. హెడ్‌మాస్టర్ సి.యమ్.యస్. హైస్కూలు.

* * *

'అడ్మిరాలిటి హౌసు' ఇపుడు ఉత్సాహంతో కనులవైకుంఠమువలె వుంది. ప్రాతఃకాలంయెంతో శోభాయమానంగా వుంటున్నది. ప్రతి ఉదయమూ ఆహ్లాదకరమే ; కోకిలమ్మకు మా తోటలోనే కాపురం. మధురమైన కంఠమునెత్తి పగటి వేళల నిరంతరము దిక్కులు పిక్కటిల్లేటట్టు కుహూకుహూమని తన కలకలస్వనముతో గానప్రవాహముతో మైమరిపిస్తున్నది. తోటలో ఎన్నో లతలు ఎన్నెన్నో పూలగుత్తులు. విరిగపూసిన మొక్కల సొగసు, లిల్లీసు, నందివర్ధనపూలు, ఫలసంపంగి, గంగరావి, మందార !

అయాంబిక్ పెంటామీటరూ, లాటిను డ్రమెటిక్ మీటరూ వొకటేనా ?

యూరిపిడస్‌ను తమిళభాషలోనికి అనువదించిన రచయిత యెవరో, దానినతను బ్లాంకు వెర్సునకెలాగున సరిపుచ్చెనో ?

ప్రాచీన భారతదేశపు నాటకములు అచ్చొత్తింపబడలేదు. అచ్చుయంత్రములుండీ, యెంత దౌర్భాగ్యము !

♦ ♦ ♦

'కారన్ హిల్' మ్యాగజిను సంపుటములను వరసగా చదువనారంభించితిని :

స్టేజి ఎడాప్టేష్టేషన్సు ఆఫ్ షేక్స్పియరు ; ఫారిన్ యాక్టర్సు అండ్ ఇంగ్లీషు డ్రామా ; ది మిజరీస్ ఆఫ్ డ్రమెటిక్ ఆథర్ ష్లే, ది యింగ్లీషు డ్రామా ; ఎలిజబెత్ అండ్ జేమ్సు ; షేక్స్పియరు యిన్ ఫ్రాన్స్ ; కాస్ట్యూమ్సు అండ్ కారెక్టర్సు; క్లి యోపాట్రా ; ఎ పెర్షియన్ పేషన్ ప్లే ; డ్రమెటిక్ సిట్యుయేషన్ అండ్ డ్రమెటిక్ కారెక్టర్సు ; వైడిడ్ షేక్స్పియర్ రైట్ ట్రాజడీస్ ; ది కామెడీ ఆఫ్ ఫ్రాన్సు ; షేక్స్పియర్ అండ్ వాల్టేర్ ; ఎ డ్రమెటిక్ టేల్ ; ఎ స్టడీ ఇన్

ఫూల్ లిటరేచర్ ; ది థియేటర్ ఇన్ చైనా ; ది ఫారిన్ థియేటర్ బిఫోర్ మోలీ ; టు(డ్రమెటిస్టు) ఆఫ్ ది లాస్ట్ సెంచరీ; బిహైన్డ్ ది కర్టెన్ ; ఆట్వే ; ది డేనిష్ నేషనల్ థియేటర్ ; ఎక్లైజెంట్ ప్లే ; ది ఆర్ట్ క్రిటిసిజమ్ ; డాంటే ; ఏన్షియన్ట్ హ్యూమరు ; ఆర్ట్ : రిలేషన్ టు మేన్ ; సూపర్ నాచురల్ ఇన్ ఆర్ట్ ; హ్యూమర్ ; అమెరికన్ హ్యూమర్ : క్రిటిసిజమ్ ఆన్ వర్డ్స్‌వర్తు ; జార్జి ఇలియట్ ; నవల్ ఎలిమెంటు యిన్ లిటరేచర్ ; సోషియల్ లైఫ్ యిన్ ఆర్ట్స్ ; ఆర్ట్ అండ్ మొరాలిటీ ; ఇంగ్లీషు రూరల్ పొయిట్రీ ; పెసిమిదం అండ్ పొయిట్రీ ; ఎథిక్స్ అండ్ యీస్తటిక్స్ ఆఫ్ మోడరన్ పొయిట్రీ ; ద్రవిడియన్ ఫోక్ సాంగ్స్ ; ది స్టడీ ఆఫ్ కెల్టిక్ లిటరేచర్.

ఇంగ్లీష్ లిరికల్ పొయిట్రీ ; పొయిటిక్ ఇమేజ్ అండ్ ప్రిమిటివ్ కన్సెప్షన్ ; క్రిటిసిజం ఆన్ వర్డ్స్‌వర్తు ; పొయిట్రీ ఆఫ్ ఇటాలియన్ డైలెక్ట్సు ; బాలెడ్ ; ఛా సర్స్ లవ్ పొయిట్రీ ; ఎర్లీ యియర్స్ ఆఫ్ షెల్లీ ; ఎ ప్లీ ఫర్ ఎరోటిక్ ఫారమ్స్ ఆఫ్ వెర్స్, ది మోడరన్ కల్చర్ ; బొహీమియన్స్ అండ్ బొహీమియనిజం ; మైకర్స్టీమన్ ; ఎనార్కీ అండ్ అథారిటీ ; నేషనల్ కారెక్టరు ; ది సోషల్ లైఫ్ ఎమాంగ్ గ్రీక్స్ ; ది బర్మీస్ హీరోయిన్స్ ; సెల్ఫ్ ఎస్టీమ్ అండ్ ఎస్టిమేషన్; థీవ్స్ అండ్ థీవింగ్ ; ది జయంట్ ప్లానెట్, ది జూపిటర్ ; ఎథిక్స్ ఆఫ్ ఫ్రెండ్షిప్ ; ది మోడరన్ ఐడియా ఆఫ్ కల్చర్;

ఫ్రెంచి ప్రెస్ ; ది జర్నలిజం ; ఎర్లీ న్యూస్ పేపర్స్ ; న్యూస్ పేపర్ ఇంటరెస్టు ఇన్ జర్మనీ.

♦ ♦ ♦

అప్పటికి సిస్టరిన్‌లా వయసు ఇరవైయేళ్ళు. ఆమె భర్త వొక సబు – మేజిస్ట్రేటు. ఆమె గదిలో ఆమె పెట్టె బేడా తదితర సరంజామా అంతావుండేది. అతని సోదరునిభార్య, అక్క అతని యింటికివచ్చి అక్కడనే వుంటూవుండేవారు. వీరిద్దరికీ ఆమె అంటే తగని యీర్ష్యపట్టుకున్నది. ఆమెను విషంపెట్టి చంపివేశారు. ఎందుకు విషం పెట్టి చంపారు? కారణం తెలియదు. వాళ్ళకు ఆమె అంటే పడేదికాదు. ఏమో? చెప్పలేను. ఆమె, తానే విషం తాగి చనిపోయిందని కొందరంటారు.

ఒకనాటిరాత్రి గదిలోనుంచి వొక అరుపు వినవచ్చెను. ఆమె గొంతుకలో విషం బలవంతంగాపోసి కాళ్ళతో మెడను తొక్కిపెట్టారు. ఆమె కేకలు అతనికీ వినిపించాయి. ఆ రాత్రి యెలాగయితేనేమి, అతనికి నిద్రలేదు. ఆమె అరుపులు, మూలుగులు ఇంటినౌకరుకూడా విన్నాడు. పొద్దున్న ఆవిడ పడకగది తలుపులు యెంతకూ తెరవబడకుండెను. ఎంత పొద్దెక్కినప్పటికీ వేసినతలుపులు వేసినట్లే వున్నాయి. గది తలుపులు తెరిచి యింటివాళ్ళు లోపలికివెళ్లి చూసేసరికి ఆమె చచ్చిపోయిపడివుంది. శవంచెంత వొకగ్లాసు కనిపించింది. పోలీసులకు ఫిర్యాదుచేశారు. పోలీసులు వచ్చారు ; వెళ్ళారు. ఆమెభర్త ఎంతోడబ్బు విరజిమ్మవలసివచ్చింది.

ఇది జరిగి యిప్పటికి వొక సంవత్సరమయింది ; అతని రెండోభార్య మూడేళ్ళక్రితం చనిపోయింది.

వి.యస్.సంగతి సందర్భాలను మంచిచెడ్డలను ఉనికిని తెలుసుకుందామని ఆమెను అడగ్గా ఆవిడ అన్నీ చెప్పింది. చెప్పి "అతనికి మంచితనం వకటి, యెటున్నూ వున్నది. పెళ్ళాలకి సంగీతం మప్పడమేమిటి, పైవాళ్లయదట పాడించడమేమిటి" అన్నది ; అలాగున వి.యస్.చేసినాడా ? అవును.

ఆఖరుకి అతనికి మేం క్షమాపణకూడా చెప్పుకోవలసి వచ్చింది. ఎంత అన్యాయం ! నాకీ ఉదంతం చెవిని పడినపుడు నా కెంతటి విచారం కలిగిందో చెప్పలేను. అవును మరి, తొడిమకున్న ముళ్ళతేమను పీల్చుకునేకదా గులాబీ మొగ్గలు వికసించేది !

30 ఏప్రియలు, మంగళవారం :

'వెస్టు అండుకో'కు వెళ్ళాను. మిస్టరు శామ్యుల్ వూళ్ళో లేడు. మిస్టరు బిషపు తాను మూడు రోజుల్లో బుక్కులను సిద్ధంచేసి వుంచుతానని చెప్పాడు. కాని బైండరు యింకా వూరునుంచి రాలేదని, అందువల్ల బైండింగుకు కొంత వ్యవధి అవసరం పడుతుందని ఫోర్‌మన్ తెలియచేశాడు. బుక్కులు తయారయిన తీరు బైండరుకు నచ్చలేదట; చక్కగా బైండుచేయాలని అతని ఉద్దేశం. అందుకు కొన్నాళ్ళాగమని గడువు యిప్పించమని ఫోరుమన్ నన్ను కోరాడు. 'సరే' అన్నాను. అక్కడనుంచి తిన్నగా మీటింగుకు బయలుదేరాను. పచ్చయ్యప్ప హాలులో సమావేశం. శ్రీ సత్యనాథం ఉపన్యాసమును సభలో చదువుతూ వుండెను. విషయం : "హిందువులకు యూరోపియన్‌లకుగల సాంఘిక సహవాసము" ఈ ఉపన్యాసము శంకరనాయరుగారు కొత్తగా ఆరంభించిన మేగజినులో అచ్చుపడ్డది. సమావేశానికి మిస్టరు చెర్చిల్ అధ్యక్షత వహించాడు.

ఉపన్యాసం పేటుకుగా వుంది. ఇంగ్లీషు దోషభూయిష్టము. భాష మహాదురుసుగా సాగింది. తెచ్చిపెట్టుకొన్న హాస్యం ; జుగుప్సాకరం ; ప్రసంగమంతా పేలవంగానే వుంది. చెప్పిన విషయంలో 'పస' లేదు. మనకూ యూరోపియనులకూ మధ్యపొత్తు కలియకపోవుటకు కారణము "యూరోపియనులకు మనల గురించి యేమీ తెలియదు. అందువల్ల వారికి మనమీద సానుభూతి లేదు." ఇదీ ఆయన ఉద్దేశం; "వారు మనలను సానుభూతితో చూడరు కనక వారికి మనలగురించి యేమీ తెలియదు. స్త్రీలను మనం నలుగురియెదటకూ తీసుకురాము ; వారికి సమాజంతో ప్రమేయం లేకుండాపోతుంది. మనలో మనకు ఐకమత్యము లేదు. ఆంగ్లజాతికి తాము అధికులమనే వొక గర్వభావం కద్దు. భారతీయులు ఇంగ్లీషువాళ్ళను పగపట్టినట్టు చూస్తున్నారు ; అందువలన వాళ్ళకు స్వదేశీయులమీద గౌరవములేదు."

అయితే యిందుపై నా ఉద్దేశాలు యివి ; స్వదేశీయులకు ఇంగ్లీషువాళ్ళకు మధ్య ఒక పెద్ద అఖాతమున్నదీ అంటే దానికి కారణాలు యివి :

1. సాంఘిక అవస్థలో మనకూ వాళ్ళకూ గల భేదం. మనం స్వతంత్రులముకాము ; వొకరిపై ఆధారపడ్డవాళ్ళం.
2. మన ఆచారములు సంప్రదాయము వేరు ;
3. ఇరుజాతులమధ్య వొకే పోలికగల అభిరుచులు, ఆసక్తి, పరస్పర సాహాయిక దృష్టి వుంటేనే తప్ప, యిరుజాతులకు చనువు యేర్పడదు.
4. విద్యావంతులైన స్వదేశీయులు ఒక వింత అయిన మనుష్యులు. అటు ఆవుపెయ్యాకాదు ; ఇటు గేదెపెయ్యాకాదు అనే సామెతవలె వుంది వీరి పద్ధతి. వీరికి వ్యక్తిత్వమూ, శీలమూ పూజ్యము. నిజమైన సంస్కృతిని, వ్యక్తిత్వమును సాధించినాడు వీరికి సమాజములో గౌరవము కలుగుతుంది. సిరిసంపదలుకూడా మనిషికి గౌరవము తెస్తవి.

1 మే, బుధవారం :

పత్రికలు నిరంతరము నిర్వహించవలసిన పనులు.

1. బహుదుర్బలులు, నిరుపేదలు అవివాహితులుగా వుండుట.
2. పిల్లలను చక్కగా పెంచి విద్యాబుద్ధులు గరిపే విధానం.
3. దొంగమందులను కంపెనీలను వెలివేయుట, చెడ్డ అలవాట్లను నిరోధించుట.
4. క్షత్రియులు, శూద్రులు తమ ఆడపిల్లలకు యుక్త వయసువచ్చిన పిమ్మటనే పెళ్ళిచేసేటట్టు కృషి సల్పుట.

పత్రికారచనలో శైలివిషయమున తగు జాగ్రత్త వహించవలసిన అగత్యము వుందా ? తప్పకవుంది. మన పత్రికారచయితలు యే పరిస్థితులలో వుంటూ తమ కృషిని సాగిస్తున్నారో, ఆ పరిస్థితులు దుస్సహమైనవి. అన్ని డిపార్టుమెంటులలోనూ చాలినంతమంది పురుషులు లేరు. వున్నవాళ్ళు బహుకొద్ది, మేనేజరూ, ఎడిటరూ ప్రొప్రయిటరూ అన్నీ వొకడే. వున్న వుద్యమాలకు సెక్రటరీ, ఉపన్యాసకుడూ వొకడే. స్కూలు మాస్టరూ, వకీలూ ఇతర ఉద్యోగ విధులు; దీనితో పుస్తక పఠనమునకు పరిశీలనకు తీరిక చిక్కదు. కొంతకాలంవరకూ వారపత్రికలు హెచ్చుఉపయోగం. దేశములో ఐకమ్యతము లేకపోవడము వొక ప్రధానలోపం.

సున్నితమైన హాస్యము. సరియైన పద్ధతులలో కల్పనా కథలు నవలలు. గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్టు తర్జుమా చేయడం వల్ల లాభం శూన్యం. తెలుగుభాషలో పత్రికా ప్రచురణావశ్యకత ఎంతోవుంది. మాతృభాషలలో పత్రికలు, రాజకీయాలు, సాంఘికపరిస్థితులూ తెలిపేఒక మాన్యుయలు వంటిది అవసరం. ఇట్టిది యింగ్లీషునలేదు.

2 మే, లక్ష్మివారం

కాస్మపొలిటను క్లబ్బుకు వెళ్ళితిని. క్లబ్బులో మద్రాసు గ్రాద్యుయేట్ల ఎసోసియేషనువా రొక సమావేశము ఏర్పాటు చేశారు.

డాబామీద జట్టులు జట్టులుగా కూడి వారు కొంతసేపు అటూ ఇటూ పచారుచేస్తూ కాలము గడిపిరి.కానీ, కాఫీ, నారింజ, ద్రాక్ష మొదలైన పానీయాలు, సోడాలు త్రాగిరి.

అనంతరం సభ – శ్రీ రంగాచారి తమ ఉపన్యాసమును చదివిరి. ధోరణి యేమీబాగులేదు. అవసరం వున్నా లేకున్నా ప్రతివాక్యమునూ నొక్కినొక్కి పలుకుతున్నారు. చెప్పిన అభిప్రాయములలో ప్రాముఖ్యత లేనేలేదు. ఆచరణయోగ్యతా లేదు ; సభకు అధ్యక్షులు శ్రీ మణిఅయ్యరు. నాచెంత శ్రీ సుందరశాస్త్రిగారు కూర్చునివుండిరి. రంగాచారిగారు ఉపన్యసిస్తుండగా సందర్భానుసారముగా శాస్త్రిగారు విమర్శిస్తూ రిమార్కులు చేస్తూవుండిరి. ఆచారిగారు వెన్లక్‌నూ ఆయన సతీమణినీ పొగడుతూ, ప్రసంగిస్తూవుండగా శాస్త్రిగారు నాతో మెల్లగా యిలా అన్నారు : "మనవాడు సబ్ జడ్జి కావాలని ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు."

ఉపన్యాసకుడు ఛాందసత్వాన్ని ఎడాపెడా విమర్శిస్తుంటే ఆయన మళ్ళీ యిలాగున వ్యాఖ్యానించారు. : "అదంతా బాగానే వుంది. మరి దీనికి ప్రత్యామ్నాయంగా మన విద్యావంతులయిన యువకులు యేంచేసినట్టు ? విద్య అనేది మన యువకులకు తగనిగర్వం,నిరంకుశత్వం తెచ్చిపెట్టడం లేదూ ?".

ఆయన తరువాత శ్రీ బాలాజీరావుగారు ప్రసంగించారు. రావుగారి ఉపన్యాసములో సబబులకన్న నవ్వించడం హెచ్చు. సందర్భశుద్ధికంటే హాస్యం లావు. ఆ నవ్వుతాలమాటలైనా ఆయనవికావు. ఎరువు తెచ్చుకున్న మాటలు. ఏదో ఒక నెపంతో పట్టభద్రులను ఆయన దుమ్మెత్తిపోశాడు. పట్టభద్రులకు స్వయంప్రతిభ లేదట. విషయ సేకరణ, పఠానసక్తి మృగ్యమట. చెన్నపునారిలోవున్న పట్టభద్రులకంటె యితర పట్టణాలలోవున్న పట్టభద్రులు మరీసనవలట ! కాలేజీ చదువులు ముగిసినతరవాత యింక పుస్తకాలజోలికేపోరు ; డిగ్రీ తీసుకున్న పిమ్మట చదువుకు స్వస్తి. అరడజను పుస్తకాలైనా చదవరట ! సామాజిక సంస్కరణగురించి వక్త చాలాచాలా చెప్పినాడు.

ఈయన ప్రసంగానంతరం వొక డిస్ట్రి మునసబులేచి నించున్నాడు. విదేశ భాషను అభ్యసించడం యెంత కష్టమో వివరించాడు. కాలేజీలలో పనికిరాని విషయాలనే హెచ్చుగా బోధిస్తారు. ఉదాహరణకు మాథమెటిక్సు వట్టి నిరుపయోగం. ఈయన ప్రసంగంలో సబబూ, సందర్భమూ వున్నాయికాని, ఒకంతకు తెమిలిందికాదు.

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారు యిలాగ చెప్పారు : "స్త్రీ విద్య అంటే మీరేమీ పట్టించుకోవడంలేదు. మనము మన కుమారుల చదువుకుమాత్రము బోలెడుడబ్బు వెచ్చిస్తున్నాము. కాని మనకుమార్తెల చదువు నిమిత్తం మనం ఖర్చుచేసేది యేమీ లేనేలేదు."

సుబ్రహ్మణ్యంగారి ప్రసంగమయినతరువాత మరివొక ఉపన్యాసకుడు లేచాడు ; పట్టభద్రులు చేసిన కృషి తనకు ఎంతో సంతృప్తికరంగా వున్నదని, ఆయన చెబుతూ "పట్ట భద్రుల కృషి ప్రశంసనీయంగా వుంది ; ఇందుకు కీర్తిప్రతిష్ఠ లార్జిస్తున్న పరమేశ్వరపిళ్లె, కళ్యాణరామయ్యరు ప్రభృతులే వారి ప్రతిభయే ఉదాహరణ" అని పేర్కొన్నాడు.

అయితే ఈ సమావేశాని కొక నిర్దిష్టకార్యారణ కుపయుక్తమయే కార్యక్రమ మేమీ లేదు. పట్టభద్రులుకనుక వారి కొక కర్తవ్యం వుందికదా. విద్యావిషయిక సమస్యలను చర్చించడం పట్టభద్రుల ప్రప్రథమ కర్తవ్యం. నిజంగా ఆలోచిస్తే విద్యాసమస్యలపై యిపుడు మనకు ప్రతిభావంతమైన 'పబ్లిక్ ఒపీనియనే' లేదు. చరిత్రను యెలాగున బోధించాలి మొదలైన విషయాలపై ఎట్టి ఊహ కానరాదు. సాహిత్య కృషి సరేసరి. స్వతంత్రయోచన 'లేదు లేదు' అని చెప్పడమే కాని ఎందుకు లేదో ఎవరూ చెప్పరు.

మదరాసు నాటకరంగస్థితి సిగ్గుపడవలసిన పరిస్థితులలో వుంది.

ఇక పాఠశాలలో మాతృభాషలు అధ్వాన్నంగా వున్నవి. వస్తువిన్యాసంలోను, శైలిలోను శిల్పం అనేది హుళక్కి, ఒరిజినాల్టీలేదు. దారిద్ర్యం, తక్కువస్థితి; ఉన్నతస్థితికి వచ్చుటకు ప్రయత్నములు అవసరం. గర్వపడుటకు కారణములే కనిపించవు. విద్యావిధానమే దుష్టము ; లోపభూయిష్టము. అభిరుచి అన్నదే కలిగించడం లేదు. దీనికి నాయకత్వము వహించు వ్యక్తులు లేకపోవడం. దీనికితోడు ఇంగ్లీషుతో పోటీ.

మైక్రొస్కోపులో పొడగట్టుతున్న విప్లవం, దాని నైతిక స్వభావము.

పట్టభద్రులు సంస్థలను నెలకొల్పుకోవడంలేదు.

మహిళలకు ఇంగ్లీషు విద్యను బోధించడం లేదు.

మెట్రిక్యులేషనుకు పాఠ్యపుస్తకాలు ; ఆంగ్లదేశచరిత్రను, భారతదేశ చరిత్రను బోధించడం.

మెట్రిక్యులేషను క్లాసు.

మోడరన్ ఇండియన్ హిస్టరీ.

యూరపు : ఇంగ్లీషు పిరీయడు.

కళాశాలలో సాహిత్య పాఠాలను యింతకంటె మిన్నగా చక్కగా చెప్పవలెను. మాతృభాషలలో ప్రొఫెసరు షిప్పులు, మదరాసు తెలుగు.

ప్రాదేశిక విభేదాలు, వైమనస్యాలు. ఐకమత్యం, అవసరం. జాతిభేదంఅనేదికూడదు. వీడు ఈజాతివాడు ఆ జాతిఅనే భావం కూడనిది. విద్యారంగములో కృషిచేయుటకు, సేవచేయుటకు కాంపిటీషను యేర్పరచి అర్హులకు స్థానమీయవలెను. ఇంతకంటె జీతం హెచ్చుచేయవలె. ప్రతిభావంతులను ఆహ్వానించుటకు విద్యాసంస్థలలో వారికి యింతకంటె హెచ్చుసదుపాయములు అవకాశములు కలుగచేయవలెను.

ప్రైవేటు మేనేజిమెంటుకు సంస్థలను అప్పగించడమనేది చేయరాని ఒక మహాదోషం ; ఇంతకంటె హానికరమైన పనిమరివొకటి లేదు. నగరాలలో వున్న పాఠశాలలు కళాశాలలు యెంత అవకతవకగా. బేసబబుగా

నిర్వహింపబడుతున్నాయో వాటికి అజమాయిషీ వహించే కమిటీలు యెంత ఆరాచకంగా ప్రవర్తిస్తున్నాయో ఊహించలేం. కమిటీలకు వున్నదల్లా అహంకారం వొకటే. బాగుపడే విధాన మేదో వారింకా గ్రహించినట్టులేదు.

పచ్చయ్యప్ప కాలేజి ఎందు కంత వెలుగులోకి వస్తున్నదో అర్థంచేసుకోనడం సులభం కాదు.

ఉపాధ్యాయులు ఆదర్శప్రాయులుగా వుండాలి. మహోన్నతశీలము, వ్యక్తిత్వము, గుణసంపద అవసరము. సాహిత్యాభినివేశము కలిగించాలి. ఇప్పుడు బి.ఏ., జనరలు యింగ్లీషు వట్టి ఆరాచకమయం.

మన విశ్వవిద్యాలయాల పరిస్థితివేరు. ప్రాదేశిక ఇంగ్లీషు యూనివర్సిటీల తీరువేరు. ప్రాదేశికవిస్తీర్ణము. మెట్రోపొలిటను మనుషులే సెనేటు సభ్యులు. మిగిలినవారికి యేమీ లేదు. ఇతర నగరాలలోవున్న పరిస్థితులు సాధారణంగా యేమీ తెలియదాయెను.

యువకులు కొంతకాలం బ్రహ్మచారులుగా వుండడం అవసరం. ఉపాధ్యాయుల కళాశాలను యిప్పటికంటే మంచి పద్ధతులపై నిర్వహించాలి. ఇంగ్లీషులో పట్టభద్రుడైనంత మాత్రాన, అతను యేపనిబడితే ఆపని నేరవేర్చగలడా, ఏ విషయాన్నైనా బోధచేయగలడా, ఏ పరీక్షకయినాసరే అతడు పరీక్షాధికారిగా వుండగలడా ?

స్వదేశీయులకు ఒరిజినాలిటీలేదని స్వతంత్ర యోచనా శక్తిని కనబరుచుటలేదని చాలామంది పదేపదే అంటున్నారు. అయితే నా దొక ప్రశ్న : ఈ దేశంలోవున్న ఈ ఉపాధ్యాయులు యేమి స్వతంత్ర యోచనాశక్తిని ప్రదర్శిస్తున్నారు ? వీరికివున్న ఒరిజినాల్టీయేమి? కేవలం టెక్స్టుబుక్కులను ఎడిటుచేసుకోవడం ; మిస్టర్ థాంప్సన్ అందు కాంపొజిషను పేపర్లు తయారుచేసుకోవడం తప్పితే వీరు వెలగబెడుతున్న దేమిటోమరి ?

భారతీయ విద్యార్థులకు వారు ఎడిట్‌చేస్తున్న పాఠ్యపుస్తకాలపద్ధతి యేమిటో నాకేమీ బోధపడడంలేదు. అంతాదురవగాహంగావుంది. వారు చేస్తోన్నపని యేమీలేదు. మాతృభాషలోనూ, నుడికారపు సొంపుతోను కాంపొజిషను పుస్తకాలు రచింపబడాలని మనం ఆశించడం సహజం. ఈ ఆశయం ప్రతివారికీ వుంటుంది. కాని వాటి ప్రసక్తి యిక్కడా అక్కడా ఎక్కడా కానరాదుకదా !

ఎఫ్.ఏ. క్లాసులో చెప్పే హిస్టరీసంగతి మరి చెప్పనక్కరలేదు. భయంకరంగా కర్ణకఠోరంగా వినిపించే తప్పుల తడక యింగ్లీషుతో, అంతకంటే ఘోరమైన ఆ చెప్పేపద్ధతితో విసిగెత్తిపోయి కుర్రవాళ్ళు క్లాసులో కూచుందుకే హడలెత్తుతున్నారు.

కొందరికి తాము చెప్పే విషయమేమిటో బాగానే వచ్చును. విషయంతెలిస్తే లాభం యేముంది ? దానిని చక్కగా బోధించవద్దూ ? అదే వీరికి కొరత !

4 మే, శనివారం :

పాపం, ఆర్.వి. సుబ్బారావుగారి కుమారుడు ఆకస్మికముగా పోయినాడట! సాయంకాలం సరదాగా బీచికి వెళ్ళి యింటికి వచ్చాడు. రాత్రి అన్నం తిని పడుకున్నాడు. కాని పొద్దున్న చూసేసరికి మరి లేదు. పాపం, సుబ్బారావుగారు ఎంత దురదృష్టవంతులు !

* * *

క్లబ్బులో శ్రీరామశాస్త్రిగారిని కలుసుకుని ఉత్తర సర్కారులలోని విద్యార్థుల ఎసోసియేషన్ గురించి మాట్లాడాను.

క్లబ్బులో కూరెళ్ల సుబ్బారాయుడు కొడుకు వెంకటలింగం కనబడ్డాడు. ద్రవిడభాషాశబ్దశాస్త్రమును గురించి తను కెల్లెటుగారిని అడిగితే ఆయన, నన్నుగురించి ప్రశంసావాక్యములు చెబుతూ, నావద్దకు వెళ్లి తెలుసుకోమన్నారని చెప్పినాడు ; 'అయ్యా ! తమరు యిచటకు దయచేస్తే నేను రోజూ క్లబ్బుకు వస్తానని' అతనన్నాడు. ఈ చెన్నపట్టములోవాళ్ళు చాలా వింతమనుషులు !

బట్లరుదగ్గర అయిదు రూపాయలు పుచ్చుకున్నాను. యూరోపియనులనుగురించి నాటకము వ్రాసి, వారియెడల అనుకంపము కలిగేటట్లు చేయవలెను. ఈ సంకరులను యింగిలీషులు పెట్టే క్షోభకు ఆ యింగిలీషులే తలవంచుకునేటట్లు నాటకము వ్రాయవలెను.

మిస్టరు జగన్నాథం, నరసింగరావు, సిద్ధాంతి, లింగన్న.

5 మే. ఆదివారం :

'నేటివ్‌క్లబ్'కు వెడితిని. రాజామణిచెట్టియారుతో వొక గేమ్ ఆడాను. నెమ్మదిగా ఆడడం, పుష్, స్పిన్నూ ఇవీ అతని ఆటకు ప్రసిద్ధితెచ్చిన రహస్యాలు. ఎదురుగుండా బంతివస్తున్నపుడు, దగ్గరపడినపుడు, నీ బేటు కొంచెం వెనక్కి తీసుకుని, మీదనుంచి అరబంతిని నెమ్మదిగా కొట్టాలి. వెనక్కి గిరుక్కున తిరగాలి.

బంతి మిడిల్ పోకెట్‌కు వచ్చినపుడు స్పిన్ స్లో :

6 మే, సోమవారం :

నా రచన నారూపు రేఖలవలెనే వుంది.

రామమూర్తిగారివద్ద పదిరూపాయలు పుచుకున్నాను. రంగాచారిగారిని కలుసుకున్నాను. ఆయన్ని హైకోర్టుకు తీసుకువెళ్ళాను. బగ్గీవాడికి పావలా యిచ్చి యింటికి పంపించివేశాను. పావలాపెట్టి పెప్సిన్ పొడరు కొనుక్కున్నాను. జట్కా వాలాకు రూపాయి యిస్తిని.

7 మే, మంగళవారం :

భాషలు యేవిధముగా మార్పుచెందుతున్నవి ; దూరదూరముగావున్న ప్రదేశములలో భాషలు యేకకాలమున మారుటకున్నూ, కొన్ని కొన్ని ప్రాంతాలలో వొకేరీతిని మారుటకున్నూ, మరి కొన్నిచోట్ల యీ మారుదల వేరు వేరుగా వుండుటకున్నూ కారణ మేమయివుండును ?

మాటవరసకు మూలద్రవిడభాష దక్షిణాన తమిళముగానూ, ఉత్తరాన తెలుగుగానూ ఏలాగున మారినది? తమిళభాష మూలద్రవిడభాషకు చాలా సన్నిహితముగా వున్నదనీ, అందు గొప్పసాహిత్యం కలదనీ అన్నవాడు బర్నలుదొరే అనుకుంటాను. తమిళభాషలో గొప్ప సాహిత్యముకలదని చెప్పినంత మాత్రాన, అది అతిప్రాచీనభాష అని చెప్పడానికి వీలులేదు. అర్వాచీనసోదరసాహిత్యంకంటె ప్రాచీనసాహిత్యం పాత భాషారూపములను, పదములను యెక్కువగా నిక్షేపించుకుంటుందనడంలో సందేహమేమీలేదు, కాని తమిళసాహిత్యం తెలుగుసాహిత్యంకంటె అత్యంత ప్రాచీనమైనదని గట్టిగా చెప్పలేము.

భాషలు యేలాగున మారునను ప్రశ్నకు సమాధానము యీ విధంగా తేలుతోంది ; కొన్నికొన్ని ప్రదేశాలలోని ప్రజలు కొన్ని కొన్ని ధ్వనులను పలికేటపుడు వారి ఉచ్చారణాంగాలైన తాల్వాద్యవయవాలనుబట్టి భాషా పదములు మారుతూ వుంటాయి. ఇదేరీతిని ప్రజల అలవాట్లు, ఆచార వ్యవహారాలు, మతము, వారిపాటలు, సంగీతము,

సాహిత్యము మొదలైనవి భాషలపై తమ ప్రభావాన్ని స్పష్టముగా నెరపుతున్నాయి. ఈ లాగునే ఇరుగుపొరుగు ప్రదేశాలలోవున్న భాషలు.

ఒక భాషాకుటుంబములో అనేకరూపాంతరిత పదములు. ఒకేజాతి భాషలో పలు రూపాంతరములు.

పచ్చయ్యప్ప కాలేజీలో అడుగుపెట్టేసరికి మాథమెటిక్సు లెక్చరరు కనిపించి "వొహోహో ! ఎప్పుడు రావడం ఏమిటి కథ ?" అంటూ పలకరించాడు. నిజానికి ఆయన యెవరో నాకు తెలియదు. ముక్కూ మొహమూ ఎరుగని వొక అపరిచయస్థుడు అంత కలుపుగోరుతనంగా పలకరించినపుడు మనం తికమకలలో పడతాం ; ఇదొక తమాషాఅయిన పరిస్థితి.

♦ ♦ ♦

మద్రాసు మ్యూజియం ; ప్లేటు నవంబరు 13

సూయిలు దొరగారు తలచినట్లు రెండు దానాలుకావు. మూడు.

9 మే, లక్ష్మివారం :

రామస్వామిచెట్టి, కృష్ణస్వామిచెట్టిగార్లను 'రఫ్‌పేపరు' వుంటే కావాలన్నాను.

10 మే, శుక్రవారం :

నాలుగణాలు నౌకరుకు. నాలుగణాలు బగ్గీవాడికి అయిదురూపాయలు లిటరరీసొసైటీకి, రూపాయిన్న రబిలియర్సు, ఒకరూపాయి జింజరు, సోడా. మిగిలిన సొమ్ము శ్రీనివాసాచారివద్ద వుంది.

11 మే, శనివారం :

బట్లకుదగ్గర ఆర్రూపాయలు తీసుకున్నాను. బ్యాంక్వెటింగుహాలుకు వెళ్లాను. టిక్కట్లుకు అర్రూపాయ లిచ్చాడు. ట్రిప్లికేను థియేటరులో నాటకప్రదర్శనం.

షేక్స్పియరు సీనులు. ప్రదర్శకులు మిస్టర్ అండ్ మిసెస్ బి. క్రాఫ్టన్, విల్మర్, హాలు కిటకిటలాడుతూ వుంది. మన చెన్నపురి పెద్దలు, భారతీయులు, యువకులు, వకీళ్లు, పలువురు విద్యార్థికులు ప్రదర్శనానికి హాజరయిరి.

ఫాల్‌స్టాఫ్‌వేషం బాగులేదు. వుండవలసినంత పెద్దవాడుగాగాని, లావుగాగానిలేడు. వైఖరి యేదోవొకలాగవున్నది. వాచికము "వప్పగింత" వలె వున్నదితప్ప "అభినయముగా" తోచలేదు.

మర్చంటాఫ్ వెన్నిస్‌లో నటించిన సూయిలుదొరకు పోర్షను నోటికిరాదు. టేబిల్‌మీద పుస్తకాన్ని చూసో, మరి పోర్షనుకాయితం చూసో చెప్పలేనుకాని, దానిని చదువుతూ అభినయించాడు. షైలాక్ వేషము 'ఫరవాలేదులే' అనిపించింది. కాని పోర్షియో పాత్రధారిణి విల్మర్‌సతి 'వోహో' అనిపించింది. అభినయం ప్రశంసనీయం. ఆమె అసలు చాలా సొగసైన మనిషి. వేషధారణము యుక్తము, అభినయం సహజముగానూ, భాసమానముగానూ వుంది. వాచికం స్ఫుటముగానూ, గణనీయముగాను వున్నది.

ఒథెల్లోవేషం పరమదౌర్భాగ్య మనిపించింది. వికారమైన వేషధారణ. నటన పాడుపాడు ! డెస్డెమోనా అంతబొత్తిగా బాగులేకపోలేదు !

మళ్లీ విల్మర్‌సతి ఎమీలియావేషంలో కనిపించింది అత్యద్భుతమనిపించింది ఎమీలియా ఆహార్యము ఎంత సొగసుగా వున్నదో వర్ణించిచెప్పడం కష్టం దుస్తులు అలంకరణ బాగుబాగు అనిపించినవి విల్మర్‌సతితప్ప యీజట్టులో చెప్పుకోతగ్గ వారెవరూలేదు ఆమె ఒకర్తెమాత్రమే చక్కగా నటించగలదు మిగిలినవారి ప్రసక్తి అనవసరం

ఇంటికి వెడుతూ వెడుతూ ఒకసారి ట్రిప్లి కేను థియేటరుకుపోయి తొంగిచూశాము హాలులోకి అడుగుపెట్టీపెట్టగనే శ్రీనివాసాచారిగారితో పరియస్థులొకరు మమ్మల్ని మర్యాదగా పలకరించి మొట్టమొదటి సోఫా చూపించి అక్కడ కూర్చోండని కోరినాడు శ్రీనివాసాచారిగారికి అన్ని నాటకపు జట్టులతోనూ మంచి పరిచయం కద్దు నాటక కంపెనీలవారు యీయన పేరు చెబితేనే మన్నన చేస్తారు మేము సొమ్మేమీ చెల్లించనక్కర్లేదని ఆ కంపెనీ మనిషి అన్నాడు అతను కోరిన ప్రకారం ముందు వరసలో సోఫాలమీద కొంతసేపు కూచుని యింటికి వెళ్ళిపోయాము వెళ్ళిపోతూ టిక్కట్టు సొమ్ము వచ్చివేశాం

భవనము చాలా పాడుగా వుంది తెరలు అంతకన్నా పాడు వేషములూ అభినయమూ మరీ దరిద్రం అందరి దుస్తులూ పాడుగానే వున్నవి చెప్పుకుంటే సిగ్గు సిగ్గు హిరణ్యక్షుడి వేషం కన్న చెన్నపట్టంలో యే ముష్టివాడి వేషమేనా బాగుంటుంది తగిన తరిబీదు వుంటే ప్రహ్లాద వేషం నటించిన పిల్లవాడు పనికి రావచ్చును

ఉత్తరదేశపు బాణీలో నటి వికారంగా పరమ రోతపుట్టేటట్టు పాడుతూ డ్యాన్సు చేసింది ఉత్తరదేశపు పాటలకు నృత్యాలకు యిది వొక పేరడీవలె కనిపించింది సూత్రధారుని విగ్రహం పుష్టిగావుంది పాట కొంతవరకు నయం గొంతుక ఫరవాలేదు నటీ సూత్రధారుల సంభాషణ మొదట తెలుగు పద్యాలలో కొనసాగింది పద్యాలు భాగవతంలోనివి పద్యాలు పాడినతరవాత వాటిఅర్థం తెలుగున వివరించి చెప్పారు ఇంచుమించు ఇది కళ్యాణ రామయ్యరు తమిళ సంస్కృతముల కలగలుపువలె వుండెను

ప్రహ్లాద నాటక ప్రదర్శనలలోని నటుల అభినయమును ఏదైనా వొక 'స్కెచ్' లో వర్ణించవలెను

♦ ♦ ♦

రైల్వేస్టేషనునుంచి 'పేడ్స్' అందినవి

♦ ♦ ♦

ది యూరేషియను డ్రామా ఒక గొప్ప సివిలియను ఒక కొండజాతి స్త్రీని వుంచుకుంటాడు అతనికి ఇద్దరు సంతానం ఈ ఇద్దరూ ఇంగ్లండులో పెరిగారు పరిస్థితుల ప్రభావంవలన తల్లీ పిల్లలూ ఒకరికొకరు దూరమౌతారు అతను ఆమెతో సంబంధాలను తెంచుకుంటాడు అతను ఎక్కడవున్నాడో అతని ఆనుపానులేమో ఆమెకు తెలియదు ఒక ముసల్మాను వర్తకుడు ఆమెకు ధనం యిస్తూవుంటాడు ఇంటికి కావలసిన వస్తువులు తెచ్చి పడవేస్తూవుంటాడు ఇతను మొదట బట్లరు తర్వాత వర్తకుడైనాడు కొంత కాలానికి ఆమె కొడుకూ కూతురూ తిరిగి వస్తారు కొడుకుకు తన తల్లి కొండజాతిస్త్రీ అని మొదట తెలియదు తన తండ్రి చనిపోయాడని అనుకుంటాడు కాని అతను యిండియాకు రాగానే పరిస్థితులన్నీ అవగాహనవుతాయి ఇంటికి వచ్చే సప్లయిలు కొన్నిరోజులనుంచి ఆగిపోతాయి కూతురు పనిచేస్తూవుంటుంది ఆమెకు చదువు వచ్చును సప్లయిలు బంద్ అయినపుడు అట్టి సన్నివేశంలోనే పిల్లలిద్దరూ ఇండియా చేరినట్లు చిత్రించేదా ?

ఆ యూరోపియను వొక పిల్లను పెళ్ళాడతాడు. అతనికి పిల్లలు కలుగుతారు. దగుల్బాజీ, ఇంకొక పిల్లను ప్రేమిస్తాడు.

12 మే, ఆదివారం :

ఇండియను యాంటిక్వరీ వాల్యూములను చాలావాటిని చదివితిని.

14 మే, మంగళవారం :

క్రిస్టియను కాలేజీలో హిస్టరీ ప్రొఫెసరు కెల్లెటుగారిని కలుసుకున్నాను. ఇద్దరం ఒక గంటకుపైగా ఎన్నో విషయాలను ముచ్చటించుకున్నాం. కాలేజీలలో ఆంగ్లసాహిత్యాన్ని బోధించేటపుడు ఎన్ని అవకతవకలు జరుగుతున్నవో, బోధనా పద్ధతులు ఎంత లోపభూయిష్టముగావున్నవో వివరముగా చెప్పాను. విద్యాబోధన ఆలోచనలను పురిగొల్పేదిగా యెంతమాత్రం వుండడంలేదు. అభిరుచీ, విమర్శనా, అసలు లేనేలేదు.

మాతృభాషల సాహిత్యం గురించీ, దేశచరిత్ర రచనావశ్యకతను గురించీ ప్రసంగించాను. తెలుగు పాఠ్యగ్రంథాల నిర్ణయంలోనూ, పరీక్షాధికారుల నియామకంలోనూ జరుగుతున్న పాక్షికత్వమును గురించి నొక్కి వక్కాణించాను. విశ్వవిద్యాలయ, బోధనాపద్ధతుల దోషాలు దేశమంతటా విస్తరిస్తున్నాయి.. మదరాసు తెలుగు. రామనుజాచారి, మాధవరావు, వెంకటరాయశాస్త్రి, శ్రీరామశాస్త్రిగార్లను గురించి కెల్లెటుతో ముచ్చటించాను. అప్పుడు కెల్లెటు యిలా అన్నాడు : "చాలా ఆలస్యమైపోయింది. ఈ ఏడు వ్యవధిలేదు. మీదటికి ఏదైనా తప్పకుండా ఏర్పాటు చేస్తాను" ఇందుకు నేనిలా సమాధానమిచ్చాను. "నాకైతే అట్టి పదవి అక్కరలేదు. అలాగున నేను కాలము వ్యర్థము చేయజాలను. కాని మా ప్రాంతమువారిని కూడా, తగిన పండితులను, అట్టి పదవులకు నియమించవలెను. కారణమేమంటే యిప్పుడు పరీక్షా పత్రములను బట్టి పాఠ్యక్రమము నిర్ధారిత మవుతున్నది కనుక."

చరిత్రను బోధించే పద్ధతులను గురించి సంభాషణ జరిగింది.

"పోలికలూ, భేదములూ నిరూపిస్తూ గ్రీసు రోము రాజ్యముల చరిత్ర మీరెందుకు వ్రాయరాద"ని కెల్లెటుగారు నన్ను ప్రశ్నించారు.

"అబ్బో ! అది నా శక్తికిమించిన పని."

"కాదు కాదు. మీరే వ్రాయగలరు !"

మేమిద్దరమూ అనేక విషయాలను గురించి ప్రసంగించుకున్నాము. నావంట్లో బాగుండలేదు. లేకపోతే ఆ సంభాషణ అంతా వ్రాసేవాడినే మరి !

14 మే మొదలు 24వ తేదీ వరకు :

పది పదకొండు రోజులనుంచి వొంట్లో యేమీ బాగులేదు. "బ్రోంకైటిస్" వ్యాధి పట్టుకుని పీడించసాగింది. బాధలావు. రోగంతోటే సరిపోయింది. పనేమీ కొనసాగింది కాదు. చేసిన మంచి కార్యం వొకటే. మహారాజావారి పుస్తకాలు తయారుచేసి వెస్ట్ అండ్‌కో వారు పంపించివేశారు. శ్రీ వెంకన్నగారు నన్ను చూడ్డానికి వచ్చారు. అతనంటే నాకు చాలా అభిమానం. మంచి సాహిత్యాభిరుచి వున్న కొద్దిమంది యువకులలో ఇతను వొకడు ; మనదేశంలో ఇలాటి యువకులు అరుదు.

28 మే, మంగళవారం :

బెల్టు కొలతలు, టేబుతో 32 అంగుళముల కైవారం గల, అంతకు కొంచెం తక్కువగా వుంటే మరి వకటి గూడా తెస్తే బాగా వుంటుంది.

కంచు అమాం దస్తా. బి. సూర్యనారాయణరావు గారికోసం సంస్కృతం గ్రంథాలు, నోట్సు ; శంకరనారాయణ డిక్షనరీ, లెదరు బెల్టు ; ఒక జత ముత్తెపు గుండీలు, జాకెట్టు క్లాత్స్ ; ఫేన్సీ వస్తువులు ; అలారం టైంపీసు.

3 జూన్, సోమవారం :

డాక్టరు కీలా&హరనుదొరకు ఉత్తరం వ్రాశాను. గరిసెలూరు శాసనం గురించి శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యం, విజయరాఘవాచారి, సీతారామయ్య ప్రభృతులకు లేఖలు వ్రాశాను.

4 జూన్, మంగళవారం :

డాక్టరు భండార్కరుకూ, డాక్టరు ఫ్లీటుదొరకూకూడా ఉత్తరాలు రాశాను.

5 జూన్, బుధవారం :

రాచూరు.

'వెస్టు అందుకో' కు వెళ్ళాను. "టైప్సు విరగదీసి మీకెప్పుడుకావలెనో తెల్పితే అప్పుడు పంపించివేస్తాము. మా సామానుమేము వుంచుకుంటాము" అన్నాను మిష్టరు బిషప్పు.

"కొంపదీసి విరగదీయడం మాత్రం వొద్దు. మొత్తం టైప్సంతటికీ సొమ్ము యిచ్చుకోమంటారు."

"ఫ్రేమూ మిగతా సామాను మావేకదండీ; అలాంటప్పుడు అంతా యెలా యిచ్చేస్తాం"

"పోనీ ఓపని చేయండి. ఫ్రేమూ, మిగతా సామానూ, కంపెనీ టైప్సు అన్నీ మా రాజావారికి ఖరీదుకివ్వండి; అలాచేస్తే నాకెంతో సంతోషం."

"ఫస్టుపార్టులోని టైపూ, మార్జినలు నోట్సులో వాడే టైప్సూ అన్నీ మావేకదండీ".

"అవనీండి ! అయితేనేం? మా కోరికను మీరు మన్నించవచ్చుకదా ! ఆయనకి కావాలంటే కొత్త సరుకే కొనుక్కోవచ్చును."

"అవునవును. సరే; అయితే అంతటికీ మేం ధరకట్టాలే!"

"సరే ; కడితేకట్టండి, పోనీ!"

"కానీ, ఫ్రేముల్లోవున్న యీటైప్సు మహారాజావారేం చేసుకుంటారు?"

"ఏమో ; అవన్నీ నాకేం తెల్సు; బహుశా స్టెనోటైపింగుకు వీటిని వాడుకుంటారేమో! అలాఅయితే మాత్రం మీ ఆఫీసులోనే చేయిస్తాంలెండి".

"ఆయన తమపుస్తకాన్ని అక్కడే అచ్చొత్తించు కుంటారు కాబోలు!"

"బహుశా అందుక్కాదేమో లెండి; అక్కడ మంచి పనివాళ్ళు లేరు. బుక్కు చాలా విలువైనది. అందువల్ల యిక్కడ కంటె అక్కడే స్టెనోటైపు చేయించాలని అనుకుంటున్నా రేమో మరి! ఇక్కడ కంటె అక్కడ సులువు హెచ్చు. యిక్కడే మిషను అమిరిస్తే జాగా అంతా ఆక్రమిస్తుంది."

"సరేలెండి. మరి ఎల్లోక్లాత్ కావాలంటిరే! దాన్సంగ తేమిటి?"

"మీరు సప్లయిచేస్తే బహుసంతోషం!"

"అది యింకా ఎప్పటి కొస్తుందో తెలియకుండావుంది. ఇప్పట్లో బహుశా రాదేమోనండీ!"

"అయితే నేటివ్ ఫర్మ్సులో అడిగిచూస్తాను"

"అబ్బే! వాళ్ళదగ్గిరుండదు. అయితేనేం, అడిగి చూడండి. మేమెప్పుడూ వాకబు చేయలేదుమరి"

"ఆc అదే మరీ ! పసుపురంగు క్లాతుమీద గిల్టక్షరాలు సొగసుగా వుంటాయి కదాని!"

♦ ♦ ♦

అబ్బయ్యశాస్త్రి వొంట్లో యెలావుందో డాక్టర్నడిగాను. చిరంజీవికీ, నరసింగరావు పంతులుగారికీ ఉత్తరాలు రాశాను.

వేదాంతసారం	.....	.....	2 - 0 - 0
ది ఫోక్ సాంగ్స్	.....	.....	2 - 0 - 0
ఒరిస్సా అండ్ టెంపుల్ ఆఫ్ జగన్నాధ	.....	.....	0 - 12 - 0
గ్రీక్ అండ్ గోథే	.....	.....	3 - 0 - 0

♦ ♦ ♦

డాక్టరు హుల్ట్సుదొర వ్రాసిన ఉత్తరానికి నకలు :

ఉదకమండలం, 5, జూన్ 1895.

డియర్ మిస్టర్ అప్పారావు

ఈ నెల 3వ తేదీన మీరు వ్రాసిన ఉత్తరం నిన్ననే నాకు అందింది. వచ్చేనెలలో మీరెక్కడ వుండేదీ, దయవుంచి మీ చిరునామా తెలపండి. బెంగుళూరుకు తిరిగి వచ్చాక, ఆ మూడుశాసనాలను చూసి (ఉదయగిరివి రెండూ, పాలకొల్లు శాసనము వొకటీ) ప్రచురణ నిమిత్తం మీకు వాటిని తప్పక పంపిస్తాను.

మీ లేఖలో పేర్కొన్న కృష్ణరాయ కాలపు రెండు శాసనములను ప్రచురించడానికి ప్రొఫెసరు కీల్హారను తలపెడుతున్నట్టు కనబడదు. ఈశాసనాలలో ప్రస్తావింపబడిన విషయం గురించి మీరొక మెమోరాండము పంపించినట్లయితే దానిని నేను సంతోషపూర్వకంగా డాక్టరు కీల్హారను ముందు పెడతాను. అపుడు ఆయన శాసనాలను ప్రచురించడానికై ఉద్దేశపడవచ్చును ; అలా కానిపక్షంలో మీరు వాటిని ఎడిట్ చేసి ప్రచురించడానికై వాటిని వెంటనే మీకు పంపించివేయగలను.

మీరన్నట్టు నాసిక్ పేపరు మేమే సప్లయి చేయాలంటే అది నాకెంతో శ్రమ. లోకలుయేజంట్ల దగ్గర మీ కాపేపరు దొరకడం కష్టం కాదనుకుంటాను.

10 జూను, సోమవారం :

బజారులో కొనవల్సిన వస్తువులు : సగ్గుబియ్యం, పట్కిపంచదార, పాతబియ్యం, నెయ్యి, పేపబెత్తుపెట్టె, అగిపెట్టెలు, స్టౌమీది సన్నపాటి గిన్నెలు రెండు, లాంతరు.

16 జూన్; ఆదివారం :

రామస్వామిచెట్టి	57 - 12 - 0
నా సాదరు	49 - 14 - 0
వెస్టు అండ్‌కో బైండరుకు	2 - 10 - 0
వంటలక్కకు	10 - 0 - 0
పాలవాడికి	6 - 0 - 0
పెరుగు	1 - 0 - 0
నారాయణమూర్తి మందులబిల్లు	6 - 0 - 0
డాక్టరు బిల్లు	90 - 0 - 0
మందులు	40 - 0 - 0
పుస్తకాలు	31 - 0 - 0

కొనవల్సిన సామాను :

బొత్తాయిలు

నెక్ టై

పొత్తికడపుపై కట్టుకునే బెల్టు

19 జూన్, బుధవారం :

మబ్బుల వాతావరణం మనోహరంగావుంది. ఇంతకు ముందు చలిగాలి రివ్వున వేసుకొచ్చేది.

20 జూన్, గురువారం :

ఈ రోజు ఉదయానే బెజవాడ చేరుకున్నాను. ఇక్కడ విజయనగరం రాజకుటుంబానికి చెందిన భోగట్టా కావాలసినంత "శ్రీకృష్ణవిజయం" రచించిన రాజకవి అత్యంత ఆత్మీయుతతో వర్ణించిన యింద్రకీలాద్రి చేరువనవున్న బెజవాడ యెంత మనోహరం నగరం ! ఆ కొసనున్న కృష్ణాబ్రిడ్జినుంచి ఎర్రని కెరటాలతో ప్రవాహం ; నగరంచుట్టూ వెనకభాగాన 'సెట్టింగ్' వేసినట్లు ఎత్తయిన కొండలు ; లోయలో ప్రతిష్ఠింపబడిన కనక దుర్గగుడీ, రైల్వేస్టేషను చెంతవున్న పర్వతంమీద కట్టబడిన బంగాళాలు ; చూడ్డాని కీనగర శోభయెంత ఆహ్లాదంగావుంది! కనుల వేడుక !

పాటిబండ వెంకట రమణయ్య పంతులుగారియింట నా బస. ఆయనకి నేను అతిథిని. కొండలకు దూరంగా గవర్నరు పేటలో వారియిల్లు ; వాసయోగ్యంగానూ, హాయిగానూ, ఎంతో సదుపాయంగానూ వుందీ యిల్లు. పంతులుగారు సంస్కృత పండితులు. తరువాత తరువాత యింగ్లీషు నేర్చుకున్నారు. ఇప్పుడీవూళ్ళో యీయన లీడింగు ప్లీడరు. ఇల్లు సొగసుగా యిమ్ముగా వుంది. గాలీ, వెలుతురూ పుష్కలం. గదులు చాలినన్నీ. ఇన్ని గదులున్నా భవంతి అందమేమీ చెడగొట్టలేదు. భవనం యెక్కచ్చిగా వుంది.

నే నున్న కిటికీ తెరచిచూస్తే యెదురుగా బందరు కాలువ, కాలువవెనక వరసలు వరసలుగా చెట్లూ కనిపిస్తవి. ఇటువంటి యిల్లువొకటి కట్టుకొని అందులో కాపురముండాలని నాకోరిక, యిల్లు వొకటి కట్టుకొని

అందులో కాపురముండాలని నాకోరిక. ఏడాదికీ కొన్నినెలలైనా యిటువంటి యింటిలో విశ్రాంతి తీసుకోవాలని మనసు, తీరిక అనేది చిక్కి కాలం నా చెప్పుచేతల్లోవుంటే యిటువంటి యింట్లో 'రిటైరు' అవుతాను. రిటైరు కావడం! విశ్రాంతి ! ఎంత వింతైనమాట ! ఎన్నడూ విననిమాట ! ఈమాట కేమన్నా అర్థంవున్నదా ! శరీర దారుఢ్యం పూర్తిగా సడలిన నావంటివాడికి యిది ఎంత వింతమాట ! ఆరోగ్యం బాగున్నా లేక పోయినా బలవంతుడైనా దుర్బలుడైనా మనిషి ఎలాగూ రిటైరుఅవుతాడు. అప్పుడు ప్రశాంతమైన ఒక యింట్లో గడిపే అవకాశం వుంది. కాని ఎప్పుడూ యేదోఆలోచిస్తూ యేదో రాస్తూవుండేనాకు 'విశ్రాంతి' అనేది కల్ల. నా మెదడు ఎపుడు పనిచేస్తూనే వుంటుంది. ఈ కృషినుంచి నేను తప్పించుకుంటాననేది పొసగనిమాట. డాక్టర్లు ఎన్ని సలహాలిస్తేనేమి ! వాటిదారి వాటిదీ ; దీనిదారి దీనిదీ ! శ్రమ అధికమై, ఇక నేనేపనీ చేయజాలని పరిస్థితే కలిగినప్పుడు, నాకిక బతుకుమీద ఆశలేదు. పనిచేయలేకపోవడమనేది ఒక విషమపరిస్థితి.

కాని నా కిపు డొక విషయం జ్ఞాపకానకు వస్తున్నది. ముసలికాలంలో దేవరాపల్లిలోనో, లేదా మరో గ్రామంలోనో, 'రిటైరు' కావాలని నా కొకప్పుడు వుండేది. ఏడాదికీ నాలుగయిదు నెలలో పోనీ ఏడాదల్లానో అక్కడే కాలం వెళ్ళబుచ్చాలని ఒకనాటి నా తలంపు.

♦ ♦ ♦

అన్నన్న ! భూపతిరాజు కత్తెర్లనీ దీపపుమసినీ నా పెట్టెలో పెట్టడం మర్చిపోయాడే !శాసనపు పలకల్ని కాపీ చేసుకుందుకు అవసరమైన వస్తువుల్ని వేటినీ మరవకుండా అన్నీ 'నాపెట్టెలో పెట్టండి బాబూ' అని అందరికీ మరీ మరీ చెప్పానాయె ! అవీ యివీ అన్నీ కలిపి విజయనగరం 'పెక్' చేసి పంపించేశాడు.

రామస్వామిచెట్టి కంపెనీలో వున్న గణపతిచెట్టి నాకు స్నేహితుడు. దుకాణదారుడికీ, బేరగాడికీ వున్న పరిచయం వంటిదికాక మా యిరువురికీ మంచి స్నేహమే వుంది. మద్రాసులో నే నున్నన్నాళ్ళూ నాతో యెంతో యిష్టాపత్తుగా వున్నాడు. ఏ వస్తువడిగినా సప్లయిచేసేవాడు. రైలుకొచ్చి దిగబెట్టేడు. సామానూ అవీ కట్టుదిట్టంగా పంపించాడు. అతనే స్టేషనుకు రాకపోతే, యిబ్బందికలిగేది. రైలు తప్పిపోను ! అతని ఫర్ము రాణింపులోకి రావాలని నా కోరిక. పట్నంలో అందరి అభిమానాన్ని సంపాదించుకోవాలి. యూరోపియను ఫర్ములు దీనిముందు మందులోకి రాకుండాపోవాలి. ప్రింటింగులో వాటిని యిప్పటికే వెనక్కితోసేశాడు. పాయింటుటైపులో ఒక బుక్కు అచ్చువేయాలని గవర్నమెంటు సూపరెండెంటు ఊళ్లోని అన్ని ప్రెస్సులకూ వెళ్ళాడు. మద్రాసులో అన్ని అచ్చాఫీసులకు ఆబుక్కు పంపించిచూశాడు. స్పెసిమను కాపీలను అచ్చు ఆఫీసులన్నీ తయారుచేసి గవర్నమెంటుకు పంపించాయి. కాని అన్నింట్లోకి ఇతని ప్రింటింగే కుదురుగా వున్నదని ఎంచుబడి చేశారు. అయితే, రామస్వామిచెట్టి షాపు చూసీచూడగానే కొట్టవచ్చినట్టు డాబుగా కనిపించదు.

చెట్టిది గౌరవమర్యాదలున్న కుటుంబం, పెద్దింటివాడు. తగు మనిషి. బాగా పైసా, పరకా వున్నవాళ్ళే, వాళ్ళ పినతండ్రి మదరాసులో షాపు పెట్టాడు. ఇదే చెన్నపట్ణానికి మొట్టమొదటి "నేటివుషాపు"

గణపతిచెట్టికీ, నాకూ పరిచయం ఎలా కలిగిందో ! ఆc ! శ్రీనివాసాచారిగారు నా కాయన్ని ఎరుకపరిచారు.

* * *

బెజవాడ ఒకప్పుడు దేశానికి రాజధానిగా వుండేది. చెప్పుకోతగ్గ నగరంగానే వుండేదనుకోవచ్చును. సైనిక ప్రాధాన్యత దృష్ట్యా దీనికి ప్రాముఖ్యతవుంది. ఇక్కడ చాలా సైనిక బలము వుండేదని కృష్ణామాన్యయలులో

పేర్కొనబడింది కృష్ణరాయలు పూర్వ దిగ్విజయయాత్రకు విచ్చేస్తూ బెజవాడలో కొన్ని దినములు వున్నాడు ఆముక్తమాల్యద విజయవాటిం గొన్ని దినంబులుండి వాటి ని మాధవ వర్మ సంస్థాపించాడు బెజవాడలో "పూసపాటివారికోట అని పిలువబడే వొక ప్రదేశమున్నది ఇప్పుడీ జాగాలో యిళ్ళు కట్టబడ్డవి

3 జూలై ఆదివారం .

అమ్మయ్య ఎంతకాలానకు యిల్లు చేరుకున్నాను లోకలురికార్డులను యెత్తివ్రాసుకున్న నా బుక్కు మావాళ్ళ నిర్లక్ష్యంవల్ల పోయింది నెలలతరబడి చేసిన యింత కృషీ శ్రమా బూడిదలోపోసిన పన్నీరు రాజమండ్రీలో వొకరోజు ఆగాను వివిధ కాంపౌండులలోవున్న అనేక శాసనపు పలకలను పరిశీలించాను శాసనపుపలకలు ఎండకు ఎండుతూ వానకు తడుస్తూ దిక్కూమొక్కూ లేక పడివున్నాయి వీటినిచూసే నాధుడే లేడు

రాజమండ్రీ నుంచి పిఠాపురంవచ్చి అక్కడోరాత్రి వున్నాను మా మేనత్తగారి కుటుంబపరిస్థితులేమీ బాగులేవు ఆవిడపెనిమిటి రోగిష్టి ప్రథమకోపం చీటికీమాటికీ రుసరుసలు మనిషికి ఎంతతోస్తే అంత శతమొండి ఆవిడ పెద్దకొడుకు తెలివైనవాడే ఇంటిగొడవలు ఫాక్తునపళ్ళేదు సంసారంలో సుఖంలేదు మా మావఁను నా వెంట తీసుకువెళ్ళిపోవచ్చాను ఇరవైరూపాయలు చేతిలోపెట్టి యింటికి పంపించివేశాను అతనికి భద్రాచలం వెళ్ళిపోయి మడిదున్నకు బతకాలని వుంది

♦ ♦ ♦

నిన్నటి సాయంకాలం మహారాజావారు యితరుల మనస్సుకు నొప్పి కలిగించకుండా వుండడముగురించిన్నీ ఆగ్రహమును అదుపులో పెట్టుకోవడము గురించిన్నీ మాతో ముచ్చటించిరి దీనికి సందర్భము యిలాగున కలిగింది మొన్నటిరోజన పిల్లవాళ్ళను మహారాజావారి యెదుట పరీక్షిస్తూ లక్ష్మాజీ పంతులుగారు నో ఎనీ అనే పదబంధం ప్రయోగించినారట వెంటనే తన మామూలు ధోరణిలో శర్మ ఆయనమీద విరుచుకుపడి అది ఆంగ్లములో దుష్ప్రయోగమ ని మందలించెనట అదీ పిల్లవాళ్ళయెదట నేను అప్పుడు లేనుగాని తరవాత తెలిసింది రామమూర్తి పంతులు సుందర్రావు పంతులూ శర్మగారితోపాటు కత్తులెత్తినారట తాను యింటికివచ్చేముందు లక్ష్మాజీపంతులుకు క్షమార్పణ చెప్పుకొంటినని సుందర్రావుపంతులు నాతోచెప్పిరి కాగా నాటి ఉదంతమును గురించి రాజావారు యిలా అన్నారు నాతో వుండేవారంతా తమ ఆగ్రహమును ఆదుపులో వుంచుకోవలెనని నా కోరిక మనిషి అనుకునేవాడల్లా యిది అభ్యసించతగ్గది ఇతరుల మనసుకు నొప్పి కలిగించకుండా వుండేందుకు ప్రతిమనిషీ యెంత జాగ్రత్త వహించవలెనో అంత జాగ్రత్తనూ వహించి మసలుకోవలెను మనిషినే ప్రతివాడికీ యేదో వొక యిబ్బంది వుంటూనేవుంది సంసారతాపత్రయాలో లేక ఉద్యోగంలో కలుగుతున్న చికాకులో ఏవో అందర్నీ బాధిస్తూనే వున్నాయి ఈ చికాకులకు తోడు మరికొన్ని లేనిపోని బెడదలను కొనితెచ్చుకోవడమేల? ఉన్న చికాకులు మనిషికి యెలాగూ తప్పడంలేదు అందులోనూ కుటుంబభారమంతా మీదపడ్డ వొక మనిషిని మరీ చికాకుపరచడం దేనికి? అసలే పుట్టెడు కష్టాలతో కుమిలిపోతున్న వొకరి హృదయాన్నీ మనసునూ మనమేల గాయపరచవలెను ? యెవరివల్లనైనా లోపమేవుంటే కష్టంకలిగితే తప్పువుంటే మనం వారిమొహం యెదటనే పుల్లవిరిచి పొయ్యిలో పెట్టినట్టు మాటలనగూడదు సమయాసమయములు సవ్యాపసవ్యములూ వున్నవి తప్పును మృదువుగానూ మనస్సును నొప్పించకుండానూ చెప్పుటకు వీలున్నది "

ఈ సందర్భమును పురస్కరించుకొని రాజావారొక ముచ్చట చెప్పారు చాలా యేళ్ళక్రితం తాము విద్యావ్యాసంగము చేస్తుండగా తమయెదుట వారి నాయనగారు కూర్చొనిరట నాయనగారియెదట అంతసేపు

అలాగున కూర్చొనడంవల్ల శరీరము చెమటలుపోసి మనసుకు చికాకు వేసిందట ; అపుడు మహారాజావారు లేటు సుందర్రావుపంతులుగారితో 'నాన్నగారి యెదట కూచోడం కష్టంగా వుందని' రట ; ఈ మాటవిని సుందర్రావు పంతులుగారు మందహాసంచేస్తూ, "గొప్పతనముయెదట కూచోవడం సుఖంగావుండదు !" అన్నారట.

మహారాజావారు మరివొక ముచ్చటను ప్రస్తావించారు. ఒక యూరోపియను, ఆయనపేరు నేనూ మరిచాను. మహారాజావారి నాయనగారితో తానొకప్పుడు వొక నౌకరుమీద ఎంతో క్రోధము వహించితినని తెలియచేశారట. ఆ నౌకరు ఎన్నిసారులు చెప్పినా తన దుష్ప్రవర్తన మానకుండెననీ, అతని నడవడిని యిక సహించలేకపోతిననీ యూరపియను రాజావారికి చెప్పెను ; నౌఖరును చంపుదామన్నంత కోపం యూరపియనుకు కలిగింది. చంపుదామనే అనుకున్నాడు. కాని, కొంచెం తమాయించుకుని అతన్ని చంపే ప్రయత్నం మానుకున్నాడు. కాని ఆ యూరోపియను, యింత పెద్దమనిషీ చరచరా తన పడక గదిలోనికి వెళ్ళి తాడుతో చితుకబాదెనట. తనకోపం చల్లారేవరకూ అలాగున ఛళ్ళుఛళ్ళున కొడుతూనే వుండెను. రాత్రి భోజనం వేళకు అతనికోపం చల్లారినది. ఇదివిని మిస్టర్ అండర్‌వుడ్‌తో యిలాగున అనెను : "అంతకోపంగా పడక గదిలోనికిపోయి ఎందుకు ప్రవర్తించవలసి వచ్చింది ? సత్ప్రవర్తనంటే ఏమిటో తెలియదు : కనుక మనుషులు దుష్ప్రవర్తన కలవాటు పడిపోతారు. దుష్ప్రవర్తనమేతప్ప వారికింకొకటి వున్నదనే విషయమే తెలియదు. ఇవన్నీ కేవలం అజ్ఞానంవలన పుడుతూవుంటవి." దీనికి దొర సమాధానం చెబుతూ "నిజమే ; కోపగించుకోవడం, రోషంతో చిందులు తొక్కడం మంచిపనికాదని నాకూ తెలుసును. క్రోధ మనేది మనిషిని భూతంవలె వెంటాడుతూ, మనఃక్లేశాలను కలిగిస్తుంది. కాని యేమి చేయను ? ఇట్టే చిర్రుబుర్రు లాడడం, కోపంతో రెచ్చిపోవడం నా స్వభావమాయె?" అన్నాడట.

5 జూలై, శుక్రవారం :

రేపు శాకుంతలనాటక ప్రదర్శనానికి తప్పక వెళ్ళి కల్యాణ రామయ్యరు, బాలామణి జట్టులకూ, దీనికీగల తారతమ్యములను తైపారువేసి పరిశీలనగా చూడాలి.

♦ ♦ ♦

గత కొన్ని దినముల నుంచి రాజావారు అదే దీక్షగా లెక్కలేనన్ని వ్యాకరణములు తిరగవేసి "నో ఎనీ" అనే ప్రయోగం తప్పా, అయితే యెందువలన తప్పు అనే సంగతి పరిశీలిస్తున్నారు. మేముకూడా ప్రమాణగ్రంథములను తిరగవేస్తున్నాము.

ఈరోజున రాజావారు అప్రయత్నంగా తోచినట్టు 'న్యూ మన్'లో గాని, 'ఫ్రూడ్'లో గాని యిట్టి ప్రయోగం దొరకవచ్చునని అన్నారు. సూర్యనారాయణ పంతులు 'న్యూమన్ చరిత్రోపన్యాసములు' మొదటి వాల్యూము పదిపేజీలు అలా తిరగవేస్తూ వెళ్ళేసరికి, వింత ! "హ్వెదర్ ఆర్ నో ఎనీ" అనే ప్రయోగం కంటపడ్డది. అక్కడికా వివాదము ఫైసలయిపోయింది. దీనిమీదట మహారాజావారు అన్నారుకదా : "ఇదివరకొకసారి కొన్నేళ్ళక్రితం యిలాగునే నాకొక సందేహము కలిగింది. అదిమా పూర్వీకులకు 'మహామండలేశ్వర' అనే బిరుదుకలదా, లేదా అని. పాపం, సంజీవరావుపంతులుగారు, అంత ముసలివారైవుండి కూడా బహుఓపికతో యీ విషయం పరిశీలించి సందేహ నివృత్తిచేశారు. మహామండలేశ్వర అనే బిరుదుకల మా పూర్వీకులలో వొకరు జారీచేసిన ఫర్మానాలను వారు నాకు చూపించారు. నేను రీసెర్చిసలిపి 'ట్రీటీ' వ్రాసితిని. మనము మన తప్పులను సరిదిద్దుకోగలము. తప్పుల తడకలతోవున్న ప్రకటనలను సరిచేసుకోగలము.

మా నాయనగా రొకసారి మా వంశీయులకు కుటుంబీకులకు మహామండలేశ్వర సుబదార్ అనే బిరుదలు కలవని క్లెయిము చేసిరి మా నాయనగారి క్లెయిమునకు యెట్టి ఆధారము లేదని యివి గాలి కబుర్లని నేను సంశయించాను వివాదగ్రస్తమైన తన ప్రకటనలను చనిపోయిన ఒక మనిషి ధ్రువపరచుకోజాలదుకదా ఈ విషయములో మా నాయనగారి మాట నిజము కావచ్చును వారిమాట గౌరవించవలెను

సంజీవరావుగారు దాఖలా చూపించిన పత్రం మహామండలేశ్వర బిరుదును ధ్రువపరుస్తున్నది కాని సుబదార్ అనే బిరుదుమాట మొన్న మొన్న అప్పారావు పంతులు సుబదార్ బిరుదును ధృవపరచే ఒక గ్రంధమును తెచ్చి నాకు చూపించినారు

ఇపుడు శ్రీ సూర్యనారాయణపంతులు వారినాన్నగారికి తగిన కుమారులవలె దీక్షతో వెదికి యీ నో ఎనీ ప్రయోగాన్ని ప్రామాణికంగా చూపించారు ఈ ప్రయోగంవల్ల అసలు ప్రశ్న తేలిపోయింది న్యూమన్ ప్రామాణికుడు కాదనలేము ఆయన యెన్నికగన్న రచయిత ఒకానొక ప్రయోగము సాధువా అసాధువా అనే విషయంపై నాకున్నూ, రామానుజాచారిగారికిన్నీ వొకప్పుడు మతభేదం కలిగింది ఈ ప్రయోగమునుగురించిన శంక అయిదుసంవత్సరాలవరకూ నా మనసులో వుంది తుదకు సాధువా అసాధువా అని శంకిస్తున్న యీ ప్రయోగం నాకు న్యూమన్‌లో దొరికి నిర్ధారణ అయింది మనం ఈవేళ నో ఎనీ అనే ప్రయోగం కనుగొనుట యేదో మహత్కార్యమనిగాని ఈ చర్యకు అవకాశ మిచ్చిన సంఘటననుబట్టి యుత్కర్ష పొందదగినదనిగాని నే ననుకోను నో ఎనీ ప్రయోగము సాధువుకాదని చెప్పడానకు నా కేమీ అభ్యంతరంలేదు తన కొక విషయము సరియైనదని స్పష్టంగా తెలిసి నిశ్చయజ్ఞానం కలిగినపుడు యితరు లావిషయంలో పొరపడుతున్నారని దృఢముగా తెలసినపుడు అప్పుడే నిజంగా ఓరిమి వహించాలి ఇతరులు పొరబడుతున్నారని మనకు తెలుస్తున్నకొద్దీ మనము శాంతము వహించవలె ప్రాజ్ఞుల మనసులకు నొప్పి కలిగించకూడదు అందులోనూ లక్ష్మాజీపంతులువంటి వయోవృద్ధులను పొరబడిరని చటుక్కున బొత్తగా ఆక్షేపించరాదు మన మనసులోని మాటలను నాజూకుగా మృదువుగా యేమీ కోపించకుండా నెమ్మదిగా చెప్పవచ్చును

పాపం లక్ష్మాజీపంతులు అష్టకష్టాలూ పడి కాలము మళ్ళిన వృద్ధులూ అనుభవములో పండిపోయిన యోధులు వాదించేటపుడు ఆయన కోపముతోనే మాటాడివుండవచ్చును వీరత్వముగానే పలికివుండవచ్చును అయితేనేమి వారికన్న చిన్నవారు ఆయనపట్ల గౌరవముతో మసలుకోవలెను వారి పలుకులు సహించవలెను వారి మనస్సు సంతోషపెట్టవలెను లోపములు చూపుటకు చక్కని మార్గములున్నవి సాధువుగా చెప్పుటకు వీలున్నది నేను చెప్పినదే సబబని నిష్కర్షగా విధి వాక్యముగా అననక్కరలేదు శర్మవంటి ప్రజ్ఞావంతులకు తాము యెంత పెద్దవారైతే అగుగాక దురుసుగా యితరుల నెరసులను ఎంచవలసిన అవసరం కనబడదు

ఈ సందర్భములో మహారాజావారొక ఆర్చి బిషపు వృత్తాంతాన్ని వివరించారు మతముమీద మిల్లుదొర వ్రాసిన మూదువ్యాసాలను రాజావారు చదువుకుంటూ వుండగా కొన్ని ధర్మసందేహాలు కలిగాయట కాళీబాబు తన శంకలను తీర్చగలడేమో అని ఆయనను అడిగితే యిలాటి శంకలను నే నేమీ ఖాతరుచేయను హాయిగా యింత తిని పడివుండక నా కెందుకీబెడద రామరాజు పొద్దున్నే పాలూ వెన్నా పట్టుకొస్తాడు గుమ్మపాలు కులాసాగా తాగి ఆనందగా తిరుగుతాను ఇంత చదువూ చదివి రామరాజునీ బట్లరుముండాకొడుకునీ అదమాయించుకోలేరు మీరు చదువులూ చట్టుబండలూను ఎప్పుడూ ఏదో సందేహమే ఏదో ధర్మశాస్త్రచర్చే నాకు మీ అంత చదువురాలేదని దిగులులేదు రేపట్నుంచీ నా క్కావలసింది పొదుగులో పాలు వేరే మరగబెట్టుకొని

రామరాజూ, నేనూ పుచ్చుకుంటాం. బాగా అనుభవించడం యెలాగునో మాకు తెలుసును ; మీరు మాత్రం యేదో శంకలు, ధర్మసందేహాలు వేసుకుని ప్రాణిని ఉసురుపెట్టుకుంటూంటారు. శంకలు లావవుతున్నకొద్దీ చికాకులు జాస్తీ."

ఇంతలోనే ఆర్చిబిషపు వచ్చి తమకోసం ఎదరు చూస్తున్నాడని కబురురాగా, తొందర తొందరగా దుస్తులు వేసుకుని రాజావారు వెళ్ళిపోయినారట. పుస్తకం చదువుతున్నపుడు తమకు కలిగిన సందేహాన్ని బిషప్పుకు, వివరించి చెప్పగా ఆయన "బట్లరుదొర దీనిని ఫలానాపుస్తకంలో చర్చించి ఫలానా ఫలానాచోట వివరణ రాసినట్టుంది" అన్నాడట !

"బాగానేవుంది కథ. అదేమిటో తెలియచెప్పక రాసినట్టుందంటాడేమిటి ? తను ఇంగ్లీషువాడైవుండికూడా, బట్లరుగురించి యితమిత్థమని తెలియదే !" అని రాజావారు తలపోసిరట. బిషప్పు వెళ్ళిపోగానే, బుక్సెల్లరువద్ద బట్లరు గ్రంథంకొని పరిశీలనగా చూసేరట. బిషప్పు పేర్కొనినచోట ఆ వివరణ విపులంగా వుందట. అప్పుడు రాజావారిలాగున అనుకున్నారట ; "ఈ ఇంగ్లీషు విద్వాంసులకు యెంత నిశ్చయజ్ఞానముంది. దానిని చెప్పేటపుడు ఎంత నాగరికంగా నమ్రతగా చెప్తూతారు !".

ఈ విషయం ఉదహరించి మహారాజావారింకా యిలాగున చెప్పారు : "పిన్నలతో మనం ప్రసంగించేటపుడు యెంతో జాగ్రత్త వహించవలెను. చిన్నల దోషాలను సరిదిద్దేటపుడు పెద్దవారికంటె వీరికి హెచ్చు బాధనిపిస్తుంది. అది సహజం. ఇతరులు తమ లోపాలను యెత్తిచూపించకూడదని కుర్రవాళ్ళు తాపత్రయ పడుతూవుంటారు. 'నేను వేసుకున్న బట్టలను గురించి నా రూపలావణ్యం గురించి వాళ్ళూ వీళ్ళూ యేమనుకుంటున్నారు? నా వేషభాషలు, తెలివి తేటలు, ఇతరుల మెప్పును, పొందుతున్నాయా? పదిమందీ నన్ను గొప్పవాడినని అనుకుంటున్నారా, లేదా? అనే ఊహలు యువకులను సదా వెంటాడుతూనే వుంటవి. చిన్నప్పుడు నా చుట్టూ ఎవరుండేవారో వా రెలాంటివారో అనే ప్రసక్తే నాకు వుండేదికాదు. వాళ్లెలాంటి వాళ్ళయితే నాకేమీ? నన్నుగురించి చెడ్డగా భావించకుండా వుంటే చాలును. నా గొడవేదో నాది ; నా మీద నాకే శ్రద్ధ హెచ్చుగా వుండేది. యెవరయినా నాగురించి యేమయినా అనుకున్నారా. లేదూ నాకు అపకారమేచేశారా, వాళ్ళపాపం వాళ్ళది. నే నేమీ లెక్కచేసేవాడిని కాను. దాన్ని యిట్టే మర్చిపోయేవాడిని. నా కపకారం చేసినవాళ్ళమీద నాకు కినుకా వుండేదికాదు. "పోనిస్తూ" అని క్షమించేవాణ్ణి.

ఒక పిల్లవాడిని మనం దురుసుగా మందలించి, ఛీవాట్లు పెట్టి కారాలూ మిరియాలూ నూరి దుయ్యబట్టుకుంటే మనచెంత కిక రమ్మన్నారాడు. మనచెంతకువస్తేనేకాని వీల్లేని స్థితిలో వుండి ఆ పిల్లవాడు మనదగ్గరకు రాక తప్పదనుకుందాం. అపుడు మన సహవాసం సాంగత్యం అతనికి ఆనందమీయదు.

అయితే వయసువస్తున్నకొద్దీ అనుభవం హెచ్చుతున్న కొద్దీ, మనపట్ల యితరులు ఎట్టిదోష మాచరించినా పట్టించుకోకూడదు. మనోబలమున్న మనుష్యులు వీటికి చలించరు. పదిమందిమధ్యకీ వచ్చినతరువాత, సమాజములో పాల్గొంటున్నపుడు వొకరిని ఎంచుబడిచేయుటకు, తానట్టి యెంచుబడికి గురి అవుటకు వ్యక్తులు సిద్ధపడకతప్పదు. తనకు పరిచయమవుతున్న మనుషుల చహరాలు, వ్యక్తులు పడికట్టవలెను. మానవజీవితమనే గ్రంథమును చక్కగా చదవవలెను. లేకపోతే ఆవ్యక్తి యెందుకూ మారనట్టు నలుగురూ జమకడతారు. ఇట్టి అభ్యాసమునకు నిదర్శనం యేమంటే ఓరిమీ, సహనమూ, ఇతరులను రంజింపజేసే వుద్దేశమూ, శక్తీ కలిగి ప్రవర్తించుట. ఇట్టి వ్యక్తులలో వొకరిని నొప్పించుట అనే గుణం వెదికినా కానరాదు."

ఈ విధంగా ఆయన చాలా చెప్పుకొచ్చారు. జరిగిన యీ సంభాషణ యథాతథంగా రాయగలిగానని నేను చెప్పజాలను. కొన్నిచోట్ల పొరపాటు పడ్డానేమో !

అపకారంచేసిన వారిమీద కినుక వహించకపోవడమనేది, యితరుల దోషాలను మన్నించడమనేది రాజావారి వ్యక్తిత్వంలో కనిపిస్తుందనీ, అవి పిన్నలకూ, పెద్దలకూ అరుదుగా వుంటవనీ ఆయనకే తెలియదు !

మహారాజావారు యింకా యేమేమో ప్రస్తావిస్తూండగా శలవు తీసుకుంటానని కాలేజీకి వెళ్ళిపోవలసివచ్చింది!

8 జూలై, సోమవారం :

కృష్ణంరాజుగారివంట్లో యెలా వుందో చూసివద్దామని పొద్దున్నే బయలుదేరాను. నిన్నటికంటె యివాళ నయం. రెండువి రేచనా లయాయట. వమనం చేసుకున్నారట.

మద్రాసు ఎలక్ట్రిక్ ట్రాంవే కంపెనీకి ఏ మాత్రం పరపతి వుందని ఆవిడ నన్ను అడిగారు. కాస్త మంచికబురు ఆవిడ చెవిని వేతామనుకుంటే, యేమీ లేనేలేదు. తనకు తానే వితర్కించుకుని తమ సొమ్ముకేమీ మోసంరాదనుకుంటూ, కొద్దిపాటి లీగలుపరిజ్ఞానాన్ని ప్రదర్శించింది ఆవిడ. టెక్కలి ప్రోనోటుమీద దావావేయమని మా నాన్నగారికి మేనేజర్లు దానిని, పంపించినట్టు ఆవిడ తెలియజేసింది. అది చెల్లుపెట్టవలసిన పూచీ తమకున్నట్టు ఆవిడ చెప్పలేదు ; కాని నాలుగువేల రూపాయలు అడ్వాన్సుయిస్తే ఎలా వుంటుందని మా నాన్నగారిని ఆవిడ సలహా అడిగారట ; అడ్వాన్సు ఈయమని ఆవిడకు మా నాన్నగారు సలహా యిచ్చారట. జమీందారు మేనేజరు, ప్రోనోటు వ్రాశారు. ఇప్పుడు జమీందారు తనకూ, ప్రోనోటుకూ యేమీ సంబంధం లేదంటున్నాడు.

కృష్ణంరాజుగారి కుశలం తెలుసుకున్నాక, హెడ్ మేనేజరు చెంతకు వెళ్ళాను. నేను వెళ్ళేసరికి జరుగుతున్న రివెన్యూకేసుకు సంబంధించిన చరిత్రయావత్తూ ఆయన చెప్పుకువస్తున్నాడు. ఈ కేసులో రాజకీయంకూడా యిమిడివుంది. చెబుతున్నపుడు ముఖకవళికలు మామూలుగానే వున్నాయి. ఏమీ తొట్రుపాటు కనిపించలేదు. చెప్పే తీరు ధారాళంగా వుంది.

ఇక్కడనుంచి తిన్నగా సుందర్రావు పంతులు యింటికి ! నేను కనిపించేసరికి ఆయన తన హాబీని/గురించి ముచ్చటించారు. ఆయుర్వేదం, దాన్ని ప్రోత్సహించవలసిన ఆవశ్యకత, వైద్యవిధానం, అన్నీ చెప్పుకొచ్చారు. ఇంటికివచ్చిన మీదట కోటకు వెళ్ళాను.

మేనేజరు సాహేబు కేసు ఎలా వివరిస్తున్నాడని మహారాజావారు నన్ను ప్రశ్నించారు. చక్కగా నివేదిస్తున్నాడనే కబురు విని నాకు తమ అభివందనలను తెలిపారు. అక్కడ లక్ష్మాజీ పంతులుగారుకూడా వున్నారు.

'చారు' మానేయడం మంచిదని రాజావారు సలహాయిచ్చారు. దేహానికంత మంచిదికాదని, కడుపులో గాలి యేర్పడుతుందని, అజీర్తికి హేతువుకాగలదనీ ఆయన అన్నారు. కోదండరావు పంతులుగారు వృద్ధులు ; ఆయనకి నల్లమందు కడుపులో పడందే వొక్క గడియ గడవదు. పాలు తాగరు ; పెరుగు వేసుకోరు, గోధుమ ససేమిరా పనికిరాదు. ద్రాక్షపళ్ళరసం రోగిష్టికి ఎంతో మంచిదని రాజావారు చెప్పారు. ఇంత పంచదార కలిసి పుచ్చుకుంటే వొంటికి మంచిదట; ఈ మాట యెంతవరకూ నిజమోనని వైద్యగ్రంథాలు చూస్తిమి; రాజావారన్నమాట అక్షరాలా నిజం.

మహారాజావారిది వొక ప్రత్యేకమైన ప్రవృత్తి. గుణ సంపద యెనలేనిది. ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిత్వం. ఆయనకు ఆయనే సాటి. మనదేశంలో యింతటి గుణసంపన్నులు అరుదు. ఛలోక్తులూ, హాస్యమూ ఆయనలో మిన్నగా

కనబడతవి. జీవిత వేదాంతం నుంచి ఉద్భవించిన హాస్య చమత్కృతులు, షేక్స్పియరు కవికి గల చమత్కారం ; తనకు తానే, తమ మరణం గురించ తామే నవ్వుతాలుగా మాట్లాడతారు.

పూర్వం వొకానొకప్పుడు వొక ముసల్మాను, మంచి నవ్వుతాల మనిషి వుండేవాడట. అందరినీ కడుపుబ్బా నవ్విస్తూ వుండేవాడు. తన అవసానకాలంలో కుమాళ్ళను పిల్చి తను పడుకున్నమంచమును గోడచేరువకు లాగమని కోరాడట. చనిపోతున్నపుడు తనకాళ్లు రెండూ గోడమీద పారచాపి అదే స్థితిలో వుండిపోయాడు. కాళ్ళురెండూ పారజాపివున్న మనిషి మృతకళేబరం ! అతనిని కుమారులు సమాధిచేస్తున్నపుడు కాళ్లు యెంతకూ వొంగేయికావు. ఎలావున్న శవం అలానే వుంది. పట్టుకు దొరకదు. శరీరాన్ని లొంగదీసుకుని సమాధి చేద్దామని ప్రయత్నిస్తునకొద్దీ ఆ శవం వున్నట్టేవుండి రక్కున మళ్ళీ యథాస్థితికి వచ్చేది. ఏ తాములాగ కిందకూ, మీదకూ ఊగులాడడమే కాని లొంగడమనేది లేకపోయింది. ఆ చనిపోయిన ముసల్మాను చుట్టాలు యిదిచూసి యిలా అన్నారు : "ఈ మనిషి నవ్వుతాలమనిషి. తాను బతికివున్నపుడూ మనలను నవ్వించాడు. చనిపోయిన తరవాతా నవ్విస్తున్నాడు."

మహారాజావారు యిలాటిదే మరొకకథే చెప్పారు. ఒకానొక ముసలాయన తన అవసానకాలంలో కొమాళ్ళను దగ్గరకు రమ్మని పిల్చి అన్నాడట : "మీరు కుర్రముండాకొడుకులుగా వున్నపుడు మిమ్మల్ని ఉయ్యాలలో పెట్టి ఊపాను. ఇప్పుడిక మీరు నన్ను ఊపండి !"

* * *

నిన్న రామమూర్తి పంతులుగారు వచ్చారు.

మహారాజావారు యెంతో కొంతసొమ్ము స్టీవెన్సుదొరకు ముట్టచెబుదామనుకున్నారు కాబోలును. జాయింటు మేనేజరు గారిని పిలిచి స్టీవెన్సుకు సూపరింటెండింగుపనో, లేదా తనిఖీపనో కొన్నాళ్ళు అప్పజెప్పమన్నారు. ఈపని ఎవరైనా చేసిపెట్టగలరు. దీనికి స్టీవెన్సే అక్కర్లేదు. కాని దొరకు ఎంతో కొంత సొమ్ము యిద్దామని కదూ, రాజావారి తలంపు.

మహారాజావారిపట్ల స్టీవెన్సు ప్రవర్తన ఉచితంగా లేదు ; తెలివి తక్కువగా ప్రవర్తిస్తున్నాడు. మర్యాదా మప్పితం లేకుండా రాజా వారితో ప్రసంగిస్తూ వుంటాడు. ఇలాగున రాజావారితో స్వదేశీయులుగాని, యూరోపియనులుగాని సంభాషించివుండరు. ఈ పద్ధతీ నడవడీ అతనికి ఎంతమాత్రం తగదు. స్టీవెన్సుదొర యిక్కడ లేకపోతే పనులేం అడ్డిపోవు ; ఇన్నాళ్లూ యితను లేకుండానే రాజావారు తమ వ్యవహారాలను చూసుకున్నారు. ఇక ముందూ అంతే ! మహారాజావారు తననెంత 'యిది'గా చూస్తున్నారో దొర గమనించినట్లులేదు. మహారాజావారికున్న కీర్తిప్రతిష్ఠలు అతని కెరుకపడినట్లులేదు. స్టీవెన్సు పోనీ డెమోక్రటు అందామా అంటే అదీకాదు ; వొట్టి కన్సర్వేటివు; దురభిమాని. కన్సర్వేటివు పక్షంమీద ప్రీతి లావు. అయితే, యిన్ని దురభిమానములు, లోటుపాట్లు వున్నా అతనికి కొన్ని సుగుణాలు లేకపోలేదు. మహారాజావారంటే దొరకు ప్రేమ. తనకు చేతనైనా సహాయం ఎవరికైనా చేస్తాడు. కాదనడు. సర్వీసులో వున్న మిగిలిన యూరోపియనులు చేసేపని తక్కువ ; తక్కువేమి ? యేమీ లేనేలేదు. కాని వాళ్ళ క్లెయిమ్సూ, కుటుంబాల క్లెయిమ్సూ తలకుమించినన్ని. ఇది కావాలి. అదికావాలి అన్నీ కోరికలే !

మహారాజావారు 'సర్వీసు'లో మిస్టర్ డేనిస్‌ను వుంచి యెంత దయతో దొరను చూశారు ? ఇతరత్రా డబ్బువచ్చే ఉపాధికూడా కల్పించారు. తనకు వివాహమయిందని తన భార్య తనను నమ్మి యింగ్లండునుంచి యింతదూరం వెళిపోవచ్చిందని దొర చెప్పుకున్నంతమాత్రాన మనసుకరిగి రాజావారు దొరకు సదుపాయాలు కలిగించారు. డేనిస్‌కు పెళ్ళి అయిందికనుక యిక అతను తెచ్చే ఆదాయం సంసారానికి సరిపోదని మహారాజావారు

అనుకున్నారు అందుకని దొరకు యిన్నోటి సదుపాయాలు

రాజావారు నో ఎనీ అనే ప్రయోగం గురించి స్టీవెన్సును అడగ్గా మీ రన్నట్టు అది న్యూమన్లో కొటేషన్లో వుందికదా అదే యిక రుజువూ దానికదే ఉదాహరణ అన్నాడు అదికాదు ఆ ప్రయోగం గురించి మీ ఉద్దేశమేమిట ని రాజావారు ప్రశ్నించారు చర్చకు తావివ్వక తన ఉద్దేశమేమో చెప్పక దొరగారు "నే నింగ్లీషువాణ్ణి మీ అందరికంటె నా భాష నాకు బాగా తెల్సును మిస్టర్ అండర్ వుడ్ నే నన్నమాట రైటన్నాడు ఇద్దరు ఇంగ్లీషువాళ్ళకి యేకాభిప్రాయం కుదిరిందంటే యిక వివాదం ఫైసలయిపోయిందన్నమాటే మిష్టరు ఆడం కూపరు ఓక్లీ యిద్దరూ మంచి గ్రంధకర్తలే వాళ్ళగ్రంధాలు చూడండి

దొర ఎంతసేపూ యిలా చెప్పుకుపోతాడే తప్ప తన అభిప్రాయమేమో వివరించడు వ్యాకరణ విషయాలనూ చర్చించడు

* * *

ఈ వేళ సాయంకాలం శర్మవచ్చాడు ఆడం గ్రంధంలోని వొక వాక్యసముచ్చయము గురించి తనకూ లక్ష్మాజీ పంతులుగారికీ వివాద మేర్పడిందట దానిమీదట రాజావారు గంటల తరబడి వ్యాకరణ విశేషాలను గురించి ప్రసంగించారు మహారాజావారికి వ్యాకరణ శాస్త్ర పరిజ్ఞానం అపారం ఎంత వింత

11 జూలై లక్ష్మీవారం .

జాయింటు మేనేజరు శర్మ ప్రిన్సిపాలుగారలను తమ వెంట మహారాజావారు తీసుకువచ్చారు శర్మ సోదరునికి సంస్థానపు దావాలలో వకాలత్ యివ్వడం గురించి చర్చ జరిగింది

మహారాజావారు గొప్ప ఆశ్చర్యకరమైన రాజనీతిని ప్రదర్శించారు పరిపాలనా దక్షత ఎంత గొప్పది ? మేనేజిమెంటును గురించి తమకు తామై సూటిగా ప్రసంగించలేదు దాని కనేక కారణాలు ఆయనకు వుండివుండవచ్చును

ఎస్టేటులను ఎందుకు జమీందారులు తమకు తామై మేనేజిచేయకూడదో నాకు కనిపించే కారణాలు అనేకం జమీందారు అయినంతమాత్రాన అతనికి పరిపాలన దక్షత వుంటుం దనుకోనక్కర్లేదు . నిజానికి అతను జీవించే పద్ధతీ పరిసరాల సరళీ వేరు మామూలు పరిసరాలు వాతావరణం అతని అభివృద్ధికి ఆటంకమని అతనిభావన పరిస్థితు లిలా వుంటున్నపుడు అజమాయిషీచేసే జమీందారు ఒక న్యూసెన్సుగా తయారవుతాడు. మంచి మేనేజరును ఎంచుబడి చేసుకోవడమే జమీందారు కర్తవ్యం అంతటితో అదిసరి ఇదీ నా అభిప్రాయం

శర్మ చాలా నెమ్మదిగా తన అభిప్రాయాన్ని తాను చెప్పాడు నాకే ఆశ్యర్యమనిపించింది శ్రీ జగన్నాధరావు పంతులు అందరికంటె అద్భుతంగా చెప్పారు ప్రసంగంలో మహారాజావారు ఎప్పుడూ ముందు వుండేవారు ఆయనొక విషయాన్ని ప్రారంభించి విడిచిపుచ్చేవారు మధ్య మధ్య సూచనలుగా రెండు మూడు మాటలు అంటూండేవారు అంతేనేకాని ఎన్నడూ ఆయన ఆదేశమిస్తున్నట్టు మాత్రం ప్రసంగించనూ లేదు ఒకరు చెప్పింది కాదని త్రోసిపుచ్చనూలేదు

శర్మ సోదరునికంటె జగన్నాధరావు పంతులుగారి కుమారుని క్లెయిమ్మును మహారాజావారు అంగీకరించడం న్యాయమే మరి

మహారాజావారు మా నాన్నగారి కుశలమడిగి తెలుసుకున్నారు.

12 జూలై, శుక్రవారం :

మనదేశపు నౌకరులు యెంత తెలివితక్కువగా, యెంత మూర్ఖంగా, అపరిశుభ్రంగా వుంటారో యీవేళ మాటల సందర్భంలో రాజావారు చెప్పుకొచ్చారు : "యే వస్తువు యెక్కడుండాలో అక్కడది వుండదు. దేన్ని యెలా వుంచాలో అలా వుంచరు. మనకు కోపం లేకపోయినా, లేని కోపం తెచ్చిపెట్టుకొని నటిస్తేనేగాని వాళ్ళతో వ్యవహారం సజావుగా సాగదు. మెల్లిమెల్లిగా అప్పుడప్పుడు అదీ యిదీ బోధిస్తూ వాళ్ళకి జ్ఞానోదయం కలిగించాలి. మనల్ని మనమూ అభివృద్ధి చేసుకోవాలి. ఈ శిక్షణ మనకూ అవసరమే.

ప్రతీ వస్తువూ నేలమీదపెట్టి వుంచడమనేది వొక దురలవాటు. బల్లలమీద యెందుకు వుంచకూడదు ? ప్రతీ యింటా బల్ల లుండడం అవసరం. మన హిందూ స్త్రీలు వారెంత గొప్ప వారైనాకానీయండి, కాకపోనీయండి. పగలల్లా స్నానాలతోనే కాలం గడుపుతారు. మడీ తడీ ; వంటా వడ్డనా ; యేదో వొక చాకిరీ వుంటూనే వుంటుంది.

గిన్నెలూ, చెంబులూ కడుగుతారా, లోపల మకిలి వదలదు. అంతా పై పైనే ; పాత్రలుమాత్రం ధగధగా మెరుస్తూ వుంటే చాలు."

'ఇ' దొరగా రొకసారి రాజావారి స్టూడియోకి వెళ్ళేరు. అప్పుడు ఆయన తన స్టూడియోలో వున్న పాత్రలను కింద పెట్టి గుడ్డతో దుమ్మును దులుపుతున్నారట. దొరను చూసి "మంచి పనిలో వున్నాను. చేతినిండా పనే" అంటూ ఆయన చిరునవ్వు నవ్వారట.

♦ ♦ ♦

రాజావారి దెంత నిరాడంబర జీవితం. ఆయనా, ఆయన పరిచితులూ కూచునే కుర్చీలు, బెంచీలు పెద్ద విలువైనవి కావు. వేసుకునే దుస్తులు చాకింటి మడతలే కాని, అవీ ఆర్భటంగా వుండవు. ఆయన నాయనగారు ధరించే లేసు తలపాగాలు, సాధారణంగా ధనికులు ధరించడానికి తాపత్రయపడే డాంబికమైన టోపీలు రాజావారికి కిట్టవు. ఆయన పెట్టుకునే తలపాగా సహజంగా వుంటుంది. దర్పం కనిపించదు. కాని అందంగా వుంటుంది. ఠీవి కనిపిస్తుంది. ఆయన ధరించే తలపాగాలనే ఇతర జమీందారులు, మొఖాసాదారులు అనుకరిస్తున్నారు.

29 జూలై, సోమవారం :

మళ్ళీ మామూలే. వంట్లో యేమీ బాగులేదు. మహారాజావారికి నామీద ప్రేమ.

శ్రీ వీరేశలింగంగారు.

కవులకాలము. మూలసూత్రమంతా యిక్కడేవుంది. కవుల జననం, తేదీలు, కాలమూ అన్నీ ఆయనకు ....

2 ఆగస్టు, శుక్రవారం :

మహారాజావారికి నే నంటే అభిమానం. అరటికాయ కూర 'డిసింట్రీకి' మంచిదని చెప్పి రోజూ పొద్దున్నే నాకు పంపించే యేర్పాటు చేస్తున్నారు.

నేను వ్రాతామని వేసుకున్న సాహిత్యప్రణాళిక :

ఒక వ్యాకరణమును వ్రాయుట

భారతదేశచరిత్ర, ఆంగ్ల దేశచరిత్ర

ఇంగ్లండులో ప్రచురించుటకై ఆంగ్లములో కొన్ని కథలు. గ్రీసు రోము చరిత్రలను తారతమ్య పరిశీలనతో రచించుట.

ఆధునిక జీవితమును అభివర్ణిస్తూ యింగ్లీషున నవాల రచన.

తెలుగు సారస్వతంపై వరసవరసగా కొన్ని ఉపన్యాసములు, ఈ సారి మద్రాసు వెళ్ళినపుడు వచ్చే శీతాకాలంలో అక్కడ యీ వుపన్యాసము లీయవలెను.

♦ ♦ ♦

సామంతమౌళి మణి	భైరవి
కువలదళ స్నిగ్ధరంగై	పున్నాగమరాళి
తవకుసుమశరత్వం	శహన
కుమ్మీయది పొణ్ణైకుమ్మిగియది పెణ్ణి	హుశెని
కొంగై కులుంగవకుమీయతి	
సమ్మయిరకై కింనిత్యకళ్యాణరై	
శ్యామసుందరాంగా	ధన్యాశి
యెంతో ముద్దు యంతసొగసు	బిందుమాలినీ
విదముశాయవే	ఖరహరప్రియ
గూఢంనూపురశబ్ద	హిందుస్తాని కాపీ

దృశ్యములు :

కుమిలిఘాటు, గునుపూడి అడవి, నెల్లిమర్లయేరు, రామతీర్థం, శృంగవరపుకోట కొండలు, మాదుగుల, సింహాచలం, కోనాడ.

విషయాలు :

దానిమ్మ ; సారంగ.

♦ ♦ ♦

తానెవ్వరో తనా వా రెవ్వరో

* * *

చిత్తా స్వాతి వాన జోడించి కురీయగా

చిప్పలోను బడె చినుకొక్కటి

ఆ చుక్క ముత్యమయి మునిగిపోయె ముందు

చిప్పతో చెప్పింది మా టొక్కటి

* * *

శకుంతల

కామంప్రియా మోహన ; బాగుంది!

భ్యాగడ

యణ్ణె తెక్కురే న్వారాయ్ కణ్ణాళ్ళనే

ధర్మసంవర్ధనీ మా యమ్మా సమ్మితి నిన్నూ

దాసుడను నను బ్రోవవలె నమ్మా

బంగారుకొమ్మా

రీతి గౌళ

జననీ నీను వినా త్రైలోక్య - దిక్కెవరమ్మ జగమూ

లోనగాని

సరసిజమానసమ్మోహిని వినవే నా మనవినీ

విని నన్నూబ్రోవు

పూరికల్యాణి

నిను వినా మరి దిక్కెవ రున్నారు నిఖిలలోకజనని

నన్ను బ్రోచుటకు

పన్నగ భూషణుడౌ ....

హిందూస్తానీ కాపీ

వా డెటూ బాల్కెనొ దెల్పవే

పయ్యదాపై నాదనామక్రియ

నామానాసువంటిదె నీ మానసయి

తే, నా నోముఫలము తీరురా కళ్యాణి

....

యేమందునే కొమ్మా దీనివెద యట్లా తీరునమ్మ

కోమలి శ్రీ రాజాగోపాలు నెడబాసీ

రామరామ యన్నాళ్లో కామినీ తాళూను

....

పన్నీటతడసె పడతి పయ్యదకొంగు

కన్నీటతడిసెనుగా వన్నెమీరినట్టి

వనితా చక్కనిమోము చిన్నపోయెనుగా

మిన్నగమెరసే మెలత చక్కనిమేను
నన్నమై సోలేనుగా వెన్నెలనాడే వెలది
చందురూని కన్నెత్తి చూడాదుగా దిగులొందగ శహన

ఏవో వారానమ్మా యింగి ఆందుపో
యి శెనెనేర మాచ్చమ్మా
మానె శ్రీనివాసున్ మది మరందా
నోయన్నె ఆనాలుం యిప్పడి ఆహు
మో అవనిక్కి

రాజువెడల జూతామురారే తోడి

యేమగువ బోధించెరా నీ కేమగువ
శ్యామరాజ భూపాలతనయ
సరస శ్రీకృష్ణరాజేంద్ర మారువ

రమ్మనిబిలిచితే రావే చెలియా కన్నడ

31 డిసెంబరు మంగళవారం

సరుకులమీద	కాసులు	100	రూ॥ లు
	కంకణాలు	60	
	హుళీ	200	
	వడ్డీలు		
	వెంకటరత్నంగారి బాకీ	60	
	కొట్టాల నర్సన్నగార్కి	50	
	మొత్తం	470	రూ॥ లు

నీళ్ళ బ్రాహ్మడికి	
నాలుగునెలల జీతం	12- 0-0
జగన్నాథం	28- 0-0

దేవాంగికి	20- 0-0
ఆముదం	7- 0-0
చిట్టి వెంకన్న	10- 0-0
నూనె	20- 0-0
పెరుగు నెయ్యి	12- 0-0
నూకిజీతం	6- 0-0
చేబదులు	20- 0-0
పాలది	5- 0-0
చాకలి	3- 0-0
యింటిమీదిమొత్తం	20- 0-0
సన్యాశి	4- 8-0
పండుగఖర్చు	25- 0-0
చన్నయ్య	36-10-4
వెంకటాద్రి జీతం	14-12-0
అగురు దానికి	2- 0-0
మొత్తం	259-14-4

1896

1 జనవరి బుధవారం

విజయనగర రాజవంశీకుల ప్రాచీన చరిత్రను సంసిద్ధపరచడం

3 ఫిబ్రవరి సోమవారం

డైరెక్ట రాఫ్ పబ్లిక్ ఇనస్ట్రక్షన్ వచ్చాడు స్టేషనువద్ద ప్రిన్సిపాలుగారు ఆయన్ని కలుసుకొనిరి డాబాతోటలో జాయింటు మేనేజరుగారు కలుసుకుని తమతోపాటు ఆయన్ని తీసుకొని వచ్చారు

4 ఫిబ్రవరి మంగళవారం

కాలేజీలో జరిగిన సమావేశంలో డైరక్టరుగా రిలాగున ఉపన్యసించిరి

తత్వశాస్త్రము యెందుకూ పనికిరాదని కొందరి అభిప్రాయము కాని అది అభివృద్ధి చెందుతూ వున్నది మహారాజావారి యెడల యెంతో గౌరవప్రపత్తులను కనబరుస్తూ మీరు ప్రసంగించడమనేది నా కాశ్చర్యమును కలిగించలేదు ఆయనను యెరిగినవా రెవరైనా ఆయనను ప్రేమించకుండా వుండజాలరు అయితే ఆయనకొక దోషముకలదు ఎంతో మంచితనము చెప్పలేనంత మంచితనము కలిగి వుండడమే ఆయన దోషం ధార్మికదృష్టికూడా ఆయనకు లావు

14 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

వెన్లక్ మెమోరియల్ గురించి జాయింటు మేనేజరు గారితో ప్రసగించితిని. నాకు తోచిన వ్యక్తులతో తన పేరున ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరపడానికి అనుమతించారు.

28 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

బాలరామారావుకి రెండురూపాయలిచ్చి శ్రీకాకుళం పంపించాను.

29 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

శ్రీ బలిజేపల్లి సూర్యనారాయణ పంతులుగారిని కలుసుకుని ఆయనతో ముచ్చటించితిని. విశాఖపట్టణములో జరగబోయే వెన్లక్ మీటింగుకు సహాయం చేస్తామని మాట యిచ్చిరి. ఇదేపనిమీద వెంకన్నపంతులుగారినికూడా కలిసితిని. సంతోషం. మాన్యుమెంటును గురించి శ్రీ రామానుజాచారిగారితో మాట్లాడినదానికంటె యింకా హెచ్చు భరవసాగా నాతో ప్రసంగించిరి. అధ్యక్షత వహించమని ఆయన్ని కోరాను. అందుకు తమకేమీ అభ్యంతరం లేదనీ, కాని మిస్టర్ ముల్లర్ అధ్యక్షత వహించేటట్లుగా ఆయన్ని వొప్పించడానికి ప్రయత్నించగలవనీ అన్నారు.

2 మార్చి, సోమవారం :

శ్రీకాకుళంలో మెమోరియల్ మీటింగు విజయవంతముగా జరిగింది. సభ యిక ముగుస్తుందనగా కొంత చిక్కు ఏర్పడ్డది. లీడింగు లాయరు బాపిరాజు మొదట కొంత విముఖతతో వున్నారు. తీర్మానం ప్రతిపాదించవలసినదిగా ఆయన్ని కోరాను. కొంతచర్చ జరిగినమీదట యెలాగైతేనేం, ఆయనందుకు వొడబడ్డారు. చాలాసేపు ప్రసంగిస్తూ తీర్మానం ప్రతిపాదించి ఉపన్యాసం అయిపోయాక నాదగ్గరకొచ్చి యిలా అన్నారు : "చిట్టచివరికి ఎలాగయితేనేమి, నన్ను మార్చి వేశావు."

4 మార్చి, బుధవారం :

సోంపేట బయలు దేరాను.

5 మార్చి, లక్ష్మీవారం :

సోంపేటనుంచి, ఛత్రపురం బయలుదేరాను. అడవి ప్రదేశంలో రైల్వేస్టేషను. నాదగ్గర చదువుకున్న విద్యార్థి కనకరాజు కనిపించాడు. నాయెడల శ్రద్ధాభక్తులు కనబరిచాడు. స్టాండర్డు పత్రిక ఎక్కడపడితే అక్కడే వుంటోంది. మంచి ప్రచారంలోకే వచ్చింది. కనకరాజు చేతిలో స్టాండర్డు పత్రికను చూశాను.

6 మార్చి, శుక్రవారం :

సబ్ - మేజస్ట్రేటును, తహశ్శీల్దారును కలుసుకున్నాను. ఎంతో గౌరవం చూపారు. ఈ విషయంలో తాము తప్పక సహాయంగా నిలబడతామన్నారు. జమాబందీ అడావుడిలో వున్నారు. తిరుగు ప్రయాణంలో ఒకసారి మనం కల్సుకుంటే మంచిదన్నారు.

21 మార్చి, శనివారం :

గం. 5-25 లకు యెలమంచిలి బయలుదేరాను.

గంగారాంకి విజయరామపంతులు 43,000 రూపాయలు యిస్తానన్నాడు. చలపతిరావుపంతులు, భూమి చూసుకున్న తరవాత 75,000 యిస్తానన్నాడు

"బోసందు" అనే పదం యీ ప్రాంతాల్లో వాడుకలో వుంది బోసందు అంటే భూసంధి కాబోలును

23 మార్చి, సోమవారం :

వెంకటేశ్వర్లు 24 000 రూపాయలకు కాపగొాద వలసకొన్నాడు వెయ్యిరూపాయిల రాబడి వస్తుందని అంటున్నారు

15 మే, శనివారం :

నిన్నరాత్రి విచిత్రమైన కలవచ్చింది కలలో కన్నీరు కార్చాను మహారాజావారికేదో విపత్తు వాటిల్లినట్లు నాకు దుఃఖం పొంగుకువచ్చినట్లు కల కలలో మహారాజావారు కనిపించారు తెల్లవారిన తరువాతకూడా మనసు స్థిమితపడలేదు

కాని ఎంత ఆశ్చర్యం పొద్దున్న పదకొండు గంటల వేళకు రొప్పుకుంటూ రొప్పుకుంటూ సూరీడు పరుగెత్తుకొచ్చాడు మనిషి నిలువునా వణకిపోతూ కంపిత స్వరంతో చెప్పలేక చెప్పలేక చెప్పాడు "హెర్‌హైనెస్ ఛోటా మహారాణివారు మరణించారు "

దుఃఖకరమైన యీవార్తను మొదట నమ్మలేకపోయాను ప్రతాప్‌సింగ్జీ భవంతిలో విషాదచ్ఛాయలు ఆవరించినవనీ ఆపుకోలేని దుఃఖం అలముకొన్నదనీ వార్త వార్త తెలిసి సూరీడును వెంటబెట్టుకొని ప్రతాప్‌సింగ్జీ భవంతికి వెళ్లాను ఆయన్నీ ఓదార్చాను కష్టసమయాల్లో ఆత్మసంయమనం అవసరం ధైర్యం వహించండని చెప్పాను సాయంత్రం మళ్లీ వెళ్ళి పరామర్శించి వచ్చాను

16 మే, ఆదివారం .

పొద్దున్న ప్రతాప్‌సింగ్జీ కబురుపంపారు మధ్యాహ్నం భోజనంచేశాక మళ్లీ మనిషిని పంపారు వెడుతూ వెడుతూ దారిలో ఆయనికి కొన్ని రిఫ్రెష్‌మెంట్లుకొని తీసుకువెళ్లాను

5 జూన్, శుక్రవారం :

సంస్థానం హుజూరు ఆఫీసులో పనిచేయ ప్రారంభించాను

7 జూన్ ఆదివారం .

కోటపల్లి చలపతిరావుపంతులు దగ్గరవున్న క్యాషుబుక్కూ, స్టేటుమెంట్లను పరిశీలించాను ఫారాలను పూర్తిగా మార్చివేస్తేనే కాని లాభంలేదు అప్పుడుకాని యెక్కొంట్లను దేనికది విడమర్చి వేయడం సాధ్యంకాదు ఇప్పుడున్న యీ ఫారాల్లోని ఎక్కౌంట్లను స్టేటుమెంట్లనూ చెక్‌చేయడం కష్టం కోర్టాఫ్‌వార్డ్సు హయాములోవున్న పిఠాపురం ఎస్టేటుఫారాలను పంపించమని రాశాను ఈ ఫారాల్లో ఇన్ని హెడ్డింగులు ఎందుకో

20 జూలై సోమవారం :

ఏడుంబావుకి తిలారికి బయలుదేరాను స్టేషనుకీ ఊరికీ దూరం నాలుగుమైళ్ళు.

సవారినిచూస్తే పిల్లలకు సరదా ఆశ్చర్యంతో ఏదో పెద్ద వింతలాగ పిల్లలు చూస్తూ నిలబడ్డారు

21 జూలై, మంగళవారం :

జరజంగికి ఒంటిగంటా పదినిముషాలయేసరికి బయలుదేరాను

22 జూలై బుధవారం :

గంగరాం గ్రామము తాలూకు ధాన్యం అంబారం చోళ్లు నూఁచేను చోళ్లు వగయిరా తౌలకరి

నది యిక్కడుంటే ఎంతబాగుండును

"జాముచెసినరూ అంతన్నాను"

మంచి ప్రయోగాలే

23 జూలై, లక్ష్మివారం :

వనవిష్ణుపురం వెళ్ళాను భూమి సారవంతమైనదే విస్తీర్ణంకూడా హెచ్చు చెరువుకింద భూములు చెరువులో నీరు ఏడాదిపొడుగునా వుంటుంది

ఇరవై వేలు ఐదువేలు

1897

1 జనవరి, శుక్రవారం :

ఫేన్సీ డ్రస్‌బాల్ మహారాజావారు ఉపన్యసించారు ఉపన్యాసం బాగున్నది కలెక్టరు మిస్టర్ హ్యామ్ అభినందిస్తూ సమాధానం చెప్పారు

2 జనవరి, శనివారం :

మహారాజావారు నన్ను బగ్గీమీద కూచోబెట్టుకుని కంటోన్మెంటు తీసుకువెళ్ళారు అక్కడ కేంపులో నాటకప్రదర్శనం జరుగుతున్నది రాజావారు కుట్టించిన కొత్తకోటు తొడుక్కున్నాను ప్రదర్శిస్తున్న నాటకంపేరు "కేస్టు" అభినయం మనోహరం నాయిక తండ్రిగా మిస్టర్ రామ్సన్ నేర్పుగా నటించాడు ఆ తాగుబోతు మాటలు, పోకిరీతనం కిల్లాడీతనం యుక్తంగా చూపించాడు పోలీ ఒక దేవతవలె తోచింది దేవకన్య హృదయం పుట్టిపడేటట్టు నాయికపాత్ర ధారిణి నటించింది

3 జనవరి ఆదివారం :

జిల్లామునసబు రిటైరు అవుతున్నందుకు హెడ్ మ్యానేజరుగారి యింట సంగీతకచేరి జాయింటు మ్యానేజరుగారికి దివాన్ బహద్దరు బిరుదు వచ్చినందుకు అభినందనము విందు నా కన్యాశుల్కము ప్రతినొకదానిని ఆయనకు కానుకగా సమర్పించి "ఇంత తక్కువ విలువగల కానుకను యిస్తున్నందుకు అన్యథా భావించకండ న్నాను ఇది స్వల్పమేమీకాదు అలా ఎన్నడూ అనుకోకండి మీరు మీ హృదయాన్ని నాకు కానుకగా బహూకరిస్తున్నారు ఆ సంగతి నాకు తెలుసును ఇది ఎంతో గొప్ప కానుక"

5 జనవరి, మంగళవారం :

విజయనగరంలో పావుశతాబ్దం ఇరవైఐదు సంవత్సరాలు

19 జనవరి, మంగళవారం :

ఇంటిని గురించి

22 జనవరి, శుక్రవారం :

బాపిరాజు పంతులుగారికి అక్కివలసకేసుకు సంబంధించిన రికార్డుల్ని యిచ్చాను.

మాక్సుముల్లర్ 'వాట్ ఇండియా టీచస్ అజ్."

23 జనవరి, శనివారం :

దీనబంధు ; మద్రాసు పేపరు

77 అన్నపిళ్లైవీధి ;

27 జనవరి, బుధవారం :

రేపు ఉదయం రైల్లో రాజామణి చెట్టియార్, దిగ్రేట్ 'ఆర్' వస్తున్నారు.

మాధవరావు వ్యవహారం. కాలేజికి, హిందూస్కూలుకి నోటీసులు.

28 జనవరి, లక్ష్మివారం :

జాయింటు మ్యానేజరుగారితో బొబ్బిలి వ్యవహారం మాట్లాదాను.

29 జనవరి, శుక్రవారం :

మహారాజా హోల్కర్ టెలిగ్రాంయిచ్చారు. ఆయన్ని గురించి మ్యున్సిపల్ సెక్రటరీతో మాట్లాదాను.

30 జనవరి, శనివారం :

కన్యాశుల్కం ప్రతులు రివ్యూలకోసం మద్రాసు పత్రికలకు పంపించాను.

4 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మివారం :

ప్రిన్సిపాలుగారికి క్లాసికల్ డిక్షనరీలు. మెకాలే వాల్యూం 7.

10 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

భీమిలిల్లో మీటింగు. మహారాజావారు ఉపన్యసించారు. మిస్టర్ టర్నర్ రాజావారి ప్రసంగం చాలా బాగుందని ప్రశంసించాడు.

11 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మివారం :

"టర్నరంటే నాకెందుకు అభిమానమో మీకు తెలుసునా?" అని మహారాజావారు ప్రశ్నించారు. దానికాయనే సమాధాన మిచ్చారు :

"నేను రాడికల్‌ను కనక"

నేను టర్నరుతో అన్నాను : "ఆయన్ని మీకు మర్చి పోదానికికంటె, ఆయన, మిమ్మల్ని మర్చిపోవడానికి అవకాశం హెచ్చుగా వుందికనక !"

14 ఫిబ్రవరి ఆదివారం :

కమాండర్ - ఇన్ - ఛీఫ్ యివాళ ఉదయం రైలులో వచ్చాదు. రైల్వేస్టేషనువద్ద పటాలం.

15 ఫిబ్రవరి సోమవారం :

నిన్న ఆదివారం సెలవుకనక, యీవేళ కమాండర్ ఇన్ ఛీఫ్ గౌరవార్థం ఫిరంగులు పేల్చారు.

పదిగంటలకు మోతీమహలులో విందు.

24 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

అక్కయ్యవలసకేసు యీరింగు.

10 మార్చి, బుధవారం :

పేకాట, కథల పుస్తకాలకు ఐదురూపాయలు ఖర్చు.

2 మే, ఆదివారం :

వెయ్యిరూపాయలు డ్రా చేశాను.

రెండు మెమోరాండములు.

దర్జావద్ద మూడువందల ఇరవైరూపాయల నోట్లు డ్రా చేశాను. అతనివద్దనే వుంచాను.

23 మే, ఆదివారం :

తెల్లవారుఝాము మూడు గంటలకు మహారాజావారు పరమపదించారు.

26 జూలై, సోమవారం :

రామయమ్మగారివద్ద కృష్ణమ్మ సరిగ్గా పనిచేయడం లేదని రెండణాల జుల్మానా.

27 జూలై, మంగళవారం :

మేనేజరుగారికి బ్యాంకువిషయమై మెమోరాండం.

3 ఆగస్టు, మంగళవారం :

రామయమ్మగారు నాఎదుట కరన్సీనోట్లను జమకట్టారు. మొత్తం వెయ్యి రూపాయలు.

8 ఆగస్టు, ఆదివారం :

సీతారామయ్య తాను షష్టిపూర్తికని రామాయమ్మ గారినిడబ్బు అడిగినాడట. ఆయన కిమ్మనమని చెప్పి ఆవిడ నా చేతికి ముప్పై రూపాయలు యిచ్చారు.

18 ఆగస్టు, బుధవారం :

మోతీలాల్ వెళ్లిపోయినాడు.

22 ఆగస్టు, ఆదివారం :

ఒకలక్షా నలభైవేలు. నెలకు వడ్డీ ఏడువందలు. ఆరు నెలలకు రావలసినవడ్డీ నాలుగువేల రెండువందలు.

రెండవ అయిటము :

పదివేల రూపాయలు. ఏప్రియల్ 15 వ తేదీ.

135 రోజులకు ; రోజుకూ రూపాయి పదణాల ఎనిమిది పైసలు.

మూడవ అయిటము :

ఏడువేలు ; 147 రోజులకు రోజుకూ రూపాయి బేడా ఎనిమిది దమ్మిడీలు.

నాలుగువేల అయిదువందల పంథొమ్మిది రూపాయిలన్నర. ఈ అయిటములక్రింద రావలసినవడ్డీ.

అయిటము నాలుగు .

నాలుగు సంవత్సరాలనుంచీ

పదిహేడు వేలు

అయిటము అయిదు .

టర్నర్ వెళ్లిపోయినపుడు	పదివేలు
రెండవదఫా	ఏడువేలు
మూడవదఫా	రెండువేలు

మొత్తం పంధొమ్మిదివేలు

అన్ని అయిటముల మొత్తం లక్షా తొంభై మూడు వేలు వడ్డీతో కలిపి లక్షా తొంభై ఏడువేల అయిదువందల తొంభై ఆరున్నర

మిస్టర్ టర్నరు బహుశా ఫిబ్రవరి పన్నెండవ తేదీన వెళ్ళిపోయి వుండాలన్నమాట సెప్టెంబరు 18 వ తేదీకి రెండు వందల రోజులు దీనికి వడ్డీ నాలుగువేల తొమ్మిదివందల ఇరవైతొమ్మిది రూపాయల పదమూడణాల నాలుగుపైసలు

27 ఆగస్టు శుక్రవారం

ఇంగ్లీషు ఇలస్ట్రేటెడ్ మాగజైన్

గ్లిమ్సెస్ ఆఫ్ ది వరల్డు .

11 సెప్టెంబరు, శనివారం

మహారాణీవారు గవర్నరుకు తంతి యిచ్చారు కాపీ ఒకటి బాలయ్యానాయుడుగారికి పంపించారు మ్యానేజరుగారు దిద్దుబాటులుచేసిన ముసాయిదా కృష్ణమూర్తివద్ద వున్నది

12 సెప్టెంబరు, ఆదివారం .

హిందూస్థానీ పనికత్తెకు నెలకు ఆర్రూపాయిల చొప్పున యివ్వవలసిన యెనిమిదినెలల జీతం మొత్తం నలభై ఎనిమిది రూపాయలు యివ్వవలసినదిగా ఆర్డరయిందని జగన్నాధరావు పంతులుగారు నాకు చెప్పారు

27 సెప్టెంబరు, సోమవారం ·

బాడీసు బాగా ఉతక్కుండా పాడుచేసినందుకు అర్ధరూపాయి చాకలాడికి జరిమానా రామయ్యమ్మగారిద్వారా నాకీ సంగతి తెలిపారు

11 నవంబరు లక్ష్మివారం

మిస్టరు విల్లక్ యివాళ ఛార్జీ తీసుకొన్నాడు

20 నవంబరు, శనివారం

ఇవాళ హెచ్ హెచ్ దివంగతులైన మహారాజా వారి క్వార్టర్సుకు వెళ్ళి ఒక సారి చూసివచ్చారు

26 నవంబరు ఆదివారం

ఇవాళా అంతే

21 నవంబరు శుక్రవారం ·

ఎ దబ్ల్యు అండ్‌కోకు లెన్సు పంపమని టెలిగ్రాం యిచ్చాను. మేగ్ని ఫయింగ్ గ్లాసెస్ కావాలని ఎ సైజు ఒకటి బి సైజు ఒకటి 13 వ తేదీకే రావలసివుండె మరి

9 డిసెంబరు లక్ష్మివారం ·

తాళపత్రగ్రంథం యిచ్చినందుకు భట్రాజుకు పన్నెండు రూపాయలు చెల్లిస్తిని

11 డిసెంబరు, శనివారం ·

పట్టుపంచెలు	పసుపురంగువి
బుఖ్నీ	ఎరుపు
సాటెన్	

12 డిసెంబరు ఆదివారం .

తెల్లచారలతో వున్న నీలిఉన్ని పావుపౌను పంపించమని విశాఖపట్టం ఉత్తరం రాశాను

14 డిసెంబరు, మంగళవారం

తెలుపు కుంకుమ రంగుల ఉన్ని రెండేసి పేకెట్టులు పంపమని మా వకీలుకి ఉత్తరం

15 డిసెంబరు బుధవారం :

చిట్టిబాబుగారికి సాటిన్ కోటుకు పాయిజామా కుట్టించమని పంతులుగారికి పురమాయించాను

17 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

మా వకీలుగారు తెలుపు కుంకుమ రంగులవి నాలుగు ప్యాకెట్ల ఉన్ని పంపించారు

18 డిసెంబరు, శనివారం .

దత్తతస్వీకార మహోత్సవం ఇవాళ తొమ్మిదిగంటల నలభైఅయిదు నిమిషాలకు జరిగింది హిందూపత్రికలో రిపోర్టు

22 డిసెంబరు, బుధవారం :

పంటల ఎస్టిమేటు గురించి జరూరుగా ఆర్డర్లు పంపించమని గంగారం అమీను పంపుకున్న పిటీషనుమీద హెడ్ మ్యానేజరుగారు యిలా ఎండార్సు చేశారు

నా కీ పిటీషనుగురించిగాని అతని నియామకంగురించి గాని ఏమీ తెలియదు బహుశా శాసనపరిశోధకుడు శ్రీ అప్పారావుకు ఎస్టేటు గురించి అన్ని తబిశీళ్లూ తెలిసివుండవచ్చును - రిప్రజెంటు "

అందుమీదట మిస్టర్ విల్లక్ యీ వ్యవహారం గురించి వెనువెంటనే వొక ఫుల్‌నోట్ తయారుచేయవలసిందిగా" అప్పారావుకి ఎండార్సు చేశారు

23 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

పిటిషను మీద రిపోర్టు వ్రాస్తూ మిస్టర్ విల్లక్‌కు ఇలా తెలియచేశాను "రెండు మూడు రోజుల్లోపున మెమోరాండం పంపిస్తాను రికార్డులు లభించలేదు కనక యిప్పటికి అసమగ్రమైన రిపోర్టునే పంపవలసి వచ్చింది "

మిస్టర్ విల్లక్ ఎండార్సుమెంటు : "అలా అయితే సంస్థానం ఆఫీసుకు వెళ్ళి రికార్డులుచూసి సమగ్రమైన మెమోరాండం తప్పకుండా పంపించండి."

25 డిసెంబరు, శనివారం :

దత్తత గురించి హిందూలో వ్యాసం.

26 డిసెంబరు, ఆదివారం :

"మిస్టర్ విల్లక్ మిమ్మల్ని రేపు ఉదయం కోటలో కలుసుకోవాలను కుంటున్నారండి" అని మ్యానేజరుగారు చెప్పారు.

27 డిసెంబరు, సోమవారం :

మిస్టర్ విల్లక్ నా యెడల ధూర్తుడుగా ప్రవర్తించాడు. "మెమోరాండం మీ రెందుకు తయారు చేయరు ?"

"రికార్డులన్నీ ఆఫీసులో వున్నాయి కదండి!"

"అయితే మీకు తెలుసున్నదే రాయండి. ఆఫీసులోకి వెళ్ళి పనికిరాని కవిలకట్టకోసం మానేజర్ని మీరూరికే ట్రబుల్ చేస్తున్నారే ?"

"నే నెవర్నీ ట్రబుల్ చేయలేదే ! సరే ! నాకు తెలుసున్న దేదో రాయమని మీరన్నట్లయితే నే నేనాడో రాసి పంపించేవాడిని."

"పోనీ ! వెంటనే యిప్పుడు రాసి యివ్వండి."

"మీరు అఫెండయినందుకు విచారం. మిమ్మల్ని అఫెండు చేద్దామనే ఊహ నాకు లేదు."

"సర్సరే ! నోట్ తయారు చేయండి."

"మీకది రేపే పంపించేస్తాను. గుడ్ యీవినింగ్."

26 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఉదయం అయిదు గంటలకు మిస్టర్ విల్లక్‌కు రిపోర్టు పంపించాను.

31 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఇది నాకు చాలా ప్రమాదకరమైన సంవత్సరంగా పరిణమించింది. శ్రీ విజయనగరం మహారాజావారు, నేను దారాపుత్రులకన్నా, తల్లిదండ్రులకన్నా అధికంగా ప్రేమించిన వ్యక్తి, పరమపదించారు. ఆయన శీలమూ, వ్యక్తిత్వమూ పరిణతమనస్కుల హృదయాలను ఆకట్టుకొనేవి. నిష్కల్మష హృదయంతో, నిండు దయతో, నిరంతర సత్యాన్వేషణతో ఆయన కుశాగ్రబుద్ధిగల మేధావులను ఆకర్షించేవారు. ఆయన పట్ల అవ్యాజమైన భక్తిప్రేమలు కలగడానికి కారణం ఆయన సుగుణసంపత్తి. మా జీవితములు ఆయన జీవితముతో పెన వేసుకు పోయినవి. లోకమునుంచి ఒక జ్యోతి వెడలిపోయినది.

మహారాజకుమారికావారికి నేనంటే ఆదరణ ఇంతా అంతా కాదు. చెప్పలేనంతదయ.

1898

10 జనవరి, సోమవారం :

శ్రీ కె.సి. నరసింగరావుగారివద్ద గుర్రాన్ని కొన్నందుకుగాను ఖరీదు ముప్పైఅయిదురూపాయిలు ఆయనకు చెల్లిస్తిని.

11 జనవరి, మంగళవారం :

విశాఖపట్టంజిల్లా మాన్యుయలు కాపీ శ్రీ బి. సూర్యనారాయణపంతులుకు యిచ్చాను. విల్లకు దొరకు కావాలని అడిగి తీసుకువెళ్ళారు.

22 జనవరి, శనివారం :

సూర్యగ్రహణము, ఉదయమే అక్కాబత్తుళ్ళనిద్దరిని నియమించవలెను. గ్రహణ కాలములో బంగారము, వెండి, రాగి కలిపిన మిశ్రమముతో ఎన్ని ఉంగరములు చేయగలరో అన్నింటినీ చేయించవలెను.

12 గంటల 20 నిముషముల 12 సెకండులకు దక్షిణముగా 64 డిగ్రీలు; పశ్చిమముగా 30.7 డిగ్రీలు. గ్రహణము ఆరంభము.

సూర్యగ్రహణము 15 గంటల 8 నిముషముల 54 సెకండ్లకు పట్టు విడుస్తుంది.

1 ఫిబ్రవరి మంగళవారం :

హిందూస్థానీ పనిమనిషికి ముప్పైఆరు రూపాయలు, ఆరునెలల జీతం.

17 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మీవారం :

విశాఖపట్నం నుంచి "అప్" ట్రయిన్లు :

రాక	పోక
1-42	2-2
18	18-22
లోకల్	
9-47	10-7

విజయనగరం నుంచి "డౌన్"

రాక	పోక
17-34	18-1
23-2	23-22
లోకల్	
13-30	13-50

18 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

హార్బరు కట్టడానికి వైజాగ్ అద్భుతమైన ప్రదేశం. రాత్రి ఏడుగంటల పదిహేను నిమిషాలకు గవర్నరు వచ్చాడు.

19 ఫిబ్రవరి శనివారం

డాక్టర్ బ్రౌనింగ్‌ను కలిశాను గవర్నరు హార్బరుకు వెళ్ళాడు నేనూ అక్కడకు వెళ్ళాను

20 ఫిబ్రవరి ఆదివారం ·

ఫోటోగ్రాఫిక్ నెగెటివులు భూమికి సంబంధించిన వ్యవహారము విశాఖపట్టంనుంచి గవర్నరుగా ట్రెయినులో విజయనగరం బయలుదేరాను అదే ట్రెయినులో నేనూ బయలుదేరాను స్టేషనునుంచి తిన్న గవర్నరుగారూ డాక్టర్ బ్రౌనింగూ నేనూ కోటకు చేరుకున్నాము తరవాత వారిని పెద్ద పూలతోటకు తీసుకువెళ్ళాన

21 ఫిబ్రవరి సోమవారం ·

పేలస్‌కు గవర్నరు సాయంకాలం మూడుగంటలకు వెళ్ళిపోయారు

27 ఫిబ్రవరి ఆదివారం :

తీగ

నున్న కడియం

కెంపులతో తాపిన పతకంగల మూడు పేటలపలకసర్లు

పతకం లేకుండా మూడు పేటల పలకసర్లు

ఆరువందల రూపాయిలు

అయిటము రెండు

కంటె

వడ్డాణం

తీగ

డిటో

డిటా

కంకణాల జత

బాజుబందుల జత

యేదువందల రూపాయిలు

1 మార్చి మంగళవారం ·

యలమంచిలిది మంచి పుగాకు

8 ఏప్రియలు శుక్రవారం :

శ్రీ బాలయ్యగారిని సాగనంపితిని

23 ఏప్రియలు శనివారం ·

పి వి ఆర్ సన్సు మ్యూజిక్ హార్మోనియం

24 ఏప్రియలు ఆదివారం .

బిదుభూషన్ దాస్

అచ్చువేయడానికు పేపరు పదిరూపాయిల ఆరణాలు

శ్రీనివాసాచారి

26 ఏప్రియల్, మంగళవారం :

సాయంకాలం ట్రెయిన్లో బరంపురం బయలు దేరాను.

రిఫ్రెష్‌మెంటు రూములో రెండురూపాయలు ఖర్చు, కోచ్‌వాడికి అర్ధరూపాయి.

27 ఏప్రియల్, బుధవారం :

బరంపురంలో కలక్టర్ను కలిస్తిని.

మిస్టరు టయిలరుదొర రేపు యిక్కడకు వస్తున్నారు. రామయ్యకు రెండు రూపాయలిస్తిని.

28 ఏప్రియలు, లక్ష్మివారం :

ఉదయం మిస్టర్ వుల్ఫుముర్రేను కలుసుకొని ప్రసంగించితిని. గిల్‌మన్‌కు టెలిగ్రాం. ఖర్చు రూపాయిన్నర.

29 ఏప్రియలు, శుక్రవారం :

మిస్టరు టెయిలరు దొరతో సంభాషించితిని.

30 ఏప్రియలు, శనివారం :

మిస్టరు ఉల్ఫుముర్రే దొరను మళ్ళీ కలుసుకున్నాను.

రెండురూపాయిాలు యినాం.

ఒక రూపాయి బండి అబ్బికి.

1 మే, ఆదివారం :

క్యాంపు కంచిలి. సొనార్‌గొచ్చా ; గ్రాంధికం.

చెరువుకు దక్షిణంవైపు పచ్చని చింతలు, మొదళ్ళవలె కొన్ని; వెదురు పొదలించుమించు నీటి ఉపరితలాన్ని తాకుతున్నవి.

2 మే, సోమవారం :

అమీను. పెద్ద జమీందారును కలిశాను.

సోంపేట.

3 మే, మంగళవారం :

క్యాంపు సోంపేట, జలంత్రమేపు సంపాదించితిని. సోంపేటనుంచి విజయనగరం బయలుదేరాను. రెండున్నర రూపాయిాలు రాముడికి. రంగస్వామినాయుడుకొక రూపాయి.

12 మే, లక్ష్మివారం :

చి॥ నాన్నమ్మ వివాహం.

చి॥ బాబు ఉపనయనం.

14 మే, శనివారం :

సదస్యం.

14 జూన్ శుక్రవారం

తమదగ్గర మహారాజావారి వజ్రాల బ్రోచ్ వుండిపోయినదని తెలియజేస్తూ శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు మహారాణివారికి యిచ్చిన తంతి కాపీ నొకదాన్ని మిస్టర్ విల్లకు దొరకు అందజేస్తిని

15 జూన్ బుధవారం

రిఫ్రెష్‌మెంటు రూమ్ బిల్లు

24 జూన్, శుక్రవారం

ఏదో భూముల తగువుల్లో యిరుక్కున్న రైతులువస్తే వాళ్ళని మ్యానేజరుగారి చెంతకు తీసుకువెళ్ళండని రీవా మహారాణీవారు నాతో చెప్పారు సరేనని రైతులను వెంటబెట్టుకొని మ్యానేజరుగారి ఆఫీసుకు వెళ్ళాను నేను వెళ్ళేసరికి మ్యానేజరుగారు ఆపనీ ఈపనీ చూసుకుంటూ నన్నలాఎంతోసేపు కూచోబెట్టి విల్లకు దొరగారి చూడవెళ్ళారు అక్కడనుంచి తిరిగివచ్చి దొరగారు మిమ్మల్ని పిలుస్తున్నార ని చెప్పారు

తీరా నేను వెళ్ళేసరికి దొరగారు తన ధోరణిలోలేరు గిరుక్కున నా కేసితిరిగి చూసి మంచిది ఏమిటీ వ్యవహారం? అని ప్రశ్నించారు

ఈ వ్యవహారం గురించి నాకేమి తెలియదండి రైతుల్ని మ్యానేజరుగారిదగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళమంటేనూ

అలా అయితే నన్ను కలుసుకోవాలని మీరెందుకనుకున్నారు?

అనుకో లేదండీ

ఈ విషయంలో యాక్షను తీసుకునేదినేను మేనేజరు కాదు ఆయనదగ్గరికి మీరెందుకెళ్లారు ? ఇలాంటి వ్యవహారాలు నేను సాగనిచ్చేదిలేదు

అసలు వ్యవహారమేమిటో నాకు తెలియదు ఇదేదో రైతుల వ్యవహారం వీళ్లని రీవామహారాణివారు మ్యానేజరుగారిదగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళమంటే సరేనన్నాను ఇంతే నేను చేసింది

హాఁ నాకు తెల్సును ఈ వ్యవహారానికంతా మూలం మీరే యు ఆర్ ఎట్ ది బాటమ్ ఆఫ్ దిస్ యస్ మీ ప్రవర్తన గురించి మీరు జాగ్రత్తపడాలి

నా ప్రవర్తన నాకు తెలుసును కాని నేనేమీ బాటమ్‌లో లేను మీ కంత కోపం ముంచుకొస్తున్నందుకు నాకు మాత్రం విచారంగా వుంది

యస్ యస్ సరే సరే ఇక మీరు వెళ్ళండి

4 జూలై, సోమవారం

ఫిబ్రవరి 1896 లో తాకట్టుపెట్టిన నగలు విడిపించాను

15 జూలై, శనివారం .

మైనరుమహారాజావారికి కుట్టించిన ఆరు షర్టులను టైలరింగు డిపార్టుమెంటువారు వెంకటస్వామిద్వారా యివాళ పంపించారు

16 జూలై, ఆదివారం :

కోట ఆవరణంతా పరిశుభ్రం చేయించమని కబురురాగా సంజీవరావు పంతులుగారిని పాకీవాళ్ళని పిలిపించమని కోరాను.

మాలిని గురించి రిపోర్టు. గరిశధాన్యం.

20 జూలై, బుధవారం :

మూడు తులముల తొమ్మిది అణాల పరకకు ఒక గురి విందగింజ తక్కువ.

21 జూలై, బుధవారం :

ఇరవైరూపాయలు పుచ్చుకుని, అందులో పంథొమ్మిది రూపాయలు అమ్మకు పంపించాను. పోస్టుజవానుకు అయిదు రూపాయల ఆరణాలు. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి చందా.

31 జూలై, ఆదివారం :

గార్డియను మిస్టరు డబ్ల్యు.ఎ. విల్లకు, మహారాజ కుమారికపేరున ఇరవైఅయిదువేలకు స్వయంగా తానే ప్రోనోటు వ్రాశాడు. సంవత్సరానికి నూటికి ఆర్రూపాయల వడ్డీ చొప్పున ఈ సొమ్మును మహారాణీవారు యిచ్చారు.

3 ఆగస్టు, బుధవారం :

మహారాణీ సాహేబావారు చెప్పిన ప్రకారం పాచిపెంటలో వున్న సకినేటి జగన్నాధరాజుకు కవరుపంపించాను.

20 ఆగస్టు, శనివారం :

బంగారు కంకణాల జతమీద అమ్మ వందరూపాయలు ఆమెకు యిచ్చింది. టంకప్పొడి, లక్క పట్టుతో కలిపి తూకం ఏడుతులాలు.

11 సెప్టెంబరు, ఆదివారం :

మిస్టర్ గిల్‌మన్ దొరను కలుసుకొని, కె.వి. వ్యవహారాలను గురించి ముచ్చటించాను.

గిల్‌మన్‌దొర హంపి, విజయనగర శిధిలాలను చక్కగా ఫొటోకు ఎత్తాడు. శిల్పాల ఫోటోలను చూశాను. ఫోటోగ్రాఫిక్ కెమెరా ఎరువు కావాలన్నాడు.

14 సెప్టెంబరు, బుధవారం :

మిస్టర్ గిల్‌మన్‌కు యిమ్మని ఉత్తరం పంపించారు.

15 అక్టోబరు, శనివారం :

పోలో టోర్నమెంటు.

24 అక్టోబరు, సోమవారం :

విజయదశమి. రాజావారికి ఉద్యోగులు అనేక ఫలాలను కానుకలుగా సమర్పించారు.

28 అక్టోబరు, శుక్రవారం :

డవేజరు మహారాణీవారిని శ్రీ రామానుజాచారిగారు కలుసుకున్నారు.

4 నవంబరు, శుక్రవారం :

డవేజరు మహారాణీవారి విల్లు.

5 నవంబరు, శనివారం :

ఉదయం తొమ్మిదీ యేభైఅయిదు నిముషాలకు బెనారస్ బయలు దేరాను.

6 నవంబరు, ఆదివారం :

గార్డులకు పాతిక రూపాయిలు.

7 నవంబరు, సోమవారం :

వాడీ చేరుకున్నాను. గరవ్నమెంటు ప్లీడరు కలుసుకున్నాడు.

8 నవంబరు, మంగళవారం :

ఎనిమిదిన్నరకు అహమ్మదునగరు.

పాలు మంచినీళ్ళు తెచ్చాడు. తొమ్మిదిన్నర ఖర్చు.

9 నవంబరు, బుధవారం :

వొకచెక్కపెట్టె కొన్నాను.

13 నవంబరు, ఆదివారం :

కాశీలో బాబూ మొహన్‌దాస్ మిత్రాను మహారాజా వారు చూశారు.

17 నవంబరు, లక్ష్మివారం :

కుమారరాజా ; స్వామి భాస్కరనందను మహారాజా వారు పలిపించారు.

18 నవంబరు, శుక్రవారం :

హరివిద్యానాథశాస్త్రి

సీతారాం, అలహాబాద్.

30 నవంబరు, బుధవారం :

బెనారస్ రాజకుమారుడు కబురుపెట్టారు.

3 డిసెంబరు, శనివారం :

ఈ వారం అన్నీ విశేషాలే. మార్కట్టు చూడతగ్గదిగా వుంది. గవర్నమెంటు పేపరు గురించిన పని ముగిసిం

4 డిసెంబరు, ఆదివారం :

శ్రీ 'హో'గారిని చూడదానికి మూడు నాలుగుగంటల మధ్య వెళ్ళవలెను.

17 డిశంబరు, శనివారం :

సి. 49/2 గవర్నమెంటు పేపరుసొమ్ము ఖర్చయిపోయినది.

29 డిశంబరు, లక్ష్మివారం :

టర్నరుగురించి బి.ఎస్.వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది.

1900

17 మార్చి :

మదరాసులోవున్న మేనేజరాఫీసుకు యెవరో మరి, ఆకాశరామన్న వుత్తరమును వ్రాసిరి.

16 ఏప్రియల్ :

మద్రాసు ప్రభుత్వపు ప్రొసీడింగులు. ఉత్తరువు నెంబరు

357 ఆఫ్ మార్చి 9 ;1900

"ఛీఫ్ సెక్రటేరియటు పుస్తకక భాండాగారములో వున్న శ్రీ అప్పారావుగారు పేర్కొన్న రికార్డులను, అవి రహస్యముగా వుంచవలసినవి కానందున, వాటిని పరిశీలించడానికి శ్రీ జి.వి. అప్పారావుగారికి అనుమతి ఒసంగడమైనది. ఇందువిషయమై జనరలు రికార్డు డిపార్టుమెంటు సూపరెండెంటుతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను జరపవలసినదిగా శ్రీ అప్పారావుగారిని కోరడమైనది."

29 నవంబరు, బుధవారం :

కలకత్తా చేరుకున్నాము, తెల్లవారిన దగ్గరనుంచీ మేము చూసినవన్నీ వరి పొలాలే. నగరసరిహద్దులు దగ్గర పడుతున్న కొద్దీ మిల్లులు మాకు ఎదురయాయి. నిన్న సాయంకాలము బీహారు మీదుగా ప్రయాణము చేస్తిమి. ఎటుచూసినా సమతల ప్రదేశము. పంటలతో అలరారుతున్నది. జొన్నచేలు, శనగచేలు, చింతతోటలు పుష్కలముగా కనిపించినవి.

సీల్డాప్యాలసు అందమైన భవనమే ; నివాసయోగ్యంగానూ, సదుపాయముగానూ వున్నది. కానైతే పరిసరములు మాత్రం రోతగా వున్నవి. రైల్వేస్టేషనూ, ఫ్యాక్టరీల గడబిడ జాస్తీ. భవనమునకు చుట్టూ కాంపౌండూ, తోటా కలవు. కాంపౌండులో రెండు గృహములు వున్నవి. భవన నిర్మాణములో శిల్పచాతుర్య మేమంత చెప్పుకోతగ్గది కాదు.కాని గదులు వొకదాని కొకటి యెదురెదురుగానూ, విశాలముగానూ వున్నవి. కలకత్తాలో గృహ శిల్పం గొప్పదేమీ కాదు. మాయముండామాటలూ వీడూ, ఇటాలియను ఫెర్గ్యూసను చెప్పినంత సుందరవంతమైనదేమీ కాదు.

మునిసిపలు మార్కెట్టు చూడదగ్గ మనోహరమైన స్థలాల్లోకల్లా ముఖ్యమైనది.

30 నవంబరు, లక్ష్మివారము :

న్యూమన్స్ కేటలాగులో ప్రాచీన భారతదేశ భూగోళ చరిత్ర పుస్తకము వున్నది. ఒక నిఘంటువు. వీటిని కొనవలెను.

పుస్తకశాలవద్ద "ది ఫ్రెంచి యిన్ యిండియా" అనే గ్రంథమును జూస్తిని.

1 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

షాపుకు వెళ్ళి గ్రంథాలను ఖరీదు చేస్తిని. హారిసనురోడ్డు విద్యుద్దీపములతో కలకలలాడుచుండెను. వొకదానిని తప్పించి యింకొక నైరుపోస్టునకు దీపపుగ్లోబులు అమర్చబడివున్నవి. వీధి వీధి అంతా ధగ ధగ మెరుస్తూ వేయి చంద్రబింబములు వుదయించినట్లుండెను. వెన్నెల దూరినట్లు వున్నవీధి.

3 డిసెంబరు, ఆది :

మ్యూజియమును చూస్తిని. ప్రాచీన శిల్పఖండములను దర్శించితిని. బౌద్ధశిల్పములే హెచ్చుగా వున్నవి. దుస్తుల అలంకరణములోనూ, అవయవ నిర్మాణపు తీరులోనూ, శిరోజములను దిద్దుకొనుటలోనూ, గ్రీకుల శిల్ప ప్రభావము పొడగట్టుతున్నట్లు నాకు తోచినది. ముఖవిన్యాసములో సైతము గ్రీకుల ప్రభావము కద్దు.

ప్రాకారము అమరావతిలోవలె కాక దాబు దర్పములు లేకుండెను. అక్కడ మరికొన్ని స్థూపములు కలవు. అనేక శిరస్సులు బుద్ధునివీ, బోధిసత్వులవీ పదిల పరచి వుంచాను. వీటిలో కొన్ని మహాసౌందర్యముగ చెక్కినవి. శిల్పవిన్నాణము యెన లేనిది.

ఆశ్చర్యం ; ఇక్కడ వొక దక్కను శాసనపుపలకవున్నది. దీనిని శ్రీ కొవల్లి వెంకటరామయ్యగారు బహూకరించారు.

ఇవేకాక, మరికొన్ని జైన విగ్రహములను మ్యూజియములో చూస్తిని. బుద్ధ, బోధిసత్వుల విగ్రహములను కడుజాగరూకతతో పరిశీలించినపుడు, నాకు కనిపించిన భేదమల్లా బోధిసత్వుల విగ్రహములకు ఆభరణము లున్నవి; బుద్ధ విగ్రహములకు లేవు.

కొన్ని జైన విగ్రహములు నించున్నట్లు చెక్కినారు.

కాశీలో ప్యాలసునకు సమీపముగ పార్శ్వనాథుని దేవాలయములు గలవు. రోడ్డునకు పక్కగావున్న గుడి మొన్న మొన్నటిది. ఇక్కడనుంచి, ప్రాచీన దేవాలయమున కొక రోడ్డు కలదు. దేవాలయము లోపల, కిటకిటలాడుతూ భోపాలు నుంచి యాత్రికులు వచ్చి గుమిగూడివుండిరి.

అచ్చట మూడు చిన్నచిన్న కోవెలలు గలవు. వీటిలో పీఠములూ, పీఠములలో తీర్థంకరుల విగ్రహములూ ప్రతిష్ఠించి వుంచిరి. ఈ విగ్రహములలో కొన్ని పాలరాతివి. మరికొన్ని నల్ల శానాపురాయివి.

ఒక చాన్దిని. దేవాలయపు స్తంభములు కొన్ని చతురస్రాకారముగానూ, మరికొన్ని యెనిమిది కోణములతోనూ వుండి, వాటిపై స్త్రీల ప్రతిమలు చెక్కబడినవి. (పురుషుల విగ్రహములుకూడ చెక్కి వున్నవి?) ఈ విగ్రహములు గానము చేస్తున్నట్లూ, వివిధ భంగిమములతో అలరారుతూ వున్నవి.

ప్రాచీన దేవళమునకు ఒక 'బేడా' కలదు ; అర్వాచీన దేవాలయమునకు మాత్ర మదిలేదు. ఇది యిటీవల కట్టినదే. కాశీలోని హిందూదేవాలయములను పోలివున్నది.

* * *

నిన్న రాత్రి నేషనలు థియేటరునకు వెళ్ళితిని. థియేటరు జనంతో కిటకిటలాడుతూ వుండెను. ఆరుగురు మనుషులు నిలబడడానికిమాత్రము జాగా వుంది.

నటుల వేషధారణ యెంతో వాస్తవికముగానూ, సహజముగానూ వుంది. దుస్తులలో ఆడంబరములేదు. సంగీతము లేనేలేదు. రంగము ముగిసిన తరువాత మాత్రము సంగీతము వినిపిస్తూ వుండెను. నటన అత్యద్భుతముగా, సొగసుగా వున్నది. బఫూనరీ తప్పించి మిగిలినదంతా సహజసిద్ధమైన పాత్రోచితమైన అభినయము. విషాదాంత నాటకములలో మధ్యమధ్యన బండ హాస్యము చాలా [illegible]గతముగా వుంటుంది ;

నిన్న ప్రదర్శించిన నాటకము విషాదాంతము.

బెంగాలీ థియేటరునకుకూడా నేను వెళ్లి చూస్తిని. ఇది మిగుల చిన్నది. నేను వెళ్ళేసరికి వొక ప్రేమ ఘట్టము ప్రదర్శితమౌతూవున్నది. వొక అమ్మాయికీ, మరివొక నిద్రభంగికీ జరుగుతున్న ప్రేమఘట్టం. యువకుడు చాలాదృఢకాయుడు. పగడపు రంగుదుస్తులు ధరించి వున్నాడు. పిల్లయితే మధురముగా మాటలాడుతూ, చక్కగా నటిస్తున్నది. కాని, చూడదానికి నాజూకుగా కనిపించలేదు.

మిగిలిన రంగములన్నీ బఫూనరీలే ! ఒక బ్యాలటు మాత్రము బహుబాగున్నది. ట్యూనులు చక్కగా వీనుల విందుగా వున్నవి. కాని వాయిద్యసమ్మేళనముమాత్రము ఘోరాతిఘోరం !

4 డిసెంబరు, సోమవారం :

హైకోర్టు భవనములను చూడదానకు పయనమైతిని. కోర్టు ఆవరణ చిన్నదేకాని, అయితేనేమి, మిగుల పరిశుభ్రముగా కడిగిన ముత్యమువలె వున్నది. పార్కు సొగసుగా మురిపెముగా వున్నది. మద్రాసు హైకోర్టునకు యీ అందములేదు. ఇక్కడ చక్కని గాలీ, వెలుతురూ వచ్చునట్లుగా కట్టిన వల్కావాలు, [illegible] చాలినంత విస్తీర్ణం.

5 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయము, కలకత్తానుంచి బయలుదేరితిని. హుగ్లీ పరిసర వాతావరణం, వృక్షములు కనులకు విందుగొల్పుతున్నవి. విశేషించి, సితాపూర్ తోటలెంత మనోహరముగా, వున్నవని ! స్టీమర్లు పడవలు, మిల్లులు !

6 డిసెంబరు, బుధవారం :

విజయనగరము చేరుకొంటిని. ఉదయము దారిలో భువనేశ్వరాలయమును చూస్తిని. దట్టమైన అడవులమధ్య విశాలమైన మైదానములో దేవాలయపు గోపురములు కనబడినవి. నదీతీరాన, దారి అంతా మంచుతో కప్పి వున్నది.

7 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

మదరాసు చేరుకుంటిని. ఎస్కార్టుగా ఎనిమిదిమంది. మా కోసము బగ్గీసిద్ధముగా వున్నది. జయపూరు, తదితర జమీందారులూ వచ్చిరి.

10 డిసెంబరు, ఆదివారం :

రీవారాణి బగ్గీమీద వెళ్ళినది. 'బొబ్బిలి'ని చూసినది.

11 డిసెంబరు, సోమవారం :

వైస్రాయి మదరాసు వచ్చాడు. రీవారాణి, వైస్రాయికి వంటకములను పంపించినది. గిల్మన్ వచ్చినాడు.

12 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఆహ్వానసభకు మహారాజా లనేకమంది హాజరైరి.

రీవారాణి "విక్టోరియా ప్రశస్తి" కాపీలను వైస్రాయికీ, ఆయన సతీమణికీ పంపించినది.

అడ్మిరాల్టీలో ఉదయం

పిట్టలు కిల కిలమని పాడుతున్నవి. ఒడ్డున విరుచుకుపడుతున్న తరంగాలతో, దూరంగాచూస్తున్నకొద్దీ పోనుపోను సముద్ర జలాలు ధగధగ ప్రకాశిస్తున్నాయి. తరంగములు ముందుకు విరుచుకుపడి, ఒడ్డునుంచి వెనుకకు తగ్గుతున్నపుడు నలుపు వర్ణము కనిపించుచుండెను. సముద్రం ఒడ్డున కొంచెము దూరముగా సాల్పోర్లో పచ్చిక యెదిగివుంది. సముద్ర తీరము, దిగువగానూ నేలకు లెవిలుగానూ వుంది.

సముద్రతీరమున కివతలభాగాన కొన్ని తాడిచెట్లూ, చిన్న చిన్న ముళ్ళదుబ్బులూ గాలికి కదలాడుతున్నవి వాటికి దిగువస్థలాన మరికొంతదూరములో సరుగుడు, కొబ్బరితోటలు కనిపిస్తున్నాయి. సముద్రతీరాన్నుంచి ఒకరోడ్డుమీదుగా వెళితే అక్కడ శ్మశానము. అడ్మిరాల్టీనుంచి మరొక రోడ్డుమీదుగా పోతే ఊరి తగులుతుంది. దారిలో సరుగుడుతోటలగానము వినిపిస్తుంది. పోర్టికోకు వెళ్ళుమార్గములో చక్కని పూలతోట, లతామంటపములతో పరిమళములను వెదజల్లుతున్నది. తోట చుట్టూ వెదురుపొదల కట్టవు కలదు. తోటమధ్య సొగసైన ఫౌంటెను, దానిచుట్టూ పూలతివ్వల పందిళ్ళూ శోభతో అలరారుతున్నవి. పోర్టికో, నాజూకైన గుండ్రనిస్తంభములతో కట్టబడ్డది. స్తంభములు పెద్దవేకాక చాలా పొడుగు. స్తంభముల మొదళ్ళు చతురస్రాకారాముగా వున్నాయి. స్తంభములమీద పచ్చనిరంగుతో లతలు, తెల్లగా మెరసేటట్లున్న పువ్వులు అంచులుగా చెక్కబడ్డవి.

డ్రాయింగు రూమునకు దిగువన పాలరాతి మేడమెట్లు కలవు. డ్రాయింగురూము లోపలభాగము ఆకుపచ్చనిరంగుతో అద్దకము వేసినట్లున్నది. గదిచెంత పూలలతలు. గది సీలింగు కూడా రంగువేసి వుంచారు. డ్రాయింగురూములోకి వెళ్ళే ద్వారమునకు లలితమైన తెరగుడ్డ అమర్చివుంది. తలుపులకు నలుపురంగు.

ఒక ద్వారముచెంత నిలబడితే యెదురుగ సముద్రం అవుపిస్తుంది. ఇంకొక ద్వారము తెరిచి చూస్తే చుట్టూ వున్న గోడ కనిపిస్తుంది. గదిగోడకు నిలువుటద్దములు, కింద బల్లమీద నల్లని సింహపు ప్రతిమా వున్నవి.

గదిముందు విల్లు ఆకారముతో మనోహరమైన ఒక పూల పందిరి కలదు. అందమైన లేకుబద్ద మీద నగిషీ చెక్కిన చందమున పూలతీగలు అల్లుకున్నవి.

ఆవరణచుట్టూ వున్నగోడకు గదికి యెదురుగ కర్రతో చేసిన గేటువుంది. గేటు చెక్కడపుపని మితముగా వుంది. గిల్టుతో మలామాచేసిన గేటుమీద రెండు చిన్నసింహపు పిల్లల ప్రతిమలు నిల్పుతున్నవి. ద్వారపు గోడమీద చిన్నిచిన్ని పిరమిడ్ల ఆకృతిని రెండు కొప్పులు.

మీది అంతస్థునకు వెళ్ళేందుకు గేటుచెంతనే మెట్లు వున్నవి. పడమటి దిక్కున కుడివైపు మలుపులు తిరగవలెను.

గదిలో టేబిలుమీద యించుమించు నగ్నముగా వున్న కంచువిగ్రహము యెడమచేత్తో డాలూ, కుడిచేత్తో ముందుకు విసురుతున్న బల్లెమూ పట్టుకుని భయంకరమైన భంగిమలో నిలబడి వున్నది.

15 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

'మొదలు ఫారము' నకు పోతిని.

(1) అరటిమొక్క పెరుగుదలకు నిరోధము కలగకుండా వాటి పిలకలను యెప్పుడు తీసివేయవలె ?

అరటి మొక్కలకు యెరువులు. పెంట.

చెరుకు పంట పాడవకుండా, చెదపట్టకుండా కాపుదల చేయవలెను. పొలమునకు చక్కగా నీరుపట్టవలెను. మన్నులో సున్నము వెదజల్లి - యెకరమునకు ఒక అరటన్ను - ఫినాయిలు రెండు గేలనులు. చక్కని నీటిపారుదల.

(2) కాలువ గట్టుల ఏ పంటలు పండించవలెనో.

(3) కాలువలు మేట వేయకుండా ఆపుట యెట్లు ?

16 డిసెంబరు, శనివారం :

శ్రీ భాష్యంగారు కబురు పంపించారు.

17 డిసెంబరు, ఆదివారం :

మైనరు మహారాజావారిని వైస్రాయిగారు రమ్మనమని వర్తమానం పంపించినారు.

18 డిసెంబరు, సోమవారం :

ఉదయం.

నిన్నరాత్రి చిన్న చిన్న తుంపర్లతో పన్నీరు చల్లినట్లు వానచినుకులు పడినవి.

తూర్పుదిక్కున ఆకాశపు మూలల పొగలవంటి మబ్బులు కమ్ముకు వచ్చాయి. మబ్బులరంగు దట్టముగా లేదు. తూర్పు దిశనుండి మబ్బు లటుయిటూ కదలాడి మిగిలిన ఆకాశమును అక్కడక్కడ పలచని బట్టతో కప్పినట్లు తెరలు తెరలుగా కమ్మినవి.

చల్లని పిల్లవాయువులు వీస్తూ, నీలి ఆకాశము పూర్వ రంగముగా వున్న కొబ్బరితోటలను కదలిస్తూ, అపుడపుడు మర్మరధ్వని చేస్తూ వున్నవి. ఆకాశమూ, భూమీ కలుసుకున్న చోట, కొంచెము దూరమున ఎత్తుగా విదియనాటి చంద్రుడు. చంద్రునకు దిగువభాగాన, మూడు నాలుగు గజాలదూరంలో చిన్ని నక్షత్రము మిణుకు మిణుకుమని మెరయుచుండెను.

సముద్ర తీరమునకు కొంచెము దూరములో పాయలు పాయలుగా చీల్చుకొని వచ్చే తరంగాలమీద బెస్తవాళ్ళు వలలువేసి చేపలను పట్టుకొంటూవుండిరి !

20 డిసెంబరు, బుధవారం :

సర్ ఆర్థర్ హేవ్ లక్ వచ్చాడు. ఇంటర్వ్యూ ముప్పావుగంటసేపు. వెళ్ళిపోతూ ఆయనన్నమాట లివి : “మీదగ్గర” ఆమె వద్ద సెలవు తీసుకునేందుకు విచారముగా వున్నది.”

చే య వ ల సి న ప ను లు

ఓక్స్ వేలంవేసే సెకండు హాండు పుస్తకాలను ఖరీదు చేయడము. మా తమ్మునికి ఒక గడియారము, ఒక పెన్నూ, అమ్మకు చంద్రహారపు గొలుసు. చక్కని వొకదుప్పటి.

లిటరరీ సొసైటీ లయిబ్రరీనుంచి గ్రంథములను తెచ్చుకోవలెను. ఇండియను ఆంటిక్వరీ ది ఎపిగ్రాఫికగా యిండికా. కృష్ణాజిల్లాలోని బౌద్ధశిల్పములను, శాసనములను తెలిపే ఫోగట్టు.

దృశ్యములు

26 డిసెంబరు, మంగళవారం :

రాత్రి, నీళ్ళల్లో దీపములు ప్రతిబింబించు చుండెను. అక్కడక్కడ వెలుగుతున్న దీపములకాంతి నదీ వక్షోజమున పడి తళతళ మెరుస్తున్నవి.

ఆగ్నేయ దిశను సరుగుడు, కొబ్బరితోటలు కలవు. ఈ దృశ్యమును చూసేసరికి, యేదో తెలియని ఉల్లాసమూ, ఉత్సుకతా కలిగినవి.

మనం, సొగసును, లావణ్యాన్నీ సౌందర్యాన్నీ భావించుకుంటాము. మనుషులపట్ల కూడా మనం యింతే. మనుషుల గురించి మనకు యెంత తక్కువగా తెలిస్తే అంత యెక్కువగా వారినిగురించి మన ఊహాపోహలు పోతూవుంటవి. ఈ ఊహలు యెంతో రమ్యంగా వుండడం కద్దు. ఊహలు రమ్యంగా వుంటున్న కొద్దీ ఆ మనుషులను తెలుసుకోవాలనే ఆసక్తి అధికమౌతూ వుంటుంది.

రాత్రి ఆ నీళ్ళల్లో ప్రతిబింబించే దీపముల కాంతి యెక్కడ నుంచి వచ్చి పడుతున్నది ? ఆ దీపములు బెంగుళూరు కిరస్తానుల యింగ్లీషు కుటుంబము కాపుర ముంటున్న బంగళాలోనివి. భార్య కొత్తగా కిరస్తానీమతము స్వీకరించినది. ఇదివరకు ఆమె హిందూ స్త్రీ ; నూతనముగా హిందూ స్త్రీని వివాహమాడిన యూరోపియన్ తనమనసులో తన భార్యను గురించి ఏమి ఊహించుకొనునో ! నిజముగా అతని భావములు గమనించతగ్గవి. ఆమె నడవడి, ఆమె పరిసరములు, ఆమె గత జీవితము, తొలినాటి ముచ్చట్లు చిన్ననాటి వేడుకలు యివన్నీ ఆసక్తిని కలిగించేవే ! ఆమె పెనిమిటికీ ఊహలు మధురముగా వుండును కాబోలును !

31 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఈ వేళ యేమి రాసేది నేను? ఇవాళేమీ ముఖ్యమైన సంఘటన జరగలేదు. కనక వొక విషయమునుమాత్రము పేర్కొంటాను. పంధొమ్మిదవ మహాశతాబ్దము నేటితో గడిచిపోయినది.

1901

1 జనవరి, సోమవారం :

నూతన సంవత్సరము. 1901. నూతన శతాబ్దము. పాపం ! ఈ శతాబ్దములో జీవించే అదృష్టము మహారాజా వారికి లేకపోయినది !

6 జనవరి, శనివారం :

రాత్రి పదకొండు గంటలకు మదరాసునుంచి బయలుదేరాను.

7 జనవరి, ఆదివారం :

మార్గమధ్యలో వున్నాను.

8 జనవరి, సోమవారం :

విజయనగరమునకు ఉదయమే చేరుకున్నాను.

9 జనవరి, మంగళవారం :

'నేంద్రకోజా' మలబారు అరటిమొక్కను తోటలో నాటితిని.

13 జనవరి ఆదివారం :

చెరుకుపొలములో యేదురోజులు గొర్రెలమందను కట్టించితిని మధ్యభాగంలో నాలుగు రాత్రుళ్ళు

నిన్నరాత్రి వొక దుక్కి వాన కురిసింది ఉత్తరమున కట్టుబాగా తడిసింది మీదకు కొంచెం దూరంగా కట్లు తడవలేదు బహుశా యిక్కడ వానపడలేదు కాబోలును చెరువుకు నీరు కట్టించితిని

18 జనవరి శుక్రవారం :

పదిహేనో తారీఖున వర్షం కురిసింది ఇంతవరకూ ఆకాశం మబ్బులతోనే వుంది వర్షం విపరీతంగా కురియడం వలన గట్టుమీద సర్వేరాళ్ళు కొట్టుకు పోయినవి మన్ను మేట వేసింది

అరటితోట వేయడమే మంచిది మంచి లాభసాటిగా వుంటుంది

19 జనవరి శనివారం :

మాధవదొరవద్ద పట్టుకొచ్చిన అనాసమొక్కలను నాటించితిని వెయ్యి ఒక్కంటికి అయిదురూపాయల ఖరీదు నాకు అవసరం పడ్డవి అయిదువందలు గెడ్డకు అవతల భాగాన అరటి మొక్కలను పాతించితిని

వాతావరణం మబ్బుగానే వున్నది నల్లనిమేఘాలు ఆకాశంమీద పరుగులుతీస్తున్నవి కాని మూడురోజులనుంచి ఒక్క చినుకైనా పడిందికాదు

మతారుబొందలో నీరు నిల్వవుంది

నక్కదోస గింజలు చెరువుగట్టున జల్లించవలెను గెడ్డమీద కర్బూజాకూడా వేయించవలె

20 జనవరి ఆదివారం ·

సరే ఫిబ్రవరి 26 వ తేదీన హాజరుకమ్మని కోర్టుసమనులు వచ్చి పడ్డాయి

14 జూన్

ఇవాళ విజయనగరముమీదుగా మిడుతలదండు వొకటి దూసుకుపోయినది

29 జూలై .

జోత్పూర్ మహారాజా అర్జునసింగ్జీ యివాళ వచ్చారు

31 జూలై .

ఆయనను నే నీరోజున కలుసుకున్నాను ఆరువేల రూపాయలు నగదు మరికొన్ని బహుమతులు ఆయనకు యిచ్చారు

1 ఆగస్టు .

మహారాజా అర్జునసింగ్జీ నేటి సాయంకాలం వెళ్ళిపోయారు

9 ఆగస్టు :

నిన్నరాత్రి వెంకన్న పంతులుగారు చనిపోయినారు పాశ్చాత్య నాగరికత తెచ్చిపెట్టిన మంచీ చెడూ ద్విగుణీకృతమై ఆయనలో మూర్తీభవించినవి ఆయనకు పౌర కార్యకలాపాలపై ఆసక్తిమెండు మనిషికి ధైర్యం వున్నది స్వతంత్రుడు కాని మనిషి మనసుకు యేదితోస్తే అది యెంతతోస్తే అంత ఆలోచనలకు తూకము లేదు

ఆయనంటే కిట్టనివాళ్ళు ఆయనకుగల చెడ్డగుణాలనే చెబుతారుకాని ఆయన మంచిని ఎన్నికచేయరు. ఆయన చెడ్డను గోరంతలు కొండంతుల చేస్తారు. కాని అటువంటి దుర్గుణాలు ప్రస్తుతం మన సమాజంలో వృద్ధ మేధావివర్గమునకు తప్పని సరిగా వుండకమానవనే విషయాన్ని వీరెవరూ గుర్తించడం లేదు.

మన మతనమ్మకములు, సాంఘిక అభిప్రాయములు, ఆశయములు అంతో యింతో వ్యక్తిగత జీవితములో నైతిక ప్రమాణమును కలుగజేస్తూనే, ఇంకొకవంక పౌరహిత జీవితములో సద్వర్తనమును, నీతిని కలిగించలేకపోతున్నవి; విద్యాధికులైన భారతీయులపై ఇవి తమ ప్రభావమును నెరపలేక పోతున్నవి. పాశ్చాత్య విద్యావిధానము ముందునకుపోయే గమన శక్తిలేని కేవలము కొన్ని అభిప్రాయములను, ఆశయములను మాత్రమే వుపదేశిస్తున్నది. సామాజిక, మేధోజీవిత పరిస్థితులను సమన్వయముచేసే శక్తి యీ పాశ్చాత్య విద్యకు మృగ్యము ; పాశ్చాత్య విద్యాజనిత ఆశయముల కిట్టి శక్తి పూజ్యము.

తూర్పు యూరపు ప్రజలనుగురించి ఫ్రీమన్ ఒకచోట పేర్కొన్నట్లుగా, నే నిక్కడ ఒకమాట చెప్పవలెను. పరస్పర వ్యత్యాసముగల, విభిన్న సంస్కృతులు రెండింటి మధ్య ప్రస్తుత తరపు జనులు జీవించవలసి వచ్చినది. ఇందులో ఒక నాగరికతకు సూత్రములు కొల్లలుగావున్నప్పటికీ అవి శిథిలమైనట్టివి. ఈ సంస్కృతి పూర్తిగా చికి శల్యావశిష్టమైనది. దీనికి యితరులతో సమాధానపడు తత్వము లేకపోయినప్పటికీ యిది బహుదుర్బలమైనది. తనకు గల సంకుచితత్వమే దాని దుర్బలత్వమునకు హేతువు. కేవలము సంకుచితదృష్టివల్లనూ, యీ సంస్కృతికి ప్రాతినిధ్యము వహించువ్యక్తులు సాంఘికముగా తక్కువస్థితిలో వుండుటవల్లనూ, తద్వ్యతిరేకమైన పాశ్చాత్య నాగరికతా దోషములను, కెరటములవలె వచ్చి పడుతున్న విజాతీయ విశ్వాసములను, పద్ధతులను వారు యెదిరించలేకపోతున్నారు.

ఇక రెండవదాని విషయము : ముందుకు నడుచుకుపోవుటలో యిది శక్తివంతమైనది. స్వేచ్ఛాయుతమైనది. ఇది హేతువాదమును ఆకట్టుకొనుచున్నది.

పాశ్చాత్య నాగరికత కొన్ని అంధవిశ్వాసాలను పోగొట్టుతున్నమాట యథార్థమే అయినప్పటికీ, అది ప్రబోధించే స్వాతంత్ర్యము సాంఘికప్రగతిశూన్యమైనది. ఇది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కాదు. నామమాత్రమైనది. ఇది అన్యులకు చోటివ్వదు. ఇటువంటి నాగరికత, మనుజులను అవలక్షణములకు, అస్థిరత్వమునకు, దోషములకు గురిచేసి అక్కడకు తీసుకుపోయి, దిగవిడువక తప్పదు. ఈ అవలక్షణములను దోషములను, చెడుగులను, ధోరణిని దిగ్విజయముగా యెదిరించి పోరాడుట నేటి ప్రప్రథమ సమస్య.

విజాతీయ నాగరికతా గుణదోషములు రెండున్నూ, రెట్టించిన పరిమాణములో శ్రీ వెంకన్నగారి వ్యక్తిత్వమున మూర్తీభవించినవి.

15 నవంబరు :

మొన్న శ్రీశ్రీనివాస అయ్యంగారు యిక్కడకు వచ్చారు. ఆయనలో వొక వింతపరిణామము కలిగినది. మొదట ఆయన స్వతంత్రయోచనాపరుడైన సంశయవాదిగా వుంటూ, యిపుడు అసంబద్ధమైన ప్రతిదానినీ విశ్వసించే మూఢ విశ్వాసాలను శాస్త్రీయదృష్ట్యా అసంగతంగా సమర్థింపజూసే, థియొసోఫిస్టుగా మారిపోయినాడు !

18 నవంబరు :

పెద్ద ముసురుపట్టినది. కుండపోతగా వర్షము కురిసినది. ఆముదపు పైరు బాగుగానే పెరుగుతున్నది.

1902

4 మార్చి :

ఉదయము యేడు గంటలకు విజయనగరమునుంచి మద్రాసుకు బయలుదేరితిని దవేజరు మహారాణీ, రీవాసర్కారు, మైనరు మహారాజా, చిట్టి మహారాణీ సాహెబు, బాబూసాహెబ్, ప్రతాప్‌జీ పెద్దకుమార్తె, ట్యూటరు డాక్టరు లీపింగూ బయలుదేరారు.

5 మార్చి :

ఉదయం యేడుగంటలకు మద్రాస్ చేరుకున్నాము. స్వామి పరమహంస బాలసుబ్రహ్మణ్యంకూడా హెర్ హైనెస్‌తో వచ్చారు. ఆయన ఆమెకు ఆనరబుల్ ప్రైవేటు సెక్రటరీ.

ఆయన శిష్యులు కొందరు ఆయనకోసం వొక బండీ తీసుకువచ్చారు. మరివొక బండీనిండా పూలమాలలు, చందనము. ఆయనకు శిష్యులు ఛత్రము పట్టినారు.

7 మార్చి :

ఈవేళ ఉదయం వొక మొదలియారు యువకుడు స్వామిజీని సందర్శించ వచ్చాడు. మొదలియారు యువకుడు పట్టభద్రుడు. తమిళమున "ఉత్కృష్ట మతము : హిందూవేదాంతము" అనే గ్రంథము వ్రాసినాడట. విద్యాధికులైన హిందువులకు మత వేదాంత విషయపరిజ్ఞానము శూన్యమని, యేమేమో గొప్పగా చెప్పుకొచ్చినాడు. అబ్బో ! నా మొహం యెదుటనే, నన్నుగురించి అతిగా ప్రశంసావాక్యములు పలుకుతూ పేర్కొన్నాడు : "మీది మహోన్నతమైన ఆత్మ!"

అతని రిమార్కును ఆ భగవంతుడే రక్షించుగాక !

9 మార్చి :

తన చిన్న కుమారుని వెంటబెట్టుకొని బొబ్బిలి మహారాజావారు యీదినం వచ్చినారు. జమీందారులకు ట్యూటరులుగా వుండేందుకు యింగ్లీషువాళ్లకంటె ఆంగ్లో యిండియనులే తగునని అభిప్రాయపడుతున్నామని ఆయన చెప్పారు.

బొబ్బిలి చరిత్రమును తెలుగులో తాము ప్రచురించితిమని తెలియచేశారు. ఇందులో మొదటిభాగము స్వర్గీయ శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు రచించిన వెలమ కులమును గురించిన భోగట్టాతోను, రెండవభాగమును తాము రచించిన బొబ్బిలి చరిత్రమును ముద్రించిరట.

10 మార్చి :

నిన్నసాయంకాలము మేము శ్రీకృష్ణ భాగవతి హరికథా కాలక్షేపమునకు వెళ్లితిమి. శ్రీకృష్ణ భాగవతిది తంజావూరుజిల్లా. ఆయన గొప్ప గాయకుడేకాక, తెలివితేటలుగల వ్యక్తి. తమిళమున రుక్మిణీ కళ్యాణము కథను హృదయ రంజకముగా చెప్పినాడు. కథ చెప్పుతీరు బాగున్నది. మిక్కిలి ఉత్సాహముతో శ్రద్ధతో విని జనులు సంతోషపడిరి. సంస్కృత శ్లోకములు, తెలుగు పద్యములు, తమిళ, కన్నడ, మళయాళీ కీర్తనలు ఆయన పాడెను. తెలుగు పద్యములు, సంస్కృత శ్లోకములు భాగవతములోనివి.

కథా కథనమందు క్లుప్తతయే ఆయన విజయమునకు కారణము.

1903

1 మార్చి .

అస్తబలు నా అజమాయిషీక్రిందకు వచ్చినది

7 ఏప్రియలు

విజయనగరంనుంచి మద్రాసుకు బయలుదేరితిని

8 ఏప్రియలు

మద్రాసు చేరితిని

10 ఏప్రియలు :

సర్ భాష్యంగారు వచ్చిరి

11 ఏప్రియలు ·

కూనూరుకు ప్రయాణము

14 ఏప్రియలు .

ఒకరోజు ఊటీలో

18 ఏప్రియలు

బాలయ్య నాయుడుగారు వచ్చిరి

11 జూన్

ఊటీనుంచి బయలుదేరితిని

14 జూన్ ·

మద్రాసులో

20 జూన్

విజయనగరమునకు బయలు దేరితిని

13 జూలై .

శర్మగారు విశాఖపట్టంలో మరణించిరి సమస్థానముపై దావా

26 డిసెంబరు .

పిఠాపురం రాణులలో ఒకామె కోటకు వచ్చినారు

1904

27 ఏప్రియలు .

విజయనగరమునుంచి ఊటీకి బయలుదేరితిమి స్టేషను వద్ద తునిరాజుగారు తన మేనల్లుళ్లను వెంటబెట్టుకొని మహారాజాను చూడవచ్చిరి

28 ఏప్రియలు ·

మద్రాసు వచ్చితిని మా అమ్మాయికి వొంట్లో బాగులేదని టెలిగ్రాము వచ్చినది

29 ఏప్రియలు

నాన్నమ్మకు కులాసాగా వున్నదని మళ్లీ టెలిగ్రాం

30 ఏప్రియలు ·

శ్రీ రంగాచారిగారు విచ్చేసిరి

31 ఏప్రియలు :

సర్ భాష్యంగారు వచ్చిరి కూనూరుకు బయలుదేరితిని

1 మే ·

కూనూరు చేరితిని

9 మే :

ఊటీకి వచ్చితిని

11 మే :

మిష్టర్ గిల్మన్ వచ్చాడు

16 మే ·

మిష్టర్ లార్మో విచ్చేసినాడు

23 మే .

లేడీప్రిన్సు వచ్చినది

30 మే :

ది ఆనరబుల్ మిష్టర్ స్టోక్స్ వచ్చినాడు కాగితములపై దస్కత్తులయినవి

2 జూలై ·

ఊటీనుంచి బయలు దేరితిని

3 జూలై ·

మద్రాసు చేరితిని

4 జూలై :

సర్ భాష్యంగారు వచ్చిరి.

6 జూలై :

మిస్టర్ డ్రైల్, ఆయన సతీమణి యింటికి వెళ్ళిరి.

1905

15 ఏప్రియల్ :

మద్రాసుకు చేరుకుంటిని.

24 ఏప్రియల్ :

మా నాయనగారు పరమపదించుటవల్ల నేను విజయనగరముకు బయలు దేరితిని.

7 మే :

ఊటీకి పోవుటకు విజయనగరమునుంచి బయలుదేరితిని.

8 మే :

మద్రాసులో.

10 మే :

మద్రాసునుంచి బయలుదేరితిని.

11 మే :

ఊటీకిచేరితిని. రైలులో మిస్టర్ లార్మర్‌నాతోపాటు ప్రయాణము చేసినాడు. నేను ఊటికి వెళ్ళునరికి మిస్టర్ చూథాంప్సన్ నాకోసం యెదురుచూస్తున్నాడు. శుక్రవారము నాడు మిస్టర్ గిల్మన్ వచ్చాడు.

26 మే :

మిస్టర్ లార్మర్ వెళ్ళిపోయినాడు.

29 మే :

మహారాజావారు ప్రభుత్వ భవనములో గవర్నరును కలిసిరి.

5 జూన్ :

గవర్నరు సతీమణి మహారాజునుచూడదానికి వచ్చినది.

1906

12 జనవరి, శుక్రవారము :

తాళపత్రగ్రంథములు సంపాదించితిని.

16 జనవరి, మంగళవారం :

శ్రీరామమూర్తి గ్రంథము రెండవభాగమును ఫైలు చేయవలెను.

18 జనవరి లక్ష్మివారం :

వెలుగాడ గ్రామమునకు రోడ్డు.

22 జనవరి, సోమవారం :

వాల్తేరుకు బయలు దేరితిని.

27 జనవరి, శనివారం :

మహారాణి, ప్రిన్స్ ఆఫ్‌వేల్సును చూసినది.

1911

12 జనవరి గురువారం :

శ్రీ వీరేశలింగం పండితులు నిశ్చయముగా మహాపురుషుడు. సాహిత్యములో వొకశాఖను ప్రారంభించి, సంఘములో పురోభివృద్ధిపంథాలేవదీసిన మాన్యుడు. ఇది మిగుల కష్టతరమైన పని. తెలుగుదేశపు సేనాధిపతులైన వంశపురుషుల రక్తము ఆయనలో ప్రవహించుచున్నది. కనుకనే వారిలో సాహసము, నిశ్చలత్వము కనబడతవి.

27 మార్చి :

నాది ప్రజల వుద్యమము. దానిని యెవరిని సంతోషపెట్టడానికైనా వదులుకోలేను.

1913

1 జనవరి, బుధవారం :

సర్‌జాన్ ఎట్కిన్సన్‌ను కలుసుకున్నాడు. మనిషి మంచి మర్యాదస్థుడు. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ వెళ్ళిపోయిన తరువాత వొకసారి మళ్ళీ ఆయనను చూడవలసివుంది. రామమూర్తికి రావుసాహేబ్ బిరుదు వచ్చినందుకు నాకు అమిత ఆనందం కలుగుతున్నది. ఆహ్లాదకరమైనవార్త. కాస్మోపాలిటన్ క్లబ్బులో రామచంద్రరావు కనిపించి యీ విషయం ప్రసంగిస్తూ "మన ఉద్యమానికిది వొక గొప్పవిజయమన్నా"డు.

2 జనవరి, లక్ష్మివారం :

15వ తేదీన వారసత్వపు దావా అపీలు విచారణకు వస్తుంది. వాదులు వాయిదాకోరితే, దాన్ని శ్రీనివాసయ్యంగారంగీకరిస్తేతప్ప, మళ్ళీ 'యీరింగు' పడదు. ఇకవాయిదా యివ్వాస్తికాదని మేం వాదిస్తాం.

జస్టిస్ పి.ఆర్. సుందరఅయ్యరును చూస్తిని. తెలుగు కథలనుగురించి వొకనోట్ రెండుమూడు రోజుల్లో రాసియియ్యాలట. 10వ తేదీన మీటింగు.

శేషయ్యరునుకూడా ఇవ్వాళనే కలుసుకున్నాను. మిస్టర్ హంటర్, ఏట్సు, శేషగిరిరావులకు లేఖలు రాశాను. మహారాజాకు వైర్ యిచ్చాను.

3 జనవరి, శుక్రవారం :

మిస్టర్ ఫౌలర్ నావిజయనగరం చిరునామాకు తంతి యిచ్చాడట బహుశా విల్లునుగురించే అయివుంటుంది. లాయరు కిచ్చిన సూచనలను మార్చుకోవలసివచ్చింది

4 జనవరి, శనివారం .

మదరాసు నుంచి బయలు దేరాను హెచ్ హెచ్‌కి వైరు (అ) తెలుగు (ఆ) సివిలియన్సుకు తెలుగు

5 జనవరి ఆదివారం .

ఏలూరులో

విజయనగరం చేరుకున్నాను రాజమండ్రిలో గున్నేశ్వరరావు కనిపించి ప్రదర్శించుకుందుకు తెలుగు నాటకాలు కావాలని అడిగారు.

6 జనవరి సోమవారం .

మిస్టర్ ఫౌలరూ మహారాజావారూ నేనూ కీర్తిశేషులైన మహారాజావారి విల్లును గురించి చర్చించుకున్నాం

9 జనవరి లక్ష్మివారం

విజయనగరం నుంచి మద్రాసుకు బయలు దేరాను

12 జనవరి ఆదివారం .

స్వామి అయ్యరు యింట 13 వ తేదీన పార్టీ మార్కుహంటర్‌ను మిస్టర్‌గిల్ మన్‌ను చూస్తిని

14 జనవరి మంగళవారం .

ఎమ్ జి నటేశంగారియింట ఆరున్నర గంటలకు పార్టీ

16 జనవరి లక్ష్మివారం

గవర్నర్ విజిట్ - తిరుగు ప్రయాణం

23 జనవరి లక్ష్మివారం ·

పేజి 360 జె యమ్ యల్ యస్ అక్టోబరు 1839 సంపుటి పది

తెలుగుభాషా సాహిత్యములమీద రచించిన వ్యాస తెలుగు పద్యములను రెండు తరగతులుగా విభాగించుకోవచ్చును పాప్యులర్ క్లాసికల్

(షరా ఇది స్థూలమైన విభాగం)

పాప్యులరు కృతులు (సామాన్య కావ్యములు) సమాన ప్రమాణంగల ద్విపదలలో రచింపబడ్డవి పాశ్చాత్య సాహిత్యంలోని కథాగేయములవలె యివి జన బాహుళ్యానికి పరిచితమైన శైలిలో వ్రాయబడినవి

క్లాసికల్ (మహాకావ్యములు) కృతులు సాధారణముగా పద్యాలలో వ్రాయబడినట్టివి గ్రే హా రేస్‌ల కృతులతో వీటిని సరిపోల్చవచ్చును

వీటికి శబ్దాడంబరం ఎక్కువ. శబ్దాడంబరానికే ప్రాధాన్యత లావు. కాని పద్యాపాదాలలో అభిరుచికలిగించే గుణం, సౌకుమార్యం వుందనడానికి సందేహం లేదు.

చాలా పద్యాలలో ముఖ్యంగా సీసపద్యాలలో ఒకే ఒకభావం పదేపదే మూడు నాలుగుసార్లు ఆవృతమౌతూ వుంటుంది. భావ ఒకటే. కొద్దిగా పదాలుమాత్రం తేడా. ఇవి తెలుగుభాష నేర్చుకుందామనుకునే విదేశీయుడికైతే బాగా ఉపయోగపడతాయి. అతనిక అమరకోశము అక్కరలేదు. ఇవి చాలును. కాని యీ పద్యపాదాలు మట్టుకు సొగసుగా వుండవు.

ఇట్టి పదాడంబరంలేని ద్విపద కావ్యాలు విదేశీయుని అభిరుచులకు సరితూగగలవి. ఇవి సహజంగానూ, లలితంగానూ వుంటాయి. కనక, విదేశీయుల మెప్పుదల పొందగలుగుతాయి. శబ్దాడంబరం లేకపోవడం ఛాందసులైన బ్రాహ్మణ పండితుల దృష్టిలో వొకదోషం. దీనికితోడు యింకొకటి : చాలా ద్విపదకావ్యాలు, బహుశా అన్నీ, వారి దృష్టిలో తక్కువే. సాధారణంగా, బహుశా అన్నీ, వారి దృష్టిలో తక్కువే. సాధారణంగా పద్యకావ్యాలు మాత్రం పవిత్రమైన జాతికి చెందినట్టివి ! కోదండరామ, కాంతాలలామ సుమతీ శతకం, యిత్యాదులన్నీ తక్కువజాతికి చెందినకృతులు. వేమనశతకం, సిద్ధరామశతకం, కాంతాలలామ, యిలాంటివి కేవలం వొట్టి గ్రామ్యభాషలో రాయబడ్డవని పండితప్రకాండుల లెక్క

(ఇది చాలా వింతయైనమాట. పండిత సంప్రదాయమైన సంస్కృతపద జటిలత్వముగల కవితాపద్ధతులతో ఛందస్సుతో వీటిని పోల్చి చూస్తున్నారు. ఈ జానపద గేయాలలో శబ్దసౌష్టవం లేకపోయినా, కవితాశిల్పం లేకపోలేదు. సర్వజన సంవర్ధితమైన జానపదగేయములు విదేశీయులకు ఆకర్షణీయములు. దేశమున ప్రాచుర్యము పొందిన శైలిలో, భావములను వివిధరీతుల వ్యక్తీకరించడంవల్ల ఇవి విదేశీయుల ఆదరణను పొందగలుగుతవి. ఇందుగల భావవ్యక్తీకరణ పద్ధతి వారికెంతో ప్రయోజనకారి.)

ఇవి కాక మరికొన్ని కథారూపమున వున్న బ్యాలెడులు కలవు. ప్రత్యేకమైన ఒకవిధమగు సంగీతం యీ వీరకథలలో సహజం. ఇవి పెద్దవి. మార్గ కవితారీతులకు, ఛందోనియమములకు యివి విభిన్నం. బొబ్బిలికథ (రంగారావు చరిత్ర) నాగమ్మకథ మొదలైనవి యీ తరగతికి చెందినవి. ఆనోటా ఆనోటా ప్రచారంలోనికి వచ్చి యివి జనులవల్ల పదిలపరచబడ్డవి. మొన్నమొన్నటి వరకూ యివి అచ్చుకు నోచుకోలేదు. ఈ కథలు దేశంలో నలుమూలలా బహుళ వ్యాప్తి చెందాయి. పండితులు వీటిని తిరస్కార భావంతో తోసిపుచ్చినా, గ్రామ్యమని, నిరసించినా, వీటిని దేశీయులు పాడుకుంటూ వుంటారు. పేరా 67 ;

వ్యాఖ్యానంతో టెక్స్టు ముద్రింపబడింది. పదిమందికీ తెలిసే తెలుగులో వ్రాసినవ్యాఖ్య. ప్రతిపదానికీ విపులమైన అర్థం.

367 :

వైదికమత ప్రధానమైన బ్రాహ్మణుల సాహిత్యమువలె, జైన, శైవవాఙ్మయములు, సౌకుమార్యము గలవి.

376 :

త్వరలోనే మద్రాసులో అచ్చుకానున్న వొక కావ్యము నుండి కొంతభాగము యిందు ఉదహరింపబడ్డది ఇది దేశంలో గొప్ప ప్రసిద్ధికెక్కిన కావ్యం. బహుళ ప్రచారంలోవున్న కావ్యం. అదే సారంగ ధర చరిత్ర, ద్విపద ఇదికాక చామకూర వెంగళరాజు మధురమైన ఉదాత్తశైలిలో రచించిన యిదే కావ్యమున్నది కాని విదేశీయులకు ద్విపదకావ్యం హెచ్చుగా ఉపయోగపడతుంది. ద్విపదలను సహజ సిద్ధమైన సంభాషణ పూర్వక శైలిలో వ్రాయడమే

యిందుకు హేతువు అక్కడక్కడ సారంగధర ద్విపదలోని శైలిని బట్టిచూస్తే యిది ప్రాచీన కావ్యమని రుజువవుతుంది కాని శైలి నేటికి కూడా సుపరిచితమయినదే

13 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మివారం ·

రెండుసంతకాలు పెద్దచెరువు మహారాజా ఫొటోను ఉపయోగించవలెను

22 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

ఆక్స్‌ఫర్డు యూనివర్సిటీ హేండ్‌బుక్కు

పంచాప కేశఅయ్యరు

7 ఏప్రియల్ సోమవారం :

విజయనగరం నుంచి బయలుదేరాను రాజమండ్రిలో వీరేశలింగం పంతులుగారు బండి యెక్కారు ఇద్దరమూ కలిసి ప్రయాణం చేశాము

8 ఏప్రియల్ మంగళవారం

మద్రాసు చేరుకున్నాను

9 ఏప్రియల్ బుధవారం :

పరీక్షాధికారుల సమావేశం

14 ఏప్రియలు, సోమవారం .

విజయనగరం నుంచి బయలుదేరాను మోడరన్ రెవ్యూ

15 ఏప్రియల్, మంగళవారం :

మద్రాసు చేరుకున్నాను

ఫ్రెంచి బుక్కుకోసం వెంకటచలానికి హైద్రాబాదతనికి ఉత్తరాలు రాశాను

23 ఏప్రియల్, బుధవారం :

జస్టిస్ పి ఆర్ సుందయ్యరును కలిశాను

రామేశం బుక్కు, రామకృష్ణ కవిగారికి ఉత్తరం వ్రాశాను

వెంకటచలం లక్ష్మివారం వస్తాడుట

24 ఏప్రియల్, లక్ష్మివారం :

పరీక్షాధికారులకు ఉత్తరాలు వ్రాశాను

26 ఏప్రియల్, శనివారం :

సింహాచలం శాసనము

తిమ్మరుసుమీద గ్రంథం

విన్నకోట పెద్దన వ్యాకరణం

దంతులూరి

1 మే లక్ష్మివారం :

విజయనగరంనుంచి నీలగిరి కొండలకు బయలుదేరాను టెక్స్టుబుక్కు కమిటీలోవున్న మిస్టర్ యస్ దొర కంపార్టుమెంటులో తారసపడ్డాడు మనిషి ప్రసన్నంగా వుంటాడు ఓర్మితో ప్రతీదీ వింటాడు తెలుగును గురించి చాలాసేపు చర్చించుకున్నాము దొర మంచివాడు కనుకనే కంపార్టుమెంటు కిటికీ నన్ను మూసివేసుకోనిచ్చాడు

2 మే శుక్రవారం ·

మిస్టర్ మిడిల్ మార్టును ట్రెయిన్లో చూశాను చివరికెలా అయితేనేం అతన్ని కలుసుకోగలిగాను మెయిలు కేరేజీలో ఇద్దరమూ ఎక్కాం 3 రూపాయిలు చెల్లించాం ప్లాటుఫారంమీద అతను అదృశ్యుడయాడు

హైలాండ్సుకు చేరుకున్నాను లోనికి వెళ్ళమని మహారాణీవారు డ్రాయింగురూము చూపించారు పూలపందిర కొండలు లోయలు దిగువను సమతల ప్రదేశం ప్రకృతిశోభ ఒక కలవలె తోస్తున్నదని ఆమె అన్నారు నిజమే మరి ఇది అందమైన ఒక కల గది చక్కని అలంకరణతో అలరారుతున్నది

నీలిపూల లతలు తలలు వూపుతూ స్వాగతమిస్తున్నవి ఉక్కింతలు కూడా కలవు

10 మే, బుధవారం :

ఊటీకి బయలుదేరి వెళ్ళాను

14 మే, బుధవారం :

మహారాణీవారి కోసమని షేక్స్పియరు నాటకం కొన్నాను	1-12-0
టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా	0-4-6
	2-0-6

15 మే, లక్ష్మివారం :

ఉదకమండలం బయలుదేరి వెళ్ళాను

23 మే, శుక్రవారం :

గురువులుకి నాల్గురూపాయ లిచ్చాను

12 జూన్, లక్ష్మివారం :

ఆనమెరా లైబ్రరీలో (1) అనంతపురం మాన్యుయల్ (2) బళ్ళారిజిల్లా మాన్యుయల్ (3) మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీ జర్నలు విన్నకోట పెద్దన జర్మన్ పండితుడు వ్రాసిన వ్యాసము యూనివర్సిటీ నోట్‌బుక్కు చూడవలెను దత్తమండలముల శాసనముల పుస్తకము

17 జూలై, లక్ష్మివారం :

క్రింది అంతస్థుకు దూలాలు 8×17'×10"×12

మీది అంతస్థుకు దూలాలు 8×16'×9"×11

26 జూలై శనివారం :

మెంటాడ ప్రాజెక్టు సమాచారం

8 ఆగస్టు శుక్రవారం .

శ్రీ కె లింగమూర్తి శ్రీ వీరేశలింగంపంతులుగారి లైబ్రరీ

14 ఆగస్టు లక్ష్మివారం

స్వామిగారి రామాయణము

చిలకమర్తి పద్మనాభము

గున్నేశ్వర్రావు

15 సెప్టెంబరు, సోమవారం ·

పారిస్‌లోవున్న మిస్టర్ ద్యూరెల్‌కు పబ్లిక్ లైబ్రరీలో నాకు కావలసిన సమాచారము లభియించగలదేమోనని ఉత్తరం వ్రాస్తిని ఇంపీరియల్ లైబ్రరీలోని లైబ్రేరియనుకు పారిస్ విశ్వవిద్యాలయములోని హిస్టరీ ప్రొఫెసరుకూ లేఖలు వ్రాస్తిని

దూప్లేను గురించి ఫ్రెంచిభాషలో ఏమీ గ్రంధమేలేదా!

స్కూలు పుస్తకములు అక్కరకువచ్చే సారస్వతము.

♦ ♦ ♦

శ్రీ అ రామమూర్తి పంతులుగారు ఆయన ధరించే దుస్తులు

17 అక్టోబరు శుక్రవారం

ధే క రేస్ రెడ్యూసుడు సర్వే మ్యాప్ ఆఫ్ ఇండియా అండ్ బర్మా బ్రిజె జి చార్తోలొమ్యూ దబ్బై మైళ్ళకు వొక అంగుళము స్కేల్

సెయింట్సుబరీస్ యింగ్లీషునవల

సెనేటు సమావేశము

18 అక్టోబరు శనివారం

సెనేటు సమావేశము

19 అక్టోబరు ఆదివారం :

ద్రవిడియను బోర్డాఫ్‌స్టడీసు మీటింగు

20 అక్టోబరు సోమవారం

ఇంటర్మీడియేటు తెలుగు కాంపోజిషను సబ్‌కమిటీ సమావేశము

23 అక్టోబరు లక్ష్మివారం .

రాజమండ్రీ మెయిలుకు అందుకోవలెను

4 డిసెంబరు లక్ష్మివారం

రిసెప్షెను పెండాలుకు రావలసినదని ఆహ్వానము ఎల్ టి హారిప్

5 డిసెంబరు శుక్రవారం

సాయంకాలము నాలుగుగంటల పదిహేను నిమిషములకు శంకుస్థాపన మహోత్సవము

1914

1 జనవరి మంగళవారం

చిరునామాలు ఏట్సు డబ్ల్యు బి 18 ఉబర్న్ బిల్డింగ్స్ యస్ డబ్ల్యు

ఆర్ కిప్లింగ్ రతెనన్స్ స్క్వేర్ యస్ డబ్ల్యు జి కె ఛస్టర్టన్ నోవర్ రోడ్స్ బేకన్స్‌ఫీల్డు బక్స్ నాటక రచయిత మిస్టర్ జార్జి బెర్నార్డుషా 10 అడెల్ఫీ టెర్రేస్ డబ్ల్యు సి

* * *

దేవతా పూజలకుం అంగరంగభోగానకుం యిప్పించ్చి కపాలానకుడిచిన దీని యెవ్వరు దప్పినా

* * *

17 జనవరి శనివారం

సర్ ముర్రేను మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటలకు కలిశాను

* * *

సంధి వ్యావహారికభాషలోగల ఉచ్చారణకు సన్నిహితముగా వుండేటట్లు చేద్దామనే ప్రయత్నం కానరాదు సంధి కార్యములు భాషలో స్వతస్సిద్ధంగా యేర్పడినవే తప్ప అవి కృతకమైనవిమాత్రం కాదు

లిఖితపూర్వకమైన భాషను చదివేటపుడు చదువరుల ఉచ్చారణశక్తిమీదనూ ఉదాత్తానుదాత్తాది స్వరభేదము వల్లనూ యివి యేర్పడతాయని రామయ్య వాదిస్తున్నాడు ఇది సంగీతం అవుతుందేతప్ప భాషాలక్షణంమటుకు కాదనే సంగతి ఆయన మర్చిపోతున్నాడు

ఇక లక్ష్మణరావుకు సంప్రదాయంమీద విశ్వాసం సంధికార్యముల వలన వాక్యములలో లయా స్పష్టతా యేర్పడతాయని ఆయన భావం

కొసకు యు జి కె యస్ సైతం వాడుకలోని సంధిని అనుసరించడానికి తలపెట్టింది తమున్నాద్యర్థకమ తరవాతవచ్చే కొట్టపడు మొదలైనచోట్ల సైతం ద్రుతప్రకృతికాలను నిర్లక్ష్యం చేసింది

రామయ్యవాదిస్తున్నట్లుగా ద్రావిడభాషల ధ్వని వుచ్చారణ క్రమం గ్రాంధికభాషను అనుసరించి యేర్పడినట్లయితే అంటే గ్రాంధికభాషకు స్వతస్సిద్ధముగా వొక ప్రత్యేకధ్వని శాస్త్రమన్నదే వున్నట్లయితే దానిని మార్చడానికి అయనకు అధికారం యెలాగు వచ్చింది ? ఇందుకు యడాగమం వొక దృష్టాంతం సంధిలేనిచోట కళలమీద యడాగమం వస్తోంది గ్రాంధికభాషలో య ఆదిగాగల పదాలులేవని చెప్పినా వాడుకభాషలో కొన్నివున్నాయి కృతకంగా తెచ్చిపెట్టుకొన్న యడాగమం చెవులకు పెటుకుగా వుంటున్నది ఆధునికత తెలుగు భాషలో ద్రుతప్రకృతికలు యించుమించు నశించిపోయినట్లే

గ్రాంధికభాషలో సంధిలేనిచోట కళలమీద మాత్రమే వచ్చే యదాగమం యే పదాలను ద్రుతప్రకృతికాలని గ్రాంధిక భాషావ్యాకరణాలు సూత్రీకరించాయో, అవే ద్రుతప్రకృతికాల మీద ఆధునిక గ్రాంధికభాషలో యదాగమం వస్తున్నది ద్రుతప్రకృతికాలు వున్నవనేవిషయం చాలామంది పండితుల మనసునుంచి తొలగిపోయిందనే కదా దీని అర్థం

లక్ష్మణరావు చెబుతున్నట్లుగా ధ్వనులకలయిక మాత్రమే సంధికాదు రామయ్య యింతకంటె కొంచెం జాగ్రత్తవహించి సంధి అంటే పదాదిని పదాంతమందువచ్చే మార్పులుగా పరిగణిస్తున్నప్పటికీ అవి యేమిటో స్పష్టంగా నిర్వచించడం లేదు సరే ఏసంధి యేమంత క్లిష్టమైన సమస్యకాదు

చిలకమర్తి మహాపురుషుల జీవిత చరిత్రము . యుపనిషత్తులు జదివి యదిమొదలు యాయన నాయక యతడు యక్కడస్థాపించియందు యట్లుచేయ యాదుదాని యెచ్చట యర్థము యన్నము యుద్యోగము యధికమయ్యే యుత్తర ప్రత్యుత్తరము యనుచితము యుపన్యాసము, యనంతరము యాచారము సహజజ్ఞానియని యనేకుల యభిప్రాయముచేసి యాయా దేశములందున్న

18 జనవరి, ఆదివారం :

సాహిత్య పరిషత్తు వార్షిక సమావేశానకు హాజరయితిని సమావేశమునకు పండితహరప్రసాదశాస్త్రి అధ్యక్షత వహించిరి పాలీభాష పూర్వమొకప్పుడెంతో ప్రాచుర్యము వహించి వుండేదనిన్నీ, అందుకు అదిసులభముగా పలుకుటకు అనువుగావుండుట కారణమనిన్నీ తమప్రసంగములో పండిత హరప్రసాదశాస్త్రిగారు నుడివిరి

26 జనవరి సోమవారం :

తెలుగు కాంపోజిషను 3 సి సెకండు పేపరు ఆన్సరు పుస్తకాలలో అన్నీ లోపాలే పరీక్షకు వెళ్ళే అభ్యర్థులకీ లోపాలు లేకుండా చేయవచ్చును ఇంగ్లీషు కాంపొజిషను బోధించే ఉపాధ్యాయుడే విద్యార్థులకు తెలుగు కాంపోజిషను చెప్పవలెను

తెలుగు గ్రూపు 3 (సి) ను అభ్యసించే విద్యార్థులు సెకండు పేపరు ఆన్సరుచేసేటపుడు నిర్దుష్టమైన గ్రాంధికమును రాయదానికి ప్రయత్నించాలి

గ్రాంధికభాషలో కాంపోజిషను రాయడానికి అభ్యర్థులకు యేపాటి శక్తికలదో పరీక్షించడానికి యీ పేపరు పెట్టారనుకుంటాను కంపల్సరీ కాంపోజిషనులో అభ్యర్థులు ఆధునిక ప్రయోగాలను వాడవచ్చును సాధారణంగా వాటినే అభ్యర్థులు ప్రయోగిస్తూ వస్తున్నారు

స్కూలుఫైనలు పరీక్షలో కంపల్సరీ పేపరుపెట్టారు ఆ సంప్రదాయాన్ని మానకుండా కాబోలును కాలేజీ తరగతులలో కంపల్సరీ కాంపొజిషను పేపరువుంటున్నది

15 మార్చి, శనివారం :

ఇంటర్మీడియటు తెలుగు కాంపోజిషనులో యే యే పద్ధతులు అనుసరించాలనే చర్చ తెమలక ఆలస్యమౌతున్నకొద్దీ యిక జాగుచేయడం కూడదనుకున్నాను పుస్తకాలమీద నా అభిప్రాయం వెంటనే పంపించాలనుకున్నాను

16 మార్చి, సోమవారం :

రావుబహదూర్ శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంగారు వ్రాసిన రాజశేఖరచరిత్ర ఇది గోల్డుస్మిత్తు వికారాఫ్ వేక్ ఫీల్డు" అనే నవలకు అనుసరణ ఇది బహుళ ప్రచారం పొందిన నవల గ్రంథకర్త గ్రాంధికభాషలో రచించినప్పటికీ గ్రాంధికభాషా సంధులను వుల్లఘించారు ఈ ఉల్లంఘనంలో కూడా వొక నియమమును అక్కడక్కడ పాటించారు మరికొన్ని చోట్ల పాటించలేదు దీనిని యిదివరకు పాఠ్యగ్రంథంగా పెట్టారు

గ్రీకు పురాణకథలు మొదటిభాగం దీన్ని సెట్టి లక్ష్మీనరసింహంగారు వ్రాశారు హాల్కరు వండర్ వుడ్ టేంగిల్ వుడ్ కథలకిది అనువాదం కథలలో గొప్పలక్షణాలు సాహిత్య మెలకువలు వున్నాయి తెలుగు సారస్వతంలో నూతన పోకడలను యివి ప్రవేశపెడుతున్నాయి వీరేశలింగముగారి అనుసరణమువలె యీయన అనువాదం చక్కగా వుంది అనువాదకుడు మెలకువలు తెలిసిన రచయిత నంధిని పరిత్యజించడంలో వొక నియమాన్ననుసరించారు ఇది గ్రాంధికంలో వ్రాసిన గ్రంథమే ఇదివరకు ఇది విద్యార్థులకు పాఠ్యగ్రంథం

శృంగారచంద్ర కాశీయానం దీన్ని వ్రాసినవారు ముద్దులపల్లి గురుబ్రహ్మం దీనిలో యేమీ నాటకీయత కనిపించదు శైలి నిర్వహణపద్ధతీ చాలా పేలవంగా వున్నాయి ఆయన వ్రాసిందే మరొక గ్రంథం కొండవీటి చరిత్ర కృతకమైన భాష పుష్పలావికల వర్ణనలవల్ల విద్యార్థులు నేర్చుకోతగ్గదేమిటో

22 మే శుక్రవారం :

ఊటీకి వెళ్ళితిని

26 మే, మంగళవారం :

(1) మాయింట వొక వాచ్‌మన్

(2) శేషగిరిరావు బి ఏ ఆనర్సు

3 జూన్, బుధవారం :

మద్రాసు చేరుకున్నాము

12 జూన్, శుక్రవారం :

ఎన్నికలు

17 జూన్, బుధవారం :

ఊటీకి వెళ్ళితిని మళ్ళీ యీవేళే తిరిగి బయలు దేరాను

1 ఆగస్టు శనివారం :

టెక్సు బుక్కుమీద నివేదికను పంపితిని

2 ఆగస్టు ఆదివారం :

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ రిజిస్ట్రార్‌కు టైపుడులేఖ గోవిందరాజు అయ్యరుకు ఉత్తరం

3 ఆగస్టు, సోమవారం :

రిజిస్ట్రారుకు ఉత్తరం బి హనుమంతరావు స్టోన్ మిడిల్ మార్చులకు లేఖలు

16 ఆగస్టు, ఆదివారం :

మహారాజాను, ఇనస్పెక్టరు చూడ వెళ్ళారు

1 సెప్టెంబరు, మంగళవారం :

పాలకొల్లునుంచి నారింజపళ్లు పంపమని ఉత్తరం వ్రాస్తిని మావిఁడిపళ్ళు యెగుమతులు సర్ హెరాల్డు స్టూవర్టుకు ఉత్తరం

6 సెప్టెంబరు, ఆదివారం :

ఉక్కుదూలములు 4×18, 10" ×6"

4×14, 8" ×6

దాస్‌కు ఉత్తరం వేస్తిని

7 సెప్టెంబరు, సోమవారం :

తెలుగు పేపర్ల కరెక్షన్

18 నవంబరు, బుధవారం :

కరివేపాకు మొక్కలు భాగవతులవారి యింట బాదం మొక్కలు గున్నేశ్వరరావుగారి యింట కొబ్బరి మొక్కలు

తోటకు వెళ్లితిని చక్కగా దున్నలేదు అప్పయ్య పంతులుతోటనుంచి అరటిమొక్కలు తెచ్చి వేయిస్తిని కోటకు వెళ్ళాను ఎండవేడి మిక్కుటముగావున్నది. నాశరీరము ఎండకు దొరికిపోయినది. మిరపకాయలు కొనడానకు బజారుకు పోతిని

20 నవంబరు, శుక్రవారం :

సాయంకాలము టెంపరేచరు 99 6

తరువాత 99 4

మునసబును చూస్తిని మూర్తిపంతులుతో ప్రసంగించితిని

21 నవంబరు, శనివారం :

ఉదయం జ్వరం	98 4
పదిగంటలకు	98 5 లేదా అంతకంటె కొద్దిగా హెచ్చు
నిద్రపోయిన తరువాత	
మధ్యాహ్నము 2 గంటలకు	99 2
మూడూ నలభై నిమిషాలకు	99 2
ఆరూ ఇరవై నిమిషాలకు	99 6
తోటపాలెం బండీలో వెళ్లితిని	
భోజనం చేశాక పదిగంటలకు	98 6
తోటకు వెళ్ళితిని	

రాత్రి కడుపులో తిప్పడ మారంభమయినది

22 నవంబరు, ఆదివారం :

పొద్దున్నే అయిదూ ముప్పై అయిదు నిముషములకు	98 4
పదకొండూ, పన్నెండు గంటల మధ్య	98
రాత్రి యేడుగంటలకు	99
రెయిలు స్టేషనుకు వెళ్ళితిని	
తొమ్మిది గంటలకు	99
రాత్రి బాగుగానే నిద్రపట్టినది	

23 నవంబరు, సోమవారం :

ఉదయం ఆరు గంటలకు	98
తొమ్మిదీ ముప్పై అయిదు నిముషములకు	98 6
పదకొండు గంటలకు	98 4
నిద్రపోయి లేచిన తదుపరి మూడుగంటలకు	98 8
ఏడుగంటలకు	98 4
రమారమీ పదిగంటలకు	98 8

పొద్దున్నే కొద్దిగా చలివచ్చినట్లు అనిపించినది మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకు పెద్ద పూలతోటకు వెళ్ళితిని పరుపు మీద గుడ్డలు తీసివేసి నిద్రపోతిని కాలికి స్టాకింగ్స్‌తోనే

24 నవంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం అయిదూ నలభై నిమిషాలకు	98 4
ఎనిమిదిన్నరకు	98 8
ఇంచుమించు పన్నెండు గంటలకు	99 4
భోజనమయ్యాక పన్నెండున్నరకు	100
ఒంటిగంటన్నరకు	100
నిద్రపోయి లేచాక మూడు నలభై అయిదు నిమిషాలకు	99 6
అయిదుం పావుకు	99 7
ఆరూ నలభై అయిదు నిమిషాలకు విస్తళ్ళు కుట్టుతుండగా	99 4
పదిగంటలకు	99 2

ఉదయం ఎనిమిదిన్నరకు శ్రీ రామానుజాచారిగారి యింటికి వెళ్ళి అక్కడనుంచి కోటకుబయలుదేరితిని. వీధులలో కొంతసేపు తచ్చాడితిని. ఉదయమే కడుపులో తిప్పడ మారంభించింది. భగభగ మంట.

మధ్యాహ్నం వొంటిగంటన్నరకు పట్టుకొన్న జ్వరం విశ్రాంతి తీసుకొకుండా పొద్దున్నే చంద్రాయణం చేయడం వల్ల వచ్చి వుంటుందేమో మరి ?

పులుసుతగిలితే స్టమక్‌లో ఒక మోస్తరు డ్రైసెన్సేషన్.

మొన్న దూమెరుగుగా పులుసు కలుపుకొని అన్నంతిన్నాను. ఈవేళ పులుసులో ఆనపముక్కలు తిన్నాను. ఉదయం అరిటికాయ పెరుగుకూర. గాని పెరుగు అంటీ అంటడం.

పొద్దున్న యిల్లు కదలకుండా వున్నట్లయితే, టెంపరేచరు తగ్గివుండే దనుకుంటాను.

ఇవాళవరకూ నేను ఉదయం బయట కెక్కడికీ వెళ్ళందే.

మీకు జ్వరం సాధారణంగా రాదనీ, వస్తే ఆట్టేకాలం వుండదనీ డాక్టరు బ్రౌనింగ్ నాకు చెప్పాడు. వొంటికి యే మాత్రం ఎండ తగలకుండా కాపాడుకోమని సలహాయిచ్చాడు.

బహుశా ఊటీలో వుండడంవల్లనేమో, నా శరీరానికేమాత్రం యెండంటే కిట్టకుండావుంది. నరాలనుఅది నీరసపరిచిందా యేమిటి చెప్మా !

25 నవంబరు, బుధవారం :

ఉదయం ఏడుగంటలకు నిద్రనుంచి లేచానా టెంపరేచరు 97.8 ; తొమ్మిది నలభై నిముషాలకు 97.8 ; థర్మామీటరు చాలాసేపునోట్లోవుంచి చూసుకుంటే దాని "రీడింగులు" 97.9 ; 98 ; 98.4; 98.6. టెంపరేచరు యిప్పుడిప్పుడే హెచ్చుతున్నదా ? లేక శరీరంలోని వొక్కొక్కభాగపు వేడీ నెమ్మది నెమ్మదిగా యెక్కుతున్నదందామా ?

భోజనం చేశాక ఒంటిగంటా పదినిముషాలకు చూసుకుంటే ఉష్ణోగ్రత 99. బడలిక తీర్చుకోవాలనిపిస్తున్న దీవేళ. నిద్రపోతే బాగుండును.

మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు నిద్రలేచాక ఊష్ణం 99. రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు 99.2

26 నవంబరు, లక్ష్మివారం :

ఉదయం అయిదు గంటలకు 98.6 ; పన్నెండు గంటలకు 98.6 ; కొద్దిగా కడుపులో చురుక్కు చురుక్కుమనే నొప్పి. ఉదయం బీరకాయ. నారదబ్బకాయ. నిన్నరాత్రి వెలక్కాయ పచ్చడి. నిన్న మెంతికూర.

మూడు గంటలకు 100.4 రాత్రి 101 ; రాత్రి కడుపు నొప్పి విపరీతముగా ఆరంభమయింది. పెప్పరమెంటు అవీ పుచ్చుకున్నాను. నొప్పి తగ్గిందికాదు. కడుపులో ఆసిడ్ చేరింది. చారు ; సోడా. తగ్గలేదు నొప్పి. కొంచెం నల్లమందు వేసుకున్నాను. అరగంటకల్లా నొప్పి తగ్గింది.

27 నవంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం నాలుగు గంటలకు 101, అయిదు గంటలకు ఆముదంతాగాను. ఎనిమిది గంటలకు 99.6 ; ఏడుగంటలకు 99.5.

28 నవంబరు, శనివారం :

ఉదయం ఆరుంపావుకి 98 ఎనిమిదికి 98 వొంటిగంటకు 98 3 మూడూ నలభైనిముషాలకు 98 ఎనిమిదిగంటలకు 99 రాత్రి పదకొండు గంటలకు నిద్రపోయాను తెల్లవారురుఝాము నాలుగింటికి లేచాను

టెంపరేచరు కొంచెం తగ్గుమొహం పట్టడానికి కారణం ఆముదం ప్రభావమే అయి వుంటుందా ?

29 నవంబరు, ఆదివారం :

తెల్లారగట్ల నాలుగు గంటలకు 98 ఆరుగంటలకు 98 తొమ్మిదింపావుకి 98 1 ఒంటిగంటా పధ్నాలుగు నిముషాలకు నిద్రలేచాక 98 8

30 నవంబరు, సోమవారం :

ఉదయం అయిదున్నరకు	97 9
తొమ్మిదింపావుకి	98 3
వొంటిగంటా పదినిముషాలకు	99 1
ఆరున్నరుకు	99 1

ఒంటిగంటకు నిద్రపోతున్నపుడు ఫ్లానలుకోటు తొడుక్కున్నానేమో చెమటపట్టింది కులాసాగా లేనట్టనిపించింది మజ్జిగతాగాను

రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు పరుపుమీద వాలాను తొమ్మిది గంటల తరవాత నిద్రపట్టింది

పట్టిందే కాని కోడికునుకు మాటి మాటికీ మెలకువ వచ్చేది

1 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం ఆరుగంటలకు లేచాను ఆరుంపావుకి 98 2 తొమ్మిదిగంటలకు 98 3 , పదకొండున్నరకు 99 రెండుగంటలకు 99 4

పదకొండున్నరకు స్నానంచేసి అన్నం తిన్నాను రెండు గంటలకు నిద్రలేచాను

పొద్దున్న అటూ యిటూ తిరుగాడాను ఏదో లోకాభిరామాయణం చెప్పుకున్నాం చాలా హాయిగా వున్నట్లనిపించింది

రాత్రి వాన కురిసింది

2 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఆరుగంటలకు 97 6 , ఎనిమిదిం పావుకి 98 మూడు గంటలకు 100 ; ఇవాళ అన్నీ పనులే మూడుగంటలకు కాఫీ, జావా తాగాను

ఇవాళ మబ్బులూ, గాలీ

3 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

అయిదుంపావుకి 98 9 ఆరునలభై అయిదు నిమిషాలకు 98 4 , మళ్ళీ యివాళ చేతినిండా పనే. మహారాణీతో కలసి మధ్యాహ్నం పన్నెండుదాకా ఆ కాగితమూ యీ కాగితమూ చూస్తూ కూచున్నాను వొంట్లో బాగున్నట్టువుంది

బహుశా జావలో కొంచెం కాఫీ కలిపి పుచుకోవడంవల్ల కాబోలును మధ్యాహ్నం భోజనం చేశాక విశ్రాంతి కాని నిద్ర పట్టింది కాదు మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు అప్పయ్యగారి తోటకు వెళ్ళాను చాలాదూరం నడిచాను ఇదివరకు యెంతబలంగా వుండేవాణ్ణో అంత సత్తువగానూ యివాళ వున్నాననిపించింది నా జబ్బుకు యేమిటి చికిత్స?(1) హాయిగా విశ్రాంతీ కంటి నిండా నిద్రా ? (2) బిస్మత్తుకూడానా ? (3) కాఫీ ?

4 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం అయిదూ నలభై అయిదు నిముషాలకు 99 4 ఎనిమిదింపావుకి 98 8 సాయంకాలం అయిదుగంటలకు 98 3 , ఆరున్నరకు బాగా బడలిక తీరాక 98 4

5 డిసెంబరు, శనివారం :

పొద్దున్న ఆరుగంటలకు 98

6 డిసెంబరు, ఆదివారం :

పొద్దున్నే ఆముదం తాగాను ఎనిమిదిగంటలకు 99 6 తరవాత 100 4 , 101 4 కడుపునొప్పి మళ్లీ నల్లమందు వేసుకున్నాను వేసుకున్నాక నొప్పి తగ్గింది

7 డిసెంబరు, సోమవారం :

ఉదయం యేడుగంటలకు 98 3 , తొమ్మిదికి 98 1 పడుకొని లేచాక నాలుగు గంటలకు 97 8 రాత్రి తొమ్మిదికి 98 3 కు మించి

ఇవాళల్లా బిలో నార్మల్ బహుశా ఆముదం తాగినందువల్లనే కాబోలును అలా అయితే యిన్నిరోజులు టెంపరేచరు యిలా వుండడానకు కారణం మలబద్ధకమే అని నేను నిర్ధారణ చేసుకోవచ్చునా ? వొగర్పు తగ్గినది కాని నొప్పి మాత్రము వున్నది

8 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం ఆరుగంటలకు 97 4 · పదిన్నరకు 98 రెండూ నలభైఅయిదు నిముషాలకు 98 8

అబ్బే, మరి సందేహం లేదు ఈ లో టెంపరేచరు కు హేతువు ఆముదపు ప్రభావమే

9 డిసెంబరు, బుధవారం :

స్నానం చేశాక నార్మల్‌కంటె హెచ్చు.

10 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

. తెల్లవారగట్ల నాలుగున్నరకు 98 6 రెండుగంటలకు 98 5 లేదా 6 రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు 99 మధ్యాహ్నం క్షవరం చేయించుకొని స్నానంచేసిన తరువాత రెండుగంటలకు 98 5 లేదా 6 సరే

11 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం తొమ్మిదిగంటలకు 99 స్నానానంతరం పదింపావుకి 99 , బాగా నిద్రపోయి లేచాక మూడూ యిరవైకి 99 1 లేదా 2 ; మెల్లిమెల్లిగా కడుపునొప్పి ఆరంభం

12 డిసెంబరు, శనివారం :

పొద్దున్నే అయిదున్నరకు 97 8 మధ్యాహ్నం బాగా పనిచేసి స్నానంచేసి వొక్క చిన్నకునుకు తీశాక 98 6

14 డిసెంబరు, సోమవారం :

ఉదయం నాలుగున్నరకు 98 1 , ఇవాళ చక్కగా పనిచేశాను

15 డిసెంబరు, మంగళవారం :

తెల్లవారుఝాము రెండుగంటలకు 100 2 అయిదు మోతాదుల సాల్టు తీసుకున్నాను ఆరున్నరకు 99 5 పది గంటలకు 99 6 మూడుగంటలకు 99 5 అయిదున్నరకు 99 4 మూడుగంటలకు నిద్రలేచాను రాత్రి పన్నెండున్నరకు 97.8 ; కొద్దిగా కడుపునొప్పి.

16 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఉదయం ఆరుంపావుకు 98 8 కడుపునొప్పి తగ్గలేదు , నిద్రలేచాక వొంటిగంట నలభై అయిదు నిముషాలకు 99 4

17 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

ఆరున్నరకు 97 8

18 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం ఆరునలభై అయిదు నిముషాలకు 98 5 ఆముదంతాగాను ఒంటిగంటన్నరకి 100 రోజల్లా 98 6

19 డిసెంబరు, శనివారం :

ఆరున్నరకు 97 8 రెండుగంటలకు 98 6 లేతదూట పెరుగు పచ్చడి తిన్నాను ఇది వేసుకుతినడంవలన కడుపులో యాసిడు యేర్పడింది ఇక అరటిదూట వేసుకోకూడదు

రొజ్జగాలి, మబ్బులు వాన కురియలేదు

20 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఆరున్నరకు 99 ; పదకొండుగంటరకు 100, నిద్రపట్టకుండా చెడగొట్టడానికి అవసరమయినంతగా కడుపునొప్పి.

21 డిసెంబరు, సోమవారం :

తెల్లవారుఝాము 101; నాలుగుగంటలకు 101 ఏడూ నలభైఅయిదు నిముషములకు 99 8 · పదకొండు గంటలకు కడుపునొప్పి.

22 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఆరూనలభై అయిదు నిముషాలకు 97.4 ; పన్నెండూ నలభై అయిదు నిముషాలకు 98.4.

ఉదయం తొమ్మిదిన్నరకు విపరీతమైన ఆకలివేసింది.

23 డిసెంబరు, బుధవారం :

సుగుణవిలాస సభవారు కోరినకోరిక. ఆరున్నరకు 97.5 ; నాలుగుగంటలకు 99 ; ఆరుగంటలకు 99.4.

వకీలుగారు నా గ్రంథములను తీసుకువెళ్లిరి. గొడ్డళ్ళు. గునపం.

కొద్దిగా జ్వరం వచ్చినట్లు ఫీలవుతున్నాను.

24 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

ఉదయం అయిదున్నరకు 98 ; వంట ఆలస్యముగ్గా అయినది. పదకొండుగంటలకు నలభై నిముషములకు భోజనం చేశాను. టెంపరేచరు 99.

25 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఏడుగంటలకు 97.8 ; తొమ్మిదిగంటలకు 98 ; వొంటి గంటా నలభై అయిదు నిముషలకు 100; రెండుగంటలకు 100.5; రెండూ నలభై అయిదు నిముషములకు 100.2 లేదా 3 ? నాలుగు నలభై నిముషములకు 100.3 ; రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకు 101 ; భోజనానంతరము తొమ్మిది గంటలకు 1002 ; తొమ్మిదిన్నరకు 99.6.

ఉదయం పదకొండుగంటలకు స్నానం చేశాను. కడుపు నొప్పి.

26 డిసెంబరు, శనివారం :

తెల్లవారగట్ల వొంటిగంటన్నరకు 98 ; నాలుగుంపావుకు 98.5 ; తొమ్మిదిన్నరకు 97.8 ; పదకొండుంపావుకు 98; రెండున్నరకు 99; నాలుగున్నరకు 98.8.

ఉల్లినారుకు సొమ్మియిచ్చి వేసితిని.

27 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఆరున్నరకు 97.6 ; తొమ్మిదిగంటలకు 98 ; మూడూ నలభై అయిదు నిముషములకు 98.4 ; తొమ్మిదిగంటలకు 98.

మధ్యాహ్నం నిద్రలేచాక ఎంతో నిస్సత్తువుగా వుంది !

28 డిసెంబరు, సోమవారం :

అక్కిరాజు ఉమాకాన్తమ్,

ఆన్ధ్రవాఙ్మయసమితి,

52 ఆఫీసు, వేఙ్కటాచల మొదలివీధి,

తిరువల్లిక్కేణి, చెన్నపురి.

ఆరుగంటలకు 97.6 ; ఆపనీ యీపనీ చేశాక పదిన్నరకు 98.4 ; రాత్రి ఏడున్నరకు 99.6 ; తొమ్మిదిన్నరకు 99.

29 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం ఆరున్నరకు 97 6

ఏడుగంటలకు 98 4

30 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఆరున్నరకు 97 6 , పదింపావుకు 97 8 , చిన్నపూలతోటకు వెళ్లాను

రాత్రి ఆరున్నరకు 98 6

31 డిసెంబరు, లక్ష్మివారం :

ఆరుంపావుకు 97 6 · రాత్రి ఒంటిగంటన్నరకు 98 6

1915

1 జనవరి, శుక్రవారం :

ఉదయం అయిదూ యిరవైకి 98 రాత్రి ఏడుగంటలకు 99 2

వేడినీళ్ళు మీదపడుటవలన చేయి బొబ్బలెక్కినది

2 జనవరి, శనివారం :

ఆరూ నలభై అయిదు నిముషాలకు 97.6 , ఆరున్నరకు 101 తొమ్మిదిన్నరకు 102 ; ఆరున్నరకు సాల్టుపుచ్చుకున్నాను రెండున్నరకు 99 మళ్ళీ సాల్టు

3 జనవరి, ఆదివారం :

ఉదయం యేడుగంటలకు 98 ; పదకొండుకు 98 , పదకొండుకు 98 ; రెండున్నరకు 99

మధ్యాహ్నం భోజనం చేశాక మొహం ఝుమాయించింది వొంట్లో యేదో తిప్పుడు.

వైద్యుని సలహాకై నివేదిక

1. **వృత్తి :** కళాశాలలో కొన్ని సంవత్సరాలకాలం లెక్చరరు పదవి· విజయనగరం మహారాజులకు ప్రైవేటు సెక్రటరీ

వయసు : ఏభైనాలుగేళ్ళు

బరువు : ముప్పైమూడో ఏట 78 పౌనులు నాలుగైదు నెలల క్రితం తూచుకుచూసుకుంటే 81 పౌనులున్నాను ఈ మధ్యనే మళ్ళీ తూచుకునేసరికి 84 పౌనులున్నట్టు కనిపించింది కాని. మెషిను ఆర్డరులో లేదేమోనని నా అనుమానం

2 శీతోష్ణపరిస్థితుల ప్రభావానికి నా శరీరం అతివేగంగా ప్రతిచలిస్తూ వుంటుంది సాధారణంగా వీచేగాలిని సైతం నేను భరించలేను గాలి వంటికితాకకుండా గొడుగును అడ్డంపెట్టుకుంటూ వుంటాను నడుస్తున్నప్పుడూ, బండిలో వెళుతున్నప్పుడూ, యిది నాకు మామూలు శీతోష్ణపరిస్థితుల కనుగుణంగా, వొక శాలువ లేకపోతే వొక శాలువమీద యింకొకటీ తలపాగా, కోటూ, కోటుమీదకోటూ కాకుంటే ఉన్నిదుస్తులు

ధరించడం నాకు పరిపాటి. ఇక కొండలమీద వున్నప్పుడు కూడా యివే దుస్తులు ; జుబ్బా మీద జుబ్బా ; కోటుమీద కోటు. కొండలమీద వాతావరణం చక్కగానే వుంటుంది. శరీరానికి మంచిదికూడాను. అయినప్పటికీ, నా శరీరారోగ్యం నాలుగైదు సంవత్సరాలనుంచీ అలాగే వుంది. కొండలమీద వున్నప్పటికీ అంతా యథా పరిస్థితే. నిరంతరం ఆలోచిస్తూ మేధస్సుకు శ్రమకల్పించడం బహుశా దీనికి కారణం కావచ్చును. కొండలమీద వున్నప్పుడు బాగా ఆకలివేస్తున్నప్పటికీ, కాస్త ఊపిరి సలిపినప్పటికీ, కొంత ప్రశాంతత చిక్కినప్పటికీ, యీమధ్య బొత్తిగా అదీలేదు.

3. మధ్యాహ్నం భోజనమయాక కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకొనేవాణ్ణి. మంచంమీద వాలి రెండు మూడు గంటలపాటు సేదతీర్చుకొనేవాణ్ణి. ఇలాగ కొన్నేళ్ళు జరిగాయి. ఇలా కాక యింకొకలాగ చేస్తినా వొళ్ళు కుతకుత మనేది. సాయంకాలం మూడూ నాలుగుగంటలమధ్య ఆయాసంగా వుండేది. వొంట్లో నిస్త్రాణ. నాలుగు గంటలక్కానీ యింత రొట్టె. కాస్త కాఫీ పుచ్చుకుంటినా బడలిక తగ్గేది; ప్రాణం లేచివచ్చినట్లనిపించేది. ఓపిక కలిగేది. సాయంకాలంపూట నడవగలిగే వాణ్ణి. ఏ పనైనా చేయగలిగేవాణ్ణి. చకచకా అంగలువేస్తూ నడిచేవాణ్ణి. రొట్టె, కాఫీ తీసుకోవడంవల్ల లోపల యాసిడ్ పుట్టి, ఒక్కొక్కపుడు నిద్రరాక బాధపడుతూ రావడంవల్ల, యిక లాభంలేదని వాటినీ వొదిలి పెట్టేశాను. అవికూడా అరిగించుకోలేక పోతేయేం చేయడం మరి ! కొంచెం పుష్టికరమైన ఆహారం భుజించాలని యిప్పటికీ నాకు కోరికగా వుంటూనేవుంది. కాని అది కడుపులో చేరి 'యాసిడ్' కలిగిస్తే మాత్రం బాధ కలుగుతుంది. సాత్వికాహారం తీసుకున్న వెంటనే ఎంతో హాయిగా వుంటుంది. మంచి టిఫిను కావాలనిపిస్తుంది నాకు.

4. కొన్నేళ్ళ క్రితంమాట : అందరికివలె కాక నా శరీరం చాలా ఉష్ణంగా వున్నట్టనిపించేది. తరుచు ఏదో బాధగానే వుండేది. కడుపు భగభగ మండుతూ వుండేది ; రాత్రి భోజనం చేశాక స్థిమిత పడేవాణ్ణి.

5. రాత్రిపూట భోజనం చేసేముందు కొన్నేళ్ళపాటు కొంచెం క్లారెటు, కోకోవైను పుచ్చుకున్నానా లేదా అన్నంత స్వల్పంగా తీసుకునేవాణ్ణి. నా భోజనంలో ప్రధాన ఆహారం పాలూ, అన్నం, కాస్తంత చక్కెర. కడుపులో యాసిడుచేరి ఉధృతమైనపుడు, కునుకు పట్టేదికాదు. నాకూ, నిద్రకూ సగమెరిక. మాటిమాటికీ మూత్రం వస్తూవుండేది. రంగు వివర్ణం. క్లారెటు, తదితర పానీయాలను పూర్తిగా విడిచి పెట్టేను. కొన్నాళ్ళకు అవీ పడలేదు. ఎంత కొంచెం తీసుకున్నా చికాకు హెచ్చేది. ఉపశమనానికి బదులు మేధస్సు ప్రకోపించేది. మూడేళ్ళక్రితం, నాలికకు అల్సర్ వచ్చింది. పాలు తాగవద్దన్నారు. సరేనన్నాను. నైట్రో – హైడ్రోక్లారిక్ యాసిడ్‌తో కలిపిన మిక్స్చరు పుచ్చుకోవడంవల్ల అల్సరు పోయింది. మళ్ళీ అది రాలేదు.

6. విచిత్రమేమంటే, కొండలమీదికి వెళ్ళినపుడల్లా నాకు ఆకలి బాగానే వేస్తుంది. పొద్దున్నా సాయంకాలమూ కాఫీ తాగేవాణ్ణి. అయినప్పటికీ మళ్ళీ నా నాలుకను అల్సరు రాలేదు.

7. మామూలుగా వేసుకునే దుస్తులతోనే నిద్రపోవడం నా అలవాటు. కాని సాధారణంగా నామోము వెచ్చగా వుంటుంది. అందువల్ల మాటిమాటికీ విసురుకుంటూ వుంటాను. కొన్నాళ్లకి మోము భగభగమనడం పోయింది. అది భగభగమన్నప్పుడల్లా బహుశా టెంపరేచరు నార్మలుగాకంటె ఎక్కువ వుండేది కాబోలును.

8. ఇరవైమూడేళ్ళక్రితం, అటుపిమ్మట చాలా ఏళ్ళ వరకూ, నా నరాలూ, పేగులూ, సలుపులెత్తేవి. ఉన్న బాధంతా ముఖ్యంగా వాటివల్లనే. ఇట్టే అవి ప్రకోపించేవి. విరేచనం వొక్కొక్కపుడు కొంచెం నీళ్ళనీళ్ళగానూ, తరుచు గట్టిగానూ రోజూ నాలుగయిదుసార్లు అవుతూవుండేది. తీసుకున్న ఆహారం అరిగేదికాదు.

9 1819 వ సంవత్సరంలో వొకనాటి ఉదయం పదిగంటలకు వొక కొండను అధిరోహించ ఆరంభించాను శీతాకాలం ఎండకాస్తున్నది తలమీద ఎండ పడుతూనే వుంది తలపాగా లేదు గొడుగూలేదు కొండమీదవున్న భవంతికి త్వరత్వరగా చేరాలనే ప్రయత్నంలో అడ్డుదారిని గబగబ నాలుగడుగులు వేశాను కొండ శిఖరం మీద నాలుగడుగులు వేశాను కొండ శిఖరంమీద నాలుగడుగులు వేసేసరికి ఆయాసం లావయింది మూర్ఛ వచ్చినట్లయింది కొన్ని సెకండులపాటు స్పృహకూడా తప్పింది నాటి సాయంకాలం నుంచీ తలతిప్పడం మారంభించింది.

10 అదే పనిగా ఏదో ఒక ఆలోచనా పూర్వకమైన పనిచేయడంవల్ల మేధస్సుకు శ్రమ కలిగించడంవలన నా నరాలు పట్లు తప్పాయి నరాల బలహీనత హెచ్చింది దాంపత్యసుఖం అనుభవించిన తరువాత మేధస్సు ఉద్రేకం కాజొచ్చేది నిద్రపట్టేది కాదు ఒక్కొక్కప్పుడు భుజాలగూళ్లు సలుపులెత్తేవి నాకు నిద్రలేమి అనేజబ్బు ఎలాగూవుంది అయినా కాఫీ తీసుకోవడం మానేనుకాను నేను కాలేజీలో లెక్చరరుగా వుండేవాణ్ణి అదే పనిగా గ్రంధాలను పరిశీలించడం అలవాటై పోయింది కొంతకాలానికి పరిశీలన మాటకేమి వుత్తినే పుస్తకంలోని అక్షరాలను చదివితే చాలును తల భారమయేది మేధస్సుకు శ్రమ కలిగేది రెండడుగులు అలా నడిచివెళ్ళడమంటే ప్రాణాంతకం

11 సరే ఇక నాకు మరణం తప్పదనుకున్నాను కాని స్వర్గస్థులైన మహారాజావారు నన్ను చెన్నపట్టం తీసుకువెళ్ళి డాక్టర్ బ్రౌనింగ్‌కు చూపించారు రైలుప్రయాణం భారమైనా నేను మదరాసు వెళ్లాను డాక్టరు బ్రౌనింగు నన్ను పరీక్షించాడు నా శరీరంలోని నరాల నిర్మాణపద్ధతి పూర్తిగా చెడిపోయిందని చెప్పాడు కాని నేను చాలాకాలం బతుకుతానని అన్నాడు భోజనంతోపాటు ప్రతిసారీ యివి పుచ్చుకోవాలని ఆదేశించాడు అరోమెటిక్ కన్‌ఫెక్షన్ అయిదు గ్రెయినులు బిస్మత్ ఐదు గ్రెయినులు పెప్సిను అయిదు గ్రెయినులు

నరాల సత్తువకు తాను నాకు అప్పట్లో మందు యివ్వలేదు అలా యిచ్చినట్లయితే ప్రయోజనం లేదన్నాడు కారణం అప్పట్లో నా కేమాత్రం చురుకుకలిగించే ఏమందు వాడినా నా నరాలు వాటిని గ్రహించేస్థితిలో లేవట ఏం తీసుకున్నా నరాలు చలించిపోలాయట అందువలన సాత్వికమైన వొక టానిక్‌ను పుచ్చుకోమన్నాడు ఇది రాత్రిళ్ళు సేవించే ఔషధం ఇందువల్ల రాత్రిళ్ళుజరిగే వీర్యస్ఖలనం కట్టడుతుంది బెలాడోనా హెయసిమస్ కేంఫర్ ఇవికాక కాడ్‌లివరాయిల్ కొద్ది కొద్ది మోతాదులుగా యివ్వడమారంభించాడు

12 కొన్నాళ్ళకి కొంచెం నయమయింది ఆరోగ్యం బాగుపడింది కాని అయిదునెలలయాక బ్రోన్కైటిస్ వ్యాధీ జ్వరమూ పట్టుకున్నాయి

అయితే నా అనారోగ్యంవల్ల నాకొకటి కలిసివచ్చింది అదృష్టమే మరి డాక్టర్ బ్రౌనింగ్ వూళ్ళో లేకపోవడంవల్ల డాక్టర్ నంజుండరావు మందు యిస్తూవుండేవాడు ఆయనా నేనూ స్నేహితులమయాం రాత్రుళ్ళు బాగా కాగినపాలూ యింత అన్నమూ తినమని ఆయన సలహా యిచ్చాడు అప్పటికి నా వయస్సు ముప్పైమూడు బరువు డబ్బైఎనిమిది పౌనులు జ్వరం కాయడంవల్ల ఆరు పౌనులు తగ్గిపోయినాను

13 పాలు తాగడం యెందుకు మానేశానో కారణం మీకు ఇదివరకే చెప్పాను నాలుకకు అల్సరు వచ్చింది ఇక పాలు తాగవద్దన్నారు సరే నన్నాను పాలు పుచ్చుకోవడంవల్ల పొద్దున్నే విరేచనం బాగా అయేది మలబద్ధకంగావుంటే కాసిన్ని పాలు ఎక్కువ తీసుకునేవాడిని. ఇపుడు పాలు వొంటికి పడవు కడుపులో యాసిడు పుట్టుకొస్తుంది

14. 1894-95 మధ్యకాలంలో నాకు కలిగిన యితర బాధలు యివి : తల వెనకభాగం సూదులతో గుచ్చినట్టు, దబ్బళాలతో పొడిచినట్టు చురుక్కుమనేది. ఒక ఏడాదిపాటు బాధపడ్డాను. తరవాత తగ్గిపోయింది.

15. రోజూ మూడుపూటలా భోజనం చేసేవాడిని ; సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు టిఫిను తీసుకునేవాడిని. ఒక్కొక్కపుడు కొన్ని వారాలపాటు అన్నానికి బదులు పొద్దున్నే పాలూ, కాఫీ తీసుకునేవాడిని. ఇలాగ పాలూ, కాఫీ తాగుతున్నపుడు మధ్యాహ్నం వేళల విరేచనం కొంచెం గట్టిగా అయేది ; నల్లగావుండేది.

16. విపరీతమైన బడలిక, ఆయాసం నాకు బాల్యం నుంచీ వున్నదే. నా శరీరతత్వమే అంత అనిపించేది. చాలా బక్కపల్చటి మనిషిని. కాని నేను కావించేకృషి, మేధోసంబంధమైన కార్యాచరణా అత్యధికం. నేనింత కృషి ఎలా చేస్తున్నానా అని నా మిత్రులకేకాదు. నాకే ఆశ్చర్యం వేసేది. ఎప్పుడూ పక్కమీద అలావాలి, విశ్రాంతి తీసుకోవాలనిపించేది. శారీరక కష్టమంటే యిష్టముండేది కాదు. ఇంత ఆయాసంగా వున్నా యింత బలహీనంగావున్నా పోనీ ఆలోచనలకు విశ్రాంతియిచ్చానా ! లేదు ; మేధస్సును అదేపనిగా శ్రమపెడుతూ వచ్చాను. నిన్న మొన్నటివరకు నేను కావించిన మూర్ఖప్పని యిదే.

17. ఇప్పుడు నాకు కలిగిన రుగ్మత యిది : పూర్తిగా నరాల బలహీనత. జీర్ణకోశం చెడిపోయింది. నరాలకు షాకు కలిగినా, నా ఆరోగ్యం చెడిపోతున్నదే అనే వ్యాకులతవలనా శరీరం మార్పుచెందేది; మలబద్ధంపోయి విరేచనమయేది. ఇది యిదివరకటిమాట. ఇపుడు అదీలేదు. నరాలకు ఉద్రేకం కలిగినా మలబద్ధం మలబద్ధమే. దీనికితోడు జ్వరం.

ఈ జ్వర లక్షణాలు బర్నేయూ మాన్యుయలు మొదటి వాల్యూములో రెండువందల మూడవపేజీలో పేర్కొనబడిన జ్వరలక్షణాలను పోలి వుంటవి. కడుపులో యాసిడు చేరినట్టు వుంటుంది. చారు తాగినా, మజ్జిగ పుచుకున్నా యిది ఎక్కువవుతుంది. కడుపు నొప్పి ఆరంభమవుతుంది. జీర్ణించుకుందుకు కొంచెం కష్టమైన ఆహారం, లేదా మలబద్ధం కలిగించేమందులు వాడినా, కడుపునొప్పి అధికమౌతుంది. అయితే యిది అరుదు. ఎనిమా చేసుకుంటే తప్పక ఉపశమనం కలుగుతుంది. ఆముదం మొదలైనవి అసలే పడవు. మా డాక్టరు యీ మిక్స్చరు వాడమని చెప్పాడు : మాగ్సల్ఫ్ వొక ఔన్సు ; సోడిసల్ఫు వొక ఔన్సు ; సోడా బైక్రోబ్ పది గ్రెయినులు.

ఈ మిక్స్చరు ఆరుడ్రాములు తాగితే ఆరేడు నీళ్ళవిరేచనాలవుతాయి. మొన్న వేసవివరకు నేనెప్పుడూ పర్గెటివు తీసుకోలేదు. పాలుతాగితే చాలుననిపించేది.

ఇప్పుడు ఎనిమిదిడ్రాముల మిక్స్చరు వాడినా ఫలితం కనిపించడం లేదు. అందుకని మూడు డ్రాముల ఆముదం తాగేను. కాని దీనితో నాపని తలకిందులైంది. గత్యంతరంలేక ఎనీమా చేసుకున్నాను. రెండుమూడు రోజులవరకు సవ్యంగానే వుంది.

ఇప్పుడు నేను తీసుకుంటున్న ఆహారం.

(అ) ఉదయం ఆరుగంటలకు మెల్లిన్సుఫుడ్ ఆరు చెమ్చాలు. నిండు చెమ్చాలు కావు. (ఆ) పదకొండు గంటలకు అన్నం, చప్పిడి కూర ; వాడే కూరగాయలు యివి : ఆనపకాయ ; పొట్లకాయ ; వంకాయలు. (ఇ) రాత్రి ఏడుగంటలకు మధ్యాహ్నంవలె మామూలు భోజనం.

నూకలు వేయించి జావ చేసుకుని యీ మధ్య పుచ్చుకునేవాడిని. కాని ఆయుర్వేద వైద్యులు, వేయించిన నూకల జావ మలబద్ధకం కలిగిస్తుందని చెప్పడంవల్ల మానివేశాను. ఇపుడు మళ్ళీ పుచ్చుకుంటున్నాను. నాకిప్పుడు

జావలాంటి పదార్థం సులభంగా జీర్ణమయేది తీసుకోవాలని వుంది మలబద్ధంపోయి జ్వరం తిరుగుమొహం పెట్టాలి. నరాల బలహీనతవల్ల కొంత, మందుల విషంవల్ల మరికొంత నాకు ఉష్ణం వచ్చి వుండవచ్చును నెల క్రితం నా టెంపరేచరు నూటమూడు డిగ్రీలు మెల్లిన్సుపుడ్డూ నూకలజావా మూడూ నాలుగు రోజులు పుచ్చుకున్నాను అప్పటికి టెంపరేచరు నార్మలుకు వచ్చింది మధ్యాహ్నం ఒక పూటే భోజనం చేసేవాణ్ణి తరవాత రాత్రుళ్ళుకూడా భోజనంచేశాను మధ్యాహ్నం భోజన మయాక టెంపరేచరు వచ్చింది మెల్లిన్సుపుడ్డూ నూకల జావా తీసుకోవడంవల్ల టెంపరేచరు తగ్గినా, ఆ తగ్గడంతో పాటు నీరసంకూడా పుట్టేది అన్నంతింటే నిస్త్రాణ వుండేది కాదు కొంచెం దారుఢ్యంగా వున్నట్టనిపించేది నిన్న రాత్రల్లా నిద్రపట్టలేదు ఇప్పుడు ఉదయం ఏడుగంటలయింది టెంపరేచరు నూరు డిగ్రీలు ఇదంతా నేను చెప్పగా వ్రాయబడ్డ నివేదిక

18. జ్వరం కాస్తున్నపుడు కడుపులో మంటపుట్టినట్లుంటుంది రొమ్ము భుజాలు, ప్రత్యేకంగా ఎడమభాగం నొప్పెడుతున్నాయి నూరు డిగ్రీల జ్వరం వచ్చినా, నొప్పి కలగనపుడు కొంత బాధనిపించదు టెంపరేచరు, నార్మలుకు వచ్చిందా ప్రాణం తెరిపిన బడినట్లుంటుంది బాధలేదు పనేమీ లేకుండా పూర్తిగా విశ్రాంతి తీసుకుంటూ కూచోడం నావల్లకాదు. అయితే ఎంత విశ్రాంతిని భరించగలదో అంత విశ్రాంతీ నేను తీసుకుంటూనే వున్నాను నాలాగ జాగ్రత్తగా ఆహారం తీసుకొనే వాళ్ళుంటారని నేననుకోను జ్వరంగా వుంది జ్వరంతో ప్రయాణం చేయడమంటే భయంగానేవుంది లేకపోతే మద్రాసు వచ్చి వైద్య సలహా తీసుకునేవాడినే

19. నాకు వస్తోన్న జ్వరం రెండు రకాలు : ఒకటి అపుడపుడు వస్తూ వుంటుంది కంఠంలో నొప్పి బయలుదేరినపుడు, బ్రోన్కైటిస్ వచ్చినపుడు, రక్తంలో విషసంబంధమైన పదార్థాలు చేరినపుడు యిది వస్తుంది.

అప్పుడు నీరసం హెచ్చుతుంది చికాకు లావవుతుంది అవయవాలు పీక్కుపోతాయి. కొంచెం చలివేస్తుంది. ఇప్పుడు వచ్చిన జ్వరం మామూలుగా వచ్చే ఉష్ణంకాదు సాధారణంగా నాకు ఆకలి బాగానే వేస్తుంది.

ఇపుడు వచ్చిన నా జ్వరానికి ప్రధాన కారణం యిదనుకుంటాను : జూలై మాసం యిక వెళ్ళిపోతుందనగా ఆఖరి వారంలో నా కొకరోజున నూటవొకటి డిగ్రీల జ్వరం వచ్చింది జ్వరం రావడానికి ముందు ఆవేళ నేను చాలా శ్రమపడ్డాను. శ్రమంతా, ఏదో ఒకటి చదవడం, రాయడం; ఆలోచనలకు శ్రమ కలిగించడంవల్ల టెంపరేచరు హెచ్చింది. కాని తగ్గింది ; మళ్ళీ మూడురోజులూ ఈ మధ్య రెండుసార్లు టెంపరేచరు హెచ్చింది మా డాక్టరు బహుశా యిది మలేరియా అయివుంటుందనుకున్నాడు నాకు చలిలేదు ఆకలి బాగానే వేస్తుంది. ఎందుకైనా మంచిది ముందే జాగ్రత్త తీసుకుందామని మా డాక్టరు రెండున్నర గ్రెయినులు క్వినైను వాడమన్నాడు. రోజుకు రెండుసార్లు క్వినైను తీసుకున్నాను. ఒకరోజున మాకెవరికీ తెలియకుండా ఒక పొరపాటు జరిగిపోయింది. డిస్పెన్సరీలో మందు ఎవరిచ్చారోకాని క్వినైను మోతాదు రెండున్నర గ్రెయినులకు బదులు అయిదు గ్రెయినులకు పెరిగింది.

నేను రెండు గ్రెయినుల క్వినైన్‌కు మించి ఎప్పుడూ తీసుకోలేదు అందువల్ల యీ ఐదు గ్రెయినుల మోతాదూ నాకు చాలా అవస్థ కలిగించి వుండాలి. దానితో నా కడుపూ, నరాలూ, పేగులూ చెడిపోయి వుంటాయి

అనుబంధం

1. మలబద్ధం వచ్చినపుడు నూటవొకటీ, నూటరెండు డిగ్రీల జ్వరం వుంటున్నదని డాక్టర్ బర్నేయో చెబుతున్నాడు. కొంతమంది డాక్టర్లు యింతకంటె హెచ్చుజ్వరమే వస్తుందంటున్నారు. ఈ జ్వరం కాసినపుడు తలనొప్పి, నాలికపై ముళ్ళుపుడతాయి. నోరు పూస్తుంది. ఆకలి పుట్టదు. నాకు వచ్చిన జ్వరం యిలాంటిదే ననుకుంటాను.

2. గత నాలుగయిదు మాసాలలో నాకు అయిదారు సారులు జ్వరమొచ్చింది. తిన్న ఆహారం అరగలేదు. తీసుకున్న ఆహారం మంచిదీ కాదు. అందువల్ల కడుపునొప్పి ఆరంభమయింది. సరే ; ఇక మలబద్ధం, అటు తరవాత జ్వరం రానే వచ్చాయి.

ఇప్పుడు నాకు జ్వరం వచ్చినా, నాలిక మామూలుగానే వుంది. ఇంతకు ముందెన్నడూ నాకు తల నొప్పిపెట్టలేదు. ఎండలు ముదరడంవల్ల ఏప్రియలు ఎనిమిదో తేదీ నుంచి తలనొప్పి ఆరంభమయింది. ఇప్పుడు ఆకలి మటుకు బాగానే వేస్తోంది. ఊష్ణంవల్ల ఆకలి తగ్గలేదు. జ్వరం నూటవొకటి డిగ్రీలకు మించినట్లయితేమాత్రం ఆకలి చచ్చిపోతుంది. నాకు జ్వరం రావడానికి కారణాలు రెండు.

3. మొదటి కారణం : మధ్యాహ్నం వొంటిపూట తింటి. ఇంత అన్నం తినడమారంభించాను. అపుడు టెంపరేచరు తొంభైతొమ్మిది డిగ్రీలు. ఇందుతో జతపరచిన పట్టిక ఫిబ్రవరి పదిహేనువరకూ చూడండి. అటుపిమ్మట రాత్రుళ్ళు కూడా తినిచూద్దామనుకున్నాను. టెంపరేచరు 99.6 డిగ్రీలకు హెచ్చేది. ఫిబ్రవరి 19 వరకు ఇలాగేవుంది. తరవాత రెండురోజులూ టెంపరేచరు 99.8 డిగ్రీలు. ఇరవైరెండో తేదీన నూరు డిగ్రీలు. జావా అవీ తాగితే టెంపరేచరు తగ్గవచ్చును. మెల్లిన్సుపుడ్డూ, జావా తీసుకున్నాను. నీరసం అధికమయింది. అన్నం తింటే నిస్త్రాణగా వుండదు. బలంగానే వుంటుంది. కొన్నాళ్ళు అన్నమే తిన్నాను. నిస్త్రాణ పోయింది. కాస్త జవసత్వాలు వచ్చాయి. కాని కడుపులో ఆసిడ్ చేరినట్లు అనిపించింది. చింతపండు వాసన తగిలిందా యిది ఎక్కువవుతుంది. మజ్జిగ పడదు.

4. ఇక రెండవ కారణం : ఎండపొడ కిట్టదు. ఎండలో నాలగయిదు నిముషాలయినా నించోలేను. ఎండబాగా కాసిందా ఆనాడు నేను ఏదైనా పనిచేస్తినా జ్వరం వచ్చేస్తుంది. ఆ వేళ ఏమీ చదవనూకూడదు ; రాయాస్తీకాదు. నాకు విశ్రాంతి అవసరమౌతుంది. ఇప్పుడు పనీ పాటూ లేదు. విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాను.

5. మధ్యాహ్నం నిద్రపోకపోయానా, టెంపరేచరు విధిగా హెచ్చిందన్నమాటే. హెచ్చడంలోనూ అలా యిలా కాదు ; త్వరత్వరగా కొన్ని సంవత్సరాలనుంచీ వస్తూ పోతూ, హెచ్చుతూ, తగ్గుతూవున్న యీ టెంపరేచరువల్ల నా శారీరక తత్వమే అంత అనుకున్నాను. ఏమాత్రం ఉద్రేకం కలగకుండా నరాలకు శక్తి కలిగించాలి.

6. నరాల బలహీనతతప్పు మరొక వ్యాధేమీ నాకు లేదు. మిగిలిన అవయవాలన్నీ బాగానేవున్నాయి. నిన్న నూకల జావ తాగాను. పొద్దున్న ఏడుగంటలకి మెల్లిన్సుపుడ్డూ, పన్నెండుగంటలకి జావా పుచ్చుకున్నాను, రాత్రి ఏడుగంటలకి మెల్లిన్సుపుడ్డూ, కాసిన్నిపాలూ తీసుకున్నాను. దానితో ఎక్కిళ్ళు ప్రారంభమయాయి.

ఎండవేడి యెక్కువవుతున్నకొద్దీ టెంపరేచరు లావవుతోంది. కాని జ్వరానికి ప్రధానకారణం అజీర్ణం. మలబద్ధం నాకు కాస్త మంచి ఆహారంకావాలి. తినగానే జీర్ణమయితే మంచిది. అయితే మెల్లిన్స్‌పుడ్డూ. జావామాత్రం వొద్దు. అవి పుచ్చుకుంటే చెప్పలేనంత నిస్త్రాణగా వుంటోంది. నా జీర్ణకోశం చెడిపోయింది.

నివాళి

* ఆయన మన ఆంధ్రులలో మాకు ముందటితరము వారిలో చాలా ప్రసిద్ధపురుషులు .... తనమాట చెల్లివచ్చిన చోటనల్లా మన ఆంధ్రులకు ఆంధ్ర సంస్థలకు సాయపడిన, సిసలైన దేశాభిమాని .... "దేశాభిమానం నాకు కద్దని వొట్టి గొప్పలు చెప్పుకోకోయ్, పూని యేదైనాను వొకమేల్ కూర్చి జనులకు చూపవోయ్ !" అని తన ముత్యాలసరములలో పాడినట్లు తాను లోకోపకారమని నమ్మిన 'వ్యావహారిక భాషోద్ధరణ' మనే ఉద్యమమునకు ధారపోసిన మహితాత్ముడు. "నాది ప్రజల ఉద్యమము. దానిని యెవరిని సంతోషపెట్టడానికైనా వదులుకోలేను" అని ప్రవచించిన శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు నాకు గురుతుల్యులు.

♦ ఒకసారి మనోహరమగు స్త్రీలపాతపాట ఒకటి అప్పారావుగారి చెవినిబడి మనసున క్రొత్తసంగీతము తిరుగగా, తెలుగున ఒక క్రొత్త ఛందము నడిపింపవలెనని సంకల్పముదయించెను. 1910లో బరంపురమున జరిగిన నానావర్ణ సహపంక్తి భోజనములో అప్పారావు పాల్గొనినాడు. ఆ సంవత్సరమే తోకచుక్క పొడిచినది. ఒక విచిత్రమైన భావమథనమున అప్పారావు రసిక చిత్తమున నుండి ఒక క్రొత్త కవితావేశము రూపు కట్టినది ..... ఈతని కావ్యముల పాత్రలు ఒక సహజ భావోద్రేకములో ఈతనివలెనే, కావ్యౌచిత్యమును కుంటుపడనీయక మెరుగుదేరునట్లు సంస్కారాశయముల వెలిబుచ్చును.

♦ ఇంగిలీషు ప్రభుత్వం సుస్థిరంకాగానే, దిగజారుతున్న ఆర్థికపరిస్థితులు బట్టబయలైనాయి. ప్రజలు అన్నంలేక మాడిపోతున్నారనీ, ఈ దుస్థితి ప్రజలకు కలగడం మన దుష్టసాంఘిక పరిస్థితులవల్లనేననీ మనసంఘం మరామత్తుఅయి, ప్రజాప్రభుత్వస్థాపనమై, పరప్రభువుల స్వచ్ఛందవిహారం కట్టించబడితేనేగాని ప్రజలకు మరి ముక్తిలేదని ప్రజల్లో కొంతయలజడి కలిగింది ..... అంతవరకూ నిరసించబడ్డ జాతీయ సారస్వతం తిరగి ప్రజలదృష్టి నాకర్షించింది ... ప్రజాసామాన్య సారస్వతరక్త ధ్వజం ఎత్తబడింది ... ఈ రక్తధ్వజాన్ని ఎత్తినవారిలో నగ్రగణ్యులు గురజాడ వేంకట అప్పారాయకవి.

* గురజాడ అప్పారావు పంథొమ్మిదివందల పదిహేనులో చనిపోయినా పంథొమ్మిది వందల పదిహేను తరువాతనే జీవించడం ప్రారంభించాడు. కాల్పనికోద్యమంలో ఉన్న ఉత్తలక్షణాలన్నీ స్వచ్ఛమూ, విసర్గ సుందరమూ అయిన ఆయన వాణిలో కనబడతాయి. సామాన్యుల గాథలూ, సామాన్యుల మాటలూ, కావ్య ప్రాంగణాన ప్రవేశపెట్టడం ఆయన గొప్పతనం. ఆ 'ముత్యాలసరం' కూడా అలాగే అమరింది ! ఆ ఛందస్సు తెలుగువాడి కష్టసుఖాలూ, కథలూ ఎంత బాగా చెపుతుంది ! "పాట లాధరి చెట్లచేమలకై పాటపాడితే తాటి వనమున ఆగి చంద్రుడు తాను చెవియొగ్గడమూ",

"మంచి చెడ్డ రెండె కులములు; మంచి అన్నది మాల అయితే మాల నే నౌదున్" అని చాటడమూ "నలుగురు కూర్చుని నవ్వే వేళల పుత్తడిబొమ్మను పూర్ణమ్మను ఒక పరితలచి" అవన్నీ పలికించడమూ, "పెరిగి విరిగితి, విరిగి పెరిగితనని స్వంత కష్టసుఖాలు తలపోసుకుని వాపోవడమూ, "ప్రేమ కలుగక బ్రతుకు చీకటి" అని ప్రేమికుడు కావడమూ ఇవన్నీ ఆ క్రొత్త రోజుల్లో యువకవుల హృదయాలకు ఆనందపక్షాలు తొడిగి, గూటి యెరుగనివాటికి కొండంత జీవితాకాశాన్ని చూపెట్టాయి. వీరి రచన లన్నిటిలోనూ వీరేశలింగం మానవోద్యమ ప్రభావమే కనబడుతుంది.

* గురజాడ అప్పారావు పంతులుగారు సంస్కృత ఆంధ్ర ఆంగ్లభాషలలో నిష్ణాతులు ..... ఆయన సృష్టించిన పాత్రలు మానవత్వంతో నిండినట్టివి. ప్రాణమున్న ప్రతివాక్కరిలోనూ అవి జీవించి, జీవితాన్ని ఉత్సాహవంతం చేస్తాయి. మానవత్వంతోనూ జీవితంతోనూ పరిపూర్ణమైన రచన కన్యాశుల్కం. దానిలోని స్త్రీలూ, పురుషులూ దయాదాక్షిణ్యాలతోను, విపరీతాలతోను, అయుక్తాలతోను, క్రౌర్యాలతోను, కుయుక్తులతోను, పవిత్రతతోను, వంచకత్వంతోను తిరుగులాడతారు. ప్రకృతి - ఆచారం హేతువు - సంప్రదాయం, అభిప్రాయం, ఛాందసత్వం ఒకదానితో వొకటి తీవ్రసంఘర్షణలకు తలపడ్డ జీవిత వెల్లువలతో యిది నిండి తొణకిసలాడుతున్నది.

♦ మహాకవి గురజాడ అప్పారావుగారి గేయాలలో తేటతెనుగు భాష తియ్యదనము చక్కగా ద్యోతక మవుతాయి. మృదుమధురమైన పదాలను ఏరి కూర్చడంలో గురజాడ వారికున్న ప్రతిభ "ముత్యాల సరాలు" చాటుతాయి. సరళమైన శబ్దాలకు పదునుపెట్టి జతచేర్చి తాము అంద జేయాలనుకున్న భావాలను చదువరుల హృదయాలకు హత్తునట్లుగా చెప్పగల గొప్పశిల్పి అప్పారావుగారు. పూర్ణమ్మ, కన్యక మొదలయిన పాటలను చదివితే మహాకవి రచనా పాటవం చక్కగా స్ఫురించుతుంది.

గురజాడవారి "దేశభక్తి" గేయం, జాతీయ గీతాలన్నిటిలోకి అత్యుత్తమమైనదిగా నేను భావించుతాను. బ్రిటీష్ వాళ్ళ జాతీయగీతమైన "గాడ్ సేవ్ ది కింగ్"లో సామ్రాజ్య వాదుల అహంకారం ద్యోతకమవుతుందే గాని, మానవత్వం గోచరించదు. భారతదేశంలో ఉత్తమ జాతీయ గీతాలుగా ఎంచబడుతున్న 'వందేమాతరం', 'జనగణమన' లలో కూడా మాతృభూమిని కీర్తించడం వుందేగాని, ప్రజానీకంపై దృష్టిని కేంద్రీకరించవు. "దేశమంటే మనుషులోయ్" అని ఎలుగెత్తి చాటిన అప్పారావుగారి గీతం వాటన్నికంటే మహోన్నతమైనదనడంలో సందేహం లేదు.

"దేశాభిమానం నాకు కద్దని
వొట్టి గొప్పలు చెప్పుకోకోయ్ ;
పూని యేదైనాను వొక మేల్
కూర్చి జనులకు చూపవోయ్"

అనే చరణంలోనూ

"స్వంత లాభం కొంత మానుకు
పొరుగువాడికి తోడుపడవోయ్
దేశమంటే మట్టికాదోయ్
దేశమంటే మనుషులోయ్!"

అనే చరణంలోనూ అప్పారావుగారు మానవత్వం యొక్క ఔన్నత్యాన్ని నిరూపించారు.

"వెనకచూసిన కార్యమేమోయ్?
మంచిగతమున కొంచెమేనోయ్
మందగించక ముందుఅడుగేయ్
వెనకపడితే వెనకే నోయ్ !"

అని మహాకవి ప్రజానీకాన్ని అభ్యుదయమార్గాన నడువమని ఉద్బోధించారు.

"యీసురోమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయ్?
జల్దుకొని కళలెల్లనేర్చుకు
దేశిసరుకులు నించవోయ్ !"

"పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే
దారిలో నువు పాటుపడవోయ్ ;
తిండి కలిగితె కండ కలదోయ్
కండ కలవాడేను మనిషోయ్ !"

అని మహాకవి ఎలుగెత్తి చాటారు. ఇంత గొప్ప జాతీయ గీతాన్ని మనకందించిన మహాకవి మనవాడవడం నిజంగా ఆంధ్రప్రజల అదృష్టం !

ఏ కవికైనాసరే అతనిచుట్టూ ఒక సమాజం, ఆసమాజానికొక చరిత్రా, ఆ చరిత్రకొక పరిణామం ఉంటాయి. ఈ సామాజిక చారిత్రక పరిణామగమనంలో కవియొక్క సాహిత్యస్థానం నిర్ణీతమవుతుంది. కవి ప్రగతిశీలీ, ప్రతిభాశాలీ అయితే ఈ గమనాన్ని అతడు మరింత వేగవంతంచేస్తాడు. సామాజిక పరిణామానికి విప్లవపంథాలో వేగం సాధించిన మహాకవిగా గురజాడ అప్పారావుకి నేను నమస్కరిస్తున్నాను ... భవిష్యత్తు మీద గురజాడకున్న విశ్వాసానికి నేనిక్కడ నివాళులెత్తుతున్నారు. తక్కినవాళ్ళంతా తెలుగుదేశంలో యోధాను యోధులైతే ఒక్క గురజాడ మాత్రమే ప్రపంచంలో ఎచ్చట ప్రామాణ్యాలకైనా విలువగల సార్వజనీనతను సాధించినవాడు.

ఆధునిక సాహిత్య ప్రపంచంలో తెలుగు దేశపు సరిహద్దుల కవతల అంతర్జాతీయ కవి సమ్మేళనంలో తెలుగువారి తరపున ప్రతినిధిగా విలువ గలిగినవాడు గురజాడ అప్పారావు ఒక్కడే. కవిగా మాత్రమేకాదు, కథారచయితగా, విమర్శకుడుగా విశేషించి నాటక కర్తగా గురజాడ ధ్రువతార.

ముఖ్యంగా నాటకరచన విషయంలో నీవు ప్రదర్శించిన ప్రతిభ సమకాలిక భారతదేశంలోనేకాదు ; సమకాలిక ప్రపంచంలోనే గణుతించ దగినట్టిది. నీవు 'కన్యాశుల్కము' నాటకాన్ని – ఒక సమకాలిక సమస్య యితివృత్తంగా – ప్రకటించిననాటికి యూరప్ ఖండములోనైనా క్రొత్తనాటకం అంతగా ప్రచారంలోనికి రాలేదు.

అప్పారాయకవి ఆంధ్రవాఙ్మయానికి ఒక సరిహద్దు. ఈయనతో నవ్యసారస్వతయుగం మొదలైనది ... స్వాతంత్ర్యపు టూర్పుపోసిన పరమేష్ఠి. దేశభక్తి అంటే ఏమిటో మొదట తెలియజెప్పిన మహానుభావుడితడే.

సాంఘిక దురాచారాలను బట్టబయలుచేసి సంఘ సంస్కారాన్ని సాహిత్యంద్వారా, అప్పారాయమహాకవికి పూర్వంగాని, తరవాతగాని ఏ తెలుగురచయితా ఆయన చేసినంత అమోఘమైన సేవ చెయ్యలేదనే నిస్సంశయంగా చెప్పవచ్చును.

దేవుళ్ళూ రాజులూ ధనికులు ఆక్రమించుకొన్న సాహిత్యాన్ని ప్రజలకు సంపాదించిన మహాపురుషుడు అప్పారాయ మహాకవి. సాహిత్య విప్లవకారుకుడై నూతన సంస్కృతిని నెలకొల్పిన మహాపురుషుడు.

అప్పారాయ మహాకవి తెలుగుజాతికి పెన్నిధి ! ప్రపంచ కవులకుటుంబానికి చెందిన విశ్వకవి !

ప్రతి విషయంలోను ఇంట స్పష్టమైన దృక్పథం ప్రదర్శించిన మహాకవి వెనుక ఒక మహత్తరమైన శక్తి వుంది. మారుతున్న లోకాన్ని తన రచనల్లో, స్పష్టంగా చిత్రించాడు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసాహిత్య సంప్రదాయాలు మేళవించి, సజాతీయంగా, సహజంగా "క్రొత్తపాతల మేలుకలయిక క్రొమ్మెరుంగులు జిమ్మగా" జాతిని మేల్కొల్పి విజ్ఞానపథాలకు నడిపే ఉత్తమాదర్శం ఆయన రచనల్లో అడుగడుగునా గోచరిస్తుంది.

ఆంధ్రసాహిత్యంలో ఆయన అభ్యుదయయుగానికి దారితీసిన మహాకవి ఆయన ఉత్తమ జీవితాదర్శం ఎల్లప్పుడూ ఆంధ్రజాతి హృదయంలో వేగుచుక్కగా వెలుగొందుతుంది ఆయన దివ్యవాణి ఆంధ్రజాతికి కర్తవ్యాన్ని ఉపదేశిస్తుంది ముందుకు నడుపుతుంది అదే ఆంధ్ర సాహిత్యాభ్యుదయానికి ఆంధ్రజాతికీ అభ్యుదయానికీ ఆశారేఖ

మహాకవి

గుత్తునా యని జాతిముత్యాల్
గుచ్చినాఁడే మేలిసరముల
ఇత్తునా యని తెలుఁగుఁదల్లికి
ఇచ్చినాఁడే భక్తితో !

నవవసంతము, నవ్యవనరమ,
మావికొమ్మల గమ్మచివురులు
పాటపాడెడి పరభృతంబును
ఎవ్వరాపుదురో ?

పొదుపుమలపై రంగవల్లిక
మింటినడుమఁ బ్రచండతేజము
సంజమబ్బులపైని కెంపులు
చూడకుంటిరిగా

రంగవల్లిక మాయమయ్యెను
చండతేజము మాసిపోయెను
సందెకెంపులు సాగిపోయెను
వెదకుచున్నారా .

కారుచీఁకటి గ్రమ్మినప్పుడె
చదల మబ్బులు కప్పినప్పుడె
మిఱుఁగురైనను మెఱయనప్పుడె
వెదకుచున్నారా

చుక్కలన్నియు సొక్కి సోలెను
గిరులు కదలెను, దిరుగఁబాడెను
లోక మోహనమధురగానా
స్వాదమోదమున

యుగయుగంబులనుండి మ్రోఁగెడు
విశ్వగానవియ త్తరంగిణి
భంగముల నుప్పొంగు నాతని
గీత శీకరముల్ !

పాటపాడిన పరభృతంబును
మూఁగవోయిన ముద్దుకోయిలఁ
జిన్ని పికములు చిఱుతపాటలఁ
బిలుచుచున్నవియా

♦ ♦ ♦

Sarangadhara

Sarangadhara

PART I

The labouring dawn gave out the child of light
Whose infant became played O'er the river's breast
And woke the bees asleep in lotus bowers,
While from Godavary's bank in merry whirls
A thousand pigeons starred the morning sky.
"Mine that, that farthest speck, one cries ; "And mine
Is out of sight," another ; but a third,
"MinP surely wheels the best" ; and many so
Scanned with their weary eyes, like flying hopes
Their favourite birds. The prince at last as if
He said, "let all that be, now see how mine
Doth wheel, "with one warm kiss left his. At once
Rose over the air one deafening cheer; all eyes
Were up, when lo; no flight, no merry whirl,
The frightened bird rushed onward as if mad
And perched himself upon the palace heights.

The prince concerned his min'ster comrade called,
And said, "Didst thou not mark my pigeon perch

Upon those spires gilt by the morning sun ?
They are the queen s, and I shall fetch it back
But, then, the boy dewan held by the robe
Prince Saranga, and whispered in his ear,
The King s abroad to hunt and thou art fair '
Fool thought the prince as on he rushed, to breed
Such thought like this "

But at his sight up rose
Chittrangi, once his bride destined but whom
A father's love his mother made, and said,
O Sir what favour this . sooner we thought
Could Sampang blooms invite the bee, than thee
These mansions poor Pray seat thyself upon
This silken throne " She slowly washed his feet
With waters pure in golden vessels held,
And Washing, Many a way thy presence here
This day, gives boundless joy to me. Thy sire
To try his aged strength in youthful sports,
To hunt is gone ; and in thy beauteous form
I see the king to lusty youth transformed,
Then softly pressing dry with robes she wore
His feet, with smile on lip and blush on cheek,
What interest one may feel in thee, that once
Was bride destined ? Then flashed through the Prince s mind,
The king's abroad to hunt and thou art fair '
But yet he thought That may noX be.
And she went on, 'To whom but one beloved
I pride would feel to show my pleasure groves -
The talk of the world ? Pray rise and come,

And thou shalt see a hundred fountain leap
Bright in the morning sun, and Nature fair
All night in calm repose now gives herself
To mirth and jollity."

"Another time,
Good mother ! for me it would ill become
To tarry long, while all my comrades wait
Upon the river's bank, whereas we flew

Our pigeons, mine" - "Tis safe," she interposed,
And dragged him by the arm through several gates
And left him at a bright pool's brink and shut
A gate or two and slipt.

And he like one
From midnight slumbers snatched to moonlight bowers
In Persian vales, by some love-sick Peri,
With wonder looked around at scenes the like
He never saw before. All over the park
A hundred fountains flew, with rainbows decked
And full of golden foam ; a Jessamine sea
About him spread, and at his feet a pond
Now one by one her colored lilies closed,
More varied lay the scene beyond, where spread
As far as eye could reach an endless grove.
With raptured eye the prince surveyed the scene
And took his way to where one water broad
Shone in the morning sun, and stood reclined
To a youthful tree that kissed the water's face.

He was a learned youth, and not to him
Unknown the magic realms that poets trod
Before ; and spake to hi n each bird and bloom
Some poetic tale or moral sweet He mused
And musing stood, lost in a world of charms

But lo Presently at his side, the queen,
Her ringlets flying to the morning breeze,
Like water nymph or forest Dryad stepped ,
And looked steadfast with eye unlided like
Some modern mesmerist over his subject,
At that fair prince But he, like one in trance

Mesmeric, stood absorbed
And she advantaged by his absent mood
Stole softly round his neck here snowy arm
And softly thus began, Market thou prince
How now the Lord of Day from every bud
Kisses the sleep away, that blushing wakes
And opes her fairly lids ? The butterfly
Robed in his gandy silks wooes every bloom,
but wooes to quit - reckless wanton he .
And lo that malat twinning as it does
The Kulaya s tall and aged trunk holds up
Her odorous blooms to frolic Zephyr's kiss
In nature all his playful, all his mirth,
And beauteous things to beauteous things are linked "
And here a meaning look she cast at him.
But he a ghastly look returned, and slipped
From her side as if to pluck a lotus

That at the margin blew.
"Softly my prince !
Disturb not so the amours of that pair
Of ruddy geese, from nights' seperation sore,
That lately meet. 'Tis but a dreary waste
This mortal world, unless Love strew the scene
With freshening flowers. And O ! the pain one feels.
That feverish flame that creeps through every nerve -
Not soothed but fanned by Nature's cooling hand -
That anguish deep for one beloved ! Worse than
A brute is he, that having power to soothe,
Lends not his tender aid ! O! save me dear
From yonder black-bee buzzing over the bloom
That thou hast pluckt." She drew behind him close
As if for fear, and threw her arms around
His neck, like frightened fawn behind from bush
Of stately growth. "I tremble Prince," she said
In accents choked within an ivory throat,
"There crept into the hollow of that trunk
A frightful snake. Then carry me secure
To yonder summer house that skirts that lake."
She hung upon his arm, and he led on.
At that gate she looked relieved, held firm
The Prince's hand, and in her turn played guide.
"Lo ! Prince," she said as into a room they stepped,
"Upon these walls, a master pencil's work,
It was a smith of learning great, who was
Much favoured at our court. Him brahmins feared ;
And once my sire in whimsied mood fade him
Draw these. Become they not a bridal gift ?

The art of Love is there laid bare, and if
You read it to the end, why, then, thou learn'st,-
Where love is strong there hearts may wed.
You mark the amourts of that shepherd God
Of million wives ! Did ever a women love
And he not yield to here wish ?"

'Mother ! wrongly
You read the sense of all those wondrous works
Of great Gopal. Didst thou not hear it said
That spirit of God husbands the human souls ?"
As if not hearing, she, "There in those panes
The amorous God a worthy lesson teach.
And saints ! Well, well ! if there is a heart that burns
With love for thee, respect you not examples
They have' set ?"
"I? Certainly not. One e' en
May read the mystic meaning of the stars ;
Make out with daring aim the Maker's writ
On naked skulls, or peep through linkless words
At prophets' hearts ; but who, however great
Of learning, can presume to read the sense
Of acts divine? On commonest things, doubt stamps
Her dismal mark. Why then should one with feet
Unhallowed tread the realms divine ? "

"Well, prince !

If logic strange like this, befitting more
The broken hearts of forest bowers, should come
From youthful beauty, why then, may not our sex
Petition the Gods against the make of toys
Useless like us ! The sprightly shape belies

These monkish texts. But I shall preach
Thee now upon a different theme, that must -
If thou art the rock that mocks the iron's edge-
Go home directly to the heart." "This then,"
She said, removing a screen that careful hung
Upon a drawing drawn to human size,
"This then the text on which was vileness played -
Vileness and grim perfidy by a king -
One, not less worthy than thy sire"
He started back, like one that meets at night
Some frightful shape, while from his lips escaped,
"Undone ! Undone ! The image over the wall
To echo seemed. Speechless he stood, and not
The motion least his form betrayed, as if
The picture walked out of its frame. So like
Were they ; for it was his. "And knowest thou prince,"
She said, "the story of this piece which strikes thee dumb
With such a perfect beauty that, except
Within thy glass, I trow, you never met ?
At least I didn't : and so when first my eyes
Lighted upon this drawing, which thy sire
Sent as the bridegroom's - and falsely sent -
My very heart did weep for joy, and took
The image in. Since then the vision sweet
Haunted my thoughts, till last brought to this Court.
Whom did I meet within the bridal room ?
Oh ! Vilely done - thy sire! - and at his sight
Failed joy from me for ever. They say thou art
A man of tender heart; now make amends
For sins thy sire has done, or else no more

Can ! I endure the pangs of fruitless flame
For thee
He tried to speak, but anger choked
His breath, and, muttering something, Die than slip
From right He moved to walk away, but she
Caught Sarang by his cloak, which he, in haste
To fly, left in her grasp, and through the park
Over flower and plant like whirlwind passed and climbed
The garden wall and jumped him down And there
With sweep majestic flowed Godavary's stream.

He stood a moment on its bank, while rolled
Within his brain, like to a horrid dream,
The events late A moment cast a crazy look
Upon the stream below, and, as if it were
Oblivion s flood, dashed into the river and reached
The other shore

PART II

The noon was far advanced, the monarch left
The tents, and sought where freshening to the eye
The forest trees a shady bower made.
Wearied with morning s mirth, all nature sank to rest
And not the slightest stir was there, save where
The streamlet gurgled over the distant slope,
And butterflies, like the spirits of the wood, among
The foliage moved And there he laid him down
Upon the grass, and wearied with the chase
Soon sunk to sleep and dreamt

It was moonlight
And with his queen beloved. long through the park
He walked in converse sweet, till when he reached
The summer house, and like a baby held
Her in his arms, a hideous shape came O er her
And he dropped her in fright, and there was blood,
And broken limbs lay strewn upon the floor"
He woke in fright, and passing hastily
On to the tents, he cried ' to horse" and rode
Away.
But how was she the object dear
Of all his anxious thoughts ? She when the prince
Ran roughshed over the park like a wild colt
And left the cloak behind, felt like a lover who
In dream obtains his lady's wished embrace
But walking feels the pillow in his arms.

Sorely distressed she felt and from her eyes
Rolled down big drops. In silent grief awhile
She stood, and in her heart the feelings changed
To wounded worth, and anger next followed ;
But revenge last took possession of her heart.

She leaned upon the gate and thought on what
To do ; cried, "He shall rue;" and tore as mad
Her costly robe, and broke her bangles O'er
A post, and, as to lock her thoughts in sleep
"Gainst every feeling soft, emptied a glass
And lay upon the floor.

But when she woke
It was night. She rose not, but still with face
Pillowed on crossed arms, she brought to mind
The events of the morn, till coming where
The prince with countenance stern contemptuous looked
On her and turned away, her bosom burned
Once more with dire revenge, and in the fit
She like a fury lifted up her head ; and saw
The king seated beside her, anxiously
Looking over the prostrate form before.
The Queen at once withdrew her face and dropped
It over again upon her crossed arms.
"What means the girl," he said, "this torn robe
And broken bangles strewn upon the floor !
And why withdraw thy face in haste, as if
You saw some hateful fiend in me? Is there
No better bedding than a floor ? Arise

And speak ! for me the riddle is hard to read."
But when he held her arm to lift her up,
"O ! touch me not my lord," she cried, "I am fouled,
Fouled by a stranger's touch within *thy* house,
Like harlot slighted. Ah ! 'tis woman's fate
To be every ill." "Slighted and fouled !
And who the wretch that touched ? for by my life
Tomorrow's morning shall not see him whole !"
"Vow not so, King ! for why should one be blamed
That fate decreed me this ? First brought my guile,
I have to brook indignity in the Court.
This morn, thy son, knowing you gone to hunt,
Came with the story of a pigeon fled :
Desired to see my park, and in this place,
This very place, laid violent hands on me;
Said I was once his bride destined, and spoke
Of love, but when I, drawing yonder sword,
Prepared to die rather than yield to his wish,
He like a coward fled, and left me here
Distressed. I am defiled and thee but ill
Befit ! Henceforth an ascetic shall I live
In forest caves secluded from the world,
But harm him not, thy son, for it is my fate
And not his fault." "Enough," he said, and walked
With haughty steps away.

It was the time
When, from their haunts, deities to shrines return;
And stars slip out from heaven's azure vault
Where on their silver thrones through all the night

A heavenly choir they keep; and beasts of prey
Completely wearied with their fruitless search
Homeward retrace their cautious steps Twas then
Upon a rock beneath a forest lime
That with a thousand eyes her fragrance wept,
Loud wailing lay, in agony deep, a prince
With severed legs and arms, and none was near
Except the workers of the deed who watched
With heavy hearts from distance over the scene,
But who you shape that like a shadow walks
The nighted wood? Some ghost whose haunts disturbed
The prince s wail? Oh no! it is the saint
Whom oft at early morn the woodman meets
Crossing with speed of wind the forest tracts
Has he then heard the prince s cry? He did,
And is presently at his side. ' Alas!
Innocent prince', he cried, and from his pot
Sprinkled the holy water over his form
At once the bleeding stopped, and, in his arm
Holding the swooning prince, the holy saint
Windswift over forest flew

CONCLUSION

The sun has set, but, linger yet his rays
Over the odorous heights of eastern peaks,
Where, stopping in her thoughtless speed, the fawn
With baby-wonder eyes the setting day,
That, twitching now his mantle bright, walked down
The slopes of the western mount. The forest lay
In all its twilight grandeur robed in shades

But who be she that like a goddess sat
Upon a rock that edged a noiseless stream
And sh plike rose amidst a leafy sea?
All clad in purest white: one diamond lace
Alone adorned her neck and dangling rested

Over her fairy breast. Long did she trace
With thoughtful eye the evening evolutions
Of earth and sky, while each image that graced
Her orbs wooed back some relic of the past
Or golden thoughts that blossomed in her breast.
Softly she rose from reverie and withdrew
Her palm from, neath her rosy cheek, and touched
A VIN with flowerets decked, and charmed the wood :-

Chorus: *With power and pelf so falsely fair*
The world is all to thee ·
O speak no more ; O speak no more,
The world is not fuor me.

With tempting hues the lilies blow
Upon the Lake of Life ,
But all below, unseen they grow
The weeds of sin and strife.

The plant of wealth on guile is grown
And watered is with sin;
The craft of power on blood is built
Its sails are puffed with din.

O not to me that power and wealth
O not to me the world ;
In muddied streams there life doth flow
And vapours dim are curled.

Mine be these woods, these hills, these dales,
Mine be the crystal stream,
Like wild bird in these happy vales
A happy heart I roam.
The prince that was by me undone
Lives in the cave below ;
His limbs would all be whole again
In dozen moons or so

I tend him like a mother true
It is a joy to me ;
The holy saint of wondrous powers
Says Gods have forgiven me.

And when the prince is strong and whole
And to his Raj shall hie ;
My loved lord the king of kings
Will come and live with me.

And here bedside this pleasant stream
A home we'll build of straw;
And bright-blue-eyed and rosy-smiled
Shall creepers deck it a'.

And here relieved from worldly cares
His easy head shall rest ;
Though spurred by fate from faith it's strayed
Upon this dear breast.

And in the noon the gentle winds,
Shall make us flower beds meet,
And little fawns with fishy eyes
Shall frolic at our feet.

As oft I pass the twilight lake
I spy the naiad fair ;
Like lightning over the dark-blue skies
She sinks her then and there.

But I shall hide behind some brake
When moon is shining bright,
When she to ripples walks the lake
With tread so airy light.

Then half above the water's face
The naiad glides along
Planting among the furrowed waves
Her lilies bright and young.

***

The Telugu Composition Controversy
Minute of Dissent

Minute of Dissent

[N.B.: *The resolutions passed by the committee at its sittings of the 2nd of August and the 6th of September were numbered separately. The report of the majority of the sub-committee quotes numbers without specifying dates; but it is evident that the numbers refer only to the resolutions passed on 6th September*].

1. dissent from the views of the majority of the sub-committee consisting of Messrs. Venkataraya Sastriar and K.V. Lakshmana Row. They stuck to the position which they had all along occupied and showed no disposition to come to any common understanding with the Modern School.

2. An examination of the lists which they prepared and the covering report clearly show that far from entering into the spirit of the second resolution, they tried to get behind it. The report reopens discussion on the principle of the resolution, lays down conclusions at variance with it, and winds up with an appeal in favour of a school of prose with which Mr. Lakshmana Row may be particularly identified as the editor of the *Vijnanachandrika* series.

3. The lists were drawn up not in accordance with the amendment proposed by Prof. Rangachariar, accepted by me as proposer of the resolution, and passed by a majority of the committee, but in accordance practically with an amendment proposed by Mr. J. Ramayya Pantulu and seconded by Mr. K.V. Lakshmanarow which was lost. The latter amendment was "that the words 'in standard literary Telugu' be inserted between the words 'from' and 'be classified." The same amendment was proposed by Mr. G. Venkataranga Row and seconded by Mr. Venkataraya Sastriar at the meeting of the 2nd of August, fortified by the additional clause "it being understood that no form not sanctioned by literary usage be permitted." In fact, the second resolution as modified by Mr. Ramayya Pantulu's amendment was one of the draft resolutions which Mr. Venkataranga Row placed before the reconstituted committee on the first day of its meeting.

4. The language of Prof. Ranga Chariar's amendment was clear, and the speech with which he introduced it, left no room for doubt. He mentioned 'వస్తాడు' (*vastadu*) as an instance of 'polite speech prevailing among the educated Telugu people.' The very fact that Mr. Ramayya Pantulu's amendment was lost showed that the sense of the committee was against the exclusion of all polite forms which did not conform to the grammar of the literary dialect or the usage of the poets.

5. As Prof. Ranga Chariar explained to the committee, the syndicate felt that the literary dialect in each of the principal Dravidian Languages had diverged too far from polite speech and thought it desirable to bring them closer together by 'fixing if possible a standard of colloquiality, in vernacular composition. Committees were constituted to carry out this object. As defined by the syndicate, "to seek to establish a standard of colloquality in composition for each language" was

the primary function of the committees. Mr. Lakshmana Row evidently picked up the term colloquiality from the syndicate's refernce in this connection and utilised it to coin a nickname for the modern school. His memorandum on modern standard Telugu prose which was circulated to the members of the Telugu committee, is a violent attack on what he calls the colloquiality school and contains a warning to the University not to lend its support to this 'New School.' The views of the memorandum are the views of the sub-committee's report and its classification of forms is practically the classification adopted by the sub-committee.

6. When he moved resolution 6 of the 2nd of August, Mr. Lakshmana Row expressed solicitude to adhere to the letter of the Syndicate's reference. But in framing these lists he disregarded the spirit of the Syndicate's reference and the instructions conveyed in resolutions 2 and 3 of the committee. The majority report clearly states that "the sub-committee have classified the grammatical forms into archaic and current." By *grammatical* Mr. Lakshmana Row means conforming to the grammar of the old literary dialect. Here his memorandum comes to our help. There he says "when I say grammar and grammatical forms I mean the traditional grammar of the Telugu Language and the forms sanctioned by it and employed by modern popular prose writers like Viresalingam and Lakshminarasimham."

7. So the majority of the Sub-committee have dealt only with forms which have been employed by a certain school of contemporary prose writers to which they belong, and forms which have the sanction of 'traditional grammar.' They ignored the second part of Prof. Ranga Chariar's amendment which extended the classification to the polite speech prevailing among the educated Telugu people ; and they gave a restricted meaning to the word literature in the first part.

8. The Sub-committee was required to classify forms into *current* and *archaic*. The currency or archaic character of any form is a question of fact, and facts are not altered by individual prejudices or predilections. In the majority report there is no discussion of facts. Both Mr. Venkataraya Sastriar and Mr. Lakshmana Row had, no doubt, opposed the second resolution; but I presume, Prof. Ranga Chariar hoped that the members of the Sub-committee would loyally attempt to give effect to the 2nd resolution laying aside, for a moment, their allegiance to opinions to which they were committed in the past, or to their literary work which was moulded on those opinions. But it was only natural and right that the majority of the Sub-committee gave expression and effect to their own convictions.

9. It was equally natural that they should cast about to find some justification for their procedure. They resorted to the expedient of reading the 4th resolution into the 3rd resolution, and so reading, they hoped to be absolved from all obligation to admit into their classification polite spoken forms which do not conform to 'accepted grammar.'

10. The third resolution clearly defined the scope of the Sub-committee's work which was to "prepare a list of archaic and current forms" in accordance with the second resolution and there is no mention in it of the 4th resolution. The 4th resolution was brought up after the 3rd resolution had passed, and if the former were meant to regulate the classification set forth in the 2nd resolution, Prof. Rangachariar who moved the 4th resolution, would have introduced into it a clause to that effect. As I can understand it, the 4th resolution has application only to slang and other *similar* forms ; that is, to non-polite forms which may be described by the Sanskrit word అసభ్య. If, on the other hand, it was meant to exclude all forms except Mr. Lakshmana Rao's 'grammatical forms,' then the 2nd clause of Prof. Rangachariar's amendment to the 2nd resolution would be purposeless.

But as I have shown above, the meaning of the 2nd resolution is abundantly clear, and any attempt to get round it must fail. The form వస్తాడు which Prof. Rangachariar instanced as an admissible polite form stares the majority of the Sub-committee in the face and there is no escaping it.

11. The report of the majority of the Sub-committee is vague. It does not formulate or discuss a body of principles to govern the classification of forms. I asked them to define the terms *current* and *archaic*. Mr. Lakshmana Rao showed a disinclination to commit himself to definitions. I then handed in a slip of paper with the following question engrossed upon it :

"What is the meaning of the words current and archaic when applied to the literary dialect?"

Mr. Lakshmana Rao told me that his report answered my question.

12. In the report there is no attempt at definition; nor can we gather from it in what sense the writers used the terms *current* and *archaic*. Thay have, however, defined *spoken language*. "By the spoken language the Sub-committee understand the deliberate speech of the educated classes of the higher order of society, in the Telugu Country as a whole, and not the speech either confined to any particular area or to particular clan or tribe."

13. 'Telugu Country as a whole' is another instance of the majority bringing up a lost point. When Prof. Rangachariar proposed his amendment to the 2nd resolution, Mr. Ramayya Pantulu suggested the addition of the words "in the whole of the telugu country" or words of similar import. Prof. Rangachariar declined to accept the suggestion. But that lost suggestion was to govern the classfication of forms in these lists.

14. The majority claim to have striven to "establish harmony between the spoken and written languages." *To establish harmony* is a convenient metaphor but it is not very informing. Whatever it may mean, this harmony has been attained here by strongly circumvallating the literary dialect.

15. In the past, non-literary forms used to attain affiliation from time to time though very sparingly. The process was due in some cases, to the inadvertent blunders of old poets ; but more often, it was due to the conscious sanction of writers whom metrical exigencies drove to violation of precedent. Later grammarians and rhetoricians accepted those blunders and violations as authoritative precedents. But this process is now to cease at the bidding of the majority. Their report says "any further attempt to introduce spoken forms into the literary dialect will certainly hinder the growth of a dignified healthy prose literature." The word *further* may seem to imply that the Sub-committee propose to give the literary dialect a fresh accession of non-literary spoken forms to any appreciable extent. But an examination of the lists shows that only one solitary 'ungrammatical form' has struggled into the sacred precincts. It is the emphatic particle ఏ (e) followed by the affirmative particle ను (*nu*) in the case of two demonstrative pronouns వాడేనా (*vadena* = Is it really he?), వీడేనా (*videna* = Is it really this man?). This use of the particle 'nu' is not recognised by traditional grammar. The corresponding literary forms would be వాడేయా (*vadeya*) and వీడేయా (*videya*). Considering that the difference between the two pairs of forms is confined to a single letter, the concession is wondrous small ; and I fail to understand why for its sake an important rule of grammar of the literary dialect should have been violated.

16. Let us try to realize what exactly is this spoken language with which the majority of the Sub-committee have shown a solicitude to harmonize the literary dialect – this spoken language which is used in the Telugu Country as a whole and is not the speech either confined to any particular area or to particular clan or tribe. Here Mr. Lakshmana Rao's memorandum must again come to our help. It says "the contention that all the *gramya* (non-grammatical, dialectal and slang) forms are to be found current in every part of the country seems to be a gross exaggeration. I doubt if more than half a dozen common forms, foreign to grammar, could be thus collected." So the spoken language of Mr. Lakshmana Rao resolves itself into half a dozen forms or so. Even on this limited field, Mr. Lakshmana Rao does not feel on firm ground. For, he opines that "until a linguistic survey is undertaken and completed we shall have no reliable data to arrive at a conclusion as to the universal existence of any forms."

17. It may be pertinently asked how did Mr. Lakshmana Rao manage to fill column *current* in his lists with more than two hundred forms when he did not feel sure what forms were really *universally* current in the Telugu Country? Mr. Lakshmana Rao has kept us in the dark as to the process by which he determined the universal currency of his current forms : particularly of the two ungrammatical forms above quoted and of four individual non-literary words he has admitted into his current lists, namely,–

ఎనిమిదిమంది, తొమ్మిదిమంది, తొమ్మండుగురు, తోవ.

One important grammarian Mr. Arden who treated also the dialectal variations of the Ceded Districts does not include the first two among current forms; on the other hand, he lays down a principle according to which they would be incorrect even in Spoken speech : "Masculine and feminine cardinals use a different form from the *neuter* cardinals; but in common conversation these forms are only used as far as the number *nine*. After the number *nine* the masculine and feminine cardinals are expressed by the neuter cardinal forms with the word మంది *persons* added to them."

18. The forms ఎనిమిదిమంది and తొమ్మిదిమంది are not generally current in this part of the country. I have not met with them in current literature, not even in the literature written in Modern Telugu. So Mr. Lakshmana Rao's condition of affiliation fails in respect of forms which he himself has countenanced.

19. Currency in every part of the country and in every section of the community is a utopian standard which brings a smile to one's lips. Its utter impracticability is amusing enough ; but the test of exceptional currency comes with a bad grace from persons who are wholly in favour of literary forms which have no living currency and which have to be learnt with conscious effort. They are so remote from life on account of their archaism and artificiality that they produce a comic effect when imported into actual speech.

20. If there are any grammatical forms which have a wide currency in the Telugu country, I may say, almost universal currency, it is the verbal forms in which the conjunct consonant స్త (*st*) occurs, of which వస్తాడు (*vastadu*) is a typical example. Even according to his own principles of standardization which are not, however, laid down with much clearness or consistency, Mr. Lakshman Row should have admitted them into his lists. In the absence of a linguistic survey we are not altogether helpless in determining questions of general currency. Modern conditions of life have set on foot migrations on an unprecedented scale. Courts, Schools, Colleges and Offices are places where local peculiarities of speech of different Districts and different sections of society are represented. The Railway is a School of dialects. The serious student of language does not lack opportunities of investigating dialectal variations. There is also an abundance of recorded evidence of the speech of various districts. To show their ubiquity I quote verbal forms in స్త (*st*) picked up at random from my own collection of books and manuscripts.

(i) In 1868 Major T. G. M. Lane, Telugu Translator to the Government of Madras, published by order of the Secretary of State for India, 'a collection of official documents in the Telugu Language consisting of Urjees and other papers filed in Courts of Justice for the use of condidates for the Indian Civil Service. They were collected from every district of the Presidency except Ganjam and Kurnool.

Vizagapatnam	Godavari	ishna	Nellore
ప్రార్థిస్తూవున్నాను	ప్రార్థిస్తూవున్నాను	ప్రార్థిస్తూవున్నాను	చేస్తూవుండవలసినది
చేస్తూవున్నాను	తెలియవస్తూవున్నది	శిక్షచేయిస్తామని	చేస్తూవున్నాను
చెల్లిస్తువుండగా	చేస్తున్నాను	పంపిస్తే	చేయిస్తేనేగాని
సంచరిస్తూ	చేస్తే	వస్తువురావడం	వసూలు చేస్తూవచ్చేది

పంపిస్తే	విశదపరుస్తూవున్నాను	చేస్తూరావడం	విశదపరుస్తున్నాను
చేయిస్తాను	చేయిస్తే	సోదాచేస్తే	చెల్లిస్తానని
	పంపిస్తూవుండేలాగు	కలగచేస్తున్నది	యిస్తారని
	తెలియవస్తూవున్నది	ఇప్పిస్తే	తీసికొనివస్తూ .
	విచారిస్తే	చూస్తూవున్నారు	జరిగిస్తున్నాను
		చేస్తూవున్నారు	చూసూవున్న
		తెలుస్తుంది	తోస్తున్నది
		వెతికిస్తే	పోస్తూవున్నందున
		అనుభవిస్తూవుండగా	జరిగిస్తున్నారు
		చేయిస్తే	వస్తూవుండేయడల
		చేస్తున్నాను	తెలుస్తున్నది
		చేస్తూవున్నాడు	చూస్తే
		వ్రాయిస్తూ వున్నందున	చెల్లిస్తున్నారు
		ప్రార్థిస్తాను	
		ఇస్తాము	
		ప్రార్థిస్తున్నాను	
		చేస్తే	
		చూస్తే	
		తెలుస్తున్నది	
		వ్రాస్తూవున్నారనిన్ని	
		చేయిస్తాను	

Caddapah	Be ar	North-Arcot	Ch ng eput
ప్రార్థిస్తున్నాము	ప్రార్థిస్తున్నారు	ప్రార్థిస్తున్నాను	దయచేస్తున్నారు
ప్రార్థిస్తున్నాను	అనుభవిస్తూవున్నాను		
చేస్తున్నాను	ప్రార్థిస్తూవున్నాను		
చేస్తున్నాడు	వస్తున్నది		
విన్నవిస్తూ	చేస్తే		
పరిశోధిస్తే	తోస్తున్నది		
చూస్తే	యెత్తివేస్తున్నదని		
ఖాయపరుస్తూ	యిస్తూవున్నట్టు		
అగుపరుస్తాము			
రుజువుపరుస్తున్నాను			
చెల్లిస్తాను			
కనపరుస్తూ			
దావాపరుస్తూ			
మనివిచేస్తూ			
వర్తిస్తూ			
విశదపరుస్తూ			
కాస్తూవున్న			
వర్తిస్తున్నాను			
తెలుస్తున్నది			

( ) At one t me trans at ons of acts n the Fort St George Gazette were n modern Te ugu n the trans at on of the nd an Lim tat on Act No XV of 1877 the form వ్యాపిస్తున్నది (*vyapistunnad*) apears n the tab e of contents From the body of the trans at on p ck up at random the fo ow ng forms

The second is a translation of 1881.

వస్తూవున్నాను; నడుస్తూవుండిరి; చెల్లిస్తూ; వేస్తూ; ఇస్తూవుండెను; కాల్చివేస్తూవుండిరి; చేస్తున్నారు; చేయిస్తూవున్నారు; నివసిస్తున్న; ప్రవేశిస్తిని; చేస్తిని; చేస్తాను; కాస్తూవుండిరి; వాయిస్తువుండెను; కట్టిస్తాను; చేస్తిరి; యిస్తాను; చేస్తివి; చేస్తే; అజ్ఞాపిస్తివి; చేస్తూవున్నాను; పిలుస్తున్నాను.

The third is the translation of 1890.

వస్తూవున్నాడు; చేస్తూవుండిరి; పుట్టిస్తూవున్నావు; మేపిస్తిని; నరికివేస్తిని; చేస్తిని; శిక్షిస్తిని; ప్రకటిస్తూవున్నాను; నీవు వస్తివో.

(iv) The leading periodicals are admitting into their columns contributions in Modern Telugu and the lead in this respect is taken by the Krishna Patrika which publishes every week racy paragraphs on current topics in Modern Telugu.

(1) Vivekavalli (Chicacole), December 1912.

వస్తాను; చస్తారు; చేస్తాడు; చేస్తారు;

(2) Desamata (Rajahmundry) 5th November 1913.

వస్తున్నాను; వస్తూవున్నారు; వస్తున్నావు; చేస్తున్నాము; చిత్తగిస్తునేయున్నాము.

(3) Krishna Patrika (Masulipatam) 1st Nov. 1913.

వస్తారు; వస్తుంది; వస్తే; పోస్తున్నారు; చేస్తున్నాము; చూస్తున్నారు; నిర్బంధిస్తారు; విధిస్తారు; గడిస్తుంటే.

(4) The Gnanodaya (Masulipatam) 1st Oct. 1912.

తోస్తుంది.

(5) Andhra Bharati (Masulipatam) September 1912.

మఱిస్తే; వ్రాస్తే; వ్రాస్తాము; చేస్తే; మన్నిస్తే.

(6) Hindujana Samskarini, the journal of the Sadharana Brahma Samaj. The following forms appear in the Summary News of the last month (June 1891).

చేయిస్తూ; చూస్తూవచ్చేది; యిస్తామంటే; చూస్తూవుండగా; చేయిస్తే; చేయిస్తామని;

(v) The literature which has the widest circulation among the people, far wider than any literature in the Poetic dialect consists of tales, stories, ballads, songs, etc.

(a) Stories

(1) Chardervish by Yerramilli Mallikarjunakavi which went through many editions from 1863 to 1912.

చేస్తాము; చల్లారుస్తున్నాడు; రెట్టిస్తున్ను; వినిపిస్తే; విశేషిస్తున్నవి; చూస్తే; చేస్తే;

(2) Rechukka and Pagatichukka.

వస్తాను; వస్తూవున్నవాడు; చేయిస్తాను; వేస్తాను; చేస్తాము; యిస్తాను;

(3) Sukasaptati.

వస్తూవున్నాడు; వస్తిని; వస్తే; వస్తివి; వస్తున్నారు; వస్తున్నాము; వస్తున్నాను; వస్తూవున్నాడు; వస్తూవుండగా; వస్తిమి

(4) Kasimajililu

వస్తిని; తేలుస్తాడు; చేస్తాము; చేస్తే; యిస్తారు; యిస్తాను;

(b) Ballads and songs of ladies

(1) Kuchhala katha.

వస్తిని; వస్తినా; వస్తుంది; వస్తేగాని; యిస్తిని; కనిపిస్తిని

(2) The Ellore collection of women's songs, 2 volumes.

వస్తాడు; యిస్తిని; వస్తిమి; తెస్తా; వస్తాడు; తినుపిస్తున్నావు; కోస్తే; వస్తే; వస్తిని; చేయిస్తిమి; యిస్తామనిరి; యిస్తాను చేస్తాను; చేస్తూవున్నాడు;

(c) Ballads of wandering Minstrels

(1) The Siege of Bobbili. A Bazaar edition of February 1910. In pages 4 & 5.

తెప్పిస్తున్నాను; చూస్తాము; గెలిస్తే; వస్తున్నారు; తెస్తాము; వస్తూ వున్నాడు; విడుస్తాము.

(2) The Siege of Bobbili, a manuscript copy in my own collection. In 2 pages are found,

వస్తాము; యిస్తాము; యిస్తాము; యిస్తాము; యిస్తారు; వస్తాను;

(3) The story of Balanagamma. In two pages are found,

యిస్తేను; తెస్తాను; పలకరిస్తినా; చేస్తే; చూస్తూ

(4) Tho story of Rama by Parvati Vardhana and Annapurna.

వస్తావా; యిస్తాను; తలస్తిమి; యిస్తురు;

(5) Palnati Veeracharita; a manuscript in my own collection.

తెస్తివో; చేయిస్తి; చూస్తిని; వస్తిమి; చేస్తే; తెస్తిని

(vi) Mackenzine collections and other local records

(1) The chronicle of Kondavidu. In one short page

నడుస్తూవున్నది; వస్తేను; వస్తూవుండు; రక్షిస్తూవున్నాను; నడుస్తూవున్నది; నడిపిస్తూవున్నాను; నడిపిస్తూవున్నాము

(2) The chronicle of Barabatti in the Cuttuck Province. In one page

వస్తే; యిప్పిస్తాను; అనుభవిస్తూ; చేస్తూవున్నాడు;

(3) Mackenzine collections. Local records vol. 4. The History of the Pusapaties.

నడుస్తారు; వస్తూవుంది; అగుపరచనిస్తిరి; చేస్తాను; మందలిస్తే; చేస్తూవుండగా; వస్తుంది; అనుభవిస్తూ

(4) The Kayfiyat of Kokata in the Ceded Districts.

నడుస్తువుండెను; చేస్తూవుండగా; నడిపిస్తూవుండెను; ధారపోయిస్తిమి

(5) The Kayfiyat of Srikakulam in the Krishna District

చేస్తువుండగా; వస్తాను; చేస్తూవుండే; చేస్తూవున్న; తెస్తే; యిస్తే; చూపిస్తా; క్రీడిస్తూవున్నాడు; అగుపరస్తాను

(6) The annals of Handeh Anantapuram in the Anantapur District Published by Brown. In one page

చూస్తూవుండగా; యిస్తే; నిలుస్తున్నాను; చేస్తూ; చేస్తువున్నంతలో

(vii) (1) Dramatic Literature. Modem Telugu enters into many dramas. In this respect Rao Bahadur K. Veerasalingam Pantulu Garu takes the lead. Modern Telugu enters largely into the first three

volumes of his collected works. I cull the following forms from the speech of Brahmin Pandits in the origional drama Brahma Vivahamu Vol. 2.

వస్తుండి; చేస్తూవున్నారు; తెలవిస్తూయున్నారే; విచారిస్తే; వస్తాము; తెలుస్తుంది; వస్తాము; లభిస్తుంది; చేస్తాడు

The play bristles with such forms.

(2) Mr. J. Hanumanta Rao's Susena Vijayamu.

యిస్తే; యిస్తాను; చేస్తారు;

(3) Mr. R.V. Subbarao's Varasulkam

అనుభవిస్తారు; విసర్జిస్తూవున్నారు; ఏర్పరిస్తే; వరిస్తుంది; భోంచేస్తున్నారు;

(4) Ushaparinayamu by Dronamraju Sita Ramarao of Rajahmundry.

చేస్తుంటే; చేస్తుంది; యేడిస్తే; చేస్తాను; అణుస్తాడు; చెప్పిస్తాను

(5) Rukmangada by Mr. N. Suryanarayanaswamy

సంతోషిస్తాము; వుడికిస్తాను; అరగదీస్తున్నాను;

(6) Kulasekaracharitramu by Aryasomayajulu Lakshmi Narayana Sastri garu.

వస్తున్నాడు; తెలుస్తుంది; వస్తున్నాము; నేస్తారు; చేస్తారు;

(7) Suniti Devi charitramu by Valluri Bapiraju Pantulu Garu.

వస్తారు; ప్రార్థిస్తున్నాను; చూస్తే; చేస్తే; పంపిస్తాను; ప్రయత్నిస్తాను;

(8) Vidhileka Vidyudu by Mr. M.V. Venkatachala Ayya.

దయచేస్తారా; సంతోషిస్తానండి; వస్తానండి; వస్తుందండి

For forms in స్త (*st*) in the dialects of the lower classes and in Musselman Telugu see the last mentioned play, Prataparudriyam of Mr. V. Venkataraya sastriar and Bobbili yuddhanatakamu of Mr. Sripada Krishnamurty[sastry].

(9) Apavadatarangini by the Zamindar of Polavaram. In one page

బాగాయిస్తారా; అప్పిప్పిస్తారని తోస్తుంది; పిలుస్తున్నారు; చేస్తాను; చేస్తూవున్నావు

(10) Palleturla Pattudalalu by Tirapati Venkatakavulu

వస్తున్నది; వస్తుంది; వస్తున్నారు; వేస్తారు; వస్తే; లేస్తారు; స్మరిస్తారు; కాలుస్తూవున్నారు

(11) Tahasildar Vesya Prahasanamu by Mr. B. Surayya. In one page

పనిచేస్తాము; వస్తుంది; చేస్తారు; పిలిపిస్తాడు; యేడిపిస్తాడు

POPULAR POETRY

Vemana's Verses. Book 2, verse 43 కప్పిస్తివి Brown's Edition.

Kuchimanchi Jaggakavi Chandrarekha vilapamu.

వస్తాడు; తెస్తాడు; యిస్తాడు; చస్తాడు

Venugopala Satakamu

యిస్తి; వస్తు; వాస్తు; అమ్మిస్తి; దర్శిస్తి

SCHOOL BOOKS AND BOOKS OF GENERAL INTEREST

(viii) (1) Telugu first book of the Christian Vernacular Educational Society for India 1876, 9th Edition 5000 copies. Total copies 35000.

వస్తాడు; వస్తున్నది; చేస్తున్నాము; వస్తున్నది; చేస్తున్నది; చేస్తున్నాడు; చూస్తున్నాడు; అరుస్తున్నది; సకిలిస్తున్నది; గర్జిస్తున్నది; కూస్తున్నది

(2) Geography of the world by Mr. George Beer, 1852 A.D.

కాటువేస్తారు; గీసివేస్తారు; కాపురముచేస్తున్నారు; పిలుస్తారు

(3) The habits of animals 1855

కాస్తూ; చేస్తూ; కూస్తున్ను; ధ్వనిచేస్తున్నూ; యిస్తున్ను

(4) First standard Arithmetic. C.V.S. 1876

చూపిస్తూ; ఇస్తుంది; తెలియచేస్తుంది

(5) Arithmetic 1848

సరిగావస్తే; పంచియిస్తే; చేస్తే; పంపకముచేస్తే; బాగాహరిస్తే

(6) The English Instructor No. 1. For the use of English schools in the Telugu country

యిస్తాడా; తోస్తుంది; చేయిస్తాడు; రక్షిస్తాడు; శోధిస్తున్నాడు; ప్రకాశిస్తున్నాడని

(7) First lessons in Telugu by Col. Rogers. The text rendered into Telugu from the Tamil Kathamanjari by Maddali Lakshmi Narasayya pantulu, 1880. In half a page

యేడుస్తున్నాడు; వాతవేస్తే; యేడుస్తాను; ఆడిస్తూ; చేస్తూవుండెను; యేడుస్తావు

(8) New Testment stories.

అనుభవిస్తూ; ధూపమువేస్తూ; చేస్తూ; తృణీకరిస్తారు; అందిస్తూ; నిద్రిస్తూ; నశిస్తున్నామని; యిస్తున్నాడు; యేడుస్తూవుండెను; వుపదేశిస్తూ

(9) Kasiyatra charitra by Yenugulu Veeraswamy. In two pages

వస్తూ; భక్షిస్తూ; వస్తున్నది; గరిహిస్తూ

(10) Brown's Telugu Reader.

వస్తాడు; వస్తాము; వస్తిని; వస్తున్నది; వస్తూ; వస్తే; చేస్తాను; చేస్తిమి; చేస్తారా; చేస్తిరో; చేస్తివి; చేస్తున్నారు

(11) Morris Telugu Selections. In one page వేస్తారు; వస్తున్నవి; (thrice) వస్తున్నారు; తీస్తాము; చేస్తారు

(12) Ramadas Bandikhana. కట్టిస్తి; చేయిస్తి; చేస్తి

OLD MANUSCRIPTS

IX. 1. Telugu commentary on Andhra Sabda Chintamani, a standard grammar (from Mr. B. Sashagiri Rao's collection) ఇంచుగాగమమువస్తే; వక్ష్యమాణసూత్రముచేత, ఉజ్జ్ వస్తే

2. ప్రపన్నపరిత్రాణం Prose Southern Vishnava Literary Telugu పెరుమాళ్ల యొక్క తిరునామము వుచ్చరిస్తే

(3) Rangarat chandamu, a standard work on prosody.

ప్రస్తరిస్తే; ప్రస్తరించివేస్తే;

(4) A commentary on Raghava Pandav yam

విహారము చేస్తూవుండెనని ప్రకాశిస్తూవున్న

X PROVERBS

పుణ్యానికి పుట్టిడిస్తే పిచ్చుకుంచమని పీకులాడినట్టు
గొడ్డువాడు గొడ్డుకేడుస్తే గొడారివాడు తోలుకేడిచాట్ట
కొండనాలికకు మందువేస్తే వున్ననాలిక కూడా వూడిపోయిందట
చదవేస్తే వున్నమతికూడా పోయిందట
గాలి వాన వస్తే కధే మానిపోయెను
సన్నికల్లు దాస్తే పెళ్లాగిపోతుందా
చుట్టమై చూడవస్తే దెయ్యమై పట్టుకున్నాడు
చింతచస్తే పుల్లచస్తుందా
తానొకటి తలిస్తే దైవమొకటి తలిచాడు
నేడు చస్తే రేపటికి రెండు
దివ్వ తేరా దిగనేస్తాను
పచ్చగడ్డివేస్తే భగ్గుమంటుంది
పది రాళ్లువేస్తే ఒక రాయైనా తగులుతుంది
రాజును చూచిన కళ్లతో మొగుడ్ని చూస్తే మొత్తాలని బుద్ధి
కత్తివాటువేస్తే నెత్తురులేదు
ఆవలిస్తే పేగుల్లెక్కడతాడు
తివ్వతీస్తే డొంకంతా కదుల్తుంది
రాజుతలిస్తే గాజు గంబాలకేం కొదవ
కా ́ల కార్యం గంధర్వులే తీరుస్తారు
కాలికి వేస్తే మెడకి మెడకి వేస్తే కాలికి
కురూపీ యేం చేస్తున్నావంటే స్వరూపాలు లెక్కపెడుతున్నానన్నాడు
ఆకలేస్తే రోకలి మింగు
కొంపతీస్తివా రామన్న అంటే అందుకు సందేహమా అన్నట్టు
యేట్లో వంగలు కాస్తాయా అంటే కాస్తాయి అన్నట్టు
నువ్వు దంచు నేను పక్క లెగరేస్తాను
ఒకరి కలిమికి యేడుస్తే ఒక కన్నుపోయింది తనలేమి కేడుస్తే రెండుకళ్ళూ పోయినాయి
బళ్ళు వాడలమీద వస్తాయి వాడలు బళ్లమీద వస్తాయి
కర్రవంక పొయ్యి తీరుస్తుంది

Most of those proverbs are taken from A co ect on of Te ugu Proverbs by capta n M W Carr 1868)

XI. LINGUISTIC SURVEY OF INDIA, IV

(1) From the specimen of Telugu standard dialect (p. 590)

సేవిస్తున్నాను; వస్తూ.

(2) Kamathi Dialect (Bombay and its neighbourhood) [....] p. 596

(3) Dasari Dialect వస్తా p.600.

(4) Beradi Dialect (Belgaum) వస్తావు; ఒస్తాయి; ఓస్తాన్ p. 602

XII. (a) The Following forms are quoted from letters written to a pleader in Gooti by clients residing in various surrounding villages.

వ్రాస్తాననిచెప్పివుండే; రాస్తే; వ్రాయిస్తూవస్తూయున్నాను; వస్తూవున్నాను; యిస్తును; యిస్తానని; చేస్తే; చేస్తాను.

(b) From similar letters addressed to a pleader of the district court of Kurnool.

చేస్తాము; చేయిస్తాము; వ్రాస్తారు; వ్రాస్తూ; వ్రాయిస్తాను; వ్రాస్తే; పంపిస్తూరావలయును; పంపివేస్తే; ఆపిస్తే; వస్తూవున్నాడు; వస్తూవుంటే; వస్తూనే; యిస్తే తలుస్తూ.

(c) From letters addressed by parties residing in the Ceded districts to persons residing in Anantapore.

వస్తే; వస్తాదని; వస్తున్నారు; వస్తాను; వస్తూయున్నాము; వస్తూవున్నాము; వస్తూనే; వస్తారు; వొస్తూవున్నవి; వస్తూయున్నది; వస్తూవుంది; వస్తాము.

21. There are two classes of forms in *st*. The most numerous are the present participle forms in -*tu* to which the personal terminations are added. In others the past particle -*ti* coalesces with the final consonant of a verbal theme. The great frequency of forms with *st* is due to the very large proportion in the language of Sanskrit verbs which take the formative ఇంచు. All the grammars which deal with the living vernacular treat of these forms.

(1) W. Brown's grammar (1817) p.80.

(2) Campbell's grammar (second edition 1820). It was published by the Government who purchased the copy right of the work from the author. Campbell gives the literary and modern forms side by side (p.98 and pp.11 to 12).

(3) Grammar of the Telugu Language by C.P. Brown (second edition 1857 p.86, pp.124-134,149, 158 & 159).

(4) Morris' grammar of the Telugu language (Trubner's simplified grammars edited by Rost 1890 pp. 64; 75; 89; 91).

(5) Rev. A. Ricoaz. An abridgment of the Telugu grammar for the use of schools (1869, pp. 46-54).

(6) A short grammar of the Telugu language Maddali Lakshmi Narasayya, 1870, Madras Civil Engineering College papers, pp. 30-41).

(7) Caldwell's Comparative grammar of the Dravidian languages. (Second edition p. 396)

(8) Linguistic Survey of India, Vol. IV, Drs. Grierson and Sten Konow (p. 589).

(9) Telugu Philology by the late Prof. Seshagiri Sastri, verbs p. 32.

22. The present participle in *tu* or *utu* has a very respectable pedigree. It has its sisters in the oldest cultivated Dravidian languages in (1) *utu* and nine variants of it in old Canarese, of which Mr. Kittel considers *utu* as the primitive form (vide Kittel's grammar, page 109, para 173), and (2) in Tamil

ttu the suffix of the adverbial participle (strong form). A present participial particle *t* or its voiced form *d* is found in several Dravidian languages pointing to its probable existence in the parent Dravidian. It is possible that in Telugu the current particle *tu* and the archaic particle *chu* or more correctly *tsu*, belonged to different dialects and had independent existence. The statement often made by writers of the old school that current forms are corruptions of literary forms is unsupported. In Tamil and Malayalam the paticles *tt* and *chch* live side by side in the high and lower dialects. Dr. Grierson says "In vulgar Tamil and in Malayalam *chch* almost always corresponds to *tt* in high Tamil after *i* and *ei*" (Linguistic Survey Vol. IV p. 289). In another place "Tamil has *ndu* or *ttu* vulgarly pronounced *chchu*" (Ibid p. 296). If so-called vulgar forms are to be considered corruptions of literary forms and as being "irregular forms of expression which are either the result of the violations of accepted rules of grammar or are produced by means of contractions or other modifications due to hurry, indifference and ignorance * then from the evidence of Tamil which had the least contact with Non-Dravidian languages, forms with *chu* or *tsu* must be considered corruptions of forms with *tu* (vide Caldwell's grammar p. 382).

23. The late Professor Seshagiri sastri of the Presidency college, Madras gave a higher status to forms with *tu* than to forms with *tsu*. I give below a translation of his remarks in this connection.

"The ancient present tense forms చేస్తాఁడు, వస్తాఁడు, తెస్తాఁడు, పోతాఁడు, were considered as *gramya* (non-literary or vulgar) even in the time of Nannayabhatta and others, and were rejected. But a comparison with the corresponding verbal forms in Canarese, Tamil and Malayalam will show that these alone are *suddha* forms (i.e. correct, or in conformity with the genius of the Dravidian languages). Vide page 32 Telugu philology (Verbs).

24. In Telugu the participle in *tu* or *utu* is much older than the earliest grammar of the poetic dialect which was compiled by *Ketana* in the latter part of the 13th or the early part of the 14th century. In the Nellore inscriptions published by Mr. Butterworth, the first instance of a verbal form with *st* occurs in an inscription of 1208 A.D (Ongole No. 76 p. 1035). Finite verbs do not occur with frequency in lithic records, and where they occur, they are generally past forms of the donative verb ఈ or ఈయ్ and *st* occurs in the first personal forms. Of the dated Nellore inscriptions of the 13th century 20 use first personal past form of ఈ or ఈయ్. Of these 15 use the form *istimi*. Five use other verbal forms with *st*.

A. D. 1246-7 Atmakur No. 7 p. 208 కట్టిస్తిమి

A. D. 1252-3 Udayagiri No. 48 p. 1396 చేస్తే

A. D. 1272-3 Nellore No. 25 p. 787 ధారవోస్తిమి

A. D. 1275-6 Atmakur No. 29 p. 240 చేస్తుండి

A.D. 1283-4 Ongole No. 130 p. 1120 సమర్పిస్తిమి

The inscriptions in which *st* occurs are distributed as shown below:-

Ongole 4

Rapur 1

Udayagiri 1

Atmakur 4

Kandukur 7

Darsi 2

Nellore 1

---

* *Vide Resolution 4 of the Telugu Composition Committee*

25 The terary form ఇచ్చితిమి or ఇచ్చితి occurs n 7 nscr pt ons on y that s one terary form occurs for about 3 forms n *st* t s cur ous to note that of the 7 nscr pt ons n wh ch the terary form occurs f ve come from the same oca ty Ongo e

26 On y seven nscr pt ons of the twe fth century use the donat ve verb n the f rst person and a the seven use the terary form t shou d be noted however that four of these come aga n from Ongo e

27 No 48 of Udayag r dated n 1252-3 (pp 1394-96) has a pecu ar nterest t s an nscr pt on of **S ddaya** an unc e of the poet **T kkana** the trans ator of the Mahabharata and the name **Tikkana** a so appears n t Th s **T kkana** was e ther the poet h mse f or more probab y h s cous n T kkana son of S ddanna The nscr pt on s n fa r y correct terary d a ect but spoken forms crop up here and there and the verba form చేస్తే wh ch occurs n the mprecat ve part of the nscr pt on shows that forms w th *st* had an extens ve po te currency at the per od

28 Mr Butterworth p aced students of Te ugu under great ob gat ons by the pub cat on of the Ne ore nscr pt ons wh ch are nva uab e for a h stor ca study of the anguage nscr pt ons of other d str cts are not ava ab e for ready reference ke Mr Butterworth s vo umes therefore quote a few forms n *st* wh ch cou d read y p ck up from my own co ect on of estampages and transcr pts and from my notes

KR SHNA D STR CT

(1) An nscr pt on of the t me of Prataparudra undated ఇస్తిమి

(2) Do dated n Saka 1231 from *Nandalur* యిస్తిమి

(3) From *Sr kakulam* n the Kr shna D str ct
An nscr pt on of Kr shna Raya of Saka 1440 సమర్పిస్తిమి

(4) Do an nscr pt on of Saka 1010 ఇస్తిమి

(5) Do of Saka 1324 చేఇస్తిమి

(6) From Tadepa of Saka 1312 యిస్తిమి

(7) Do undated యిస్తిమి

(8) From Gangavaram undated సమర్పణచేస్తిమి

GODAVAR DISTRICT

(9) From *Anaparti* nscr pt on of Ravu Te uguraya umgaru ఇస్తిమి

(10) From *Draksharama* A pr vate grant n the cyc c year చిత్రభాను

The Saka year was not quoted Th s nscr pt on was engrossed by Peddanacharya

The engrosser of the next nscr pt on n my st wh ch s dated n the cyc c year వృష corre- spond ng to the Saka year 1083 s a so a Peddanacharya So the undated grant 10 n th s st may be ong to Saka 1084 as the cyc c year చిత్రభాను fo ows వృష

V ZAGPATNAM D STR CT

(11) From S mhache um An nscr pt on of Saka 1203 of
Naras mha of Cuttack యిస్తిమి

(12) Do Do A pr vate grant dated n Saka 1343 యిస్తిమి

THE PECULAR INTEREST OF PAST FORMS IN *ST.*

29. The past first personal form *Istimi* must have been in general currency for centuries before it could have entered into inscriptions found in localities so distant from each other as Simhachellam and Nellore. It has gone out of general currency in the Circars and, I am informed, also in Nellore. The past forms in *Sti* persist on the Tamil borders and probably on the Canarese borders also. In the circars the forms *Istimi* and *Divistimi* are found fossilised in benedictory and donative formulae. *Divistimi* (we bless you) occurs in letters written by elders to youngers, and *istimi* (we have given) in gift deeds. The form *istimi* is employed by girls when distributing condiments at puja. ఇస్తినమ్మా వాయినం పుచ్చుకుంటినమ్మా వాయినం.

30. It is probable that these forms went out of general currency in the Circars long ago, though how long ago it is not possible to determine. It is certain that in later inscriptions they appeared (as they appear now in letters and documents), as obsolete forms which kept up an artificial life in a written dialect after they had died out of living speech.

THE TRADITION OF AN IMMEMORIAL PROSE DIALECT

31. This written dialect was not the 'kavya' or poetical dialect. It was the dialect of prose; and we have recorded evidence of its existence for at least seven centuries. It was a blend of obsolete and current forms. In inscriptions, the scribes freely employed spoken forms which did not conform to the usage of the poets. *The feeling that such forms were vulgar or undignified, or out of place in prose composition was foreign to them.* On the other hand, they must have felt that they contributed to the dignity of prose by employing obsolete forms like ఇస్తిమి which had once lived a vigorous life, and become obsolete without finding admission into the poetic dialect. The standing of these forms must have been very high to secure them an artifical currency in old world prose, when they had died out of living speech.

32. Not only are verbal forms with *tu* and *st* most widely current, the corresponding literary forms with *chu* or *tsu* are not current in standard * speech, and linger only in the fast disappearing old pandits' slang to which Brown refers in his grammar under *Gramya* or vulgar forms (Vide Brown's Grammar, p. 358).

33. To summarise:- The present participle in *tu* and the verbal forms with *st* fulfil conditions of affiliation which must satisfy the most exacting critic if only he concedes the principle of affiliaton.

1. They have almost universal currency

2. The corresponding literary forms have no currency.

3. They are as regularly formed as the corresponding literary forms.

4. They have recorded existence for seven centuries with certainty of long previous currency.

5. They can try conclusions with the corresponding literary forms in respect of antiquity and connections with polite forms in cognate languages.

6. Some of the forms with *st* died out of current speech and were felt to be so important as to retain a place to this day in the traditional prose dialect.

34. Yet these forms failed to find a place in the kavya dialect of the poets. Nor do they find a place in the Sub-Committee's lists. Can there be a stronger proof of *the tradition of grammatical fixity* of the poetic dialect, or of the compelling influence which it excercised over the minds of Messrs. V. Venkataraya Sastry and K.V. Lakshmanarow when they prepared lists of current and archaic forms?

* *N.B.:- I use standard speech in the sense in which Drs. Grierson and Sten Konow use it in Vol. IV. of the Linguistic Survery of India. I take Rajahmundry, the capital of the later Chalukyas, as its centre. When I speak of Standard Telugu, I mean Rajahmundry Telugu.*

35. There are many other widely current, non-literary, spoken, grammatical forms which can be traced to hoary antiquity. I shall content myself with instancing a few typical forms.

36. *Nouns ending in mu* (ము) – Many nouns in the poetic dialect denoting non-rational beings, inanimate objects and abstract ideas, end in ము *mu*. A large proportion of such forms are sanskrit derivatives. In standard speech these nouns appear with a final *anuswara* in which form they are current in Nellore also.

37. It is doubtful if the sound corresponding to the symbol *mu* (ము) of the literary form, was ever widely current, or if the symbol correctly represented the modification which the *anuswara* sound underwent when Sanskrit and Prakrit neuter nouns were naturalised in Telugu.

38. Sanskrit neuter nouns in *a* (అ) take a *m* (మ్) in the nominative case. In Prakrit this *m* is replaced by an *anuswara* (Vide Hemachendra's Prakrit grammar, Sutra 13, page 5, Appendix to Vol. IX, Bombay Sanskrit series; also Trivikrama's Prakrita Sabdanusasanam, Sutra 40, page 13, Vizagapatam, Arsha Press Edition). The same tendency is still prevalent in Telugu so that Telugu scribes replace the final మ్ *m* of sanskrit words by an *anuswara* at the end of metrical lines. This feature is found also in many Sanskrit books printed in Telugu type. Sanskrit words first came into Telugu from the vernacular Prakrits and the learned Sanskrit of the Prakrit-speaking Brahmins. It may, therefore, be presumed that Sanskrit neuter nouns in *a* (అ) came into Telugu with a final *anuswara* as they are to-day in polite speech. When a *u* (ఉ) was sometimes added to the *anuswara* in the process of naturalisation the resultant sound represented a nasalised semi-vowel *vũ* (వుఁ). At the present day the symbol *mu* (ము) represents a nasalised semi-vowel in such words as *pāmu* (పాము) *Chīma* (చీమ) and *dēmudu* (దేముడు) which are pronounced as pāvũ, Chīvā, dēvũdu.

39. Whether or not the final *mu* (ము) which Sanskritic neuter nouns take in the literary dialect correctly represented a speech-sound which really existed in the past, the spoken form with an *anuswara* has claims to be cosidered at least as ancient as the form in *mu* (ము). This view receives support from the fact that according to grammarians, ancient Canarese neuter nouns in *a* (అ) took an *anuswara* in the nominative.

40. *The Conjunctions* యున్ *and* నున్ *(yun and nun)* – The conjunctions యున్ and నున్ of the literary dialect, are no longer in use in living speech. In modern Telugu the lenghtening of the final vowel of a word gives a copulative sense. Sometimes a ను or ని is added to the final long vowel. న్ను and న్ని are also used as conjunctional post-positions, generally in writing.

41. In Parent Dravidian the copulative post-position was probably ఉమ్ *um* or ఉన్ *un* which took an initial semi-vowel in combination (Tamil వుమ్, యుమ్ Canarese ఉం; Telugu యున్). In modern Canarese a change has come over the particle similar to the change in Telugu and ఊ takes the place of ఉం. (Ex. Telugu రాముడూ, కృష్ణుడూ Canarese రామనూ, కృష్ణనూ). The Canarese modern form was standardised and it was accepted by the Canarese Composition Committee. *Vide page 3 of the report.*

42. In Appendix A I gave a list of nouns with a final *anuswara* and modern conjunctional forms from old inscriptions. Neither of these appear in the Sub-Committee's lists.

43. I hope I have proved conclusively that currency in the living vernacular, however wide, or however long, did not really influence as a principle the classification of forms by the sub-committee. The words *current* and *archaic*, no doubt occur as column headings in the statements. The current column is full of archaic forms and such of the forms as happen to be current, or very similar to current forms, are such as are common to the literary and spoken dialects.

ELEMENT COMMON TO THE POETIC AND SPOKEN DIALECTS

44. There was never any trouble or difference of opinion about the use in composition of words and forms which are common to the poetic and spoken dialects, and a recommendation to use them was hardly necessary, and was not a concession to modern Telugu. By filling the current column with such forms, the Sub-committee hoped to create the impression that they had affiliated a large number of non-literary spoken forms. But the sub-committee did not include in the lists, as they were required to do, polite spoken forms corresponding to the archaic forms irrespective of their use in literature. Mr. Venkatarayasastri explained to me that he did not use the terms *archaic* and *current* in their normal sense. *Archaic* meant for him, forms whose employment in prose, the sub-committee disapproved, and *current* meant forms whose use they approved. Out of about 256 individual forms given in the list as current, more than half are archaic and the rest with one or two exceptions are sanctioned by "traditional grammar."

45. The loose use of the words *archaic* and *current* in the discussions and the resolutions of the various committees, and the absence of scientific method in classification have introduced much confusion into their proceedings.

CURRENT AND ARCHAIC

46. *Current* means what is current in speech, be it a standard dialect or a local or class dialect, and *Archaic* means what has passed out of such currency. These terms were not used in this sense in the proceedings of the Composition Committees. Consequently, the wording of their resolutions and recommendations is highly misleading.

47. The technical terms *current* and *archaic* should, on no account, have been used divorced from their normal English signification. More specific terms should have been employed to indicate any kind of usage, however wide, other than in actual speech.

48. When using the *current*, the Tamil Committee's report does not indicate a standard speech or any local dialect with reference to which, currency was determined. No doubt, the expression standard speech occurs in the table of contents of Mr. Subbaiah's note, but a perusal of the paragraph devoted to the discussion of dialects in that note, leaves the impression that in Tamil there is no standard speech but only a Babel of unimportant local dialects.

49. Similarly in their report, the majority of the Telugu sub-committee discourse on *currency* without feeling it incumbent upon them to indicate the spoken dialect in respect of which such currency was to be understood. The denial of a polite standard speech is an important article of faith of the old school. The Sub-Committee opine that "the proposal of some that the dialects of the Krishna and Godavari districts be imposed as standard language on the other parts of the Telugu country is unsound in principle and will prove most mischievous in practice." The majority of the Sub-committee have thus cut the ground from under their own feet. Under the circumstances, they had no right to discuss *current* forms or to undertake the classification required by the second resolution.

50 The old school labour under a misconception that no spoken dialect should be considered as a s[illegible]'ard, unless it be uniform throughout the whole of the country in which the language is spoke[illegible] ven in countries like England where ideal conditions conducive to uniformity prevail, polite speech presents marked variations.

51. In his Primer of Spoken English, Sweet, said, "All I can do is to record those facts which are accessible to me, to describe that variety of spoken English of which I have a personal knowledge, that is, the educated speech of London and the district round it, the original home of standard English both in its spoken and literary forms. That literary English is the London dialect pure and simple, has now been proved beyond a doubt by the investigations of the German Morsback.......

But the unity of spoken Eng sh s st mperfect It s sti l ab e to be nfluenced by the oca d alects n London tse f by the Cockney d alect n Ed nburgh by the Loth an and Scotch d a ects and so on (pages v & v)

52 Again n h s *Sounds of Spoken Engl sh* "A standard spoken anguage s str ct y speak ng an abstract on No two speakers of standard Eng sh pronounce exact y al ke And yet they a have someth ng n common n a most every sound they utter" (page 8)

53 n some countr es of Europe condit ons of standard speech preval compared to wh ch the cond t ons of Te ugu n respect of un formity may be cons dered deal Darmester says n h s H stor - ca French Grammar "and yet n spite of the triumph of the abso ute monarchy and of three centu- r es of genera and oca adm n strat on n wh ch the anguage of Paris a one was used and n sp te of the rise of the marve ous iterature wh ch has g ven to French an unrival ed posit on n the eyes of the wor d the anguage has not yet ach eved the conquest of the who e and At the present day Provencal n the c t es of the south and ocal *pato s* n the greater part of the country d str cts be ong ng to the *Langue d oui* are st spoken s de by s de w th French n the country d str cts of the south the peasants hard y know any other speech but the r patois the Basque reg on and o ver Britanny have been hard y affected at a by French (page 36)

STANDARD SPOKEN TELUGU

54 What the Sub-comm ttee condemns as unsound n pr nc p e the mposition of the d alect of one part of the country on the other parts as a standard anguage s exactly the process wh ch occurred n the format on of standard speech at every turn n ngu st c h story Everywhere the speech of courts and of centres of earn ng d sp aced its ne ghbours ess favourably situated and deve oped nto a standard anguage

55 There s itt e doubt that the same process occurred also n the Te ugu country n the d stant past Whatever the o d schoo may say to the country em nent scho ars and the peop e of the Te ugu country are agreed that there s a d a ect wh ch s acknow edged as the standard It s no other than the Te ugu of the Kr shna and the Godavari D str cts

56 Veg near E ore n the Kr shna d str ct, and Rajahmundry n the Godavari d str ct were for many centuries the capitals of the powerfu Andhra k ngdom of Veng at whose court Te ugu was first cu tivated Under the Eastern Chalukyas the dom n ons of the k ngs of Veng ncluded the greater part of the Vizagapatnam D str ct and extended n the south-west nto the Ne ore d str ct. The n and parts of the Te ugu courty were absorbed during this period by the kingdoms of Drav da, Karnata or Maharastra

57 The first em nent Te ugu poet whose work s extant, the poet whose anguage set the stan- dard for the terary d a ect n after-t mes ived at the court of king Raja Raja of Rajahmundry and was an o d res dent of the capital He claims to belong to a Brahman fam y wh ch was attached to the royal house for generations

58 H storica cond tions po nt to but one conclusion that the Chalukyan court at Rajahmundry set the standard both for speech and for iterature, and that the nfluence of that standard extended to the utmost mits of the k ngdom of Veng . Beyond it the standard was carried by the nfluence of court-poets and pandits – iterary d ctators whose ru e was not circumscr bed by the narrow mits of a k ngdom To th s day Rajahmundry maintains its pre-em nence n iterary activity

59 There s overwhe m ng ev dence to prove that a standard speech exists n Te ugu and that i s no other than the po te speech of the Godavar and Krishna districts

In Vol. IV of the Linguistic Survey of India for which Drs. Grierson and Sten Konow, and the late Rao Bahadur V. Venkayya were responsible, the Telugu of the Northern Circars is treated as standard Telugu.

"The dialect spoken in the Northern Circars is usually considered, the purest form of the language." (Vide p. 577)

Speaking of Telugu dialects in Northern India, Dr. Grierson says, "In reality the difference in phonology and inflexional systems is so unimportant that those local forms scarcely deserve the name of a dialect." (page 577). If the varieties of Telugu spoken by the Telugus settled in different parts of Northern India, do not deserve to be distinguished as dialects, there is little sense in dividing polite speech into dialects by towns and districts as Vizagapatnam dialect, Rajahmundry dialect and so forth. If the Komatu dialect, of which a specimen is given at page 595, does not deserve to be distinguished as a dialect, because it does not differ from the "ordinary" standard Telugu, the polite speech of even border districts does not deserve that designation, and the fact will have to be recognised that standard Telugu is remarkably uniform (Vide Linguistic Survey Vol IV – Page 594).

In his grammar of Telugu (1817) Mr. William Brown says, "The *gentoos* spoken by the higher classes in the Northern Circars, particularly the better educated of the Rajah caste in the Vizagapatam Province (a race of men distinguished for the elegance of their manners and high sense of honour) may be considered the most refined and, perhaps, the most perfect Gentoos spoken at the present day." (Preface, page ii). He advised European students of Telugu to select a tutor from "some district north of the river Krishna." (Vide Preface, p. xiv).

In his Telugu grammar Mr. Arden says "The Telugu spoken in the Krishna and Godavari districts, which is the purest and most largely used, has been taken as the standard, and the principal differences, met with in the Cuddapah district have been pointed out and explained....... As colloquial dialects of Telugu slightly differ, the book has been arranged to suit, as far as possible, all dialects (Preface, page vi).

60. Similar testimony comes from a writer whom the old school have, for sometime, constitued their high priest. (By old school, I mean Mr. Ramayya and his friends and not real orthodoxy).

Rao Bahadur K. Veerasalingam Pantulu garu says in the perface to the revised edition of Brown's Dictionary "It (Telugu) is spoken and written in its purity along the coast-strip between Nellore and Vizagapatam and in the four districts of the Madras Presidency included within those limits." (Brown's Telugu-English Dictionary, Revised Edition, Introduction, p. iv)

61. In deriving the word Telugu from *Trilinga*, Telugu grammarians gave *Srisaila* in the Kurnool district and *Draksharama* in the Godavari district, as the western and the eastern limits respectively of the Telugu country, which again bears testimony to the importance of Krishna and Godavari Telugu (Vide *Ahobalapanditiyamu*, Ellore edition, Volume I, page 140).

UNIFORMITY OF STANDARD TELUGU

62. The remarkable uniformity of Standard Telugu is due to physical, social, and historical conditions. The Northern districts are isolated on one side by mountain ranges inhabited by unicivilised tribes, and on the other by the sea. The Brahmans who were repositories of culture and the creators of polite speech were constantly at requisition at the courts of kings and chiefs, and everywhere at ceremonials where sumptuous feeding and largess could be had. The proverb went, that a king was respected only in his kingdom, but a scholar everywhere. We learn from inscriptions that, when large Agraharams were granted to Brahmins, Scholars from far and near were invited to settle in them. Brahman families were constantly moving about the country, their objective generally being localities which offered facilities for betterment. A cursory examination of Brahmin family names which, in most cases, are names of villages in which the families once lived, will show the extent of

their migrations. The brahmin created the standard at the capital, and carried it everywhere. The warrior castes were no less restless than the priestly caste. Endogamous castes and sects spread over the whole country were a strong unifying factor. Frequent famines also must have set on foot migrations on a large scale. This state of flux of the higher classes gave their language uniformity. The conservative character of the people and their constitutional respect for authority left little room for development of individuality which is at the root of all change (Vide Sayce' Introduction to the Science of Language, Vol. I, p. 200).

63. Under the British rule more potent causes for the spread of the Standard Speech have come into operation which it is needless to detail. The home of Standard Speech has not merely retained its importance under modern conditions but has shot into the first rank among the districts of India in respect of material prosperity and educational and literary activity. The Godavary and the Krishna deltas are among the richest districts of the world. The great rivers, the sea, and the mountain ranges offer infinite possibilities of development. The east coast is also studded with important zamindaris which have always been centres of ancient learning.

64. There is far greater uniformity in Telugu than in the principal North Indian Languages. Dr. Grierson remarks that the modern languages of Northern India are said to change every twenty miles. (Vide Linguistic Survey, Volume V. page 3). Local variations in Bengali are very great. They must have been equally so in ancient times. Later Prakrit grammarians speak of a *Gaudi* and a *Dhakki* as Prakrit dialects of the day. And yet the nineteenth century witnessed the elevation of the dialect of Calcutta into the literary language of Bengal and it has already a great literature to its credit. Dr. Grierson says, "Literary Bengali, as now known, is the product of the present century. Its direct cultivators are Calcutta Pandits."

65. In ancient India, local variations, however great, did not prove a bar to the literary cultivation of important dialects. Like any modern scientific student of language, Vamana and Jayaditya discourse in *Kasika* of variations of speech from man to man, house to house, and district to district, and according to the mood of the moment.

అపశబ్దాహి ప్రతిదేశం ప్రతిగృహం ప్రతిపురుషం
ప్రత్యవస్థం భిన్నా శ్చా నవస్థితాః

(Vide page 15, Kasika, Benares Edition)

In spite of this dictum, the Prakrits developed extensive literatures and were recognised by grammarians, as did the principal modern languages of Northern India.

66. Scholars are agreed that the Telugu of the East Coast districts is the standard. Currency, must therefore, be determined with reference to it. This does not, however, mean that important local variations of other districts should not receive recognition in literary compositiion. Such variations are not really a handicap but a distinct gain. "Unity in variety – this is life:— unity without variety – this is death. Therefore dialects should be allowed to live." (Gouin, "The Art of Teaching and Studying Languages," page 386).

MISUSE OF TERMS

67. Before proceeding to a discussion of the sub-committee's lists it is necessary to clear the ground by an approximate definition of certain terms whose misuse by writers of the old school has tended to cloud the issues. Chief among these terms is 'grammar.' A misconception of the nature and functions of grammar pervades the discussions of the committees, especially, of the Telugu Committee. Considering that any modern standard work on English grammar would furnish information on the subject, it is somewhat surprising that persons who claim to speak with authority on questions of language and literature, should ignore modern advance in grammatical studies. Sweet's New English Grammar contains a very clear exposition of the nature and functions of grammar. "Grammar is generally used to imply a mainly practical analysis of one special

language, in which study, general principles and theoretical explanations are subordinated to concise statements of facts, and definite rules." (page 4).

"In considering the use of grammar as a corrective of what are called ungrammatical expressions, it must be borne in mind that the rules of grammar have no value except as statements of facts; whatever is in general use in a language is for that very reason grammatically correct. A vulgarism and the corresponding standard or polite expression are equally grammatical each in its own sphere–if only they are in general use. But whenever usage is not fixed–whenever we hesitate between different ways of expression, or have to find a new way of expression then grammar comes in, and helps us to decide which expression is most in accordance with the genius of the language, least ambiguous, most concise, or in any other way better fitted to express what is required." (Sweet's New English grammar, part I, page 5).

"We do not study grammar in order to get mastery over our own language, because in the nature of things we must have that mastery before we begin to study grammar at all, nor is grammar of much use in correcting vulgarisms, provincialisms and other linguistic defects, for these are more dependent on *social* influence at home and at school than grammatical training." (pages 4 and 5. Ibid).

TWO DIALECTS AND TWO GRAMMARS

68. There are two principal dialects in Telugu, One an archaic and artifical literary dialect, and the other, the living polite dialect. The facts of the two dialects differ considerably and since grammar is a statement of facts, each dialect has a grammar of its own which takes account of its facts. The literary dialect acquired grammatical fixity centuries back. In other words it did not keep pace with the changes undergone by living speech. It is, therefore, a dead language and its facts are found in books. The facts of polite speech are in the mouths of the best society.

69. Some members of the old school resent the application of the epithet *dead* to the poetic dialect; but the word is a technical term of the science of language, and conveys no offence. On the other hand, it is redolent of power, beauty and sanctity. When we mention Sanskrit, Pali and Persian, Hebrew and Arabic, and Greek and Latin, we have summarised the achievements of the ancient world. Some of these languages are said to excercise a living influence. Living influence is a metaphor and means influence felt at the present day. But such influence does not constitute them living languages. Genung explains the nature of a living language in the following paragraphs under 'present usage':–

"Under this head come the considerations that should influence the writer on account of the age of words: in general, he should admit only words in good standard *present usage*. Language evinces its life as do all living things: by growth on the one hand, taking in and assimilating new expressions, as advancing thought or discovery or invention demands them; and on *the other hand, by excretion, continually discarding old locutions for which there is no further use*. It is this phenomenon of growth and the excretion that distinguishes a living language from a dead one; the latter kind, like Latin or Hebrew, can be added to mechanically, but it does not grow; nor on the other hand does it diminish, *being fixed and crystallised in its existing literature*. Because it is thus fixed it does not *take hold* as does a living language; the spirit has gone out of it, so that at best its life can be only galvanised life."

"In a living language there are always many words on the frontiers of the too new or too old whose use is a matter of uncertainty and debate; and has to be determined by a general consensus of literary usage and authority, in which not only refined speech but the relative rank of authors has to be taken into account." (Vide The Working Principles of Rhetoric, pp. 61-62)

70. Here it is necessary to invite attention to a fallacy which vitiates the reasoning of many writers on the Telugu Contoversy. They seek to apply to Telugu the principles of Standard of usage laid

down by English writers without necessary qualification. The usage of the best speakers and the best writers is the standard in English. It is so because the language of literature in English has kept with the changes undergone by standard speech, but did not acquire practical fixity like the ancient literary languages of the East. In other words in English there is nothing like the cleavage which exists in Telugu between the spoken and the written idiom. Therefore in Telugu the usage of the great writers who wrote in the poetic dialect, can set the standard only for that dialect. On the other hand, for the new literature in modern Telugu the usage of the best speakers alone can set the standard until a literature develops as in modern Bengali. While laying stress on the usage of great writers as the standard of usage for Telugu, the old school carefully avoid all reference to the other English standard of usage, namely, the usage of the best speakers.

71. Members of the old school generally treat Telugu as but one language with but one grammar which they call traditional grammar, accepted grammar or existing grammar. This belief is due to the domination of the influence of the old world pundit who refuses recognition to polite speech. * A vague idea seems to prevail that the grammar of the literary dialect has universal application to all dialects, whose usages are cosidered right or wrong according as they conform or not to its rules. This process is something like judging the correctness of Italian by the grammar of Latin, or of the Prakrits by Sanskrit grammar. I am afraid these new grammatical distinctions of traditional grammar, accepted grammar, and existing grammar are not used with any clearness of conception and are meant by their very vagueness, to create an impression that the grammar which they connote is fortified by ancient authority and modern acceptance. If by traditional grammar the old school mean grammatical treatises of orthodox writers old and new, it would be only another instance of the irresponsible manner in which they set up as standard what is unscientific and unsound. Speaking of the Canarese grammar *Sabdamanidarpana*, Dr. Burnell made a refernce to the shortcomings of the Telugu grammarians. "The great and real merit of *Sabdamanidarpana* is that it bases the rules on independent research and the usage of writers of repute; in this way it is far ahead of the Telugu and Tamil treatises, which are much occupied with vain scholastic disputation." The contrast between the method of Telugu grammarians and Canarese grammarians is put pointedly in Mr. Rice's remarks on *Bhattakalanka's* Canarese *Subdanusasana*. "It is not an antique treatise dealing with archaisms and obsolete terms interesting as a literary monument though of little practical value, but has the advantage of treating the whole range of the language down to the modern period and its rules are such as apply to the present time." (Vide page 4, Rice's edition of Bhattakalanka's *Sabdanusasanam*). In the preface to his Telugu philology, the late Professor Seshagiri sastri made scathing condemnation of orthodox Telugu grammars.

72. And yet the following resolution (6) of 2nd August last which was proposed by Mr. Lakshmanrow and seconded by Mr. Ramayya pantulu pins its faith on Chinnayasuri's grammar.

"That under para 3 of the reference from the Syndicate No. 2873 dated the 18th September 1911, this committee is bound to proceed on the basis of the existing Telugu grammar, such as followed by standard grammarians like Chinnayasuri and Sitaramacharlu and to consider in what respects, if any, the strict rules of that grammar may be departed from, in the interests of simplicity and clearness of expression."

73. The wording of the resolution betrays a strange ignorance of the nature and functions of grammar. A good grammar is based on usage which a bad grammar cannot adequately represent. Until that usage changes grammar cannot change. To change the rules of grammar first, and to seek to change usage in accordance with such change is an impossible process in respect of a living language and wanton vandalism in respect of a language that is dead.

* *"The language of Telugu Poetry differs considerably from that of every day life, but it is not regarded as a different dialect or designated by any special name" (Vide Caldwell's grammar, p. 82).*

74 Much of the ncons stency wh ch character ses the pronouncements of the o d schoo s due to a va n attempt to treat a h gh y archa c and art f c a terary d a ect as a v ng tongue

75 Th s confus on between the grammars of two d a ects one anc ent and the other modern is apparent everywhere n the wr t ngs and pronouncements of the eaders of the o d schoo Referr ng to my att tude n th s contro versy Mr J Ramayya wr tes as fo ows n h s pamph et ent t ed A Defence of L terary Te ugu" (wh ch was repr nted by the Un vers ty and c rcu ated to the members o the Compos ton Comm ttee) "As a member of Text-book Comm ttee Mr Appa Row wou d approve books wr tten n accordance w th the ru es of accepted usage and grammar as we as books wh ch contravene those ru es n wr t ng compos t on n the schoo -f na and ntermed ate exam na t on he wou d eave the cand date s cho ce e ther to conform or to v o ate the ru es of grammar (V de page7)

76 n h s memorandum on Te ugu Prose Mr K V Lakshmanarow recogn ses but one gramma wh ch he ca s the trad t ona grammar n the 7th paragraph he speaks of po te Te ugu wh ch he ca s *gramyam* as non-grammat ca d a ecta and s ang " ts forms are fore gn to gramma (V de page 7) n para 11 he says that the new schoo of ngu st c reform has no grammar of ts own Here he probab y means a treat se on grammar Th s statement s somewhat surpr s ng when we cons der that modern standard Te ugu has rece ved a more thorough and sc ent f c treatmen from modern scho ars ke Campbe Ca dwe and Sten Konow than the o d poet c d a ect d d at he hands of orthodox grammar ans

77 Wh e d v d ng po te speech nto nnumerab e d a ects some wr ters of the o d schoo re use to recogn se exp c t y or by mp cat on the ex stence of two d st nct d a ects ke an o d erary and a modern spoken Such of them as take an extreme pos t on are at east cons stent when they speak of one grammar for Te ugu but Mr Ramayya be eves n d fferent d a ects and one gramma At a conference of pand ts he d n May 12 n Madras wh ch was organ sed by Mr Ramayya and h s friends a reso ut on was passed wh ch stated that there were no essent a d fferences between terary or grandh ka Te ugu and spoken or Vyavahar ka Te ugu n a report of the pand ts Con e ence wh ch appeared n the Madras T mes of 17th dem a wr ter sa d The speakers were unan mous n dec ar ng that there was no need for the reform as there was str ct y speak ng no such th ng as spoken as d fferent from wr tten Te ugu " n a memor a to Government wh ch Mr Ramayya Proposed for adopt on at a meet ng he d n Madras for that purpose appears th s somewhat star t ng statement The d st nct on between modern and o d Te ugu ex sts on y n the mag nat on of reformers and s un nte g b e to Te ugu peop e We have noth ng n Te ugu correspond ng to o d Eng sh What they ca modern Te ugu s noth ng but the co oqu a d a ect

78 n h s pamph et Mr Ramayya says The d fference between the two d a ects grammat ca y s no more than ex sts between the terary and the co oqu a d a ects genera y But every student of the sc ence of anguage knows that among conservat ve or enta peop es w th an anc ent c v sat on terary anguages showed a tendency to acqu re f x ty wh e the spoken anguages changed and as t me went w dened the c eavage between the spoken and the wr tten d om n h s Comparat ve grammar of the Drav d an anguages Mr Ca dwe says " t s a remarkab e pecu ar ty of the nd an anguages that as soon as they beg n to be cu t vated the terary style ev nces a tendency to become a terary d a ect d st nct from the d a ect of common fe w th a grammar and vocabu ary of ts own (page 81) Th s tendency has been not ced by em nent author t es on the sc ence of anguage But sha content myse f w th quot ng from Professor Wh tney

Thus far n the h story of the wor d th s k nd of conservat ve nf uence has usua y been act ve on y w th n the m ts of a c ass a earned or pr est y caste has become guard an of the nat ona terature and the conservator of the tongue n wh ch t was wr tten wh e to the masses of the peop e both have grown strange and unfam ar *Deprived of the popular support the cultivated dialect has at once begun to lose its v tal ty for no language can rema n alive which is not answer ng all the inf n tely varied needs of a whole commun ty and adapt ng itself in every part to their changes* t s st nted of ts natura and necessary growth when t s d vorced from genera use and made the

exc usive property of a c ass Thus there come to ex st among the same peop e two separate tongues the one an nher tance from the past becom ng ever more st ff and constra ned and emp oyab e on y for spec a uses the other the product on of the present grow ng constant y more un ke the other by the operat on of the ord nary processes of ngu st c change fu of naccu-rac es and corrupt ons f we choose to ca them so but a so fu of hea thy and v gorous fe wh ch enab es t f na y to over-throw and rep ace the earned d a ects of wh ch t s the offspr ng Such has been the or g n and such the fate of al the earned d a ects wh ch n var ous parts of the wor d have been preserved as "dead anguages " for the purposes of earned commun cat on after os ng the r character as the vernacu ar speech of a commun ty for nstance the anc ent Egypt an ong kept up for sacred uses and wr tten n the h erog yph c s gns after both anguages and etters had n popu ar use taken on another form the Zend n the keep ng of the m n sters of Zoroaster s doc-tr ne the Sanskr t even yet taught n the Brahman c schoo s of nd a am d the Babe of modern d a ects ts descendants the Lat n the common anguage of the educated through a Europe for centur es dur ng wh ch the ater forms of Roman c speech now the veh c es of a cu ture super or to that of Greece and Rome, were mere barbarous *patios* Every d a ect wh ch s made the subject of iterary cu ture s ab e to the fate of the Lat n *anstocracy and exclusiveness tend to final over throw, in language as in politics* the needs and nterests of the many are more mportant than those of the few and must n the end preva True ngu st c conservat sm cons sts n estab sh ng an educated and v rtuous democracy n en st ng the who e commun ty by a means of thorough and pervad ng educat on n the proper and hea thy preservat on of the accepted usages of correct speech and then n ett ng whatever change must and w come take ts course *There is a purism which, while it seeks to maintain the integrity of language in effect stifles its growth* to be too fearfu of new words and phrases new mean ngs fam ar and co oqu al express ons is tt e ess fata to the we -be ng of a spoken tongue than to rush nto the oppos te extreme t s hard y needfu to po nt out that these des rab e cond t ons are much more near y rea sed n the case of our modern cu t vated and terary anguages than n those of o den t me and that the former have n a human probab ty a dest ny before them very d fferent from that of the atter n the present constitut on of soc ety among the en ghtened nat ons of Europe and Amer ca the forces conservat ve of the general pur ty of anguage have atta ned a deve opment and energy to wh ch on y a d stant approach was made under the most favourab e c rcumustances n anc ent t mes The consc ous and reflective users of speech the nstructed and cult vated the wr ters of the r thoughts have become every-where a c ass powerfu n numbers as we as dom nant n nfluence Educat on no onger conf ned to the upper ayer more or ess pervades the who e mass of the peop e Books are n every one s hands ass m at ng and estab sh ng the written and spoken usages of a That form of the common speech n each country wh ch has en sted n ts support the best m nds the sweetest and most sonorous tongues s ever ga n ng ground upon the others supp ant ng the r usages and prom s-ng to become and to cont nue the true popu ar language " (Language and the Study of Language by Wh tney p 149 to 151 See a so appendix H)

79 The c eavage ex st ng between the terary d a ect and po te speech n Te ugu hard y re-qu res proof and has been attested to by em nent scho ars Dr Sten Konow says "On the other hand the d fference between the conversat ona anguage and the terary form s cons derab e " (page 577) "The greater part of Te ugu terature cons sts of poetry and s written n a d a ect wh ch d ffers w de y from the co oqu a form of the anguage " -(page 579 -Lingu st c Survey of nd a)

Dr Campbell - "Near y the who e body of the Te ugu terature cons sts of poetry wr tten n what may be termed the super or d a ect of the anguage but so d fferent s th s from the nfer or or co oqu al d a ect n common use among al c asses of peop e that even to the earned the use of commentar es s nd spens b e for the correct understand ng of many of the r best works " (V de pp 12 and 13 of the ntroduct on to Campbe s grammar)

Arden's Telugu grammar - " n Te ugu the d a ect used n *ordinary conversat on* d ffers so much from that used n *grammatically written books* that thousands of Natives who use the anguage as on y the med um of conversat on cannot read a grammat ca y written book or understand t

when read to them For the same reason a fore gner may be ab e to read and understand a Te ugu book but at the same t me may be unab e to converse w t Nat ves or understand what they say ro h m Ow ng to th s great d fference between the co oqu a and the grammat ca d a ect n the present work the former has been kept ent re y d st nct from the atter (V de page 4 of the preface

Upon open ng a Te ugu book wr tten n the grammat ca d a ect the student w f nd that no on y do the forms of the nd v dua words d ffer very cons derab y from those used n common conversat on but that the words are so run nto each other and have the r n t a etters so a tered that the who e s rendered a most un nte g b e (V de page 312)

80 When the major ty of the Sub-comm ttee undertook to c ass fy grammat ca forms nto ar cha c and current and f ed the archa c co umn w th so many as 359 archa c forms as aga nst 246 wh ch they ca current they c ear y adm tted that the poet c d a ect was archa c But n Append x B of h s Defence Mr Ramayya quotes w th approva two passages from Brown s essay on Te ugu L terature n wh ch he he d that No part of the anguage not even n the o dest poems has become obso ete And Mr Ramayya exc a ms What shou d be sa d to an educated Te ugu man compa n ng that terary Te ugu s archa c obso ete and un nte g b e? Mr Ramayya does no te us ha the paragraphs n quest on were addressed to European students of Te ugu whom Mr Brown de r ed to conv nce of the advantages of study ng popu ar Te ugu poetry wonder f Mr Ramayya s a are that Mr Brown n s grammar pub shed ater and n the preface to h s d ct onary expressed q te a d ff opinion f we w sh to be nte g b e we must use the common d a ect The two d a ects d ffer as much as anc ent and modern Greek and were a res dent n Athens to attempt to transact bus ness n anc ent Greek (us ng kew se poet c e s on) he wou d not eas y be understood nor can the Te ugu understand us un ess we speak and wr te as they do These remarks are made n consequence of the pub cat on by Nat ves at Madras of some sma works on grammar and re g on wh ch by us ng poet ca ru es are hard to be understood (page 34 Aga n at page 45 Mr Brown sa d As the pr nc pa Te ugu ru es are used n poetry but much neg ected n common fe have p aced them at the end of th s grammar to be referred to when quest ons ar se n Te ugu poetry Among the Nat ves these ru es are known to few but poets who use them (and often break them) n wr t ng verse

Each of the Southern anguges has a poet ca and a vernacu ar d a ect wh ch vary as w de y as Saxon var es from Eng sh (Preface to Brown s Te ugu-Eng sh D ct onary Page v)

81 L ke the L tt e Cottage G r of Wordsworth Mr Ramayya d sbe eves n death – n the Te ugu poet c d a ect n h s note on the comp at on of a comprehens ve etymo og ca d ct onary of the Te ugu anguage wh ch the Te ugu Academy was to pub sh Mr Ramayya suggested the exc us on of quotat ons from Modern L terature from the d ct onary He remarks t w perhaps be des rab e to f x a t me- m t and ru e that no book wr tten after that m t shou d be quoted from Th s w shut out a most the who e of Prose terature wh ch s qu te recent and cannot ay much c a m to author- ty (V de page 3) Th s s a scath ng condemnat on by the Pres dent of the Senate of the Te ugu Academy of a Prose terature whose pra ses Mr Lakshmanrow s ngs n the report of the major ty of the Sub-Comm ttee Th s scho ar to whom archa sm n anguage s sacred and current usage s repugnant undertakes to sett e the nes for the Compos t on of cand dates at the ntermed ate exam nat on

82 n the co umns of the Madras Ma of the 6th nstant a correspondent takes great pa ns to defend the m suse of the term Grammar" by wr ters of the o d schoo not ce h s etter because t bears nterna ev dence of the author ty of the old schoo For m suse of terms m s-statements of facts and for confus on of thought the etter s remarkab e even for a wr ter of the O d schoo to ts stock phrases trad t ona grammar accepted grammar and ex st ng grammar the wr ter adds two more name y grammar n the w der sense and grammar n the narrow sense of the peda- gogue and the schoo t me-tab e f may venture an nterpretat on of the etter suppose the wr ter seeks to draw a d st nct on between descr pt ve and h stor c grammar on the one hand and Norma-

tive or didactic grammar on the other. But modern scholarship does not recognise the authority of Normative grammar except within very narrow limits and the modern world refuses to acknowledge its authority when it seeks to 'measure the correctness of current speech by the standard of a more or less arbitrarily chosen past period often termed classical'. The nearest analogy in European history to the pretensions of the Telugu poetic dialect was the "Humanistic apotheosis of the Ciceronian latinity and the unreasonable contempt of the Humanists for the medieval Latin which after all was the organic development of the speech of Rome."

83. The psychology of the grammatical puzzle of the old school is not inscrutable. I suppose it sprang from a desire to find a bad name for a dog that was to be hanged. It obviated the necessity of explicitly recognising the existence of two dialects and facing the problem as to which of the two dialects was best indicated as a suitable instrument of modern Prose.

GRAMYA

84. Another much misunderstood and misinterpreted word is *Gramya*. It is a technical term of the grammar of the poetic dialect which is variously explained. The first grammarain Ketana did not define the term but the examples which he gave are all from the spoken Telugu of his day which, he thought, did not find recognition from the poets. According to him *gramya* bore the same relation to the poet's Telugu as the Apabhramsa of the Sanskrit grammarians bore to classical sanskrit. Like Ketana all subsequent grammarians gave their examples of *Gramya* from spoken Telugu but later grammarians introduced confusion into the meaning of this technical term of Telugu grammar, by importing into it the meaning it carries in Sanskrit rhetoric, of 'vulgar'. Appakavi says in one place that gramya is the speech of the rustic classes. (Vide Appakaviyamu, The edition of Messrs. V. Ramaswami Sastrulu & Sons, page 37). The meaning of the term was further extended to ingrammaticisms. The old school call polite Telugu of the present day *gramya* and the term is rendered by the English words 'vulgar, slang, dialectal, ungrammatical.' Of the three meanings given by the grammarians to the word *gramya* only one, the first, applies to that portion of polite spoken Telugu which was not utilised by the early poets. The very term 'polite' excludes slang and vulgar. Slang is evanescent and disreputable, Polite Telugu is not. *The vulgar* of English rhetoricians generally corresponds to the second meaning of the word *gramya* and carries low class associations with it. Let us honestly call Polite spoken Telugu by its correct name; and then discuss its worthiness or unworthiness; only let the old school bear in mind the logical consequences of calling it vulgar. Says Lounsbury "Language is no better and no worse than the men who speak it." (page 184, History of the English language).

85. The character of *slang* and the *vulgar* is, in the first instance, determined by the speech-sense of polite society, from which it is imported into literature. As irony would have it the Telugu poetic dialect contains a large number of low class forms which are considered vulgar in polite society. I need only instance one grammatical form widely current in literature and low class dialects, which is condemned as improper in the polite society of the Circars. The past-tense forms formed from the past participial adjective (వచ్చినాడు, కొట్టినాడు). Mothers administer a prompt rebuke to children when they pick up such forms from their low class surroundings.

THE REAL PROBLEM

86. Is it worth our while to have in Telugu a modern prose such as they have in English? The question is capable only of one answer and it is no longer left to our option to have it or not to have it. Social, political and literary ideals have changed. Literature is no longer confined to a cult; and mass education which is one of the greatest blessings of British rule has necessitated the creation of a modern prose in Telugu.

87. If so, from English analogy which is the dialect indicated as most suitable for modern prose? This question admits of but one answer – the polite spoken dialect. A highly artifical and archaic

poetic dialect is altogether unsuitable for modern prose. (When speaking of a modern prose, I exclude emotional or imaginative prose which in the matter of diction, partakes of the character of poetry). The use of archaisms to a limited extent is permitted in English poetry. But archaisms are considered to be incompatible with a prose style. A modern prose must be based on present usage.

88. The recommendations of the Tamil Composition Committee acknowledge this fundamental principle. The following passage occurs in a letter addressed by Rao Bahadur Professor M. Rangachariar as convener to the members of the Tamil Composition Committee, indicating the lines on which it was to work. "The other point relates to archaic forms of inflexion. It will perhaps be good to classify the inflexional forms of the language into obsolete, obsolescent and current forms, and prohibit the use of all obsolete forms in modern prose as well as poetry, permit to some extent obsolescent forms in modern poetry, and allow only the current forms in modern prose. In this respect also the object to be kept in view is to make the written (prose) language be as near as possible to spoken speech" (Vide p. 36 of the Report).

89. In support of this principle, I have made citations from English writers in Appendix B.

90. Let us examine the claims of rival schools of prose. To avoid misconception it is necessary to revise the names which are given to them. The opponents of the modern school are all grouped under one name, the conservative, traditional or orthodox school. But there are such radical differences in literary doctrine and in practice among the various groups which comprise it, that it is necessary to distinguish them.

91. Mr. Ramayya recognises but two schools, a classical and a modern. Mr. Lakshmanrao concedes that there are three "differing widely from one another on the question of how far it is desirable to follow the traditional grammar and the classical style in modern prose." We are not here concerned with style which tends to confuse the issues. We are concerned only with dialects. What is called traditional grammar is only a periphrasis for the poetic dialect. Mr. Lakshmanrow's three schools are:-

I. "The conservative school, represented by some pandits of the old orthodox type" who "naturally protest against any departures from the rules of traditional grammar."

II. The modern prose school who avoid archaic forms and write a grammatically correct simple style intelligible to the ordinary reader. It is headed by Rao Bahadur K. Veerasalingam Pantulu Garu.

III. The "colloquiality school," that is, the modern school which, Mr. Lakshmanrao believes, "seeks to discard altogether literary tradition and grammar, and desires to raise the various spoken dialects to the dignity and rank of the standard literary language in supercession of the now recognised popular style of prose."

92. It is not easy to conceive how the first two schools could differ widely in their allegiance to traditional grammar and yet both write grammatically correct language. What Mr. Lakshmanrow calls the modern prose school has deviated largely from traditional grammar.

93. Since the basis of classification into schools is difference in respect of dialect, it is advisable to give them names which will bring out that difference. I, therefore, propose to call the real orthodox school, the school of the Kavya or poetic dialect, or for convenience, the Kavya school. Since Mr. Veerasalingam and his followers employ varieties of the literary dialect in which they violate its rules of grammar and precedents of usage I would designate them the school of Neo-Kavya Dialect or Neo-Kavya school. The Neo-Kavya school comprises a heterogenous crowd of writers who may be roughly classified into three groups.

I. Writers like Mr. Venkataraya sastriar who deviate from literary tradition in certain matters basing such deviation on interpretation of rules, but otherwise write a correct Kavya dialect.

Wr ters ke Mr Veerasa ngam Pantu u who dev ate w de y from terary trad t on part y de b-erate y and part y unconsc ous y

Wr ters who profess to fo ow Mr K Veerasa ngam Pantu u n dev at ng from author ty but break ru es at w and wr te a very ncorrect Kavya d a ect

94 Mr Lakshmanrow ca s th s Neo-Kavya schoo the schoo of modern prose mean ng thereby probab y that t s progress ve n deas of sty e But s nce d a ect s the rea bas s of c ass f cat on t s adv sab e to drop th s des gnat on Th s schoo does not accept spoken currency as the standard of usage as aga nst terary trad t on but professes to conform to that trad t on have dropped the names grammat ca schoo and c ass ca schoo as the terms are m s ead ng The Kavya d a ect was no doubt the d a ect of the ear est and the best of the poets and d a ect w th wh ch the grammar ans bus ed themse ves but the emp oyment of the term *grammatical d alect* has ed some persons to be eve or make others be eve that the spoken d a ects are ungrammat ca The term c ass ca Te ugu may ead a fore gner to assoc ate w th Te ugu poet ca terature those qua t es wh ch d st ngu sh the great teratures of anc ent Greece and Rome The modern schoo emp oy po te speech There are two sect ons n th s schoo One sect on avo d archa sms a to-gether and the other adm t them spar ng y accord ng to terary ex genc es

THE KAVYA SCHOOL

95 Before we d scuss the quest on of prose n the Kavya d a ect t s necessary to form some dea of the nature of that d a ect and ts trad ton

96 The Kavya d a ect was the product of a cond t on of soc ety dom nated by narrow soc a po t ca and terary dea s The masses ved and aboured for the benef t of the ar stocrocy and the educat on of the sudra was a cr me

97 The educat on of the masses was no part of the orthodox trad t on Learn ng and terature were the monopo y of the Brahm n to whom sanskr t precedent was sacred and nv o ab e Te ugu terature or g nated under Sanskr t nf uence and as the beg nn ngs of Te ugu terature synchron sed w th the decadence of Sanskr t terature the convent ons of anguage and art wh ch character sed that decadence f xed themse ves on Te ugu terature

98 The Kavya d a ect was a poet c d a ect n the absence of mass educat on or democrat c re g ous movements the Te ugu poets d d not fee the need for prose Prose p eces no doubt entered nto poems There the poet sought re ef from compos ton n metres wh ch taxed a h s resources Somet mes a s ng e word somet mes a prose sentence served as a usefu nk n metr - cal narrat on The onger prose p eces genera y d ffered from verse on y n not be ng thrown nto a metr ca mou d O d terary Te ugu was a poet c d a ect ts deve opment was determ ned by the needs of a h gh y convent ona poet ca terature w th a comp cated system of vers f cat on Words and grammat ca forms wh ch expressed set deas or met certa n ever-recurr ng metr ca ex gences were reta ned n the anguage permanent y as a va uab e and nd spensab e asset

99 Te ugu poetry appea ed to a narrow cu t Scho ars wrote for scho ars and as t me went on un nte g b ty was fe t to be h gh terary mer t The Kavya d a ect abounded n earned sanskr t and n archa sms

VOCABULARY

100 Perhaps no anguage of the wor d has a more cop ous stock of synonyms than the Te ugu poet c d a ect for here we have the s ngu ar phenomenon of an a most who esa e annexat on of a great dead anguage Sanskr t and unrestr cted borrow ng from the terary Prakr ts

101. In the native element there is a wealth of variants of words and of grammatical forms belonging to different ages and different dialects and there are coinages of the poets too.

102. The retention in hand of this cumbrous vocabulary was necessitated mainly by metrical exigencies. Indigenous Telugu Poetry was alliterative and the pandit imposed upon it the quantitative restrictions of Sanskrit regular metres. Telugu metres modelled on Sanskrit regular metres, had eight alliterative points and the first two letters of a verse determined the shape and position of seven words in a quatrain!

103. In indigenous metres, the alliterative points were fewer. Sometimes whole poems were written in one of these metres, namely, *dwipada*. But this metre was not popular with the poets who prefered the varying rhythm and the majestic sweep of sanskritic metres to the dull monotone of the *dwipada*. In the former, lines ended in longs; but words with final shorts preponderated in the poetic dialect; and poets were reduced to all kinds of shifts to close verse lines with longs. The Canarese poets from whom Telugu probably borrowed some popular sanskritic metres, were wiser and discarded what is called the pause alliteration. But the Telugu poet preferred to race in jingling chains. The following table will indicate the wealth of synonyms which was all too small for the needs of the average poet (and, sometimes, even of eminent poets) who called into active service a formidable reserve of veteran explatives when confronted with a metrical difficulty.

Number	Idea	Number of synonyms	Number now current
1.	Woman	130	7
2.	Beauty	91	11
3.	Cupid	88	1
4.	Love	71	10
5.	Courtesan	50	6
6.	To die	79	5
7.	War	42	7
8.	Warrior	56	5
9.	Deceit	44	14

104. In the following list I omitted sanskrit synonyms and took into account only Telugu words and sanskrit derivatives which together are called *achcha Telugu* or pure Telugu, by Telugu grammarians.

Number	Idea	Number of synonyms
1.	To excel	97
2.	To Spread	90
3.	Much	6
4.	Little	82
5.	Sorrow	84
6.	Joy	33
7.	Anger	58
8.	Enmity	27
9.	Pride	59
10.	Prosper	56

THE TRADITION OF GRAMMATICAL FIXITY

105. So much for the vocabulary. The grammar of the literary dialect acquired practical fixity long long ago. Grammarians have laid down in unmistakable terms that the usage of the most

ancient poets was the standard. Appakavi whose authority Mr. Ramayya sets very high, quotes from 'కవిరాక్షస' reputed to be an ancient poet, the dictum that poets should use only such words as were used by Nannaya in his translation of the Mahabharata. The same idea appears in Ahobalapanditiyamu. (Vide page 3, Ellore Edition). In another place Appakavi defines a *Satkavi* or "good poet" as పూర్వకవీశ్వరవాక్ప్రయోగదక్షుడు, i.e, one who is skilled in using the language of the ancient poets. With a vocabulary largely obsolete and a grammar which had acquired practical fixity in the dim distant past, the Kavya dialect is not indicated as a suitable instrument of modern prose.

THE MAKERS OF NEO-KAVYA PROSE

106. British Rule with its broad educational ideals necessitated the creation of a modern prose, but the task fell into the hands of persons who had no notion of the requirements of a modern prose. An intimate acquaintance with English literature and literary history, and a mastery of at least the technique of literary art, were the qualifications required in a writer who undertook the creation of a modern prose in Telugu. The pandit who assayed it in the first instance and the layman who followed in his wake with an uncritical and superfical knowledge of English literature, were both not qualified for the task. They gave Telugu prose a wrong start and the result proved injurious to literature and to education.

107. Under missionary influence, no doubt, Telugu School books were once written in the polite spoken dialect, and spoken forms entered largely into the translations of the Bible.

108. But Elementary education came under the influence of the pandit and school-books were written in the poetic dialect. Even the pandit realised in time, that a study of the poetic dialect was beyond the capacity of Elementary school boys, and that it was an unsuitable medium of instruction in elementary schools. He, there fore, sought to simplify it by deliberately violating some of the rules of its grammar, chiefly those bearing on *sandhi*. In 1856 the *Upayuktagrandhakarana* Sabha of Madras i.e, the Text-book committee of the day which wrote or published school books appended a notice to the 3rd edition of an ' Outlines of geography' of which the following is a translation.

"*The Upayuktagrandhakarana* Sabha (society for the writing of useful books) of Madras, wrote this book in the cyclic year Saumya corresponding to 1849 A.D. They made a new departure in this edition. In order to secure general intelligibility, they discarded difficult sandhis and observed only such sandhis as are in common use, though such a process involved violation of grammar. They have made the style very easy and brought out this revised edition. In this task they were assisted by V. Satagopacharyulu and some pandits." (Vide page 5).

109. This step was a turning point in the history of Telugu. It was unfortunate that U.G.K. Sabha should have started the fallacy that the discardence of sandhi was an advantage. To a student who could understand the obsolete words and archaic forms of the literary dialect, sandhi is not likely to present difficulties. The object with which the U.G.K. Sabha violated sandhi was soon forgotten and breach of sandhi became a fashion and an end in itself.

110. The sandhi of the poetic dialects is more than mere colaescence of sound with sound. Its laws effect changes in the initials and finals of words and operate with so much uniformity that they constitute the dominant characteristic of the phonology of the literary dialect. A majority of these changes are based on the classification of all words into two distinct classes, Kala and Drutaprakrtika. This distinction is so important that it runs through the entire framework of the grammar of the poetic Dialect. Certain case inflexions, verbal forms, particles and individual words are called Drutaprakrtikas, because they end in న (*n*) in their normal conditon, and when the న (*n*) drops, as it sometimes does, it is supposed to be still present for the purposes of sandhi. When the final న (*n*) dropped in the earlier stages of the language, either it left a faint nasal sound or, a sound-idea which developed into న (*n*) before an initial vowel. *Drutaprakrtika* words have generally three forms:

(1) With న్ (*n*) e. g. రామునిచేతన్, చూచెన్, చూచితిన్

(2) With ను or ని (*nu* or *ni*) రామునిచేతను, చూచెను, చూచితిని.

(3) Without a final న్, ను or ని (*n*) రామునిచేత, చూచె, చూచితి.

111. All the three forms were freely used in the poetic dialect according to metrical or rhythmic exigencies. These *drutaprakrtikas* have almost disappeared from modern Telugu. In the Kavya dialect all words which are not *drutaprkarticas* are called kalas.

112. The initial sounds of words within a sentence undergo two sets of changes according as the previous word happens to be a Kala or a Drutaprakrtica. After *drutaprakrtica* words which have dropped న్ (*n*) the initial vowel of a following word invariably took the augment న్ (*n*) in the absence of coalescence. After a *drutaprakrtica*, unaspirated initial surds changed into the corresponding sonants. With the general disappearance of the drutaprakrtica most of these incidents of sandhi have disappeared from modern Telugu. A somewhat similar change of unaspirated surds occurs after some kala words also, but optionally.

113. After a kala word, in the absence of coalescence, a vowel invariably took the augment య్ (*y*), so that, except in the beginning of a sentence or of a number of sentences which formed a sandhi group, no word in the kavya language began with a vowel.

114. To summarise:— In the absence of coalescence, after a *drutaprakrtica* an initial vowel invariably took a న్ (*n*) augment, and after a kala word, it took a య్ (*y*) augument. After *druta* words, initial unaspirated surds changed into sonants.

115. I said that the drutaprakrtica has almost vanished from modern Telugu and with it, many of the connected sound changes incidental to literary sandhi. The drutaprakrtica sense is so entirely lost from popular consciousness that the augment య్ (*y*) which could come in the Kavya dialect only after a kala, appears in modern Telugu after words which were considered drutaprakrtikas in the Kavya dialect. I cite the following examples from Mr. Veerasalingam's works in the spoken dialect and from Mr. Venkata Sastry's పల్లెటూరిపట్టుదలలు.

ఒళ్ళుతో+యెక్కడో

అందుచేత+యిదిన్ని

దీనికి+యేమి

అందుకు+యేమి

చెప్పడానికి+యిక్కడ

Instances of a vowel appearing after a druta.

తనలో+యిప్పుడు

తర్కంలో+అడగండి

వ్యాకరణంలో+అడగండి

116. But a new phenomenon appears in modern Telugu. Words which appeared in the Kavya dialect with an initial ఉ (*u*) or ఒ (*o*) long or short now take the augment వ్ (*v*) for which there is no parallel in the kavya dialect. Examples:-

నన్ను+వూరంతా తిప్పి

నాకు మహాసంతోషంగా+వున్నది

తొందరగా+వున్నది

నేను+వూరికే

ఈలోగా+వూరినుంచి

117. In his works in modern Telugu Mr. Veeresalingam freely uses forms with an initial వు (*vu*).

118. In his grammar of the Dravidian languages, Caldwell remarks, "There is a tendency in all the Dravidian languages to pronounce *e* as if it were *ye* and *o* as if it were *wo*. In colloquial Tamil this pronunciation though often heard, is seldom represented in writing; but in modern Canarese and Telugu *y* before *e* and *w* before *o* are often written as well as pronounced (Vide page 4). In a foot-note he remarks "Europeans often notice the appearance of this peculiarity in the pronunciation of English by the people of Southern India 'Every' becomes 'yevery' and 'over' becomes 'wover.'

119. The uniformity of sandhi in the Kavya dialect was, no doubt, to some extent artificial as in classical sanskrit. Whether in any particular case the *y* augment was a fleeting incident of sandhi, or formed an integral part of a word, we have no means of determining. In the older stages of the language as now, the initial letters of many words probably varied from a vowel to a semi-vowel according to their position in a sentence. The author of Andhra Sabdachintamani who is held by the orthodox school to be the most authoritative grammarian of Telugu held that many words which were supposed by grammarians to begin with vowels other than అ (*a*) really began with the semi-vowel య (*y*). When following a final vowel, he ruled, that that semi-vowel lost its consonantal character and coalesced with it. This accords with the phonetic laws of modern Telugu.

120. Another important feature in which the phonology of modern Telugu differs from the phonology of the Kavya dialect is this. Many words and grammatical forms which appear with a final short vowel in the Kavya dialect, appear in modern Telugu with a final long vowel or a long vowel attached to the penultimate consonant. Examples:-

Plurals of nouns in ము (*mu*)

Kavya dialect	Modern Telugu
రథములు	రథాలు
హారములు	హారాలు

VERBS

Kavya dialect	Modern Telugu
వచ్చెను	వచ్చాడు
వచ్చెదను	వస్తాను
వచ్చెడి	వచ్చే

CONJUNCTIONAL PARTICLES

Kavya dialect	Modern Telugu
వాఁడును, వీఁడును	వాడూ వీడూ
	వాడున్నూ వీడున్నూ

INDIVIDUAL WORDS

Kavya dialect	Modern Telugu
కూడ	కూడా
చాల	చాలా
అంతయు	అంతా

121 From th s t s patent that the phonet c aws of the kavya d a ect d ffer very w de y from the phonet c aws of modern Te ugu t was therefore unsc ent f c absurd use ess and harmfu to seek to app y to the Kavya d a ect the aws of sandh of modern Te ugu or to reverse the process

122 t was a grave error on the part of the Upayuktagrandhakarana Sabha to have d scarded sandh n the nterests of nte g b ty That nte g b ty cou d have been better secured by wr t ng schoo books n modern Te ugu

123 But the departure made by the Upayuktagrandhakarana Sabha had th s redeem ng mer t f they d scarded sandh they d scarded t systemat ca y and the augments న్ (*n*) and య్ (*y*) rare y appear n the r books

THE FATAL ERROR OF THE LATER NEO-KAVYA SCHOOL

124 A further departure from trad t on made by Mr Veerasa ngam and h s fo owers rendered the phono ogy of the Neo-Kavya d a ect chaot c Under exact y s m ar cond tons the న్ (*n*) and య్ (*y*) auguments appear and d sappear n the r prose under prec se y the same cond t ons surds somet mes change nto sonants and at other t mes they do not

125 c te the fo ow ng nstances of th s grave rregu ar ty from Mr Veerasa ngam s works -

Observance of incidents of Sandhi	Non-observance of incidents of Sandhi
దేశభాషలోఁగాని	భాషలో పసిపిల్లలు
ఇంగ్లండునకుఁబోయి	పరీక్షకుపోవుటకు
ఏమియుఁగలుగలేదు	అతిదయయు పక్షపాతమును
అన్నిఁటినిఁబోగొట్టుకొన్నను	అన్నిటిని పోగుచేసి
భాషయందును గలవు	భాషయందును ప్రౌఢ కాలములయందును
భాషయందును గలిగిన కూడఁ బ్రార్థించు	ప్రామాణికులు కూడ చదువరులు

Th s rregu ar ty n the app cat on and non-app cat on of the ru es of sandh s fata to the art st c mer t and the educat ona va ue of the Prose of the Neo-Kavya schoo . Students earn a anguage from books and not from grammars Students who read the works of Mr Veeresa ngam and h s fo owers n the Neo-Kavya d a ect acqu re very ncorrect and confused not ons of the comp cated aws and operat ons of terary sandh A study of these books therefore acts as a ser ous hand cap to the student who asp res to a mastery of the Kavya d alect

LITERARY TRADITION

126 s such v o at on of Sandh a dev at on from terary trad t on?

The scho ars and pand ts of the Upayukta grandha karana sabha who n t ated the reform c ear y expressed the r op n on that the om ss on and v o at on of sandh was a breach of grammar

(V de page 5 of the Soc ety s H story of nd a 3rd ed 1856 and page 5 of the Out nes of geography 3rd ed 1856)

The grammar an Ch nnayya Sur was an honorary pres dent of that sabha and h s author ty must be he d to be conc us ve by the members of the Neo-kavya schoo who accept h s grammar as standard

127. The pandit's Conference held in Madras on the 15th and the 16th May 1912 under the auspices of the Telugu Academy was of the same opinion as the U.G.K. Sabha. Says the official account of the conference,

"On the question of Sandhi the conference came to the conclusion that in poetry sandhi should be invariably observed and that in books intended for children the rules of Sandhi should be relaxed in all cases in which such relaxation is permissible. In ordinary composition the conference advocated the existing rules."

128. As against the opinion of Pandits who initiated the system of violation of rules of grammar more than fifty years ago as an unaviodable evil in the interests of school children, and of the Pandits Conference, held two years back, Mr. K. Lakshmanarow expressed in his memorandum a view that a breach of the rules of sandhi was in accordance with literary tradition. He says,

"I have to point out that a misconception has long existed among a number of Telugu Pandits who have not been evidently acquainted with the tradition of sanskrit grammar. These pandits seem to be of opinion that sandhi is everywhere and in all cases obligatory. This is a mistaken notion. Sanskrit grammarians give the following rule for the coalescence of contiguous sounds in language. సంహితైకపదే నిత్యా నిత్యాధాతూపసర్గయోః। నిత్యా సమాసే వాక్యేతు సావివక్షామపేక్షతే।

"This means that sandhi (సంధి) is obligatory in a single word, between a verbal root (ధాతు) and its prefix and in a samasa (సమాస) and that apart from these, it is optional in prose.

"This rule must hold good equally in Telugu. Prakrit grammars end with a sutra శేషం సంస్కృతవత్. Traditional Telugu grammar considers itself a kind of prakrit grammar (Vide Appa Kaveeyam 1st Aswasam) and therefore Telugu grammarians have generally borrowed supplemental rules from Sanskrit rules from Sanskrit and Prakrit grammars.

"Thus the rule says that except in the above three cases, the laws of sandhi may be left to be optional so far as prose-writing is concerned. This option has proved to be of considerable value in the development of modern Telugu prose. The modern prose writer in Telugu is at perfect liberty to break sandhi in the middle of a sentence with a view to making his meaning clear, his periods balanced and his diction forcible."

The whole argument is a tangle of fallacies and mis-statements of fact. That traditional Telugu grammar considered itself a kind of Prakrit grammar, if it means anything, means that Traditional grammar is a bad grammar. The grammatical structure and idiom of Telugu are so different from those of Sanskrit and the prakrits, that their grammars cannot be considered to be identical or similar.

129. The pandits whom Mr. Lakshmanarow taxes with ignorance are not really ignorant of Sanskrit grammatical tradition governing sandhi. The Pandit rightly understands శేషం సంస్కృతవత్. The rule means as one grammarian puts it అనుక్తమన్యతో గ్రాహ్యమ్ (what is not stated here may be taken from elsewhere). It is explained by two rules in the Telugu grammar Andhra Kaumudi (1) అనుక్తమ్ సంస్కృతవత్ (2) శేషం ప్రాకృతవత్. Where Telugu grammarians have laid down definite rules, the rules of Sanskrit grammarians have no application. Telugu grammarians have ruled that omission of sandhi is not permissible except at the end of a sentence. Early poets made Sandhi even between sentences. So the Adharvana karika runs

నస్యాద్వాక్య విరామేతు సన్ధ్యభావోపి దోషకృత్

(At the end of a sentence even the omission of sandhi is not a fault).

130 Trad t ona Te ugu grammars be ng defect ve has Mr Lakshmanrow cons dered the og cal consequences of the app cat on of the ru es of Sanskr t grammar ans to a format ons and usages wh ch Te ugu grammar ans fa ed to note?

131 t s we known that the opt on a owed by Sanskrit grammar ans n the matter of sandh has no app cat on to terary compos t on and Sanskrit Rhetor c ans are emphat c n the r condemna-t on of om ss on of sandh

Mammata says తేష్వాద్యః (ఐచ్ఛికః) సకృదపివర్తమానో దోషాయ (of these w fu om ss on of sandh even rare y s a fau t)

132 There s tt e re evancy n go ng to Sanskr t grammar ans to sett e the usages of a Te ugu terary d a ect wh ch s found n the works of the ear y poets An exam nat on of the r anguage c ear y shows that om ss on of sandh has no p ace there except at the end of a sentence

133 Mr Ramayya s treatment of the quest on of sandh d ffers mater a y from Mr Laks na a Row s n the open ng sentence the former concedes that the quest on of sandh adm ts of d ffer ence of op n on and then d sposes of the ana ogy of Sanskr t " n Sanskr t as we as n the cu t-vated Drav d an anguages these phonet c changes are carefu y stud ed and embod ed n ru es t s a m stake to suppose as s somet mes done that the Drav d an anguages have borrowed the ru es of sandh from Sanskr t t w thus be seen that there s tt e n common between Te ugu and Sanskr t n the matter of sandh except n the nomenc ature and method of treatment " About the usage of Te ugu poets he says n verse t s regarded as compu sory w th one except on V z at the end of a sentence The word sentence s somet mes tera y nterpreted so as to nc ude a verse ne But re axat on of sandh even n these cases s rare n pract ce Sandh s the ru e

134 Mr Ramayya advocates the om ss on of sandh n some cases–but not un form y–not cer-ta n y to the enormous extent to wh ch t s pract sed by V jnanachandr ka and by Mr Veeresa ngam n h s atest work Mr Ramayya mits om ss on to cases where "mak ng sandh s ke y to obscure the mean ng or convey an ncorrect dea of the form of a word – such as a fore gn word or a proper name " But s nce the extent to wh ch sandh obscures the mean ng var es w th the capac ty of the reader the degree to wh ch sandh shou d be d spensed w th must vary w th the c ass of readers for whom any book s ntended " But s nce the capacity of readers of ord nary prose var es nf n te y there can be no standard of విసంధి (e om ss on of sandh) f ke the Pand ts conference Mr Ramayya had contended h mse f w th draw ng a d st nct on between works ntended for ch dren and books ntended for grown up persons two systems of sandh wou d have suff ced

135 Mr Ramayya does not re y upon trad t ona author ty for om ss on of sandh He con ec-tures the *rationale* of that author ty and f nds reasons for dev at on n the cond t ons of prose He be eves that Te ugu stanzas (except *sisa* wh ch s ong) are usua y read as s ng e breath-groups wh ch obv ated the necess ty for om ss on of sandh n the m dd e of a sentence "These cons der-at ons do not app y to prose "

136 The man must yet be born who w read a వృత్త stanza as a s ng e breath-group Good readers a ways make pauses n the m dd e of a verse sentence rrespective of sandh The metr ca pause s an ntegra part of Sanskr t vers ficat on Te ugu poets neg ected the pause restr ct on when adopt ng Sanskr t metres but good poets pos t oned pauses n the r verses w th great rhythm c effect

137 f t were f rst proved that the poet c a ect was a su tab e nstrument for a modern prose t wou d be hard y necessary to tw st trad t on nto an acqu escence of breach of Sandh When dev at on from trad t on s so far a owed as to ut ze an archa c and art f ca poet c d a ec purposes of modern prose no just f cat on n trad t on need be sought to break the aws of sa n prose prov ded of course that the breach of aws fo owed some def n te and rat ona pr nc p es

138 t s prec se y such pr nc p es that are ack ng n the shape ess prose of the Neo-kavya schoo Th s movement was never strong n western scho arsh p and the vagar es of wr ters w

were generally poor scholars, were not controlled by the literary critic and the scientific student of language. Even to-day there is no literary criticism in Telugu and a scientific study of the language has only just begun.

139. Rao Bahadur K. Veerasalingam Pantulu who is considered to be the leader of the Neo-kavya school, published a grammar and a work on rhetoric, and the two works are incorporated in his collected works, thereby showing that he holds by them even now. There is not a single word in either work about breach of the rules of sandhi in prose. No attempt is made in these books or elsewhere in his collected works to reduce to a system his own violations or the violations of other writers.

140. The first volume of Mr. Veerasalingam's autobiography which was recently published is significantly silent about Mr. Veerasalingam's reform of the poetic dialect. The book describes in great detail the struggles of social reform in the last century. The author was hardly conscious that he led a reform in the world of letters, nor seemed to realise the magnitude of the problems which were raised by that reform.

141. Nor has any other writer of the Neo-kavya school analysed the incidents of sandhi in the writings of his school. One or two general principles are vaguely laid down by writers like Mr. Lakshmanarow but these principles do not accord with actual practice. Mr. Lakshmanarow opines that breach of sandhi in the middle of a sentence conduces to making clear, the periods balanced, and the diction forcible. An examination of the prose of the Neo-kavya school will show that violation of sandhi, has in actual practice, produced effects far other than those which are claimed for it.

142. One need not go far to test the validity of Mr. Lakshmanarow's dictum. He has given side by side a passage from Nannayya and a translation of it into the Neo-kavya dialect. One wonders why it did not strike Mr. Lakshmanarow that there is between the two, all the difference that exists between good language and bad language, good prose and bad prose. It does not require much discrimination to see that the rhythm of Nannayya has been utterly destroyed in the translation and that the diction has become weak.

143. Mr. Lakshmanarow does not give any new values to Telugu vowel symbols like Mr. Venkataraya Sastri Garu. In the absence of such innovation there is unpleasant hiatus where sandhi has been omitted,

Witness ఏమిచేయుదు+ఎవ్విధంబున+ఈప్రసవక్లేశంబు.
ఆనిన+ఏకపాదుండు. తత్కాలంబున+ఉద్దాలకు భార్య

Does Mr. Lakshmanarow believe that either intelligibility or rhythm required the breaking-up of జలమగ్నుండైయున్న into జలమగ్నుండై ఉన్న?

144. As I have said in another place, breach of sandhi has become a fashion, an end in itself, and even an eminent scholar like Mr. Venkataraya Sastri makes విసంధి, which is justified, in my humble opinion, neither by considerations of rhythm nor by the consideration of intelligibility.

Witness (1) పార్వతి+ఒకనాడు+ఏకాంతంబున
(2) చంద్రశేఖరుడు+ఆమెను
(3) ధర్మాదులకును+ఇచ్చెను
(4) అప్పుడు+అతడు
(5) కాచియుండగా+ఈశ్వరుడు+ఇట్లు చెప్పసాగెను.

Sandhi cannot certainly act as a bar to intelligibility in the case of readers who can understand Mr. Venkataraya Sastriar's archaic Telugu and learned Sanskrit with which his prose abounds.

145. It is unjust, however, to class Mr. Venkataraya Sastriar, as Mr. Lakshmanarow has done, with

the crowd of writers whose writings carry the hallmark of incorrectness and bad art. To him the diction of the poetic dialect has living associations and when his imagination is touched, much of the విసంధి drops and his sentences move with the rhythm of the masters. It must be said to the lasting credit of Mr. Venkataraya Sastri that he gave the first start to modern Telugu as a literary instrument in his plays. He has little in common with the other writers of the Neo-Kavya school.

146. In his "Greek Myths" an adaptation of Hawthorne's Greek Tales, Mr. Chetti Lakshminarasimham of Vizagapatam has avoided many of the blunders and inconsistencies of the Neo-kavya school, by systematically avoiding sandhi. It was once the fashion to condemn his book as a production in "gramya" i.e., modern Telugu, which it was not. His language was no better and no worse than the language of the leaders of the Neo-kavya school. "Greek Myths" has outlived adverse criticism and has entered the Valhalla of Mr. Venkatarangarow's models of composition.

147. Mr. Lakshmanarow admits that option in the matter of sandhi is a leading characteristic of the Neo-kavya prose. He says "this option has proved to be of considerable value in the development of modern Telugu Prose."

If, therefore, the option was irrational or was exercised without discretion, Neo-kavya prose will stand discredited.

148. It is sometimes claimed that this option was exercised by leading writers in the direction of making the sandhi of the Neo-kavya dialect accord with the laws of sandhi of modern Telugu. That was the aim of the U.G.K. Sabha who initiated the reform more than fifty years ago. Since then the reform of the poetic dialect has been mainly identified with Visandhi. The fifth resolution of the 6th September last of the Telugu composition committee which was moved by Mr. Venkataraya Sastri and seconded by Mr. Ramayya Pantulu legalizes violation of sandhi with the express condition "*that care should be taken to see that in this respect the written sentence approximated as nearly as possible to spoken speech.*"

149. If the language to be used in composition was to be as indicated in the second resolution, a blend of literary and spoken forms, the conditon in the fifth resolution which I italicized in the preceding para was right and intelligible. Any rational blend must be based on the phonology of modern Telugu. But if as Mr. Ramayya said and his school understand it, the language of prose composition were to be the traditional kavya dialect, it would be absurd and comical to divest it of its characteristic phonology of modern Telugu. The same phonetic laws are not always in operation in a language or a group of languages. The phonetic laws which are in operation in one period are sometimes replaced by another set of phonetic laws in another period.

OTHER DEVIATIONS FROM TRADITON

150. The Neo-kavya school also effected other deviations from tradition. The average writer violates the grammar of the poetic dialect and of Sanskrit, generally from sheer ignorance, and current Neo-kavya prose has no claim to be styled, as Mr. Lakshmanarow styles it, grammatical. It is essentially ungrammatical.

151. I shall only note a few deviations from tradition made by Mr. Veeresalingam Pantulu, the leader of the school. Mr. Ramayya is of opinion that those alone are competent to effect reforms "that have been trained in the literary and linguistic tradition." One of the principal points of difference between the phonology of kavya Telugu and modern Telugu consists in the change of the *p* sound in imperative, negative and other verbal forms to a *ts* sound. The habit of current speech of metrical exigencies were accountable for the occasional violation of literary usage by one or two good poets; but their violation was not accepted as a precedent by poets. In the report of the Sub-Committee as issued in manuscript, *p* and *ts* were made optional, but when the printed report came out, there appeared a note of dissent from Mr. Venkataraya Sastri, "I do not approve of this". If Mr. Venkataraya Sastri has not been trained in the "literary and linguistic tradition" no one is.

152. But Mr. Veeresalingam filled his works, even those in the kavya dialect, with verbal forms with *ts*. e.g., ముంచవలెను, స్ఫురించకపోవు, తెప్పించకుండ, క్షమించవలెను. Mr. Veerasalingam has also affiliated verbal forms like నిలువ గల్గినాము, విన్నాను, which even second rate poets avoid.

WHO BROKE AWAY FROM TRADITION?

153. The charge is often laid at the door of the modern school that we are revolutionary in our aims and that we have done violence to tradition. An impartial reader of this note will be convinced that, in this case, as it often happens, it is the criminal that raises the cry of "thief!". The modern school is strongly opposed, and for scientific and artistic reasons, to a violation of the grammar and precedents of usage of the early poets. We have declared this in unmistakeable terms but Mr. Ramayya will not understand it.

THE MODERN SCHOOL CARRIES ON THE LITERARY AND LINGUISTIC TRADITION

154. In one of his brilliant paragraphs in the illustrated London News, Mr. Chesterton noticed a vagary of conservatism. He said that revolutions sometimes continued the old order of things under new names, but it was the curse of conservatism, to change the old order of things without changing names. That is precisely what has happened in Telugu. The Neo-kavya or Pseudo-kavya school, deliberately broke away from tradition on a wrong track, and yet succeeded in securing acceptance all these years as the classical school, and the school of orthodox tradition. It was sailing under false colours.

155. In his pamphlet Mr. Ramayya taxed me, as examiner and as member of the text-book committee with "approving books written in accordance with the rules of accepted usage and grammar as well as books which contravene those rules" and that I would leave the candidates "choice either to conform to or violate the rules of grammar." Mr. Ramayya and his school have a new English of their own. In that English, Mr. Ramayya's remarks mean that I give writers and students option to write in the kavya dialect or in polite modern Telugu. I insist on the observance by writers of either dialect of the grammar peculiar to it, but Mr. Ramayya knows only one grammar. As for candidates, unfortunately, they generally write a jargon which is neither this nor that.

156. It is Mr. Ramayya and his friends who have all these years, given license to authors and students to write the kavya dialect ungrammatically. This option was, from every point of view, harmful and did permanent injury to Telugu prose literature and to vernacular education.

Mr. VENKATARANGAROW'S MODELS OF COMPOSITON

157. It was a grave injustice to the Real Kavya school which Chinnayya Suri represented, to group it with the Neo-kavya school. No where is this confusion of schools more glaring than in the list of models of composition which Mr. Venkatarangarow submitted for the consideration of the Intermediate composition committee. Few books in the list make any pretensions to high literary merit. Most of them can prove of use only as furnishing illustrations of faults of style, and in respect of language, they range from the inflated kavya dialect of Mr. Veeresalingam's Nitichandrika to the incorrect and colourless Neo-kavya dialect of the Vijnanchandrika series.

158. Chinnayya Suri is called the father of Telugu prose in the kavya dialect. His rendering of the Sanskrit fable Hitopadesa has some literary merit, especially the first part. The sentences are short and rhythmical. The sense is always clear; and the author showed a restraint rare among Telugu writers in the use of words and figures of speech.

159. The same cannot be said of his imitators whose name is legion. It is unfortunate that nearly every Telugu Pandit in a College felt and feels that he must needs be a poet, because he happens

to be a pandit. His influence generally secures recognition to his works, and many bad books are thus foisted upon the unfortunate students—books which would not have commanded a circulation but for the partonage of the University or the Department of Education.

160. Two renderings of the Sanskrit (Beast Fable) Hitopadesa into the Kavya dialect, are connected with the honored names of two scholars who served as Pandits in the Presidency College, Madras — both excellent men. Some of Rao Bahadur Veeresalingam Pantulu's works have undoubted literary merit, especially his work in the spoken dialect. But among the writers who followed Chinnaya Suri as translators of Hitopadesa into Kavya Telugu, Mr. Veeresalingam was the worst literary sinner. For years Telugu prose muse could not soar higher than second hand Beast Fable, and Neetichandrikas by Chinnaya Suri, Rao Bahadur K. Veeresalingam Pantulu, and Mahamahopadhyaya Kokkonda Venkataratnam Pantulu were read year after year by pupils in High School classes. To crown all, the versions of Messrs. Veeresalingam and Venkataratnam Pantulu appear side by side with Chinnayya Suri's masterpiece as models of composition to pupils in Intermediate Classes in the list of books submitted to the Committee by Mr. G. Venkataranga Row.

161. The faults which Chinnaya Suri avoided by a correct taste rare among Telugu Pandits, are found exaggerated in Mr. Veeresalingam. His extravagance transgresses even the bounds of proverbal oriental extravagance. What the Sanskrit Hitopadesa or Chinnaya Suri said in ten words, Mr. Veeresalingam said in a hundred. Sound fascinated him, and he indulged in fantastic alliteration. Words were let in merely to fill long drawn alliterative schemes. Synonyms were piled up and unfamiliar words were marshalled to express the simplest ideas of a beast fable. Even the example of the Sanskrit original did not save Mr. Veeresalingam from the besetting sin of most prose writers in the kavya dialect, namely, the frequent use of Sanskrit compounds. Witness the following from his Nitichandrika.

నిరంతర పరిఫుల్లవనమల్లికా వల్లికా మతల్లికా వేల్లితనికుంజ పుంజరంజితంబయి, కుసుమ విసరపరిమళమిళిత గళితమకరందబిందు సందోహాస్వాదనాగతమిళింద బృంద సుందరంబయి, నికట విటపి విటప చ్ఛటారటచ్ఛకుంత సంతానాక్రాంత తతరవాక్రాంతదిగన్తరాళంబయి.

162. At the time when he wrote this book, Mr. Veeresalingam aimed at excelling Chinnaya Suri, and no doubt, felt that he outdid him in the style. He was in his youth, and was either imperfectly acquainted or did not appreciate the natural diction of the great Sanskrit classics, and believed that unintelligibility and an exhibition of learning were the chief merits of a prose compositon. He must have felt contempt for the brevity and the conversational style of the Sanskrit original.

163. But it must be said to the credit of Mr. Veeresalingam that he soon discontinued writing in the inflated kavya style of his Neetichandrika. That he has lived to strongly disapprove of it is evident from his subsequent work wherein he discarded alliteration and verbosity to a large extent. In fact, in his later popular prose, Mr. Veeresalingam went to the opposite extreme, and attempting to simplify his prose, he made it bald and rhythmless.

164. True, Mr. Veeresalingam discarded the Nitichandrica style. But the scholars who sit in Academies and on text-book committees have discarded neither his Nitichandrika nor its style. They have done more. They have exalted Mr. Veeresalingam's worst work in a vitiated kavya style, into a text-book for students preparing for the Matriculation and S.S.L.C. Examination. It is only four years since the latter examination was instituted, and Mr. Veeresalingam Pantulu's Nitichandrika was prescribed as a text for three years consecutively, without a word of protest from the self-constituted guardians of the Telugu Language. The Honourable Rai Bahadur Mr. Sarma condemned in the Legislative Council that excellent book of travels in modern Telugu Yenugula Viraswami's Kasiyatra Charitra, one of the best prose works in the Telugu Language. I wonder what he thinks of Mr. Veeresalingam's Nitichandrika.

165. Here I must point out another fallacy of the old school. They seem to think that the only condition which a literary language need fulfil is intelligibility. They think that intelligible prose can

be written in the kavya dialect if it is divested of learned Sanskrit and very obsolete Telugu. They forget that it is not easy to reproduce an archaic dialect in composition, and that few writers have succeeded in writing fairly intelligible prose in the kavya dialect with correctness or with elegance.

166. They forget the standpoint of the learner and the writer. The literary dialect is very difficult to master. That is the reason why Telugus who have received the best Western culture are unable to cultivate composition in Telugu. They are afraid of committing blunders, and give up the attempt in despair. Spontaneous writing is out of the question, when one has to write a language which he has to learn from books and is in mortal dread of violating grammar or usage at every step.

167. Mr. Lakshmanarow hardly seems to be aware that the question of Telugu prose diction affects a great educational problem Viz., Elementary Education. Under the influence of the pandit the educational department was long violating a fundamental principle of educational method by compelling little urchins at elementary schools to learn readers written in a wretched variety of the literary dialect. The badness of these readers some of which bear the honoured name of Rao Bahadur K. Veeresalingam Pantulu Garu is a scandal to which the advocates of orthodoxy in literature choose to be blind. With rare exceptions elementary school teachers are ignorant of the poetic dialect. Vernacular teaching in elementary schools has long been, therefore, a tragic farce (Vide Appendix H).

168. To a writer, the kavya dialect has decided advantages over the Neo-kavya dialect. One who applies himself to the cultivation of the Neo-kavya dialect is not relieved from the necessity of mastering the Grammar of the kavya dialect. The Neo-kavya dialect sometimes observes the grammar and usages of the kavya dialect and sometimes violates them. A writer must be well versed in the kavya dialect to be able to observe rules and precedents; and in addition, he should master the principles of violation which, however, is not an easy task. Every one concerned has shirked the duty of reducing the practice of writers into rules for the simple reason that such practice is not capable of reduction into uniform laws.

THE PROCESS OF SIMPLIFICATION

169. Mr. Ramayya will, no doubt, say that the kavya dialect has undergone a process of simplification at the hands of the Neo-kavya school, and that the charge of difficulty, obscurity and artificiality which might be legitimate against the kavya dialect, does not lie against the Neo-kavya dialect. Mr. Ramayya explains the process of simplfication thus:-

"The proper thing to do to 'simplify and modernise' literary Telugu is, as far as possible, to avoid archaic and less usual forms and words, and to use words and forms which are more familiar *and grammatical*, to avoid *sandhi* in prose whenever that course is necessary to secure clearness of expression and to use foreign words when it is necessary to do so." (p 36.)

170. An examination of the lists which were prepared by the majority of the Sub-Committee, and were adopted by a majority of the composition committee will give a tangible idea of this process.

THE CLASSIFICATION OF FORMS BY THE MAJORITY OF THE SUB-COMMITTEE

171. The duty entrusted to the Sub-Committee was simply to classify forms into *archaic* and *current* in the first instance; and then to classify archaic forms into two classes, namely, forms used by the leading prose writers of the day, and forms not used by them. It was open to the majority of the Sub-Committee to illuminate the classification by deducing from the practice of each writer any rules which governed his acceptance or rejection of particular archaic forms.

172. But the majority of the Sub-Committee did nothing of the kind. They did not analyse the prose of the leading prose writers to ascertain their use of archaic forms, because such a trouble-

some process was fore gn to the r methods of work They s mp y c ass f ed some nd v dua words and typ ca forms nto two c asses archa c and current By archa c they on y meant words whose use n prose they d d not countenance The Archa c was someth ng arb trary t was what Mr Venkataraya Sastr and Mr Lakshmanarow two prose wr ters who had the advantage of be ng on the Sub Comm ttee d d not choose to use n the r prose or to be more correct do not choose to use hereafter Rao Bahadur Veeresa ngam and Mr Lakshm naras mham who are p aced at the head of the Neo-kavya Schoo had no vo ce n the matter

173 The Comm ttee dec ded that n respect of archa c forms usage n terature was the standard

T e Sub-Comm ttee were not entrusted w th d scret onary powers to sanct on or d sa ow the use of part cu ar archa c forms They were s mp y to formu ate the usage of ead ng prose wr ters Tha vas exact y what they d d not choose to do

RESULTS OF AN ANALYSIS OF CURRENT PROSE

174 made an ana ys s of the anguage of some pages taken at random out of the fo ow ng prose works

1 Mr Veeresa ngam s N t chandr ka wh ch was prescr bed as a text for matr cu at on for three years and h s art c es from the News paper V vekavardhan

2 Mr Ch Lakshm naras mham s Rajasthana Kathava Saundarya T aka and Karpura Manjar

3 Mr Venkataraya Sastr ar s Katha Sar tsagaramu

4 Severa vo umes of the V jnanachandr ka Ser es

My ana ys s shows that avo dance of obso ete words and archa c forms by wr ters of the Neo-kavya schoo s a myth The fo ow ng var et es of earned words and forms occur n these books

have g ven n Append x C a st of forms wh ch the major ty of the Sub-Comm ttee have ru ed out of use as archa c and of forms wh ch go on a fours w th such forms These were p cked up from a few pages of the prose works ment oned above

When there are Sanskr t words w de y current n modern Te ugu poets affect earned der vat ves wh ch somet mes corresponded to terary prakr t forms Append x D g ves a st of such non-current Sanskr t der vat ves wh ch were used by ead ng prose wr ters of the Neo-kavya schoo

Append x E s a st of var ants w th anuswara of words wh ch ex st n the poet c d a ect a so w thout an anuswara

Append x F g ves a form dab e st of obso ete words used by these wr ters n a few pages of the r works have g ven the words used by each wr ter n para e co umns to show that the cho ce of no two wr ters genera y agreed

175 These wr ters genera y show a marked part a ty for sonorous and out of the way grammat - ca var ants

w tness కావుటంజేసి బెట్టిదంపుంజెట్ట నాకుగూర్తేని అదియునుంగాక కూలంద్రోసి గుడారంబునం గూర్చుండి ఉన్మాదివియుంబోలె కొడుకుంగూతురు వీనింగూర్చి చేసెనంగాని పనులంజేసి వ్రాయుటకుం గల సాదనములు

176 Even e ementary schoo readers are not free from these features A woman s not స్త్రీ or ఆడుది but వెలతుక ముద్దియ పొలంతి సందేహము s సందియము To come s not వచ్చుట but అరుదెంచుట To speak s not అనుట or even పలుకుట but వక్కాణించుట The schoo reader a so a ms to cu t vate n the tt e urch ns a taste for ong Sanskr t compounds ఏకసహచరాను గమ్యమానుండు అతిరుచ్యఫలభారవినమ్రశై విమలచారిత్రశిక్షకాచార్యకము మందహాస సుందరవదనారవిందలావణ్యాతిశయము

A these usages are p cked up from a schoo reader wh ch bears on the t t e page the name of Rao Bahadur K Veeresa ngam Pantu u Garu the eader of the Neo-kavya schoo

177 H s N t chandr ka a favour te text w th the Un vers ty Board of stud es and the Text-Book Comm ttee s fu of Sanskr t compounds and synonyms Nor does Mr Venkataraya Sastr neg ect Sanskr t n h s prose But t must be sa d to h s cred t that he a ways uses Sanskr t words wh ch have we -estab shed poet c assoc at ons and does not hanker after the out-of-the-way

178 t s thus apparent that the s mp f cat on and modern zat on of the poet c d a ect s on y an dea of Mr Ramayya wh ch s not ev dent n the actua pract ce of the best wr ters of the Neo-kavya schoo

179 Even suppos ng that the process of s mp f cat on has been attempted by some wr ters there can be no s mp c ty n the process of s mp f caton Cons der ng that the vocabu ary of the terary d a ect s enormous and ts grammat ca forms man fo d and remote from fe any process of e m nat on must be a pa nfu process attended w th much uncerta nty t s someth ng ke d st ng sea-water to supp y a c ty w th dr nk ng water when there s an abundance of spr ng-water ava ab e

180 One process of s mp f cat on s e m nat on The other appears to be the avo dance of words and forms wh ch are ess usua and the use of words and forms wh ch are more fam ar Th s means suppose (as Mr Lakshmanarow puts t more c ear y when speak ng of Taddharma forms and the r a ternat ves) a recommendat on to use on y those forms wh ch are nearer to the co oqu a forms

181 Mr Ramayya and Mr Lakshmanarow th nk th s a process of s mp cat on But t s not The very s m ar ty between the terary and the spoken forms wh ch they cons der as a recommenda- t on proves an nconven ence on account of cross assoc at ons and eads to much uncerta nty and confus on Why shou d say eads ? t s prec se y the use of these *sım lar forms* wh ch has ed to one arge c ass of b unders wh ch deface Neo-kavya prose and the answer-books of cand dates at Exam nat ons

182 The s ght var at on n form of these s m ar forms s due to an mportant phenomenon n the h story of the anguage n Te ugu there s a aw of vowe mutat on wh ch modern grammar ans have ca ed *harmon c sequence* or *vowel harmony* Th s aw s more extens ve y n operat on n modern Te ugu than t was n o d Te ugu Therefore many words of the terary d a ect appear n a s ght y d fferent shape n modern Te ugu A wr ter who e ects to use the archa c forms has to work aga nst the strong phonet c tendenc es of the Present

EXAMPLES

Current & Non- terary	Archa c
గనక (This form appears in an inscription of the 13th century)	కనుక
వెనక	వెనుక
ఎదట	ఎదుట
దగ్గిరికి	దగ్గరకు
తీసుకున్నాడు	తీసికొన్నాడు

THE LAW OF THE ORDERLY DEVELOPMENT OF LANGUAGES

183 Mr Ramayya th nks that the propaganda of the modern schoo s " -conce ved revo ut onary and contrary to the Law of the order y deve opment of anguages " The order y deve opment of

languages is a long exploded myth. Does Mr. Ramayya seriously mean that the forced and chaotic changes to which the poetic dialect was subjected within the last 50 years in a misdirected attempt to force it into a modern prose mould, can be honored with the name of orderly development? Thank God! the poetic dialect is intact in the works of the early poets, and the so-called "orderly development" has benefitted only an illegitimate false personation, the Neo-kavya or Pseudo-kavya dialect.

184. The poetic dialect has great merits; but only as a poetic instrument. Poetic exigencies conditioned its development. An attempt to use it for modern prose is no more sane than running the sacred car of Jagannath on a modern rail road.

185. Organic growth or orderly development of languages is a metaphor; and like most metaphors — introduced into serious discussions, it is misleading. Living languages change, sometimes for the better sometimes for the worse. The forces which are in operation in a living language and the process of operation are very different from the few changes, mostly mechanical which occur in an archaic literary dialect. Telugu poets made a few deviations from literary usage but these were mostly due to metrical exigencies and did not, except in rare cases, receive general acceptance. I may instance క్వార్థకేకారసంధి.

The following extracts clearly explain the limits within which languages change.

(1) "So lang as a language is alive, it is constantly changing, so that the grammar and rhetoric of a living language can never be absolutely fixed. It is only when the language has ceased to be spoken — has become as we say, a dead language — that fixed rules can be framed which every one who undertakes to write it must observe. The very statement that a languge is dead implies that henceforward no individual or body of persons has power to change it in any particular." *Words and their ways...* in English... *Greenrough and Ketredge*.

"This is the error of the classical creed, to imagine that in a fleeting world, where the quickest eye can never see the same thing twice, and a deed once done can never be repeated, language alone should be capable of fixity and finality. Nature avenges herself on those who could thus make her prisoner; their truths degenerate to truisms, and feeling dies in the ice-palaces that they build to house it. In their search for permanence they become unreal, abstract, didactic, lovers of generalisation, cherishers of the dry bones of life; their art is transferred into a science, their expression into an academic terminology. Immutability is their ideal, and they find it in the arms of death. Words must change to live, and a word once fixed becomes useless for the purposes of art."

(Vide Walter Reliegh's Style pp. 40,41)

"It must once for all be clearly understood that the people can be said to make and change language only in the same sense and in so far as 'the people' in a democracy may be said to make and change institutions and laws or in so far as 'society' may be said to set and change fashion. This does not mean that all members are actively engaged in it. In all three cases the majority of the people or of society play a passive and, in Tarde's sense, an imitative part. With them rests merely the privilege of final acceptance or refusal. It is the individual from whom all social alternations start, be they linguistic, or political or economic. If it be admitted that innovations in language are not 'natural growths' but social products, there is no good reason why criticism should not be passed on them. If language be primarily a tool, why should we not have a right to fashion it in the same manner in which we fashion social conduct by laws, and with the same partial success." (Collitz). "Reverence for the historical creations of the people" is the proper attitude of the historian, including the historian of language; but it gives us no help as to the position we ought to take toward a proposed innovation. The first question, in such a case, is whether it is worth while to take any action whatever, and if this be answered in the affirmative, by what canon we should judge; and for this purpose Noreen's principles appear sound and practical, first, that changes in the existing speech-material by which a distinct gain is not obtained should be discountenanced; second, that, as the chief aim of all speech is to be a means of communicating thought, that form of speech must

be deemed best which is most quickly and most clearly understood by the listener and, at the same time, most easily produced by the speaker. Wrong (because counteracting the very purpose of speech) is therefore everything which is likely to be misunderstood, or cannot be understood at all, or is understood only by some effort, or increases the difficulty of production (as the retention of foreign sounds in naturalised words), or requires special mental labour on the speaker's part by falling outside his customary association groups, or additional physical exertion by unnecessary fullness. And finally, a point neglected by Noreen, as speech is the raw material from which literature is hewn, the aesthetic canons of literature must in a certain measure react upon speech, that the adoption or rejection of an innovation may depend on purely aesthetic considerations, such as ugliness due to low associations. In this way it may happen that the same phrase at different periods of a language may be literary or vulgar not because it is inherently so, but because its rank is determined by the company it keeps and the place where it was born (Vide Lectures on the Study of Language by OERTEL pp. 89, 90, 91).

THE MODERN SCHOOL

186. The modern school is very much misrepresented by Mr. Ramayya and his school. It is credited with a desire to "abolish by a single stroke of the pen, the current literary language which is the result of the growth of centuries and to install in its place numerous colloquial dialects" (page 10 of the Defence). Nothing can be farther from truth. The modern school advocates the teaching of polite spoken Telugu in schools, especially elementary schools, and its employment for literary purposes, especially for the creation of a Modern Prose. We take the Telugu of the Godavary and Krishna Districts as the standard. Local variations of other districts need not be neglected. They will secure affiliation when good writers of those districts use them. Such a process is already in operation.

187. The merits of Modern Telugu (by which I mean, the polite speech of Godavary and Krishna) as a literary instrument are great.

(1) Intelligibility– Intelligibility which the old school claim as the saving merit of the Neo-kavya school is best secured by the employment of Modern Telugu in literature. Local variations are slight; and even if they were considerable, they could not prove a bar to intelligibility, as the countless variations from standard speech which the poetic dialect presents. In his Defence, Mr. Ramayya mentions that Chinnaya Suri gives no less than 16 forms of ఒకఁడు (one man) and no less than 29 forms of its plural! "We have no less than sixteen forms of this single word అనగ (that is, or that is to say), all of which are met with in poetry" (pages 40 & 41).

Local variations of words are not many, and when they are introduced into literature they are easier learnt than poetic forms.

(2) Literary cultivation of Modern Telugu necesitates a study of it, and the study of a refined living vernacular has great cultural value.

"Command of a noble vernacular involves the most valuable discipline and culture that a man is capable of receiving. It conditions all other discipline and culture. Reference is not now made, to its scientific study, to its history and phonology, its lexical and grammatical elements; what is meant rather is the man's growing up in the language, so to speak, and using it for all the purpose of his mental life." Hinsdale – Teaching the Language Arts (Page 17).

(3) If school books are written in Modern Telugu, vernacular education will improve at one bound. At present elementary school books are written in a bad type of the poetic or Kavya dialect and the elementary school teachers who are required to teach those books are as a class ignorant of the literary dialect. To impart instruction to little urchins in an unfamiliar literary dialect contravenes the first principles of educational method. To this fact should be traced the failure of vernacular studies in the Madras University. In this connection, I invite attention to an Article on the Arabic Language

Question in Egypt which appeared in the Asiatic Quarterly Review of October 1912 (Appendix H).

(4) A Study of modern Telugu will prove the best training for a proper study of the language of the poets. A Scientific Study of Telugu can begin only with the spoken vernacular, and without such a study, a study of the poetic dialect would continue to be irrational and blind. Far from supplanting the study of old literary Telugu, a study of modern Telugu will improve it and strengthen it.

(5) If books are written in Modern Telugu, both the quantity and quality of literary production will improve. The difficulty of the poetic dialect has discouraged literary composition in the vernacular on the part of intelligent graduates, who dread violating rules of grammar at every step. They can write correctly in modern Telugu without fear of violating an imaginary and impossible standard which is fatal to all spontaniety. In Bengal and Bombay persons who have received the best English culture apply themselves assiduously to the cultivation of the vernaculars while the leaders of Madras are content with talking about the improvement of the vernaculars on wrong lines.

(6) Modern Telugu is acquired naturally, by the higher castes, and it can be acquired by the natural or direct method by the lower classes. It is so learnt now in towns by domestic servants.

188. Elementary school-books should be written in Modern Telugu without an admixture of poetic forms. Poetic forms may be sparingly used in books intended for higher forms. But it should be borne in mind that the writing of books should not be entrusted to writers who have not cultivated literary art on Western lines. That a person has succeeded in securing appointment as pandit in a school or College does not argue sound scholarship or literary power. Good writers alone can decide which poetic forms can be used with effect in prose; but not writers wedded to the kavya or the Neo-kavya dialect whose literary sense has been trained to abhor spoken forms.

REPUGNANCE TO SPOKEN FORMS

189. This repugnance to spoken forms is a feeling of recent growth. Its psychology is simple. Two generations of school-boys were bred up in the grammatical tradition. Those school-boys have grown up to be the men of to-day and the grammatical tradition-what is worse, the really ungrammatical tradition of the Neo-kavya school—has grown natural to their tastes, and deviation from it sounds like heresy.

190. But the great pandits who lived before modern school-books came into existence felt no such repugnance to the employment of modern Telugu forms in prose. This prose was–

THE TRADITIONAL PROSE DIALECT WHICH I MENTIONED IN PARAGRAPH 31

191. The question of a prose diction which we seek to re-solve now, was solved long ago in practice by the ancients, and the tradition of that practice has continued unbroken to the present day. It is the diction of epistles, of popular stories and local chronicles, of light literature and of learned commentaries. It should not be supposed that this blend of poetic and modern forms was the creation of the half-educated. The pandits employed it in learned commentaries on books on grammar, poetics, philosophy and the sciences. In inscriptions this traditional prose blend appears side by side with verse in Sanskrit and in literary Telugu. This fact shows that the writers were scholars.

192. It is essential that we should not lose sight of one material distinction made by the pandits of by-gone day. When verse entered into a work, that work was kavya or literature. To a Pandit an epistle, a commentary, an inscription was not generally literature. When he felt that he was not writing kavya or literature, he gave full play to his natural tendencies and employed modern form. This gave to his prose a life and a spontaniety, which is always lacking in later poetry in the literary dialect.

193. What the pandit with his narrow literary standards was unable to recognize as literature is

terature n the v ew of advanced western nat ons A we -wr tten ep st e a d ary or a speech s prose and good terature n Eng sh

THE POPULAR TY OF THE TRAD TIONAL PROSE BLEND

194 In h s pamph et ent t ed A Defence of L tera y Te ugu Mr Ramayya speaks of the popu arty of the terary d a ect The terary d a ect was never popu ar t was the property of a narrow cu t Some Te ugu poetry of a popu ar character was no doubt taught n p a schoo s n the o d days but students used to "get up verses w thout be ng taught the r mean ng The c ass cs were as unpopu ar n those days as the Honors courses of ou Un vers ty are to-day n the vernacu ars The p a schoo teachers were poor scho ars and cou d not teach them

THERE WAS NO VERNACULAR EDUCATION IN THE PAST

195 There was no vernacu ar educat on worth the name n the past Br t sh ru e w h ts system of popu ar educat on has brought t nto be ng and there s tt e san ty n a the ta k of the prese t neg ect of vernacu ar educat on t s equa y absurd to say that the Modern schoo seek to supp ant terary Te ugu by modern Te ugu The pos t on wh ch terary Te ugu has acqu red n educat on s qu te recent and t was due to the estab sh nent of schoo s and the Un vers ty To prose wor s n the kavya and pseu do-kavya d a ect patronage came from the Un vers ty and the Department of Education that s pract ca y from Boards of Stud es and Text-book comm ttees But for that patronage most of them wou d not have commanded any c rcu at on The r ex stance has been art f c a

THE POPULAR TY OF THE TRAD T ONAL PROSE BLEND

196 W thout the advantage of any such advent t ous a d but on the other hand d scouraged by the Un vers ty and by schoo s the trad t ona prose b end has ma nta ned a v gorous fe After the ntroduct on of pr nt ng nto the country a vast mass of popu ar teratures has sprung up n th s d a ect and appea s to a much arger read ng pub c than prose works n the kavya d a ect Under para 20 have g ven quotat ons from th s c ass of terature

197 Under sub-d v s on of paragraph 20 ment oned some schoo books wr tten n the trad t ona prose b end The n nth book n th s st s a remarkab e prose work of trave by Yengu a Veeraswam wh ch s the on y work of ts k nd n Te ugu terature H s anguage s d rect and natura and h s descr pt ons of p aces and h s comments on men and manners a ways nterest ng

198 Another book wh ch deserves ment on s V (a) Chardarv sh by Yerram Ma karjuna Kav n h s preface to th s work the author stated that he had emp oyed the spoken d om as he had found that the terary d a ect cou d not render thoughts adequate y t was f rst pub shed n 1863 t has passed through nnumerab e ed t ons and s mmense y popu ar at the present day Prose works n the trad t ona b end have a rea currency n the country wh ch most prose n the kavya and Neo-kavya d a ects has not

199 f understand the reference of the synd cate r ght y as exp a ned by Prof Rangacha ar t s th s prose b end prec se y wh ch the synd cate are d sposed to approve The moder schoo does not advocate the d scardence of poet c forms The prose of the ead ng wr ters of the hoo w bear out my statement

200 But though we do not m t the use of arc a c or art f c a poet c forms any rat ona b end must be based on the phono ogy and grammat ca structure of modern Te ugu

201 For gu dance students may be adv sed to use modern forms and modern sandr em

ployed by the higher characters in Rao Bahadur K. Veeresalingam's adaptations of French's English acting plays, and in his dramatic sketches which are found in volumes one and two of his collected works. By higher characters, I mean pandits and persons who have received English culture. Fortunately for the students, Mr. Veeresalingam does not generally vary his language with the social status of his characters and their language may be taken as the language whose use which Mr. Veeresalingam approves.

202. Students may be given freedom to use archaic forms, but they should be warned to use them correctly.

203. Rao Saheb Mr. G.V. Ramamurti has examined the Sub-Committee's lists in his note. Therefore, I content myself with remarking that the lists do not contain the verbal forms which Mr. Veeresalingam and other writers employ.

204. The pandits and scholars who formed the Upayakuta grandhakarna Sabha, who began fifty six years ago a reform of the literary dialect were more liberal than the majority of the Sub-Committee who drew up the lists of current and archaic forms. In their school books they made some very important deviations from grammar. They affiliated the third personal neuter plural base వాటి (వాటిని) వాటిలో. There is no form in the literary dialect corresponding to this. Among other deviations made by them are చేసుకొనిరి, తెలుసుకొని, తోడుతోనే, అందరికంటే, అన్నిటికంటే, ఉంచపడి, దగ్గర, సరుకులు, ఐతే, కనమా. In 1834 P. Sitarama Sastri who was Sanskrit pandit to the Hindu Educational Society (హిందూవిద్యాసభ) published a Telugu grammar at the request of Mr. Kallo. He freely used modern forms in it. వాటిని, పలుకబడేవి, అనేటి, ఏలాగంటివి, లోపమున్ను, ఏటికి, మరిన్ని.

205. Before I close this minute, I should notice at the risk of repetition some objections raised by Mr. Ramayya in his Defence of Literary Telugu to the literary cultivations of modern Telugu. It will be seen from what I have said in the preceding paragraphs that Literary Telugu has nothing to fear from the modern school. On the other hand, the modern school stand for its integrity and for a rational study of it on scientific lines. The following resolution of the Telugu literary association of Vizianagaram which represents the new movement in Telugu literature will speak for itself.

"That a committee be formed to prepare grammars and glossaries for the early poets, and to encourage a critical study of Telugu classics by organising lectures in literary art and criticism." By passing, I may remark that Vizianagaram is the chief centre of Sanskrit and Telugu learning in the Telugu country and that the Telugu literary association has on its rolls some of the greatest Pandits and Scholars in the country. It is from Mr. Ramayya and his friends of the Pseudo-kavya school, that the old literary dialect really requires defence, and it is really necessary that the University should give it protection by insisting on its correct use by students and writers.

TWO TRADITIONS, ONE FOR POETRY AND ONE FOR PROSE

Our traditional prose blend is not the poetic dialect and we advocate the recognition of its employment in schools and colleges for prose composition.

206. Mr. Ramayya's line of argument is no where clear. The reason is not far to seek. He makes misuse of technical terms and speaks of Telugu in language applicable only to English in which the grammar and idiom of the literary language differs but slightly from those of standard speech.

207. Mr. Ramayya appears to justify the use of the poetic dialect for prose for the following reasons.

No spoken dialect of Telugu, or several dialects at the same time, should be employed for literary purposes, because there is a tendency in languages everywhere to develop a common uniform literary dialect out of a number of heterogeneous local dialects. Where such a literary

language already exists as in Telugu, no local dialect should be employed for literary purposes.

208. Mr. Ramayya's general proposition is not correct. Many languages have lived and died without developing literary dialects. There exist even now Languages spoken by civilised communities which have not developed a literary dialect. As I have stated in previous paragraphs, it is the archaic and artificial character of old literary Telugu that necessitates the cultivation of modern standard Telugu, and it was single favoured dialects that devloped, generally, into literary languages. English and French literary dialects, as well as standard speech, developed mainly out of London and Paris dialects.

As time went, forms from other dialects made their way into the standard, owing to causes which it is not necessary to detail here.

209. Mr. Ramayya says that Rao Sahib G.V. Ramamurti misunderstood the case of Italian. Prof. Whitney will answer for him. "The Italian was, in like manner the popular idiom of Tuscany" (Language and the Study of Language, page 165).

210. Mr. Ramayya, likewise, thinks that the Modern school misapply the analogy of Bengali to Telugu (Vide page 61 of his pamphlet). Mr. Ramayya imports the question of foreign words into the discussion which is quite irrelevant. Modern standard Bengali is the dialect of Calcutta and the surrounding districts, and it was formed in the last century. It had no grammar or dictionary about a hundred years ago.

211. Mr. Ramayya wholly misunderstands the analogy of English and his quotation from Lounsbury of passages which go against his own contentions is amusing (Vide pp. 38-40).

When speaking of the English language Lounsbury means both the standard spoken and the literary language. But Mr. Ramayya understands him to mean "literary language" only.

"... From the end of the fourteenth century our tongue has pursued an orderly development. It suffers changes, both in grammar and in vocabulary; if it did not, it would no longer be a *living speech*. But these changes take place within well-defined limits; *they require the consent of vast numbers, sometimes of generations; they are spread over great spaces of time*". The Italics are mine. Does Mr. Ramayya believe that all this applies to an archaic poetic dialect like Telugu?

212. The next dictum of Mr. Ramayya is that "every literary language must fulfil two conditions – it must be uniform and fixed (అనన్యాదృశశ్చనిత్యశ్చ)" (That is, it must not vary from place to place or from time to time except, of course, "within well-defined limits.")

Does Lounsbury's description apply to literary Telugu in support of whose fixity Mr. Ramayya quotes a standard grammarian whose dictum he, however, modifies slightly, but *without any* authority?

213. Uniformity is no virtue unless it is accompanied by ease in acquisition. Sanskrit is uniform in the whole of India, but like literary Telugu it has to be acquired with great effort. The vernacular on the other hand, is acquired naturally.

214. Mr. Ramayya opines that if Modern Telugu is cultivated, it will acquire fixity and deviate from speech. He quotes Lounsbury to show that the changes in English during the last five hundred years were 'insignificant'. Why should then the language of a conversative oriental people like the Telugu change more? The Telugu poetic dialect acquired fixity and became artificial because it was shaped by the pandit and came under the influence of Sanskrit. There is now a revolution in social and literary ideas, which will not permit the new literary language becoming the property of a learned priestly class. This silent revolution Mr. Ramayya ignores and talks of political revolutions as factors of linguistic change.

215. Mr. Ramayya says that the people do not want Reform and that they are fond of the old literary dialect. I do not suppose that the masses, or the people can have any partiality for an

archaic and artifical literary dialect. Nor in fact, have the English educated laymen who constitute themselves knight-errants to fight the battle of old literary Telugu, shown any marked partiality for it.

No doubt, some memorials advocating the exclusive use of literary Telugu in literarure and in schools were largely signed but there is little doubt that very few of the signatories understand the questions at issue. Such educational problems can be solved only by expert educationists and scholars.

216. With rare good taste, Mr. Ramayya compares the leaders of the Modern Movement to the three tailors of Tooley Street. Tailors have a useful part in life. They can mend old clothes. *Sartor Resartus!* May I not retort that the attempts of Mr. Ramayya and the handful of his Madras friends to stamp out modern Telugu in the name of the Telugu Academy, resemble the equally laudable efforts of that good old Lady of Sydney Smith who armed with a broomstick manfully fought the Atlantic Ocean to keep it out of her little tenement?

217. By the bye, the few reforms which Mr. Ramayya suggested after mature deliberation in page 41 and 42 of his Defence do not find a place in the lists prepared by his friends who formed the majority of the Sub-Committee.

218. We stand at the parting of the ways, and our decision will affect the future destinies of the Telugu people. It lies with us to chain and starve Telugu literature or to give it liberty and vitality and to make it a great civilizing force. Individual likes and dislikes should not be allowed to sway the decision of problems which affect a whole nation to-day and who knows, for all time to come. I commend the pregnant words of Prof. Hinsdale in this connection to the serious attention of my friends of the Neo-kavya school.

"Language is at best only symbolic of the World of consciousness, and nearly every word is rich in unexpressed associations of life-experience which gives it its full value for the life of mind. Subtlities, delicacies and refinements of feeling and perception are only indicated by words, the rest lies deep in our conscious or unconscious life, and is the source of the tone and colour of language. Words accordingly must be steeped in life to be living; and as we have not two lives, but only one, so we have only one language.

(Teaching the Language Arts. P. 19)

"Scholars might be developed and sustained on the old literatures, but not the people."

(Ibid. Page 18)

... Speaking of educational ideals in the modern world, the Rev. W. Temple said, "The truth about the traditional type was its tendency to lose touch with the realities of the changing world."

APPENDIX A

Noun forms with a final anuswara from ancient inscriptions

From Mr. Butterworth s Ne ore Inscr pt ons

Number	Date	Forms
		ATMAKUR
24	1187-88 ?	రక్తం
24	1275-76	సామ్రాజ్యం
13	1277-78	ధమ౯ంగా
		DARSI
43	1050-51	దారాపూవ౯కం
41	1134-55	యిందువారం
39	1141-42 ?	సముద్రం ది[వం]
45	1170-71 ?	యీాధమ౯ం పుణ్యం
69	1218-19 ?	గ్రామం
6	1291-92 ?	క్షేత్రం భీమావరం
70	1305-06	మంటపం
35	1310-11	సుంకం సర్వమాన్యంగా
13	1384-5 ?	పుణ్యం
		KANDUKUR
22	1237-38 ?	సగం
50	1268-69	ధమ్మ౯ంగ్గాను సేవాకట్టం
53	1273-74	పుణ్యం
1	1315-16	అగ్రహారం
54	1320-21	గ్రామం
28	1329-30	గ్రామం స్థళం పొలం
		KAN G R
24	1268-69	కాశ్యపగోత్రం &c
23	1393-94 ?	దేవరాయసముద్రం ప్రతిపాలకంగా.
		KAVALI
39	1207-08	ఫలం
31	1217-18 ?	ఆచంద్రాక్క౯ం
45	1230-31 ?	గ్రామం
43	1263-64 ?	గోత్రం
26	1264-65 ?	నియామకం
19	1274-75 ?	దీపం
22	1275-76 ?	ఆచంద్రాక౯ం
30	1277-78	ధమ్మ౯ంగా
27	1278-79 ?	గురువారం
36	1312-13 ?	పుణ్యం

NELLORE

103	1218-19 ?	ధమ౯ంగా
28	1346-47	చెఱిసగం

ONGOLE

19	1153-54 ?	సమప౯ణం
51	1155-56	మాన్యం
59	1167-68 ?	ఆచంద్రాక౯తారంగా
76	1208-09	దోసం
139	1218-19 ?	పుణ్యం
138	1247-48	ఆదివారం
129	1293-94	గ్రామం
136	1300-01 ?	క్షేత్రం మాసం
54	1306-07 ?	కామ్మసమ్ముద్రం
149	1310-11	పుణ్యంగాను సమంగాను
98	1310-11	పుణ్యంగాను విఘాతం
7	1314-15	ధమ౯దానం
10	1320-21	మహాదానం దానాలనేకం
35	1338-93	దండం క్షేత్రం
78	1339-54	లింగం అగ్రహారం

PAPUR

20	1247-48	ధమ౯ం పుణ్యం రాజ్యం
27	1392-93	శాసనం

POD LI

18	1369-70	గ్రామం అమరం ఉత్తరం పుణ్యం

FROM NSCR PT ONS AT DRAKSHARAM

Saka	Date	Form
	1088	బుధవారం సుకృతం
	1059	లింగం (భొట్లు)
	1036	గురువారం పుణ్యంగాను వేమవరం నాగవరం దేశం భీమవరం
	1075	గురువారం
	1044	క్షేత్రం
	1057	నిమిత్తం
	1087	ఆదివారం
	1015	పెండ్లాం
	1214	పెంళాం
	1175	సుకృతం (గాను)
	1070	బుధవారం
	1052	పుణ్యంగాను

FROM NSCR PT ONS AT S MHACHALAM

1190	జీతం నిమిత్తం దీపం
1209	దారాపూర్వకం

1214	నిమిత్తం(గా) ధారాపూర్వకం
1208	అఖండదీపం
1220	సహితం
1211	దీపం
1218	ధమ౯ం నిబంధం
1220	దీపం
1209	పాయసం
1222	అఖండదీపం

Modern Conjunct on forms From Mr Butterworth s Ne ore nscr pt ons

ATMAKUR

13	1277-78	త్రయోదశిని
25	1284-85 ?	మెట్టదొంపుటానున్ను మాదాన్ను
57	1286-87	తల్లికిన్ని తండ్రికిన్ని ధము౯వుగానూ

DARS and KANDUKUR

D 41	1134-35	సఖముంన్ను
D 69	1218-19 ?	నడుపుకాండున్ను
D 57	1219-20 ?	గుడివానులకూను
K 61	1259-60 ?	అమృదపడిచాతధర్మకున్ను
K 63	1261-62	ఉత్సవములాకును సంక్రమణములాకును, అముదవడిసాతు-వలకూను
D 24	1267-68	తోంటాను పుణ్యముగాను భోగానంకూను
K 50	1268-69	ఉత్తరాయాం దూప్పూ౯నాను
K 65	1268-69	దోంటాను గలిగొవూను
D 72	1272-73	సేనున్ను
K 53	1273-74	తమకున్ను
D 35	1310-11	మాన్యమున్ను సవ౯మాన్యంగానున్ను తూములున్ను, నానాధాన్యాలూను
K 55	1320-21	కాలమున్ను
K 40	1322-23 ?	లోపలాను వెలుపలాను కుంటలున్ను దిక్పతులున్ను నవగ్రహాలున్ను అహోరాత్రములున్ను ఋతువులన్ను జంగమంబులున్ను
D 67	1328-29	బయ్యపరాజునికిన్ని
D 32	1370-71 ?	చేనున్ను
D 13	1384-85 ?	పుణ్యంగాను
K 8	1387-88	దిక్పతులున్ను నవగ్రహాలున్ను అహోరాత్రములుంన్ను ఋతువులున్ను జంగమంబులున్ను

KAN G R

24	1268-69	కొలనను 3 కరియముదునకూను

KAVALI

51	1198-99	ఏకాదశీని ఆదివారమూను కేశమిహాయుండూను రూకాను గోవూను
31	1217-18 ?	వెన్నసానికిన్ని
22	1275-76 ?	దామిరడ్డిన్ని పండుపోలిరడ్డిన్ని పిన్నమరడ్డిన్ని ప్రోలమరడ్డిన్ని

		అన్నమరడ్డిన్ని; సానికిన్ని; దీపానికిన్ని
23	1276-77 ?	రూకాను; గోవూను.
27	1278-79 ?	కొడుకూను; శింగయాను.

NELLORE

118	1193-94	చేనున్ను
30	1268-69	నారపరాజుబిడ్డలూను; అప్పళరాజుబిడ్డలూ దమలో; చెంద్రసూర్యులూను.
80	1314-15 ?	నాయనింగారికిం్ని; దేవనింగారికిన్ని; సమృద్ధిగానుంన్ను; నాగయాను; బోయుందూను; బోయుదూను.

ONGOLE

59	1167-68 ?	బుట్టిన్ని (measure)
76	1208-09	...రగంనులూను
151	1248-49 ?	కాటపరెడ్డిని, సోమిరెడ్డిని దీనికి స్థానికులు.
27	1253-54 ?	తనకూ (partly in verse)
28	1253-54 ?	శుద్ధసప్తమీ.
6	1268-69 ?	సామిదెవరకున్ను; నాగేశ్వరదేవరకున్ను
70	1275-76	గణపయాను
75	1280-81	పువ్వుందోంటాను; మామిడ్లూను
53	1293-94	బ్రాహ్మణవ్రిత్తులూనూ
49	1298-99	పున్నవలక్ష్మికింన్ని; దేవయగారికిన్ని
54	1306-07 ?	రాజ్యమూను; ధమర్మమూను.
58	1310-11	కామయబొప్పందూను; దేవయరెడ్డింగారూను; రద్లూను; సెట్లూను; సకలధాన్యాలూను.

PODILI

9	1257-58	సిద్ధయున్ను; పోలజియ్యాను
6	1312-13	కాలమూన్ను; వెఇన్ని; ... మ్మకిన్ని. etc.
18	1369-70	వెంకటస్వామినిన్ని

RAPUR

36	1217-18 ?	కామేశ్వరదేవరాను; నాగేశ్వరదేవరాను.

FROM INSCRIPTIONS AT DRAKSHARAM

Saka	
1083	లింగసానికిన్ని
1052	చేనున్నూ
1059	నాగయ్య భట్లకున్నూ; అప్పలమ్మకున్నూ; క్షేత్రమున్నూ
1036	మీరునూ; భీమేశ్వరుదున్నూ; సూర్యచంద్రులున్నూ
1075	అచ్చిశెట్టిన్ని; అమ్మలమ్మకున్నూ
1071	మహాదేవరకున్ను
1091	కొడుకున్నూ
1099	పెమ్మసానికిన్ని; తంద్రికిన్ని
1075	బుద్ధిరాజుకున్నూ; మారసానికిన్ని; సూరమసానికిన్ని
1218	కాదదేవిగారున్ను
1077	కాటరెడ్డిగారికిన్ని; రాధసానెమ్మగారికిన్ని
1199	సోమసానికిన్ని

FROM NSCR PT ON AT S MHACHALAM

1190	నలుగురున్నూ చేనున్ను పుట్టిన్నీ యిద్దరున్నూ
1192	దీపమున్ను
1217	నిబంధాలు ౫ న్ను నిబంధన ౧ న్ని కదువలున్ను సత్రోపకరణాలున్ను
1219	నిత్యమున్ను
1205	దీపమున్ను చక్రవర్తులున్ను మహాదేవులున్ను
1213	గొట్టెలున్ను
1203	రెండుఊళ్లున్ను
1210	నిబంధన ౧ న్ని
1209	నిత్యమున్ను
1213	నాలుగున్ను
1211	నిత్యమున్ను
1209	సేనాపతినిన్ని యిరువయ్యేనున్ను
1205	నిత్యమున్ను

APPENDIX B

WORDS AND FORMS - Some words and forms wh ch n ord nary speech have gone out of use have when ntroduced nto wr tten d scourse a qua nt effect as f the wr ter were try ng to mitate some o d mode Here n es the object on to the emp oyment of such obso ete words They do no sound as f the user were fu y n earnest they draw attent on to the odd ty of the form and by so much w thdraw t from the mportance of the object that the wr ter has at heart (page 33 and 34 Genung Out nes of Rhetor c)

Such use of terms beyond the ca of the occasion s pecu ar y the fau t of those who w th tte exper ence n wr t ng th nk that the d st nct on of a subject es n words about t rather than n its own nherent character

FOR PROSA C WORK D SCARD POET C FORMS

By Prosa c work s not meant here mere y work n prose for prose may somet mes be app ed to subjects not prosaic The mean ng rather s prose express ng common home y deas and n the sp r t of ord nary fe b d pages 40 and 41

WORDS CHOSEN FOR UT L TY - The ru ng standard of cho ce made mperat ve by the dom nat ng prose mood s ut ty

As ong as th s standard of ut ty dom nates any express on that promotes the end s open to prose

The stap e of d ct on governed by such pract cal mood w of course be the words of ord nary fe and the recogn sed usage of the day Any departure from th s nto a more abstruse or d gn f ed reg on carr es w th t ts sober just f cat on *The hardest words to reconcile w th this util tarian vocabulary are the archa c and abbreviated forms of poetry* if n any prose they are found t s such prose as seeks confessed y to produce poet c effects Th s except on as de n as much as the pedestra n movement of prose has no occas on for qua ntness and the rhythm of prose does not requ re abbrev at on when such terms are emp oyed they have mere y the effect of affectat on and f nery (V de pages 109 and 110 The Work ng Pr nc p es of Rhetor c by Genung)

THE NUCLEUS OF L TERARY PROSE

The standard w th wh ch a prose wr t ng beg ns s natura y and proper y conversat on the spoken word Whatever ref nement terature reaches therefore there st nheres n t as it were the v brat ons of a vo ce d ctat ng as a sound un versal ru e to wr te as f speak ng That s a m a the d rectness the s mp c ty of structure the buoyant fe that be ong dea y to conversat on (*Ibid* page 119)

MANUFACTURED DICTION

The ant que comes from the study of some past usage or per od of terary express on ke that of Ma ory s *Morte Darthur* for nstance, or the B b e To be kept free from apses of cons stency requ res not on y the terary sp r t wh ch can move at home n past hab ts of thought and phrase but the sound ph o og cal know edge wh ch can separate the strata of usage pecu ar to the d fferent ages and fo ow the ana og es of form der vat on and the ke character st c of each per od Work ng n the ant que s cheapened and vu gar sed by the throw ng about of catch words ke *wh lom quoth, in sooth yclept* such re cs of the by my ha do ne - per od of wr t ng are now a days beneath the d gn ty even of humor and th s because the rea prof c ency s fe t to be more a matter of f avor and texture than of s ng e hard used works m tat on of b b ca d ct on nasmuch as the B b e s a ways w th us a secred posses on s hazardous not to say a foregone fa ure because f app ed to thought ess ser ous than that of scr pture t s necessar y of what s most venerated wh e if app ed to so emn thought t runs the r sk of be ng e ther art f c a -wh ch defeats ts end or goody-goody

Note - The per of an assumed d ct on of a past per od ar ses from the fact that a very sma s p w betray the manufacture and destory the us on t w be remembered how Lowe po nted out to Thackeray the modern prov nc a sm "d fferent to" n Henry Esmond and how gnat us Donne y s Bacon an c pher was d scred ted by the occurrence there n of the modern sp t nf n te (*Ibid* page 113)

Do not out of mere affectat on ndu ge a fancy for qua nt or archa c terms

There s tt e tendency to use words too o d to be current or that have a qu ant effect except from affectat on - but from th s cause n some stages of the wr ter s cu ture the tendency s cons d-erab e

There s at present a strong effort on the part of scho ar y authors to rev ve some of the hearty o d Saxon express ons that have passed out of current use and th s s commendab e for many of these terms are too good to d e Study of the ear y Eng sh from an earnest des re to en arge and d vers fy the resources of express on s certa n y very va uab e But fondness for o d words may a so be ke fondness for o d Ch na a fash on a craze and when wr ters adopt them as mere affectat on the r sty e becomes art f c a and fanc fu and oses ts earnestness and power (V de Genung–Pract ca E ements of Rhetor c pages 38 and 39)

MODERN USAGE

Language s constant y chang ng Yet t changes so gradua y that t may be regarded as f xed for the fet me of any one wr ter The usage to wh ch we must conform therefore s that of *our own t me* We cannot just fy a v o at on of *modern usage* by quot ng Shakespeare any more than Shakespeare f he had nfr nged on the usage of h s day cou d have defended h mse f by quot ng Chaucer P a n y therefore our standard of express on must be the pract ce of *good writers and speakers of the present day*

WORDS NOT N GOOD USE

Every anguage conta ns a arge stock of words that are not n good *prose use* Among these may be ment oned archa sms or obso ete words (V de page 347 and 349 Manua of Compos t on and Rhetor c by Gard ner K tredge and Arno d)

Good Use s the *use or general practice at present* of good wr ters and speakers – the best f we cou d f nd them From th s def n t on t fo ows that you shou d put yourse f n the way of hear ng and read ng good speakers and wr ters n order to become fam ar w th the r genera pract ce

Archa sms or o d terms or onger current n good wr t ng must be eft to the poet and even he w do we to use them spar ng y They have no p ace n prose Thus the th rd person n *eth* of the present nd cat ve of the act ve verb is out of p ace n prose of the twent eth century though common and n good use as ate as Wash ngton s t me The anguage of the pu p t s of course just f ed n a certa n use of the archaisms found n the K ng James B b e or other ear y vers ons (V de Eng sh Compos t on n Theory and Pract ce by Canby and others pages 149 and 151)

Usage as Reputab e Nat ona Present–Good use or correctness n anguage has been adm ra-b y d f ned by Dr Campbe as (1) *Reputable use* (2) *National use* (3) *Present use*

Present use as opposed to past use we need not d scuss for few of us are tempted to use abandoned o d words (V de Ba dw n s Wr ting and Speak ng — Page 41)

ACCURACY N THE CHO CE OF WORDS OR N THE MEAN NG ATTACHED TO THEM

Barbar sms nc ude archa c obso ete words

ARCHA C OR OBSOLETE WORDS– As a ru e avo d the fo ow ng and s m ar words and phrases

albeit, aught, behest, ere, erst, every whit, heretofore, hither, hight, howbeit, marry (indeed why), methinks, perchance, peradventure, prithee, right (very) sarcease, save (except), it were, (would be), had as lief, it irks me, his speech bewrayeth him, to wit... (Vide Murision's English Composition, pages 31 and 32).

ARCHAISMS

OCCASIONAL:- We have implied in former sections, and shall here take it for granted, that occasional archaism is always a fault, conscious or unconcious. There are, indeed, a few writers – Lamb is one of them, whose uncompromising terms "Love me, love my archaisms" are generally accepted; but they are taking risks that a novice will do well not to take.

As to unconscious archaism, it might be thought that such a thing could scarcely exist; to employ unconsciously a word that has been familiar, and is so no longer can happen to few. Yet charitable readers will believe that in the following sentence demiss has slipped unconsciously from a learned pen:

He percieved that the liberal ministry has offended certain influential sections by appearing too demiss or too unenterprising in forgotten affairs, -Bryce.

The guilt of such pidicadilloes as this may be said to vary inversly as the writer's erudition; for in this matter the learned may plead ignorance, where the novice knows too well what he is doing. It is conscious archaism that offends, above all the conscious archaisms of the illiterate; the historian's "it should seem," even the essayist's "You shall find," is less odious though not less deliberate than the ere, oft, aught, thereanent, I wot, I trow, and similar ornaments, with which amateurs are found of tricking out their sentences. That is only natural. An educated writer's choice falls upon archaisms less hackneyed than the amateur's; he uses them, too, with more discretion, say, of once in three essays. The amateur indulges us with his whole repertoire in a single newspaper letter of twenty or thirty lines and what is worse — cannot live up to the splendours of which he is so lavish; charmed with the discovery of some antique order of words, he selects a modern slang phrase to operate upon; he begins a sentence with 'oft times,' and ends it with a grammatical blunder; aspires to 'albeit,' and achieves 'howbeit.' Our list begins with the educated specimens, but lower down the reader will find several instances of this fatal irregularity of style, fatal because the culprit proves himself unworthy of what is worthless to use and by using it to make it worse. is to court derision (Vide King's English by H.W. Fowler & F.C, Fowler, pp. 193 & 194).

The only standard by which the conformity implied in grammatical truth must be ascertained in every language, *is the authorised, national, and present use of that language...* ... (Vide Literary Hand Book of Composition and Style By BLACKMAN, pages 28 and 29).

Knowledge of good usage can be acquired only by associating in life with the best speakers or in literature with the best writers, ... Neither the grammar nor the vocabulary of one age is precisely the grammar or vocabulary of another. The language of a later period may not vary much from the language of an earlier one, but will vary somewhat. It is not necessarily better or worse; it is simply different (Vide The Standard of Usage in English by Thomas R. Lounsbury– pages 98 and 99).

Authority as to usage – ... ... Obviously his first source of information and authority will be the body of intelligent and educated people with whom he comes in contact. If he follows their usage in matters of language, he cannot go far astray. ... ...

If we know what a man means and if his usage is in accordance with that of a large number of intelligent and educated people, it cannot justly be called incorrect. For language rests, at bottom, on convention or agreement, and what a large body of reputable people recognize as a proper word or a proper meaning of a word cannot be denied its right to place in the English vocabulary (Vide, Rhetoric and English Composition by Carpenter – pages 21 & 22).

Language is at best only symbolic of the word of consciousness, and nearly every word is rich

in unexpressed associations of life-experience, which gives it its full value for the life of mind. Subtilities, delicacies, and refinements of feeling and perception are only indicated by words; the rest lies deep in our conscious or unconcious life, and is the source of the tone and colour of language. Words accordingly must be steeped in life to be living; and as we have not two lives, but only one, so we have only one language (Vide, Teaching the Language Arts by Hinsdale, page 19).

APPENDIX C

(*Use the Abbrev at ons **Vir** for Viresal ngam and **Lak** for Lakshmınaras mham*)

Group Persona pronouns

(1) Mr K V resa ngam ఏను ఏము ఈవు తారు

Mr Lakshm naras mham మీరలు తారు ఏను

(2) Demonstrative pronouns

V r అయ్యది అద్దాని ఆయది

Lak వారలు అయ్యది వీరలు ఆకె

(3) nterrogat ve pronouns

V r ఏవాఁడు ఏవారలు ఏవారు ఎవ్వాఁడు ఏరు ఎద్ది ఏయవి ఎయ్యవి ఎవ్వి

Lak ఎద్ది ఏరు ఎవ్వి, ఎయ్యది ఏవానిచేత ఏనిపైనన.

(4) ndef n te pronouns

V r ఒక్కరుండు ఒక్కరువుండు ఒరువులకు ఎక్కటి (శశంబు) ఒకండు (పారిజాకరంబు) ఒక్కండు ఒండు పలువుంద్రు పలుగుఁద్రు

Lak ఓర్తు ఒకర్త ఒక్కర్తు ఒకర్తుక ఒక్కండు ఒక్కరుండు ఒక్కరిత

(5) Co ect ve pronouns

V r ఎల్లరు

Lak ఎల్లరు

(6) Numera pronouns

V r నలువురు ఇరువురు

Lak ఇరువురు మువ్వురు నలువురు ఏవురు ఇరుగురు

(7) M sce aneous forms

V r అట్టిఁడు కుదువఁగలాడు

Lak కుఱ్ఱఁడు

Group

V r తీవియ చెలియలు పల్లియ చేడియ విద్దియ కన్నియ కట్టియ

Lak గుండియలు కన్నియ అందకత్తియ వన్నియ చెలియలు పల్లియ గద్దియ ముత్తియము చెలికత్తియలు

(1) V r నిద్దుర

Lak చెమ్మట నిద్దుర

(2) V r ఆరటంబు కక్కురితి కొమరిత కొమరుఁడు

Lak కస్తురి కక్కురితి కొమరిత కొమరుఁడు

(3) V r ఉయ్యల

(4) Vr డిగి దాఁగు దాచక్కి దాపక దాఁగుదు మూత

Lak దాఁగు దగ్గరు డిగు దాయు డిగి దాఁపక

(5) Vr త్రావు వేవురు నూరువురు పొత్తిపురువు

Lak ద్రావు చివురు నివురు తీవ

(6) Vr కసు

Lak కనులు ఇలు ములు

(7) Lak మహిమము

(8) Vr కురంగట ఒసంగు కలందు మారుతుఁడు కరంగి ఎటింగి

Lak మరుంగున తెరంగున ముసుంగు పెలంత ఎన్నందు

(9) Vr మాడ్కి చూడ్కి వేడ్క

Lak కూర్కు మేల్కని నాల్గు కొల్వు పల్కు పిల్కుమాలిన కోర్కెలు వెల వాల్కలు

(10) Vr త్రోవ ప్రక్క త్రాడు ప్రోఁగు ప్రాఁత

Lak ప్రక్క ప్రాంత త్రోవ

(11) Vr అవిష్టమ్ము వాసమ్ము పరాజయమ్ము అనంతరంబు దేశాంతరంబు మాసంబు

Lak శంఖంబు స్ఫురణంబు మార్గవశమ్మున వంశంబు నెమ్మొగమ్ము

NUMBER

a Vr చుట్టుపట్టులు

Lak ఎన్నిసారులు పండులు చెట్టులు చీకటులు చోటులు కోటులు జడదారులు

b Vr ముదుసళులు

Lak సేరులు ఏఁడులు పుష్పొదులు పెగళులు వ్రేళులు ఉప్పెళులు

DECLENS ONAL FORM S

Vr ఎరుఁగమింజేసి చేవమెయి కార్యంబుపొంటె

Lak లభించుటఁజేసి బలిమిమెయి

VERBAL FORM S

(1) Past tense

Vr అనియె కట్టుకొనియె అయితి(వి) నిరాకరించితి(వి) రక్షించితి(వి) హింసింపఁబడియె

Lak చనియె అనియె చనియెను ఇడియె వేడుకొనియెను ఇయ్యకొనియె ఆరుదెంచితి(వి) చేసితి(వి) అయితి(వి)

(2) Taddharma

Vr చేసికొనియెద కట్టుకొనియెదరు వచ్చెదును హత్తించెదు అయ్యెదుమని దురపిల్లెదును చలుపుదు నాటుకొనియెడిని దక్కించుకొనెదను పడియెదరు

Lak చేసెదు చేసికొనియెదను శపించెద శపియించెను ఎరుఁగుదు నిలుపుదు తోచెడిని తోచెదును అయ్యెదును పూనుకొనియెదను అడియెదరు

(3) mpera'ive Mood

Vr చేయుండు విపుండి తీర్చికొండు పొందు పేరుకొమ్ము ఈకొమ్ము అననిండు కానిండి

Lak భంగపడకుము చేసికొమ్ము వ్రాయకుము గెలిచిపొనుండు బాధింపకుము

(4) Gerund a and other forms

Vr అన రాన్

Lak ఏమన్న అన ఎంచుచుండగనే

Vr నమస్కరించుడు నిగిడించుడున్ రావుడు అనవుడు అనుడు

Lak అనవుడు రావుడు అనుడు జతచేయుడు అనుటయు

SPEC AL FORMS

Vr ఎండరాక వానరాక ఓర్చు (ఓడించు) ఓరువన్ (ఒడింపన్) మన్నింత్రు తేరన్

Lak తేరన్ చూచితే కడతేరితే అరుదెంచితే

N B [PAGE 10]

Vr ముంచవలెను ఉంచవలయును ఉంచగూడను స్ఫురించకపోవు గ్రహించవలసిన తెప్పించకుండ పుష్పించక క్షమించవలెను ఆలోచించవలసి ఉంచవలెను కనిపించలేదు వేయించక జరిగించక జరిగించవలసిన పంపించి పిలిపించవలెను అనుభవించలేదు

Lak ఉంచవలయును ఉంచవలెను

ADVERB AL ADJUNCTS (?)

1 Vr అచ్చటి అచ్చట అచట అగుచోన్ ఒకానొకచోన్ ఇచ్చట

Lak ఎటిఁగినచో ఇచ్చట అచ్చట అచట ఇచట

2 Vr ఇపుడు

Lak అపుడు ఇపుడు ఎపుడు

3 Vr అంతియ

Lak అంతియ ఇంతియ

4 Vr అట్టులు

Lak అట్టులు అటులు ఇట్టులు ఇటులు ఎట్టులు ఎటులు

5 Vr వలనుపడునేని ఎందేనియున్ (జరియె) పాలముంతనేని అగునేన్

Lak ఏని

6 Vr పెండెకట్లనొండె దుడ్డునామములనొండె ఈలోకమునందొండె పరలోకమునందొండె

Mr Venkataraya Sastr ar s works team w th archa c forms quote a few of them be ow taken at random from a few pages of h s కదాసరిత్సాగరము wh ch may be taken as the poet s dea of Te ugu Prose

ఏను ఎల్లరు ముప్పురు నలువురు నల్వురు ఏవురు ఇరువురు డప్పి డక్కఁగొను డెప్పరము కను పల్కెదు వెల్లుచున్న పల్కులు ఇట్టులు ఎట్టులు ఇటులు పేరులు పేర్లు తీవియ కన్నియ ముత్తియంబు కొమరిత క్రాఁక ప్రక్క ప్రాత అనురక్తిమెయి అనియె చనియెను కొనియెను ఇడియెను పడియెదరు చెప్పకుము అనన్ కనన్ తేరన్ అచ్చటికి అచటికి ఇచ్చటికి ఇచటికి ఇప్డు ఏని ఒండె పనులు

The V jnana Chandr ka pub cat ons a so show a marked part a ty for archa c forms

అపేక్షంజేసి ఏడుసారులు ఇద్దానిని లేదేని తిరుగుపాటులు ఎల్లరకు పేరులు· నాలుగు మారులు ఇద్ది ఏర్పఱుచుకొనియెను మెలగఁన్ అచ్చట ప్రక్క ఇరువదిగురు రద్దుపఱచకోయన కనులు పనివారలు, అచ్చటచ్చట ఎంతేని ఇచ్చట, తొడంగిరి ఇంతియ ఈల్గవలయు జాగీరులు సరదారులు చంపఁబడియె చేసికొనియె తీసికొనియెను ఇట్టులు గోండులు అనియె బాటసారులు త్రోవలు సోమరులు ఏర్పాటులు ఎద్ది ఇజారాదారులు సుబేదారులు అమీరులు ఇరువురు చేసికొనియె ముచ్చురు మూవురు ఎల్లరు ఏవురు ఇయ్యది అయ్యది తలంచిన దోఁచుకొనఁబడియెను మెకంబులు స్నానంబు పానంబు వీరలు ఆర్యులు గుండియలు అటులు ఏలన పొసంగు తలంచు ఎట్టులు కొల్వు తెల్పు బంటులు నోవాడన్ నిల్వంజాలక నల్వురు ఇద్ది ఉండెడిది ఇరువదిగురు ఒండు డాగుడుమూఁతలు ప్రాత ప్రక్క ఒక్కరుండు అగుటంజేసి ఎనమండ్రుగురు ఎవ్వి కలుగుటంజేసి అద్దానికి ఉంచఁబడిరి వదల్పవలసి అవ్వాని రెండుమారులు ఒక్కరుఁడు కన్పించలేదు సాగించవలెను అతిక్రమించవలెను సిద్ధించఁగలదు

APPENDIX D

List of non-current literary forms used by typical prose writers of the old school when there exist in the language literary forms which are either current or resemble current forms.

No.	Non-current Sanskrit Derivatives	Current Sanskrit Derivatives
1.	అనద	అనాధ
2.	అరదము	రథము
3.	అంతిపురము	అంతఃపురము
4.	ఆస	ఆశ
5.	ఆకసము	ఆకాశము
6.	కరజము	కార్యము
7.	గందము	గంధము
8.	దేవళము	దేవాలయము
9.	మోసయ	మోషము
10.	నెయ్యము	స్నేహము
11.	పాయము	ప్రాయము
12.	బందుగులు	బంధువులు
13.	మోము	ముఖము
14.	రతనాలు	రత్నాలు
15.	రోసము	రోషము
16.	వితము	విధము
17.	విద్దె	విద్య
18.	సందియము	సందేహము

Rao Bahadoor K. Viresalingam Pantulu Garu

No.	Non-current Sanskrit Derivatives	Current Sanskrit Derivatives
1.	కర్జము	కార్యము
2.	గరువంబు	గర్వము
3.	చిట్టలు	చిత్రములు
4.	తిరుదు	స్థిరుదు
5.	పసదనంబు	ప్రసాదనము
6.	వీరము	వీర్యము
7.	మంతిరి	మంత్రి
8.	మెగమ్ము	మృగము
9.	మొఱకు	మూర్ఖు
10.	మానిసి	మానుషుండు మానుషి
11.	విద్దియ	విద్య

V jnanachandr ca Ser es

1	కొమరుఁడు	కుమారుఁడు
2	నేమించు	నియమించు
3	నేమము	నియమము
4	మెకంబు	మృగము
5	సందియము	సందేహము

Mr V Venkataraya Sastr ar

1	అంతిపురము	అంతఃపురము
2	అసద	అవాద
3	ఆన	ఆజ్ఞ
4	ఉగ్గడించు	ఉద్ఘాటించు
5	ఒజ్జ	ఉపాధ్యాయుడు
6	కొమరుఁడు	కుమారుఁడు
7	దక్కినము	దక్షిణము
8	నెయ్యంబు	స్నేహము
9	పెఱ	పర
10	బూతంబు	భూతము
11	మానిసి	మానుషుఁడు మానుషి
12	మోము	ముఖము
13	రతనములు	రత్నాలు
14	వింజ	వింధ్య
15	వేసము	వేషము
16	విసము	విషము
17	వసము	వశము
18	సెజ్జ	శయ్య
19	సంద్రము	సముద్రము

Use of non-current sanskr t der vatives when there are correspond ng current derivat ves

Mr Ch L Naras mham

1	గారాము	గారాబము
2	సంపంగి	సంపెంగ

V jnanachandr ca

1	కొమరుఁడు	కొమారుఁడు

Mr Venkataraya Sastr ar

1	కొమరుఁడు	కొమారుఁడు
2	ముత్తియము	ముత్యము
3	సంపంగి	సంపెంగ

APPENDIX E

Words are used w th an *anuswara* when there are L terary forms w thout t

Mr K V resa ngam

1 అలంతి
2 దొసంగు
3 దొరంకొను

Mr Ch Naras mham

1 పడంతి
2 తెరంగు
3 మదుంగులు
4 మగంటిమి
5 అలందు
6 ఎఱుంగు
7. ఒసంగు
8 తలంచు
9 తొలంగు

Vijnanachandr ca Ser es

1 అతండు
2 కొఱంత
3 మెఱుంగులు
4 అణంచి
5 ఎఱుంగు
6 ఒసంగు
7 కదంగు
8 కదంగెను
9. పొసంగు
10 మునింగి
11 వెలుంగు
12. పడంకు

Mr V Venkataraya Sastr ar

1 అలంతి
2 నెలంత
3 పయ్యంట
4 కదండు
5 తొఱంగు
6 దొఱంకొని
7 కనుంగవ
8 కదుంగడు
9 తక్కుంగల

APPENDIX F

L ST OF OBSOLETE WORDS

Mr V Venkataraya Sastr ar	Rao Bahadur K V resa ngam '	Mr Ch L Naras mham	V jnanachandr ca
		అ	
అగులు	అన్నువ	అనయు	-
అట	అలరి	అరయు	-
అలవడు	అరుదెంచి	అరుగు	-
		ఆ	
-	ఆరింపుడు	అదిగాఁగల	ఆరయు
-	ఆపోవు	-	-
-	ఆరివేరంబున	-	-
		ఇ	
ఇంచుక	ఇక్కటులు	ఇంచుక	-
ఇల్లడయించు	ఇడి	ఇయ్యకొను -	
		ఈ	
-	ఈకొనియె	-	ఈల్గు
		ఉ	
ఉజ్జగించు	ఉవ్విళ్లూరు	ఉమ్మలికము	-
-	ఉల్లంబు	ఉత్తలపాటు	-
-	ఉడుగక	ఉక్కు	-
		ఊ	
-	ఊదవిబాదుదురు	-	-
		ఎ	
ఎలయించు	ఎకిమీఁడు	ఎట్టకేలకు	ఎగనేయమొదలిడెను
ఎమ్మెకాఁడు	-	ఎలనాఁగ	-
		ఒ	
--	ఒలపు	ఒనర్చు	-
-	ఒదవు	-	-
-	ఒరుఁడు	-	-
-	ఒనరించుచు	-	-
-	ఒదవిన	-	-

ఓ

ఓలలాడించు	–	ఓగిరము	
–	–	ఓలలాడించు	–

క

కతము	కతంబున	కతము	కలచు
కైదువు	కట్టిండి	కవియు	కవియు
కచుంగవ	కాణాంచి	కలయంపి	కైకొను
కోరికలీరికలెత్త	కాచించి	కదు	కేరడము
కొండలంబందు	క్రమ్మతి	కట్టడచేయు	కప్పము
కూటమి	క్రుమ్మరు	కరము	కలయన్
కదలుకోస్	కొమ్మ	కావించు	కలచు
కోలుపోక్	కొడిమెలు	కార్మొగులు	–
–	కోలుపోవు	కాంచు	–
–	కలచు	కినుక	–
–	కదలి	కేలుందమ్మి	–
–	కదంగుట	కైసేసి	–
–	కదురన్	కెలంకులు	–
–	కొంతవడికి	కొంపోవు	–
–	కుందు	కొండొక	–
–	కాంచుచు	కలపు	–
–	కైరాని	–	–
–	కలపు	–	–
–	క్రోలన్	–	–

గ

–	గిట్టినయట్టులు	గాందిలి	–
–	గుమికానికి	–	–

చ

చచు	చనిన	చను	చను
చెలువ	చీంకువాలు	చిచ్చులుకు	చనుదెంచు
చెలిమి	చెచ్చెర	చిగురుబోండి	చూపట్టు
చెంగట	చేడియ	చెయ్దము	–
–	చూపోపు	–	–
–	చెల్లంబో	–	–
–	చెయ్దము	–	–
–	చేరంజీరి	–	–
–	చుట్టనవ్రేలు	–	–

-	చెప్పఁదొడఁగు	-	-
		జ	
జీవగఱ్ఱ	-	జిలుగుపైరాణింపు	-
జాబిల్లి	-	ఱయిక	-
		డ	
-	డెందంబు	-	-
-	డిందు	-	-
		త	
తద్దయు	తెల్లము	తక్కుంగల	-
తెఱగంటి	తొడరు	తడవు	-
వాలుగంటు	తఱిసి	తొంటియట్లు	-
తలపోసెను	తోడుపాటు	-	-
తోఁగిన	త్రిమ్మరుచుండ	-	-
-	తోడుకొని	-	-
		ద	
-	దిసంతులు	-	దబ్బర
-	దొరఁకొను	-	-
-	దోరింపక	-	-
		న	
నల్లఱెక్కచంద	నంజుడు	నెవ్వగ	-
మామరేక	నుడువు	నుడువులు	-
నెచ్చెలి	నెఱపు	నెఱపు	-
నాన	నెలకొను	నెమ్మేను	-
-	నిచ్చలు	-	-
-	నీలిదాలు	-	-
		ప	
పలవించు	పడయు	పడతి	పడయు
పొటిల్లు	పసితిండి	పొరలు	పగిది
పురణించు	పెక్కు	పోరాటము	పాయు
పూవిలుకాఁడు	పోరాటము	-	పెక్కింటికి
-	ప్రోప్పు	-	పేర్వాను
-	పొలియు	-	పిక్కటిల్లు
-	పొలియించును	-	పెంపొందుచుండు
-	పేరుకొందురు	-	-
-	పొరయక	-	-

-	పరతెంచి	-	-
-	పదరెను	-	-
		బ	
బెగడుగొలుపుచు	బిట్టు	బిట్టలమట	బెగ్గడిల్లు
బేసియలుగులదొర	బోంటి	-	-
		మ	
మగఱాయి	మందెమేలము	మగుడ	-
మ్రుక్కడి	మెదవాలు	మ్రోల	-
-	ముద్దియ	మ్రాన్పడు	-
-	మ్రందు	-	-
-	మిడియు	-	-
-	ముదలయేని	-	-
-	మల్లడిగొని	-	-
-	మేటవార్త	-	-
-	మ్రోల	-	-
-	మేను	-	
-	మొగులు	-	
		ల	
-	-	లేనికి	-
		వ	
వలపంత	వంక (వీటిపట్టు)	వీడ్కొలుపు	వఱలు
వలువ	-	-	వేచియుండు
వనట	-	-	వేటొందు
వఱపు	-	-	వెలువడు
వక్కాణించు	-	-	-
		స	
సమకట్టు	-	సిలుగు	సమకట్టు
-	-	సోయగము	సగపాలు
-	-	సొరు	-

APPENDIX G

Non-current terary forms	Current non- terary forms

1 Mr. Ch L. Naras mham

ఎదుట	ఎదట
మోము	మొగం
వెనుక	వెనక
వాకు	వాక్కు
కమలి	కమిలి
పలుకరించు	పలకరించు
మఱచి	మరిచి
నిలువలేక	నిలువలేక నిలవలేక
నిలువంబడు	నిలబడు
పేరఁటాండ్రు	పేరంటాళ్లు
ప్రొద్దుపోవు	పొద్దుపోవు
వెతకికొను	వెతుక్కొను

2 Mr K V resa ngam

అడవి	అడివి
ఎదుట	ఎదట
కనుక	కనక
కలువ	కలవ
చనవు	చనువు
తెఱచు	తెరుచు
వేఁపి	బేపి
వెనుక	వెనక
వెంద్రుక	వెంట్రుక
ఆఁడువారు	ఆడవాళ్లు
నిలువఁజేయు	నిలువఁజేయు నిలవజేయు
మిరెపుకాయ	మిరపకాయ

3 V jnanachandr ca

అదపు	అదుపు
కనుక	కనక
కొమార్త	కొమార్తె
వెనుకటి	వెనకటి

వెదకి	వెతికి
వడంకు	వణుకు
కాన్పించు	కనిపించు
వలనుపడదు	వల్లపడదు
వదలుకొను	వదులుకొను
నలువైపుల	నలువైపుల, నాలుగువేపుల

4. Mr. V. Venkataraya Sastrair

ఎదుట	ఎదట
ఎలుక	ఎలక
కొమరుఁడు	కుమారుఁడు
కొమారిత	కొమార్తె
చనవు	చనువు
పయ్యంట	పైట
మఱఁది	మరిది
మెఱపు	మెఱపు, మెరుపు
వెదకు	వెతుకు
పిలువఁడు	పిలవడు
ముడివైచు	ముడివేయు
తోడికోడలు	తోటికోడలు

APPENDIX H

From the Asiatic Quarterly Review for September 1912

THE ARABIC LANGUAGE QUESTION IN EGYPT

By "ARIF"

1. The following article deals with a question which, considering its importance, has attracted too little attention on the part of the numerous writers who have dealt with the problems of Modern Egypt. The phenomenon of a nation possessing two different idioms, the one for conversation and the other for literary purpose, is one by no means confined to Egypt, and for that very reason possesses a more general interest, because this duality of language not improbably accounts for the intellectual unproductiveness which characterizes so many Oriental and some European nations. Those who have wondered at the sterile results of Vernacular education in those countries will, perhaps, not be surprised when they realize the handicap imposed by a traditional written idiom which is no longer the spoken language of the country.

2. In Egypt there are two languages, one the language of conversation (*Arabi dârig*), the other that of literature and oratory (*Arabi fasîh*). The first is a Neo-Arabic language, bearing the same relation to classical Arabic that Italian bears to Latin, or Modern to Ancient Greek. The use of this vernacular is absolutely banned in literature, it being regarded as a base and vulgar idiom, incapable of literary expression, much as Italian was before Dante wrote his "Inferno" and justified its use in his "Convito". Every Egyptain who would be considered educated must acquire the written language, a semi-classical idiom which differs very considerably from the vernacular, both as regards grammar and vocabulary.

3. The practical disadvantages of thus having two languages are very great. Further, it is hard for us to understand how a people can come to have such a contempt for the tongue which they use in their daily intercourse, and which, in any other country, would have been endeared to them by a thousand associations. Least of all can we understand that the favoured and universally accepted subsitute for this *mother-tongue* should be an artificial language which only lives in books and formal speeches – which is acquired, not in the home, but in the school-room.

4. Before proceeding further, however, with the discussion of this question, it may be well to offer a few words of explanation - we would readily call it apology – to those Egyptians who may happen to read these pages. Nations are inclined to be sensitive about thier language, and to resent the comments of a stranger. However qualified the critic may be on account of his literary and philological attainments, the question is considered as being outside his competence. No more qualified authority on the Arabic language could be found than Judge Willmore*, yet his opinions on the Egyptian language question, so ably expressed in the preface to his Grammar, were received with scant courtesy by the native Press. It may therefore be as well to state that the writer of the present article gives his opinion with every deference, with full consciousness of his own limitations, and, above all, with no desire to offend the religious prejudices of those who might be inclined to construe any criticism of the written Arabic language into an attack on the Koran. We are studying Egyptian problems as a European writing for Europeans. The Egyptian language question is one of the most vital of those problems, and cannot be ignored by any writer on Egypt. At the same time, the opinion expressed is purely platonic, and Egyptians may rest assured that this, at any rate, is a problem the solution of which will be left entirely to themselves.

5. First among the disadvantages arising out of this duality of language is the effect produced upon education. The child, struggling to unlearn every familiar word and to remember its literary equivalent, learning out of text-books which it is a lesson in itself to understand has a large part of his mental energy diverted from the understanding of facts, which is, after all, the main object of his education, to the understanding of words. Just think how the difficulties of an English child would

s gn that t s a nat on w thout a h story that t has ed a du and exc us ve ex stence – the ex stence of the tr be of Esqu maux or Centra Afr can Pygm es. Why w sh to uproot from the Arab c anguage words wh ch are the memor a s of many v c ss tudes but a so of many g or es?

You d s ke fore gn d oms n anguage as n aw the best standard of ega ty s use A fore gn word wh ch s n commom use s no onger fore gn t has become part of the anguage w g ve you an examp e from ta an The Germans have a word *Gegend* mean ng country reg on der ved from *gegen* oppos te because a country s that wh ch es oppos te wh ch meets the eye When the Germans nvaded ta y and sett ed there they found themse ves surrounded by a Lat n-speak ng race so they tr ed to speak Lat n and ke a peop e who speak a fore gn anguage they o ten trans ated d oms wh ch were pecu ar to the r mother-tongue Thus when they wanted to speak of a country they sa d *contrata* (from the Lat n *contra* – oppos te) co n ng the word on the ana ogy of the r own word Gegend To-day you have the word *contrada* (our word country) wh ch s as good ta an as the most ar stocrat ca y descended word of pure Lat n or g n

SHE KH S r what you say s true Perhaps for the reasons wh ch you have stated there wou d be no harm n wr t ng the Egypt an anguage But t cannot be We cannot g ve up the wr tten anguage because t s the anguage of the Koran and f our ch dren do not earn to wr te t the study of the Koran w suffer

CR T C Come She kh you w not ma nta n that the Arab c you wr te to-day – the Arab c of newspapers and books - s Koran c Arab c? The grammar may be ma n y the same but there s an enormous d fference as regards sty e and vocabu ary The wr tten Arab c of to-day s as d fferent from that of c ass ca t mes as the sorry anguage of a modern Athen an wr ter s from the Att c of Xenophon

But even f spoken Egypt an becomes the anguage of wr t ng what s to prevent your keeping up the Arab c of the Koran? n the v age schoo s the ch dren can st earn t by heart n the other schoo s you can cont nue to teach t as we teach c ass cs n Eng and t has ong been cons dered part of the accomp shments of an Eng gh gent eman to wr te verse and prose n correct Lat n and Greek You have much stronger reasons for mak ng a sound know edge of c ass ca Arab c a necessary accomp shment of every educated Egypt an

SHE KH There s another reason why we shou d ma nta n the use of the present wr tten d om n Syr a n Morocco n Egypt they speak d fferent languages d fferent var et es of Arab c Here n Egypt we say *esh* for bread n Syr a they say *khubz* But a these countr es one anguage s wr tten on y A book or newspaper pub shed n Egypt s understood at Fez and at Beyrout But f we beg n to wr te the spoken Egypt an the Syr ans and the Moors w f nd t hard to understand us and tt e by tt e as the d fferences become greater they w not understand us at a The Arab c anguage as now wr tten un tes the peop e of s am Remove t and the un on of s am d sappears

CR T C f nd t hard to be eve that the un ty of s am depends on the ma ntenance of a s ng e Arab c wr tten d om n a those countr es where Arab c s spoken or stud ed There was a t me when everybody n Europe who wrote at a wrote n Lat n Yet t d d not have the effect of un t ng a the nat ons of Chr stendom except perhaps superf c a y

She kh have no bus ness to ecture you n these matters but t seems to me that the un ty of s am depends not on Arab c anguage, but on the grand s mp c ty of ts creed and the un form ty of ts re g ous ceremon es – on the fact that f ve t mes a day whether on the shores of the Bosphorus the banks of the N e under the shadow of the At as or am d the rose gardens of spahan the muezz n proc a ms the Un ty of God from the m naret of the mosque that the Mos em p gr m who sets out from Moracco or Mongo a across vast d stances on h s journey to the Ho y C t es of s am s ha ed n each country wh ch he traverses w th the same form of mutua greet ng between True Be evers * These th ngs part of the da y fe of a Mos ms earned and

ignorant alike, are a far stronger bond than an artificial language which a few can read, still fewer can write, and the great majority cannot understand.

"To my mind there is no reason why the dialects of Egypt, Syria or Morocco, should not be elevated to the rank of written languages with as good results as those produced by the substitution of the Romance languages for Latin. Reasoning by analogy, we may safely predict that the result would be an encrmous spread of knowledge, among the people of those countries, and the rise of a more original and more permanent literature, without in any way impairing the respect in which the Koran and the Arabic classics are at present held.

"No one can maintain that the diffusion of knowledge in Europe has suffered since Latin has ceased to be the common language of the educated. The fact that an Englishman or a Frenchman to-day addreses himself intelligibly to millions of his countrymen where before he could only be understood by an elite of scholars, scattered over Europe more than compensates for any extra labour involved in translating works of science for the benefit of the foreign readers.

"A dead language, like Latin, though not without its practical value as a common medium of correspondence, could never give rise to a great literature. The historian and the novelist who wish to excite the interest of their readers - still more the poet, the dramatist and the orator, who appeal to the feelings - can only succeed in their object if they speak in the tongue which is familiar to all from childhood, the language of the home and of daily intercourse - if they use the common words in which everyone is accustomed to express joy; sorrow and all the other emotions of life.

"What would the world not have lost if the Romance languages had never been deemed worthy of becoming vehicles of literary expression? Men of letters would, doubtless, have continued to attain a certain celebrity, according to the purity of their Latin, their mastery of Ciceronian eloquence, or their happiness of Horatian wit. Men like Scaliger and Salmasius would have set the standard of literary excellence. But no Dante would have inspired the Italian people, Spain would not have laughed and wept alternately over the adventures of Don Quixote, Portugal would not have sighed over the epic of Camoens, nor France been delighted by the plays of Moliere.

"Apparently the writers of Egypt do not aspire to the fame and influence of a Dante or a Cervantes. They prefer the satisfaction of knowing that their works can be read by a narrow circle of the educated at Cairo, Beyrout, Algiers, or Bagdad. They do not, it seems, covet the position of national writers, addressing their own people in the living language of their country. The task of edifying and amusing the masses is still to be left undisputed to the unknown authors of Antar, of Abu Zeid, and of El Zahir Beibars.*

"How long the present contempt for the spoken language will continue, we cannot tell. Of one thing we may be certain – that the day on which the common sense of the nations rebels against this attitude will see a great Renascence, a great development of knowledge and literature among the Egyptian people.

A C. No. 18876
-500 044.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం
రాష్ట్ర సాంస్కృతికశాఖ, సాంస్కృతిక మండలి

ముద్రణ & పంపిణీ
తెలుగు అకాడమి
ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర తెలుగు భాషా సం
హిమాయత్‌నగర్, హైదరాబాద్.
email info@teluguacadem
web www.teluguacadem